image
not
available

domus Professæ Paris: 36-26-C-17 sanctæ Genæ. Cat. inscr.

PSALMI

DAVIDIS,

CALENDARIO HEBRÆO, SYRO, GRÆCO, LATINO, ARGVMENTIS, ET COMmentariis genuinum eorum sensum, Hebraïsmósque locupletiùs, quàm antea aperientibus,

A G. GENEBRARDO THEOLOGO
Parisiensi, diuinarum literarum professore Regio iam tertiò instructi.

Qui nunc primùm in duas diuisi partes, & INDICIBVS locorum S. Scripturæ, & Hebraïsmorum & quibusdam aliis aucti sunt, de quibus legatur Bibliopolæ epistola.

36. 26. C. 17

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.
M. D. XCII.

100 50

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI CAROLO LOTHARINGO CARDINALI VAUDEMONTIO, G. Genebrardus Theologus Parisiensis.

QVONIAM Theosophiæ spacia commodo ordine conficere, tãdémque tuis diuinarum rerum studiis colophonem adiicere instituisti, vt Cardinalitium splẽdorem extraordinariis quibusdam decoribus (illustrissimè Cardinalis) illustriorem efficias: operæpretium facturus videor, si illud consilium tuo nomini honorificum, Cardinalium Lotharingorum proprium

Vaudemontiorum Principum ſtemmatibus dignum, Eccleſiæ Galliæ ſalutare, aliqua ratione fulciã, firmémque. Præter humanas diſciplinas Græcis literis fœliciter es tinctus. Diui Thomæ Scholaſticorũ facilè principis ſcitis, præceptíſque, ſeriò te imbuiſti. In Scholaſtica Theologorum facultate valdè excellis. Scriptis delibaſti. Eia, mactè animo: penè attigiſti nauigationis adeò admodum difficilis, ac vaſtæ portum. Sed quoniã non ignoras, Theticẽ, in qua verũ nõ iam diſputãdo inquiritur, ſed quæſitum, & quaſi poſitum, cõſtitutúmque diſcitur, tribus tamquam partibus conſtare: antiquitatis, Eccleſiaſticæ præſertim notitia, Patrum varia, multipli ciíque lectione, Scripturarum intelligentia, interpretationéque: ſuccidas aliquot horas quotidie tuis grauiſsimis alioqui negotiis oportet, quibus ætatis florem in his omnibus accuratè exerceas, ac quicquid primis

Thetices ſeupoſitiuæ theologię partes.

Ency-

Encyclopædiæ inſtitutionibus deeſt, his ſecundis venuſtè expleas. Taceo linguarum peritiam, quia non dubito, quin alia cum Latina, & Græca tempeſtiuè coniuncturus ſis. In primis autẽ nunc interpretationis Scripturarum illicem tuis muſis apponere volui, dum reliqua partim fercula excipies: quoniam, quanta ſit Verbi Dei dignitas, quanta prẹſtantia, quãta vis & deliciæ, habes ſanè perſpectum. Præterea, vt te inuitem ad ſimplicẽ eius ſenſum, quem ſi primùm, ac potius nobiſcum perſequêre, reliquos deinceps ſponte naturæ, nullóque negotio conſequêris. Allegoricus enim, myſticus, anagogicus, ethicus, & ſi qui alij ſint, ex hoc, tãquam è radice per ſe erumpunt, ac germinant, indéq; vt è ſemine, copiosè luxurioſéque manant. Cuiuſmodi tibi plurima in poſterum dare, dicare, offerre, in animo habeo, quòd cõditionis æquè ac fidei, virtutiſque Caroli

Digitized by Google

Cardinalis Lotharingi patrui tui, & illustrissimæ gentis vestræ ornamenti, hæres ex asse videare. Nam quime adolescentem est complexus, vixque è iuuentute egressum, cathedra regia exornauit, quidni illius immortali memoria recreer, ac suauiter perfundar? Fac igitur tantisper, dum tibi Caroli illius Cardinalis magni, Carole Cardinalis nepos maxime, alios fœtus ad tuum institutũ vergentes lambo, nostros in Dauidis Regis Psalterium commentarios, iam tertia editione, & forma pręstantiore in Christianorũ manus prodeuntes, tua fortassis amplitudine & ingenio inferiores, sed tamẽ Principi ad Dei ter opt. max. cõgressus piè suspiranti accommodatissimos, candidissimè accipias. Aliorum enim nonnullos his mensibus perlambissem, nisi me à meis musis regium mandatum auulsisset, ac in Italiam abriperet.

Vale ex itinere, mense Iunio 1587.

AD

AD SANCTISSIMVM PATREM GREGORIVM DECIMVM-TERTIVM TOTIVS ECCLESIAE PRINCIPEM,

Pontificémque Maximum G. GENEBRARDI Theologi Parisiensis, Diuinarum Hebraicarumque literarum Professoris Regij, in suos Psalmorum Commentarios.

PRAEFATIO.

DIVINITVS factum arbitror, Pater sanctissime, atque optime, vt sepositis cæteris Scripturæ libris à Septuaginta interpretibus olim conuersis, Ecclesia illorum dumtaxat Psalmos, & in vsum receperit, & aliorum omnium, quæ multæ vtique fuere ad Diui vsque Hieronymi tempora, versionibus commodissimè anteposuerit. Nam hi non modò puriores & incorruptiores in hoc diuino opere, diuina prouidentia, se præstiterunt: verùm etiam posteris omnibus, cùm rectius vertendi, tum sanctius Spiritus sancti mentem concipiendi viam rationémque præclusére. Quin & excelluerunt pietatis ignibus, mysteriorum repræsentatione, sententiarum pondere, intellectuum acumine, interpretationis veritate. Vt enim fortassis concesserim nonnulla quædam in eis reperi-

Septuaginta interpretũ Psalmorũ versionẽ cur retineamus.

vi, quæ fidelius, facilius, commodius, addam etiam rectius, ab ipsis quidem vel forsan ab aliis reddi potuerint, vt nihil est ex parte beatum & perfectum, maximè in tanta sacrorum oraculorum profunditate & altitudine, ad quam etiam ipse Isaac, deinde Prophetæ caligauerunt & cum regio Propheta diuinorum vatum principe hac orationis formula sibi precandum putauerunt,

Psal. 118. vers. 18. Reuela oculos meos, & intuebor mirabilia de lege tua: *atsi conferantur cum creberrimis & maximis aliorum præsertim recentiorum interpretum erratis, pauciſsima continent vel menda, vel peccata, eáque non tanti facienda, quin debeant ipsi superiore loco semper existere, ac multis gradibus istos antecedere, qui Hebraicam veritatem & fidem in eorum dedecus, falsa quadam ducti persuasione (vt temerarium est, miniméque sanum hoc hominum genus) ostentare non desinunt,*

Recẽtiores qui 70 calumniã tur reprehenduntur. *In quo se ab ea ipsa longè alieniſsimos linguarum peritis, doctisque, qui quidem non sint nouitatis, diuersarúmque partium oestro perciti, disertius clariúsque demonstrare non possunt, Perinde inuidos, maleuolos, superbos, indoctos soleo istiusmodi homines & frequenter dicere, & non ineptè, mea quidem sententia, appellare. Etenim inuidens tot, tantis, támque vetustis, & præclaris viris in media Hebræorum schola natis, educatis, auctis, instructis ac informatis propriæ natiuæque linguæ peritiam, quam tamen sibi in puerili & peregrino sciolorum ludo glorioſsimè, ne*

dic

dicam absurdè, & impudenter, audeant arrogare. Maleuolentiæ & odij liuore veteres illos persequuntur, quos prospiciunt summam apud omnes etiam Apostolos, qui ipsorum verba, integrósque versuum tum ambitus, tum circumscriptiones, non modo sententias, libenter vsurpant ac proferunt, auctoritatem semper adeptos: nec animaduertunt paucos nævos minus sufficere ad eleuandam detrahendamq; de Ecclesia Sanctorum existimationem, in hoc præsertim interpretandarum Scripturarum genere, in quoquemadmodum Deus est incomprehensibilis, ita & eius verbum plenè perfectéque nequit comprehendi, quantumuis quis ingenio, eruditione, intelligendi facultate & copia atque adeo gratia diuina polleat. Quãta autẽ est superbia cuncta velle comprehensione modulóque mentis suæ metiri, quantum supercilium è tenui atque perexiguo ingenij sui captu de probatis per tot sæcula scriptoribus iudicium ferre, denique quàm inconsultum audáxque facinus, quicquid in eis nescitur, neu capitur, aut intelligitur, tamquam inscitè dictum, aut versum improbare, mutare, corrigere, reiicere. Indoctos verò miserè esse oportet, qui non eos percipiunt in paucis dumtaxat locis, iisque obscurioribus & spinosioribus de industria se inuoluisse, séque potius insinuasse, quàm clarè & definitè expressisse, ne eorum locorum interpretationis, ac sensuũ, prout sanè cuique videretur liberum iudicium & in-

telligentiam adimerent, quam variam & multiplicem in archetypo esse sentiebant, ne pluribus præclaris sententiis, in quas Hebraica interdum & referuntur & accipiuntur, vt fit in scriptis reconditioribus, quicquam decerperent, ne denique ad primigeniam linguam, vnde certior longè atque exploratior sumi potest explanatio, studiosiores, non allicerent, quæ in alienam transfusa & quasi percolata de ingenito sibi succo & splendore, deque vi & varietate solet plurimùm amittere. Tam enim est ampla, tam augusta diuinæ vocis maiestas, tam sæpe copiosa diuinæ ibi locutionis fœcunditas, vt vel vnico verbulo multiplicem intelligentiam, ac vnamquamque piis animis suauissimam complectatur & pariat. Sed interim tamen asperrimis illis locis sensum commodissimum attulerunt Septuaginta nostri Seniores, quem & Hebræa verborum sententiarúmque comprehensio, contextus sermonis, ductus facilè dilucidéque patitur, & Rabbini aliqui præcipuè veteres, adhibuerunt, sequuntíque sunt, atque plena manu complexi. Cuius rei iudices non omnino inepti esse possumus, cùm ætatis magnam partem in Hebraicis discendis docendísque consumpserimus, & regij illarum litterarum professoris personam, vt non Catholicis eruendis idoneam, vt qui non nisi robustissimo opimóque cibo pascantur: at certè aduersariis, qui ne lac quidem possunt præ infantia concoquere,

form

formidabilem, denos iam annos in hoc doctissimorum Parisiensis academiæ theatro sustineamus. Vtinam eadem puritate illos in reliquos veteris testamenti codices haberemus. Idem profectò, opinor, de ipsis non solùm censeremus, quos & fidissimos interpretes, & sanctissimos Prophetas suscipimus, veneramur, colimus: verum etiam Sancta Dei Ecclesia hoc ipsum præscriberet, quam idcirco oportuit D. Hieronymi versionem, veterrimam illam quidem, si ad hæc nostra respicimus tempora, sin ad Aegyptia, nouam certè, vt & eam appellat, inscribitque D. Gregorius, vnus è tuis tui fausti nominis, Beatissime Pater, in Romana sede maioribus, vt Archetypo, è quo eruditè ab eodem Hieronymo sumpta est, pulcherrimè congruentem, & fide reliquas superantem, in eorum locum sufficere, ac legendam omnibus Christianorum Latini orbis Ecclesiis diuinitus proponere. De istius corruptela labisq; causa, & mendarum, quæ in cæteris, extra Psalmos, 70. interpretum libris obrepsere, in promptu nihil habeo dicere. Putarim tamen Ptolemæis Aegyti regibus, Antiochis Syriæ Iudææque tyrannis: Demetriis mundi Philosophis, intra trecentos plus minus ante Seruatorem nostrum annos, temporis vetustatem situ, carie, blattis, tineis ob contemptum fortassis etiam sacrarum rerum, gentibus vel ante inauditarum, vel non valde placentium, prima exempla exediſſe, transcribentium

Cur alij sacri libri ex 70. versione erroribus scateunt.

dehinc

dehinc oſcitantiam eadem ipſa transformaſſe, atque adeo deformaſſe, ſciolorum corrigere conantium audaciam temeritatémque vitiaſſe, & peruertiſſe, hominum deinceps, & quidem veræ religionis & nominis, non tam ſtudioſe & auide illos, vt Pſalmos, verſantium in manibus, incogitantiam, atque ſegnitiem menda illa non curaſſe, rémque eam totam, vt fert ſæpe hominum ſocordia, prorſum neglexiſſe. Noſtrum verò Pſalmorum opus, quoniam maximo ſtudio & fructu publicè, priuatímque terebatur, legebatur, cantabatur ab omnibus pietatis cultoribus, partim humana induſtria & conſilio, partim diuina virgula conſeruatum eſſe incorruptius. Quod ex eo perſpicimus, quoniam ſententiam primæui fontis, è quo manauit, optimè, vt docui, ac efficaciſſimè, quamquam non ſemper ad litteram, complectitur. Septuaginta enim non tam ad verbum, quàm ad ſenſum conuerterunt, & (quod itidem Ritius de D. Hieronymo ſcribit) plerumque verborum proprietatem, peculiarémque dictionum ſignificationem & naturam deſeruerunt, vt magis ſenſui, mentíque ſcriptoris ſui primarij intenderent. Quocirca vix hic vllum eorum locum reperio, cuius ſententiam non ferat etiam Hebræa litera, & aliquis è præſtantioribus illis veteris Academiæ doctoribus, quos Rabbinos appellant, non afferat. Vt mirer recentiores potius laborauiſſe de eis reiiciendis,

mutand

mutandis, dispungendis, corrigendis, quàm intelligendis, appendendis, percipiendis: prius cogitauisse de noua editione condenda, quàm de hac vetere per Hebræas disciplinas, Hebræos Rabbinos, ac interpretes, maximè veteres, tum & Hebraismos, nempe Hebræorum dicendi modos & formulas, pernoscenda. Multò honestiùs, atque laudabiliùs sui luminis tenuitatem, & ingenij stuporem accusassent cum Euripide de scriptis Heracliti auctoris plane obscuri, ita apud Laertium loquente,

Editiones recentiorum redarguuntur.

ἃ μὲν σωῆκα γενναῖα, ὅιμαι δὲ, ἃ μὴ σωῆκα.

Quæ intellexi præclara sunt, opinor autem & quæ non intellexi.

Huncenim ingenui animi candorem hi, qui vere sunt pij, & ingenui solent in probatis aliorum operibus afferre, quemadmodum Augustinus, alicubi referens se, quæ intelligit sacris involuminibus, insignia præstantiáque omnia agnoscere, suspicere, comprobare, cætera, quæ minus intelligit, adorare, colere, venerari: & sancti illi Episcopi apud Sozomenum Iuliani Apostatæ temerarium istud de libris Apollinarij aduersus Græcos philosophos dictum, quo eos quidem libros stultè improbabat, in eum ipsum eleganter retorquentes, ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως, εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, *hoc est (vt relicta collusione rem ipsam enucleemus)* legisti quidem, sed non intellexisti. Nam si intellexisses, neque delusisses, neque damnasses. *Cuiusmodi temeritatis reos*

tener

teneri hæresum omnium temporum, & maximè nostræ tempestatis anteſignanos, & ſectatores vt noſtris hominibus oſtenderem, ſimúlque veram & genuinam Pſalmographi mentem aperirem, prætermiſsis allegoriis, quæ hîc alioqui, vt in cæteris diuinis paginis, ſanctiſsimæ ſunt, ac dulciſsimæ, lucubratiunculam hanc inſtitui, eámque, beatiſsime Pater, ad tuos poſtes appendere, ac in tuo ſacrato nomine apparere volui, non modo vt plus dignitatis illa conſequatur, verùm etiam vt Chriſti hoſtes, quibus propter Diui Petri cathedram, & virtutem diſplices, vehementius vram, item vt ſi inſtitutum hoc meum tuæ ſanctitati allubeſcit, illam deinceps interpretandi docendíque viam & rationem in reliquos Scripturæ, præſertim veteris libros ſeruem ac ſequar, quò homines nouitatum cupidi, potiſsimùm aduerſarij noſtri, inſtitutionis piæ & veteris, veterúmque Eccleſiæ librorum & doctorum prophani contaminatores intelligant, ac ſi quid ſanæ mentis habent, planè perſpiciant, ſeſe in eo, in quo aliquid eſſe, quin & plurimùm valere ſe putant, prorſus nihil eſſe, ſéque fruſtra bellum noſtræ editioni indicere, tandémque ipſam pernoſcant per omnia pulcherrimè ſuo archetypo congruere, aut certè longè minus ab ipſo diſcrepare, quàm recentiorum quorumlibet verſiones, iſtorum præſertim, qui hac noſtra memoria ſeſe

vulgo

vulgo eo nomine plurimùm efferunt ac ostentant, & eadem opera admoneantur vti linguis non tam ad condendas nouationes, quàm ad comprehendenda discendáque sanctissima antiquorum monimenta, locósque in eis inuolutiores illarum linguarum beneficio euoluendos. Linguarum enim fateor cognitionem esse necessariam, seorsum in Sacrarum literarum studio, ad multarum sanè rerum præstantissimarum & maximarum notitiam, adeo vt me cum Diuo Hieronymo contentionis persuasionisve nostrorum quorumdam egregios illos fontes tum Hebræos, tum Græcos, vnde præcipua nostræ religionis manarunt capita vel arguentium, vel pro nihilo, aut minimo putantium, valde pudeat. Etenim deprauatæ religionis & hæreseos homines illos aduersum se legunt, & Catholicus illorum cognitione orbatus, quid pro se, sit aut faciat, minus intelligit. Tua vnius auctoritas, Sanctissime Pater, cuius iudicio sto, cuiúsque censuræ me meáque omnia in perpetuum subijcio, libentérque submitto, me ad tantæ molis perficiundum opus, & negotium promouere potest, quod vt velis faxísque, te omnibus precibus ac votis precor, obtestórque & imploro, ne videlicet in vanum pergam tantum temporis, & laborum spatium percurrere, ac vt ea potestate, qua vulgatam Ecclesiæ editionem præmunis, fulcis & firmas aduersus inuerecundos Gnosticorum impetus, & oppugn

Linguarũ cognitio necessaria.

pugnationes, nos, noſtráque editionem illam illuſtrantia & è fontibus explanantia, aut etiam confirmantia tueare ac defendas, in fidémque tuam manúmque ſanctiſſimam recipias. Obſecro Deum Opt. Max. eiuſque Filium Dominum noſtrum, vt tuæ imprimis ſanctitati Spiritus ſui ſancti dona & largiantur ſemper affatim & perpetuent: præbeant dein Tertulliani noſtri optata, nempe vitam diuturnam, principatum fœlicem, domum ſemper tutam, ſenatum fidelem, populum probum, forte, exercitus contra Turcas, & alios crucis inimicos, Eccleſiam quietam & pacatam, tempora pura, quæque à ſectis longiſſimè abſint & hæreſibus, ab omníque Chriſtianæ Reip. cui tu vnus præes, detrimento ſecura & integra. Poſtremo venturi ſæculi fructum tibi præſtent, voluptatémque illam æternam, ad quam omnes pij aſpirant ac tendunt. Atque ita hic mihi, Sanctiſſ. Pater, tuos Apoſtolicos pedes animo & cogitatione deoſculari liceat, ex vrbe Pariſiorum, Calendis Februarij, anni 1582.

* *
*

CLA R

CLARISSIMO ET REVERENDISSIMO IN CHRISTO Patri D. Ioanni Baptistæ Castellio, Ariminensi Episcopo S.R.E. apud Christianissimum Regem nuncio G. GENEBRARDVS Theologus Parisiensis, diuinarum Hebraicarúmque literarum Professor Regius.

EX quo primam meorum in Psalmos commentariorum editionem Gregorio summo Pontifici dedicaui, Reuerēdissime Episcope, mihi duo ab hæreticis obiecta sunt. Vnum, quòd id in gratiã, & assentationem Pōtificis fecerim. Alterum, quòd me frustra exercuerim, quum vulgata interpretatio, in quam cōmentarios conscripsissem, & cum fontibus contulissem, nec sit interpretum septuaginta, nec solidæ apud eruditos (se ita imperitissimi isti nebulones inscribunt) auctoritatis. Sciebam equidem nō eis defuturas artes, quibus se opponerent tam sanctis studijs & conatibus, verùm eo consilio primùm institui, vt eos grauius percellerē, quos inuidia dis rumpi, infœliciſſiméque perire æquissimum est. Quidni etiam tam magno, tam probo, tam Apostolico Pontifici dedicarem, quod vtilitatem allaturū videtur vniuersæ Ecclesiæ, cui ille optimè, vt quidem ferunt corruptissima tempora, præest, vt etiam isti coguntur cōfiteri, ne bellum cunctis virtutibus, pietati, literis penitus indixisse existimentur! Nec verò id, quemadmodum isti inuidè & maleuolè criminantur, vt deserto veri patro-

cin

cinio quicquam in ipsius gratiam committerem. Nam cùm mihi dumtaxat notus sit virtutis fama,& cathedræ celebritate,cúmque eius cani alteri sæculo propinqui sint,quid aliud,obsecro, ab ipso expectare possim, quàm vt, vbi ad superos migrauerit, mei adhuc in his miseris & infœlicibus locis exulantis apud Dominum recordetur, ac illud diuini Cypriani ad Cornelium summum consimiliter antistitem impleat. *Si quis istinc nostrorum prior diuinæ dignationis celeritate precesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, nec pro fratribus & sororibus nostris, apud misericordiam Patris,cesset vmquam oratio.* Eum interim interpellaui, & iterum(velint nolint)interpello, pro ea auctoritate, qua per vniuersum terrarum orbem pollet,vt,si iudicat huiusmodi laborem aduersus hęreticorum λογομαχίαν esse aptum, atque opportunum, hoc negotij nostrorum aliquibus mandet, vt reliquos Bibliorum libros eadem methodo perlustrent, ac præcipuis Hebræorum, Græcorúmque antiquitatibus Scriptura comprehensis doceant frustra istos linguas prætextere ad minuendam & eleuandum nostrorum interpretum conuersionem. Cùm enim sint ac fuerint prorsum imperiti,in disciplinis & linguis perpetuò infantes, quemadmodum aliqua in quemdam Apostatam lucubratiuncula docui, in vna maledicentia exercitati, solis mendacijs compti, fronte meretricia tantummodo compositi,ac vbi maximè aliquid sapere videntur, tum plus habeant ostentationis,quàm doctrinæ,plus vanitatis, quàm iudicij:speramus in Domino,vt sic illorum commenta in sacros libros,non modo absurda, & ab omni recta ratione auersa, cuiusque ingenij mentísque homin

In cœlis nostra dilectio perseuerare debet.

Hæretici quales in linguis.

hominibus appareant, verum etiam aboleantur penitus. Haud enim difficile erit nostrorum solidas notas cum istorum nugationibus conferenti, perspicere germanam sententiam, puram, natiuam, simplicem, cohærentem, sublatis allegorijs, quibus tantopere indignantur crassi isti, numquam ad sublimia & cælestia animum attollentes Psychici, penes nos consistere: ipsos verò cum suis Grammaticationibus Scripturæ mentem, contextum, consequentiam, vim, fructumdenique perdidisse.

ALTERIVS autem obiectionis mendacium, futilitatémque ostendo, ac doceo nostrã Psalmorum editionẽ non minus esse Septuaginta, quàm Catholicam, addo, vt eos vehementius obstupefaciam, non tam esse Septuaginta, quàm Apostolicam, proindéque indubitatæ apud Christianos auctoritatis. Cuncti Bibliorum interpretes citra cõtrouersiam fuere Apostolis inferiores, præter Septuaginta, qui eos trecentis plus minus annis superarunt: nempè Aquila, Theodotio, Symmachus, quintæ & sextæ editionis auctores, è quibus omnibus sua Octapla conflauerat Origenes. Vetus igitur, & sæculi Apostolici interpretatio, aut nulla erat, aut ipsorũ erat Septuaginta, quodque præstantioris est notæ, tantæ apud eos dignitatis, vt ab ipsis probata, vsurpata, commendata ad nos manauerit. Ab his probatam commendatámque nemo dubitauerit, qui in ipsorum Actis à D. Luca confectis legerit, ad illam Paulum, Thessalonicenses & Græcos, apud quos concionabatur, vt Græcè dumtaxat institutos, transmisisse: qui apud Areopagitam, Ignatium, & Clementem Romanum, & cæteros Apostolici æui scriptores animaduerterit, Apostolos eius lectionem & cantum

Editio nostra 70. interpretum esse probatur.

Actor. 17. ver. 11.

Apostoli vsi sunt nostra editioni.

tum Ecclesijs solenniter tradidisse: qui Euangelistas ipsos in suis scriptis deprehẽderit, præ hac literam Hebraïcam deseruisse, & quantùm ad allegationes, paucioris feciſſe. Vsurpatam ab ijsdem videre est vel in hoc vnico opere. Quod ad hunc modum per inductionem probo. Hi è Psalmo secundo. *Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes conuenerũt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius a*, citant, quum ex Hebræo magis ad verbum potuissent dicere, *Quare tumultuatæ sunt gentes*, deinde, *Et principes arcanum inierunt simul*. Quin & vim faciunt in verbo. *Conueniendi. Conuenerunt enim verè*, inquiunt, *in ciuitate ista aduersum sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel*. Ex eodem, *Reges eos in virga ferrea*, Ioannes *b*, quum non sic habeatur in fonte, sed, *Conteres eos*. E Psalmo 4. *Irascimini & nolue peccare*, Paulus *c*, quum ex Hebraico vertant, *Contremiscite*. Ex octauo. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, Christus *d*, quum Archetypus habeat, *Fundasti robur*. Ex eodem, *Minuisti eum paulominus ab Angelis e*, quum ad verbum sit *à Dijs*, & vt Nouatores temerè interpretantur, *à Deo*. E decimo quinto. *Prouidebam Dominum*, & quæ sequuntur omnia, *f* vbi pro. *Lingua mea*, fons legit *Gloria mea*, pro *Corruptionem*, si credendum sit hodiernis interpretibus, *Foueam* vel *sepulchrum* pro *replebis me iucunditate cum vultu tuo*, satietas lætitiarum cum vultu tuo. E decimo octauo, *in omnẽ terrã exiuit sonus eorum*, *g* vbi pro *Sono* dictio קו *Kau* lineam vel regulam significat. E vigesimo primo, *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*, *h* quum verba fontis sint futuri temporis, *diuident, mittent*. E trigesimo,

a Actorum quarto vers. 25.26.

b Apocalypseos secundo. v. 25. & 19. ver. 15.

c quarto ver. 27. ad Eph.

d Matth. 21. ver. 16.

e secundo v. 7. ad Hebræos.

f Actorũ secundo v. 35. & decimotertio, vers. 25.26.

g decimo ver. 18. ad Romanos.

h Matthæi vigesimo septimo. v. 39. & Ioannis decimonono. ver. 24.

mo, *In manus tuas Domine commẽdo spiritum meum a*, quum ad verbum, *Depono* vel *Deponam*. E trigesimo primo, *Beati: quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum b*, quum ad vocabula sic fuisset citandum, *Beatitudines* (sunt) *dimissi prævaricatione, tecti peccato, beatitudines hominis, cui non cogitat Dominus iniquitatem*. E trigesimo tertio totum illum locum, *Quis est homo qui vult vitam, &c.* Petrus *c* mutatur ab hac editione, cùm pro, *Preces eorum* archetypus habeat *clamorem eorum*, pro, *super iustos*, ad iustos, pro, *super facientes mala* in faciẽtibus malum, & nonnulla alia, exigua illa quidem, sed tamen à fontis vi, & notatione variantia. E trigesimo nono, *In capite libri scriptum est de me d*, pro, *in volumine libri*, item *corpus autem aptasti mihi*, pro, *aures fodisti mihi*. E quadragesimo quarto, *Præ consortibus siue participibus tuis e*, cùm fons sonet, *Præ socijs tuis*. E quinquagesimo, *vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris f*, pro, *purus sis, quum tu iudicas*, E quinquagesimo secundo *omnes delinauerunt, simul inutiles facti sunt g*: cùm Hebraicè, *Omnis recessit, simul abominabilis factus est*. E sexagesimo octauo, *fiat mensa eorum in laqueum & in retributiones, & in scandalum h*, cùm hodie magno consensu vertant, *& paces in scandalum*, ineptè tamen, vt suo loco docui, & mox, *Dorsum eorum semper incurua*, cum Hebræa sonent, *Et lumbos eorum assidue nutare fac*. Ex eodem, *fiat habitatio eorum deserta i*, vbi propriè. *Palatium eorum*. E Nonagesimo, *Angelis suis, &c.* vbi propriè *super palmis*, & *in lapide*. E nonagesimo quarto, *Si vocem eius audieritis*. vsque ad finem Psalmi *k*, citat Apostolus non modo secundum nostrorum verborum contextum, verùm etiam distinctionem, quã iudicio Masoretarum,

a Luce vigesimo tertio v. 46.

b ad Romanos quarto ver. 7. 8.

c prioris Epistola capite tertio vers. 10. 11.

d decimo ver. 5. 6. ad Hebraeos,

e primo eiusdem Epistolae capite v. 9.

f ad Romanos tertio v. 4.

g eodem capite vers. 12.

h ad ipsomet capite vndecimo, vers. 9.

i Actorum primo.

k tertio ver. 7. quarto v. 8. ad Hebraeos.

Hodie si vocem eius audieritis, annectatur præcedentibus, & versum claudat: Apostolo autem & ipsis Septuaginta incipiat &, sequentibus adhæreſcat. Quantùm autem ad voces iuxta Hebræos esset legendum, *in die tentationis*, loco *, secundum diem tentationis. Tædio affectus sum* vel *iurgatus*, loco *offensus, vel proximus fui*, vtrumq; enim designat προσώχθισα, *Semper* verò, quam vocem expendit Apostolus, in Archetypo neutiquam reperitur. Enonagesimo sexto, *Adorate eum omnes Angeli eius a*, vbi *dij* simpliciter. E centesimo primo, *initio tu Domine terram fundasti*, & cætera *b*, cùm fons careat illo elogio. *Domine*, quod interim de industria attulit Apostolus, etsi ab interpretibus interpositum, & præter literam insertum, vt suo seruiret instituto, ac eo Christi æternam, diuinámque substantiam Angelica multo præstantiorem esse concluderet: Eadem ratio eius, *Tu autem idem ipse es*. Nam non tam efficax argumentum hæc fontis verba suppeditabant, *Tu autem ipse*. Taceo pro *opertorium* illic aliquanto minus vniuersè legi *indumentum*. E centesimo octauo, *& episcopatum eius accipiat alter c*, vbi Hebraicè. *Præfecturam eius*. Quæ versio tantùm apud Apostolos valuit, vtex ea Episcoporum nomen in Ecclesia reliquerint, & in Ecclesiasticam Hierarchiam intulerint, etiam inter Syros, Abyssinos, Indos, Orientales denique omnes, quorum alioqui lingua est Hebraicæ finitima. Nã vsque hodie Apostolorum successores Episcopos Græca voce appellant, non פקידים *Pekidim*, alióve suę linguę elogio. E centesimo nono, *Dixit Dominus Domino meo, sede à dexiris meis d*, Atqui Hebraicè, *dictum Domini ad Dominum meum, sede ad dexteram meam*, & mox *iuxta negotium Melchisedech*, vbi Paulus *e*. Nobiscum nõ solum legit *secundum ordinem Melchisedech*, verumetiam inde ingentia

a Primo capite eiusdem epistolæ v. 6.
b Ibidem v. 10. 11.
c Act. 1. v. 20
d Matt. 22. & 1. ad Cor. 15. ver. 25.
e ad Hebræos 7. ver. 17.

mysteria deducit. E 115. *Credidi, propter quod locutus sum*, cum Septuaginta legit Apostolus *a*, & in ea lectione vim facit: cùm tamen ad verbum videatur exponendum, *Credidi quia loquar*. Totum Psalmum 116. *b* prorsus ad literam eorumdem interpretum posuit, vt *c* versum Psalmi 117. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*, qui tamen in veritate Hebraica paulo aliter habeat, careátque epitheto *Adiutor*. Denique non aliter nec ex alia editione vmquam quicquam ipse & alij Apostoli proferunt, nisi fortassis ex memoria, dum verborum non satis recordãtur. Nam ne tunc quidem sequuntur literam Hebraicam, sed sententiam, quam sanè sua ipsorum conuersione, non vulgata, neque alterius, quæ illa tempestate nulla erat alia, repræsentant. Ob eam enim rationẽ, verbi gratia, Paulus *d* promit è Psalmo 103. *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*, quum Hebræi æquè ac Græci *ignem vrentem* siue *ardentem* canant. Et *e*, ò Psalmo 67. assumit, *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*, quum ex vtrorumque codicibus fuisset interpretandũ, *Accipit dona in hominibus*. Vtrobique videlicet intelligentiam dũtaxat est amplexus Apostolus, ac simul optimum genus interpretãdi siue trãsferendi esse docuit, nõ perpetuo verba verbis reddere, non dictionum & syllabarũ vestigia nimis sollicitè captare, non vocularũ ponderibus pertinacius vbiq; insistere, sed interdũ, & quidem relicta vocabulorum proprietate, soli seruire perspicuitati, ac modestè ad rerũ momenta atque vires deflectere. In humanis quidẽ literis, prout recta ratio, in diuinis verò prout Spiritus diuinus dictauerit. Harum enim enunciatio & *prophetia propria interpretatione non rectè fit*, sicuti

a 2. Cor. 4. ver. 13.
b ad Rom. 15 ver. 11.
c ad Hebræos 13. cap. vers. 6.
d non procul a principio Epistolæ ad Hebræos ver. 7.
e ad Eph. 4. ver. 8.

Optimum interpretandi genus ex Apostolo.

sicuti Spiritus sancti inspiratione, non humana voluntate allate sunt aliquãdo Scripturæ, quemadmodum scri-
2.Petr.1.v. 20.21. ptum reliquit Petrus Apostolorum maximus. Hæc autem lubens apud te commemoro, quòd te sentiam huiusmodi sanctis meditationibus pasci, nec vocum nouitatibus, quas magno numero impostores isti, otio literario abutentes, in sacras literas inuexerunt, capi, ac vt simul in manus nostrorum tuam pietatem, & eruditionem diligentium, aliquod meę erga tuam C. obseruantię symbolum perueniat, cùm meo, tum totius nostri Theologici ordinis nomine. Te enim omnes amamus, & colimus, atque Spiritum sanctum obsecramus, vt Pontifices perenniter tuæ virtutis, & exẽpli internuncios ad nos transmittant, qui plus temporis, & operæ impendant rebus cœlestibus, quàm temporariis. Adiecisti enim ad ornamenta superiorum nostræ memoriæ nunciorum, quòd hi delectati politicarum Ecclesiæ necessitatum procurationibus, illis quidem probè, vt licuit per singulares nostrorum aulicorum strophas, atque peruersitates, perfuncti sunt: verùm quia in aliis, & quidem potioribus, minus accuratè laborarunt, tua est laus propria, quòd primo loco ponis eius res spirituales, & æternas. Non negligis quidem humanas, & politicas. Nihil enim est tam paruum in Christi regno, quod non mereatur assiduam illius sententiæ Hieremianæ meditationem: *Maledictus omnis qui facit opus Domini negligenter*, hoc
Hier.8.v. 10. præsertim sæculo, quod aulici.

Virtutémque Deúmque procul mucrone repellunt.

(Ne sint vtinam Episcopi, quorsum enim illi cum palatio, vt Christum, Ecclesiam, gregemque prodant, & ex illorum crucibus fœlicitentur.) At quia hæ diuinis ancillari debent, vt Agar Saræ, vt

Bala

Bala Racheli, vt Zelpha Liæ, tuum institutum est multò diuinius, & numini, cuius es minister studiosissimus, propinquius. Hoc me vnicum pellexit, vt hoc munusculo, quod confido voluptatem aliquam Catholicis allaturum, tibi etiam priuatim probatum iri, & acceptum, meum erga te studium testarer, tuam erga me beneuolentiam fouerem, per tuam amplitudinem secundam hanc editionem Maximo Pontifici offerrem, per eandem postremo, latratus canum ad solam Pontificis commemorationem rabidius furentium. fortiùs securiúsque præterirem. Vale

Deúmque habe propitium, è nostro Musæo Calendis Februarij. 1582.

Bezæ impu rissimi iactantia & vanitas.

NOVISSIMVM Theomori Bezæ propudium me tua causa impulit, Christiane Lector, ad hoc diuinissimum opus commentariolis illustrãdum. Istum enim, vt illud tibi è manibus eriperet, ínque eius locum suas quisquilias sufficeret, præfari non puduit Græcum, proindéque Latinum e Græcis repræsentatum, male ex Hebræo fuisse conuersum: deinde numquam adhuc eo, quo decuit, fructu, publicè ac priuatim fuisse lectum, & cantatum ab vllis Christianis cœtibus. Prætereà non modo aberratum in eo fuisse à genuina auctoris sentẽtia: verum etiam de eruendo aliquo commodo sensu frustra fuisse à doctissimis desudatum. Deinde consectandarum allegoriarum studio, vt reliquos etiam veteris testamenti libros, ita Psalmos miserrimè fuisse contaminatos. Quoniam igitur hæc sunt quatuor Bezanæ vesaniæ, reprehensionísque capita, vt ea in re dissimulem. D. Augustinum, cæterósque diuinos interpretes impudentissimè, ac sceleratissimè vituperatos, expono simplicem, & genuinum literæ sensum, quem iste propter idiotismorum, & disciplinarum necessariarum ignorationem commodum eruì posse inficiatur. Doceo nostros interpretes. (Nam fuere Septuaginta duo, vt habet Aristeas illius historiæ Græcus auctor oculatus, nempe ex quáque tribu seni) Hebraico fonti conuenienter vertisse in obscurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo sentẽtiam expressisse, Hebraismorum, Syriacismorum, Arabismorum, antiquæ poësis, & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur bene accommodata sententiæ explicatio, vbi eruditis est singularis, atque eximia. Postremò esse sacrilegæ temeritatis prius damnare veterum sapientiam, quàm intelligere. Istum autem atque istiusmodi nebulones, vt ad hunc modum iudicarent, multa fefellerunt. Primùm,

quia

quia Septuaginta non semper vertunt ad verbum, sed in locis obscurioribus ad sensum prout Spiritui sancto expedire visum est ad gentium, præsertim Græcarum ædificationem, vt etiam Hebræi notarunt, seorsum R. Iacob Bar Selomo Collectaneorum Thalmudicorum libro primo, & Iosippus imitio suæ historiæ, adeò vt ei vehementiùs intenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant, circa quam nimis anxiè languentes, sæpe veritatem & consequentiam sententiæ, si verborum, literarúmque aucupia, vt cum Cicerone loquar, spectentur, videntur amittere. Cur Beza & similes interpretationem 70. respuere nō debeāt.

SECVNDO, quia non semper amplectuntur Masoretarum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, versuum membrorúmque distinctiones. Nam nec necesse est sequi eos in omnibus, quippe qui ea nonnumquam sine iudicio affigunt, qua secundum vetustiorum lectionum correcta, præstantiorem, & Spiritu sancto digniorem intelligentiam præbent, & ad recentiorum Rabbinorum interpretationem examinata etiam aliud canunt, quàm isti existiment. Quin & Ben Aser, & Ben Neptali Masoretarum principes, in se iurari noluerunt, sæpiusculè dissentientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alij interdum alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros Septuaginta interpretes superiores esse septingentis annis minimùm, vt idcirco non communicatis consilijs potuerint nonnumquam aliter, & quidem rectiùs, distinguere, vel pungere. Alioqui non solet esse in vocabulis siue thematis & radicibus differentia, cùm hoc duntaxat occurrat, vt finis præcedentis versus, per Masoretas debeat referri ad sequentis caput atque principium. Verùm hæc non immutant sententiam, in scriptis præsertim poeticis in quibus ratione metri, non sententia notularum istarum, fit expressio. Masoretis nō semper credēdum.

TERT

TERTIO, secuti sunt modum interpretandi apud se usitatum, vt nonnulla obiter insererent de suo, quæ initiatis mysteria Religionis indicarẽt, aliqua etiã ad perspicuitatem submutarent, alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, Sic Onkelos, Sic Akiba, Sic R. Ioseph cæcus.

QVARTO, egerunt multis locis Prophetas, diuinorúmque hominum, non modo interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum videntur maximè ab Hebraico dissentire, tum maximè consentiant, quod isti Spiritu sancto exuti nequeunt cernere.

QVINTO, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recẽtibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes vocabulorum Syriacorum, Arabicorum, Persicorum, colluſiones, morum, & institutorum traditiones, &c.

SEXTO, submutationes literarum per Syruph, & Ethbas, & Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerũt, qua litera literæ mutuo succedit apud Reuchlinũ, a Qua & veteres vsos, etiam Hieremiã, docet Mercerus in Abbreuiationibus Hebræorum, & R. Attaia. b Quam ob causam לב lec *pro* לב leb, corde, c *acceperunt, Beth, & Caph non tantum ob similitudinem confundentes; verum etiam per* Aibach, *quo duorum primorum nouenariorum litera in se inuicem commeant.*

a Li. 3. Cabbalæ.

b In 24. Psalmum, vel si maius vigesimum quintum.

c Ps. 4. v. 4.

SEPTIMO, se accommodarunt nonnumquam, prout à Diuino Spiritu mouebãtur, ad Grecorum vsum, & locutiones, quod his verterent, & apud eos prænio Apostolorum munere fungerentur, vt iam in his Græcismi non minus, quàm in cæteris locis Hebraismi considerari debeant, vt Psal. 7. manus *pro* gressus. *67.* cleri *pro* ollæ. *105.* saturitas *pro* macie. *91.* bene patientes *pro* virentes, &c.

OCTAVO, nostri hi veteres interpretes, quia examinantur, expendunturque ex vno Kimhi, *& pauciſſimis aliis, quibus perpetuò honorificum visum fuit à superioribus*

rioribus dissidere, vt famam apud posteros sibi consiliaret, ab istis malè audiunt qui nouitijs dumtaxat delectantur. Atqui illi sæpe dormiunt, magisq; sunt grammatici, quàm Theologi præsertim R. Kimhi, qui proinde à Iudæis negligitur, tanquam habetur pro מדקדק Medacdec. *i. grãmatico, etiam si κατ' ἐξοχὴν apud istos, malè quidem feriatos interpretes, intelligatur* Docti *nomine. In istorum enim annotationibus* Doctus inter Hebræos, *est Kimhi, qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem, & sententiam, & Theologiam pertinet. Hos autem vnos isti legunt, siue quia alios, vtpote obscuriores, & abstrusiores non intelligunt, siue quia his contenti sunt, quos vident suo ingenio congruenter, longissimè à receptis maiorum interpretationibus discedere.*

R. Kimhi grãmatici nomẽ adeptus est.

NONO, falsò putant Hebraicam veritatem, siue fontem cõsistere in punctis, non in literis, nec vident puncta inuentum esse humanum: & quidem Iudæorum, iam post quadringentos plus à Christo annos dispersorum, & contra Christum, Christianámque pietatem maleuolentissimè affectorum. Idq; enim istorum quidam Ceualerius Iudæi cuiusdam gener, nõ tam grammaticus, quàm Grammaticorum interpolator, & plagiarius pertinacissimè, & stolidissime defendit puncta simul cum lege in monte Sinai data, eorum originem, effigiem, picturam, sonum à Deo ἀ μέσως iam à primis illis seculis repetens: nec animaduertit Septuaginta, Origenem, Hieronymum, infinitos alios vetustiores non fuisse cæcos, qui tamen literas sine punctis vllis viderint, seque ita perpetuo vidisse posteris, non obscura argumenta præbuerint. Post illorum igitur secula adinuenta sunt, vt constans fert Hebræorum historia, anno videlicet templi per Vespasianos euersi 436. id est, Christi 476. vel 478. cum Orientis imperium administraret Zeno Isaurus, Occidentis Augustulus, thronum autem Apostolicum Simplicius. In cuius rei testimonium quando legem Iudæi in Synagogis ostentant solenniter, eam sine

Hebraica veritas nõ cõsistit in punctis, sed in literis.

Puncta Hebræorum quãdo inuenta.

Puncta Hebræorum quando inuenta.

eam sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat è suo armario, quod חיכל Hecal, vocitant, proferunt. Atqui opportunius fortasse Epimenidis, aut potius mortuorum somnum dormijssent Masoretæ, quàm quando Tiberiadem Palestinæ, vt Elias Leuita narrat, conuenerunt, vt ex vno legis Pasuc multos versus conficerent, accentibus partim distinguentibus, partim continuantibus Scripturam vniuersam inciderent, literas punctis, similibúsque minutijs afficerent. Nam sic extinxerũt veterẽ grammaticam, vocales, pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque studium. Nam, verbi gratia, veteres Hebræi nescierunt, quid sit Pe durum, cùm dumtaxat agnoscerent Pé raphé siue ף, vt Hieronymus a testatur, vt res est, cùm vsque hodie Rabbini Pe Raphé siue Pe Arabum antiquũ Pe appellent. Schœua pronunciauerunt per A, tres solummodo constituerunt vocales אוי quas ספר יצורה Sepher Ietsira proinde prolationis matres vocant, cum tamen eis hodie omnem isti vocalitatem adimant, eámque solis punctis tribuant, etiamsi nulla sit expeditior, & brevior ad legendos Rabbinos via, quàm vt antiqua illa sententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum inuentores septem motionibus, siue punctis contenti fuere, nec memorarunt Camcis hatuph, Hirickaton, Kibbúts, in quibus explicandis hodie magnam canonum pronũciationis partem consumunt.

a In 11. Danielis.

DECIMO, non distinguunt inter Hebræos, sine Hebraicam veritatem, & Masoretas. Quantum autem interfit ex his rursum conspici potest. Hebræi sunt sancti, sunt Theologi, sine punctis, & motionibus scripserunt, sua puris, & simplicibus literis expresserunt. Masoretæ, sunt eorum prophani interpretes, puri grammatici, distinctionibus, accentibus, motionibus, punctis, illos partim illustrarunt, partim obscurarũt, vt solent interdũ interpretes suis imaginationibus, & sensis addictiores, vel gloriæ cupidiores, vt aliquid non dictũ dicere, & veterũ, etiamsi illi Spi-

Masoretæ quinã sint.

ritus

ritus ſancti illuminatione claruerint, ſuggillatione ſibi fa-
mã comparare videantur. Maſoreth enim nihil aliud eſt,
quàm traditio Grammatica de punctis, accentibus, ſylla-
bis, vocabulis, & ſimilibus minutijs: ac in eo differt à Cab
bala, quòd hac quidem traditio ſit, verùm Theologica, dé-
que rerum, & verborum ſecretiore enunciatione. Hoc ta-
men vno maximè laudandi ſunt, quòd literas planè inta-
ctas nobis reliquerunt, nec, quamuis Grammaticorum ſu-
percilio, vt pulchrè à Laurentio Valla ſcribitur, nihil ſit
ſuperbiùs, nihilque improbiùs, & ad libros emendandos,
vel cõrumpendos potiùs, magis audax, vllum ius, & im-
perium ſibi in cõtectum aſſumpſerunt, nec in eo quicquam
ſibi immutandũ cenſuerunt, ſat verò habuerunt ſuũ iudi-
cium, vel margini, vel interlineari albo committere, illiſ-
que locis probandum, vel improbandum poſteritati tra-
dere. Atque ita eorum eleuatio, ſiue etiam vituperatio, ni-
hil veritati Hebraicæ, nihil fonti detrahit, vt qui in lite-
ris, non punctis conſiſtat.

POSTREMO non cernunt eoſdem Maſoretas
confudiſſe verſus ac miſcuiſſe, vt proinde metrica ve-
terum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septua-
ginta integra erat, atque perſpicua. Quare cùm iſti quæ-
runt, cur Septuaginta diſceſſerint ab hodiernis verſuum
diſtinctionibus, & clauſulis, atque per aliam diſtinguendi
viam inceſſerint, perinde faciunt ac ſi quærerent, cur ali-
quis per publicam, & conſuetam viam ambulet, nec ea
relicta, diuerticula inſolita, & improbata ſectetur. Sic e-
nim potius interrogandũ erat, cur Maſoreta, quibus trita,
& nota eſſe debuit veterũ dimenſio, & carminis forma
atque genus, à Septuaginta diſceſſerint, ac maiorum diſtin
ctiones reliquerint, nec ſe eis ducendos tradiderint, quibus
hæc perſpecta erant, & liquida? Nã vt dicãtur attẽdiſſe
ad ſententiæ inciſa, & mẽbra, non ad metri, & dimenſio-
nũ rationẽ, at in poëſi aliud ſenſus poſtulat, aliud metrũ,
& dimenſio, propter quam interdum ſenſus vnius verſus
in ſequentẽ incũbit, & ingreditur. Quod ſanè extra poetas

aliquando accidit, vt 2. Paralip. 30. ver. 18. qui clauditur per בעד behad, pro, *vt proinde Kimhi eum in sequentem extendat*, Pro, omni (qui) cor suum præparat, &c. *Adde veteres Versus appellasse singula membra sententiam per se commodam efficientia, vt mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propositionis per se considerandum, ac declararent, nihil tam esse tenue, & exiguum in Scriptura, quod versus nomen, & laudem non mereatur.*

Beza eur turpiter in Psalmis, & versu, & prosa inter pretãdis sit hallucinatus.

QVOD autem Beza ista minimè intelligit, & ab vtriusque etiã, id est veteribus interpretibus, & recẽtibus abest longius, ac indoctè, atque præposterè, versu simul, ac prosa Psalmos nouissimè expresserit, non est valde mirandum. Nam nihil scit Hebraicè, vt ipse ingenuè agnoscit, dum non fontem Hebraicum, non suam ex Hebræis, sed Henrici Molleri versionem secutum se ait. Eam autem quorsum cæteris antepoſuerit, ipse videat. Certè de eo probè censere nõ potest, quoniam e veritate Hebraica harum rerum iudicium pendet, non ex linguæ imperitorum opinione, censura, voluntate. Itaque quæ aliquando ea lingua balbutit, habet è dictatis quorumdam esurientium grammaticorum, qui ita Geneuæ eam docent, vt & ipsi doctoribus opus habeant, vel è versionibus Moleri, Campensis, & aliorum, vel ex annotationibus Pagnino, & Vatablo affictis, vnde hoc ei sæpe contingit, quod de istius furfuris hominibus alicubi scripsit Hieronymus: Vt alienis videns oculis, cuiusque interpretis errorem saniori intelligentiæ anteponat. *Quin & mirabilius est, cur Spiritus sancti expers, citra quem interpretatio Scripturarum plane friget, & Theologiæ rudis, quæ ad iudicandum de expositionum puritate requiritur, & lingua primaria exutus, quam ne ipse negauerit ad suum consilium necessariam, ausus sit negotium istud suscipere, præsertim post diuinissimos illos Poetas Ariam Montanum, Matthæum Toscanum, rebus omnibus ad tantum opus perficiendum ornatos. Et cum hi è Dauide Hebræo Dauidem*

Latinum

Latinum luculentè fecerint, non eos viderit ſuis luminibus obfuturos, atque homines alicuius naſi eſſe prælaturos verſus ex Hebræo, *id eſt, de fonte, cóſque plane Horatianos, & Virgilianos verſibus prophani, veternoſi, iámque confecti poëtæ è Molleri riuo, vtcumque antiquam & eruditam poëſim redolentibus. Accedit, quòd ad fulciendam carminis ſui ruinam, apta pariter & inepta rapit attonitus, quemadmodum Poëtis quibuſdam Lucianus exprobrat. Vbi aliquis merito quærat, quid nunc illud, quod in ſua ad reprehenſiones Caſtalionis reſponſione, tam ſuperbè detrectanit:* Dico (*inquit, ad ſe non reſpiciens*) dico oportuiſſe te, vt ſacras literas interpretari poſſes, quatuor minimùm linguarum petitum eſſe, Hebraicæ, videlicet Græcæ, Latinæ & Gallicæ. Dico etiam oportuiſſe te in his ita eſſe verſatum, vt eorum mentem & ſententiam ad vnguem teneres. *O Satanicam impudentiam, cur igitur ſuum iudicium non ſequitur? Nonne illud eſt Apoſtoli;* Hæreticum deuita, cùm ſit proprio iudicio condemnatus? *conſulit, imò verò dicit, edicítque, ne quis ſacras literas interpretetur, niſi lingua Hebraica plenè imbutus, & interim prophanè accedit ad Pſalmos, id eſt, Scripturarum epitomen verſu proſáque interpretandos, ne ea quidem tinctus. Sed nec video pro Latina interpretatione, cur oportuerit Caſtalionem magis peritum eſſe linguæ Gallicæ, quàm vel Vaſconicæ, vel etiam Tartaricæ, quum reliquorum interpretum, de quibus agitur, ſiue veterum, ſiue recentium nullus Gallus extiterit, vel probè Gallicè ſciuerit. In eo item bellè habet, quod non tantùm Gallicas ſuas cantilenas damnat, damnandáſque prafatur, addita iocularl excuſatione δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι. qua eos non ſolùm Græcè ridet, qui ſua cauſa Gallicè, etiam vſque ad ignes & gladios inſaniuerunt, extremóque ſupplicio affici voluerunt, verùmetiam ſuum magiſtrum, per quem nouiſſimè profecit, & ſua Gallica peruerſè red-*

Beza poeta qualis.

Ad Tit. 3. verſ. 10.

dita cognouit, ingratus discipulus flagellat, atque ita in lucem edit, vt tanti laboris, & iudicij palmã ad se vnum rapiat. Nam & eum se paululum immutare, & interdum emollire profitetur. Quasi verò siue benè, siue malè verterit Mollerus Hebraica gnarus, à Beza eius lingua ignaro corrigi re censerive debeat, aut iustè possit. Qui deinceps nobis certo confiare poterit Bezam proxima Latinorum suorum editione à se ipso non discessurum, neque de illis idem facturum, quod nunc de suis Gallicis, vt sẽ alter Mollerus exoriatur, qui ipsi videatur rectius interpretari, non ipsum suorum istorum pudeat, qua vsque adeo interim extollit, vt præ illis cæteras interpretationes in manibus hominum hactenus sine fructu versatas dicat, cum præsertim ingenio sit ad hæresim & nato & facto, id est, instabili ac incerto, è nescientibus ea, de quibus affirmat, è semper discentibus, & numquam ad scientiam peruenientibus, vt de istiusmodi pronunciat Apostolus. Apage ergo Bellua, Melliora verba de sanctis & doctis viris, quæso. Sed nec possum non conqueri, quod illuc nouos & peregrinos Deos inducat, nec Deum Dauidis, sed Iouem Gentilium perpetuò inuocet cum Castalione à se alioqui oppugnato. Se fortasse tuebitur, quòd non Iouem, sed Iouam, & sine crasi, Iehouam, vt à suo hoste Castalione differre videatur, nominet. Atqui nihil aut minimum interest in nominibus propriis Iehosua, an Iosua, Virgilium, an Vergilium dicas scribásve, Publicolam, an Publicolam, Sillam, an Sullam. Vnus enim idem semper significatur. Deinde vnde manare potuit Iouæ vocabulum in istam inuocationem, Ioua exaudi nos, nisi à Ioue finitimo nomine, cum Ioua, siue Iehoua neque sit vocabulum Christianum, neque Iudaicum, quibus populis Deus verus dumtaxat suis nominibus innotuit. Nos Christiani à nullis Apostolis & Patribus didicimus Deum vnquam sic fuisse appellatum, etiam si olim Dionysius, Hieronymus, Theodoretus, Rabanus Maurus, Ioachimus Abbas,

Beza ingratus discipulus & ignarus magistrũ corrigit.

2. Timo. 3.

ba. nostra memoria Reuclinius, & infiniti alij integros libros de Dei nominibus Latine Græcéque scripserint, ac Hebraicas voces suis sonis expresserint. Iudæi ad hunc vsque diem inficiantur se vllum huius prolationis habere diuinum vocabulum, detestantur item prophanationem istorum, qui Deum ista nuncupatione afficiunt. Nam hoc (inquiunt) *non latuisset, cum omnes nostros maiores, tum minores vniuersos, præsertim R. Mosem Ægyptium* R. *Iosephum*, R. *Albonem*, R. *Iacob*, R. *Mosem auctorem* Maiemonim. *Abraham, Abben Ezram, Lyranum, Paulum Burgensem, Ritum, Fœlicem e Iudaismo ad Christum conuersos, quorum alij de cunctis Dei nominibus Hebraicis, alij de* שם המפורש Skem hammephoras *quod iste in Iehouam transformat, ex professo opuscula, syntagmata, capita, vel tractatus condiderunt. Taceo cæteras clarissimas rationes, à me alibi de hoc copiosè commemoratas, quas quia agnoscit & probat, inuidia in Castalionem deriuata, Danæus quidam excucullatum istius mancipium quodam Sabelliano ad me responso pro cunctis Ministris de Sabellij furore damnatis & conuictis,* (*pag.* 10.) *debuit Beza pro suo regno* (*Nam inter istos regnat, vt inter cæcos Strabo*) *vel responsi illius editionem proscribere, vel certè post illam resipiscere. Sed rectè. Sic enim extrema eius primis consentiunt. Quemadmodum prima ætate Iouem suis carminibus celebrauit & cecinit, ita nunc extrema Iouam, nescio quem Deum, neque Christianis, neque Iudæis cognitum, vnica literula à Ioue differentem canit & inuocat. Quocirca non intempestiuè hæc rhythymica aliquis ex tempore cecinit,*

Iehoua nō nomē Dei.

Beza è Paganismo ad Caluinismum transijt,
Beza è Caluinismo ad Paganismum rediit.

ESSE enim detestandum Gentilium errorem nomen nouum, incertum, peregrinum, inusitatum Deo imponere docet contra Celsum Origenes, vt

sileam ab inferis reuocari Varronis spiritum Deum Iudæorum Iouem putantis, & tale delirium mundo persuadere conantis, ad Dei veritatem obruendam, quemadmodum multis testatur & deplorat Augustinus a. Alij addiderunt subesse etiam venenum Caluiniticum de αὐτοθεῷ & αὐτοσόφῳ. vt Dei Filius, cui verè quoque, propriè competit nomen tetragrammaton, à se diuinam essentiam, non à Patre consecutus videatur. Horum te monitum lector Christiane volui, vt scias, quo loco istius mimi Bezæ Psalmi habendi sint, ne etiam tibi sinas e manibus euelli hanc editionem. sed eam prius discas intelligere, & cæteris omnibus præponere, quàm reprehendere & improbare Veni, vide, lege & indica. Nullius enim iudicium curo, eorum saltem, qui hac lingua imbuti sunt. Istorum enim inctorum & dumtaxat ex lexicis, vel Grammatistis literatoribus sapientium quis nescit lexicula atque adeo peruersa & præposstera solere esse iudicia? Vale, & precibus nos Deo commenda, cuius gloriæ hîc desudauimus.

***

a libro primo de cõsensu Euãgelistarum c. 21. & seq. & libri sexti capite sexto, itém que septimi capite quinto de Ciuitate.

CVM

CVM olim initio Ecclesiæ Psalterium recto ordine recitaretur & per septem διαστήματα, pro numero dierum Hebdomadis, adiunctis lectionibus sacræ Scripturæ, Homiliis Sanctorum Patrum, breuibus collectarum formulis cœpit ordinari pro dierum & festorum occasionibus sub annum Christi 370. Breuiarij enim institutio DD. Damaso, Hieronymo, & Ambrosio tribuitur à Sigeberto in Chronicis, & Radulpho Tungrensi. Alligatio etiam ad illius quotidianam recitationem Pelagio secundo, sub ann. 590. cuius successor Gregorius Magnus versiculum, *Deus in adiutorium meum, &c.* præmiserit. Inde ann. 1096. contra Saracenos & Turcas Claromontanum Concilium Vrbano secundo præsente, Horas Virginis concinnauit.

G. GENEBRARDVS THEOLOGVS ET REGIVS PROFESSOR AD EVNDEM.

Alendario Sanctorum Latino historicorum testimoniis illuminato, Hebræum, Græcum, Syrum, atque adeo Orientale à nobis conuersa libuit præponere, vt Ecclesiarum toto orbe, & quouis tempore concordiam contra nostros Nouatores, in Diuorũ festis recolendis, aliisque similibus, liceat conspicere, simul & illustrium virorum, qui per varias mundi partes celebrantur, catalogum in manibus habere. Nam vt impiorum recordatio meretur perire cum sonitu, ita memoria iusti debet cum benedictione piè inuiolatéque conseruari. Ex quo factum: vt & huiusmodi

tabulas

tabulas, in quibus nomen, locus, dies mortis, præsertim passionis martyrum omnium per singulos, vel anniuersarios dies commemorandorũ, notarentur, Maiores nostri studiosè diligentérque parauerint. Quin etiam ad id notarios instituerint, qui postea abierunt apud Græcos, in Scholasticos, apud nos in otiosos Protonotarios, vti rerum vanescente vsu, vmbra aliquando superesse solet, maximè quæ ad opes & honores facit. Hãc maiorum diligentiam testatur Magnus Gregorius ad Eulogium Alexandrinum Patriarcham a, & multo ante, Cyprianus ad suum clerum b. Quorum vestigia sequutus, hæc tibi nũc propono. Vtinam ad Dei Opt. Max. laudem, & tuum aliquem fructum.

a lib. 7. Epist. 29.
b libr. 3. Epist. 6.

Vale ac nobis Deum precibus concilia. Calendis Augusti. Anno 1581.

BIBLIOPOLA LECTORI BENEVOLO S.

CVPIVISSEM equidem in ea nostram miserrimam Galliam incidisse tempora, beneuole lector, obqua horum doctissimorũ cõmentariorũ imprimendi nulla mihi incubuisset necessitas, eò quòd ex vrbe Lutetia, vbi hactenus bis térue magna cum totius Ecclesiæ vtilitate impressa sunt, illa commodè tutóque in hanc vrbem transportari potuissent: vel si omnino ea typis mandare decreuissem, summopere cum religiosissimo doctissimoque illorum auctore D. G. Genebrardo meum hoc cõsilium communicare posse voluissem, vt, si pro sua eximia & singulari eruditione, quæ potest & solet sua ipsius opera, dum subinde magno omnium eruditorum applausu reciduntur, aliquibus semper additamentis exornare, aliquid iã haberet, quod huic suo eruditissimo operi iam tertiò semper aliquibus pulcherrimis accessionibus magis ac magis aucto & illustrato, posset adiungere, mihi pro sua singulari beneuolentia, in tui maximè gratiam impertiretur. Sed quoniam neutri meo desiderio euentus respondent, & sæpe ad me littera è varijs regionibus deferuntur, quibus illa commentaria à studiosis diuinarum litterarum

terarum desiderari mihi significatur, eorum qualia postremo ab auctore edita sunt, diutius impressionem differendam non existimaui, & religiosi cuiusdam viri, D. Genebrardi studiosissimi & obseruandissimi studio & diligentia vsus, ea semel & iterum accuratè diligentérque ab eo prælegenda curaui, vt Typographici errores, quos multos grauésque amici quidam mei hîc præter auctoris mentem irrepsisse me monuerant, eius industria laboréque tollerentur. Et si autem postrema horum commentariorum editio in maiori forma, quàm hæc nostra sit ab auctore euulgata, nobis tamen ideo maximè visum est, eam in hanc breuiorem contrahere, vt facilius & manibus tractari, & huc illúcque vel in sinu, aut in pera transportari (quandoquidem iuxta D. Hieronymi sententiam, Psalterij liber numquam è manibus deponendus est) à pio religiosóque lectore posset. Et quoniam totus iste liber, cum his maximè additionibus, quas auctoris tertia editio, vel hæc nostra sortita est, paulò crassior nostro iudicio futurus erat, quàm iusti voluminis requirat moles, visum nobis primùm est in duas partes Psalterium istud diuidere, & priorem quidē duobus prioribus Psalmorum libris, iuxta Hebræorum sectiones, quas D. Genebrardus sequitur, & probat, attribuere; posteriorem autem tribus postremis assignare: quamquam si quis velit vtramque simul partem compingere, ei hoc integrum &

liberum esse posit. Porrò quoniam D. Genebrardus Hebræa interdum vocabula, Hebraicè Latinéque expressit, aliquando solis Hebraicis, solis aliquando latinis litteris in his exprimendis contentus fuit: visum est etiam, cum præsertim punctis & motionibus ea careant, Hebraicis semper litteris Latina subnectere: & Hebræis nominibus latinis litteris expressis, quoad eius fieri potuit, Hebræas etiam litteras adiungere: vt lingua sanctæ studiosi adhuc in ea rudes litteras Hebræas, quibus vsquequaque latinæ non respondent, præ oculis haberent, quibus in natiua lingua vocabula illa exarantur. Hoc etiam præsertim in fine huic nostræ editioni adiunctum est, vt cùm ad verbũ in Hebræo ita haberi auctor aliquid affirmat, Hebræa ipsa annexa sint, vt studiosus lector, qui forte Psalterium Hebræum cuperet consulere, ac perspicere, quomodo hæc in eo habeantur, eo labore leuaretur. Et quoniam rursus auctor sola capitis alicuius Biblici citatione non contentus, versus nonnumquam ipsos etiam apposuit, curatum est in hac nostra editione, vt omnibus in locis Scripturæ semper capiti versus adiungerentur. Ex quo labore, & si morosõ, hoc etiam commodi emanauit, vt plurima ab auctore citata Scripturæ loca, quæ librariorum negligẽtia, vel typographicarum operarum incuria perperam in alijs editionibus notabantur: studioſè in hac nostra editione quæsita, suis locis omnia restituerentur. Hoc

tamen

tamẽ in eo genere fuit obſeruatum, auctorem non ſemper in citandis Scripturæ verbis, ſeſe vulgatæ editioni (quam tamen meritò ſemper reliquis anteponit) non alligaſſe, ſed aliquando ſuis verbis ipſum Scripturæ fontem expreſsiſſe: vnde ſi quid quandóque in noſtra editione vulgata, quod ab eo citatur, non haberi contigerit, ſcias id ab ipſo auctore ex Hebraico, vel Græco fonte penè ad verbum expreſſum faiſſe. Cæterum omnes ſacrorum librorum, & aliorum etiam auctorum citationes ex propriis locis, cũ notulis tamen quibuſdam, in marginem reiecimus, in primis ipſius auctoris freti exemplo quidem in ſuis de Sanctiſsima Trinitate libris, aliiſq; nonnullis factitauit, deinde quoniã huiuſmodi citationes, ſi contextui adiungantur lectorẽ plurimũ diſtrahere, & à plana verborũ ſententia percipienda cõprehendendaq; remorari perhibeãtur. Vſi ſumus autẽ diuerſo Characthere, quem Italicum dicimus, quam in alijs editionibus aliquãto ſæpius, vt quæ auctoris propria eſſent, & quæ ipſe ab alijs produceret, facilius internoſcerentur. Hæc fere ſunt omnia, quæ in hac noſtra editione ipſis commentarijs inſerta fuerũt, ſi præſertim quædam ad marginem ſcholiola, & in ipſa expoſitione deſcripta verſuũ Pſalmorum initia, quæ in prioribus editionibus maxima ex parte deſiderabantur, voluerit adiungere: ſed vt vberior horum commentariorum eſſet vtilitas, & ad vniuerſam quodammodo Scripturam intelligendam

gendam ipſa prodeſſe demonſtrarentur, duo in-
dices fuere ad calcem adiuncti, quorum
primus Scripturæ loca in his commentarijs expli-
cata ad litteram continet, quibus etiam breuis eſt
appoſita eiuſdem loci explicatio, fuſior deinde ex
commentariorum libro petenda, Hebraiſmorum
præcipuorum alter index eſt, quos in hoc opere au-
ctor Hebraicæ linguæ, ſi quis eſt noſtra ætate peri-
tiſſimus, & obſeruauit & explicauit. Reliquum
eſt beneuole lector, vt te orem atque obſecrem,
hos doctiſſimos in diuinum Pſalmorũ opus com-
mentarios aſſiduè voluere & terere, ex quibus ſi
ſacrarum litterarum, & veræ pietatis religioniſ-
que ſtudioſus es, non dubito te non vtilitatem mo-
do maximam, ſed & voluptatem ingentem per-
cepturum: & Deum Dominum noſtrum aſſiduè
orare, vt auctori vires animúmque ſuppeditet,
quibus ille veteris præſertim inſtrumenti libros
hac ratione, vt pollicitus eſt, explicare poſſit. (Ni-
hil enim adhuc, quod ſciamus, eſt in Scripturam
ab eo editum, præter hæc, & in Cantica Cantico-
rum commentaria, quibus ille Bezæ de eo diuino
opere carmina, vel crimina potius exhibilanda
proponit) noſtríſque laboribus faue, Deóque
ipſi, quem in hoc opere loquentem
audies te probare diu noctú-
que contendito. Vale.

* * *

EXTRAICT DES ACTES & regiſtres de la Seneſchaucée & ſiege preſidial de Lyon.

SVR les remonſtrances faictes par maiſtre Pierre Bullioud Procureur du Roy, de ce que cy deuãt & vn an eſt paſſé, le Conſeil auroit pourueu, à ce que veu la neceſſité du temps, auquel l'on ne peut recepuoir aucuns liures de Paris, il fuſt permis aux marchans Libraires de ceſte ville, faire imprimer liures ſeruans à pieté & deuotion, & à l'edification du peuple en la religion Catholique, Apoſtolique & Romaine, ſans s'arreſter aux priuileges que pour le regard deſdits liures les Libraires de Paris, ou d'ailleurs pouuoyent auoir. Et que la diſette & beſoin deſdits liures augmente de iour à autre. Qui eſt cauſe que le peuple eſt priué des fruicts & vtilitez qui prouiennent de la lecture d'iceux liures, & ſouffre beaucoup pour n'en pouuoir recouurer d'aucune part.

A ceſte raiſon a ledit procureur du Roy requis qu'il pleuſt au Conſeil de nouueau inciter les Libraires de la ville faire imprimer tels liures neceſſaires pour l'enſeignement du peuple en la Foy. Entre autres, le Pſautier auec les Commentaires du Sieur Genebrard Docteur en Theologie Profeſſeur du Roy. Liure cy deuant imprimé à Paris, tres requis, & ſeruant á refuter les hereſies de noſtre temps.

LE Conſeil en ayant eſgard à ladite requeſte, neceſſité du temps, & en conſequence des ordonnances

donnances cy deuant faictes, a permis & permet à Iean Baptiſte Regnaud imprimer, ou faire imprimer ledict Pſautier commenté par ledict Docteur Genebrard, pour ſeruir à l'inſtruction du peuple en la Foy & Religion Catholique, Apoſtolique & Romaine, ſans s'arreſter quant à preſent aux priuileges particuliers que aucuns Libraires, Imprimeurs à Paris ou ailleurs, pourroyent auoir, & ce par prouiſion, iuſques à ce que autrement en aye eſté ordonné, & ſans conſequence pour autres liures.

Faict à Lyon par nous Pierre Auſtrein, Conſeillier du Roy, Lieutenant particulier, Iean Vandel, George Grolier, Claude du Pré, Clouis de Chabanes, Pierre Alard, George Langlois, & Nicolas Regnaud Conſeilliers & Magiſtrats eſdicts ſiege & Seneſchauſée ſeants en la chambre du Conſeil le vingtvnieſme Mars, Mil cinq cens quatre vingts vnze.

Collation faicte DVCHIER.

I. CROPPET.

CALENDARIVM HEBRAEORVM AD INTELLIGENDAM SCRIPTVRAM, ET SYNAGOGAE RITVS VTILISSIMVM.

***

TIZRI. totus ferè festus ob collectos fructus, habet dies 30.
Dies horas 12. Nox totidem. September Latinis, vel potius lunatio Septembris.
Nam Hebræorum menses lunares. Vnde in duos Latinorum cadunt.

1 Ros hassana, principium anni, festum tubarum siue clangoris, Leu. 23. vers. 24. 25. Num. 29. vers. 1. 2.

Quantùm ad festa, & res Ecclesiasticas annum quidem ordiuntur à Nisan, i. Martio, vt ipsis imperatum fuit Exod. 12. ver. 2. At quantùm ad cætera more veteri à Septembri. Quod eo ferè putent mundum creatum aut certè recreatum & restitutum è diluuio, ac eam esse Noæ traditionem: cuius causa, Chaldæi, Persæ, Aegyptij, & Orientales cuncti veteres, & antiqui Hetrusci, Græci etiam hodie hinc annos numerent: qui & notant Constantinum anno 313. in Septembris die vigesimo tertio, indictionum suarum initium posuisse, ob solem tunc libram ingredientem.

***

2 Pœnitentia.

3 Ieiunium Godoliæ, ieiunium ſeptimi. Nam tum occiſus eſt Godolias filius Ahicam, filij Sapham,& Iudæi qui cum eo erant in Maſpha. 4.Reg.25.v.25.& Hier.41.verſ.2.

5 Ieiunium,quòd eo die mortui 20.hominesde Iſraël:& R.Akiba filius Ioſeph vinctus.

7 Ieiunium,ob decretum in Patres noſtros gladium & famem.

10 Ieiunium expiationis. Leuit.23.ver.27.

15 Tabernaculorum feſtum, ſiue Scenopegia, dierum ſeptem. Leu.23.v.34.35.

21 Hoſanna Rabba,ceu ſeptima Tabernacul orũ.

22 Octaua Tabernaculorum. Aatſéreth.Leu.23. ver.26.

23 Gaudium legis,& benedictio,quo feſto recolunt teſtamentum,& mortẽ Moſis legiſlatoris. Dedicatio templi Salomonis 3.Reg.8.ver.65. Aequinoctium autumnale.

MARHESVAN, October, vel potius Luna Octobris,nullum proprium habet feſtum, habet dies 29.
Dies horarum eſt 11.& ſemis.
Nox horarum.12.& ſemis.

1 Neomenia.

6 Die incipiunt ieiunium ob excæcatum Sedechiam regem Iuda, & eius filios inter fectos à Nabugdonozor.4.Reg.25.v.7.
Sectiones de Vita Sara,& natiuitate Iſaac. Gen.21.verſ.1.2.

KISLEV

KISLEV. Nouember, Luna Nouembris habet dies 30.
Dies horas 10. & semis.
Nox 13. & semis.

1 Neomenia.
7 Ieiunium ob combustuum à Rege Ioachim volumen, quòd scripserat Baruch dictante Ieremia. Hierem. 36. ver. 23.
25 Die dedicatio siue Enczenia. 2. Mach. 2. vers. 16. Lumina, vel luminarium festum Iosepho lib. 12. Anti. cap. 10. diebus octo, ob lumen religionis à Macedonibus extinctæ recuperatũ. Petitio pluuiæ, quæ Ioré Hebraicè appellatur, prima & temporanea, item pluuia sementis. Deut. 11. ver. 14.
Tempus serendi in Iudæa.

TEVET, December.
Luna Decembrea habet dies 29.
Dies minimus habet horas 10.
Nox maxima 14.
1 Neomenia.
8 Ieiunium, quòd illo die lex in Græcum versa sit tempore Ptolemæi regis, & tenebræ occuparint mundum triduo. (*Hinc Iudæos Alexandriæ 70. Interpretum memoriam coluisse anniuersario festo, Philo tradit lib. 1. de vita Mosis.*)
9 Ieiunium, cuius doctores nostri non indicarunt causam.
10 Ieiunium decimi, quando admouit manum suam Rex Babylonis, ad obsidendam & expugnandam Hierosolymam.
Solstitium hybernum.

SHEVET, Ianuarius,
Luna Ianuarij nullum proprium habet festum.
habet dies 30.
Dies horas 10.& semis,
Nox 14.& semis.

1 Neomenia.
Principium anni arborum.
8 Ieiunium, quoniam tunc mortui sunt iusti, qui extiterant diebus Iosue. Iud. 2. ver. 10.
23 Ieiunium, Nempe quia congregati sunt omnes Israëlitæ aduersus tribum Beniamin, & propter cõcubinam in Gabaa, & simulachrum Michæ. Iud. 18. ver. 2. 3. & 29. ver. 10. 11.
Solstitium hybernum, anno intercalari.

ADAR, Februarius.
Luna Februarij habet dies 29.
Dies horas 11 & semis.
Nox 12.& semus.

1 Neomenia.
Teruma. i. primitiæ.
Die 7. mortuus est Moses magister noster. Deut. 34. vers. 5. 6.
Quare & ieiunium.
Nono decreuerunt ieiunium ob domum Sammai, & domum Hillel inter se sectas & diuisas.
13 Ieiunium Esther. Esth. 4. ver. 16.
14 Sortium festum minus. Est. 9. ver. 17.
15 Sortium maius. Esther. 9. vers. 12. 23. (*Dies Mardochæi 2. Mach. vlt.* vers. 37.)
Dedicatio templi Zorobabelij, Ezræ 6. ver. 16

VE

VEADAR, Secundus Februarius, quando annus est 13. mensium, vnoquoque vel triennio, vel biennio. Nempe septies, intra nouemdecim annorum cyclum, quibus Luna suo reditu circulum plenè absoluit. Habet autem dies 30.

1 Neomenia.
Ieiunium Esther incipit die 11.

NISAN, Martius,
Luna Martij habet dies 30.
Dies horas 12.
Nox totidem.

1 Neomenia, Ieiunium, quòd eo die mortui sint Aaronis filij. Leuit. 10. ver. 1.
10 Die Ieiunium, ob mortem Mariæ, & puteum obturatum. Num. 20. vers. 1. 2. Num. 3. vers. 4. & 26. vers. 21.
14 PASCHA, in memoriã liberationis Aegyptiacæ. Ex. 12. ver. 14. 15. 16. & seq. & 13. ver. 6. 7. & 9. Leu. 23. v. 5. 6. 7. Num. 32. v. 6. 17.
21 Septima Paschæ. Ex. 12. vers. 16. Leu. 23. v. 7. Num. 28. v. 25.
22 Octaua Paschæ.
26 Ieiunium ob mortuum Iosue. Ios. 24. ver. 29. Dedicatio tabernaculi Mosis, Exod. 40. v. 5. Aequinoctium Vernum.
Petitio Pluuiæ, quam Malkós appellant, Tardam, serotinam, Vernam, messi mox futuræ commodissimam. Zach. 10.

IIAR, Aprilis.

Luna Aprilea nullum habet peculiare festum, habet dies 29.
Dies horas 12.& semis.
Nox horas 11.& semis.

1 Neomenia.
10 Ieiunio, quòd eo obierit Heli Sacerdos capta fœderis arca. 1.Reg.4.ver.18.
29 Ieiunium, quòd eo obdormierit Samuel, illumque planxerit domus Israël. 1. Reg. 25.ver.1.& 28.3. Messis in Iudæa ineunte mense Aprili. (*Sic Plinius lib.18.cap.18.peragi messem in Aegypto mense Maio, cuius mensis sexto die celebratur Pentecoste.i. dies Primitiuorum. Leui.23.v.10.11.12. Num.28.v.26.quòd eo die panes è nouis frugibus offerrentur.*)

SIVAN, Maius,

Luna Maij habet dies 30.
Dies horas 13.
Nox 11.

1 Neomenia.
6 Pentecoste, siue festum Hebdomadarum, memoriam datæ legis. Leu.23.v.15.
13 Octauæ magna celebritas.
23 Ieiunium, quòd 10.tribus tunc defierint primitias portare Hierosolymam diebus Ieroboam Nebathi filij. 3.Reg.12.27.28.
25 Ieiunium ob interfectum magistrũ nostrum Simeonem Gamalielis filium, & Magistrum Ismaëlem Elisæi filium,& Magistrũ Haninam Saggan siue Sacerdotem secundum.

27 Ieiunium, propter combustum R. Haninam Tardionis filium simul cum legis libro. Hier. 26. v. 13.

TAMMVZ, Iunius,
Luna Iunij habet dies 29.
Dies maximus horas 14.
Nox breuissima horas 10.

1 Neomia.

17 Ieiunium Quarti, ob tabulas legis fractas. Exod. 32. vers. 19. Item quia eo die Sacrificium iuge desiit, & Epistemon legem combussit, Idolo in templo collocato: ἐνδιατισχισμός Iosepho libr. 6 de bello Iud. cap. 8. (sic enim illic legendum.)

Solstitium æstiuum. Tantus est æstus, vt non pluat in Iudæa, vel rarissimè, toto hoc, & sequenti mense. Hieronymus, imò verò tota æstate, Iosephus lib. 3. de bello Iudaico cap. 13.

AB, Iulius,
Luna Iulij, habet dies 30.
Dies horas 13. & semis.
Nox 10. & semis.

1 Neomenia. Ieiunium, quòd eo Aaron magnus sacerdos è vita excesserit. Num. 20. vers. 28. & 33. v. 38. Deut. 10. v. 6.

9 Ieiuniũ Quinti ob incensam eo die Hierusalẽ, & tẽplũ primò à Chaldæis, 4. Reg. 25. 9. 10. secũdo à Romanis. Item quòd illo capta ab iisdẽ Romanis sit Bethera, & vrbs excisa. Denique quòd Mosis principatu nono die Iunij decretum à Deo manauerit, Patres nostros nõ ingressuros terrã. Nu. 14. 22. 23.

18 Ieiunium, quòd eo extincta sit lucerna occidentalis diebus Achaz.

ELVL, Augustus nihil habet proprium, habet dies 29.
Dies horas 12. & semis,
Nox 11. & semis, Complectitur totam Augusti lunationem, siue Lunæ cursum.

1 Neomenia.
7 Ieiunium, quoniam tunc exploratores terræ detrahentes, plaga extincti sunt, Numer. 14. vers. 36. 37.
Propitiationes.

Sic præter festa singulis annis dies 26. habent, quos ex lege ieiuniis dicatos scribunt in libello Taanith. Quibus addiderunt Magistri singulis Hebdomadis ieiunia secundi dici & Quinti. i. Lunæ & Iouis, tribus de causis, propter excidium templi, propter combustam legem, denique quod Rabsace *nomen Dei blasphemauerit 4. Reg. 18. vers. 33. 34. 35. Aliqui etiam 40. dies sibi temperant à vino & carnibus, quòd tamdiu* Moses *& Elias ieiunauerint, in Itinerario R. Beniamin Ex. 24. v. 18. & 34. ver. 28. 1. Reg. 19. ver. 8.*

Finis Hebraici Calendarij.

CALEN

CALENDARIVM SYRORVM CVM GRÆCIS HABET COMMVNIA, ISVHÆC PROPRIA.

NOVEMBER.

Dominica prima ante natalem, de templi dedicatione, & consecratione Episcopi.
Simonis, & Petri.
Dominica 2. Encæniorum.
Dominica 3. de Annunciatione Zachariæ. Luc. 1. vers. 11. 22.
Dominica 4. Annunciatio Virginis. Luc. 1. 28. 29.

DECEMBER.

Dominica 5. Visitatio Elizabeth. Luc. 1. 39. 40.
Dominica 6. natiuitas Ioan. Baptistę. Luc. 1. 52. 53
Dominica 7. Reuelatio Ioseph sponsi Virginis. Matth. 1. vers. 20.
Dominica 8. Antenatalitium.
25 Natalis Domini. Luc. 2. vers. 6. 7
26 Virginis puerperæ.
27 Innocentium. Matth. 2. vers. 16. 17
Dominica 1. post Natalem.

IANVARIVS.

1 Circumcisio. Luc. 2. vers. 21
2
3
4
5

6 Epiphania, quæ & luminarium.
Ea nocte aqua consecratur in totum annum.
7 Decollatio Ioannis Baptistæ. Matthæ. 14. vers. 3. Marc. 6. vers. 17. Luc. 3. vers. 19
Antonius Magnus.
Ephraim.
Gregorius Theologus, Basilius magnus.
Niniuiticum ieiunium. Ion. 3. ver. 5.

FEBRVARIVS.

2 Christi præsentatio. Luc. 2. vers. 22.
Dominica pro defunctis sacerdotibus.
Dominica pro defunctis Christianis.
Dies Dominici sex sequentes, ieiunij appellãtur.

MARTIVS.

Cyrillus Hierosolymitanus.
Suscitationis Lazari. Ioan. 11. ver. 39. 40. 41
Dominica Hosanna. Matth. 21.
Passio Christi. Matth. 26. & 27. Mar. 14. & 15. Luc. 22. & 23. Ioan. 18. & 19.
Hebdomada. Secretorum.
Annunciationis, siue descensus Christi ad inferos.
Domini ca magna.
Hebdomada candidatorum inter Pascha, & Quasimodo.
Dominica nona.
Commemoratio Thomæ, & Philippi.

APRILIS.

Auri feriæ de sanato claudo à Petro ad portam speciosam. Act. 3. ver. 6. 7

GRÆCORVM

MAIVS.

Ascensio. Marc. 16. vers. 19. Luc. 24. vers. 51. Act. 1. vers. 10. 11.
Crucis festum.
Pentecoste. Act. 2. vers. 1. 2. 3.

IVNIVS.

Petri Apostoli.
Pauli Apostoli.
Apostolorum festum.

IVLIVS.

318 Patrum, & Regum fidelium commemoratio.

AVGVSTVS.

Festum tabernaculorum transfigurationis Domini. Matth. 17. ver. 2. 3. Marc. 9. ver. 2. 3. Luc. 9. vers. 21.
Festum genitricis Dei.

SEPTEMBER.

Festum Sanctæ Crucis.

OCTOBER.

Iacobus Alphæi Apostolus.
Iacobus frater domini Hierosolymorum Episcopus.

FINIS.

CALENDARIVM GRÆCORVM TOTIVS ANNI, QVOD MENOLOGIVM VOCANT,

Continens memorias Sanctorum, quos Græci quotannis, diebus Anniuersariis celebrant. Annum auspicantes à mense Septembri, Gilb. Genebrardo interprete.

SEPTEMBER habet dies 30.
Dies habet horas 12.
Nox horas 12.

1 Simeon Stylites.
2 Mammas martyr.& Ioannes ieiunator.
3 Anthymas martyr, Nicomedienſis Epiſcopus & magnus Euthymius.
4 Babylas Antiochenus,& Moſes legiſlator.
5 Zacharias Baptiſtæ parens.
6 Commemoratio miraculi facti à Michaële Archangelo,Colloſſis,aut Chonis.
7 Profeſtum Natiuitatis Virginis, & Sozon martyr.
8 Feſtum Natiuitatis Mariæ.
9 Ioachim,& Anna,& Seuerianus martyr.
20 Menedora, Metrodora, & Nymphodora martyres.
11 Theodora Alexandrina.
22 Autonomi martyris, officium remittitur in diem præcedentem, quòd hoc die repetetur feſtum Natiuitatis.
13 Encænia templi cuiuſdam.Profeſtum Sanctę Crucis

Crucis, Cornelius Centutio.
14 Exaltatio Sanctæ Crucis.
15 Nicetas.
16 Euphemia.
17 Sophia, & filiæ eius tres, Fides, Spes, Caritas.
18 Eumenius Episcopus.
19 Trophimus, Sabbatius, Dorymedon martyres.
20 Eustathius martyr, & socij.
21 Codrates, siue Quadratus Apostolus, Ionas, octaua exaltationis S. Crucis.
22 Phocas martyr.
23 Conceptio Ioannis Baptistæ.
24 Tecla martyr mulierum prima.
25 Euphrosyne.
26 Translatio Ioannis Euangelistæ.
27 Callistratus martyr, & socij.
28 Chariton confessor.
29 Cypriacus Anachoreta.
30 Gregorius martyr Armeniæ.

OCTOBER habet dies 31.
Dies habet horas 11.
Nox horas 13.

1 Ananias è Septuaginta discipulis. Act. 9. vers. 10. 11. S. Romanus Melodus.
2 Cyprianus, & Iustina martyres.
3 Dionysius Areopagita martyr.
4 Hierotheus Episcopus Athenarum.
5 Charithena virgo martyr.
6 Thomas Apostolus.
7 Sergius, & Bacchus martyres.
8 Pelagia.
9 Iacobus Alphei Apostolus,

Andron

Andronicus Eremita.

10 Eulampius,& Eulampia martyres.

11 Philippus Apostolus vnus è septem Diaconis. Act.7.vers.5.

Theophanes graphtus & poëta,Episcopus Niceæ. Notandum post vndecimum diem huius mensis ineunte Dominico cani officium Septimæ Synodi Nicenæ aduersus Iconomachos Copronymum,& Episcopos ei fauentes: execrabili quodam conciliabulo.

12 Martyres Probus,Tarachus,Andronicus,& Cosmas Poëta,

13 Carpus,& Papylus martyres.

14 Nazarius, Geruasius, Prothasius,& Celsius martyres, Cosmas Hagiopolites, Poëta Mæumæ Episcopus.

15 Lucianus Presbyter magnæ Antiochiæ (martyr.

16 Longinus martyr Centurio.

17 Osee Propheta Andreas à Copronymo cæsus martyr.

18 Lucas Apostolus & Euangelista.

19 Ioel Propheta. Varus martyr.

20 Artenius martyr.

21 Hilarion magnus.

22 Abercius par Apostolis Hierapolitanus Episcopus mirificus. Septem pueri Ephesini martyres.

23 Iacobus frater Domini Apostolus.

24 Arethas martyr, & socij.

25 Martianus,& Martyri martyres,& Notarij.

26 Demetrius martyr. Commemoratio magni terræmotus.

27 Nestor martyr.

28 Terentius,& Neoniles martyres. Stephanus Sabbaites Poëta.

29 Anast

29 Anastasia Romana martyr. Abramius Abbas.
30 Zenobius, & Zenobia martyres.
31 Stachys Amplius, & socij Apostoli Epimachus martyr.

NOVEMBER habet dies 30.
Dies habet horas 10.
Nox horas. 14.

1 Cosmas, & Damianus miraculorum effectores, medici gratuiti.
2 Acindinus, Pegasius, Alphthonius, Elpidephorus, & Anempodistus martyres.
3 Acepsima, Aithala, & Ioseph martyr.
4 Ioannicius magnus, Nicāder Episcopus Myrensis martyr.
5 Galaction, & Episemes martyres.
6 Paulus Archiepiscopus Constantinopolis confessor.
7 Triginta tres martyres Melitenenses, Lazarus Galesij montis incola, & eremita.
8 Michaël principes exercitus, & cæteri Angeli incorporei. *Eadem die etiam conuentus defunctorum celebrabatur. lib. 1. Iuris Orientalis in constitutionibus Manuelis Comneni.*
9 Onesiphorus martyr. Porphyrius, & Matrona.
10 Erastus, Olympas, & socij Apostoli.
11 Menas, Victor, & Vincētius, & Stephana martyres, Theodorus Studites, confessor.
12 Ioannes Patriarcha Alexandrinus eleemosynarius, Nilus confessor.
13 Ioannes Archiepiscopus Constantinopolitanus Chrysostomus.
14 Philippus Apostolus.
15 Gorias, Samonas, Abibus martyres.

16 Matthæus

16 Matthæus Apostolus,& Euangelista.
17 Gregorius Neocęsarienſis thaumaturgus miraculorum effector:
18 Plato,& Romanus martyres.
19 Barlaam martyr,Abdias Propheta.
20 Profestum Præsentationis Virginis in templo, Proculus Episcopus Constantinopolitanus, Gregorius Decapolites.
21 Festum Præsentationis.
22 Philemon Apostolus,& socij.
23 Gregorius Agrigentinus Episcopus, Amphilochius Iconij Episcopus.
24 Catherina martyr, & virgo. Mercurius martyr.
25 Clemens Romanus Papa, & Petrus Alexandrinus martyres.
26 Alypius Sionites.
27 Martyr Iacobus Persa.
28 Stephanus iunior Martyr.
29 Martyres Paramonus,& Philomenes,& Acacius Climachus.
30 Andreas primus ad Apostolatum vocatus Ioa. 1.vers.40.

DECEMBER habet dies 31.
Dies habet horas 9.
Nox horas.15.

1 Nahum Propheta.
2 Abacuch Propheta.
3 Sophonias Propheta.
3 Barbara virgo & martyr. Ioannes Damascenus.
5 Sabba abbas.
6 Nicolaus episcopus Myrensis miraculorum effector

effector.

7 Ambrosius Mediolani Episcopus.
8 Patapius Abbas.
9 Conceptio B. Annæ Dei, & Domini aviæ.
10 Menas, Hermogenes, & Eugraphus martyres.
11 Daniel Stylites.
12 Spiridion miraculorum effector.
13 Eustrathius, Auxentius, Eugenius, Mardarius, & Orestes martyres.
14 Thyrsus, Lucius, Philemon, Apollonius, Arianus martyres.
15 Eleutherius martyr, Paulus Latrensis Abbas.
16 Haggæus Propheta.
17 Daniel Propheta, & tres pueri Ananias, Azarias, Misaël.
18 Sebastianus martyr, & socij.
18 Bonifacius martyr.
20 Profestum natiuitatis Domini nostri, Ignatius martyr Theophorus.
21 Iuliana Nicomediensis martyr.
22 Anastasia venenorum depultrix martyr.
23 Decem martyres Cretenses.
24 Eugenia martyr.
25 Natiuitas Domini & Dei, & Saluatoris nostri IESV CHRISTI.
26 Puerperium S. Dei genitricis. Euthymius martyr Sardensis Episcopus Dominico die post Christi natiuitatem. Commemoratio fit Ioseph sponsi Virginis, Dauidis regis. Iacobi fratris Domini.
27 Stephanus Apostolus protomartyr, & Archidiaconus.
Graptus cõfessor, Theophanes frater ipsius Poëta.

28 Bis decem millia martyrum in Nicomedia vstorum.
29 S. Innocentes in Bethlehem ab Herode occisi ad millia quatuordecim. Marcellus Abbas monasterij non dormientium.
30 Anysia virgo & martyr. Zoticus orphanorum domicilij Presbyter.
31 Melania Romana, cuius tamen officium celebratur die præcedenti, quoniam isto recolitur Christi natiuitatis festum.

IANVARIVS habet dies 31.
Dies horas 10.
Noctes horas 14.

1 Circumcisio, Basilius.
2 Syluester Papa Romanus.
3 Malachias, & Gordius martyres.
4 70. Discipuli, & Theretistus.
5 Theopemptus, & Theonas martyres. Syncletica.
6 Theophania Christi, diuinúsque Saluatoris baptismus.
7 Ioannes Baptista.
8 Domneca, Georgius Chozebites. Aemylianus confessor.
9 Polyeuchus martyr.
10 Gregorius Nyssænus. Domitianus Episcopus Melitæ. Martianus presbyter.
11 Theodosius cœnobiarcha.
12 Tatiana martyr.
13 Hermylus, & Stratonicus martyres.
14 Sancti abbates montis Sinai, & Raithi.
15 Paulus Thebæus, & Ioannes Calybites.
16 Cathena Petri Apostoli.

17 An

17 Antonius magnus.
18 Athanasius, & Cyrillus Alexandrini Archiepiscopi.
19 Macarius Aegyptius.
20 Magnus Euthymius.
21 Maximus confessor, Neophytus martyr, Eugenius, Canidius, Valerianus, & Aquila martyres.
22 S. Apostolus Timotheus, Anastasius Persa (martyr,
23 Clemens Ancyranus, Agathãgelus martyres.
24 Sancta Xena.
25 Gregorius Constantinopolis Archiepiscopus Theologus.
26 Xenophon cum sua coniuge, & liberis.
27 Translatio reliquiarum sancti Ioannis Chrysostomi.
28 Ephraim Syrus.
29 Translatio reliquiarum Ignatij Theophori martyris.
30 Hippolytus martyr, Basilius magnus, Gregorius Theologus, Ioannes Chrysostomus.
31 Cyrus, & Ioannes medici mirifici, qui gratis medicinam faciebant.

FEBRVARIVS habet 28. dies aut 29.
Dies habet horas 11.
Nox tredecim.

1 Tryphon martyr, profestum hypapantes.
2 Hypapante Domini nostri IESV CHRISTI, Luc. 1. ver. 22. 23.
3 Simeon, qui Christum vnis excepit.
4 Isidorus Peluſiota.
5 Agatha virgo & martyr.

6 Bucolus Smyrnæ Episcopus.
7 Parthenius Lampsacenus Episcopus.
8 Theodoretus martyr, Zacharias Propheta.
9 Nicephorus martyr.
10 Charalampas martyr.
11 Blasius martyr.
12 Meletius Antiochiæ Archiepiscopus.
13 Martianus Abbas.
14 Auxentius eremi cultor.
15 Onesimus Apostolus.
16 Pamphilus martyr, & socij.
17 Theodoretus Tyro.
18 Leo Romanus Papa.
19 Archippus Apostolus.
20 Leo Cathanæ Episcopus.
21 Timotheus Symbolensis, & sanctus Eustathius Anthiochenus.
22 Inuentio reliquiarum sancti Eugenij martyris. Troterius.
23 Polycarpus martyr Smyrnensis Episcopus.
24 Prima, & secunda inuentio capitis præcursoris Domini.
25 Terasius Archiepiscopus Constantinopolitanus.
26 Porphyrius Gazę Archiepiscopus, & Symsi.
27 Vrgeopius confessor decapolita, Gelasius senior.
28 Basilius confessor socius Sancti Procopij monachi.
29 Cassius Romanus.

MARTIVS, dies habet 31.
Dies horas habet 12.
Nox totidem.

1 Eudoxia virgo, & martyr.

2 Nestor

2 Nestor, & Theodoretus martyr, Cyrenæ Episcopus.
3 Eutropius, Cleonicus, & Basilicus martyres.
4 Gerasimus ad Iordanem Eremita.
5 Conon martyr.
6 Quadraginta duo martyres.
7 Chersonis Episcopi, martyres Basilius, Efraim, Capito.
8 Theophylactus Nicomediæ Episcopus, confessor.
9 Quadraginta paludis Sebastenæ martyres.
10 Quadratus martyr, & socij.
11 Sophronicus Patriarcha Ierosolymitanus.
12 Theophanes Sigrianæ Episcopus confessor.
13 Translatio reliquiarum Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani.
14 Sanctus pater noster Benedictus, & Alexander Pydnæus martyr.
15 Agapius martyr, & sex socij martyres. Olympas.
16 Sabianus, & Papas martyres Rhodij.
17 Alexius vir Dei.
18 Cyrillus Hierosolymorum Episcopus.
19 Chrysanthus, & Daria.
20 Virgines septem, sancti Patres in monasterio sancti Sabbæ interfecti.
21 Iacobus Episcopus confessor.
22 Basilicus Ancyranus martyr.
23 Nicon martyr, & 200. eius discipuli cum eo occisi.
24 Zacharias. Profestum annunciationis.
25 Annunciatio Virginis Deiparæ Dominæ nostræ.
26 Congressus Gabrielis Angeli.
27 Matrona Thessalonicensis.

28 Stephanus miraculorum effector, & Hilarion iunior.
29 Marcus Erethusiorum Episcopus, Cyrillus diaconus, & alij sub Iuliano tyranno pietatem exercentes. Barrachesius.
30 Ioannes Climacis, siue scalæ auctor.
31 Hypatius Ancyræ Episcopus miraculorum effector.

APRILIS habet dies 30.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Matia Aegyptiaca.
2 Titus miraculorum effector.
3 Nicetas monasterij Mediciæ ductor.
4 Ioseph hymnorum scriptor, & Georgius.
5 Theodatus, & Agathopas martyres.
6 Eutychius Constantinopolitanus Archiepiscopus. Claudius.
7 Georgius Episcopus Melitinæ.
8 Herodion, Agabus, Ruffus, & socij Apostoli.
9 Eupsychius martyr.
10 Terentius, Pompeius, & socij martyres.
11 Antipas Episcopus Pergami Asiæ martyr. Apoc. 2. vers. 13.
12 Basilius Episcopus Pariæ confessor.
13 Artemon martyr.
14 Martinus Papa Romanus confessor.
15 Aristarchus, Pudens, & Trophimus Apostoli.
16 Crescens, Chionia, Agapa, Hircene martyres.
17 Symeon Persa Episcopus, & Acatius Melitinæ Episcopus.

18 Saba

18 Saba Gothus. Ioannes sancti Gregorij discipulus decapolitanus.
19 Ioannes Palæolaurites.
20 Theodorus Trichinensio.
21 Ianuarius, & socij martyres. Theodorus Pergensis martyr.
22 Theodorus Syceotes.
23 Georgius miraculorum effector martyr.
24 Saba martyr. Sancta Elizabeth miraculorum effectrix.
25 Marcus Apostolus, & Euangelista.
26 Basilius martyr Amasiæ Episcopus.
27 Simeon Domini frater, hos consanguineus martyr.
28 Iason, & Sosipater Apostoli, Act. 17. v. 6. 7. & 21. v. 16. & ad Rom. 16. v. 21. Dadas, Maximus, & Quintilianus martyres.
29 Nouem martyres Cyriceni, & Memnon mirificus.
30 Iacobus Ioannis Theologi frater Zebedæi filius.

MAIVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas 10.

1 Hieremias Propheta.
2 Translatio reliquiarum Athanasij magni.
3 Timotheus, & Maura martyres.
4 Pelagia virgo, & martyr. Olbianus.
5 Hirene martyr.
6 S. Iob, qui multa contra satanam certamina sustinuit. Iob. 1. & 2.
7 Commemoratio signi crucis, quod in cœlo apparuit Hierosolymis sub noctis tertium, Imperatore Constantino à Sancto Caluariæ monte per stellas vsque ad Oliua-

rum montem.
S. Martyris Acatij memoria.
Ioannes Theologus Apostolus, & Euangelista virgo, qui superpectus Domini recubuit
8 dilectus.
9 Esaias Propheta. Christophorus martyr.
10 Simon zelotes Apostolus.
11 Mobion martyr. Natalis dies Constantinopolis.
12 Epiphanius Cypri Episcopus, Germanus Patriarcha Constantinopolitanus.
13 Glyceria martyr.
14 Isidorus martyr.
15 Pachomius magnus Eremita.
16 Theodorus Pachomij discipulus eremita. Alexander.
17 Andronicus Apostolus, & socij.
18 Martyres Petrus, Dionysius, & socij. Theodotus Ancyranus, & septem eius socij martyres. Sancta Euphrasia.
19 Patritius Prusæ martyr, & socij.
20 Thalaleus martyr.
21 Constantinus, & Helena Imperatores.
22 Basiliscus martyr.
23 Michael Syndoarum Episcopus, confessor.
24 Simeon Eremita.
25 Tertia inuentio capitis sancti Præcursoris.
26 Carpus Apostolus vnus de septuaginta discipulis.
27 Terapon martyr. Helladus martyr.
28 Nicetas episcopus Chalcedonensis.
29 Theodosia Virgo, & martyr.
30 Haacius Abbas monasterij Dalmatarum.
31 Hermias Apostolus. Hermæus martyr.

IVNIVS habet dies 30.
Dies habet horas 15.
Nox horas 9.

1 Iustinus Philosophus,& martyr.
Iustinus alter martyr,& socij.
2 Nicephorus Constantinopolitanus Patriarcha confessor.
3 Lucilianus martyr. Lucianus martyr.
4 Metrophanes Patriarcha Constantinopolitanus.
5 Dorotheus Tyri Episcopus martyr. Eustathius.
6 Bisarion mirificus, Abbas, & S. Hilarion iunior de monasterio Dalmatarum.
7 Theodorus Episcopus Ancyranus martyr.
8 Theodorus exercitus ductor martyr.
9 Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopus.
10 Timotheus Prusæ Episcopus martyr. Antoninus.
11 Bartholomæus, & Barnabas Apostoli.
12 Onuphrius,& Petrus Athonitus Eremitæ.
13 Aquilina virgo,& martyr. Tryphilus Leontiæ Cypri Episcopus.
14 Helisæus Propheta. Methodius Patriarcha Constantinopolitanus.
15 Amos Propheta.
16 Tycon Miraculorum patrator Episcopus.
17 Manuel, Sabel,& Ismaël martyres.
18 Leontius martyr.
19 Iudas frater Domini Apostolus. Zosim
20 Methodius Pataræ Episcopus martyr.
21 Iulianus Tharsensis martyr.
22 Eusebius Samosatensis Episcopus martyr.
23 Agrippina virgo, & martyr.

24 Natiuitas Ioannis Baptistæ Domini præcursoris.
25
26 Dauid Thessalonicensis.
27 Samson hospitalis.
28 Translatio ossium S. Ioannis, & Cyri.
29 Petrus, & Paulus sancti & præcipui Apostoli.
30 Collectio duodecim Apostolorum.

IVLIVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas 10.

1 Cosmas, & Damianus mirifici medici gratuiti, qui Romæ martyrio coronati sunt.
2 Depositio venerandæ vestis, & zonæ Virginis in Blachernis Constantinopolitano templo.
3 Hyacinthus martyr. Anatholius Patriarcha Constantinopolitanus.
4 Andreas Cretæ Episcopus.
5 Martha S. Simeonis Thaumastoritis mater, Athanasius Abbas montis Athos.
6 Siloes magnus Eremita.
7 Thomas Maleensis. Acacius Climacus. Cyriaca virgo, & martyr.
8 Procopius martyr.
9 Panerarius Tauromeniæ Episcopus martyr. Pater Mutius.
10 Quadraginta quinque martyres, qui Nicopoli Armeniæ passi sunt.
11 Euphemia virgo, & martyr Chalcedonensis pro futura professione 630. Patrum
12 Proclus, & Hilarius martyres. Michaël Maleinus Abbas.

13 Collect

13 Collectio Archangeli Gabrielis; memoria Ioſephi Theſſalonici confeſſoris. Stephanus Sabaites:
14 Iuſtus Aquila Apoſtolus.
15 Cyricus,& Iulitta martyres.
16 Athenogenes martyr:& decē eius diſcipuli. Memoria Patrum Nicænorum 318. Patrum ſecundę Syhodi Conſtantinopolitanæ 150. Tertiæ Epheſinæ 200. Quartæ Chalcedonenſis 630. Quintæ 160. Sextæ 170.
17 Marina virgo & martyr.
18 Hyacinthus Amaſtrideus Aemilianus martyr.
19 Dius Eremita. Macrina magni Baſilij ſoror.
20 Helias Prophęta.
21 Simeon Eremita,& Ioannes collega, Prophęta Ezechiel. Phronimus.
22 Maria Magdalena. Tranſlatio reliquiarum Phocæ martyris.
23 Theophanus, Theophilus,& ſocij martyres.
24 Chriſtina virgo & martyr. Paraſceuæ virgo & martyr.
25 Dormitio Sanctæ Annæ Deiparæ genitricis. Memoria ſanctarum mulierum, Olympiadis, & Eupraxiæ.
26 Hermolaus,& ſōcij martyres.
27 Pantheleemon martyr.
28 Prochorus, Nicanor, Timon, & Parmenas Apoſtoli,& Diaconi. Act. 6. verſ. 5.
29 Callinicus martyr.
30 Silas,& Siluanus Apoſtoli.
31 Eudocimus. Profeſtum proceſſionis venerandæ,& viuificæ Crucis.

AVGVSTVS habet dies 31.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Proceſſio venerandæ & viuificæ Crucis. Memoria ſeptem martyrum Machabæorum, & Salomæ eorum matris, & doctoris eorum Eleazari 2.Mach.1.cap.6.& 7.
Tranſlatio reliquiarum Stephani protomartyris & Archidiaconi.
3 Sancti patres Iſacius, Dalmata, & Fauſtus.
4 Septem dormientes Epheſini pueri. Eudocia martyr.
5 Profeſtum transfigurationis Domini noſtri IESV CHRISTI. Euſignius martyr.
6 Transfiguratio Domini Dei, & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI.
7 Domitius martyr, & eius diſcipuli.
8 Aemilianus Cyzicenus confeſſor.
9 Matthias Apoſtolus.
10 Laurentius Archidiaconus & martyr.
11 Eyplus Archidiaconus & martyr.
12 Photius, & Anicetus martyres. Hoc etiam die canitur officium ſancti patris, & confeſſoris Maximi.
13 Maximus confeſſor. hoc die abſoluitur feſtum D. Maximi.
14 Michæas Propheta, Profeſtum ſiue peruigilium dormitionis Virginis.
15 Dormitio Dominę noſtrę Dei genitricis, & ſemper virginis Mariæ.
16 Tranſlatio ex Edeſſa, uon manu factæ imaginis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Diomedes martyr.
17 Mycon martyr.

18 Flor

18 Florus & Laurus martyres.
19 Andreas exercitus ductor martyr.
20 Samuël Propheta.
21 Thaddæus Apostolus. Bassa cum filiis suis martyr.
22 Agathonicus martyr.
23 Luppus martyr.
24 Euthyches martyr, Ioannis Theologi discipulus.
25 Reductio reliquiarum Bartholomæi Apostoli.
26 Hadrianus, & Natalia martyres cum sociis.
27 Pœmen Abbas.
28 Moses Aethyops Abbas.
29 Decollatio Ioannis Baptistæ Domini præcursoris.
30 Alexander, Ioānes, Paulus iunior Patriarchæ Constantinopolitani. Fantinus.
31 Depositio zonæ sanctæ Dei genetricis.

FINIS.

Anni Dñi.	Lit. Do.	Au nu.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.
1592	c d	16	xxvi	26 Ianuar.	12 Febr.	29 Martij
1593	c	17	xxvii	14 Februa.	3 Martij	18 Aprilis
1594	b	18	viii	6 Februa.	23 Febru.	10 Aprilis
1595	A	19	xix	22 Ianuar.	8 Febru.	26 Martij
1596	g f	1	j	2 Februa.	28 Febru.	14 Aprilis
1597	e	2	xii	11 Februa.	19 Febru.	6 Aprilis
1598	d	3	xxiii	18 Ianuar.	4 Februa.	22 Martij
1599	c	4	iiii	7 Februa.	24 Febru.	11 Aprilis
1600	b A	5	xv	30 Ianuar.	16 Febru.	2 Aprilis
1601	g	6	xxvi	18 Februa.	7 Martij	22 Aprilis
1602	f	7	vii	3 Februa.	20 Febru.	7 Aprilis
1603	e	8	xviii	26 Ianua.	12 Febru.	30 Martij
1604	d c	9	xxix	15 Febru.	3 Martij.	18 Aprilis
1605	b	10	x	6 Febru.	23 Febru.	10 Aprilis
1606	A	11	xxi	22 Ianua.	8 Febru.	26 Martij
1607	g	12	ii	11 Febru.	28 Febru.	15 Aprilis
1608	f e	13	xiii	3. Febr.	20. Febru.	6. Aprilis
1609	d	14	xxiiii	15. Febr.	4. Martij.	19. Aprilis
1610	c	15	v	7. Febr.	24. Febru.	11. Aprilis
1611	b	16	xvi	30. Ianua.	16. Febru.	3. Aprilis
1612	A g	17	xxvii	19. Febr.	7. Martij	22. Aprilis
1613	f	18	viii	3. Febr.	20. Februa.	7. Aprilis
1614	e	19	xix	26. Ianua.	12. Februa.	30. Martij
1615	d	1	j	15. Februa.	4. Martij.	19. Aprilis
1616	c b	2	xii	31. Ianua.	17. Febru.	3. Aprilis
1617	A	3	xxiii	22. Ianua.	8. Febru.	26. Martij
1618	g	4	iiij.	11. Februa.	28. Februa.	15. Aprilis
1619	f	5	xv.	27. Ianua.	13. Februa.	31. Martij
1620	e d	6	xxvj.	16. Febru.	4. Martij.	19. Aprilis

Ascensio Domini.	Pentecostes.	Festum S. Trinitatis.	Corpus Christi.	Dominica prima Aduentus.
7. Maij.	17 Maij	24 Maij	28 Maij	29 Nouemb.
27. Maij.	6 Iunij	13 Iunij	17 Iunij	28 Nouemb.
19. Maij.	29 Maij	5 Iunij	9 Iunij	27 Decemb.
4. Maij.	14 Maij	21 Maij	25 Maij	3 Decemb.
23. Maij.	2 Iunij	9 Iunij	13 Iunij	1 Decemb.
15. Maij.	25 Maij	1 Iunij	5 Iunij	30 Nouemb.
30. April.	10 Maij	17 Maij	21 Maij	29 Nouemb.
20. Maij.	30 Maij	6 Iunij	10 Iunij	28 Nouemb.
11. Maij.	21 Maij	28 Maij	1 Iunij	3 Decemb.
31. Maij.	10 Iunij	17 Iunij	21 Iunij	2 Decemb.
16. Maij.	26 Maij	2 Iunij	6 Iunij	1 Decemb.
8. Maij.	18 Maij	25 Maij	29 Maij	30 Nouemb.
27. Maij.	6 Iunij	13 Iunij	17 Iunij	28 Nouemb.
19. Maij.	29 Maij	5 Iunij	9 Iunij	17 Nouemb.
4. Maij	14 Maij	21 Maij	25 Maij	3 Decemb.
24. Maij.	3 Iunij	10 Iunij	14 Iunij	2 Decemb.
15. Maij.	25 Maij	1 Iunij	5 Iunij	30 Nouemb.
28. Maij.	7 Iunij	14 Iunij	18 Iunij	29 Nouemb.
20. Maij.	30 Maij	6 Iunij	10 Iunij	28 Nouemb.
12. Maij.	22 Maij	29 Maij	2 Iunij	27 Nouemb.
31. Maij.	10 Iunij	17 Iunij	21 Iunij	2 Decemb.
16. Maij.	26 Maij	2 Iunij	6 Iunij	1 Decemb.
8. Maij.	18 Maij	25 Maij	29 Maij	30 Nouemb.
28. Maij.	7 Iunij	14 Iunij	18 Iunij	29 Nouemb.
12. Maij.	22 Maij	29 Maij	2 Iunij	27 Nouemb.
4. Maij.	14 Maij	21 Maij	25 Maij	3 Decemb.
24. Maij.	3 Iunij	10 Iunij	14 Iunij	2 Decemb.
9. Maij.	19 Maij	26 Maij	30 Maij	1 Decemb.
28. Maij.	7 Iunij	14 Iunij	18 Iunij	29 Nouemb.

Sanctorum feriæ.

Mensis I. IANVARIVS

Calēd.	1	A	Circumcisio Dñi nr̄i. IESV CHRISTI.
Non.4.	2	b	Macarij presbyteri Alexandrini.
Non.3.	3	c	Antheri papæ & martyris.
Pridie	4	d	Titi discipuli Pauli episcopi Cretensis.
Nonis	5	e	Telesphori papæ & martyris.
Idus 8	6	f	Tres Magi offerunt IESV CHRISTO
Idus 7	7	g	Cleti papæ & martyris. (dona.
Idus 6	8	A	Erhardi episcopi Frisingensis Bauari.
Idus 5	9	b	Iuliani monachi Antiocheni.
Idus 4	10	c	Pauli eremitæ Thebani.
Idus 3	11	d	Iginij papæ & martyris.
Pridie	12	e	Nicanoris diaconi martyris Cyprij.
Idibus	13	f	Hilarij episcopi Pictauiensis.
Cal. 19	14	g	Fœlicis in Pincis martyris.
Cal. 18	15	A	Mauri abbatis, discipuli S. Benedicti.
Cal. 17	16	b	Marcelli papæ & martyris.
Cal. 16	17	c	Antonij eremitæ Ægyptij.
Cal. 15	18	d	Priscæ virginis & martyris Romanæ.
Cal. 14	19	e	Pontiani martyris Spoletani.
Cal. 13	20	f	Sebastiani martyris Narbonensis.
Cal. 12	21	g	Agnetis virginis & martyris Romanæ.
Cal. 11	22	A	Vincentij martyris Hispani. (manæ.
Cal. 10	23	b	Emerentianæ virginis & martyris Ro-
Cal. 9	24	c	Timothei apostoli episcopi Ephesini.
Cal. 8	25	d	Conuertitur Paulus Thar sus.
Cal. 7	26	e	Polycarpi episcopi Smyrnēsis martyris.
Cal. 6	27	f	Ioannis Chrysostomi episcopi Constantinopolitani.
Cal. 5	28	g	Carolus Magnus imperator moritur.
Cal. 4	29	A	Valerij episcopi Treuerensis.
Cal. 3	30	b	Iuliani episcopi Cenomanensis.
Pridie	31	c	Fabiani martyris Trecassini.

Anni Domini.	Principes sub quibus Sancti fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.

Habet dies XXXI.

1	Sub Cæsare Augusto. *Luc. 2. vers. 21.*
314	Sub Constantino magno. *Trip. hist. lib. 7. & 8.*
239	Sub Maximo. *Eusebius Platina.*
94	Sub Traiano. *Fasciculus. Petrus de Nat.*
139	Sub Antonio Pio. *Platina, Ioan. Stella.*
1	Sub Cæsare Augusto. *Matth. 2. vers. 11. Niceph.*
80	Sub Domitiano. *Eusеb. Niceph. Plat.*
453	Tempore Childerici regis Franc. *Ianuens.*
358	Sub Valentiniano. *Tripart. histor. lib. 8. & 9.*
260	Sub Aureliano. *Hieronymus.*
144	Sub Antonio Pio. *Ioan. Stella Platin.*
45	Sub Claudio. *Petrus de Natalibus.*
348	Claret Post Constantinum magnum. *Eusеb. Nicephorus.*
280	Sub Diocletiano. *Paulinus. Martyrolog.*
536	Sub Iustiniano. *Palmerius. Florent. Petrus.*
304	Sub Maxentio. *Stella. Platina, Vincentius.*
314	Sub Constantino magno. *Athanasius. Euagrius.*
45	Sub Claudio. *Fascicul. Temporum, Anton.*
154	Sub Antonino Vero. *Petrus de Natalibus.*
284	Sub Diocletiano. *Ado. Isuardus.*
360	Sub Valentiniano. *Ambrosius, Ianuensis.*
300	Sub Maximiano. *Contractus, Vincentius.*
360	Sociatur martyrio Agnetis. *Ambrosius.*
50	Sub Nerone. *Niceph. Eusеb. Fasciculus.*
34	Sub Caio Calligula. *Hieronymus. Act. 9. v. 4. 5. 22. v. 6. 7.*
150	Sub Marco Antonino, & Lucio Aurelio. *Eusеb.*
400	Sub Arcadio, & Honor. *Hist. Tripart.*
815	Sepultus in Aquisgrano. *Eginhartus.*
65	Sub Vespasiano. *Sigibertus, Antoninus Vincentius.*
65	Sub eodem. *Petrus de Natalibus, Vincentius.*
266	Sub Aureliano. *Fascicul. Isuardus.*

Mensis II. FEBRVARIVS.

Calen.	1	d	Ignatij Episcopi Antiocheni martyr.
Non.4	2	e	Mariæ purificatio.
Non.3	3	f	Blasij Episcopi Sebastenſis martyris.
Pridie	4	g	Phileæ Episcopi Thebani martyris.
Nonis.	5	A	Agathę virginis &martyris Catanę Sicilię.
Idus 8	6	b	Dorotheæ virginis, & martyris Cæsareæ Cappadociæ.
Idus 7	7	c	Augurij Episcopi Hiberniæ.
Idus 6	8	d	Quointhæ virginis & mart. Alexandrinæ.
Idus 5	9	e	Apolloniæ virginis,& mart.Alexandrinæ.
Idus 4	10	f	Scholasticæ virginis Nursiæ Italiæ.
Idus 3	11	g	Euphrosynæ virginis Alexandrinæ.
Pridie	12	A	Eulalię virginis & martyris Barsinonenſis.
Idibus.	13	b	Damasi Papæ,tempore D.Hieronymi.
Cal.16	14	c	Valentini Presbyteri, martyris Romani.
Cal.15	15	d	Cratonis martyris Romani.
Cal.14	16	e	Iulianę virginis &martyris Nicomediēſis.
Cal.13	17	f	Polychronij Episcopi Babylonis martyris
Cal.12	18	g	Simeonis Epis.Hierosolymitani martyris.
Cal.11	19	A	Regum tria corpora, Coloniæ translata.
Cal.10	20	b	Innumerabiles martyres Tyri.
Cal. 9	21	c	Hilarij Papæ,post Leonem I.
Cal. 8	22	d	Petri cathedra Antiochiæ sedis.
Cal. 7	23	e	Papiæ Epis.Hierapolitani discipuli S.Ioannis.
Cal. 6	24	f	Matthias Apostolus martyr in Iudæa.
Cal. 5	25	g	Septuaginta duo martyres Syrmij.
Cal. 4	26	A	Nestoris Episcopi Pamphiliēſis martyris.
Cal. 3	27	b	Leandri Epi. Hispalenſis Gothorū Apost.
Pridie	28	c	Romani monachi,tempore S.Benedicti.

Ann. Bissexti f. & 6.calendas repetes, siue geminabis

Anni Domini.	Principes sub quibus Sancti fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.

Habet dies XXVIII.

101	Sub Traiano, Rom.	*Eusebius lib. 3. cap. 36.*
1	Sub Cęsare Augusto.	*Luc. 2. v. 22. 23.*
282	Sub Diocletiano.	*Ianuensis. Petrus de Natalibus.*
240	Sub Maximiano.	*Eusebius lib. 8. cap. 10.*
253	Sub Decio.	*Petrus de Natalibus, Ianuen. Isuardus.*
282	Sub Diocletiano, & Maximiano Imperatore.	*Vincentius, Petrus de Natalibus.*
361	Sub Valentiniano.	*Beda, Isuardus.*
247	Sub Decio.	*Hist. Ecclesiastica lib. 6. cap. 31.*
247	Sub Decio.	*Eusebius lib. 6. cap. 31. Bapt. Mant.*
535	Sub Iustiniano.	*Gregor. 2. dialog. cap. 33. 34.*
	Incerto numero temporis.	*Vincentius lib. 16. 76.*
262	Sub Daciano.	*Hieronymus, Petrus de Natalibus.*
371	Sub Gratiano.	*Nicephorus, Platina, Gennadius.*
46	Sub Claudio.	*Fasciculus, Vincentius*
46	Sub Eodem.	*Isuardus.*
280	Sub Maximino.	*Petrus de Natalibus.*
253	Sub Decio.	*Isuardus in Martyrologio.*
94	Sub Traiano.	*Eusebius, Nicephorus, Hieronym. Gennad.*
1174	Sub Federico I.	*Fasciculus, Ioannes Nauclerus.*
281	Sub Diocletiano.	*Eusebius lib. 8. cap. 7.*
465	Sub Zenone.	*Platina, Ioannes Stella.*
36	Sub Caio Caligula.	*Nicephorus, Antoninus.*
100	Sub Traiano.	*Hieronymus, Ioannes Trith.*
74	Sub Vespasiano.	*Anonymus Abdias.*
283	Sub Maximiano, & Diocletiano.	*Isuardus.*
249	Sub Decio.	*Petrus de Natalibus, Vincentius.*
599	Sub Phoca.	*Gregorius, Isuardus.*
535	Sub Iustiniano.	*Gregorius Turonensis.*

Mensis III. MARTIVS.

Calend	1	d	Albini Episcopi Andegauensis.
Non.6.	2	e	Simplicij Papæ,& Confessoris.
Non.5.	3	f	Kunegũdis Imperatricis vxoris Hẽrici.I.
Non.4.	4	g	Lucij Papæ,& martyris.
Non.3.	5	A	Eusebij Papæ,& martyris.
Pridie	6	b	Fridolini confessoris,Scoti,Secondini.
Nonis.	7	c	Perpetuæ, & Felicitatis martyrũ Tibur-
Idus 8	8	d	Pontij diaconi diui Cypriani. (tinarũ.
Idus 7	9	e	Quadraginta militũ martyrum Sebastæ.
Idus 6	10	f	Alexandri Papæ,& martyris.
Idus 5	11	g	Guilhelmi pueri in Anglia martyris.
Idus 4	12	A	Gregorij Papę 1.cognomine Magni.
Idus 3	13	b	Euphraxiæ sanctimonialis Thebaidensis
Pridie	14	c	Quadraginta nouem marty.Romanorũ.
Idibus.	15	d	Longini militis ex prouincia Isauriæ.
Cal. 17	16	e	Heriberti Episcopi Colonienſis.
Cal. 16	17	f	Gertrudis virginis Niuelensis. (Apost.
Cal. 15	18	g	Patricij Episcopi Hibernorũ,Scotorum
Cal. 14	19	A	Ioseph Nazareni nutricij Domini.
Cal. 13	20	b	Archippi discipuli Pauli Apostoli.
Cal. 12	21	c	Benedicti Nursiensis Abbatis Cassinẽsis.
Cal. 11	22	d	Fr.Nicolaus in Vndetu.obiit.
Cal. 10	23	e	Serapionis Alexandrini Abbatis.
Cal. 9	24	f	Quadragesimale ieiunium.
Cal. 8	25	g	Mariæ conceptio, filij Dei anunciatio.
Cal. 7	26	A	Ludgeri Epis.Monasteriẽsis Vvestphaliæ.
Cal. 6	27	b	Tychici Epis.Chalcedonẽsis disci.Pauli.
Cal. 5	28	c	Sixti Papæ III. post Cælestinum.
Cal. 4	29	d	Eustasij Ab.Luxoniẽsis disci. Colũbani.
Cal. 3	30	e	Ioannis Anachoretæ Ægyptij.
Pridie	31	f	Balbinæ virginis Romanæ.

Anni Domini	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.
	Habet dies XXXI.	
810	Sub Carolo Magno.	*Isuardus, Petrus.*
471	Sub Zenone.	*Ioan. Stella. Petrus Venetus.*
1005	Sepulta in Bambergensi Ecclesia.	*Iannensis.*
258	Sub Valeriano.	*Platina.*
309	Sub Maxentio.	*Idem.*
500	Sub Anastasio.	*Nauclerus.*
254	Sub Valeriano, & Galieno.	*Petrus Venetus.*
255	Sub Galieno.	*Hieronymus de viris illustribus.*
313	Sub Licinio.	*Basilius homil. 20.*
119	Sub Adriano Ælio.	*Platina. Nicephorus.*
1154	Sub Friderico primo.	*Fascic. Vincent.*
590	Sub Phoca.	*Palm. Florent. Platina.*
620	Sub Theodosio Catholico.	*Vinc. Pet. Ven.*
50	Sub Nerone.	*Nicephor. Euseb. Vincent.*
45	Sub Claudio.	*Ianuensis, Vincent. Antonin.*
1021	Sub Henrico primo.	*Herm. Contract.*
643	Sub Constante.	*Petrus Venetus.*
431	Sub Theodosio secundo.	*Beda lib. 2. Tom. 3.*
1	Sub Cæsare Augusto.	*Matth. 1. v. 18. Luc. 1. v. 26. 2. v. 4.*
36	Sub Calligula.	*Coloss. 4. v. 17. Hieronym.*
534	Sub Iustiniano primo.	*Mat. Palm. Gregor.*
1502	Sub Friderico III.	*Henr. Glarean. Fasciculus.*
247	Sub Decio.	*Euseb. lib. 6. cap. 34. Nicephor.*
	Ex Apostolica traditione.	*Aug. Hier. ad Marcel.*
	Sub Augusto Cæsare.	*Luc. 1. v. 18. 19. 20. Inuencus.*
762	Sub Constantino V.	*Fasciculus.*
37	Sub Caligula.	*Coloss. 4. v. 7. Nicephor. Euseb.*
436	Sub Theodosio II.	*Plat. Ioan. Stella. Venet.*
631	Sub Eraclio.	*Isuardus, Beda Tom. 3.*
720	Sub Theodosio I.	*Sigib. Tripart. histor.*
119	Sub Adriano Ælio.	*Petrus Venetus.*

Mensis IIII. APRILIS.

Calen.	1	g	Hugonis Episcopi Gratianopolitani.
Non. 4	2	A	Mariæ Ægyptiacæ pœnitentis.
Non. 3	3	b	Agapes, Chionis. Irenes virginũ martyrũ.
Pridie	4	c	Ambrosij Epis. Mediolanensis. Doct. Eccl.
Nonis.	5	d	Vincentij cõfessoris ordinis Prædicatorũ.
Idus 8	6	e	Irenæi Episcopi Lugdunensis.
Idus 7	7	f	Cœlestini Papæ post Bonifacium I.
Idus 6	8	g	Dionysij Episcopi Corinthiorum.
Idus 5	9	A	Prochori nepotis S. Stephani protomarty.
Idus 4	10	b	Apollonij martyris Alexandrini.
Idus 3	11	c	Philippi Episcopi Cretensis.
Pridie	12	d	Iulij Papæ primi, post Marcum I.
Idibus.	13	e	Resurrectio Dñi nñi IESV CHRISTI.
Cal. 18	14	f	Tiburtij, & Valeriani martyrũ Romanorũ.
Cal. 17	15	g	Olympiadis, & Maximi martyrũ Persidis.
Cal. 16	16	A	Onesimi mart. Epis. Ephesiorũ disci. Pauli.
Cal. 15	17	b	Aniceti Papæ, & mart. post Pium I.
Cal. 14	18	c	Mapplicij martyris. Aphricani.
Cal. 13	19	d	Reuelatur caput *S.* Ioannis Baptistæ.
Cal. 12	20	e	Sulpitij, & *Seueriani* martyrũ Romanorũ.
Cal. 11	21	f	*Simeonis* Episcopi *Seleuciæ*.
Cal. 10	22	g	Gaij Papæ, martyris post Eutychianum.
Cal. 9	23	A	Georgij martyris Cappadociæ.
Cal. 8	24	b	Milleti Episcopi Britanniæ.
Cal. 7	25	c	Marci Euangelistæ Episcopi Alexandrini.
Cal. 6	26	d	Litania maior instituitur.
Cal. 5	27	e	Anastasij Papæ, post Syricium.
Cal. 4	28	f	Vitalis martyris Rauennatis.
Cal. 3	29	g	Petrus Monachus ordinis prędicatorum ab hęreticis martyrio coronatur.
Pridie	30	A	Litania minor instituitur in Gallia.

Sub Henr

A. ani Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.
	Habet dies XXX.	
1107	Sub Henrico IIII.	*Vincentius, Contractus, Naucl.*
270	Sub Claudio.	*Ioannes, Petrus Venetus.*
282	Sub Diocletiano, & Maximiniano.	*Idem.*
364	Sub Valentino, & Theodosio I.	*Paulinus.*
1240	Sub Friderico II.	*Antoninus, Vincentius.*
175	Sub Marco Antonio.	*Eusebius, Nicephorus.*
428	Sub Theodosio II.	*Ioannes, Stella, Venetus.*
170	Sub Marco Antonio, & Lucio Aurel.	*Trit.*
34	Sub Tiberio.	*Act. 6. v. 6. Hieronymus, Nicephorus.*
174	Sub Commodo.	*Eusebius, Hieronymus, Nicephorus.*
170	Sub Marco Antonio, & Lucio Aurelio.	*Nicephorus.*
344	Sub Constantio Ariano.	*Ioannes, Stella.*
34	Sub Pilato, & Herode.	*Euangelistæ quatuor.*
174	Sub Commodo.	*Her. Contract. Vincentius.*
253	Sub Decio.	*Vincentius, Petrus Venetus.*
39	Sub Caligula.	*Colos. 4. v. 9. Phile. 1. v. 10. Vincent.*
159	Sub Antonino Pio.	*Platina, Eusebius, Prosper.*
240	Sub Gordiano.	*Cyprianus lib. epist. 6.*
444	Sub Valentiniano II. cum Martiano.	*Idem, Vincentius.*
94	Sub Traiano.	*Isuardus, Antonius, Vincentinus.*
305	Sub Constantino magno.	*Petrus Venetus.*
284	Sub Diocletiano.	*Platina, Ioannes, Stella.*
282	Sub eodem cum Maximiano.	*Isuardus.*
600	Sub Gregorio I.	*Beda in hist. Angl.*
64	Octauo Neronis anno.	*Petrus Venetus.*
594	Per Gregorium magnum.	*Lib. II. reg. cap. 2.*
504	Sub Arcadio.	*Platina, Ioannes, Stella.*
50	Sub Nerone.	*Ianuenſis, Isuardus.*
1252	Sub Henrico VI.	Mediolanēſis. *Vincentius, Antoninus.*
464	Sub Zenone, per Mamertum epiſ.	Vien. *Guli.*

Mensis	V.		MAIVS.
Calend	1	b	Philippi.& Iacobi Apostoli.Iacobus.
Non.6.	2	c	Athanasij Episcopi Alexandrini.
Non.5.	3	d	Crux Domini inuenitur per Helenam.
Non.4.	4	e	Monicæ matris S.Augustini Episcopi.
Non.3.	5	f	Conuertitur Augustinus per Ambrosiū.
Pridie	6	g	Ioannes ante portam Latinam.
Nonis.	7	A	Cyriaci Episcopi Hierosolymitani.
Idus 8.	8	b	Apparitio S. Michaëlis in Apulia.
Idus 7.	9	c	Gregorij Nazianzeni Episcopi.
Idus 6.	10	d	Gordiani,& Epimachi martyrum.
Idus 5.	11	e	Mamerti Episcopi Vienensis Galliæ.
Idus 4.	12	f	Pancratij martyris Phrygiæ.
Idus 3.	13	g	Gangolfi martyris Burgundiæ.
Pridie	14	A	Epiphanij Episcopi Salaminēsis Cyprij
Idibus.	15	b	Sophiæ,& filiarum martyrum.
Cal. 17	16	c	Peregrini primi Episcopi Antisiodorēsis
Cal. 16	17	d	Iuuenalis Episcopi Hierosolymitani.
Cal. 15	18	e	Torpetis martyris Pisani.
Cal. 14	19	f	Pudentianæ virginis Romanæ.
Cal. 13	20	g	Babylę Episcopi Antiocheni martyris.
Cal.12	21	A	Hospitij inclusi,& confessoris.
Cal.11	22	b	Casti, & Æmilij martyrū Aphricanorū.
Cal.10	23	c	Desiderij Episcopi Lingonensis.
Cal. 9	24	d	Ioannæ matronæ,vxoris Chusæ.
Cal. 8	25	e	Vrbani primi,Papæ & martyris.
Cal. 7	26	f	Eleutherij Papæ,& martyris.
Cal. 6	27	g	Quadrati Atheniēsis discipuli Apostolorū.
Cal. 5	28	A	Guilhelmi ducis Aquitaniæ.
Cal. 4	29	b	Fœlicis Papæ,& martyris.
Cal. 3	30	c	Maximi Episcopi Aquensis.
Pridie	31	d	Petronillæ virginis Galileæ.

c

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de his scripserunt.

Habet dies. XXXI.

63	Sub Nerone.	*Euseb. Philippus sub Clau. anno. 54.*
314	Sub Constantio Imperatore.	*Euseb. Tripar.*
326	Sub Constantino magno.	*Ruffinus, Ambrosius.*
376	Sub Theodosio Catholico.	*August. lib. 9. conf.*
377	Sub Gratiano cum Valentiniano.	*Idem.*
83	Sub Domitiano.	*Tertullianus.*
315	Sub Constantino magno.	*Petrus Venet.*
494	Sub Gelasio Papa primo.	*Vinc. Anton.*
390	Sub Valentino, & Theodosio.	*Trithem.*
354	Sub Iuliano apostata.	*Ianuens. Vincent.*
464	Sub Zenone.	*Fasciculus Ianuensis.*
287	Sub Diocletiano.	*Ambrosius, Gregorius.*
680	Sub Constantino IIII.	*Sigib. Otto Episc.*
390	Sub Honorio, & Arcadio.	*Trith. Euseb.*
144	Sub Antonino Pio.	*Vincentius, Antoninus.*
144	Sub Eodem.	*Fasciculus, Petrus venetus.*
454	Sub Valentiniano.	*Idem Nicephorus.*
50	Sub Nerone.	*Vincentius, Isuard. Gennad.*
124	Post Adrianum Ælium.	*Vincent. Sigiber.*
251	Sub Galieno.	*Euseb. Tripart. histor. Nicephor.*
564	Sub Childeberto rege.	*Paulus Diac. lib. 3.*
241	Sub Gordiano.	*Cyprianus serm. de lapsi.*
411	Sub Honorio.	*Vincent. lib. 20. cap. 1.*
34	Sub Tiberio.	*Luc. 8. Isuardus.*
222	Sub Aurelio Antonino.	*Platina, Ioannes, Stella.*
177	Sub Seuero.	*Idem Platina.*
102	Post Traianum.	*Trithemius.*
806	Sub Carolo magno.	*Petrus Venetus, Sigib.*
272	Sub Aureliano.	*Ioan. Stella, Platina.*
84	Post Titi temporis obiit.	*Vincentius.*
35	Sub Tiberio.	*Ianuensis, Isuardus.*

Mensis VI. IVNIVS

Calēd.	1	e	Nicodemi mart. discipuli Petri Apost.
Non.4	2	f	Marcellini & Petri martyris Romæ.
Non.3	3	g	Erasmi episcopi & martyris Lucridini.
Pridie	4	A	Christi corporis festum instituitur.
Nonis.	5	b	Bonifacij episc. Mogunt.mar.Vtricensis.
Idus 8.	6	c	Benigni presbyteri martyris Diuionēsis.
Idus 7.	7	d	Luciani presbyteri martyris Antiocheni.
Idus 6.	8	e	Medardi Episc.Nouiodunensis Galliæ.
Idus 5.	9	f	Primi &Fœliciani martyrū Romanorum.
Idus 4.	10	g	Basilidis,& sociorum martyrum.
Idus 3.	11	A	Barnabæ Apostoli martyris Cyprij.
Pridie.	12	b	Basilidis Cyprini,Nab.mart.Romanorū.
ibus.	13	c	Antonij de Padua Monachi minorū Ord.
l.18	14	d	Valeriani, & Ruffini martyrū Remensiū.
l.17	15	e	Viti Modesti,Crescentiæ mart. Siculorū.
Cal.16	16	f	Ferutij Diaconi, discipuli Irenæi.
Cal.15	17	g	Paulæ virginis,& martyris Hispaniæ.
Cal.14	18	A	Marci,& Marcellianj martyrū Romanor.
Cal.13	19	b	Geruasij,Protasij,mart. Mediolanēsium.
Cal.12	20	c	Sylucrij Papæ & martyris.
Cal.11	21	d	Albani martyris Moguntini.
Cal.10	22	e	Decem millia martyrum Alexandriæ.
Cal.9	23	f	Paulini Episcopi Nolani Campaniæ.
Cal.8	24	g	Ioannes Baptista nascitur ex sterili.
Cal.7	25	A	Eligij Episcopi Nouiodonensis Galliæ.
Cal.6	26	b	Ioannis,& Pauli martyrum Romæ.
Cal.5	27	c	Septem dormientium Ephesinorum.
Cal.4	28	d	Crescētis dis.Pauli Apost. Moguntinēsis.
Cal.3	29	e	Petrus & Paulus Apostoli marty.Romæ.
Pridie.	30	f	Lucinæ virginisdiscipulæ Petri Apostoli.

Sub Claud

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de ils scripserunt.
	Habet dies. XXX.	
41	Sub Caudio.	*Isuard. Petr. Ven. Gennad.*
283	Sub Diocletiano.	*Ianuensis, Vincentius.*
283	Sub eodem.	*Petrus Venetus, Antoninus.*
1264	Per Vrbanum. IIII.	*Stella, Vinc. Durandus.*
738	Sub Leone III.	*Fascicul. Isuard. Guil. Vitel.*
171	Sub Aureliano.	*Vinc. Petrus Venetus.*
280	Sub Maximiano.	*Hier. de Viris illustr.*
537	Sub Iustiniano.	*Pet. Venet. Otto Frising.*
281	Sub Dioclet. & Maxim.	*Vinc. Anton.*
273	Sub Aureliano.	*Isuardus.*
50	Sub Nerone.	*Hieron. Niceph. Euseb. Gennad.*
282	Sub Dioclet. & Maximia.	*Contr. Petr. Ven.*
1221	Sub Ludouico IIII.	*Antoninus.*
284	Sub Maxim. & Præside Rictiou.	*Sigib.*
283	Sub Diocl. & Maximi.	*Ianuens. Vincent.*
175	Sub Marco Antonio.	*Pet. Venet. Isuard.*
286	Sub Diocletiano & Maxim.	*Idem.*
287	Sub eisdem	*Vincent. Ambros. Antoninus.*
51	Sub Nerone.	*Ambros. Gregor. in Dial.*
534	Sub Iustiniano I.	*Ioan. Stella. Plat.*
424	Sub Theodosio I.	*Fasc. Otto Frins.*
116	Sub Adriano & Antoni.	*Ianuens. Vinc.*
425	Sub Theodosio I.	*Anton. Prosp. Gennad.*
	Sub Cæsare Augusto.	*Lucæ 1. ver. 57. 58.*
630	Sub Heraclio	*Herm. Contract. Sigibert.*
354	Sub Iuliano Apostata.	*Adon in Martyr.*
53	Sub Nerone.	*Paul. Ven. Ianuensis.*
39	Moritur sub Caligula.	*Otto Fris. Sigib.*
70	Sub Nerone.	*Abdias Iul. Aphri. Euseb.*
70	Sub eodem.	*Vincent. Isuard. Petr. Venet.*

aut

Mensis			VII. IVLIVS.
Calen.	1	g	Theobaldi Episcopi Viennensis.
Non.6	2	A	Mariæ visitationis festum instituitur.
Non.5	3	b	Processi & Martiniani martyrũ Romano.
Non.4	4	c	Vdalrici Episcopi Augustani.
Non.3	5	d	Anselmi Episcopi Cantuarienſis.
Pridie	6	e	Goaris confessoris Aquitanici.
Nonis.	7	f	Panteni Presby. Alexandrini disc. Marci.
Idus 8	8	g	Kyliani Episcopi Herbipolensis.
Idus 7	9	A	Cyrilli Episcopi Alexandrini martyris.
Idus 6	10	b	Septem fratrum martyrũ Romanorum.
Idus 5	11	c	Pij Papæ,& martyris,post Hyginum.
Idus 4	12	d	Hermagorę Episc.& mart. Aquilegiẽsis.
Idus 3	13	e	Henrici primi Imperatoris.
Pridie	14	f	Phocæ Episcopi,& martyris in Ponto.
Idibus	15	g	Margaretę virginis,&mart. Antiochenę.
Cal.17	16	A	Caput Io. Bap. ad Ambianẽses trãsfertur.
Cal.16	17	b	Alexius confessor Romanus obiit.
Cal.15	18	c	Materni Episc. Treuerensis disc. S. Petri.
Cal.14	19	d	Arsenij Anachoretæ Thebani.
Cal.13	20	e	Titi Episcop. Cretensis discipulus Pauli.
Cal.12	21	f	Arbogasti Episcopi Argentinensis.
Cal.11	22	g	Magdalenæ pœnitentis Galileæ.
Cal.10	23	A	Apollinaris Episc. Rauennatis martyris.
Cal. 9	24	b	Christinæ virginis martyris in Tyro.
Cal. 8	25	c	Iacobus maior Apo.mar. Hierosolymit.
Cal. 7	26	d	Christophori martyris Chananæi.
Cal. 6	27	e	Ruffi mart. Capuæ disc. Apollinaris.
Cal. 5	28	f	Pantaleonis martyris Nicomedienſis.
Cal. 4	29	g	Nazarij sociorúmq; mart. Mediolanẽsiũ.
Cal. 3	30	A	Abdon,&Sennen martyrũ Romanorum.
Pridie	31	b	Germani Episcopi Antisiodorensis.

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de his scripserunt.

Habet dies XXXI.

1050	Sub Henrico II.	*Naucler. Sigib. G. Vicel.*
1388	Sub Vrbano sexto.	*Ianuensis, Faciculus.*
53	Sub Nerone.	*Vincentius Isuard. Petrus Venetus.*
924	Sub Rege Conrado, & Ioanne X.	*Contract.*
1090	Sub Henrico II.	*Palmer. Florent.*
574	Sub Mauricio.	*Petrus Venetus Vvandelbertus.*
39	Sub Caligula.	*Nicephor. Calist. Gennadius.*
630	Sub Heraclio.	*Herm. Contract. Ioan. Naucl.*
432	Sub Theodosio Catholico.	*Ioannes Trithem.*
145	Sub Antonio Pio.	*Ianuensis. Petrus Venetus.*
147	Sub Aurelio Commodo.	*Platina, Stella. Venet.*
53	Sub Nerone.	*Nicephorus, Martyrolog.*
1007	Sepultus Bambergæ.	*Naucler. Vicel.*
94	Sub Traiano.	*Vincent. Niceph. Callistus.*
243	Sub Decio, & eius præfecto Olibrio.	*Ian.*
747	Sub Constantino V.	*In Cyprian. Fascic.*
398	Sub Arcadio & Honorio.	*Ianuensis.*
51	Sub Nerone.	*Sigibertus, G. Vicelius.*
397	Sub Arcadio, & Honorio.	*Isuardus.*
64	Sub Galba, & Vitellio.	*Eusseb. Nicephorus.*
639	Sub Dagoberto Rege Francorum.	*Palm. Florent.*
84	Moritur in Massilia sub Tito.	*Ianuensis.*
74	Sub Vespasiano.	*Eusseb. Nicephorus, Abdias.*
285	Sub Diocletiano, & Maximiano.	*Petr. Venet.*
36	Sub Herode Agrip.	*Act. 12. Anony. Abdias.*
354	Sub Iuliano apostata.	*Petr. Venet. Ianuensis.*
74	Sub Vespasiano.	*Nicephorus, Vincentius.*
288	Sub Maximiano.	*Herm. Contract. Vincent.*
54	Sub Nerone.	*Ambr. Vincent. Antoninus.*
53	Sub Eodem.	*Ianuensis, Isuardus.*
422	Sub Catholico Theodosio.	*Otto Frising.*

Theob

Mensis VIII. AVGVSTVS.

Calēd.	1	c	Vinculis cingitur *S.* Petrus Apostolus.
Non. 4	2	d	Stephani papæ & martyris.
Non. 3	3	e	Inuentio reliquiarum S. Stephani marty.
Pridie	4	f	Iustini philosophi, & martyris Romani.
Nonis.	5	g	Osualdi regis Bernitiorum martyris.
Idus 8	6	A	Sixti II. papæ & martyris.
Idus 7	7	b	Afræ martyris Augustæ Vindelicorum.
Idus 6	8	c	Cyriaci martyris Romani.
Idus 5	9	d	Romani militis & martyris Romani.
Idus 4	10	e	Laurentij diacon. & martyris Romani.
Idus 3	11	f	Tiburtij martyris Romani.
Pridie	12	g	Clara virgo canonizatur Assisij
Idibus	13	A	Hippolyti martyris Romani.
Cal. 19	14	b	Eusebij episcopi Vercellensis.
Cal. 18	15	c	Marie assumptionis festum instituitur.
Cal. 17	16	d	Theoduli episcopi Sedunensis.
Cal. 16	17	e	Mametis pueri martyris Cæs. Cappado.
Cal. 15	18	f	Agapiti martyris Prænestini.
Cal. 14	19	g	Ludouici episcopi Tolosani.
Cal. 13	20	A	Bernardi abbatis Clareuallensis.
Cal. 12	21	b	Anastasij martyris, Salonæ.
Cal. 11	22	c	Symphoriani martyris.
Cal. 10	23	d	Zachæi episcopi Hierosolymitani.
Cal. 9	24	e	Bartholomæi Apostoli Syri martyris.
Cal. 8	25	f	Ludouici regis Christianissi. Francorum.
Cal. 7	26	g	Zepherini papæ & martyris.
Cal. 6	27	A	Gebhardi episcopi Constantiensis.
Cal. 5	28	b	Augustini episcopi Hipponensis Ecclesiæ doctoris illustrissimi.
Cal. 4	29	c	Decollatur Ioannes Baptista.
Cal. 3	30	d	Fælicis & Adaucti marty. Romanorum.
Pridie	31	e	Paulini episcopi Treueris.

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.
	Habet dies. XXXI.	
36	Sub Herode Agripa.	*Actorum 12. ver. 4.5.*
291	Sub Galieno & Decio.	*Iean. Stella, Platin.*
417	Sub Honorio.	*Nicephorus Vincentius*
150	Sub Antonio Pio.	*Iaon. Tritem. Hieron.*
643	Sub Constantino. III.	*Beda de gestis Ang. lib. 3.*
244	Sub Decio.	*Eusebius, Nicephorus, Platin.*
284	Sub Diocletiano.	*Petrus de Nat. Naucl.*
285	Sub eodem.	*Isuardus, Ianuensis.*
244	Sub Decio.	*Martyrologium, Vincent.*
244	Sub eodem.	*Ambrosius lib. 1. offic. cap. 41. Gregor.*
284	Sub Diocletiano & Maxim.	*Pet. Venet.*
1254	Per Alexandrum IIII.	*Fascic. Pet. Venet.*
244	Sub Decio.	*Ianuensis, Antoninus, Vinc.*
365	Sub Valente.	*Hieronym. Nicephor. Vincent.*
364	Per Damasum papam.	*Durandus, Fasciculus.*
487	Sub Clodouæo rege Francorum.	*Sigib.*
171	Sub Aureliano.	*Petrus de Natalibus.*
271	Sub eodem.	*Idem, Hermanus, Contractus Vinc.*
1294	Canonizatur à Ioanne 22.	*Breu. Minorum.*
1154	Sub Frederico 1. & Eugenio III.	*Palm.*
172	Sub Aureliano.	*Isuardus Vincentius.*
171	Sub eodem.	*Ianuensis, Hermanus Contractus.*
68	Sub Galba.	*Eusebius, Nicephorus Epiphanius.*
70	Sub eodem, in India.	*Abd. Iul. Aphrican.*
1227	Sub Innocentio IIII.	*Palm. Otto Frising.*
208	Sub Caracalla.	*Platina Nicephorus.*
995	Sub Ottone tertio.	*Hermanus, Contractus.*
400	Moritur sub Theod. & Valent.	*Prosper. Possidonius, & Augustinus ipse suis operibus clarissimus.*
31	Sub Herode Antipa.	*Matth. 14. ver. 17. Marc. 6. ver. 3.*
284	Sub Diocletiano & Maxim.	*Pet. Venetus.*
359	Sub Constantio.	*Tripart. lib. 5. cap. 15. 16.*

San

Nonus IX. SEPTEMBER.

Calen.	1	f	Verenæ virginis, ex Thebaide.
Non.4	2	g	Antonini martyris Syri.
Non.3	3	A	Phœbæ virginis, discipulæ Pauli.
Pridie	4	b	Theodosiæ virginis & mar. Cæs. Palest.
Nonis	5	c	Herculani martyris Romani.
Idus 8	6	d	Magni confessoris in Sueuia.
Idus 7	7	e	Reginæ virginis & martyris Augustæ.
Idus 6	8	f	Nascitur virgo Maria.
Idus 5	9	g	Gorgonij martyris Nicomedienſis
Idus 4	10	A	Hilarij papæ post Leonem primum.
Idus 3	11	b	Felix & Regula martyres Tigurini.
Pridie	12	c	Maximi episcopi Taurinensis.
Idibus	13	d	Pamphili martyris Cæsareæ Palestinæ.
Cal.18	14	e	Exaltatur sancta Crux.
Cal.17	15	f	Nicomedis martyris discip. Pet. apost.
Cal.16	16	g	Euphemiæ virg. & martyris Chalcedon.
Cal.15	17	A	Lamberti epis. & martyris Leodienſis.
Cal.14	18	b	Ferreoli Martyris Viennenſis.
Cal.13	19	c	Ianuarij episco. & martyris Benenent.
Cal.12	20	d	Tobiæ episcopi Hierosolymitani.
Cal.11	21	e	Matthæus Apostolus & Euang. in Aeth.
Cal.10	22	f	Mauritius cum sociis ex Thebis passi.
Cal. 9	23	g	Lini papæ & martyris I. post Petrum.
Cal. 8	24	A	Tecla virgo martyrizatur in Iconio.
Cal. 7	25	b	Cleophas ex septuaginta discipulis.
Cal. 6	26	c	Cypriani episcopi & mar. Carthaginen.
Cal. 5	27	d	Cosmas & Damianus mar. in Aegæa.
Cal. 4	28	e	VVenceslai ducis Bohemiæ martyris.
Cal. 3	29	f	Michaelis festum instituitur.
Pridie	30	g	Hieronymus doctor & presbyter Ecclesiæ doctissimus Stridonien. obiit.

Ani

Anni Domini	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis fuerunt.
	Habet dies XXX.	
288	Sub Diocletiano,& Maximiano.	*Martyrolog.*
	Tempus ignoratur.	*Vincentius lib.14.cap.35.*
53	Sub Nerone.	*Rom.16.ver.1.Hieronymus,Eusebius.*
284	Sub Diocletiano.	*Nicephorus.*
172	Sub Aureliano.	*Petrus Venetus,Isuardus.*
617	Sub Heraclio.	*Fasciculus,Martirologium.*
244	Sub Olibrio præfecto Decij.	*Petrus Venetus.*
5214	Ab initio mundi.	*Fasciculus temporum.*
283	Sub Diocletiano.	*Ianuensis,Isuardus.*
465	Sub Zenone.	*Platina,Ioan.Stella,Venetus.*
281	Sub Diocletiano,& Maxim.	*Nau.Her.Contr.*
420	Sub Arcadio,& Honorio.	*Ioan.Trithem.*
240	Sub Volusiano.	*Nicephorus,Eusebius,Trithem.*
614	Sub Heraclio.	*Fasciculus,Durandus,Ianuensis.*
85	Sub Domitiano.	*Petrus Venetus,Antoninus.*
279	Sub Caro,& Numeriano.	*Idem Iauensis.*
760	Sub Pipinio rege Francorum.	*Palm.Pisan.*
282	Sub Diocletiano,& Maximiano.	*Isuardus.*
283	Sub eisdem.	*Idem Herman.Contractus.*
82	Sub Vespasiano,& Tito.	*Nicephorus,Hegesip.*
60	Tempore Vitellij.	*Anony.Abdias,Nicephorus.*
289	Sub Diocletiano,apud Sedunenses.	*Sigib.Vin.*
70	Claret sub Vitellio,& Galba.	*Abdias, Niceph. Euseb.*
52	Ante tempora Neronis.	*Petrus Venetus.*
60	Sub Nerone.	*Luc 24.Hieronymus,Nicephorus.*
259	Sub Cornelio Papa.	*Eusebius,Trith.Pontius.*
282	Sub Diocletiano,& Maximiano.	*Vincentius,Anton.*
974	Sub Ottone primo.	*Naucler.Georgius Vicel.*
500	Sub Anastasio.	*Ianuensis,Durandus.*
425	Sub Honorio,& Theodosio.	*Prosp,Trithemius.*

*****

Remig

Mensis X. OCTOBER.

Calẽd.	1	A	Remigij Episcopi Remensis Francorum.
Non.6.	2	b	Leodegarij Episcopi Eduensis martyris.
Non.5.	3	c	Crispi,&Caij mar.Athenensiũ disc.Pauli.
Non.4	4	d	Frãciscus monach.Ord.Monẽ. Ital⁹ obiit.
Non.3	5	e	Constantis,Alexandrini mart.Thebaidin.
Pridie	6	f	Fidis virginis,& martyris Agennensis.
Nonis.	7	g	Marci Papæ,post Sylvestrum.
Idus 8	8	A	Pelagij pœnitentis Antiochenæ.
Idus 7	9	b	Dionysius,Rusticus Eleutherius Lutetiæ.
Idus 6	10	c	Gereonis,ex Thebęorũ legione Coloniæ.
Idus 5	11	d	Burckardi Episcopi Vormacien sis.
Idus 4	12	e	4976.martyrum,& confessorum.
Idus 3	13	f	Carpi disc.Pauli Apost.Troadis martyris.
Pridie	14	g	Calixti Papæ,& mart.post Zepherinum.
Idibus.	15	A	Aureliæ virginis Argentinensis.
Cal.17	16	b	Galli Abbatis Scoti.
Cal.16	17	c	Heronis Episc.Antiocheni disci.Ignatij.
Cal.15	18	d	Lucæ Euangelistæ Syri.
Cal.14	19	e	Ianuarij sociorúmq; mar.Neapolitanorũ.
Cal.13	20	f	Caprasij martyris Agennensis.
Cal.12	21	g	Vrsula cum sodalibus martyrũ Coloniæ.
Cal.11	22	A	Seueri Episcopi Rauennatis.
Cal.10	23	b	Seuerini Episcopi Colonien sis.
Cal. 9	24	c	Ioannis Damasceni monachi.
Cal. 8	25	d	Crispini, & Crispiniani marty.Suessionis.
Cal. 7	26	e	Rogatiani,& Fœliciss imi mar.in Aphrica.
Cal. 6	27	f	Demetrij martyr apud Thessalonicam.
Cal. 5	28	g	Simonis,& Iudæ Apostolorum Simon.
Cal. 4	29	A	Narciss, Epi.Hieros.Gerũdi,&Augustini.
Cal. 3	30	b	Serapionis Episcopi Antiocheni.
Pridie	31	c	Vvolfgangi Episcopi Ratisponensis.

Clod

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.

Habet dies. XXXI.

475	Sub Clodouæo rege Francorum.	*Herm. Contract.*
680	Sub Constantino IIII.	*Ianuensis, Otto Frisi.*
59	Sub Vitellio apud Corinthum.	*Act. 18. v. 8. Rom. 16. v. 13*
1226	Sub Frederico Assisij.	*Regino, abbas. Prum.*
286	Sub Diocletiano, & Maximiano.	*Vincentius, Ianuensis.*
287	Sub eisdem præside Daciano.	*Petr. Venet.*
336	Sub Constantino Magno.	*Platina, Stella.*
70	Sub Caro, Numetiano.	*Fasciculus Martyrolog.*
96	Sub Domitiano.	*Eusebius, Niceph. Ter. Trith.*
301	Sub Diocletiano.	*Vincentius, Isuardus.*
1020	Sub Hunerico I.	*Otto Frisi. Trith. G. Vicel.*
479	Sub Henrico Rege.	*Victor. lib. 2. perse. Vvand.*
59	Sub Vitellio.	*Dionys. Areop. Niceph. Trith.*
217	Sub Alexandro.	*Platina, Stella, Venetus.*
450	Sub Valentiniano.	*Herm. Contractus, Isuardus.*
631	Sub Heraclio I.	*Herm. Contractus, Nauclerus.*
105	Sub Traiano.	*Euseb. Niceph. Gennad.*
74	Moritur sub Tito Vespasiano.	*Euseb. Niceph. Vincent.*
299	Sub Maximiano.	*Hermanus, Contractus, Anton.*
289	Sub eodem præside Daciano.	*Petrus de Natalibus.*
450	Sub Valentiniano.	*Otto Frisi. G. Vicel.*
200	Sub Caracalla.	*Petrus Venetus, Vincentius.*
384	Sub Theodosio Catholico.	*Trith. Otto. Fri. Vicel.*
340	Sub eodem.	*Trithem. Regino Abbas.*
285	Sub Diocletiano.	*Ianuensis, Isuardus.*
258	Sub Decio.	*Cyprianus lib. 4. epist. 1.*
288	Sub Maximiano.	*Petrus Venetus, Vincent.*
94	Sub Traiano. Iudas 65. sub Vitel.	*Abdias.*
284	Sub Diocletiano.	*Herm. Contractus Nauel.*
182	Sub Commodo.	*Eusebius, Hieronymus de Vir. illustr.*
984	Sub Ottone II.	*Ianuensis Nauclerus, Contractus.*

Mensis	XI.		NOVEMBER.
Calēd.	1	d	Omnium Sanctorum festum institutur.
Non.4.	2	e	Animarum commemoratio instituta.
Non.3.	3	f	Theophili martyris in Cæsarea.
Pridie	4	g	Quarti Episcopi Berythorum Romani.
Nonis.	5	A	Malachiæ Episcopi Hiberniæ.
Idus 8.	6	b	Leonardi confessoris Aquitani monachi.
Idus 7.	7	c	Vvillibrordi Episcopi Traiectensis.
Idus 6.	8	d	Quatuor coronatorū martyrum Romæ.
Idus 5.	9	e	Theodori martyris Romani.
Idus 4.	10	f	Lebuini confessoris Dauentrini Frisiæ.
Idus 3.	11	g	Martini Episcopi Turonensis in Gallia.
Pridie	12	A	Brixij Episcopi successoris S.Martini.
Idibus.	13	b	Martini Papæ I.exulis Constantinopoli.
Cal.18	14	c	Verani Episcopi Gaualitani Galliæ.
Cal.17	15	d	Fœlicis Episcopi Nolani Campaniæ.
Cal.16	16	e	Othmari confessoris Suæui.
Cal.15	17	f	Aniani Episcopi Aurelianensis Galli.
Cal.14	18	g	Pontiani Papæ,& martyris.
Cal.13	19	A	Elizabeth Landgrauiæ Hessiæ.
Cal.12	20	b	Odonis Abbatis Cluniacensis.
Cal.11	21	c	Præsentationis Mariæ festum instituitur.
Cal.10	22	d	Cęciliæ virginis,& martyris Romanæ.
Cal. 9	23	e	Clementis Papæ,& martyris.
Cal. 8	24	f	Chrysogoni martyris Romani.
Cal. 7	25	g	Catharinę virginis martyris Alexādrinę.
Cal. 6	26	A	Conradi Episcopi Constantiensis.
Cal. 5	27	b	Petri Episcopi Alexandrini martyris.
Cal. 4	28	c	Sosthenis Corinthij discipuli Pauli.
Cal. 3	29	d	Saturnini martyris Tolosæ.
Pridie	30	e	Andreas Apostolus passus in Achaia.

Anni Domini	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.

Habet dies XXX.

613	Per Bonifacium IIII.	*Durandus, Vinc. Stella, Venet.*
614	Per eundem.	*Antoninus.*
243	Sub Decio.	*Nicephorus, Isuardus.*
94	Sub Traiano.	*Rom. 16. v. 23. Nicephorus, Epiph.*
1143	Sub Eugenio III. Pontif.	*Bernard. Otto, Friſing.*
404	In Bauaria ſub Anaſtaſio.	*Naucl. Ianuenſis.*
714	Sub Tiberio III.	*Beda, lib. 5, hiſt. Angl. cap. 12.*
285	Sub Diocletiano, & Maximiano.	*Adon. in mart.*
287	Sub eodem.	*Petrus Venetus, Ianuenſis.*
734	Sub Leone III. Pontif.	*Otto Friſ. Beda, Faſciculus.*
282	Sub Theodoſio.	*Greg. Turon. Iſuar. Otto Friſing.*
282	Sub Theodoſio.	*Seue. Sul. Gregorius Turon.*
643	Sub Conſtantio III.	*Pontificale, Platina.*
365	Sub Valente.	*Petrus de Natalibus. Martyrolog.*
287	Sub Maximino.	*Vincentius. Antoninus.*
835	Moritur in Stain. ſub Leo Papa IIII.	*Herm. Cont.*
404	Sub Honorio.	*Faſciculus, Petrus de Natalibus.*
231	Sub Maximino.	*Platina, Ioannes Stella.*
1226	Moritur ſub Friderico II.	*Ianuenſis, Petrus Venetus.*
1043	Sub Henrico I. & II.	*Faſciculus, Petrus de Natalibus.*
1474	Paulus II.	*Durandus, Ianuenſis.*
224	Sub Vrbano I. Pontifice.	*Faſciculus, Platina.*
92	Sub Traiano.	*Euſebius, Abd. Egeſip. Nicephorus.*
283	Sub Diocletiano.	*Her. Contractus, Petrus Venetus.*
205	Sub Maxentio.	*Bapt. Mant. Vincentius. Anton.*
874	Sub Ottone I.	*Herm. Contract. Naucler.*
279	Sub Maximino.	*Euſebius lib. 9. Nicephorus.*
52	Sub Nerone.	*Act. 18. v. 17. & 1. Cor. 1. v. 1. Martyrologium.*
93	Sub Eodem.	*Ianuenſis Vincentius, Petrus Venetus.*
24	Poſt Tempora Neronis.	*Abd. Anony. Nicephorus.*

Mensis XII. DECEMBER.

Calen.	1	f	Chrysanthi, & Dariæ martyrū Romanorū
Non.6	2	g	Bibianæ virginis,& martyris Romanæ.
Non.5	3	A	Lucij cōfef.regis Britāniæ.disc.Timothei
Non.4	4	b	Barbaræ virginis,& mart.Nicomediensis.
Non.3	5	c	Crispinæ virginis,& martyris Aphricanæ.
Pridie	6	d	Nicolai Episcopi Myrensis Lyciæ.
Nonis.	7	e	Agathonis.martyris Alexandrini.
Idus 8.	8	f	Conceptionis Mariæ festum instituitur.
Idus 7.	9	g	Leocadiæ virginis,& mart.Toletan.
Idus 6.	10	A	Melchiadis Papæ,& martyris.
Idus 5.	11	b	Damasi Papæ tempore Hieronymi.
Idus 4.	12	c	Pauli Episcopi Narbonensis, disci.Pauli.
Idus 3.	13	d	Luciæ virginis,& martyris Syracusanæ.
Pridie	14	e	Quatuor temporum ieiunia.
Idibus.	15	f	Valeriani Episcopi Aphricani exulis.
Cal.17	16	g	Nicasij *Epi*scopi Ramensis.
Cal.16	17	A	Lazari rediuiui Episcopi Massilienſis.
Cal.15	18	b	Gatiani Episcopi Turonensis.
Cal.14	19	c	Nemesij martyris Ægyptij.
Cal.13	20	d	Aristarchi Episcopi,& martyris Apamiæ.
Cal.12	21	e	Thomæ Apostoli Indorum.
Cal.11	22	f	Chræremonis martyris Alexandrini.
Cal.10	23	g	Serunuli paralytici Romani.
Cal.9	24	A	Gregorij Presbyri Spoletani martyris.
Cal.8	25	b	Nascitur Iesvs Christvs in Bethleem.
Cal.7	26	c	Stephani protomartyris Diaconi.
Cal.6	27	d	Ioannes Euangelista in Asia obiit.
Cal.5	28	e	Innocentes pueri in Iudæa trucidati.
Cal.4	29	f	Thomę Episcopi Cantuarienſis martyris.
Cal.3	30	g	Trophimi Episc.Arelatensis discip.Pauli.
Pridie.	31	A	Syluestri Papæ post Melchiadem.

Numer

Anni Domini.	Principes sub quibus fuerunt.	Auctores qui de iis scripserunt.

Habet dies. XXXI.

283	Sub Numeriano. *Isuardus.*
353	Sub Iuliano Apostata. *Petrus Venetus.*
59	Post Neronem, moritur Curiæ apud Rhetios.
283	Sub Diocletiano, & Maximiniano. *Petrus Venetus.*
281	Sub eisdem. *Idem Antonimus.*
343	Sub Constantino. *Ioannes diaconus.*
249	Sub Decio. *Dion. Alex. 6. hist. Eccles. c. 31.*
1466	Sub Sixto IIII. *In extrauagantibus.*
281	Sub Maximiano. *Petrus Venetus.*
311	Sub Galerio. *Platina, Ioannes Stella.*
406	Sub Valentiniano. *Idem, Nicephorus, Durandus.*
51	Sub Nerone. *Nicephorus, Petrus Venetus.*
244	Sub Decio. *Vincentius, Isuardus, Iauensis.*
	Ex Apostolica traditione. *Leo serm. 1. mens. 10.*
353	Sub Iuliano apostata. *Nicephorus, Isuardus.*
631	Sub Heraclio. *Idem Sigibertus, Nauclerus.*
84	Sub Domitiano. *Vincentius, Petrus Venetus, Gregorius Turon. lib. 10. hist. Franc.*
252	Sub Decio. *Lib. 6. hist. Eccl. c. 31.*
60	Sub Nerone. *Coloss. 4. disc. Paul. Gennad.*
63	Post Neronem. *Abdias, Anonymus, Eusebius.*
283	Sub Decio. *Dion. Alex. 6. Hist. Ecclesiastica cap. 31.*
593	Sub Phoca. *Gregor. 4. Dialogorum, cap. 14.*
281	Sub Diocletiano, & Maximiano. *Martyrolog.*
1	Sub Cæsare Augusto. *Luc. 2. v. 6. 7. Matth. 2. v. 1.*
34	Sub Tiberio. *Act. 7. v. 55. 56. 57. Eusebius, Egesippus.*
100	Sub Traiano. *Abdias, Anonymus, Hieronymus.*
1	Sub Herode Ascalonita. *Matth. 2. v. 16. 17.*
1159	Sub Friderico I. *Petrus de Natalibus,*
60	Sub Nerone. *Act. 20. v. 4. 21. v. 29. 2. Timoth. 4. v. 20.*
351	Claruit sub Constantino magno, *Platina.*

ANNI BISEXTILIS REPERIENDI MODVS.

SI de toto anni numero duos priores numeros subduxeris,& reliquus fuerit à quaternario diuiduus,annus erit bisextilis,vt:

Ab anno 1580. si subducantur 1500. reliquus erit 80.qui quoniam à quaternario diuiduus est,dicitur Bisextilis.Anni 1581.1582.1583.nō sunt bisextiles: quia subductis ab iis 1500. reliqui sunt à quaternario indiuidui.Itaque:

Si quaternarius, numerum ab illa subductione reliquum non diuidens,reliquerit vnitatem,annus eiusmodi erit à bisextili primus,si binarium, secundus,si ternarium,tertius.

DE ANNO ET PARTIBVS EIVS.

Annus menses habet duodecim, hebomadas duas, & quinquaginta,& diem vnum,dies verò trecentos sexagintaquinque,& sex horas.

Ex quot diebus constet vnusquisque mensis.

Triginta Aprilis,Iuni,septémque,nouémque.
Vno plus alij,viginti Februus octo:
At si bissextus fuerit, superadditur vnus,
Et tunc bissexto Martij conscribe Calendas.

De numero Nonarum ac Iduum singulorum mensium.

Sex Maius Nonas;October,Iulius,& Mars:
Quatuor at reliqui, dabit Idus quilibet octo.

Cætera apud Macrob.libr.1.Sat.c.14.& 15.& Censorinum de die Natali.Sic Græci mēsem partiuntur in tres partes ἰσάμενον inchoatā sue instantem. μεσοῦντα mediam, vel ἐπίδεκα supra decem, λήγοντα desinentem, vel ἐδίνον. Vide Pollucem lib.1.c.7.& Gazam lib.de Mensibus.

De Æquin

De Æquinoctiis Anni, & Solstitiis.

Lamper, Gregori, nox est æquata diei.
Vitus, Lucia. sunt duo Solstitia.

De quatuor anni temporibus.

Dat Clemens hyemem, dat Petrus Ver cathedratus.
Æstuat Vrbanus, autumnat Symphorianus.

Ieiunia quatuor temporum Anni.

Post Crux, post Cineres, post Spiritus, atque Lucia.
Sit tibi in Angaria, quarta sequens feria.

Qualitates quatuor partium Anni.

Æstas sicca, calens, Autumnus siccus, & algens.
Friget, & humet Hyems, calidum Ver sentit humēnsque.

Duodecim signa Zodiaci.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

INSTITVTIO CHRISTIANA.

Cap. 1. De Fide quæ est habitus infusus, quo credimus reuelatis.

Symbolum Apostolorum.

CREDO in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Et in IESVM CHRISTVM Filium eius vnicum Dominū nostrum. Qui conceptus est de Spiritu sancto. Natus ex Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Descendit ad inferos: tertia die resurrexit à mortuis. Ascēdit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Credo in Spiritum sanctum. Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum cōmunionem. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem. Vitam æternam. Amen.

Cap.2.de Spe.

ORATIO DOMINICA.

PATER noster qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem: Sed libera nos à malo. Amen.

Salutatio Angelica:

AVE MARIA, gratia plena Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui IESVS.

Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc, & in hora mortis nostræ. Amen.

Cap.3.De caritate.

Decem Dei præcepta, siue Decalogus.

Exod.20.v.1.2.& Leu.26.v.1.& Deu.5.v.6.7.8.& 9.

Præfacio Decalogi, Abben Ezra.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA ÆGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS.

Præcepta X. octo negantia, duo affirmantia. Abben Ezra.

1 Nõ habebis Deos alienos coram me. Nec facies tibi idolum, & sculptile, nec vllã similitudinẽ, vt adores ea. *Sic exponitur istud præceptum Leuit.26.v.1.& apud Tert.lib.2.cont.Marcionem, vide quæ Psal.273.v.8.qui annotatimus.*

1 Non assumes nomen Domini Dei tui in vanũ, Non enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

3 Memento, vt diem Sabbathi sanctifices.

Secunda Tabula.

4 Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt bene

sit tibi

sit tibi, & longæuus sis super terram.

5 Non occides.

6 Non mœchaberis.

7 Non furtum facies.

8 Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

9 Non concupisces vxorem proximi tui.

10 Nec desiderabis domum eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Præter Decalogum lex duplex.

Lex scripta, quæ continetur sacris libris vtriusque testamenti.

Lex non scripta, quæ traditiones complectitur, vel Apostolicas, nempe quod semper, quod vbique, quod ab omnibus ferè creditum, obseruatúmque fuit: vel Ecclesiasticas, Patrum scilicet, & conciliorum decreta, in Ecclesia iam olim relicta.

Consilia Euangelica.

Virginitas, viduitas, Cælibatus, Paupertas, Obedientia, Euangelizatio gratuita, Abstinentia voluntaria à carnibus, & vino, vota, & eius generis alia, quorum actio laudabilis, omissio ante votum, vel præceptum culpæ expers.

Cap. 4. De Sacramentis.

Septem Ecclesiæ Sacramenta.

Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, siue Absolutio, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium.

Eiusdem quinque præcepta.

1 *Statutos Ecclesiæ festos dies, ab operibus seruilibus abstinendo, celebrare.*

2 *Sacrum Missæ officiũ diebus ferijs reuerenter audire. Aliqui hæc duo in vnum contrahunt, & pro secundo ponunt soluere decimas, & primitias.*

3 *Quadragesima, quatuor anni temporibus, & vigilijs secundum morem Ecclesiæ ieiunare: & feria sexta, & Sabbatho à carnibus abstinere.*

4 *Peccata Sacerdoti approbato confiteri, & sacrosanctam Eucharistiam circa festum Paschæ sumere, idque saltem semel in anno.*

5 *Diebus ab Ecclesia interdictis nuptias non celebrare.*

Cap. 5. De Virtutibus, & vitiis, eorúmque adiunctis:

Virtutes Theologicæ, siue Christianæ 3.

Fides, Spes, & Caritas. 1. Cor. 13. v. 13.

Virtutes Cardinales, seu Morales 4.

Prudentia, Temperantia, Iustitia, & Fortitudo. Sap. 8. v. 7.

Dona Spiritus sancti 7.

Sapientia, Intellectus, Consilium, Fortitudo, Scientia, Pietas, & Timor Domini. Isa. 11. v. 2.

Fructus Spiritus sancti 12.

Caritas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, & Castitas. Gal. 5. v. 22. 23.

Fructus, siue opera carnis in his opposita.

Fornicatio, Immunditia, Impudicitia, Luxuria, Idolorum seruitus, Veneficia, Inimicitiæ, Cõtentiones, Aemulationes, Iræ, Rixæ, Dissentiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comessationes, & his similia. Gal. 5. vers. 19. 20. 21.

Præcepta Caritatis duo, in quibus est posita legis plenitudo.

1 *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.*

2 *Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Deut. 6. ver. 5 Matth. 22. v. 37. Luc. 10. v. 27.*

Opera misericordiæ Spiritualia 7.

1 *Docere ignorantem.*

2 *Corrigere peccantem.*

3 *Consilio iuuare indigentem.*

4 *Consolari afflictum.*

5 *Ferre patienter iniurias.*

6 *Remittere offensam.*
7 *Orare pro viuis, & defunctis, & pro persequentibus.*

Corporalia 7.

1 *Pascere esurientem.*
2 *Potare sitientem.*
3 *Colligere hospitem.*
4 *Operire nudum.*
5 *Visitare infirmum.*
6 *Visere eos qui sunt in carcere, captiuum redimere.*
7 *Sepelire mortuum. Matth. 25. v. 35. 36. 37.*

Beatitudines 8.

1 *Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorũ est regnũ cœlorũ.*
2 *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*
3 *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*
4 *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*
5 *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*
6 *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*
7 *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*
8 *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Matth. 5. v. 3. 4. 5.*

Vt iis contraria habentur Luce. 6. v. 24. 25.

Septem peccata mortalia.

Superbia, auaritia, luxuria, inuidia, gula, ira, & pigritia.

Septem virtutes his contrariæ.

Humilitas, Liberalitas, Castitas, Caritas, Abstinentia, Patientia, Diligentia,

Tres pœnitentiæ partes.

Contritio, confessio, satisfactio. Quam peccati vindictam vocat D. Greg. lib. 6. c. 15. in primum Regum.

Confessionis formula.

CONfiteor Deo omnipotenti, beatæ Mariæ semper virgini, beato Michaëli Archangelo, beato

beato Ioanni Baptistæ, sanctis apostolis Petro & Paulo,& omnibus sãctis,&vobis fratres:quia peccaui nimis cogitatione,verbo, & opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa: ideo precor beatam Mariam semper virginem, beatum Michaëlem archangelum, beatum Ioannem Baptistam,sanctos apostolos Petrum & Paulum,&omnes sanctos,&vos fratres orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

MIsereatur nostri omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis nostris, perducat nos ad vitam æternam.Amen.

INdulgentiam,absolutionem, & remissionem omnium peccatorum nostrorumtribuat nobis omnipotens,& misericors Dominus:Amen.

Satisfactionis opera.

Oratio,Elemosyna,Ieiunii.Restitutio, & eiusmodi fructus pœnitentiæ, qui dicuntur satisfactorij non per se,sed per Christi meritum, quod sibi quisque fide, & fidei fructu siue opere applicat.

Sex peccata in Spiritum sanctum.

Desperatio, Inuidere fratri caritatem & virtutes, Impugnare agnitam veritatem, Præsumere de salute: & peccatorum remissione absque pœnitentia, Citra metum vllum Dei obstinatè peccare. Extrema impœnitentia.

5.peccata in cælum clamantia.

Homicidium,Genes.4.ver.10. Vsura, Exod.22.vers.27. Scelus contra naturam,Genes.18. ver.20. & 19. ver.1.Mercedis fraudatio,Iac.5.ver.4.Viduarum, Pupillorum, Peregrinorum, & similium direptio, Exod.3.ver.7.8.9.& 22.vers.23.

Mod

Modi communicandi cum peccatis alienis 9.

1 *Iussio.*
2 *Consilium.*
3 *Consensus.*
4 *Fructus capere ex rebus malè partis.*
5 *Adulari.*
6 *Improborum susscipere patrocinium.*
7 *Conniuere ad peccata.*
8 *Irritare.*
9 *Celare rem subductam.*

Cap.6. De statu alterius sæculi.

Nouissima memoranda.

Mors, iudicium extremum, Infernus, Regnum cœlorum. Ad quod purgatorium est quidam transitus, vel contra Infernum refugij cuiuas.

Duo Angelorum genera.

1 *Angeli boni in bono obstirmati, qui hominum sunt studiosi.*
2 *Angeli mali in malo obdurati, qui humani generis hostes.*
3 *Illis electi erunt similes, istis impij.*

Beatitudo in quo consistat.

Beatitudo sita est in Dei visione, fruitione, delectatione.

Duplex.

Vna animi, altera corporis.

Corpus enim per resurrectionem receptum perficietur quatuor dotibus.

Claritate, Impatibilitate, Agilitate, Subtilitate. Reliquum nec oculus vidit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus præparauit diligentibus se, in quorum numero nos habeat, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

FINIS.

G. GENEBRARDVS, THEOLOGVS PARISIENSIS, DIVINARVM ET HEBRAICARVM Literarum professor Regius, Lectori pietatis studioso.

***

DVM maiora, & prolixiora in sacra Scriptura libros paramus (Aduersaria enim in obscuriores eius omnes locos animo complectimur) Accipe breuissima in singulos Psalmos argumenta, ita opinor, apposita, vt, si ad ea mentem adiicias, & singula cuiusque Psalmi membra reuoces, tibi elucescant auctoris sensa, mens, ars etiam tanta, vt non scopas dissolutas, sed orationem pulcherrimè coharentem, alia ex alijs artificiosissimè contexentem, suauissima mysteria mirabili sapientia infundentem legere videaris, nisi fortasse quando aliquid, vel imperfectiùs, vel obscuriùs à nostris Septuaginta, è quibus haec nostra Latina editio derivata est, vertitur: quemadmodum fieri non potest, quin in tanta mysteriorum profunditate, hominum quantumuis doctorum, vt noctua in sole, oculus alicubi caliget. Accedit praestantis esse artificis artem, vbi quam maxima est, occultare. Quod in oraculis propheticis Spiritus sanctus facit, cùm ad studium, & diligentiam nostram excitandam, quae solet languere, vbi res ardua nimium nudè, & simpliciter proponitur, tum propter varios viri sancti motus, atque affectus, qui dum eos conatur celeriter exprimere, ne vllus excidat, multa abrumpere, & cogitanda relinquere cogitur. Quare loquentis affectus sunt ei induendi, qui enucleatè cupit vniuersa percipere, sine gratia agantur, sine querimonia habeatur, sine laudatio proferatur, sine precatio fundatur. Haec enim quatuor sunt praecipuè huius operis partes, è quarum aliqua pro materiae diuersitate Psalmi singuli nomen adipisci possunt. Catera, quae pertinent ad inscriptiones, vsum, vocum proprietatem, & energiam, primarium literae sensum, quae in nostris praelectionibus anni 1577. & 1578. examinauimus, in haec commentaria conferimus, vt si ea tibi grata, & vtilia fuisse cognouerimus, nos excites ad paria in reliquas Scripturae partes suscipienda, ac intelligas vulgatam Ecclesiae editionem ceteras Hebraica, Graecáque fide, veritate, doctrina, vt plurimum, superare. Vale, fructe, & Deum pro nobis exora. Ann. 1581. Mense Februario.

Psalmi quid maximè concinant.

IND

INDEX PSALMORVM ALPHABETICVS, CVIVS PRIOR NVMERVS PSALMI ordinem, posterior libri paginam signat.

A

AD Dominum cum tribularer. Psal. 119. fol. 843

Ad te Domine leuaui. 22. 142

Ad te Domine clamabo. 24. 155

Ad te leuaui oculos. 122. 857

Afferte Domino filij Dei. 28. 157

Attendite populus meus. 77. 457

Audite hoc omnes gentes. 48. 267

B

Beatus vir qui non abiit. 1. 1

Beatus vir qui intelligit. 40. 227

Beatus vir qui timet Dominum. 111. 746

Beati quorum remissæ sunt. 31. 173

Beati immaculati in via. 118. 785

Beati omnes qui timent Dominum. 127. 872

Benedic anima mea Domino. 102. 643

Benedic anima mea Domino. 103. 651

Benedicam Domino in omni tempore. 33. 85

Benedictus Dominus Deus. 143. 957
Benedixisti Domine terram tuam. 84. 520
Bonum est confiteri Domino. 91. 581

C

Cantate Domino canticum. 95. 604
Cantate Domino canticum. 97. 615
Cantate Domino canticum. 149. 997
Cœli enarrant gloriam. 18. 106
Confitebor tibi Domine. 9. 47
Confitebor tibi Domine. 110. 741
Confitebor tibi Domine. 137. 919
Confitebimur tibi Deus. 74. 441
Confitemini Domino & inuoc. 104. 668
Confitemini Domino quoniam. 105. 683
Confitemini Domino quoniam. 106. 702
Confitemini Domino quoniam. 117. 774
Confitemini Domino quoniam. 135. 905
Conserua me Domine. 15. 79
Credidi propter quod locutus sum. 115. 769
Cùm inuocarem exaudiuit me. 4. 19

D

De profundis clamaui. 126. 879
Deus, Deus meus respice. 21. 120
Deus auribus nostris audiuimus. 43. 299
Deus noster refugium. 45. 256
Deus deorum Dominus. 59. 276
Deus in nomine tuo, saluum. 53. 300
Deus repulisti nos. 59. 328
Deus Deus meus ad te de. 62. 339
Deus misereatur nostri. 66. 359
Deus in adiutorium meum intende. 69. 395

Deus iudicium tuum regi da.	71.	403
Deus venerunt gentes in.	78.	487
Deus ſtetit in ſynagoga.	81.	504
Deus quis ſimilis erit.	82.	508
Deus vltionum Dominus.	93.	589
Deus laudem meam ne tacueris.	108.	720
Dilexit quoniam exaudiet Dominus.	114.	767
Diligam te Domine fortitudo.	17.	92
Dixit inſipiens in corde.	13.	71
Dixit iniuſtus vt delinquat.	35.	196
Dixit cuſtodiam vias meas.	38.	215
Dixit inſipiens in corde.	52.	297
Dixit Dominus Domino meo.	109.	729
Domine quid multiplicati.	3.	14
Domine ne in furore tuo.	6.	33
Domine deus meus in te ſperaui.	7.	36
Domine Dominus noſter quàm.	8.	42
Domine quis habitabit in.	14.	76
Domine in virtute tua.	20.	116
Dominus regit me.	22.	133
Domini eſt terra.	23.	136
Dominus illuminatio.	26.	150
Domine non eſt exaltatum.	130.	883
Domine probaſti me.	138.	923
Domine clamaui ad te.	140.	942
Domine ne in furore tuo.	37.	210
Domine Deus ſalutis meæ.	87.	538
Dominine refugium tuum.	89.	563
Domine exaudi orationem meam.	101.	631
Domine exaudi orationem meam.	142.	952
Dominus regnauit decorem.	92.	586
Dominus regnauit, exultet.	96.	611
Dominus regnauit, irraſcantur.	98.	618

E

Ecce quàm bonum,& quàm.	132.	894
Ecce nunc benedicite.	133.	899
Eripe me de inimicis meis:	58.	722
Eripe me Domine ab homine.	139.	937
Eructauit cor meum verbum.	44.	245
Exaltabo te Domine.	29.	163
Exaltabo te Deus.	144.	965
Exaudi Domine iustitiam.	16.	86
Exaudi Deus orationem meam.	54.	302
Exaudi Deus deprecationem.	60.	333
Exaudi Domine orationem meam.	63.	344
Exaudiat te Dominus.	19.	113
Expectans expectaui Dominum.	39.	221
Exultate iusti in Domino.	32.	179
Exultate Deo adiutori.	80.	497
Exurgat Deus,& dissipet.	67.	362

F

Fundamenta eius in montibus.	86.	532

I

In conuertendo dominus capt.	125.	864
In domino confido.	10.	60
In exitu Israel de Aegypto.	113.	755
In te domine speraui.	30.	163
In te domine speraui.	70.	39
Inclina domine aurem tuam.	85.	527
Iubilate Deo omnis terra.	65.	353
Iubilate Deo omnis terra.	99.	625
Iudica me Domine,quoniam.	25.	147
Iudica Domine nocentes.	34.	189
Iudica me Deus,& discerne.	42.	238.

L

Lætatus sum in his quæ dicta sunt.	121.	850
Lauda anima mea Dominum.	145.	972
Lauda Hierusalem.	147.	979
Laudate pueri Dominum.	112.	751
Laudate Dominum omnes gentes.	116.	773
Laudate nomen Domini.	134.	897
Laudate Dominum quoniam bonus.	146.	975
Laudate Dominum de cœlis.	148.	979
Laudate Dominum in sanctis.	150.	999
Leuaui oculos meos in montes.	120.	847

M

Magnus Dominus,& laudabilis.	47.	262
Memento Domine Dauid.	131.	885
Miserere mei Deus secundum.	50.	284
Miserere mei Deus,quoniam.	55.	309
Miserere mei Deus,miserere mei.	56.	314
Misericordias Domini in æternum.	88.	545
Misericordiam,& iudicium.	100.	627

N

Nisi quia Dominus erat.	123.	859
Nisi Dominus ædificauerit.	126.	868
Noli æmulari in malignantibus.	36.	201
Nonne Deo subiecta erit.	61.	335
Notus in Iudæa Deus,in Israel.	75.	445

O

Omnes gentes plaudite.	46.	259

P

Paratum cor meum.	107.	716

Q

Quàm bonus Israel Deus.	72.	419
Quàm dilecta tabernacula.	83.	513
Quare fremuerunt gentes.	2.	7
Quemadmodum desiderat ceruus.	41.	232
Qui regis Israel intende.	79.	490
Qui habitat in adiutorio.	90.	575
Qui confidunt in Domino.	124.	862
Qui gloriaris in malitia.	51.	294

S

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute.	128.	876
Saluum me fac Domine.	11.	64
Saluum me fac Deus, quoniam.	68.	384
Si vere vtique iustitiam loq.	57.	317
Super flumina Babylonis illic sed.	136.	922

T

Te decet hymnus Deus in Syon,	64.	347

V

Venite exultemus Domino.	94.	546
Verba mea auribus.	5.	27
Voce mea ad dominum cl.	76.	451
Voce mea ad dominum cl.	141.	948
Vsque quo domine obliuiscēris me.	12.	68
Vt quid Deus repulisti.	73.	430

VESPERÆ OMNIVM DIERVM CVM COMPLETORIO.

Feria prima ad veſperas.

Ixit Dominus Domino meo. Pſal.109 fol. 729.
Confitebor tibi Domine. 110. 741
Beatus vir qui timet Dominum. 111. 746
Laudate pueri Dominum. 112. 751
In exitu Iſrael de Aegypto. 113. 755

Feria ſecunda ad veſperas.

Dilexi quoniam exaudiet Domin. 114. 767
Credidi propter quod locutus. 115. 769
Laudate Dominum omnes. 116. 773
Confitemini Domino quoniam bonus. 117. 774
Leuaui oculos meos in montes. 120. 847

Feria tertia ad veſperas.

Lætatus ſum in his quæ dicta. 121. 850
Ad te leuaui oculos meos. 122. 857

Nisi quia dominus erat in nob. 123. 859
Qui confidunt in Domino. 124. 862
In conuertendo Dominus captiuitatem. 125. 864

Feria quarta ad vesperas.

Nisi Dominus ædificauerit domum. 126. 868
Beati omnes qui timent Dominum. 127. 872
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute. 128. 876
De profundis clamaui. 129. 879
Domine non est exaltatum. 139. 883

Feria quinta ad vesperas.

Memento Domine Dauid. 131. 885
Ecce quàm bonum. 132. 894
Laudate nomen Domini. 134. 899
Confitemini Domino, quoniam. 135. 905
Super flumina Babylonis. 136. 914

Feria sexta ad vesperas.

Confitebor tibi Domine. 137. 919
Domine probasti me. 138. 923
Eripe me Domine ab homine malo. 139. 937
Domine clamaui ad te. 140. 944
Voce mea ad Dominum. 141. 948

Sabba

Sabbatho ad vesperas.

Benedictus Dominus Deus meus, qui.	143.	957
Exaltabo te Deus meus rex.	144.	965
Lauda anima mea Dominum.	145.	972
Laudate Dominum, quoniam bonus est.	146.	975
Lauda Hierusalem Dominum.	147.	969

Ad complectorium.

Cùm inuocarem exaudiuit me.	4.	19
In te Domine speraui non confundar.	70.	397
Qui habitat in adiutorio.	90.	575
Ecce nunc benedicite Dominum.	133.	897

FINIS.

ORDO
PSALMORVM
BIBLICVS.

1 BEATVS vir qui non abiit. fol. 1
2 Quare fremaerunt gentes. 7
3 Domine quid multiplicati. 14
4 Cum inuocarem, exaudiuit. 19
5 Verba mea auribus percipe. 27
6 Domine ne in furore tuo. 33
7 Domine Deus meus in te speraui. 36
8 Domine Dominus noster. 42
9 Confitebor tibi Domine. 47
10 In Domino confido. 60
11 Saluum me fac Domine. 64
12 Vsque quo Domine obliuiscéris me. 68
13 Dixit insipiens in corde suo. 71
14 Domine quis habitabit in tabernac. 76
15 Conserua me Domine, quoniam. 79
16 Exaudi Domine iustitiam meam. 86
17 Diligam te Domine fortitudo. 92
18 Cœli enarrant gloriam Dei. 106
19 Exaudiat te Dominus in die. 113
20 Domine in virtute tua lætabitur. 116
21 Deus Deus meus respice in. 120
22 Dominus regit me, & nihil. 133

Domini

12 Domini eſt terra,& plenitudo. 136
24 Ad te Domine leuaui animam. 142
25 Iudica me Domine,quoniam ego. 147
16 Dominus illuminatio mea. 150
27 Ad te Domine clamabo. 155
28 Afferte Domino filij Dei. 157
29 Exaltabo te Domine,quoniam. 163
30 In te Domine ſperaui,non confundar. 167
31 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. 173
32 Exultate iuſti in Domino. 179
33 Benedicam Dominum in omni tempore. 186
34 Iudica Domine nocentes me. 189
35 Dixit iniuſtus vt delinquat. 196
36 Noli æmulari in malignantibus. 201
37 Domine ne in furore tuo. 210
38 Dixi cuſtodiam vias meas. 215
39 Expectans expectaui Dominum. 221
40 Beatus vir qui intelligit. 227
41 Quemadmodum deſiderat ceruus. 232
42 Iudica me Deus,& diſcerne. 238
43 Deus auribus noſtris audiuimus. 239
44 Eructauit cor meum verbum. 245
45 Deus noſter refugium,& virtus. 256
46 Omnes gentes plaudite manibus. 259
47 Magnus Dominus,& laudabilis. 262
48 Audite hoc omnes gentes. 262
49 Deus deorum Dominus. 276
50 Miſerere mei Deus ſecundum. 284
51 Quid gloriaris in malitia. 294
52 Dixit inſipiens in corde ſuo. 297

Deus

53 Deus in nomine tuo ſaluum me fac. 306
54 Exaudi Deus orationem meam. 302
55 Miſerere mei Deus, quoniam concul. 309
56 Miſerere mei Deus, miſerere mei. 312
57 Si vere vtique iuſtitiam loquimini. 317
58 Eripe me de inimicis meis. 322
59 Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti. 328
60 Exaudi Deus deprecationem meam. 330
61 Nonne Deo ſubiecta erit anima. 335
62 Deus Deus meus ad te de luce. 343
63 Exaudi Deus orationem meam. 344
64 Te decet Hymnus Deus in Syon. 347
65 Iubilate Deo omnis terra. 354
66 Deus miſereatur noſtri, & benedicat. 359
67 Exurgat Deus, & diſſipentur. 361
68 Saluum me fac Deus, quoniam. 384
69 Deus in adiutorium meum intende. 395
70 In te Domine ſperaui, non confundar. 397
71 Deus iudicium tuum regi da. 404

Superiores Pſalmi explicantur in priore horum Pſalmorum parte, in poſteriore autem, hi qui ſequuntur.

72 Quàm bonus Iſrael Deus, his. 419
73 Vt quid Deus repuliſti in finem. 430
74 Confitebimur tibi Deus, confit. 441
75 Notus in Iudæa Deus in Iſrael. 445
76 Voce mea ad Dominum clamaui. 451
77 Attendite populus meus legem. 457

78 Deus venerunt gentes in hæredit. 487
79 Qui regis Israel intende, qui ded. 490
80 Exultate Deo adiutori nostro. 497
81 Deus stetit in synagoga Deorum. 505
82 Deus quis similis erit tibi ne taceas. 508
83 Quàm dilecta tabernacula tua. 513
84 Benedixisti Domine terram. 520
85 Inclina Domine aurem tuam. 527
86 Fundamenta eius in montibus sanctis. 532
87 Dominus salutis meæ, in die. 538
88 Misericordias Domini in æternum. 545
89 Domine refugium tu factus es nobis. 565
90 Qui habitat in adiutorio altissimi. 575
91 Bonum est confiteri Domino. 581
92 Dominus regnauit decorem. 586
93 Deus vltionum dominus Deus. 589
94 Venite exultemus domino iubilemus. 596
95 Cantate domino canticum nouum. 604
96 Dominus regnauit, exultet terra. 611
97 Cantate domino canticum nouum. 615
98 Dominus regnauit, irascantur. 618
99 Iubilate Deo omnis terra, seruite. 625
100 Misericordiam, & iudicium cantabo. 628
101 Domine exaudi orationem meam. 631
102 Benedic anima mea domino, & omnia. 643
103 Benedic anima mea domino, domine. 650
104 Confitemini Domino, & inuocate. 668
105 Confitemini domino, quoniam bonus. 683
106 Confitemini domino, quoniam bonus. 702

Parat

107 Paratum cor meum Deus, paratum. 716
108 Deus laudem meam ne tacueris. 720
109 Dixit dominus domino meo, sede. 729
110 Confitebor tibi domine in toto corde. 741
111 Beatus vir qui timet dominum. 746
112 Laudate pueri dominum, laudate. 750
113 In exitu Israël de Aegypto. 755
114 Dilexi, quoniam exaudiet dominus, 767
115 Credidi propter quod locutus sum. 770
116 Laudate dominum omnes gentes. 773
117 Confitemini domino quoniam bonus. 774
118 Beati immaculati in via, qui ambul. 785
119 Ad dominum cùm tribularer clam. 843
120 Leuaui oculos meos in montes, vnde 847
121 Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. 850
122 Ad te leuaui oculos meos. 857
123 Nisi quia dominus erat in nobis. 859
124 Qui confidunt in Domino, sicut mons. 862
125 In conuertendo dominus captiuitatem. 864
126 Nisi dominus ædificauerit domum. 868
127 Beati omnes qui timent dominum. 872
128 Sæpè expugnauerunt me à iuuentute. 876
129 De profundis clamaui ad te domine. 879
130 Domine non est exaltatum cor meum. 883
131 Memento domine Dauid, & omnis. 885
132 Ecce quàm bonum, & quàm iucundum. 894
133 Ecce nunc benedicite domino. 897
134 Laudate nomen domini, laudate. 899
135 Confitemini domino quoniam bonus. 905

Super

136 *Super flumina Babylonis illic ſedimus.* 905
137 *Confitebor tibi domine in toto corde.* 919
138 *Domine probaſti me, & cognouiſti me.* 923
139 *Eripe me domine ab homine malo.* 937
140 *Domine clamaui ad te, exaudi me.* 942
141 *Voce mea ad dominum clamaui.* 948
142 *Domine exaudi orationem meam.* 952
143 *Benedictus dominus Deus meus.* 957
144 *Exaltabo te Deus meus rex.* 965
145 *Lauda anima mea dominum, laud.* 972
146 *Laudate dominum, quoniam bonus eſt.* 975
147 *Lauda Hieruſalem dominum:* 980
148 *Laudate dominum de cœlis.* 986
149 *Cantate domino canticum nouum.* 919
150 *Laudate dominum in ſanctis.* 998

FINIS.

A

LIBER PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Pios beatos, impios contrà esse miseros.

B PSALMVS DAVIDIS PRIMVS.

EATVS vir, qui non ábiit in consílio impiórum, & in via peccatórum non stetit: & in cáthedra pestiléntiæ non sedit.

C 2 Sed in lege Dómini volúntas eius: & in lege eius meditábitur die ac nocte.

3 Et erit tamquam lignum, quod plantâtum est secus decúrsus aquârum: quod fructum suum dabit in témpore suo.

4 Et fólium eius non défluet: & omnia quæcúmque faciet, prosperabúntur.

5 Non sic ímpij, non sic: sed tamquam pulvis,

D quem próijcit ventus à fácie terræ.

6 Ideo non resúrgent ímpij in iudício: neque peccatóres in concilio iustórum.

7 Quóniam nouit Dóminus viam iustórum: & iter impiórum períbit.

INSCRIPTIO huius operis vulgata apud Hebræos est, ספר תהלים *Sepher Tehillim*, & contracte תלים *Tillim* Geneb. in Psal.

a Lib. 6. hist. c. 23.

iam ab antiquo apud[a] Eusebium ὁ ψαλμὸς ὑμνικὸς, id est, liber laudationum cum lætitia & iubilo, siue, vt rectè interpretatur Hieronymus. *Hymnorum*, à maiori parte Nam & querelas, & lamentationes, & gratiarum actiones, & petitiones, & imprecationes, & narrationes, & prophetias continet. Sic liber Prouerbiorum Salomonis, qui tamen sententias non prouerbiales continet, sed & scita sapientum, atque ænigmata. A

1 *Beatus vir qui non.* CARET inscriptione. Sed non desinit esse Dauidis præfantis in librum à se partim conditum, partim ex alijs collectum & in hunc ordinem quinque librorum digestum. Sic secundus eundem habet auctorem. B

b Act. 4. vers. 25.

[b] Sic deinceps, qui nō præferent nomen auctoris. Dauidis erunt, vel iuxta alios, eius, cuius nomen proximè præcesserit. feruntur enim decem aut vndecim sacri [c] Psalmorū auctores, ex Hieronymo, & Hebræorum Traditionibus, nisi quòd hi loco Salomonis Adamum &, Melchisedec nominent. Nam in nouem reliquis conueniunt, Mose, Dauide, tribus filiis Chorę, Asapho, Ethane, Hemane, & Ieduthun. *Beatus*, ad verbum. *Beatitudines illius viri* (sunt) id est, vir ille multis modis beatus, nēpē in hoc mundo, & in altero est beatissimus & fœlicissimus, vt eius propriæ esse videantur beatitudines, & ad eum singulariter pertinere. Nam duplex beatitudo, cœlestis, & temporaria. *Impiorum.* Impij in Deum. Nam sic dicuntur contemptores Dei & religionis, qui Deum non colunt, vel plures colūt ex Euthymio רשעים *Rasahim*, inquietos animo & conscientia, quasi inconstantes in fide & religione, Hebræi interpretantur: quales sunt (inquiunt) omnes auari, rapaces, homicidæ. Aliqui putant esse verbum forense significans *Reos, sontes*, Ex [d] Psal. *cum iudicatur exeat.* רשע *Rasah.* i. *sons, condemnatus*. vt opponatur. צריק *Saddic, iusto. Peccatores*, חטאים *Hattaim*, in homines & in semetipsos, nempè qui habitum peccandi contraxerunt, qui consuetudine vsum praue agendi, & quasi facultatem sibi pepererunt, vt sponte deinceps magis, quàm iudicio ad peccata ruant. Denique scelerati, qui non peccant per imprudentiam, sed sponte, etiam si veram religionem ore profiteantur. *Derisores*, quos hîc pestes, id est, pestilente (Gal. *despestes*) Septuaginta appellāt, in Deum & homi-

c Psalmorū cōditores qui & quot.

d Ps. 108. v. 7.

C

D

nes

A nes, vt hæretici, vt Athei. *Abiit*, ambulauit propriè. Est autem gradatio, tam in nominibus Consilij, Viæ, Cathedræ, & fortasse impiorum, peccatorum, & pestilentium, quàm in verbis Ambulandi, Standi, Sedendi. Kimhi tamen censet nudam esse copiam, ad maiorem perspicuitatẽ. Metaphoricus est versus de nõ sequendis impiorum consiliis. 2. viis, id est, actionibus, moribus, viuendi ratione. 3. consortiis & sermocinationibus. Qui se ab impiis separat, nec sequitur eorum consilia, actiones, doctrinam, est beatissimus. *Pestilentiæ*: λοιμῶν pestium, pestilentium hominum & derisorum, qui humana diuináque ridẽt. Quod ferè restringunt ad Pseudoprophetas & doctores pestilentis & impiæ doctrinæ, vt non modò declinandas doceat amicitias & societates impiè consulentium, & viuentium, verùm etiam docentium. Cathedra pro doctrina sæpè, vt notat Hieronymus. Soleo ego Scripturã in sua amplitudine relinquere, vt ad plurima pateat, quemadmodum in Philosophia propositiones vniuersæ & generales, in Mathematicis Axiomata, & communes sententiæ. Nec tamen incommodè Barnabæ Apostolo apud [a] Clementem Gentes sunt *consilium impiorum*, [b] Iudaica opinio, *via peccatorum*, hæreses, *pestilentiæ cathedra*: his enim tribus generibus veteres, vt Synesius, impios omnes præter Atheos concluserunt.

[a] Li. 2. *Strõ.*
[b] *Impiorum tria genera.*

2 *In lege Domini*, in eius præceptis, quorum alia sunt de fide & religione, alia de actione. Per legem Domini hic aliqui intelligunt vniuersam Scripturam, alij legem Mosis, quam Deus dedit populo suo. At quia illiterati hanc non possunt continuò meditari, & beatitudo cõmunis est indoctis pariter ac doctis, malo vt hic notet simplicia mandata Dei, quæ versantur circa credenda, colenda, agenda, vitanda. *Voluntas*, voluptas, & delectatio, [c] desiderium, studium, negotium, חפץ *Hepheꝛ*, hæc omnia significat, vt in Ecclesiaste sæpius. *Meditabitur*, se exercebit, efficaciter cogitabit, sollicitus scilicet de ea cognoscenda & perspicienda, הגה, *Hagá*, vehementiùs, quam, שפח *Isapha*, contemplari, speculari. Includit enim iugem quamdam agitationem mentis, & quasi curam & sollicitudinem, quæ erumpat sæpè ad oris motũ & sum-

[c] *Psal.* 111. *vers.* 1.

A

a Psa. 36. v. 30.
b Esa. 8. ver. 19.

missam vocem, dum opus est etiam ad opus. Hinc illud,[a] *Os iusti meditabitur sapientiam*, id est, loquetur, resonabit. Et מחגים, *Mazhim*, Magi, Philosophi, Sapientes, qui se in disciplinis exercent atque occupant. Rectè per μελέτην. Nam μελέτη, vehemens animi cogitatio & diuturna, quæ frequenter exeat in oris murmur, atque adeò opus. *Die ac nocte*, Prouerbialis locutio. Vide prouerbium, *Diésque, noctésque*. Hinc Flaccus, *nocturna versate manu, versate diurna*. Pro ferè semper, omni studio & conatu, maxima temporis parte, quoad humana industria patitur.

B

3 *Et erit*. Et emphatica particula. Sanè erit sicut arbor non syluestris, non sterilis, sed fructifera & plantata iuxta fluenta & riuos, qualis est oliua, palma, &c. Aliis &, pro *nam*, vt reddat rationem, cur talis sit beatus. Arborem Hebræi etiã appellant lignum. Sic Gallicè, *boys de haute fustaye*. i. arbores. *Secus decursus*, iuxta, super riuos propriè plurali numero, quasi loquatur de arbore plantata ad plures riuos, quasi ad diuortia siue diuergia aquarũ. vbi aqua in diuersas partes vergit: nam פלג *Palag* diuidere significat. *Tempore suo*. æstate vel autumno, tempore cuique speciei arborum accommodato & opportuno, tẽpestate sua, dum tempus est fructificationis. Arbores enim ad varia suas habent tempestates. Chald. *sicut arbor cuius fructus maturescet*. Quemadmodum arbor fructum suum edit, quando carpi debet, tempestate videlicet messis & maturitatis, sic pius tempore suo, id est, cùm erit opportunum, proferet fructum suæ pietatis, id est, virtutes & bona opera, vel si malis similitudinem conferre ad ætatem futuri sæculi & remunerationis, feret fructum pietatis suæ vitam æternam ac beatam,

C

c (1. Pet. 1. versic. 7)

reportabitque c *finẽ fidei propriæ, animæ suæ salutem*. tẽpore mortis vel consummationis sæculi. *Suo*, æstiuo, vel autumnali, aut potius ea parte æstatis, quæ proxima est autumno, quãdo viget canicula, σείριος Græcis,

D

d Tabernaculorum festum quod.
e Deut. 16. vers. 13. & 16.

Qua anni parte propriè colliguntur fructus. Vnde & eam excipiebat festũ d Tabernaculorũ decimoquinto mensis Tizri siue lunationis Septẽbris, quod proinde festum חג האסף, e *Hassub*, collectionis (fructuum & vuarum) dicebatur. Nam post collectos fructus celebrabatur, vt Pentecoste, post collectas fruges sexto

Sinan

A Siuan, siue Iunationis Maij. Quod Græcis dicitur μετόπωρον, tempus post fructus collectos, vt ὀπώρα succorum & fructuum hora siue tempus. Hinc fructuum alij æstiui, alij autumnales, nisi sint πρώϊμοι, & præcoces quodam artificio, vel causa extraordinaria.

4 *Defluet.* decidet, vel marcescet. *c folium eius perpetuo erit viride, nec consumetur fructus eius. b Quæcúque faciet*, vir ille scilicet pius. Hic enim est alius pietatis fructus, 1. pius est beatus. 2. Floret, & fructum edit tempore commodo. 3. In omnibus prosperatur. Possis superiorem versum referre ad æternæ, hunc ad præsentis vitæ præmium. *c Pietas enim habet promissionem vitæ vtriusque.* Vide benedictiones Leui. 26. Deut. 28. Alij minus aptè ad arborem referunt. Hinc Chald. *& omne germen eius proficit.*

a Ierem. 17. vers. 8.
b Exec. 47. vers. 12.
c 1. Tim. 4. v. 8.

B

5 *Non sic impij.* sup. sunt, vel erunt, non sic prosperabuntur. Antithesis. Impij celeriter, leuíque negotio, quasi vento, violenter & infœliciter delebũtur, atque disparebunt, tamquam puluis, quem ita per aerẽ propellit & raptat ventus, vt breui nusquam appareat, vt pote in auras euanescens. *Non sic.* Hæc epizeuxis non est in Heb. sed appositа ad vim fontis exprimendam: vt intelligeremus impios multis modis esse miseros & infœlices etiam in terra, dum non diu eodem statu res eorum permanent, multáque patiuntur. *Puluis,* עפר *Moz*, propriè palea minutissima, & leuissima, præsertim quæ in altum à vento raptatur & dispergitur, quasi emunctio de granis frumenti, scobes, quisquiliæ, gluma, acer, cui impij tamquam inutiles, & sine aliquo fructu etiam comparantur.

C *d Esa. 17. v. 13. & Mat. 3. 12.*

6 *Non resurgent impij in iudicio.* Iustorum, scilicet per hypozeuma è posteriore membro. Quando iudicabuntur, absoluentur, munerabuntur iusti, impij non consistent præ metu, non sese efferent, non erigent caput, vt nunc, non prodire audebunt coram tribunali Dei, vel non consistent cum iustis inter iustos locum non habebunt. Persistit autem in similitudine, qua improbos contulit cum puluere. Vt enim puluis à vento disiicitur, sic impij in iudicio nõ apparebunt. Aliqui putãt Metaphorã sumi à foro, in quo qui causam amittunt, cadere causa dicuntur. Chald. *propterea non*

D

consistent impij, in die magni iudicij (extremi.) Alij referunt ad beatam Resurrectionem. Non enim ad eam resurgent impij, sed ad pœnas sempiternas, quæ *mors secunda* dicitur, æterna alibi. Verbum קום, *Kum*, surgere & stare. Vnde & vsurpatur de viuificatione mortuorum, vt apud Kimhi, quo sensu hic videtur accipere. *Improbi* (inquit Kimhi) *non resurgent, sed peribit anima ipsorum vnà cum corpore die mortis illorum.* Alludit autem ad hæresim quorumdam Rabbinorum, qui negant reprobos resurrecturos. At Dauid hîc istis minimè patrocinatur. Nam subiunxit in iudicio, & concilio iustorum. Aliud est asserere, Non resurgent in iudicio iustorum, aliud non resurgent simpliciter. *In concilio.* Concilium hîc cœtum & congregationem significat. Quare debet scribi per C, vt Hebræo עדת *aadath*, respondeat. Suprà verò, per S, vt עצת, *aasath*, etsi Græcè sit eadem vox, sed ambigua, βουλὴ.

a Apo. 20. v. 15.
b Psa. 143.
c Rabbinorũ hæresis.
d versu. 1.

A
B
C
D

7 *Nouit.* Verbum noscendi apud Hebræos, pro curam gerere, recognoscere, &c. sumitur. Dominus probat, gratam habet, curat, recognoscit, id est, bene fortunat, munerat (sic Gall. *recognoit.*) viam, id est, viuendi rationem, studia, opera iustorum. De notitia, non simplicis intelligentiæ, sed beneuolentiæ & approbationis, de qua *e* Apostolus, *cognouit Dominus, qui sunt sui!* Impij autem cum sua viuendi ratione peribunt. *f Peribit.* infœlicem exitum consequetur. Abibunt impij in interitum sempiternum, ad perniciem æternam peruenient, tollentur de medio infœliciter, per Metonymiam. Vel, vt nuda sit Metaphora, *iter*, id est, viuendi ratio, modus, actiones, cogitationes, studia, conatus vniuersi impiorum peribunt, id est, plenè delebuntur, non modò non perpetuabuntur, non modò suos fines non assequentur, non modò euanescent sine fructu, verùm etiam luctuosum exitum consequentur. *g Omnis enim eorum gloria marcescet, &c.*

e 2. Tim. 2. vers. 19
f Sic Psa. 36. vers. 20. 67. 3. 96. 5. 128. 6.
g Iac. 1. 11.

***

ARG

A

ARGVMENTVM.

Frustrà homines, præsertim reges & principes, sese Christi regno opponere. Nam eum esse vniuersum regem à Deo Patre constitutum, cui sit parendum, si salui esse velint. Act. 4. Victoria Christi contra mundum, mundíque principes.

PSAL. II.

B QVARE fremuêrunt Gentes, & pópuli meditâti sunt inánia.

2 Astitêrunt reges terræ, & príncipes conuenêrunt in vnum aduêrsus Dóminum: & aduêrsus Christum eius.

3 Dirumpâmus víncula eôrum: & proiiciâmus à nobis iugum ipsôrum.

4 Qui hábitat in cœlis irridêbit eos: & Dómi- C nus subsannâbit eos.

5 Tunc loquêtur ad eos in ira sua: & in furôre suo conturbábit eos.

6 Ego autem constitûtus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius: prædicans præcêptum eius.

7 Dóminus dixit ad me, Fílius meus es tu: ego hódie génui te.

D 8 Póstula à me, & dabo tibi Gentes hæreditâtem tuam: & possessiónem tuam términos terræ.

9 Reges eos in virga férrea, & tamquam vas figuli confrînges eos.

10 Et nunc reges intellígite: erudímini, qui iu-

dicátis terram. A

11 Seruíte Dómino in timóre: & exultáte ei cum tremóre.

12 Apprehéndite disciplinam, nequándo iracátur Dóminus: & pereátis de via iusta.

13 Cùm exárserit in breui ira eius: beáti omnes, qui confidunt in eo.

---

a Act. 13.37 SECVNDVS Psalmus a Apostolo. Quia tamen illic nonnullis in codicibus legitur, *Sicut in Psalmo primo scriptum est*, teste D. Hieronymo in primum Ps. Beda, Hilario, Occumenio, nonnulli existimant, esse partem primi Psalmi, *ideóque* (inquiunt) *eadem voce Beati sint, qua primus incipiebat*, & Hieronymus addit eodem loco apud Hebræos primum & secundum vnum esse Psalmum, quod in Apostolorum quoque actibus comprobetur. In qua sententia versati partem veterum Rabbinorum Kimhi com. in hûc docet Sed hoc puto falsum, primum, quia in vulgatis Hebræis, Græcis, Latinis, Syris, Arabicis, Æthiopicis exemplaribus & interpretibus hic à superiore distinguitur. 2. quoniam Paulus illo loco secundum emendatos & publicatos codices habet, *b Sicut in secundo psalmo scriptum est*. Huíscque contextui omnes, superioribus exceptis, seorsum Chrysostomus, Theophylactus, editio Syriaca consonãt. 3. quod omnem vincit dubitationem, quoniam vtriusque argumentũ planè differt. Obseruandum enim in vniuerso scripturarum corpore, maximè in Psalmis & Canticis sententiam esse cohærentem & connexam, non more Satyrico dissolutam & discinctam, vel fanaticè ab equis ad asinos delatam, vt indocti siue etiam intempestiui Allegoriarum sectatores existimant. Verum de hoc infrà. Nam cuncti de summa partitionis c Psalmorum conueniunt, sed non de modo partiendi. B C D

b Psalmus secundus diuersus à primo.

c Psal. 4. 2 Quare, quorsum, ad quid, in quem finem, quo consilio, vt dicat causam finalẽ. q. d. frustrà gentes id facient. Alij, quam ob causam, quid mouet, quid impellit gentes, vt fremant, vel tumultuentur (רגש *Rago* vtrumq;

A vtrumque sonat) vt efficientem siue mouentem. q.d. sine causa tumultuantur, nullam habent causam omninò, cur id faciant. Admiratur hac interrogatione stultitiam hominum contra Christũ conspirantium, cùm ipsorum conatus futuri sint irriti & inanes. *Inania*, inanes & vanos conatus. Arnobius arctius, inanes ciborum distinctiones & Sabbatorum ferias.

2 *Astiterunt*, sese statuerunt, propriè in vnum coierunt, conspirarunt. *Conuenerunt*, consultarunt simul, prop. concilia coêgerunt, deliberarúntque contra Deum & eius Filium. *Christum*, verum Messiam etiam
B intelligunt Abben Ezra è recentioribus Rabbinis, & vetustiores omnes, vt fatetur R. Selomo.

3 *Dirumpamus vincula eorum μιμησις*, Vnde Aug. Hebræi & Chaldæus subaudiunt לאמור *leemor* conuenerunt, inquam, *dicendo*, *dirumpamus vincula eorum* ideſt, quæ ipsi in nos volunt iniicere, & iugum, cui nos cupiunt subiicere. Sic impij legẽ Dei & Christi, siue Euangelium vocãt, [a] *cùm sit iugum suaue*, & vinculum, *onúsque leue*. q. Excutiamus iugum & imperium Dei & Christi eius, neque ei subdamur. [b] *Nolumus hunc regnare super nos*. Non suscipiamus vincula & iugum, quibus nos volunt innectere, veluti boues. Metaphora à belluis, quæ vinculis quibusdam ad cornua nec-
C tuntur. Eorum legibus, quibus subditi, tamquam vinculis alligantur, ne pareamns. Non tam rectè alij post Tertullianum, Hilarium, Arnobium, Theodoritum, Euthymium, putant esse verba piorum, Dirumpamus vincula & iugum (laqueos vertunt, vel funes) infidelitatis ipsorũ. עבות *habóth*. crassi funes propriè.

4 *Qui habet*. Qui sedet propriè, id est, qui præsidet, tamquam iudex pro tribunali ius dicturus. Vel qui habitat, qui permanet in cœlis, vt enarrat Kimhi. Vaticinatur irritos fore conatus Iudæorũ, & Paganorum. ישב *Iasab*, sedere, & habitare. [d] Deus est vbique
D actu, & essentialiter, nedum per virtutem, & præsentiam: at illic dumtaxat habitat, vbi est per gratiam, vt in probis, vel etiam gloriam, vt in cœlis, in quibus suam essentiam, maiestatem, gloriam, & potentiam, id est, se facie ad faciem, & absque humano medio cernendum præbet. *Irridebit*. Anthropopathia. Nam hi humani affectus in Deo non sunt, nisi secundum

[a] *Matth. 11. vers. 3.*
[b] *Luc. 19. v. 14.*
[d] *Deus est vbique, sed non vbique habitat.*

effectus, & actiones, & indicant consiliorum humanorum, & moliminum dissipationem. A

5 *Tunc.* Id est, tempore harum conspirationum, & persecutionum, siue quando tempus supplicio opportunum appetierit. Aliqui Hebræorum exponunt noue. Tunc occidet fortes eorum in furore suo. Vt *a* 1. Par. 22. v. 9. ידבר *iedabber* significatū sumat à דבר *deber, pestis,* nō à דבר *dabar, verbum, loquela,* quomodo sumitur. 2. Par. *b* 4. Reg. 24. vers. 15. Et אלימו *elemo* à nomine אלים *elim fortes,* b simplicior est nostra versio. *Conturbabit*, vel terrebit.

6 *Constitutus sum.* Vaticinatur de Christi regno, quod ei, vt homini à Patre est traditum. Euthym. נסכתי *Nasuchi, fusus sum,* id est, vnctus, inauguratus, præpositus sum. Non desinit esse passiuæ significationis, & si sit coniug. Kal. Nam Kal propriè est instituta pro verbis neutris, & absolutis. Ita nihil necesse est vertere, vnxi siue constitui regem meū, regem, quem ego ad regnum prouexi, quasi sint verba Patris de Filio. Transitio enim siue Heterosis nimis esset abrupta, quamuis idem perpetuò maneat sensus. Nec mouere debet Iod, in מלכי *Malki*, quasi sit affixum primæ personæ. Passim enim est in hoc opere paragogicum. Quin & fortasse allusit ad מלכיצדק *Malckisedec*, vt ex dimidiato eius nomine colligamus hîc agi de illo Rege, cuius typus esset Melkisedec. *Sion.* Ecclesiam, cuius initium, fundamentum, & mater est Sion. Erat autem Sion mons Hierusalem biiugus, in cuius vno colle erat arx Dauidis, in altero tem- *c Vtroque magistratu Ecclesia continetur.* plū. c Vtroque enim magistratu, Ecclesiastico, & Politico Ecclesia cōtinetur, munitur, & viget. *Eius.* Hebr. meum. Idem scilicet mons est sacer Patri, & Filio. *Prædicans*, narrabo propriè, vt narrem Dei statutum, & decretū. Vbi obserua לא *El*, posse esse nomen Dei, vt à Masoretis notatum sit peruersè per segol, loco tseri. Vel, si sit præpositio Latinè vacare, Narrabo *d Psal. 109. vers. 4.* præceptum (eius), (vt) narrem statutum (eius) sum constitutus Rex ab ipso. Nam non tantùm Rex, sed & Sacerdos. *d* B C D

7 *Ego hodie.* Hoc tuæ è virgine natiuitatis die, quo te primogenitum meum introduxi in orbem terrarum, *genui te.* Nasci feci te, in lucem mirabiliter eduxi te, vel creaui, ex Euthymio: vt hoc pertineat ad Christi

A sti temporatiam generationem. Sic gignere non est de sua substantia producere, sed in lucem nouo quodam modo proferre, vt Hebræi docent in Deras. Nam secundum humanã naturam Deus Filium non genuit, sed vel creauit sine humano semine de virginis substantia, vel in lucem extra ordinẽ communem protulit. Sic *hodie* significat præsentem vitam, & *Gignere*, creare, de aliena substantia producere, non sua. Possit etiam pertinere ad æternam, vt *Gignere*, propriè sumatur. Christus enim est Filius Dei naturalis, & consubstantialis, essentiam eius hodie, id est, ab æterno per generationem consecutus. Tunc *hodie* symbolum æternitatis, in qua nulla dierum vicissitudo, sed perpetuum hodie, nullo initio incipiens nullo fine concluſum, nullam habens præteriti vel futuri successionem, sed esse stabile, sine alia temporis differentia, quasi momentum vnum perenniter consistens. Quocirca maximè proprius loquẽdi modus de æternitate, est per præsens, vt ex eius, temporisque differentiis notum est. Tertia explanatio Chrysostomi, & Hilarij minus cohæret, vt *Gignere* sit à mortuis suscitare, & *hodie* notet diem resurrectionis, siue tempus, quo Christus ab inferis resurrexit: quia in d Act. *Deus illum suscitasse dicitur, & in psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Nam ἀναστήσας illic non *resuscitans* simpliciter significat, sed *excitans, in lucẽ edens, ac ex vtero virgineo proferens.* vt, *Quoniam Prophetam suscitabit vobis Deus*, &c. Propriè autem fons habet, *peperi te.* Nam ילד *Ialad* in kal hoc propriè sonat, in Hiphil autem הוליד *holid* gignere. Quasi in hoc summo mysterio Deus functus sit officio nõ tantùm Patris, sed etiam Matris. Quoniam Pater genuit è sua essentia diuina tamquàm è vulua & vtero, non aliunde Filium. Ne in hac sancta generatione matrẽ, matrisve vuluam præter Deum requiras, aut somnies. Omnia enim in illa simplicia sunt, pura, & ab omni fluxu libera. Sic interim Cæcilius locutus est apud Nonium (sine mysterio tamen) *Chalcis ait hic vicinus se eas peperisse nobis*: & Cice. 1. Tusculan. *Oenei partu edita*, & Homerus ὃν Τίκτεν ἰοχ. quem peperit Iupiter.

8 *Dabo tibi.* Secundum humanam naturã, vt Deus enim innatum habet vniuersorum imperium, vt homo decr

a *Act.* 13. *vers.* 33. *Hebr.* 1. *v.* 5. & 5. *vers.* 5.

b *Deus secundum humanam naturam Filium non genuit, sed creauit.*

c *vt Heb.* 3. *v.* 13. & *Psal.* 94. *vers.* 8. *Christus Filium Dei naturalis ab æterno genitus.*

d *Act.* 13. *ver.* 33.

e *Act.* 3. *v.* 22. & 7. *v.* 37. *Deut.* 18. *vers.* 15.

f *Ge.* 4. *v.* 1.

g *Vide psal.* 109. *vers.* 3.

h *Theoph in* 1. *ad Hebr.*

a Cyri.li.11. in Ioan. b Theodoretus hic. c Ecclesia ex Iudaica, eua sit Catholica.

mo decreto Patris accipit a *hæreditatē tuam.* Trāsitiuē. Inhæreditatem tuam, pro tua hæreditate, vt sint tua hæreditas per fidem, & agnitionem tui. b Nam nō est appositio, sed transitio ad alterum accusatiuum. Sic *& possessionem tuam*, in tuam possessionem, pro tua possessione Vocatio c Gētium prædicitur, ex qua Ecclesia, quæ olim erat Iudaica, deinceps euasit Catholica, id est, omnium Gentium, & Populorum. A

d Ap. 2. 27. & 19. 15.

9 *Reges eos.* תרעם *Tirrhém*, à רעה *Raghá*, pascs eos propriè, ποιμανεις, pastoraliter reges, quam lectionem, & interpretationem sequitur d Ioannes. Masoretæ aliis punctis legunt תרעם *Therohém* à רעע *Raghagh*. Ex quo vulgò interpretantur. Conteres eos, ob duritiem imperij. *In virga ferrea*, sceptro ferreo, rigido, duro, inuicto, cuius acri verbere eorum insolentia conteratur duriter, & rigidè te cum eis geres, crudeliter. B

e Ap. 2. 27. & 19. 15.

e Alludit ad pedum siue baculum, pastoralem, vt perstat in Metaphora. Cui minimè possint resistere, cui omninò sit succumbendum. Sic vocat potentem iustitiam, & supplicium.

f Esa. 11. 4.

Incommodè aliqui Verbum Dei accipiunt, vt ex f Esaia. Etiamsi eius maximam fuisse vim compertum sit è mundi conuersione. *Vas figuli*, quòd reficī non potest. C

g Hag. 2. 19. 11. Dan. 2. 44.

Regna mundi sunt similia vasis figulinis, & non diu duraturis. Regnum autem Domini stabit in æternum, vniuersaque alia consumet, & dissipabit.

h De qua Es. 49. 7. 23.

10 *Nunc.* Tempestiuè, maturè, quando opportunum est, dum pœnitentiæ locus, & tempus conceditur, quamdiu licet, vel hoc tempore prædicationis Euāgelicæ. *Intelligite*, sapite, prudēter agite, resipiscite, & agnoscite hunc regem. *Erudimini*, corrigimini, castigate vos. ô terræ iudices. Chal. h *recipite eruditionem.* Apostrophe ad Magistratus, quos prius dixit Regi Christo se opponere, & tacitè eorum conuersionem vaticinatur. D

i Phi. 2. 12. Ephes. 6. 5.

11 *Exultate ei.* In eo, cum veneratione, & honore debito, cum reuerentia, maxima mentis attentione, cura, sollicitudine, & obedientia. Timor, & tremor hæc designant. Chald. i *Orate in tremore.* Nam *ei*, desideratur, sed rectè interpositum, explicationis gratia.

A 12 *Apprehendite disciplinam.* Ad verbum, *osculamini puritatem*, quod hîc sequuntur Septuag. sed ἐμφατικώτερον *Osculamini filium*, cõplectimini, adorate in subiectionis, & obedientiæ signum, id est, Messiam, vt etiam Abben Ezra docet. Excipite illum honorificè, amanter, cum plausibus, & acclamationibus, vt soletis reges, *ne pereatis de via iusta*, id est, de via, quæ ducit in cœlum: de bonorum præmiis, vel de via recta, plana, æquabili, tuta, & prospera, è qua excidentes, in certa pericula, & infœlicitates præcipitemini, per loca inuia, & præcipitia oberretis. Est autem allusio ad veterẽ adorandi morem. Vnde Hieronymus verterat *Adorate purè*. Quã versionẽ rectè ipse defendit Apologia prima contra Ruffinum. Veteres enim ex Apuleio, Minutio Fœlice, Plinio, Hieronymo ipso, solebant deosculari manum in adorando, & capita submittere, quod se beatus Iob elementis ac Idolis feciisse negat. *Disciplinam*, institutionem, & puram doctrinam huius regis, vel Filij, quam verbo docuit, & exemplo confirmauit. Sic sensus eodem recidit. *Dominus*, refert Deum Patrem. At quia deest in Hebræo, aliqui hoc membrum referunt ad Filium. *Osculamini Filium, ne fortè irascatur*, ipse, scilicet, Filius. *Iusta.* Additum ad explicationem, de via vitæ æternæ, de bonorum remuneratione, & fœlicitate, vel de via plana, de fœlici vitę instituto, vel de via recta, & gratię. Via vitæ institutum, ratio per Metaphoram passim. Aliqui nihil subaudiunt, sed accipiunt *de* pro *in*. Ne pereatis in via, id est, subitò, ne in media via absumamini, ne Dei subitus furor vos perdat, quando adhuc in itinere consistitis. R. Ioseph cæcus Chaldæus Metaphrastes, ne amittatis viam. Gall. *A fin que ne perdiez le chemin.*

a Filiũ adorari Deus præcipit.

b lib. 28. c. 2. com. in Iob cap. 31.

c & com. in Osee c. 13. vers. 27. c. 31

B

G

D 13 *Cùm exarserit in breui.* EPIPHONEMA, per quod solet suos Psalmos cõcludere, loco Epilogi. Cùm pòst paululum, siue cùm vel parũ exarserit ira eius, siue in hoc siue in futuro sæculo, ô quàm beati qui in ipso fiduciam suam constituunt. Nam hi salutẽ consequentur. *In breui*, paulò pòst, citò, celeriter, subitò. מְעַט *Kimhát* etiam ad quãtitatem pertinet. *d* Cùm paulùm, cùm vel tantillum exarserit ira eius. *In eo*, Filio. Alij

d Io. 3. 16. 17.

non

non tam appositè ad Deum Patrem referũt. Notatum semel esto hoc in opere, passim beatitudinem & cætera dona tribui spei, quæ in Pauli Epistolis, fidei, alibi caritati assignentur. *Nempè* a Dauid extollit spem, quoniam ei res erat cum fidelibus, quibus iã spes est maximè necessaria in his mundi casibus, ad acquirendam beatitudinem & cæteras promissiones. Paulus fidem vrget, quia verba faciebat apud infideles, vel etiam fideles recens conuersos, qui erant alliciendi ad fidem, tamquam cæterarum diuinarum virtutum ianuam. Interim quoniam vtrique eadem attribuuntur, argumentum est fidem nudam neque beare, neque sine Spe & Caritate tãta bona sibi applicare Item Spem esse necessariam, quæ nec fide, nec caritate orbetur. Denique tria hæc esse συνάπτικα, ac ad eundem beatitudinis, iustitiæ, gratiæ effectũ concurrere: verũ nunc vnam, nunc alteram vrgeri pro instituti ratione.

a *Dauid cur salutem spei tribuerit.*

A

B

ARGVMENTVM.

Deum, vt se ab exercitu hostili defendat, vti facere consuevit, precatur. Congruit Christo.

C

1 Psal. Dauid, cùm fugeret à facie Absalon filij sui. 2. Reg. 14. III.

DOmine quid multiplicâti sunt, qui tríbulant me: multi insúrgunt aduêrsum me.

3 Multi dicunt ánimæ meæ: Non est salus ipsi in Deo eius.

D

4 Tu autem Dómine susceptor meus es: glória mea, & exâltans caput meum.

5 Voce mea ad Dóminum clamâui: & exaudîuit me de monte sancto suo.

6 Ego

A 6 Ego dormíui,& ſoporátus ſum, & exurrêxi: quia Dóminus ſuſcèpit me.

7 Non timebo míllia pópuli circundântisme: exûrge Dómine,ſaluum me fac Deus meus.

8 Quóniam tu percuſsíſti omnes aduerſântes mihi ſine cauſa: dentes peccatórum contriuíſti.

9 Dómini eſt ſalus ; & ſuper pópulum tuum benedíctio tua.

B

1 *Dauid,*Τῷ Δαβίδ, Datiui caſus. Lamed quidé apud Hebræos cum nominibus propriis,& in poſſeſſionibus,indicat genitiuum caſum. Qua in ſignificatione non eſt dubium inter Rabbinos, quin hîc,& aliis ferè titulis accipiatur, & ſi aliàs ſit articulus Datiui, vel præpoſitio *Ad*. Tamé Septuag.perpetuò reddunt per datiuũ, vt *a* doceant ſecus hîc fieri, quàm in humanis.In iſtis enim idem eſt ſcriptor & auctor,in his verò ſcriptor eſt Dauid, auctor Spiritus Sanctus interiùs illuminãs, ipſíque Dauid Pſalmos reuelans *b*.Vt ergo primo auctori primum locum concederent,Da-

a Inter prophanũ & ſacrum Scriptorem quod ſit diſcrimen.

b c Pſ. 44. 3

C uidem autem tamquam inſtrumentum , & quaſi illuſtratum,atque edoctum à Deo oſtenderent, *Pſalmus* (inquiunt) *ipſi Dauid*,non,*ipſius Dauid*. Pſalmus videlicet ipſi Dauidi datus , vel dictatus , vel reuelatus à Dei Spiritu.Qua ratione non Euangelium Matthæi, ſed κατὰ τὸν ματθαῖον dicimus,cuius ſcilicet ſcriptor ſit Matthæus,non auctor. Auctoritas enim ad Spiritum Sanctum deferenda eſt,qui locutus eſt per Prophetas & Apoſtolos,nec modo rem ipſam ſiue doctrinã, verum etiam verba ipſa dictauit, ſe accommodando tamen ſtylo, & modo dicendi ſingulorum. Idcirco enim,alij aliis terſius &efficacius ſcripſerunt,differen-

D tíque ſtylo. Poſſit etiam dici eſſe Hebraiſmum,nempè datiuum pro genitiuo.

2 *Quid*.ad quid,cur.מה *Má* pro למה *lamma*.Vel quàm, quantùm , pro כמה *Cámma*. O quàm multi ſunt , Domine,qui me arctant,anguſtant, affligunt.

3 *Animæ meæ*. mihi ipſi per Synecdochem. Alij per Idiotiſmum , de anima mea, de me. *Non eſt*. Mimeſis hoſt

hostium. *Eius*, in Deo, qui ab ipso colitur & agnoscitur, non à nobis. *Hoc* autem pronomen desideratur in fonte, sed rectè additum explicationis causa, quòd piorum persecutiones oriantur ex persequentium atheïsmo, vel certè impietate, Deíque contemptu. *Ipsi.* A

a Psl. 13. לוֹ masculini generis, & refertur vel ad sensum. Nam *animæ meæ*, valet *mihi* aut *de me*. Vel ad Animam. נפש *Nephes* enim interdū masculinè vsurpatur. Hunc

b Hab. 3. 2. 9. autem versum in Heb. primùm claudit סלה *Séla*, deinde vers. 5. & 9. quousque semel & septuagies in toto opere occurrat, & ter in Abacuk. Mihi videtur nota non tantùm Musica, verùm etiam exclamationis & B attentionis, vt tunc eleuetur mens & cogitatio. q.d.

c Sela quid sit. *c* O magnam blasphemiam, an sic licet Dei prouidentiam tam apertam in dubium vertere. Quinta editio vocem Hebræam διαψαλμα retinet. Septuag. Theodotio, Symmachus eam modò prætermittunt, modò διάψαλμα interpretantur, quasi nihil ad sententiam conferat, sed sit simplex nota musicæ & concentus. Hanc enim ideò Græcam vocem Suidas ἐναλλαγὴν μέλους, alij nostrorū cōmutationē metri, alij pausationē spiritus, alij alterius sensus exordiū alij rhythmi distinctionē, alij cuiusdā musicæ varietatis exordiū esse docuerūt. C

d ad Marcellam, tom. 3. *d* Quę omnia quidem Hieronym. suggillat. Non minus tamen Hebræi inter se variant. R. Kimhi tradit esse vocis, deinde mentis ad considerandam sententiam eleuandæ notulam, à סלל *Salal* eleuauit, quasi *Séla* pro *Sélla*, ll, geminata musicum intendendæ vocis signum. Anonymus pausam, in qua tūc pulsaretur instrumentum musicum: Thalmuditæ, Chaldæus, Hieronymus, Aquila, genus assueuerandi, quo iam dicta æterna esse pronuncientur, *in æternum, in sæcula, semper*. R. Abraham affirmationem ad confirmanda superiora, *verè, profectò, ita est*. Quod hodie Iudæi ferè in suis D precibus sequuntur.

e vers. 6. 4 *Susceptor*. Adiutor, protector, defensor. *e* Sic infrà. *Suscepit*, adiuuit, substentauit, protexit. Quæ notio est ferè verbi huius toto hoc Græco & Latino opere. Ad verbum. *Clypeus circum me*. Vbi obseruandum, *clypeum*, *scutum*, plerumque reddi à Septuaginta per ἀντιλήπτωρ, vel ὑπερασπιστὴν, aut simile aliquid, quemadmodum, & *Petram* per firmamentum, vel fortitudinem

A dinem, & alia eiusmodi, vt Metaphorarum perspicuitati seruiatur. *Gloria mea*, per Auxesin, glorificator meus, à quo gloriam spero, vel qui me glorificat. *Et exaltans*, erigens caput meum, adiuuans, ne succumbam ponderi afflictionis. Alij, ad dignitatem me euehens. Nam à caula ad aulam, deinde à plectro ad principatum, denique à principatu ad sceptrum fuit sublatus. Alij, faciēs vt erecto capite incedam, id est, lætus, & hilaris, contra illud: [a] *Cur concidit facies tua*, id est, cur tristi vultu, & demisso incedis. Tanta fœcunditas Metaphorarum linguæ. [a] Gen. 4. 6.

B 5 *De monte sancto suo.* De cœlo sublimi, & alto sanctitatis eius dicato, de sublimi throno gloriæ tuæ, in quo insides in tua maiestate, & sanctitate, in Angelorum medio, quem denique tibi sanctificasti, & consecrasti, iuxta illud: [b] *Peruenítque oratio in habitaculum sanctitatis in cœlum.* Vbi Nos *in habitaculum sanctum cœli*, quasi dicat, cœlitus misit auxilium. Alij de templo posito in monte Moria, quod erat symbolum cœli, atq; adeò Ecclesiæ, [c] de quibus solet exaudire. Sed illud nondum erat extructum, vt ad illud manus supplices tenderet. Nisi fortasse Prophetice. Alij de propitiatorio, quod cum Arca erat in mōte Sion in tentorio, quod construxerat Dauid. [d] [b] Esa. 66. 1. 2. Par. 3. v. vlt. [c] Esa. 2. 3.

C [d] 1. Par. 15. ver. 1.

6 *Ego dormiui, & soporatus.* Accubui, & dormiui securè, sine metu, & vt Latinè dicitur, *in vtramque aurem*, donec surgerem, tumque surrexi placidè. Propter illorum insidias, & aggressiones, non desij liberè, & intrepidè fungi muniis vitę naturalibus, dormiendo, stertendo, expergiscendo, & similia agēdo, quando libuit. Et id, *quia Dominus audiuit me*, atque protexit, quasi dicat, hoc negotium euasi, atque si fuissem extra omne periculum. Continuat exauditionis beneficium. Exaudiuit me deprecantem, ac securè, & confidenter die noctéque versari dedit. Hæc enim locutio summam securitatem suauiter quiescentis designat. Alij non tam cohærenter per Antithesin, Dormitionem, & somnum referunt ad tempus calamitatis, & crucis, exurrectionem verò ad tempus liberationis & salutis. Ego quidem sum graui persecutionum somno oppressus, at ex illo emersi, & quasi e-

D vigilaui, quia, &c. Quin & post Aug. Iustinum contra

Tryph. & Arnobium existimant allusum ad Chri- A
stum dormientem, id est, mortuum, & diuina potentia resurgentem. Eius enim personam, & typum passim Dauid gerit. *Suscepit*, sustentauit prop Vnde & Græcè . . . *susciperet*, de quo rectè Augustinus. Hoc animaduerendum in vna sententia, & præteriti temporis verbum posuit, & futuri. vt in Prophetis sæpè, quo vtrumque significetur. Quia ea, quæ futura prophetantur, secũdum tempus futura sunt, at secundum scientiam prophetãtium, iam pro factis habentur. Miscentur, & præsentis temporis verba, &c. Adde B
hoc fieri ex linguæ vsu ad actus continuitatem, & promissionum certitudinem.

8 *Sine causa*. Frustrà vel temerè. Insciè recentiores vertunt, *in maxilla*. Nam est pocope poetica, לחי *lehi*, pro לחיים *lechaiim*, vt דל *dal*, pro דלת, *daleth*, ostium, & בס & *kes*, pro כסא *kissé* Solium. *b* Vide quid sit insciriam, & temeritatem habere ducem. Nam etsi eorum interpretatio ferri possit, at miserandum est valdè veterum sapientiam ante damnare, quàm intelligere. Præterea est idem sensus. Ita eo- C
rum rabiem cohibuisti tam grauem alapam infregisti, vt eos prostraueris, nec me potuerint deuorare, quemadmodum expetebant. *Dentes*, vires, potentiam, vim, impetum. Metaphora de summo supplicio, & ictu à feris sumpta, quæ in dentibus summum habent robur, seque iis tamquam armis tuentur. Est autem Auxesis. Quid dico percussisti, imò verò alapa dentes improborum excussisti, & contriuisti.

a Psal. 140. vers. 3.
b Exod. 17. vers. 16.
c 2. Reg. 18. vers. 10. 11.

9 *Domini est salus*. Domini est saluare, & populò suo benedicere: hoc eius est proprium, nõ alterius. *Salus*, pro saluatione, & præsidio salutari: *Benedictio*, fauor, & omnium bonorum copia. Quam nonnulli astringunt ad cœlestia bona per Christum parta. Pax, & diuina beneficia. Euthy. Sic autem Hebræi appellant bonorum multiplicationem diuinitus. Deique gratia euenientem, vt ex opposito: Maledictionem non bonorum priuationem simpliciter, sed malorũ multiplicationem diuinitus. Deique iudicio contingentem, diuinam quamdam vltionem, & *vindictam*. D

Benedictio quid apud Hebræos.

ARG

A

ARGVMENTVM.

Hostes hortatur vt Deum colant, cuius bonis multiplicantur, a Deo autem contra ipsos sibi opem poscit. Congruit Christo.

1 In finem in carminibus. Psalmus Dauid. IIII.

B

CVM inuocârē exaudiuit me Deus iustítiæ meæ: in tribulatiône dilatâsti mihi.

3 Miserére mei: & exaûdi oratiônem meam.

4 Fílij hóminum vsque quo graui corde? vt quid dilígitis vanitâtem, & quæritis mendácium?

5 Et scitóte quóniam mirificâuit Dóminus
C sanctum suum: Dóminus exaudiet me, cùm clamáuero ad eum.

6 Irascímini, & nolíte peccâre: quæ dícitis in córdibus vestris, & in cubílibus vestris compungímini.

7 Sacrificâte sacrifícium iustítiæ, & sperate in Dómino: multi dicunt, Quis ostêndit nobis bona?

8 Signâtum est super nos lumen vultus tui Dómine: dedísti lætítiam in corde meo,

D 9 A fructu frumênti, vini, & ólei sui: multiplicâti sunt.

10 In pace in idîpsum dórmiam & requiêscam.

11 Quóniam tu Domine singulâriter in spe: constituísti me.

A

1 *In finem.* εἰς τὸ τέλος, de iis, quæ ad finem & extremum sæculorum referuntur, id est, ad tempora Christiana, quę [a] nouissima appellãtur, quòd ijs nulla alia sint successura, sed duntaxat expectãda sit sæculi consummatio. Sic Septuag. perpetuò ad mysterium reddiderũt, לִמְנַצֵּחַ *Lamnaiseah, Vincenti*: quia hæc inscriptio, vt è Talmudicis docet R. Kimhi, referetur, לְעָתִיד לָבוֹא *laghathid labo ad futurum venire.* Ea enim loquuntur de Messiæ sæculo. Quibus suffragantur Græci, vt Theodori. *In finem* (inquit) *ponitur, quoniam vaticinationem etiam de gentium vocatione, Iudæorúmque abalienatione continet, quæ multis pòst sæculis euenerunt.* Denique vbi est לַמְנַצֵּחַ *lamnaiseah*, non propter se simpliciter, sed propter Christum, Ecclesiam, alios, vt afflictos, vt ægrotos omnium temporum Psalmus scribitur, ne quis ad inscriptionem dumtaxat respiciat, & accõmodet. Nam in his magis aliorum personam gerit, quàm suam. Ad literam interim *vincentem* Hebræi appellant Archimusicum, vel præsulem, corypheum, precentorẽ, cuius est, cæteros canendi peritia cæteros vincere. Hinc præpositum operarum significatũ. Reliquæ Psalmorum inscriptiones, vt sæpè difficiliores, quàm vt brevibus scholiis possint repræsentari, à nobis prætermittentur: sed nec multum faciunt ad literæ argumentum, vt quę ferè ad musicam antiquam nobis adhuc ignotam pertineant, sintque tamquam Psalmorum claues ad modulum cantui præscribendum, vti nostrarum Antiphonarum initia, ac declarent modos siue tonos, & concentum illius Musicæ, vel instrumenta, ad quæ essent decantandi. Ratiùs enim, siue historiam, siue tempus, siue occasionem indicant. Et cùm id fit, [e] non è titulis huiusmodi, continua eorum intelligentia perpetuò sequitur. Nam, vel per digressionem poëticam, aut Rhetoricam, alio sæpè excurritur, vel per quemdam Spiritus prophetici impetum, & raptum, mysteria, quorum historia erat typus, obiter monstrantur. Contra sciolos, qui ad historiam omnia torquent, ac ex ieiunis, & sterilibus titulis vniuersam sententiam hauriunt, neque animaduertunt eiusmodi inscriptiones, sæpè non tam materiam exprimere, quàm occasionẽ dare, vt commodus

[a] 1. Ioan. 2. 8

[b] *Præfatio in Psalmos.*

[c] *In Psal. 17.*

[d] 2. Par. 2. ver. 18.

Psalmorum inscriptiones quales.

[e] vt Psa. 28. 29. 51.

A modus, & sponte nascens transitus fiat à temporali re ad spiritualem, à typo ad veritatem, à litera ad spiritum, à cortice ad mysterium, sicque omnia optimè cohæreant, nec vlla sit veluti scoparum dissolutio.

2 *Exaudiuit me.* Respondit mihi propriè ענני, *hanáni*, per patath in præterito, vt idem dicat in vtroque hemistichio, immutata tantùm persona per Enallagen. Non incommodè etiam Masoretæ legunt per Tseri, *hanéni*, vt sit imperat. Cùm inuocaro, exaudi me, siue, responde mihi. *Deus iustitiæ meæ*; Deus qui me iustificat, & absoluit, & vindicat ab hostium op-
B pugnationibus, Deus mei iuris, meque causæ defensor, & tutor. *Dilatasti mihi.* Cõstructio Hebraica, pro, *me*: quo casu legitur in Romano Psalterio. Ex angustiis, in latitudinem gaudij perduxisti me. Vel subaudiunt viam, locum, id est, dum essem in loco arcto, angusto, & periculoso, mihi fecisti latam viam, per quam facilè, & sine periculo euaderem, atque ita me mirabiliter liberasti, & recreasti. Alij subaudiũt cor, vel spiritum. Relaxasti angustias cordis mei. In consolatione, & gaudio, spiritus intra se dilatatur, & mœrore constringitur, & arctatur, ac quasi in angustum cogitur.

C 3 *Mei.* Relapsi in consimiles angustias, & mala, clamantisque aduersus eos, qui me oppugnant, ignominiáque, & contumeliis afficiunt. *Exaudi.* Audi, propriè. Aliud verbũ quàm suprà. Exaudire apud Sept. duobus Hebraicis consonat, Respondendi, & Audiendi, vt ostendant hæc humana in Deo dicere non externos affectus, sed effectus.

4 Conuertit sermonem ad homines, à quibus præ- *Pauperiores magis pij reliquis.*
sertim oppugnabatur. *Filij hominum.* בני *Isch*, virorũ. Pauperiores solẽt magis esse pij, & ingenio ad Christum amplectendum promptiore. Vnde pauperes, epitheta piorum passim in his Psalmis, & prophetis. O potentes, ô clari & nobiles, quousque obstina-
D tò aduersum me animo, & voluntate eritis, quousque pertinaciter me vexabitis, & aduersabimini? vel in genere, quousque obtuso, crasso, carnali, animali, deorsum ad sensum, materiata, & terrena ruente animo eritis, vt solent grauiora: non spirituali, non subtili, non leui, qualis ad cœlestia, & sublimia aspirat?

Graui corde ſupple eritis. Semel obſeruatum eſto Hebræos paſſim loqui cum Eclipſi verbi ſubſtantiui, vel eius loco, vſurpare pronomina. Sic cùm ad verbum vertitur. Vſquequò gloria mea, ignominię, ſub. erit. Vbi gloriam ſuam appellat Deum, vel maieſtatem ſuam regiam. Quouſque me contumelia afficere ſtudebitis: vel quouſque Deum decus meũ ignominia afficietis? Vbi credibile eſt Septuag. כבודי לכלמה legiſſe, partim aliis punctis partim diuiſo poſteriore vocabulo, *Kebude leblamma*, *Graues corde*, *vt quid*, propter affinitatem Caph habito pro Beth, quod id ſequentibus magis congrueret. Nam dum Maſoretæ legunt, כבודי לכלמה, *Kebodi lacumma*, *Gloria mea ignominia*, in ſequenti membro, *Diligitis vanitatem*, coguntur per Zeugma repetere, *vſquequo*, quouſque delectabimini vana ſpe mei lædendi, vel etiam perdendi, & fictis mendacibúſque aduerſum me calumniis. Nec verò ſemper alienum eſt, vnum vocabulum in duo diuidere. Nam & Maſoretæ partiti ſunt in duas dictiones, quod in vnicâ coaluerat, tribus in locis, etiamſi in primo res non idvideretur requirere. *Vanitatem, & mendacium*, terrena, vel idola, & impios, fictitios, falſos cultus.

a vt Pſal. 105. ver. 20.

b vt notat Neth. 2. Abbè Exra. Neth. 2. ver. 14. Exod. 4. verſ. 2. Eſ. 3. verſ. 15.

5 *Mirificauit Dominus*. Doctiùs quàm ſeparauit, ſegregauit, ſelegit. etſi ſcribatur per ה, non א, Paſſim enim literæ והא Eheui permutantur inter ſe. Mirificauit (nã & Plautus mirificandi verbo vtitur ad hunc ſenſum) Mirum fecit, miris affecit beneficiis, admirabilem & celebrem reddidit ſanctũ ſuum, id eſt, me Dauidem à ſe ſanctificatum & conſecratum. Quin & ſeparauit ad multa præclara munera & functiones, vt *Segregatus in Euangelium*. Iam de ſe loquitur in tertia perſona, ſdque fortaſſe, quoniam etiã Chriſto, & piis ſingulis competit. *Sanctum*, חסיד, *haſid*, pius, beneficus, bonus. Theodoritus innocentem intelligit, quia nihil criminis admiſerat contra inimicos. εσιοι ſolent vertere 70. quoniam ſancti ſe ſolent exercere in cunctis beneficentiæ operibus. Deinde vox חסיד, *Haſid* à Græca non abludit, à qua Eſſeni Haſidei dicũtur: id eſt, חסידים *Haſidim*, pij, probi. *Suum*, לו, *lo*, ſuum ל, indicare ſolet Genitiuum poſſeſſionis. Poſſet etiam verti *Sibi*, in ſuum decus & gloriam.

c Rom. 15. vers.

d 1. Mac. 7. verſ. 13.

6 Hypoth

A *Irascimini.* Hypothetica Hebræorum formula per Imperatiuũ. Si irascimini, nolite *peccare*, i. iram perficere. In ira ne perseuerate, *Sol ne occidat* [*per iracundiam vestram*] : רגז *Ragaz* enim etiam irasci significat, non tantùm contremiscere, maximè apud Syros & Chaldæos, quorum verba & significationes sæpè vsurpant Dauid, Salomon, Iob, & reliqui Hebræorum Poëtæ. Irato forsan estis in me animo, at iræ illius impetum cohibete, quum nihil vobis nocuerim, sed prodesse perpetuò paratus sim. Si mihi irascimini, nolite tamen peccare, & malum inferre, quin iram compescite. *Contremiscite* etiam congruit. Contremiscite à Domino, cũ pauete, & ne peccetis, præsertim in me, qui Dei sum seruus & præco. Nõ tantùm ira est cohibenda & moderanda verùm etiam contremiscendum ad Dei voces, pauenda & timenda eius offensio. *Initium enim sapientiæ timor Domini, & beatus homo, qui semper est pauidus. Quæ dicitis* (De iis,) quæ cogitatis etiam noctu perperam scilicet & contra me & Deum, cõpungimini: Dolete, pœnitentiam agite: ab iis desistite, ea ne perficite. Nam de potestate Relatiui est excitandum Antecedens phrasi Græca & Hebræa. Et autem expletiua particula in fonte desideratur, in quo ad verb. *Dicite in corde vestro super cubilibus vestris, & silete* q. d. Si in corde dixeritis, si cogitaueritis in tenebris, mali aliquid videlicet (Nam talia solent esse opera tenebrarum) tacete, desistite. ne ea perficite. Tacita est hypothesis, qualis initio versus. Recogitate taciti apud vos opera vestra, ea priuatim examinate. & agite pœnitentiam in silentio & metu. Chal *dicite orationem ore vestro, & petitionem in corde vestro, & orate super cubili vestro, & mementote diei mortis semper.* Aliqui *in cubilibus vestris* iungunt cum sequentibus, cum quiete & otio dolete. Euthym. *in cordibus vestris*, interdiu, *Et in cubilibus*, noctu, vel in solitudine, & otio. *Compungimini*, dolete de peccato, ne illud in vobis regnet; Tacete, quiescite Prop. Nam vt taciti pacatique resipiscant, & à cœptis desistant hortatur.

a Eph. 4. v. 26.

b Psal. 110. v. 10.

c Prou. 28. v. 14.

d Rom. 6. v. 12.

7 *Sacrificiũ iustitiæ.* Iustitiã, quæ est veluti sacrificiũ. Iustitiæ sacrificiũ appellat iustitiã ipsam, siue iusta & sancta opera, quibus nihil Deo gratius offerri possit. Vt sacrificiũ laudis, sacrã ipsam Dei laudẽ, & confessionem

e Psal. 49. v. 14.

a Heb. 13. v. 15. nem, h oſtiam laudis. i. interprete Apoſtolo, *a fructum labiorum confitentium Deo.* Sícque illud opponit ſacrificio pecudum, ſiue pecudibus ſacrificiodeſtinatis; quibus olim reſipiſcẽtiam vel pietatem teſtari ſolebant, quoniam hoc eſt corporale, carnale & extrà poſitum, iſtud ſpirituale, animi, & intrà poſitum. Iuſtitia enim & virtus ſunt de bonis animi, non de externis: ſunt de bonis noſtris, non alienis & fortunæ. Offerte, inquit, Deo iuſtitiam, ceu ſacrificium quoddam, ceu rem aliquam ſacram: illi eam conſecrate & dedicate, ſancta iuſtitiæ & virtutis opera facite. Hinc Chal. *Domate concupiſcentiam veſtram, & reputabitur vobis ſicut ſacrificia iuſtitiæ. & ſperate in Deo.* Quid ſi etiam de ſacrificio altaris iuſtificante & ſalutari? Nam quo Hebraiſmo, *b Deus, iuſtitiæ*, eſt Deus iuſtificans, eodem *ſacrificium iuſtitiæ*, ſignificare poſſit ſacrificium, non modò in ſe iuſtum, ſed quod etiam iuſtificet, & infundat Spiritum ſanctum, iuſtitiæ omnis auctorẽ & cauſam in nobis. q. d. Offerte ſanctam Euchariſtiam victimã pro peccatis, ſæpius ea vtimini, &c. *Multi dicunt.* Per Prolepſin occupat impiorum opinionem, qui Deũ & monita de Deo neggligunt, niſi promiſſa oculis vſurpent & Numinis præſentiam palpent. c Multi dubitantes de Deo, Deique prouidentia, dicunt, Quis oſtendet nobis bona? (quis videre nos faciet bonũ, ad verb.) quis nobis prouidebit, quis conferet nobis beneficia, quis fœlicia rependet, vt propterea laboremus de ſacrificiis iuſtitiæ faciendis, & ſpe in Domino locanda? quis illa curabit? Reſpondet ſequentibus verſibus. Oſtendit Deus nobis bona duplicia: vnum ſpirituale, dum ſignauit ſuper nos lumen vultus ſui: alterum externum & temporarium, dum homines frumento, vino, & oleo & ſimilibus ad vitam multiplicauit.

A

Sacrificium iuſtitiæ.

Sacrificium ætatis eſt.

b Verſ. 2.

B

c 2. Pet. 3. v. 4.

C

D

8 *Signatũ eſt ſuper nos lumen.* Tu es Domine apertè, qui nobis oſtendis bona. Super nos fauor tuus eleuatus eſt, palàm poſitus, inſtar ſigni erectus, vel etiam impreſſus, qui te cognoſcendum exhibeat, qui te bonorum omnium auctorẽ oſtendat, qui nobis ſit dux viæ, planè demonſtrans quid agere, quid fugere debeamus. Valdè iſti impij ſunt, qui ex tuo fauore, gratia & benignitate, non intelligunt te bonorum omnium ſuppeditatorem atque cauſam. q. d. Temerè hoc iſti

quærunt

A quærunt, cùm signum lucidissimum prouidẽtiæ tuæ, tamquam à te sublatum vexillũ, sint fauor, & beneficia tua quotidiana erga nos. Præsertim Christi missio & Euangeliũ. Tacita enim est vaticinatio de vocatione omnium ad cognitionem Christi luminis, ad reuelationem gentium, & Euangelij tenebras mundi discutientis, per quod ostendit & exhibuit bona hominibus. Hinc postea Dauid se gaudere ait, hominibus exorta esse copiosè frumentum, vinum & oleum, Sacramentorũ symbola. Et sic Nazianzenus *a* partim de Baptismi siue Fidei lumine, partim de Spiritus sancti gratia intellexit. Nostri ferè de lumine naturali, quam rationem appellamus, vel potius imagine Dei nobis impressa, per quam vigemus ratione, intelligentia, consilio, memoria, & insitis notionibus scientiarum, ac artium seminariis. Hæc satis ostendunt summum aliquod esse bonum, à quo in nos bona omnia manent & deriuentur. *Signatum est*, נסה *Nissa*, in præt. Niphal, ita tamen vt redoleat significatum signi, vexilli, id est, נס, *Nes*, Quæ lectio præstat. Alioqui esset interrogatio sine responsione. Alij tamen legunt permodum precis in Imp. Kal. נסא *Nesa*, valdè irregulariter. Tum enim Samech ponetur pro ש, & ה pro א. Eleua velut vexillum lucem vultus tui & caritatem, erige super nos fauorem tuũ. Collustra nos luce & serenitate vultus tui, vt preceturpro Christi aduentu. Signa, propriè, super nos lumen vultus tui. Nam vt vox Heb. desecẽdat à נשא *Nasa tulit, eleuauit*, mutatis שׂ in ס est durius, ne simul fiat mutatio duarum radicaliũ Lego ergo, נסא *Nese, signa*. vel in præterito Niphal, *Nissa* cum Septuag. ἐσημειῶθη *signatum est*, vt נסא & נסס *Nassa* & *Nases* idem polleant. Neque enim est insolens, vt radix eadem reperiatur in duobus ordinibus. Signari autem hìc non tam est sigillari, imprimi, quàm eleuari, & attolli vt signum, indicari apparere clarè, perspicuum & euidens fieri, vt, *b* διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτον σημειῶσαι, *hunc per epistolam indicate, manifestate*. 8. & 9. *Dedisti lætitiam in corde meo*. Quòd supple, vel quia, vel quando. *A fructu frumenti, vini & olei multiplicati sunt*. Nam debet hoc hemistichium construi cum sequenti, per Eclipsin particulæ *seh*, ש vel *she*, זש vel זשׁא *chaseher*, *c* Hebræi scilicet poëtæ passim

a orat. in Epiph.

b 2. Thess. 3. vers. 14.

c vt Psal. 56. ver 6. ע

sim transiliunt literas Mosè Vecaleb, & particulas ijs equipollentes. Sanè gaudeo, quòd eis fruges opésque multas præbeas, vt intelligant tua in ipsos beneficia, neque occasionem habeant dicendi, *Quis ende nobis bona?* Bonorum enim multiplicatio Deum ostendit. Ad verb. Dedisti lætitiam in corde meo; à tempore (quo) frumentum eorum & mustum eorum multiplicata sunt. Vbi aliqui recentiorum. *A tempore*; interpretantur præ tépore, vt Hebræa Præp. מן *Min.* comparatè accipiatur hoc sensu. Mihi lætitiam attulisti, quæ superat lætitiam temporis messis & vindemiæ, prouerbiali comparat one, qua vtitur Esaias *a*. *Lætabuntur coram te. sicut qui lætantur in Messe.* Sed nouè & alienè. Nam hic est secúdum responsionis membrum. *Olei.* Additum Propheticè à Septuag propter mysterium. Neque enim Deus solùm præbet vinú & frumentum, materiam Eucharistiæ, sed & Oleum siue Chrisma, cuius vsus est maximus in Sacramentis, è Dionys. Areopagita *b* & Arnobio. His autem omnibus ritè consideratis, homines multiplicantur & augentur spiritualibus bonis in Ecclesia. Prætereà Iudæa, præsertim Galilæa, oleo & oliuis abundabat, ex Iosepho.

a cap. 9. v. 3 *Sacramentorum materia à Davide prædicta.*

b in Ec. Hierarchia.

10 *In pace*, securè, sine metu, & quasi in vtramque aurem. *In idipsum*, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, in idem eodem loco id est, simul cum eis *c*. Simul cum eis, quantumuis hostibus, pacificè & quietè dormiam, inter eos quamuis impios & atheos, maléque de proui entia sentientes. Securus Dei defensione cubabo & dormiam, quoniam, &c. Redit ad vexatores suos, à quibus liberari se *d* precatus fuerat. q. d Non meam quietem, non meum somnum illi suis machinis interturbabunt, non me perdent: quoniam, &c. Alij simul, pariter. vt & Hebræum יחדו *Iahdau*. Dormiam simul & requiescam tranquillissimè. nullis tristibus insomnijs me inter dormiendũ exercentibus ac terrentibus. quicquid illi contra me & Deũ perstrepant, & tumultuentur. Hebraismus de quo supràm. Nã nõ omnes qui dormiũt requiescunt Possit esse Antithesis ... *Multi dicunt*. q. d. Quantum ad me attinet, non, vt illi, dubitabo de Dei benevolentia & benignitate, neque anxiè huiusmodi quæstionibus agitabor. sed securè dormiam

c vt Ps. 33. 4. & 121. v. 3.

d vers. 3.

e Ps. 3. ver. 6.

A dormiam in Dei spe, placidè in eius prouidentia conquiescam. Quoniam tu solus, cęteris me deserentibus, in bona spe constituisti, præsidentémque ac securum reddidisti. Docet se Dei præsidio, & prouidentia esse æquè securum, ac si maximo exercitu & custodibus stiparetur.

11 *Quoniã*. Ratio cur quietè & placidè dormiturus sit. Quoniã, *singulariter*, solũmodo, κατ' ἐξοχήν, sine alio, cæteris me ib malis relinquentibus, & sua ope destituentibus, solus me in tuto collocasti, hanc meam requiem & conseruationem tibi vni debeo Spes. siue
B nua *Bétah*, hîc pro securitate, quam quietem præcedentiv. appellabat. Alij in vulgato significatu, pro certa bonorum expectatione & confidentia.

ARGVMENTVM.

Deum orat, vt malignos malis, innocentes
C *bonis afficiat.*

1 In finem, pro ea quę hæreditatem consequitur. Psal. Dauid. V.

VErba mea aúribus pércipe Dómine: intéllige clamórem meum.
3 Intênde voci oratiônis meæ: rex meus & Deus meus.
D 4 Quóniam ad te orâbo, Dómine, mane exaúdies vocem meam.
5 Mane astâbo tibi & vidêbo: quóniam non Deus volens iniquitátem tu es.
6 Neque habitâbit iuxta te malígnus: neque permanêbunt iniûsti ante óculos tuos.
7 Odísti omnes, qui operântur iniquitâtem: perdes omnes, qui loquûntur mendácium.

8 Virum

8 Virum sánguinum,& dolôsum abominábitur Dóminus: ego autem in multitúdine misericórdiæ tuæ, A

9 Introîbo in domum tuam: adorâbo ad templum sanctum tuum in timóre tuo.

10 Dómine deduc me in iustítia tua propter inimícos meos, dírige in conspêctu tuo viam meam.

11 Quóniam non est in ore eorum véritas: côr eôrum vanum est. B

12 Sepûlchrum patens est guttur eôrum: linguis suis dolôsè agebant, iúdica illos Deus.

13 Décidant à cogitatiónibus suis, secúnduni multitúdinem impietâtum eôrum expêlle eos: quóniam irritauêrunt te Dómine.

14 Et lætêntur omnes, qui sperant in te: in ætérnum exultábunt,& habitábis in eis.

15 Et gloriabûntur in te omnes, qui díligunt nomen tuum: quóniam tu benedices iusto. C

16 Dómine, vt scuto bonæ volúntatis tuæ coronâsti nos.

---

1 Periphrasis Ecclesiæ, itémque animæ fidelis & piæ.

2 *Clamorem* הגיגי, *haghighi*, meditationem meã Prop. quæ est cordis atque adeo orationis, siue precis præcipuus clamor. D

3 *Orationis*. Clamoris Prop. *Rex meus*, Christe. Nam Regis nomen solet attribui Filio, potius quàm Patri. Quamuis autem Dauid rex esset in terris, Regem tamen & Dominum in cœlis se habere asserit, cuius potestati sit subiectus. Nempè *regem regum & dominum dominantium*.a

Rex Christus propriè.

a 1. *Timot.* 6. ver. 15.

2 *Manè*, maturè, tempestiuè, citò, primo quoque tempore: vel potius, prima orationis hora, quamprimùm precatus te fuero, quamprimùm ad precem conueniero.

A 10. Prima orationis hora manè, vnde matutinum sacrificium quod erat vespertino solemnius, non tantùm quia à Ioue principiũ, verùm etiã quoniam hùic præcipuè successura erat Christiana Liturgia, præcipuus religionis cultus, matutinis horis celebrandus.

Missa præcipuus religionis cultus.

5 *Manè astabo tibi*, ad precandum scilicet, *& videbo*, (te, per Zeugma) Manè ante alia negotia diuino tuo conspectui me per meditationem & precem offeram, curis purus & liber. Tuæ maiestati spectandæ, tuis diuinis rebus contemplandis matutino tempore insistam, interero matutinis sacris, in quibus res diuina
B fit liberiùs & puriùs. Hinc ad ver. Manè instruam siue ordinabo tibi (precem) & speculabor (te) quasi intentis oculis respiciam: contemplabor & videbo tuum templum, tuum cultũ, te in tuo templo visam. Et sic Eclipsim siue Zeugma restituit Cyprianus in fine libri de oratione Dominica. Mane astabo tibi & contemplabor te. Indéque matutinarum vsum elicit, quod ab Apostolicis temporibus repetendum etiam indicat Plinius ad Traianum *a & antelucanas horas* appellat. Tempus autẽ orationis apud Iudæos erat mane, meridie & vesperi. Vnde sacrificium matutinum,
C meridianum siue minha, & vespertinum. Et si autem Deus non videatur, siue in mysteriis siue alibi oculis corporis, sed animi facultatibus & fide: Videndi tamen verbum appositè docet præsentiam corporalem esse in templis exhibendam Deo, ac illic in re diuina & sacris solennibus per typos, imagines, species externas, & sacramenta in oculos incurrentia, Deum quodammodò videri. Hinc *b Comederunt panem cum eo coram Domino.* 1. coram arca vel tabernaculo Domini. Et *c venit Deus in castra*, id est arca Dei per Metony.res pro loco vel signo, signũ pro re interiùs suam
D vim exhibente, &c. Adde gratias spirituales illic penè sensibiliter percipi. Videre ergo hic, respectu Dei, est animo cernere, respectu templi & sacrorũ solennium, corpore & oculis corporis. Ob quas causas apud Iosuè legitur *d & steterũt coram Deo.* i. Dei arca, & populus è sacris rediens, se vidisse ait Deũ apud Augustinum. *Quoniam.* subiicit aliquot causas cur studeat pietati, *f* Nempè quoniam Deus pius est, purus &c. *Non Deus volens.* Deus non vult mala esse, vel fieri, sed duntaxat

a li. 10. Epist. Matutinarũ precũ vsus ad Apostolica tempora referendus.

b Ex. 18. 12. Deus in templo vt videatur.

c 1. Reg. 4. ver. 12.

d Ios 24. 1.

e de Genes. ad literam.

f vsque ad ver. 8.

dumtaxat permittit, idque ne homo suę naturæ libertatem amittat, sitque deterioris conditionis, quàm aliæ res, quas sic ipse administrat, vt eas sinat propriis motibus agi, ducique: Item propter bonum Vniuersi, & per accidens, vt inde aliquod bonum exoriatur. Et si enim priuatus rector malum ex iis, quorum gerit curam, quantùm potest, debeat excludere, quòd è malo bonum elicere non possit: Deus tamen vniuersalis rector, siue prouisor, qui è singulis malis plurima bona potest educere, vt ex persecutione Tyrannorum patientiam Martyrum, ex operibus hæreticorum purgationem siue probationem fidei iustorum, non debet omnia mala impedire, ne bona plurima deesse cõtinga. Vniuerso. Exempli gratia, natura singularis quorumlibet impedit, quoad potest, indiuidui sui damnum & interitum: quare animalia singula se ab huiusmodi student vendicare. At natura vniuersalis permittit animalia occidi, vt videlicet homines alantur, & in vita conseruentur: vt & hoc modo Vniuersi. i. rerum species perpetuentur.

Deus nõ vult mala fieri sed permittit, & cur.

6 *Iuxta te*, tecum. תמך *Himmochá. Malignum.* Hebræa etiam neutrum genus hic patiuntur. Malignum, malignitas, malum. *Permanebunt*, poterunt consistere. Ad ver. non se constituent, non se sistent insani. q.d. non audebunt comparere ante tuam maiestatem & tribunal. Insani verè sunt siue, הוללים, *holalim*, qui se dedunt iniustitiæ & improbitati.

7 *Iniquitatem*. vel, vanitatem. *Mendacium* contra proximum, vt ei noceant. Nam mendacia quæ appellantur officiosa vel iocosa, vt non sint sine culpa, at non cum magna. Lege Aug. [a] Item Pet. Longobardum [b] & Gratianum. [c]

a in hùc locũ & lib. quæstionum Gen. c. 44. & 45. & lib. de Mendacio.
b 3. sent. dist. 38.
c 22. q. 2.

8 *Virum sanguinum*, sanguinolentum, sanguinarium, percussorem. *Ego autem*: Hoc hemistichium cadit in sequentem versum: ideò virgula tantùm debet notari, & in Hebræo versum inchoat. Vbi quærant aliqui fortassè, cur nostra editio ab Hebraica sæpius in distinguendo variet. Respondeo, quia Masoretę confuderunt versus & miscuerunt, partim animis suorũ sensorum studiosi, partim ignari metricæ Psalmorum rationis, quæ proinde perierit, cùm tempore Septuag. esse integra & perspicua, nec viderunt in poësi aliud sæpè sensum, aliud metrum, siue dimensionem requirere

Vnde sit varietas distinctionum in Hebraica & nostra editione.

A rere. Quod olim ita Terentio, Pindaro, & aliis accidit, vt necdum sciam, an vbique rectè versus sint ab Erasmo, aliisque restituti. Quin & quantum ad sensum, Septuag. interdum rectius distingunt; quare Apostolus in eorum periodo ad Psalmum 94. totum suæ disputationis pondus constituit. Adde ante Masoretas Scripturam caruisse incisorum, & clausularum notulis, vt proinde liberius earum constituendarum esse iudicium, & aliquando rectius. Sed de hoc alibi. *a Heb. 3. ver. 7. 8. 9. 10.*

9 *Ad templum.* Sic Heb. אל *El, ad, versus*, id est, in templo tuo, vel si sumus absentes, versus templum tuum.

B Vt Daniel *b* in terra captiuitatis positus, *apertis fenestris in cœnaculis suis contra Hierusalem*, (i. versus Hierusalem, vel ex eius regione) *genua flectebat, & adorabat cõfitens Domino*: vt discamus suspirare ad Sanctorum communionem. *In timore* cum timore, & veneratione tui, reuerenter. Dicendo, supple, quod sequitur, vt & Kimhi notat. *b cap. 6. vers. 10.*

10 *In iustitia tua.* Per semitam iustitiæ tuæ, & rectè viuendi rationes. *Instrue me*, institue me, inuia me, vt

C ambulem in via iustitiæ, & virtutis. Doce me tuam iustitiam. Doce me iustè viuere, & cum virtute: fac sim virtutis studiosus. *Propter inimicos.* Insidiatores Prop. propter inimicorũ meorum calumnias, vt nihil mihi possint exprobrare, ne me possint carpere, & trahere in aliquam perdendi me occasionem: ne mihi possint iustam calumniã intendere & iure criminari, vt infra, *Ne forte dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.* Hęc enim affirmatio vim habet negationis. Qui *c Psal. 12. vers. 5.*

D iustè viuit, tutus est ab inimicorum criminationibus. *In conspectu tuo viam meam*, ante te, mea cõsilia, & actiones, vt tibi placeam. Obscuriùs, & per Hypallagen Hebraicè, in conspectu meo viam tuam, id est, dirige me in viam tuam. At sententia prorsus vna. Via enim nostra in conspectu Dei dirigitur, quando via Dei & lex ante conspectum nostrum est recta, & æquabilis, vt ab ea minùs aberremus, quasi dicat, Fac sequar tua monita, fac insistam tuis legibus, & institutis, dirige viam tuam in conspectu meo, siue ante me, ne labar, ne corruam, vel etiam impingam.

11 *Quoniam non est in.* Nam nihil aliud expetũt, quàm

accul-

accusandi,& perdendi ansam. *Veritas*. rectum, rectitudo propriè, vt veritas hîc non tam opponatur falsitati, quàm vanitati,& iniustitiæ, nec tã pertineat ad intelligentiam, quàm ad mores. *Vanum est*. Prauitates, vel confractiones propriè. Cor eorum (siue in Heb. Medium eorum) est prauissimum, vel planè intentum confringendis,& vexandis hominibus. Cor pro cogitatione Metonym. A

12 *Patens*. Apertum, Eructans virulentiam, fœtidos, & detestandos sermones proferens, exhalans fœtorem,& halitum sycophantiæ. Vel guttur per Metonym. pro sermone. *Dolosè*, blandè, adulatoriè, leniter Prop. Ad verb. Linguam suam leniunt, ad lenitatem. & blanditias componunt, vt per blandas benedictiones faciliùs incautos fallant. Lingua vtuntur ad dolos, ad dolosè decipiendum, & circumscribendum. *Iudica*. in malam partem, vleiscere, euerte, disperde. Eò hoc iudicium spectare Hebræa,& Chaldæa declarant, Vasta, in solitudinem redige. B

13 *A cogitationibus*. A consultationibus propriè. frustrentur suis consiliis. *Expelle*, subuerte, *Irritauerunt*, rebellauerunt in te. Prop. Chald. Rebelles fuerunt verbo tuo. *Domine* ad numerum additur à 70. *a Omnes*, interiicitur præter Fontem ad Emphasim. C

a hic & ver. 15.

14 *In eis*. Cum eis in æternum, per Zeug. vt eos protegas. Hinc Heb. obumbrabis eos, obteges. Allusione ad tabernacula, quæ arcent æstum, & cæteras aëris iniurias.

b Exod. 33. vers. 9. *Phil. 2. vers. 19.* *c Ioel. 2. ver. 32.* *Rom. 10. ver. 13.* *Deut. 28. v. 10.* *Cirs. lib. 9. c. 48. in Ioan. Spiritus. S. intelligitur.*

15 *Gloriabuntur*. Propriè, gestient lætitia, mirè lætabuntur. *In te*, de tua benignitate; de tuis beneficiis. *Nomen tuum*, Nomen Dei, aliquando maiestatem, potentiam; & alia eius epitheta significat; *b* aliquando Deum ipsum *c*, *Benedices*, iustum foetunabis, replebis omnibus bonis, maximis afficies beneficiis, & prosperitate. D

16 *Domine vt scuto*. Veluti scuto, & armatura fauoris benignitatisque tuæ circumdabis, vndique obuallabis,& proteges nos. Spiritũ sanctũ intelligit Cyril. *d* Nec immutatur sententia, si vertas ad verb. Vt scuto beneplacito (tuo) coronabis nos, vel iuxtà Masoretarum puncta, *eum*, iustum scilicet. 12, *Nu*, cum daghes hoc posterius designatur, at sine daghes *Nos*.

A

ARGVMENTVM.

Deum orat, vt se, & à morbo, & à peccato sanet: exaudiuus autem, inimicis insultat.

1 In finem in carminibus, Psalmus Dauid pro octaua. VI.

B

DOmine ne in furôre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.

3 Miserêre mei Dómine, quóniam infîrmus sum: sana me Dómine, quóniam conturbâta sunt ossa mea.

4 Et ánima mea turbâta est valde: sed tu Dómine vsquèquo?

C 5 Conuértere Dómine, & éripe ánimã meam: saluum me fac propter misericórdiam tuam.

6 Quóniam non est in morte, qui memor sit tui: in inférno autem, quis confitébitur tibi?

7 Laborâui in gémitu meo, lauâbo per síngulas noctes lectum meum: láchrymis meis stratum meum rigâbo.

8 Turbâtus est à furôre óculus meus: inueterâui

D inter omnes inimîcos meos.

9 Discédite â me omnes qui operâmini iniquitâtem: quóniam exaudìuit Dóminus vocem fletus mei.

10 Exaudiuit Dóminus deprecatiônem meam: Dóminus orationem meam suscêpit.

11 Erubêscant & conturbêntur vehemênter omnes inimici mei: conuertântur & erubêscant valde velòciter.

1 Per *octauam*, extremam iudicij diem multi accipiunt, A
Arnobius diem dominicum. Hebræi malunt esse genus Odæ, vel instrumenti musici.

2 *Corripias*, castiges vt merui, abiiciendo, sed potius
a Leue. 26. ver. paternè pùniendo *a*, Nã pœna cum furore Domini est
24. intolerabilis: non deprecatur prorsus pœnam, sed eam vult paternæ castigatione mitigari. Augustin. & Gregorius furorem referunt ad inferni, iram ad purgatorij pœnas. Chald. *ne in furore tuo percutias me.*

3 *Infirmus*, imbecillus, fragilis corpore & animo, excisus propriè. *Conturbata sunt*, territa sunt, obstupuerunt. Sic sequen. & 11. Adhibe mihi medicinã, quia iam B
dolor ad ossa vsque peruasit. Quin & animæ meæ vires & facultates debilitatæ sunt vehementer, vt iam nihil agere valeam, præcipuum corporis mei robur mihi ademptum est. Vel ossa pro toto corpore, per Synecdochen. Totum meum corpus commotum est & obstupefactum doloris magnitudine & acerbitate, vt alibi, *Exultabunt ossa humiliata*, id est, membris & corpore exul-
Psal. 50. 10. tabo. Mysticum est illud Theodoreti, *ossa esse vatiocinationes, quòd per ossa animal dirigatur.*

4 *Valde*, metu iræ tuæ, vel potiùs sensu calamitatum
præsentium. *Sed tu Domine vsquequo?* Id patieris, vel quid C
simile per Aposiopesin ob *ἀάθειαν*. Quousque sic me perturbatum & miserum relinques?

5 *Conuertere.* Reconciliare, placare, mihi esto pacatus, redi ad me. Est etiam hic Aposiopesis pathetica, vt subaudiatur *ab ira*, vel *ad me.*

6 *In morte.* In loco & statu mortis, non est qui te commemoret, qui tui faciat mentionem in bonum, ad te scilicet adorãdum & colendum. Hebræi appellant sæpe mortem, statum mortuorum in altero sæculo. Mor-
Mortui qui sint apud Heb. 405. tuos autem intelligunt eos, qui sunt in perditionis statu. Nã Sanctos, quorum animæ in manu Dei sunt, dormientes vel viuentes appellant, non mortuos: vel hoc ipso, quòd officijs multis magnam vtilitatem cõferant
b 4. Reg. 13. 20. 21. 2. Mach. 13. 14. 15. 16. in Ecclesiã *b*. *Quis confitebitur tibi?* Quis palàm & publicè celebrabit, laudabit, efferet te? Idem sensus in illo Ezechiæ *c*. *Quia non infernus confitebitur tibi.* Nam in infer-
c Esa. 38. 18. no voces sunt blasphemantium Deum, non celebrantium. Quin etiam simpliciter est poëticum *ἀόριστον*, vt
d Psal. 87. 12. & 113. 17. *d Non mortui, Domine, laudabunt te, sed nos qui viuimus*, vt propter mali acerbitatẽ, tantùm respiciat ad statũ mortuorum externum, & vulgò apparentem. Hebræi autẽ Sy-

A necdochicè sista solent exponere de corporibus, non de toto homine, quòd anima non moriatur. In morte ergo non est tui memoria. Mortui. i. corpora mortua, non te confitentur, neque memorant, quia sensu carent, nedum intellectu. August. de salutari pœnitentia, quia in hac vita tantùm est conuersionis tempus, vt historia Epulonis & Lazari ostendit *a*.

a Luc 16. 20. 21.

7 *Laborauí.* Laborare hic est affligi, fatigari ex Heb. fatigatus sum gemendo & suspirando, fatisco præ gemitibus & suspiriis. *Lauabo*, madefaciam largiter adeò, vt præ copia lachrymarum lauari possit fletu meo. In

B Heb. Hyperbole elegans, Vrinabo, mergam, natare faciam. id est, meo fletu opplebo lectum meum, etiam noctibus, quod tempus tamen est quietis.

8 *Turbatus.* Vox, עָשְׁשָׁה *Hasasa* etiam vertitur, caligauit, corrosus est, velut à tineis (ab eis enim sumitur metaphora) obtenebratus est, detrit⁹ est. *A furore* tuo, propter furorem tuum, siue propter morbum furore tuo immissum, vt initio Psalmi, in furore tuo ne arguas me. Alij ad precantem referunt. Quasi caligat oculus meus, præ indignatione mea, præ ira è maximo mœrore à me concepta. Quod Hieronym. sic expressit, Caligauit præ

C amaritudine otulus meus. Possit esse hypozeugma. *A furore* inimicorũ meorũ, propter furorẽ inimicorũ meorũ turbatus sum. Eclipses variis modis cõcipiũtur & explẽtur. *Inueteraui*, quasi senio defeci inter tot insultantes hostes. Hebræa figuratè referuntur ad oculum: illic enim pars pro toto per Synecdochen. Inueterauit, consenuit (oculus meus) inter omnes meos vexatores, siue cõsumptus est, defecit præsentibus, obseruãtibus, & gaudentibus inimicis meis. Tristitia tanta cõfectus sum, vt canos cõtraxerim, ante senectutis meæ tẽpus, maximo

D inimicorũ meorum gaudio & spectaculo. Deinde 9. spe se erigit, sermone ad inimicos conuerso. *Discedite*, &c. *Inter.* Hebetata est acies oculorum meorum præ metu hostium, vel videntibus inimicis meis & consciis. Aliqui, propter inimicos meos.

9 *Discedite à me omnes.* Per Apostrophen ad impios verba exaudítæ precis. Discedite igitur, &c. *Quoniam exaudiuit.* fructus finísque precis exaudiri. Quod imitati sunt interdum Pagani, in suis precationibus, affirmantes exorata, quæ precabantur. Quid *b*.

Precum fructus & finis exaudiri. lib. 2. de Pœt. Eleg. 1.

Quod precor cumulet. Sunt certa oracula vatum,
Nam Deus optanti prospera signa dedit. A

Et Horatius in carmine sæculari, *Hæc Iouem sentire.* Vbi vetus interpres, *Ego Chorus reporto domum spem bonam, certúmque, Iouem hæc scire, hæc velle, hæc sentire.* Hic enim finis sacri carminis, & in hæc verba deuotio soluebatur, quando diceret Chorus Iouem preces & vota exaudiuisse, & cæteros Deos, atque spe certa domum reuerti.

10 *Suscepit.* Suscipiet Heb. acceptã habebit & gratam.

11 *Valde velociter*, in momento, subitò, repentè, simulátque audierint hoc nuncium. Incommodè recentiores hîc, vt aliis multis in locis, vertunt pronunciatiuè. *Erubescent, conturbabuntur, conuertentur & erubescent.* Non enim aduertunt, præterita & futura esse omnium modorum pro sententiæ commoditate & particularum exigentia atque appositione, *vt, dum, vtinam*: Futura autem esse plurimùm Imperatiui vel Optatiui modi, primò in precationibus, vt in his Psalmis: secundò in mandatis & præceptis, vt, *Non occides*, id est, ne occidas: Tertiò, quando expressè Imperatiuus præcessit. Nam posteriora tempora, & modi à præcedentibus concipiuntur, eorúmque rationem æmulantur. Hæc ex Elia in Bahur aduersum Gnosticos. B C

Exo. 20. vers. 13.

ARGVMENTVM.

Pro se contra Saulem orat, vt ipse ob suam innocentiam seruetur, ille verò ob pertinaciam pœnas luat.

1 Psal. Dauid, quem cantauit Domino pro verbis Chusi filij Iemini. VII.

DOmine Deus meus in te sperâui: saluum me fac ex ómnibus persequentibus me, & libera me. D

3 Nequándo rápiat, vt leo, ánimam meam: dum non est qui rédimat, neque qui saluum fáciat.

4 Dómine Deus meus si feci istud: si est iníquitas in mánibus meis,

A 5 Si réddidi retribuéntibus mihi mala: décidam méritò ab inimîcis meis inânis.
6 Persequâtur inimîcus ánimam meam, & comprehêndat, & concúlcet in terra vitam meam: & glóriam meam in púluerem dedúcat.
7 Exûrge Dómine in ira tua: & exaltâre in fínibus inimicôrum meôrum.
B 8 Et exûrge Dómine Deus meus in præcépto, quod mandâsti: & synagôga populôrum circúmdabit te.
9 Et propter hanc in altum regrédere: Dóminus iúdicat pópulos.
10 Iúdica me Dómine secúndum iustítiã meam: & secúndum innocéntiam meam super me.
11 Consumêtur nequítia peccatorum, & dírriges iustum: scrutans corda, & renes Deus.
12 Iustum adiutórium meum à Dómino: qui saluos facit rectos corde.
C 13 Deus iudex iustus, fortis, & pátiens: numquid iráscitur per síngulos dies?
13 Nisi conuêrsi fuéritis, gládium suum vibrâuit: arcum suum tetêndit, & paràuit illum.
15 Et in eo parâuit vasa mortis: sagíttas suas ardéntibus effêcit.
16 Ecce partúrijt iniustítiam, concêpit dolôrem: & péperit iniquitâtem.
D 17 Lacum apéruit, & effódit eum: & incidit in fóueam, quam fecit.
18 Conuertêtur dolor eius in caput eius: & in vérticem ipsîus iníquitas eius descêndet.
19 Confitêbor Dómino secúndùm iustítiam eius: & psallam nómini Dómini altíssimi.

A

1 *Psalmus* שיגיון *sigaion*, propriè oblectatio, genus carminis ab oblectando. Sic enim se consolabatur in rebus aduersis. כושי *Chus*, siue כושי *chusi* Æthiops. & sic Aquila & Hieronymus vertunt. Sic Saulem Beniaminum obscurè designat, quasi hominem arrũ & malum, qua locutione poëta Latinus, *sic niger est, hunc tu Romane caueto*, id est, prauus. vt cum Callimachus & Naso suum inimicum vocarunt Ibin. Adde *Iemini* fuisse tritauum

a 2. Reg. 9. Iaulitæ. B

vers. 1. 2 *Quem.* Aliqui putant esse præteritum pro præsenti tempore. Sed magis est vt sis in præterito Nam etiam includit præsentem & habitum animi, non actum significat.

3 *Vequando*, ne forte. *Animam meam.* Me per Synecdochen, vel vitam meam, per Metonym. Vtráque significatio passim locum habet in hac lingua. Sic apud Cicer. Catil. 4. *anima* pro vita, & *amittere animam*, id est, vitam, dixit Salustius.

4 *Illud*, quod mihi imponitur, quod de me spargitur, vt reddar odiosus populo. Apostop. Crimen perduellionis ei obiiciebatur. *Iniquitas*, quam de me suspicatur, C Saul. De innocentia facti loquitur, non personæ. Alioqui omnes sumus peccatores & gratia Dei indigemus.

5 *Retribuentibus mihi*, in malum. Nocentibus mihi, lædentibus me. Nam *mala* regitur à verbo *reddidi*: vel cõstruitur cum vtroque per Zeugma, ne lacessitus quidé, vindictam persecutus sum, malum bono vincere conatus. Quia vindictam priuatam prohibuisti *b*, Hoc vocabulum sæpe impropriè vsurpatur, pro tribuere. Alioqui, qui malum alí bonum primus infert, is tribuere dicitur, retribuere verò, siue reddere, qui datis parem vicem tribuit. quíque beneficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddit. שלם *Shalam* etiam significat pacificó meo malum (id est, habẽti mecum pacem) & oppressi angustantem me vanè siue immeritò, vt hoc Aduerbium *Vanè* construatur cum proximo Participio, non cum Verbo *Decidam*, ne eos comprehendam. Optatiuè. Sim frustratus spe illos vincendi, si feci istud *c*, me inimici mei frustrentur expectatione mea, bonis, quæ à te ó Domine, expecto. *Inanis*, vacuus, inani spe affectus, Adverb. *Eam premam vel strangam vel spoliem inimicos meos inaniter.*

b *Deut. 32 vers. 35.*

D

c vt Psal. 5. vers. 13.

A *inaniter*. Masoretæ maluerunt sententiã diuidere, & Vau notare per Camets, vt esset conuersiuum, fieretq; redditio in sequenti versu. (*si*) & oppressi vel spoliaui inimicum meum frustrà, persequatur ille vitam meã. Alij etiam vertunt (*sed*) liberaui arctantem me gratis. Vt quando Dauid Saulem ab hostibus eripuit, & cum occidere potuisset, pepercit *a*.

a 1. *Re* 24. *v.* 7. & 26. 10. 11.

6 Se deuouet. si teneatur crimine sibi imposito, vitæ amissione & famæ. *Conculcet*, adimat mihi vitam turpiter. *In terra*, Heb. in terram, sternat in terram & conculcet. *Gloriam* decus, *honorem*, famam, existimationem meam. Aliqui regij fastigij spem. Alij animam metaphoricè, quod sit hominis gloria & dignitas. *In puluerem*, deprimat & deiiciat ignominiosissimè, velut in nihilum redigat. Puluerem vocat humilem & abiectam
B conditionem *b*, vel sepulchrum. Primum prosternat in terram, deinde habitare faciat in puluere.

b 1. *Psal.* 145. *vers.* 6.

7 *Exaltare*. Sublimem & excelsum te ostende, potentiã declara in finibus, regionibus, & quasi transitibus inimicorum meorum, eos scilicet mihi subigendo, sternendo, & in terram deijciendo. *In finibus*, in transitibus, propriè, Dum transeunt in nos. Alij non tam appositè, in indignationibus. Nam עבר *Habar*, & transire, & irasci.

8 *In præcepto*. Pro præceptõ quod mandasti, propter legem quam posuisti, & vt tueare decretum, quod sanxisti, exurge. Tum multi populi ad te confluent, teque
C stipabunt, vt liberatorem, vindicem & patronum, & sequentur cultum tuum. Vel, secundum præceptum & iudicium, quod mandasti. Præsta quod faciendum aliis præcepisti. nempè vt neminem sinant iniustè opprimi: Vt subaudiatur altera particula *che* ב secundum, iuxta. Fac mihi iudicium qui iudicium & iustitiam præcepisti. Chald. *Accelera mihi iudicium, quod mandasti*. Eclipses scilicet variè implentur. Possit *in* sumi pro *per*. Per præceptum. In adiurationibus & obtestationibus vtuntur
D præp. *be* ב, in. vt nos Præp. *Per. Synagoga populorum*, è multis populis collecta. Periphrasis Ecclesiæ.

9 *Et propter hanc*, Synagogam, & cœtum fidelium. *In altum*, in tribunal & solium iudicij tui redi, vbi, Domine, iudicas populos. Est enim mutatio personæ. Quamdiu differt supplicia impiorum, videtur reliquisse

iustitiæ suæ solium. Ad illud reuertitur, quando infert 10 *Super me.* Quæ sup. super me est, quæ est in me, id est, qua innocentia & integritate sum præditus: non simpliciter, sed comparatè. Non sibi (inquiunt Græci) tribuit vniuersalem iustitiam, sed eam dumtaxat, qua ab ijs, quos numquam læserat, violabatur, id est, loquitur de iustitia sua erga Saulem, dum ei nihil nocuit *a*, non erga Deū, in quem omnes sumus iniusti & peccatores. *b*

a 1. *Reg.* 24. ver. 12.

b Ps. 142. v. 2.

11 *consumetur.* Peribit iniquitas impiorum, ô Deus, qui scrutaris corda & renes, id est, mentes, & animi affectus. Metonymicè. Nam affectuum & cupiditatum sedes est in renibus, vt cogitationum in corde. Optanter in fonte. Consumatur quæso, & dirigas iustum, siue stabilias, ô Deus renum & cordium scrutator. Sed in futurum indicatiui submutarunt, vt ostenderent huiusmodi contra impios preces sæpe esse prædictiones, & prophetias, potius quàm imprecationes, id est, pium non semper imprecari, sed prædicere euentura inimicis Ecclesiæ, Euthym. passim.

12 *Iustum.* Masoretæ iungunt cum fine proximi versus, non tam aptè, *Deus iuste*, deinde versum ordiuntur, *Adiutorium siue scutum meum super Domino.* Clypeus meus Deo nititur. Clypeus meus Deus est, id est, protectio, defensio, præsidium, suprà enim ita locutus est. Sed mutat locutionem, vt fiduciam suam, quam in Dei præsidio habebat, simul demonstraret.

13 *Fortis & patiens.* Periphrasis nominis אל El, vnius è Decem diuinis. Huic enim vni in Hebræo ista duo in nostra editione Græca & Latina respondent. *Numquid* hanc particulam interposuerunt, vt docerent Hebraica esse per interrogationem accipienda. q.d. non. Alij tamen enunciantes. Et Deus irascens quotidie (impiis) id est, omnibus tēporibus. Per iram, pœnas intelligit Euthy. Ira enim non est in Deo, per modum passionis, siue perturbationis, sed quatenus ab eo in impios manat. Sic Chald. *irascitur tota die contra impium.* Alij minas. q.d. minatur diu antequam puniat, vt liceat per tempus resipiscere.

Ira non est in Deo, nisi in effectu.

14 *Nisi.* Hypotyposis Dei irati, Nisi resipuerit impius, gladium suum acuet Deus. scilicet. Etsi aliqui referant ad Saulem. *Vibrauit*, acuet prop. ad vibrādum videlicet.

15 *In eo*, arcu. Euthymius, in eo supplicij genere. Alij in

A inareu, gladio & cæteris prædictis. Heb. חלה *Velo*, patitur alias interpretationes. Nempe sibi ipsi, apud se parauit instrumenta & tela mortifera. *Vasa mortis*, tela letalia, instrumenta mortifera. *Ardentibus*, ardenter persequentibus. Sic Virgil. *Instant ardentes Tyrij*, Et *ardet in arma magis*. Ita nihil necesse Neotericos vertere, *Persequentibus*, cum Chald. *contra eos, qui ardenter iustos persequuntur, sagittas fabricabit*. Contra ardentes, violentos, ira, odio, libidine inflãmatos. Sic Paulus ait *a*, *Iusto lex non est posita*, id est, contra iustum. Vox Hebræa דלק *Dalak* & ardere & persequi. *a* 1. Ti. 1. v. 9

B 16 *Parturiit*, cogitauit Euthym. De impio, qui molitur varia, metaphoram à grauida & fouea ducit. In hac autem Hypotyposi hominis est Hysterologia. Primum enim est concipere, secundum parturire siue eniti, postremum parere. Est ergo sensus, quem Hieronymus expressit: Ecce parturijt iniustitiam, postquàm dolorem siue afflictionem de alieno bono concepit, tandémque peperit. Qui ordo etiam in agendo seruatur. Nam improbus concipit, primum dolorem (id est, afflictionem, qua afficiat iustum actiuè) inde meditatur,

C ac velut parturit nocendi artes & occasiones: denique erumpit in actum, & veluti parit, atque perficit iniquitatem conceptam, indéque diu agitatam & constitutam.

17 *Lacum*. Secunda similitudo exitij. *Lacum*. Scrobem & fossam excidit quidem, in quam probi labantur: at ipse iusto Dei iudicio, probis saluis, in eam decidet. Sic appellat tecta & arcana consilia Saulis, quæ sint consultoribus & auctoribus suis pernicioſa, q. d. Studijs, artibus, consilijs & operibus suis, impius perit. *Infoueam*, in perditionem, quam aliis struxit.

D 18 *Dolor*. Actiuè, afflictio, studium & conatus nocendi, ipsum potius quàm iustos lædet: vt Hamã *b*, Persas Danielem leonibus obiicientes *c*, Babylonios tres pueros in fornacem rapientes *d*, *Iniquitas*, violentia, vel iniuria, qua me afficere conatur. *b* Est. 7. v. 9. 10. *c* Dan. 9. v. 24. *d* Dan. 3. v. 22.

19 CELEBRABO Dominum palàm propter iustitiam, qua impios iustè punit, pios liberando, vel gratias agam. Nam *confiteri*, & laudare publicè & agere gratias.

A

ARGVMENTVM.

Dei magnitudinem predicat à miris eius operibus, præsertim hominis, atque adeò Christi exaltatione, Psal. est Propheticus.

1 In finem pro torcularibus, Psalmus Dauid. VIII.

B

Omine Dóminus noster: quàm admirábile est nomen tuum in vniuérsa terra.

3 Quóniam eleuâta est magnificéntia tua super cœlos.

4 Ex ore infántium & lacténtium perfecîsti laudem propter inimîcos tuos: vt déstruas inimîcum C & vltôrem.

5 Quóniam vidêbo cœlos tuos, ópera digitórum tuórum: lunam & stellas, quæ tu fundasti.

6 Quid est homo, quòd memor es eius: aut fílius hóminis, quóniam vísitas eum:

7 Minuîsti eum paulóminus ab ángelis, glória & honóre coronasti eũ: & constituîsti eum super ópera mánuum tuárum.

8 Omnia subiecîsti sub pédibus eius, oues & D boues vniuérsas: insuper & pécora campi.

9 Vólucres cœli, & pisces maris: qui perámbulant sémitas maris.

10 Dómine Dóminus noster: quàm admirábile est nomen tuum in vniuérsa terra.

1 *Torcul*

A : *Torculavibus.* A forma sic quoddam Musicum instrumentum vocatum dicunt, Heb. גתית *Gittith*, à qua vox Gallica, *Guiterne*, non valde abludit. Quamquam in his non admodum anxiè se habendum est, quoniam tituli, & inscriptiones Psalmorum, modum dumtaxat canèdi ostendebant. Adi initium Psalmi 4. suprà.

2 *Dominus.* Domini nostri, pluraliter, ob tres diuinas personas. *Nomen tuum*, quàm glorioſa, magnifica, illustris memoria tui, gloriæ celebritas, fama, & dignitas. Aliqui, virtus tua, & potestas. Nam, *Nomen* Heb. tam latè patet. Possit notatio retineri, visque vocabuli, vt sit alluſio ad illud *a. Quid quæru nomen meum, quod est mirabile?* Agnitio nominis tui est admiranda. Tu, qui Deus (יהוה *Iehuè*) nominaris, es supra modum mirabilis. Dei nomen, & vocabulum includit omnem perfectionem, atque præstantiam, summum bonum, supremam causam, vniuersam, alterius non indigam, &c. *Admirabile* autem congruit. Nam inter ea est, quę de Deo enunciari natura duce, siue naturæ lumine demonstrat Aristoteles 12. Methaphyſic. *Substantia prima, æterna, immobilis, suapte natura actus, omnis materiæ, & potestatis patientis expers, mouens instar rei expetendæ, & adamatæ, necessaria, simpliciter, immutabilis, principium, principésque causa, à qua cœlum & natura vniuersa dependeant, in optimo semper statu manens, omnia sciens, contemplans, & quidem perfectissimè, infinita, omni magnitudine, siue mole vacans, diuisionis expers, denique Deus admirabilis.* Quibus fidei, & Scripturarum lumen præstantiora, & saluti vtiliora superstruit, esse Trinum, lumen inaccessum, omnipotétem, fontem omnis boni, & perfecti, creatorem visibilium omnium, & inuisibilium, miraculorum effectorem, causam rerum liberrimam, non primam modò, sed & proximam, & immediatam, non vniuersam tantùm, sed & propriam, conseruatricem, prospectricem, remuneratorem legis, & Euangelij datorem, Scripturarum inspiratorem, &c. ad quæ Philosophus naturæ luce pertingere non potest distinctè.

Tres personæ Diuinæ designantur.

a Genes. 32. vers. 28.

Deus quid ex Arist.

Quid Deus sit fides humana cognitus.

3 *Quoniam eleuata est.* Obscuritatem Hebraicam illuminarunt. Ibi enim est Infinitiuus pro Indicatiuo. *Quoniam*, (*vel qui*) ponere, (id est, posuisti,) *maiestatem tuam super cœlos*, (superiorem cœlis, vltra cœlos,) id est, supra modum, supra fidem, in immensum.

Nam

Nam quod cœlos excedit, non tam amplum est, & vastum, quàm immensum. Tam ampla est tua maiestas, vt omnia vbique repleat, omnia excedat, etiam ipsos cœlos. Sublimior est cœlis, extenditur longè latéque extra cœlos. Genus Hyperbolæ Hebraicæ, quæ hanc superat. *Et clamor cœlo.* Nam parum congruenter linguæ, *In cœlis*, vt sit sententia. Argumenta tuæ gloriæ, & maiestatis sunt ea, quæ apparent in cœlis. *Magnificentia*, maiestas. Non enim hic dicit actionem, sed qualitatem. A

4 *Ex ore.* Asynthetum (Et) ex ore. Altera ratio, cur Dei nomẽ mirabile. Vel narrat simpliciter, in quibus appareat Dei magnificentia, & virtus, maximè in terra, non certè in potẽtibus, nõ in nobilibus, nõ in fortibus, sed infirmis, ignobilib. contẽptibilibus *a*. Tales enim primùm amplexi sunt Christũ, confessi sunt, & ad cæteros detulerunt. *Laudem*, tuam, & Christi tui aptãconfeciſti. Explicant metaphoram Heb. *Fundasti (tuam) fortitudinem*, id est, firmasti, stabilem declarasti, perfectè laudabilem feciſti potentiam tuam, dum ex ore infantium gloriam tuam exprimis. Nam fortitudo Dei non fundatur, neque stabilitur propriè ab aliquo, sed per infantes, infirmos, & imbecilles, idiotas, & simplices eã fundare dicitur, quando per illorum testimonia commendat, laudabilem efficit. Est enim alioqui essentialiter, & necessariò fortis ac potens. Quarè & sic citatur à Christo *b*, vbi ad literã infantes, & lactentes, id est, sugentes vbera materna, videntur intelligi. Totus enim ille Christi in Hierusalem ingressus describitur, vt plenus miraculis. Adde laudes à fortitudine, & viribus duci. Alij infantes interpretantur simplices, pauperes, & idiotas metaphoricè. Augustinus Apostolos ipsos, quos cõstat fuisse rudes, & illiteratos. *Vt destruas*, vt condemnes, vt pudore, & ignominia afficias, *vt confundas* *c*. Vel etiam vt perdas, & vlciscare hostes tuos, & qui tuæ gloriæ præcones insectantur, cuiusmodi erant Scribæ, & Pharisæi, id est, vt iustam rationem habeas, haberéque te ostendas eos delendi, & perdendi. Nam vniuersè id in fonte, *ad cessare faciendum*, vt cessare facias impugnationes, minas, verba, blasphemias hostis tui, & se vlciscentis. *Vlterum*, vlciscentem se propEpi therum potentis, & fastuosi, qui iracundus est, suis affect B C D

a 1. *Cor.* 1. *vers.* 26.

b *Matth.* 21. *vers.* 11.

c 1. *Cor.* 1. 27

affectibus,& furoribus indulget,vt brutum solo naturę impetu ad rem molestam abreptum.

5 *Quoniam videbo.* Cohæret cum consequenti 6. Quoniam videbo cælos, quoniam intromittar in cœlum, vt illic te,& tua opera propiùs contempler: quanti est homo,vt sic eius memineris,ac in cœlos volueris eum peruenire? Miratur Dei gratiam, qui hominem tam vilem, & abiectum eò dignetur euehere. Recentiores in præsenti,& de mirabili Dei opificio in vsum hominum producto. Quando, quoties video cœlos. *Digitorum*, id est, potentiæ per Methaph *a*. Quamquam possit esse mysterium Filij,& Spiritus Sancti, qui sunt Dei Patris quasi digiti, per quos omnia facta sunt, vt consubstantiales,& vires naturales. Sic in Esaia: *Tribus digitis appēdit cælum Deus*, id est, Diuina essentia, siue Deitas, Patre, Filio, & Spiritu Sancto omnia portat. & continet. *Lunam.* Solem prætermisit, quoniam noctu ad Lunam,& stellas ista condebat. *Fundasti*, fixisti in suis cœlis,& orbibus.

Filius & Spiritus Sanctus digiti Dei Patris.

a Exo. 8. 19.

b Esa. 40. vers. 12.

6 *Quid.* Per Miosin quantula res homo. *Filius hominis.* Sic hominem vocant per contemptum. Tamen Augus. distinguit, vt indicet Christum Filium Virginis factū, *Homo* autem ceteros mortales. *Quoniam visitas eum.* Quoniam eū tam studiosè curas, ac tanta prouidentia prosequeris. Aliqui ad excellentiam hominis, in qua initio conditus est, vt orbi præesset, restringunt. *Visitare*, est ornate, affectu complecti,& officiis.

7 *Minuisti eum paulominus.* Probat à persona Christi in genere, hominis dignitatem, & præstantiam. *Minuisti eum*, in persona, scilicet Christi, (transit enim à specie ad individuum, sic pe rsonam *c*,) paulispe r infra Angelorum honorem, & gradum, ὀλιγοχρόνιον, breui, & modico tempore passionis *d*. Aliqui, *Modicò minuisti*, id est, re modica, nempè forma seruili,& humana, mortali,& patibili. *Paulominùs*, parū minuisti, parua re. Hoc maximè homo ab Angelo differt, quòd habeat corpus. Detrahe corpus,& erit spiritus, siue spiritalis substantia. Paulò minorem feciſti eum Angelis, quòd ei corpus vltra Angelos præbueris: vel paulispe r, pauco tempore, nempè vitæ istius, quæ breuissima est comparatione futuræ, in qua perpetuò homo factus erit Angelis æqualis pro suo modulo *e*, vel certè similis *f*. Nam

Homo ab Angelis in quo differat.

c Heb. 2. 9.

d Heb. 2. 9.

e Luc. 20. vers. 36.

f Math. 23. vers. 30.

nyo

מעט, *Mehat*. & ad tempus, & ad qualitatem: *Ab Angelis* infra Angelos. A Diis, ad verb. fecisti eum secundum à Diis, siue diuinis Angelis, paulóq; minorẽ. Sic אלהים, *Elohim*, sumi hoc loco Chaldæus, R. Moses in More, Kimhi, & reliqui ferè Hæbræi docent, quamuis sola auctoritas Septuag. & Pauli sufficiat. Temerè ergò Nouatores nostri *à Deo* interpretantur: maximè cum non paululum, sed infinitè, homo Deo sit minor. *Gloria & honore coronasti*, decorasti, propriis gratiis, & donis singularibus, imagine, & similitudine tui, filiorum adoptione, vitæ beatæ, & immortalis participatione, propria prouidẽtia, rerum dominio, &c. *Constituisti*. Ad verb. *Dominari fecisti*. Dedisti ei potestatem super omnia tua opera *a*.

a Mat. 28. vers. 18. *b* Eph. 1. 22. *c* Ioan. 17. 2. *d* Phil. 2. 10. *e* Psal. 2. 8. *f* Eph. 1. 20. 1. Petr. 3. vers. 22. *g* Heb. 2. 8. *h* Cor. 15. 27.

8 *Omnia*. Electos *b*. Omnem carnem *c*. Quæ sub terra sunt *d*. Omnes gentes, & terminos terræ *e*. Omnes potestates in cœlestibus *f*. Ita vt nihil excipiatur, quod ipsi non sit subiectum *g*. Nisi ille, qui subiecit ipsi omnia *h*. Idque secundum humanã formam. Nam secundum Verbi potentiam indifferenter omnia, quæ habet Pater, etiam habet Filius. *Sub pedibus eius*, sub dominatu humanitatis eius. Sedul. *Oues*, per distributionem superiorem Prolepsim illustrat. *Et pecora*, quinetiam animalia fera, & agrestia, in campis, & agris, non domi, & in stabulis versantia: quæ cicurari non possunt, aut feritatem abiicere. *Oues, & boues*, bestias cicures, & domesticas, Synecdochicẽs.

9 *Qui perambulant*. (Quorum vnusquisque) transit propriè è R. Selomo. de omnibus, quæ in aquis degunt. Aeria etiam, & aquatilia ei subiecit, ad quorum loca, & elementa natura conditionéque sui corporis, non videbantur posse peruenire.

10 *Domine Dominus*. Eodem Epiphonemate concludit, quo cœperat, præ benignitatis Dei erga hominem stupore, siue ad Christum, siue ad vniuersum humanum genus respicias.

A B C D

ARGVMENTVM.

Gratias agit Deo, quòd se, & alios afflictos ab hostium iniuria tueatur, orat vt id perpetuò faciat, impios euertens, & pios inopes defendens. Quare hic Psalmus in duos apud Heb. secatur.

1 In

A

1 In finem pro occultis filij, Psalmus Dauid. IX.

CONFITEBOR tibi Dómine in toto corde meo: narrábo ómnia mirabília tua.

3 Lętâbor,& exultâbo in te:psallam nómini tuo Altíssime.

B 4 In conuertêndo inimicum meum retrôrsum: infirmabúntur,& perìbunt à fácie tua.

5 Quóniam feciſti iudìcium meum, & causam meam: sedìſti ſuper thronum, qui iúdicas iuſtìtiam.

6 Increpáſti Gentes, & périit ímpius, nomen eôrum delèſti in ætêrnum, & in ſæculum ſæculi.

7 Inimîci defecêrunt fràmeæ in finem:& ciuitâ-
C tes eôrum deſtruxiſti.

8 Périit memória eôrum cum ſónitu:& Dóminus in ætêrnum pérmanet.

9 Paràuit in iudício thronum ſuum, & ipſe iudicâbit orbem terræ in æquitâte:iudicâbit pópulos in iuſtítia.

10 Et factus eſt Dóminus refúgium paúperi: ad iùtor in opportunitátibus,in tribulatiône.

D 11 Et ſperent in te, qui nouêrunt nomen tuum: quóniam non dereliquiſti quærèntes te Dómine.

12 Pſállite Dómino, qui hábitat in Sion:annunciâte inter Gentes ſtudìa eius.

13 Quóniam requìrens ſánguinem, eôrum recordâtus eſt: non eſt oblìtus clamórem paúperum.

Miſerêre

14 Miserêre mei Dómine : vide humilitâtem A
meam de inimîcis meis.
15 Qui exáltas me de portis mortis : vt annúnciem omnes laudatiônes tuas, in portis filiæ Sion.
16 Exultabo in salutâri tuo : infixę sunt Gentes in intéritu, quem fecêrunt.
17 In láqueo isto, quem abscondêrunt : comprehênsus est pes eôrum.
18 Cognoscêtur Dóminus iudícia faciens : in opéribus mánuum suárum comprehênsus est B
peccator.
19 Conuertântur peccatôres in infêrnum : omnes gentes, quæ obliuiscûntur Deum.
20 Quóniam non in finem oblíuio erit páuperis : patiéntia páuperum non perîbit in finem.
21 Exûrge Dómine, non confortêtur homo : iudicêntur Gentes in conspêctu tuo.
22 Constítue Dómine legislatôrem super eos : sciant Gentes, quoniam homines sunt.
C

Psal. 10. secundum Hebræos.

23 Vt quid Dómine recessísti longè : déspicis in opportunitátibus, in tribulatióne?
24 Dum superbit impius, incénditur pauper : comprehenduntur in consíliis, quibus cógitant.
25 Quóniam laudátur peccátor in desideriis ánimæ suæ : & iníquus benedícitur.
26 Exacerbâuit Dóminum peccátor : secúndum multitúdinem iræ suæ non quęret.
27 Non est Deus in conspêctu eius : inquinâtę D
sunt viæ illius, in omni témpore.
28 Auferúntur iudícia tua à fácie eius : ómnium inimicôrum suôrum dominábitur.
29 Dixit enim in corde suo : Non mouêbor à

genera

A generatiône in generatiònem, sine malo.
30 Cuius maledictiône os plenum est, & amaritúdine & dolo: sub lingua eius labor & dolor.
31 Sedet in insídiis cum diuítibus: in occultis, vt interficiat innocêntem.
32 Oculi eius in paúperem respíciunt: insidiâtur in abscóndito, quasi leo in spelunca sua.
33 Insidiâtur, vt rápiat pauperem: rápere paúperem, dum áttrahit eum.
B 34 In láqueo suo humiliâbit eum: inclinâbit se, & cadet, cùm dominâtus fúerit paúperum.
35 Dixit enim in corde suo, oblítus est Deus: auêrtit faciem suam, ne vídeat in finem.
36 Exúrge Dómine Deus, & exaltêtur manus tua: ne obliuiscâris paúperum.
37 Propter quid irritâuit ímpius Deum: dixit enim in corde suo, Non requìret.
C 38 Vides, quóniam tu labórem & dolórem consíderas: vt tradas eos in manus tuas.
39 Tibi derelictus est pauper: órphano tu eris adiûtor.
40 Cóntere bráchium peccatóris & malígni, quærêtur peccâtum illíus, & non inueniêtur.
41 Dóminus regnâbit in ætêrnum, & in sæculum sæculi: perîbitis Gentes de terra illius.
42 Desidérium paúperum exaudíuit Dóminus: præparatiônem cordis eórum audíuit auris tua.
D 43 Iudicâre pupíllo & húmili: vt non appónat vltrà magnificâre se homo super terram.

A

1 *Pro occultis.* Rectè, si vnica dictione legatur, עלמות, *haalmuth.* vt & legunt R. Selomo, R. Kimhi, Aquila, Theodotio, at in nonnullis exemplaribus legitur duabus, על-מות *hal-Muth.* vnde veteres Hebræi, Chaldæus, Symmachus, Hieronymus interpretantur, *super morte filii*, quò Christus intelligatur. Alij initium fuisse carminis, ad cuius melodiam & consonantiam fuerit decantandus Psalmus, Alij certum instrumentum musicum.

2 *Confitebor tibi Domine.* Palàm & publicè celebrabo te, vel, gratias tibi agam. Cõfiteri, in publico profiteri, celebrare, gratias palam agere. *Mirabilia*, miracula omnipotentiæ tuæ, bonitatis symbola, vel admirabiles tuas erga me actiones & studia. B

3 *Lætabor & exultabo in te.* Non solùm animo lætabor, sed & corpore gestiam. *In te*, in tua clementia, benignitate, ope. *Psallam*, fidibus canam tuum nomen, tuamque maiestatem carminibus celebrabo, id est, te. *Altissime.* Vocandi casus. Est enim, עליון, Helion, vnum è decem diuinis nominibus. O celsissime, ô supreme Deus.

4 *In convertendo inimicum.* Quando retrò verteris caput & principem inimicorum meorum, (Saulem, Sathanam, &c.) reliqui debilitabuntur, imò verò peribunt ante te. Auxesis. *Infirmabuntur*, corruent proprie, reliqui scilicet. Ideo enim mutat numerum. Et si alij putèt, *inimicum*, singulariter dictum per Synecdochen pro inimicis. *A facie tua*, ne amplius à te videãtur, & ante te impia gerant, Alij, tua potentia & viribus, non meis. C

5 *Quoniam fecisti iudicium.* Quoniam me es vltus, nunc pro iusti iudicis tribunali sedisti, ac iusti iudicis partes es executus. *Causam meam*, vindictam meam, דין *Din*, iudicium, quo quis absoluitur, vel damnatur. Sic, *Din*, & causa, & vindicta. *Qui iudicas iustitiam*, iusta, vel iustè, in iustitia, secundum iustitiam. Passim apud Heb. Substantiua pro Aduerbiis. D

6 *Increpasti*, perdidisti, per Metalepsin. Deus increpat & obiurgat immissione grauium pœnarum & terrorum.

7 *Inimici.* In Septuag. est Genitiui casus, vt cõstruatur cum sequenti Substant. & sic etiam aliqui Rabbinorum intelligunt. Frameæ siue gladij inimici mei in perpetuum perière. Iuxta Hebræo, possit etiam esse Vocatiui. O hostis, desiêre (tuæ) vastationes, tandem finem

accep

A accepêre. De diabolo intelligit Athanasius. *Framea*, genus gladij, חרבות *Haraboth*, quidem per Hateph camets, solet significare deserta, vastitates & solitudines, sed rectiùs hîc gladios, idem quod, חרבות, *Haraboth* per Hateph pathah. Quo puncto etiam legit Ionas Labrati, & ita reperisse se in libro peruetusto scribit. *Ciuitates.* non tantùm hostis gladios & arma, omnémque nocẽdi potestatem, verùm etiam ciuitates, quibus cõfidebant, destruxisti, vt memoria illorum, cum ipsis perierit. *In finem*, in perpetuum, vt de restitutione nulla sit spes, & sic Heb. *Eorum*, eius. Enallage Numeri poëtica.

B *8 Cum sonitu*, celerrimè & citissimè. Sic explicarunt Emphasim fontis, Periit memoria eorum ipsorum, siue (&) ipsi, id est, cum ipsismet, tam ipsi, quàm ipsorum memoria & vestigia. Quamquam חמה, *hama*, legi possit, non, חמה *Hemma ipsi* à rad. חמה *hama hamitha. sonuit*, cum Eclipsi Præp. (cum) sono, (cum) fremitu.

9 *In iudicio*, Præpos. *In* Latinè redundat, vt sæpè aliâs. Adornauit, aptauit, firmauit, & muniuit iudicio, iure & iustitia suum solium & tribunal, ne quis putet se iudicem posse corrumpere, & à recto auertere: aut Deum posse, nisi quod æquum & iustum est, semper iudicare. Thronus enim Dei ex iustitia constat. Basil. Vel ל designat motum, vt sæpè aliâs, ad iudicium, siue ad iudicandum, vt vertit Hieronym. stabiliuit thronum suum. *In æquitate*, æquè & iustè. Sic Aduerbia qualitatis repræsentant. *Deus indem incorruptissimus.*

C

10 *Refugium*, משגב *Misgab*, locus editus & munitus, in quẽ cõfugitur. Ideo Hiero. vertit exaltationẽ. *Pauperi*, attenuato, oppresso. *In opportunitatibus*, opportuno tempore & necessario, nempe (nam se exponit) in tribulationibus & afflictionibus eorum. Opportunè Symmachus vel tẽpore necessitatis. Tunc enim opportunissimũ & gratissimum solet esse liberantis auxiliũ. Sic infrà *a.* *a* 23.

11 *Nomen*. Nominis Dei notatione intelliguntur cunctæ eius proprietates, bonitas, iustitia, potentia, misericordia, &c. *Quærentes*, inuocantes.

D

12 *Psallite*, psalmos canite. *In Sion*, non solùm, quia illic colitur, verũetiã quia illic cõmunicat suas gratias, per Sacramenta, sacrificia, verbum Dei, & oracula. Vel Siõ, intellige Ecclesiã fidelium, neque enim Deus loco includitur. Euthy. Deus habitare dicitur in Sion, quia in Ecclesia per gratiã, séque fruendum præbet, extra non item. *In Ecclesia Deus habitat.*

item. *Studia*, עלילות *Haliloth*, studia, adinuctiones, opera, dispensationes, voluntatem, & gesta eius insignia. A

13 *Requirens*, vlciscens, vt in Genesi, *sanguinem vestrum requiram*. Quoniam Deus, qui requirit & vindicat sanguinem. i cædes & neces, vindictam exposcendo, recordatus est eorum, id est, quærentium ipsum, vt ordo sit inuersus. *Pauperum*, afflictorum, humilium. *Gen. 9. 5.*

14 *Humilitatem meam*, afflictionem meam (quæ est) *de inimicis meis*, ἐκ τῶν ἐχθρῶν, quam ab inimicis meis patior, quæ humilitas est ab inimicis meis, quã mihi afferunt inimici mei. In huiusmodi subaudiunt Relatiuum.

15 *Portis mortis*. Qui retrahis me de ingressu mortis & limine, de periculis morti proximis, è mortis faucibus. Porta mortis, articulus & ianua lethi, extremum periculum, ad quod introitus, ingressusve ad mortem protinus sequitur. *Omnes*, quibus scilicet te apud me laudabilem præbuisti, id est, omnia tua erga me laudanda opera. Nam alioqui *a* *Quis auditas faciet omnes laudes eius.* Dei benefacta omnia erga humanum genus & singulos nemo narrare possit, at quisque accepta à Deo beneficia omnia, & id vniuersè tamen & imperfectè narrare fortasse possit. Vt has duas Scripturas Chaldæus conciliet, mauult vertere in datiuo, *Omnibus*. satis est, vt dicas esse hyperbolen, de qua infra *b*, *Laudationes*. Metonymicè facta tua laudanda. *In portis Sion*, In conuentu Ecclesiæ frequentissimæ. Elegans Antithesis, in ingressu, in publico cœtu & conuentu palàm & publicè, quia in portis publica iudicia & conuentus fieri solebant. Chald. *Narrabo omnibus miracula tua in ingressibus portarum Ecclesiæ Sion*. Est autè Antithesis ad portas mortis. *Filiæ Sion*, populi vel ciuitatis Sió: Populũ enim, habitatores & ciuitatem, appellant filiam, Metaphoricè quasi fœtum loci. B C *a Psal. 105. 2.* *b Psal. 72. 28. vlt.*

16 *Tuo*. à te mihi præstita salute. In hoc probi dũtaxat vitam sibi prorogari optant & experunt, vt Deum colant ac laudent. Exultabo in tua seruatione & tutela. Demersæ sunt gentes in foueam à se factam, in perniciem, quam mihi parabant, impulsæ sunt, & ceciderunt. Vox שחת, *Sahhath*, & foueam & interitum significat. *Psi. cur viuere optent.* D

17 *Quem absconderunt*. quem clàm tetenderunt, quo insidiabantur. Metaphora à venatoribus, qui lupis foueas fodiunt, vel ab aucupibus, qui auibus laqueos tendunt.

18 *Iudicia faciens*, vltiones, impios puniens. Cognoscetur in vltionibus, quas fecerit. Doctè Eclipsin reddiderunt.

A runt. Cognoscitur Dominus (באשר *caascher quando*) iudicia fecit, innocentes seruando, pestilentes perdendo. *Comprehensus*, illaqueatus est propriè impius in peccatis suis. Mox autem transilierunt duas voculas חגיון סלה, *Higgaion Sela*, quasi indices concentus, vel attentionis. Nam absque illis sensus est perfectus, maximè absque *Sela*, quæ passim spargitur per hoc opus, & ab illis solet verti *Meditatio*. Vulgò tamen vertunt, *Meditatio in sæculum*, id est, quisque meditabitur & loquetur de hac aperta Dei vltione & iudicio. Vel, Res in perpetuū digna est meditatu de interitu impij, & Domini iudiciis. Chaldæus autem, *Gaudebunt iusti in æternum*. *a Vide Psal. 3.*

B 19 *Conuertantur peccatores.* Non tantùm luant pœnas in hoc mundo, sed & in infernum descendant. Sic imprecatur zelo iustitiæ, non amore vindictæ, vt cognoscatur Dominus iudicia faciens. Nec istud opponitur caritati Christianæ: nam Caritas respicit bonum publicum & commune, non vnius vel paucorum. Itē Deum, cui isti implacabiliter aduersantur. q.d. quotquot non conuertuntur, neque resipiscunt, æternùm pereāt. Cætera psal. 12. Hic שאולה Seóla in *Deras* exponitur גהנון, *Gehinnon*. i. Gehenna. Talmudici dicunt ה fini additū, ad significandū, q̄ non solùm ad infernū descēdunt. i. Gehēnā, sed etiā ad infimū inferni gradū. Hęc contra Nouatores, qui שאול *Seol*, pro sepulcro solēt exponere. *Caritas respicit bonum publicum.*

C 20 *Patientia*, Spes afflictorum & humilium non erit inanis in perpetuum. Spes est species expectationis ad patientiam inducentis.

21 *Confortetur*, prævaleat. *Homo*, ad Antichristum restringunt Augustin. & Euseb. de Demonst. Euang. *Iudicentur*, pœnas luant, puniantur in tuo tribunali.

22 *Constitue domine.* Impone tyrānum eorum ceruicibus, cuius sæuitia se homines esse, & multis ærumnis calamitatibúsque obnoxias Gentes intelligant. *Legislatorem*, Aliqui in bonum, *Spiritum sanctum*, eos erudientem de sua miseria. Vel secundum Euthymium & Theodoritum, *Christum*. Aptius in malum Tyrannum, vel calamitatem, quæ homines docet Deum, & virtutem colere. Vnde Aug. & Hiero. Antichristum interpretantur. מורה, *Moré* per Segol, Doctor, Magister. Impone eis rectorem, qui eos plagis & acerbis legibus doceat humiliter de se sentire, & suam miseriam agnoscere. Ma-

D

lunt alij cum Chaldæo, *timorem*, legendo per Camets, מורא *Morá*, & ה vsurpando pro א. Incute eis timorem. *Homines*, infinitis modis miserabiles אנוש *Enos*, Hominem miserum & ærumnosum, laboribus & miseriis obnoxium significat. Sciant ergo gentes se esse miseras & infœlices, mortales, bullas, res nihili. *Sela*, vt considerent homines, quo sint in statu. A

23 *Psalm. 10. secundum Hebræos. Vt quid domine.* Hîc incipit decimus Psalmus iuxta recentiores Hebræos, non veteres. Nondum enim id certo constitutum erat tempore. R. Dauid Kimhi, id est, ante annos 300. Primùm quòd aliqui Psalmi carentes titulo, qui argumento essent iidem cum superiore, ab aliquibus appendices superiorum perpetuò existimati sint. Secundò, quia Masoretæ, hic in inuestigando cœtum quinquaginta Psalmorum numero & distributione, vt in multis aliis rebus, inter se dissenserunt, ac vt in Decalogo consenserunt omnes decem Dei præcepta extare, illum tamen denarium numerum varie inuestigarunt & constituerunt, vt adhuc lis maneat sub iudice, quemadmodum docet R. Abraham Abben Ezra *a*, ita & hîc agnoscunt omnes centum & quinquaginta Psalmos, de summa partitionis conuenientes, sed de modo partiendi differunt, nec ante illud tempus quicquam certè definierunt, ne supra antiquitatem iudicium sibi sumeret, vel saperent, néve rationibus & argumentis Doctorum in vtramque partem derogarent. Nam apertè R. Dauid Kimhi, partem Rabbinorũ docuisse scribit. *Beatus Vir b*, & *Quare fremuerunt c*, vnicum esse psalmum, ac ad illud illustrandum obseruasse veteres cunctas sectiones Dauidi caras incipere à beatitudine, desineréque in beatitudiné, qualis hic Psalmus, qui incipit, *Beatus vir*, & finit *Beati omnes qui confidunt in eo*. Rursum Psalmum *d. Non nobis Domine*, ait in quibusdam exemplaribus esse partem superioris. *In exitu Israel*, nec Psalmum per se constituere, quod hodie isti magno supercilio inficiantur. Et Lyranus natione Iudæus, Psalmum *e. Iudica me Deus*. non distingui apud Hebræos à Psal. 41. neque numerũ per se efficere. Quod nec ipsius æmulus Paulus Burgensis, è Iudaismo similiter conuersus, reprehendit, qui leuiora multò in eo solet carpere. Nempè illis temporibus variabant Arithmeticæ exemplarium notæ, vt, & hodie in plurimis Iudæorum manuscriptis. Ne igitur B C D

a *in* 20. *Ex.* & *Deut.* 5. *De diuisione Psalmorum lis apud Hebræos est & controuersia.*

b *Psal.* 1.

c *Psal.* 2.

d 115.

e 42.

A Igitur prudens temerè ab istis de nostrorum distributione se abripi patiatur, cum nec Masoretæ, nec Rabbini nobis aduersentur vspiam. Sed nec mouearur Psalterio, quod D. Hieronymo tribuitur. Nam est corruptum infinitis additionibus, mutationibus, detractionibus alicuius Nouatoris in Iudaïzantium nostri temporis gratiam, & sic Frobenio exhibitum *a*, quamuis minimè cum veustis Hieronymi codicibus conueniret, à Brunone Amarbachio adiectis etiam aliis corruptelis industria Conradi Pelicani (tunc quidem Franciscani, sed iam proximam excuculationem o- a *ann.* 1516.
B lentis) vti ipse Bruno in præfatione confitetur. Hæc autem dissentio excurrit vsque ad ps. 147. in quo rursum conuenitur, etsi ps. 114. & 117. iterum varietur. *Vt quid*. ad Verb. Quare stas in longinquo, cur occultas te tempore opportuno. Sic despicere, est dissimulare, non videre, & quasi deorsum aspicere, & non ad rem illam, quæ ante oculos posita est.

24 *Dum superbit impius.* Dum superbè agit impius, in- *Ignis pro afflictione.*
cenditur, vritur, torquetur pauper. Impij superbè vexant inopes, & affligunt. Metaphora ab iis qui vruntur. Vel persecutionem patitur. Vtrumque sonat דלק,
C *Dalak*, Sic ignis pro afflictione & persecutione *b*, *Quis* b *Ps.* 16. *v.* 3. *&* 2. *Cor.* 11. *vers.* 19.
scandalizatur, & ego non vror, i. affligor, mœrore afficior. & apud Comicum *Vro hominem*, i. vexo crucióque, *comprehenduntur*. confusio sine Enallage numeri. Comprehenduntur pauperes in consiliis, quibus cogitant, impij, scilicet, eos lædere. Vel potius, Dum superbit impius, cruciatur quidem pauper, at cõprehenduntur (impij) in suis consilijs. Impiorum consilia sunt ipsis perniciosa. Hebræi etiam deprecanter exponunt. Comprehendantur (impij) in consiliis, quæ cogitant aduersus
D probos, suis fraudibus iusto Dei iudicio pereãt. Ita hîc *quibus* pro *quæ*, sumi possit. Vt hîc vsum Græci sermonis noster interpres seruarit, Nam Græci sæpè Relatiuum ponunt in casu Antecedentis. Hinc Psal. Roman. *In cogitationibus, quas cogitant.*

25 *Laudatur*, gloriatur, laudat desiderla, studia, & affectus suos prauos. *Benedicitur*. in desiderijs animæ suæ, per Zeugma. Heb. Laudat impius desiderij animæ suæ, & auarus benedicit (suam cupiditatẽ). Idem dicit per *irritauit*, Se beatum prædicat & fœlicẽ. Necsonti tam congruẽter Neutropassiue, *laudatur & benedicitur*, ab aliis vi-

delicet. Auarũ iniquum exposuerũt 70. quoniam *auaritia efficiuntur tales. &c. dicitur vt nequam*, vt ait Euripides
a 1. Tim. 6. vers. 10. 26 *Quæ mã laudatur.* Præ multa & tumida ira sua *nõ quæret* (Dominum per Zeugma,) Quare Chald. *in arrogantia spiritus sui non requiret Deum, dicens in corde suo, Non sunt manifestæ ante Deum omnes cogitationes meæ.* Aliquibus est Mimesis, vt impius dicat. Nõ quæret (Deus scilicet) vt puniat. Sic Quærere erit vindicare, vleisci, vt Requirere
b vers. 13. sup *b* Est clemens, non est tam iracundus, quàm vulgò putatur. *Multitudinem.* Altitudinẽ nasi, propriè Præ superbia nasi nõ curat (Deum) præ arrogantia, quam motu nasi ostẽdit. Superbia, vt Latinè dicitur Supercilium
Superbia altitudo nasi dicitur. Metaph ab oculorum superioribus pilis, ita hic altitudo nasi, à nasi eleuatione & motu. Palàm & externis signis suam contra Deum imprudentiam ostendit.

27 *Non est Deus.* Dei prouidentia. vel metus. Ad verb. Non Deus omnes cogitationes eius. Cogitat perpetuò nõ esse Deum spectatorem, vel vindicem humanarum actionum. *Inquinatæ sunt*, turpes. Praua, pollura, fœda, profana sunt omnia eorum opera. Perpetuò turpiter agunt, & improbè contra probos, יחילו *Iahhilu* pro *Iahelu* ab חלל *hhalal* polluit, profanauit. Nam Quiesc. Ain & duplicantia sæpe confunduntur præsertim apud Prophetas & Poëtas. Alij יחילו *Iahhilu*, in modum parientium tortæ sunt & versatæ: Sũ enim viscera omnia mulieris non solùm diseruciantur, sed & fœdantur. Alij actiuè torquent, (alios scilicet) eorum viæ & opera. Idem sensus. Malo in inquinandi & profanandi significatu, iuxta illud Pauli
c Tit. 1. v. 15 c. *Omnia munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum mens & conscientia.* Et mox, sunt abominabiles & increduli & ad omne opus bonum reprobi. *Impius*
Opera omnia impiorũ non sunt peccata. inquinat vias & actiones suas quouis tempore. Nã nihil boni agit, non quòd omnia opera impiorum vel infidelium peccata sint, si quando præstent aliquid operis moraliter boni sed quòd ne hoc quidem agant aut vix agant. Sunt enim sæui pauperibus, iniusti, rapaces, &c.

28 *Auferũtur iudicia.* Iura, præcepta & leges tuas negligit, neq; cõsiderat, quin & omnes inimicos suos tyrãnide premit Hic etiã dũtaxat sensum exprimũt. Ad verb. Altitudo (sunt) iudicia tua. i. sunt altę & remotæ ab eius conspectu leges tuæ, quas faciẽdas iudicasti: vel, præ altitudine & interuallo eas nesciunt cernere & considerare.

A tare, lõgius à se remota tua iudicia putat, quàm vt de eo sumas suppliciũ. Aliqui putãt מרום *Marom* esse epithetum Dei. O altitudo, ô Deus, qui in altis habitas, ô excelse, iudicia tua sunt ex aduerso cõspectus eius, ea non intuetur, neque cernit. *Omniũ.* Cõstructio Græca pro *a*, omnibus inimicis suis. *In* fonte est metaphora à vẽtis, qui cùm flant, dominantur in aëre. In omnes inimicos suos flabit, eos flatu prosternet, vel sufflabit, id est, despuet, & contemnet. *a vt ver. 34.*

29 *Non mouebor*, ab hac potestate mea numquam eromiser & calamitosus. Maior sum, quàm cui possit fortuna

B nocere. *Sine malo*, sup. ero, persistam, vel quid affine. q.d. non continget mihi malum & noxa, ero in perpetua fœlicitate, sibi pollicetur perpetuam prosperitatem. Possit regi à subintellecto Pronomine *Ego*, ex parte anteriore. Ego qui sum sine malo, qui sum fœlix & florẽs rebus prosperis, numquam mouebor & deiiciar ab eiusmodi. Quare Heb. interponitur לדר *adler*, qui sine malo sum, Græci videntur aliter distinguere, *Non mouebor*, deinde *à generatione in generationem siue malo* (ero.)

30 *Cuius maledictione os.* Non solum eorum opera sunt scelerata sed & os siue oratio. *Maledictione* vel ex fonte iuramento, propriè enim אלה *Ala* id significat. In ore

C fert iuramentum, perpetuò iurat & Dei nomen in vanum assumit. Blasphemiam mauult Chal. At Eut. *Maledictione* cum omnibus maledicit, *amaritudine*, cum iracũdè ad omnes loquitur, *dolo*, cum non ex corde *sub lingua*, Subest eius linguæ labor & dolor, quibus alios vexat, Actiuè. Habet hæc perpetuò in ore, hoc vnum loquitur, hoc vnum meditatur. De lædendis, labore, doloréque afficiendis viris bonis & quietis semper agitat. *Sub* pro *in*. Qui vim præp. retinent Cor interpretantur,

D quod situm est sub lingua.

31 *Sedet in insidijs.* Sedere solet in angulis pagorum, vade ex laribulis obseruet pauperem. Nam Heb. habetur, In insidiis villarum siue pagorum, id est, clàm in villis & pagis diuitum atque nobilium. *In occultis*, in locis occultis & desertis. Pertinet ad sequentia, vt & Hieronymus vertit, & Augustinus distinxit.

32 *In pauperem* in perniciem pauperis.

33 *Pauperem* afflictum, *Rapere*, vt rapiat, inquam, pauperem quando attrahit eum in rete suum. Est anaphora, & regitur à verbo. *Insidiatur.*

34 *In laqueo suo.* Hypotyposis siue descripti o insidiatoris, laqueo suo vel intra laqueum suum (si præp *In* Latinè non abundet) humiliare solent pauperem & miserum. *Inclinare* verò & incuruare se, se humilem exhibere pauperi, vel ab eo diuertere, vt *cadat*, pauper, quando venerit in ipsius dominatum. Masoretæ non necessariò iungunt præcedentibus. Dum attrahit eum laqueo suo, vel in laqueum suum. Nam Hebraica vtrumque patiuntur. Deinde per se legunt sequentia, *Humiliabit eum*. Hic autem dumtaxat. 70. secuti sunt sensum. In fonte enim est poetica hypotyposis insidiatoris. *In laqueum suum eum pertrahet: deprimet se, incuruabit se, & veluti procidet humi, ne videatur, quo tempore pauperes habebit in manu & potestate*, i. Quando pauperes propè attigerint eius casses & venabula, ne retro cedant, néve ab ipso caueant, latitabit, nec ante se proferet, quàm eos ex improuiso teneat oppressos. Metaphora à venatoribus, qui dum feras capere studét, se comprimũt, incuruántque, vt violentiùs & certiùs insiliendo prædam capiãt. Ad verb. Humiliabit (impius) incuruabit se, & cadet in fortia eius (fortes eius casses) exercitus attritorum (turba miserorum.) *Pauperum*. Mutat numerum per enallagen, pro *Pauperis*. Nam dixerat *Eum*, & *Cadet* singulariter. Heb. חלכאים *Helcaim* pauperes, vel exercitus, congregatio pauperum, siue attritorum, si nomen sit compositum è duobus חל *Hhel* & כא *Cae*. A a C

35 *Dixit enim in corde.* Impius impunitatem inficiando prouidentiam Dei, sibi promittit. *Oblitus est*, omnium eorum, quæ fecimus. *Auertit* (aut) auertit, epanorthosis. Se veluti corrigit. Oblitus est Deus, aut certè auertit faciem suam, ne nostra malefacta in finem, id est, vmquam, videat. Sic *a* suprà *In finem*, in perpetuum.

a *vers.* 10.

36 *Exaltetur manus tua*, ad feriendum. Vnde Hebr. Eleua manum tuam, feri & percute manu extenta & eleuata, vt plaga sit durior. Gestus ferientis. Manum pro potentia accipit Euthymius. D

37 *Propter quid*, quam ob causam, cur, *nàëc*, ex rei indignitate *Non requiret*, sup. nostra malefacta, id est, non vlciscetur. vt sup. *b*. Alij, non curabit opera nostra. Nam existimant Deum negligere, quæ in mundo geruntur,

b *vers.* 13.

38 *Vides quoniam tu.* Hysterologia siue cõstructio inuersa, vt, *Quoniam tu laborem & dolorem considerasti*, fit per modũ Parenthesis. Vides, prospicis, vt tradas eos in manus

tuas,

A tuas, quoniam tu laborem, &c. Quoniam istos cernis labore, & dolore eruciare probos, vides te ipsos traditurum in tuam manum, & potestatem, vt conficias, & vlciscare. Tradere in manus suas, & ad iudicium trahere, & suo tribunali exhibere iudicandos. Vel, quadam antitheſi. *Quoniam*, ritu Græco, & Hebraico continuatiua erit particula, non causalis. Vides quòd tu laborem & dolorem (quem aliis inferunt, actiuè,) cõsideras. Isti dicunt te non requisiturum ipsorum opera. Atqui vides, id est, scis, te considerare, & contemplari eorum laborem (de quo suprà *a*, *Sub lingua eius labor, & dolor,*) *a* verſ. 30.

B vt supplicium de illis sumas. Isti existimãt te non cernere sua peccata, atqui vides ea, vt vindictam sumas suo tempore. Antitheſis etiam respicere potest versum illum 30. perpetuò loquuntur vexationem aliorum, tu viciſſim consideras, quomodo illos voxes, labore doloréque afficias. Vt *labor, & dolor,* vtroque versu actiuè accipiantur.

39 *Tibi.* Tuæ fidei, & tutelæ dimissus ac reseruatus, vt ei sis adiutor.

40 *Brachium.* Vires, & potestatem eius frange. *Quæretur.* Tum eorum peccatum, & improbitas si quæratur, non

C extabit. Funditus enim extirpabitur impius. Tum si quis illa quærat, non inueniẽtur, quia iam perierit impius, te conterente. Ad verb. *quæres peccatum illius, & non inuenies,* (impium scilicet, vel peccatum impij.) Aliqui parum aptè, inquires in impietates illius, quoad nulla sit impunita.

41 *Gentes.* ô impij, ô increduli. Quos prophanos, vel barbaros Latini appellant, incredulos, & alios à Dei religione, hos Scriptura Gentium nomine designat.

42 *Desiderium.* Preces, quibus desiderat auxilium, vel

D vota, & pios motus animi. *Præparationem* ad precem scilicet, & gratiam Dei. Vox כון *kon*, etiam notat firmitatem, & constantiam, qua scilicet, duratur in aduersis, id est, patientiam. Actio porrò in fonte tribuitur Deo, à quo est velle, & perficere. *Præparasti,* (vel *firmasti*) *cor eorum, auscultauit auris tua.* Nam futura fontis pro præteritis per regulam Psal. 6 *b*. Non solùm autem gratia, remissio peccatorum, iustificatio sunt à Deo, sed & præparatio, siue dispositio, iuxta illud Prosperi: *Sine gratia non curritur ad gratiam.* Quare iustificatio rectè gratuita prædicatur, etsi præcedentem requirat ex parte nostri

b verſ. vlt.

Iustificatio, & præparatio ad eum à Deo sunt.

præpar

præparationem, quoniam etiam ipsa præparatio gratuita est, gratis enim, & Dei gratia, dono, & munere infunditur. A

43 *Iudicare.* Infinitiui modi, Heb. & Græcè, id est, ad iudicandum, vt iudices pupillum, & oppressum, vt eis ius dicas, & patrocineris. Sic a: *Illuminare his, qui in tenebris*, id est, ad illuminandum, vt illuminet, & splendeat his, &c. *Magnificare*, rectiùs quàm conterere, terrefacere, percutere. Et si יתר *Athar*, vtrumq; significet. Vt deinceps desinat magnificare se, superbire, & contemptim persequi probos. *Super terrã.* Eclipsis relatiui. Homo (qui est) super terram, homo terrenus, homo de terra natus. Hinc Hebr. homo de terra. Parum Habraicè Euthymius, Inter homines. B

a Luc. 1. vers. 79.

ARGVMENTVM.

Se, suíque similes, quòd Deo fidant, in tuto esse: impios autem, & peccatores, male periturós.

1 In finem. Psalmus Dauid. X. Hebr. 11. C

IN Dómino confido: quómodo dícitis ánimæ meæ, trãsmigra in montem, sicut passer?

3 Quóniam ecce peccatóres intendérunt arcum: parauérunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscúro rectos corde. D

4 Quóniam quæ perfecísti, destruxérunt: iustus autem quid fecit?

5 Dóminus in templo sancto suo: Dóminus in cœlo sedes eius.

6 Oculi eius in paúperem respíciunt: pálpebræ eius interrogant filios hóminum.

7 Dóminus interrogat iustũ, & impium: qui autem díligit iniquitatem, odit ánimam suam.

Pluet

A 8 Pluet super peccatôres láqueos: ignis & sulphur, & spíritus procellárum, pars cálicis eôrum.
9 Quóniam iustus Dóminus, & iustítias dilêxit: æquitátem vidit vultus eius.

---

2 *Transmigra in montem.* In locum montosum, tutum, excelsum, & munitum, é quo te retrahere nequeat hostis, siue ille sit Saul, siue alius. Fuge, & quære tuta auxilia. Est autem *montes* amicorum, quæ totis duobus se-
B quentibus versibus cõtinuabitur. Nam quinto his Dauid respondere incipiet *Sicut*. Locte resoluerunt הרכם *Har Kem*, in duo vocabula, הרכמו *Har Kemo*. vt Abben Ezra in suo Mozné. Absurdè enim recentiores, כם *Kém* putãt sumi in vulgata significatione, *vestrum*. Nam qualis interpretatio, Immigra montem vestrum passer. *Passer* צפר *Tsippor*, quamlibet auiculam notat. Sicut auicula latebras quærens ab aucupibus, vel auibus rapacibus petita.

3 *Quoniam ecce.* Ætiologia consilij. Prima autem ratio,
C cur ei fugiendum sit, quoniam ei iam iam paratum est exitium. Eodem reddit, si per subiectionẽ respondeant. Quæris, ô Dauid, qua ratione tibi fugam consulamus? Respõdemus primùm. quia ecce iam peccatores aptauerunt sagittas suas neruis arcuum, ad te transfigẽdum, sicubi occurras, deinde, quoniam quę perfeciſti destruxerunt, se tibi paratos nocere palam demonstrantes, denique. quia nihil tale commeruisti, quale tibi moliuntur. *In pharetra.* Heb. *Super uerum.* Sententia eodem reuertitur. *In obscuro*, ex proditione, & insidiis. Græcè ἐν σκοτομήνῃ in obscuri lunio, quando Luna obscura est.

4 *Quoniam quæ.* Altera, quia palàm cum ipso exercent
D inimicitias destructis iisquæ ipse confecerat. Quę perfeciſti, ô Dauid, quæ rectè egisti, quæ fundamenta posuisti tuæ potentiæ, & dignitatis in aula regia. euerterunt: firmamenta, & præsidia. quibus nitebare, tua in Regem. & Remp. officia labefactarunt, tibi suis artibus regem infestum reddiderunt. Tu autem, qui iustus es, *a 1 Reg. 26. uers. 18.*
quid tale commeruisti? Fuge ergò. Sic a Dauid ad Saulem. *Quid feci, aut quod est malum in manu mea? Quæ perfeciſti*, ad verb. Positiones (ea quæ posuisti) destruuntur. Passiua enunciatio non immutat intelligentiã. Per משחות *Hassatoth*

Hassatoth autem, siue positiones, alij fundamenta, alij cetia accipiunt: Symmachus, & Hieron. leges, quibus extinctis nulla est potestas resistendi impiorum studiis, q.d. Sunt legum violatores. *Iustus autem.* Dauidem alloquuntur, in tertia persona. Tu autem, qui es iustus, quid mali feci sti, quid admisisti, vt te sic persequantur? quasi dicat. Nihil. A

5 *Dominus.* Per subiectionem respondet, innocentes bono, & forti animo esse debere, quòd Deus rebus humanis prouideat, vt probos subleuet, improbos puniat. *Dominus* sup. est. Est in cœlo, sancto suo domicilio, vnde omnia tuetur, & prospicit. *Dominus in cœlo.* Hebraismus, quo nominatiuus absolutè pro genitiuo *Domini*, ponitur. Cadit enim in sequens relatiuum *eius*: cuiusmodi multa reperias in Scriptura. B

6 *In pauperem.* In afflictum, & miserum, in eum, qui persequutionem patitur. Hoc addiderunt ad apertius cõnectendam subiectionem interrogationi. *Interrogat*, diligenter respiciunt, attendunt, examinãt, sciunt, quasi exploratos norunt, vt *a*: *Actissimus interrogabit opera vestra* (attender, & examinabit,) *& cogitationes vestras scrutabitur.* Sic *b*: *Nunc saluos vos facit non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio.* (examinatio.) In fonte *Probant*, eadem notatione, explorant, examinant, id est, pernoscunt, perfectè sciunt. Anthropopathos, per oculos, & palpebras Dei vim cuncta intelligentem exprimit, quasi eis fixis, & à sua natura mutatis firmiter vnumquemque spectet. יְבַחֵן *Aphahpé* enim dicuntur à continua velitatione. Interrogare autem, & vt in Hebræo est, probare per Methaleptim significat liquidò, & penitùs scire, & vt Latini etiam loquũtur, exploratum habere, perueſtigare: quoniam diligens interrogatio, & exploratio fit, vt rem pernoscamus. Metaphora à iudicibus, qui per examinationem, & interrogationem ea quæ sunt in homine cognoscunt. Hinc sæpè Deus *probans corda, & renes*, id est, liquidò ea cognoscens, perueſtigans, scrutans. Sic sequenti versu: C

a Sap. 6. 4.

b 1. Pet. 3. 21

7 *Dominus interrogat.* Probat, exploratum habet, pernoscit iustum, & impium, & eorũ opera. Nouit planè qui sint iusti, qui iniusti: inquirit diligẽter, quo sint animo & vita, ne quis se putet posse eius notitiam effugere. *Animam suam*, id est, salutem animę suæ c. Metonymicè. *Nã iniustitia est mortis acquisitio d. & Stimulus siue cẽtrum mortis est* D

c Prou. 29. vers. 24.

d sap. 1. 15.

A *tis est peccatum a*, id est, peccatum est id, quod pungit,& infigit mortem. Relinquit enim mortē,pro punctionis, & aculei impressi signo. Hebræi interpretantur in Nominatiuo *anima sua*, siue ipsius Dei,odit(eum) qui diligit iniquitatem. Sed sententia reciprocatur. Anima enim Dei(id est,Deus ipse)odit eum qui diligit iniquitatem, & qui diligit iniquitatem,odit animā suam, id est,animæ suæ salutem. Voluerunt autem Septuag.explicare effectum odij diuini,quæ est animarum pernicies:item docere in Deo nō esse propriè animā Sicut enim nōest corpus,corporisue particeps,ita neque animam habet, sed totus est actus,totus anima,totus mens, totus oculus, &c.

a 1.Cor.15. verſ.56.

Odij diuini effectus pernicies animarum.

B 8 *Pluet.* Tamquam pluuiā magnā vi, & abūdantia demittet. Cùm Scriptura grauissimam pœnam significare vult, exemplum ducit è Sodoma, & Gomorrha, quæ sulphure,& igne cœlesti deflagrarunt *b*. Alludit etiam ad Ægyptiorum tempestates. & Chananæorum *c*. *Pars calicis eorum* sunt. Hæc sunt eorum sors,hæc portio,quę illis debetur.Hæc veluti hæreditate cōsequentur. Metaphora à Sympoſiarchis,& moderatoribus, qui partē vini vnicuique conuiuæ assignabant. Aliqui pro mercede meritis debita. Ignis, & sulphur ignem alens, & spiritus procellosus,siue ventus atrox cum exuscitans, illis erunt pro mercede.Nam Hebræis calix metaphoricè significat præmium,vel suppliciū, id est,quicquid boni aut mali à Deo hominibus contingit.Pars autem siue portio non particulam hæreditatis, vel mercedis, sed totam hæreditatem,& mercedē, siue hæreditatiam ipsam sortitionē,vt Psl.15.5.141.6.118.57.Hinc illud *d*: *Pars Domini populus meus*.i.hæreditas,&possessio Domini.

b Genes.19. verſ.24.
c Ios.10.11. Exod.19. verſ.22.23.

D 9 *Quoniam iustus.* Epiphonema. *Iustitias*, iustos, & iusta eorum opera. *Æquitatem*, vel æquum,rectum hominem.

d Deut. 32. verſ.9.

C *Vidit*, amat. Hinc vultum dicitur auertere ab iis, quos odit. *Eius*. Hebr. *Eorum*. Patris scilicet,Filij, & Spiritus Sancti. Est enim perspicuum mysterium S.Trinitatis, ad quod obducendum frustra aiunt, מ *Mō*, etiam esse singularis numeri. Nam alibi sing.numeri, nisi ob hoc mysterium, notari non possit. Rectè itaque R. Iaphet citante Abben Ezra, mysterium indicari ait, quod Abraham *e* insinuauit his verbis : *Eduxerunt me Dij*, (id est, tres Diuinæ personæ) *de Domo Patris mei*. Nam ad verbum : *Rectum viderunt facies eorum*, id est, perſ

Mysterium Sanctissimæ Trinitatis perspicuum.

e Genes.20. verſ.13.

Persona nomen ad declarandas diuinas hypostases vnde sumptum.

personæ eorũ, vt Græcè τὰ πρόσωπα, quæ nomina, nempè A
פנים *Panim*, Hc. πρόσωπον Græcè, persona Latinè, indepostea transferuntur ad diuina supposita, χαρακτηριστικῶς.

ARGVMENTVM.

Petit, vt seruetur, quòd impiorum regnum omnia occupet. Idem precatur piis cæteris, Dei promissum vrgens. B

1 In finem pro octaua. Psal. Dauid. XI. Heb. 12.

SAluum me fac Dómine, quoniam defécit sanctus: quòniam diminútæ sunt veritátes à fíliis hóminum. C

3 Vana locúti sunt vnusquísque ad próximum suum: lábia dolósa, in corde, & corde locúti sunt.

4 Dispérdat Dóminus vniuérsa lábia dolósa: & linguam magníloquam.

5 Qui dixérunt, Linguam nostram magnificábimus: lábia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est:

6 Propter misériam ínopum & gémitum paúperum: nunc exúrgam, dicit Dóminus.

7 Ponam in salutári, fiducialiter agam in eo. D

8 Elóquia Dómini, elóquia casta: argéntum igne examinátum, probatum terræ, purgátum septuplum.

9 Tu Dómine seruábis nos: & custódies nos à generatióne hac in æternum.

10 In circúitu ímpij ámbulant: secúndum altitúdinem tuam multiplicásti filios hóminum.

A

1 *Pro octava.* recurre ad initium Psal. 6.

2 *Diminutæ sunt.* ἐλιγόστωσαν paucæ sunt. Sed maior vis in fonte, חסד, *passi*, desierunt, defecerunt. *Veritates*, fidelitates. Nulla est fides siue fidelitas inter homines. Veraces, Adiectiuè nonnulli Desierunt veraces inter homines. Omnes falsitati, dolis, mendaciis & imposturis ludent *a*.

a Osee. 4.1.

3 *Labia.* Verba labiis prolata, sermones adulatorios & fallaces. metonym. instrumentum pro re. *Dolosa.* Blanditiarum propriè. Sic infra *b*, quæ lenibus & blandis verbis se insinuant ad fallendum & circumueniendum.

2.

b v. 4.

B *Corde, & corde*, fictè, duplici corde, ficto & simulato. Aliud habent in ore, aliud in pectore, vt cor duplex habere videantur, vnum interiùs latens, peruersum, alterum foris apparens, & verbis ostentatum quasi rectum.

Cor & cor quid designet.

4 *Et*, deest in Heb. & Græco. Sed rectè interponitur ad explicandum Asyntheton, quod in hac lingua inter duo est creberrimum ne videretur Appositio. Deus non solum perdit loquentes superbè, verũ & loquentes humiliter, & blãdè, quando animus cõparatus est ad fraudem, de quibus illud Ecclesiastici, *est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.* *Magniloquam*, loquentem superbè, insolenter se efferentem contra probos, superba iactantem, gloriantem de suis rebus, factis, potentia, cum Dei contemptu, proferentem impunè blasphemias, exscindat, propriè Gallicè. *Couper la langue.*

Eccl. 19. 23.

C

5 *Magnifice*, roborabimus, inualescere faciemus. *Labia nostra a nobis* Sermo noster est in nostra potestate & liber. vt neque de dictis, neque de factis alicui nobis reddenda sit ratio. *Quis noster.* Quis nobis dictare & imperare possit silentium, quis prohibere, ne in illos linguas

D laxemus? Curergo non loquamur, quicquid nobis visum fuerit. Indicat sibi nocẽtiores fuisse linguas, quàm spicula. Ad verb. *Nobiscum* (sunt). *labia nostra habemus in promptu.* Ea exercere & laxare possumus pro arbitrio, nemine coërcente, & ad silentium cogente. Sic se improbi confirmare & cohortari ad malũ solent, vt sine metu peccent. Perstringit etiam literatos & eruditos, qui putant sua eloquentia & scientia posse legem Dei & Ecclesiam obliterare, quales hæretici, Catholicos pro illiteratis habentes, & spem victoriæ in sua facundia, vel potius garrulitate & loquacitate cõstituentes.

Litertai & facundi contra Deum & Ecclesiam perstringuntur.

q.d.habemus labia,quibus obscuremus, & disiiciamus religionem,&c. Mysterium Apostolorum,& aliorum idiotarum, qui superbiam Philosophorum & Rhetorum viçerũt verbi,& prædicationis stultitia *a*, Quare de infidelibus & atheis hæc Chald. interpretatur. Hos enim per, *Negantes radicem*, intelligit, denique hæc quadrãt in Tyrãnos,superbos Dominos, & hæreticos. A

1.Cor.1.ver. 3.3.4. & 3. 27.28.

6 *Miseriam*,desolationem,vastitatem,vastationẽ Prop. *Nunc*, de repentè. Notula repentinæ accelerationis ad auxilium.Cùm tempus opportunum fuerit Euthy. Chal. *Nunc exurgam ad iudicium.*

7 *Ponam in salutari.*In salute eum constituam, saluum eum faciam, παῤῥησιάσομαι,liberè & confidenter loquar cum eo,familiariter me ipsi communicans.Hebraicam personæ Enallagen in simplicem locutionem verterunt, *Fiducialiter aget cum eo.*Et magis ad verbum, *afflabit illi*,vt Latinè *afflare,& reflare fortunam*, fauebit ei,vel,loquetur ei familiariter,eum suauiter consolabitur. Vbi iam de pauperibus singulariter loquitur,perHetereosin. Possit etiam æquipollere, τῷ *Dicit Dominus*, *Nunc exurgam,dicit Dominus*, nunc ponam eum in salute , inquiet ei. B

8 *Eloquia Domini.*Eloquia Dei,hæc,& huiusmodi promissa vera,certáque sunt,infallibilia, & ab omni falsitatis labe pura,argento diligentiùs excocto & repurgato similia.Proinde quis ei ista promittenti tutò possit credere, Se consolatur à promissorum Dei, quæ eloquia appellat,constantia. *Probatum terræ* , τῇ γῇ , Datiui casus,pro ἐν τῇ γῇ, in vase vel camino terreo,in fornace argillacea. Metonymicè. Vnde Heb. *conflatum in opere terræ,id est*,vase chymico,infundibulo, vt Chald. interpretatur. בעלול *Baalil* , à ללע *halal.* operari. Alienius quibusdam זקק, radicale, vt sonet Dominũ. *conflatum*, (à) *Domino terræ.Casta*, pura,sancta, irreprehensibilia, munda,quasi argentum igne excoctum,abiectis scoriis & fæcibus.De certitudine diuinarũ Promissionum. Ne quis castitatem hîc accipiat,quæ luxuriæ , & voluptati opponitur.Vel excellentissima,pretiosissima, vt argentum diligentissimè expurgatum &excoctum.Nam quò est purius,eò excellentius. *Septuplum*.Sæpiùs,quousque ad purum conflatum sit: nihilque alienæ commixtionis habuerit.Numerus certus pro incerto.Ex hoc loco ineptè Melanctnon Alchymiamvanissimam artem commendare conatus est. C D

Melanchthon

A 9 *Nos.* Rectè ad perspicuitatem, Nam affixum, הם *hem*, *Eos*, refert pauperes & inopes versus sexti, vt indicat Chaldæus. Posteriore, loco. *Nos*, Hebraicè legitur, *Eum*, id est, me pauperem, vt de se loquatur in tertia persona. Quamquam נו, *Nu*, etiam cum Daghes interdum respõdeat Pronomini *Nos*, *A generatione hac*, ab hominibus huius peruersę ętatis, Meton. Chal. *ab ętate hac prauâ.* 10 *In circuitu*, ad nocendum vndique circundant probos. *Secundum altitudinem*, secũdum alta & profunda tua iudicia, *Multiplicasti*, multos & potentes esse pateris homines impios, à quibus innocentes oppugnentur. Secundum alta tua iudicia augentur impij. Quos proximè impios vocabat, nunc appellat filios hominum, & B opponit filiis Dei *a*. Multitudo & potentia impiorum (nam Græcè est ἐπολυώρησας, & opponitur τῶν λιγωρῶν contemnere) referenda est ad iudiciorum Dei abyssos, Sic *b altitudines Satanæ*, alta & profunda eius consilia & æstus. Non alienè aliqui in bonum, vt filios hominum probos appellet. Impij quidem omnia circumquaque obtinent ad innocentes opprimendos. At tu multiplicasti filios hominum, qui tibi curę sunt, neque finis opprimi secundum tuam altitudinem, pro tua maiestate, C Gall. *selon ton altesse & grandeur*. sic aliis verbis idẽ, quod proximè, enunciabit. Ad verb. *Secundum altitudinem*, (tuam) *epulatio filiis hominum* (est) id est, pro altis & profundis tuis consiliis & decretis suppetunt impiis epulæ, & opes ad indulgendum genio & voluptatibus. Sensus hic simplicissimus est, à nostris etiam Septuag. expressus. Alienius alij, *secundum exaltari vilissimos filiorum hominum*, vel, *secundum exaltari opprobria filiis hominum*, vel, *cum exaltati fuerint, vilitas est filiis hominum.* vel denique, *cùm exaltati fuerint epulones filiis hominum.* זלות *Zulloth*, de- D spectus, epulationes. Septuag. legere potuerunt verbaliter, זלות, *Zallotha*, epulas instruxisti, & parasti. Quæ notatio est fortassè rectior, quàm Masoretarum. poetæ breuiùs loquendo, multas gignunt interpretationes & difficultates.

a vt Gē. 6.

b Apo. 2. 24.

ARGVMENTVM.

A Deo petit, vt se ab inimico defendat, vt à morte liberatus, eius beneficentiam canter.

1 In finem, Psalmus Dauid. XII. Heb. 13.

A

Squêquo Dómine obliuiscêris me in finem? vsquèquo auertis faciem tuam à me?

3 Quámdiu ponam consilia in ánima mea: dolórem in corde meo per diem?

B

4 Vsquèquo exaltábitur inimîcus meus super me? réspice, & exaudi me, Dómine Deus meus.

5 Illumina óculos meos, ne vmquam obdórmiam in morte: nequando dicat inimîcus meus, Præuálui aduersus eum.

6 Qui tríbulant me, exultâbunt, si motus fúero: ego autem in misericórdia tua sperâui.

7 Exultábit cor meum in salutâri tuo, cantâbo Dómino qui bona tríbuit mihi, & psallam nómini Dómini altíssimi.

C

---

2 *Vsquequo*, quãdiu, vsque ad quod tempus in hac mea persecutione. Sic mox, vbi habemus *Quamdiu*, eadem est vox, מתי *Ad quando*. Quam quater Hebræorum magisteri repetitam per Anaphoram tradunt, propter quatuor imperia, quæ præcipuè diuexarunt Ecclesiam, & delere conati sunt, Babylonicum, Persicum, Græcum, Romanum, e quibus se seruari petat, *In finem*, in perpetuũ, prop. vt & passim hoc opere. Perpetuóne Domine, quousque tandem &c. *Auertis*, abscondes, proprie.

Imperia quatuor quæ Ecclesiam diuexarunt.

D

3 *Consilia* Curas & sollicitudines varias, anxias cogitationes & ancipites. Vnde per μεριμνων, subiicie, Quãdiu ponam dolorem in corde meo per diem, quamdiu mens mœrebit, & fatigabitur animus ob hostiles insultationes *Dolorem*, (& dolorem. Asyntheton apud Hebræos inter duo crebrum. Sic autem appellat anxietatem & angustiam animi ob persecutionis grauitatem, & diuinæ consolationis absentiam. *Per diem*, interdiu, vel, per singulos dies.

4 *Super*

A 4 *Super me*, contra me. Vsquequo torquebit & deprimet me: Quousque se efferet & extollet aduersum me, sibimet subiiciet. Vel, plusquam ego, supra me, quousque me erit sublimior, & potentior. *Supra & contra* id est, nunc in bonum, nunc in malum. *Respice.* Antitheta superiorum. Nã *Respice* refertur ad *Auerte faciem. Exaudi* ad *Vsquequo oblituseris, Illumina* ad *consilia*, quæ cruciabant & tenebant dubium & ancipitem. Augustin.

Hab. Ps. 16. ver. 12.

5 *Illumina* à malorum tenebris. Luce perfunde me, fulgore tuo dissipa, & fuga oculorum meorum mala & tenebras, méque his calamitatibus eripe. Spiritum meum redde vigilantem & circumspectum, vel *Oculos meos*, id-

B est mentis meæ illumina, vt contempler te, vt spectem salutis meæ necessaria, quando mihi erit moriendum. *Ne vmquam obdormiam in morte.* Pergit in metaphora: Ne succumbam mortis angoribus, ne in mortis agoniã sim sine tui desiderio, cogitatione & sensu: ne vmquam miserè & infœliciter moriar. Alij, ne ab inimicis interficiar. Malo ne sim, velut mortuus, sine sensu, cogitatione & agnitione tui. *Beati*, enim *mortui, qui in Domino moriuntur*, id est, in Domini agnitione, fide, confessione, &

Apoc. 14. 13.

C in consideratione rerum ad salutem pertinentium. Obdormire in morte, est securè mori, citra Dei metum & cogitationem: in ea, veluti grauiveterno corripi, vt nihil pij cogites. Vnde ad verb. *Dormiam mortem.* Chald. *ne fortè peccem & dormiam cum his, qui meruerunt mortẽ æternam* scilicet. Mors dicitur obdormitio & somnus ob futuram carnis resurrectionem. Nam resurgentes veluti è somno excitantur. Aliqui frigidiùs. faùe mihi, ne vmquã moriar, vel potius enecer aut interficiar. Chaldæus Hebraica sic intellexit, ne dormiam mortem, id-

Mors cur somnus dicatur.

est, mortis somnum, somnum æternum, de quo & illud.

D *Inebriabo Babylonios, vt sopiantur & dormiant somnum seculi* (sempiternum) *& non consurgant, dicit Dominus.* Nam circumscriptio est perpetui exitij. Quam non agnoscunt, qui putant huiusmodi phrasi dumtaxat *Moriendi*, verbum circumscribi, & quidem citantes illud Poëtæ. *Nox est perpetua vna dormienda.* Plus enim significatur, nempè mors æterna, siue gehennæ. *Inimicus.* Tyrannus R. Kimhi. Fomes peccati vel peccatum. R. Hataia, Ego Satanam, qui in mortis puncto sæuiùs nos oppugnat, intelligo. q.d ne fortè me possit ante tuum tribunal iustè criminari, accusare, & causa esse superior. Sic pas-

Hier. 51. 39

Catullus.

sim multa precatur contra inimicos, quod vt ferè accipiatur de visibilibus & externis, pro Psalmi argumento & occasione: precando tamen ad inuisibiles animum præcipuè debemus conuertere, vel visibiles quidem, sed qui hostes non sint priuati, sed publici, qui non tam sint nostri, quàm Dei inimici, ex professo inimicitias cum eo, eius regno & fide exercentes *a*, siue quia pro nostris externis secundum Christianam institutionem orandum sit *b*, siue quoniam inuisibiles sunt illorum incentores, inuisibilibúsque labefactatis visibilium exigua sit vis ac potestas, siue quia cum istis nobis lucta sit perpetua, intestina, & periculosissima. Adde duo esse genera imprecationnm. Aliæ enim sunt vniuersæ, aliæ propriæ & personales. Illæ sunt omnium aduersus peccati corpus. hæ solorum Prophetarum, qui Dei Spiritu reguntur, & sciunt, quínam peccati corpus foueant, ac tales diras mereantur. Sic Noé maledixit Chanaan nepoti *c*. Sic Elisæus 40. pueris *d*, qui ipsum habebant ludibrio. Arnob. *e*. & alibi paulò aliter, *non solum* (inquit) *non maledicere, verum etiam pro inimicis orare iubémur. Vnde ista, Iudica Deus nocentes me*, &c. *non contra carnem & sanguinem* (id est contra homines) *sed contra spiritus aëris huius, qui quotidie bella committunt, competere* putes. Chald. *Illumina oculos meos in lege tua, ne vniquam peccem, & dormiam cum his, qui meruerunt mortem, & non dicat fomes prauus, Dominatus sum ei.*

a *Gal. 5. ver. 12.*
b *Matth. 5. vers. 44.*
Imprecationum duo genera & quæ.
c *Gen. 9. v. 25.*
d *4. Reg. 2. vers. 24.*
e *in 34 Psal.*

6 *Si motus fuero.* Si deiectus fuero de meo statu, de mea constantia & virtute, de tua gratia & auxilio. Ad verb. Si nutauero, si vel tantillum me ad lapsum declinantem viderint, si vel lapsui propinquum senserint, nedum prolapsum. Possit etiam exponi, Si lapsus fuero, si cecidero, si periero. Chald. *si declinauero à semitis tuis.*

7 *In salutari tuo.* In salute & præsidio tuo, propter tuam salutationem, liberationem in Christo. Arnob. qui est salus nostra & salutaris, id est, saluator, *Qui bona tribuit mihi.* Eclipsin fontis repleuerunt. Quoniam retribuit super me (beneficia). Sic Chald. *Laudes dicam coram Deo, quia mecum magnificè egit.* Quæ sequuntur, perappendicem apposita sunt præter fontem, vt doceremur ista non modò dici de oris cantu, sed etiam instrumentorum musicorum pulsatione. *Nomini Domini altissimi.* Domino altissimo. Nã sic loquuntur de Deo, honoris causa, per circumlocutionem. Adde nomen Dei, & Deum

poni

A poni pro eodem, quòd Deus propter simplicitatem essentiæ sit nomẽ suum, & nomen ipsius ipse, vt loquuntur Cabbalici.

ARGVMENTVM.

Quòd impiorum plena sint omnia, optat Christi aduentum, velut bonis salutem allaturum.

1 In finem Psalmus Dauid. XIII. Heb. 14.

B 2 DIxit insipiens in corde suo: Non est Deus.

3 Corrûpti sunt, & abominábiles facti sunt in stúdiis suis: non est qui fáciat bonum: nõ est vsque advnum.

4 Dóminus de cœlo prospêxit super fílios hóminum: vt vídeat si est intélligens, aut requîrens Deum.

5 Omnes declinauêrunt, simul inútiles facti sunt: non est qui fáciat bonum, non est vsque ad vnum.

C 6 Sepúlchrum patens est guttur eôrum: linguis suis dolôsè agébant, venênum áspidum sub lábiis eorum.

7 Quorum os maledictiône & amaritûdine plenum est: velôces pedes eôrum ad effundêndum sánguinem.

8 Contrítio & infœlícitas in viis eôrum, & viam pacis non cognouêrunt: non est timor Dei ante óculos eôrum.

D 9 Nónne cognôscent omnes, qui operântur iniquitâtem: qui dêuorant plebem meam, sicut escam panis?

10 Dóminum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre, vbi non erat timor.

11 Quóniam Dóminus in generatiône iusta est, consilium ínopis confudistis, quóniam Dóminus spes eius est.

12 Quis dabit ex Sion salutáre Israël: cum auérterit Dóminus captiuitárem plebis suæ: exultábit Iacob, & lætábitur Israël.

---

2 *Insipiens*, נבר *vir* mente carens, amens. Heb. נבל *Nabal*, à *defluendo*, *decidendo*, *vacando*, nebulo, qui mente, virtute omni & sapientia vacat, ratione & cerebro vacuus, non insipiés propriè, sed sceleratus, qui stultitiam cum improbitate habet coniunctam, vanus in rebus omnibus, cui omnia defluunt. Nequam, vnde נבלה *Nebala* nefas, de scelere stupri. *a. Non est Deus.* Non est qui prouideat, non est Dei prouidentia. אלהים *Elohim* enim Iudicem sonat, ac prouidentiam respicit, non essentiam, id est, non Deum significat, quatenus est primum ens, rerum opifex, & causa, sed quatenus iudex, moderator, prouidens. Quare & iudices, rectores, magistratus, etiam hoc inscribuntur nomine *b*, &c. Iam nomen tetragrammaton pertinet ad Dei essentiam. Est ergo sensus. Apud se cogitat, etiam si non loquatur, sentit, dissérit impius non esse Deum, qui iudicet quemquam ex suis factis, Deum qui attendat, consideret, curet hominum res, actiones, opera, Deum qui præmiis pœnísue bene malé-ue agentes afficiat. Quare ruit ad omnia flagitia securus de supplicio. Hinc sequitur, *Corrupti sunt*, &c. longa enumeratione eorum, quibus impij se commaculant propter iudicij, prouidentiæque Dei inficiationem. Sic Chald. *Non est potestas Dei in terra.* Pauci enim sunt, qui putent nullum prorsus esse Deum, id est, nullam primam causam, nullum primum ens, quíque cum Dei prouidentia, eius etiam essentiam negent. Nam illud est de communibus naturæ notionibus. vt *c* indicat Aristoteles, & *c* Cicero.

3 *Corrupti sunt.* intellectu, & volúntate. Mutat numerum, vt & collectiuè & distributiuè doceat omnes esse corruptos, peccasse, & egere gratia Dei. Sic tractat hunc locum Paulus *d*. *In studijs*, consiliis & actionibus. dum à nullo scelerum genere abstinent. Actiuè in Heb. corruperunt. abominabile fecerunt studium (suum) siue opus

2 *Gen. 34. v. 17.*

Nomen אלהים *quid significet.*

b Exod. 22. ver. 28.

Deum esse pauci sunt qui nesciant.

b 12 Metap.

c 1. de Nat. deorum.

d Rom. 3. v. 12.

A pus. Chald. *corruperunt opera sua & execrati sunt bonum. Non est vsque.* Ad Auxesin hoc repetiuerunt à vers. 5. Hîc autem incipit enumerare fructus Atheismi, qui valdè sunt probis & quietis noxij, vt contrà fidei fructus sunt actiones virtutis, pietatis & iustitiæ *a*, cuique publicè & priuatim vtiles. a *Gal. 5. 22.*

4 *De cælo*, tamquam è specula, quid agant homines prospexit, & deprehendit omnes esse peruersos. *Prospexit*, quasi ex eminenti loco & longinquo aspexit. Anthropopathos. Diligenter nunc considerat, vt rependat suo tempore, & pro cuiusque fide ac factis. *Si est intelligens.*

B Deum, per Hypozeugma. An sit Deum intelligens & cognoscens, vt ei obediat. In genere docet impios destitutos esse ratione & iudicio. *Requirens Deum*, Dei mãdata, leges, iustitiam. Chald. *quærens eruditionem à conspectu Dei.* (à Deo) Diligenter Deus prospicit an sit intelligens quispiam, seque requirens, vt ei adsit, faueat, bona & gratiam tribuat. Nam *videre* iustos dicitur Deus, vt *nosse b*, quatenus eos beneficijs cumulat. b *psalmo 1 vers. 6.*

C 5 *Declinauerunt.* Recesserunt, propriè à Deo scilicet. In fonte singulariter. *Omnis recessit.* quod aliqui nimiùm subtiliter expendunt, vt sit metaphora a vino, quando in vappam resoluitur, vt *c recessit vinum eorum.* Sic subtiliùs, quod sequitur vertunt, *Rancidi facti sunt*, vt iam hoc sit à cibis translatum. Nam verba Hebraica hanc non habent vim. *Inutiles*, abominabiles sunt propriè, computruerunt, fœtuerunt, sine fructibus fidei, sine bonis operibus. *Non est vsque ad vnum.* Ne vnus quidem. Hebraicè. Est autem Hyperbole quoniam Deus singulis ætatibus suos habet electos, à quibus colatur & in-

D uocetur. Vel loquitur de insipientibus illis, de quibus instituerat, qui omnes à maximo vsque ad minimum in operibus suis corrupti sunt, de quibus Paulus ait *d*, *desperantes* (id est, fide & spe destituti) *tradiderunt semetipsos impudicitiæ, ad operationem omnis immunditiæ.* Sola enim fides & Dei timor, veluti virtutis retinacula, à peccando homines cohibent *e*. Ad hũc Idiotismum non satis attendens Augustinus exponit. *Vnum, Christum.* q. d. Omnes peccauerunt, vsque ad vnum Christum, siue vno Christo excepto. Verè quidem, sed non appositè. *Deus singulis ætatibus pios habet, à quibus colatur.* c *Eph. 4. vers. 14.* e *Prou. 15. vers. 27.*

6 *Isti tres versus sequentes nec sunt in Hebræo, nec in Græco nec in carmine Apollinaris: interiecti autem*

a *Rom.3. v. 13.14.*
b *in hunc locũ, & Proœmio in 16. com. Esaiæ.*
c *Es.59.v.7.*

sunt in Latinis codicibus ex Paulo *a*, *qui* (inquit Hieronym. *b*.) *de variis Scripturarum locis hoc testimonium texuerat*. Nempe primus versus est à Ps.5. ver.11. & 139. ver. 4. Alter è Psal.9. vers.7.& Esa.59.vers. 7. vel Prouer. 1.vers.16. Tertius ex eodem Es.loco,& Ps.35.ver.2. Ne propterea putet aliquid de Hebraicis vel Græcis codicibus fuisse detractũ. *Dolosè agebant*.ad dolos vtebãtur. 8 *Contritio & infœlicitas*. Actiuè, Toti sunt in conterendis & infœlicitate siue calamitate afficiendis vexandisque hominibus.Aliqui passiuè,sed alieniùs, de contritione, qua conteruntur & confringuntur, non qua conterunt,& de infœlicitate,qua sunt infœlices, non quam inducunt. *In viis eorum*. In eorum vitæ instituto est, vt confringant & vexent.*Via pacis*,vitam pacificam, quietã & pacatam oderunt.Nõ norunt pacificè viuere. 9 *Nónne cognoscent*,me iràmque meam aduersum peccata,vel diuinam vltionem,Nónne sentient vim & potestatem meam.Est enim apostopesis.q.d.sentient suo tempore,suo magno malo *Qui deuorant*.De magnatibus loquitur, qui opprimunt populum. *I'lebem meam*, עמי *hammi* populum meũ. pauperes, pios præsertim tenuiores.Apertè *d*, in Exodo. *Si pecuniam mutuam dederis* עמי את *hammi eth* תעני *auí populo meo*(nempè)*pauperi,qui habitat tecum,non vrgebis eum*. Nam אתהעני *ethani* expositiuè subiicitur cum articulo.Ita in Scripturis Deus agnoscit pro populo suo pauperes,& sic eos appellat.non diuites,quasi illorum proprius sit rex tutor,pater,defensor, docet autem in tanta peccantium multitudine & turba se sibi perpetuo seruare reliquias, sed quæ crucibus & prædæ potentiorũ subiaceant.*Sicut escam*.id est, auidè, cupidè.Quanta auiditate. voluptate, impunitate solet deuorari frustum panis à famelicis. Quare pro nihilo ducunt pauperes deuorare, neque magis commouentur,quàm si cibum sumerent. Alij similitudinem referunt ad quotidianas & assiduas populi deprædationes, quemadmodum panis quotidie editur.In Heb. subaudienda est particula. (sicut)comedunt panem. (perinde ac si)comederent panem.

d *Exod. 22. v.25.*

Pauperes Deus agnoscit pro suo populo.

10 *Vbi non erat timor*,timoris causa & occasio.Meronyte,infra vbi nullum est periculum. Hoc doctè supplẽdum existimarunt,vt & Chald.*Ibi timuerunt timore mendaci,quod non decebat timere*.Neque enim agitur de quoliber timore,sed vano.

c *Ps.50.ver. 15.*

11 *Quon-*

A 11 *Quoniam Dominus.* Ratio, cur timeant vbi nulla causa timẽdi. Quia vident Deum bonis adesse, vnde prius hemistichium huius versus est appendix præcedentis, vt appareat ex fonte. *In generatione iusta.* Fauet ætati iustę, cum hominibus iustis versatur, eis adest. Generatio toto hoc opere ferè significat sæculum, & homines alicuius sæculi, & ætatis, non nationem. & cœtum. Aliqui vertunt, in generatione iustorum, iustos autem fideles, & pios intelligit Euthy. *Consilium inopis.* Initium versus in fonte, & est apostrophe ad impios. Consilium, quo videlicet Dei opem, in quo vno confidit, patienter inops expectat: propositum eius de benè agendo, piéque

B viuendo illusistis, *vituperastis*, vt habet Chald. stultum, ridiculum, pudendũ existimatis, hoc solo nomine, quia in Deo sperat. *Quoniam*, cò quòd posuerit in Deo spem suam: ac in eo consiliorum suorum fundamenta collocarit. Sic *a*: Impij suæ irrisionis causam hauriunt è simplici piorum in Deum confidentia. *Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult.*

a Matth. 27. uerſ. 43. & Sap. 2. 18

12 *Quis dabit.* Modus optandi Hebraicus, per Epiphonema, vtinam ab his malis saluetur Israël. Cùm omnia

C sint corrupta, vtinam prodeat ex Sion salus Israël promissa, vel Saluator Israëlis Christus. Eius enim aduentum optat ex Sion *b*, vt per eum deprauata natura, vel mundus restituatur. Nam Apostolus non tantùm ad Iudæos, sed etiam ad omnes homines refert *c*. *Salutare τὸ σωτήριον*, aliqui putant Sept. vsurpasse adiectiuum neutrum pro substantiuo *σωτῆρα*. Ego censeo de industria Propheticè sic passim vertisse, vt intelligeremus illa pertinere ad personam Christi, non ad nudam Dei ac-

D tionem, & conseruationem. Nam adiectiua significant subiecta cum accidentibus, vt abstracta, ipsa dumtaxat accidentia. Id colligo ex Paulo qui sic loquitur *d*: *Notum ergò sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare* Dei, & Simeone: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Christum, non tantùm salutem, sed & salutarem atque salutiferum. Quare & Hebræi versum istum interpretantur de diebus Messiæ. *Cum auerterit*, vel tranquillauerit. שוב *Shab*, vtrumque sonat. Respondet interrogationi. Eueniet, quod opto, quando populus Israël, captiuitate & seruitute per Christum liberatus, exultabit ac lætabitur. Vel potius est etiologia, siue ratio sui optati. Vtinam ex Sion exultat salus Israëlis. (Nam) cum eam restituerit

b Esa. 2. 3.
c Rom. 3. 10
d Act. 28. uerſ. 28.
e Luc. 2. 30

stituerit Dominus, excussa populi sui captiuitate, exultabit Iacob, &c. *Captiuitatem*, qua populus eius premitur ab huiusmodi impiis eum vt escam panis deuorantibus *a*. Ita appellat miseram cõditionem nostri exilij, & peregrinationis in vita presenti. Vel peccati, & mortis æternæ. Est enim duplex captiuitas, cuius vtriusque liberator est Christus. A priore liberat cùm è miseria, vel seruitute temporaria eruit, perfectè autem quando etiam ad libertatem gloriæ filiorum Dei perducit è qua modò exulamus. A posteriore quando nos à peccatis, & tyrannide Satanæ asserit in statum gratiæ, & filiorum Dei adoptionem, per fidem, baptismum, & reliqua fidei sacramenta. Sumus enim alioqui ob peccatum captiui Satanæ, inferni, mortis, peccati ipsius.

a verſ. 9.

Duplex captiuitas à qua christianos liberat.

A

B

ARGVMENTVM.

Puros, & innocuos terra sancta, vel potius cœlo, & æterna quiete, potituros.

1 Psalmus Dauid. XIIII. Hebr. 15.

C

DOMINE quis habitábit in tabernáculo tuo? aut quis requiéscet in monte sancto tuo?

3 Qui ingréditur sine mácula: & operatur iustitiam.

4 Qui loquitur veritátem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua.

5 Nec fecit próximo suo malũ: & opprobrium non accépit aduérsus próximos suos.

D

6 Ad níhilum deductus est in conspéctu eius malignus: timéntes autem Dóminum glorificat.

E

7 Qui iurat próximo suo, & non décipit, qui pecúniam suam non dedit ad vsúram: & múnera super innocéntes non accépit.

8 Qui facit hæc: non movébitur in ætérnum.

Domine

2 *Domine quis habitabit.* Per tabernaculum Dei, & montem sanctum, Iudæam recentiores intelligunt. Tu ad literam accommodatiùs montem illum cœlestem, & tabernaculum, ceu domicilium Dei sempiternum: siue quiano tantùm est beneficium permanere in terra aliqua, siue quia ad ea fruendũ non opus est tanta virtute. Non alienè etiam accommodant ad Ecclesiam, quæ est tabernaculum Dei viuentis, & mons eius sanctus[a], vt is dicatur futurus ciuis Ecclesiæ, qui probitati studuerit. Nam rales ad eam vocari solent, ac in ea retineri, ne ad hæreses, & impias alias religiones transeant. Nonnulli item diuidunt, ac intelligunt per tabernaculum militantem Ecclesiam, vti illud erat templum castrense, & quasi temporarium, per montem sanctum, fixum, & immobilem, Ecclesiam triumphantem, & cœlestem, sed simpliciùs, vt dixi. vt pro eodem. i. cœlo vtrumque accipiatur. *Quis*, Chald. *quis dignus est, vt habitet*, quis dignus vt requiescat, *In monte sancto tuo*, in cœlo tibi sacrato. Ad verb. sanctitatis tuæ, id est tuo, qui es sanctissimus.

3 *Qui ingreditur.* Superiori interrogationi respondet, vt Christus *a*: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Nam vt gratis nos iustificauerit, & ad vitam æternam vocauerit, stipulatus est tamen, vt simus integri. *Beati si hæc feceritis, &c c. Sine macula.* perfectè, integrè. prop. qui perfectè viuit perfectione viæ, non patriæ i quãtum ferre potest humana imbecillitas. Alioqui nullus sine peccati macula in hac via. i. vita mortali. Hoc autem aliqui referunt ad Dei interdicta, vt quod sequitur de operatione iustitiæ ad præcepta, sed rectiùs, vt hic versus cum prima parte sequentis sit de virtutibus, & officiis, quæ præstare debeat, ascensurus in cœlum, deinde sequentur vitia, quibus carere debeat Duæ enim sunt iustitiæ partes, *facere bonum, & declinare à malo d.*

4 *In corde suo.* Apud se non ore tantùm, sed ex animo, non fucatè *e*, vt *veritatem vnusquisque loquatur cum proximo suo*, *Qui non.* Iam vitia enumerat à quibus cauendum sit. *Egit dolum*, qui non dolosè loquitur, qui nõ detraxit, detulit, traduxit, ad verb. Cordis primo meminit, deinde linguæ, postremò actionum, Euthym.

5 *Nec fecit.* Alterum non læsit opere, nec verbis. Priore loco Hebraicè est, רעה *Reá*, proximus, socius. posteriore קרוב *Karop*, propinquus. *Sed 70. non distinxerunt, vt nec Kimhi,*

a Esa. 2.2.

b Matth. 19. *vers.* 17.

Iustificati gratis integri viuere debet.

c Ioan. 13. *vers.* 17. *Iac.* 1.26.

d Psal. 37. *vers.* 27.

e Ephe. 4.25.

mihi, qui proinde hic proximus inquit, & propinquus (siue רע *Rehah*, & קרב *Karop*,) *appellantur omnes, quibuscum nobis est negotium.* Latinè alter. Hinc illud fontis *a. Regnum eius tradat rex socia eius meliori illa.* Non doctè transtulit. *Regnum illius altera, quæ melior sit illa, accipiat*, secutus Iosephum, qui dixerat pro socia eius, siue proxima τὴν γυναῖκα. Quò pertinet illud Mosis *b*: *Non dices falsum testimonium aduersus* רעך *Rehecha, socium siue proximum tuum*, id est, aduersus alterum, siue is amicus sit, siue non, siue notus, siue ignotus. Atque ita contra Pharisæos Christus exposuit *c* locum Mosis: *Diliges proximũ tuum*, id est, alterum in genere, quod secutus Paulus ait *d* ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν. *Et opprobrium.* Dedecus proximis suis non imponit, neque imponi patitur. *Non accepit*, non audit. Ad verb. non sustinuit, non tulit, non passus est proximum opprobrio affici. Hebraicè על *hal contra & super*, vt duplex sit sensus, qui neque cõtra proximum tollit probrum, neque super eo accipit, id est, neque sustinet ei fieri probrum.

a Esther.1. vers.19.

b Exod.20. vers.14.

c Matth.5. vers.44.

d Rom.13. vers.8.

6 *Ad nihilum.* In cuius conspectu nihili factus, & despectus est malignus: quantumuis potens sit, & diues, reuerentes autem Dominum, etiam si mundo sint contemptui, honore afficit. *Malignus*, abominabilis, reiectus proprie, reprobus.

Fides cuicumque data fallenda non est.

7 *Qui iurat.* Qui iurat proximo suo, & iuramẽtum non reuocat, neque mutat Fides, cuicum que data fuerit, nõ est fallenda, maximè quãdo iuramento est confirmata. Tanta debet esse Numinis religio, & reuerentia. Nec allegandum illud Comici, *iurauit lingua.* Mentem iniuratam gero. Si quid excipiendum Ambrosius docet *e*. *Proximo* רע *hareáh*, socius, proximus. Habet autem hic, ה *He, Hatedi.*, post ל præter leges, carminis causa, vt alibi interdum contingit, teste Kimhi. Quod cùm minus aduerterẽt Recentiores, subtiliùs, atque adeò alieniùs vertunt in infinitiuo Hiphil, *malefacere, vel conterere*, vt de firmitate voti, & iuramenti sancti *f*, hæc per Eclipsin dicantur, Qui iurat (se) cõtriturum (seipsum, vel corpus suum) qui iurat se malefacturum (sibi ipsi, vel suo corpori,) & non mutat (id est, neque reuocat iuramentum) in cœlo quiescet. Nam iurisiurandi, & voti religio non violanda. Quod sumpserunt è Chaldæo. *Qui iurat, vt se affligat, & non mutat. Ad verbũ* sumptũ è Deut *f*. & Nehem. super contra, & sic alibi *g*. *Maledictus*, qui accipit

e Offic.li.3. cap.10.

f de quo Num.6.

g Deut.23. vers.20. Esd 5.6.7. 6.8. vers.23

Accipit munera.

8 *Non mouebitur in æternum.* Numquam labetur, vel
A numquam peribit è monte sancto. Numquam deiicietur de Dei tabernaculo, semper monte sancto perfruetur. Hæc principio Psalmi respondent.

ARGVMENTVM.

Christus Deum Patrem orat, vt se piorum studiosum, & impiorum osorem conseruet. Gratias deinde agit, quòd ab eo sit è mortuis excitandus, & perpetua fœ-
B *licitate donandus.*

1 Tituli inscriptio ipsi Dauid. XV. Heb. 16.

CONSERVA me Dómine, quóniã sperâui in te: dixi Dómino, Deus meus es tu, quóniam bonôrũ meôrum non eges.
C 3 Sanctis qui sunt in terra eius: mirificâuit omnes voluntâtes meas in eis.

4 Multiplicâtæ sunt infirmitâtes eórum: posteà acceleraurunt.

6 Non congregâbo conuentícula eôrum de sanguínibus: nec memor ero nóminum córum per labía mea.

6 Dóminus, pars hæreditâtis meę, & cálicis mei: tu es qui restítues hæreditâtem meam mihi.
D 7 Funes cecidêrunt mihi in præclaris: étenim hæreditas mea præclara est mihi.

8 Benedicam Dóminum, qui tribuit mihi intellectum: ínsuper, & vsque ad noctem increpuêrunt me renes mei.

9 Prouidêbam Dóminum in conspêctu meo semper: quóniam à dextris est mihi, ne cómouear.

10 Prop

10 Propter hoc lætâtum est cor meum, & exultâuit lingua mea ínsuper,& caro mea requiêscet in spe. A

11 Quóniam non derelînques ánimam meam in inférno : nec dabis sanctum tuum vidêre corruptiónem.

12 Notas mihi fecîsti vias vitæ, adimplébis me lætítia cum vultu tuo : delectatiónes in déxtera tua vsque in finem. B

Deus non indiget nostris bonis, eis tamen delectatur.

a Psal. 41.7

b lib.1.

c lib.6.consilit.c.20. Deus seipso contentus.

d Genes.4. ver.4

1 *Conserua me*, ab inimicis meis. *Quoniam* (&) quòd. Asyntheton. Dixi apud me Domino hæc duo, *Deus meus es tu*, (&) *quòd non eges meis bonis*, id est,sacrificiis, rebus, muneribus, operibus, vel iuxta alios, meritis, probisque actionibus, quibus etsi Deus delectetur, & præmium det,non indiget tamen: vt proinde ob meam dumtaxat spem,rogem conseruari. In Heb. est Apostrophe ad animam suam, id est, seipsum,vt infra,& Eclipsis Coniunctionis & Verb. *Dixisti* (*ò anima mea*) *Domino, Deus meus es tu* (&) *bonum meum non super te cadit*, aut quid simile. Vel bonum meum haud quaquam pro te. Id C est,vt doctè Septuag Intellexerunt, dixi ego apud me Τῶν ἀγαθῶν μου ὁ χρεία σου ἔχεις Bonũ meum tibi nihil confert,non est in tuum vsum, vt proinde eius non indigeas,sed contrà potiùs bona tua super me mihi conferunt plurimùm eorúmque valdè egeo. Lucretius *b* etsi Epicureus de Dei natura. *Ipsa suis pollens opibus nihil indiga nostri*. Vnde שדי *Saddai*, q. *ὁ τάρκης*,& seipso contentus. Quod Apostoli *c* ita expresserunt, ὁ γὰρ θεὸς ἀνενδεὴς ὑπάρχων τῶν ὅλων *d*. A nobis Deus in precatione requirit præcipuè fiduciam,res nostras non nisi secundariò. Hinc primùm legitur respexisse *ad Abelem*, i. Abelis pietatem & fidem, deinde *ad eius munera d*. Alij subtiliùs, Bonum meum non (nisi) super te (est) vt Chald. D *Bonum meum non procedit nisi à te*. & Hieronymus, *Benè non est mihi sine te*. Kimhi, *Bonum meum super te nequaquam est*. id est, nequaquam te obligat & deuincit. Itaque quod boni mihi facis, gratuitò facis.

3 *Sanctis qui sunt in terra*. Transpositio Hebraica. In ipsis sanctis, qui in terra versantur, omnes meas voluntates

A tes mirificauit, miram fecit meam erga ipsos beneuolentiam & caritatem. Eos vnicè diligo, omnis mea voluptas in eis est *a*. Vnde Sanctis, qui erant in cœlo, relictis, ad hos in terram descendit *b*. *Mirificauit*. Hebraicè est Nomen פלא *veaudide*, (in) *mirificis & præclaris voluntas mea est*. Sed docere voluerũt vnde ista claritas & admirabilitas proficisceretur nempe à Deo, non ab ipsis.

a Prou. 8. 17.

b Luc. 15. 4.

4 *Infirmitates eorum*. Inimicorum scilicet. Relatiuum sine Antecedente, vsu linguæ. Infirmitates autem vocat vitia, peccata, errores. Sic Gallicè, *Leurs pauuretez sont augmentees*. ideſt, *leurs abus, leurs pechez*. Hebræi per Li

B ptoten, vt tenuiter loquatur de re graui restringunt ad Idola & impietates quas solent variis nominibus contemptim & inuidiosè appellare, *Post ea*. Duobus vocabulis ἀπὸ τοῦτο τοῦτο. post eas res, post ea peccata & impios cultus accelerauerunt & cucurrerũt: magno ardore ad ea exequenda properant. Rectius autẽ אחר per Pathah, *Achar, post*, quàm Masoretæ per Tseri, אחר *Acher, alius* Nã cunctæ interpretationes, quæ ad istorum lectionem retinendam excogitantur, sunt coactæ, & nimis Ecliticæ. Vt (Post) alium, Deum accelerauerunt. Item, Alieno, Deo, donadederunt, ideſt, obtulerunt oblationes.

C Item (Qui ad) alterum, Deum, accelerant. &c.

5 *Non congregabo conuen*. Non tibi libabo sacrificia legalia, nec libanda doceboc, *Eorum conuenticula*, συναγωγὰς, *c* Ps. 49. v. 13

corum ad sacra cõuentus & coitiones, quæ sunt de sanguinibus, ideſt ad libandum sacrificia cruenta, non cogam. Abstinebo ab his cogendis ad talia Mosaica sacrificia. Non hoc eos docebo, sed vitæ & sacrorũ puritatem. Hinc Heb. *Non libabo libamina eorũ de sanguinibus* ideſt, sanguinea & cruenta. Nam præpositio, De, מן *min*, inseruit Genitiuis possessionis. Sic de abrogatione cultuum legis loquetur. Ex quo rectè Aug. & eum secuti interpretes, de carnalibus sacrificiis & sanguinibus pe-

D corum. Sanguines etiam possunt significare cædem. q.d. Eorum cõuenticula dumtaxat instituuntur de cæde, de me & aliis interficiendis: hæc eorum sunt libamina, hæ hostiæ. Ea igitur non colligam, non ero auctor, vt colligantur, vt quæ sint cruenta & sanguinaria parricidia. Pronomen, *Eorum*, aliqui referunt ad idola, quæ infirmitates appellabat. Eorum cruenta libamina non conficiam. Septuag. tropum expoſuerunt Nam ad libandum conuenire solent homines. *Nec ero memor no-*

minum eorum, conuenticulorum, idololatrarũ, vel inimicorum meorum. Neutros dignos existimabo mea commemoratione & memoria. Euthym. *non eos amplius vocabo populum Dei, vel vineam aut hæreditatem.* Iuxta eos, qui Pronomen referunt ad idola, ne quidem Idolorum nomen vsurpabo, quæ inuocant, & per quæ iurant. Ad verb. neque tollam nomina eorum super labia mea, ideſt, non accipiam, ſed abſtinebo ab eorum nominibus penitùs vſurpandis. Sic Paulus *a*, *fornicatio ne quidem nominetur in vobis. Tollere*, etiam, *nomen*, apud Hebræos eſt iurare, vt in decalogo, *non tolles nomen Dei tui in vanum*, id eſt, iuxta veteres Rabbinos nõ iurabis, quamuis generaliùs interpretetur R. Moſe, *non vſurpabis, non commemorabis, non in ore habebis nomen Dei vanè, & perperam.* Quo ſenſu hic Dauid, vel potius Chriſtus inquit, non iurabo per Deos ipſorum. A

a Eph. 5. 3. Exod. 20. 7.

B

6 *Dominus*, eſt mihi pro diuitiis & bonis omnibus, pro legitima poſſeſſione & cõditione. Cætera repudio. Antitheſis. Oſtendit ſibi vnum Deum ſufficere, ſéque præter eum nihil quærere. *Pars hæreditatis*, pars mea hæreditaria. Sic duo Subſtantiua vſurpantur pro Subſtantiuo & Adiectiuo. Eodem Hebraiſmo, *Pars calicis mei*, pars mea calicea, & pocillaris, pars, quam bibam, vt meam. ideſt, retributio mea. Calix pro retributione & mercede paſſim *b*, *Tu es, qui reſtitues*, compoſitum pro ſimplici, vt retribuere pro tribuere. qui ſtatues, ſtabilies, firmabis, ne quis mihi eam poſſit eripere, ſuſtentabis, fulcies propriè. Tu, qui te mihi poſſidendum & fruendum dediſti, non patieris, vt me quis hac poſſeſſione deturbet. Græci hæreditate Eccleſiam intelligunt. Eam veluti perditam & profligatam inter gentes, reſtitues mihi. Alij, regnum Dei, ſiue regni Dei poſſeſſionem.

b vt Pſ. 10. 6. Apoc. 14. 10.

C

7 *Funes*. Sors, ſiue hæreditas accidit mihi, *In præclaris*, in Deo, cuius poſſeſſione & ſorte nihil contingere poſſit præclarius. q.d. In partem hæreditariam mihi obuenit, quod eſt omnium præſtantiſſimũ, quod nolim cum vlla alia re commutare. Nempè Deus, Dei gratia, eiúſque regni poſſeſſio, cùm alij opes, alij honores, alij humanam ſapientiam, alij delicias, alij eiuſmodi alias vanitates ſoleant ſibi pro hæreditate & ſummo bono eligere. Vel in excellẽtibus, & vniuerſi humanigeneris flore. In dulcibus, in ſuauibus propriè. Nihil autem Deo, Deíque religione ſuauius & amabilius. At mox, *Præcla*

D

Deo eiuſque religione nihil ſuauius & amabius.

clara, pulchra, speciosa. Hinc Chald. *sed & hæreditas mea complacuit mihi.* Funes vocat hæreditatem & portionem, Metaphora ab agris, qui funibus vel perticis mensurantur *a*. Hinc inferius *b*, *funiculus distributionis*, Allusione ad Iosue 13. & sequentibus capitibus. vbi terra Chanaan per sortes in singulas tribus diuiditur. Harum autem vocum congeries, partis, portionis, sortis, possessionis, hæreditatis, funium, eodem ferè tendentium, & Deum verum designantium, ad Auxesim pertinet. *Etenim*, & quidem mihi, vel & quidem quantùm ad me attinet, quicquid aliis illa sit, mihi est præclara. Scio multos non huius fore sententiæ & animi, at mihi interim est præclara & cunctis bonis cartor.

a Ios. 10.
b Psal. 77. 55.

B

8 Intellectum, cõsilium. Vnde Heb. qui consuluit mihi (vt hanc hæreditatem eligerem) *& vsque ad noctem*, etiam noctu me erudit, ideſt, suam erga me beneuolentiam & fauorem omni tempore, etiam aduerso perpetuat. Vel potius, celebrabo Dominum, qui me suo consilio regit, qui mihi sua sapientia adest, die noctéque, qui me docet, hanc hæreditatem perpetuo eligere. *Vsque*, non tollit noctem. i. non excluſiuè sumitur, sed in-

C cluſiuè vt loquuntur, vt nec Gallicè, *iusques au feu illa maintenu celà*. ideſt, etiam in igne, per medium ignem, q. d. etiam noctu, etiam per noctem, quo tempore videor oppressus somno, & á cogitatione alienus. Et sic habetur in fonte, *Noctibus*. quo Hebraismo, & Gallicismo explicantur multa, quæ videntur obscura, vt, *Donec ponam scabellum pedum tuorum, & donec peperit filium suum primogenitum* (incluſiuè, non excluſiuè) ideſt postquam posuero, postquam peperit. *Increpuerunt*, παῖδευσαν, erudierunt me renes mei, nocte me ad pietatem incitarũt. Admonitio vel inspiratio Spiritus sancti sæpius fit noctu, quo tẽpore diuinæ visiones plerunque factæ sunt *c*.

Psal. 109. 2. *Mat.* 1. 25.

c Spiritus S. inspirationes noctu sæpe fiunt.

D Laudabo Dominum, qui mihi benè solet consulere, vt etiam noctibus, quando vaco è negotiis, & me quieti trado, renes mei erudiant me, & doceant, quid sit suscipiendum, quid faciendum: quime illuminat Spiritu suo sancto, qui me docet arcanis inspirationibus. Significat Patrẽ sibi numquã defuisse Spiritu suo, noctibus etiam suggessisse optima cõsilia, cogitationes, affectus. Renes Scriptura in præcipuis animi instrumẽtis numerat: vnde Metonymicõs eos vsurpat pro mẽte, & eius affectibus: increpare autem, pro erudire, admonere, dirigere.

Gen. 26. 24. & 32. 23. & 46. 2. *Dan.* 2. 1. & 7. 1. *psal.* 7. & 77.

9 Dominum mihi iugiter proponebam, eum habebam ob oculos tamquam scopũ. προεώρωμην Per Dominum aliqui Metonymicè intelligunt mandatum Domini de Euangelio prædicando, & moriendo pro peccatis hominum *a*. *A dextris*, A dextris esse, vsu Scripturæ est paratum esse ad auxilium, assistere, vt infernus *b*, *Ne commoueat*, ne maneã in morte, vel vt me iuuet & defendat.

a Ioan. 6. 12. 14. 17. 18.
b Psal. 108. ver. 5. & 109. ver. 6.

10 *Propter hoc lætatum est.* De Christi resurrectione *c*, *Exultauit*, præ gaudio immenso cantat. *Lingua mea.* Ad verb. gloria mea, Epithetum animæ & mentis, quæ est corporis humani gloria *d*, hominisque pars melior ac honoratior. Vel linguæ, vt declaret non tantum se intus lætari, sed linguam quoque suam, adeò vt in hymnos erumpat. Et sanè Apostoli, *Linguam*, citant *e*, quòd translationem 70. penè semper complecterentur. *Caro.* Corpus meũ requiescet in spe, resurrectionis scilicet, glorificationis, & sessionis ad dexteram. Vel, *In spe*, confidenter, citra metum corruptionis.

c Act. 2. ver. 25. & 13. ver. 35.
d psal. 29. ver. vlt.
e Act. 2. ver. 25. & 13. ver. 35.

11 *Animam meam.* Nam Christus anima descendit ad inferos, præcipuè ad eam partem, quam Sinum Abrahæ Euangelium vocat ad soluendos inferni Patrũ dolores, *f* eosque liberandos. Nempè vt victor, non vt debitor. Vnde duo hîc sunt insignia recentiorum errata. primum, quòd שאול, *Seol*, pro sepulchro, cùm proprie infernum animarum significet, vt *g*. de Trinitate è Talmudicis & Rabbinis docui. Secundum, quod animam pro corpore, & vt impurius Beza loquitur, pro cadauere accipiant, in doctè, allegantes Leuit. Nam illic & similibus locis paucis, נפש, *nephesh*, i. anima non pro corpore, sed per synecdochen pro homine mortuo, vel potius per Metonymiã pro hominis mortui funere sumitur, pro cuius anima fiebat supremum illud officium, vbi est mysterium curæ antiquæ viuorum pro mortuis, & mortuorum animabus. Moses enim animam appellat officium supremum peractum pro mortuo, neque respicit corpus siue cadauer, quoniam eius causa, illa parentalia non tã solenniter fuissent peracta. *Ob animam*, inquit *h*, *ne contaminetur sacerdos*, ideſt, ob hominis mortui funus & exequias, in quibus pro anima eius parentabatur, & iterum *i*, *Incisionem ob animam non facietis* in *carne vestra*, vbi Onkelos, *Lesionem pro mortuo ne facietis in carne vestra*: & Noster, *super mortuo ne incidatis carnes vestras*, id est, pro mortui

f Act. 2. ver. 24.
g c. 22. 7. 1.
Duo errata Bezæ & Calumniatorum.
Officium pro defunctis in veteri lege celebrari solitum.
h Leu. 21. ver. 1.
i Leu. 19. ver. 28.

A mortui anima. Nam his locis, vti dixi, anima non simpliciter significat mortuum, sed animã mortui, pro qua ista peragebantur. Nam & Amorrhæi pro requie animarum se incidebant, putãtes id ipsis prodesse: quẽadmodum & Romani pro iisdem februabant, & diem animarum celebrabant apud Iosephum in Antiq. & Festum. Sic *a Pollutus anima*, id est, tactu hominis mortui, cuius funus instituitur. Vnde non reperitur in hac notione, nisi quando agitur de funeribus & exequiis, quasi illa fierent propriè propter animam, & in fauorem animæ, non corporis. Quod pluribus explicare libuit, vt illuminarem sententiam Mosis paucis perspectam, & ab istis corruptam, ac nefariè ad sanctissimum Christi corpus tranſlatã, quod proinde *cadauer*, ausi sunt per suum Bezam nominare, citatis his locis nihil cum hoc commercij habentibus, *Videre*, sentire metaphoricè per explicationem sensuum experiri, pati. Non modo autem corpus Christi in sepulchro corruptelam non sensit, sed nec sentire potuit, vt cæteris corporibus solet accidere, ob Verbum hypostaticè in ipso habitans *b*. In morte enim hypostasis non est dissoluta, dum quod semel assumpsit natura Christi diuina, numquam id dimisit. *Corruptionem*. Vocem nnw, *sahath*, sic solent interpretari R. Abraham & Hebræi doctiores. Non patieris, vt ego, quem sanctificasti, sentiam corruptionem, vt meum corpus in sepulchro corrumpatur, putrescat, & in puluerem redigatur. Hoc non competit Dauidi, cùm eius corpus in sepulchro corruptum sit *c*, Christo igitur, quẽ prius resurgere oportuit. Hinc in Midras Tillim *etiam caro eius habitabit tutò*. Ait R. Isaac, quod nõ dominabitur in eum post mortem scolex aut vermis. Qui *Foueam*, vertunt, pugnant cum euentu. Nã Christus sanctus Dei foueam vidit, dum in ea hæsit circiter triduum corpore. Hinc articuli fidei, *sepultus est* (corpore) *descendit ad inferos* (anima.)

a Aggei 2. ver. 14.

b Athan. apud Theod. lib. 3. Polymorphi pag. 72.

Hypostasis Christi in morte Christi non est dissoluta.

c Act. 2. ver. 29.

12 *Notas mihi fecisti*. Id est, me ad vitam reuocasti. Vias enim vitæ appellat resurrectionem & glorificationem corporis mortui, quòd his progrediamur ad vitam perfectam, æternam, & beatam. *Cum vultu tuo*, cum tuo aspectu & iucundissima præsentia, cum aspectu faciei tuæ siue essentiæ, in cuius visione consistit præcipua beatitudinis ratio. Illic enim est satietas perfecta, & plena

iucunditas. *Delectationes* sunt, vel erunt in dextera tua semper. In dextera tua sunt perennes voluptates, in qua me collocabis. Christus enim sedet ad dexteram Patris, id est, potiora eius bona, opes & incomprehensibilem maiestatem. Nam hæc locutio metaphorica est. Aliis, in dextera tua, id est, in promptu. Sed *dexteræ* vsu Scripturæ symbolum bonorum & fœlicitatis.

ARGVMENTVM.

Obsecrat ne persecutionibus obruatur. Inimicos quidem in hac vita fortunari, se verò gloriam æternam expectare.

1 Oratio Dauid. XVI. Hebr. 17.

EXâudi Dómine iustítiam meam: intênde deprecatiônem meam.

3 Aúribus pércipe oratiônem meam, non in lábiis dolôsis.

4 De vultu tuo iudícium meum pródeat: óculi tui vídeant æquitâtes.

5 Probâsti cor meum: & visitâsti nocte: igne me examinâsti, & non est inuênta in me iníquitas.

6 Vt non loquâtur os meum ópera hóminum: propter verba labiórum tuórum, ego custodîui vias duras.

7 Pérfice gressus meos in sémitis tuis, vt non moueântur vestígia mea.

8 Ego clamaui, quóniam exaudîsti me Deus: inclîna aurem tuam mihi, & exâudi verba mea.

9 Mirífica misericórdias tuas: qui saluos facis sperântes in te.

10 A

A 10 A resisténtibus déxteræ tuæ : custôdi me , vt pupillam óculi.

11 Sub vmbra alárum tuárum prótege me : à fácie impiórum qui me afflixérunt.

12 Inimici mei ánimam meam circundedérunt: ádipem suum concluserunt , os eórum locútum est supérbiam.

13 Proiiciéntes me , nunc circundedérunt me: óculos suos statuérunt declináre in terram.

B 14 Suscepérunt me sicut leo parátus ad prædam: & sicut cátulus leónis hábitans in ábditis.

15 Exúrge Dómine, præueni eum , & supplánta eum : éripe ánimam meam ab ímpio , fráme am tuam ab inimicis manus tuæ.

16 Dómine, à paucis de terra díuide eos in vita eórum: de absconditis tuis adimplétus est venter eórum.

C 17 Saturáti sunt fíliis:& dimisérunt relíquias suas páruulis suis.

18 Ego autem in iustítia apparébo conspéctui tuo:satiábor cùm apparúerit glória tua.

---

2 *Iustitiam meam*, iustam petitionem, vel iustam causam erga meos aduersarios, de qua infrà *a*, bonã meam causam & precem exaudi, attende clamori meo. *a* vers. 5.

D 3 *Non in labiis*, ab omni dolo alieniſſimam orationem, non dolosam , & fictam. Relatiuum more Hebraico subauditur : quæ non fictis & fallacibus labiis profertur, quam fundo serio & ex intimo pectore , vt cor labiis respondeat, animo sincero, & citra hypocrisim.

4 *De vultu tuo*, à conspectu tuo, à te, sic circumloquuntur *Iudicium meum*, Ius meũ, iustæ meę causę disceptatio & defensio Meam causam æquam vultu placido discepta Me tuere à meis oppugnatoribus, *Iudicium* pro vltione & defensione sępius in hac lingua, A te iudice ius meum, vel vltio mea exeat, me de meis hostibus vlcis-

cere & defende. *Videant*, faueant iis, quæ æqua sunt, æ- A
quæ meæ causæ & iuri.

5 *Probasti cor meum.* Metaphora. Vt aurum igne perspi-
citur, sic tentationibus & rebus aduersis me exploraſti,
& me sine fuco & simulatione deprehendisti cognita
meæ causæ bonitate. *Probasti* cordis affectus pernouisti.
Prouocat ad Deum. Noctis autē meminit, quia illa est
commodior ad scelera agitanda & molienda, quando
vacui sumus negotiis, soli, & ab hominibus semoti. q.
d. Etiam nocte periculum feciſti de mea innocentia,
quo tempore promptiores sumus ad mala. Quod alij B
tamen post Augustinum interpretantur de visitatione
afflictionum. Nam nox earum est Symbolum, quòd
obscuritas omnia mala augere soleat, & tenebræ for-
midabiles sint. *Igne*, cruce & rebus aduersis, quæ piis
sunt, sicut auro ignis. Sensus est fidè expressus. Ad
verb. *Conflasti me, non inuenisti malignitatem* (prauam cogi-
tationem, prop.) *meā. Non transibit, vel, ne transeat, os meum
ad opera hominum. In verbum labiorum tuorum seruaui vias per-
ruptoris. Non est in me iniquitas.* Non simpliciter, sed com-
paratè ad aduersarios, vt Saulem, Absalom, &c. Docet
enim se nihil nocuisse illis, vt ab eis debeat perſecu- C
tionem sustinere.

6 *Vt non loquatur.* Ab operibus hominum (nomen ge-
neris ad deteriorem partem) & à via peruersorum ego
mihi tempero propter verbum tuum. Vt non loquar
humana opera, carnalia, carnem sapientia, ego custodi-
ui vias duras & peruersas, ne eas facerem. i. cuitaui, ca-
ui, ob tuorum verborum sententiam, & quia illud præ-
cepisti. Vel, repressi vias duras & violentorum hominū,
Metaphora à custodiis & præsidiis militum. Annectun-
tur sini superioris versus in Heb. Nō est inuenta in me D
iniquitas, ita vt ne loquar quidem opera hominum. i.
ritia & peccata, quibus obnoxij sunt homines. i. carna-
a 1. Cor. 3. v. 4. les, vt illud Pauli. *Nónne homines estis?* Ac sic connectit
Euthymius. Ideo me examinasti, vt ego ad te cōuersus,
non humana opera, sed tua commemorem beneficia. Si
in vulgata notatione intelligis verbum *custodiendi*, vias
duras: vocabit arduas, difficiles & laboriosas; quales
sunt virtutis, cùm vitij sint faciles, iucūdæ, & delicatæ.
Hinc litera Pythagoræ, & Heb. *vias perruptoris & violētiæ*
Matt. 11. v. 12. vt in Euang. *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiūt illud.* Rabbinis ferè, *custodiui*. i. caui, vias latronis, & stu-

dia

A dia, eius qui me à recto trahere conabatur.

7 *Perfice.* sustenta prop. tene. *Vt non moueantur.* Vt non excidant à tuis præceptis, vt non sequantur quæ deteriora sunt. Euthym. Gressus, metaphoricè consilia, & actiones. q. d. Ne me labi sinas.

8 *Quoniam exaudisti me.* Quoniam exaudire iamolim meos solitus. Præteritum pro præsenti.

9 *Mirifica*, mirabiliter ostende, miris vtere miserationibus tuis ad me eruendum. Hic opus est eximia misericordia, quia periculum est maximum.

10 *Dexteræ tuæ.* potentiæ tuæ. i. ab impiis. Ad verb. abin-

B surgentibus in dexteram tuam. i. potentiam & robur. Masoretæ annectunt præcedentibus. *Vt pupillam*, vtrem longè carissimam. Hebr. vt nigrum puppæ oculi. nɔ *Bath*, filia puppa. Sic autem appellatur pupilla, quasi tenera & cara, vt filia vel puella. Custodi me tenerrimè, & maximè sollicitè.

11 *Alarum* Alæ Dei sunt potentia, misericordia, & præsidium. Metaphora ab auibus. Sub protectionem tuam me recipe, vt gallina pullos suos.

12 *Inimici mei.* Constructionem Hebraicam ad Græcam reuocarunt, Inimici mei in (siue pro) anima circúdederunt super me. *Adipem suum concluserunt*, præ pinguedine

C corporis sensus & meatus præcluserunt, vel pinguedinẽ in sua cute, intra se continuerunt, se pinguefecerũt, se ita molliter curarunt, vt maxima pinguedo in ipsorum corpore inclusa sit. Sunt voluptatibus & vẽtri dediti. Euthymius autem, *adipem intra seipsos clauserunt*, *ne trãsmitterent misericordiam.* Misericordia enim à corde & viscеribus dicitur descendere. Nodũ in scirpo quærunt, qui vertunt, cum Eclipsi: Adipe suo concluserunt (corpus suum:) vel mutata distinctione, Adipe eorum con-

Misericordia vndedescendat.

D cluserunt os suum, locuti sunt cum superbia. Simplicitas enim fontis nostra tãtùm patitur. *Os eorum*, Alij iungunt cum precedentibus, Adipe concluseruntos suum. Tam benè pasti sunt, vt ora non appareant, præ faciei pinguedine.

13 *Proiicientes me.* Exponunt illud fontis, in gressibus nostris circundederunt me, gressibus nostris obseruatis obsẽderunt me. præcluserunt omnem viam euadẽdi. Machinantur meum exitium. Ad illud appellunt omnes suas cogitationes, studia, & conatus. *Declinare*, deflectere ad diligenter obseruandos, vel etiam euerten-

dos gressus meos: vel potius, ne videant meam miseriam & plagas, sicque ad misérationem commoueantur. Vsurpat noster interpres hoc verbum sæpiùs actiuè. Statuerunt & composuerunt oculos suos ad me in terram deiciendum & prosternendum. Vel, oculos ita composuerunt, vt ad terram declinent, & niueant, ritu prauorum, qui aspectu solent esse illiberali, & in terram defixo, neque volunt misereri, aut redire in gratiam: Vt sit gestus hominum inhumanorum, qui nolũt ad miserum oculos conuertere, ne fortè cõmoueantur.

Praui aspectu sunt illiberali.

14 *Susceperunt.* Etiam hîc per. Verbum vim Nominum expresserunt, & contrà. Et similitudo eius sicut leonis (qui) appetit prædari. *In abditis*, in latibulis, ad ouiculis insidiandum.

15 *Praueni eum*, occupa conatus eius, eósque impedi. *Supplanta.* Supplantare, pede suppositio in terrã dei icere. Gall. *fure trebuscher*, Aliâs, decipere. Plantis pedum subiice, sterne eum, incurua & deiice. *Frameam tuam.* Asyntheton. (&) frameam tuam. i. gladiũ, quo protegis tuos, eripe. Ille enim opprimitur, circũsidetur, arctatur ab inimicis manus tuæ. i. ab inimicis tuæ potentiæ & roboris. Hebræi malunt esse hîc aliquot Appositiones: quarum prima sit, *Ab impio framea tua* ab impio, qui est tua framea, & gladius *a*: hinc apud Esaiam *b*, Assyrij dicuntur *virga furoris Domini*, *baculus ipse est. In manu eorum indignatio mea.* His enim velut vltore gladio vtitur ad puniendos sceleratos, vel exercendos probos. Sic & Hieron. enarrauit. *Framea* interpretantur in Ablatiuo, quòd ipsorũ nomina sint indeclinabilia. Sed congruit, vt frameam & gladium Dei, tutelam & opem diuinam vocet, vel in ablatiuo eripe me ab impio framea tua, id est per tuam frameã, quę tua est potentia & defensio. Sic & Symmachus ἐν τῇ ῥομφαίᾳ σου. Deinde in, *Ab inimicis manus tuæ*, secundam appositionem faciunt, ac legunt in Ablatiuo, ab inimicis manu tua, qui tibi sunt vice manus, & quorum opera vteris ad castigandos alios.

a vt *Iob.* 19.
b c. 10. v. 29

16 *Domine à paucis.* Prius hoc hemistichium Masoretæ satis temerè obscurarunt propter duo duntaxat puncta, vt vix vnus interpretum tentiat cum altero. Nã si מלקם notassent in Piel per Pathah & Dages cum Sept. legissentq; *Hallekém, diuide eos.* nõ nominaliter: חלקם *Helkam, diuisio, portio eorum*, excluisset infinita Rabbinorũ commenta. Ergo iuxta Sept. atque adeò simplicem litoram.

A pau

A paucis terræ hominibus, & mundanis, qui istos fulciunt,& sustentant,diuide eos,& separa,dum adhuc viuunt:illos terræ potentes,scilicet de vita tollendo,vel
A ab istorum partibus abalienando. Impij, ne firmentur paucorum terræ potentium præsidio , & opibus , vel sunt debiles, & imbecilli, ac celeriter pereunt. Rogat igitur,vt isthæc præsidia tollat, Heb. *Ab hominibus paucis sæculi,vel de sæculo,id est*, in mundo potẽtibus,vel mundo addictis.(מתים *Methim*,non significat homines simpliciter, sed homines paucos numero *a*, iuxta Rabbinos autem,*Portio illorum vita eorum* (est)vt Antithesis incipiat. Alij per paucos de terra intelligunt electos, &
B iustos, qui pauci sunt comparatione reproborum , vt Chald.qui sic vertit:*Et iustorum,qui deuouerunt animas suas propter te in mortem , de terra pars in vita æterna.* Et Euthymius: *A probis qui pauci sint,distingue eos,ne cum eis cõuersentur.In vita eorum.* Aliqui iungunt cum sequentibus.*Et de absconditis.* Antithesis.Illi thesauris tuis,& opibus repleti sunt,satiati sunt, & contenti prole,& bonis , quæ ei relinquant,plura non requirunt. At ego per iustitiam expecto videre faciem tuam , & satiari gloria tua. Abscondita opes.& bona appellat , quæ solent abscondi. Dicuntur verò Domini , quia dantur à Domino. Ven-
C trem verò desiderium eorum , quod explet Deus opibus,quæ ab ipso proficiscũtur.& in thesauro ipsius abscondũtur,vt eas promat,quibus volet& quãdo volet.
17 *Saturati sunt filijs.* Multos habent liberos,& hæreditatem, siue opes suas relinquunt liberis. *Parvulis.* nepotibus ac posteris,
18 *Ego autem.* Antithesis.*Iniustitia*,per iustitiam,& virtutem,per iusta,& sancta opera.*Apparebo*, videbo faciẽ tuam propriè , & satiabor in euigilare similitudinem tuam (imaginem , spectem) id est, per simplicissimam
D nostrorum resolutionem,cùm euigilauerit, emerserit, apparuerit pulchritudo,species, & gloria tua, quæ hodie sopita est , & obscura. Summa fœlicitas est videre faciem Dei,& satiari cœlestibus bonis. Similitudinem dixit,quia non plenè comprehendetur Dei gloria propter eius infinitam maiestatem.Vsurpatur interim euigilandi verbum,vt non tantùm respiciatur ad gloriam animi,verùm etiam ad corporis resurrectionem. Alij, cùm exurrexerit similitudo tua,id est, homo ad similitudinem tuam creatus,Metonimicè.Lõgius Chaldeus,

a Gen.34. vers.penult.

Fœlicitas summa videre faciem Dei.

& Hier

a 1. Ioan. 3. verſ. 2. b Colloſſ. 3. verſ. 4 c 1. Cor. 13. verſ. 12.

& Hieronymus reſoluunt per primam perſonam. Cùm euigilauero in ſimilitudine tua, vel in gloria ſimilitudinis tuæ, id eſt, cum gloriosè, & tui ſimilis reſurrexero. *Erimus enim illi ſimiles a, & apparebimus etiam nos cum illo in gloria b, facie ad faciem c.* A

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd ex maxima rerum deſperatione, opem, quam poetice deſcribit, victoriam, & regnum in ſe, & ſemine ſuo ſit conſequutus. Multa hîc ſoli Chriſto conueniunt. B

1 In finem puero Domini Dauid, qui loquutus eſt Domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. 2. Reg. 22. a. 2. XVII. Heb. 18. C

DILIGAM te Dómine fortitûdo mea: Dóminus firmamêntum meum: & refúgium meum, & liberâtor meus.

3 Deus meus adiûtor meus: & ſperábo in eum.

4 Protèctor meus, & cornu ſalûtis meæ: & ſuſcèptor meus. D

5 Laudans inuocâbo Dóminum: & ab inimîcis meis ſaluus ero.

6 Circumdedêrunt me dolôres mortis: & torrèntes iniquitâtis conturbauêrunt me.

7 Dolòres infêrni circumdedêrunt me: præoccupauêrunt me láquei mortis.

8 In tribulatiône mea inuocâui Dóminum: & ad Deum

A ad Deum meum clamâui.

9 Et exaudîuit de templo ſancto ſuo vocem meam:& clamor meus in conſpêctu eius, introîuit in aures eius.

10 Commôta eſt,& contrêmuit terra: & fundaménta móntium conturbâta ſunt, & commôta ſunt:quóniam irâtus eſt eis.

11 Aſcèndit fumus in ira eius,& ignis à fácie eius exârſit, carbones ſuccênſi ſunt ab eo.

12 Inclinâuit cœlos, & deſcêndit: & calîgo ſub

B pédibus eius.

13 Et aſcêndit ſuper Cherubim, & volâuit: volâuit ſuper pennas ventórum.

14 Et pôſuit ténebras latíbulũ ſu:in circúitu eiꝰ, tabernáculũ eius tenebrôſa aqua in núbibus áëris.

15 Præ fulgôre in conſpêctu eius nubes tranſiêrunt:grando,& carbônes ignis.

16 Et intónuit de cœlo Dôminus, & Altíſſimus

C dedit vocem ſuam: grando,& carbônes ignis.

17 Et miſit ſagîttas ſuas,& diſſipâuit eos: fúlgura multiplicâuit, & conturbauit eos.

18 Et apparuêrunt fontes aquàrum: & reuelâta ſunt fundamênta orbis terràrum.

19 Ab increpatiône tua Dómine:ab inſpiratióne ſpíritus iræ tuæ.

20 Miſit de ſummo,& accêpit me: & aſſúmpſit me de aquis multis.

D 21 Eripuit me de inimicis meis fortíſſimis, & ab his, qui odêrunt me: quóniam cónfortàti ſunt ſuper me.

22 Præuenêrunt me in die afflictiônis meæ: & factus eſt Dóminus protêctor meus.

23 Et edûxit me in latitûdinem:ſaluum me fecit, quóniam vóluit me.

24 Et

24 Et retríbuet mihi Dóminus ſecúndùm iuſtitiam meam : & ſecúndùm puritâtem mânuum meárum retríbuet mihi. A

25 Quia cuſtodíui vias Dómini: nec ímpiè geſſi à Deo meo.

26 Quóniam ómnia iudícia eius in conſpêctu meo:& iuſtítias eius non répuli à me.

27 Et ero immaculâtus cum eo : & obſeruâbo me ab iniquitâte mea.

28 Et retríbuet mihi Dóminus ſecúndùm iuſtitiam meam , & ſecúndùm puritâtem mânuum mearum, in conſpêctu oculórum eius. B

29 Cum ſancto ſanctus eris : & cũ viro innocênte ínnocens eris.

30 Et cum elêcto elêctus eris : & cum peruêrſo peruertêris.

31 Quóniam tu pópulum húmilem ſaluum fácies:& óculos ſuperbórum humiliâbis.

32 Quóniam tu illúminas lucêrnam meam Dómine: Deus meus illúmina ténebras meas.

33 Quóniam in te erípiar à tẽtatiône:& in Deo meo tranſgrédiar murum. C

34 Deus meus impollùta via eius , elóquia Dómini igne examinâta : protèctor eſt ómnium ſperántium in ſe.

35 Quóniam quis Deus præter Dóminum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?

36 Deus,qui præcînxit me virtúte:& póſuit immaculâtam viam meam.

37 Qui perfêcit pedes meos tamquam ceruórum:& ſuper excélſa ſtâtuens me. D

38 Qui docet manus meas ad prælium:& poſuíſti vt arcum æreum bráchia mea.

39 Et dediſti mihi protectiônem ſalùtis tuæ : & déxtera tua ſuſcêpit me.

40 Et

A 40 Et disciplîna tua corrèxit me in finem : & disciplîna tua ipsa me docèbit.

41 Dilatâsti gressus meos subtus me:& non sunt infirmâta vestigia mea.

42 Pérsequar inimìcos meos,& comprehêndam illos:& non conuêrtar,donec deficiant.

43 Confrìngam illos , nec poterunt stare: & cadent subtus pedes meos.

44 Et præcinxîsti me virtùte ad bellum: & supB plantâsti insurgêntes in me subtus me.

45 Et inimîcos meos dedîsti mihi dorsum: & odiêntes me disperdidisti.

46 Clamauêrunt,nec erat, qui saluos fáceret:ad Dóminum,nec exaudîuit eos.

47 Et commínuam eos , vt púluerẽ ante fáciem venti,vt lutum plateârum delèbo eos.

48 Erípies me de contradictiónibus pópuli: constítues me in caput Géntium.

C 49 Pópulus quem non cognóui, seruîuit mihi:in audîtu auris obedîuit mihi.

50 Fílij aliêni mentîti sunt mihi,fílij alieni inueteràti sunt:& claudicauérunt à sémitis suis.

51 Viuit Dóminus , & benedìctus Deus meus: & exaltêtur Deus salútis meæ.

52 Deus,qui das vindictas mihi,& subdis pópulos sub me : liberâtor meus de inimicis meis iraD cúndis.

53 Et ab insurgéntibus in me exaltàbis me:à viro iníquo erípies me.

54 Proptérea confitêbor tibi in natiónibus Dómine:& nómini tuo psalmum dicam.

55 Magníficans salutes regis eius, & fáciens misericórdiam Christo suo Dauid, & sémini eius vsque in sæculum.

Dilig

2 *Diligam* רחם *Reham*, diligere, sed magis Caldaicè, quàm Hebraicè. Nempè, vt alibi docuimus contra indoctos vetustatis correctores, poëtę vicinas dialectos vsurpant metri causa, vel emphaseos, & aliquando Prophetę ob aliud mysterium. Nouè ergo vertunt aliqui, De misericordia exquiram te, vel misericordiam quęram tuam, maximè cùm hìc sit coniugationis Kal, non Piel, *Firmamentum*, saxum ceu propugnaculum, in quo tutus sum. Suauia in hoc proœmio multa epitheta vsque ad vers. 5. ad captandam Dei beneuolentiam, & se in spe confirmandum. A B

3 Hęc Dei epitheta in Hebræo Metaphoricè enuntiatur, pro. *Refugium*, munitio, turris, *adiutor*, petra, rupes, *Protector*, clypeus, *susceptor*, munimentum, locus eleuatus & tutus. Sic amplificat eleganti congerie Dei in se beneficia.

4 *Cornu salutis*, cornu salutiferum, firmitas & robur inuictum ad me saluandum. Metaphora ab animalibus cornutis, quæ in cornibus robur habent. *Susceptor*, adiutor, protector. C

5 *Laudans*. Parasceue ad Narrationem. Porrò siue legas מהלל *Mehallel* in Benoni Piel, *laudans*, siue מהלל *Mehullal* in Paul, *laudatus* cum Masoretis, idem perpetuò est sensus. Nam laudatum inuocabo te Domine, id est, cum laude, precibus laude mixtis implorabo tuam opem. Vnde hic liber תהלים, *Tehillim*. q. laudum à magna parte.

6 *Circumdederunt me*. Narratio periculorum allegorica. *Dolores mortis*, maximi, quales solent esse in morte חבלי *Heble* sunt, maximè cum Segol, etiam funes, vincula. Immutabitur Metaphora, sed non sensus. Funes, qui trahunt ad mortem, *Torrentes iniquitatis*, impetus & violentiæ iniquorum, iniqui eorum concursus. Subitæ, temporariæ & impetuosæ improborum incursiones, Euthym. Inundationi aquarum confert, vehementiorem impetum persequentium. Alij congregationes, turmæ improborum. בליעל *Belial*, non iniquitatem, siue iniquum hominem aliqui interpretantur, sed Diabolum, qui sic nominatur à Paulo *a*. D

a 2. Cor. 6. vers. 15.

7 *Dolores inferni*, dolores maximi & vehementissimi, quales solent esse in inferno, Funes, gehennæ eodem sensu. Vt proxim. v. *laquei mortis*, insidiæ mortiferæ. Periculorũ magnitudine exaggerat liberationis gloriam &

A riam & beneficium.

9 *De templo sancto suo*, de cœlo *a*, & sic Kimhi. Non enim manufactum dicit, quia tunc temporis non erat erectum. Postea enim Salomon ipsum condidit. Theod. Ad hoc denotandum, præter fontem interposuerunt Epithetum *Sancto*, *Introiuit*, peruenit. *a* vt Deut. 33. 27.

10 *Commota est*. Poëtica hypotyposis vehementissimæ & valdè horribilis tempestatis, per versus duodecim, ad impetum & vim iræ diuinæ exprimendum, & exaggerandum. Celeriter, & ex improuiso aduenit in meam
C opem Deus, vectus Cherubim, alatis veluti animalibus, cũ terræ motibus, nimbis, fulguribus tonitrubus, grandinibus, ventis, imbribus, tempestatibus, cæterisque telis suis, quibus vti solet ad concutiendos, vel etiã perdendos mortales. Sic Deũ describit iratum suis aduersarijs, omnia perturbando, miscendo, fulminando, aliáque signa suæ indignationis exhibendo. q. d. Comparauit se ad me fortiter liberandum ex ipsorum manibus ac sequentes motus excitauit, qui etsi ad literam omni ex parte non contigerunt, tamen docent Deum & propter Dauidem visibiliter apparuisse, euidentibus
B signis suam demonstrando præsentiam, & veluti armis corporalibus occurrẽdo. Vt pro Iosuè contra Chanaæos *b*, pro Israële contra eosdem *c*. & Ægyptios *d*, pro ipso Dauide contra Philistæos *e*, vt cùm iratus populo, quòd regem petiisset, ex improuiso tonat *f*. *Terra*. Metaphoricè. Commoti sunt hostes Dauidis ad conspectum furentis Dei, etiamsi essent fortes, instar terræ & montium. *Conturbata*, concussa, *est*, erat. *b* Ios. cap. 10. 11. *c* 1. Reg. 7. 10. *d* Exod. 14. 20. *e* 2. Reg. 5. 14. *f* 1. Reg. 12. 18.

11 *Ascendit fumus*. Spirauit fumum & ignem è naribus præ iræ contra hostes meos vehementia. Nam fumum
D ignis sequi solet. *Exarsit*, deuorat prop. absumit, omnia scilicet, *ab eo*, igne. Hyperbolè. Tantus ignis emanauit è Dei naribus, vt ab eo carbones extincti potuerint succendi & ignescere. Vel, *ab eo*, Deo inflammato & excandescente. Carbones, fulgura aliqui interpretantur. Omnipotentiam suam in Meteoris declarat, fulgura eiaculans in impios *g*. *g* Ps. 139. 11

12 *Inclinauit*, demisit, depressit. Gall: *Il a abaissé les cieux*. Vt celeriùs adesset, cœlos veluti contraxit versus terrã. Celeritatis studio nõ eos aperuit ad descendẽdum, sed inclinauit secum, & in terras traxit. Sic & inclinari cœli videntur cum apparent nubes terræ viciniores,

Talis Dei inclinatio & descensus ad prouidentiam eius pertinet, tempestiuè bonos tuentem, improbos vlciscentem *a*, Sic apud Homerum & Aristophanem Iupiter, καταβάτης, quasi quoties intonaret, ad nubes, suum currũ agitans, descẽderet, atque inde fulmina in mortales iacularetur. *Caligo*, caliginosus aër & nimbus, fuit scilicet. Alludit ad Dei aduentũ in mõtẽ Sinai. Nã in eũ descẽdit caligine circũfusus, ne sui splendor perstringeret Israelitas in montis radicibus hærentes *b*. *13 Et ascendit.* Tribuit currum & quadrigam Deo, cum Ezechiele *c*, Volatum item super alas ventorum, & ascensum super Cherubim pennigeros, ad celerrimam Dei tutelã & præsentissimam opem repræsentandum. Sic Poëtæ fragorem citum nubiũ, qui dum æther intonuit, sentitur, curru Iouis excitari cecinêre. *Ascendit*, vt celeriter adesset, equitauit prop. vexit se super *Cherubim*, non super vnum Cherub. sed plures, vt pernicior & voluerior esset vectio. ἅρμα πτηνὸν vocat Ioseph. כרוב, *Cherub*. sing. כרובים, *Cherubim*, Plurale. *& volauit*, quasi ventum pro alis habens. Item Cherubim, vt animalia pennigera, in Ezechiele & Apocalypsi describuntur, quibus Dei quadriga agitetur. Sic Iridi & Mercurio Deorum nuntiis Poetæ alas assignant. Porrò 70. Aquila, & alij interpretes, immò & ipse Paulus *d*, τὰ, χερουβὶν δόξης κατασκιάζοντα, neutro genere & plurali numero transtulerunt, nõ quòd eius sint generis apud Hebræos, aut quòd Hebræi genus neutrum habeant, sed quia in Angelis non est sexus. Item iuxta linguæ Græcæ proprietatem, quæ propria vocabula terminationis præsertim sibi inusitatæ diuersis appellat generibus, & præsertim neutris, vt docet Hier *e*. Idem esto iudicium de Latina. Hinc rectè *f*, *Cherubim gloriæ obũbrantia propitiatorium*, & in Ecclesiastica Sacris Canonis præfatione, *Beata Cherubim & Seraphim.* Nam ridiculum est, quod aliqui excusant Græcos, quòd subaudiant πνεύματα, Latinos pertœdeat, quod commodum substantiuum neutris generis subaudire non possint, nisi *ἄυλα, animalia*. Quidni enim, *Flamina*, subaudirent. Flamen enim pro spiritu est neutri generis. Verùm nulla subauditione opus est, id est, quia huiusmodi nomina Cherubim, Seraphim, sunt per se substantiua, itẽ quia hoc est vtrique linguæ proprium, vt peregrina sexu carẽtia præsertim indeclinabilia neutro enuntiet, vt Talmud. Targum. quo modo Deum appellãt neutro. Numẽ, τὸ θεῖον, ἢ ἀειμνηστον, & An-

a vt Genes. 11. 5.

b Exod. 19. 18. 19.

c Ezech. 1. 5. 6. 7.

d Heb. 9. 5.

Cherubim cur sint neutrius generis apud Latinos & Græcos

e Ezech. 9.

f Heb. 9. 5.

A ...ctos Flamina, πνεύματα, τὰ ὑγρὰ, τὴν νοητὰ.

14 *Et posuit tenebras*, In hoc descensu latuit in densis & obscuris tenebris: circum se in modum tuguri habens aquas tenebrosissimas & densissimas nubes (has enim per tenebras intelligit.) Rursum circum eum tabernaculum eius (fuit) tenebrosa aqua, nubes densa & obscura. Nempè cœlum obduxit nubibus, obscurauit aquis, pluit, tonauit, fulminauit, grandinauit, ninxit. Hæc autem caligo & tenebrosa aqua tabernaculo Dei circumfusa, eius essentiam, gloriam, potentiam, maiestatẽ, nulla ratione aut cogitatione posse comprehendi significat. Venit ergo tectus tenebris, ne videretur, sicque securiùs feriret, & circumfusus densa nubium aqua, quæ tamen non potuit concludere, & cohibere eius fulgorem. Vnde Vers. 15.

B

15 *Præ fulgore*. Præ fulgore Dei effuso ex illa aqua tenebrosa, & per illam transparente, *nubes transierunt*, id est, per aërem ierunt, discussæ sunt, celeriter motæ, & velut tela contra hostes directæ propter eius fulgorem ipsas huc illuc disiicientem: simul & *grando & carbones ignis*, dissipati sunt, & disiecti in eius conspectu & præsentia, aduersus eos, in modum sagittarum. Periphrasis fulminis. Nam præ fulgurum micantiũ splendore obscuritas nubiũ discutitur, & igniti carbones grandine permixti contra hostes apparuerunt. *Eius*. construitur cũ *Nubes*, è fonte, non cum *in conspectu*. *Nubes eius*, id est, ab ipso excitatæ & productæ præ splendore maiestatis eis pellucent & micant (per aërem) *Carbones ignis*. fulmina & meteora ignita transierunt, emicuerunt, scilicet per Zeug. vel dissipata sunt per Eclipsim.

C

16 *Et intonuit*. Tonitru terret & fugat eos. *Vocẽ suam*, terribilia tonitrua de supernis illis nubibus, è quibus sibi tabernaculũ, & cœlũ quoddã constituerat. *Grando & carbones ignis*, Intonuerunt, vel dederũt vocẽ per Zeugma. Hæc omnia scribũtur poëticè. Nubes, grãdo, carbones igniti, tonitru, fulgura, & reliquæ sagittæ, pœnæ sunt & supplicia grauissima, quæ Deus sceleratis infligit.

D

Pœna & supplicia Dei poeticè descripta.

17 *Et misit sagittas*. Crebris sagittis suis & fulguribus attonitos reddidit hostes meos. Vt apud Claudianum, è *cœlo tibi militat æther*, Tonitrua, grandines, fulgura, pluuiæ extraordinariæ sunt signa potentis & irati Dei. *conturbauit*, perdidit deiecit.

18 *Et apparuerunt*. Harum tempestatum vi apertæ,

confractæque sunt fontium scatebræ, quæ solent latere in montium, collium, & ruptum concauitatibus. & *retecta mundi fundamenta*, id est, subterranea profundè in terræ viscceribus defixa ad vsque mundi centrum, per hiatum & apertionē terræ denudata sunt, & aperta, vt occultissima quæque terrarum paterent, harum tempestarum vi, vt sequitur Est hyperbole maximæ rerum confusionis & exundationis. *Fontes*, אפיקי, *Aphike*, effusiones, decursus. At Kimhi, *valles plenæ aquis*. A

19 *Ab*, id est, per, vel propter, vt sæpè aliàs hoc opere. Per increpationem & minas tuas Domine, per flatum ventorum ira tua excitatorum. *Ab inspiratione*, flatu venti vehementis à te immissi. B

20 *Misit de summo* Ira de sublimi cœlo, quod inhabitat, misit opem, & cœlitùs *assumpsit me*, quasi manu porrecta extraxit propriè, *de aquis*, id est, calamitatibus periculisque *multis*, tamquam malorum vndis. Vel, iuxta Chald. *de populis plurimis*.

21 *Quoniã cõfortati sunt super me*, plus quàm ego præ me, quoniam fortiores me erant multò. *Super*, passim inserunt comparationibus. Iam loquitur absque figura & simpliciter, se liberatum à multis hostibus qui fuerint velut aquæ inundantes. C

22 *Præuenerunt*, priusquam cogitarem talia, adorti sunt, dolis comprehenderunt, præoccupando in me imparatum insurrexerunt: inuaserunt me nihil tale cogitantem. *Et factus est*. At, verũ factus est. *Et*, particula passim aduersatiua. *Protector*, sustentaculum, fulcrum prop. *2. Reg. 22. vers. 19. Isa. 3. ver. 1.*

23 *In latitudinem*, in latum & securum locum: ex animi angustiis in magnum gaudium, quasi locum spaciosissimum. *Me voluit*, dilexit, me habuit acceptum, mihi fauit, me est gratia fauore, & benevolentia prosecutus. Chald. *Quoniam voluit*, *eius fuit in me*. Ad verb. desideratum me. D

24 *Iustitiam*, integritatem, iustam causam.

25 *A Deo meo*, contra Deum meum.

26 *Iudicia*, mandata. *Iustitias*, præcepta, quasi eis patere nollem, minimè sum aduersatus. חקיו, *Hukkóth*. leges Dei ceremoniales prop.

27 *Cum eo*, apud eum, erga eum. Immaculatè & integrè me cum eo geram. *Et obseruabo me*. i. cauebo, abstinebo: Sic Gall. *Ie me garderay*. *Mea*, quam cõmisi. Vitabo peccata ante commissa, vel quibus sum obnoxius, & ad

quæ

A que ſum proclivis. Cauebo ne deinceps peccē, & iniqua, vt olim, agā. Ero deinceps cautior in meis peccatis.

28 *In conſpectu*, quæ ſub. Rependet mihi pro puritate actionum mearum, quæ nota eſt illi. Repetit verſum 24. vt conſideremus attentiùs, vnumquemque à Deo recipere ſecundum ſua opera, non fidem tantùm.

29 *Cum ſancto*, Apoſtrophe ad Deùm per Epiphonema. Ita ô Domine, cum piis, integris & ſimplicibus eſſe ſoles ſimplex, benignus & integer. Ad verb. Cum pio ſiue beneficio pius eris & miſericors, cum perfecto ſiue integro perfectus, cum puro purus, & cum tortuoſo peruerſum te facies. *Deus talis in homines quales ſunt in ſeipſum homines.*

B 30 *Cum electo*, Cum vulpe eſt vulpinandum, cum Crete cretizandum. Malo nodo malus parandus eſt cuneus. *Ita*, ô Domine, *cum electo*, i. puro & bono, & purus & bonus eris, *cum peruerſo*, & vafro, te velut peruerſe & vafrè geres. Iuxta illud Apoſtoli. *Apprehendes aſtutos in aſtutia ipſorum.* 1 deſt, diſſipabis & perdes eos cum ſuis conſiliis. *Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem, in probos autem bonitatem, ſi permanſerint in bonitate &.* *Peruerteris*, peruerſus eris, peruerſum te præbebis i. ſeuerum vltorem & durum vindicē, vt peruerſitas eius meretur *b*. Ad verb. תתפתל *Tithpattal*, peruertes tete, peruerſum luctatorem te facies: Vnde, נפתול, *Náphtul*, lucta. Metaph. ſumpta à luctatoribus qui flectunt, obliquant, & variè torquent corpus, vt alterum ſubuertant. 2 *Cor.* 3. 19. *a Rom.* 11. 22. *b Leu.* 26. 14. 15. 16.

C

31 *Quoniam tu populum humilem.* Pulchra Antitheſis.

32 *Quoniam tu illuminas lucernam.* Quoniā res meas proſperas lumine tuo, tua præſentia & fauore illuſtras, illuſtra eodem fauore & gratia *tenebras*. i. calamitates & aduerſa mea. Hęc omnia ſunt poëtica. Lumen, lucerna, lampas, ſymbola gloriæ, rerum proſperarum & fœlicium: caligo, tenebræ, vmbra mortis, aduerſarum & infœlicium. Euthymius, Lucernam intellectum exponit, quod ſit animæ oculus, & lucerna hominem dirigens. *Illuminas*, proſperas, fœlicitate afficis.

D

33 *In te*, per te, tuo præſidio & fauore. *In Deo meo*, per Deum. Ad verb. In Deo meo curram, vel rumpam antemurale. ideſt, confringam, perrumpam, ſiue percurram abſque noxa, vincendo vel exiliendo mutum, qui mihi obiicitur ad ſalutē intercludendā. חיל, *Hel*, ſignificat etiam exercitum. Currā vel rumpā exércitū. i. rumpam

aciem quantumuis instructam. A

a Psal.10.v.5. 34 *Deus meus impolluta.* Emphasis linguę, de qua suprà a, pro, Impolluta est via Dei mei, aut, Deus meus impolluta (integram) habet viam. Integrũ est eius consilium. Absolutè enim vtuntur Nominatiuis, vt postea cadant in pronomen sequens. Sic Gall. *Mon Dieu, sa voye est pure & entiere, Eloquia.* Promissa Domini sunt certissima, purissima, sine fallacia & fraude, veluti purgata ab omni fæce doli, ab omni labe falsitatis. Confer cum Psal. 11. Vel excellentia, pretiosóque, quale est aurum purissimum & exquisitissimè igne purgatum.

35 *Præter Dominum.* In fonte ponitur nomen tetragrammaton, quod Dei censetur proprium, ciúsque essentiam & essentiales proprietates includere, יהוה *Jehueh. Quis Deus.* Primo loco אלוה *Eloah*, iudex, secundo, צור *Tsur*, petra, vel formator, diuina quidem nomina, sed appellatiua. Ad extremum, *præter* אלוהנו *Elohenu*, Deos siue iudices nostros. i. Patrem, Filium & Spiritum sanctum, quorum vnusquisque Deus est, & iudex noster. Nam אלוהים *Elohim* est etiam Appellatiuum, vt proinde & de Angelis, & de Magistratibus enuncietur. Ita in hoc versu sunt quatuor diuina nomina, vnum proprium, tria appellatiua. B

Pater Filius, & Spiritus S. vt usquisque Deus est & iudex noster.

36 *Deus qui præcinxit me virtute.* Explicat qualis, quantúsque sit Deus suus. Deus est, qui me viribus accinxit, & qui meos mores, vitam, facta pura, & integra reddidit. Alijs *Præcinxit.* i. virtute bellica roborauit. Quia de prę lijs hostilibus agebatur. *Virtute*, fortitudine, qui me fortem reddidit. C

37 *Perfecit.* Posuit prop. Qui effecit pedes meos ceruinos. i. celeres, agiles & veloces, tamquam ceruorum ad euadendum de periculis & persecutionibus. *Et super excelsa*, rupes, ne canes eò possent conscendere. Sic solet ceruus, vt tutò sibi esse liceat.

38 *Qui docet manus meas.* Qui brachia mea fortissima reddidisti ad feriendũ hostes meos. Vel quibus arcum æreum confringere possem. Pugnandi excellẽtiam & facultatem Deo acceptam fert. Mutat autem personã per Enallagen. *Aureum* fortissimum. Calybeum interpretatur Kimhi, ꝙ æreus hodie ex Calybe fiant, prę duro ferro & aliquoties recocto. Sed obseruandum antiquitùs omnia ferè ex ære fuisse fabricata, siue propter ferri penuriam, siue ad elegantiam. Nam & Athenæus ensium & tibialium ex ære effectorum, citato Alcæo meminit. D

A & apud Homerum & Hesiodum χάλκεια τεύχεα ærea arma, μέλαν γὰρ ἦν τοῦτ' εἰδος. *Nigrum enim non erat ferrum*, inquit Hesiodus. Vbi interpretes Tzetzes & Proclus in armorũ fabricatione ære vsos, adhibito ad id solidandum temperamento, quod temperamentum cùm defecisset, ad ferrum tandẽ deuentum esse docent. Quò pertinet tabernaculum Mosis, & templum Salomonis, in quorum rebus nulla erat ferrea, ne quidem claui, paxilli, mallei, &c. sed omnis ærea, vbi alioqui vtendum erat ferro *a. Malleus & securis & vllum ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* Facessat igitur emendatio cuiusdam Geneuẽsis Ceuallerij. *Aream calybeus*, vt נחושה *Nehoseth* non æs significet, sed calybem, genus ferri, vanissimis contra antiquitatem rationibus. a 3. Reg. 6. v. 7.

B

39 *Suscepit me.* adiuuit me, tutata est, fulsit propriè, sustentauit. Toto hoc libro Suscipere & Assumere, significant adiuuare, protegere, defendere.

40 *Et disciplina tua.* Integer hic versus paraphrasim continet breuis huius hemistichij, *Et mãsuetudo tua multiplicauit me.* Mansueta tua disciplina & institutio me in perpetuum erexit, rectum, probum, sapientem cumulatè reddidit. ענוה *Hanaua*, humiliationem etiam significat. Cùm me humiliasti, cùm affecisti malis, & crucibus, au

C xisti me, rectitudine scilicet & doctrina. Hoc posterius magis secuti sunt Septuag.

41 *Subtus me*, in loco meo. In quocumq; sim loco & sede, in lato spatio & securo posuisti pedes meos, ne impingerent. *Dilatasti.* latũ locum & spaciosum fecisti gressibus meis. Effecisti, vt quocúmq; irem, & liberè & sine metu pateret mihi iter latũ & inoffensum. *Nõ sunt infirmata vestigia mea*: non nutarunt tali mei propriè, non lapsa sunt crura.

42 *Et non conuertar*, non pedem referam, donec eos con-

D sumam: non redibo ab illis persequendis, donec deficiant. Hîc incipit canere victorias suas per posteros, maximè per Christum, qui hostes suos Iudæos ac Gentiles subegit, partim perdendo, partim conuertendo.

45 *Confringam*, cædam, percutiam prop. & non poterunt surgere. Sic Christus fregit Satanam, mortem, inferos, mundũ, vt nullã habeant vim recuperandæ potestatis.

44 *Supplantasti.* plãtis pedũ meorũ suppositi, supra *b.* b Psal. 16. v. 15.

45 *Dedisti.* in fugã vertisti. Nã fugientes terga vertunt.

46 *Ad Dominum.* Construendum cũ verbo, *Clamauerunt.*

47 *Vt pulverem.* de extrema hostium calamitate. *Deicebo eos.* Chald. *Conculcabo eos.* Tumque aperta est metaphora. Heb. *Eximam am, euacuabo, effundam eos.* q d. Cadauera eorum in cumulos ejiciam & dispergam. Metaph. à luto, quod in aceruos congeritur, & extra viam ejicitur, siue effunditur. A

48 *De contradictionibus,* seditionibus, contentionibus, rixis, rebellionibus, iniurijs. Nam Christo his cunctis modis restitit populus Iudaïcus.

Christi facta canuntur.

49 *Populus quem non cognoui* Periphrasis Gentium. *In auditu auris,* ad primum auditum, ad solum nominis mei rumorem, statim postquàm audijt Euangelij prædicationem. Sibi tribuit, quod erat implendum in suo semine, qui est Christus. Vnde ad finem vsque de Christo, vt de se loquitur. Facta filiorum suorum, ad se patres pertinere non immeritò putant. Qui ad Dauidis historiam respiciunt, interpretantur de rebellione Israëlitici populi, & subactione Moabitarum, Ammonitarum, Philistæorum, Syrorum, Mesopotamiorum, quibus domitis princeps Gentibus constitutus sit, quas non cognouerat. B

50 *Filij alieni,* Sic appellant Hebræi spurios & nothos, apud quos *Alieni,* est Genitiui casus, cum Eclipsi. Filij alieni viri. i. viri, qui non est verus maritus, vel pater. C

Mal. 12. 39. Luc. 11. 29.

Filij (inquit) meretricij, id est, Iudæi, qui & generatio adultera dicuntur in Euangelijs, ob improbitatem fidei & morum, *mentiti sunt mihi,* negarunt mihi fidem & obedientiam, me renunciarunt. Fidem mihi datam solenniter, fregerunt. Sanctè promiserant in mea vnctione regia se me & posteros meos semper habituros pro regibus. Atqui, Nolumus, dixerunt, *hunc regnare super nos:* &, *Non habemus regem nisi Cæsarem a. Inueterati sunt,* in veteri statu, in veteribus moribus & opinionibus pertinaciter manserunt, senuerunt in prauitatibus suis, in vetere homine remanserunt, vt Aug. vel ad interitum properarunt. *Nam quod antiquatur & senescit, prope interitum est b.* Hebræi legunt ijsdem quidem literis, sed diuersis punctis. Defluxerunt, conciderunt, vel defluent, concident, à נבל *Nabal.* Lectio Septuag. præstat, à בלה, *Balá,* inueterauit. *Claudicauerunt à semitis,* errauerunt de via à Patribus vsurpata, & per manus ad se transmissa, dum Christum promissum reiecerunt. Rabbini referunt ad pœnam, non ad errorem fidei & relig D

a *Luc. 19. v. 14.*

Ioan 19. v. 15.

b *Hebr. 8. v. 13.*

A religionis, quia ad verbum, *Et timuerunt*, siue, *& timebunt à clausuris suis*: id est, è locis, in quibus se absconderant, vt essent in tuto. Vt חרג, *Harag*, sit timere, pauere. At cùm alibi non legatur, & sententia sit rectior, non video, cur non potiùs significet claudicare.

51 *Viuit Dominus & benedictus Deus meus*, est Formula, q. interiectio benedictionis & gratiarum actionis. q.d, Deus meus non est vitæ expers, sicut idola. Deus meus benedictus est beatus & fœlix. Alijs pia est acclamatio. Viuat dominus, benedictus sit & laudatus, exaltetur, id est, colatur palam ab omnibus. *Deus meus*, petra mea
B prop. *Exaltetur*. celebretur ab omnibus.

52 *Qui das vindictas*, vt vindicem inimicos meos, qui tribuis potestatem vleiscendi. *Iracundis*. Propheticè. Epithetum præter fontem ob furiosum hostium animum, quem persecutionibus multis testati sunt vsque ad Constantinum.

53 *Exaltabis me*, superiorem me facies Aliqui, euches me ad dexteram tuam,

54 *Propterea confitebor tibi*. Confitetur Deum Dauid inter Gẽtes per suos Psalmos, qui ab eis religiosè canuntur:
C item per Christum filium suum, qui Gentium rex, inter eas Deum Patrem canit, & celebrat, & celebrandum docet.

55 *Magnificans*, ô Domine, qui magnificas salutem regis tui, qui saluas & liberas regem tuum magnificè. Sic & Euthy. *Faciens*, ô qui facis misericordiam Christo tuo. Pendet enim è superiori. *Et semini eius*, Christo *a*. Fecit autem Deus misericordiam Christo dum eum mirabiliter eripuit de persecutionibus Iudæorum & Gẽtium, illisque frustrà nitentibus regem constituit, eiúsque
D regnum, id est, Ecclesiam, in terra firmauit. Ita misericordias Dauidi vncto suo factas continuauit in posteros eius, & in Christo perfecit. *Sui & suo*. pro *tui & tuo*. Nam cum vocandi formulis sæpè in hac lingua est Enallage & confusio personarum.

a *Gala. 3. v. 16.*

ARGVMENTVM.

Deum, cùm ex cœlestium rerum opificio, tùm è diuina lege cognoscit: cognitum precatur, vt sibi omnia per errorem vel conscientiam commissa remittat.

Psalmus insignis contra Atheos.

1 In finem Psalm. Dauid XVIII. Hebr. XIX.

CÆli enârrant glóriam Dei: & ópera mánuum eius annúnciat firmamêntum.

3 Dies diéi erûctat verbum: & B
nox nocti índicat sciéntiam,

4 Non sunt loquêlæ, neque sermônes: quorum non audiántur voces eôrum.

5 In omnem terram exîuit sonus eôrum: & in fines orbis terræ verba eôrum.

6 In sole pósuit tabernáculum suum: & ipse tamquam sponsus procêdens de thálamo suo.

7 Exultâuit, vt gigas ad currêndam viam: à summo cœlo egréssio eius.

8 Et occúrsus eius vsque ad summum eius: nec C
est, qui se abscôndat à calôre eius.

9 Lex Dómini immaculâta conuêrtens ánimas, testimónium Dómini fidêle, sapiêntiam præstans pâruulis.

10 Iustítiæ Dómini rectæ, lætificântes corda: præcêptum Dómini lúcidum, illúminans óculos.

11 Timor Dómini sanctus, pérmanens in sæculum sæculi: iudícia Dómini vera, iustificâta in semetípsa. D

12 Desiderabília super aurum, & lápidem pretiôsum multum: & dulciôra super mel, & fauum.

13 Etenim seruus tuus custôdit ea: in custodiêndis illis retribútio multa.

14 Delícta quis intélligit? ab occúltis meis munda me: & ab aliênis parce seruo tuo.

15 Si

15 Si mei non fuerint dominâti, tunc immacu-
A lâtus ero: & emundâbor à delicto máximo.
16 Et erunt, vt compláceant elóquia oris mei: &
meditátio cordis mei in conspéctu tuo semper.
17 Dómine adiútor meus: & redémptor meus.

---

2 *Cœli enarrant gloriam.* Cœlestium rerum contemplatione facilè peruenitur ad Dei notitiam *a*. Hinc Aug *b*. & D. Thom. *c* cognitio, inquiunt, Dei, quæ ex natura habetur nos tria docet. 1. Deum esse aliquem. 2. eum es-
B se primam causam. 3. differre à rebus aliis illisque cunctis infinitè supereminere. Est autem Prosopopœia. Nam cœli non enarrant propriè, neque oratione sua exponunt, cùm non sint animati, vt falsò R. Mose, & nonnulli Philosophi putant, sed enarrare homines faciunt Dei maiestatem, potentiam, sapientiam ex suo motu perpetuo, eleganti structura, potentibus influxibus, aliisque rebus, & effectis. Sic reliqua. Nam ordine docet nullam esse rem, nullum tempus, nullam linguã, nullum locum, nullam deniq; sanctę legis particulam,
C in qua non luceat Dei maiestas. *opera.* Firmamentum, cœlum æther, docet quanta, & quàm insignis sit operatio, & fabrica eius. Docet Deum rerum esse opificem, res eius esse opera. Nam ordo est inuersus, & *opera* reguntur à parte posteriore. Vnde cùm in Heb. sit singularis numeri, מעשה *mahasiah. Opus eius.* ad constructionẽ indicãdam numeri mutatio à nostris interpretibus facta est. *Firmamentum*, expansio propriè. Vastus cœlorum ambitus, & extensio. Aërem exponit Chaldæus, qui inter cœlum & terram latissimè est expansus. In illo mirabilia meteora cernuntur, quæ & ipsa docent & præ-
D dicant Dei opera, & effectus admirandos. Sic multi *d*: Firmamentum siue expãsionem. (Nam illic quoque est רקיע *Rakiah*) separantem aquas superiores ab inferioribus, accipiũt pro aëre, qui separat nubes à mari, fluuiis, & reliquis aquis inferis. 70. magis putarũt esse cœlum. Nã [illegible] nõ dici potest de aëre, vt qui sit fluxissimus, infirmissim⁹ minimè [illegible], solidus, & fixus, de cœlo optimè quippè, quod sit solidũ subsãtia & situ e. His assen-
tiuntur veteres Rabbini, apud quos רקיע *Rakiah*, epithetum cœli, non aëris. Allegoricè *f* cœli Apostoli, sol

a Sic Rom. 1. *vers.* 20.
b *Serm.* 55. *in Ioan.*
c 1. *par. q.* 12. *art.* 12.
Tria de Deo naturali cognitione scire possumus.
d *Gen.* 1. 6.
e *Iob.* 37. 18
f *Roma.* 10. *vers.* 18.

Christus

Christus, tabernaculum Dei Ecclesia, lex Euange- A
lium, &c.

Dei cognitio traditione maximè propagatur.

3 *Dies diei eructat.* Altera Prosopopœia. Singulis diebus, & noctibus innotescere Deum, & annunciari, ac vicissitudinem dierum, & noctium, tam ratam & constantem declarare Dei vim, & potestatem. Dies vnus diei alteri, nempè subsequenti, loquitur verbum Dei, & nox præcedens nocti sequenti indicat scientiam, & cognitionem eius: ita vt quasi de die in diem, & de nocte in noctem, de Deo verbum, & scientia propagari, & in omne æuum continuè transmitti videantur. Nam *Dei*, in vtroque hemystichio per Zeugma repetẽdum: ídque passiuè, verbum siue sermonem de Deo scientiã B
Dei (de Deo) q.d. Dies diebus aliis fundit, ad dies alios perenniter transmittit sermonem de Deo, loquitur in sæcula de Deo, Deumque esse, qui omnia condiderit, & moderetur. Metonymia etiam quadrat. Ea, quæ diebus, & noctibus contingunt, vt prospera, & aduersa, variáque alia Dei iudicia, verbum Dei declarant, & de eo sermonem faciunt. Sublimiùs aliqui de Filio Dei, & Verbo increato. q.d. Dei λόγος operatorius, & cognitio habetur per dierum, & noctium vicissitudinem, tam rato ordine, & constãtia decurrentem, vt tantorum operum laus non possit tribui, vel temeritati, vel naturæ, vel alij causæ. Perpetuæ vicissitudinis dierũ, & noctiũ C
cõtemplatione, Deus cum suo Verbo, quo omnia procreauit, cognoscitur. Iuxta alios etiam, Verbum Dei
a Gen. 1. v. 3 vocat, quo dixit, & facta sunt *a*: Dei ergò Verbo, & mandato intelligitur cœlos esse effectos, ex illa dierũ, & noctium vicissitudine, & successione. *Scientiam*, notitiam Dei, vel sapientiam.

4 *Quorum.* Desideratur in Heb. sed est subaudiendum. Ponitur autem pro ablatiuo *quibus*, per quos sermones: vel secundum alios pro datiuo *quibus*, id est, à quibus. Per Antiprosin poëticam casus pro casu. Non sunt linguæ, neque sermones, quibus non audiantur voces cœ- D
lorum. Nulla natio tam est barbara, quæ cœlum contemplans, ad opificis eius notitiam, & prædicationem non possit perduci. Metonymia Loquelæ, & sermones, pro hominibus cuiusque linguæ, & sermonis. Vel potius est Hebraismus, quo posteriùs relatiuorum redundat, priore *quorum* in illud *eorum*, cadente. Hæc quæ dicimus de cœlorum, & huiusmodi aliarum rerum eructatione;

ratione, non sunt loquelæ, neque sermones, quorum voces non audiantur, id est, nō sunt sermones obscuri.
A & submissi, sed clari, & aperti, id est, apertè, & intelligēter cœli, dies item ac noctes enunciant Deum, apertam de eo emittunt vocem, clarè eum confitentur vbique terrarum è suis effectis, mirabilisque fabrica, ac opificio. Cuius sententiæ mox ratio subiicitur. Quoniam eorum sermonum sonus in omnem terram pertingit, in terrarum omnium oras, & fines verba eorum perueniunt. Tam fortes, & cōtentæ sunt illæ loquelæ, vsque adeō sublimes, & acuti sunt illi sermones. Sic passim apud Hebræos occurrunt duo relatiua pro vno, posteriore vel redundante, vel emphatico.

B 5 *Sonus eorum.* Per Prosopopœiam loquuntur suo modo cœli Deum vbiq; terrarum. Hebraicè linea eorum, & structura (ad lineam confecta) Qua metaphora cœli moles ad amussim fabrefacta indicate dicitur infinitam opificis præstantiam. Sed Sept. more suo ad sensum respiciunt & locutionem emolliunt secuti sententiā proximi versus, vt Dauid more suo se explicet, qualem insinuat Apostolus *a*, de prædicatione Apostolorum Vel קו *Kau*, pro קול *Kol*, per apocopen poëticam. Chald. *In omnem terram extensi sunt effectus eorum.* *a* *Rom.* 10. *vers.* 18.

C 6 *In sole* Hypallage. Solem posuit in tabernaculo suo, id est, in cœlis. Vnde Heb. *Soli posuit tentorium in eis.* Sed respexerunt ad mysterium; quo *in Christo* vero sole *Deus erat*, ac veluti domicilium suum habebat *mundum reconcilians sibi b*. In sole, inquit, Deus habitat, suum domicilium habet, vnde gloriosè illustris, maiestate plenus apparet. q.d. sol, in quo Deus insidet, siue per quem excurrit per totum mundum ipsum loquitur, ostēdit, &c. Vbi nota tria præcipuè hic consideranda proponi de sole, formositatem, celeritatem, & caloris vehemētiam. Solis deinde pulchritudinem comparat sponso, vim, & impetum giganti, siue forti viro: thalamo hemisphærium inferius, e quo ab occasu rediens in ortum, iubar suum splendidè refundit, & pulcher ad nos reuertitur. *b* 2. *Cor.* 5. *vers.* 19. *De sole tria proponūtur.*

7 *Ab summo cœlo.* Ab extremo cœlorum exoritur, ab
D vltimo Orientis puncto. Alieniùs, à maxima eleuatione, id est, meridiei puncto.

8 *Occursus.* Compositum pro simplici, cursus. conuersio. Circuitus solis est vsque alterum eius extremum, id est, vltimum Occidentis punctum. *Nec est qui se.* Nullus mort

lus mortalium, vbicumque habitet, expers est [illegible] eius salutaris. Etiamsi agat sub axibus gelidissimis, & ab ipsius curriculo remotissimis, vim & fomenta tam ipsius in se, quàm in sua regione, & rebus sentit. Generalius genus, id est, neutrum etiam fons patitur. *Nec est se abscondens*, nec est, quod se abscondat. Nec quicquam est, quod non eius calidam efficacémque virtutem persentiat. Omnia enim sui caloris virtute contingit, licet alia minus, suáque calefaciendi fouendíque vi penetrat abditissima quæque, etiam terrarum profundissima, in quibus infinita pretiosè, & mirificè generet ac producat. Effectus solis illiæ sunt pretiosi, & mirabiles. 8

8 *Lex Domini.* Altera Psalmi pars, in qua lex Domini, testimonium, iustitiæ, præceptum, timor, iudicia sunt
a Psal. 118 re idem, etsi ratione differant, vt audies infra *a*. Per legem autem aliqui intelligunt totam Scripturam sacram, non eam Scripturæ partem, quæ est de agendis, cauendis, vel etiam credendis. *Immaculata*, perfecta propriè. Docens non tantùm facienda, verùm & credenda, colenda, &c. *Conuertens*, à malo, & erroribus, reuocans in viam, corrigens, reducens. Vox משיבת *Masibath*, etiam *Tranquillans*. Nam & lex Domini conscientiam trãquillat, pacat, recreat, & reficit animam, & sic loquitur in-
b Psal. 34. vers. 21. ferius *b*, vbi nos: *Redimet animam meam à malignitate eorum. Fidele*, certum, verax, non fallens. Deus enim certò stat promissis. *Parvulis.* Docens pueros, & ex Paulo stultos *c*. Ex paruulis homines reddit sapiẽtes. Paruulos vo
c 1. Cor. 1. vers. 27. cat simplices, & idiotas, vt *d Abscondisti hæc à sapientibus, & revelasti parvulis.* Hebraicè פתי *Pethi*, simplex, docilis,
d Matth. 11. vers. 25. credulus. Commendat legem Dei ab effectibus, quod sit irreprehensibilis, veram sapientiam præstet, &c.

10 *Iustitiæ* Mandata. *Rectos*, rectum iter ad vitã docentes. *Lucidum*, purum, mundum propriè. *Oculos*, cordis, id est, intellectum: mentes hominum cæcas Dei ignoratione. Quin & boni, & mali discrimen patefacit *e*. D
e Rom. 7. vers. 7. 8. 11 *Timor.* Metonymia. Præcepta Domini docentia Dei timorem, casta sunt, & pura, quorum fructus est perpetuus. Nam durat in cælo, & migrantem è corpore hominem sequitur. *Sanctus ἁγ.* legit noster inter-
f Strom. li. 7. pres. At rectiùs Clemens Alexand *f*. ἁγνὸς *Castus, sincerus.* Nam Hebraicè טהרה *Teora* mundus, purus. *Permanet.* עומדת *Homedeth*, לעד *lahad*, in participio, stans in

æternit

A æternitatem. Vnde in quibusdã exemplis. *Permanens*, vt sint duo fructus timoris Domini. Primus est, vt purum hominem, & peccatis vacuum reddat, alter, vt fœlicem in perpetuum. *In sæculum sæculi*. Periphrasis æternitatis, quæ nihil aliud est, quàm sæculorum perpetuatus ordo, & series. Hinc in fonte לעד *Lahad* in æternitatem. *Iudicia*, accipi possunt non pro præceptis, quibus ostendit, quid iudicet agẽdum, sed pro decretis, & actis Domini, & exemplis misericordiæ, & iræ, quibus punit scelera, & virtutes compẽsat. Quicquid gerit, quicquid iudicat, & decernit, id est, opera prouidentiæ, quæ continentur præmiis, & pœnis, prosperitatibus, & calamitatibus, sunt vera simul ac iusta. *In semetipsa*, per se, & sua ptẽ natura. Hebraicè יחדו *Iahdau*. *Pariter*, id est, ad vnũ omnia, nullo dempto: à maximo ad minimum vsque citra exceptionem recta sunt, & iusta. Sept. εἰσὶ ἀνὺ, in idem, similiter: sunt simul æqua, & iusta. Porro fasciculi myrrhæ auctor *a* notat tres hos versus *b* de lege legisque præceptis perfici decem dictionibus, pro numero decem præceptorum, siue decalogi, & decem rationum, quibus Deus omnia administrat (ספירות *Sephiroth* vocant,) & decem dictorum, quibus omnia *c* condidit, & instituit.

Æternitas quid.

a Gen. 11.
b 9. 10. 11.
c Gene. 1.

12 *Super*. Vltra aurum, plusquam mel, &c. *Lapidem pretiosum*. פז *paz*, obrysum, aurum recoctum, & purissimum, Gemmas item pretiosas. *Multum* πολὺν. רב *Rab*. Adiectiuè, nõ aduerbialiter. *Et fauum*. Hebraicè ונפת *venopheth*, *& fauum*, siue distillationem fauorum. Repetitio superiorum: nam mel est fauorum liquor.

13 *Seruus tuus*. Ego, qui sum seruus tuus. Loquitur de se in tertia persona, suo exẽplo probans diuinæ legis effectus. *Custodit ea*, נזהר בהם *Nizhar bahem*. Clarus fit, cautus, sedulus in illis (obseruãdis.) Chal. *Diligẽs in eis*. Possit verti, illuminatur per ea, admonetúrque, vt sciat quid agendum, credendum, sperandum, amandum. *Retributio*. merces, præmium æternum. Etsi enim credentibus in Christum gratis remissio peccatorum, & iustitia concedatur, tamen vita æterna non gratis solùm sed etiam ex operibus primã illã iustificationem gratuitã subsequẽtibus tribuitur, & nihilominùs gratuita esse, & dici nõ desinit. *Gratia enim Dei vita æterna d*: quoniã illa opera iustificationẽ sequẽtia nõ sufficiũt, itẽ quia sunt longè infrà retributiones. *Nõ enim sunt cõdignæ passiones huius tẽporis*

Vita æterna, & gratia, & meritũ bonorum operum dicitur, & cur.

d Rom. 6. vers. 23.

a Rom. 8. 18 *poris ad futuram gloriam a*. Denique quia illorum ope- A
rum radix est gratia. Nam citrà eam non fuit merita,
& propter eam merita sunt. Vnde cùm ex meritis dari
Meritū quid. dicitur, ex gratia dari affirmatur, meritum enim species
est gratiæ, videlicet, *opus ex & in gratia factum*. Cæterùm
ne concurrere videamur ad vocantis & monentis gra-
tiam, siue ad adeptionem vitæ æternæ, Scriptura etiam
asserit, vitam æternam esse retributionem, & alibi tri-
bui secundum opera, reddi ex operibus, ex iustitia &c.
nempè quoniam opera ex pacto conuento Dei ope-
rantis cum operariis ex denario diurno ratione quam-
b Mat. 20. 2. dam habet iustitiæ b.
B
14 *Delicta*, errores propriè, qui committuntur in le-
gem, quis potest enumerare, cùm tot & tanti sint? Hac
exclamatione declarat misericordiam Dei necessariam
esse, quęcumque fuerit hominum virtus & obedientia.
Ab occultis, ab iis quæ me latent, ab occultis delictis,
vel erroribus. *Ab alienis*, masculinè. Ab alienis homi-
nibus, id est, prauis atque peruersis, quorum alieni sunt
mores, parce mihi, libera & serua me. Alienos appellat
tyrannos, & insignitè improbos Gall. *Estrangers, d'estran-*
c Ps 53. v. 3. *ge façon*. vt infrà vel etiã infidèles, alienæ & peregrinæ
religionis Vulgò, ab alienorum hominum peccatis. Si
quid (ait) cùm aliorum peccatis communicaui, par- C
ce. Vnde D. Augustinus neutro genere accipit; He-
bræi legunt per זרים ר *Zedim*, non זרים ר *Zarim*. A su-
perbis prohibe seruum tuum, siue libera. In neutro
Aliena, appellare etiam possit Crimina, quasi res alie-
nas & stupendas. A peccatis mihi parce, méque libera
aliquanto grauioribus, & extraordinariis. Tria pecca-
torum genera attingit, quæ sibi remitti velit, infirmi-
tatis, ignorationis, malitiæ siue præsumptionis; quæ
Rabbini vocant דימזד *Demezib*. per superbiam.
15 *Mei*, mihi, in me, *ei* Genitiui casus, non Nominatiui.
Et est Græcismus, quo verba Dominandi regũt Geni-
tiuum. Si alieni isti, siue superbi, non fuerint in me do-
minati, si mihi non præualuerint, si pro suo imperio & D
magnitudine me non induxerint ad aliquid contra
Deum agendum, si ad eorum gratiam, vel ad eorũ im-
perium & dominatum nihil peccati commiserim: tunc
integer ero & mundus veniam à maximis & multis
peccatis & delictis. Est enim singulare pro plurali per
Synecdochen. Apud D. Augustinũ sublata ambiguitate
legitur,

legitur, *Dominata*, neutro genere, vt suprà. Nam quando improbi imperant, coguntur probi multa facere per impatientiam, exemplum, adulationem, &c. Negatum ab eis vexentur. Orat ne se subiiciat infidelibus regibus & tyrannis, sub quibus cogatur multa cõmittere contra Deum, & religionis puritatem. Hinc Hebraicè per מן, *A.* particulam prohibentis: Ne quæso mihi dominentur, tunc integer ero. Peccata autem dominari dicuntur, cum prævalent, & hominem ex vno flagitio in alterum detrudunt *a*. siue peccandi nimis frequẽti consuetudine, siue nimis cæco desideriorum carnis impetu. Quali locutione peccatum regnare in carnalium mẽbris Paulus dixit. *Maximo*, multo. רב, *Rab*, vt, suprà *b*, Estque Synecdoche numeri. Etsi Aug. restringat ad superbiam, peccatorum maximum, & fontem.

a Rom. 6.14.

b Vers 12. & 13.

16 *Eloquia oris mei*, oratio mea tibi erit grata & accepta. Sic & cogitatio mentis meæ. Eam enim gratè exaudies, ô Domine adiutor meus, &c Vel deprecanter, Sint, vt complaceant eloquia, &c.

17 *Admio*. In fonte per Metaphoram, *petra mea*, id est fortitudo.

ARGVMENTVM.

Precatio siue votum pro pio principe ad bellum proficiscente, vt Deum habeat propitium. Christo tribuitur contra Satanam.

1 In finem. Psal. Dauid. XIX. Heb. 20.

EXaúdiat te Dóminus in die tribulatiónis, prótegat te nomen Dei Iacob.

3 Mittat tibi auxílium de sancto: & de Sion tueátur te.

4 Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaústum tuum pingue fiat.

5 Tríbuat tibi secúndum cor tuum: & omne consílium tuum confirmet.

6 Lætábimur in salutâri tuo: & in nómine Dei nostri magnificábimur.

7 Impleat Dóminus omnes petitiônes tuas: nunc cognôui, quóniam saluum fecit Dóminus Christum suum.

8 Exaúdiat illum de cœlo sancto suo, in potentátibus salus déxteræ eius.

9 Hi in cúrribus, & hi in equis: nos autem in nómine Dómini Dei nostri inuocábimus.

10 Ipsi obligâti sunt, & cecidêrunt: nos autem surréximus & erêcti sumus.

11 Dómine saluum fac regem: & exaùdi nos in die, qua inuocauérimus te.

---

2 *Protegat.* eleuet te prop. In tuto constituat, in loco edito & altè summoto à periculis collocet. *Nomen Dei Iacob*, id est, Deus nominatus & inuocatus à Iacob: vt nomẽ significet nominationem. Significare etiam possit virtutem & potestatem. Virtus Dei Iacob te protegat. Vtroque modo exponitur illud Christi *a*, *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti*, id est, inuocatione, vel virtute. Aliqui Hebræorũ, nomen Dei Iacob, nomẽ Dei tetragrammaton, cuius vi olim fiebant miracula. Alij, Deus ipse Iacob: quia (inquiunt) Deus est nomen suum, & nomen suum est Deus ipse, propter summam & perfectam simplicitatẽ. Hæc obserua, quoniam variè nominis Dei fit in his Psalmis mentio.

Matth. 28. 19.

3 *De sancto*, loco scilicet de sanctuario, de loco arcæ. Abben Ezra. *de Ecclesia*, in qua exaudit, & non extrà. Aliqui, de cœlo *a*, *Tueatur*, fulciat prop. sustentet.

a vt vers. 8.

Oblationum duo genera cruenta vna incruenta altera.

4 *Sacrificij*, oblationis tuæ farinaceæ & incruẽtę prop. Duo enim erant genera sacrificiorum in lege. Vnum incruentum adumbrans altaris nostri sacrificium, alterum cruentum corporis Christi in cruce oblationem delineãs. *Pingue.* Habeatur pro pingui sacrificio. sit gratum, acceptum, efficax, quo denique placetur. Eodem sensu Heb. דשנה *sedascheneh*, *Incineret*, quamquam etiam, דשן, *Dasan*, densum & pingue esse significet. In cinerem redigat Deus, allusione ad ignem cœlitus aliquoties missum, vt deuoraret holocausta, & in cinerem cõuerteret. vel ad ritũ, quo hostiæ cõburebantur super

c Genes. 4. 4. 15. 17. & Iud. 13. & 3. Reg. 18. 38.

altare cu Dei acceptatione q. d. faciat ex eo cinerem, non respuat, sed consumat igne suo sacro supra altare, vt solet sacrificia. *Sela.* *a Abben Ezra Exod. 27.*

5 *Secundum cor tuum*, quæcumque desideras. *Confirmet*, impleat, perficiat.

6 *In salutari tuo*, in defensione tua, in salute, quam attuleris. *In nomine*, in inuocatione, vt sup. *b.* *Magnificabimur*, triumphabimus. Ad verb. vexillabimus, vexillum erigemus siue explicabimus. Metaph. à victoribus, vel gloriosis ducibus. vel putarunt esse metathesim poeticam B גדגל, pro, גגדל, *Nedaggel*, pro *Negaddel*. *b* *vers. 2.*

7 *Nũc cognoui.* Sacerdos siue Ecclesia inter solẽnia sacra vaticinatur, vel saltẽ sperat regẽ bello superiorẽ fore.

8 *In potentatibus*, potentia & viribus Dei salus (sit) dexteræ eius. Regis scilicet. Vel dextera eius saluet eũ potentissimè, Vt *Eius*, referatur ad Deum. Saluatio dexteræ Dei sit potens. Defensio eius sit cum potentia & fortitudine. Cui Rabbini magis fauent. Nam iũgunt reciprocè cum præcedentibus. Exaudiat illum in potentiis salutis dexteræ suæ. i. potenti sua dextera. Possit pronunciatiuè per Eclipsin, *Est*, non autem *sit*. cum viribus, C potentia & fortitudine (est) salus dexteræ eius, salus per dexteram eius contingens.

9 *Hi in curribus.* Verba Inuocandi & Memorandi apud Heb. construuntur cum Præpositione. Latinè sic, Hi currus, & hi equos, nos autem nomen Dei inuocabimus atque memorabimus. (In Heb. enim verbum Memorandi siue Recordandi ponitur) Curribus & equis hostes confidũt, eos inclamant, de eis mẽtionẽ omnẽ, vel præcipuã faciũt: nos cõtrà Dei inuocatione nitimur *c.* *c vel 1. Mac. 3. & 4. Iud. 7. 2. Par. 14.*

10 *Obligati.* vincti. inflexi, constricti, prostrati, viribus destituti sunt. Heb. כרעו *charehu*, *incuruati sunt*, succubuerunt, eodẽ sensu. Hinc quidã putat legendum, *Obliquati*. D

11 *Regem.* Rectè in Accusatiuo. Nam Athnah non perpetuo distinguit, præsertim in hoc libro, Prouerbiis & Iob. 2. quia hic currit ad Reuia vocis sequentis המלך, *Hammelech*. 3. Apposuerunt accentus Masoretæ pro libito. Itaque non obligant. 4. Consequentia orationis hic esse precationem pro rege docet. Tamen Recentiores sic distinguunt, per Zeugma. *Domine saluũ fac*, (nos). *Rex exaudiat nos in die qua inuocabimus.* Sic Chald. *Verbum Dei* (nota mysterium de Dei λόγῳ) *redime nos. Rex fortis excipe precem nostram in die inuocationis nostræ.* Verbum Dei redemitnos.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd Christum regem multa gloria affecerit, eiúsque hostes sit tandem perditurus.

1 In finem, Psalmus Dauid XX. Heb. 21.

DOmine in virtúte tua lætábitur rex: & super salutáre tuum exultábit veheménter. B

3 Desidérium cordis eius tribuísti ei: & voluntate labiórum non fraudásti eum.

4 Quóniam prævenísti eum in benedictiónibus dulcédinis: posuísti in cápite eius corónam de lápide pretióso.

5 Vitam pétiit à te, & tribuísti ei: longitúdinem diérum in sæculum, & in sæculum sæculi.

6 Magna est glória eius in salutári tuo: glóriam, & magnum decórem impónes super eum. C

7 Quóniam dabis eum in benedictiónem in sæculum sæculi: lætificábis eum in gaúdio cum vultu tuo.

8 Quóniam rex sperat ín Dómino: & in misericórdia Altíssimi non commouébitur.

9 Inueniátur manus tua ómnibus inimícis tuis: déxtera tua inuéniat omnes, qui te odérunt. D

10 Pones eos, vt clíbanum ignis, in témpore vultus tui: Dóminus in ira sua conturbábit eos, & deuorábit eos ignis.

11 Fructum eórum de terra perdes: & semen eórum à filiis hóminum.

Quó

A 12 Quóniam declinauérunt in te mala: cogitáuerunt consília, quæ non potuérunt stabilire.
13 Quóniam pones eos dorsum: in reliquiis tuis præparábis vultum eórum.
14 Exaltáre Dómine in virtúte tua: cantábimus, & psallémus virtútes tuas.

---

2 *Virtute tua*, tua potentia & ope. *Super salutare.* in salu-
B te siue defensione tua.

3 *Voluntate labiorum*, Sic apud Ioannẽ *a*, *Scio Pater, quia semper me audis* Quicquid enim Christus corde desiderauit, vel ore rogauit, Deus impleuit cumulatè, hodiéque impler. Quare *Séla*, ad finem Versus in Heb. ponitur. Ad Verb. prolationem labiorum ipsius non prohibuisti ei. Séla. *a Ioan. 11. 42.*

4 *Præuenisti*, promptè & liberaliter cumulasti eum largis & prolixis beneficiis, priùs dedisti ei quàm peteret: nempé ab ipso primo conceptus puncto, benedictiones & gratias suauissimas & excellentissimas. *Dulcedinis.*
C Gratiæ. Ad verb. *boni sine bonitatis.* Benedictionibus optimis, vel largissimis & amplissimis. *Posu sti*, constituisti eum regem & iudicem cœli & terræ, atque in throno gloriæ collocasti, vt sedeat ad dexterã tuæ maiestatis. *Coronam*, regium diadema. Sic inscribit gloriosam humanæ formæ maiestatem & potentiam. Christo enim data est corona diuina *b*. in qua scriptum est, *Rex regum & Dominus dominantium c. De lapide pretioso* Alij, de obrizo, de auro purissimo. vt, ID, *Paz*, sit aurũ pretiosissimum & præstantissimum. q.d. regnum à te consecutus est excellentissimum. Eiusmodi enim corona est Regni nota & insigne. Videtur alludere ad coronam victi re-
D gis Ammonitarum auream, & lapide pretioso mirabilem ad Dauidem delatam *d*. *b Phil. 2. 6. Psa 8. 9.* *c Apoc. 19. 16.* *d 1. Par. 20. 2. & 2. Reg. 12. 30.*

5 *Vitam petiit*, vt reuocaretur scilicet à morte ad vitam immortalem. Quod sequitur, est Periphrasis vitæ æternæ. *Christus enim resurgens à mortuis iam non moritur e, &c.*

6 *In salutari tuo*, quando eum saluasti, & pro hac corpo *e Rom. 6. 9.* rata vita, æternam in throno diuinæ maiestatis ei præbuisti.

7 *In benedictionem*, vt sit benedictus in sese, aliis autem

benedictionis & fœlicitatis omnis auctor ac causa. i. vt fit aliis benedictioni. Quare respectũ putat Kimhi ad illud a, *In semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes*. q.d. constitues, vt sit benedictio & fœlicitas hominum, vt per eum cæteri benedicantur, ac beentur. Ieiunè, qui interpretantur, Pones eum in benedictiones, cumulabis eum omni benedictionum genere. Nam non vult hunc regem tantùm fore benedictum & beatum, verùm etiam benedictionem cæteris allaturũ. Alioqui *Benedicendi* verbo more suo vsus esset, non *ponendi* siue *dandi in benedictiones*. Possessiuè Euthymius, vt benedictionibus affluat & sanctitate participet. Aliàs passiuè, vt sit benedictioni, vt ab hominibus benedicatur, & collaudetur. *Cum vultu tuo*. Aspectu vultus tui magnam lætitiam capiet. Nã clarissima tui visione vltra cæteros perfruetur, quà etiam homo. Alij, fauorabilem vultum ei præbebis.

a *Genes.* 22. 18.

A

B

8 *Et*, etiam, sanè. *In misericordia*, per misericordiam & auxilium Dei non dimouebitur de suo throno, regióq; statu, non decidet sua spe, neque ea frustrabitur. Sic *Et*, expletiuũ est, vel emphaticum. Simplicius copulat superioribus sequentia. Quoniam rex sperat in Domino, inque eius misericordia, ideò nõ commouebitur. Nam Athnah non exactè distinguit in hoc libro.

C

9 *Inueniatur manus tua*. Inueniat manus tua omnes inimicos tuos, eos, quantumuis se ipsi abscondãt, assequatur & cædat. De Iudæorum abiectione. *Inimicis*, Datiuus resoluendus per Ablatiuum cum Præpos. Ab inimicis tuis. *Inimici* tui inueniant manum tuam, potentiã, vel plagam manus tuæ. Curiosius aliqui, *Sufficiet manus tua inimicis tuis, dextera tua sufficiet odio habentibus te*. Nam, vt commodus sit sensus, nempè hic, Manus tua satis erit potens & valida ad puniendos hostes tuos: tamen נמצא *Matsa*, inuenire propriè significat. Rectiùs ergo vel Chaldæo teste, *Apprehendat plaga manus tuæ cunctos inimicos tuos, & vltio dextera tua contingat omnibus, qui te oderunt. Tuis*, qui tuo regi obedire detrectant. *Manus*. Sinistra tua. Nomen generis restringitur ad deteriorem partem, maximè quando commemoratur præstantior. q.d. Sinistra simul ac dextera eos cæde, vtrâque manu percute, vt citiùs & graviùs conficiantur.

D

10 *Pones eos, vt clibanum*, inflammabis eos, exures & cremabis, vti incenditur clibanus, siue fornax ardens. Perdes eos vt ligna, quæ in ignem coniiciuntur. *Vultus tui*.

Vultus

A Vultus Metonymicè, pro ira. Nã ira in vultu cernitur. Eos, quando irascêris, veluti igne consumes. *Conturbabit*, deglutiet propriè. Hinc Chal. *Deus ignis inflammabit eos, & consumet eos incendio gehennæ. Ignis.* Vehemens tua indignatio *a*, Ardor tuæ vindictæ. De igne inferni, vel de conflagratione Hierusalem & templi.

a vt Psal. 77. vers. 26.

11 *Fructum.* Fructum & semen eorum, filios & totam progeniem appellat. Significat Iudæos cum sua posteritate perituros. *A filiis*, ex numero hominum.

12 *Declinauerunt*, Actiuè, vt suprà *b*, inclinauerunt, impossuerunt, intenderunt in te mala: conati sunt te malis

b Psal. 16 ver. 13.

B onerare, atque adeò obruere. Metaphora ab iis, qui bajulis onera imponũt *Te*, id est, tuos. Tribuit Deo, quod Dei cultoribus competit. Sic in Actis *c*, *Saule, Saule, quid me persequeris*, id est, meos. *Stabilire*, perficere praua & dolosa sua consilia.

c Act. 9. 4.

13 *Quoniam pones eos dorsum.* Humerum propriè Fugabis eos, in fugam vertes, humeros obicere, terga dare coges, vt à dorso vulnera excipiant. *In reliquiis tuis*, in his quos tu reliqueris. & residuos feceris è tanta strage. Gall. *de tes restes*. q. d. Deus vltionem suam diriget in reliquias, id est, posteros eorum, veluti liberos & nepotes. Vox Hebræa מיתר *methar* non tantùm residuum, reliquias *d*, sed etiam neruos & chordas arcuum significat,

C vt supra *e*. *Præparabis vultum eorum*, sub. ad sagittas, vel ad plagas. Est enim Eclipsis, vt docet R Kimhi. q. d. Dorsum & vultum eorum ita compones & aptabis, vt ferire & impetere iaculis tam à dorso, quàm à fronte valeas. Reliquias telis iaculisque persequêris, & rectâ in eorum vultum collineabis. Ad verb. *In neruis* (siue reliquiis) *tuis aptabis in vultum eorum* (sup. sagittas) Sagittas tuas tendes contra vultum eorum. A tergo & à fronte

d vt Ios. 13 ver. 16.

e Ps. 10. ve. 3.

D contra eos laxabis tela tua.

14 *In virtute*, in fortitudine tua, misso scilicet Filio. Sic *Virtutes*, potentiam.

ARGVMENTVM.

Christus Patrem in cruce obsecrat, enumeratis suæ perpessionis appendicibus, vt sibi adsit. Sese inuitam reuocatum, eius laudes toto mundo propagaturum. Congruit morbo desperatis.

1 In finem, pro susceptione matutina, Psal. Dauid. XXI. Heb. 22. A

DEus Deus meus réspice in me: quare me dereliquísti? longè à salute mea verba delictórum meórum.

3 Deus meus clamábo per diem, & non exaúdies: & nocte, & non ad insipiéntiam mihi.

4 Tu autem in sancto hábitas, Laus Israël. B

5 In te sperauêrunt patres nostri: sperauêrunt, & liberásti eos.

6 Ad te clamauêrunt, & salui facti sunt: in te sperauêrunt, & non sunt confusi.

7 Ego autem sum vermis, & non homo: oppróbrium hóminum & abiéctio plebis.

8 Omnes vidéntes me, derisérunt me: locúti sunt lábiis, & mouêrunt caput.

9 Speráuit in Dómino, erípiat eum: saluum fáciat eum, quóniam vult eum. C

10 Quóniam tu es, qui extraxísti me de ventre: spes mea ab vbéribus matris meæ, in te proiéctus sum ex vtero.

11 De ventre matris meæ Deus meus es tu: ne discésseris à me.

12 Quóniam tribulátio próxima est: quóniam non est, qui ádiuuet. D

13 Circundedérunt me vítuli multi: tauri píngues obsedérunt me.

14 Aperuérunt super me os suum: sicut leo rápiens & rúgiens.

15 Sicut aqua effúsus sum: & dispérsa sunt ómnia ossa mea.

16 Factum est cor meum tamquam cera liquéscens: in médio ventris mei.

7 Aruit

A 17 Aruit tamquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faúcibus meis,& in púluerem mortis deduxísti me.

18 Quóniam circundedêrunt me canes multi: consílium malignántium obsêdit me.

19 Fodêrunt manus meas, & pedes meos: dinumerauêrunt ómnia ossa mea.

20 Ipsi verò considerauêrunt,& inspexêrunt me: diuisêrunt sibi vestimênta mea, & super vestem
B meam misêrunt sortem.

21 Tu autem Dómine ne elongáueris auxílium tuũm â me:ad defensiônem meam cónspice.

22 Erue à framea Deus ánimam meam:& de manu canis únicam meam.

23 Salua me ex ore leônis: & à córnibus vnicórnium humilitâtem meam.

24 Narrâbo nomen tuum frátribus meis: & in
C médio Eccléſiæ laudâbo te.

25 Qui timêtis Dóminum laudâte eum: vniuérsum semen Iacob glorificâte eum.

26 Tímeat eum omne semen Israël: quóniam non spreuit,neque despêxit deprecatiônem paúperis.

27 Nec auêrtit fâciem suam à me:& cùm clamárem ad eum,exaudíuit me.

28 Apud te laus mea in Eccléſia magna:vota mea
D reddam in conspêctu timéntium eum.

29 Edent paúperes, & saturabúntur: & laudâbunt Dóminum, qui requírunt eum: viuent corda eórum in sæculum sæculi.

30 Reminiscêntur, & conuertêntur ad Dóminum:vniuérsi fines terræ.

31 Et adorâbunt in conspêctu eius: vniuersæ familiæ Géntium.

A hementiam exprimens, vt humanæ naturæ statum, & conditionem explanet, vtque non se, ac res suas à Deo negligi, sed auxilium paternũ differri significet. Hinc Hierony. *Hic* (inquit) *humanitas loquitur. Nam in passione Christus derelictus pro parte carnis.* Quod repetit Augusti. *a* contra blasphemias Caluinitarum, hinc colligentium Christum in cruce desperasse, vel desperantis vocem emisisse, & ad desparationem vsque terriores mortis, & dolores inferni, flammásque, & supplicium infernale post mortem sustinuisse. tot enim in hunc locum locutionibus delirant. *Verba delictorum meorum, παραπτωμάτων*, quæ fundo pro delictis meis. Putauerunt Sept. in He-

B breo esse Metathesin poëticã שגה *Shaag, rugit*, pro שגה *Shagá, errauit*, cùm Hebræi hodie simpliciter interpretentur, *verba rugitus mei*. q.d. quamtumuis clamem & rugiam, non liberor, non saluor, sed maneo derelictus. Non videor impetraturus liberationem, quamuis eam petam multis clamoribus, & rugitibus. Sed Metathesis etiam congruit. Salus remota est à verbis, quæ fundo propter delicta mea, id est, quæ mihi causa totius generis humani imputantur. Nostra enim peccata sibi propria, suáque fecit, eorum vt pœnas penderet. Hæc & similia de Christo dicuntur κατ' οἰκείωσιν, ἢ ἀναφορὰν. Hîc enim personam nostrã vsurpat, & in nostrum ordinem

C aggregat, qui delictis sumus constricti. Damasc. *b* post Iustinum Mart. Theodoritum, Athanasium, Nazianzenum, Cyrillum, Ambrosium, Hieronymum. Quò pertinet illud Augusti. *c Totum hunc versum dixi partim ex persona Christi, quòd ad formam Christi attinet, partim ex persona sui corporis*, quod est Ecclesia, vt sit vox Ecclesiæ in Christo patientis vel in quo patitur nostra infirmitas. *Meorum*, quæ ego expienda suscepi: apud Esaiam *d*, decies repetitur Christum peccata aliena expiasse, suáque fecisse.

a De gratia noui test. c. 6.

Caluinitarũ blasphemiæ in Christum horribiles.

b Li. 4 Ortho dox. c. 20.

c De gratia noui test. c. 6

d Lib. 53. vers. 4. 5.

3 *Et nocte* (clamabo) *& non ad insipientiam mihi* Idque

D non propter meam stultitiam, & insipientiam, idque non propter mea peccata, sed aliorum, atque adeò totius generis humani. Sic quæritur *e*: *Quæ non rapui, tunc exoluebam*, & sic alibi *g*: *Irruerunt in me fortes, neque iniquitas mea, neque peccatum meum*, id est, nulla mea iniquitate, & culpa. Si me clamantem propter meam stultitiam, & culpam non exaudires, equidem minimè querer

e Psa. 68.

f Psal. 58. vers. 4 5.

quererer. Nunc cùm clamem, non propter vllam meam A
insipientiam, sed alienam, cur Domine non exaudies? Gall. infra. *Et de nuict, & ce n'est pour ma folie. Ad* ergò pro
a *Psal. 129. vers. 3.* *ob, propter,* vt infrà a Frigidè alij: Et non ad stultitiam mihi erit, vel reputabitur hic clamor, vt me omninò desertum desperem: me nõ stultitiæ propterea arguẽt, &c. *Mihi,* quæ in me est. Vel est datiuus possessionis Hebraicus, pro genitiuo, vt in Græcis Psalmorum inscriptionibus, Psalmus Dauidi, id est, Dauidis, vel Dauidicus. Facilius versum fuisset, sed non fortasse efficaciùs.
Et non est silentium mihi. Ne quidem nocte sileo, & desisto B
à te inuocando. Vel, *& non est excisio, siue stupor mihi*, vel meus, vt ל indicet genitiuum: idq; non propter meum stuporẽ. Quod postremũ sunt hîc sequuti Septuaginta.
4 *Tu autem.* Et tamen tu *in sancto* (in cœlis) *habitas,* vnde cunctos prospicere, & te inclamãtes exaudire soles, atque adeò ad iuuandum prosilire: in cœlo sancto loco sedes, nec descendis siue accurris (*Gall. Et tu y demeures.*) nec quicquam videris curare mala, quæ patior. Illic nunc præter morem desides, permanes, securus quiescis, nec te moues ad opitulandum, nec progrederis ad exaudiendum, nihil veluti curans, & sollicitus de meis C
malis, neque inde pedem efferens, vt me liberes, ô *laus Israel,* (Duplicitei) ô Deus, quem Israëlitæ laudant, colunt, ac celebrant. Item passiuè, in quo laudatur, gloriâ, & honore afficitur Israël, fidelisque populus, eius decus, & ornamentum. Nam posthabitis reliquis gentibus, addixit se populo Israëlitico, ac illum multis mi-
b *Rom. 9. 4.* raculis, & beneficiis exornauit *b*. Habitare est morari, tardare, desidere, non prodire, nõ sese mouere propter alicuius clamorem. Vnde יָשַׁב *Iashab*, etiam sedere significat, permanere.
5 *Liberasti eos.* Externo, & admirando modo.
6 *Non sunt confusi* Sunt enim exauditi, & liberati. Confundi est rem speratam, vel petitam non impetrare. D
7 *Vermis.* Abiectissimus, & contemptissimus coram
c *Esa. 53. 2.* *Psal. 108. 16.* mortalibus, imbecillimus, & plenè expositus hominũ proculcationi. Vermi similis, abiectus, & contemptus, *sine specie, & decore* c. *Et non homo.* אִישׁ *Is*, vir. Quam Emphasim Chaldæus expressit. *Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portans vituperia hominum. Abiectio plebis,* contemptus populi.
8 *Locuti sunt labijs.* Blasphemias scilicet. Aperuerunt

contrà

A contra me labia. Ad verbum: *Dimiserunt siue laxarunt labium* (ad blasphemias.) Eclipsim agnoscit Chaldæus, *Garriunt malum labijs suis. Monerum caput*, præ contemptu. Nutu capitis me illuserunt, contemptim, & effusè irriserunt, dicendo supp. *a*. *a Matth 27. vers. 40.*

9 *Speraui, &c.* Ad verbum: *Deuoluit se in Dominum*, se totum ei commisit. Mimesis blasphema. Exprobrant enim non peccata, sed pietatem. Sic Satan omnem in Deum spem excutere, & Dei promissa in ludibria conuertere conatur. *Quoniam vult eum*, quoniam eum diligit, & beneuolentia prosequitur. quoniam in ipso complacuit. Postquàm eius est tam cupidus, vt ipse iactat *b*. *b Matt. 27. vers. 43.*

B 10 *Extraxisti.* Vt vnicus meæ humanæ originis Pater atque auctor, me citra humanam opem, & concursum eduxisti è materno vtero, miro item modo, saluis videlicet claustris virginalibus. Alij propugnasti, de periculis eruisti, & liberasti ab ipsamet vulua. E præteritis beneficiis benè sperat de futuris. *Spes mea.* Ad verb. *Sperare me fecisti super vbera matris meæ. In te*, עלי *super te*, vt & Heb. In tuam fidem, & tutelam proiectus sum. q.d. tuæ tutelæ ab vtero commissus sum, ab infantia, tuæ curæ demãdatus. Nam *te*, hoc loco est accusatiui casus. *c 1. Pet. 5. 7.*

C Sic loquitur Petrus *c. Omnem sollicitudinem proiecit in ipsum.* Metaphora fortasse ab obstetricibus. Super tuas manus prodiens ex vtero eiectus sum, ita vt me eis susceperis obstetricis loco. Nonnulli translationem deducunt à pueris proiectitiis, siue expositiis. Proicere enim significat exponere etiã apud prophanos, vt Plautum in Cistellaria: *Ego proieci eam, alia mulier sustulit.* Aliqui, *in te*, per te, tua virtute eductus sum ex vtero materno, non humana. Nam nisi Deus seruaret, & aleret infantulos in ventre, mille modis perirent, & suffocarentur. Hinc illud Iob *d*: *Visitatio tua custodiuit spiritum meũ.* *d Iob 10. 12.*

D Sic Chal. *In tuo robore leuaui me à visceribus vẽtris matris meæ.*

11 *Ne discesseris.* Ne elongaueris te.

12 *Quoniam tribulatio.* Hypotyposis passionis Domini poëtica, vt nos eius magnitudo à peccatis deterreat.

13 *Vituli, tauri pingues.* Iudæi, & milites instar istorum animalium petulantes, & efferati. Canes mox *e*. Vnicornes, qui mansuefieri neqùeunt *f*. *Pingues*, בשן *Baschan*, Hebraice, in qua regione ob bonitatem pastionis armẽta erant pinguissima, & prævalida. Quæritur de multitudine, & sæuitia hostium, significãs Iudæos & pontifices ping *e ver. 18. f ver. 23.*

ces pingues, & efferatos ventres.

14 *Aperuerunt.* Aperto, & hiante ore sicut leo in me irruerunt, vt me laniarēt. Nam non solùm leo aspectu, verùm etiam oris rictu, & rugitu formidabilis *a*.

a Amos 3. vers. 8.

15 *Sicut aqua.* Ob sanguinis effusionem, qui confosso multis vulneribus corpore totus penè effluxerat. Vires corporis sicut aqua effusa diffluxerunt, & resolutę sunt. Humore viscido sum destitutus, qui reliquos humores conglutinat, *effusus sum*, id est, liquefactus penè in aquam. *Dispersa sunt*, separata sunt, ab inuicem diuisa, in opia succi, & humoris viscosi vix sibi cohærentia, vel distracta à se inuicem, & è suis locis mota præ tormentorum acerbitate.

16 *Liquescens.* Nihil refert vtrum construatur cū *cera*, an cum *cor*. Nam in Hebræo, vt in Latino, cum vtroque conuenit genere, & Athnah non distinguit. *Ventris*, viscerū meorū propriè. Nec venter hîc sumi debet arctè, pro illa parte, in qua sunt cibi, & stercora. Nam in eius medio cor non est, sed pro parte corporis superiore vsque ad collum. B

17 *Tamquam testa.* Quæ solis calori exposita exarescit. *Virtus mea*, vitalis vigor, & succus, per quē vita sustinetur. robur meū, vt quod sit defectū sanguiné, & omni vitali succo. *faucibus meis.* Palato, vt loqui nequeam præ siti, præ nimia siccitate, quæ ex natiui humoris defectu oritur. *In puluerem mortis*, in mortē, & sepulchrū. q.d. ex tāta calamitate, nihil aliud expecto, quā mortē. Hyperbole Alioqui sup. *b Non dabis sanctū tuū sentire corruptionē:* nēpè vt in sepulchro in pulueris corruptelā redigatur. C

b Psal. 5.10 c Phili. 3.2. d Matt. 7.6.

18 *Canes.* Impuri homnes, & impudētes, vt apud Apostolū *c*, *Videte canes*, & in Euang. *d. Non est sanctū dandū canibus*, sic infrà *e*, & apud Comicum, *Am verò canis?* Vnde apud Homerū graui contumelia hostis dicitur κυνάσπις. *Concilium*, congregatio malè agentium, per עדת *aadath.*

e vers. 21.

19 *Foderunt.* Hebraicè gemina est lectio, כארו *Caarú*, *foderunt*, & כארי *Caari*, *sicut leo.* Locus quidē in posteriore est corrupus, sed ἀνεμέσητος, fortuitò, & casu, quasi per se, & sponte propter nimiam affinitatem duarū literarū Iod & Vau, quę adhuc olim erat maior in manuscriptis, dum inter se dumtaxat parua lōgitudine differūt. Alioqui Iudæi locū non corruperunt de industria, sed variè lecti, & scripti, alterā siue lectionē siue scripturā, id est, nostram agnoscunt, & interpretātur, alterā verò, id est, D

decer

deteriorem, vt quæ suam ipsorum perfidiam prætegat, sequuntur. Nam quòd nostram agnoscant, apparet è
A magna Masora, quam in Epitomen cõtraxit R. Iaacob Ben Haim *a*. בקצת ספרים מרוייקים כתוב כארו וקרי כארי *Biktsath Sepharim meduiakim cathub caharu vkari caari.*

a In exẽplaribus Venetianis pagin. 898. colo. 4. tomo vltimo. Messecheth, Aleph.

In aliquibus (inquit) *libris emendatis scribitur Caarú*, & *legitur Caari*. Deinde è Glossa Hebræa ad illud capitis 23. Numero כארו *sicut leo*, quæ notat in exemplaribus correctis hîc scribi *Caarú*, *non Caari*, & quando scribitur *Caari*, legi tamen *Caaru*. Denique è vetustis Psalteriis Hebraicis, imò & recentioribus emẽdatis, vt Gerardus Veltuyckus *b* docet, cuiusmodi vnum auum suum ha-
B buisse, se fida cõscientia testari profitetur Ioannes Isaac è Iudaismo conuersus *c*. Qui norunt Masoretarum formulas de קרי וכתב *Keri*, & *Ketib*, ista intelligunt. Nempe, vt pingui minerua loquamur, scriptũ quidẽ esse *foderunt*, à Dauide videlicet, sed legi *sicut leo*, puta à Iudæis, propter affinitatem vocabulorũ, quæ in fonte cernitur. Item in emendatis codicibus scribi *foderunt*, in margine autem, *sicut leo*. Ex quo intelligitur vnum relicto altero irrepsisse è margine in contextũ, magno Iudæorum suffragio, vt longiùs à crucifixionis mysterio abscederẽt. Nec tamen propterea locum corruptum dixerim, sed
C variæ esse lectionis, quod ipsi appellant, קרי וכתיב *Keri vkétib*, vt quæ contigerit, non ex hominum malitia, verùm casu, & legitima occasione, dum fieri non potest, quin interdum propter literarum, dictionũ, sententiarum rationem, consequentiã, similitudinem, & conuenientiam aliqua varietas per temporum interualla, & transcribentium diuersitates influat. Alioqui nouum testamentum in plerísque locis, tam Græcè, quàm Latinè, dicas esse corruptum, nedum omnes auctores, dum aliqua exẽplaria, verbi causa *d*: habent, τῷ κυρίῳ ἀναθύσ-
D σεις, vt legit noster, alia cáque plura κλίνῃ. Et sic in infinitis aliis, quorũ causa Typographi notas variæ lectionis vna cũ contextu coguntur, vel ad marginem, vel ad calcem emittere. Etsi enim vna sit aduẽtitia, vel potius irreptitia, altera nativa, & germana, tamẽ quia sæpè dubitatur, vtra sit genuina, cogimur iudicium nostrum suspendere, & vtramque recipere, ac interpretari. Quod tamen hoc loco non fit. Nam citra controuersiam genuina lectio est כארו *Caarú*, siue *Carú*, *foderunt*, ὤρυξαν Septuag. *foderunt, & finxerunt*, Hieronym.

b In appendice libri Sebile Tóhu.

c Lib. 2. Defensionis veritatis Hebraicæ.

d Rom. 11. vers 11.

irrep

irreptitia כארי *Caarì*, *sicut leo*. Quare & illa plana erit ac facilis, hæc obscura & Ecliptica. *Sicut leo, circundederunt*, sup. per zeugma, *manus meas & pedes meos*: vel iuxta Chaldæã paraphrasim, *Mordẽt* (per Eclipsim) sicut *leones manus meas & pedes meos*. sensu interim eodem recidente, nisi quòd fixionis & clauorum mysterium non tam apertè patet. Corruptam autem non concesserim, quia Masoretæ religione tacti, & Dei numine atque prouidentia, literas nusquam attigerunt, siue alterarunt, in punctis dumtaxat & aliis notulis suum iudicium & inuenta secuti. Omitto nonnullos docere hoc mendum non esse Masoreticum, sed quorundam indoctorum Iudæorum à 600. annis, qui cùm in Masoreth essent exercitati, & *Ketu* & *Kerib* propter varia & dubia confectum nescirent, vocabulum in margine notatum textui inseruerint, siue quia verum legerent, parui interesse existimabant, siue quia magis vrgebantur voce *Caarù*, quàm *Caari*, nihil interim in margine relinquentes, quod veram germanam, & primigeniam lectionem ostenderet. Præterea, vt quis mordicùs retineat *Caari*, nihil tamen effecerit aduersus nostrum ὑφυφαν. Nam etiam parua Masora in hunc locum, vocem כארי *caari*, per Camets reperiri hic dumtaxat, & *a* in Ezechiæ Cantico, & id *Eithré Issanaiá*, id est, duabus glossis & significationibus docet. Itaque cùm in Esaia significet *Sicut leo*, oportet hic aliud significare. Quid verò aliud obsecro, quàm *fuderunt*, ne sententia sit imperfecta & ecliptica, néue à sua radice extirpetur? Etsi enim res Grammatica non id videatur pati, at multò ab eius regulis alieniores sunt pleræque aliæ voces, quę proinde זרות *Zaroth* (extraneæ) appellantur, de quibus integros tractatus scripserunt R. Abraham & Helias Leuita. *Dinumerauerunt*, dinumerare possunt extensa, Ἀνυπτικῶς. In prima persona *Dinumero, dinumerauerim, dinumerare possim*. Ita in cruce sum distentus, vt omnia mea ossa dinumerem, si velim, per Eclipsin particulæ ש, (vt) numerem. Sed actionem tribuerunt spectatoribus 70. Quoniam Christus hac distensione & distractione artuum tantũ cruciatum sentiebat, vt ipsi non vacaret ossa sua numerare.

20 *Considerauerunt*, me, per hypozeugma. Me, scilicet, fic manibus & pedibus confossum, & ossibus luxatũ, cum contemptu cõtemplati sunt, oculos pascentes tali spectaculo. Nisi malis repetere præcedentia, manus, pedes, ossa

a Esa. 38. 13.

b Luc. 23. 35.

A offa. Heb. considerabunt, respicient, diuident, mittent. Sed S. pt. Propheticè verterunt per præterita, ac si passio Christi iam fuisset ob rei certitudinem. Item quia præcesserant præterita. Sic enim in hac lingua præcedentia tempora dant significationem sequentibus. *Inspexerunt*, torue respexerunt, vel spectarunt meum malum cum voluptate. ἐπιδεῖν sic accipitur in Abdia. *Diuiserunt*. Milites Christi crucifixores partiti sunt inter seveſtimenta Christi superiora, id est, בגדים, *Begadim*. & pro tunica interiore, id est, לבוש, lebus. quæ sic contexta erat, vt scindi posset, dissui non posset, sortiti sunt *a*. *Ab.* 1. v. 12.

a Mat. 27. 35. *Ioan.* 19. 18.

B 21 *Conspice* Heb. Festina. Hactenus cruciatuum descriptio. Petit iam liberari.

22 *A framea*, à gladio, id est, morte violẽta. Metonymicè: *De manu*, de potestate rabidorum meorum hostium. *Canis*, enim per Synecdochen sing. pro plurali. *Vnicam meam*, id est, animam, quam habeo vnicam, non multas (vt in Basilien. Concilio definitum est.) Ita R. Kimhi, vt sit epithetum poeticum animę Græcè τὴν μονογενῆ, vnigenitam meam. Aliqui *vnicam*, id est, solitariam, omni ope destitutam, ab hominibus desertam. Alij, vnicè caram, vel vitam meam.

Anima vnica est in singulis hominibus.

C 23 *Leonis*. Synecdoche, singulare pro plurali. Leonum, Iudæorum crudelium. Aliqui Caiphã intelligũt, quem constat primas tenuisse in hoc scelere. Nonnulli Diabolum, vt caput & principem huius crucis. Sed propriè ab eo non sibi timebat Christus, quia illum sciebat in se non habere quicquam *b*. *A cornibus vnicornium*, id est, à cruce. Nam cornu vnicornis, crucis solius figurã refert. Iustinus Martyr cõtra Tryphonem. Quod innuere videtur Ælianus, dum scribit animal esse ferocia indomabile, equi magnitudine, iubis & pilis fuluis, pedibus

b Ioa. 14. 30.

Cornu vnicornis Crucis figurã gerit.

D inarticulatis, aprina cauda, voce absona, cornu vno in fronte, nigro. versuris constante, nõ leni, in mucronem desinente, durissimo. Nam per versuras transuersum crucis fortassis intelligit. Precatur autem, vt se ad vitam mortalem per resurrectionem reuocet. *Humilitatem meam*, עניותי, *Hanithani*, afflictionem meam, & miseriam. Vulgò putant esse præteritum, *Respondisti mihi*. Sed sententia minùs cohæret. & affixum, י, *Ni* etiam iungitur cum nominibus, maximè imperfectis.

24 *Fratribus meis*, Apostolis iuxta illud *c*, *Nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt*. Vel hominibus

c Mat. 28. 10.

bus in genere. Hinc enim Apostolus *a*, colligit eiusdem naturæ nobiscum cõsortem Christum fuisse, quos fratres appellet, non tantùm spirituali cognatione coniunctos, verũ etiam propinquitate carnali. *In medio Ecclesiæ* iuxta illud *b*. *Per dies quadraginta apparuit eis, loquẽs de regno Dei. Laudabo te.* Dicẽdo s. quod sequitur. Nã Hebræi in suis μιμησεσιν, illam vocem subaudiunt. Sic sup *c*. 25 *Qui timetis dominũ*. Hinc etiã deinceps Christus loquitur de sua resurrectione, Patris glorificatione, populorũ cõuersione, Ecclesiæ ædificatione, Apostolorũ prædicatione, Sacramentis, &c. Non tã appositè aliqui putant iã deinceps Dauidẽ loqui, & sermonẽ Christi excipere. 26 *De precationem.* עניות, *Henuth*, etiã sonat afflictionem, humiliationem, vt עני, *Hanith d*, *Pauperis*, meã, qui sum pauper, miser, & omni humano auxilio destitutus, qui me exinaniui, forma serui & mortali assumpta *e*.

27 *Faciem suam. Ame.* Immutarunt Heterosin ad perspicuitatem. Ab eo, scilicet paupere, dum clamaret ipse, exaudiuit eum. Nec contempsit me, qui sum pauper. Facies Dei hic designat fauorem & gratiam, iucundum & serenum Dei conspectum, Anthropopathos, nõ imperscrutabilem eius essentiam & gloriam *f*, aut irã aduersus peccata *g*, *Exaudiuit*, liberando à morte per resurrectionem & collocationem ad dexterã *h*. Nam etsi Christus non fuerit exauditus, quantum ad euasionem crucis, martyrij, mortis, calamitatum, pro quibus videbatur deprecari, fuit tamen, quantum ad æqualitatem, vel etiam effectũ potiorẽ. Docemur in genere precari Deũ, vt nobis adsit, succurrat, liberet, &c. at modum liberandi & opitulãdi, relinquere ipsius prouidẽtiæ & iudicio.

28 *Apud te.* παρ' ὁσοι, à te. Et sic Hebraicè interpretatur R. Dauid. A te hoc habeo, vt te laudem in magna & frequenti Ecclesia. Quòd metam misericorditer saluaueris, dedisti mihi materiam laudandi te in magno cœtu & frequentia, palàm & publicè. Noster legit *eri*, *apud te est laus mea*, eodem sensu, id est, laudis meæ materia, Metonymicè. Vt te laudẽ publicè, est in te positũ, & in salute, quam mihi afferes. Te laudabo, *in Ecclesia magna*, id est, *Iudæorum & Gentium*. Ecclesia parua est Synagoga vetus, vt quæ constaret solis ferè Iudæis: Magna recẽs, vt quæ sit Catholica, id est, ex vniuersis gentibus. Simpliciùs verteretur, de te laus mea in Ecclesia multa. רב, *Rab*, & multum & magnum. *Vota mea*, vt diuulgationem

a Heb.2.12. Christus noster fratres.

b Act.1.3.

c verſ.8. & Pſ.2.verſ.2.

d verſ.23.

e Phil.2.7.

Facies Dei quid.

f vt Exod. 33.ver.13.

g vt Pſ.37. 4.& 50.ver. 10.

h Phil.2.v. 8.9.

Precandum Deum a nobis quotidie.

Euang

A Euangelij. Aug. sacrificium Eucharistiæ corporis & sanguinis Domini. *Eum* te. secundæ personæ in tertiam mutatio ob reuerentiam.

29 *Edent*, de sacramento altaris loquitur. *Pauperes.* Epithetum fidelid passim, Vnde Chromatius *a*, coniungit cũ, *Beati pauperes spiritu.* עניים, *haneuim* etiã modestos & humiles notat. *corda*, animi eorum beata immortalitate immortales erunt. vt *b*, *Qui ex hoc pane manducauerit, viuet in æternum. Eorum.* Etiam hic seruierunt perspicuitati. Nam Heb. *cor vestrum, cor vestrum viuet*, id est, immortalitate afficietur, vel voluptate summa, fœlicitate. Nã

B viuere etiam pro recreari, refici, è mœroribus, reuiuiscere, è malis cõualescere & emergere *c. vere vixit spiritus Iacob.* cuius contrarium de Nabal *d*, *& mortuum est cor eius.* Hinc vita pro fœlicitate, securitate, lætitia apud Salo *e*, *In serenitate vultus regis vita.*

30. 31. & 32. *Reminiscentur & conuertentur, &c.* De conuersione gentium vaticinatur. *Gentium*, gentibus, Syntaxis Græca, qua verba dominandi regunt genitiuum.

33 Vers. 29. prædixit pauperes agnituros Deum, & comesturos de sacrificiis, nam illi primùm amplexi sunt Euangelium. Nunc idem vaticinatur de pinguibus, id est, potentibus & principibus terræ, qui secuti sunt, vt

C sacrificium esset commune, Denique, inquit, se ei sumitent, participes fient sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, & reliquorum beneficiorum Euangelij, se ei incurnabunt omnes, qui descendunt in terrã, id est omnes mortales: vel iuxta alios, pauperes, qui in ærumnis velut in puluere iacent. Vel denique, *mortui, qui audient vocem filij Dei f.* quo alluisse putant Apostolum dũ ait *g.* *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, terrestrium, cœlestium, infernorum. Omnes*, plurimi, Hyperbolicè: vel omnes præordinati & electi, vt *h*, *Erunt omnes docibiles, siue docti à Deo.*

34 Perpetuò illi per resurrectionem viuam: neque amplius moriar. *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Viuit autem Deo i. Illi.* apud

D illum, vel Datiuus commodi, id est, ad eius gloriam & decus, in illius laudem: siue ad eum glorificãdum & celebrãdũ. Viuere etiã possit significare, vita beata & æterna perfrui, vt *k*, *Quærite Deum, & viuet anima vestra.* Scio recẽtiores Rabbinos aliter legere, sed satis incõmodè. Nã lectio veterũ apertior per affixũ Iod, vt deinde לא, *lo* idẽ sit ac לו, *lo*, vt alibi ex obseruatione Masoret. Quin-

a in 5. Mat.

b Ioan. 6. 58.

c Gen. 45. 27.

d 1. Reg. 25. 37.

e Prouer. 16. 15.

Sacramentum Eucharistiæ prædicitur.

f Ioan. 5. ver. 25.

g Phil. 2. 10.

h Ioan. 6. 45.

i Rom. 6. v. 6.

k Ps. 68. 33.

etiam poteſt eſſe Hetcroſis perſonæ. Et animam eius A
a verſ. 26. (pauperis, de quo ſup a. id eſt, meam) ipſi (i. ſ. G.) viui-
ficabit. Sicut autem Maſoretæ intelligunt, permutationem numeri & eclipſim, *Genua flectent omnes deſcendentes in terram &* (qui) *animam ſuam non viuificauit.* 1. viuificauerunt, neque potuerunt in viuis conſeruare. Atqui retenta etiam hac lectione eſſet ſimplicius referre perpetuò ad Chriſtum. *Et animam ſuam non viuificauit* Chriſtus;
b vt Eſ. 53. id eſt, quia animam ſuam nō dubitauit profundere pro
c Rom. 14. humano genere redimendo *b*, *Semen meum.* Metaphoricè, poſteritas *c*, filij per Euangelium renati, & in nomi- B
10. & Phil. 2. 10. ne eius credẽtes, *qui nõ ex ſanguine, neque ex voluntate, viri,*
d Ioan. 1. 13. *ſed ex Deo nati ſunt d.* & alibi, *Semine incorruptibili per verbũ*
e 1. Pet. 1. 23. *Dei viui, & permanentis in æternum regenerati e. per baptiſmum*
f vt Eſ. 1. *regenti.* Theod. Aliqui reſtringunt ad Apoſtolos, per
ver. 9. quos Euangelium ſparſum eſt *f*, *Meum.* Hoc Pronomen in fonte deſideratur. Itaque Eclipſin aliter reſtaurauit Chaldæus, *Semen Abrahæ ſeruiet coram Deo.* Sic etiam omnes fideles intelliguntur regenerati è ſemine ſpirituali, Verbo Dei.

35. *Annunciabitur Domino*, narrabitur, appellabitur, aſcribetur, numerabitur Domino ætas Chriſtũ ſecutura. Illa C
g Pſ. 101. 19. ætas appellabitur Chriſtiana, & populus Domini. Sic
h verſ. 19. infra *g*, *Populus qui creabitur*, de Chriſtiano. Numerabitur, propriè. Nã ספר, *ſaphar*, vt in Piel ſup. *h.* numerare, ita iã in Pual, numerari. Metaphora ab iis qui recẽſent exercitum. Alij, annunciationem ſiue Euangelium ſuſcipiet, Euangelizabitur Domino. Quod ſecutus eſt Chaldæus. *Annunciabit*, (ſemen Abrahæ) *virtutem fortitudinis Dei, generationi venturæ.* Simpliciùs, Numerabitur Domino (in numerum ſubditorum eius referetur, & recenſebitur ſemen meum) in generationem (id eſt, in D
perpetuum.) *Ventura.* Hîc quidem incipit verſus in exemplaribus Maſoretarum, at eodem ferrur ſententia. Venient & annunciabunt (ſemen meum) iuſtitiam eius populo nato, quoniam fecit eum, vel, cùm fecerit (eum ſcire hæc miranda.) Alij aliud ſubaudiunt, *Quoniam fecit*, iuſtitiam ſcilicet, quoniam præſtitit omnia, quæ ad hominum ſalutem pertinebant. *Cœli.* Proſopopœia. Vel per Metonymiã, cœleſtes homines, Apoſto-
i Pſ. 18. 2. lici. Vt *i* ſupra cœli in alio pſalmo iuxta Allegoriã A-
k Ro. 10. 18. poſtoli *k*, in fonte deſideratur quidem, ſed quoniam in
l è verſ 34. eo ſubauditur *ſemen meum l*, idem canitur. Semen enim

Chriſti

A Christi spirituale sunt Apostoli, eorúmque successores. *Apostoli spirituale Christi semen.*
Iustitiam eius, qua Deus est iustus, & iustificat gratis per fidem impium, Christi passi merito. Iustitiam, quam ipse præstabit, beneficia, quæ ipse conferet. Quæ summa est Euangelij inculcata ab Apostolis: *Populo qui nascetur*, ætati secuturæ, quam Dominus ornauerit, & cumulauerit multis beneficiis & gratiis. (*Facere*, siue עשׂה, *Iasa*, parare, ornare, aptare, vt *Dominus, qui fecit Mosem & Aaron*) populo fideli, qui ex Deo nascetur *b*, & per Euangelium renascetur *c*, quem fecit Dominus, & non homo. Nam non nascimur Christiani, sed efficimur.

a 1. *Reg.* 12. *ver.* 6. *b* *Ioa.* 6. *ver.* 13. *c* 1. *Pet.* 1. *v.* 23. *Christiani non nascimur sed efficimur.*

B

ARGVMENTVM.

Celebrat beneficia à Domino accepta. Se per eum tutum fuisse & semper fore. Psalmus Propheticus stylo bucolico.

C 1 Psalmus Dauid. XXII. Heb. 23.

DOminus regit me, & nihil mihi déerit: in loco páscuæ ibi me collocâuit.
3 Super aquam refectiônis educâuit me: ánimam meam conuêrtit.
4 Dedûxit me super sémitas iustítiæ propter nomen suum.
D 5 Nam etsi ambuláuero in médio vmbræ mortis: non timêbo mala, quóniam tu mecum es.
6 Virga tua, & bâculus tuus: ipsa me consoláta sunt.
7 Parâsti in conspêctu meo mensam: aduêrsus eos, qui tríbulant me.
8 Impinguâsti in óleo caput meum: & calix meus inébrians quàm præclárus est?

9 Et misericórdia tua subsequêtur me: ómnibus diébus vitæ meæ. A

10 Et vt inhábitem in domo Dómini: in longitúdinem diérum.

---

2 *Regit me.* ποιμαίνει pascit prop. Sed noster sic est interpretatus, ne quis ad alimenta restringeret, de quibus Psalmus videtur loqui. Vnde & Iudæi eum totum solent ad benedictionem cibi vsurpare, cùm tamen de eo priuatim postea dicat. Alias bucolicas Metaphoras simpliciùs repræsentarunt, quæ alioquî sic habent, ad docendam veri pastoris erga suos prouidentiam *a*, *Dominus pastor meus* (est) *non deficiam* (egebo) *In cauli graminis stabulat me, super aquas quietas deducit me.* Vel in futuro, *Stabulabit, deducet.* Sic *b. Educabit*, (conducet) *conuertet c deducet d consolabuntur e parabis. In loco pascuæ*, in vberibus, valde graminosis, & herbosis pascuis: diuinarum scilicet Scripturarum, & verborum. Deum pastorem facit, se ouem: pascua verba Dei, aquam Spiritum sanctum. B

a *Esa. 40. ver. 11.* *Exec. 34. 12. 13. & seq.* *Ioan. 10. v. 11.* b *vers. 3.* c 4 d 6. e 7.

3 *Super aquam refectionis*, super aquam reficientem & pascentem, non tantùm potabilem, sed & pinguefacientem: non tantùm aptam potui, sed & saginationi, ad eam enim aliquas aquas conferre apparet ex Plinio *f* vbi scribit in agro Falisco Clitumni fluminis aquam potatam candidas facere boues, addit Seruius albos fœtus creare. Hebraicè *super aquam quietum & tranquillitatum, leniter fluentem, non periculosam.* Sic autem vocat Spiritus sancti gratias & consolationes *h*, *Animam meam conuertit*, ab errore ad se reduxit, quæ errabat à recta viuendi, & credendi ratione. Pergit in ouis Metaphora, quæ sæpè à caulis errans, à pastore reducitur. Rectè etiam vertitur, *Tranquillat, tranquillam reddit.* נפש *Shab* enim vtrumque includit. C

f *lib. 2. histo. cap. 103.* g *in 2. Geor. Virg.* h *vt Ioan. 4. 10. & 7. 38.*

4 *Super semitas iustitiæ*, per actiones iustas, per semitas æquabiles, non rigidas, & scabras, vt pergat in Allegoria. *Propter nomen suum*, propter semetipsum. Nomen passim refertur ad essentiam Dei, vt qui sit nomen suum, & cuius nomen sit ipse Deus è Cabbalicis. propter perfectam videlicet simplicitatem. Prima iustificatio est sine D

Iustificatio prima non cadit submeritum.

A ne noſtris vllis meritis.

5 *Vmbra mortis.* In locis periculoſis, in quibus ante oculos eſt mortis diſcrimen. Sic appellant denſiſſimam vmbram & tenebras, deinde accipiunt pro extremo vitæ diſcrimine, *In medio*, In valle aliqui, eodem ſenſu. Nam in vallibus oues paſcentes in lupos nõnumquam incidunt. Quamquam גוא *Ghé*, pro גג *Go*, id eſt, medio, reperiatur.

6 *Virga tua & baculus.* Virga & baculus hîc accipiuntur pro ſuſtentatione & fulcimento, & quaſi ſcipione, quo nitimur: vt Latinè baculus & ſcipio ſenectutis,

B vel pro ratione, gubernatione, paſtoris cura. q.d. tuum erga me ſtudium mihi eſt ſolatio. Nam alludit ad pedum paſtorale. Alij, vt Chaldæus, pro caſtigatione & diſciplina, qua pij ad virtutẽ, vt baculo paſtorali, oues errantes ad viam diriguntur, vel etiam corriguntur *a*. *Caſtigationes* (inquit) *tuæ recta, & lex tua, ipſa me conſolata ſunt. Baculus*, fulcrum propriè. *Conſolata ſunt.* Ita Hebraicè. At Græcè παρεκαλεσαν non tantùm ſignificat, *conſolata ſunt*, ſed & *aduocauerunt, admonuerunt. Euthymius.* vnde paracletus conſolator & aduocatus.

a 1. Cor. 4. ver. 11.

7 *Menſam.* ad me reficiendum in his perſecutionibus me macerantibus, & vitæ neceſſaria detrahentibus.

C Tum me alis liberaliter & ſuauiter, imò *b* ſumptuosè, lautè, magnificè, & ad voluptatem. Vtebantur enim vnguentis ad conuiuia ſumptuoſa & magnifica. *Menſam*, corporis & ſanguinis Domini. Noſtri ferè, poſt Cyprianum *c* ad Cæcilium. Ex hac enim menſa ſacræ Euchariſtiæ innumeras conſolationes, & delicias ſpirituales haurimus. Didymus autem de menſa cœleſti, de qua Chriſtus: *Ego diſpono vobis regnum, ſicut diſpoſuit mihi pater, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* De deliciis futuri ſæculi *d*.

b vt verſ. 8.

Euchariſtia menſa Domini.

c epiſt. 63.

d Luc. 22. v. 29.

D 8 *Impinguaſti in oleo.* Ad reficiendam valetudinem & vires, ad recreandum odoris fragrantia cerebrum, ad me refrigerandum in his malis, in hoc calamitatum æſtu. Vnguentum etiam oleum appellant Hebræi, nempe quia illa odorum commixtio & temperatio fieri non ſolebat, niſi oleo addito, præſertim oliuarum. Inſinuat autem ſacramẽta alia, in quibus eſt vſus chriſmatis, & vnctionis. Aliquibus *Oleum*, eſt Spiritus ſanctus *e*, q.d. Lætificaſti me bonis ſpiritualibus, Auguſtinus. *vt enim vnguentum caput, ſic Spiritus ſanctus mentem refi-*

Sacramenta deſignantur.

e vt Pſa. 44. verſ. 8.

cit & ſeginat. Alludit ad vnguenta olim in conuiuijs adhibita a, vnde illud b, *oleo caput meum non vnxiſti.* Plautus c, *I, hac intrò, vbi ſit tibi lepide, victibus, vino, atque vnguento.* Alij putant reſpectum ad oleum ſanctum, quo Samuel Dauidis caput perfudit, dum eum regem crearet. *Calix.* ad me refocillandum & detrahendas curas, quibus in his perſecutionibus agitor. *Inebrians,* irrigans, lætificans, conſolatione plenus, exuberans, redundans excellentiſſimo liquore. Menſa & calix eſt altaris ſacramentum. Metaphora ducta à ſplendidiſſimis conuiuijs, vbi pocula & calices exuberantes proponuntur. *Quàm præclarus eſt.* Profectò bonus eſt, ad verb. Quæ quia Maſoretæ ad ſequentia referre videntur, dum in his verſum inchoant, ſic alij vertunt: *Profectò bonum & miſericordiæ ſubſequentur me.*

5 *Et miſericordia tua.* Hæc iam de beneficijs ſpiritualibus. Quæ quorſum pertineant d, docet. Vt me (inquit) exerceam quotidie in timore & cultu Domini.

10 *in domo Domini,* in cœleſti domicilio. Hebræi exponunt de loco arcæ. Aliqui vertunt, *Et redibo in domum Domini.* Verùm שוב *ſhab* idem quod ישב *Iashab,* habitauit, per Aphæreſin poëticam. *In longitud* in æternum.

a *Eccleſiaſt. ca. 9. verſ. 8.*
b *Luc. 7. v. 48.*
c *in Bacchid.*
d *verſ. 10.*

A
B
C

ARGVMENTVM.

Deum toti terræ imperare: in eius autem cœleſtem montem innocentes ingreſſuros, ſi quidem Chriſtus triumphans portas aperuerit. Pſalmus Propheticus.

1 Pſalmus Dauid prima Sabbathi. XXIII. Heb. 24.

DOmini eſt terra, & plenitûdo eius: orbis terrârum, & vniuêrſi, qui hábitant in eo.

2 Quia ipſe ſuper mária fundâuit eum: & ſuper flúmina præparáuit eum.

3 Quis aſcêndet in montem Dómini: aut quis ſtabit in loco ſancto eius?

4 In

D

A 5 Innocens mánibus,& mundo corde: qui non accépit in vano ánimam ſuam,nec iuráuit in dolo próximo ſuo.

6 Hic accípiet benedictiônem à Dómino: & miſericórdiam à Deo ſalutári ſuo.

7 Hæc eſt generátio quæréntium eum:quæréntium fáciem Dei Iacob.

8 Attóllite portas príncipes veſtras, & eleuámini portæ æternáles:& introíbit rex glóriæ.

B 9 Quis eſt iſte rex glóriæ? Dóminus fortis & potens,Dóminus potens in prælio.

10 Attóllite portas príncipes veſtras, & eleuâmini portæ æternáles:& introíbit rex glóriæ.

11 Quis eſt iſte rex glóriæ? Dóminus virtútum ipſe eſt rex glóriæ.

C 1 *Prima Sabbati.i.* Dominica, qua die Chriſtus reſurrexit.Hoc præter fontem quòd illo die caneretur, vel quòd myſterium eſſet de Chriſto reſurgente, indéque poſt 40.dies in cœlum cum triumpho aſcendente.

2 *Domini eſt terra.* Duos verſus præmittit quæſtioni inſtitutæ, vt doceat ad cœlum, vel Eccleſiam vocari non ſolos Iſraëlitas,ſed & totum orbem. Eſt itaque tacitum vaticinium de orbis.i.gentium & populorum conuerſionibus,*chriſto reſurgente* (inquit Euthy.) *effecta eſt vniuerſa terra, quæ antea Dæmonum poteſtate tenebatur.* Vt ſit Me-

D tonymia,pro terræ & orbis incolis.Paulus latius.Nam a hinc confirmat nullum cibi genus eſſe immundum, *quia Domini eſt terra & plenitudo eius.* Contra Manichæos, qui eius Dominum,malum Deum eſſe docuerunt. *Plenitudo.* Sic Hebræi vocant quicquid aliqua re cõtinetur.

a 1.Cor. 10. ver.10.

3 *Super maria.* Terram mari fluuijſque ſupereminentem cõdidit.Nam etſi aqua naturaliter debuerit ſuperfundi terræ,tamen ad conſeruationem vſúſque animãtium coniecta eſt in terræ alueos & concauitates, vt contra naturæ ordinem iam terra ſupereminear. Alioqui hominibus nullus eſſet habitandi locus,vel ipſi, vt piſces in aqua natarent.Vnde & littora ſunt vicino mari altio-

ra. Ita Abben Ezra, & exteri ferè Rabbini *a*. Quod plu- A
a ex 1. 6. Gen. rimùm Dei omnipotentiam commendat. Nam, situs aquæ ei minimè naturalis est, sed diuinus, dum ordinem ipsius Deus sua voluntate die creationis tertio peruertit, & terram situ locóque altiorem constituit. R. Ben Silham mauult *Super*, significare hîc *Iuxta*. Nam terra non est procul à mari & fluminibus. Græci multi ad literam exponunt, fortassè delusi à Thalete Milesio, qui asserebat aquæ terram tamquam ratem struémve
b libr. 2. de cœlo, capit. 13. lignorum innatare, apud Aristotelem, *b* vel Platone, qui somniabat quemdam esse fontem tartarum in medio terræ, cui terra esset superinfusa. Aiût enim post Chry- B
sostomum, terram aquæ toti subiacere, tamquam fundamento suapte natura fluxo & instabili, at Dei virtute constanti, & fixo. Verùm multò rectius ex Basilij Hexaemero, terra pro fundamento voluntatem & imperium Dei habet. Vnde Iob *c* eam supra nihilum fun-
c Iob 26. v. 7. datam canit. *Præparauit*, direxit, stabiliuit, firmauit נכן Kon, hæc omnia includit. Quare apud Septuag. Præparandi verbum, aliis etiam locis sic accipitur.

4 *Quis ascendet in montem.* De monte Moria, & templo, C
locóque arcę Hebręi, cùm arca introduceretur, & collocaretur in templo, vel in tabernaculo post oblatum
d 1. Par. 16. v. 1. à Dauide holocaustum *d*. Tu de cœlo, vel Ecclesia. Hoc autem mirabundus quærit, quoniam naturaliter hoc fieri non potest, siue quia tantò itinere fatigaremur.
Quantum sit à terra ad cœlum spatij. Nam iuxta Geometras Astronomos etiã cõfectis quotidie decem milliaribus Germanicis siue 40. Italicis, i. Leucis Gallicis 20. quatuor mille, vel iuxta R. Isaac e quingentis annis eò minimè peruenieremus. Quæ iam
e Gen. 8. locum non habent, vbi Deus corpus nostrum dotibus glorioſis reparauit, vel animam corpore exutam motibus istis animalibus, & tardigradis non subiecerit. D
Stabit, permanebit. Aliqui, sed nimis angustè, ministrabit ei in templo. Stare enim dicuntur sacerdotes, & qui seruiunt altari, vel prophetæ, ex quo illud E-
f 3 Reg. 18. versic. 15. 4. Reg. 3. v. 14. liæ *f*, *Viuit Dominus, in cuius conspectu ego sto.*

5 *Innocens manibus*, operibus, factis. Metony. quòd manus sint operum & actionũ instrumenta *Corde*, cogitationibus *In vanum*, perperam, frustrà, temerè, vt non se occupet his rebus, quarũ causa cõditus nõ est. Qui non vtitur anima sua ad malum, vel ad vanitatem, i. ex Aug.

ad res

A ad res vanas, neque permanentes. De peccatis omissionis. Cætera membra huius versus ad tria commissionis peccata spectant. i. opera, cogitationes, verba. *Animam suam.* נפשו *Naphsó*, verterunt, vt hodie scribitur in cunctis exemplaribus. Quam lectionem sequitur Chald. *Qui nos* (inquit) *iurant falsó ad damnationẽ animæ suæ.* Corrigunt quidem Scribæ, & legunt נפשי *Naphsí*, animam meam, sed nimis audacter, vt proinde explodendi veniant recentiores, qui sic vertunt: *Qui non accepit* (id est, iurauit) *in vanum animum meum*, (id est, me) vt anima tribuatur Deo, siue humano more, secundum quem, & nares, manus, pedes habere dicitur, siue genere loquendi Hebraico, quo Deus inducitur interdum iurare per animam suam, ideſt, per seipsum. Quin & falso hoc attribuunt *letticcun Sopherim*, correctioni Scribarum. Nam Elias diserte ad radices Kimhi in נפש *Naphas*. Multi (inquit) errant putãtes scribi, נפשו *Naphsó*, & legi נפשי *Napsí*: nam non nisi est Vau paruum, adeò vt lectio cõgruat Scripturę. *In dolo*, dolosè, malitiosè, vel falsò. *Proximo suo*, additum ad explanandam fontis Eclipsin.

Mala lectio Recẽtiorum.

B

6 *Et misericordiam.* Iustitiam, propriè Græcè eleemosynam, benignitatem. Sicque verterunt contra Pelagianos, quoniam iustitia hæc, quæ fit piis à Domino, est genus misericordiæ, non mera iustitia, dum eorum bona opera misericorditer acceptat, & remuneratur *a. Gratia Dei vita æterna.* & apud Augustinum: *Sua dona in nobis coronat.* Sic *b*: *Peccata tua eleemosynis redime.* Vbi Heb. *Iustitijs.* Quò aliqui referunt *c. Sol iustitiæ.* i. benignitatis. Sol, qui benignè lumen, & calorem suum impertit. Alij *Iustitiam.* i. fructum, siue mercedem suæ virtutis, & iustitiæ.

Iustitia nostra Dei misericordiæ genus.

C

a Rom. 6.

b Dan. 4.

c Mal. 4. v. 2

7 *Hæc.* Hæc ætas, quæ Dei misericordiam consequitur, est eorum, qui quærunt Deum. q. d. hæc illa ætas consequitur Dei misericordiam, & benedictionẽ, quæ Deum quærit. *Faciem Dei.* Ad verb Faciem tuã, ô Iacob. Quæ ad Ecclesiam siue Iacob Apostrophe, vim mysterij minimè immutat. Quærere enim faciẽ Dei, & quærere faciẽ Ecclesię, se necessariò consequuntur. Quamquam fortasse pro פניך verteruut . . v. Adde in Hebræo. posse esse Eclipsin Propos *In*, faciem tuam (ô Deus, in) Iacob (in Ecclesia.) Qualis Eclipsis recepta in illo loco *d Servus meus es tu* (in.) *Israel, quia in te gloriabor*, illum mirè illustrat contra Iudaizantes. Nam tota sectio est de

D

Ecclesiam & Deum quærere se mutuo cõsequuntur.

d Esa. 49.

de Christo, non Israële, siue Israëlitico populo. A

8 *Attollite portas.* Ascensio Christi per dialogum Angelorum partim in cœlo consistentium, partim Christum in ea comitantium, vel etiam piorum, qui resurrexerant cũ Christo explicatur, ẽ Dionysio *a*, Iustino *b*, & Patribus omnibus. Attollite igitur, inquiunt Angeli Christum ad cœlos ascendentem præcedentes, ô Principes, ô portarum custodes, portas vestras, vt glorificè introeat Rex gloriosissimus, quem sequatur hæc generatio. Quibus consonat Chaldæus: *Attollite portæ domus sanctitatis capita vestra, & eleuamini portæ sæculi, erigite portæ paradisi horti Edem capita vestra, & eleuentur gradus sæculi, vt ingrediatur rex gloriæ.* Hebraicè, *Attollite ô portæ capita vestra.* Sed Septuag. per Hypallagen secuti sensum, explicarunt Prosopopœiam, vt esset Apostrophe ad Angelos celi principes, custodes, & quasi attiensés, de Christi ascensu cum comitatu Patriarcharum, Prophetarum, & Sanctorum aliorũ. Rabbinis hoc non capientibus prædicit ædificationem templi, hortans pios, vt seruent diligentiùs legem, legisque cultus, & cæremonias. O Principes, attollite portas tẽpli vestri, &c. Simpliciùs, si de Ecclesia, cohortatio est Psalmographi, siue Apostolorum ad Principes populorum, vt Christo, & eius Euangelio se subiiciant, & locum dent. Cùm igitur tanta his maneant parataque sint, & tales ascensuri sint in cælum, attollite, ô Principes, portas vestras ad recipiendum regem gloriæ, & ô vos portæ æternæ. i. portæ Ecclesiæ in æternum duraturæ, non vt Mosis aliquando perituræ, concedite amplum ingressum huic regi, sic infrà *c*, *Iter facite ei, qui ascendit super occasum.* Si de cælo, *Portæ æternales.* Ad verbum portæ sæculi, mansuræ in sæculũ, vel portæ cæli, quæ in æternum fuistis clausæ. Nam ante Christum nondum piis *propalata erat cælorum via d*, sed in sinum Abrahæ descendebant. locum quidem refrigerij, sed inferorum tamen partem. In eos iam nobis Christus iter patefecit. Aperitote vos in altum, & latum ingressuro in sua victori Domino. Rabbinis opponit portarum templi Salomonici æternitatem. i. stabilitatem, & diuturnum sixumque statum instabilitati Tabernaculi Mosaici, quod hactenùs fuerat sine certa sede in Silo, Gabaon, Nobe. &c. Sic & arca ante structum templum subinde mutauit locum. *Rex gloriæ*, Christus, qui dicitur rex gloriæ *e*. non solùm, quia

a De cælest. Hierarch.
b contra Tryphonem.
B
C
c Psal. 67. vers. 5.
d Heb. 9. 8.
D
e 1. Cor. 2. 8.

A quia rex est glorioſus, & gloria ac claritas eius est propria, verumetiam quia gloriam tribuit, qua notatione *a* *Christus gloriæ* nuncupatur. *a Iac. 2. v. 1.*

9 *Quis est iste rex gloriæ.* Admirantur Angeli portarum cuſtodes Chriſti hominis maieſtatem, & triumphum, quibus alij mox reſpondent. Si ad Eccleſiam referas, principes, & gentes admirantur tanti regis prædicationem, ac quærunt quis ſit ille rex gloriæ tantopere ab ipſis celebratus, quibus illi reſpondent, eſſe Deum fortem, potentiorem Dæmonibus, &c. *In prælio*, cum Satana, morte, inferno, peccato, idolis, de quibus memorabilem victoriam reportauit. Iuxta Rabbinos, cum Pharaone, Syris, Sennacherib, & aliis populi ſui hoſtibus, de quibus triũphauit *b*, vnde: *Dominus, quaſi vir pugnator,* *b Exod. 15. 3*
B *omnipotens nomen eius*, & paſſim Dominus exercituũ, bellorum, &c.

10 *Attollite portas.* Verſum quidem octauum Hebræi cenſent eſſe Proſopopœiam de arca introducenda in ſancta ſanctorum, illic vt eſſet auguſtiùs, ſanctiùs ac tutiùs, cùm ante Salomonis tẽplum, hominum in eam acceſſus nimis eſſet vulgaris, & prophanus. At hunc de-
C cimum intercalari iam docent de aduẽtu ſecundo gloriæ, tempore Meſſiæ. Conſule Abben Ezram.

11 *Dominus virtutum.* Chriſtus Dominus virtutum, ſiue exercituum, id eſt, Angelorum, & hominum piorum, quos pro exercitibus habet ad ſuam maieſtatem circumfundendam, ſuoſque iuſſus exequendos. Vel aliis verbis enunciat, quod dixerat *d* potẽs in prælio Quin *d verſ. 9.*
& צבא *Tſiba*, quicquid cœlo terráque continetur *e* Ita *e Geneſ. 2.*
Dominus צבאות *Tſibaoth*, id eſt, rerum omnium creatarum, quibus cùm libet vtitur, tanquam copiis, & exer-
D citibus ad ſuum imperium.

ARGVMENTVM.

Rogat, vt ex inimicis liberetur, peccatis abſolutus à periculis, tum ipſe, tum populus eripiatur.

1 Finem

1 In finem. Psal. Dauid XXIIII. Hebr. 25.

A

D TE Dómine leuâui ânimam meam: Deus meus in te confído, non erûb escam.

3 Neque irrídeât me inimîci mei: étenim vniuèrsi, qui sústinent te, non confundêntur.

4 Confundântur omnes inîqua agêntes: superuácuè.

5 Vias tuas Dómine demônstra mihi: & sémitas tuas édoce me.

6 Dírige me in veritâte tua, & doce me: quia tu es Deus Saluâtor meus, & te sustínui tota die.

7 Reminíscere miserationûm tuârum Dómine: & misericordiârum tuârum, quæ à sæculo sunt.

8 Delícta iuuentûtis meæ: & ignorántias meas ne memíneris.

9 Secûndum misericôrdiam tuam memênto mei tu: propter bonitâtem tuam Dómine.

10 Dulcis, & rectus Dóminus: propter hoc legẽ dabit delinquéntibus in via.

11 Díriget mansuêtos in iudício: docêbit mites vias suas.

12 Vniuêrsę vię Dómini misericórdia, & véritas: requirêntibus testamêntũ eius, & testimónia eius.

13 Propter nomen tuum Dómine propitiáberis peccâto meo: multum est enim.

14 Quis est homo, qui timet Dóminum? legem státuit ei in via: quam elêgit.

15 Anima eius in bonis demorábitur: & semen eius hæreditâbit terram.

16 Firmamêntum est Dóminus timéntibus eum: & testamêntum ipsius, vt manifestêtur illis.

17 Oculi

A 17 Oculi mei semper ad Dóminum : quoniam ipse euèllet de láqueo pedes meos.
18 Réspice in me,& miserêre mei:quia únicus & pauper sum ego.
19 Tribulationes cordis mei multiplicâtæ sunt: de necessitátibus meis érue me.
20 Vide humilitâtem meam,& labórem meum: & dimitte vniuersa delícta mea.
21 Réspice inimícos,quóniam multiplicâti sunt:
B & ódio iníquo odêrunt me.
22 Custôdi animam meam, & érue me:non erubéscam:quôniam sperâui in te:
23 Innocêntes, & recti adhæsêrunt mihi : quia sustínui te.
24 Líbera Deus,Israël,ex ómnibus tribulatiónibus suis.

C

1 Versus huius in Hebræo scripti sunt Alphabeti ordine,ob sententiæ excellentiam,vt Psal.33.36.110.111. 118.145.

2 *Leuaui.* Extuli ad attentè precandum. Forma siue perfectio orationis est in mentis eleuatione. *Non erubescam.*ne excidam mea spe.Ea spes ne me fallat. לא *Al* enim est particula prohibendi.

3 *Neque irrideant.*Et ne lætentur de me, de meis calamitatibus.*Qui sustinent te*, qui sperant in te,qui patien-
D ter te ferunt. Sustinere illud significat toto ferè hoc opere *a*. *Non confundentur*,non excident,nõ frustrabuntur,non fallentur sua spe. Confundi hoc importat vbique apud Hebræos. *a vt vers.* 6. *& 23.*

4 *Supernacuè.* Qui iniqua agunt temerè, sine causa, malitiosè, non per errorem,vel infirmitatem.

5 *Vias* præcepta *b*. *b vt vers.*11. *& passim Psal.*118.

6 *Dirige me veritate tua.*In vero tuo verbo,ne per falsa, & erronea peregriner.Veritas hîc significat veram doctrinam, ac veluti fidem religionis. Infrà *c* promissionum præstationem, & constantiam. Quæ duæ significationes sunt diligenter distinguendæ per vniuersam *c vers.*12.

uersam Scripturam. Respondet enim Latinorum fides, quæ nunc significat *firmam opinionem*, è Ciceronis Partit. sícque ad virtutem Theologam transfertur, qua reuelatis credimus: nunc fidelitatem, id est, *promissorum constantiam & veritatem, vt fiat quod dictum est*, ex eodem *a*. *Sustinui*, cum patientia expectaui *b*. A

a Off. 1.

b Sic v. 23.

7 *Quæ à sæculo*, quas à principio orbis conditi, patribus exhibuisti, vt proinde infra *c*, misericordiæ antiquæ vocentur, non nouæ.

c Psa. 88. v. 50.

8 *Iuuentutis*, pueritiæ meæ, prop. Nam בעוריו *Neburim*, pueritia, à נער *Nahar*, puero, Nempè à pueritia peccamus, quando primum rationis vsus sese in nobis explicat. Quod tempus ferè in septimum annum conferunt. At quia vsus rationis in altero est celerior, & maior pro ratione naturæ & ingenij, rectiùs Marcus Alexandrinus ad Theodorum Balsamonem interrogatione 48. tradit, mares anno quidem 14. fœminas 12. obligari iuxta leges Ecclesiæ ad confessionem (quam ἐξαγόρευσιν vocat) verùm easdem consulere, vt post sextum annum per confessionem emundentur & sanctificentur. Chrysostomus autem *d*. *A prima* (inquit) *ætate inchoandum est dimicare contra peccatum, cùm decem annorum esse cœperimus. Ex ea quippè ætate eorum omnium, quæ peccamus rationem reddituri, pœnásque daturi sumus.* Quod insinuant pueri illi, qui quòd Heliseum irridere ausi sunt, Vrsis deuorandi permissi memorantur *e*. Nicetas verò in 40. orationem Nazianzeni, *ratio*, ait, *siue delectus boni & mali in pueris ad plenum perducitur, cùm conscientiæ iudicium & sensuum organa secundum naturam agere incipiunt. Hoc autem circa duodecimum annum contingit. Ignorantias*, prævaricationes proprie. B

Ad confessionem quando homines obligentur.

d lib. 3. contra vituperatores Monastice.

e 4. Reg. 2. vers. 23. C

10 *Dulcis*, χρηστὸς, benignus, vtilis. Sic Hebr. טוב *Tob*, beneficus. *Legem dabit*, præceptorum & legis suæ cognitionem. docebit viam eos, qui delinquunt & peccant. Docebit peccatores, viam pœnitentiæ scilicet, vt Hebræi exponunt, vel in genere, benè piéque viuendi. Verbum Docendi siue Instituendi, Periphrasticè solent vertere *f*, *legem statuit* (docet, instruit) *g*. *Legem pone mihi* (doce me), vt ostendant, quo pacto præcipuè Deus homines doceat, nempè per suam legem, Prophetis & Apostolis dictatam, siue per Scripturam. D

f vers. 14.

g Psal. 26. v. 18. & 118. 33.

11 *Mansuetos*. Epithetum piorum. *In iudicio*, in via iudicij, virtutis & salutis. Ad iudicium, vt iudicium & æquit

A quitatem discant & perficiant. Hîc dirigere in iudicio siue in iudicium, est docere iudicium & iustitiam, vt *a*, dirigere in veritate, docere veritatem. *a* *verſ.6.*

11 *Viæ*, actiones, cogitationes, consilia, quibus agit & disponit res omnes, sunt misericordiæ & veritatis plena. Se Deus gerit erga pios misericorditer & fideliter. Misericordia gratis beneficium promittit. Veritas promissum exhibet. Vt *b*, *Non enim viæ meæ viæ vestræ. Nam quantum distant cœli à terra, tantum viæ meæ à viis vestris* *c*. Alias viæ Domini sunt eius præcepta & leges, vt suprà *d*, *Misericordia & veritas*. Hebræi sic distingunt, vt R. Leui *e*, *Misericordia est gratia, cùm homini benè sit gratuitò, & nullis ipsius meritis. Veritas dicitur post promissiones, cùm illæ præstantur.* Hinc veritas Dei est promissorum eius exhibitio *f*. fidem siue fidelitatem vocant. *Requirentibus*, erga requirentes testamentum, ideſt, legem fœdere & testamento sancitam, fidelitas. Deus enim eos non fallit, neque eorum spem è promissionibus eius conceptam frustratur. *Et testimonia*, ἀντὶ παραλλήλου. Præcepta enim dicuntur testimonia, quòd Dei voluntatem testentur. Intelligit autem vniuersam legis doctrinam, in qua fœdus iniit cum suo populo. *b* *Esa.* 55.8. *c* Sic Ezech. 18. ver 25. *Iob.* 21 v.31. *d* *verſ.* 5. *e* in 24 *Gen.* *Misericordia & veritas in Deo qualia sint.* *f* *Rom.* 15.8.

B C

13 *Multum est enim.* Peccatum meum scilicet. Quia peccata mea sunt multa & magna, mihi eris propitius propter tuum nomen dumtaxat, non propter me, cuius merita nimis exigua sunt, vt tantam peccatorum molem & multitudinem possint obtegere. téque demereri. Vel *Multum est enim*, nomen tuum. Meam iniquitatem remittes, quia nomen tuum est ingens, & magnum, quia multa & magna nominis tui vis, & gratia & gloria. Hoc enim Adiectiuũ (רב *Rab*) in Heb. cum vtroque cõstrui potest. Ad quam relinquendam ambiguitatem, עון, *Hauon*, verterunt peccatum (ἁμάρτημα) in neutro genere, non iniquitatem in fœminino, vt solent, & vox sonat. *Multum*, pro magno etiam passim.

D

14 *Quis est*, quantus est, quàm beatus, quantum fœlix, admiranter, non interroganter. מי *Mi*, hoc interdum significat, מה, *Ma*, quid, i. quantũ, quàm vt *g*. מי יקום יעקוב *Mi iakon Iaacob*, *quis*, id est, *qualis vel cuiusmodi exurget Iacob*, (ex ærumnis & calamitatibus) vt illic indicat Kimhi, qui illum locũ sic explanat. Quomodo poterit surgere Iacob, cum istis Domini decretis, cùm paruus sit, paucúsque relictus è tanto numero: vel quã- *g* *Amos.* 7. *verſ.* 2.

a 1.Par. 17. 16. tus, id est, quam infœlix. Sic *a*, *Quis ego Domine Deus, & quæ domus mea.* ideſt, quàm paruus, quantulus, quantuli pretij & dignitatis. Ex quo respondet quinque modis esse fœlicem. 1. Habet Deum doctorem, 2. animam bonis cumulatam, 3. liberos benedictos, 4. Deum firmatorem & protectorem. 5. Verbi Dei manifestationem. In vulgato intellectu responsio subauditur. Quis est homo qui timet Dominum. q.d. nullus, vel pauci. Interim si quis sit, sequentia quinque bona consequetur. *Legem Statuit.* Primus fructus timoris Domini. Docet eũ viam, quam cupit seruari *b*, vel iuxta aliquos, quam ipse eligat, quam debeat eligere. Vt Nominatiuus sit non Dominus, sed homo timens Dominum. A

b vt ver. 10.

15 *In bonis.* Non solum cumulabitur beneficiis spiritualibus, verum etiam corporalibus. De bonis venturi sæculi exponit Chaldæus. *Anima eius beata erit in cœlis.* Fortassis quia Hebraicè pro *Demorabitur, pernoctabit*, permanebit in nocte, id est, morte. Pernoctare est etiam diu permanere. Alij duo fructus. B

16 *Firmamentum.* סוד *Sod*, pro, יסוד *Iesod*, accipiunt Septuag. per Aphæresin poëticam. Alioqui, סוד *Sod*, significat arcanũ, secretum: יסוד, *Iesod*, fundamentũ, fulcrum. Hinc Recentiores, *Secretum Domini timentibus eum*, id est, ex Chaldæo, *Secretum Domini manifestum sit iis, qui timent Dominum.* Eis sua arcana & mysteria reuelat, vt confirmet, quod dixerat, Deum esse doctorem & magistrum timentium se: vt secretum designet legis doctrinam. C

c Mat. 13. 11. Quartus & quintus fructus timoris Dei, de quo illud *c*, *vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum. Et testamentum ipsius*, est sup. vt manifestetur illis, ad eos docendos. Testamentum Domini pertinet ad reuerentes obseruantesque Domini docendos & erudiendos, ברית, *Berith*, vulgo fœdus in genere exponitur. Sed Septuag. Propheticè restrinxerunt ad speciem, ad fœdus testamentarium, per Synecdochen. Quia fœdus Dei erat testamenti formula ob mortem pecudũ in veteri populo, Christi in nouo, intercedentẽ. Quare his patrocinatur Paulus *d*, Quod dictum sit aduersus Hebraiculos, temerè, quæ non intelligunt carpentes, sed nec Grammaticorum tropos cognoscentes. D

1 Heb. 9. ver. 6.

18 *Vinctus*, omni ope destitutus. *Et pauper*, id est, afflictus.

19 *Multiplicatæ*, dilatatæ propriè, id est, occupauerunt singulas

singulas cordis mei partes. *De necessitatibus*, de angustiis propriè, periculis, negotiis periculosis & molestis.
20 *Humilitatem*, miseriam. *Dimitte*, tolle propriè.
21 *Odio iniquo*, iniquè, iniustè, violenter, & citra meam culpam concepto. Ad verb. *Odio violentiæ*, (violento) odio in violentiam, rapinam, iniuriam prorumpente.
22 *Non erubescam*, ne erubescã obsecro, deprecanter, vt supra 4, Ibi enim est eadẽ particula, אל, Al, prohibendi.
23 *Innocentes*. Ad verb. Innocentia siue integritas & rectitudo custodient me. Vel deprecanter, custodiãt me, adhæreant mihi, me muniant. Quod Septuag. intellexerunt Metonymicè, abstractum pro concreto, vel etiam legerunt commodioribus pũctis, תם ושר *Tam veiashar, innocens & rectus*: non cum Masoretis, תם וישר, *Tom veiósher, innocentia & rectitudo*. *Adhæserunt*, sunt socij mei.
24 *Israel*. Accusatiui casus. Postquàm pro se orauit, precatur prouniuerso populo quadam caritatis exuperantia. Vnde præter literas Alphabeti in στοιχηδον per hunc versum à Pelitera inchoatum, concludit monens pro vniuersa Ecclesia esse orandum, neque ori parcendum. Nam פה, *Pè* os, oris, à quo verbum orandi deducitur, & פלל *Pallál* Heb. incipit.

ARGVMENTVM.

Petit, ne se innocentem in improborum numero habeat. Contra calumnias & persecutiones, Congruit Martyribus.

1 In finem. Psalmus Dauid XXV. Heb. 26.

IVdica me Dómine, quóniam ego in innocéntia mea ingrêssus sum: & in Dómino spêrans non infirmâbor.
3 Proba me Dómine, & tenta me: vrerenes meos & cor meum.
4 Quóniam misericórdia tua ante óculos meos est: & complácui in veritâte tua.

5 Non sedi cum concílio vanitâtis: & cum iníqua geréntibus non introíbo. A
6 Odíui ecclésiam malignántium: & cum ímpiis non sedébo.
7 Lauábo inter innocêntes manus meas: & circúmdabo altâre tuum Dómine.
8 Vt áudiam vocem laudis: & enârrem vniuêrsa mirabília tua.
9 Dómine diléxi decórem domus tuæ, & locum habitatiónis gloriæ tuæ. B
10 Ne perdas cum ímpiis Deus ánimam meam: & cum viris sánguinum vitam meam.
11 In quorum mánibus iniquitátes sunt: dextera eórum replêta est muneribus.
12 Ego autem in innocéntia mea ingrêssus sum: rédime me, & miserére mei.
13 Pes meus stetit in directo: in Ecclesiis benedícam te Dómine.

---

2 *Iudica*, meæ innocéntiæ esto iudex & disceptator adversum meos aduersarios. Vindica, defende. *Infirmabor*, labar propriè, mouebor, vt legit Aug. C

3 *Proba*. Totus versus Metaphoricus ab argentariis, qui aurum & argentũ probant, tentant, examinãt, an sit fallax & adulterinum. Sic, ô Domine, qui scrutaris interiora, proba me, & meam innocentiam, cognosce calumnias mihi fieri iniustè; tenta, periculum fac de me. Vre, i, funde, examina & explora meum cor (mentem & cogitationem) & renes meos (affectus, animi motus, sensúsque intimos) & experire an mentiar, an sim in culpa eorum, de quibus mihi imponunt calumnias. Alij de purificatione. Tamquam argentarius camino me proba, & purga, probatum & purũ redde. Excoque renes meos & cor meum, vt quicquid in me est impurum, alienum & vitiosum, absumatur, expurgetur, ac exuratur. Vre ea, ne quicquam in me impuri remaneat, cruciбus & rebus aduersis: iuxta illud Augustini, *hic vre, hic* D

Deus quomodo tentet & non tentet.

A *hic fece, vt illic parcas. Tenta*, proba, experire. Sic *a, quoniam tentat vos Dominus Deus.* Alias ad malum sollicitare, vt *b, Deus neminem tentat, & Deus intentator malorum est.* ideſt, non ſollicitat ad mala. Significat etiam facto temerario Deum prouocare, vt *c, Non tentabis Dominum Deum tuum.*

a Deut. 13. 3.
b Iac. 1. 13.
c Mat. 4. 7.

4 *In veritate tua.* In veritate, quam tu præcepiſti, in lege tua vera, in tuis præceptis veris, nihil habentibus falſi & mendacij: Vel, in certitudine tuorum promiſſorum mihi placui, in ea ambulabo, & incedam. Hoc enim veritas ferè ſignificat, quando iungitur cum miſericordia. Ad verb ambulaui in veritate tua.

C

5 *Cum concilio vanitatis*, cum viris vanis & mendacibus non ſum verſatus. Ad verb. cum populo vanitatis. Ergo Concilium hic ſignificat cœtum vanorum hominum. *Iniqua gerentibus*, cum occultantibus ſeſe prop. i. cũ verſutis & vafris, qui cordis prauitatem vultu tegunt & ſimulant. Vel cum inſidiantibus. Qua ſententia Chald. *cum occultantibus ſe ad nocendum, non veniam.*

6 *Eccleſiam*, cœtum improborum hominum.

7 *Inter innocentes.* Ad verb. in puritate, ideſt, cum puritate & innocentia vel aquis puris & mundis. Lotis aqua viua & incorrupta manibus, accedebatur ad ſacra, immo & pedibus, quantum ad ſacerdotes munus ſuum inceperus, vt docet R. Leui *d*, quæ ablutio appellabatur, קדוש ידים ורגלים, *Kiddus Iadaim veraglaim.* Sanctificatio manuum & pedum, vt totius corporis, טבילה *Tebila*, balneatio. Alludit ergo ad legis purificationes inter cætera inſtitutas, vt intelligeremus ad ſacra & ſacrorum participationem requiri non tantum munditiam animi, ſed etiam corporis, & contrà. Alludit ergo ad legis purificationes. Eſt autem votum: Si me iudicaueris, & me liberaueris ab aduerſariis, offeram puro corde & corpore victimas, nõ foris tantùm, ſed intus, &c. Lauabo manus innocentia & puritate, & non tantùm aquis legalibus. Manus ſignificant actiones & opera. Metonymicè. Studebo vitæ innocentiæ, & obſeruabo ſacra à te mandata. Piorum vtar conſuetudine, ne impiorum conſortio commaculer: cum innocentibus viuam, vt contraham puritatem.

B

d Leuit. 16. *Ad ſacra accedentes lauabantur & quid hoc ſignificaret*

D

8 *Vt audiam vocem laudis tuæ.* Nam ſolẽni ritu ad victimas à Laicis oblatas Pſalmis & hymnis laudabant Deum, & ſacra peragebant Sacerdotes & Leuitæ. Maſo-

retæ. Vt audire faciam. Vt ersonem & canam, vt clara voce celebrem tuam laudem. Satis nouè. Nam יַשְׁמִיעֵנִי *Ieschamah* sine punctis magis habet vultum infinitiui Kal, quàm Hiphil. *Mirabilia*, opera tua admiranda. A

9 *Decorem*, cultum & ornatum templi tui, domũ tuam decoram & augustam. Ad verbum. Habitaculum, templum, in quo Deus tamquam in domo sua habitat.

10 *Cum viris sanguinum*, cum homicidis & sanguinariis, & cum impiis, ne me in gehennam colligas, ne me perdas: vt moriar eorum morte, & in æternum peream.

a Kimhi in Ps. 17. v. 10.

11 *Manibus*, actionibus, Metonym. *Muneribus*, Metonymicè, munerum corruptelis, vel vsuris. B

12 *Redime*, è calamitatibus erue.

13 *In directo*, in rectitudine, in recta via, in loco salutari & tuto. Rectè constitit pes meus, non nutauit ad scelera, neque à iustitiæ vero tramite deerrauit. *In Ecclesiis*, palàm & publicè. In medio piorum conuentu celebrabo & colam. Chald. *in congregationibus iustorum.*

ARGVMENTVM.

Se esse tutum aduersus omnem vim, modò in Dei domo, id est, Ecclesia permaneat, & à Deo contra aduersariorum iniurias defendatur. C

1 Psalmus Dauid priusquam liniretur. XXVI. Heb. 27.

DOMINVS illuminátio mea, & salus mea: quem timêbo?

3 Dóminus protéctor vitæ meæ: D à quo trepidábo?

4 Dum approp̃iant super me nocéntes: vt edant carnes meas.

5 Qui tríbulant me inimíci mei: ipsi infirmáti sunt, & cecidêrunt.

6 Si consístant aduêrsum me castra: non timêbit cor meum.

7 Si

A 7 Si exúrgat aduérsum me prælium: in hoc ego sperábo.

8 Vnã petij à Dómino, hanc requîram: vt inhábitẽ in domo Dómini, omnibus diebus vitæ meę.

9 Vt vídeam voluntátem Dómini: & vísitem templum eius.

10 Quóniam abscôndit me in tabernâculo suo: in die malórum protêxit me, in abscóndito tabernáculi sui.

B 11 In petra exaltáuit me: & nunc exaltáuit caput meum, super inimícos meos.

12 Circuiui, & immolâui in tabernáculo eius hóstiam vociferatiónis: cantábo, & psalmum dicam Dómino.

13 Exaùdi Dómine vocem meam, qua clamáui ad te: miserére mei, & exaùdi me.

14 Tibi dixit cor meum, exquisîuit te fácies mea: faciem tuam Dómine requîram.

16 Ne auértas fáciem tuam à me: ne declînes in
C ira à seruo tuo.

16 Adiutor meus esto, ne derelînquas me: neque despícias me Deus salutáris meus.

17 Quóniam pater meus & mater mea dereliquêrunt me: Dóminus autem assúmpsit me.

18 Legem pone mihi Dómine in via tua: & dírige me in sémita recta, propter inimícos meos.

D 19 Ne tradíderis me in ánimas tribulántium me: quóniam insurrexêrunt in me testes iníqui, & mentita est iníquitas sibi.

20 Credo vidére bona Dómini in terra viuentiũ.

21 Expécta Dóminum, viríliter age: & confortétur cor tuum, & sústine Dóminum.

Dauid tẽ vsstus.

1 *Priusquam liniretur.* Additũ à Septuag. è traditionibus,

de vnctione Dauidis ad regnum, quæ fuit triplex, per Samuelem *a*, per viros Iuda *b*, per Seniores Israel *c*. A

a 1. Reg. 16. ver. 13.

2 *Illuminatio*, tutela, præsidium, defensio, prosperitas, lux in tenebris afflictionum, vel errorum, est sup.

b 2. Reg. 2. vers. 4.

3 *Protector*. Eclipsis etiam verbi substantiui, *est*.

c 2. Reg. 5. 3

4 *Super me*, contra me propinquant, me inuadunt improbi, vt me crudeliter occidant. *Propinquare* pro præliari, irruere, *edere carnes*, pro ardenter & ferociter conficere & consumere.

5 *Infirmati sunt*, impegerunt, corruerunt, propriè.

6 *Si consistant*. Per castra & prælia intelligit quicquid potest terrorem incutere. B

7 *In hoc*, quod dixi, Dominus illuminatio mea, & salus mea. Kimhi. Possit tamen simpliciter referri ad prælium. In hoc prælio sperabo me consecuturum victoriam, me triumphum reportaturum.

8 *Vnam*. Supple, petitionem. Potuisset verti vnum, in neutro genere. Nam fœminea, rarius masculina, vsurpant pro neutris & absolutis Latinorum & Græcorum. *Vt inhabitem*. Nempè tristius putabat se excluſum ingressu sanctuarij, & solenni sacrorũ vsu, quàm domus suæ.

9 *Voluptatem*. Voluptatem rectiùs, & vt legit Aug. delectationem. Græcè τερπνότητα. Hebraicè נעם יהוה *benoham* ADONAI, dulcedinem Domini, dulcem Domini fauorem, beneuolentiam, vel voluptatem, & gaudium æternæ beatitudinis. Et *visitem*, quæram, explorem propriè, *templum eius*, locum arcę, vel cœlum ipsum, vbi animæ cũ Angelis dulcedine Domini perfruuntur. Vtramque interpretationem affert R. Kimhi. C

10 *Quoniam abscondit*. Fructus ingressus templi. Deus tuetur suos in Ecclesia, extrà Dei fauor & tutela tantùm est generalis, singularis rariùs. Ne quis ergo se ab ea per hæresim, & impias religiones separet. *Tabernaculo*. D

In Ecclesia suos Deus tuetur.

d *è vers. 12.*

de tabernaculo fœderis *d*, id est, templo, vel Ecclesia. Alludit ad Mosem, qui ad tabernaculum confugiens, tutus fuit à seditiosorum impetu *e*. Possit esse Metaphora militaris. Opto vt tutare in templum eius. Quoniam me defendit, opponens veluti tabernaculũ suum, & tentorium hostibus me obsidentibus, & me in interiora domus suæ abscondens, ne me inde possint extrahere, vel capere.

e *Num. 14. vers. 10.*

11 *In petra*, in rupe, in loco excelso, in quo tutus sim. q. d. in locum altum, tutum & securum ab hostibus me sustulit.

A fustulit. *Super* contra, vt supra,[a] vel supra hostes meos, vt eis sim potentior & maior, vt sim rex. [a] *vers.* 4.

12 *Circuiui*, loca religiosa. Iungunt ferè Hebræi cum præcedentibus per Eclipsim: Super inimicos meos (qui sunt) in circuitibus meis. Citra Eclipsim malo, circumme, & (i. etiam) immolabo. Sperat se iterum rediturum in templũ ex exilio. *Hostiam vociferationis*, clãgoris propriè sacrificium, adhibitis hymnis & clangore tubarũ, sacrificia laudis. Sic appellat victimam solennem & celebrem, cum multo sacro apparatu, publicam (non priuatam) in qua altè voce musica canitur, vel etiam instru-

B menus musicis (ad differentiam priuatarum & bassarum, vt loquimur.) Alioqui priuatas fuisse hostias minúsque solennes docet Iosephus *b*, pro morbis vitãdis, & omnibus aliis necessitatibus, & Talmudici, apudquos duplicia sunt קודשים *kodasim*. i. sãcta, quędã sancta sanctorum, quibus erat præscriptus certus locus, ritus solennior, tempus, quædam קלים *kallim* (sancta) leuia, quę participari poterant extra templum, vt agnus Paschæ, Toda, quorum non tam religiosa erat obseruatio, neque certus locus & tempus. Sic Moses instituit sacrificia quædam fieri cum iubilatione & tubarũ clangore *c*, Dauid autem citharas & alia instrumenta adiunxit *d*. *Hostiæ duplices, publicæ & priuatæ.* b *Lib.* 3. *Antiq.* c. 10. c *Num.* 10. *vers.* 10. d 1. *Paral.* 16. *vers.* 42

C 14 *Tibi dixit cor meum*, te precatum est, de te cogitauit. *Exquisiui*. Planam sententiam obscurarunt Masoretæ, legẽdo בקשו *Bakkesu*, pro בקשי *Bikkesi*. i. imperatiuũ pro simplici præterito. Exquirite faciem meam. *Recordor te*, in corde meo dixisse, quærite faciem meam. Nostra multò sunt simpliciora. repetendo *te*, per zeugma. *Faciem tuam*, te. Sic de Deo circumloquuntur honoris causa. Alij, sanctuarium, quæ nota erat præsentiæ Dei, per quam se quodammodò videndum exhibebat. Euthymius, protectionem & custodiam.

15 *Faciem tuam*. Iam facies hic significat fauorem, gra-

D tiam, sensum fauoris, experimentum gratiæ. *In ira*, Per iram ne abscede à me. Sic Chrysostomus monet passim apud Apostolum *in* sumi. *Locutus est in prophetis* e, per Prophetas. Masoretę eodẽ sensu יט, *Tat*, actiuè legunt, non יט *Tet*. Ne declinare (à te errare) facias in ira seruũ tuũ. e *Heb.* 1. *v.* 1

16 *Esto*. fuisti, propriè, *salutaris*, saluator.

17 *Quoniam*. Cõgruit hic Psalmus pupillis & orphanis, quos per mortem parẽtes deserunt. *Assumpsit*, collegit propriè, in tutelam suam recepit & curam. Se expositi-

tio, nedum pupillo comparat. DDN *Asaph*, collegit, me sustulit, veluti de platea, vt me aleret. Tollere & sustollere Latini dicunt. Vnde pueros expositos, quos quis tollit in domum, Talmudici tractatu de sponsalibus DDN *Asaphim* appellant. Nempe, inquit Baal Haruch, puellos qui tolluntur de platea, neque norunt patrem, aut matrem suam. A

18 *Legem pone mihi in via*, viam tuam doce me, & præcepta *a*. *Propter inimicos meos*, vt inimici mei videant me tibi esse curæ, & tabescant.

a *Vide Psal. 24. vers. 10.*

19 *In animas*, in libidines, voluntatem & potestatem. Anima pro desiderio, cupiditate, libidine, sæpè Metonymicè. R. Kimhi. *Et mentita est iniquitas sibi*, apud se, in me, siue contra me per Zeugma. Auxesi significat ipsos mendacia studiosè priùs contra se meditatos, quàm ea in medium proferrent. Iniqui multa falsa sibi contra me confinxerunt, & locuti sunt iniquitatem, & mendacium. Aliqui, *sibi*, in suam perniciem, q. d. seipsos læserunt. Sed ad verb. Surrexerunt in me testes falsitatis, & flans (loquens) violentiam siue iniuriam. B

20 *Credo videre bona*. In his malis credo me visurũ bona Domini in terra viuentium, sic me consolor. Hebr. est Aposiopesis. Nisi credidissem videre bona Domini, perijssem, supra vel quid simile. Rabbi Iacob *b*, subaudit, deturbassent me ab ipsius Dei metu, mihi excussissent Dei cultum & religionem. *In terra viuẽtium*, in cœlesti regione, in vita æterna *c*. Alij, in terra hac vitali, in qua vita hæc mortalis degitur, sicut inferi sunt terra mortuorum. vt infra *d*, *Emigrabit de terra viuentium*. & *e* *Abscissus est* (Christus) *de terra viuentium*. q. d. in his calamitatibus non despero de vita. C

b *in Collectaneis Talmud.*

c 1. *Petr. 3. vers 22.*

d *Psalm. 51. vers. 7.*

e *Esa. 33. v. 8.*

21 *Expecta Dominum*. Seipsum alloquitur, séque ad patientiam & perseuerantiam cohortatur *f*, vel ad animam suam sermonem conuertit *g*. Aliis generalis est exhortatio ad omnes. D

f *è Deuter. 31. vers. 6.*

g *vt Psalm. 114. v. 7.*

ARGVMENTVM.

Christus à Deo patre petit, ne se in inferis retineat peccatorum loco habens, sed illis punitis, sẽ & Dei populum perpetuò seruet. Mysterium resurrectionis suæ indicat.

1 Psalm

A

1 Psal. huic Dauid. XXVII. Hebr. 28.

AD TE Dómine clamâbo, Deus meus ne sileas à me: nequândo táceas à me: & assimilâbor descēdéntibus in lacū.

3 Exâudi Dómine vocem deprecatiônis meę, dum oro ad te: dum extôllo manus meas ad templum sanctum tuum.

B 4 Ne simul trahas me cū peccatóribus, & cum operántibus iniquitâtem ne perdas me.

5 Qui loquûntur pacem cum próximo suo: mala autem in córdibus eôrum

6 Da illis secùndùm ópera eórum: & secùndùm nequítiam adinuentiônum ipsôrum.

7 Secùndùm ópera mànuum eôrū tríbue illis: redde retributiônem eôrum ipsis.

8 Quóniam non intellexèrunt ópera Dómini, C & in ópera mánuum eius déstrues illos: & non ædificâbis eos.

9 Benedîctus Dóminus quóniam exaudìuit vocem deprecatiônis meæ.

10 Dóminus adiùtor meus, & protêctor meus: & in ipso sperâuit cor meum, & adiútus sum:

11 Et reflóruit caro mea: & ex voluntâte mea cōfitêbor ei.

D 12 Dóminus fortitûdo plebis suæ: & protêctor saluatiónum Christi sui est.

13 Sáluum fac pópulum tuum Dómine, & bénedic hæreditâti tuæ: & rege eos, & extôlle illos vsque in ætêrnum.

---

1 *Huic.* pro articulo Græco τῷ. Quare in fonte tantùm legitur, Danidis, scilicet Psalmus.

2 *Deus*

2 *Deus meus.* Petra mea per metaph. *Ne quãdo*, ne fortè, A
Ne si fortè taceas à me, me negligas, mihi non respondeas, similis sim mortuis descẽdentibus in orcum, moriar, & peream. q d si deserueris me, similis ero iis, qui iacent in sepulchro. Ergò, *& assimilabor*, idem quod *ne assimiler*. In hac lingua præterita, & futura sunt omnium modorum, pro particularum adiunctione. Vel *&*, pro alioqui *a*. *In lacum*, foueam, puteum, id est, infernum,
a Vide Psal. vel potiùs sepulchrum.
142. *vers.* 8. 3 *Ad templum.* Ad דביר *Debir*, in quo erat arca *b*, id est,
b 3. *Reg.* 6. ad secretiorem templi locum, oraculũ, & adytum pro-
vers. 5. priè. Sic suæ precationis ardorem exprimit. Quomodo
Daniel versus Hierosolymitanum templum in captiui B
tate orabat.

4 *Ne simul.* Id est, in eũdem locum, in eundem casum,
Trahas me, in lacum, in infernum, siue perditionem, è
sequentibus. Vel ad mortem, quia trahere in hoc signi-
c Iob 21. ficatu sumitur *c*, quod alibi, ne colligas me, nisi quòd
ver. penult. trahimur propriè inuiti, colligimur etiam volẽtes. Sic
autem legendum, non *tradas*, è Græco, & Hebræo. Ne
trahas me, ad mortem scilicet, ne quæso moriar eorum
morte. i, ne in æternum peream. Nam eorũ mors, æterna, mors piorum caduca est, & quidam veluti transitus C
ad meliorem vitam. Vnde Balaam *d*: *Moriatur anima*
d Num. 23. *mea morte iustorum. Ne perdas me*, interpositum ad explen-
vers. 10. dum *πάθος*.

6 *Adinuentionum.* Studiorum, factorum ipsorum in me.

7 *Retributionem.* Redde talionem, quam merentur ipsi.

8 *Et in opera manuum eius.* Non intellexerunt, per Zeugma. Vnde hîc est colon, & *in* Latinè redundat. *Et non ædificabis*, non assumes in gratiam. Non eos restaurabis. Destrues illos sine spe futuræ restaurationis. Metaph. ab ædificiis.

9 *Benedictus.* Laudandus. laudabilis est, vel laudatus sit, D
laudetur. Hæc sunt iam Prophetica, דרך נבואה *Dérec Nebuá*, inquit R. Dauid. Quare Septuag. ver. 11. pro *Exultauit cor meum*, verterunt, *refloruit caro mea*, ἀνέθαλε σαρξ μου, respicientes ad sensum, & mysterium resurrectionis Christi.

e vers. 13. 10 *Adiutor, protector.* Metaphorę sunt in fonte. Fortitu-
f vers. 9. do mea, & clypeus, Sic infrà *e*.

11 *Refloruit.* Resurrexit, vt supra *f*. Item quia è lætitia cordis valetudo, & bona habitudo carnis exoritur, sic

vert

A verterunt, quod habetur in fonte, *Exultauit cor meum, Ex voluntate*, animo spontaneo, prompto, & alacri, voluntariè, vt infrà *a*, & liberè psalmo meo celebrabo eum. Hebraicè, *ex cantico meo*, i. volũtario meo cãtico, sponte, & hilariter, veluti canendo Canticum, signum interioris animi hilaritatis, & gaudij. *a Psal. 53. vers. 8.*

12 *Dominus fortitudo.* Mimesis. Pendet enim versus è superiore Cantico meo confitebor ei, eum celebrabo, dicẽdo supple, Dominus fortitudo, &c. *Salutationem*, salutem. Protexit salutem Christi sui. i. meam. De se loB quitur in tertia persona. Fortis est saluator Christi, regisve sui.

13 *Domine.* A Latino interprete interpositum ad numerosum. *Rege*, pasce propriè. Quòd Dei rectio non sit tyrannis.

ARGVMENTVM.

Pios ad Deum gloria afficiendum hortatur, qui tam
C *terrifica voce, siue tonitru, suam potentiam ostendat. Verbo Dei competit. Est enim Prophetia de conuersione Gentium per Dei verbi efficaciam.*

1 Psal. Dauid in consummatione tabernaculi. XXVIII. Heb. 29.

AFFERTE Dómino fílij Dei: affêrte Dómino fílios aríetum:

D 3 Affêrte Dómino glôriam, & honórem, affêrte Dómino glóriam nómini eius: adorâte Dóminum in átrio sancto eius.

4 Vox Dômini super aquas, Deus maiestâtis intónuit: Dóminus super aquas multas.

5 Vox Dómini in virtúte: vox Dómini in magnificéntia.

6 Vox Dómini confringêntis cedros: & cõfrînget Dóminus cedros Líbani.

7 Et comminuet eas tamquam vítulum Líbani & dilêct:

& dilêctus quemádmodum filius vnicórnium.
8 Vox Dómini intercidêntis flammam ignis, vox Dómini concutientis deſêrtum: & commouêbit Dóminus deſêrtum Cades.
9 Vox Dómini pręparântis ceruos, & reuelâbit condênſa: & in templo eius omnes dicẽt glóriam.
10 Dóminus dilúuium inhabitâre facit: & ſedêbit Dóminus rex in ætêrnum.
11 Dóminus virtûtem pópulo ſuo dabit: Dóminus benedîcet pópulo ſuo in pace.

---

1 *In cõſummatione tabernaculi.* Hæc addita ſunt è cabala, Dauid ſcilicet in tabernaculi, quod Arcæ Domini præparaſſe, & tetendiſſe traditur *a*, conſummatione Spiritus ſancti radio illuſtratus hæc cecinit de mirabilibus myſteriis venturi tabernaculi, cuius illud erat typus. In hodiernis exemplaribus legitur, *in exitu tabernaculi* ἐν ἐξόδῳ σκηνῆς. Quare Theodoritus putat fuiſſe conditũ à Dauide, cùm arcam reduceret. Baſilius autẽ de egreſſu ſacerdotum, & Leuitarum è tabernaculo, vt memores ſint eorum, quæ ad cultum diuinum præparari debent. In Hexaplis Origenis vtrumque deſiderabatur.

a 1. Par. 15. verſ. 1.

2 *Afferte filios arietum.* Agnos ad ſacrificia, victimas ex agnis. Duplicem vocis אלים *Elim* ſignificationẽ repræſentarunt duplici interpretatione: ne quis putet hoc hemiſtichium eſſe obelo transfigendum, אלים *Elim*, dij, & arietes. Filij autem deorum (ſic enim Hebræus) pij, quos Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus adoptionis gratia dignati ſunt. Chaldęus Angelicos choros exponit, *Tribuite Domino laudes chori Angelorum*, qui filij Dei dicuntur *b* per adoptionem videlicet, & creationem. Nam ſolus Chriſtus filius Dei eſt per generationem, & propagationem naturalem. Alij, proceres, principes.

b Iob. 1. 6. & 28. 7. *Chriſtus ſolus filius Dei per generationem.*

3 *Afferte.* Tribuite. Sed afferendi verbum congruit, vt doceamur Deum non tantùm ore eſſe colendum, ſiue oris & laudis ſacrificio, verùm etiam opere, ſacrificio iuſtitiæ, & iuſtarum actionum, nec tribuendas ei modò laudes, & preces, ſed & bona, atque ſancta opera. *Honorem*, fortitudinem propriè. Eum fortiſſimũ confitemini & honor-

A & honore dignissimum. *In atrio*, in templo. Ad verbum In magnificentia sanctitatis, in templo pleno maiestatis, & gloriæ diuinæ, vel in magnifico sanctuario. Alij decora, & splendida sanctitate prout sanctè decet. Aliqui putant Septua. legisse בחדרת *Behadrath*, per ת. Nam חדר *hhéder* est atrium, conclaue, sed nihil est necesse, cũ soleant dumtaxat respicere ad sententiam, vt infrà 4. *a Psal. 95. vers. 9.*

4 *Vox Domini.* Ratio cur Deus adorandus, omniq; honore afficiendus, nempe, quia præstans, plenus maiestatis, potentissimus. Nam hoc docetur ab effectis insignibus, vsque ad Psalmi finem. *Vox Domini*, tonitru à Domino productum, è medio nubium percipitur, & inter densas

B pluuias. De Meteoris & iis, quę fiunt in cœlo, vel alibi, & præcipuis fragoribus aëris terræque, quorum effectio mirabilis est, sic loqui solet Scriptura, quoniã illorum causæ sunt ita occultæ sunt, vt immediatè, & proximè, & ex tempore à Deo fieri videatur, neque creatã vllã habere causam. Hinc in Iob *b*: *Deus patter nuis & glaciei*, Item *c*, *Producens ventos de thesauris suis.* Item *d*, *Sylua Dei*, &c. Etsi autem *vox* siue simpliciter, vt *e*: *Populus videbat voces*, siue cum accedit vocabulũ *Domini* propriè significet tonitru cœleste & fulmen, tamen etiam hic extendi potest ad sonitus, quos terra edit. Nam nihil aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum, vt Plinius

C inquit, hinc Treb. Pollio: *Auditum tonitrum terra mugiente, non Ioue tonãte, quo motu multæ fabricæ sunt deuoratæ, multi terrore mortui*, de quo possint intelligi versus hîc aliquot *Maiestatis*. vel, in, cum maiestate. *Super aquas multas*, vt supra maria. Aquis multis incumbit. & super eas tonat. De pluuiis densis, alij de maribus, & pelagis. Vel supra aquas, plusquã aquæ multæ. Nam tonitru est magis sonorũ, & vehementius aquis multis, & sonitum bombumque edit terribiliorem. Iuxta Allegoriam, Voce Domini prædicatio Euangelij adumbratur, quæ quantum valuerit, apparuit in celeri mundi conuersione.

D Hinc duo Apostoli בני-רגש *Benè Reghés*, filij tonitrui *f*. *Meteora cur Deo in Scripturatribuãtur.* *b Iob. 38. 22. 28. 19.* *c Psal. 134. 7* *d Psal. 105. vers. 19.* *iuxta Hebr. verit.* *e Exod. 20. vers. 18.* *f Marc. 3 17*

5 *In virtute.* In potentia. Tonitru est præpotens, & magnificum, terribiliter incedit, quippè quod maria, & terras tremefaciat, & imbrium infinitam copiam profundat, & frangat altissimas cedros, & densissimarum syluarum arbores.

6 *Vox.* Fulmẽ, vel tonitru sternit maximas cedros profũdissimè fixas, frãgitq;. Quod possit accipi de terrestri tonitr

tonitru, id est, terræ motu. Est vbi *vox Domini*, signet fulmen, quod coniunctum esse solet cum tonitru. *Confringentis*, Oratio clarius enunciaretur, si mutaretur in nominatiuum. Cõfringens, &c. de quo mox *a Libani*. Quo in monte erat syluа cedris insignibus & alijs arboribus celsitudine præstantibus nobilis, Metaphora arborum & montium comprehenditur, quicquid in hoc mundo excelsum & sublime est. A

a *vers.* 3.

7 *Et comminuet eas*. Comminuet Dominus per suum tonitru siue cæleste, siue terrestre mira facilitate arbores Libani, vt vt firmas & rigidas, ac si essent molles & teneræ instar vitulorum in Libano pascentium. Ad verbum Exilire faciet, è suo loco, quod aliqui accipiũt de terræ motu. *Libani*. Rabbini construunt in Accusatiuo cum sequentibus, Libanum & Sirionem (montes syluosos) tamquam filium vnicornium (repete, exilire facit, comminuit:) *Ferúntque summos fulmina montes*. *Et dilectus*, id est at, sed aduersatiuè) dilect⁹. i. Israel erit fortis, pulcher, lætus, alacer ad euadendum, q. d. celeriter eundet, & exiliet alacriter è mediis periculis, vt pullus vnicornium è mare & fœmina vnicornibus satus, pernicitate vigens *b, é ἴγνεν γιγνεσθαι ὡς ὑιὸι μονοκέρατες*, Heb. שרין *Sirion* per aphæresin pro ישורין Iesurun, vel per metathesin, dilectus siue directus, vt in alijs locis vbi c ישורין Iesurun dicitur recalcitrare & Dei obliuisci. Iesurun diminutiuè pro Israel, quasi Israelulus, vt Latinè Corculũ, Dilectum vertunt, vbi aliqui malè corrigunt. *Directum*. Nam ישר *Iasar* non tantum significat rectum esse, sed & placere, arridere, probari alicui. Sic alluditur ad Deut. d. quo loco Ioseph tauro pulcherrimo comparatur, & eius robur cornibus Rhinocerotis, tauri Indici. q. d. in his montibus Israel dilectus Dei similis erit vnicornium pullo, qui est robustus & celer ad euadenda syluarum discrimina. Vel est epithetum Domini, *Et dilectus*. Dominus, quemadmodum vnicornis, cuius cornu experitur & ad medicinam, & ad opificia, erit supple, vel apparebit, videbitur, quidue simile. Vi Verbi Dei densitate errorum mundi discussa, dilectus, id est, Christus apparebit sicut Vnicornis. Quæ cùm non videretur in syluis, incipit apparere post densas syluarũ arbores disiectas & discussas vi ventorũ & fulminum. Alludit fortassè ad cornu eius bifurcum, instar crucis. Talem enim eius formã pingit Iustinus Martyr e & talem

Deut. 33. *vers.* 17.

c Es. 44. *v.* 2. *Deut.* 32. *vers.* 15.

d *Deut.* 33. *vers.* 17.

christus vnicorni similis.

e *contra Tryphonem.*

A lem designat Clemens Alex *a*. dum *κεράτων μονοκερώτων ἐραστὰς*, cornuum vnicornium amatores Dei pueros siue filios esse ait. Pergit in Metaphora syluę, Vox Domini nudabit syluas cedrorum, tunc que apparebit per eas, quasi vnicornis. In quam sententiam est illud Pauli *b*, *Ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, siue depictus, crucifixus*. Possit etiam exponi. Et dilectus, id est, Dominus est sicut filius Vnicornium, qui exacuit præ mordicatione, & pruritu, cornu suum ad arbores, ita vehementer, vt illas aliquando deiiciat, nedum terebret. q. d. Deus dilectus arbores suo tonitru vel perforat, vel etiam decutit, vt pulli Vnicornium suo cornu. Nomen Hebræum, שריון *Sirion*, non appellatiuè sumunt recentiores. sed propriè, de monte ad orientem terræ sanctæ olim Hermon à Sidoniis, Sanir ab Amorrhæis *c*, q.d. Libanum & Sirion montes (in quibus erant eiusdem nominis syluę) cōminuet, exilire faciet Dominus more pullorum Vnicornium. Hyperbole, quia videtur tonitru eradicaturum montes ipsos, vel ipsorum mōtium arbores. Quamquam citra hyperbolem hoc aliquando verè contingit. Nam hac ætate mons in Anglia terræ motu subsilit in aliam sedem, & in Gallia alius Rhodani impetu, & apud Plinium *d*, Marcio, Sex. Iulio coss. in agro Mutinensi duo montes concurrerunt inter se crepitu magno assultantes recedentésque.

a li. 1. paed. c. 4.

b Gal. 3.

c Deut. 3. 9. & Ios. 13. 11.

d lib. 2. c. 83.

8 *Flammam ignis*, fulgura & coruscationes ad fulmina conficienda & iacienda per sectiones micantes dispergit, per eas medias currit. Nam vnà cum tonitru emicant fulgetra. *Cades*, vasta & horrida solitudo Saracenorum & Arabiæ *e*, quæ alibi desertum Pharan, & desertum Sin, ob amplitudinem tot accipiens vocabula. In ea per 40. annos erraiunt Israëlitæ. Aliqui Metonymicè, bestias deserti Cades concutit, siue formidare facit & commouet. *Intercidentis, concutientis*, & sequenti vers. *Præparantis*, & 6. *confringētis*, in Hebræo possunt esse Nominatiui casus, vt actio tribuatur non Deo, sed voci Domini intercidens (est) cōcutiens, præparans ceruas. Sed rectè in Genitiuo, vt intelligamus actionem primariam esse Dei agentis cum secundis & instrumentariis causis, eásque mouentis efficaciter, ac, verbi gratia, vtentis tonitru ad hos mirabiles effectus. Nam Dominus in omnibus est causa princeps, reliquæ administræ vel instrumentariæ, *concutientis*. Ad verb. parturire fa-

e Gene. 20. 1. Num. 13. 1. Num. 33. 18.

Deus primū agens, & alia sunt instrumenta.

cientis, id est torquentis, vexantis, & explicata Metaphora, horridissimum reddentis desertum. A

9 *Præparantis ceruas*, ad partum scilicet. Parere facit ceruas præ metu suo tonitru, quæ sunt pauidæ, & vuluam habent angustam. Vnde & earum partus, vt & capreārum seu ibicum *a*. est difficillimus: ac nisi tonitru præpararetur ac iuuaretur, non modò non enitterentur fœtus suos, sed & perirent nimia difficultate, & torminibus. Multa mira de earum partu tradunt Arist. & Plinius. Inter alia, quòd Siseli herbavtātur ad fœliciorem partum, & post partum ad sese purgandum. Sed nō meminerunt tonitru. *Reuelabit condensa*. Decorticabit, nudabítque condensas syluas propriè, deiectis arboribus & ramis. B *Et in templo eius*, omnes eum glorificabunt, dicendo, quod sequitur. Nam in versibus sequentibus est Mimesis.

a Iob. 39. 1.

10 *Dominus diluuium*. Dominus immittit diluuium, & dominatur aquis in perpetuum. Ad verb. *ad diluuium sedit*, Confitebuntur eum magnam habere potentiam super aquas, his miris operibus conspectis, ac regem esse, qui in æternum maneat, ac in æternum omnia possit: qui in perpetuū omnia moderabitur & reget. Chal. *Dominus tempore diluuij super sedem iudicij sedit*, (dum mundum submersit.) Nisi sit Mimesis, continuabitur narrātio de efficacia vocis diuinæ, quæ tanta est, dum effusiùs & vehementiùs tonat, vt diluuio hæc inferiora penè mergantur, ipso interim in suo solio eodem in statu permanente. C

11 *Virtutem*, robur, *In pace*, vt benè ei cedat, vt habeat pācem & lætitiam in his magnis tempestatibus. Vnde & hic Psalmus est orandi formula contra tempestates. Facilè referes ad Allegoriam. Vocem Domini septies posítam ad septem dona spiritus sancti, vel è Rakanati in Exodum ad septenas voces Dei terrificas siue tonitrua audita in legislatione *b*. Hinc verbum Domini superbos quosque per Euangelium contriuit, Idola, & Syluanos deos euertit, Tyrannorum rabiem cōtudit, Gentes vocauit, ante earum oculos filium Dei depinxit crucifixum, velut Vnicornem bifurcatam, deserta Saracenica commouit, timidos præparauit, baptismum induxit, vti olim diluuium ad omnia mundanda. D

b Ex. 19. 16. & 20. 18.

ARGVM

A

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd post multa pericula templum dedicarit. Est prophetia de Ecclesia post multos casus constructione & dedicatione.

1 Psalmus Cantici in dedicatione domus, Dauid. XXIX.

B Heb. 30.

EXaltâbo te Dómine quóniam suscepìsti me: nec delectâsti inimicos meos super me.

3 Dómine Deus meus clamâui ad te: & sanâsti me.

4 Dómine eduxìsti ab infêrno animam meam: saluâsti me à descendéntibus in lacum.

C 5 Psállite Dómino sancti eius: & confitémini memóriæ sanctitâtis eius.

6 Quóniam ira in indignatióne eius: & vita in voluntâte eius.

7 Ad vêsperum demorábitur fletus: & ad matutínum lætítia.

8 Ego autem dixi in abundántia mea: non mouêbor in æternum.

9 Dómine in voluntâte tua: præstitìsti decôri meo virtûtem.

D 10 Auertîsti fâciem tuam à me: & factus sum conturbâtus.

11 Ad te Dómine clamâbo: & ad Deum meum deprecâbor.

12 Quæ vtilitas in sánguine meo: dum descêndo in corruptiónem.

13 Nunquid confitébitur tibi puluis: aut annunciábit veritátem tuam? A

14 Audíuit Dóminus, & miſértus eſt mei: Dóminus factus eſt adiútor meus.

15 Conuertîſti planctum meum in gaúdium mihi: concidîſti ſaccum meum, & circundedîſti me lætítia.

16 Vt cantet tibi glória mea, & non compúngar: Dómine Deus meus in æternum confitébor tibi. B

---

a de quo 1. *Par.* 16. 1.
b 2. *Reg.* 5. *ver.* 11.

1 *Dauid.* Conſtruitur cum *Pſalmus Cantici.* Domus enim hic ædem ſiue tabernaculum ſignificat *a*. Alij Domus nouæ, quam ædificauit in Hieruſalem *b*, Porrò vt canticum ore proferebatur, ſiue inſtrumento muſico, ita Canticum Pſalmi ore ſimul & inſtrumento, ita vt inſtrumentum inchoaret, & vox humana ſequeretur: & contra Pſalmus Cantici, quando vox humana incipiebat, & inſtrumentum ſuccinebat.

2 *Suſcepiſti*, exaltaſti proprié, alleuaſti, ſuſtuliſti è periculis. *Super me*, ſuper meis malis. C

3 *Sanaſti*, ſaluaſti, ſalutem attuliſti meis malis. Metap. Putant hinc nonnulli agi de morbo aliquo lethali, è quo fuerit liberatus.

4 *Domine exaudiſti.* Me conſeruaſti in vita, & me pereſitem in lucem reuocaſti. *Ab inferno*, è maximis calamitatibus Hyperbole poëtica. Vel per Metonym. è præſentiſſimo inferni & mortis periculo. Me iamiam periturum, & ſtatui mortuorum proximum mirabiliter liberaſti. *A deſcendentibus.* Ne eſſem inter deſcendentes in ſepulchrum, ne deſcéderem in mortem, vel infernum. Præpoſitio *A*, includit negationem paſſim apud Heb. D Lectio Maſoretarum per Hiric non Tſeri, idem canit. *A deſcendere me*, ne deſcenderem ego.

5 *Memoriæ ſanctitatis eius* Sanctam, ſacrámque eius memoriam colite & celebrate, ſanctum eius nomen publicè laudate, & canite. Memoriam Dei, qui ſanctus eſt palam extollite, & benedicite (confiteri hoc notat) quando commemoratur, & eius mentio fit, ei apertè fauete linguis. vt *c*, *memoria iuſti in benedictione*, ideſt, iuſtus dum memoratur, benedicitur. Memoria etiã intelligi poſſit actiuè, qua meminit & recordatur, non qua commemo-

c Prou. 10. 7.

ratur

A ratur & recolitur.q.d. Celebrate memoriam eius sanctã,qua vestri meminit in his malis,neque veluti oblitus deserit.Sic recordatus est Dominus Noë, Ioseph, filiorum Israël,&c.Aliqui templum eius honorate, in quo eius sanctitas recolitur & communicatur.*Sanctitatis eius*, vt Gall.*La memoire de sa Saincteté*.ideſt,ipsius, qui sanctus est. Nam est Dei Periphrasis.

6 *Quoniam ira in indignatione.* Ira, furor breuis est,indignatio multò est grauior.Cùm ergo indignatur, breui & celeriter indignationem remittit, citóque placatur, vt non tam indignari,quàm irasci dicendus sit. Vnde,
B vt facilior sit sententia,verte,momentũ est in indignatione eius. *Et vita*,salus in fauore & beneuolentia eius. Vitam appellant è malis securitatem,& fœlicitatem,vt mortem,infortunia,résque aduersas, vide infra *a*, Vel secundum alios,longitudo & diuturnitas vitæ.Eius fauor in vitam durat,vel,diu, vt Latinè *ætatem viuere* , id est,diu.Secundum Chald. *Vita æterna in eius beneplacito.* Possit esse Antithesis.Ad indignationem eius sequitur plaga,ad fauorem eius vita & salus.

a Psſ.68. ve. 18.

7 *Ad vesperum demorabitur.* Tam breuis est ira eius, vt si vespere fletus cõtingat,adsit manè lætitia Ira Dei
C & afflictiones Sanctorum sunt momentaneæ . Quare Cha.*Ad vesperũ iubet immorari fletũ,& manè iubet persistere in cãtu.Demorabitur*,pernoctabit prop.per noctẽ manebit.

8 *In abundantia*,in prosperitate,fœlicitate,quiete , vel iuxta Chald. *confidentia. Non mouebor*, non decidam de mea fœlicitate,permanebo in mearum rerum prosperitate & affluentia.

9 *Domine in voluntate.* Ostendit duobus versibus vanitatem superioris cogitationis,& dicti. Atqui (inquit)
D tua voluntate & fauore fuit virtus ac firmitas statui meo decoro &prospero,tuæ verò faciei auersione conturbatio.*Voluntate tua*,gratia tua.*Decori meo*, rebus meis decoris & præclaris,vt regno,statui meo florenti , robur & firmitatem dedisti,instar montis validissimi.Vnde Heb.*fecisti stare fortitudinem monti meo*,per Metaph.quia ciuitas Dauid,& regnum vocabatur,& erat mons, Nisi sit poëtica Syncope הרי *Hari*, pro הדרי *Hadari*, הר *Har*, mons, הדר *Hadar*,decor, gloria.

10 *Auertisti*,absconditi prop.id est, afflictiones immisisti. Antithesis vers.superioris.Cõtrà tuæ faciei &beneuolẽtiç auersione mihi,rebúsq, meis cõturbatus extiti.

11 *Deprecabor*, dicendo scilicet. A

12 *Quæ utilitas.* Subiicit precationem, qua est vsus, cùm salutem à Deo precaretur. Ad Deum deprecabor dicendo, Quæ est vtilitas in mea vita, quid mihi prodest viuere, si mox interiturus sum, vel in interitum inferni sempiternum descensurus? Sanguis Metonymicè, prò anima, & vita apud Poëtas ex Empedocle, qui animam dicebat esse sanguinem, iuxta illud Maronis, *Purpuream vomit ille animam.* Vigente enim sanguine, viget animalium vita, vt & eo deficiente, deficit. Quare Moses *a*, *Anima* (inquit) *est in sanguine*, id est, sanguine retinetur in corpore, vt sanguis eius sit veluti vehiculum, retinaculum, & gluten. Adde animam illic sumi Metonymicè, vt passim per totam scripturam pro vita. Ne quis inde colligat eius mortalitatem. Alij, vt Chald. sanguinem hîc accipiunt pro morte, nece effusione sanguinis, perditione, interfectione. Quid tibi proderit, si me permittas necari à meis hostibus. Corruptionem, Aliqui, foueam, sepulchrum, de quo supra *b*.

a *Leuit.* 17. *vers.* 14. B

b *Psal.* 15. *v.* 11. C

13 *Puluis*, homo in puluerem redactus, vel corpus in puluere mortuum. Metonymicè. Numquid palàm & publicè & coram mortalibus, te tuam fidem, dictorúmque constantiam prædicabit? Significat se vitam dumtaxat cupere, vt Deum celebrare possit. & colere. Mortuus non laudat Deum palàm, & in media Ecclesia. Nã etsi laudet in altero sæculo, at id non est confiteri, idest publicè, & hominibus audientibus celebrare. *Veritatem*, promissa tua.

14 *Audiuit Dominus.* Enuntiatiuè reddiderunt Septuag. vt fit Prophetia. Audiuit, misertus est, factus est adiutor. Masoretę deprecãter, Audi, miserere, esto adiutor: aliis paulò punctis.

15 *Saccum meum*, soluisti cilicium, vestes lugentium & pœnitentium, quibus me indueram. Alluſio ad morem pœnitentiam agentium. q. d. deposuisti meum luctum. D *In gaudium*, in choream propriè.

16 *Gloria mea*, status meus gloriosus, honore & fœlicitate cumulatus. Kimhi mauult esse epithetum animę, quæ sic sæpe cognominatur, quoniam est gloria & decus corporis humani, adeo vt ea orbatum, nihil vllis rebus vilioribus excellat. *Et non compungar*, & vt non doleam, neque me pœniteat cantare laudes tuas, vt non desistam à tuis laudibus personandis. Ad verbum, *Et non sileat* (gloria mea.)

A

ARGVMENTVM.

Precem instituit contra pericula, & hostium studia. Tum diuinam in pios prouidentiam extollit, illos ad eum diligendum inuitans, qui pro suis operibus quemque remuneretur. Christo congruit.

1 In finem, Psal. Dauid pro extasi. XXX. Heb. 31.

B

IN te Dómine sperâui, non confúndar in ætêrnum: in iustítia tua líbera me.

3 Inclîna ad me aurem tuam: accélera vt éruas me.

4 Esto mihi in Deum protectôrem, & in domum refúgij: vt saluum me fácias.

5 Quóniam fortitûdo mea, & refúgium meum es tu: & propter nomen tuum dedûces me, & enutries me.

C

6 Edûces me de láqueo hoc, quem abscondêrunt mihi: quóniam tu es protêctor meus.

7 In manus tuas commêndo spíritum meum: redemîsti me Dómine Deus veritâtis.

8 Odîsti obseruântes vanitâtes: superuácuè.

9 Ego autem in Dómino sperâui: exultâbo, &

D

lætâbor in misericórdia tua.

10 Quóniam respexîsti humilitâtem meam: saluâsti de necessitátibus ánimam meam.

11 Nec conclusîsti me in mánibus inimîci: statuîsti in loco spaciôso pedes meos.

12 Miserêre mei Dómine, quóniam tríbulor: conturbâtus est in ira óculus meus, ánima mea, & venter meus.

13 Quóniam defécit in dolóre vita mea: & anni A
mei in gemítibus.
14 Infirmáta est in paupertáte virtus mea & ossa
mea conturbáta sunt.
15 Super omnes inimícos meos factus sum op-
próbrium vicínis meis valde: & timor notis meis.
16 Qui vidébant me, foras fugérunt à me: obli-
uióni datus sum, tamquam mórtuus, à corde.
17 Factus sum tamquam vas pérditum: quóniam B
audíui vituperatiónem multórum commorán-
tium in circuitu.
18 In eo dum conuenírent simul aduérsum me:
accípere ánimam meam consiliáti sunt.
19 Ego autem in te speráui Dómine: dixi, Deus
meus es tu, in mánibus tuis sortes meæ.
20 Eripe me de manu inimicórum meórum: &
à persequéntibus me.
21 Illústra fáciem tuam super seruum tuum, sal- C
uum me fac in misericórdia tua Dómine: non
confúndar, quóniam inuocáui te.
22 Erubéscant ímpij, & deducántur in infernum:
muta fiant lábia dolósa.
23 Quæ loquúntur aduérsus iustum iniquitátem:
in superbia, & in abusióne.
24 Quàm magna multitúdo dulcédinis tuæ Dó-
mine: quam abscondísti timéntibus te?
25 Perfeciísti eis, qui sperant in te: in conspéctu D
filiórum hóminum.
26 Abscóndes eos in abscóndito faciéi tuæ: à
conturbatióne hóminum.
27 Próteges eos in tabernáculo tuo: à contradi-
ctióne linguárum.
28 Benédictus Dóminus: quóniam mirificáuit
misericórdiam suam mihi, in ciuitáte munita.

29 Ego

A 29 Ego autem dixi in excéssu mentis meæ: proiéctus sum à fácie oculórum tuorum.

30 Ideo exaudísti vocem oratiónis meæ: dum clamárem ad te.

31 Dilígite Dóminum omnes sancti eius: quóniam veritátem requíret Dóminus, & retríbuet abundánter faciéntibus supérbiam.

32 Viríliter ágite, & confortétur cor vestrum:
B omnes, qui sperátis in Dómino.

---

1 *Præ extasi.* Hoc addiderunt propter vers. 29. infrà.

2 *Non confundar*, ne excidam illa spe. Deprecanter. לא *al ne. In iustitia tua*, per tuam iustitiã pro tua æquitate, vel, propter, id est, quia tu es iustus, & ades iniquè oppressis.

3 *Accelera, vt.* Celeriter erue me.

4 *In Deum protectorem.* Illustrarunt tropos Archetypi.
C In petram siue rupem fortitudinis, in domum munitionum, siue propugnaculorum. Sic versu sequenti,

5 *Quoniam fortitudo mea.* Quoniam saxum meum, munitio siue propugnaculum meũ es tu. Metap. ab arce in inaccessa rupe constitura. *Enutries*, duces me prop. quasi manu sustentando. Sed quia iam id dixerat, distinctiùs interpretati sunt, & מנחה *tanhé* alludere docuerunt ad מנחה *minhá* farinaceum munus & oblationem. Quin & radicum auctores, alterum ab altero deriuant.

6 *De laqueo*, de insidiis, de periculis. *Quem absconderunt mihi*, supra absondentes, id est, insidiatores mei. Ver-
D bum sine supposito per Idiotismum, quo tertiæ personæ verborum personalium vtriusque numeri impersonaliter capiuntur, de quo in nostra Syntaxi Hebraica, vt Latinè, *aiunt, ferunt*, supple *homines*.

7 *Commendo*, depono propriè, committo. Metaph. à depositariis. *Spiritum meum*, animam, interiorem hominem, Arnobius, hoc sensu vsus est Christus in extremo spiritu emittendo *a*, *Redemisti*, sæpiùs liberasti me, ô Deus verax & fidelis, qui soles promissa perficere.

a *Luc. 23. v. 19. 1. Petr. 4. v. 19.*

8 *Odisti.* Actio tribuitur loquenti in Hebr. *Odi, odio habui.* Sic in Græco, pro μισουντας, legi potest μισουσα. Quod

a *Ioan.* 17. *verſ.* 21. Deus odit, pij oderunt, & cótra: nãvoluntate vnã ſunt. A

Vanitates. Per vanitates quidam accipiunt Idola. *b.* Aliqui legunt non חבלי *Hablé* per ח, ſed חבלי *Hhablé*, per ח

b *vt Ierem.* 2. *verſ.* 5. funes. *Supernacuè* nullo fructu, inaniter. Conſtruitur in fonte cum proximo, Odi obſeruantes vanitates vacuitatis ſiue inanitatis, id eſt, vanitates vaniſſimas, vnde fortaſſe in 70. legendum *ματαιότητας ἐπιτηρῶντας* non *ἀνομίαν ἐπιτηρῶν*, & in Noſtro, *ſupernacuas* non, *ſupernacuè*.

10 *Humilitatem*, miſeriam, afflictionem. *Saluaſti de.* Ad verbum, cognouiſti in anguſtiis. Verùm Septuag. voluerunt explicare efficaciam, & effectum iſtius cognitionis. Non enim eſt ſimplex & nuda cognitio. *Cognouiſti*, vt ſalues ſcilicet. B

11 *Nec concluſiſti*, nec concluſum tradidiſti, nec permiſiſti me concludi. *Statuiſti in loco ſpacioſo pedes meos*, ad latè & facilè euadendum. Spacioſum locum vocat tutum, ſecurum à periculis liberum.

12 *Inira*, præ ira & mœrore contabuit. Sic,

13 *In dolore*, præ dolore, præ laſſitudine propriè. *In gemitibus*, præ gemitibus, per gemitus. Sic,

14 *In paupertate*, præ iniquitate, ex Hebræo. Vt linguæ vernaculæ peccatum appellant paupertatem, miſeriã, &c. Verb. Corruit in iniquitate, ſiue per iniquitatem, C
robur meum & fortitudo.

15 *Super omnes*, ſupra, pluſquam. Maiore, inquit, ſum opprobrio, quàm omnes inimici mei. Non tam appoſitè, *ſuper*, apud. niſi *Opprobrium*. Metonymicè pro opprobrij cauſa. מן *Min.* Præpoſitio inſeruit comparationibus. Quare mirum aliquos, vt diſcedant ab hac ſimplici interpretatione, vertere, *propter omnes inimicos meos*: alios, *Ab omnibus*. *Timor*, terror, timendi materia, per Metonym. Amici enim territi fugiunt, me timent confiteri &
c 1. *Reg.* 22. *verſ.* 11. 12. agnoſcere, ne propter me veniant in periculum, vt Achimelecho pontifici contigit c. D

16 *Qui videbant me.* qui viſere me ſolebant, qui mecum familiariter verſabantur. *Foras.* Aliqui legunt foris, & conſtruunt cum præcedentibus. Qui me videbant foris, fugerunt, q. d. ne me quidem è longinquo reſpicere audebant, ne mihi viderentur ſignificationem amoris exhibere. *Obliuioni.* Ordo inuerſus. Traditus ſum obliuioni à corde, ſiue cordis & animi. tamquam mor-
d *Eccleſ.* 9. *verſ.* 5. tuus. Vt mortui traduntur obliuioni animi, vt ex hominum memoria facilè delentur *d* ſic & ego.

17 Vm

A 17 *Vas perditum.* Quod iam negligitur, habetur pro nihilo, nec requiritur, & ex hominum cordibus expũgitur. Gall. *Il est perdu, il n'y faut plus penser.* Aliis confractum, abiectum, & quod vsu desiit. *Vituperationem*, contumelias. *Multorum*, Aliqui, Magnorum, sed alieniùs.

18 *Accipere.* Perdere me cogitarunt, & consultarunt. Decreuerunt mihi meam vitam eripere. *Consiliati sunt.* Malignè cogitauerunt, propriè.

19 *Sortes meæ.* Gall. *Mes aduentures*, casus, euentus mei, rerum mearum status. *Mea tempora*, Hebraicè, & Romanum Psalterium, & fortè 70. pro hodierno καιροὶ habe-
B bant χρόνοι. Vitæ curriculum, prospera, & aduersa. Varij euentus, & fortunæ meæ tua prouidentia reguntur ac gubernantur, id est, meorum temporum euenta, & fortunæ Metonymia, τὲμpora meæ calamitatis, prosperitatis, vitę, & mortis. Chaldaicè *In manibus tuis dies redẽptionis meæ.* Alij, vitæ meæ termini. Hi enim sunt in Dei manu, non hostium *a*. *Omnes pili capitis vestri numerati sunt*, vt discamus nos totos Dei prouidentiæ committere. Sed doctiùs 70. agnoscentes suum Idiotismum, quem & reperies alibi *b*. *Et cum temporibus, quæ transierunt*
C *super Dauid, & super Israel, & super cunctis regnis terrarum* (*scripta sunt in libris Samuelis, Nathan, & Gad*; id est, cum casibus, sortibus, & euentis, quæ acciderunt suæ memoriæ Dauidi, Israëli, & exteris nationibus. *In manibus.* In tua dispositione, prouidentia, voluntate. Ostendit nihil esse fortuitum nisi ex hominum rerum causas nescientium opinione, quòd certæ efficacésque illarum causæ ac rationes sint in Deo, vel natura. Et sic rectè de casu, & fortuna Arist e. Philosophatur, & cęteri, qui ea prorsus nihil esse docent, vt proinde inter causas Physicas
D minus debeant reponi Itaque rectè pœnituit Augustinum vsum vocabulo fortunæ in Retract. tamquam parum Christiano.

a Matt. 10. ver. 30. Luc. 12. 7.

b 1. Para. 29. vers. 30.

c 2. Physic.

23 *Illustra faciem.* Lucere fac faciem tuam, id est, fauorem tuum, & beneuolentiam per Metonymiam, vel est Hypallage. Illustra seruum tuum tuo conspectu, & fauore. Ostende faciem misericordiæ tuæ. Intuere me vultu sereno, & beneuolo. Nam mala videntur obscurare faciem. Chaldaicè: *Lucere fac secundùm tatè faciem tuam super me seruum tuum. In misericordia*, per misericordiam, pro clementia tua.

22 *Deducantur.* Detrudãtur Chald. *Obmutescãt, & descendant in infernum. Muta fiant*, exscindantur, & pereant.

23 *Iniquitatem.* Peruersitatem, verbum durum propriè, *in superbia, & contemptu*, id est, præ superbia, vt sup. superbè, & contemptim. Sic enim aduerbia qualitatis exprimunt. *Et abusione*, ἐξουθένωσιν, despectu, præ contemptu, & despectione. Et sic Hebræus, Abusio ergò hîc actiuè. Præ fastu, quo iustis abutuntur, & opprimunt. A

24 *Quàm magna.* Epiphonema de Dei benignitate, & liberalitate. O quàm magna, ô quàm multa est tua bonitas. *Dulcedinis*, gratiæ, fauoris, bonitatis tuæ dulcis, quam abscondisti velut thesaurum pretiosissimũ, quam in thesauro tuo præparasti, & reposuisti sollicitè, & studiosè, reconditámque seruas metuentibus te. Hanc à thesauris Metaphoram vsurpat ad exprimendam magnitudinem diuinæ dulcedinis, maximè qua *hæreditas* B

[a] 1. Pet. 1. 4. *aterna conseruatur in cœlis* [a], *& nondum apparuit quid erimus* [b]. Nondum enim *oculus* (viuentium) *vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligentibus se* [c].

[b] 1 Ioan. 3. 2.

[c] Esa. 64. 4. 1. Cor. 2. 9.

25 *Perfecisti.* Asyntheton. (Et) *perfecisti*, apparasti, operatus es. Pendet enim è superiori versu. *In conspectu*, palàm, & publicè. Aliqui adhibent hîc Eclipsin non necessariam. (Quam reddes eis) in conspectu hominum: vel, vt Chaldæus (*vt reddas eis præmium*) *in conspectu filiorum hominum.* Vt sententia restringatur ad diem iudicij. C

26 *In abscondito faciei tuæ.* In interiore cubiculo, & cõclaui tuæ personæ, & maiestatis, abscondes. i. proteges eos, defendes, seruabis. Aliqui, abscondes eos in vita futura ab omni malo. *Faciei*, vocabulo vtuntur Hebræi, vt Itali excellentiæ, maiestatis, celsitudinis, reuerentiæ, quando viros honoratos alloquuntur, vel memorat. *A conturbatione*, à vexatione, turbis, & motibus, ab elatione, propositi.

27 *In tabernaculo tuo.* Metaphora alia à rege, qui eos, quos securissimos esse cupit, in suum penetrale, & tabernaculum recipit, vt non solùm eum regis parietes, sed etiam oculi custodiant. Vel alluso est ad Mosem, D

[d] Num. 14. quem confugientem in tabernaculum fœderis mirabiliter à populo impetum faciente defendit *d*. *A contradictione*, à iurgiis, à cõtentionibus, iniuriis, & rixis, quas linguæ excitant.

28 *Mirificauit.* Mirabiliter ostendit. Mira vsus est misericordia erga me, seruauit me mirabiliter in Hierusalem ciuitate, quam inimici mei munierant, præsidiis vbique

A vbique impositis ad me intercipiendum, ne qua euaderem. *Munita*, contra me diligenter instructa, firmisque muris, & præsidiis circumclusa, ne possem effugere. q.d. quia mirabiliter me seruauit in hostium medio.

29 *Ego autem.* Attentiùs, & velut per mentis extasim cogitans, & expendens mearum calamitatum molem, dixi me planè ab oculorum tuorum facie, & fauore reiectum esse. Alij non de mentis extasi intelligunt, sed de rerum ipsius trepidatione, vt August. *Quando* (inquit) *fui in extrema tentatione, existimaui me reiectum.* Vnde *mentis*, nec in Græco, nec in Hebræo habetur: sed dumtaxat, in

B trepidatione ceu festinatione mea, vel vt in Romano Psalterio, *in pauore meo.* q.d in animi mei perturbatione, vel cum celeriter fugerem. *Proiectus*, excussus propriè.

31 *Quoniam.* Hanc particulam addiderunt ad faciliorem connectionem. *Veritatem*, fidelitatem. *Requiret*, ad remunerandum scilicet. Vnde ad verbum. *Veritates seruat Dominus.* Veraces, & fideles tuetur Dominus per Auxesim, & superbè agentibus cumulatè. & largiter supplicium rependit. Est enim Metalepsis, requirere, pro amplecti. munerari, rettibuere, pro pœnam infligere.

C Vt, *virtutem præsentem odimus, absentem quærimus inuidi*, id est, amamus, expetimus. Contrà *a*. *Requiram sanguinem animæ de manu bestiarum, & hominis*, ad vlciscendum scilicet. i. vlciscar cædem ab aliquo factam. *Retribuet*, mercedem, & supplicium rependet *b*. *Superbiam*, ea, quæ superbè cogitarunt. exequentibus.

32 *Confortetur.* Roboretur. Vt *c*, *Fili mi, confortare in gratia.* fortis esto, robustus *d*.

a Genes. 9. 5.

b 1. Petr. 5.

c Deut. 31 6 & Ios. 1. 6.

d 2. Tim. 2. 5

ARGVMENTVM.

D *Beatos esse, quibus remissa sint peccata: quòd primùm suo, & sanctorũ omniũ exemplo, deinde è fructu, & vtilitate docet, hortans, vt hanc beatitudinem vnusquisque sibi quærat, & contumaciam belluinam abiiciat. Hinc enim manere pœnæ, illinc præmia.*

1 Ipsi Dauid intellectus. XXXI. Hebr. 32.

BEâti quorum remîssæ sunt iniquitâtes: & quorum tecta sunt peccâta.

3 Beâtus vir, cui non imputâuit Dóminus peccâtum: nec est in spíritu eius dolus.

4 Quóniam tácui inueterauêrũt ossa mea: dum clamârem tota die. A

5 Quóniam die ac nocte grauâta est super me manus tua: conuêrsus sum in ærúmna mea, dum confígitur spina.

6 Delictum meum cógnitum tibi feci: & iniustítiam meam non abscôndi.

7 Dixi, Confitêbor aduêrsum me iniustítiam meam Dómino: & tu remisísti impietâtem peccâti mei. B

8 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in témpore opportúno.

9 Verúmtamen in dilúuio aquârum multârum: ad eum non approximabunt.

10 Tu es refúgium meum à tribulatiône quę circúmdedit me: exultátio mea, érue me à circumdántibus me.

11 Intellêctum tibi dabo, & ínstruam te in via hac, qua gradiêris: firmâbo super te óculos meos. C

12 Nolíte fíeri sicut equus, & mulus: quibus nõ est intellêctus.

13 In chamo, & fræno maxîllas eôrum constrînge: qui non appróximant ad te.

14 Multa flagélla peccatóris: sperântem autem in Dómino misericórdia circúmdabit.

15 Lætámini in Dómino, & exultâte iusti: & gloriámini omnes recti corde. D

---

1 *Intellectus.* Genus Odæ, de intellecto, & concepto peccato. Vnde hunc aiunt compositisse, cùm post patratum adulterium, & homicidium Vriæ, corporis ægritudinibus erudiretur.

2 *Beati quorum remissæ.* Doctè resoluerunt hæc Hebraica, *Beatitudines* (sunt) *dimissi prævaricatione, tecti, sine operti peccato*, id est, cuius dimissa est prævaricatio, & tectum peccatum, in genitiuo proprie dimissi prævaricationis tecti peccati, vt Latinè *leuatæ curarum.* Alioqui Latini

operti

A opertum peccatis appellant sceleratum, qui se totum criminibus repleuit. Contrà Hebræi, eũ cuius peccata tecta sunt,& velata,ne videantur,&pateant oculis Dei, ad imputationem,& vindictam, neque amplius sint in memoria,quasi eorum obliuiscatur,ob veniam,& condonationem. Qua ferè Metaphora apud Ezechielem dicitur: *Iniquitatum præteritarum non recordabor*, & apud Esaiam *b* *Post tergum proiecisse omnia peccata Ezechiæ*. Ab integumẽto enim ducitur Metaphora. *Tecta*.i.remissa. Idem enunciat aliis verbis. Nazianzenus tamen *c* tres ordines eorum qui purgantur, ostendi censet. Primum

B illorum,quorum iniquitates plenè remittũtur,alterum eorum, qui ex parte purgantur, quorum peccata tecta esse dicit,vt qui nondum in intimis animi latebris, & recessibus expiati sint, tertium eorum, qui tametsi vitiosè fecerint,animus tamen, & voluntas culpa vacat, quia vel imprudẽtes,vel inuiti, vel bono proposito in vitium inciderunt.

a *Ezech.*18. *vers.*22.
b *Esa.*38.17
c *Orat.*40. *Tres eorum ordines,qui purganur.*

3 *Imputauit*. Cogitauit propriè. Beatus ille, cui Deus verè indulsit, ita vt nullũ omninò peccatum in eo ampliũs cogiter,& agnoscat. Quare imputare hîc,& similibus locis est verè remittere,& delere, nõ ad speciem,

C vt Gnostici somniant. Nec Paulus *d* hoc verbo vsus est,nisi quia eo viderat vsos Septuaginta,quorum versione nitebatur. Ad quod examinandum est illud Nicetæ *e*, nonnullos hunc versum sic à superiore distinguere, quòd remittantur peccata per baptisma, tegantur autem per pœnitentiam,vt ea Dominus non imputet, neque in rationem vocet. *Dolus*, dolosa, & fallax conuersio, ficta, apparens dumtaxat virtus, vel resipiscentia. Sic Rabbi Dauid. *Mendacium, vt fallat præstare, quod Deo promisit de vita rectè instituenda*. q.d. Beatus, qui

D non est hypocrita. Malo esse Sineedochen pro omni cogitatione praua. Beatus, cui remissa sunt praua facta,nec cogitationes prauæ deinceps sunt in eius animo,vt ad vomitum redeat.

Non imputare peccatum, qua ratione Deus dicatur.
d *Rom.*4.8.
e *In* 40.*orationem Nazianzeni.*

4 *Quoniam tacui*. Mea peccata, quia pro illis non imploraui Dei misericordiam, quia peccatum non sum confessus,nec agnoui,confectus sum malis,& quasi inueteratus. Sic ferè Hebræi,& inter cæteros R Anonym⁹ mihi à D Quinquarboreo commodatus. *Inueterauerunt*, ægerrimè affecta,& penè consũpta. *Dum clamarẽ tota die.*

præ

præ malis, quibus tacens, & nõ agnoſcens peccata mea afficior. Clamare & Tacere hîc non opponuntur. Nam referuntur ad diuerſa, vnum ad peccata, alterum ad dolorem. Quoniam tacui, peccata, ſcilicet, dum clamarem & eiularem præ doloris violentia & magnitudine, inueterauerunt oſſa mea, i. omne meum robur elanguit. A

5 *Manus*, plaga, percuſſio, ſeueritas Euthymio. Metonymicè, *Conuerſus ſum*, volutatus ſum, me verſaui in mea ærumna & vaſtitate, propter tuam manum, i. plagam. *Dum configitur ſpina*, tua videlicet ſuper me, per zeugma. Dum me pungit animæ aculeus ſollicitudinibus & curis, (Sic ſpinam Metaphoricè exponit Chriſtus *a*) dum à te vehementibus malis afficior, ac in meum corpus, qua ſpinam violentè infigis, vel dum ærumnæ aculeis me pungis & configis. Hinc Hebraicè ad verbum. *Verſus eſt ſuccus meus in ſiccitates æſtatis*. i. maximas, quales ſolent eſſe æſtate. q. d humor meus penè totus exaruit. Mutatus ſum, vt ex ſucculento fierem aridiſſimus: grauiſſimè affectus ſum, méque in ærumnis volutaui. Humidum radicale exiccatum eſt, ſicut vehementi æſtate humor deſiccatur. Vbi Euthymius, infixa mihi hac peccati ſpina, omnia, quæ mihi proſpera erant, verſa ſunt in miſeriam. Dauid Kimhi neſcio quid hic de purgatoria pœna alterius ſæculi inſinuat. *Quamquam* (ait) *ſciret Dauid pœnam ſibi ob magnam iniquitatem infligi, & eam in ſæculo ſuſtineret, non tamen ob eam timebat*, חב"א שמא לא נגמר מירוק חעון בעולם הזה ואולי יעעש בו בעולם הבא *Shemelo nigmar meruk haauon beholam haze veiulai iaasnos bo beholam*, id eſt, *ne fortè non perfecta eſſet abſterſio ſiue purgatio iniquitatis in hoc ſæculo, ſed ſanè eſſet puniendus de ea in futuro ſæculo*. Septuag. ad ſenſum potiùs vertunt, quamquam ל in לשרי *Leſaddi* potuerunt exiſtimare eſſe miniſteriale, itémque legere קוץ *koth*, pro קוץ *kaith*, vt ſit interpretatio, *verſatus ſum in vaſtitate mea in confixionibus ſpinæ*. Communis intelligẽtia mihi placeret, ſi eò Hebræa inclinarent. Ad te conuerſus ſum, reſipui per hanc animi vexationem, dum peccati aculeus me continenter pungit: Nam, ſpinæ inſtar, peccatum pungit. Sed verbũ חפך *Haphac*, vix dicitur de reſipiſcentia. B C D

Purgatoriam pœnam Rabbini hic agnoſcunt.

6 *Delictum meum cognitum*. Cùm ſilentiũ & diſſimulatio tantas mihi calamitates importaret, erranti mihi fuit medicina confeſſio. Nam ea & mihi remiſſionem peccatorum attulit, & pœnarum quas pro eis ſuſtinebam.

a Mat 13.7. 22. & 19.23

Delictum

A *Delictum*, peccatum propriè, ne quis de omissionis culpa intelligat. *Cognitum tibi feci*, tibi commemoraui, tibi confessus sum, loquitur ἀνθρωποπαθῶς, more humano, quasi Deus incipiat tunc aliquid cognoscere, sciréve, quando id ei primum narratur, & commemoratur. Vel *tibi*. ideſt, tuo ministro & sacerdoti, qui tuas vices gerit, & per quem remittis peccatum. *Propheta*, inquit Abben Ezra, *peccatum meum confessus sum, cognitúmque feci, túmque illud remisisti a.* Obligabantur peccatores ad cõfessionem peccati, & oblationem pro peccato, si remissionem consequi à Domino cuperent *b*, & Rabbini illic & in lib. Siphri, ex quibus has istius confessionis habemus circumstantias, primò illa fiebat לפני חקונן, *lipne hacchoen.* (inquit R. Leui) ante sacerdotem. 2. imponẽdo manus capiti hostiæ immolandæ, & id quidem inter cornua, 3. distinctè, commemorando peccatum, de quo pœnitentiam ageret. 4. detestando suum peccatum, & promittendo se numquam reuersurum. Id autem appellabant, ודוי הדברים *Vidui haddeuarim*, confessio verborum, quòd fieret conceptis verbis & solenni more.

Confessio peccatorum sacerdoti faciẽda in lege veteri præscripta.

a 2. *Reg.* 12. 13.
b *Leuit.* 5. 1. 2. *Nu.* 6. 7.

7 *Dixi*, apud me statui confiteri peccatum, & remissionem postulare, cùm è peccati taciturnitate & dissimulatione tantũ infœlicitatis caperem. *Iniustitia*, עון, *peccha*, peccatum grauius. quod scilicet scienter committitur. *Rebellio*, Kimhi. *Sela.*

B 8 *Pro hac*, ob hãc impietatem, ob huius impietatis remissionem. Alij, vt Kimhi, pro hac re, ob hanc causam, quòd tu exorabilis es. *In tempore opportuno.* Tempus illud opportunum explicatur in Hebræo, *In tempore inueniendi*, quo Deus, vel remissio peccati inuenitur. Quod aliqui exponunt de tẽpore cõmodo ad exauditionem, cùm nondum Deus est plenè iratus. Alij de toto vitæ

D præsentis tempore, quod proinde ab Apost. *c. tempus acceptabile, diésque salutis ex Esaia d.* Vt enim futurum sæculum est sæculum mercedis, ita præsens operis.

c 2. *Cor.* 6. 2.
d *Esa.* 43. 2.

9 *Verumtamen in diluuio*, Metaphora. In inundatione multarum calamitatum, cum non attingent, aquæ scilicet. ideſt, calamitates. Non nocebunt ei afflictiones.

10 *Refugium, meum*, latibulũ prop. meus receptus in angustia. *Qua circumdedit me*, qua obsides me, propriè. vt. נצר *Natsar*, idem sit quod צור *tsor obsidere*, non, *custodire.* *Exultatio.* O Deus, qui es exultatio mea. Masoretæ legunt, רני *Ronné*, per Tseri, nõ, רני *Ronni*, per Hiric. Exul-

tationibus liberationis circumdabis me. Sed nihil est necesse. A *circumdantibus*, ab obsidentibus in malam partem, vt supra *a*, subaudiuerunt Præp. A. & Tau in, תסובב *tesobeb*, habuerunt pro Heemantico. vt קומם *Komem*, insurgens, & תקומם *tekomem*. Alij nimis abruptè totũ versum in tres clausulas distrahunt. Tu es latibulum mihi, à tribulatione custodies me, acclamationibus liberationis circumdabis me, quibus exultant liberatiè periculis. q.d. efficies vt vndique tibi cantica gratiarum actionis resonem. Mox subaudiendum, לאמור, *Leemor dicendo*, per Mimesim Hebraicam, sic enim versus colligari debet cum sequentibus, ô Deus exultatio mea, ab obsidẽtibus erue me *dicendo mihi quidem*, docebo te viam, qua in his periculis gradiare, vt eorum conatus euadas, *istis vero*, Nolite fieri sicut equ⁹ & mulus, nolite obbrutescere, ô vos, qui me oppugnatis, quãquã iste versus *b*, possit ad eosdẽ pios dirigi, vt suo loco docebimus. *Sela.* 14 *Intellectum tibi dabo*. Deum tribus versibus inducit respondentem, itémque monentem, ne proni ferantur in vitia, brutorum more. Aliquibus sunt verba Psalmographi ad vnumquemque, non Dei, minus rectè, quasi suo exemplo diuina castigatione correctus, consulat piis. *Intellectum*, faciam te intelligere prop. te erudiam. Hinc משכיל, *Maschil*, id est, intellectus psalmi titulus. *In via.* viam (iustitiæ) te docebo, per quam gradiri debeas: monstrabo tibi iustam viuendi legem & rationem, siue interiore inspiratione, siue exteriore doctrina. Nonnulli, *in*, putant esse loci, vel temporis, nõ rei. Instruam te in via. ideſt, in vita tua, in tuis studiis & negotiis. *Firmabo*. figã oculos meos super te, ne erres, aut sierres, vt te in viã reuocẽ. *Oculos meos*. In te oculos meæ prouidẽtiæ & curæ defigã, ne malis obruaris. Ad verb. Consulã tibi oculo meo. i. oculo prouido, circumspecto, fixo & intento. (Oculus Dei est eius prouidentia & cura) vel placido & benenuolo. Talis enim esse solet oculus meus. Vnde rectè Chaldæus. *Ponam super te in bonum oculos meos*, vt sit ille Hebraismus *c*, *& ponam oculum meum super eum.* ideſt, lubens eum inspiciam & æquis oculis.

12 *Nolite fieri sicut equus*. Vt hæc cõsequare promissa, noli esse similis brutis. Mutat numerũ poëticè. Solẽt Prophetæ nõ tãtùm variare materias, verùm & personas & numeros. Vel vt suprà, Deus se cõuertit ad impios vos autẽ ô impij, qui meos oppugnatis, nolite obbrutescere.

a Psal. 3 v. 7.

b 12.

Oculus Dei quid

c Geneseos, c. 44. 21.

13 *Constrin*

A 13 *constringe*. Enallage rursum numeri, pro constringite. Fræna eos, qui bruteſcunt, qui nō accedunt ad tuam hominis naturam, rationem & virtutem. Eos cohibe, qui ſunt veluti beſtiæ, neque tibi propinquant rationis vſu, religione, fide, virtute. In fōte annectitur ſuperiori. Nolite eſſe ſicut equus aut mulus, cuius os eſt conſtringendum fræno & chamo, ne propinquet tibi. Ita Septuag. diſſoluerunt ſententiam facilitatis cauſa, vt eſſet tertia admonitio, fuge cōſortia atque adeò colloquia brutorum hominum, qui ſolo ducuntur ſenſu & cupiditate, non ratione & iudicio. Aptè etiam verteretur, fræna eos, vt non proximent ad te, vt non te inuadant. Hactenus Dei ſermo. Deinceps enim Dauid ſuam orationem reſumit.

B

14 *Flagella*, dolores prop.

15 *Lætamini*. Fructus ſpei, animi lætitia & exultatio. *Gloriamini*. iubilate in canticis, prop.

ARGVMENTVM.

Iuſtos inuitat ad celebrandum Deum ex ipſius phyſico opificio, erga homines benignitate & prouidentia.

1 In finem, Pſal. Dauid.

C

XXXII. Heb. 33.

EXultâte iuſti in Dómino: rectos decet collaudátio.

3 Confitémini Dómino in cíthara: in pſaltério decem chordârum pſállite illi.

4 Cantâte ei cánticum nouum: benè pſállite ei in vociferatióne.

D 5 Quia rectum eſt verbum Dómini: & ómnia ópera eius in fide.

6 Díligit miſericórdiam & iudícium: miſericórdia Dómini plena eſt terra.

7 Verbo Dómini cœli firmâti ſunt: & Spíritu oris eius omnis virtus eôrum.

8 Cóngregans ſicut in vtre aquas maris: ponens in theſaúris abyſſos.

9 Tímeat Dóminum omnis terra: ab eo autem A
commoueántur omnes inhabitántes orbem.
10 Quóniam ipse dixit,& facta sunt: ipse mandáuit, & creáta sunt.
11 Dóminus dissipat consília géntium: réprobat autem cogitatiónes populórum,& réprobat consília príncipum.
12 Consílium autem Dómini in ætérnum manet: cogitatiónes cordis eius in generatiónè & generatiónem.
13 Beáta gens cuius est Dóminus,Deus eius:pópulus,quem elégit in hæreditátem sibi. B
14 De cœlo respéxit Dóminus: vidit omnes fílios hóminum.
15 De præparáto habitáculo suo: respéxit super omnes,qui hábitant terram.
16 Qui finxit sigillátim corda eórum:qui intélligit ómnia ópera eórum.
17 Non saluátur rex per multam virtútem: & gigas non saluábitur in multitúdine virtútis suæ.
18 Fallax equus ad salútem: in abundántia autem C
virtútis suæ non saluábitur.
19 Ecce óculi Dómini super metuéntes eum: & in eis qui sperant super misericórdia eius.
20 Vt eruat à morte animas eórum: & alat eos in fame.
21 Anima nostra sústinet Dóminum: quóniam adiútor & protéctor noster est.
22 Quia in eo lætábitur cor nostrum: & in nómi- D
ne sancto eius speráuimus.
23 Fiat misericórdia tua Dómine super nos: quemádmodem speráuimus in te.

Inscrip

A 1 Inscriptio hæc præter fontem, vt intelligamus Psalmum esse Dauidis.

2 *Iusti*, virtute prædíti, Euthy. Alij, fideles, iustificati per fidem. *Collaudatio.* Domini, id est Rectos decet collaudare Dominũ. Iustis est pulchrum & pretiosum Dei laudes canere. Recti debent celebrare Deum. Sic *a*, *Beatus populus qui scit iubilationem.* Dei sup. qui nouit iubilare & personare Deum. a *Psal.* 88. *v.* 15.

3 *In cithara*, cum animi lætitia & voluptate, magna alacritate, non coactè, non mœstè. Musicis enim instrumentis vtimur ad depellendam tristitiam, & mœrorem.
B *Decem chordarum.* decachordo prop. quasi sit Psalterij siue Nabli epithetum, à decem fidibus, quibus constabat, vt Hierony. & Isidorus scribunt, propter numerum decalogi habentis decem præcepta, tamquam decem chordas, vt Scholastici sentiunt *b*, Ex quo fonte manauit illud Ruperti *c*, de Decalogo, *istæ sunt decem chordæ canoris Dei dicentis: Confitemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi. Qui enim sine istis venit, mentitur, quoties se in decachordo psalterio Domino confiteri profitetur.* Malunt alij peculiare fuisse instrumentum, vt sit Asyntheton (Et) decachordo. Nam infra *d*, intercedit copula, in decachordo, & Psalterio. Atque ita etium meminerit citharæ, Psalterij siue Nabli, & decachordi, ad Sanctissimæ Trinitatis mysterium. Est autem Psalterium genus instrumenti, quod Hebræis, נבל *Nebel*, Græcis ψαλτηριον, Latinis Nablium, vt apud Ouid *e*.

b *lib.* 3. *Sent. dist.* 37. *ex Aug.*
c *in Exodum libr.* 2. *c.* 32. *de Decalog.*
d *Psalm.* 91. *vers.* 4.

Mysterium S. Trinitatis.

e *libr.* 3. *de arte.*

Disce etiam duplices geminâ vertere palmâ,
Nablia: conueniunt dulcibus illa modis.

4 *Nouum*, nouè & recenter compositum ob recentia beneficia. Aliqui, rarum, pretiosum, exquisitum. *Benè*, scitè, concinnè, cum modulatione & harmonia. *In vociferatione.* Ad verb. in clangore, quod rectè aliqui ad musica instrumenta referunt.
D

5 *Verbum*, promissum. Aliqui, iudicium, ratio, qua regit mundum. *in fide*, in fidelitate. Fideliter & sincerè cuncta operatur, & præstat. Nihil agit in cuiusquam fraudem. Sic aliqui exponunt illud Christi f, *non inueniet fidem in terra*, id est, fidelitatem, integritatem. Omnia sub finem sæculi dolis, fraudibus, hypocrisi erunt plena. f *Luc.* 18. 8.

6 *Misericordiam*, iustitiã, adverb. quæ appellatio etiam Eleemosynæ & misericordiæ cõpetit in linguis orientalibus.

a vt Dan. 4. ver. 24.

talibus *a*, Diligit misericordiam piis benefaciendo, iudicium, impios vleiscendo. A

Sanctissima Trinitas creatrix vniuersi à Dauide agnita.

7 *Verbo.* De sanctissima Trinitate creante omnia ex nihilo verbo essentiali, non prolatitio, interpretãtur veteres, & Spiritu subsistente atque opifice, non vapore, qui in aëtem diffunditur, vt Basilius, Cyrillus *b*. Sic alluditur ad principium Genes. vbi verbo Domini cœli firmati dicuntur, hoc videlicet *c*, *fiat lux*, *fiat firmamentum*, *fiant luminaria*, &c. Spiritu autẽ oris eius, id est, Spiritu sancto ab ipso per os ipsius, siue Verbum procedente, tota virtus eorum. *Spiritus enim Dei ferebatur super Chaos.* id est, illud fouebat, viuificabat, vegetabat. Contra Pythagoricos & Platonicos mentibus separatis cœlorum & stellarum creationem tribuentes. Quo errore veteres hæretici apud Irenæum, Origenem, Tertullianum ab Angelis factum prodiderunt. *Virtus eorum*, vis, robur, potentia, exercitus, prop. Clemẽs Alex. in Protrept. & Hebræi intelligunt stellas in cœlo tamquam in acie ordinatas. Alij etiam Angelos, quasi in militia ordinatos, & sub Deo imperatore suo militantes instar exercitus.

b tom. 2.

c Gen. 1. ver. 2.

Spiritus S. procedit à Patre & Filio.

B

8 *congregans sicut in vtre.* Colligit in suo alueo, sicut in vtre & aceruo, maris aquas, quæ initio erant terris superfusæ *d*, Condit in cellis & receptaculis occultis, in terræ concauitatibus, sicut in thesauris aquarum voragines & abyssos. tanta est potentia, vt certo & definito loco coërceat abyssos, quæ humana curiositate non possunt indagari. Vtrem & thesauros appellat maris locum & molem, vt cuius profunditates soli Deo sint notæ. נוד *Nod* quidem vter, גד *ned* cumulus, moles prop. sed hoc confunditur. *congregans*, colligens, cohibens, coërcens, ne se supra terram amplius effundant. C

d Genes. 1. vers. 9.

9 *Ab eo commoueantur.* Hunc metuant & reformident.

10 *Quoniam ipse dixit.* Magna celeritate & facilitate condita sunt, *Verbo, cùm nihil sit ocyus, nihil mobilius, ita Deo adhuc loquẽte facta sunt omnia, sine vlla temporis mora.* Philoe. *Et creata sunt* Ad verbũ, & stetit, & steterunt: ad indicãdam creationis celeritatem. Sic *Verbum* sumitur Metaphoricè. At, vt supra *f* possit intelligi propriè de Christo. Verbo Dei *g*. Sic enim vocatur, nõ quia olim patribus promissus, quòd verbum in lingua sacra etiam promissum significet, neque quia interpres est Patris, sicut sermo mẽtis, sed quia à Deo manat impatibiliter, perenniter, indef- D

e de Abel & Cain. *Verbum Dei cur Filius dicatur.*

f vers. 7.

g Ioan. 1. v. 1.

A indefluenter, sicut verbum siue conceptus mentis à mente, &c. vide Nazianzenum *a*.

11 *Reprobat*, irritas reddit prop. frustratur, inanes facit ad reprimendam earum temeritatem.

12 *Consilium*, decretum, propositum voluntatis. *Et generationem* sunt sup.

13 *Dominus*. supponit hîc pro vero Deo, id est, pro Dei nomine proprio. Nam est tetragrammaton in fonte. Vbi obserua veteres interpretes perpetuò Tetragrammaton appellatiuè repræsentasse per κύριον, *Dominum*, quia vis illius, verbo vno aut etiam pluribus non potest explicari, item quia cẽsetur inter קתובים ולא כרוים *kethúbim velo kerum*, id est, inter ea quæ scribuntur, sed non leguntur. Vnde eius loco legi solet *Adonai* κύριος, appellatiuum. Nempè germana eius prolatio prohibita erat extra sanctuarium *b*. Itaq; , eo iampridem euerso, longa desuetudine Iudæi hodie nesciunt quibusvocalibus pronunciari debeat. Hoc vnum sciunt *Ioua*, vel *Iehoua* irreligiosum esse vocabulum, imperitum & barbarum, quod & censuit D. Lindanus *c*. *In hæreditatem*, in peculium.

14 *Respexit*, prouidet, curat. Ne quis putet res humanas administrari fortuna.

C 15 *De præparato*, ante mundum parato. De cœlo, quod præparauit piis, *à constitutione mundi, imo ante tẽpora sæcularia d*. Suaue mysterium prædestinationis sanctorum. Vel, valido & firmo. In hac notione vtuntur præparandi verbo, vt suprà notatum. Ad verb. de firma sede habitationis prospexit (prouidet.) Periphrasis cœli, quod nullis mutationibus & casibus est obnoxium. מכון *Makon* per Caph non simplicem locum significat, sed firmum & robustum.

D 16 *Sigillatim*, κατὰμόνας, solus, sine alterius opera eorum animas finxit & procreauit. Quare doli & subtilitates mortalium eum minimè latent. Sic יחד *Iahhad*, accipitur Ezræ 4. vers. 3. interprete R. Salomone. quin & Aben Ezra *e*, illud à יחדו *Iahdau* distinguit, quod יחד, *simul* non significet, vt יחדו *Iahdau*, sed לבדו *Labeddo*, *solus*, *solitariè*, *separatim*, *semotis aliis causis* quasi inter se opponãtur. Vnde Deus *pater spirituum* dicitur *f*. Nam parentes non eas gignunt, sed tantùm materiam disponunt. Cor pro anima Metonymicè, quia eius præcipuum est organum. Quamquam etiam cor & penitissima quæque

a *orat. de Filio pag.* 218.

Nomen יהוה *semper veteres expressẽrunt nomine* κύριος.

b *c Midras Psal.* 87. *R. Selo Ex.* 20. *Philone libr.* 3. *de vita Mosis. Nomen Iehoua imperitum & barbarum.*

c *Psal.* 118. *pag.* 67.

d *Matt.* 25. *vers.* 4. *Eph.* 1. *vers.* 34.

e *Genes.* 13. *vers.* 6.

f *Hebr.* 12. *vers.* 9. *Num.* 16. *v.* 22.

membra fingit parentibus dumtaxat materiam rudem præbentibus, non formam inducentibus: vnde illud *a*. *Os meum fecisti in occulto, & imperfectum meum viderunt oculi tui.* Aliqui *Sigillatim*, id est, separatim, distinctè & indiuiduè pro momento informatorum in vtero materno corporum non simul aut communiter, tam contra Pythagoreos & Platonicos, qui ab initio cūctas animas simul productas fabulati sunt, quàm Auerroitas, qui animum quemdam communem somniant, in quem singulares animi resoluantur, vt mixtum in sua elementa. Hinc *b fingit spiritum hominis in eo*. Hebræum יחד *Iahhad* etiam sonat simul, pariter, etsi refragetur Abben Ezra, vbi suprà. Tùmq; sensus pendet è versu superiore. Prouidet Deus cunctis hominibus, qui quidem eorum corda format pariter, id est, ad vnum omnia, nullo excepto, ne quis opinetur aliquas animas ab aliquo alio creari, quàm à Deo. q.d. Non mirum si super filios omnes hominum prospiciat Deus, quandoquidem animarum omnium creator est. Omnia enim, quantùm habent essentiæ, tantùm eius prouidētiæ subduntur, & sicut omnia habent esse à Deo, ita etiam ab eo prouidentur & curantur. Quomodo accipiendū illud *c*. *Deus creauit omnia simul*, id est, similiter, nullo dempto, ad vnum omnia, ne quis existimet Deum aliqua non creasse cum Manichæis.

a *Psal.* 138. *vers.* 15. 16.

b *Zach.* 12. *vers.* 1.

c *Eccles. ast.* 18. *vers.* 1.

17 *Non soluatur rex per multam virtutem.* Virtus priore loco significat exercitum, posteriore vires & robur. Hinc Hebraicè sunt diuersa vocabula. *Gigas*, גבור *Ghibbor* fortis athleta, heros, vir strenuus & validus.

18 *Virtutis*, roboris, potentiæ. *Non saluabitur.* actiuè in Heb. non saluabit, non eruet, sese sup. vel sessorē suum.

19 *Oculi* prouidentia singularis, fauor, respectus.

20 *A morte*, à peste, & mortis alijs periculis, eorū vitas, vel per Synecdochē, personas. i. ipsos. Mortem pestē appellant, sicuti in fine minoris Seder olā *d*, vt nos Galli, *Mortalité*. *Alat*, viuificet propriè, famis tempore.

d & 1. *Reg.* 5. *vers.* 6. 9. & 11.

21 *Sustinet*, sperat in Domino patienter, expectat patienter Domini auxilium. *Quoniam* deest in fonte. Sed rectè interiectum, ad explendam sententiam.

22 *In nomine*, in inuocatione nominis eius, vel in virtute & efficacia Domini. *Quia* præponitur in fonte, sed relictum à 70. quasi expletiua particula.

23 *Fiat misericordia.* Dicendo sup. *Su misericordia*, &c. Nam est

A est formula, qua se dixerat inuocaturum nomen Domini.

ARGVMENTVM.

Se & alios adhortatur ad Deum piè colendum quod suos ab omnibus malis defendat, impios perdat.

B 1 Dauid cùm immutauit vultum suũ coram Abimélech, & dimisit eum, & abiit. 1. Reg. 21. vers. 10.

XXXIII. Heb. 34.

BEnedîcam Dóminum in omni témpore: semper laus eius in ore meo:
3 In Dómino laudábitur ánima mea: audiant mansuêti, & lætêntur.
C 4 Magnificâte Dóminum mecum: & exaltêmus nomen eius in idipsum.
4 Exquisîui Dóminum, & exaudîuit me: & ex ómnibus tribulatiónibus meis erípuit me.
6 Accédite ad eum, & illuminámini: & fácies vestræ non confundêntur.
7 Iste pauper clamâuit, & Dóminus exaudîuit eum, & de ómnibus tribulatiónibus eius saluâuit eum.
D 8 Immîttet ángelus Dómini in circúitu timéntium eum: & erípiet eos.
9 Gustâte, & vidête, quóniam suâuis est Dóminus: beâtus vir, qui sperat in eo.
10 Timête Dóminum omnes sancti eius: quóniam non est inópia timéntibus eum.
11 Díuites eguêrunt, & esurîerunt: inquirêntes autem Dóminum non minuêntur omni bono.

12 Venîte filij, audite me: timôrem Dómini do- A
cêbo vos.
13 Quis est homo qui vult vitam: diligit dies vi-
dêre bonos?
14 Próhibe linguam tuam à malo: & lábia tua ne
loquántur dolum.
15 Diuêrte à malo, & fac bonum: inquîre pa-
cem, & persequere eam.
16 Oculi Dômini super iustos: & aures eius in B
preces eôrum.
17 Vultus autem Dómini super faciêntes mala:
vt perdat de terra memóriam eorum.
18 Clamauêrũt iusti, & Dóminus exaudîuit eos,
& ex ómnibus tribulatiónibus eôrum liberauit
eos.
19 Iuxtà est Dóminus iis, qui tribulato sunt cor-
de: & hûmiles spiritu saluâbit.
20 Multæ tribulationes iustôrum, & de ómnibus C
his liberábit eos Dóminus.
21 Custôdit Dóminus ómnia ossa eôrum: vnum
ex his non conterêtur.
22 Mors peccatôrum péssima: & qui odêrunt iu-
stum, delinquent.
23 Rédimet Dóminus ánimas seruôrum suo-
rum: & non delinquent omnes qui sperant in
eo. D

---

1 Psalmus, vt 24. suprà, scribitur apud Hebræos ordine literarum. *Abimelech.* Nomen commune regum Palæstinæ, vt Ptolemæus, & Pharao apud Ægyptios. 21 *Re.* 21. 10 Nam hic proprio nomine vocabatur Achis a.

2 *Omni tempore*, tam aduerso, quàm prospero. *Semper*, erit supple in his verbum substantiuum commodi temporis & modi est subaudiendum.

3 *Laudabitur*, gloriabitur, laudabit se: sibi placebit, lætabitur in Domini benignitate & clementia.

4 *Mecum*

A 4 *Mecum.* De mea liberatione. *In idipsum,* vnà pariter, eodem modo, ideſt, simul omnes.

5 *Ex omnibus tribula.* Ab omnibus pauoribus Hebraicè.

6 *Et illuminamini.* Imperatiuus pro futuro illuminabimini. Et è tenebris calamitatum, itemque errorum, & ignorantiæ liberabimini. Vos ille luce vultus, & maieſtatis ſuæ colluſtrabit. Maſoretæ legunt in præterito. Reſpexerunt ad eum (manſueti) & illuminati ſunt, (id eſt, affecti fœlicitate) & facies eorum ne confundantur. Verùm particula prohibendi, אל *al, ne,* ſatis docet nota-
B tionem noſtrorum meliùs congruere. Quamquam parum referat. *veſtræ.* In Hebræo eſt Heteroſis perſonæ poëtica, *Eorum.*

7 *Iſte pauper.* In tertia perſona de ſe loquitur.

8 *Immittet Angelus.* Auxilium, & præſidium ſuum, per Eclipſim. Septua. & Hebraicè ſine Eclipſi, *caſtra metatur,* vt eos muniat, & acie cingat: militari Metaphora. Quin & alludit ad cuſtodiam Angelorum, quam cum circa ſe conſpiceret Iacob, locum eius viſionis vocauit. מחנים *Mahanaim.* i. duo caſtra. Angelis vtitur ad nos
C ſeruandos, non quia non poſſit per ſeſe ſine medio, nos ſeruare, vel etiam interdum per ſeſe, citra illorum, vel alterius creaturæ operam, non ſeruet, ſed quia ſic inſtituit. Hunc enim ordinem in ſua prouidentia poſuit, vt inferiora per media, & media per ſuperiora regat, niſi quatenus poteſtate ſua abſoluta actiones ſuſpendit, & per ſe ſine medio aliqua operatur. Nos aliàs ſeruat, & tutatur per Angelos *a.*

Angelorum cuſtodia circa homines.

a Geneſ. 32. verſ. 1. *Pſal.* 90. 9. 4 *Reg.* 19. verſ. 35. *Hebr.* 1. 14.

9 *Guſtate.* Experimini ipſum inuocando, & requirendo, ad ipſum accedendo per obedientiam, fidem, bona
D opera, meditationes pias. Sic *b*: *Guſtauit, quod bona negotiatio eius,* id eſt, expertus eſt, experimento didicit. Nec ſatis dicunt, qui Guſtare interpretantur intelligere, vt in titulo huius Pſalmi, *Cùm immutaret.* טעמו *Taamo,* guſtum ſuum i. intellectum, cùm ſe ſcilicet amentem Dauid ſimularet. *Suauis.* χρηστὸς, benignus, טוב *Tob,* benignus, beneficus. Quo ſenſu *c*: *Suauis Dominus vniuerſis.*

b Prou. 31. verſ. 8.

c Pſal. 144. verſ. 9.

19 *Inopia.* Defectus propriè. Vnde in Pſal. Rom. *Nihil deeſt timentibus eum.*

21 *Diuites. Diuites huius ſæculi d,* vt vocat Paulus. Hinc Hebraicè, *Leones depauperati ſunt,* per Metaphoram, quod diuites leonum more facultates aliorum diripiant, & oris ritu tamquam prædæ inhient. *Eſurierunt,* egeſtatem paſſi

d 1. *Tim.* 6. verſ. 17.

passi sunt. *Minuentur*, deficient prop. & sic habent Psal. A
Rom. *Non omni*, nullo carebunt bono.

12 *Venite*. Agite. Hoc imperatiuo vti solent pro hortandi aduerbio. *Filij*, ô iuuenes, ô meæ disciplinæ, & verborum studiosi discipuli. Eos enim seniores, & doctores solent appellare filios.

13 *Quis est homo* Formula vocandi. Audi, ô qui vis vitam, & dies videre bonos, timorem Domini, quem te docere volo. Serua linguam tuam à malo, &c. *Vitam*, veram, & æternam, non communem hanc, qua etiam bruta participant. *Videre bonos*. Hæc fontis reddiderũt apertiora ad videndum bonum. Quis diligit dies, quibus bonum videat, & fruatur? B

14 *Prohibe linguam*. Docet timorem Domini disci, & acquiri cùm mali fuga, tum boni prosecutione.

15 *Diuerte à*. Vniuersa lex his versiculis cõprehẽditur.

16 *Oculi*. Prouidentia, gratia, fauor, qui apparet in oculis. Metonymicè. Sic *aures*,, attentio, docilitas.

17 *Vultus*. Ira, indignatio, eodem tropo. Nam in vultu elucet, dum mutato, vel seuero vultu eos inspicimus, C quibus irascimur. *Vt perdat*. succendat propriè.

18 *Iusti*. Rectè ad explendam fontis Eclipsim. Nam ad versum 16. reuertitur.

19 *Iuxta est*. Propinquus est pœnitentibus, & afflictos conseruat ad opem ferendam, præsto est, etsi, dum affligit, longè abesse videatur.

20 *Iustorum*. Hic versus cũ sequenti enunciatur singulariter, *Iusti, os eorum*. Quare aliqui ad Christum respectum putant qui solus fuerit iustus, multis quidem malis afflictus, sed ab omnibus per gloriosam resurrectionem ereptus, adeo vt eius ossa sic sint cõseruata, vt nul- D
lum ex eis cõfractum fuerit: Atqui instituto aptior est Synecdoche numeri, vt proinde Septuag. rectè omnia per pluralem verterint. Nam & iusti quantumuis afflicti liberabuntur, & ossa singula per resurrectionem recipient *a*. & Arnobius explanat. *Et de*. At de cũctis malis
a Exech 37. vers. 5. eos eruet. Et, passim est aduersatiua, & antithetica particula At, sed, attamen.

21 *Ossa* Synecdoche, omnia membra: quoniam ossa sunt corporum basis, firmamentum, & robur. Ne quidem pilus defluit, sine eius voluntate, *omnes capilli vestri*
b Matt. 10. vers. 20. *numerati sunt* &c. Tanta est Domini erga suos beneuolentia, & prouidentia. *Vnum non*, nullum eorum.

22 *Mors*

A 22 *Mors.* Masoretæ legũt תמותת *Themotheth*, נֹּ תמותת *Temuthath*, vt sit ad verbum, *Interficiet peccatorem malum*, (neutriusꝰ generis) improbitas recidet in eius capitis pernicie m, impius peribit propter suam malitiam. *Delinquent*, errabunt à suo scopo, & proposito, frustrabuntur sua expectatione. Per Liptoten Hebrei exponunt, desolabuntur, euertentur, peribunt. Sic sequenti versu.

23 *Non delinquent.* Non aberrabũt à sua spe, illam consequentur: vel, non peribunt. Nam vt de peccato hæc intelligantur, est durius. q.d. non peccabunt. Vt delinquere his duobus versibus sit culpabilem inueniri, &

B reum peccati, vel culpari. i. accusari, cõdemnari. Nam *nemo sine crimine viuit.*

ARGVMENTVM.

Christus hostibus, non suis propriè, sed Dei, excidium, sibi salutem precatur. Psalmus est Propheticus. Ioan. 15. vers. 25. Congruit pijs.

1 Psal. huic Dauid. XXXIIII. Hebr. 35.

C

IVDICA Dómine nocêntes me, expûgna impugnântes me.

3 Apprehênde arma, & scutum: & exûrge in adiûtorium mihi.

4 Effunde frámeam, & conclûde aduêrsus eos, qui persequûntur me: dic ánimæ meæ, salus tua egosum.

5 Confundântur, & reuereântur: quærêntes ánimam meam.

D

6 Auertântur retrôrsum, & confundântur cogitântes mihi mala.

7 Fiant tamquam puluis ante fáciem venti: & ángelus Dómini coárctans eos.

8 Fiat via illórum ténebræ, & lúbricum: & ángelus Dómini pérsequens eos

9 Quóniam

9 Quóniam gratis abſcondérunt mihi intéritum laquei ſui: ſuperuácuè exprobrauèrunt ánimam meam. A

10 Véniat illi láqueus, quem ignórat, & cáptio, quam abſcondit, apprehéndat eum, & in láqueum cadat in ipſum.

11 Anima autem mea exultâbit in Dómino: & delectábitur ſuper ſalutári ſuo.

12 Omnia oſſa mea dicent, Dómine quis ſimilis tibi?

13 Erípiens ínopem de manu fortiórũ eius: egênum, & paúperem à diripiéntibus eum. B

14 Surgêntes teſtes iníqui: quæ ignorábam, interrogábant me.

15 Retribuébant mihi mala pro ponis: ſterilitâtem ánimæ meæ.

16 Ego autem cùm mihi molêſti eſſent: induebar cilício.

17 Humiliábam in ieiunio ànimã meam: & orátio mea in ſinu meo conuertêtur.

18 Quaſi próximum, quaſi fratrem noſtrum, ſic complacébam: quaſi lugens, & contriſtâtus ſic humiliábar. C

19 Et aduérſum me lætâti ſunt, & conuenêrunt: congregâta ſunt ſuper me flagélla, & ignoráui.

20 Diſſipâti ſunt, nec compuncti, tentauêrunt me, ſubſannauêrunt me ſubſannatióne: frenduêrunt ſuper me déntibus ſuis.

21 Dómine quando reſpícies? reſtítue ánimam meam à malignitâte eôrum: à leonibus vnicam D meam.

22 Confitébor tibi in Eccléſia magna: in pópulo graui laudabo te.

23 Nõ ſupergaúdeãt mihi, qui aduerſântur mihi iniquè: qui odérunt me gratis, & ánnuunt óculis.

24 Quón

A 24 Quóniam mihi quidē pacíficè loquebántur, & in iracúndia terrę loquētes dolos cogitabant.
25 Et dilatauérunt super me os suum : dixêrunt, Euge,euge,vidêrunt óculi nostri.
16 Vidísti Dómine,ne sileas : Dómine ne discêdas à me.
27 Exûrge, & inténde iudício meo Deus meus: & Dóminus meus,in causam meam.
28 Iúdica me secúndùm iustítiam tuam Domine Deus meus:& non supergáudeant mihi.
B 29 Non dicant in córdibus suis,Euge, euge ánimæ nostræ:nec dicant,deuorábimus eum.
30 Erubêscant, & reuereântur simul qui gratulântur malis meis
31 Induântur confusiône, & reueréntia:qui malígna loquúntur super me.
32 Exúltent, & lætêntur, qui volunt iustítiam meam:& dicant semper, Magnificêtur Dóminus, qui volunt pacem serui eius.
C 33 Et lingua mea meditâbitur iustítiam tuam: tota die laudem tuam.

---

2 *Iudica.* Tribus his versibus humano more, & bellica Hypotyposi de Deo loquitur, vt de bellatore aliquo insigni, qualem eum etiam describit Moses dicens *a*: *Dominus quasi vir pugnator, Omnipotens nomen eius*, &c. Causam meam age contra nocentes mihi. In fonte est Paranomasia. *Litiga cum litigantibus mecum, contende contra* Γ *contendentes mecum. Me.* Syntaxis Græca, pro mihi. Meos aduersarios vlciscere. *a* Exod. 15.3

D 4 *Effunde frameam.* Educ gladium,stringe,& vibra. *Et conclude* viam, per Eclipsim. quam qui non aduertunt, alienè vertunt *Parmam*, vel simile armorum genus ad suam suspicionem addendo סגורם *Sagarim*, appellari gladium Persicum. Alibi enim סוגר *Segor* pro armorum siue gladij genere non reperitur. Interclude eis viam, ne me possint assequi : vel,ne possint tuum gladiũ effugere. Impedi,ne irruant in me, *Dic.* Iube animam meam salua

soluere.fac,vt mihi salua sit vita,fac me saluũ. Iubendi. A
a ✠ *vers.* 30. & 31. & dicẽdi verba in Deo actionẽ. & efficientiã importãt.
5 *Reuereantur*, passiuè, pudefiant, timeant, erubescant, frustrati sua expectatione, ignominia afficianturprop.a
6 *Mihi*. Cõtra me, in meã pernicie, Datiuus incõmodi.
7 *Fiant tamquam puluis*, Respicit ad captiuitatem & dis-
b *Psal.*1.v.5 persionem Iudeorum in omnes Ventos & plagas. *Puluis*, gluma propriè. Videb *suprà*. *Et Angelus* fiat vel sit. Apertũ est Zeugma in Heb. Eos arctet, premat & propellat. Qui populi & Synagogæ antea erat Angelus, princeps & tutor, factus est aduersarius, missa hac voce, *Transeamus hinc*, ad alium scilicet populũ, apud Iosephum. Per B
Deus per Angelos etiam bonos punit. Angelos etiã bonos punit Deus, & sua iudicia exercet.
8 *Fiant viæ illorum tenebræ*, sint eorum viæ tenebrosæ & lubricæ, ne videant, quà sit fugiendum, & vt cadant, nec sit vbi firmiter consistant. De hoc imprecationum genere lege Arnobium. imprecationes generales ab omnibus possunt fieri, personales à solis prophetis. *& angelus*, etiam hic Zeugma. Angelus Domini fiat per sequens eos. i. persequatur eos.
9 *Gratis*, absque occasione, à me nihil læsi. sine causa nulla mea culpa tetenderunt occultè mihi laqueum suum pernicioſum, vel interitum laqueosum. i laqueis C
plenum. Nam Hebræi vsurpant duo Substantiua, loco Substantiui & Adiectiui, ad auxesim. Est autem Metaphora à venatoribus, qui feris capiẽdis foueas fodiunt. *Superuacuè*, immeritò. Idem quod *Gratis* proximè. Quare eadem est vox in fonte. *Exprobrauerunt*. חרפו *Haphero* sumpserunt per Metathesim pro חרפו *harephu*. Citra Metathesim fons, persistit in Metaphora, laqueũ suum gratis foderũt animæ meæ, sine meo merito posuerunt mihi insidias. Nam רשתם *rystam*, laqueũ siue rete suum cum sequentibus iungunt Masoretæ, non cum præcedentibus. Neque enim Athnah apud eos distinguit in D
tribus libris, sed præcedens virgula.
10 *Laqueus*. Vastitas propriè, calamitas, *Et captio*, rete, decipula, insidiæ. *In ipsum*. Latinè, & in ipsum laqueum cadat Nam Hebræi sic Pronomen transponunt.
11 *Super salutari suo*. salute, liberatione, defensione ipsius.
12 *Omnia ossa mea*, Prosopopœia. q.d. omnes meæ vires. Quin & ossa gestiunt. exiliuntque lętitia, vel ossa per Synecdochen pro membris. Omnia mea membra se in tui celebrationem conuertent.

13 *Fortia*

A 13 *Fortiorum eius.* Constructio Græca. Latinè fortiorum eo. Quamquam & hoc Pronomen rectè in plerisque exemplaribus desideretur.

14 *Interrogabant me*, obijciebant mihi ea, quorum minimè eram conscius, accusabant de iis, quæ ignorabam in conscientia mea. *Sterilitatem*, vt essem steril is & omnibus discipulis tamquam filiis orbatus.

15 *Sterilitatē animæ meæ*, ἀτεκνίαν τῆ ψυχῆ μου, retribuebant mihi discipulorum orbitatem, per Zeugma. Me meis filiis orbabāt. Discipulos intelligit, quos Iudæi percussō pastore dispersērunt. Alij latiùs, & anxietatem ani-

B mæ meæ: alij, orbitatem, vt me orbent anima mea, vt mihi eam eripiant, vt me occidant. שכול *secol*, orbitas propriè. *Animæ.* Datiui casus, id est, mihi, per Synecd.

16 *Cùm mihi molesti essent.* Ad verb. *in infirmari illos*: cùm ægrotarent illi & infirmarentur, induebam ciliciū commiserando, vel pro eis pœnitentiam agendo, & precando pro illorum valetudine. Septuag. & Hierony. actiuè resoluerunt, Cùm infirmarent illi me, cùm me molestarent, indumentū mihi saccus erat. Infinita vtroque modo accipiuntur cuiuscū que fuerint generis. *cilicio*. שק, *sak*, Heb. à quo Sacci nomen in quamplurimas linguas

C fluxit. Sed hic de sacco pœnitentiæ & luctus. i. cilicio, sacco è pilis animalium neto & texto.

17 *Humiliabam*, affligebam propriè, A quo verbo Ieiunium Iudæi appellant, תענית, *tahanith*, q. afflictionē, macerationē. *In sinu meo conuertetur*, ad me redibit, ad meam vtilitatem, & fructum redundabit. Nō frustra ieiunabam, precabar, &c. Nam hæc omnia in meā magnam vtilitatem cedent, ad me, & in meum sinum recident, mihi multùm proderunt. Cōuerti, siue redire in sinū, quādo in bonum sumitur, est vtilitatem referre, fructū capere. Alij *conuertebatur*, in imperfecto. i. agitabam precem pro eis, ardenter pro ipsis orabam, vel pro me ip-

D so ab istis afflicto & vexato. *In sinu meo*, apud me, priuatim, summissa voce. Hic in sinu suo orationē conuertere, est precem apud se idētidem repetere, atque agitare.

18 *Quasi proximum.* Constructio Græca, pro quasi proximo & quasi fratri cōplacebam. Ei ac si mihi fuisset necessarius & frater, mitem & placidum me præbebam. ἀρέσκειν cum Accusatiuo construitur. Nam sic legit noster interpres, non ἀνεστρεφόμην, nisi fortè corruptè, *complacebam*, irrepserit, pro *eum placabam*, vel *complacabam*, vt

infra, a, *Complacitior*, pro Complacatior. Hebr. *quasi* A
a Ps.76.v.3 *socius, quasi frater mihi*, (esset) *ambulabam* (cum eo). *Quasi lugens matrem* (pullatus & nigra veste indutus) *incurvabar me*. Quibus formulis, docet se placidè cũ illisve satum, tristatúmque illorum calamitatibus & malis. *Lugens*, matrem scilicet è fonte. Luctus matrum solet esse grauior propter illarum maiorem in liberos affectum, & lenitatem. *Humiliabar*, deiecto capite mœrore afficiebar. *Incurvabam me* propriè.

19 *Aduersum me*, calamitate mea, rebus meis aduersis. Idem in fœte, sed figuratè canitur, *In claudicatione mea*, vel in latus meum, in perniciem mei lateris. *Flagella*, vel flagellatores. Nam vox, נכים *Nechim*, vtrũque significat, ac nodum in scirpo quærunt, qui claudos, vel viles & abiectos nebulones interpretantur, ac aliundè deducunt, quàm à נכה *Nacha*, percussit. *Et ignoraui*, quorsum, Vel, me nec sciente nec opinante hæc facta sunt præter meritum, me nescíente causam. Alij ad personas referunt. Et ego non cognoui eos de facie, tantùm abest vt læserim, vt mihi sint ignoti. B

20 *Dissipati sunt*, contra me. se aduersum me dispersetunt & dissiparũt. Sententiã in Hebræo obscurissimam, planã reddiderunt Sept. Dissipati sunt & dissecti inter C
se: nec tamẽ cõpuncti sunt, non doluerunt, aut egerunt pœnitentiam. Sic Heb. *Secti sunt, & non siluerunt, vel cessarunt* (à suis impiis studiis.) Gall. *Ils sont diuis*, & *ils ne se peuuent taire*. Diuisi sunt inter se, secti, discordes sententiis, alij aliud de me loquũtur, inter eos est schisma, alij alia mihi imponũt, nec tamẽ eos pœnitet, vel pudet in cœptis pergere. Vel, secuerunt se in varios maledicendi modos, & non prohibuerunt linguas suas ab huiusmodi verbis ad derisionem confictis & compositis. Vel actiuè per Eclipsim secuerũt, præsciderũt (me) D
sine intermissione (me) lacerarunt contumeliis, mihi conuitiati sunt perenniter. *Tentauerunt me*, experti sunt meã patientiã, exploraruntme. Septuag. legerũt ונסו *Vehanum*, diuiso Pe in Vau & Iod. Nam alia lectio difficilior, Cum Hypocritis subsannatoribus subsannationis, vel placentæ .i. parasitis & mensarum affectis. vt perstringat aulicos, qui inter conuiuãdum tractabãt de ipso neci tradendo, in mediis deliciis iocantes. *Frẽduerunt*. Gestus sæuorũ hominũ & vindictæ cupidissimorũ.

21 *Quando respicies?* Hæc. Quanto tempore ista feres? A
ma. 17

A *malignitate*, à malignis eorũ operibus, eripe vel recrea, refice. Verbum שוב *Schab*, nõ tantùm significat redire, restituere, reducere, sed & tranquillare, recreare. Ad verb. redire fac animam meam a desolationibus eorum. *Unicam*. Epithetum animę vt sup. a. Hoc autem implebitur die resurrectionis. *Restitue*. i. eripe animã, quã habeo vnicã, vel vnicè carã, vel omni auxilio destitutã (tã fœcũda est vox fõtis) ab istis leonibus & truculentis hostibus.

a Psal. 21. ver. 21.

B 18 *In Ecclesia magna*. Magna est Ecclesia Catholica õb multitudinẽ gentiũ, & populorũ, parua Iudæorũ Synagoga. *Graui*. Hebraismus pro frequenti, numeroso, plurimo. Nam nõ tantùm significat ponderosum, vel fortem, vt b, *Multitudo grauis*, id est magna & copiosa.

Ecclesia Catholica est magna.

b 1. Mach. 1. ver. 18.

19 *Non supergaudeant mihi*, non gaudeant super me, id est, de meis malis, de meo exitio. Sic infrà c, *Annuunt oculis*, Nutibus mutuis me deridentes nutibus oculorum, & inter sese significant me esse violandum

c ver. 21.

C 24 *Mihi*, Septuag. pro לו *ló*, legerunt לי *lí*: vel dumtaxat sequuti sunt sententiam. Non enim admodum variat hæc ad verbum conuersio. *Quoniam non pacem loquuntur, & in fissuris vel commotionibus terræ verba fraudum cogitant.* Docetur enim ipsos nõ loqui quidem pacem, sed clàm & captatis occasionibus. q.d. Mihi quidẽ pacem loquebantur, at aliis bellum contra me suadebãt. *Et in iracundia terræ* hominum in terra versantiũ. Metonymia, continens pro contento. Heb. *in scissionibus & commotionibus terræ*, Quando terra iactatur & scinditur factionibus, seditionibus, tumultibus, discordiis, sese insinuant per fraudes in diuersarum partium animos. Per fraudem & insidias in cõmunibus motibus multa machinantur, & quando terra est in iracũdia, id est quãdo homines sunt in tumultibus, bellis, iurgiis. Aliqui in cauernis terræ

D 25 *Dilatauerunt*, laxarunt, ad me contumeliis, ludibriis & probris afficiendum. *Viderunt oculi nostri* quod tantoperè expetebamus nempè exitiũ illius. Apostopesis Voti cõpotes sumus d. vnde dicebant, *vah qui destruis tẽplũ Dei.*

d Mat. 27. ver. 40.

26 *Vidisti*, malitiam eorum efferatam, qua delectãtur alienis malis & calamitatibus. Altera Aposiopesis. *Ne sileas*, hanc indignitatem ne dissimules.

27 *Intende iudicio meo*, euigila ad iudicium, defensionem & vltionem mei, expergiscere propriè. *Deus & Dominus*, vocatiui casus per Atticismum 70. familiarem. *In causam meam*, intende per

Zeugma Sed regimen variat. A

28 *Iudica me secundum iustitiam.* Vlciscere me pro tua iustitia, neque lætentur de me, siue de meis malis.

29 *Euge animæ nostræ, τῆ ψυχῆ*, Datiui casus. Exultatio & voluptas est maxima animæ nostræ. Iam gestit anima nostra. Euge, Græcè & Latinè hic sumitur materialiter, & regit Datiuum Est autem exultantis particula, vel etiam insultãtis & illudentis, vt Heb. הֶאָח *Heáh.* Hic etiam Datiuus possit construi cum verbo *Dicant*, per Hysterologian, ne dicant apud se animæ nostræ, vel de anima nostra, Euge. Euge, *Deuorabimus*, in fonte, Deuorauimus, in Præterito. B

30 *Reuereantur*, pudore & ignominia suffundantur, qui contra me insolescunt ad vnum omnes. *Gratulantur*, lætantur *εἰ ἐπιχαίρουσι*. Vim præpositionis nosterinterpres exprimere conatus est, sumpto catachristicos gratulandi verbo Non modo lætantur meis malis, verum etiam gratias agunt, gratulando iis, qui mihi illa important. Gall. *leur scauent gré de mes maux.*

31 *Reuerentia*, ignominia. *Super*, contra me, de me.

32 *Iustitiam meam*, innocentiam meam, qui meum ius amant, qui ei fauent. *Pacem*, salutem, prosperitatem. C

33 *Meditabitur*, summisse loquetur, semotis Scribis & Phariszis, coràm testibus dumtaxat à Deo præordinatis, id est, Apostolis & discipulis apud quos *locutus est de regno Dei per quadraginta dies*, vsque ad Ascensionem. Vel resonabit, cantabit meditatè, & ex animo. *Tota die*, quotidie, vel omni die.

Act. 1. ver. 3.

ARGVMENTVM.

Miratus in impio nullum Dei esse metum, exclamat Dei patientiam, atque in omnia benignitatem, & vt misericordia in se & pios vtatur, excisis impiis, supplicat. D

1 In finem, seruo Domini ipsi Dauid. XXXV. Heb. 36.

Dixit iniúst⁹, vt delinquat in semetipso: non est timor Dei ante óculos eius. 3 Quóniã dolòsè egit in conspêctu eius: vt inueniátur iníquitas ei⁹ ad odiũ.

4 Verba

A 4 Verba oris eius iníquitas & dolus : nóluit intellígere,vt benè ágeret.

5 Iniquitátem meditátus est in cubîli suo : ástitit omni viæ non bonæ,malítiam autẽ non odíuit.

6 Dôminе in cœlo misericórdia tua : & véritas tua vsque ad nubes.

7 Iustícia tua,sicut montes Dei : iudícia tua abyssus multa.

8 Hómines & iumênta saluábis Dômine:quemádmodum multiplicásti misericórdiam tuam

B Deus.

9 Filij autem hóminum : in tégmine alárum tuárum sperábunt.

10 Inebriabúntur ab vbertáte domus tuæ : & torrênte voluptátis tuæ potábis eos.

11 Quóniam apud te est fons vitæ : & in lúmine tuo vidébimus lumen.

12 Prætênde misericórdiam tuam sciéntibus te: & iustíciam tuam his,qui recto sunt corde.

C 13 Non véniat mihi pes supérbiæ: & manus peccatóris non móueat me.

14 Ibi cecidêrunt,qui operántur iniquitátem: expúlsi sunt,nec potuêrunt stare.

---

1 *Serno Domini*, per Appositionem ad *Ipsi Dauid*. q d. Psalmus Dauidis serui & cultoris Domini.

2 *In semetipso*. Hysterologia. Ordo enim est, dixit iniustus in semetipso, vt delinquat. Cogitat apud se delinquere. In eo tota eius cogitatio versatur. Septuag. leguntּ, נְאֻם *Libbó*, ad sensum illustrandum, *In medio cordis sui*, dicit impius. Sic. Hieronymus, sic Chaldæus. *Dixit iniquitas impio in medio cordis sui, nè ponat timorem Dei ante oculos suos.* Iniustus dum secum loquitur de delinquendo, & offendendo Deum, de iis agendis, quæ caro & sensus dictant, nullo Dei metu sibi ante oculos posito, de manendo in peccatis, quasi Deus non respiciat,

neque curet. Exemplaria vulgata habent לבי *Libbi*, hoc modo. *Cordium (prævaricationis impij), vel ad impium in me-ipso ... meret* est, id est, Scio quid prævaricatio dictet impio. Qui enim aliter vertunt, non intelligunt Hebræum idioma. A

3 *Deus*, Deo, Deo vidente & sciente dolos nectit, vt inueniatur iniquitas eius odiosa, fastidiosa: vt eius vitia fiant fastidio & incurrant in odium, & offensionem Dei, & hominum, reddant eum odiosum omnibus. Kimhi passiue: vt præ frequentia peccandi, iniquitatem suam etiam ipse oderit, & fastidiat. Aliqui vertunt. *Quoniam leuiter agit ad se se, blanditur sibi ipsi in conspectu suo reciprocè.* Sed malo cum 70. blandè agit apud se in conspectu eius, Dei videlicet, vt suprà, id est, dolosè. Nam assentatio est genus doli & fraudis. *Inueniatur*, ergo, *Ad odium*, id est, vt sit odio & sibi & alijs, & Deo. Eò vsque progreditur vt eius improbitas sit omnibus intolerabilis, vt ne quidem Deus, quamuis patientissimus, eam diutiùs sustinere possit, propterèaque de cœlo euocetur, quasi inuitus & coactus. B

a Psal.10.v.3 4 *Verba oris eius iniquitas & dolus.* Verba oris eius iniquissima & dolosissima, vt infrà, *a opus eius confessio & magnificentia*, magnificentissimum & laude siue confessione dignissimum, & alibi b: *Mandata eius veritas & æquitas*, veriissima & æquissima. *Noluit intelligere*, doceri, non vult se corrigere. neque mores suos mutare. Noluit, id est, recusat, detrectat cogitare de benè faciendo, à bonis operibus voluntatem auertit. Hinc Chald. *Abscidit intellectum à benè operando.* Hebr. *desijt intelligere ad benè agendum.* b Psa.118.v. 86. C

5 *Iniquitatem meditatus est.* Cogitationibus & etiam factis prauus est.

6 *In cœlo*, vsque in cœlum, id est, immensa tua misericordia, tam alta & sublimis, quàm cœli, vt hæc patiaris Modus exaggerandi Hebraïcus. Sic quod sequitur, *& veritas tua*, dictorum tuorum certitudo, propositum, constantia, promissionum fides est altissima, vt ad nubes ipsas exporrigatur. Alij, toto orbe est conspicua. D

7 *Iustitia*, iusta tua administrādi ratio, idem quod mox iudicia, siue consilia, & prouidentia, quibus omnia gubernas, & dispensas. Incipit aliqui de Iustitia, qua homines iustificantur. *Sicut montes Dei.* Alia Hyperbole. Montes prægrandes, ingentis & inusitatæ molis. Nomen

A men Dei iuſeruit exaggerationibus. Sicut montes proceriſſimi, q diuini præ altitudine, incomprehenſibilis valdéque ſublimis eſt tua iuſtitia, inſtar etiam abyſſi, incomprehenſibiles ſunt tuæ rerum omnium adminiſtrationes. iuſtitiam & iudicia Domini vocat iuſtas eius prouidentiæ rationes & conſilia, quæ ſunt abyſſus multa, id eſt, imperſcrutabilia.

8 *Saluabis*, conſeruabis, ales, nutries, corporali ſalute & generali prouidentia curabis, quemadmodum magna eſt, & multa tua miſericordia. vt infra a. *Qui dat eſcam omni carni, quoniam in æternum miſericordia eius.* Arnobius Allegoricè, Iudæos & Gentes ſaluabit, quòd Iudæi velut homines ratione vterentur, propter legis diuinæ beneficium Gentes tamquam bruta egenis elementis huius mundi ſeruirent, nec Dei ſpiritu ducerentur. *Quemadmodum*, ſecundum multitudinem, magnitudinem, magnificentiam tuæ miſericordiæ. In Hebr. locutio enunciatur per Epiphonema, eodem ſenſu: *Quantam & quam pretioſam multiplicaſti miſericordiam tuam*, ô Deus, quàm excellẽti es præditus benignitate. Ad verbum ô Domine, quàm pretioſa eſt benignitas tua. q.d. Extendis tuam beneficam prouidentiam in homines & belluas.

Prouidentia Dei erga res omnes.

a Pſal. 135. verſ. 25.

B

C 9 *Filij autem hominum.* Iam de ſpeciali prouidẽtia. Homines quidẽ ſimul & beſtias conſeruabis. eis omnibus amãter conſules & prouidebis: at beneficẽtius & excellentiùs erga homines te geres, eos illuſtri prouidẽtia & maioribꝰ beneficijs proſequẽris, & in hac vita, & in futura q.d. inter eas & homines magnũ ſtatuis diſcrimen. Nã hi præter cõmunem conſeruationẽ percipient ſpiritualia & cœleſtia, quod tribus verſiculis declarat. *In tegmine*, in vmbra, in tua protectione & tutela. Tueberis eos ſuauiter, amãter, cupidè, vt gallina, vel auis, pullos.

D 10 *Ab vbertate*, pinguedine prop. *Voluptatis*, Deliciarum, fœlicitatis. Metaphoræ de delicijs & voluptatibus cœleſtibus. Effuſè fruentur æterna beatitudine, replebuntur perfecta Dei cognitione, imo & viſione aperta, rerúmque omnium in eo contemplatione.

11 *In lumine tuo*, per tuum lumen, per tuam claritatem. clarè intuebimur te, clarè te fruemur. Vberiore ſplendore tuæ cognitionis, videbimus tuum lumen, tuam diuinam faciem & eſſentiã, quæ tota eſt lucida, vt proinde dicaris inhabitare lucem inacceſſibilem. *In*, per,

Sine lumine gloriæ Deus videri nõpotest.

beneficio & auxilio luminis gloriæ videbimus lumen faciei tuę. Nam lumen nostrum, id est, naturale, non sufficit, vt mens ad claram Dei visionem eleuetur. Quemadmodum nec Sol cerni potest, nisi per proprium suum lumen. Ad illum enim conspiciendum, frustrà quis se vti posse speret luce aliena, veluti lunæ, stellarum, ignis, candelæ, facium, lampadum, quantumuis copiosa. A

Lumen gloriæ quidsit.

Priore loco lumẽ Dei est diuina quædam illuminatio, quæ appellatur à Theologis lumen gloriæ, euehens mentem beati ad Deum: posteriore, diuina facies siue essentia. q. d. Te nos irradiante, ac illuminante ad tui cognitionem perfectam, te tunc videbimus sicuti es. Illud enim lumen creatum est necessarium ad cernendum lumen increatum, quia tantæ excellentiæ, tanti splendoris est Deus, vt ab anima, imò verò Angelo, in puris naturalibus, alioqui absolutissimis perfectissimisque, constituto: cum tanto splendore, maiestate & gloria cerni, comprehẽdive non possit. Quare dicitur *a, inhabitare lucem inaccessam*, id est, maiestatem, gloriam, perfectionem habere incomprehensibilem, & à Græcis cerni duntaxat per *ἐνέργειαν*. q. condescensum, dum se cernẽtium captui & infirmitati attẽperat. B

a 1. *Timot.* 1. 17. & 6. 16.

C

11 *Prætende*, extende, expande in eos qui te norunt, tuã benignitatem. משך *Maſac*, hoc importat.

13 *Mihi*. Dativus incommodi, contra me. Pes superbi & arrogantis, ne in me veniat, ne me inuadat & aggrediatur: & manus peccatoris ne me moueat, de meo loco ne me migrare faciat, de meo statu, & sede ne me deijciat. Serua me à superborum iniurijs & percussionibus. Aliqui de Diabolo superbiæ fonte. *Non moueat*, ab illa stabilitate, quam in virtute collocaui, Euthym. *Ne me concutiat, vt peream.*

14 *Ibi*. ἐκεῖσε, in eo sæculo, vbi probi, & sancti inebriabũtur, isti acerbo supplicio iniquitatis suę pœnas luẽt. Possit esse Relatiuum sine Antecedẽte, *Ibi*, id est, in Gehenna, vt *b. Nudus egressus sum de vtero matris meæ: & nudus reuertar illuc*. Illuc, non quidem in vterum matris sed, in sepulchrum. Sic hîc, *Ibi*, id est, in inferno. Etsi enim perditio impiorum nunc sit occulta, Dauid tamen eam veluti digito ostendit. Alij *ibi*, in pede superbiæ, & manu peccatoris, in ipso eorum conatu. *Stare*, consistere. Surgere, propriè: Lapsus eorum perpetuus, adeò vt numquam erigantur.

D

b *Iob.* 1. v. 21

ARG

A

ARGVMENTVM.

Hortatur ad pietatem & patientiam. Non enim esse a pietate discedendum, quòd impij floreant. Nam & impios plagas, & pios præmia accepturos.

1 Psalm. ipsi Dauid XXXVI. Hebr. 37.

B

NOLI æmulâri in malignántibus, neque zelâueris faciêntes iniquitâtem.

2 Quóniam tamquam fœnum velóciter arêscent, & quemádmodum ólera herbarum citò décident.

C 4 Spera in Dómino, & fac bonitâtem, & inhâbita terram, & pascêris in diuítiis eius.

5 Delectâre in Dómino: & dabit tibi petitiônes cordis tui.

6 Reuéla Dómino viam tuam, & spera in eo: & ipse fáciet.

7 Et edûcet quasi lumen iustítiam tuam, & iudícium tuum tamquam merídiem: subditus ésto

D Dómino, & ora eum.

8 Noli æmulâri in eo, qui prosperâtur in via sua: in hómine faciênte iniustítias.

9 Dêsine ab ira, & derelînque furôrem: noli æmulari, vt malignêris.

10 Quóniam qui malignântur, exterminabûntur: sustinêntes autem Dóminum, ipsi hæreditâbunt terram.

11 Et adhuc pusillum, & non erit peccâtor: & quæres locum eius, & non inuénies.

12 Mansuéti autem hæreditábunt terram: & delectabúntur in multitúdine pacis. A
13 Obseruábit peccator iustum: & stridébit super eum dentibus suis.
14 Dóminus autem irridébit eum: quóniam próspicit, quòd véniet dies eius.
15 Gládium euaginauérunt peccatóres: intendérunt arcum suum.
16 Vt deiíciant paúperem & ínopem: vt trucídent rectos corde. B
17 Gládius eórum intret in corda ipsórum, & arcus eórum confringátur.
18 Mélius est módicum iusto, super diuítias peccatórum multas.
19 Quóniam bráchia peccatórum conterêntur: confirmat autem iustos Dóminus.
20 Nouit Dóminus dies immaculatórum: & hæréditas eórum in ætérnum erit.
21 Non confundêntur in témpore malo, & in diébus famis saturabúntur: quia peccatóres períbunt. C
22 Inimici verò Dómini, mox vt honorificáti fuerint & exaltáti: deficiéntes quemádmodum fumus defícient.
23 Mutuábitur peccátor, & non soluet: iustus autem miserétur, & tríbuet.
24 Quia benedicéntes ei hæreditábunt terram: D maledicéntes autem ei disperíbunt.
25 Apud Dóminum gressus hóminis dirigétur: & viam eius volet.
26 Cùm cecíderit, non collidétur: quia Dóminus suppónit manum suam.
27 Iúnior fui, étenim sénui: & non vidi iustum derelíctum, nec semen eius quærens panem.
28 Tota die miserétur & cómmodat: & semen

illius

illius in benedictióne erit.

29 Declína a malo,& fac bonum:& inhábita in
fæculum fæculi.

30 Quia Dóminus amat iudícium : & non derelinquet ſanctos ſuos : in ætérnum conſeruabúntur.

31 Iniúſti puniêntur : & ſemen impiórum perí-
bit.

32 Iuſti autem hæreditábunt terram : & inhabitábunt in fæculum fæculi ſuper eam.

33 Os iuſti meditábitur ſapiéntiam : & lingua eius loquêtur iudicium.

34 Lex Dei eius in corde ipſius: & non ſupplantabúntur greſſus eius.

35 Conſiderat peccátor iuſtum:& quærit mortificáre eum.

36 Dóminus autem non derelinquet eum in mánibus eius:nec damnábit eum, cum iudicabitur illi.

37 Expécta Dóminum, & cuſtódi viam eius : & exaltábit te,vt hæreditáte capias terram:cùm peribunt peccatóres,vidébis.

38 Vidi ímpium ſuperexaltátum:& eleuátum,ſicut cedros Libani.

39 Et tranſiui, & ecce non erat: & quæſiui eum, & non eſt inuéntus locus eius.

40 Cuſtódi innocéntiam, & vide æquitátē quóniam ſunt relíquiæ hómini pacífico.

41 Iniúſti autem diſperíbunt ſimul:relíquiæ impiórum interíbunt.

42 Salus autem iuſtórum à Dómino : & protéctor eórum in témpore tribulatiónis.

43 Et adiuuábit eos Dóminus, & liberábit eos: & éruet eos à peccatóribus, & ſaluábit eos, quia ſperauérunt in eo.

A

1 Psalmus in Hebræo alternos versus habet scriptos ordine alphabeti, atque ita est tertius alphabetarius. Quod artificium inducit ad vehementiorem argumenti contemplationem.

2 *Noli æmulari.* Noli inuidere, vel imitari malos, quòd vtantur prospero successu. Æmulari, & zelari duo significant, imitari, sectari, deinde commoueri, irritari, sibi displicere inuidere, se cruciare, indignari de re aliqua. Sic zelus est summus affectus, vel odij, vel amoris. Ne ergò secteris improbos, néve commoueaaris de eorum rebus secundis, illis ne inuideas, vt illorum exemplo ad peccandum prouoceris. Nam vtraque significatio hic congruit, & in Græco, & in Hebræo, nisi quòd initium versus alij vertunt, Ne immiscear tete maleficis. *Neque æmuleris*, ne inuideas improbis prosperitatem, ne irriteris eorum fœlicitate. Chaldæus: *Noli æmulari malignos, ne fias eis similis.* B

a Esa. 40. 6. 3 *Quoniam tamquam fœnum.* Ratio cur non sint sequendi impij. *Fœnum*, viride gramen 4, Mometanea est eorum prosperitas. *Arescent*, excindentur propriè. *Olera*, tenellæ herbæ.

4 *Bonitatem.* Bonum. *Et inhabita terram.* Imp. pro futuro. Et inhabitabis atque incoles terrã, & abundè pasceris. C *In diuitijs eius terræ.* Nã est fœm. generis Græcè. At Hebr. *Pasce fidem vel veritatem.* Solidè, firmiter, & verè pascêris: non vt illi momentaneè, & ad horam. Veritas firmitatẽ significat. Possit etiam verti, Pasce educationem, vel cibum eius, vt ח sit affixum, & אמן *Emun* cibus, nutritio, b Deut. 32. vers. 20. vt b: Hinc אומן *Omen* nutritius, educator. Quod videntur sequuti 70. Nisi malis legisse, בממנות *Bemammonaih* Etsi ממון *Mammon*, propriè sit Syrum.

6 *Viam tuã* Tua negotia, tuas necessitates patefac Domino, eas illi explicato, & cõmendato. Heb. *Volue super Dominum* (proiice) committe, cõmenda illi. Metaphora à lapide, vel pondere, quod voluitur ad certum locum. D Quamquam ordines imperfectorũ interdum confundũtur, vt גלח *Galá*, & גלל *Galal*, quorũ illud, *Reuelare* in Piel, hoc *Voluere* ferè significat. Sic Chald. *Manifesta coràm Deo vias tuas, & spera in verbo eius.* Gall. *Descouure tes affaires. Et il fera.* viam tuã, scilicet, tua negotia perficiet.

7 *Et educet.* Proferet in apertum, in lucem & conspectum, vel potius, illustrabit rebus prosperis, prosperabit tuam

A bit tam *quàm* iustitiam, splendere faciet tuam virtutem, siue probitatem, & magis ac magis prosperabere, vt lumen progrediendo ad meridiẽ magis ac magis inclarescit, *Iudicium*, etiam probitatem, & rectam vitę rationem appellat. Lumen autem, & meridies sunt symbola prosperitatis & lætitiæ sup. *a Subditus*. Ad verbum, *Sile Domino, vel expecta Dominum, & confide ei*. Nempè subditum esse Domino, est silere ad eius iudicia, patienter ferre quicquid ipse immiserit, de nullo obmurmurare, ei acquiescere *In silentio, & spe sit fortitudo vestra b*. Oratio autem est primus, & præcipuus spei siue confidentiæ effectus.

a Psal. 17. 32 *Subditũ esse Domino quid sit.*

b Esai. 30. 15.

B Opinari interim liceat 70. legisse התחולל *Hithholel*, confide, spera, vel per התהלל *Hitholel*, lauda. vel per התפלל *Hithpallel*, ora, precare.

8 *Noli æmulari*. Ne irascaris florentibus improbis, vt aduersus Deum murmures, aut abiecto pietatis studio, sequaris eorum exempla. Sic versu sequenti. *Facientes iniustitias*. Restringit generalem propositionem ad improbos. Nam etiam pij prosperantur, quos æmulari oportet, id est, sequi, imitari, non inuidia prosequi.

9 *Desine ab ira*. Ne commoueare præsenti impiorum

C statu, apud te veluti irascens, quòd sic vigeant. Ne ad imitationem prouoceris, vel ne te immiscеas, vt & tu malè agas.

10 *Quoniam qui malignantur*. Amplificat idẽ aliis verbis, & antithetis. *Qui malignántur*. Ad verbũ, quia malè agẽtes exscindentur. *Sustinentes*, sperantes, patienter expectantes Domini fauorẽ, & prouidentiam. *Terram*. Viuẽt in terra, eius bonis fruẽtur, ab ea nõ exterminabuntur, per Antithesin. Arnobius, & Aug. de terra, *in qua* æternitas regnat. Cœlũ enim sic sæpe appellatur per metaphoram, ob substantiæ firmitatem, & cõstantiam.

D 11 *Et adhuc pusillum*. Hypotyposis. Paulò pòstiam nusquam apparebit, eiusque locus tibi contẽplanti nusquã occurret, vt qui deiectus fuerit de illa sua prosperitate, vel etiam extinctus. *Quæres*. Eclipsim emolliuerũt. *Intellectũ pones super loco eius, & non ipse* (locus, vel impius, erit, subsistet, apparebit, vel quid simile.) Nõ inuenies eum in illo statu, ac loco, in quo paulò antè ipsum florentem videras.

12 *Delectabuntur*. Fruentur multa pace, omni fœlicitatis genere.

13 *Obseruabit*. Maligna mente inspiciet. Ad verbũ, *Malignè*

Ignè cogitat impius in iustum. Super eum, contra eum. A

14 *Irridebit.* Irritos efficiet eius conatus, & studia per Metalepsin. *Dies eius*, interitus eius, dies quo destruetur & peribit, tempus mortis. Aliqui, tempus vitæ eorum totum curat.

14 *Gladium euaginauerunt.* Metaphoræ de variis oppugnationibus.

16 *Vt trucident.* Ad verbū, *vt macient vectos via*, id est, vita, in moribus, viuendi ratione.

17 *Gladius eorum intret.* Suis armis, suis consiliis pereant.

18 *Super.* Quàm diuitiæ peccatorum multę. Paululum, quod iusti possidēt, & suauius, & fructuosiꝰ est, quā impiorū magna affluentia, oū arcanā Dei benedictionem. B

19 *Brachia.* Potentia, & opes, cuncta, in quibus illi confidunt. *confirmat*, corroborat, sustentat, sustinet, & fulsit.

20 *Nouit.* Fauore prosequitur, & præmiis. Curat, prosperat, fortunat. *Dies*, dierum, & vitæ cursus necessitates per metonym. *In æternum*, toto vitæ tēpore, quādiu vi-
a *Psal.* 1. 6. uent, perstabit. Sic *a*, Vitæ proborum curam habet, ac
b *Mat.* 7. 23 nouit quibus periculis in vita sint obnoxij, & quibus
c *vt vers.* 14. subsidiis egeant. Contrā *b*: *Non noui vos. Dies*, etiam sumi potest *c*, pro tempore mortis. Diem mortis eorum curat. Eis morientibus adest, adeo vt hęreditas eorum futura sit sempiterna, vti sequitur. C

21 *Malo.* Calamitoso, belli, pestilentiæ, afflictionum.

22 *Inimici Domini.* Periphrasis impiorū. Et inimici Domini, velut pretiosum (i. adeps, decor) agnorū, vel camporū consumpti sunt, in fumo defecerunt. Nam adeps
d *Iste.* 34. 1. igni impositus flāma breui absumitur, sic impij fugaci fœlici terū successu, quasi agni ad cædē destinātur *d*. Quod de igne Gehennæ nonnulli accipiūt. Vel potius יקר כרים *chekar charim*, pro infinitiuis, nō nominib. 70. habuerūt. Et כלה כלו *chalah chā*, per caph, nō beth, legerūt, D vt sit adverbū: *Et inimici Domini circa honorati* (vel in pretio habent) *circa exaltari consumpti sunt, breui fumus defecerunt.* Idem perpetuo sensus, etsi lonuēdi modus hic diuersus. R. Salomo pretiositatem cāporum, de cuius maturina intelligit, quæ progrediēdo deficit, i. celeriter euanescit.

23 *Tribuet.* Benignè largietur.

24 *Benedicentes ei, maledicentes.* Celebrantes Deū, & blasphemantes siue contumelia afficiētes. Masoretæ legūt passiuè, benedicti eius, & maledicti: quēpē ij, quibus Dominus benè vel malè vult. *Benedictio Domini diuites fa-*

cit,

A *sit. Testimonium*, terræ bona, commoda, & fructus. Ratio superioris versiculi. *a Pro.10.22*

25 *A Domino gressus*. A Domino eiusmodi hominis iusti gressus. & vitæ prosperè disponentur, eas ipse fortunabit, & vitæ eius iter diriget, opera eius grata habebit. Via pro instituto, & vitæ ratione. גבר *Ghiber* virum, siue hominem virtute præditum, & fortem sonat.

26 *Non collidetur*. Nó proiicietur propriè, nó tolletur de medio, non irreparabiliter cadet. Quod Origenes, & Euthymius, de lapsu hominum in peccato intelligunt,

B vt si peccét, quemadmodum Dauid, & Petrus, citra pœnitentiam non pereant, *b Septies in die cadit iustus, & resurgit*. Sed aptiùs de fœlicitate temporaria, vt si ab ea excidat, resurgat. *Supponit*. Ad verbum, fulcit sustentat manum eius. *b Pro.24.16*

27 *Nec semen eius*. Progeniem filios, quos post se relinquet. *Quærens panem*. Hyperbole, pro panis, cibive inopia deficiés: panem non inueniens Vnde Psalte. Rom. *Egens pane*. Nam etiá mendicátibus bonis de pane prouidet. Per zeugma repeti possit *derelictum*. q.d. nec iustú vidi derelictum, nec filios eius, etiam quærentes ostiatim panem, vidi derelictos, quin eis præbeat necessaria.

C Admirandá hîc obserua Dei erga iustum. i. virtú pium, & bonum curam. Lyranus putat esse Hyperbolen, de eo quod ferè fit. Alioqui Lazarus inopia periit, qui virtute, & pietate erat eximia *c*. Hebræi interpretantur לגמרי *Ligmeri*, in totum omninò. Non vidi iustum simpliciter derelictum, quin habeat saltẽ vitæ necessaria, victum, & vestitum simplicem: quòd probãt è Iacob *d*, Paulus Brugensis contra Lyranum, non de pane corporali, sed spirituali. Sic Basilius *e*: *Non loquitur*, inquit, *de* *c Luc.16.20 21.22.*

D *pane sensibile, cuius nouerat filios Iacob panis inopia defecturos esse in Aegyptum, sed de spirituali alimonia, qua interior homo pascitur*. Ãtqui hoc allegoricum est: *Est pietas non habet tantùm promissionem vitæ futuræ, sed eius etiam, quæ nunc est f*. Lubẽs ego intellexerim de eleemosynario, qui crebras habet promissiones de benedictione, & fauore Domini *g* Is enim vsu linguæ, & cæterarum ab Hebræo manãtium iustus appellatur, vt iustitia eleemosyna *h*. *d Gen.28.20.* *e 2. ora. de ieiunio.* *f 1.Tim.4.8* *g 2.Cor 9. vers.6.7.8.* *h Dan.4.24*

28 *Misereturque*. est liberalis, beneficus, omni die, vel quotidie. *Commodat*, mutuò dat *Aquila, In benedictione*. fortunatum erit. Quando morietur, non extinguitur. Dei

benedi

benedictio, sed in liberos eius redundab. A

a. 21 vers. 4 29 *Et inhabita* Imperatiuus pro futuro, In terra inhabitabis, durabis, conquiesces, in æternum, quamdiu viues tutus eris.

30 *Iudicium*, opus iustum & rectum, virtutem. Quia Dominus amat iustos & virtute præditos. Virtutem hæc lingua iudicium, iustitiam, æquitatem appellat: & reuerà *iustitia in se virtutes complectitur omnes.*

31 *Iniusti punientur.* Græcè, ἄνομοι δὲ οὐ διακρίνονται, quibus nulla Hebraicè respondent. Vnde aliqui coniiciunt dimidium hunc versum à Iudæis detractũ, qui inciperet עוולים *haulim*: quoniã huius Psalmi versus alij cõstant B literarũ ordine, qui mancus reperietur, si ע trãsiliatur. Sed iam respondimus Septuag. addidisse sæpè de suo, quæ ad sententiã perficiendã desiderari existimabant: vt hoc loco, quò apertior esset Antithesis, ista interiecerunt, quæ videbãt à Dauide prætermissa per ὑφέμενον quòd nollet contaminare suum ordinem literarium, mẽtione עוולים *haulim*, siue עוולים *haulim* iniustorum, prauorum, *Semen impiorum.* In liberis Deus vlcisci solet peccata parentum, quantum ad corporalia & externa. Non autem quantum ad spiritualia & æterna, nisi simul sectentur eorum impietatem. Nam tunc geminam pœnam luunt.

32 *Iusti autem hæreditabunt.* Hæreditare, & inhabitare C terram in perpetuũ, est in ea durare atque versari fœliciter cum dignitate & benedictione. Ita R. Kimhi.

33 *Meditabitur*, loquetur meditatam sapientiam, resonabit. *Iudicium*, quod iustum & rectum est. De rebus bonis loquitur & cogitat. At Euthy. sermonem cum iudicio & prudentia non inconsideratum profert.

34 *Non supplantabuntur*, non vacillabunt, prop. non nutabunt, non titubabunt, firmi erunt in Dei præceptis. Non errabũt à legis diuinæ præscripto. Alij, firmi erũt in bonis & opibus. Supplantari apud Septuag. est vinci, superari, plantis subiici & substerni. D

35 *Considerat*, obseruat, speculatur iustum, insidiatur ei.

36 *Illi*, ab illo impio Dominus non damnabit iustum, non vt impium punict, cùm iudicabitur & damnabitur ab illo impio. Non ratum habebit iudicium impij de iusto. Iongè sunt alia iudicia Domini, alia impiorum. Vel non sinet illum iniustè condemnari, quando in iudicium vocabitur ab illo impio. Non sinet eum calũniis, vel

A niis, vel peruersis iudiciis & iniquis sententiis opprimi. Calumnias, & iudicia impij Deus nō sinet succedere. Verba actiua Hebræorū sæpè permissionē dumtaxat significāt. Ad verb. *In iudicari ipsum*, cùm iudicabitur ipse, iustus s. 37 *Dominum*, Domini auxilium & prouidentiam. *Viam*, legem, præcepta.

38 *Sicut cedros Libani* Heb. *Sicut lauros vigentes, quæ solent ramos latiùs spargere.* Sed Septuag. notiorem Metaphoram vsurparunt, quoniam in monte Libano sylua erat cedrorum ingentium, toto orbe conspicua. Chald. *sicut arborem transplantatam & abundantem foliis.*

B 39 *Et transiui & ecce.* Impius cum suo loco & statu, fœno ocyùs periit, me non aduertente, nec opinante. Me pertranseunte, vt ad meum reditum, vel etiam abitū, vt ad meum trāsitum nulla iam ipsius sit cómemoratio. Heb. *Et transiuit*, per tertiam personam. Quod Chaldæus doctè reddit, *Et transiuit* (impius) *de mundo, & ecce non fuit.* 40 *Innocentiam, æquitatem*, in Abstracto. Sic Chald. *Seruа integritatem, respice iter rectum.* Masoretæ in Concreto, integrum & rectum. Quod aliqui de homine interpretantur. *Obserua virum innocentem, & considera æquum virum,*

C *quoniam finis eius, pax*, (sic enim sequentia vertunt) quoniam tandem huic viro erit pax, æterna scilicet: vt hortetur ad considerandа exempla gratiæ Dei & iudiciorum eius. Rectiùs Septuag. quoniam reliquiæ sunt homini pacifico, siue homini pacis, quòd in שׁלום *lem*, Lamed habeat Sceua non Camets. *Reliquiæ*, ergo, posteritas & facultates Alij, salus & æterna fœlicitas. Alij, exitus fœlix. Sed alienè. Nam in Antithesi sequentis versus, vox hæc pro posteritate & opibus quadrat pro exitu & extremo non item. Pacificos filios, & bona eis vtenda relinquet: impiorum autem posteritas, & bona ipsis relicta peribunt. Ipsi cum sua posteritate & opibus *a Psf. 16. 14.*

D interibunt. Sic supra *a*, *Dimiserunt reliquias suas paruulis suis.* Etsi vox Hebræa illic sit diuersa.

41 *Simul* pariter, ad vnum omnes *b*. Aliqui annectunt *b Vide Psal. 32. ver. 16.* sequentibus, sed non tam aptè, neque secūdum Hebraicam distinctionem. *Interibunt*. Ad verb *posteremum impiorum exscinditur*. Posteremū autē appellant prolē & posteritatem, vt iā dictū est, Aliquando etiā exitū, finē, quo in *vt Dan. 11. c. ver. 4.* significatu Chald. *finis impiorū interitus* (æterna perditio) 42 *A Domino*, erit, supple. Eos Dominus saluabit & proteget.

A

ARGVMENTVM.

Deum obsecrat, vt se grauiter ægrotum ob peccata, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum, iuuet sanétque. Multa conueniunt Christo.

1 Psalmus Dauid in rememoratione die Sabbati. XXXVII. Heb. 38.

B

DOmine, ne in furôre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.

3 Quóniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi: & confirmâsti super me manum tuam.

4 Non est sánitas in carne mea à fácie iræ tuæ: non est pax óssibus meis à facie peccatôrum meôrum.

5 Quóniam iniquitâtes meæ supergrêssæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauátæ sunt super me. C

6 Putruêrunt, & corrûptæ sunt cicatrîces meæ: à fácie insipiéntiæ meæ.

7 Miser factus sum, & curuátus sum vsque in finem: tota die contristâtus ingrediébar.

8 Quóniam lumbi mei implêti sunt illusiónibus: & non est sánitas in carne mea.

9 Afflictus sum, & humiliátus sum nimis: rugiébam à gémitu cordis mei.

10 Dómine, ante te omne desidérium meum: & D gémitus meus à te non est absconditus.

11 Cor meum conturbátum est, dereliquit me virtus mea: & lumen oculôrum meôrum, & ipsum non est mecum.

12 Amici

A 12 Amici mei,& próximi mei: aduérsum me appropinquauêrunt,& stetêrunt.
13 Et qui iuxta me erant, de longè stetêrunt: & vim faciêbant,qui quærêbant ánimam meam.
14 Et qui inquirêbant mala mihi, locúti sunt vanitâtes:& dolos tota die meditabântur.
15 Ego autem tamquam surdus non audiêbam:& sicut mutus non apériens os suum.
16 Et factus sum sicut homo non aúdiens:& non
B habens in ore suo redargutiónes.
17 Quóniam in te Dómine sperâui: tu exaúdies me Dómine Deus meus.
18 Quia dixi,nequándo supergaúdeant mihi inimîci mei:& dum commouéntur pedes mei, super me magna locúti sunt.
19 Quóniam ego in flagélla parátus sum:&dolor meus in conspéctu meo semper.
20 Quóniam iniquitâtem meam annunciábo: &
C cogitábo pro peccáto meo.
21 Inimîci autem mei viuunt, & confirmâti sunt super me: & multiplicâti sunt, qui odêrunt me inîquè.
22 Qui retríbuunt mala pro bonis, detrahêbant mihi:quóniam sequêbar bonitâtem.
23 Ne derelînquas me Dómine Deus meus: ne discéssseris à me.
34 Intênde in adiutórium meum: Dôminе Deus
D salûtis meæ.

---

1 *In rememorationem*, εἰς ἀνάμνησιν Heb.autem,*ad memorandum*,sua peccata & miserias scilicet, vt Psalmus ad laudandum,(Deum videlicet.) *Die sabbati*.Additum ex vsu Synagogæ,quæ hunc Sabbatis canebat.
2 *Domine ne in furore*.Ne me duriùs punias, quàm pro meis viribus.

3 *Quoniam sagittæ.* Poëtica hypotyposis hominis grauiter sauciati & variis malis affecti, vsque ad vers. 17. qua graphicè depingit tentationes peccati & conscientiæ. Sagittas Dei vocat suum morbum, vel miseriam, & cruces à Deo immissas. *manum tuam.* Metonymia. Plagam tuam mihi firmiter impressisti, feriendo scilicet. Ad verbum. *descendere fecisti super me manum tuam.* A

4 *Sanitas,* integritas prop. Non est in me sani quicquam. *Pax.* quies, doloris remissio. *A facie.* loco Præpositionis Propter. vsurpant *à facie* Hebræi. Propter iram tuam. Et mox. propter peccata mea. Et vers. 6. propter insipientiam meam. *Pax,* valetudo, salus. Se ossibus, id est, membris & animo ægrum esse docet. B

5 *Supergressæ sunt,* transcendunt, transeunt. Quod duobus potest modis concipi. Primùm per Metaphoram, à demersis, quorum caput aqua transcēdit: deinde per Metony. *ea caput meum,* vt caput significet capitis pilos. q d. Numerosiores sunt iniquitates meę capilli capitis mei. Quoniam multitudine peccatorum obrutus sum, & eis tamquam graui & ponderoso onere oppressus. Vsque adeò excreuerunt illa siue numero, siue magnitudine, vt iam caput pessundent. Per Prosopopœiam tribuit pondus & grauitatem peccatis, quam explicans Nicetas in Nazianzenum de Baptismo, caput principē animi partem exponit, cuius mentem, & rationem, & conscientiam, peccatum premit, atque onerat. Adde ex Basilio pœnas, quæ propter illud sustinentur, esse graues & acerbas. *Graue grauatæ.* Etiam in Hebræo est Paronomasia, כבד וכבדו *cabed ucbedu. Super me,* super meum dorsum, supra meas vires. C

6 *Cicatrices,* tumores, & vlcera meorum peccatorum. Significat inueteratum esse morbum vel peccatū, quod animi est vlcus & cicatrix. Diuturnitas morbi facit ad commiserationem maiorem. Est autem Metaphora de vulneribus conscientiæ. Vulnera peccatorum meorum inueterata sunt, vetustate putrida, & fœtentia propter meam insipientiam. Nam simulatque cōtracta fuerant, eis mederi debueram, & occurrere. q d. mea culpa sum peccator inueteratus. חבורות, *Habburoth,* quasi sanie collecti tumores & apostemata *A facie,* propter. vt supra *a.* Rectè autem peccata insipientiam vocat, inquit Orig. *Nemo enim sapiens ea admittit siue virtutis amore, siue pœnæ formidine.* D

Peccata vetere insipientia dicuntur. a vers. 4.

7 *Miser*

A 7 *Miser factus sum.* Præ morbi, vel calamitatis vehementia. *Miser*, obliquus prop. *Curuatus*, depressus & humiliatus. *Vsque in finem*, mirum in modum. Gestus hominis graui onere pressi, & incuruati, *Contristatus*. Exponitur fontis Metaphora, Nigricans, ater, atra & nigra facie propter animi mœstitiam.

8 *Illusionibus*, pudendis motibus, & affectibus, vel malis me ludis, & iocis maleuorum exponentibus, morbis, ob quos mihi illudant. Metonym. Heb. despectu, ignominia: vel secundum quosdam, combustione (ar-
C dore) quasi illic esset apostema. Hæ enim corporis partes sunt obnoxiæ inflammationibus, & humorum corruptorum defluxionibus. Renes mei, lumbi mei, & ilia ægerrimè sunt affecta. Morbus ad ilia vsque peruasit, cuius causa me mei æmuli rident & despiciunt, tantùm abest, vt misereantur. Aliqui nimis curiosè, pudendo vlcere, & fœdo, Vt vel locus notetur sub renibus vergens ad coxendices, siue medius inter femora & ilia, vbi fuerit vlcus, vel morbi genus, quod verecundè non possit nominari.

9 *Afflictus sum*, remissus sum prop & debilitatus, remis-
B sis & dissolutis viribus factus sum. *Humiliatus*, attritus prop *A gemitu*, præ gemitu, propter, נהמה *Nahamah*, fremitum potius significat. Vnde leoni tribuitur itato *a*. *a Prou. 19.* 12.

10 *Domine ante te.* Quicquid omninò cupiã, tibi est cognitum, & quid gemam non te latet. Scis quid velim, & quid desiderẽ, nempè remissionem peccati, & calamitatis, tuam denique gratiam.

11 *Conturbatum est*, sic turbatum, vt palpitet, & præ anxietate se veluti verset, & in orbem agitet, turbinis instar, variis cogitationibus, סחרחר *Seharhar*, circuire, ire in
D orbem, se gyrare. *Virtus*, vires, robur. *Et ipsum*, etiam ipsum. *Et*, particula exaggerationis. Etiam lumen oculorum amisi præ lachrymis & ægritudine. Prospera videntur aduersa, oculi caligant propter mœstitiã & fletum. Origenes ad mentis lumen refert, quod post illuminationem & veritatis agnitionem in tenebras deciderit. Vis exaggerandi in Heb. refertur ad oculos. *Etiam ipsi* (oculi) *non sint mecum*, etiam ipsos oculos perdidi præ lachrymarũ copia. Intus pugnæ, foris pauores.

12 *Aduersum me.* Heb. *è regione plagæ meæ se statuerunt, è remotis, & è longinquo*, id est, Non me viserunt, non propiùs coniuncti sunt ad me consolandum, me deseruerunt in

meis malis, steterúntque auersi, siue metu, siue inhumanitate, humanitatis officia erga me non exercuerũt. A
Per amicos tamen Arnobius & Basilius Angelos intelligũt, qui eminus stant peccata lugentes. Septuag. si hîc verbis hæserunt, potius quàm sententiæ, legerunt נגעי *nágheiu* per vau, attigerunt, propinquarunt, non נגעי *nágui* per iod. plagam meam.

13 *Qui iuxta me erant*, propinqui mei. Galli. *Mes proches parens*. vel est Periphrasis vicinorum qui propè nos habitant. *Et vim faciebant*, conabantur vitam mihi eripere. Heb. *illaqueabant*, tendebãt laqueos. Inimici insidiis, ca- B
lumniis, & odiis addebant afflictionem.

14 *Vanitates*, peruersitates, confractiones propriè, quæ pertinent ad meam ruinam & calamitatem.

15 *Ego autem tamquam*. Sum similis muto, qui non aperit os suum, vt fetur, vel respondeat. Sum patientissimus, patientissimè ferebam eorum probra.

16 *Redargutiones*, confutationes, responsa ad calumnias,
a 2. Reg. 16. rationes me tuẽdi & respondendi. Sic Dauid *a*. ad con-
b 10. 11. 12. uitia Semei obmutuit, peccatis suis hæc deberi sentiens, & Domino vindictam relinquens.

17 *Quoniam in te Domine*. Prima ratio, cur Dominus eum C
exauditurus sit: cui & subiungit tres alias. Nam in sequentibus tribus versibus, Quoniam, vel Quia repetitur per Anaphoram.

18 *Quia dixi*. Secunda ratio. Quia (inquit) precatus sum, ne lætentur de me, id est, de mea pernicie & malis, inimici mei, & dum nutant res meæ, contra me magna loquuti sunt & machinati. *Super me*, aduersum me. Simulátque vacillant, vel labuntur pedes mei, gloriosè, & superbè mihi insultant.

19 *Quoniam ego*. Tertia ratio. Quoniam ad omnem casum & supplicium paratus sum pro peccatis meis sustinendum, & dolorem maximum, & perpetuum ex iis D
capio. *Ad flagella*, צלע *tselâh* alij claudicationem interpretantur. Chald. *contritionem siue confractionem*. Immutata Metaphora, non vi. *Et dolor*, cruciatus, pœna meorum peccatorum mihi perpetuò est ante oculos. Alij peccatum meum, quod me angit & vexat grauiter. q. d. numquam obliuiscor meorum peccatorum, ea semper in oculis fero.

20 *Quoniam iniquitatem*. Quarta. Quoniam agnoscam & confitebor meum peccatum, & dolebo. *Cogitabo*, cũ sollici

A licitudine & anxietate. Vnde Hebr. sollicitus ero, & anxius de peccato meo. Cogitando delebo propter peccatum meum.

21 *Super me*, contra me, vel plusquam ego. Sunt me potentiores & robustiores. *Viuunt*. viuendo inualescunt & roborant se contra me. vel viuunt, id est, florent, fruuntur omnibus rebus prosperis. *Inuquè*, immeritò, sine causa.

22 *Detrahebant*, aduersabantur, inimicabantur propriè.

23 *Ne discesseris*, ne abeas longiùs propriè.

24 *Intende*, festina, propera prop. in auxilium meum, ô Domine, qui me soles seruare, & eripere è malis & pe-

B riculis.

ARGVMENTVM.

AEgrotus, vel afflictus, abrupto proposito silentij, Deum orat, vt sibi adsit, & veniam det, ac saltem vitæ breuitatem, quæ homini conceditur, ne deneget.

1 In finem pro Idithun canticum
C Dauid. XXXVIII. Heb. 39.

DIxi custódiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.

3 Pósui ori meo custódiam: cùm consísteret peccâtor aduêrsum me.

4 Obmútui & humiliâtus sum, & sílui à bonis: &
D dolor meus renouâtus est.

5 Concáluit cor meum intra me: & in meditatióne mea exardêscet ignis.

6 Locûtus sum in lingua mea: notum fac mihi Dómine finem meum:

7 Et númerum diêrum meôrum quis est: vt sciam, quid desit mihi.

8 Ecce mensurábiles posuísti dies meos: & substántia mea, tamquam níhilum, ante te.

9 Verúmtamen vniuérſa vánitas : omnis ho- A
mo viuens.
10 Verúmtamen in imágine pertránſit homo: ſed
& frustrà conturbâtur.
11 Theſaurizat: & ignórat, cui congregâbit ea.
12 Et nunc quæ eſt expectâtio mea? nónne Dó-
minus? & ſubſtántia mea apud te eſt.
13 Ab ómnibus iniquitátibus meis érue me: op-
próbrium inſipiénti dediſti me. B
14 Obmútui, & non apérui os meum, quóniam
tu feciſti: ámoue à me plagas tuas.
15 A fortitúdine manus tuæ ego defêci: in incre-
patiónibus, propter iniquitátem, corripuíſti hó-
minem.
16 Et tabéſcere feciſti, ſicut aráneam, ánimam e-
ius: verúmtamen vanè conturbâtur omnis homo.
17 Exaúdi oratiónem meam Dómine, & de-
precatiónem meam: aúribus pércipe láchrymas C
meas.
18 Ne ſileas, quóniam áduena ego ſum apud te,
& peregrinus: ſicut omnes patres mei.
19 Remitte mihi, vt refrígerer prius quàm á-
beam: & amplius non ero.

D
1 *Pro Ieduthun*, vt detur Ieduthun vni è duodecim cantoribus Dauidis decantandus, vel ad modos muſicos concinnandus. Ad Verbum. *Vincenti* (id eſt, archimuſico) *Ieduthun canticum Dauidis.*

2 *Dixi cuſtodiã vias meas.* Hypotypoſis hominis pij mirè afflicti, & dolentis propter furorem impiorum, vſq; ad verſ. 6 vt tandem poſt longum apud ſe carnis & ſpiritus conflictum, vertat ſe ad ſolum Deum, & erumpat in voces Helianis ſimiles *3. Reg. 19. v. 4. Tolle Domine animam meam. Neque enim melior ſum, quàm patres mei.* Dixi in rerum confuſionibus & calamitate, me cohibebo, nec quicquam

tem

A temerè & impatienter effundam, vt solent ægri, afflicti & calamitosi. Statui ita viuere, vt ne quid lingua peccem. Proposui mihi rerum omnium difficillimam, non peccare lingua, quicquid mihi acciderit a. Stoici tale quid imperabant apud Ciceronem, & Seneca eò nos vult adducere, vt simus *ἀναίσθητοι*. a Iac.3.v.2.

3 *Custodiam.* Hebr. frænum, vel chamum, id est, silentium, Metaphoricè. *Cùm consisteret*, cùm me oppugnaret peccator, & veluti in acie ex aduerso mei staret.

4 *Obmutui*, continui linguam ne peccarè, méque humiliaui, & ad silentium obfirmaui, etiam si non deessent
B iusta & bona, quæ loquerer. *Et silui a bonis*, etiam à bonis verbis me continui, ne vi calamitatis, & mali aliquid effunderem contra decorum. Abstinui à iusta occasione defendendi mei, vel conquerendi: à iusta causa loquendi destiti: etsi mihi esset iusta causa, etsi haberem honestam opportunitatem conquerendi, ei cessi, vt seruarem meum institutum de tacendo, & non peccarem per impatientiam morbi, vel persecutionis. *Et dolor meus renouatus est*, etiamsi dolor meus recruduerit, exasperatus, auctúsque sit. *Et*, pro etsi, è R. Kimhi. Possit tamè exponi, pro *At*, Silui quidem à bonis, at dolor
C è meo malo conceptus, me ad rumpenda silentia exagitauit & stimulauit. Dolui tamen, & iratus fui, licet inuitus b. *Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Infelix homo, venundatus sub peccato.* b Ro.7.v.19

5 *Concaluit cor.* Hypotyposis hominis æstuantis, præ desiderio alicuius rei. Improbitas impiorũ vrit hominem pium, & ad rumpendũ silentij & patientiæ propositum impellit & inuitat. Haud absimili locutione incitabatur spiritus Pauli in ipso, videns idololatriæ deditã ciuitatẽ c. *Exardescet*, futurum pro Præterito. Exarsit zelus, qui est quidam ignis & feruor, in interioribus meis c Act.17.v.16.
D præ cupiditate loquẽdi. Alij, dolore, & ira sum inflammatus, meas & piorum cruces cogitans, & mala.

6 *Locutus sum.* Mortem optaui, præsentis vitæ tædio, & futuræ desiderio, sicque precatus sum. *In lingua mea*, mecum, id est, tacitè & summissè mecum sum locutus. *finem meum*, diem exitus mei, finem meorum malorum. In pugna carnis, & spiritus se conuertendum ad preces docet.

7 *Numerum*, mensuram propriè. *Quid defit mihi*, quid superfit de vita mea. Chald. *vt sciam, quando, deficiam a sæculo,*

lo. Ad verbum quàm temporalis ego, id est, quantulo A
tẽpore victurus sim, quamdiu sim victurus, quando desi-
nam esse in viuis. 70. potuerunt accipere חדל *Hadel*, pro
חדל *Hadel* per Metathesin poëticam.

7 *Mensurabiles*, momentaneos, breues, non longæuos,
nõ diuturnos, breui mẽsura cõprehensibiles. Heb. *pal-*
males. dodrantales, quatuor digitorũ, siue palmi mẽsu-
ram minimè excedentes. *Substantia mea*. hypostasis meę
vitæ, subsistentia, vigor & firmitas. Sic solent Septua-
a vt vers. 12. ginta sumere hoc vocabulum *a*, Heb. *cuum meum*. *Ante*
te, te videte & cognoscente. Aliqui. comparatione tuæ B
æternæ durationis.

b Sic v. 10. & 16. 9 *Verumtamen*. πλὴν particula vtuntur Septuaginta pro
verè, sanè, certè *b*, vt non accipiatur aduersatiuè, sed
expletiuè, vel assueuerunt. *Vniuersa vanitas*, mera vani-
tas, tota & summa, *Vniuersa* enim est fœminini gene-
ris, per constructionem Adiectiui & Substantiui. vt
Heb. בל-הבל *col hebel*. per Maccaph virgulam, régiturq;
à parte posteriore. q. d. Omnis homo viuẽs est vniuer-
sa vanitas, est vanissimus, ita vt omnis creaturarum va-
nitas, & miseria in humana specie velut aggregetur, ac
omnis vanitatis omnium creaturarum aliquid, aut to- C
tum habeat homo, dum quæ in aliis est dispersa, in eo
vno simul inuenitur, atque colligitur. Græcè tamen est
alia constructio, nisi locus sit corruptus, *πλὴν τὰ σύμπαν-*
τα ματαιότης, *verumtamen omnia vanitas*, *ὅπας homo viuens*,
quod aliqui exponunt per, Eclipsin *κατὰ*, per omnia
est vanitas omnis homo viuens. Alij per exaggeratio-
nem, omnia sunt vanitas, etiam, vel. & præcipuè omnis
homo viuens. Simplicior est constructio Hebraïca, quã
dixi. Omnis homo viuens est mera, summa, perfecta, &
plena vanitas. Non est particula vanitatis, sed tota, in-
Homo qua ratione sit vniuersa vanitas. tegra, & solida vanitas. Nam, vt est quodammodò D
omnia siue vniuersa creatura, cum inanimatis enim est,
cum plantis viuit, & vegetatur, cum brutis appetit, sen-
tit, mouetur, cum Angelis intelligit. ratiocinatur. vult,
meminit: ita est vniuersa eorum vanitas. Cum inani-
matis corruptelæ, casibus, injurijs cœli, elementorum,
locorum, temporum, & accidentium corporalium est
obnoxius. Cum viuentibus, instabilitati, & necessitati
accretionis, decretionis, nutritionis, corruptionis, mor-
tis, & interitus. Cum sentientibus, vniuersæ sensuum
& sensibilium affectionum, perpessionum, patibilium

qual

A qualitatum mutationi, atque infœlicitati. Cum Angelis, alternationi, volubilitati, & mutabilitati cogitationum, voluntatum, studiorum, rationum, consiliorum. Quin, & superat eorum omniũ vanitates, & inconstantias. Nam prꝛter curas vitæ varias, & ancipites, hoc habet proprium, vt nõ vni peccatorum generi, sed variis, multiplicibus, atque adeò innumeris, quorum pleraq; sunt nefanda, naturæq; contraria, subiaceat. Neq; enim tot curarum, & peccatorum differẽtiis cum vllis communicat. Ita est vanitatum, & miseriarũ omnium epitome. *Viuens, stans*, prop *permanẽs* (in vita.) *Sela*. Nam hꝛc tanta hominis vanitas meretur considerari, & animo reuolui.

B

10 *In imagine*. In vmbra, quæ facilè euanescit. Imaginem opponit veritati, & rei solidę. Significat ergò vmbram, speciem, rem adumbratã, nihil solidi, & expressi habentem. q.d. homo imaginariã vitam ducit, vmbratilem, non veram, aut solidã, instar vmbræ euolantem, & euanescentem. In eius vita nihil est solidi, sed vana species, & exterior. *Sed & frustra conturbatur*, accedit ad

C hãc vitæ humanæ vanitatem, quòd etiam tum tantillo tẽpore temerè tumultuatur, nec quiete vlla perfruitur.

11 *Cui congregabit ea*. Quali, iustóne, & probo, an iniusto, & improbo, iuxta illud *a*: *Detestatus sum omnem industriam meam, habiturus hæredem, quem ignoro, vtrum sapiens, an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus defudaui. & sollicitus fui. An est quicquam tam vanum?* Magis ad verbum: *Quis sit ea collecturus*. *a* Eccl. 2. 18.

12 *Et nunc quæ expectatio*. Nunc igitur quę est spes mea. Nunc igitur, cùm tanta sit vitæ breuitas, vanitas, miseria, ad quem confugiam, nisi ad te. *Substantia*, subsistẽtia,

D firmitas, vt suprà *b*, Heb. *Spes mea in te est*. Et fortasse huc respexit Paulus *c* dum *fiduciam initium substantiæ Christi appellat*, & *d* quando fidem *substantiam rerum sperandarum desinit*, nempè basim, firmitatem, fundamentum, vt alibi *e*, *Fundamentum*, inquit, *posui* de fide, cui, tamquam fundamento, sancta opera superstruenda sunt. Alij substantiam hîc accipiũt pro diuitiis, & bonis, per Antithesin. Hi quidem thesauris incubant: mea verò expectatio est Dominus, & substantia mea omnis. Meæ omnes diuitiæ, & thesauri apud te sunt, ita vt vbi te vnum habuerim, cũcta sim habiturus, quæ ego expeto, & desidero. *b* vers. 8. *c* Heb. 3. 14. *d* Heb. 11. 1. *e* 1. Cor. 3. 10.

13 *Dedisti*

13 *Dediſti me.* Hæc enunciatio deprecanter ponitur in fonte. Ne ponas, ne des me in opprobrium inſipientis. A

a Vers 3. Inſipientem autem appellat, quem peccatorem *a* ſuprà,
b Pſal. 37. 6. vt inſipientiam peccatum *b*.

14 *Obmutui.* Non murmuraui. *Quoniam tu feciſti*, hoc ſcilicet, has cruces, vel quid ſimile *c*, quoniam mihi has
c Eſa. 54. 16. calamitates intuliſti, patiéter tuli, neque ſum conqueſtus. Apoſiopeſis. Ad tuas plagas obmutui, vt quæ mihi non contingant abſque conſilio, & voluntate tua. Aug. non aptè ſupplet, *me*, *Quoniam tu feciſti me*. B

15 *A fortitudine.* Propter plagæ tuæ vim ego defeci, deliquiũ paſſus ſum, forti manus tuæ percuſſione penè conſumptus. *Fortitudinem*, hîc alij vertunt mixtionem, id eſt, conflictum, alij tractionem, alij percuſſionem, eodem ſenſu, ſed diuerſo tropo. *In*, per increpationes, & minas. conſtruitur cum ſeq.

16 *Sicut araneam animam eius.* Hebr. *Sicut tineã deſiderium eius*, eodem ſenſu. Aranea enim, vel telaraneæ facilè perit. Tinea, ſi obiiciatur ſoli, diffluit, & interit abiens in auras. Ita hominis deſiderium, vita, ſtatus, conditio C fugaciſſima eſt, & corruptelæ maximè obnoxia. Aliqui, vt R. quidam Anonymus, interpretantur in nominatiuo, *ſicut tinea*. i. ſicut tinea abſumit veſtes magna celeritate, ita & tu animam hominis, ſiue vitã. Metonymicè. *Verumtamen*, vtique, ſanè, verè per Epiphonema.

17 *Deprecationem.* Clamorem proprié.

18 *Ne fileas.* Ad meas lachrymas. i. exaudi me flentem. *Aduena*, hoſpes propediem diſceſſurus ad mortem, peregrinus in terra habito, expectans vt patres mei, habitationem cœleſtem. *Sicut.* Ratio alia huius ſimilitudinis explicatur *d. Peregrini ſumus coram te, & aduena, ſicut omnes* D
d 1. Par. 29. *patres noſtri. Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.*

18 *Remitte mihi, vt refrigerer.* Remiſſè, & leniter mecum age, vt me roborem, & refrigeriam, vel permitte, ſine me refrigerari, & quieſcere priuſquàm moriar, & nó exiſtã in viuis. Sic enim poſteà placidè exibo ex hac vita, & ſine terroribus conſcientiæ, qui tũ ſuboriri ſolét. Ad verbũ, *Ceſſa à me, & roborabo me.* Abſtine paululum à flagellando, vt vires priſtinas recipiam. Da quietem, & otium, vt in pietate conualeſcam, priuſquàm excedam ex hac vita. Nam de relaxatione afflictionis loquitur, non de remiſſione peccatorum, vt vulgò poſt Auguſti-

num

A num existimatur. In Græco est ἄνες remitte, non vt in oratione Dominica ἄφες dimitte. Sic in Hebræo יחדל *hassa mimmenni*, cessa, desine à me.

ARGVMENTVM.

Christus gratias agit, quòd Deum Patrem semper habeat præsentem. Et obedientiam (eam vt sacrificio præponenti) offert. Sed interim se nunc quoque liberet, vltus aduersarios. Psalmus est Propheticus. Heb. 10. 5. 6. Afflicto vel ægroto commodus.

B 1 In finem, Psalm. huic Dauid.

XXXIX. Hebr. 40.

EXpéctans expéctaui Dóminum: & intêndit mihi.

3 Et exaudîuit preces meas: & edûxit me de lacu misériæ, & de luto fæcis.

4 Et státuit super petram pedes meos: & dirêxit gressus meos.

C 5 Et immîsit in os meum cánticum nouum: carmen Deo nostro.

6 Vidébunt multi, & timébunt: & sperâbunt in Dómino.

7 Beâtus vir, cuius est nomẽ Dómini spes eius: & non respêxit in vanitâtes, & insânias falsas.

8 Multa fecîsti tu Dómine Deus meus mirabília tua: & cogitatiónibus tuis non est, qui símilis

D sit tibi.

9 Annunciâui, & locûtus sum: multiplicâti sunt super número rum.

10 Sacrificium, & oblatiônem noluîsti: aures autem perfeciſti mihi.

11 Holocâustum, & pro peccâto non postulâsti: tunc dixi, ecce vénio.

12 In cáp

12 In cápite libri ſcriptum eſt de me,vt facerem volũtátem tuam:Deus meus vólui,& legem tuam in médio cordis mei. A

13 Annũciáui iuſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce lábia mea non prohibébo, Dómine tu ſcifti.

14 Iuſtítiam tuam non abſcôndi in corde meo: veritâtem tuam,& ſalutâre tuum dixi.

15 Non abſcôndi miſericórdiam tuam: & veritátem tuam à concílio multo.

16 Tu autem Dómine ne lõgè fácias miſeratiônes tuas à me:miſericórdia tua,& véritas tua ſemper ſuſcepêrunt me. B

17 Quóniam circumdedêrũt me mala, quorum non eſt número: comprehendêrunt me iniquitâtes meæ,& non pótui,vt vidérem.

18 Multiplicátæ ſunt ſuper capîllos cápitis mei: & cor m̃eum derelîquit me.

19 Compláceat tibi Dómine,vt éruas me: Dómine,ad adiuuândum me réſpice.

20 Cõfundântur, & reuereântur ſimul:qui quærunt ánimam meam,vt áuferant eam

21 Conuertântur retrôrſum, & reuereântur: qui volunt mihi mala: C

22 Ferant confeſtim confuſiônem ſuam:qui dicunt mihi,Euge,Euge.

23 Exſúltent,& lætêntur ſuper te omnes quærêntes te: & dicant ſemper, magnificêtur Dóminus, qui diligunt ſalutâre tuum.

24 Ego autem mendícus ſum,& pauper:Dóminus ſollícitus eſt mei. D

25 Adiútor meus,& protéctor meus tu es:Deus meus ne tardáueris.

---

1 *Expectans expectaui.* Vehementi deſiderio,& ſollicitè præſtolatus ſum Dominũ. Hæc enim repetitio ad Auxeſin

A xesin. *Et intendit*, aurem scilicet Auscultauit me. Vnde mox se explicat per Epexegesin.

3 *De lacu.* De externis periculis,& calamitatibus. Pro *misera* fons habet strepitum. De lacu,in quem aquæ cũ strepitu,& fragore decidũt. *De luto fœcis*,de cœno,è quo non solent homines sese eripere. Alij,de loco fœtido, & sordido.

4 *Supra Petram.* Rupem,vbi essem in tuto,& tranquillitate:me in firmo,& securo loco collocauit. *Direxit.* firmauit,stabiliuit,ne laberer.

5 *Et immisit in os.* Nouam mihi materiam præbuit celebrandi suam gratiam,& benignitatem. *Nouum*,i. noui
B argumẽti,vel noui artificij & operis. Alij singulare,& exquisitum. *Deo nostro.* i. sibi per enallagen. Carmen(appositoriè)quod canam ad se, Deum nostrum, ad se, qui est Deus noster.

6 *Videbunt multi.* Aposiopesis. Hæc omnia, vel hanc meam liberationẽ,vel hunc meum cultũ(nam eclipses multa cogitationi permittunt)videbunt multi,& reuerebuntur eum. *Videbunt*, meam liberationem. Prædicit multos conspecta glorificatione,& exaltatione Christi, Dei cultum,& timorem professuros.

7 *Beatus vir.* Dicendo scilicet, *Beatus*,&c. *cuius est nomen.* legerunt 70. שם *Sem* nomen,nõ שם *Sham* posuit. Quam
C quam nihil refert,siue interpreteris, *Beatus vir.cuius nomen Domini est spes eius*,siue vt Masoretæ, *Qui posuit Dominum spem suam.* Nam nomen Domini est ipsemet Dominus, & cõtrà, propter naturæ diuinæ simplicitatẽ. *Eius.* Vacat more linguæ. *In vanitates*, vt eas sequatur. Ad verbum : *Ad superbos , & declinantes ad falsitates* (mendacia.) Beatus qui spem suam fixit in Domino , neque adhæsit superbis,& falsiloquis(Dei contẽptoribus:)Voces Hebraæ etiam substantiuè possunt accipi. *Ad superbias,& declinationes,siue errores falsitatis.* i. falsos,& mendaces. Sicque vanitates falsæ. & insaniæ falsæ, Metonymicè, in-
D telligentur ab effectu. q. fallaces, & deceptrices , quòd sui cupidos fallant,minimè præstantes,quod pollicentur. Aliqui restringũt ad Idolomanias,quas etiam mundus abiecit post Christum.

8 *Cogitationibus.* Doctè. Alioqui hoc hemistichiũ cum toto versu sequenti sic habet ad verbum. Cogitatus tuos erga nos (vel , de nobis) non æstimare (licet.)

Ad te

A te (si) *annunciabo, & loquar, roborati sunt præ recensione.* A

9 *Multiplicati sunt*, homines videlicet, Multiplicati sunt infinitè, & supra numerum, ad recipiendum Euangelium, quod annunciaui, & sum locutus. Exaggerat plenitudinem gentium Euangelicam doctrinâ amplexarum simulatque eam denunciasset, singulari diuinæ gratiæ symbolo. Vel, cogitatus tui per Zeugma, mutuo genere. Nam nihil est necesse ἐπαδύνθηναι, quod omne genus patitur, genere fœmineo vertere, *Multiplicatæ sunt*, cogitationes tuæ, vel neutro *Multiplicata sunt* mirabilia tua, per Zeugma. Quoniam mutatio generum crebrò accidit in hac lingua, facta relatione ad æquipollens B
a vt Ps. 131. vers. 6. substantiuum a, Tum autem locutio erit hypothetica. (Si) annunciaui, & locutus sum (tuos illos cogitatus) multiplicati sunt super numerum, plures sunt multò, quàm vt eos possim enarrare, vel recensere, vel inuenire numerum. Eadem ratio mirabilium tuorum. Nam &
b Hebr. 10. vers. 5. 6. ipsa enarrandi facultatem omnem superant.

10 *Sacrificium & oblationem.* De abrogatione sacrificiorum veteris testamenti interprete Apostolo b, *sacrificium & oblationem* diuidit sacrificandi cultum in duas speSacrificiorũ duo genera. cies, vt Paulus c, *Pontifex constituitur, vt offerat dona & sacrificia.* Nam priore nomine intelligit oblationes rerũ C
c Heb. 5. v. 1 vita participantium, quæ iugulabantur, posteriore reliquas, rerum videlicet vitæ expertium, מנחת *Menahoth* vocant, sacrificia farinacea, ferta, πρόσφορὰ quamquam hoc aliquando confunditur, adeò vt tam θυσία quàm πρόσφορὰ dicatur de sacrificiis cruentis & incruentis. Reliquæ autem ceremoniæ, vel erant sacramenta vel sacramentorum, & sacrificiorum appendices, vel simplices Dei cultus. Quæ omnia Deus noluit, id est, accepta non habuit, neque probauit per sese siue ratione illarũ rerum, sed dumtaxat quatenus fiebant ex obedientia ergase, & fide in venturum mediatorem, ad vsque correD
d Leuit. 8. ctionis tempus, lege Lyranum d, *aures*, id est, corpus, per
e Heb. 10. 5. Synecdochen, è Paulo e, Mihi aptasti corpus humanum in vtero virgineo. Rabbini non satis percepta Metaphora, *Aures fodisti, sive aperuisti mihi*: ad tuæ obtemperandum voluntati aurem reuelasti, retexisti, ab aure abstulisti velum & tegmen, vt acutiùs audiret. Effecisti vt te audirem, ac tuæ voluntati libẽs, parerẽ. Me docilem & obsequentẽ ad audiendũ reddidisti. Châld. *Aures ad auscultanda præcepta tua formasti mihi.* Nostris cõgruenter.

Quia

A [illegible]itur de corporatione siue incarnatione Domini, est Metaphora simul, & Synecdoche: ad quorum temporum difficultatem explanandam Apostolus appositissimè posuit, *Corpus aptasti mihi*. Est enim primùm Metaphora à figulis, qui manu fodicant, & ducunt argillam, è qua cupiunt vas aptare currente rota. Quare Deus & figulus, & fictor, & plastes nuncupatur, vt alludatur ad Genesim *a*. quando ex humo humanum corpus duxit. Est deinde Synecdoche, pars pro toto, aures pro corpore. Sed aurium præsertim meminit, quia de obedientia agebatur.

Christi incarnatio prædicitur.

a Gen. 2. 7.

B 11 *Et pro peccato*. Et hostiam peccati Mosaïcam. Ná ea alia erat ab holocausto, dum non tota combureretur, sed sanguis & adipes essent altaris, reliqua cederent Sacerdoti, fieret autem ad redimẽdas pœnas peccatorum, cùm Holocaustum totum cremaretur præter pellem, & fieret ad placandum Deum, promerendúmque de omnibus in vniuersum. Cætera sacrificiorum genera quatuor, superiore versu intellexit per *sacrificia & oblationes*. Nempe per sacrificia, quæ erant proprié cruenta, alia duo hostiarum genera. de quibus in Leui. *b*. Hostiã pro delicto ad redimendas pœnas peccatorum omissionis, in qua sanguis & adipes erant altaris, reliqua sacerdotum. Et hostiam pacificorum, pro pace. i. salute ex beneficio aliquo singulari obtento, vel obtinẽdo, in qua sanguis, renes, adipes cedebant Deo siue altari, pectus & armus Sacerdoti, reliqua caro & cutis ei, qui offerebat, siue esset, נדר, *Neder*. i. ex voto, siue, נדבה *Nedaba*. i. spõte. Nam duplex erat pacificum. Per oblationes sacrificia incruenta, quæ duo etiam erant, prius, מנחה *Minha*, "pro re qualibet velut honoratium donum de terra natis *c*, vt pugillus similæ oleo perfusus & thure tectus 2. panes azymi. 3. lagana azyma, oleo perfusa, vel cocta in clibano, vel frixa in sartagine. Vel in craticula tosta. 4. Aristæ ex primis & virentibus adhuc decerptæ frugibus, leuiter ad ignem vstulatæ, & in farris nondum confractæ. thuréque tectæ. posterius, תודה, *Toda d*, confessio & sacrificium laudis, pro pace, & vniuersis iniquitatibus, ex incenso. & fermento, siue placentis fermẽtatis. Fermentũ enim erat peccati symbolum, Thus gratiæ & beneficij. Alioqui non loquitur de simplicibus oblationibus, vt primitiis, manipulis frugum, quòd huiusmodi minimè essent figurales, sed pij dumtaxat animi sym

Sacrificiorũ quatuor genera iuxta lege veteri præter holocaustũ.

b Leu 6. v. 25 Leuit. 3. v. 1. 2.

c Leui. 2. ver. 1. 2.

D

d Leu. 7. ver. 12. & 22. ver. 29.

bolicæ. *Non posſul. ſti.* Sacrificia veteris leꝝ ... uiſti idonea ad pretium redemptionis noſtræ, & peccatorum expiationem. *Ecce veni o*, in carnem. De abrogatione legis Moſaicæ. A

Chriſtus Moſis & Prophetarum ſumma eſt.

a Heb. 8. Verſ. 1.

12 *In capite libri.* In tota Scriptura ſcriptum eſt, vt expiem hominum peccata. in ſumma Scripturarum. Nam ſumma Moſis & Prophetarum eſt Chriſtus, Caput pro ſumma *a*, vt ad apud Paulũ, infonte autẽ, *In Volumine libri*, ſumpta locutione ex eo quòd antiqui complicarent libros in corticis morem, vt nunc quoque Iudæi ſuam legem in ſuis Synagogis. Nec *deſunt, qui putent* 70. accepiſſe מגלה *Megbilla*, à ſignificatione, גלגולת *Gulgoleth* cranium, caput, quòd vtrumque ſit eiuſdem radicis. Vt *facerem*, Ordo perturbatus. Deus mi, volui in medio cordis mei, vt facerem voluntatem tuam, & legem tuam. Voluntas autem (inquit Euthy.) Dei fuit Filij ſui mors ſecundum carnem, ad humanæ naturæ peccata expianda, de qua Filius ipſe *b*, *Deſcendi, non vt faciam voluntatem meam, ſed eius qui miſit me, Patris*. Voluntas etiam in genere intelligi poſſit vniuerſum myſterium aduentus Domini, & vniuerſa eius obediẽtia, vſque ad mortẽ crucis. B

Pater voluit filium ſuum mori.

b Ioan. 6. 38.

Iuſtitia quam Chriſtus prædicauit, qua ſit.

13 *Annunciaui iuſtitiã.* Euãgelizaui iuſtitiã tuã, & qua tu es iuſtus, & qua tu iuſtificas per fidẽ impios: de qua Apoſtolus tota Epiſtola ad Rõ. & Gal. in multo & copioſo Iudæorũ cœtu, palã & publicè, in magna populi frequentia eſt, & tertiũ iuſtitiæ Dei genus, nẽpe præcepta illius, de quibus etiam locus poſſit intelligi. Nam & ea Chriſtus mundo propoſuit, obſeruandáque tradidit. C

c Ro. 1. 17.

14 *Iuſtitiam*, doctrinam Euangelij ſiue Euangeliũ, per quod iuſtificantur credẽtes *c*, *Veritatem tuam*, veras tuas promiſſiones, fideles & certas, ſalutẽ itẽ tuam, vel etiam tuũ ſaluatorẽ. i. me, quo vteris ad homines ſaluandos.

d Verſ. 13.

15 *A concilio multo*, à congregatione, ab Eccleſia longè copioſiſſimã. Sic vocat Iudæorum populũ, quem & Eccleſiam magnã vocabat *d*, (Nã vtrobique eſt קהל רב *Kahal rab* congregatio multa vel magna,) propterea quòd magno concurſu ventitabat ad Chriſti prædicationem, fama eloquentiæ, virtutis, & miraculorũ eius, vel etiam nominis excitatus. Alij totum orbẽ, qui Chriſti doctrinã amplexus eſt, ſed nõ aptè loco, etſi ad eũ alludat, è quo Eccleſia magna per Apoſtolos colligẽda fuit. D

16 *Veritas tua*, tuorum promiſſorũ fides. Veræ tuæ promiſſiones. *Suſceperunt*, adiuuerunt, ſeruârunt propriè. Duo ſunt, quibus tuto nitendum ſit, miſericordia,

A fuæg[illegible] & promissiones.

17 *Et non potui*, quas nequeo perspicere præ multitudine. Innumera enim erant, & sunt peccata humani generis, quæ velut sua fecit Christus, quia expianda ea susceperat. Peccata enim nostra pertulit in corpore suo. Vide supra *a*, *Iniquitates meæ*, quas meas feci, Iniquitates enim omnium vnus ille portauit *b*.

a Ps. 21. Vers. 2.

b Esa. 53. 6.

18 *Dereliquit me*, in me defecit & contabuit virtus, vigórque cordis.

16 Precatur pro reditu ad vitam. *Respice. πρόσχες*, attende.

C Heb. *festina*, non dissimili energia, Vnde Hieronymus ad Suniam Græcum probat.

20 *Reuereantur*, pudore afficiantur in suis consiliis. Sic Versu. 21. proximo. *Vt auferant*, vt eripiant. vt perdant.

21 *Confusionem*, ignominiam, qui mihi insultant *c*: *Tolle, tolle, crucifige eum. Vah, qui destruis templum Dei.* hic sensum dumtaxat secuti sunt. Nam ad Verb. *desolentur super vestigio confusionis suæ.* i. statim ac me confusione affecerunt. Alij, pro mercede confusionis suæ. i. Mercedem ferant ignominiæ, qua me perfuderunt. *Euge* הא, *heah*, interiectio insultantis ac deridentis.

c Ioa. 19. 15. Mat. 27. 40.

B 23 *Super te*, in te, in tuo fauore: & præsidio. *Salutare tuū*, Christum tuum, vel salutem tuam in Christo crucifixo.

24 *Mendicus*, miser & calamitosus.

25 *Ne tardaueris*, venire in auxilium, aut quid simile, per Aposiopesin.

ARGVMENTVM.

Orat pro iis, qui afflictis benefaciunt, & pro se, quem in morbo constitutum amuli extinctum cupiebant. Christo congruit.

D

1 In finē, Psalm ipsi Dauid. XL. Heb. 41.

BEatus vir, qui intélligit super egênum, & páuperem: in die mala liberâbit eum Dóminus.

3 Dóminus conſêruet eum, & viuificet eum, & beâtum fáciat eum in terra: & non tradat eū in ánimā inimicorū eius.

4 Dóminus opem ferat illi super l... dolò- A
ris eius: vniuérsum stratum eius versâsti in infirmitâte eius.
5 Ego dixi, Dómine miserêre mei: sana ánimam meam, quia peccáui tibi.
6 Inimìci mei dixêrunt mala mihi: quando moriêtur, & perìbit nomen eius?
7 Et si ingrediebàtur, vt vidêret, vana loquebâtur cor eius: congregàuit iniquitàtem sibi. B
8 Egrediebàtur foras: & loquebàtur in idípsum.
9 Aduêrsum me susurrábant omnes inimìci mei: aduêrsum me cogitàbant mala mihi.
10 Verbum iníquum constituérũt aduêrsum me; numquid qui dormit, non adíciet, vt resûrgat?
11 Etenim homo pacis meæ, in quo speràui: qui edébat panes meos, magnificâuit super me supplantatiònem.
12 Tu autem Dómine miserêre mei: & resúscita me, & retríbuam eis. C
13 In hoc cognóui, quóniam voluîsti me: quóniam non gaudèbit inímicus meus super me.
14 Me autem propter innocéntiam suscepîsti: & confirmásti me in conspéctu tuo in ætèrnum.
15 Benedíctus Dóminus Deus Israël: à sæculo, & vsque in sæculum: Fiat, fiat. D

---

2 *Intelligu*, prospícit ægro, & homini tenuis fortunæ. Pro, *Egenum & pauperem*. In fonte est vnica vox, דל, *Dal*, quæ *tenuem attenuatum* propriè significat. Quare Rabbini de infirmo, quasi ægritudine attenuato exponunt, non de vulgatis pauperibus, vt toto hoc Psalmo infirmorum visitatio & cura commédetur. At quia דל, *Dal*, latiùs patet, latè etiam reddiderũt, חולי. pro valdè infirmo & misero, דל pro paupere & inope. Quibus fauet R. Abraham *a*. & quidem citato hoc loco. דל *Dal*, (inquit) *nunc diuitis carentem, opibus tenuem significat vt hoc*

a Leuit. 14. ver. 21.

Leuit

A *Leuitici versu, nunc senem, infirmúmque corpore a, Quare sic,* לָמָּה כָּכָה, *Dal,* id est, *infirmus filo Regis.* Vbi nos, *quare sic attenuatus macie. Egenum,* egentem alterius visitatione ob morbum. πτωχὸν, apud nostros sumitur pro infirmo & ægro, egente alienis opibus & visitatione. Vnde apud Epiphaniũ & eam 8. Chalcedonẽsis Concilij πτωχοτροφεῖα & πτωχεῖα, hospitium pauperum & infirmorum. Gal. *Hostel-Dieu. In die mala,* aduersa & calamitosa In morbi & calamitatis alterius die eum restituet valetudini & pristino statui.

a vt Ge. 41. Ver. 19. Psa. 41. ver. 2. & 3. 2. Reg. 13. vers. 4. vt in lib. Reg.

3 *Viuificet,* sanum & incolumem reddat. Vt viuere, est,
B valere, conualescere *b*, sic vita sanitas *c*; Alij vitam proroget. Recentiores hæc enunciatiuè vertunt, *Conseruabit, viuificabit tradet.* & sequenti ver. *Fieres. In animam*, libidinem, voluntatem, potestatem. Meronym.

b Isa. 38. 1. *c* Leuit. 13. ver. 10.

4 *Super lectum doloris eius,* sustentet eum, quando in lecto dolebit, & ægrotabit. *Vniuersum.* Apostrophe ex abrupto ad Deum. Strauisti & composuisti, ô Domine, stratum eius in ipsius infirmitate & morbo, vt quietè dormiat, & molliter cubet: tuis manibus lectum eius vertis, in morbo ei veluti ministras, & officia vel ancillæ diligentissimæ exhibes. Docet enim hac allegoria
C Deum officia omnia ipsi præstiturum Aliqui. ægritudinem eius mutasti in valetudinem & sanitatem, lectum infirmitatis eius conuertisti in lectum sanitatis.

5 *Ego dixi domine miserere mei &c.* cum Apostopesi. Ego interim pauper & infirmus, siue aliquem habeam, qui super me intelligat, siue non, me ad Dominum conuerto, verum medicum & visitatorem, precor & dico, Domine miserere mei, &c. Vt precatus est pro eo, qui infirmis & inopibus benefaciunt, ita nunc pro se, vt infirmo deprecatur, ac causam sui morbi in peccatum confert. *Quia peccaui,* quamuis peccauerim, è R. Marinos *d*, *Tibi Domine misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audiuimus vocem tuam.* i. quamuis recesserimus, &c. Vel, quia
D ægra est peccato, vt sit antithesis ad *Sana.* Nam peccatum est morbus animi. Quia fateor me peccasse, & propter peccata mea percussum esse morbo, sana me. Abben Ezra.

d Dan. 9. ver. 9.

Peccatum est morbus animi.

6 *Dixerunt,* optarunt dicentes. *Mala,* res malas, noxias, & pernicioſas. Nam non loquitur de conuitiis. q. d. Optarunt mihi interitum.

ucitur a, Oppreſſit me proditione. Calcaneum pro inſidiis.

a *Ioan.13.v. 18.*

12 *Reſuſcita me*, fac me ſurgere è lecto, & tribuam eis gratiam dignam ipſorum malefactis. Aug. de Chriſto, qui excitatus à mortuis paulo poſt Iudæos vltus eſt, Caipham, Pilatum, Herodem, &c.

13 *Voluiſti*, dilexiſti, beneuolentia es proſecutus. *Super me*, de mea calamitate, de mea morte Nõ clanget prop.

14 *Suſcepiſti*, ſuſtentaſti, tutatus es. *Et confirmaſti me*, ſtabiliſti me, me in tuto locaſti.

15 *Fiat, Fiat*, Hebr. Amen & Amen, id eſt, veritas, veritas (ſit) ita ſit, ita accidat, hoc ſcilicet quod dixi, quando
B ſunt optantis & aſſentientis: verè, certè, profectò, quando aſſeuerantis. Cæterum repetuntur in ſingulorum quinque librorum huius operis finibus ad maiorem confirmationem & inflammandum pios in Dei laudes & gratiarum actiones. Atque, hinc ſumptam diuiſionem huius operis in quinque libros, ſiue inciſiones (vt loquitur in Prologo galeato,) putat D. Hieronymus, nempe quoniam quinquies. אמן ואמן. *Amen vé amen*, ſiue, vt ſeptuag. *Fiat, Fiat*, occurrit. Solet enim hæc particula, ſiue ſimplex, ſiue gemina, eſſe nota concluſionum, & ſignaculum precationum, vt Orationis Dominicæ
C *b*. Thalmudici malunt diuiſionem ſumptam ex Moſis imitatione. Vt Moſes totam diuinam legẽ quinque libris complexus eſt proſa oratione, ſic Dauid verſu & metrica: vt credendis & agendis laudanda canendáque reſponderent Illud eſt, quod doctores vulgò inquiunt, Pſalmos continere totam ſacram Scripturam per modũ diuinę laudis. Addo ego ex argumento quintuplici & diuerſitate auctorum, cùm aliqua eſſet notabilis mutatio. Primus enim liber eſt de rebus triſtibus & aduerſis, & vni Dauidi tribuitur. Secundus de re-
D bus lætis & magna ex parte auctores habet filios Chorę. Tertio repetuntur res triſtes & aduerſæ, per Aſaph, & paucos alios: vt quarto iterum ſuccendant res lætæ, per diuerſos auctores. Sic enim ſignificatur rerum humanarum miſera viciſſitudo. Quintus ferè vni rurſum Dauidi aſcribitur, omnium maximus eſt, mixtũ habens argumentum, vt nunc contineat preces, nunc laudes, modò querimonias, mòdo gratiarum actiones. Interdum ſit de rebus lætis, interdum de crucibus & aduerſis, &c.

Pſalterij liber in quinque ſectiones diuiditur.

Amen quãnam habeat.

b *Matth.6. v.13.*

LIBER SECVNDVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Suum exilium consolatur, Dei & rerum diuinarum meditatione, diuinorum beneficiorum commemoratione, & spe futuræ restitutionis, orans, vt se in patriam restituat. Quod & futurum sperat. Congruit suspirantibus in cœlum.

1 In finem intellectus filij Coræ. XLI. Hebr. 42.

QVemádmodum desíderat ceruus ad fontes aquárum: ita desíderat ánima mea ad te Deus.

3 Sitiuit ánima mea ad Deum fontem viuum: quando véniam, & apparêbo ante fáciem Dei.

4 Fuêrunt mihi láchrymæ meæ panes die ac nocte, dum dícitur mihi quotídie: vbi est Deus tuus?

5 Hæc recordâtus sum, & effúdi in me ánimam meam: quóniam transíbo in locum tabernáculi admirábilis, vsque ad domum Dei.

6 In voce exultatiônis & confessiónis: sonus epulântis.

7 Quare tristis es ánima mea? & quare contúrbas me?

8 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: salutâre vultus mei, & Deus meus.

9 Ad

A 9 Ad meípsum ánima mea conturbâta est: propterea memor ero tui, de terra Iordánis, & Hermoniim, à monte módico,

10 Abyssus abyssum ínuocat: in voce cataractàrum tuârum.

11 Omnia excêlsa tua, & fluctus tui: super me transiêrunt.

12 In die mandâuit Dóminus misericórdiam

B suam: & nocte cánticum eius.

13 Apud me orátio Deo vitæ meæ: dicam Deo susceptor meus es.

14 Quare oblîtus es mei? & quare contristàtus incêdo, dum affligit me inimîcus.

15 Dum confringûntur ossa mea: exprobrauerunt mihi, qui tríbulant me inimîci mei.

16 Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? quare tristis es ánima mea? & quare

C contûrbas me?

17 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi. salutáre vultus mei, & Deus meus:

---

1 Filij Choré, huius secundi libri Psalmographi, & auctores ferè sunt: quorum spiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus lætis meditaretur, vt Hebræi & Hieronymus tradunt *a*. Item Origenes *b*. Quare & hic liber secundus totus ferè est de salute & Christo, & magnum vitæ præsentis tædium, & ardens futuræ desiderium exprimit.

Secundi libri psalmorum argumẽtum.

a in Psa. 84. & 85.

b hom. vnica in libros Reg.

2 *Desiderat*, mugit: rugit, ערג *Oharag*, vox ceruorum propria, vt שקק *Sakak*, vrsorum שאג & נהם *Saag* & *Naham*, leonum, נחק *Nahak* onagrorum, צרח *Tsarah* luporum, נבח *Nibbah* canum, צחל *Tsahal* equorum, געה *Gagha* per ע in medio, boũ פעה *Pagha* per ע vaccarũ vel ouium, נער *Naghar*, camelorum vel asinorum. Sicut igitur ceruus vociferatur ad canales aquarum, cursu defatigatus, ita vociferatur anima mea ad te. Inter omnia animalia ceruus est maximè siticulosus, quod vescatur

lo. Ad verbum quàm temporalis ego, id est, quantulo A
tẽpore victurus sim, quamdiu sim victurus, quando desinam esse in viuis. 70. potuerunt accipere חדל *Haled*, pro חדל *Hadel* per Metathesin poëticam.

7 *Mensurabiles*. momentaneos, breues, non longæuos, nõ diuturnos, breui mẽsura cõprehensibiles. Heb. *palmales*. dodrantales, quatuor digitorũ, siue palmi mẽsuram minimè excedentes. *Substantia mea*. hypostasis meę vitæ, subsistentia, vigor & firmitas. Sic solent Septuaginta sumere hoc vocabulum *a*, Heb. *æuum meum*. *Ante te*, te videte & cognoscente. Aliqui. comparatione tuæ B
a 71 vers. 12. æternæ durationis.

b] *Sic* v. 10. & 16. 9 *Verumtamen*. πλὴν particula vtuntur Septuaginta pro verè, sanè, certè *b*, vt non accipiatur aduersatiuè, sed expletiuè, vel assueranter. *Vniuersa vanitas*, mera vanitas, tota & summa, *Vniuersa* enim est fœminini generis, per constructionem Adiectiui & Substantiui. vt Heb. כל-הבל *Col hebel*. per Maccaph virgulam, régiturq; à parte posteriore. q.d. Omnis homo viuẽs est vniuersa vanitas, est vanissimus, ita vt omnis creaturarum vanitas, & miseria in humana specie velut aggregetur, ac omnis vanitatis omnium creaturarum aliquid, aut totum habeat homo, dum quæ in aliis est dispersa, in eo C
vno simul inuenitur, atque colligitur. Græcè tamen est alia constructio, nisi locus sit corruptus, πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, *verumtamen omnia vanitas*, *omnis homo viuens*, quod aliqui exponunt per, Eclipsin κατὰ, per omnia est vanitas omnis homo viuens. Alij per exaggerationem, omnia sunt vanitas, etiam, vel, & præcipuè omnis homo viuens. Simplicior est constructio Hebraïca, quã dixi. Omnis homo viuens est mera, summa, perfecta, &
Homo qua ratione sit vniuersa vanitas. plena vanitas. Non est particula vanitatis, sed tota, integra, & solida vanitas. Nam, vt est quodammodò D
omnia siue vniuersa creatura, cum inanimatis enim est, cum plantis viuit, & vegetatur, cum brutis appetit, sentit, mouetur, cum Angelis intelligit, ratiocinatur, vult, meminit: Ita est vniuersa eorum vanitas. Cum inanimatis corruptelæ, casibus, iniurijs cœli, elementorum, locorum, temporum, & accidentium corporalium est obnoxius. Cum viuentibus, instabilitati, & necessitati accretionis, decretionis, nutritionis, corruptionis, mortis, & interitus. Cum sentientibus, vniuersæ sensuum & sensibilium affectionum, perpessionum, patibilium

qual

A qualitatum mutationi, atque infœlicitati. Cum Angelis, alternationi, volubilitati, & mutabilitati cogitationum, voluntatum, studiorum, rationum, consiliorum. Quin, & superat eorum omniũ vanitates, & inconstantias. Nam prꝛter curas vitæ varias, & ancipites, hoc habet proprium, vt nó vni peccatorum generi, sed variis, multiplicibus, atque adeò innumeris, quorum pleraq; sint nefanda, naturæq; contraria subiaceat. Neq; enim tot curarum, & peccatorum differẽtiis cum vllis communicat. Ita est vanitatum, & miseriarũ omnium epi-

E tome. *Viuens, stans*, prop *permanẽs* (in vita.) *Sela*. Nam hęc tanta hominis vanitas meretur considerari, & animo reuolui.

10 *In imagine*. In vmbra, quæ facilè euanescit. Imaginem opponit veritati, & rei solidę. Significat ergò vmbram, speciem, rem adumbratã, nihil solidi, & expressi habentem. q.d. homo imaginariã vitam ducit, vmbratilem, non veram, aut solidã, instar vmbræ euolantem, & euanescentem. In eius vita nihil est solidi, sed vana species, & exterior. *Sed & frustra conturbatur*, accedit ad

C hãc vitæ humanæ vanitatem, quòd etiam tum tantillo tẽpore temerè tumultuatur, nec quiete vlla perfruitur.

11 *Cui congregabit ea*. Quali, iustóne, & probo, an iniusto, & improbo, iuxta illud *a*: *Detestatus sum omnem industriam meam, habiturus hæredem, quem ignoro, vtrum sapiens, an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui, & sollicitus fui. An est quicquam tam vanum?* Magis ad verbum: *Quis sit ea collecturus*. *a* Eccl. 2. 18.

12 *Et nunc quæ expectatio*. Nunc igitur quę est spes mea. Nunc igitur, cùm tanta sit vitæ brevitas, vanitas, miseria, ad quem confugiam, nisi ad te. *Substantia*, subsistẽtia,

D firmitas, vt suprà *b*, Heb. *Spes mea in te est*. Et fortasse *b* vers. 8.
huc respexit Paulus *c* dum *fiduciam initium substantiæ* *c* Heb. 3. 14.
Christi appellat, & *d* quando fidem *substantiam rerum speran-* *d* Heb. 11. 1.
darum definit, nempè basim, firmitatem, fundamentum, vt alibi *e*, *Fundamentum*, inquit, *posui* de fide, cui, tam- *e* 1. Cor. 3. 10.
quam fundamento, sancta opera superstruenda sunt. Alij substantiam hîc accipiũt pro diuitiis, & bonis, per Antithesin. Hi quidem thesauris incubant: mea verò expectatio est Dominus, & substantia mea omnis. Mea omnes diuitiæ, & thesauri apud te sunt, ita vt vbi te vnum habuerim, cuncta sim habiturus, quæ ego expeto, & desidero.

13 *Dedisti*

13 *Dediſti me.* Hæc enunciatio deprecanter ponitur in fonte. Ne ponas, ne des me in opprobrium inſipientis. A

a *Vers* 3. Inſipientem autem appellat, quem peccatorem *a* ſuprà,
b *Pſal.* 37. 6. vt inſipientiam peccatum *b*.

14 *Obmutui.* Non murmuraui. *Quoniam tu feciſti*, hoc ſci-
c *Eſa.* 54. 16. licet, has cruces, vel quid ſimile *c*, quoniam mihi has calamitates intuliſti, patiẽter tuli, neque ſum conqueſtus. Apoſiopeſis. Ad tuas plagas obmutui, vt quæ mihi non contingant abſque conſilio, & voluntate tua. Aug. non aptè ſupplet, *me, Quoniam tu feciſti me.* B

15 *A fortitudine.* Propter plagæ tuæ vim ego defeci, deliquiũ paſſus ſum, forti manus tuæ percuſſione penè conſumptus. *Fortitudinem*, hîc alij vertunt mixtionem, id eſt, conflictum, alij tractionem, alij percuſſionem, eodem ſenſu, ſed diuerſo tropo. *In*, per increpationes, & minas, conſtruitur cum ſeq.

16 *Sicut araneam animam eius.* Hebr. *Sicut tineã deſiderium eius*, eodem ſenſu. Aranea enim, vel telaraneæ facilè perit. Tinea, ſi obiiciatur ſoli, diffluit, & interit abiens in auras. Ita hominis deſiderium, vita, ſtatus, conditio C fugaciſſima eſt, & corruptelæ maximè obnoxia. Aliqui, vt R. quidam Anonymus, interpretantur in nominatiuo, *ſicut tinea*, i. ſicut tinea abſumit veſtes magna celeritate, ita & tu animam hominis, ſiue vitã. Metonymicè. *Verumtamen*, vtique, ſanè, verè per Epiphonema.

17 *Deprecationem.* Clamorem propriè.

18 *Ne ſileas.* Ad meas lachrymas. i. exaudi me flentem. *Aduena*, hoſpes propediem diſceſſurus ad mortem, peregrinus in terrâ habito, expectans vt patres mei, habitationem cœleſtem. *Sicut.* Ratio alia huius ſimilitudinis
d 1. *Par.* 29. explicatur *d*. *Peregrini ſumus coram te, & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* D

18 *Remitte mihi, vt refrigerer.* Remiſſè, & leniter mecum age, vt me roborem, & reficiam, vel permitte, ſine me refrigerari, & quieſcere priuſquàm moriar, & nõ exiſtã in viuis. Sic enim poſteà placidè exibo ex hac vita, & ſine terroribus conſcientiæ, qui tũ ſuboriri ſolẽt. Ad verbũ, *Ceſſa à me, & roborabo me.* Abſtine paululum à flagellando, vt vires priſtinas recipiam. Da quietem, & otium, vt in pietate conualeſcam, priuſquàm excedam ex hac vita. Nam de relaxatione afflictionis loquitur, non de remiſſione peccatorum, vt vulgò poſt Auguſti-

num

A num existimatur. In Græco est ἄφες remitte, non vt in oratione Dominica ἄφες dimitte. Sic in Hebræo מעני *hassa mimmenni*, cessa, desine à me.

ARGVMENTVM.

Christus gratias agit, quòd Deum Patrem semper habeat præsentem. Et obedientiam (eam vt sacrificio præponenti) offert. Sed interim se nunc quoque liberet, vltus aduersarios. Psalmus est Propheticus. Heb. 10. 5. 6. Afflicto vel ægroto commodus.

B 1 In finem, Psalm. huic Dauid.

XXXIX. Hebr. 40.

EXpectans expectaui Dóminum: & intêndit mihi.

3 Et exaudîuit preces meas: & edûxit me de lacu miſériæ, & de luto fæcis.

4 Et ſtátuit ſuper petram pedes meos: & dirêxit greſſus meos.

C 5 Et immîſit in os meum cánticum nouum: carmen Deo noſtro.

6 Vidébunt multi, & timébunt: & ſperâbunt in Dómino.

7 Beâtus vir, cuius eſt nomẽ Dómini ſpes eius: & non reſpêxit in vanitâtes, & inſánias falſas.

8 Multa feciſti tu Dómine Deus meus mirabília tua: & cogitatiónibus tuis non eſt, qui ſímilis

D ſit tibi.

9 Annunciâui, & locûtus ſum: multiplicâti ſunt ſuper número.

10 Sacrifícium, & oblatiónem noluîſti: aures autem perfeciſti mihi.

11 Holocâuſtum, & pro peccâto non poſtulâſti: tunc dixi, ecce vénio.

12 In cáp

12 In cápite libri ſcriptum eſt de me,vt facerem volũtátem tuam: Deus meus vólui,& legem tuam in médio cordis mei. A

13 Annũciáui iuſtítiam tuam in Eccleſia magna: ecce lábia mea non prohibébo, Dómine tu ſcifti.

14 Iuſtítiam tuam non abſcóndi in corde meo: veritátem tuam,& ſalutáre tuum dixi.

15 Non abſcóndi miſericórdiam tuam: & veritátem tuam à concílio multo.

16 Tu autem Dómine ne lõgè fácias miſeratiónes tuas à me: miſericórdia tua,& véritas tua ſemper ſuſcepérunt me. B

17 Quóniam circumdedérũt me mala, quorum non eſt número: comprehendérunt me iniquitátes meæ,& non pótui,vt vidérem.

18 Multiplicátæ ſunt ſuper capíllos cápitis mei: & cor meum derelíquit me.

19 Compláceat tibi Dómine,vt éruas me: Dómine,ad adiuuándum me réſpice.

20 Cõfundántur, & reuereántur ſimul: qui quærunt ánimam meam,vt áuferant eam

21 Conuertántur retrórſum, & reuereántur: qui volunt mihi mala: C

22 Ferant confeſtim confuſiónem ſuam: qui dicunt mihi, Euge, Euge.

23 Exſúltent,& læténtur ſuper te omnes quærêntes te: & dicant ſemper, magnificétur Dóminus, qui díligunt ſalutáre tuum.

24 Ego autem mendícus ſum,& pauper: Dóminus ſollícitus eſt mei. D

25 Adiútor meus,& protéctor meus tu es: Deus meus ne tardáueris.

---

1 *Expectans expectaui.* Vehementi deſiderio,& ſollicitè præſtolatus ſum Dominũ. Hæc enim repetitio ad Auxeſin

A xesin. *Et intendit*, aurem scilicet Auscultauit me. Vnde mox se explicat per Epexegesin.

3 *De lacu*. De externis periculis,& calamitatibus. Pro *miseria* fons habet strepitum. De lacu,in quem aquæ cũ strepitu,& fragore decidũt. *De luto fæcis*,de cœno,è quo non solent homines sese eripere. Alij,de loco fœtido, & sordido.

4 *Supra Petram*. Rupem,vbi essem in tuto,& tranquillitate:me in firmo,& securo loco collocauit. *Direxit*. firmauit,stabiliuit,ne laberer.

5 *Et immisit in os*. Nouam mihi materiam præbuit celebrandi suam gratiam,& benignitatem. *Nouum*,i. noui
B argumẽti,vel noui artificij.& operis. Alij singulare,& exquisitum. *Deo nostro*.i. sibi per enallagen. Carmen(appositoriè)quod canam ad se, Deum nostrum, ad se, qui est Deus noster.

6 *Videbunt multi*. Aposiopesis. Hæc omnia, vel hanc meam liberationẽ,vel hunc meum cultũ(nam eclipses multa cogitationi permittunt)videbunt multi,& reuerebuntur cum. *Videbunt*, meam liberationem. Prædicit multos conspecta glorificatione,&exaltatione Christi, Dei cultum,& timorem professuros.

7 *Beatus vir*. Dicendo scilicet, *Beatus*,&c. *cuius est nomen*. legerunt 70. ש֫ם *Sem* nomen,nõ ש֫ם *Sham* posuit. Quam
C quam nihil refert,siue interpreteris, *Beatus vir.cuius nomen Domini est spes eius*,siue vt Masoretæ, *Qui posuit Dominum spem suam*. Nam nomen Domini est ipsemet Dominus, & cõtrà, propter naturæ diuinæ simplicitatẽ. *Eius*. Vacat more linguæ. *In vanitates*, vt eas sequatur. Ad verbum: *Ad superbos, & declinantes ad falsitates* (mendacia.) Beatus qui spem suam fixit in Domino, neque adhæsit superbis,& falsiloquis(Dei contẽproribus.)Voces Hebraæ etiam substantiuè possunt accipi. *Ad superbias,& declinationes,siue errores falsitatis*.i. falsos,& mendaces. Sicque vanitates falsæ.& insaniæ falsæ, Metonymicè, in-
D telligentur ab effectu.q. fallaces, & deceptrices, quòd sui cupidos fallant,minimè præstantes,quod pollicentur. Aliqui restringũt ad Idolomanias,quas etiam mundus abiecit post Christum.

8 *Cogitationibus*. Doctè. Alioqui hoc hemistichiũ cum toto versu sequenti sic habet ad verbum. Cogitatus tuos erga nos (vel, de nobis) non æstimare (licet.)

Ad te

A te (si) *annunciabo, & loquar, roborati sunt præ recensione.* A

9 *Multiplicati sunt*, homines videlicet, Multiplicati sunt infinitè, & supra numerum, ad recipiendum Euangelium, quod annunciaui, & sum locutus. Exaggerat plenitudinem gentium Euangelicam doctrinâ amplexarum simulatque eam denunciasset, singulari diuinæ gratiæ symbolo. Vel, cogitatus tui per Zeugma, mutuo genere. Nam nihil est necesse ἐπληθύνθησαν, quod omne genus patitur, genere fœmineo vertere, *Multiplicatæ sunt*, cogitationes tuæ, vel neutro *Multiplicata sunt* mirabilia tua, per Zeugma. Quoniam mutatio generum crebrò accidit in hac lingua, facta relatione ad æquipollens substantiuum *a*, Tum autem locutio erit hypothetica. (Si) annunciaui, & locutus sum (tuos illos cogitatus) multiplicati sunt super numerum, plures sunt multò, quàm vt eos possim enarrare, vel recensere, vel inuenire numerum. Eadem ratio mirabilium tuorum. Nam & ipsa enarrandi facultatem omnem superant.

a vt Psal. 131. vers. 6. B

b Hebr. 10. vers. 5. 6. C

10 *Sacrificium & oblationem.* De abrogatione sacrificiorum veteris testamenti interprete Apostolo *b*, *sacrificium & oblationem* diuidit sacrificandi cultum in duas species, vt Paulus, *Pontifex constituitur, vt offerat dona & sacrificia.* Nam priore nomine intelligit oblationes rerũ vita participantium, quæ iugulabantur, posteriore reliquas, rerum videlicet vitæ expertium, מנחת *Menahoth* vocant, sacrificia farinacea, ferta. προσφορὰς quamquam hoc aliquando confunditur, adeò vt tam θυσιὰ quàm προσφορὰ dicatur de sacrificiis cruentis & incruentis. Reliquæ autem ceremoniæ, vel erant sacramenta vel sacramentorum, & sacrificiorum appendices, vel simplices Dei cultus. Quæ omnia Deus noluit, id est, accepta non habuit, neque probauit per sese siue ratione illarũ rerum, sed dumtaxat quatenus fiebant ex obedientia ergase, & fide in venturum mediatorem, ad vsque correctionis tempus, lege Lytanum *d*, *aures*, id est, corpus, per Synecdochen, ê Paulo *e*, Mihi aptasti corpus humanum in vtero virgineo. Rabbini non satis percepta Metaphora, *Aures fodisti, siue aperuisti mihi*: ad tuæ obtẽperandum voluntati aurem reuelasti, retexisti, ab aure abstulisti velum & tegmen, vt acutiùs audiret. Effecisti vt te audirem, ac tuæ voluntati libẽs, pareré. Me docilem & obsequentẽ ad audiendũ reddidisti. Chald. *Aures ad auscultanda præcepta tua formasti mihi.* Nostris cõgruenter.

c Heb. 5. v. 1

Sacrificiorũ duo genera.

d Levit. 8.

e Heb. 10. 5. D

Quia

A ...itur de corporatione siue incarnatione Dominj, est Metaphora simul, & Synecdoche: ad quorum temporum difficultatem explanandam Apostolus appositissimè posuit, *Corpus aptasti mihi*. Est enim primùm Metaphora à figulis, qui manu fodicant, & ducunt argillam, è qua cupiunt vas aptare currente rota. Quare Deus & figulus, & fictor, & plastes nuncupatur, vt alludatur ad Genesim *a*. quando ex humo humanum corpus duxit. Est deinde Synecdoche, pars pro toto, aures pro corpore. Sed aurium præsertim meminit, quia de obedientia agebatur.

christi incarnatio prædicitur.

a Gen. 2. 7.

B 11 *Et pro peccato*. Et hostiam peccati Mosaïcam. Ná ea alia erat ab holocausto, dum non tota combureretur, sed sanguis & adipes essent altaris, reliqua cederent Sacerdoti, fieret autem ad redimẽdas pœnas peccatorum, cùm Holocaustum totum cremaretur præter pellem, & fieret ad placandum Deum, promerendúmque de omnibus in vniersum. Cætera sacrificiorum genera quatuor, superiore versu intellexit per *sacrificia & oblationes*, Nempe per sacrificia, quæ erant propriè cruenta, alia duo hostiarum genera. de quibus in Leui. *b*. Hostiã pro delicto ad redimendas pœnas peccatorum omissionis, in qua sanguis & adipes erant altaris, reliqua sacerdotum. Et hostiam pacificorum, pro pace. i. salute ex beneficio aliquo singulari obtento, vel obtinẽdo, in qua sanguis, renes, adipes cedebant Deo siue altari, pectus & armus Sacerdoti, reliqua caro & cutis ei, qui offerebat, siue esset, נדר, *Neder*, i. ex voto, siue, נדבה *Nedaba*. i. spõte. Nam duplex erat pacificum. Per oblationes sacrificia incruenta, quæ duo etiam erant, prius, מנחה *Minha*, pro re qualibet velut honoratium donum de terra natis *c*, vt pugillus similæ oleo perfusus & thure tectus 1. panes azymi. 3. lagana azyma, oleo perfusa, vel cocta in clibano, vel frixa in sartagine. Vel in craticula tosta. 4. Aristæ ex primis & virentibus adhuc decerptæ frugibus, leuiter ad ignem vstulatæ, & in farris nondum con-

Sacrificiorũ quatuor genera iuxta lege veteri præter holocaustũ.

b Leu 6. v. 25 Leuit. 3. v. 1. 2.

c Leui. 2. ver. 1. 2.

D fractæ, thuréque tectæ. posterius, תודה *Toda d*, confessio & sacrificium laudis, pro pace, & vniuersis iniquitatibus, ex incenso, & fermento, siue placentis fermẽtatis. Fermentũ enim erat peccati symbolum, Thus gratiæ & beneficij. Alioquí non loquitur de simplicibus oblationibus, vt primitiis, manipulis frugum, quòd huiusmodi minimè essent figurales, sed pij dum taxat animi sym-

d Leu. 7. ver. 12. & 22. ver. 29.

bolicæ. *Non postulasti.* Sacrificia veteris legis A
uisti idonea ad pretium redemptionis nostræ, & peccatorum expiationem. *Ecce venio,* in carnem. De abrogatione legis Mosaicæ.

Christus Mosis & Prophetarum summa est.
a Heb. 8. Vers. 1.

12 *In capite libri.* In tota Scriptura scriptum est, vt expiem hominum peccata. in summa Scripturarum. Nam summa Mosis & Prophetarum est Christus, Caput pro summa *a*, vt ad apud Paulũ, infonte autẽ, *In Volumine libri*, sumpta locutione ex eo quòd antiqui complicarent libros in corticis morem, vt nunc quoque Iudæi suam legem in suis Synagogis. Nec *desunt, qui putent* 70. accepisse מגלת *Megbilla*, è significatione, גלגולת *Gulgoleth* B
cranium, caput, quòd vtrumque sit eiusdem radicis. Vt

Pater voluit filium suum mori.

facerem, Ordo perturbatus. Deus mi, volui in medio cordis mei, vt facerem voluntatem tuam, & legem tuam. Voluntas autem (inquit Euthy.) Dei fuit Filij sui mors secundum carnem, ad humanæ naturæ peccata expian-

b Ioan. 6. 38.

da, de qua Filius ipse *b*, *Descendi, non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me, Patris.* Voluntas etiam in genere intelligi possit vniuersum mysterium aduentus Domini, & vniuersa eius obedientia, vsque ad mortẽ crucis.

Iustitia quam Christus prædicauit, quæ sit.

13 *Annunciani iustitiã.* Euãgelizaui iustitiã tuã, & qua tu C
es iustus, & qua tu iustificas per fidẽ impios: de qua Apostolus tota Epistola ad Rõ. & Gal. in multo & copioso Iudæorũ cœtu, palã & publicè, in magna populi frequentia est, & tertiũ iustitiæ Dei genus, nẽpe præcepta illius, de quibus etiam locus possit intelligi. Nam & ea Christus mundo proposuit, obseruandáque tradidit.

c Ro. 1. 17.

14 *Iustitiam*, doctrinam Euangelij siue Euangeliũ, per quod iustificantur credẽtes *c*, *Veritatem tuam*, veras tuas promissiones, fideles & certas, salutẽ itẽ tuam, vel etiam tuũ saluatorẽ. i. me, quo veteris ad homines saluandos.

d Vers. 13.

15 *A concilio multo*, à congregatione, ab Ecclesia longè D
copiosissimã. Sic vocat Iudæorum populũ, quem & Ecclesiam magnã vocabat *d*, (Nã vtrobique est קהל רב *Kahal rab* congregatio multa vel magna,) propterea quòd magno concursu ventitabat ad Christi prædicationem, fama eloquentiæ, virtutis, & miraculorũ eius, vel etiam nominis excitatus. Alij totum orbẽ, qui Christi doctrinã amplexus est, sed nõ aptè loco, etsi ad eũ alludat, è quo Ecclesia magna per Apostolos colligẽda fuit.

16 *Veritas tua*, tuorum promissorũ fides. Veræ tuæ promissiones. *Susceperunt*, adiuuerunt, seruârunt propriè. Duo sunt, quibus tuto nitendum sit, misericordia,

A fue g & promissiones.

17 *Et non potui*, quas nequeo perspicere præ multitudine. Innumera enim erant, & sunt peccata humani generis, quæ velut sua fecit Christus, quia expianda ea suscepérat. Peccata enim nostra pertulit in corpore suo. Vide supra *a*, *Iniquitates meæ*, quas meas feci, Iniquitates enim omnium vnus ille portauit *b*.

a Ps. 21. Vers. 2.

b Esa. 53. 6.

18 *Dereliquit me*, in me defecit & contabuit virtus, vigórque cordis.

16 Precatur pro reditu ad vitam. *Respice. πρόσχες*, attende.

C Heb. *festina*, non dissimili energia, Vnde Hieronymus ad Suniam Græcum probat.

20 *Reuereantur*, pudore afficiantur in suis consiliis. Sic Versu. 21. proximo. Vt *auferant*, vt eripiant. vt perdant.

21 *Confusionem*, ignominiam, qui mihi insultant *c*: *Tolle, tolle, crucifige eum. Vah, qui destruis templum Dei.* hic sensum dumtaxat secuti sunt. Nam ad Verb. *desolentur super vestigio confusionis suæ*. i. statim ac me confusione affecerunt. Alij, pro mercede confusionis suæ. i. Mercedem ferant ignominiæ, qua me perfuderunt. *Euge* הא, *heah*, interiectio insultantis ac deridentis.

c Ioa. 19. 15. Mat. 27. 40.

B 23 *Super te*, in te, in tuo fauore: & præfidio. *Salutare tuũ*, Christum tuum, vel salutem tuam in Christo crucifixo.

24 *Mendicus*, miser & calamitosus.

25 *Ne tardaueris*, venire in auxilium, aut quid simile, per Aposiopesin.

ARGVMENTVM.

Orat pro iis, qui afflictis benefaciunt, & pro se, quem in morbo constitutum æmuli extinctum cupiebant. Christo congruit.

D

1 In finẽ, Ps. ipsi Dauid. XL. Heb. 41.

BEâtus vir, quí intélligit super egênum, & páuperem: in die mala liberábit eum Dóminus.

3 Dóminus conſêruet eum, & viuíficet eum, & beâtum fáciat eum in terra: & non tradat eũ in ánimã inimicorũ eius.

4 Dóminus opem ferat illi super l... ...lo- A
ris eius: vniuérsum stratum eius versâsti in infirmitâte eius.

5 Ego dixi, Dómine miserêre mei: sana ánimam meam, quia peccáui tibi.

6 Inimici mei dixêrunt mala mihi: quando moriêtur, & perìbit nomen eius?

7 Et si ingrediebâtur, vt vidêret, vana loquebâtur cor eius: congregâuit iniquitâtem sibi. B

8 Egrediebâtur foras: & loquebâtur in idípsum.

9 Aduêrsum me susurrâbant omnes inimici mei: aduêrsum me cogitâbant mala mihi.

10 Verbum inîquum constituérûnt aduêrsum me: numquid qui dormit, non adíciet, vt resûrgat?

11 Etenim homo pacis meæ, in quo speràui: qui edébat panes meos, magnificâuit super me supplantatiónem.

12 Tu autem Dómine miserêre mei: & resúscita me, & retríbuam eis. C

13 In hoc cognôui, quóniam voluîsti me: quóniam non gaudèbit inimicus meus super me.

14 Me autem propter innocéntiam suscepîsti: & confirmásti me in conspéctu tuo in ætèrnum.

15 Benedíctus Dóminus Deus Israël: à sæculo, & vsque in sæculum: Fiat, fiat.

D

2 *Intelligit*, prospícit ægro, & homini tenuis fortunæ. Pro, *Egenum & pauperem*. In fonte est vnica vox, דל, *Dal*, quæ *tenuem attenuatum* propriè significat. Quare Rabbini de infirmo, quasi ægritudine attenuato exponunt, non de vulgatis pauperibus, vt toto hoc Psalmo infirmorum visitatio & cura commêdetur. At quia דל, *Dal*, latiùs patet, latè etiam reddiderûnt, חולי. pro valdè infirmo & misero, דלות pro paupere & inope. Quibus fauet R. Abraham a. & quidem citato hoc loco. הל *Dal*, (inquit) *nunc dimitus carentem, opibus tenuem significat vt hoc*

a Leuit. 14. ver. 21.

Leuit

A *Leuitici versu nunc cenuem, infirmúmque corpore a, Quare sic,* דל, *Dal,* id est, *infirmus filii Regis.* Vbi nos, *quare sic attenuatus macie. Egenum,* egentem alterius visitatione ob morbum. πτωχὸν, apud nostros sumitur pro infirmo & ægro, egente alienis opibus & visitatione. Vnde apud Epiphaniũ & can. 8. Chalcedonẽsis Concilij πτωχοκομεῖα & πτωχοτροφεῖα, hospitium pauperum & infirmorum. Gal. *Hostel-Dieu. In die mala,* aduersa & calamitosa In morbi & calamitatis alterius die eum restituet valetudini & pristino statui.

a vt Ge. 41. Ver. 19. Psa. 41. ver. 2. & 3. 2. Reg. 13. vers. 4. vt in lib. Reg.

3 *Viuificet,* sanum & incolumem reddat. Vt viuere, est,
B valere, conualescere *b*, sic vita sanitas *c*; Alij vitam proroget. Recentiores hæc enunciatiuè vertunt, *Conseruabit, viuificabit tradet.* & sequenti ver. *Fieret. In animam*, libidinem, voluntatem, potestatem. Metonym.

b Isa. 38. 1. c Leuit. 13. ver. 10.

4 *Super lectum doloris eius,* sustentet eum, quando in lecto dolebit, & ægrotabit. *Vniuersum.* Apostrophe ex abrupto ad Deum. Strauisti & composuisti, ô Domine, stratum eius in ipsius infirmitate & morbo, vt quietè dormiat, & molliter cubet: tuis manibus lectum eius vertis in morbo ei veluti ministras, & officia vel ancillæ diligentissimæ exhibes. Docet enim hac allegoria
C Deum officia omnia ipsi præstiturum. Aliqui. ægritudinem eius mutasti in valetudinem & sanitatem, lectum infirmitatis eius conuertisti in lectum sanitatis.

5 *Ego dixi domine miserere mei* cum Aposiopesi. Ego interim pauper & infirmus, siue aliquem habeam, qui super me intelligat, siue non, me ad Dominum conuerto, verum medicum & visitatorem, precor & dico, Domine miserere mei, &c. Vt precatus est pro eo, qui infirmis & inopibus benefaciunt, ita nunc pro se, vt infirmo deprecatur, ac causam sui morbi in peccatum confert. *Quia peccaui,* quamuis peccauerim, è R. Marinos *d*, *Tibi Domine misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audiuimus vocem tuam.* i. quamuis recesserimus, &c. Vel, quia
D ægra est peccato, vt sit antithesis ad *Sana.* Nam peccatum est morbus animi. Quia fateor me peccasse, & propter peccata mea percussum esse morbo, sana me. Abben Ezra.

d Dan. 9. ver. 9.

Peccatum est morbus animi.

6 *Dixerunt,* optarunt dicentes. *Mala,* res malas, noxias, & pernicioſas. Nam non loquitur de conuitiis. q. d. Optarunt mihi interitum.

ucitur a, Oppreſſit me proditione. Calcaneum pro inſidiis. a *Ioan.13.v.18.*

12 *Reſuſcita*, fac me ſurgere è lecto, & tribuam eis gratiam dignam ipſorum malefactis. Aug. de Chriſto, qui excitatus à mortuis paulo poſt Iudæos vltus eſt, Caipham, Pilatum, Herodem, &c.

13 *Voluiſti*, dilexiſti, beneuolentia es proſecutus. *Super me*, de mea calamitate, de mea morte Nō clanget prop.

14 *Suſcepiſti*, ſuſtentaſti, tutatus es. *Et confirmaſti me*, ſtabiliſti me, me in tuto locaſti.

15 *Fiat, Fiat*, Hebr. Amen & Amen, id eſt, veritas, veritas (ſit) ita ſit, ita accidat hoc ſcilicet quod dixi, quando
B ſunt optantis & aſſentientis: verè, certè profectò, quando aſſeuerantis. Cæterum repetuntur in ſingulorum quinque librorum huius operis finibus ad maiorem confirmationem & inflammandum pios in Dei laudes & gratiarum actiones. Atque, hinc ſumptam diuiſionem huius operis in quinque libros, ſiue inciſiones (vt loquitur in Prologo galeato,) putat D. Hieronymus, nempe quoniam quinquies. אמן ואמן. *Amen vé amen*, ſiue, vt ſeptuag. *Fiat, Fiat*, occurrit. Solet enim hæc particula, ſiue ſimplex, ſiue gemina, eſſe nota concluſionum, & ſignaculum precationum, vt Orationis Dominicæ
C *b*. Thalmudici malunt diuiſionem ſumptam ex Moſis imitatione. Vt Moſes totam diuinam legē quinque libris complexus eſt proſa oratione, ſic Dauid verſu & metrica: vt credendis & agendis laudanda canendáque reſponderent. Illud eſt, quod doctores vulgò inquiunt, Pſalmos continere totam ſacram Scripturam per modū diuinę laudis. Addo ego ex argumento quintuplici & diuerſitate auctorum, cùm aliqua eſſet notabilis mutatio. Primus enim liber eſt de rebus triſtibus & aduerſis, & vni Dauidi tribuitur. Secundus de re-
D bus lætis & magna ex parte auctores habet filios Choræ. Tertio repetuntur res triſtes & aduerſæ, per Aſaph, & paucos alios: vt quarto iterum ſuccendant res lætæ, per diuerſos auctores. Sic enim ſignificatur rerum humanarum miſera viciſſitudo. Quintus ferè vni rurſum Dauidi aſcribitur, omnium maximus eſt, mixtū habens argumentum, vt nunc contineat preces, nunc laudes, modò querimonias, modo gratiarum actiones. Interdum ſit de rebus lætis, interdum de crucibus & aduerſis, &c.

Pſalterij liber in quinque ſectiones diuiditur.

Amen quā vim habeat.

b *Matth.6. v.13.*

LIBER SECVNDVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Situm exilium consolatur, Dei & rerum diuinarum meditatione, diuinorum beneficiorum commemoratione, & spe futuræ restitutionis, orans vt se in patriam restituat. Quod & futurum sperat. Congruit suspiratibus in cœlum. B

1 In finem intellectus filij Coræ. XLI. Hebr. 42.

C

QVemádmodum desíderat ceruus ad fontes aquárum: ita desíderat ánima mea ad te Deus.

3 Sitìuit ánima mea ad Deum fontem viuum: quando véniam, & apparêbo ante fáciem Dei.

4 Fuêrunt mihi láchrymæ meæ panes die ac nocte, dum dícitur mihi quotídie: vbi est Deus tuus?

5 Hæc recordâtus sum, & effùdi in me ánimam meam: quóniam transìbo in locum tabernâculi admirábilis, vsque ad domum Dei. D

6 In voce exultatiônis & confessiónis: sonus epulântis.

7 Quare tristis es ánima mea? & quare contûrbas me?

8 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêborilli: salutâre vultus mei, & Deus meus.

9 Ad

A 9 Ad meipsum ánima mea conturbâta est: propterea memor ero tui, de terra Iordânis, & Hermoniim, à monte módico,

10 Abyssus abyssum ínuocat: in voce cataractârum tuârum.

11 Omnia excêlsa tua, & fluctus tui: super me transiêrunt.

12 In die mandâuit Dóminus misericórdiam
B suam: & nocte cánticum eius.

13 Apud me orátio Deo vitæ meæ: dicam Deo susceptor meus es.

14 Quare oblîtus es mei? & quare contristâtus incêdo, dum affligit me inimîcus.

15 Dum confringûntur ossa mea: exprobrauerunt mihi, qui tríbulant me inimîci mei.

16 Dum dicunt mihi per síngulos dies, vbi est Deus tuus? quare tristis es ánima mea? & quare
C contûrbas me?

17 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi. salutâre vultus mei, & Deus meus:

---

1 Filij Choré, huius secundi libri Psalmographi, & auctores ferè sunt: quorum spiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus lætis meditaretur, vt Hebræi & Hieronymus tradunt *a*. Item Origenes *b*. Quare & hic
D liber secundus totus ferè est de salute & Christo, & magnum vitæ præsentis tædium, & ardens futuræ desiderium exprimit.

Secundi libri Psalmorum argumentum.

a in Psa. 84. & 85.

b hom. vnica in libros Reg.

2 *Desiderat*, mugit: rugit, ערג *Oharag*, vox ceruorum propria, vt שקק *Sakak*, vrsorum שאג & נהם *Saag* & *Naham*, leonum, נחק *Nahak* onagrorum, צרח *Tsarah* luporum, נבח *Nibbah* canum, צחל *Tsahal* equorum, געה *Gagha* per ע in medio, boũ פעה *Pagha* per ע vaccarũ vel ouium, נער *Naghar*, camelorum vel asinorum. Sicut igitur ceruus vociferatur ad canales aquarum, cursu defatigatus, ita vociferatur anima mea ad te. Inter omnia animalia ceruus est maximè sticuloſus, quod vescatur

serpentibus: vnde & ἴαμφος, quasi ab ἴφη, serpente. Eius augetur sitis, quando agitatur à canibus & venatoribus. *Ad te.* ad tuum sanctum domicilium, à quo exulo: metonymicè. A

3 *Fontem*, Hæc vox pro *fortem* (Sic enim habent Hebræa & Græca) irrepsit, quòd continuatio Metaphoræ loco optimè congrueret. *Quando*, ô quando Dei videbo faciem, in templo, vel in cœlo, à quorum vtroque exulo, Chal. *quando respiciam splendorem diuinitatis tuæ.* מתי *Mattai ecquando*, interrogat. Ita hîc est vox desiderantis, quasi cum suspirio. Dixerat animam suam desiderare, & sitire Deum. Nunc subdit huius desiderij expressionem. O quando veniam: ne quis cõiunctim cum præcedentibus hanc particulam hoc modo legat. Anima mea Deum sitiuit, quando (id est, vsquequo, donec) veniam ante faciem eius. B

4 *Fuerunt mihi.* Quotidie plorabam. *Hoc meum erat demensum*, hic meus quotidianus cibus. *Panes*, lachrymæ mihi erant loco panis, pro panibus & cibis, dum mihi obiicitur quotidie, *Vbi est Deus tuus*, nullius videtur virtutis & potestatis, vt qui te in exilio tamdiu deserat.

5 *Hæc recordatus sum.* Quomodo in his angoribus se sit consolatus docet *Hæc*, has nimirum insultationes, recordatus sum, *Et*, at, verùm (aduersatiuè) animam meam doloris magnitudine contractã effudi ac dilataui, quoniam transiturus sum in locum admirabilis tabernaculi Dei, id est, in sanctam ciuitatem Hierusalem vsque ad ipsius ædẽ, nec perpetuò hîc in istis exilij locis hæsurus. Me consolatus sum, quoniã quicquid isti dicant, adhuc transibo in locum, vbi Deus colitur purè, & liberè. Sola Dei memoria pium in malis oblectat, nedum in prosperis iuxta illud *a. Memor fui Dei & delectatus sum.* Quantò magis præsentia & visio? Facilè transfertur ad æternam vitã. Me consolatus sum, quoniam trãsiturus sum in cœlum, locum admirandi tabernaculi Dei, vsque ad ipsius penitiorem ædem, nempe cœlum Empyreum, vbi est ipsius thronus, vbi & se clarè & gloriosè, & suauiter communicat. *Effundere in sese animam*, est se valdè consolari, effusè lætari, effusè se exhilarare, vt *b. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuũ. In locũ tabernaculi.* Sic Abben, מקום *Sach*, exponit, pro tẽtorio & tabernaculo, scilicet c. Idem quod סכה *Succha*, à quo festũ tabernaculorũ siue attegiarũ סכות *Succhoth*, cõtra C D

a Psal. 76. v. 4.

b Esa. 60. v. 5.

c 2. Reg. 16. vers. 22.

Recent

.s, qui vertunt numerum. Transibam in nu- .. alto, & frequenti comitatu. Hæc enim omnia de præterito exponunt, quasi populus Dei recolat in exilio pristinam fœlicitatem, à qua exciderit, proindeque mœreat. *Admirabilis.* Septuag. apposite legerunt per *Res*, אדרם *Adram*, Masoretæ per *Daleth*, אדרם *Addadem*, vt sit sensus (&) mouebo me cum eis vsque, &c. Locũ tabernaculi admirabilis appellat Hierusalem, in qua erat tabernaculum Dei admirabile, miri operis, & mysterij, quoniam in eo opera Dei admiranda recolebantur, & ita erat constructum, vt cœlum referret.

B 6 *In voce exultationis.* Eclipsis, vbi est, supple. in voce sonus epulantis, ob multitudinem sacrificantem, & colentem Deum. In qua Dei domo, & loco, cum læta voce, laudúmque Dei celebratione populus festum agit, personat, plaudit, epulatur, victimas epulares offert. Græci hodie habent ἀχὴ ἱορτάσεως soni, vel sono epulãtis, vel potius festum agentis, sensu parum differente. Heb. *sonitus*, vel *multitudo*. (המון *Hamon* vtrumq; designat) festiuans, festum agens, siue festum agentis, vt חמין *Hamon* legatur per hateph pathaph. *Epulantis* autem habemus, quoniam diebus festis lętitię gratia saltabant, tripudiabant, epulabantur *a*, & quidem victimarum pa-
C cificarum carnibus. Inde enim חגג *Hagag*, passim saltare, tripudiare, epulari, & חג *Hag*, festum, lætitia: itemq; pecus siue oblatio ad festi epulas. Itaque R. Selomo, & R. Leui *b*, notant solemnitates, præter diem expiationis, sanctificatas fuisse בתפלה *bithphilla* in oratione משתה *Mishte* conuiuio, & *kesuth nekiia* vestitu puro, & mundo, quibus ἀγάναι nostrorum in prima Ecclesia congruisse videntur. Quartum addo *c*, auditum verbi Prophetarum. Nam illinc Abben Ezra, & R. Mose Cotseus docent pios festis ad Prophetas conueniisse, vt expositio-
D nem diuinæ legis audirent.

a 1. *Reg.* 30 *ver.* 16. & *Nehem.* 8 *vers.* 10.

b Leui. 23.

c 4 *Reg.* 4. *vers.* 23.

7 *Quare.* Apostrophe consolatoria, quã repetit infrà *d*, *conturbas*, mœrore affligis.

d vers. 16. & 17.

8 *Adhuc.* Nam restituet postliminio. *Salutare* est: celebrabo adhuc eum, qui est mea salus, & Deus meus. Commodior est hæc lectio, vt *vau* iungatur cum voce sequenti, quàm Masoretarum, qui eam præcedenti affigunt, פני אלהי *Panai Elohai*, salutes *vultus eius, Deus mi.* Vt ex aliorum locorum comparatione intelligitur. Nam sic repetitur mox *e* & Psalmo sequenti *f*.

e vers. 17. & *vltimo.*

9 *Ad f vers.* 7.

9 *Ad meipſum* In meipſo, apud meipſum. *Iordanis*, propter terram Iordanis, & reliquorum [illegible] patrię meę, in quibus eram in pace, & quiete. q.d. Quia in meipſo turbatus ſum ob exilium, ideò te inuocabo pro terra Iordanis, & Hermoniim, & pro mõtibus modicis, vt in ea loca me reſtituas, vt in mea plana, & campeſtria (cuiuſmodi erat terra Iordanis) & in meos montes quantumuis modicos, & humiles, me reducas; *de*, & *a*, non hîc ſignificant locum, ſed cauſam. Nam hæc dicũtur ab exulibus, & procul à terra ſancta raptatis. Friget itaque, quod aliqui exponũt, in hac ſolitudine Iordanis, & Hermonij, & Mizaari, in quibus locis ego vagam vitã perſequor, tui recordabor. Quare alij rectiùs. Memor ero mirabilium, & beneficiorum tuorum, quæ tu ad Iordanem, & montem Hermon populo tuo præſtitiſti. Hermonim duo ſunt montes alti in extremis terrę ſanctæ: vel potius tractus montium circa Hermonem. *Modico.* מוּעָר *Mizaar* Hebræi putant eſſe nomen montis, ego cum Septuag. appellatiuum, & ſingul. pro plurali, vt vel in humillimos quoſque montes ſuę ſanctæ patriæ reſtitui obſecret. Sic piis etiam lapides eius placent præ diuitiis reliquarum regionum. Cùm enim diligentiſſimè minima quæque terræ ſanctæ loca à Ioſuë, & aliis ſint expoſita, nuſquam montis ſic nominati fit mentio.

a Pſal. 101. vers. 15.

10 *Inuocat.* Accerſit. Calamitas calamitatem attrahit, vt emergere non liceat. Nulla calamitas ſola. *Abyſſus*, vt interpretatur Symmachus, *Abyſſus occurrit a ſtrepitu aquæ ductus tui.* Hypotypoſis poëtica calamitatum ingẽtium. Nulla eſt mearum miſeriarum intermiſſio, & finis, nullus fundus. Abyſſus enim eſt immẽſa profunditas, quaſi ſine fundo: cumulus malorum cumulos alios & moles variastrahit ad vocem fiſtularum tuarũ, id eſt, nubium, per quas veluti fiſtulas, & canales, imbrium magnam fundis copiam. Te ſonante, & excitante tẽpeſtates, obruor variis calamitatibus. Clariùs verſum fuiſſet, abyſſus, ad abyſſum clamat. Alia aliam euocat, & attrahit, te de cœlo eas emittente, & quaſi vocante *cataractarum*, fiſtularum propriè, citarum nubium, quæ tonitrũ, & fulmine rumpuntur, & pluuiam effundunt.

Calamitas nulla ſola.

11 *Exceſſa tua.* Vndæ tuæ, procellæ tuæ in ſublime vndas attollentes, gurgites, & inundationes afflictionum.

משבריך

Fluctuum tuorum, fluctus significat quasi confractiones, collisiones, vndas, quæ se mutuò frangunt, Metaphoricus etiam versus.

22 *In die mandauit.* Se spe erigit, sibi liberationem pollicens. Me quidem omnes malorum fluctus in hoc exilio inundarunt, peneque obruerunt. At mandabit præcipietq; Dominus, die misericordiam suam ad me venire, & nocte canticum eius mihi erit. Die me misericordia afficiet, & nocte eum canam, gratiásque ob illã agam. Aliqui per diem Metaphoricè tẽpus prosperum, per noctem aduersum intelligunt. Misericorditer aliquando liberabit. Interim calamitatum nocte, non intermittam eum canere, & venerari. *Misericordiam suam.* Me misericordia sua affici mandabit, & præcipiet. Sic infrà *a*: *Qui mandas salutes Iacob*: id est, qui præcipis, & mandas Angelis Iacobum saluare. *Et nocte*, erit scilicet, Nocte canam misericordiam mihi factam. q.d. die me seruabit, nocte autem hymnis, & canticis salutis illud beneficium celebrabo-

a Psal. 43.7

13 *Apud me.* Mecum propriè. Masoretæ iungunt cum fine præcedentis hemistichij, si modò Athnah apud eos distinguat. Nam nõ semper distinguit in operibus poëticis. *Deo vitæ meæ*, ad Deũ qui me viuificat. hæc ei apud me erit oratio, & dicam. Adiutor meus es, siue, vt Heb. rupes mea, ad quam me confugere oporteat. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus* *b*.

b Act. 17. vers. 28.

14 *Contristatus.* Nigricans propriè lugens, & atro, tristique vultu.

15 *Ossa mea.* Dum ab hostibus membra mea proscinduntur, & martyriis grauibus afficior, probra multa sustineo. Ad tormenta, etiam conuitia, probra, & contumelias adiiciunt. Ad verbum, *Per occisionem, vel cultrum in ossibus meis.* Dum me homines torquent, & enecant. Cõfringi ossa, vel habere cultrum in ossibus. Metaphoricè sustinere maximos, & acerbissimos cruciatus. Ingens enim dolor est, quando gladio ossa feriuntur, vel franguntur. Hæc propriè dicuntur de SS. Martyribus, quos multos habuit, habet, habebit Ecclesia.

16 *Quare.* Quare deiiceris nimia tristi tia, cur grauiore mœrore deprimeris.

17 *Illi.* Ei (qui est) salutis meæ auctor, & Deus siue iudex, vindexque meus. *Salutare.* Hebraicè, *salutes* plurali numero. Quia multis modis saluos nos facit Deus.

ARG

ARGVMENTVM.

Orat, vt se Hierosolymam ab exilio ad frequentandum templum reuocet. Propheticus est.

1 Psalmus Dauid. XLII. Hebr. 43.

IVdica me Deus,& discêrne causam meam de gente non sancta : ab hómine iníquo,& dolôso érue me. B

3 Quia tu es Deus fortitûdo mea: quare me repulîsti? & quare tristis incêdo,dum afflìgit me inimîcus?

4 Emitte lucem tuam , & veritâtem tuam : ipsa me deduxêrunt, & adduxêrunt in montem sanctũ tuum,& in tabernácula tua.

5 Et introîbo ad altâre Dei: ad Deum qui lætíficat iuuentûtem meam. C

6 Confitêbor tibi in cíthara Deus Deus meus: quare tristis es ánima mea? & quare contùrbas me?

7 Spera in Deo , quóniam adhuc confitêbor illi : salutâre vultus mei,& Deus meus.

---

2 *Iudica me Deus.* Defende me Deus, & discepta causam meam , contra barbaras , & prophanas gentes me vlciscere. D

3 *Tristis.* Pullatus. Recurre ad versiculum decimumquartum superioris Psalmi.

4 *Lucem tuam.* Gratiam, fauorem tuum, & auxilium. *Et veritatem tuam,* tuarum promissionum fidem, & effectum. R. Selomo lucem Christum, (sic Cyrillus in Ioannem) veritatem. Eliam eius præcursorem. (id est, Ioannem Baptistam) interpretatur. Nostri dona , quibus homines illuminantur, & docentur, tam in credendis quàm

A quàm ag, ndas. *Deduxerunt, & adduxerunt.* Ipsa me huc introduxerunt, ipsa me in hunc sacrum locum progredi fecerunt. Gratia Dei nos ducit in templum, & Ecclesiam, facit pios, fideles, probos, &c. Insignis locus contra Pelagianos. *Ἤγαγον* per viam duxerunt, *& adduxerunt*, ad terminum perduxerunt, introduxerunt. Præterita pro futuris, more prophetico, ad rei certitudinẽ. vt ex Hebræo apparet: deducent, & adducẽt, siue introducent. *In montem sanctum tuum*, in templum structum, (vel potius struendum: nam filij Choræ erant temporibus Mosis) in monte Moria, in quo est conuentus populi Dei, & legitima sacra peragũtur. Tabernacula autẽ sũt reliqua terræ sanctę loca, in quib. ipse colebatur.

Gratiæ Dei effectus.

B

5 *Altare Dei.* Ad locum, in quo Deus per sacrificia, & sacramenta colitur. Aliqui, ad conspectũ diuinæ maiestatis, eò quòd in materiatis altaribus diuinã præsentiã præcipuè honorare soleamus. *Iuuentutẽ meã.* Heb. *Exultationem meam.* Sic flos ætatis de iuuentute dicitur. Vnde ad verbum: *Ad Deum lætitiam exultationi meæ.* Ad Deum, qui lętitiam affert exultationi meæ: vt quidem recentiores sentiunt. Sed mallem נעל *Guil* cum Septuag. hîc

C notare, vt apud Danielem *a*: Iuuentutem, adolescentiam, florem æui. Quare, & illic noster vertit, *coætis vestris*, vbi magis ad vocem recentiores, *iuxta similitudinem vestram*, ego *iuxta adolescentiam vestram.* *a Dan.* 1. 10.

6 *Confitebor.* Celebrabo, gratias agam lętè, & hilariter.

7 *Saluare.* Est supple, quasi dicat, ille est mea salus, meus Saluator, & Deus.

ARGVMENTVM.

Queruntur pij se contra maiorum exemplа, impiorum

D *libidini exponi ob religionem, Deumq; obsecrant, vt tandem subueniat. Congruit Apostolis, & Martyribus* b. *b Rom.* 8.

1 In finem, pro filiis Core ad intellectum. XLIII. Heb. 44.

DEvs aũribus nostris audiuimus: patres nostri annunciauêrunt nobis.

3 Opus, quod operãtus es in diêbus eorum, & in diêbus antiquis.

4 Manus tua gentes dispérdidit, & plantásti eos: afflixîsti pópulos, & expulisti eos.
5 Nec enim in gládio suo possedérunt terram: & bráchium eórum non saluâuit eos.
6 Sed déxtera tua, & bráchium tuum, & illumináctio vultus tui: quóniam complacuísti in eis.
7 Tu es ipse rex meus, & Deus meus: qui mandas salûtes Iacob.
8 In te inimîcos nostros ventilábimus cornu: & in nómine tuo spernêmus insurgêntes in nobis. B
9 Non enim in arcu meo sperábo: & gládius meus non saluâbit me.
10 Saluâsti enim nos de affligéntibus nos: & odiéntes nos confudísti.
11 In Deo laudábimur tota die: & in nómine tuo confitébimur in sæculum.
12 ¶Nunc autem repulisti, & confudísti nos: & non egredièris Deus in virtútibus nostris.
13 Auértisti nos retrórsum post inimîcos nostros: & qui odérunt nos, diripiébant sibi. C
14 Dedísti nos tamquam oues escárum: & in Géntibus dispersísti nos.
15 Vendidísti pópulum tuum sine prétio: & non fuit multitúdo in commutatiónibus eórum.
16 Posuísti nos opprobrium vícinis nostris, subsannatiónem, & derîsum hi, qui sunt in circúitu nostro.
17 Posuísti nos in similitúdinem Géntibus: commotiónem cápitis in pópulis. D
18 Tota die verecúndia mea contra me est: & confúsio faciêi meæ coopéruit me.
19 A voce exprobrântis & obloquêntis: à fácie inimîci, & persequêntis.
20 Hæc ómnia venérunt super nos, nec oblîti sumus te: & inìquè nó égimus in testaménto tuo.

21 Et

A 21 Et non recêſſit retrò cor noſtrum: & declinâſti ſémitas noſtras à via tua.
22 Quóniam humiliâſti nos in loco afflictiônis: & coopéruit nos vmbra mortis.
23 Si oblîti ſumus nomen Dei noſtri & ſi expándimus manus noſtras ad Deum aliênum.
24 Nónne Deus requîret iſta? ipſe enim nouit abſcóndita cordis.
25 Quóniam propter te mortificâmur tota die:
B æſtimati ſumus, ſicut oues occiſiónis.
26 Exûrge, quare obdórmis Dómine? exûrge, & ne repêllas in finem.
27 Quare faciem tuam auêrtis: obliuíſceris inópiæ noſtræ: & tribulatiónis noſtræ?
28 Quóniam humiliàta eſt in púluere ánima noſtra: conglutinâtus eſt in terra venter noſter.
29 Exûrge Dómine, ádiuua nos: & rédime nos propter nomen tuum.
C

---

2 Cadit hic verſus in ſequentem. Nam hi duo ſunt loco proœmij, in perſona fidelium, & quarto incipit narrare antiqua erga Eccleſiam beneficia.

3 *Antiquis*, Moſis, & Patrum de Ægypto egreſſorum.

4 *Gentes*, ſeptem, quæ olim incolebãt terram ſanctam, inter quas præcipui erant Chananæi. *Et plantaſti eos*, Patres noſtros in illorum locum firmiter ſtatuiſti. *Expuliſti eos*. Miſiſti eos propriè. Vnde duplex interpretatio e-
D xoritur. Prima, emiſiſti eos (Chananæos populos) quam ſequuntur noſtri, Altera, immiſiſti eos (Patres noſtros) in illorum ſcilicet locum. Simplicia enim Hebræorum deſignant etiam compoſita Latinorum & Græcorum, pro ratione ſententiæ, coniugationis, & ſyntaxeos.

5 *Poſſederunt* Patres noſtri. *Brachium*, fortitudo.

6 *Dextera & brachium*, potentia & robur. Metonym.

Sic & illuminatio, fauor tuus, quem serenitate vultus tui indicasti. Successus bellorum à Deo *a*. A

a Deut. 4. ver. 19. 20. & psal. 32. ver. 16. 17.

7 *Qui mandas salutes Iacob*. Iacob Genitiui casus, qui mandas salutari populum Iacob, qui mandas Angelis, vt saluent Iacobum. vt *b*, Sic Kimhi. Mandare est mandato procurare. Deus enim per angelos procurat salutem suorum. Hoc alludit ad Exodum. vbi prouinciam deducendi & dirigendi populum Israël committit angelo, quem Cabbalici appellant Mitatron, R. Abraham Michaelem, R. Mose Nahmanides Angelum fœderis, siue testamenti, de quo Malachias id est, Christum. Breuius, Qui celeriter facis salutes Iacob, qui eum saluum facis pro arbitrio. Nam mandare, item dicere in Deo, non semper est faciendum curare, sed etiam celeriter, promptè, & iubendo efficere. Alioqui iubere vel quiuis possit, quod non existet: vt *c*, *Mandauit, & creata sunt*. Et *d* *Qui dico Hierusalem habitaberis, & ciuitatibus Iudæ, ædificabimini*. qui facio vt habitetur, vt ædificentur. Et illud Christi *e*, *vtrũ facilius est dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, tolle grabatum tuum & ambula?* Heb. per Imperat. *Manda*, nisi velis esse nomẽ Toar, vel infinit. *mãdans*, vel *mãdare*. i. qui mãdas. Nã infinita vsurpãt pro cæteris omnibus. B

b Psal. 90. 11. & 67. 32.

Deus per Angelos suorum salutem procurat.

Exod. 23. 10. & 32. 34.

Mat. 3. 1.

c Psal. 32. 9.

d Esa. 44. 26.

e Matt. 9. 5.

8 *In te*, per te & tuam opem, *cornu* nostro. i. robore excutiemus hostes, eos armis veluti cornibus impetemus & prosternemus. Etsi enim cornu separatim non sit in Heb. continetur tamen vi verbi נגח, *Niggah*, quippè quod non sonet simpliciter ventilare, sed cornu petere, cornibus offẽdere, & insultare *f*, *Spernemus*. Heb. quidem, *sternemus, conculcabimus*, Chald. *subiiciemus*. At Septuag. ἐξαυθώσομεν, spernemus. pro nihilo reputabimus: ne quis mendum hîc esse putet. *In nomine tuo*, in tua virtute, vel, te nominato & inuocato. C

f Exod. 21. 28.

9 *In arcu*, meis viribus, præsidiis, machinis, armis. Olim præcipua vis belli posita erat in sagitariis, præcipuè apud Orientales. D

10 *Saluasti enim nos*. Ratio ducta è præteritis beneficiis. In præsens, & in posterum tuti erimus, quæcumque humana præsidia nos destituant, eo quòd iam olim nos saluasti.

11 *Laudabimur*, gaudebimus. gloriabimur. Sic hoc verbo vtuntur Interpretes nostri in hoc opere. *Tota die*, vel, omni die. Per totam vitam. *Et in nomine*, & nomẽ tuum prædicabimus. *Sela*.

12 *Et*

A 12 *Et non egredieris*, non egredi soles. nō egredieris cum nostris exercitibus. In rebus solitis Hebræi vtūtur futuro pro præsenti. Virtutes hîc pro exercitibus: vt 83, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ*. Quod dicitur Deus repulisse populum, confudisse, auertisse retrorsum, dedisse tamquam oues macelli, dispersisse, vendidisse, posuisse in probrum & parabolam, potest accipi, non modò secundum permissionem, sed & secundum efficientiam. Nam malorum pœnæ Deus auctor, & efficiens causa esse potest, ac ad eorum immissionem efficaciter concurrere, quando suos vult temporaliter afflige, vel corrigere. Itaque probi omnia hæc tamquam à Deo suscipiunt, & ad ipsum, vt ad liberatorem verum, suppliciter confugiunt. *a Psal. 43. 10.*

Deum malorum pœnæ auctor est.

B 13 *Retrorsum*, retrò in fugā vertisti, fecisti nos dare terga inimicis nostris, fugari nos permisisti. *sibi*, nos sup. & bona nostra.

14 *Oues escarum*, escis & deuorationi destinatas *b*. in *Gentibus*, inter gentes, per populos externos, Assyrios, Babylonios, Persas, Medos, Græcos, Romanos, &c. *b Rom. 8. 36.*

15 *Sine pretio*, nullo, vel vilissimo pretio. *Nec fuit multitudo*, pretij, quando populum tuum commutasti, & tradidisti alienis gentibus. q.d. Tete citra vllum tuum commodum, vili atque adeò gratis abdicasti populo tuo, &

C alienorū iuri, & dominio subdidisti, perinde ac si nullius esset momenti. *Multitudo*, etiā possit significare fœnus, lucrum. Hac venditione nihilo factus es ditior. *In commutationibus*, in alienationibus, venditionibus. Metaphoræ à negotiatoribus. Non magno commutasti siue vendidisti eos, sed quasi pro nihilo. Nihil pretij sumpsisti pro eorum distractionibus. Ad verb. *Non fœneratus es in pretiis eorum.*

16 *Iis qui sunt in circ.* vicinis nationibus, Syris, Arabibus, Ægyptiis, Philistæis, Phœnicibus.

17 *In similitudinem*, vulgi dicterium, populi fabulā. Prouerbia de nostra calamitate conficiunt, prouerbiis no-

D bis insultant & illudunt. *Commotionem capitis*, ludibrium, illusionē inter populos, Metonym. Gestus deridentiū *c*. *c Psa. 21. 8.*

18 *Tota*. Assiduè contēptus mei, ignominiāq; mea ante oculos meos versatur, & vultus pudore velatur. q.d. Nō audemus attollere oculos nostros præ pudore. Sed mutat numerum, quia populus Domini est velut vnum corpus. *Contra me*, ex aduerso mei. Quotidie mihi pu-

denda, & verecunda respicio, & ignominia faciem meam obtegit. A

19 *A voce*, propter vocem conuiitantis. A *facie inimici*, propter inimicum.

20 *In testamento*, contra testamentum tuum. Nó mentiti sumus in pactum tuum, prop. Non negauimus testamentum tuum, tuam religionem, & legem verbo tuo & morte victimarum sancitam.

21 *Recessit*, defecit à te, à tuo cultu & fide. Chaldæ. *Non est aduersum neque deorsum elationibus cor nostrum. Et declinasti.* Actiuè, & per Zeugma repetenda negatio, *Et non declinasti*, & non declinare fecisti, neque remouisti. i. non fecisti, neque passus es gressus nostros discedere à via tua B recta, à tuo cultu. Sic Hebræi. Chrysostom. & Hieron. Si nolis esse zeugma, sensus cadet in sequentem versum. Quoniam nimis humiliasti atque afflixisti, facis vt semitæ nostræ à via tua & lege declinent. q. d. hinc trahimus occasionem declinandi atque errandi. Calamitates nimiæ nos in transuersum agunt, & à patientia, ac virtute abducunt. Vnde quia non contingunt sine eius consilio, voluntate & iustitia, Deus malorum, quæ inde consequuntur, quodammodo causa dicitur, i. causa per accidens, non per se, causa indirecta, nõ directa & propria. Sic *a. Conuertit cor eorum, vt odirent populum suum.* Masoretarũ lectio per Tseri, non Pathah, tollit hunc scrupulum. Nam iuxta eos sic esset vertendũ, *& declinat gressus nostros à via tua*: vel & (non) declinat, per zeugma. C

Deus quomodo malorum culpæ caussa improprie dicitur posse.

a Psa. 104. 25.

22 *Afflictionis*. In Hebræo est Hyperbole, *Draconum*. vt infra *b*. i. in loco captiuitatis in medio infidelium, idololatrarum, hæreticorum, inter tyrannos, in loco, cuius habitatores æquant Draconum sæuitiam, vel in loco Draconum. i. in profundis maris gurgitibus, in quos se recipiũt balenæ & ceti. *Dracones* enim siue, תנים *Tanuim*, interdũ significant pisces immanis magnitudinis, interdum vægrandes serpentes. Allegoria de summis calamitatibus. *Vmbra mortis*, acerbissima calamitas, & seruitus morti similis. Mors nos veluti absorbet. D

b Ps. 73. 14.

23 *Ad Deum alienum*, ad idola, ad impios, & profanos cultus, & religiones.

24 *Requiret*, punict & vlciscetur. Alij, indagabit, & indagando cognoscet.

25 *Oues occisionis*, cædi destinatæ, lanienæ prop. macelli. Debet autem dumtaxat notari virgula. Nã versus cadit

in

A in sequentem. Sic infrà penultimus in vltimum.

26 *Exurge quare obdormis.* Deus in malis nostris videtur obdormire, quando nos negligit, & in eis hærere sinit, sed *non dormitabit neque dormiet, qui custodit nos a.* Quoniam mala nostra cernit & ab eis eripiet, quando nos satis diu cum eis viderit luctatos. *Ne repellas*, nos ne reiicias. *a Esa.* 49. 4. *Psa.* 120. 15.

27 *Auertis*, abscondis propriè. *Inopiæ*, afflictionis, calamitatis.

28 *Quoniam humiliata est.* Hyperbole. Vita nostra allisa est pulueri, propinqua est sepulchro, nō possumus deiici, & affligi profundiùs. Nam nobis reptandum est, non gradiendum, quòd simus prostrati, & afflicti in vētrem, absque erectionis spe. Vel respicit ad morem pœnitentium, qui se puluere conspergere solebāt. *Conglutinatus.* Adhæret terræ ob imminentem gladium. Moribundis sumus similes, & necis plagam expectantibus.

B

29 *Propter nomen tuum.* Heb. *propter misericordiam tuam* cuius Symbolū est Dei nomen, maximè tetragrāmatō'

ARGVMENTVM.

Carmen nuptiale Christi & Ecclesiæ notas, virtutes, dotes, gratias, coniunctionem canens.

C

1 In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto. XLIIII. Heb. 45.

D

Ructâuit cor meum verbum bonum: dico ego ópera mea regi.

3 Lingua mea cálamus scribæ: velóciter scribêntis.

4 Speciôsus forma præ fíliis hóminum, diffusa est grátia in lábiis tuis: propterea benedîxit te Deus in ætêrnum.

5 Accíngere gládio tuo super femur tuum, potentíssime.

6 Spêcie tua & pulchritúdine tua: intênde, próspere

sperè procede, & regna: A
7 Propter veritátem, & mansuetúdinem, & iustitiam: & deducet te mirabiliter déxtera tua.
8 Sagittæ tuæ acútæ (pópuli sub te cadent) in corda inimicórum regis.
9 Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga directiônis virga regni tui.
10 Dilexísti iustítiam, & odísti iniquitátem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætítiæ, præ consórtibus tuis.
11 Myrrha, & gutta, & cásia à vestimentis tuis, B
à dómibus ebúrneis: ex quibus delectauérunt te filiæ regum in honore tuo.
12 Astitit regîna à dextris tuis in vestítu deaurâto: circúmdata varietâte.
13 Audi filia, & vide, & inclîna aurem tuam: & obliuíscere pópulum tuum, & domum patris tui.
14 Et concupíscet rex decórem tuum: quóniam ipse est Dóminus Deus tuus, & adorâbunt eum.
15 Et filiæ Tyri in munéribus: vultum tuum deprecabûntur omnes díuites plebis.
16 Omnis glória eius filiæ regis abîntus: in fímbriis aúreis circumamîcta varietátibus. C
17 Adducêntur regi vírgines post eam: próximæ eius afferêntur tibi.
18 Afferêntur in lætítia & exultatiône: adducêntur in templum regis.
19 Pro pátribus tuis nati sunt tibi fílij: constítues eos príncipes super omnem terram.
20 Mémores erunt nóminis tui: in omni generatiône & generatiônem. D
21 Proptérea pópuli confitebûntur tibi: in ætêrnum, & in sæculum sæculi.

1 Impij

A 1 Impij, vt Geneuenſes de Salomone hunc Psalmum exponunt, primò cõtra rationem. Nam filij Chore vaticinabantur ista Mosis temporibus, id est quadringentis octoginta annis ante Salomonem. Itaque si Spiritus sanctus eis aliquid tanti inspirabat, non est dubiũ, quin id potius faceret de Christo, quàm de Salomone, nullius planè pretij homuncione, si cum Christo comparetur. Deinde hic sunt augustiores promissiones, quàm vt in terrenum regem cõpetant. Tertiò contra explanationem Apostolorum *a*. Quartò cõtra sensum Christianorum omnium, denique contra Rabbinos, etiam B recentiores.

Geneuenſes impij psalmũ de Christo, Christo derogant.

a *Hebr. 1. v. 8.*

2 *Eructauit cor meum*. Pollicens se locuturum de rebus magnis, duobus primis versibus attentionem captat, à rei, & personæ, quam descripturus est, magnitudine: deinde ab orationis perspicuitate, & celeritate. Neq; enim suspensum lectorem tenebit tarditate, vel insinuatione aliqua dicendi. *Eructauit*, effudit verbum præstans, orationem & sermonem insignem, nempè laudes Christi. *Dico ego*, profero, propono, eloquor mea carmina, quæ operatus sum: regi Christo, ei poëma meum compono, illud ad eum dirigo. Vnde quod sequitur *b* est Apostrophe ad Christum. Hebrei ferè interpretantur. *De rege*, non *Regi*. De eo meum hunc Psalmũ dicto: hic mei C Psalmi est materia. Opera sua appellat istos suos versus quos in laudem nuptiarum Christi & sponsæ canit.

b *Vers. 3.*

3 *Lingua mea*. est calamus Spiritus S. qui est scriba celerrimus in scribẽdo exercitatissimus, & peritissimus Meron. 1. qui numine suo afflatos facit celerrimè scribere. Vel scribã velociter scribentem, siue velocẽ, & expeditum se ipse appellabit: quoniam auctores sacri. suorum librorum non sunt auctores, sed scriptores, & notarij, D & tamquam instrumenta. Auctor enim est Spiritus S. qui ipsorum linguæ & calamo insidet, ac præest. q.d. Vtar lingua & stylo celeri ad ista mysteria explicanda, nec tarditate ero molestus.

Spiritus S. est scriba celerrimus & auctor Scripturarum.

c 2. *Petr. 1. vers. 25.*

4 *Speciosus*. Encomium Christi, eum vt reddat amabilẽ, à pulchritudine, & forma, ab eloquentia, & Euangelij doctrina, à fortitudine bellica, & victoria de peccato, morte, Satana, Idolis & Idolorũ cultoribus, à maiestate personæ, & regni eius. à iustitia, & aliis virtutibus magno principe dignissimis, deinde à magnificentia aulæ & comitatu. *Pulcher es animo & corpore rex Messia* (vt inter

ponit Chald.) *præ reliquis hominibus.* In vtriusque forma A
nullus tecum potest comparari, vt qui sis plenus gratia, veritate, mãsuetudine, virtute, sine vlla peccati labe, & habeas labia adornata multa gratia. Secundum
Christi in corpore & animo pulchritudo eximia. spiritualem pulchritudinem neminem posse Christo comparari indubitatum est *a*. Secundum corpoream sibi facilè persuadebit, qui vel eius picturã ad veritatem expressam à D. Luca viderit, vel epistolam Lẽtuli Proconsulis de eius lineamentis legerit, vel ad rationem Physicam & Medicam attenderit. Quia enim pulchritudo ab interiore naturæ crasi, temperamentóve proficiscitur, vt Christus optimo incorruptissimóque fuit B
temperamento, ac corpus melioribus proportionum numeris compositum sibi ipse assumpsit, quale fortassẽ ad pondus quærunt Medicinita & colorem, & formam, & totam corporis habitudinem lectissimam habuisse necesse est, vtpotè ab interna naturæ temperatione manantem, quæ sese potissimùm in facie ostendit. Hinc
b lib. 1. hist. ca. vlt. Nicephorus *b* ex antiquis monumentis, & historiis illum fuisse tradit vultu viuido, dulci, egregio, non rotundo neque acuto, sed aliquantum longiore, cuius color ad triticum accederet, modica fuscedine rubescens. C
2. statura septenum palmorum, siue ternum cubitorum & semis, (id est) satis procera. Nam maxima non solet
c Exo. 27. 3. octonos palmos, siue quaternos cubitos excedere, ex Abben Ezra *c* oculis χαροπὸις fuluis cum aliquo nigrore splendescentibus, venustis & acribus. 4. supercilliis nigris, nec valde reflexis, barba flaua, nec admodum demissa. 5. coma subflaua prolixiore ad occipitium leniter declinante. 6. Naso aquilino. 7. collo sensim decliui, ita vt non arduo & extento nimium corporis statu esset. 8. per omnia denique suæ genitrici similẽ, quam D
d lib. 2. cap. 23. idem Nicephorus describit *d* ex D. Epiphanio, & Cedrenus in compendio historiæ, facie honesta, graui, affabili, aliquanto longiore, non rotunda, neque acuta,
Mariæ virginis speciei descriptio. statura mediocri, aut potius mediocrem longitudinem excedente, colore triticum referẽte, naso longiore, labiis floridis, capillis flauis, oculis acribus, subflauas & tamquam coloris oleæ pupillas habentibus, supercilliis inflexis & decenter nigris, manibus simul & digitis longioribus. Quæ locum in Luciani Athei Philopatri, Traiani temporibus illustrant, dum Christum ἀνοφαλαντίαν & ἐπιμετρον vocat ἀνεφαλαντίαν. quidem recaluastrum, modicè à fronte caluum, quòd tu-

A dæorum more prolixiorem suam comam in occipitium promitteret & inuergeret, ita vt frons eius tota & aperta, oculis spectantium obiiceretur, περιφυμα autem, quo etiã vocabulo vsus est Nicephorus naso aquilino & iustè eminenti. Quæ omnia hominem mirè honestant: & speciosum, præ filiis hominum reddunt. *Diffusa*, effusè posita. Tuus sermo, tua oratio melle est dulcior, fluit suauiter, grata, suauis & iucunda Deo & hominibus. Hinc in Euangel. *a. Potens erat sermone & opere.* Et *b, numquam homo locutus est sic*: tanta persuadendi vis

a Luc. 24. v. 19.

B labiis eius insederat. Gratia. Tam insignem Christus habuit linguæ facultatem, támque efficacem labiorum gratiam, vt per eam à Patre ira inflãmato benedictionẽ sempiternã extorserit, ac paucis annis mundũ ad eius agnitionem contrariis cultibus imbutum, & in tunctis peccatis educatum traduxerit, Chaldæo, *Gratia*, est spiritus Prophetię, qui in Christi labiis elucebat: Nostris, gratia noui testamenti & verbum: Vt sit sensus, fusè loquebatur de Dei gratia & eius iustitia, fusè eã spargebat populo fundebat Dei gratiã & loquendo & conferendo, nihil crebrius loquebatur quàm de iis, quin & verbũ eius iustificabat. & gratia perfundebat plurimos. *Pro-*

b Ioan. 7. v. 45.

C *pterea*, propter hanc tuã pulchritudẽ, & labiorũ gratiã.

5 *Accingere gladio.* A potentia bellica. Ad perficiẽdam tuæ sponsæ liberationẽ, ad pugnam te accinge, te para ad debellandum Satanam, mortem, peccatum: vel ad interficiendos reges & potestates mũdi. Humano more de Christo loquitur, vt de bellatore aliquo egregio. *Potentissime.* Vocandi casu ô Heros. ô strenue, ô potens. R. Ioseph hunc gladium esse spiritualem ait, & Metaphoricum: Talmudici, legem Dei, eiúsque bellum.

6 *Specie tua.* Per illam speciem, cum tua illa specie & pulchritudine, vt sit septimi casus, vel, Propter ruam

D speciem, & maiestatem, pro tua gloria & decore, id est, vt gloriam & decus tibi pares. Intende tuas vires: Est enim Eclipsis commodæ Præpositi. Sic & intelligunt Græci, quoniã τὸν χαρακτῆρα est Accusatiui casus. τῇ κραίῃ σου Datiui. Rabbini ferè per appositionẽ ad Rõphæam siue gladium, vt iungatur cum præcedẽti versu. Accinge femori tuo gladiũ, tuam speciem & maiestatem siue pulchritudinẽ, qui tibi erit decori & ornamento, & per quẽ tibi decus & imperiũ eõparabis. Chald. cũ nostris citra appositionem accipit. *Cinge ensem tuum super latus*

tuum, ô fortis, quo interficias reges & principes splendore tuo & gloria. Vt sit Ablatiuus causæ, per tuum splendorem & gloriam, vel, vt R. Selomo interpretatur, quod quidem tibi erit splendori & gloriæ. *Imende*, sup. vires tuas, vel arcum *virtutis*, impetum fac in hostes, arcum tuum tende, Sept. חדרך *Hadrec*, rectius quàm Masoretæ חדרך *Hadarecha*, legunt, dirige, tende tuum arcum. Vnde & mox futura est mentio sagittarum. *Iuxta* Masoretarum puncta (Cum) *maiestate tua vel decore. Prosperè.* Hoc aduerbium iungẽdum cum verbo *Procede*, Nam Græcè & Heb. vnicum est verbum, & Psalterium Romanũ præponit copulam, *Et prospere procede, & regna.* Heb. *Vehere, mequsta, inside.* Sed rectè 70. Nam verbum vehendi, siue equitandi Metaphoricè significat gubernationem, præsidentiã, & qui rerum summam tenerent, curru vel mulo veherentur: (quo modo apud Athenæum, & Herodotũ rex Persarum numquam pedes processisse fertur in publicum) vel curribus etiam triumphalibus insiderent, si præclaras res gessissent. Vt *a fecisti equitare homines super capita nostra*, id est, regnare, vbi nos, *Imposuisti.* Hinc Ezechiel rerum prouidentiam & administrationem diuinã מרכבה *Mercauá* adumbrat. i. quadriga & q. vectura. Et sic explanauit Chaldæus *b. Gloria autem tua multiplicabit filios, sicquè prosperabis, vt equites super thronos, vel super equos regni.*

a *Psal. 65. v. 11.*

b *Exec. 1. v. 1. 7.*

7 *Propter veritatem.* A virtutibus, quæ maximè cõmendant principem apud populos. *Propter.* Prius hoc hemistychiũ pertinet ad præcedentia: quare. *Equita*, siue *Regna*, iungitur cum hoc versu in fonte. Equita, insidе in verbo veritatis, regna super verbum veritatis, mansuetudinis & iustitiæ. Est autem Periphrasis Euãgelij, quo vera Dei cognitio, misericordia & iustitia reuelatur *c. Et deducet*, perducet te tua potentia mirificè ad optatum finem, ad optatas victorias & triumphos. *Docebit te* (inquit Kimhi) *mira & terribilia, quæ edes in hostes tuos.* Nam ad verb. *Et docebit te terribilia dextera tua.* Quod sic Chaldæus enunciat. *Docebit te Deus terribilia per dexteram tuam manum gerere.* Vbi nota contrariis modis Christũ & Satanã regna sua condidisse. Diabolus mendacio & fraude. Christus veritate. Diabolus crudelitate & captiuitate, Christus mansuetudine & libertatis gratia: Diabolus iniustitia & tyrannide, Christus iustitia & virtute.

c *Rom. 1. v. 7*

Christus & diabolus diuersa ratione sua regna cõdunt.

8 *Sagittæ tuæ.* Ordo inuersus. *Sagittæ tuæ acutæ in corda inimicorum tuorum*, supple infigentur, vel quid simile

q.d.

vid Sunt efficacissimæ, & magnatum vitium ad hostes subigendos. *Populi sub te cadent*, nisi hoc posteriùs malis esse parenthesin. Sagittas autem Metaph. vocat plagas, sine pœnas, quibus hostes suos Rex Christus afficit: vel certè Euãgelicæ prædicationis iacula, quibus transfixi moriũtur vitæ veteri, vitiis, & cõcupiscẽtiis pristinis. i. vt Apostolus loquitur, *peccato a Regni* tuorũ, p Enallag. 9 *Sedes tua Deus*. O Deus Christe, tua regia sedes æterna est, non vt aliorũ regũ, tẽporaria. Deus enim est vocatiui casus. Illud est Angeli, *Regnabit in domo Iacob in æternum b*, & Symboli, *Cuius regni nõ erit finis*. Et Danielis c: *Regnum æternum, quod non dissipabitur*. Alij de throno, & regno diuinitatis, secundũ quam regni patris cõsors exiit, de quo d: *Regnum tuum regnum omnium sæculorum, &c.* Rabbini tamen hodierni accipiunt in genitiuo, vel nominatiuo. Sedes tua est Deus i. Dei sedes, thronus diuinus, vt e: *sedit q; Salomon super solio Domini*. Sed hęc ab illis interpretatio videtur excogitata cõtra Christi diuinitatẽ. *Virga*, cõstructio versa. Vnde Græcè posterior pars habet articulũ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. virga regni tui est virga directionis. i. sceptrũ rectitudinis, æquitatis, iustitiæ. Virga pro sceptro Hebr. vtrobiq;. Tu tuũ regnũ sũma æquitate, & iustitia administrabis. Aliorũ enim regnorũ sceptra sæpe sunt obliqua, & incurua, vt quę à recto deflectãt, neq; ad omnẽ æquitatis normã dirigãtur. 10 *Dilexisti iustitiam*. Duæ partes iustitiæ, æquitatem tueri, & iniquitatem punire. *Vnxit*. Etsi Christus primo ipso momento conceptus fuerit plenus gratia, & hac vnctione Spiritus sancti absque mensura, necdum tunc videatur dilexisse iustitiã, & odisse iniquitatem, quòd antè homo non extitisset, propterea tamen vnctus dicitur, quòd dilexerit iustitiam, & odio habuerit iniquitatem: quia in ipso cõceptu animam habuit vsu rationis, & intelligentiæ prædità, quę se planè virtuti, & iustitiæ dedicaret. Itaque in eo iustitiæ amor, & vnctio Spiritus sancti simul tempore extiterunt, & alterum alterius fuit causa. Neque enim eum Deus vnxisset tam plenè Spiritu sancto, nisi simul eum aptum, & paratum ad tantam plenitudinem perspexisset. atque adeò effecisset. *Deus Deus tuus*. Epizeuxis ad vehementiam, vt vtrumq; sit nominatiui casus ex Aquila, vel, Deus priore loco est vocandi casus, posteaiore nominatiui ex Hier. ad Principiam, ô Deus fili, Deus tuus, id est, Pater, Oleo lætitiæ, Spiritu sancto (ab effectu)

a Rom. 6. 2.

Christi regnũ æternum.

b Luc. 1 33.
c Daniel. 2. 44. & 7. 27
d Psal. 145. vers. 2.
e 1. Paral. 29. vers. 23.

Christus ab ipso conceptu rationę, & intelligentiæ præditus.

siue vnctione Spiritus sancti, corda credentium exhilarantis, & consolantis *a*, non vnctione visibili. Ita hic apertum mysterium sanctissimæ Trinitatis. Humanitas Christi sine mensura *b* inuncta est Spiritu sancto, longeque effusius, quàm reliqui sacerdotes, Reges, Prophetæ, Filij Dei, consortes, & cohæredes ipsius, quibus certus accipiendi Spiritum sanctum modus definitus est. Est autem vnctus, vt sit Rex, & Sacerdos *c*, quod ad naturam humanã attinet. Non enim Verbi natura vncta est, quæ consortes secundum se habere non potest. Vnde apparet ad id, quod homo est, pertinere vnctionis vocabulũ *d* Præ consortibus, supra cõsortes, vltra participes, socios regni, cohæredes, & communicantes in regni possessione, vt Apostolos, Prophetas, &c. In genere, quia dilexisti iustitiam, & æquitatem ô Christe, Deus Pater te copiosiore lætitia, & gaudio. i. fœlicitate ampliore, quàm tuos consortes cumulabit. Nam humanitas Christi euecta est supra omnem hominum fœlicitatem, sedet ad dexteram, fruitur potioribus bonis Patris.

A

B

C

a Gal. 6. 1.
b Ioan. 3 34. Sanctissimæ Trinitatis mysterium apertum.
c Psa. 2. 6. & 109. 4.
d Vigilius libro 4. Hilar. lib. 11. Trinit. Aml. ps. & ... p. Heb. 1. Cyrill. de incarnat. Vnig. cap. 1. Christus Rex & Sacerdos, secũdum naturam humanam.

11 *Myrrha, & gutta, & casia.* Supple spirant, manãt, diffluunt, vel quid simile. Huius regis vestimenta perfusa sunt pretiosissimis odoramentis, & aromatibus. Est autem allegoria de gratiis, & virtutibus animæ, & corporis Christi excellentissimis. Myrrham, & guttam, siue stacten, & casiam (aromaticam, & ligneam, non medicinalem) redolent vestimenta tua ex edibus eburneis (educta) quibus delectaris. Vestimenta Christi, anima eius, & corpus. Hinc velamen *e*, caro eius siue humanitas ab Apostolo exponitur: & *f Formam serui accepit, habitu inuẽtus, vt homo.* Nam habitum illic significare indumentum docet Augustinus *g*. Domus eburneæ, puræ piorum conscientiæ & mentes, vel sanctæ Ecclesiæ singulares, quæ Christum mirè oblectant. Hebraicè, *Heleatia, siue templa*: quomodo locutus est Paulus, *Templum Dei estis vos b.* *Myrrha*, lachryma arbusculæ Arabicæ quinque cubitorum. *Gutta*, stacte, myrrha stillaritia siue pinguedo myrrhæ recentis exigua aqua tusæ, & organo expressæ. In fonte אהלות *Ahaloth*, aloëm potius significare videtur. Est autem aloë herba Indiç, & Arabiæ amarissimi succi, & odoris grauissimi, iuxta adagium, quo vsi sunt Plautus, & Iuuenalis: *Plus aloes, quàm mellis habet*, at magni pretij, & efficaciæ. Resistit enim vermibus, &

D

e Heb. 10. 20.
f Phil. 2. 7.
g Libr. 83. q. 73.
h 1. Cor. 3. 16 & 6. 19.

A bus,& putredini,& visum iuuat. *Casia*,frutex,siue arbuscula aromatica vulgò. At Isidoro, & R. Selomoni *a*, herba, cuius radix sit odoratissima. Nec verò illa est medica *συριγγώδης*. Nam hæc arbor est magna, proferēs fistulas succo illo plenas, cuius vsus est in medicinis. Ignora alioqui Dioscoridis,Plinij, & Galeni temporibus. *E domibus eburneis.* (eductis vel depromptis) e quibus (intra quas domos eburneas versantes) filiæ regū lætitiæ afficiunt te, in tua maiestate, & gloria. Domos eburneas appellat,palatia, & templa sumptuosissima, & cādidissima. *Ex quibus*,palatiis,& templis candidissimis, voluptate afficiunt te castæ virgines. Intra,& in Ecclesia pij Deum delectant, extrà ei minimè placent. *In honore tuo*,in tuis magnificentiis,vel in tua aula honorifica,in tuo comitatu glorię,honoris,& maiestatis pleno. Hebræi etiam hìc sensum auspicantur: filiæ regū(sunt) inter honoratas tuas, aut sine Eclipsi verbi substantiui nō obstāte Soph pasuc,annectitur superioribus. Quod sequuti sunt 70.& sententia postulat. Nam Soph pasuc, non semper distinguit præsertim in hoc libro, Iob, & Prouerbiis.

*a Exod.*30.

B *Pij versantur in Ecclesia, extra minimè.*

12 *Astitit Regina à dextris tuis.* Ecclesiam etiam cum suo Gynæceo allegoricè pingit stylo poëtico. *Regina*, Ec-
C clesia, præsertim collecta è Gentibus. Hebraicè, שגל *Shegal*, coniux, conthoralis. *A dextris tuis*, in loco honorato,non vt vilis, & contempta,ad pedes, prope te, in consimili honore,& gloria, in maiestate tuæ potentiæ *b*, in throno tuo *c*, *In vestitu deaurato, circundata varietate.* Hęc omnia sunt periphrasis istorum Hebraicorū. *Cum massa, vel varietate Ophir.* Ergò *deauratum*, hic sonat purè aureū. *Varietate*, vario ornatu, de variis virtutibus, & gratiis Ecclesiæ, de quibus Apostolus loquitur *d*.

*b Ioan.*12. 26.& 16.

*c Apoc.*3.21.

d 1.Cor. 12. *vers.*6.7.8. & *Heb.*2.4.

13 *Audi filia.* Apostrophe Dei Patris ex D.Hieron.ad
D sponsam filij sui, quam proinde filiā appellet, vel Psalmis è D.Augustino tamquam vnius è Patribus.i.Apostolis,& Prophetis,ad spōsam,quam nunc appellet filiam, quasi per Euangelium genitam. *Populum tuum.* Non tantùm gentes transeuntes ad Ecclesiā,obliuiscantur veteris sui populi,& idololatriæ:sed & Iudæi dediscant veterem suum cultū,& ceremonias, quas anteà habebant carissimas, vt se in Christū toti transfundant. *Patris tui*, maiorum tuorum paganizantium,vel iudaizantium,& crede in hunc regem.

14 *Et*

14 *Et concupiſcet.* Te amabit,& diliget. *Adorabunt*, incuruabunt ſe ei Græcè,*& adorabu.* Heb.*& adora.* eodem ſenſu omnia. Chriſtum autē adorant Reges *a*, Angeli *b*: Non ſolùm ſecundum diuinitatem, verùm & ſecundū humanitatem, vt quæ Diuinitati vnita ſit inſeparabiliter, & hypoſtaticè. A

a Pſal. 98.5. & 71.10.11.
b Pſal.96.8. Eſai.60.5.

15 *Filiæ Tyri.* Tyrij ſe ſubiicient regi nobiles,& diuites,& florentes nationes ad regem conuertentur *c*. *Deprecabuntur*, ſupplicabunt tibi ó Eccleſia. De poteſtate clauium, & ſacramentorum. *Diuites plebis*, ditiſſimi populorum. Nam Hebræi ſuperlatiuos Latinorum repręſentant per adiectiuū cum genitiuo alterius nominis. De vocatione Gentium. B

c Pſa.88.28 Eſa.60.4.

16 *Eius.* Redundat per Pleonaſmum : vnde & Græcè deeſt Debet ergò conſtrui cum genitiuo *Filiæ*, quaſi per appoſitionē. Vniuerſa gloria filiæ regis, ſiue Eccleſiæ, eſt intrinſecus ſpiritualis & in animo. Omnis eius ornatus nō exterior eſt, in veſtimētis corporalibus multi pretij, ſed interior, in corde,& animo, vt in fide, caritate, obedientia, fideli ſubiectione *d*. Quam autem ſuprà deſcribebat, vt vxorem regis, nunc vocat filiam, ad indicandum ſummū erga Eccleſiam ardorē. Sic viri vxores, quas tenerrimè amant, filias vocant. Vel *filia Regis*. id eſt, puella regia, vxor regia, quæ ſit adoleſcentula,& virgo. proindeq; purior,& verecūdior. Maſoretæ non legunt קְבוּרָה *kebodá*, gloria eius: ſed כְּבוּדָה *kebudá*, gloriosa. *Gloriosa filia Regis intrinſecus*. Quod eodē recidit. q. d. Etiamſi externis veſtimētis ſit pulcherrima, interiùs tamen eſt multò pulchrior, adeò vt tota eius gloria interna eſſe, nihilq; nitor externus ad internū accedere videatur. Virtutes animi corporeas multò excedunt: itaque ſi cernerentur, mirabiliores excitarent ſui amores. Aliqui, intra domum ſponſi eius. q. d. filiæ regum, præſtantiſſimæ quæq; nationes, ſunt intra Eccleſiam, ſolæ barbaricæ, & ab humanitate veraq; nobilitate alienæ ſunt extra. Ita faſciculus myrrhæ *e*. *In fimbrijs*, in operibus, quæ caritas exigit *f*, &c. *Varietatibus*, variis obſeruationibus,& colendi ritibus. Nam ne exteriorē cultum, & varias eius ceremonias, quæ ſunt pietatis retinacula, plane videretur reiecciſſe, iſta addidit ex Auguſtino ad Caſulanum *g*. Alij de variis donis Spiritus ſancti *h*. Ad verbū, Totum hoc hemiſtychiū ſic habet neglectis Maſoretarū diſtinctionibus, vt dumtaxat obſcuritati C D

d 1.Pet.3.4.
e Geneſ.3.
f Gala.5.22. Matth.5.20.
g Epi.86.
h 1.Cor.12. verſ.5.6.7.

A scuritati seruientibus: *Ex intertextionibus auri vestimentum eius in vestibus Phrigiu.* Gall. *Son vestement est fait de drap d'or recamé.* Phrygias vestes varietates appellauit noster interpres, quod variis intertextionibus, & segmentis diuersorum colorum essent elaboratæ, & pictæ, vt cum aureis inclusoriis, gemmæ includuntur, intertexturæ, vestes ocellatæ, vel plumario opere ornatæ. Hieronymus scutulata vertit. Ghald. *Inamenta diuersarū figurarū.* Græcè est vnica vox, ποικιλμεν. q. *Variegata varietate.*

17 *Regi.* Tibi ô Rex. Alloquitur enim eū in tertia persona, sic *a. In templum Regis.* i. tuum. Nam ad finem vsque Regem alloquitur, *Virgines* singulares Ecclesiæ, vel animæ castæ, & incorruptæ post eam Ecclesiam Catholicam, de quibus Apostolus *b*, *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Proximæ eius*, propinquę eius, & cognatæ Gentes, sociæ, & amicæ nationes. *Tibi*, ad te adducentur, ô Rex Christe. Sic sequentes apostrophæ diriguntur ad Christum Regem. Nam affixa Hebraicè sunt generis masculini. *a vers. 18.*

B *b 2. Cor. 11.*

18 *Regis* i. tuum, enallage personæ. Hoc regis tẽplum aliqui interpretãtur cœlum, in quo ęterno gaudio perfruemur. i. Ecclesiam triumphantem, non militantem.

19 *Pro patribus tuis.* Pro Patriarchis, & Prophetis, ex quibus es ortus, Apostoli, & Apostolici, quos gignes C per verbum Dei, & regenerationis lauacrum, æterna successione, summam rerum exercebunt in Ecclesia, per totum orbem gerentes vices tuas, ô Rex Christe, q. d. filij tui, quos ex hac sponsa suscipies, æquabunt maiorum suorum præstantiam, & virtutem, vel etiam superabunt. Filij autem huius Regis dicũtur Apostoli, vt apud Prophetam *c*: *Ecce ego, & pueri, quos dedit mihi Deus. Pro duodecim Patriarchis* (inquit Arnobius) *nati duodecim Apostoli.* Sic interdum etiam vniuersi fideles, qui proinde semen eius dicuntur *d*, quod eos sibi per Euangelium genuerit. Principes verò, quòd regendis, & D moderandis populis præposuerit. *Super omnem terram.* Nam regnum huius regis erit tam amplum, vt in plura possit distribui. *Apostoli, & Apostolici viri successerunt Patriarchis.* *c Esa. 8. 18.* *d Psal. 21. 31 & alibi.*

20 *Memores erunt.* Heb, & Græcè, *Memor ero*, in Ecclesię persona. Eodem sensu Nam tunc inducitur Ecclesia, gratias agens sponso suo, qui ipsam tantis beneficiis cumulauerit. Vel Mimesis poëtica hæc: Constitues eos principes super omnem terram, dicendo

supple

ſupple, vel, vt vnuſquiſque eorum dicat, Memor ero, &c. verſa eſt in ſimplicem locutionem, & memores erunt, &c. *Nominis tui* ô Rex Chriſte. A

21 *Confitebuntur tibi*, te palàm & publcè ſine metu & pudore celebrabunt. Hoc etiam ad hunc regem dirigetur.

ARGVMENTVM.

Ciuitatem Dei, ſiue Eccleſiam, Domini præſidio contra omnem vim, eſſe tutam.

1 In finem filiis Core pro arcanis. Pſal. XLV. Hebr. 46.

B

DEus noſter refúgium & virtus: adiûtor in tribulatiónibus, quæ inuenêrunt nos nimis.

3 Proptérea non timébimus, dum turbábitur terra: & transferêntur montes in cor maris.

C

4 Sonuêrunt, & turbâtæ ſunt aquæ eôrum: conturbâti ſunt montes in fortitúdine eius.

5 Flúminis impetus lætíficat ciuitâtē Dei: ſanctificáuit tabernáculum ſuum Altíſſimus.

6 Deus in médio eius, non commouébitur: adiuuâbit eam Deus manè dilúculo.

7 Conturbâtæ ſunt gentes, & inclinâta ſunt regna: dedit vocem ſuam, & mota eſt terra.

8 Dóminus virtútum nobîſcum: ſuſcêptor noſter Deus Iacob.

D

9 Venite & vidête ópera Dómini, quæ póſuit prodígia ſuper terram: aúferens bella vſque ad finem terræ.

10 Arcum cónteret, & confringet arma, & ſcúta combûret igni.

11 Vacâte, & vidéte, quóniam ego ſum Deus: exâltabor in géntibus, & exâltabor in terra.

12 Do

A 12 Dóminus virtútum nobíscum: susceptor noster Deus Iacob.

---

1 E Chaldæo Paraphraste apparet filios Choræ esse eos tres, qui tempore Mosis *a*, pietatis laude floruerunt, non posteros sub Dauide Leuitico Musicorum munere fungentes. *Ad laudandum* (inquit) *per manus filiorum Choræ, qui per spiritum Prophetiæ, in die, quando absconditus fuit prater eorum ab eis.* id est, terræ hiatu absorptus *b*. *& illi liberati sunt, dixerunt canticum.* *a Exo.6.24.*

B *b Num. 16. 31.32.*

2 *Noster.* Est sup. *Nostrum*, ego vertissem לנו *Lánu*. Deus nobis, siue nostrum (est) refugium, hospitium & robur. *Quæ inuenerunt.* מצאנו *Nimtsá*, (quas) inueniemus, (quas) inuénire solemus. *Nimis*, copiosè. Sic perpetuò, מאוד *Meod*, vertunt Septuag.

3 *Propterea non timebimus*, Etiámsi mundus vniuersus sursum deorsum vertatur, nihil metuemus. *In cor*, in medium maris exemplo Ionæ. Poëticè hæc omnia de malis ingentibus.

4 *Sonuerunt & turbatæ sunt.* Concessio. Etiamsi tumescerent aquæ, & montes concuterentur suo impetu, ciuitas Dei quieta erit suis paruis riuis contenta. His aliqui putánt comparari tyrannos, & mundi potentes. *Eorum* marium, mutato numero. *Eius*, maris, q. d. ad maris æstus, elationes, & vires montes contremuerunt. Rabbi Anonymus, de quo alibi, & Nostri referunt ad Deum. Dei potentia & maiestate montes contremiscunt.

C

5 *Fluminis impetus.* Fluminis decursus, amnis & riuuli. Nam Heb. est פלגי *pelagai*. vt alludat ad Siloëm, cuius aquæ quietæ, & ostendat Ecclesiam contentam esse diuino præsídio, etiamsi videatur paruum & abiectũ. His enim Esaias *d*. Iudã comparat, vt Assyriorum exercitum horrendo immensi fluminis impetu. Sic autem poëticè appellat copiosam gratiã Spiritus sancti opponens flumẽ maris prædicti fluctibus: vt quẽadmodũ fluctus maris cõturbãt omnia exterius, sic fluminis dulcis fluxus eã è contrario recreet, quemadmodũ riui aquarũ agros & hortos sua irrigatione lætificant. Aliqui de copioso concursu populorum ad Ecclesiam sese cõuertentium, vt Chaldæus. *Populi velut flumina & scatebræ eorũ venient, & lætificabunt ciuitatem Dei, ac orabunt in domo Sanctuarij, in tabernaculo Altissimi.* Alij in malam partem accipiunt, vt *c vt Ps.1. Vers.3.*

D *d Isa. 8.6.*

sit idem, quod superiore Versu mare, de impetu & violentia impiorum contra eam. Talis impetus non nocet Ecclesiæ, sed eam lætificat. Sicque erit elegans antithesis. Mare quidē turbat montes quosque validissimos, at quiuis aquarū impetus tātùm abest, vt Dei Ecclesiā, quæ est mons quidam, id faciat, eā vt potius lætificet, & reficiat. Quare sequitur, *Sanctificauit*, id est, sibi consecrauit, ne posset violari & perire: Sanctum, inuiolatum, intactum fecit suum tabernaculum. Rerum enim sanctarum Deus causam suscipit, ac tuetur. Quam sententiam Masoretarum lectio sic inuoluit & obscurat *Sacrarium tabernaculorum altissimi*. sup fluminis *cursus lætificat*. Est enim multo clarius, supremum Deum sanctificasse, consecrasse, purum, inuiolatum, tutum effecisse suum tabernaculum, quod sumus nos, vel Ecclesia. Rectius ergo, קדש, legitur in Piel *Kiddes sanctificauit*, quàm, שורר, *Kedosh sanctum*. *Sanctificauit tabernacula* (sua) *Altissimus*. משכני *Miskenè* enim poëticè pro, משכנו *Miskenau*. Nisi malis Septuag legisse, משכנו *Miskenó*, per Vau.

6 *Deus*, est sup. *Non commouebitur*, illa ciuitas. Ideóque illa ciuitas Dei non nutabit. Vnde verbum in Hebræo est generis fœminini. *Manè diluculo*. maturè, opportunissimo tēpore. *Vultu suo*, in Romano Psalt. *Post noctem calamitatum, & tenebras afflictionum sub auroram succurret ei*. Gall. *Du matin & de bonne heure*. Ad verb. *ad respicere diluculum*, dum diluculum ad terras faciem conuertet: quàm primùm quàm opportunè. Tempus enim matutinum est ad res gerendas opportunissimum.

7 *Conturbatæ sunt gentes*. Antithesis. Contrà conturbatæ sunt, fremueruntque gentes, &c. *Inclinata*, cómota sunt, nutarunt. *Dedit vocem suam*, intonuit. De tonitru Euangelij, vel calamitatum ob neglectum Euangelium, ob quæ contremiscet mundus.

a *Vers.* 12. 8 *Virtutum*, exercituū & Angelorū. Sic infra a, *Susceptor*, refugiū, sustentaculū, prop. Vtque istud intelligatur fore perpetuum, *Sela*, in fine versus Hebraici ponitur. *Deus Iacob* Iacobæorum, vel quem coluit Iacob patriarcha, quique ei in variis negotiis & casibus affuit. Quin & innuit promissiones ipsi, & eius posteris factas.

9 *Prodigia*. Heb. *stupenda, admiranda*. Aliqui in bonum: Considerate miracula, omnem naturæ vim superantia, facinora Dei, quibus superauit, conuertitque mundum. Alij in malum, quasi totam terram vastauit: stupores, desola

A desolationes, destructiones principum, potentum, impiorum, euersiones idolorum immisit. Sic Chald. *Videte opera Dei, qui posuit desolationem in impios terræ. Auferens bella.* Persecutiones cessare faciens.

10 *Arcum conteret.* Nullus amplius erit armorum vsus, & successus contra Ecclesiam, & religionem. De tempore Constantini, & deinceps sublatis persecutionibus, & constitutis regnis Christianis. Quod ergo Mahometani prosperè contra nos res gerunt, tribuamus nostris peccatis, non ipsorum viribus.

Mahometani cur prospere res contra nos gerant.

11 *Vacate.* Heb. *dimittite, remittite,* sup. vos remisso estote

B animo, placido, placato, vacuo à tumultibus, & motibus. Chald. *Cessate à bello,* (quo Deum oppugnatis) Apostrophe ad hostes, vt ab irritis conatibus desistãt, neque oppugnent, quos Deus propugnat. Súntque Dei verba.

12 *Susceptor.* protector, defensor. Etiam hîc *sela* claudit versum in fonte, vt supra *a*, Nam eum repetit, vt nos ad fiduciam in Deum inuitet.

a Vers. 8.

ARGVMENTVM.

C *Omnes gentes inuitat ad Deum celebrandum, quòd in sanctorum Israelitarum communionem, & regnum cooptatæ sint. Ecclesiæ congruit.*

1 In finem, pro filiis Core Psalm. XLVI. Heb. 47.

Mnes gentes pláudite mánibus: iubiláte Deo in voce exultatiónis.

D 3 Quóniam Dóminus excélsus, terríbilis: Rex magnus super omnem terram.

4 Subiécit pópulos nobis: & gentes sub pédibus nostris.

5 Elégit nobis hæreditátem suam: spéciem Iacob, quem dilêxit.

6 Ascéndit Deus in iúbilo: Dóminus in voce tubæ.

7 Psállite Deo nostro, psállite: psállite regi nostro, psállite. A

8 Quóniam Rex omnis terræ Deus: psállite sapiènter.

9 Regnâbit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

10 Principes populórum congregâti sunt cum Deo Abraham: quóniam Dij fortes terræ vehemènter eleuâti sunt. B

---

1 *Omnes gentes* Tacita vaticinatio de Gentiũ ad Abrahami fidem vocatione. *Plaudite*, gestu lætitiam ostendite. *Iubilate*, clangite prop. Instrumentis animi gaudium exprimite.

3 *Quoniam Dominus*. Rex hic est Christus, terribilis & tremendus Diabolis, & tyrannis: magnus comparatione aliorũ Regum, quia æternus, super Iudæos, & Gentes, omnem principatum, denique omnes creaturas corporales & spirituales *a*.

a Eph. 1. 21. *1o. Phi.* 2. 10. *Apo.* 19. 15. 16.

4 *Nobis*, nostræ potestati & religioni *b*.

b Es. 60 12. 13. 14.

5 *Hæreditatem suam*, pro sua hæreditate. Est enim accusatiu⁹ trãsitionis vt supra *c*, Est autẽ ordo inuersus. Speciẽ, magnificẽtiã, excellentiã Iacob, siue quicquid erat pulchrum, specioſum, excellens in familia Iacob, quem dilexit, selegit nobis, pro sua hæreditate, siue (in) suam hæreditatem. q.d. Allegit ad suam Ecclesiam, (quæ ipsius est hæreditas.) Apostolos & cæteros Iacobæos simplices, minimè malos, animo speciosos & candidos. Quicquid denique erat virtutis, & præstantiæ cæteris reiectis. Illud est Actorũ *d*, *crediderunt quotquot prædestinati erant ad vitam æternam*. Pietas & candor animi est species ac pulchritudo hominis. Adde pulchra fuisse in Iacob diuina oracula, verbum Dei, promissiones siue testamenta, quæ cũcta nos hæreditare, possideréque voluit. Possit etiam phrasi Hebraica *Species siue decor Iacob*, sumi pro Iacobo ipso, vt Gloria Domini pro Domino ipso. *Suam*. Hebraicè quidẽ nostram: at quia *Nobis*, præcessit facilior est sententia, quam adhuc clariùs Psalterium Romanum exprimit. *Elegit nos in hæreditatem sibi.* Et Chaldæus, *Elegit nos ad hæreditandam hæreditatẽ nostram.* C

c Ps. 2. V. 8.

d Act. 13. 48. D

Quem

A *Quem.* Septuag. ον, quam speciem siue gloriam Iacob. Sed Relatiuum Hebraicum est omnis generis, & sensus eodem delabitur.

6 *Ascendit*, cum triumpho & pompa, victor rediit & glorioſus. Alludit ad terribilem tubæ ſonitum in deſcenſu Dei in montem Sinai auditum, quando ſanciенda erat lex a. *Aſcendit Deus*, (inquit R. Eliezer in Pirkè) *in montem Sinai cum bombo tubæ, multiſque clangoribus.* Vel ad tubas, quibus vtebantur in triumphis & congregationibus populorum. Noſtri ad aſcenſum triumphantem Chriſti, quem in cœlum magnifica laus & iubilatio Angelorum cantantium, atque deducentiũ eſt proſecuta, quaſi tubæ vox, referunt. Hebræi in genere. Poſt partam victoriam, & ſubactum nobis orbem, in vrbem ſanctam in monte poſitam aſcendit cum triumpho, militibus & populis, cum iubilo, plauſibus, acclamationibus, concentu, muſica gratulantibus, & ſui regis triumphũ clamore, & buccinarum clãgore proſequentibus. *a Ex.19.19. & 20.18.*

C 7 *Pſallite Deo noſtro.* Epizeuxis de inſtrumentis muſicis.

8 *Sapienter*, σωνιως, intelligenter, attenta mente, cum attentione eorum, quæ canũtur, non lingua tantùm & inſtrumentis, ſed etiã corde ac animo: vt ſi Pſalmi non intelligantur, linguáque Hebraica, Græca, Latina, aliáve ab earum imperitis per modum precis enuncientur, Deus ſaltem iugiter habeatur ante oculos, & credantur huiuſmodi precationes ſanctiſſimas Dei laudes, & veneranda continere myſteria. Hieron. vertit eruditè, vt hoc de canendi pulſandíque peritia dicatur, non de cordis attentione. Heb. *cum intelligentia*, ſcitè, & concinnè. Dicendo ſup.

Deus lingua ignota quomodo ſapienter orari poſſit.

B

9 *Regnabit*, &c. Sedes autem Chriſti eſt Dei dextera. Aliqui, de propitiatorio, non de cœlo.

D 10 *Principes populorum.* Vocatio Principum, *b* quibus dominari Deum docet, ex eo, quòd ſe in religione & fide Iudæis coniunxerunt i. Apoſtolis & Apoſtolicis. *cum.* Rectiùs & facilius Septuag. עם *him*, per Hiric legunt, quàm Maſoretæ per Pathah. *Dij*, Noſter in Sept. legit *ἐν θεοῖς*, cùm hodie *τῶ θεῶ*, Dei, in genitiuo. Prior lectio mihi magis placet. Nam & ei congruunt Hebræa, ſi in לאלהים *lelohim*, ל indicet Nominatiuũ caſum Emphaticè, vt ſæpè aliâs, ſeorſum apud Eſaiam *c*, ולשרים *vlaſche-rim, & principes in iudicio principatum tenebunt*, vt docet Kim hi in

b vt Eſa.49. 23.

c Eſa. 32. Verſ. 1.

hi in Michol. Egregio sensu. Dij fortes, siue clypei, & protectores terræ vehementer eleuati sunt & euecti, & in hac orbis victoria. Patrem, Filium, & Spiritum S. Scriptura Deos plurali numero appellat, habitaratione non essentiæ, quæ in illis vnica est numero, sed personarum, quæ sunt tres actu & distinctè. Neque enim tam appositè alij per Deos fortes intelligũt diuinos homines, Apostolos, & Apostolicos. Simplicissimus est hic sensus, quicquid recentiores existiment. Nam in Genitiuo sensus frigidus. *Dei fortes & clypei supra terram exaltati sunt.* Item in Datiuo, cum multis Eclipsibus: *quoniam Deo* (sunt, vel adhæserunt) *scuta terræ, valdè eleuatus* (est Deus) Item per Enallagen numeri cum Chaldæo, *quoniã coram Deo scuta terræ vehemẽter exaltata sunt.* (i. magnates.) *Fortes* scuta, ad Verb. Epithetum Dei, item & Principũ, quoniam vt scuta corpus, sic illorum munus est protegere populum.

Patrem, Filium, & Spiritum S. Scriptura Deos appellat & cur.

A

B

ARGVMENTVM.

Deo carissimã esse Hierosolymam, vt qui eam singularibus victoriis, donis & beneficiis exornauerit, atque ex ea misericordiam suam in omnes terræ fines deriuauerit. Congruit Ecclesiæ.

C

1 Psalmus cantici filiis Core, secunda sabbati. XLVII. Hebr. 48.

MAgnus Dóminus, & laudábilis nimis: in ciuitâte Dei nostri in monte sancto eius.

3 Fundâtur exultatiône vniuêrsæ terræ: mons Sion, látera Aquilônis, cíuitas regis magni.

D

4 Deus in dómibus eius cognoscêtur: cùm suscípiet eam.

5 Quóniam ecce reges terræ congregâti sunt: conuenèrunt in vnum.

6 Ipsi vidêntes sic admirâti sunt, conturbâti sunt, commóti sunt: tremor apprehêndit eos.

7 Ibi dolôres, vt parturiêntis: in spíritu vehe-

ment

A ménti cónteres naues Tharsis.
8 *Sicut audíuimus,sic vidimus in ciuitâte Dómini virtútum, in ciuitâte Dei nostri: Deus fundâuit eam in ætêrnum.*
9 Suscépimus Deus misericórdiam tuam: in mêdio templi tui:
10 Secùndum nomen tuum Deus,sic & laus tua in fines terræ:iustítia plena est dextera tua.
11 Lætètur mons Sion, & exúltent filiæ Iudæ:
B propter iudícia tua Dómine.
12 Circúmdate Sion, & complectímini eam: narrâte in túrribus eius.
13 Pónite corda vestra in virtûte eius: & distribúite domos eius,vt enarrêtis in progénie áltera.
14 Quóniam hic est Deus,Deus noster in ætêrnum: & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.

C 1 *Secunda Sabbati.* Additum è ritu Iudaico,quod cantaretur diebus Lunæ,qui erant è celebrioribus. Nam Iudæi post Sabbatum, præcipuè celebrant secundum & quintum,id est,Lunæ & Iouis.
2 *Magnus Dominus.* Deus quidem vbique laudabilis, sed præcipuè in Hierusalem(id est, Ecclesia) appositoriè,monte sancto eius,monte ipsius cultui dedicato, & consecrato. Erat enim in montibus sita, ad eleuandas mentes fidelium in cœlum,cuius topographiam subiicit,in gratiam præcipuè Christi, quem ex ea Deus statuisset educere *a ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis*
D *suæ Israel.* a Luc. 2. 32.
3 *Fundatur exultatione.* A fundamentis mons Sion, siue hæc Dei ciuitas,ædificatur cum magno gaudio vniuersi orbis terrarum: de Sion enim,veluti irriguo fonte ad cunctas terræ regiones (Sanctuario intercedente) benedictionum copia effusa est. Vnde Ecclesiæ radix, & fundamentum est in Sione & Hierusalem. Quia de *Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem b*, Septuag. hic b Esa. 2. v. 3.
etiam vertunt ad sensum. Verba sic habent. *Pulcher regione vel climate, vel tractu, exultatio vniuersæ terræ* (est)

mons Sion. Latera Aquilonis, & latera. Est enim Asyndeton. q.d. Mons Sion Meridionalis, & latera Aquilonaria vrbis, sunt ciuitas regis Christi. Hierosolymæ præcipuæ regiones & tractus erant versus montem Sion à parte meridiei, & versus latera Aquilonis, quæ erant planiora & humiliora, vt proinde multò pluribus muris & turribus essent munita atque instructa. Ineptè aliqui putant esse Appositionem. Nam mons Sion minimè erat ab Aquilone, sed meridie, ex Iosepho *a*: Nicephoro *b*, Brocardo, *c* id est, habebat vrbem Hierusalem ab Aquilone *d*, eámque toto Australi tractu ambiebat: significat autem dupliceem fuisse vrbem, siue duas vrbis partes præcipuas. Nam vna dicebatur ciuitas superior, ciuitas Dauid, pars sacra, apud Iosephum *e*, Forum superius, quæ videlicet posita erat in Sionis montis vertice & planicie, intrinsecus in plateas & vicos à Dauide distincta. Altera Hierusalem propriè, ciuitas inferior, & Filia Sion, quæ è monte Sion veluti nasci videbatur & in Septemtrionem distendi.

A

B

a *lib. 6. Belli ca. 6. & 16. Antiq. c. 14 b 8. hist.*

c *itinerario 6.*

d *Esa.*

e *Ba. 5 capit. 6 & 1. Bello c. 1.*

4 *In domibus.* Hebr. in palatiis, quod refertur ad Ecclesiarum augustam dignitatem & maiestatem ex Dei præsentia & propugnatione. Nam vt ciuitas è pluribus ædibus ædificatur, ita Ecclesia vniuersalis è singularibus Ecclesiis. *Cùm susceperit eam*, cùm eam adiuuabit aduersus Gentilium furores, cùm eam tuebitur & proteget. Vnde Heb. in munitionem & perfugium. Etsi enim probè munita sit & instructa, tamen eius securitas est in Deo, Deique ope & tutela.

C

Ecclesiam qui præcipuè oppugnarunt.

5 *In vnum*, simul, velut ex fœdere ad eam obsidendam & opprimendam tranierunt. *Reges terræ*, Syriæ, Assyriç, Babybyloniæ, Ægypti, Græciæ, Romanorum, Arabiæ, Turciæ. Nam præcipuè hi Ecclesiã oppugnarunt.

6 *Ipsi videntes sic* (id est, eam Hierusalem sic probè munitam & tutam) ac cognoscentes se eam non posse delere, visis miraculis. & tutela Dei, conturbati sunt, &c. Reges admirantur, se delere non posse Hierusalem, sue Ecclesiam. *Timor*, adeò vt vel fugerint abiectis armis, vel ei cesserint, séque dediderint. Hoc simili etiam vtitur Paulus *h*.

D

g 2. Par. 12. 20. 4. Reg. 6. 17. 19. Esa. 7.

h 1. Thess. 5. vers. 3.

7 *In spiritu.* Venti validi violentia & impetu. franges, conteres, & dissipabis naues Tharsensium, & cæterarum superbarum nationum, quæ vel è Cilicia, vel ex India aduersus eam venerant. Nam Tharsis significat

&

A & Tharsum Ciliciæ, à Tharsis nepote Iaphet *a*, & regionem Indiæ, è qua aurum optimum, & diuitias maximas exportabat Salomon *b*. Et in genere mare Mediterraneum & mare Eoum & Indicum *c*. Vnde rectè Hieronymus *d*. *Hebræi putant linguam propriam suam* תרשיש *Tharsis mare appellari*, כי *Iam verò commune ei esse cum Syro.* Quod & sæpe Rabbi Selomo profitetur. Per Synecdochen, reliquas omnes naues superbe contra Ecclesiam nauigantes intelligit. Ad verbum *in vento Orientali.* Eurus in Iudæa est valentissimus, vrens & tempestuosus *e*. Per eum autem intelligit varia Dei præsidia & opitulationes.

a Ion. 1. v. 3.
b 2. Reg. 9. vers. 28.
c 4. Reg. 4.
d in 2. Esai.
e Ex. 14. v. 21.

B 9 *Sicut audiuimus.* à Propheta hæc ventura fuisse, *sic vidimus*, impleta, præsidia Dei varia reipsa experti sumus. Nam quod verbis promissum erat à Deo patribus nostris, id re nobis præstitum est: sicut audiuimus ex diuinis promissionibus, sic experti sumus Deum tueri Hierusalem. Verba piorum, quæ Chromatius *f* refert ad supernam Hierusalem, in quam recepti, sicut hic audiuimus per Scripturas & Prophetas, ita Deum, Deique gloriam conspiciemus.

f in Matt.

C 9 *Suscepimus Deus.* Consecuti sumus misericordiam tuam, & opem in medio templi tui, vbi eam in his maximis periculis implorabamus. Heb. *Expectauimus*, eadem sententia, Sed sic Septuag. verterunt, vt docerent hanc expectationem esse efficacem, & spem non confundere. Sicut sperauimus, suscepimus. *Misericordiam tuam*, beneficia corporalia & spiritualia.

10 *Secundum nomen tuum.* Pro nominis tui magnitudine, magna est laus, celebritas & fama tua per extremas omnes terras Quantum, quàm magnum & admirabile est

D nomen tuum, tanta & tam insignis est laus tua. *Secundum*, pertinet ad proportionem Sicut nomen diuinitatis est summum, & Dei nomen est superius & excellentius cuuctis rerum nominibus, ita & laus eius summa est, & omnem laudem superat. *Iustitia*, iustis operibus & vltionibus. Est enim Ablatiui casus. *Dextera*, potentia & virtus, tutela & defensio, vt & Arnobius vidit. Non abuteris tua potẽtia, more hominum. Quicquid geris, est iustissimum & æquissimum. Neque enim contra iustitiam insontes punis, vel sontes absoluis, vt in tyrannidem & iniuriam tua dextera siue potentia vertatur.

11 *Filiæ Iudæ*, ciuitates Iudææ, & membra Ecclesiæ. *Pro-*

pter iudicia tua, propter iustas tuas vltiones, propter tua erga hostes Ecclesiæ iudicia: quòd defenderis montem Sion, & eius causam susceperis, ac tutatus sis. A

12 *Circumdate Sion.* Apostrophe ad fideles, vt contemplentur munitiones Ecclesiæ, in quibus Dei beneficia micant, ad eam tuendã & protegẽdam. Quibus figuris iubet nos studiosè Ecclesiæ decorem, & dotes considerare. Sic enim solet augusta ciuitas ab iis, qui eius præstantiam contemplari volunt, circuiri, & turres eius, atque propugnacula numerari. Considerate diligenter ciuitatis Dei mœnia, turres, virtutem, robur, palatia & arces, vt hæc narretis posteritati. *Complectimini eam*, Circuite Sionem, & circumlustrate. Aliqui referunt ad visitationem Ecclesiarum, *Narrate in turribus eius*, ipsius magnitudinem scilicet, & virtutem siue robur, per hypozeugma è sequenti versu. vel Dei laudes. Heb. *Numerate turres eius.* Nam verbum סָפַר *saphar* in Kal. significat numerare, in Piel narrare. B

13 *In virtute eius*, ad vim & robur eius. vel, ad propugnaculum & antemurale eius. *Distribuite*, distribuite, id est, notate, obseruate distinctè, distributim, sigillatim, domos & palatia eius. Nã in ea sunt multę mansiones, gradus perfectionum, &c. Hæc enim postea ad spiritualem Ecclesiæ magnificentiam, & structuram transferri debẽt. Alij, Ecclesias particulares totum per orbem constituite, & dispertimini. Inter vos ædes eius diuidite. Vel, distributim & priuatim quisque eam conseruet & tueatur, eius cõseruationem summo studio adiuuet. Hebr. *Et exaltate* (celebrate) *palatia, vel arces eius.* Sion siue Hierusalem typũ Ecclesiæ gerit *Vt enarretis* id quod sequitur scilicet, versu proximo. C

14 *Quoniam, כִּי*, quòd, continuatiua particula, non causalis. Nam per Mimesin cohæret cum præcedenti. Vt enarretis in generatione vltima, quòd hic est Deus noster, à quo tot sumus beneficia consecuti. *Hic est, הוּא*. quasi ostẽdat Deum incarnatum & visibilem ideſt, Christum. *In secula עַלְמוּת halmuth.* Septuag. rectius seculum, id est, עוֹלָם, *bolam*, interpretati sunt, quàm recentiores, vel mortem, vel iuuentutem, vt & Rabbini agnoscunt. Interim, quæ est Scripturæ fœcunditas, aptè & suauiter vertitur. ipse reget, siue deducet nos ad mortem (vsque) vel, ipse dux noster erit in morte; ipse diriget nos in iuuentute. D

Deus incarnatus & visibilis christus.

ARG

A

ARGVMENTVM.

Nihil contra mortem, & infernum prodesse diuitias, solam iustitiam ex ijs eripere, siue redimere.

1 In finem, filiis Chore Psalmus XLVIII. Heb. 49.

B

AVdite hęc omnes gẽtes: áuribus percípite omnes, qui habitátis orbem.
3 Quíque terrígenæ, & filij hónum: símul in vnum diues, & pauper.
4 Os meum loquêtur sapientiam: & meditátio cordis mei prudéntiam.
5 Inclinâbo in parábolam aurem meam: apéin psaltério propositiónem meam.
C 6 Cur timêbo in die mala? iníquitas calcánei mei circúmdabit me.
7 Qui confídunt in virtúte sua: & in multitúdine diuitiárum suárum gloriántur.
8 Frater non redîmit, rédimet homo? non dabit Deo placatiônem suam.
9 Et prétium redemptiônis ánimæ suæ: & laborábit in ætêrnum, & viuet adhuc in finem.
10 * Non vidébit intéritum: cùm víderit sapiêntes moriêntes? símul insípiens, & stultus perîbunt.
D 11 Et relînquent aliênis diuítias suas: & sepúlchra eôrum domus illôrum in ætêrnum.
12 Tabernácula eôrum in progénie, & progénie: vocauêrunt nómina sua in terris suis.
13 Et homo cùm in honôre esset, non intellêxit: comparâtus est iumêntis insipiéntibus, & símilis

factus

factus est illis. A

14 Hæc via illòrum scándalum ipsis: & póstea in ore suo complacèbunt.

15 Sicut oues, in inférno pósiti sunt: mors depâscet eos.

16 Et dominabûntur eôrum iusti in matutino: & auxilium eórum veteráscet in inférno à glória eôrum.

17 Verúntamen Deus rédimet ánimam meam de manu inferi: cùm accéperit me. B

17 Ne timúeris, cùm diues fáctus fúerit homo: & cùm multiplicáta fúerit glória domus eius.

19 Quóniam cùm interíerit, non sumet ômnia: neque descêndet cum eo glória eius.

20 Quia ánima eius in vita ipsius benedicêtur: confitébitur tibi cùm benefeceris ei.

21 Introibit vsque in progénies patrum suôrum, & vsque in ætérnum non vidébit lumen. C

22 Homo cùm in honóre esset, non intellêxit: comparátus est iumêntis insipientibus, & símilis factus est illis.

---

12 *Audite hæc.* Verba Psalmographi quatuor versibus sibi attentionem conciliantis ab argumenti propositi excellentia, & dignitate. *Orbem*, æuum, sæculum propriè. Qui degitis in æuo, & sæculo, non in æternitate, qui versamini in hac præsenti, & caduca vita, non in D illa futura, & immortali. חלד *Heled* opponitur æternitati. Sic loquitur, quia de vanitate vitæ huius tractaturus erat.

3 *Terrigenæ.* Plebeij, ignobiles, quilibet è vulgò, nulla natiuitatis origine illustres: quos etiam poëtæ terræ filios appellant. Hinc Hebraicè בני אדם *Bené Adam. Hij Adam, filij hominum.* Hebraicè, בני איש *Bene ish. filij viri,* nobiles. אדם *Adam* enim sonat hominem obscurum, & quasi terræum: איש *Ish* insignem, virtute, & aliis notis illustrem. Audite ergò obscuri, & illustres, diuites, ac pauperes,

4 *Sapient*

A 4 *Sapientiam.* Verba sapientiæ de vanitate, & miseria huius vitæ: verba, quæ conferunt ad comparandam sapientiam. *Prudentiam, intelligentiam* propriè. Verba prudenter à mente cogitata loquetur. In diei mortis, & iudicij meditatione vera est sapientia. & prudẽtia, quam se omnes docturum hoc Psalmo pollicetur.

5 *In parabolam.* In parabolæ, & carminis sententiosi musicam, cõcentum, & modum, siue tonum. Gestus attendentium diligenter ad instrumentorũ pulsationem. Nam hi solent inclinare aurẽ, ad verba citharædorum, & liricinum. Rem attentè, & diligenter, confideram tam
B eloquar, attendam ad ea, quæ dicam, & canam, ne quid aut ineruditum, aut inconcinnũ elabatur. Aures intendam, & admouebo ad meam sentẽtiam, vt audiam, quã cõcinna sit, & congrua ad Musicam, & an verba modulis cõsonent. Disseram de rebus magnis: quibus, & ipse aures præbebo ad eas expediendas. *Aperiam*, psalterio, & aliis instrumentis musicis pãdam, & personabo meũ problema, meam propositã sententiam. Hebræi sententiam elegantem, eruditam, & grauem appellant, משל *Mashal*, siue illa sit figura i. parabola, aliud sonans, aliud
C innuens dictum, rationi, & vulgo ignotũ, siue propria, & simplex. Quare & hoc vocabulo suum Sententiarũ, siue Prouerbiorum librum inscripsit Salomon. חידה *hidah* autem, quàm Septuag. αἴνιγμα. Noster *Propositionem* vertit, sententia est obscurior, quæ egeat explicatione, vel studio. q. Ænigma, tegens verborum inuolucris res spirituales, & subtiles. Sic doctrina Psalmi est parabola, quoniam constat sententiis præclaris, partim propriè, partim figuratè enunciatis. Ænigma, quoniã multa habet obscura, & inuoluta. Vnde & de 6. versu quot interpretes, tot ferè sententiæ. Item quoniam inuoluit,
D res arcanas, & mysticas de vita alterius sæculi, futura beatitudine piorũ, & calamitate impiorum. *In psalterio*, cum psalterio, per psalterium, siue citharam, qua cãtica canuntur, res arduas explicabo, non modò ore.

6 *Cur timebo in die mala.* Hæc est parabola, itemque propositio, vel ænigma, quod instrumentis musicis canere instituerat. Ex abrupto orditur. Cur cõmittere velim, vt timeam de rerum penuria die aduersa, & calamitosa? q. d. Non est cõmittendum, ad parandas opes, quorum nos postea tẽporibus malis pœniteat, nẽpè die iudicij, vel mortis, vel etiã die quolibet calamitoso, & misero,

quo

ſupple, vel, vt vnuſquiſque eorum dicat, Memor ero, &c. verſa eſt in ſimplicem locutionem, & memores erunt, &c. *Nomen tuum* ô Rex Chriſte. A

21 *Confitebuntur tibi*, te palàm & publcè ſine metu & pudore celebrabunt. Hoc etiam ad hunc regem dirigetur.

ARGVMENTVM.

Ciuitatem Dei, ſiue Eccleſiam, Domini præſidio contra omnem vim, eſſe tutam.

B

1 In finem filiis Core pro arcanis. Pſal. XLV. Hebr. 46.

DEus noſter refúgium & virtus: adiûtor in tribulatiónibus, quæ inuenêrunt nos nimis.

3 Proptérea non timébimus, dum turbábitur terra: & transferêntur montes in cor maris.

C

4 Sonuêrunt, & turbâtæ ſunt aquæ eôrum: conturbâti ſunt montes in fortitúdine eius.

5 Flúminis impetus lætíficat ciuitâtẽ Dei: ſanctificáuit tabernáculum ſuum Altíſſimus.

6 Deus in médio eius, non commouébitur: adiuuâbit eam Deus manè dilúculo.

7 Conturbâtæ ſunt gentes, & inclinâta ſunt regna: dedit vocem ſuam, & mota eſt terra.

8 Dóminus virtútum nobîſcum: ſuſcèptor noſter Deus Iacob.

D

9 Veníte & vidête ópera Dómini, quæ póſuit prodígia ſuper terram: aúferens bella vſque ad finem terræ.

10 Arcum cónteret, & confringet arma, & ſcúta combûret igni.

11 Vacâte, & vidéte, quóniam ego ſum Deus: exâltabor in géntibus, & exâltabor in terra.

12 Do

A 12 Dóminus virtútum nobíscum : suscéptor noster Deus Iacob.

---

1 E Chaldæo Paraphraste apparet filios Choræ esse eos tres, qui tẽpore Mosis *a*, pietatis laude floruerunt, non posteros sub Dauide Leuitico Musicorum munere fungentes. *Ad laudandum* (inquit) *per manus filiorum Choræ, qui per Spiritum Prophetiæ, in die, quando absconditus fuit pater eorum ab eis.* id est, terræ hiatu absorptus *b*. *& illi liberati sunt, dixerunt canticum.* *a Exo.6.24.*

B *b Num. 16. 31.32.*

2 *Noster.* Est sup. *Nostrum*, ego vertissem לנו *Lánu*. Deus nobis, siue nostrum (est) refugium, hospitium & robur. *Quæ inuenerunt.* מצאו *Nimtsa*, (quas) inuenimus, (quas) inuẽnire solemus. *Nimis*, copiosẽ. Sic perpetuò, מאד *Meod*, vertunt Septuag.

3 *Propterea non timebimus*, Etiãsi mundus vniuersus sursum deorsum vertatur, nihil meruemus. *In cor*, in medium maris exemplo Ionæ. Poëticè hæc omnia de malis ingentibus.

4 *Sonuerunt & turbatæ sunt.* Concessio. Etiamsi tumescerent aquæ, & montes concuterentur suo impetu, ciui-

C tas Dei quieta erit suis paruis riuis contenta. His aliqui putãnt comparari tyrannos, & mundi potentes. *Eorum* marium, mutato numero. *Eius*, maris, q. d. ad maris æstus, elationes, & vires montes contremuerunt. Rabbi Anonymus, de quo alibi, & Nostri referunt ad Deum. Dei potentia & maiestate montes contremiscunt.

5 *Fluminis impetus.* Fluminis decursus, amnis & riuuli. Nam Heb. est פלגו *pelagau c*. vt alludat ad Siloëm, cuius aquæ quietæ, & ostendat Ecclesiam contentam esse diuino præsidio, etiamsi videatur paruum & abiectũ. His

D enim Esaias *d*. Iudã comparat, vt Assyriorum exercitum horrendo immensi fluminis impetui. Sic autem poëticè appellat copiosam gratiã Spiritus sancti opponens flumẽ maris prædicti fluctibus: vt quẽadmodũ fluctus maris cõturbãt omnia exteriùs, sic fluminis dulcis fluxus eã è contrario recreet, quemadmodũ riui aquarũ agros & hortos sua irrigatione lætificant. Aliqui de copioso concursu populorum ad Ecclesiam sese cõuertentium, vt Chaldæus. *Populi velut flumina & scatebræ eorũ venient, & lætificabunt ciuitatem Dei, ac orabunt in domo Sanctuarij, in tabernaculo Altissimi.* Alij in malam partem accipiunt, vt *c vt Psal.1. Vers.3.* *d Isa. 8.6.*

sit idem,quod superiore Versu mare,de impetu & violentia impiorum contra eam. Talis impetus non nocet Ecclesiæ,sed eam lætificat. Sicque erit elegans antithesis. Mare quidé turbat montes quosque validissimos,at quiuis aquarũ impetus tãtùm abest,vt Dei Ecclesiã,qui est mons quidam,id faciat,eã vt potius lætificet, & reficiat. Quare sequitur, *Sanctificauit*,id est,sibi consecrauit,ne possit violari & perire: Sanctum,inuiolatum, intactum fecit suum tabernaculum. Rerum enim sanctarum Deus causam suscipit,ac tuetur. Quam sententiam Masoretarum lectio sic inuoluit & obscurat *Sacrarium tabernaculorum altissimi*. sup fluminis *cursus lætificat*. Est enim multo clarius,supremum Deum sanctificasse, consecrasse,purum,inuiolatum,tutum effecisse suum tabernaculum,quod sumus nos, vel Ecclesia. Rectius ergo, קדש,legitur in Piel *Kiddes sanctificauit*,quàm, שׁוּרק, *Kedos,sanctum. Sanctificauit tabernacula*(sua) *Altissimus*. משכני *Miskenè* enim poëticè pro, משכנו *Miskenau*. Nisi malis Septuag legisse, משכנו *Miskenó*,per Vau.

6 *Deus*,est sup. *Non commouebitur*, illa ciuitas. Ideóque illa ciuitas Dei non nutabit. Vnde verbum in Hebræo est generis fœminini. *Manè diluculo*. maturè, opportunissimo tẽpore. *Vultu suo*,in Romano Psalt. *Post noctem calamitatum, & tenebras affrictionum sub auroram succurret ei*. Gall. *Du matin & de bonne heure*. Ad verb. *ad respicere diluculum*, dum diluculum ad terras faciem conuertet: quàm primùm quàm opportunè. Tempus enim matutinum est ad res gerendas opportunissimum.

7 *Conturbatæ sunt gentes*. Antithesis. Contrà conturbatæ sunt,fremueruntque gentes,&c. *Inclinata*, cómota sunt, nutarunt. *Dedit vocem suam*,intonuit. De tonitru Euangelij,vel calamitatum ob neglectum Euangelium, ob quæ contremiscet mundus.

8 *Virtutum*, exercituũ & Angelorũ. Sic infra *a*, *Susceptor*,refugiũ,sustentaculũ,prop. Vtqueistud intelligatur fore perpetuum, *Sela*, in fine versus Hebraici ponitur. *Deus Iacob* Iacobæorum,vel quem coluit Iacob patriarcha,quique ei in variis negotiis & casibus affuit. Quin & innuit promissiones ipsi,& eius posteris factas.

9 *Prodigia*. Heb. *stupenda,admiranda*. Aliqui in bonum: Considerate miracula, omnem naturæ vim superantia, facinora Dei,quibus superauit,conuertitque mundum. Alij in malum,quasi totam terram vastauit: stupores, desola

a Vers. 12.

A desolationes, destructiones principum, potentum, impiorum, euersiones idolorum immisit. Sic Chald. *Videte opera Dei, qui posuit desolationem in impios terræ. Auferens bella.* Persecutiones cessare faciens.

10 *Arcum conteret.* Nullus amplius erit armorum vsus, & successus contra Ecclesiam, & religionem. De tempore Constantini, & deinceps sublatis persecutionibus, & constitutis regnis Christianis. Quod ergo Mahometani prosperè contra nos res gerunt, tribuamus nostris peccatis, non ipsorum viribus.

Mahometani cur prospere res contra nos gerant.

11 *Vacate.* Heb. *dimittite, remittite*, sup. vos remisso estote

B animo, placido, placato, vacuo à tumultibus, & motibus. Chald. *Cessate à bello*, (quo Deum oppugnatis) Apostrophe ad hostes, vt ab irritis conatibus desistãt, neque oppugnent, quos Deus propugnat. Súntque Dei verba.

12 *Susceptor.* protector, defensor. Etiam hîc *Sela* claudit versum in fonte, vt supra *a*, Nam eum repetit, vt nos ad fiduciam in Deum inuitet.

a Vers. 8.

ARGVMENTVM.

C *Omnes gentes inuitat ad Deum celebrandum, quòd in sanctorum Israelitarum communionem, & regnum cooptatæ sint. Ecclesiæ congruit.*

1 In finem, pro filiis Core Psalm. XLVI. Heb. 47.

OMnes gentes pláudite mánibus: iubilâte Deo in voce exultatiònis.

3 Quóniam Dóminus excêlsus, terríbilis: Rex magnus super omnem terram.

D

4 Subiêcit pópulos nobis: & gentes sub pédibus nostris.

5 Elègit nobis hæreditâtem suam: spéciem Iacob, quem dilèxit.

6 Ascèndit Deus in iúbilo: Dóminus in voce tubæ.

7 Psállite Deo nostro, psállite: psállite regi nostro, psállite. A

8 Quóniam Rex omnis terræ Deus: psállite sapiènter.

9 Regnábit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

10 Principes populòrum congregàti sunt cum Deo Abraham: quóniam Dij fortes terræ vehemènter eleuàti sunt.

---

2 *Omnes gentes* Tacita vaticinatio de Gentiũ ad Abrahami fidem vocatione. *Plaudite*, gestu lætitiam ostendite. *Iubilate*, clangite prop. Instrumentis animi gaudium exprimite. B

3 *Quoniam Dominus*. Rex hic est Christus, terribilis & tremendus Diabolis, & tyrannis: magnus comparatione aliorũ Regum, quia æternus, super Iudæos, & Gentes, omnem principatum, denique omnes creaturas corporales & spirituales *a*.

4 *Nobis*, nostræ potestati & religioni *b*.

5 *Hæreditatem suam*, pro sua hæreditate. Est enim accusatiuꝰ trãsitionis vt supra *c*, Est autẽ ordo inuersus. Specie, magnificẽtiã, excellentiã Iacob, siue quicquid erat pulchrum, speciosum, excellens in familia Iacob, quem dilexit, selegit nobis, pro sua hæreditate, siue (in) suam hæreditatem. q.d. Allegit ad suam Ecclesiam, (quæ ipsius est hæreditas.) Apostolos & cæteros Iacobæos simplices, minimè malos, animo speciosos & candidos. Quicquid denique erat virtutis, & præstantiæ cæteris reiectis. Illud est Actorũ *d*, *crediderunt quotquot prædestinati erant ad vitam æternam*. Pietas & candor animi est species ac pulchritudo hominis. Adde pulchra fuisse in Iacob diuina oracula, verbum Dei, promissiones siue testamenta, quæ cũcta nos hæreditare, possideréque voluit. Possit etiam phrasi Hebraica *Species siue decor Iacob*, sumi pro Iacobo ipso, vt Gloria Domini pro Domino ipso. *Suam*. Hebraicè quidẽ nostram: at quia *Nobis*, præcessit facilior est sententia, quam adhuc clariùs Psalterium Romanum exprimit. *Elegit nos in hæreditatem sibi*. Et Chaldæus, *Elegit nos ad hæreditandam hæreditatẽ nostram*. C D

a Eph. 1. 21. 10. Phil. 2. 10. Apo. 19. 15. 16.
b Es. 60 12. 13. 14.
c Ps. 2. V. 8.
d Act. 13. 48.

Quem

A *Quem.* Septuag. τὸν, quam speciem siue gloriam Iacob. Sed Relatiuum Hebraicum est omnis generis, & sensus eodem delabitur.

6 *Ascendit*, cum triumpho & pompa, victor rediit & glorioſus. Alludit ad terribilem tubæ ſonitum in deſcenſu Dei in montem Sinai auditum, quando ſancienda erat lex. *a Ascendit Deus*, (inquit R. Eliezer in Pirkè) *in montem Sinai cum bombo tubæ, multiſque clangoribus.* Vel ad tubas, quibus vtebantur in triumphis & congregationibus populorum. Noſtri ad aſcenſum triumphantem Chriſti, quem in cœlum magnifica laus & iubilatio Angelorum cantantium, atque deducentiũ eſt proſecuta, quaſi tubæ vox, referunt. Hebræi in genere. Poſt partam victoriam, & ſubactum nobis orbem, in vrbem ſanctam in monte poſitam aſcendit cum triumpho, militibus & populis, cum iubilo, plauſibus, acclamationibus, concentu, muſica gratulantibus, & ſui regis triumphũ clamore, & buccinarum clãgore proſequentibus. *a Ex.19.19. & 20.18.*

C

7 *Pſallite Deo noſtro.* Epizeuxis de inſtrumentis muſicis.

8 *Sapienter*, συνιέντως, intelligenter, attenta mente, cum attentione eorum, quæ canuntur, non lingua tantùm & inſtrumentis, ſed etiã corde ac animo: vt ſi Pſalmi non intelligantur, linguáque Hebraica, Græca, Latina, aliáve ab earum imperitis per modum precis enuncientur, Deus ſaltem iugiter habeatur ante oculos, & credantur huiuſmodi precationes ſanctiſſimas Dei laudes, & veneranda continere myſteria. Hieron. vertit eruditè, vt hoc de canendi pulſandíque peritia dicatur, non de cordis attentione. Heb. *cum intelligentia*, ſcitè, & concinnè. Dicendo ſup.

Deus lingua ignota quomodo ſapienter orari poſſit.

B

9 *Regnabit*, &c. Sedes autem Chriſti eſt Dei dextera. Aliqui, de propitiatorio, non de cœlo.

D

10 *Principes populorum.* Vocatio Principum, *b* quibus dominari Deum docet, ex eo, quòd ſe in religione & fide Iudæis coniunxerunt, i. Apoſtolis & Apoſtolicis. *cum.* Rectiùs & facilius Septuag. עם *him*, per Hiric legunt, quàm Maſoretæ per Pathah. *Dij*, Noſter in Sept. legit *οἱ θεοὶ*, cùm hodie אלהי *Dei*, in genitiuo. Prior lectio mihi magis placet. Nam & ei congruunt Hebræa, ſi in לאלהים *lelohim*, ל indicet Nominatiuũ caſum Emphaticè, vt ſæpè aliàs, ſeorſum apud Eſaiam *c*, ולשלם *vlaſchelem*, *& principes in iudicio principatum tenebunt*, vt docet Kim hi in

b vt Eſa.49. 23.

c Eſa. 32. Verſ. 1.

A ménti cónteres naues Tharsis.
8 *Sicut* audíuimus, sic vidimus in ciuitâte Dómini virtútum, in ciuitáte Dei nostri: Deus fundâuit eam in ætêrnum.
9 Suscépimus Deus misericórdiam tuam: in mêdio templi tui:
10 Secúndum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustítia plena est dextera tua.
11 Lætétur mons Sion, & exúltent filiæ Iudæ:
B propter iudícia tua Dómine.
12 Circúmdate Sion, & complectímini eam: narrâte in túrribus eius.
13 Pónite corda vestra in virtúte eius: & distribuíte domos eius, vt enarrêtis in progénie áltera.
14 Quóniam hic est Deus, Deus noster in ætêrnum: & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.

C 1 *Secunda Sabbati.* Additum è ritu Iudaico, quod cantaretur diebus Lunæ, qui erant è celebrioribus. Nam Iudæi post Sabbatum, præcipuè celebrant secundum & quintum, id est, Lunæ & Iouis.
2 *Magnus Dominus.* Deus quidem vbique laudabilis, sed præcipuè in Hierusalem (id est, Ecclesia) appositoriè, monte sancto eius, monte ipsius cultui dedicato, & consecrato. Erat enim in montibus sita, ad eleuandas mentes fidelium in cœlum, cuius topographiam subiicit, in gratiam præcipuè Christi, quem ex ea Deus statuisset educere *a ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis*
D *suæ Israel.* a Luc. 2. 32.
3 *Fundatur exultatione.* A fundamentis mons Sion, siue hæc Dei ciuitas, ędificatur cum magno gaudio vniuersi orbis terrarum: de Sion enim, veluti irriguo fonte ad cunctas terræ regiones (Sanctuario intercedente) benedictionum copia effusa est. Vnde Ecclesiæ radix, & fundamentum est in Sione & Hierusalem. Quia de *Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem b*, Septuag. hîc b Esa. 2. 3.
etiam vertunt ad sensum. Verba sic habent. *Pulcher regione vel climate, vel tractu, exultatio vniuersæ terræ* (est)

mons Sion. Latera Aquilonis. & latera. Est enim Assyntheton. q.d. Mons Sion Meridionalis, & latera Aquilonaria vrbis, sunt ciuitas regis Christi. Hierosolymæ præcipuæ regiones & tractus erant versus montem Sion à parte meridiei, & versus latera Aquilonis, quæ erant planiora & humiliora, vt proinde multò pluribus muris & turribus essent munita atque instructa. Ineptè aliqui putant esse Appositionem. Nam mons Sion minimè erat ab Aquilone, sed meridie, ex Iosepho *a*: Nicephoro *b*, Brocardo, *c* id est, habebat vrbem Hierusalem ab Aquilone *d*, cámque toto Australi tractu ambiebat: significat autem duplicem fuisse vrbem, siue duas vrbis partes præcipuas. Nam vna dicebatur ciuitas superior, ciuitas Dauid, pars sacra, apud Iosephum *e*, Forum superius, quæ videlicet posita erat in Sionis montis vertice & planicie, intrinsecus in plateas & vicos à Dauide distincta. Altera Hierusalem propriè, ciuitas inferior, & Filia Sion, quæ è monte Sion veluti nasci videbatur & in Septemtrionem distendi. A B

a *lib. 6. Belli ca. 6. & 16. Antiq. c. 14*
b *8. hist.*
c *itinerario 6.*
d *Esa.*
e *5. Bel. 4 capit. 6 & 1. Bell. c. 1.*

4 *In domibus*. Hebr. in palatiis, quod refertur ad Ecclesiarum augustam dignitatem & maiestatem ex Dei præsentia & propugnatione. Nam vt ciuitas è pluribus ædibus ædificatur, ita Ecclesia vniuersalis è singularibus Ecclesiis. *Cùm susceperit eam*, cùm eam adiuuabit aduersus Gentilium furores, cùm eam tuebitur & proteget. Vnde Heb. in munitionem & perfugium. Etsi enim probè munita sit & instructa, tamen eius securitas est in Deo, Deique ope & tutela. C

Ecclesiam qui præcipuè oppugnarunt.

5 *In vnum*, simul, velut ex fœdere ad eam obsidendam & opprimendam transierunt. *Reges terræ*, Syriæ, Assyriæ, Babyloniæ, Ægypti, Græciæ, Romanorum, Arabiæ, Turciæ Nam præcipuè hi Ecclesiã oppugnarunt.

6 *Ipsi videntes sic* (id est, eam Hierusalem sic probè munitam & tutam) ac cognoscentes se eam non posse delere, visis miraculis, & tutela Dei, conturbati sunt, &c. Reges admirantur, se delere non posse Hierusalem, sicue Ecclesiam *g*. *Timor*, adeò vt vel fugerint abiectis armis, vel ei cesserint, séque dedíderint. Hoc simili etiam vtitur Paulus *h*. D

g *2. Par. 12. 20. 4. Reg. 6. 17. 19. Es. 7.*
h *1. Thess. 5. vers. 3.*

7 *In spiritu*. Venti validi violentia & impetu, franges, conteres, & dissipabis naues Tharsensium, & cæterarum superbarum nationum, quæ vel è Cilicia, vel ex India aduersus eam venerant. Nam Tharsis significat

&

A & Tharsum Ciliciæ, à Thraſis nepote Iapheth *a*, & regionem Indiæ, è qua aurum optimum, & diuitias maximas exportabat Salomon *b*. Et in genere mare Mediterraneum & mare Eoum & Indicum *c*. Vnde rectè Hieronymus *d*. *Hebræi putant linguam propriam ſuam* תרשיש *Tharſis mare appellari*, ים *Iam verò communem eſſe cum Syro*. Quod & ſæpe Rabbi Selomo profitetur. Per Synecdochen, reliquas omnes naues ſuperbe contra Eccleſiam nauigantes intelligit. Ad verbum *in vento Orientali*. Eurus in Iudæa eſt valentiſſimus, vrens & tempeſtuoſus *e*. Per eum autem intelligit varia Dei præſidia & opitulationes.

a *Ion.* 1. v. 3.
b 2. *Reg.* 9. *verſ.* 28.
c 4. *Reg.* 4.
d *in* 2. *Eſai.*
e Ex. 14. v. 21.

9 *Sicut audiuimus*. à Propheta hæc ventura fuiſſe, *ſic vidimus*, impleta, præſidia Dei varia reipſa experti ſumus. Nam quod verbis promiſſum erat à Deo patribus noſtris, id re nobis præſtitum eſt: ſicut audiuimus ex diuinis promiſſionibus, ſic experti ſumus Deum tueri Hieruſalem. Verba piorum, quæ Chromatius *f* refert ad ſupernam Hieruſalem, in quam recepti, ſicut hic audiuimus per Scripturas & Prophetas, ita Deum, Deique gloriam conſpiciemus.

f *in Matt.*

C 9 *Suſcepimus Deus*. Conſecuti ſumus miſericordiam tuam, & opem in medio templi tui, vbi eam in his maximis periculis implorabamus. Heb. *Expectauimus*, eadem ſententia, Sed ſic Septuag. verterunt, vt docerent hanc expectationem eſſe efficacem, & ſpem non confundere. Sicut ſperauimus, ſuſcepimus. *Miſericordiam tuam*, beneficia corporalia & ſpiritualia.

10 *Secundum nomen tuum*. Pro nominis tui magnitudine, magna eſt laus, celebritas & fama tua per extremas omnes terras. Quantum, quàm magnum & admirabile eſt

D nomen tuum, tanta & tam inſignis eſt laus tua. *Secundum*, pertinet ad proportionem. Sicut nomen diuinitatis eſt ſummum, & Dei nomen eſt ſuperius & excellentius cunctis rerum nominibus, ita & laus eius ſumma eſt, & omnem laudem ſuperat. *Iuſtitia*, iuſtis operibus & vltionibus. Eſt enim Ablatiui caſus. *Dextera*, potentia & virtus, tutela & defenſio, vt & Arnobius vidit. Non abuteris tua potẽtia, more hominum. Quicquid geris, eſt iuſtiſſimum & æquiſſimum. Neque enim contra iuſtitiam inſontes punis, vel ſontes abſoluis, vt in tyrannidem & iniuriam tua dextera ſiue potentia vertatur.

11 *Filiæ Iudæ*, ciuitates Iudææ, & membra Eccleſiæ. *Pro-*

pter iudicia tua, propter iustas tuas vltiones, propter tua erga hostes Ecclesiæ iudicia: quòd defenderis montem Sion, & eius causam susceperis, ac tutatus sis. A

12 *Circumdate Sion.* Apostrophe ad fideles, vt contemplentur munitiones Ecclesiæ, in quibus Dei beneficia micant, ad eam tuendã & protegẽdam. Quibus figuris iubet nos studiosè Ecclesiæ decorem, & dotes considerare. Sic enim solet augusta ciuitas ab iis, qui eius præstantiam contemplari volunt, circuiri, & turres eius, atque propugnacula numerari. Considerate diligenter ciuitatis Dei mœnia, turres, virtutem, robur, palatia & arces, vt hæc narretis posteritati. *Complectimini eam*, Circuite Sionem, & circumlustrate. Aliqui referunt ad visitationem Ecclesiarum, *Narrate in turribus eius*, ipsius magnitudinem scilicet, & virtutem siue robur, per hypozeugma è sequenti versu vel Dei laudes. Heb. *Numerate turres eius.* Nam verbum סָפַר *saphar* in Kal. significat numerare, in Piel narrare. B

13 *In virtute eius*, ad vim & robur eius. vel, ad propugnaculum & antemurale eius. *Distribuite*, distribuite, id est, notate, obseruate distinctè, distributim, sigillatim, domos & palatia eius. Nã in ea sunt multę mansiones, gradus perfectionum, &c. Hæc enim postea ad spiritualem Ecclesiæ magnificentiam, & structuram transferri debẽt. Alij, Ecclesias particulares totum per orbem constituite, & dispertimini. Inter vos ædes eius diuidite. Vel, distributim & priuatim quisque eam conseruet & tueatur, eius cõseruationem summo studio adiuuet. Hebr. *Et exaltate* (celebrate) *palatia, vel arces eius.* Sion siue Hierusalem typũ Ecclesiæ gerit. *Vt enarretis* id quod sequitur scilicet, versu proximo. C

14 *Quoniam, יכי*, quòd, continuatiua particula, non causalis. Nam per Mimesin cohæret cum præcedenti. Vt enarretis in generatione vltima, quòd hic est Deus noster, à quo tot sumus beneficia consecuti. *Hic est, Emanuel.* quasi ostẽdat Deum incarnatum & visibilem ideſt, Christum. *In secula עלמית halmuth.* Septuag. rectius seculum, id est, עולם, *holam*, interpretati sunt, quàm recentiores, vel mortem, vel iuuentutem, vt & Rabbini agnoscunt. Interim, quæ est Scripturæ fœcunditas, aptè & suauiter vertitur, ipse reget, siue deducet nos ad mortem (vsque) vel, ipse dux noster erit in morte; ipse diriget nos in iuuentute. D

Deus incarnatus & visibilis Christus.

ARG

A

ARGVMENTVM.

Nihil contra mortem, & infernum prodesse diuitias, solam iustitiam ex ijs eripere, siue redimere.

1 In finem, filiis Chore Psalmus XLVIII. Heb. 49.

B

AVdîte hęc omnes gẽtes: áuribus percípite omnes, qui habitátis orbem.

3 Quíque terrígenæ, & filij hónum: símul in vnum diues, & pauper.

4 Os meum loquêtur sapientiam: & meditátio cordis mei prudéntiam.

5 Inclinâbo in parábolam aurem meam: apéin psaltério propositiônem meam.

C 6 Cur timêbo in die mala? iníquitas calcánei mei circúmdabit me.

7 Qui confídunt in virtúte sua: & in multitúdine diuitiárum suárum gloriántur.

8 Frater non redîmit, rédimet homo? non dabit Deo placatiônem suam.

9 Et prétium redemptiônis ánimæ suæ: & laborâbit in ætêrnum, & viuet adhuc in finem.

10 * Non vidêbit intéritum: cùm víderit sapiêntes moriêntes? símul insípiens, & stultus perîbunt.

D

11 Et relînquent aliênis diuítias suas: & sepúlchra eôrum domus illôrum in ætêrnum.

12 Tabernácula eôrum in progénie, & progénie: vocauêrunt nómina sua in terris suis.

13 Et homo cùm in honôre esset, non intellêxit: comparâtus est iumêntis insipiéntibus, & símilis

factus

factus est illis. A

14 Hæc via illôrum scándalum ipsis: & póstea in ore suo complacébunt.

15 Sicut oues, in inférno pósiti sunt: mors depâscet eos.

16 Et dominabúntur eôrum iusti in matutino: & auxílium eórum veteráscet in inférno à glória eôrum.

17 Verúntamen Deus rédimet ánimam meam de manu ínferi: cùm accéperit me. B

17 Ne timúeris, cùm diues fáctus fúerit homo: & cùm multiplicáta fúerit glória domus eius.

19 Quóniam cùm interíerit, non sumet ómnia: neque descéndet cum eo glória eius.

20 Quia ánima eius in vita ipsius benedicétur: confitébitur tibi cùm benefeceris ei.

21 Introíbit vsque in progénies patrum suôrum, & vsque in ætérnum non vidébit lumen. C

22 Homo cùm in honóre esset, non intellêxit: comparatus est iumêntis insipientibus, & símilis factus est illis.

---

12 *Audite hæc.* Verba Psalmographi quatuor versibus sibi attentionem conciliantis ab argumenti propositi excellentia, & dignitate. *Orbem*, æuum, sæculum propriè. Qui degitis in æuo, & sæculo, non in æternitate, qui versamini in hac præsenti, & caduca vita, non in illa futura, & immortali. חלד *Heled* opponitur æternitati. Sic loquitur, quia de vanitate vitæ huius tractaturus erat. D

3 *Terrigenæ.* Plebeij, ignobiles, quilibet è vulgò, nulla natiuitatis origine illustres: quos etiam poëtæ terræ filios appellant. Hinc Hebraicè בני אדם *Benè Adam, filij Adam, filij hominum.* Hebraicè, בני איש *Bene ish, filij viri,* nobiles. אדם *Adam* enim sonat hominem obscurum, & quasi terræum: איש *Ish* insignem, virtute, & aliis notis illustrem. Audite ergò obscuri, & illustres, diuites, ac pauperes,

4 *Sapient*

A 4 *Sapientiam.* Verba sapientiæ de vanitate, & miseria huius vitæ: verba, quæ conferunt ad comparandam sapientiam. *Prudentiam, intelligentiam* propriè. Verba prudenter à mente cogitata loquetur. In diei mortis, & iudicij meditatione vera est sapientia. & prudẽtia, quam se omnes docturum hoc Psalmo pollicetur.

5 *In parabolam.* In parabolæ, & carminis sententiosi musicam, cõcentum, & modum, siue tonum. Gestus attendentium diligenter ad instrumentorũ pulsationem. Nam hi solent inclinare aurẽ, ad verba citharædorum, & liricinum. Rem attentè, & diligenter, confiderãtam
B eloquar, attendam ad ea, quæ dicam, & canam, ne quid aut ineruditum, aut inconcinnũ elabatur. Aures intendam, & admouebo ad meam sentẽtiam, vt audiam, quã cõcinna sit, & congrua ad Musicam, & an verba modulis cõsonent. Disseram de rebus magnis: quibus, & ipse aures præbebo ad eas expediendas. *Aperiam*, psalterio, & aliis instrumentis musicis pãdam, & personabo meũ problema, meam propositã sententiam. Hebræi sententiam elegantem, eruditam, & grauem appellant, משל *Mashal*, siue illa sit figura i. parabola, aliud sonans, aliud
C innuens dictum, rationi, & vulgo ignotũ, siue propria, & simplex. Quare & hoc vocabulo suum Sententiarũ, siue Prouerbiorum librum inscripsit Salomon. חידה *hidah* autem, quàm Septuag. γρῖφον. Noster *Propositionem* vertit, sententia est obscurior, quæ egeat explicatione, vel studio. q. Ænigma, tegens verborum inuolucris res spirituales, & subtiles. Sic doctrina Psalmi est parabola, quoniam constat sententiis præclaris, partim propriè, partim figuratè enunciatis. Ænigma, quoniã multa habet obscura, & inuoluta. Vnde & de 6. versu quot interpretes, tot fere sententiæ. Item quoniam inuoluit,
D res arcanas, & mysticas de vita alterius sæculi, futura beatitudine piorũ, & calamitate impiorum. *In psalterio*, cum psalterio, per psalterium, siue citharam, qua cãtica canuntur, res arduas explicabo, non modò ore.

6 *Cur timebo in die mala.* Hæc est parabola, itemque propositio, vel ænigma, quod instrumentis musicis canere instituerat. Ex abrupto orditur. Cur cõmittere velim, vt timeam de rerum penuria die aduersa, & calamitosa? q. d. Non est cõmittendum, ad parandas opes, quorum nos postea tẽporibus malis pœnitear, nẽpè die iudicij, vel mortis, vel etiã die quolibet calamitoso, & misero,

quo

quo peccata præterita impediunt, ne Deus, manũ suam auertens, nos liberet. Opponit verbum *timendi* verbo *confidendi*, quo mox vsurus est *a*, ô qui confiditis in rebus huius mundi, cur timebo de rerum inopia, si superueniat dies mala, & calamitas, vel mortis hora? An res illæ me liberabunt? *Iniquitas*. Zeugma. (Et cur) iniquitas factorum meorum me inuoluet, implicabit, ne euadam, me vndique premet, circumstabit, obsidebit, pœnas deposcens. q.d. cur iniqua agam, cùm extremi iudicij tribunal sim incursurus? Hoc Zeugma agnoscit Abben Ezra. Aliis respondet interrogationi propositæ. Cur timeam in die mali? R. Quia iniquitas. i. pœna iniquitatis, Metonym. in calce, siue ad extremũ à me luetur: vt Latinè, à capite ad calcem. i. à principio ad finẽ vsq; . Verùm calcaneum, gressus, pedes, vestigia, Hebræi magis Metaphoricè vocant facta, & opera, vt infra *b*. Sic Latinè: *Insistere vestigiis alicuius*. i. factis, & institutis. Iniquitatẽ ergò calcanei vocat, quam operatur homo, & per quam veluti ambulat. Diem malã, siue mali, diem mortis, vel iudicij, vel calamitatis, & malorũ: aut etiam iuxta Abben Ezram, senectutis. *Circundabit*, in malum. Me premet, oppugnabit, obsidebit ad me perdendum, mihi erit infesta, vt suprà *c*.

a Vers. 7.

b Psal. 55.

c Psal. 3. 7.

7 *Qui confidunt*. O qui confidunt in sua potentia. Vocatiui apud Hebræos sæpè in tertia persona. Totus ergò versiculus est apostrophe ad eos, qui in potentia, & copia diuitiarum suarum confidunt, ac gloriantur. Audite hæc ô vos, qui confiditis, &c.

8 *Frater*. Interroganter, Frater non redimit de angustiis, & calamitate mortis, vitam scilicet fratris: & *homo*, id est, & quiuis alius minus erga te affectus *redimet*? q.d. Si frater non possit redimere à morte, alius id minus præstabit. Hebræa eundem sensum complectũtur pronunciatiuè. *Fratrem non sanè redimet quispiam*. Nemo fratrem suum vlla ratione redimere possit, quin moriatur, nec ei pecunia vitam longiorem impetrare. *Non dabit*, vllus supple, id est, כפר *col. Placationem*, redemptionem, propitiationem pro eo. Metony. rem, quæ placat. Nullus dabit pro se quisquam, quo Deum reddat placatũ, ne mortem immittat. Per subiectionem respondet superiori interrogationi, probatúque vanas esse opes, & diuitias, quòd iis cuiusquam vita, vtpotè in manu Dei posita, redimi non possit.

9 *Anima*

A 9 *Animæ suæ.* Pro anima sua, pro vita sua non dabit. Construitur enim cum superiore verbo. *Pretium.* Tanta est moriendi necessitas, vt nullũ pretiũ quãtumuis pretiosũ à morte hominẽ possit redimere iuxta illud *a. Non proderũt diuitiæ in die indignationis. Pretiũ.* Sept. יקר *Iekar*, per nomẽ facilius verterũt. Vt Masoretę signãt, eadẽ quidẽ sententia, sed obscurior: *Et pretiosa erit redemptio animæ suæ.* i. nulla, rarissima, vt *b*: *Sermo Domini erat pretiosus in diebus illis.* i. nullus, rarissimus. Deus enim nulla edebat oracula. *Et laborabit.* Hebraismus, vt laboret in æternũ, & viuat adhuc in finem siue in perpetuum. q. d. non obtinebit vllo pretio, vt proferat æuum suum in æternitatem. Numquam hoc fiet. Possit negatio repeti ἀπὸ κοινοῦ, è superiore membro. Et non laborabit in perpetuum, & nõ viuet adhuc in finem: vt laborare sit, fungi laboribus, operibus, & curis huius vitæ. Vel est auxesis: imò verò laborabit, feret grauia, torquebitur, fatigabitur in æternum (apud inferos) & sic viuet miserè, & infœliciter in finem, in perpetuum. Semper viuet, vt semper crucietur. Hebræa sunt adhuc obscuriora, & incommodiùs à Masoretis distincta, *& cessabit*, vel per Metathesim, *& durabit in sæculum*, חדל *Hadal*, pro חלד *Halad*, vt infrà *c*. Quare alterutrum istorum mihi placet, vel certè interrogatio R. Abraham. *Et viuet.* & an viuet adhuc in perpetuum? q. d. minimè.

a Prou. 11. 4.

b 1. Reg. 3. 1.

B

C

c Psal. 88.

10 *Non videbit.* Est & hîc interrogatio. An non videbit: an non patietur interitum, quando etiam sapientes moriuntur, qui digni videbantur vita immortali? Videre interitum, est mori *Simul.* Similiter, pariter, æquè ac sapientes. Per subiectionem respõdet interrogationi, vel etiam auget. Sanè ad vnum omnes insipientes, & stulti morientur, simul ac peribunt, non tantùm morientur vt sapientes, sed & peribunt, interibunt funditùs. Sed propriè *Simul* יחדיו *Iahdau*, superiora respicit. q. d. æquè insipientes ac sapientes moriẽtur. & quidem deteriore conditione, vt per collationem sequitur vsque ad vers. 17. Nam stultus, & insipiens morientes sepelientur, corpore quidem in terra, cum omni pompa, & ostentatione: sed ipsorum anima, nullum alium in locum in æternum descendet, quàm in infernum. Sapientium autem morientium animam Deus accipiet, ac redimet de manu inferi.

D

11 *Et*

11 *Et sepulchra.* In sepulchris perpetuò consistent vsque ad consummationẽ sęculi (*In æternum* enim istud hoc loco significat) citra spẽ reuertendi ad suas diuitias & facultates. קרבם *kirbam*, Metathesis pro קברם *kibram*, sepulchrum quo modo *a sepulchrum* appellatur *domus æternitatis humanæ*. Nam cæteræ intepretationes frigent. Etiam hæc, *Medium eorum* (i. cogitatio eorum est, quód) *domus suæ* (manebunt) in *æternum*.

a Eccl. 12.5

12 *Tabernacula eorum*, erunt *in progenie & progenie*, Diu durabunt. Ipsis pereuntibus eorum domicilia in alias atque alias ætates manebunt. Quod istorum miseriam & infœlicitatem auget. Nam coguntur aliis sua insana ædificia relinquere, iuxta illud *b*, *Generatio præterit, generatio aduenit, terra autem in æternum stat.* Vel pendet è superiore, vt idem dicat aliis verbis. Et (sepulchra) erunt tabernacula eorum perpetua: illa habebũt pro æternis tabernaculis, fœtidis in sepulchris manebunt in perpetuum, nõ in ditibus illis locis, quibus voluptuosè ædificatis sua imposuerunt nomina. *Nomina sua*: Hypallage. Vocarunt nominibus suis terras suas, suas appellationes & vocabula eis indiderunt, vt sua nomina, & titulos redderent immortales. Multorum nomina celebrantur in terris, quorum animæ cruciantur apud inferos.

b Eccl. 1.4.

Multi celebrantur in terra, qui apud inferos cruciantur.

13 *In honore*; in pretio, in nobili & pretiosa conditione, & excellenti rationis, imaginisque Dei statu, supra bruta & pecudes, quod dicitur de hominis per peccatum abiectione, & vsque ad brutam viuendi rationem deiectione. Hinc Chald *Homo peccator in honore non commoratur cum iustis. Assimilatus est bestiæ mutæ.* In hominis statu multis Dei beneficiis cumulato. Cùm honesto gradu opum & honorum, cùm huius præsentis vitæ ornamentis, opibus, aliisque multis beneficiis à Deo honoraretur & ornaretur homo, non attendit, sed obrutuit siue obduruit animo, nihil istorum contemplans, aut etiam brutè vixit. Aliis, de honore & gloria huius vitæ. Sæpè enim fit, vt homines rebus secundis excæcentur, in eis autem non diu permanent, dum breui in pulueremi rediguntur, sicque quantum ad corpus iumentis necessariò exæquantur. Quidam restringunt ad Adami lapsum, qui in originali gratia & iustitia conditus, proindéque ab omnibus miseriis corporeis alienus, oblitus est status sui, diuinæque voluntatis. Atque

Adami lapsus.

A que ita assimilatus est bestiis, vt deinceps cum vniuersis
suis posteris fieret obnoxius omnium generum morbis
& calamitatibus, mortalis, famelicus, sitibundus, fatigabilis, æstu & gelu patibilis, animalis, carnis & sen-
suum motibus subditus, cœcus ad scientias & virtutes,
minimè ad res cœlestes facilis, brutorũ more sola spe-
ctans præsentia. Verùm rectiùs de singulis impiis, qui
Dei imaginem in se labefactant. *Non intellexit* suam il-
lam nobilitatem. Nõ sapit, dum brutis obsequitur con-
cupiscentiis, dum æterna negligit: ad caduca & bruta se
conuertit, ad pastum, ad sensum, ad voluptates se dedi-
B cit, perinde ac si bestiis non excelleret. Heb. *Non perno-
ctabat, non permanet* (in illa nobilitate imaginis Dei, &
præstantia rationis & gratiæ) *vel noctem vnam*. Ex quo
Rab. Abai in Talmud alludsum putauit ad Adamũ humani generis patrem, qui vltima diei, quo productus fuerat, hora propter peccatum paulò antè commissum paradiso extrusus est, atque ita foris in hoc miseriarũ loco, suo honore & ornamentis exutus pernoctauit. Nisi malis esse literã pro litera, ל *lamed* pro ב *beth*, vt respondeat Vers. 11, *Insipientibus*. Rectè. Nã Heb. *iumentis* (quæ) *silent*. i. quæ sunt muta, expertia orationis & ra-
C tionis, bruta & stolida: è R. Ataia. Cæteræ interpretationes stolidæ sunt.

Adamus eo den[illegible] quo fuerat. ius perce[illegible] & paradiso expulsus est.

12 *Hæc via ipsorum scandalum*. Hæc quidem viuendi ratio ipsis est scandalum, peccatum, error, & stultitia. Nam Heb. כסל *cheſel* attamen posteri eorum illud laudant, in ipsorum verbis & dictis sibi placent, eorum sermonibus & dicteriis delectantur, nec propter scandala, & errores vitæ, & consuetudinis ipsorum, eos imitari desinunt. Scãdalum etiam pro ruina sumi possit, & perditione, materia siue causa ruinæ, & perditionis. Idq; fortasse rectiùs, vt sit ס pro ש. Nam כשל *cashal*, corruere. Iste viuendi modus illos perdet in vitæ exitu (nedum
D stultos demonstrabit) illis erit causa exitij, posteri tamen illum laudabunt. *Postea*, qui sunt postea, eorum posteri tamen laudabunt illud.

15 *Sicut oues*, gregatim & magno numero in infernum detrusi sunt, vt infra *a*. Alij, vt oues in stabula concludantur, vt mactentur & edantur ita &c. *In inferno*, Orco, miserorum loco, vt & seq *b*. Etsi recentiores de Sepulchro. Quàm aptè alibi docui. *Depascet*, cõficiet, consumet, excludendo eos à vita æterna. Pabulum erunt

a Psal. 106. Vers. 41.

b Vers. 16. & 17.

mortis perpetuæ. A

16 *Eorum*, eis Syntaxis Græca. *In matutino*, in altera vita, cum reuiuiscent mortui. Futurum beatorum sæculum vocat matutinum, quoniam in eo aurora vitæ solidæ exorietur. & perpetuum mane, nullus vesper: quibus duobus describitur tempus huius sæculi *a*, *Auxilium*. Nemo eis auxiliabitur. Præsidia, quibus nituntur, erunt putrida, infirma, inutilia. *Veterascet*, putrescet, deficiet, abolebitur, peribit, inutilis prorsum erit illorum potentia. A *gloria eorum*, post ipsorum gloriam. Sic Latinè, *Accœna*. i. post cœnam. Heb. *Petra eorum* (i. fortitudo, potentia, præsidium) *ad inueterascendum* (erit) *in inferno, ab habitaculo suo* (post suũ glorioſum domicilium.) Aliqui legunt per Caph, לכלות, *Lecalloth*, ad consumendum, non לבלות *Leballoth*, per Beth. ad veterascendum. B
Quin & צורם *Tsuram*, accipiunt per Syncopen, pro צורתם *Tsurathã*, imago, figura eorũ, nõ autẽ petra eorũ.

a Gen. 1.

17 *Verumtamen*. *Deus redimet animam*, At verùm cùm obiero, non sinet me descendere in infernum, aut si descendero, me inde eripiet. Antithesis de salute piorum. Pij ab inferis excitabuntur ad beatam vitam, in quem locũ Cabuenaki, דל שלא אבא בשאול ואף אם אכאכם יבת מחטאתם וא ברחמיו יפרח אותי לאחר זמן כי יקחני אצלו *dal lammeum sheln ano bisbol veaph im ano besibbath habhathaa hu berahhamaiiphde othi leahhar zeman chs iskkahheni eisso*, Vult dicere, *non veniam in infernum, quod si venero propter meum peccatum, ipse misericordia sua redimet me, post tempus aliquod, quoniã me ad se recipiet.* Hebræi enim cõstanter Purgatoriũ credunt. Basilius censet vaticinari psaltem de descensu Christi ad inferos, qui cum aliis etiam suam animam redimat, ne in illis maneat in perpetuum. *Cum acceperit me*, ad sese ex hac vita mortali. Cùm susceperit spiritũ meum, cùm me ex hac vita abstulerit. Sic Gall. *Quand Dieu m'auraprins*. i. cùm mortuus fuero. In fine versus est *Sela*, ô magna bonitas Dei. &c. C

Hebræi constanter purgatorium credunt.

18 *Ne timueris*, ne cõmoueare. Synecdoche, species motus pro genere. Ne timete, neque admiremini quasi aliquid magnum: ne conturbemini, aut magni æstimetis, si quis diues sit, & domum habeat multi splendoris & gloriæ, neque offendamini fœlicitate impiorum. D

19 *Non sumet omnia*. Hebraismus, Nulla sumet, nihil eorum secum auferet, neque eum ad inferos vel sepulchrum sua sequetur gloria & diuitiæ: in morte sua non

accipiet

A accipiet quicquam. *Cum eo*, Heb. *post ipsum.*

20 *Quia anima* & 21. *Introibit.* In hac quidē vita, anima eius benedicetur, fœlix erit & fortunata, rebus ad votum fluentibus, sed introibit in infernum ad maiores suos impios. Sic Abraham *a. fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Hebraica sunt generis actiui. *Quia animam suam in vita sua benedicet.* (i. fœlicem faciet, vel prædicabit). *Cōfitebitur tibi.* Laudabit te in os, palàm & publicè, cùm ei aliquid lucri attuleris, cùm eis profueris, ô homo. Adeò eius amicitia est vana & infirma, vt te dumtaxat laudet, cùm ei benefeceris. Tempora si

B fuerint nubila, te deseret. Post mortem, quando desieris ei esse vtilis, tui non meminerit. Est enim Apostrophe non ad Deum, sed ad hominem, vt proximè *b*, Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam lucro, & vtilitate omnia metitur. Sibi placet in huius vitæ bonis, commodis & voluptatibus. Sine tropo dicendum fuerat, Confitebitur ei, qui benefecerit sibi. *Ei*, Hebraicè לך *lecha*, tibi, *confitebuntur te, cùm bene feceris tibi.* Septuag. לו *lo*, vel respexerunt sententiā. Etsi enim exponant, Cùm tibi indulseris, cùm tuis voluptatibus seruieris, cùm tibi opes paraueris, te laudabit: potest tamen datiuus vacare more Hebraico, vel esse com-

C modi: Cùm tibi amicos, gratiam & bona comparaueris, multis erga ipsum officiis, & meritis, te laudabit.

21 *In progenies patrum suorum*, in infernum, vbi sunt impij ipsius maiores, quos imitatus est. Patres enim appellat progenitores, quorum prauitatis imitatores extiterunt. Damnabuntur, vt eorum patres, quorum imitantur impietatem. & laudant, *Et vsque in æternum non.* ideſt, numquam videbit lumen, & gloriam Dei, quia in sempiternis deget tenebris atque horroribus. Lumen appellat vitam æternam.

22 *Homo cum in honore.* Epiphonema de impiis, Dei imaginem & rationis dignitatem, quam in se gerunt, obli-

D terantibus. *Comparatus est.* De statu innocentiæ hæc etiam accipiuntur. Nempè moritur æquè ac bruta, quam necessitatem moriendi vitasset, si in honore & gloria iustitiæ originariæ permansisset, neque peccasset.

a Luc. 16. 25

b v.

A

ARGVMENTVM.

Christum homines in suo vltimo iudicio saluaturum, non ex cæsis victimis, sed animi pietate, vitæ innocentia, puritate, iustitia.

1 Psal. Asaph. XLIX. Heb. 50.

B

DEus deôrum Dóminus locútus est: & vocáuit terram.

3 A solis ortu vsque ad occàsum: ex Sion spécies decôris eius.

4 Deus manifèstè vèniet; Deus noster, & non silèbit.

5 Ignis in conspêctu eius exardêscet: & in circúitu eius tempêstas válida. C

6 Aduocáuit cœlum desùrsum: & terram discérnere pópulum suum.

7 Congregáte illi sanctos eius: qui órdinant testamèntum eius super sacrifícia.

8 Et annunciábunt cœli iustítiam eius: quóniam Deus iudex est.

9 Audi pópule meus, & loquar Israël: & testificábor tibi. Deus Deus tuus ego sum. D

10 Non in sacrifíciis tuis árguam te: holocaûsta autem tuo in conspêctu meo sunt semper.

11 Non accípiam de dómo tua vítulos: neque de grégibus tuis hircos.

12 Quóniam meæ sunt omnes feræ syluàrum: iumênta in móntibus, & boues.

13 Cognóui ómnia volatília cœli: & pulchritûdo agri mecum est.

14 Si

A 14 Si esuríero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitúdo eius.
15 Numquid manducábo carnes taurórum? aut sánguinem hircórum potábo?
16 Immola Deo sacrifícium laudis: & redde Altíssimo vota tua.
17 Et ínuoca me in die tribulatiónis: & éruam te, & honorificábis me.
18 Peccatóri autem dixit Deus: quare tu enárras
B iustítias meas, & assúmis testaméntum meum per os tuum.
19 Tu verò odísti disciplínam: & proiecísti sermones meos retrórsum.
20 Si vidébas furem, currébas cum eo: & cum adúlteris portiónem tuam ponébas.
21 Os tuum abundáuit malítia: & lingua tua concinnábat dolos.
22 Sedens, aduérsus fratrem tuum loquebáris, & aduérsus filium matris tuæ ponébas scándalum:
C hæc fecísti, & tácui.
23 Exístimásti inique, quòd ero tui símilis: arguam te, & státuam contra fáciem tuam.
24 Intelligíte hæc, qui obliuíscimini Deum: nequándo rápiat, & non sit, qui erípiat.
25 Sacrifícium laudis honorificábit me: & illic iter, quo osténdam illi salutáre Dei.

D

1 Asaph, nomen nobilissimi & sanctissimi cantoris, Dauidis temporibus.

2 *Deus Deorum*, Angelorum, vel iuxta Iudæos, principum & iudicũ. Alij de idolis, de quibus Paulus *4, Sunt qui dicuntur dij siue in cælo, siue in terra. Sunt enim dij multi, & domini multi.* Eorum autem omniũ Deus Dominus est, tum quia ab illo sunt procreati, neque dij sunt nisi appellatione, vel participatione, tum quia ipse vnus eos *4 1. Cor. 8. 5.*

omnes in immensum superat. Ipse enim est supra omnem principatū & potestatem & virtutem, & *super omnia Deus benedictus in sæcula* a. R. Mosi Nahmanides b accipit appositorie. *Deus potens Deus Dominus locutus est.* Nam hic sunt tria diuina nomina אל *El*, potēs & fortis Deꝰ אלהים *Elohim* Deus iudex & vltor. יהוה *Adonai tetragrammaton*, Dominus misericors siue beneficus. Idque quoniā processurus est ad iudicandū orbē cū in his tribus potissimum proprietatibus, nempe potentia, iustitia & misericordia, *Vocauit terram.* Meton. Terrigenas, terræ incolas, ad iudicium ab omnibus mundi extremis vocabit in terram sanctam. Vel est Prosopopœia. Deus vocauit terram & cœlum, vt coram eis disceptet causam populi sui.

a *Rom.* 9. 5.
b *Leuit.* 1.

A

B

5 *Ex Sion*, Ex Sion, non ex Sinai, aut alio terræ loco, gloria maiestatis eius affulgebit. Illic enim iudicium faciet. Eclipsis verbi illucescet, vel resplēdebit, in Heb. expressa est, vt Masoretæ quidem distinguunt. *Ex Sione consummatio pulchritudinis, Deus manifestè splenduit. Veniet Deus noster, & non silebit.* Nam iuxta Septuaginta est alia distinctio.

C

4 *Manifestè*, cum gloria & maiestate, non vt in primo aduentu, obscurè & humiliter. Ad discrimen vtriusque aduentus, Septuag. versum hīc inceperunt. *Deus illucescendo venit*, &c.

5 *Ignis in conspectu.* Poëtica hypotyposis aduētus Christi ad iudicium. Habebit in promptu grauissima supplicia quibus impios afficiat. Loquitur autem de igne conflagrationis, quo purgabitur mūdus c, & mira agitatione, & conturbationē elementorum omnium. *Exardescet, comedet* prop. consumet. *Et in circuitu eius* (ignis erit) *tempestas valida*, ad vlciscendos sui contemptores. Ignis in modum tempestatis siue turbinis vehementis ante ipsum desæuiet. Tempestas enim valida cōstruitur cum igne, & regitur à parte posteriore verbi subintellecti, *Erit.* Hebr. *In circuitu eius turbinabitur* (in modum turbinis vertetur) *ad speciem.*

c 2. *Petr.* 3. 10. 11.

D

6 *Cœlum & terram*, aduocabit in testes. Prosopopœia. Possit esse Metonymia, Cœlestes & terrestres vocabit ad discernendum, & iudicandum populum suum. Nempè in iudicio aderunt cœlites, & homines pij, vt ipsi assideant, ipsum stipent, & vt perfectum in corpore

iam

A iam consequantur præmium. Quin etiam Sancti vnâ cum Christo iudicabunt mundum *a*, id est, iudicio eius assistent & suffragabuntur. *Discernere*, τὸ διακρῖναι, לדין *ladin*, ad iudicandum, vt iudicet. Verbo discernendi, pro iudicandi & vlciscendi vtuntur nostri interpretes, vt infra *b* ad redarguendum Chrys. Aliqui, ad separandum agnos ab hœdis, illis ad dexteram, his ad sinistram collocatis. *Suum* Et si de omnibus iudicaturus sit, populi tamen sui improbitatem in primis redarguet. Nam *a domo Dei iudicium incipiet c.*

a 1. Cor. 6. 3.

b Psal. 67. v. 15

c 1. Petr. 4. vers. 17.

7 *Congregate illi.* Apostrophe ad Angelos, vt colligant
B Sanctos, vel, vt in Hebræo, *benoficos & misericordes*, ad iudicium *d*, vt iudici obuiâ procedant in nubibus in aëra. Angelorum enim ministerio perficienda creditur corporum suscitatio, & ante Dominum repræsentatio *e*. Vel est Apostrophe ad cœlum & terram, quorum meminerat, vt cœli reddant animas, & terra corpus. *Congregate*, seorsum collocate, eósque à reliquis separate. *Qui ordinãt*, qui cum eo paciscuntur adhibitis sacrificiis qui per victimas, qui cæsis hostiis sanxerunt & inierunt cum eo fœdus, & q. ordinarunt testamentũ, siue pactum testamentarium, id est, qui solenniter ei dederunt fidem. In Hebræo, Pronomina sunt primæ personæ. *Congregate mihi sanctos meos, qui excinduntfœdus meum super sacrificio. Super*, Supra, per, accedentibus sacrificiis. Deras, *super*, intelligit, pro, vltra, plusquã. Qui præposuerunt testamẽtum & legem Dei, sacrificiis corporalibus, qui non satesse putarunt offerre sacrificia, nisi etiam Dei testamentum, & leges seruarent, scientes obedientiam meliorem esse victima & holocaustis. Chaldæus, *congregate mihi meos bonos, qui statuunt pacta mea, paciscuntur legem meam & occupantur in precibus, quæ oblationibus sunt pares.*

C

d Matt. 25. v. 31.

e Matt. 13. v. 41. loc.

D 8 *Et annunciabunt.* Cœli prædicabunt Deum esse iustum (per Prosopopœiam) nempe quòd Deus iudex sit iustus. Alij Metony. Cœlites, Angeli, & Sancti *Quoniam.* Continuatiua particula, non causalis. *In* fonte *Sela*, ô rem contemplatu dignissimam.

9 *Audi populeme.* Verba iudicis significantis se non iudicaturum ex legis victimis, sed ex animi puritate, cultu & fide noui testamenti, tacitè innuendo abrogationem Leuiticorum sacrificiorum. *Loquar*, tecum colloquar. *Testificabor*, palàm annunciabo tibi.

10 *Non in sacrificiis tuis.* Docet se non simpliciter, & primò requirere à nobis sacrificia externa *a*, sed secundariò, nempè post animi sacrificiũ, ideſt, pietatem, de quo infra *b.1.u*, עַל *hal* propter, ſuper. *In conſpectu meo.* Holocauſta tua adſunt ſemper mihi præſentia, ſunt perpetuò ante me, ſunt mihi cognita & perſpecta. Aliqui κατὰ τὸ ἐνώπιον repetunt negationem: Non ſunt in conſpectu meo ſemper, non ea habeo grata & accepta. Sed nihil eſt neceſſe. A

a vi & Hier. 22. 23. & 1. Reg. 15 v. 22

b verſ. 16.

Veterum ſacrificia quomodo Deo grata vel ingrata fuerint.

11 *Non accipiam*, non acceptos & gratos habebo. Et tamen. Leuit. 1. 2. 3. 4. & ſeqq. ſacrificia illic inſtituta ſibi eſſe gratiſſima luculentè, imò & propitiatoria affirmat. Reſponde ratione quidem fidei, pietatis, piſve animi motus offerentium, talia extitiſſe, item ratione typi & imaginis. (referebãt enim Chriſtum veram victimam, qui eſt Filius Dei dilectus, in quo ſibi perpetuò complacuit) ſed non per ſe neque ſui ratione. Nam res, quę offerebatur bruta, & inſipida erat, Deóque indigna *Vitul. 5. hircos.* Animalia apta ſacrificiis, cuiuſmodi dumtaxat erant quinque ſpecies ordinarię, quę ex auibus, columbæ & turtures, tres ex quadrupedibus, oues, boues, capræ, vtroque ſexu ídque ob myſteria, de quibus Philo, libr. περὶ θείων τῶν ἐν τοῖς ἱερεῖοις. Nam extra ordinem aliæ aues, modo eſſent mundæ poterant offerri, vt in leproſorum ſacrificio. B C

c Leuit. 14. ver. 4.

12 *Iumenta* mea ſunt, *Et boues.* Septuag. diſſoluerunt ob ſententiam verba Hebræa, in montibus boum. Et quia Aleph etiam ſignificat mille, quidam vertunt, in montibus mille. Vtroque modo docet infinitam multitudinem, atque adeò vniuerſitatem beſtiarum in ſua eſſe poſſeſſione, ſuæque ditioni ſubiectam.

ע *Cognoui.* Scio vbi nidulentur, vbi lateant & verſentur, ſi eis vti velim. Sũt in mea poteſtate, & ditione. Pulchritudo frugum agri, quibus campi ornantur, & amœnitatem præbent mea eſt, & in mea poteſtate. Euthym. Secundum eſſe propriũ, & reale, creaturas omnes Deus cognoſcit, & quidem non tantùm ſecundum communia, ſed etiam ſecundum propria earum attributa, atque adeo ſecundum individuas atque ſingulares rationes tam liquidè, vt hæc ſcientia viſionis à Theologis appelletur, non modo, ſimplicis intelligentiæ. זיו ziv, idem quod זיו ziu, pulchritudo, ſplendor. Rabbinis recentioribus nomen eſt ſpeciei ferarũ. Et ferę agri, vel D

agro

A agrorum meorum mecũ(sunt) .i.in mea notitia, itémque potestate. Nouè Chaldæus, de aue illa, cuius mẽtio fieri videtur *Aluchné*(sic enim illic legendũ literis transpositis, non Enoch) Quã auẽ dicunt esse immanis magnitudinis, in tractatu *Beracoht*, & Tesbite Eliæ. *Gallus Sylvester*(inquit Chaldæus) *cuius pedes quiescunt in terra, & capit tangit cœlum, cantat coram me, Omnia.* Nam Dei prouidentia ad minima etiam quæque se extendit, vt ea nõ modò sciat vniuersè & sigillatim, per genera & indiuidua, sed etiam ad suos fines moueat, disponat, di-

B rigat. Prouidentia enim apud nos nõ tantùm scientiam rerum futurarum .i. præscientiam, vt apud Ciceronem. notat, vetùm etiam actionem, qua vnaquęque res, prout ipsius natura postulat, in finẽ perducitur. Hinc Deus nõ tãtùm res præscit, verùm etiã ordinat atq; mouet.

14 *Non dicam tibi*, non à te petam cibum, non dicam, vt me pascas aut sacrifices. *Plenitudo eius*, quicquid eo continetur Orbis creaturis plenus.

15 *Numquid manducabo.* Deus non vtitur cibo vel potu, quia est Spiritus siue spiritualis, & incorporea substantia Sola enim corpora animata, vt vitam tueantur, his indigent: & ne ea quidem omnia, verùm dumtaxat quæ

C substantiæ fluxum patiuntur, eum vt restaurent. Quare nec glorificata corpora qualia expectamus, post sanctam corporum resurrectionem magis edent aut bibent, quàm nubent aut nubentur *b*. Nisi quod diuina virtute organo cuiusque sensus inerit humor quidã suauis dulci voluptate sensum perfundẽs, vt actu ipse sensus vigeat, in ipsóque sit voluptas siue delectatio vitalis, nedum spiritualis, sine tamen vllo ciborum & Venereorum vsu, appetitione, cogitatione, necessitate. Contra Mahometanos, qui ex cap. 2. Auicennæ, libri de Almahad, siue statu animarũm post mortem, cre-

D dunt in alia vita vsum esse istorum, quod in Alcorano ita scriptum sit, vt sequenti capite idem Arabs docet. de quo & Cantacuzenus *c*. *Potabo.* In sacrificiis sanguis victimarum cratere exceptus super populum aspergebatur, deinde ad altaris crepidinẽ fundebatur, postquã eius cornua fuissent illita. Alludit etiã ad carnes, quæ totæ Deo cremabantur in Holocausto, sola pelle sacerdotibus cedẽte, in aliis autem sacrificiis soli adipes, quasi istarũ rerum nidoribus pasceretur. Vmbra & pædagogia Christi sanguinis.

a 4. *Esdr.* 6. ver. 49.

● *Dei prouidẽtia ad quæ se extendat.*

Corpora post resurrectionem cibo & potu non indigebunt.

b *Mat.* 22 30

c *Oratio* 2. *contra* [illegible] *pag.* 85.

a vt Ps. 116. 16 *Immola Deo sacrificium laudis.* id est, Deum lauda, in-
b Heb. 13. 15. terprete Paulo *b*. Nam sacrificium laudis, vt iustitiæ c
c Ps. 4. v. 7. non propriè sumitur, sed translatè, pro laude, gratia-
rum actione, prece. Dei celebratione, iustitia, opere
caritatis & pietatis, non pro oblatione publica per sa-
cerdotem solenniter facta, vt intelligamus ad sacrifi-
ciorum solennium participationem afferendam esse
caritatem erga proximum, & pietatem erga Deum.
Explicat enim superiora, & docet se primum sacrifi-
cium spirituale requirere. Hoc videlicet oportet pri-
mùm facere, deinde aliud non omittere *d*. *Obsecro, vt ex-*
d Rom. 12. 1 *hibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo pla-*
centem, rationale obsequium vestrum. Alludit interim ad *Sa-*
crificium laudis, genus sacrificij pro vniuersis iniquita-
tibus, quo profitebantur Dei potestatem & magnitudi-
nem, suam autem miseriam & infirmitatem e Hebræa
e v. 7. ver. 29. & 22. v. 2. תורת *Todà*, confessionis. Confessionem autem nunc
laudationem, nunc confessionem peccatorum appel-
lant. Rabbini hic posteriore modo ferè interpretan-
tur: *Agnosce, & confitere Deo tua peccata, tibi ea remittet.* No-
Confessio duplex laudis & peccatorum.
stri priore, Lauda Deum, gratias ei age, ipsum cole.
Chrysostomus de sacrificio Eucharistiæ videtur intel
lexisse. Et certè sacrificiorum Leuiticorum abroga-
tioni subiiciendi erant veri Dei cultus. Quin & תורה
Toda, vti Eucharistia, erat sacrificium non solùm lau-
dis siue Eucharisticum, sed etiam ἱλαστικὸν, & expia-
torium. Nam vt Kimhi in Radicibus docet, non differe-
Toda sacrificij genus quale.
bat ab hostiis pro peccato, & pro delicto, nisi quòd hæ
offerrentur pro singularibus peccatis vel delictis, illo
fiebat confessio iniquitatum omnium. per oblationem
f Leuit. 7. v. 2. & 22. v. 29. incensi & fermenti *f*, in aliis enim non licebat ista of-
ferre *g*. Atque ita quia pro cunctis peccatis fide offere-
g Leui. 2. v. 11. batur, erat expiatorium, quia pro pace siue beneficio
obtento, vel obtinendo, more pacificorum, Eucharis-
ticum. Chrysostomo assentiuntur veteres Thalmudici.
h in Ps. 100. Nam hi ex eodem Kimhi *h* omnes (inquiunt) *orationes in*
Missæ sacrificium successurum esse veteribus sacrificijs Rabbini fatentur.
aduentu Messiæ cessabunt, at confessio non cessabit. Omnes obla-
tiones cessabunt, at non oblatio תורה *Toda.* Quod, & repe-
tit Ghikitilia Cabbalicus in libro Saare orà. *Vota tua,*
promissum cultum, fidem, obedientiam, in Circum-
cisione, ac aliis publicis Religionis professionibus,
quæ vota sunt vniuersorum fidelium communia.
Item promissa, quæ Deo sponte ac priuatim nun-

cup

A cupaueris. Votum enim est quælibet promissio Deo facta legitimè, quæ si solemnis, & publica extiterit, gignit votum solemne, sin priuata, simplex. De vtroque voti genere loquitur. Nam vtriusque præstationem requirit Deus. Alludit autem ad נדר *Neder* votiuam oblationem, sacrificij genus. Duplex enim erat sacrificium pacificũ, vnum נדר *Neder* ex voto, alterum נדבה *Nedaba* sponte, quòd illud obligaret absque libertate reuocandi, vel omittendi, hoc esset liberum, non imperatum, & præceptum a. Etsi eorum ad literam exhibitionem hic non postulet, quoniam iam significauit, Mosaica huiusmodi Deo nõ esse curæ, sed ea potius, & in primis, quæ Mosaicis adumbrabantur. a Leu. 7. 22. 23. 27.

B 18 *Iustitiæ.* Statuta mea propriè verbis loqueris, non factis impleo. Origenes ad hunc versum complicato libro è concione recessit, ac miserè eiulare cœpit recordatus se Alexandriæ, vi persecutionis adactum ad grana thuris Diis gentium offerenda, adeò vt auditores omnes commiseratione tacti cum eo lachrymarentur, Epiph. in Origenistarum hæresi. *Origenis pœnitentia.*

19 *Disciplinam.* Dei verbum, & doctrinam vel potius correctionem, emendationem vitæ. *Proiecisti*, contempsisti. Nam מוסר *Musar* correptio, castigatio à יסר *Iasar*,

C corripuit, castigauit.

20 *Portionem.* Cum iis habebas commercium, cum iis societatem coibas.

21 *Malitia.* Maledictis. Hinc Heb. *Os tuum laxasti ad malum. Concinnabat*, coniungebat fraudem, complectebatur insidias.

22 *Sedens.* Quietus, otiosus, nihil aliud agens, per delectationem, & cũ voluptate detrahebas fratri tuo, siue proximo. *Scandalum.* cõuitium, opprobrium. De eo detrahebas. *Et tacui*, conniui, & dissimulaui magna lenitate & patientia.

D 23 *Existimasti iniquè.* Meã patientiam, & dissimulationẽ sic es interpretatus, quasi ego tui similis essem, & malefactis delectarer. Existimasti me tui esse similem quòd tua peccata non punirem. Nune ergo arguam, siue reprehendam te, & statuam, &c. Chald. *Hæc mala opera fecisti, & ego expectaui conuersionem tuam. Existimasti permansurum te in æternum pacificè, dixisti in cor de tuo sero fortis sicut tu. Arguam te in hoc sæculo, & præparabo gehennam in futuro coram te. Statuam*, quę gessisti, aut quid simile per aposiopesim,

sim,cogam te ea in iudicio agnoscere,quæ patrasti.Sic Hebraicè:*Et instruam,vel ordinabo ob oculos tuos* (rationes, vel faciem meam,Metapho.à bello)ordine explicabo tuas prauitates , producam ea quæ fecisti ante oculos tuos,te præsentem conuincam & impugnabo. A

24 *Qui obliuiscimini*. Qui securè peccatis. *Ne quando rapiat*,ad pœnam scilicet,per leones Inde enim ducitur Metaphora,per Angelos carnifices,& exactores.

25 *Sacrificium*. Sacrificans cõfessionem propriè,id est, confitens publicè,laudans,& celebrãs Deum Nam non loquitur,vt nec suprà *a* de Mosaico, & legali תורת *Todá*,sed de spirituali,de quo veteres Thalmudici,vt refe rũt Ghekitilia Cabbalicæ libro Saarè Orá,& Kimhi *b*: *In aduentu Messiæ cuncta oblationes tollentur* , תורה *Todá solùm remanebit*.i.confessio, laus, gratiarum actio. *Et illic*. In illo sacrificio laudis est via, modus , ratio, iter, per quod ostendam,& præstabo illi diuinam salutem Hæc est via, qua illi demonstrabo cœlestem liberationem. *Dei*,eximiam,& insignem salutem Nam vocabulo Dei exaggeratur, quicquid est maximum , & præstantissimum. Salutare Dei,non incommodè etiam Christum Saluatorem designabit. *Illic* : שם *Sham* per ש dextrum. *Ibi illic*. Masoretæ legunt per ש sinistrum satis obscurè. *Et ponenti iter*.(i.disponenti viam suam,rectam eam facienti)ostendam salutem Dei Hinc Chaldaicè: *Domanti fomitem prauum,veluti sacrificiũ laudi imputabitur ei,& honoranti me,ac cauenti semitas peauas,ostendã ei Dei redẽptionem*. B C

a ver.f.16.

b Psal.100.

ARGVMENTVM.

Parricidium in Vriam , adulterium in Bethsabeam expiari, Spiritu sancto sibi reddito , obsecrat non propter Mosis sacrificia , sed Christum Ecclesiam edificaturum, cuius sacrificium iustitiæ placiturum sit. D

1 In finem,Psalmus Dauid,cùm venit ad eum Nathan Propheta, quãdo intrauit ad Bethsabee. 2.Reg.12.a. L.

Iserêre mei Deus, secùndùm magnam misericórdiam tuam.

5 Et secùndùm multitúdinem miserationum tuarum:dele iniquitãtem meam.

A 4 Amplius laua me ab iniquitâte mea: & à peccâto meo munda me.

5 Quôniam iniquitâtem meam ego cognôsco, & peccâtum meum contra me est semper.

6 Tibi soli peccâui, & malum coram te feci: vt iustificêris in sermónibus tuis, & vincas cùm iudicâris.

7 Ecce enim in iniquitâtibus concêptus sum: & in peccâtis concêpit me mater mea.

8 Ecce enim veritâtem dilexîsti: incêrta, & occúlta sapiéntiæ tuæ manifestâsti mihi.

B 9 Aspérges me Dómine hyssôpo, & mundâbor: lauâbis me, & super niuem dealbábor.

10 Audítui meo dabis gaúdium & lætítiam: & exultâbunt ossa humiliâta.

11 Auérte fáciem tuam à peccâtis meis: & omnes iniquitâtes meas dele.

12 Cor mundum créa in me Deus: & spíritum rectum ínnoua in vis̃céribus meis.

C 13 Ne proícias me à fácie tua: & Spíritum sanctum tuum ne aúferas à me.

14 Redde mihi lætítiam salutâris tui: & Spíritu principali confírma me.

15 Docêbo inîquos vias tuas: & ímpij ad te cõuertêntur.

16 Líbera me de sanguínibus Deus Deus salûtis meæ: & exultâbit lingua mea iustítiam tuam.

17 Dómine làbia mea apéries: & os meum an-

D nunciábit laudem tuam.

18 Quóniam si voluísses sacrifícium, dedíssem vtique: holocaûstis non delectáberis.

19 Sacrifícium Deo spíritus contribulátus: cor contritum, & humiliâtum, Deus non despícies.

20 Benignè fac Dómine in bona voluntâte tua Sion: & ædificêntur muri Hierusalem.

21 Tunc

21 Tunc acceptábis sacrificium iustítiæ, oblatiô nes, & holocaústa: tunc impônent super altàre tuum vítulos. A

Lingua Hebraica iure sancta dicitur.

1 *Intrauit.* Honestè de re turpi. Quare hæc lingua rectè dicitur sancta, non modò, quia consignata habet diuina oracula, eáque Deus, Angeli, Adamus, sancti denique Patres antiquitus locuti sunt, verùm etiam quia sanctè, castè, & honestè de omnibus rebus, vt vt obscænis, & turpibus loqui solet, è R. Mose *a*. Aliqui addũt, quòd eius vsus propriè in cœlo futurus sit post resurrectionem, dum ea, Sancti in sæcula sæculorum laudabunt Deum: Ideóque Angelicam dici ab Apostolo *b*, vt Haymo in eum locum, item Remigius, Viualdus de monte regali *c*. Ioan. Cardinalis super Magnificat, Viguerius è D. Thoma *d*. B

a Lib. 3. Moreh, c. 9. p. 75.

b 1. Cor. 13. 1

c Lib. de laudibus, & triũphis triũ filiorum. c. 9.

d cap. 9. § 1. vers. 8. p. 103.

Christus est hic designatus

2 *Secundum.* Pro tua magna misericordia. *Magnam* addiderunt, vt indicarẽt respici ad Christum, nec de qualibet misericordia hic agi ad peccati remissionem, sed illa magna, quæ est per illum, iuxta illud *e*: *Secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem per Christum in hæreditatem incorruptibilem.* Quare, & infrà *f* ad ipsum respiciet. C

e 1. Petr. 1. 3.

f Vers. 14. & 20.

3 *Dele.* מחה *Mehé*, absterge. Meraph, à maculis. Macula tam altè inhæsit, vt copiosa lotione opus sit ad eam eluendam.

4 *Amplius.* Comparatiuus pro positiuo, vel superlatiuo, plurimum, copiosè. Vnde Heb. חרב *Hereb*, vel חרבה *Harbe* Quin Comp. quadrat. Amplius, & copiosius, quã anteà, purga me, ne in peccatum deinceps recidam. Copiosiore opus est lotione, & gratia, vbi prior non sufficit ad retinendam, & conseruandam puritatem. D

5 *Contra me.* F. regione mei, coram me, נגד *Neghed*, cõtrà, ex aduerso i. coram. Gall. *vis à vis*, vt *g castellum quod contra vo est.* Quare Philosophi Hebræorum opposita vocant מתנגדים *Mithnaggedim.* Peccatum meum assiduè video, mihi semper obuersatur ob oculos. Aperire oculos nequeo, quin illud mihi se obiiciat. Illud perpetuò fero in mea conscientia.

g Matt. 21. 2

6 *Tibi soli.* Id est, te solo sciente, & conscio peccaui.

Nam

A Nam hoc cæteros latuit. Kimhi. Sic Augustinus interpretatur illud Euangelij *a. Si peccauerit in te frater tuus*, te sciente. Quare subiunxit: *Et malum coram te* (solo) *feci*, per Expexelin. In Vriam quidem peccauerat, sed solum Deum offendisse se dicit: quia solus Deus eius erat conscius. Peccatum enim erat occultum. At R. Saadias, *Tibi soli peccaui*, id est, *tibi soli peccatum confiteor, tibi soli dico, peccaui.* Hinc veteres Hæbræi: *Peccatum in solum Deum est tegendum, in proximum est confitendum.* R. Ioseph, *Tibi*, (nunc supple,) soli peccaui, quoniam interiit Vrias: qui si viueret, in ipsum quoque peccassem, & me ei oporteret satisfacere. *Vt iustificeris*, iungendum cum primo vel quarto versu. Miserere, vel munda me, *vt iustificeris in sermonibus tuis*, id est, eo vt iustus, bo- B nus, siue verax sis in promissis, quibus pœnitenti veniam es pollicitus, vt tuorum dictorum, promissorumque veritas appareat. Hîc iustitiam sumi pro bonitate, & in promissis veritate, patet ex Paulo *b*, Hebraicè למען *Lemahan* finem declarat. *Eò vt, propterea vt.* Vnde Septuaginta verterunt ὅπως, non *Ac*, vel ὥστε. Quod qui non obseruant, *Vt*, accipiunt pro *ita vt, adeò vt*, quasi euentum rei non causam, siue finem designet. Quare iungunt cum proximis. Ita vt, adeò vt iustus sis in tuis ad me per prophetam Nathan sermonibus, & vincas C hominum iudicia atque sententias, cùm insimularis iniustitiæ erga me, siue iniustæ punitionis mei *c*, q.d. Iustus es Domine, & recta iudicia tua, quia peccaui tibi. Non me iniustè damnas, iudicas, punis. Quo pertinet illud Danielis *d*: *Tibi Domine Deus noster misericordia, & propitiatio, quia recessimus à te*, id est, misericorditer nos puniuisti. Nã graviora merebamur, quoniam à te recessimus. *Et vincas* (in iudicio) *cum iudicaris*, iniustitiæ, scilicet, vt cùm damnaris atque argueris promissionum non præstitarum, sis causa superior, litis victoriam obtineas, purus appareas ab omni inconstantia, & vitio. D Hebræa eodem recidunt. *Et purus sis*, id est, irreprehensibilis, inculpatus, *quando iudicaris*, vel *in iudicio tuo*. Ne quis dicere possit, te tunc aliter iudicare, quàm promiseris, mihi meum remitte peccatum *e*. *Mundi estote, quiescite agere peruersè, & venite, & arguite me dicit Dominus, nisi peccata vestra aiua, quasi nix dealbentur f. Iudicaris*, pas- siue

a Mat. 18. 15

b Rom. 3. 4.

c De quo 2. *Reg.* 12.

d Dan. c. 9. 9

e Esai. 1. 16. 17.

f Sic Esa. 30. *ver.* 15. *Ier.* 3. 1. 12. *Ezech.* 18. *vers.* 21. 23.

siuè, ἐν τῷ κρίνεσθαί σε, in iudicari te, quando tu iudicaris, accusaris, condemnaris, quãdo de te fit iudicium, quando tua opera homines iudicant, & tua facta curiosius examinant & exquirunt. Impij iudicant Deũ, quando accusant iniustitiæ, fæuitiæ, duritiei, vel negant esse misericordem & exorabilem. Heb. *in iudicare te.* Sed infinita, quantumuis voce sint actiua, sunt tamen etiam significatione passiua. Cõsule nostram syntaxin. Hieronymus actiuè contra Iouinianum, *cùm iudicabis.* Vt vincas, inueniaris iustus & purus, cùm iudicia tua exerces. Nam non nisi merentes castigas. Sed rectius passiuè, Vt mihi condonando iustus deprehendaris in sermonibus ac promissionibus tuis, & vincas, purus sis, rectéque feciſſe proberis, cùm de te iudicabitur. Et sic citat Paulus *a* Nam tum ipſe, tum Apostoli reliqui hac ferè translatione vſi sunt, quòd eam intelligerent non modo toto orbe receptam, verùm etiam fidam, vt quæ sententiam magis, quàm verba in locis obscurioribus spectasset.

a Rom. 3. v. 4 Apostoli vſi sunt translatione 70. interpretum.

Originalia peccata fons & principium.

7 *Conceptus sum.* Formatus sum prop. Sept. explicarunt fontem & principium peccati originarij. Nempè in conceptu transfunditur per seminis emissionẽ. Semen enim virile est peccati originarij vehiculum, vt non sit disputandum, animáne an corpus illud inuehat. *Concepit me.* Hebr. calefecit me, calore cõcepit me, חמם *hamá* transfertur ad fœminas concipientes, & per metaphoram cõcipere significat. Inde se natura & origine propensum esse ad peccatum queritur. Nam hoc intelligi de peccato & corruptela originaria Hebræi nobiscum asserunt, vt Abben Ezra *b* quam septẽ nominibus appellari in Scriptura docent, Malum *c.* Præputium cordis *d.* Inimicum siue osorem *e*, scãdalum, siue offendiculum *f*, cor lapideum, siue lapidem *g* Aquilonarem, siue eum, qui ab Aquilone est *h*, denique immundum *i*. Aliqui etiam interpretantur, calefecit me. i. fouit me, & gestauit in vtero. Vnde Augusti, legit, in vtero me aluit, vt non tantùm concepti, & nati simus in peccato: sed etiam nutriti, & gestati in materno vtero. Symmachus, *genuit.* Rom. Psal. *peperit* Inepte nonnulli non de peccato originis, sed actualis parentum libidinis, & concupiscentiæ intelligunt. Præterea in Hebr. singulariter, *in iniquitate, in peccato*: quoniam non nisi est vnum peccatum originale, in quo concipiamur, & nobis ad malum

b in 14. Iob
c Gen. 6. 16
d Pro. 26. 24
e Deu. 10. 5.

Hebræi originis peccatum quibus nominibus nuncupent.

f Esa. 57. 14
g Exe. 36. 26
h Ioe. 2. v. 14
i vt hoc loco. Iob 14. v. 4.

A malum procliuitas inferatur: quod tamen multa dici possit, quia est omnium aliorum fomes, origo, ac seminarium. Vnum ergo est per se, multa per effectus.

8 *Ecce enim veritatem.* Alia ratio, qua eblanditur veniam. Ecce enim fidē dilexisti, & ignota, atque abstrusa mysteria tuæ sapientiæ reuelasti mihi. Parce: nam fidem retinere me vides, & notitiam tuæ cœlestis sapientiæ, qua me imbuere dignatus es, ne frustrà spiritum Propheticum mihi dedisse videare. *Veritatem*, fidem, religionem, & doctrinam veram, firmitatem religionis, vel integritatem conscientiæ. *Incerta*, abstrusa & arcana, nullis aut paucis cognita de Christo, & lege tua, vt promissiones misericordiæ per semen benedictum *a*. Sic me dilexisti, vt ineffabilia sapientiæ arcana per Propheticum Spiritum mihi monstraueris. Euthym. Masoretæ construunt cum præcedentibus: *in tectis sine incrustatis* id est, in renibus, qui sunt obtecti & incrustati adipe, & intus *veritatem dilexisti*. Sed nihil est necesse. Itaque Septuag. sic distinguunt. In obtectis, & in occulto sapientiam manifesti mihi, id est, in rebus mihi occultis, vt interpretatur R. Abraham, qui sensus

B est Septuaginta.

9 *Aspergis*, expiabis propriè, à peccato purificabis. Tu aspergito me, non sacerdotes legis, & mundabor, laua me, &c. Futura pro Imperat. vel hypothetica locutione *b* q.d. Si me asperseris, non Sacerdotes Aaronij, mundus verè ero: si tu me laueris, non ministri Mosaici, verè albescam. Nam id facies aspersione sanguinis, non vitulorum, hircorum, vitulæ ruffæ, qui tātùm confert ad emundationē carnis, sed Christi Domini, quem non est dubium emundare conscientias *c*. Est enim agnus Paschæ verus, de quo illud *d*, *Immolate Phasc, fasciculosque hyssopi tingite in sanguine, & aspergite ex eo super limina, & utrumque postem Hyssopo*, fasciculo ex ea herba origano siue serpyllo siluestri simili facto *e*. vel Metonymicè, hyssopæo aspersorio, quo spargebatur sanguis victimarum super populum. Alludit quidem ad typum vaccæ ruffæ *f*, & reliquas legis expiationes, quæ fiebāt sola hyssopo, siue fasciculo ex ea facto, vt in purificatione è contactu mortui, quemadmodum docet Abben Ezra *g*, vel aspersorio constante ligno cedrino, hyssopo aqua & sanguine pecudum madefacto, & filo

a Gen. 2. ver. 15. Colloss. 1. ver. 2.

b vt ver. 17.

c Heb. 9 14. Christus agnus paschæ verus.

d Exod. 12. 22. 23.

e Exo. 12. 13.

f Num. 19. ver. 2.

g Leuit. 14. ver. 6.

coccineo, ad spargẽdũ vel victimæ sanguinẽ, vel aquã lustralem pro purificatione Israëlitarum mãducaturorũ agnũ Paschæ, leprosi, domus lepra infectæ *a*, sed tamẽ intelligit *aspersionem sanguinis Domini*, secundũ quam electi sumus, atque adeò salui *b*. q.d. Asperges me Christi tui sanguine, siue, vt Petrus loquitur, mũdabis me aspersione sanguinis veri agni Christi, túmq; *super muẽ dealbabor*, verè iustus ero, non per imputationem dumtaxat, &c Petit ergo expiationem á peccatis per Christi sanguinẽ, quivictimarũ sanguine significabatur. Nec tamen inutilis erat sanguis externarũ pecudũ illo tẽpore aspersus. Nã expiabat, vt & reliqua veteris legis sacramenta ex opere operãtis, i. ex fide & pietate offerentis. A

a Exod. 12. ver. 23. Num. 19. ver. 6. Leu. 14. v. 6. Heb. 9. v. 13.

b 1. Pet. 1. ver. 2.

Sacrificia veterum quomodo eis prodesse.

B

10 *Auditui meo dabis.* Me si à peccato laueris, lætum facies. Tunc libenter & iucundè audiam de tua reconciliatione nuncium, quam sequitur animi gaudium & lætitia *c*, & corporis melior habitudo *d*, *Humiliata*, attrita prop. q, d. sum extremo dolore ad ossa vsque affectus propter istud homicidij, & adulterij scelus. Alij ossa Metonymicè accipiunt pro membris.

c Rom. 5. v. 1.

d Prou. 17. ver. 22.

11 *Auerte faciem.* Peccatum cum iniquitatẽ cõfundit *e*, ἐν παρανομίαν. Hinc apud Ioannem *f*, *faciens peccãtum, idem & facit iniquitatem, quia*, inquit, *peccatum est iniquitas.* Errant ergo, qui peccatum generalius esse dicunt. Nam iniquitatem propriè enunciari de iniuria proximo facta, illud etiam, cũ quis in seipsum peccat, vel in Deum. C Hæc enim re nihil differunt, sed sola notatione.

e vt ver. 7.

f 1. Ioa. 3. 4.

12 *Cor mundum*, puram mentem & integram conscientiam. *Spiritum rectum*, i. Spiritum sanctũ, vel animam rectam, non deflectentem, firmam (ad superandas omnes tentationes & difficultates.) Vtrũq; affert R. Kimhi. *In visceribus*, in intimis, vt interiora mea sint pura, & recta, & spiritus quem prius habui, renouetur.

13 *Spiritum Sanctum*, רוח הקודש, *Ruah hakkódes*, interdum est diuina res, quæ tertiã S. Trinitatis personam constituit à Patre Filiôque procedentem. Interdum diuina eius actio, siue inspiratio Vterque intellectus loco congruit. Ne auferas mihi tuum Sanctum Spiritũ, per quem tua dona nobis distribuis, per quem nos interim consolaris & foues, quem & substantialiter in animos nostros infundis, non modo efficaciter. Rursum ne auferas mihi sanctam eius in homines actionem, diuinam eius inspirationem & afflatum. D

Spiritus S. quid d. signet

14 Le

A 14 *Lætitiam*, consolationem tuam salutarem, quam antea habebam ex fide in Christum, & ex gratia ipsius in me tũ inhabitante. *Salutaris tui*, conseruationis tuæ, vel saluatoris tui lætitiam, quam mihi solebat afferre Christus salutare tuum *a*, Sic meminerit trium diuinarum hypostaseon.) mihi redde, mihi restitue. Eam enim amiserat peccato adulterij cum Bethsabea, & homicidij in Vriam. Sic nos peccatis amittimus lætitiam & consolationem spiritualem, recuperamus Dei reconciliatione. *Principali* Spiritu præcipuo, principe, & primario sustenta & corrobora me. Sic hanc vocem in-

a Luc. 2. 30.

Trium hypostaseon diuinarum meminit.

B terpretatur R. Salomo. At recentiores, Spiritu spontaneo, liberali & beneficio. Spiritꝰ sanctus est Spiritus principalis, quoniam inter cæteros, qui dicuntur spiritus, vt Angeli, excellit, vt inter creaturas creator, inter subditos princeps & dominus. Vnde κατ' ἐξοχὴν appellatur Spiritus, Spiritus sanctus, Spiritus Dei. Est etiã spontaneus, beneficus, & liberalis, quoniam liberaliter se communicat, noxas remittit, profusè dona Dei distribuit, nos spontaneos & liberos facit, ne peccato seruiamus, sed sponte ac liberè Deo pareamus. *Verè liberi eritis, si filius vos liberauerit b* per suum S. Spiritum liberũ no-

Spiritum S. cur dicatur Spiritus principalis.

b Ioa 8. 36

C strum arbitrium sanans, & perficiens. Hîc recentiores non Spiritum sanctum intelligunt in nobis istorũ auctorem, ac causam, sed spiritum siue animũ humanum, quem renouari petat. *Confirma*, fulci me, corrobora, sustenta.

15 *Vias tuas*, voluntatem tuam, & legem, vt resipiscant, doceb̃o. Intendam conuertendis aliis. Satisfactionis species. Pollicetur enim in beneficij agnitionem se daturum operam, vt suo exemplo alij ad resipiscentiam perducantur.

Satisfactionis species intendere aliorum conuersioni.

16 *A sanguinibus* à peccato homicidij. à cæde Vriæ, ne propter eum interfectũ puniar, *Deus salutis meæ*, qui me

D saluare soles. *Exultabit*, actiuè, laudabit cũ gaudio, modulabitur, exultando canet iustitiam tuam, qua scilicet iustificas impios. q d. Remittite mihi peccatum, & pœnam sanguinis Vriæ iniustè effusi, & exultabit lingua mea de tua iustitia, canet tuam virtutem & fidem in seruandis promissis. Ea enim præstare iustum est.

17 *Domine labia mea*. Hunc versum veteres Hebræorum Patres (in tract. Berachoth) decreuerunt in cuiusque precationis principio commemorari, (quos imitamur

Hebræ veteres vñ'deprecationes suas ita.

in Matutinis) tum quoniam commodus est ad mentis præparationem impetrandam, tũ quia incipit ab אדני *Adonai* per Aleph, Daleth, Nun. Iod. quo scilicet diuino nomine duce in conspectũ nominis Tetragrammi intrat oratio, indéque transmittitur & impletur, quicquid creaturarum necessitas exigat, exẽplo Abrahæ, qui primus Altissimum vocauit. אדני Adonaï, clamans *a*, אדני *Adonai Elohim quid dabis mihi?* Hæc R. Ioseph in Saare Orá. *Aperies*. i. aperi. De quo supra *b*, vel hypothetica linguæ locutio. Si Domine labia mea aperies, os meum annunciabit laudem tuam. Dabis enim argumentum tui laudandi è meorũ peccatorũ condonatione. Locus cõtra Pelagianos de Dei gratia ad precandũ necessaria.

a Gen. 15. 2.

b Psal. 6. vers. 11.

18 *Sacrificium*, Leuiticum scilicet. Heb. *mactationem*. *Vtique*. sane dedissem. Non enim fuisset graue tanto regi, multas hecatombas offerre, si huiusmodi sacrificia sufficere existimasset ad peccatorum remissionem. Debet construi cum verbo dedissem. Nam Græcè est particula potentialis, ἔδωκα ἄν. Latinè esset expletiua. Quare in Heb. desideratur. *Non delectaberis*, ad placandam iram tuam. Etsi autem, & tunc, & postea sacrificarit Dauid, id tamen in fide, & legis reuerẽtia factũ. Euthymius. Quoniam legis opera, etsi secundum se accepta non iustificarent, tamen quatenus fiebant ex obedientia erga Deum. & fide in venturum Mediatorem iustificabant. Itaque huiusmodi iustificatio in Scriptura solet tribui fidei, & obedientiæ, potius quàm Sacrificiis.

Sacrificia veteris legis quo modo iustificandi vim haberent.

19 *Contribulatus*, fractus prop. verè pœnitens. *Humiliatum*, percussum, attritum. Contritione Deus vtitur, pro instrumento ad peccati remissionem. Nazianz. Apologia prima.

20 & 21. *Benigne fac do.* Hos duos versus R. Kimhi de diebus Christi nobiscum interpretatur. Benefac Domine pro tuo fauore, & gratia Sioni. & restaura Hierosolymam à Barbaris, & tyrannis Satanæ administris dirutã. Præcipuè spiritualem eius per Christum redintegrationem intelligit, quam experitur quotidiè Ecclesia. Interim quia Dauid verebatur, ne propter suum peccatum multa pateretur populus, vt fuerat Deus cõminatus *c*, quando pestem immisit, rogat ne id fiat, sed ædificentur muri Hierusalem. i. durent, vigeant, stabiliantur, & si eos destrui contingat, restaurentur. Ædificari est firmari, stabiliri, manere in sua firmitate, & statu, vsu Scripturæ

c 2. Reg. 12. ver. 10. 11.

Sion,

A *Sion*, datiui casus. Benefac Ecclesiæ tuæ, tuo populo. Sion nẽ elegerat, in qua solenniter inuocaretur. Aliqui referũt ad restitutionem è reditu Babylonicæ captiuitatis.

21 *Tunc*. tempore illo fauoris, benignitatis, & bonæ voluntatis tuæ, & quo Sionis muros siue Ecclesiam restitues *acceptabis sacrificia iustitiæ*, nostræ, acceptam habebis iustitiam nostram, opera nostra iusta, quæ hoc iræ tempore tibi minus placent, nec tuam merẽtur gratiam. Illud est Scholasticorum. *Extra gratiam opera bona non sunt meritoria, nisi dispositiue* Sacrificium iustitiæ nihil aliud

B esse, quàm iustitiam, iusta opera & sancta docuimus supra 4, de tempore Christi. Tunc acceptam habebis nostram iustitiam, quæ cum per legẽ, siue propter legem, tibi minus grata sit per, siue propter Christum erit gratissima. Tũc gratos & acceptos vitulos ad aras tuas immolabunt. Cultum Euangelicum Deo suauissimum legalibus, & Mosaicis ceremoniis adumbrat. Sic Oseas. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum*, siue, vt Septuag. vertunt, & Paulus sequitur *b*, *fructum labiorum*. Sunt autem vituli, siue fructus labiorum, laudes Dei, gratiarum actio, & vt Paulus interpretatur, Hostia laudis. Quod de

C sacrificio Eucharistiæ commodè intelligitur. *Habemus enim & nos altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt c*. nempe arã in qua consecratur corpus Christi ex Oecumenio, & Haymone ad illũ locum. Et tunc *Sacrificium Iustitiæ*, id est iustificans, iustitiam & gratiam conferens. *Imponent*, grate & acceptè scilicet, cum tua gratia, acceptatione, & beneuolentia. Alioqui imponebant tempore Dauidis victimas super altare, sed illæ minus erant gratæ & acceptæ, propter pretium nondum persolutum. Et quando acceptabantur à Do-

D mino, hoc contingebat ex opere operantis. i. fide & pietate offerentis. non per se, ex ipsa actione & institutione, cum iam per & propter Christum cultus Christianus sit vtroque modo Deo gratus & acceptus, suapte scilicet ratione ac institutione, deinde fidei & pietatis interioris vi.

***

Opera non sunt meritoria extra gratiam.

a Psa. 4. ver. 7.

Ose. 14. 3.

b Ibidem. Heb. 13. 15.

c Ibid. 10.

Sacrificium Christianorum ex opere operato & ex opere operantis Deo gratum.

A

ARGVMENTVM.

Doeg Idumæum Saulis pecuarium increpat, exitium, sibi salutem præsagiens.

1 In finem, intellectus Dauid, cùm venit Doeg Idumęus, & annunciauit Saulı, & dixit, Venit Dauid in domum Achi-melech. 1. Reg. 22. b. 9. LI. Hebr. 52.

B

QVid gloriâris in malítia: qui potens es in iniquitáte.

3 Tota die iniuſtítiam cogitâuit lingua tua: ſicut nouácula acúta feciſti dolum.

4 Dilexiſti malıtiam ſuper benignitátem: iniquitâtem magis, quàm loqui æquitâtem.

C

5 Dilexiſti ómnia verba prȩcipitatiônis: lingua dolóſa.

6 Propterea Deus déſtruet te in finem, euêllet te, & emigrâbit te de tabernáculo tuo, & radícem tuam de terra viuéntium.

7 Vidébunt iuſti, & timébunt, & ſuper eum ridébunt, & dicent: ecce homo, qui non póſuit Deum adiutórem ſuum.

8 Sed ſperâuit in multitúdine diuitiârum ſuârum: & præuáluit in vanitáte ſua.

D

9 Ego autem ſicut oliua fructífera in domo Dei: ſperâui in miſericórdia Dei in ætérnum, & in ſæculum ſæculi.

10 Confitébor tibi in ſæculum, quia feciſti: & expectâbo nomẽ tuum, quóniam bonum eſt in conſpéctu ſanctórum tuórum.

2 Qui

A

2 *Qui potens.* Vocatiui casus O potens Doëg iniquitate & scelere. Chald. *qui potens es, vt damnes sanguinem iustum.* Non tam rectè aliqui Apostrophas Psalmi referunt ad Saulem ipsum. Doëg (erat enim Idumæus, idest, semiiudæus) typus hæreticorum accusantium Achimelech, & sacerdotes Domini innocentes. *In iniquitate.* Hebr. iuxta Septuag. *scelus ad*, id est, ad scelus, per Anastrophen: vt apud Virgilium, *Italiam contra*, חסד *Hesed* sæpius in Leuitico *a*, scelus, probrum. Masoretæ, quos sequuntur recentiores, acceperunt pro Dei misericordia, quoniam aliter distinxerunt, & אל notarunt per Tseri, non Segol, *Misericordia Dei tota die est.* Quid gloriaris in malefactis ô potens Doëg, cùm Dei misericordia sit perpetua erga bonos? Græca debent restitui è nostra versione. Nam in eis desideratur Præpositio, *in.*

a *seorsum*, c. 20.

B

3 *Tota die.* quouis tempore, vel per singulos dies, vt Symmachus. Hæc ad superiorem versum Masoretæ transtulerunt, vt iam attigi. *Cogitauit.* Meditatam locuta est, diúque animo agitatam, & deliberatam, è composito, & destinata malitia, non per imprudentiã. Ideò enim Metaphoricè tribuit linguæ, quod est cordis & animi. *Sicut nouacula*, quæ præter expectationem aberrat, secans carnem, vel iugulum loco capillorum & barbæ. Sic tu pernicioſè fefelliſti. Sic tu celeri fraude, & præter opinionem meã, me grauiter læſiſti. Nouacula sæpè imprudenter acutie ſua fallit, & aberrans petit iugulum: idqúe expeditè & celeriter. Ita *lingua pusillum membrum ingentium malorum incendium excitat b.*

C

b *Iac.3.v.5.*

4 *Super.* pluſquam. Malum præ bono. Modus comparationis Hebraicæ. *Sela*, ô indignitatem, ô scelus.

D

5 *Præcipitationis*, deglutitionis propriè, & absorptionis καταποντισμὸς *demersionis.* Verba, quæ bonis, præsertim sacerdotibus Domini, præcipitationem, deuorationem, perniciémque attulerunt. Rabbi Dauid. Vniuersam enim sacerdotum familiam penitùs perdiderunt, etiam fœminas, liberos, iumenta, & ciuitatem, præter Abiathar *c*, *Lingua dolosa.* ô lingua. Vocatiui casus. Rabbi Abraham, O maledice, ô fraudulente. Alij Ablatiui, per linguam. Hebraica vtrumque patiuntur.

c *1.Reg. 22. 9.28.29.*

6 *In finem*, in perpetuum, funditus, vt feras pœnam tãlionis. Nam sic Hebr. *Emigrabit*. Actiuè: expellet, transferet te. *Radicem*, firmitatem, potentiam, opes, familiam, prolem. *De terra viuentium*, hominum, qui hac in vita degunt. De hoc mundo, in quo degitur hæc mortalis vita: quoniam te tuósque omnes interficiet. Vel de futura vita, de cœlo, vbi est terra verè viuentium. Etiam hic *Sela*, ô iustum Dei iudicium.

7 *Videbunt*, exitium tuum ô Doeg. & timebunt Deum, eum venerabuntur, reuerebuntur. Nam timere hic non de timore seruili, sed de filiali reuerentia. In Hebr. autem est elegans Paronomasia, inter verba, quæ vtcumque hîc cernitur, *Videbunt*, *timebunt*, *videbunt*. *Super eum*, eius supplicio & vltione lætabũtur *a*, iudicia Dei comprobando, tamquam iustarum vltionum spectacula & exempla, vt cæteri erudiantur, & discãt pietatem atque virtutem. *Ecce*, δεῦτε ἴδωμεν, quasi Doeg digito commonstrans. *Homo*. In fonte est Ironia Gallicè, *voila le brane*. Nam גבר *Gheber* non sonat hominem quemlibet, sed præcellentem aliis, vel virtute, vel potentia. *Adiutorium*, fortitudinem propriè.

a vt Psa. 58. vers. 11.

8 *Praualuit*, roborauit se in prauitate sua propriè. Nixus est in sua improbitate, dum octoginta quinque Sacerdotes, & totam eorum ciuitatem trucidauit, carnificis officio apud Saulem functus. Chald. *fortis factus es in pecunia tua*, vt Septuag. *In vanitate* in vanis & fluxis opibus. Solet enim Dauid more Prophetarum eadem repetere. Sic R. Saadias pro opibus accepit à verbo הוה, *Hawa*, *fuit*, vt Græcè εἶναι, Latinè, olim. *Habentia*, apud Nonium è Claudio Quadrigario, *Animos* (inquit) *eorum habentia inflarat*. הוה *Hawa* tamen aliis locis prauitatem propriè significat.

9 *Ego autem*, ero suppl. vel versabor, sicut oliua virens. *In Domo Dei*, in qua Deus colitur, & è qua nos exulo. Est autem Antithesis, Periit Doëg, ego autem supererо Saüli, & regnabo. Sic *b*. *Vade & reuertere in Aegyptum, Mortui enim sunt, qui quærebant animam tuam*. *Fructifera*, virens propriè vel frondosa. Sed plus est *Fructifera*. Nam iusti non solùm sempiternis foliis virent, sed etiam *fructum faciunt in tempore suo c*.

b Exod. 4. ver. 19.

c Psal. 1. v. 3.

10 *Quia fecisti*, hanc rem, hanc vindictam insignem, iudicium meum ex Doëg. *Expectabo nomen tuum*, te, tuum auxilium, vim, virtutem, efficaciam tui nominis. Etiamsi

A tiamsi differas opem, sperabo in nomine tuo, in te, in tua gratia, misericordia, auxilio, quoniam id salutare est apud Sanctos: quoniam id bonum & vtile est coram Sanctis tuis, & ex eorum sententia atque iudicio. *Quoniam bonum est.* Refertur ad totum cõplexum. Quoniam bonum est expectare nomen tuum. Alij ad nomen, Quoniã bonum est nomẽ tuum *a. In conspectu*, quoniam piis est dulce, *Aug.* cum impiis, & iis qui non gustarunt nomen tuum, sit ludibrio, propterea que amarum.

a *vt seq. psal. vers.* 7.

B

ARGVMENTVM.

Impiorum infinitum esse numerum. Quare optat aduentum Christi, qui ab illis bonos seruet.

1 In finem, pro Maeleth intelligentia Dauid. LII. Hebr. 53.

C

DIxit insípiens in corde suo: non est Deus.

3 Corrûpti sunt, & abominábiles facti sunt in iniquitátibus: non est qui fáciat bonum.

4 Deus de cœlo prospéxit super fílios hóminum: vt vîdeat, si est intélligens, aut requîrens

D Deum.

5 Omnes declinauêrũt, simul inútiles facti sunt: non est qui fáciat bonum, non est vsque ad vnum.

6 Nónne scient omnes, qui operántur iniquitâtem: qui dévorant plebem meam, vt cibum panis?

7 Deum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre, vbi non erat timor.

8 Quóniam Deus dissipâuit ossa eórum, qui homínibus placẽt: confusi sunt, quóniam Deus spre-

uit eos.

9 Quis dabit ex Sion salutàre Israël? cùm conuerterit Deus captiuitatẽ plebis suę: exultàbit Iacob, & lætabitur Israël.

---

2 Concurrit cum decimo tertio suprà. At illic loquebatur de corrupto sui temporis mundo, hic de eodem corrupto sub Christi tempora. Vnde de Gog & Magog (Sarracenis & Turcis) Hebræi intelligunt. *In corde suo.* Nam scelus Atheïsmi est turpius, quàm vt quis palàm illud audeat profiteri, nisi Resp. planè sit perdita. Hinc Athenienses Protagoram, Theodorum, Diagoram, &c. propter solam suspicionem sustulerunt, &c.

Peccatum Adæ corruptionis caussa.

3 *Corrupti sunt*, Aliqui de homine corrupto per peccatum Adæ, vt enumeret præcipuos effectus peccati originarij. Nam à lapsu Adæ omnes ad impietatem defciuerunt.

Duæ Dei prospicientis mundo filiæ Iustitia & misericordia.
a *vers.* 7.
b *vers.* 9.

4 *Deus*, àpsal. 13. discrepat, quod hîc *Deus*, ideſt, אלהים *Elohim*, illic *Dominus*, id est, יהוה *Adonai* siue nomen ineffabile, quòd Deus prospiciat nunc vt iudex, & vltor: nunc vt clemens & misericors. Sic infra *a Deum*, cùm psl. 13. *Dominum* Sic etiam infra *b Deus* cum illic *Dominus*. Duæ enim sunt rationes & modi prouidentiæ, quasi Dei mundo prospicientis filiæ, Iustitia & misericordia. *E cælo* tamquam è specula. *Si est intelligens*, an sit qui sapiat, vel curet Deũ. Si. interrogat Græcè & Hebraicè.

5 *Omnes declinauerunt.* Et vidit cunctos declinauisse à suo officio, nec esse vnum qui suæ vocationi respõdeat, vt proinde erumpat in voces sequentis versus.

c *sicut psal.* 58. *vers.* 12.
d *vt psl.* 94. *vers.* 11.
e *vt Ex.* 22. *vers.* 24.
f *Iac.* 2. *v.* 6.

6 *Nónne scient*, nónne sapient. Vel est Aposiopesis. Nónne scient Deum esse, ex ipsius tam euidẽtibus iudiciis. *Plebem meam*, meos populares, vel populum mihi subditum *c*: vt pronomen referat Dauidem, non Deum. Si Deum, Deum Dauid inducet ex abrupto loquentem per *πάθος d*, atque plebem suam appellantem pauperes *e*, de quibus violatis similiter Scriptura conqueritur his verbis *f*. *Nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit, vos autem exhonorastis pauperem. Nónne diuites per potentiam opprimunt vos?*

7 *Deum*

A 7 *Deum non invocauerunt.* Reuertitur ad suam narrationem de corrupto hominum statu, si duo præcedentes versus interpositi sint per Mimesim Dei loquentis. Sin minus, continuabit. *Vbi non erat timor,* vbi nulla erat trimendi causa, & occasio, fugientes nomine persequēte. Metonym. effectus pro causa. Quod refert ad mentis perturbationem, & conscientiam *a*. Alij, vbi viderint Deum de impijs supplicium sumere, trepidabunt timore, cui nullus vmquam similis. Hæc autem addita sunt præter Psalmum 13. cum toto sequenti versu. *a* vt Leui. 26. vers. 17.

B 8 *Quoniam.* Ratio superioris hemistichij. Illic trepidauerunt timore panico, & diuinitus immisso. Quare? quia illorum vires Deus dissecit. Sequens hemistichiū continet eandem sententiam. *Ossa*, potentiam, robur. Præterita autem pro futuris, dissipabit, confundentur. *Qui hominibus placent.* i. carnalibus, qui in gratiā hominū & carnalium Dei metū deserunt, religionē dissimulāt, persequuntur, &c. Homines hic sumuntur in malā pro vanis, carnalibus, mundanis, vt apud Paulum *b*, *An quæro hominibus placere? si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Homo enim suaptè natura, & nisi ducatur Spiritu sancto, quid aliud quā vanitas. &, vt loquitur Scriptura, *caro, & sanguis.* In fonte est elegans apostrophe ad *b* 2. Cor. 5. 3. & Gal. 1. 10 1. Cor. 15. 50

C populū, vel Christum. *Dissipauit ossa obsidentium, atque oppugnantiū te, ô populе mi*: de quo supra *c*, vel potius ô Christe. Vnde quod sequitur, confudisti (eos) spe sua eos deiecisti, quoniam Deus auersatus est illos, ad Christum per apostrophen. R. Kimhi restringit. Si etiam ad populum, confudisti, ô populе mi, eos, eorum spem, qui te deuorare cupiebant, & expugnare, frustratus es, quoniam Deus eos est auersatus, ac illorum conatus à te depulit. *c* Vers 6.

9 *Quis dabit ex Sion.* Vtinam det Dominus. Vaticinatio

D de Christo dando ex Sion. *cùm conuerterit,* cùm liberarit populum suum à captiuitate. *Captiuitatem*, à peccato, morte, & vinculis Satanæ.

ARGVMENTVM.

Deum contra aduersarios implorat. Sese eius laudes, post liberationem, prædicaturum.

1 In finem; in carminibus intellectus Dauid; cùm veniſſent Ziphęi,& dixiſſent ad Saul,Nónne Dauid abſconditus eſt apud nos? 1.Reg.23.c.19. 26.a.1.LIII. Hebr. 54. A

Eus in nómine tuo ſaluum me fac: & in virtúte tua iúdica me.

3 Deus exáudi oratiónem meam: aúribus pércipe verba oris mei.

4 Quóniam alièni inſurrexêrunt B aduerſum me:& fortes quæſiêrunt ánimā meam: & non propoſuérunt Deum ante conſpêctum ſuum:

5 Ecce enim Deus ádiuuat me:& Dóminus ſuſcêptor eſt ánimæ meæ.

6 Auêrte mala inimicis meis : & in veritâte tua diſpêrde illos:

7 Voluntáriè ſacrificabo tibi : & confitêbor C nómini tuo Dómine,quóniam bonum eſt.

8 Quóniam ex omni tribulatiône eripuíſti me: & ſuper inimícos meos deſpéxit óculus meus.

1

2 *In tuo nomine.* Per;vel propter tuum nomen.tuo nomine,tua cauſa,propter te, ſic quod ſequitur: *In virtute tua*,propter tuam potentiam,quia potes,vel vt ſit ablatiuus non cauſæ,ſed modi,vel inſtrumenti,per tuas vires,& robur vlſciſcere,& defende me.Alij,patrocinare mihi tuis viribus.Pſalterium Romanum, *Libera me:* D

4 *Alieni.* Extranei,alienigenæ.Sic appellat Ziphæos; vel vniuerſum exercitū Saulis, quaſi barbaros, & hoſtes a.etiam ſi eſſent de ſua gēte.Aliqui tamen gentiles miniſtros,quorū præſidiis Saul ſtiparetur,intelligunt, quaſi plus eis,quàm popularibus fideret. *Fortes*,violēti; ſæui inſidiantur vitæ meæ.Saul,& eius Satrapæ,*Deum*, Dei metum ante oculos ſibi non propoſuerūt. Nullam Dei rationem,& ſenſum habuerunt. *Sela*, ô indignitatem,ô rem luctuoſam,& lachrymabilem:

a Eſa.1.7.

5 *ſuſcep*

A 5 *Susceptor.* Tutor, adiutor, & defensor. Optimè expresserunt. Hebraismum: *Tu es in sustentantibus animam meam, siue fulcientibus,* vel potius, *Tu es in sustentatoribus.* Nã participium constructum ad nominum instar, in nomen degenerat. Quomodo sæpè Scriptura loquitur *a*, vt: *Moses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel in invocatoribus nominis eius b, & ne esto in fideiussoribus c, & ne esto in vini potoribus.* Hunc fortasse sensum Plautus in prologo Casinæ. *Qui estis in senioribus,* id est, qui estis seniores. Neque enim hæc formula tam significat Deum inter eos, qui sustentant, quasi aliqui alij sustentent, quàm
P esse sustentatorem simpliciter. *Anima,* vitæ per Metonymiam.

a Psal. 98. 6.
b Pro. 22. 26
c Pro. 23. 20

6 *Averte.* Redde, repende mala, quæ mihi machinantur. Retorque mala mihi frustra. in inimicos meos q. à me verte mala in inimicos meos. Nam non temerè Septuaginta vsi sunt hoc composito ἀνάπεμψον, vt attigit Theod. pro ἀπ' ἐμοῦ πρόσπεμψον. Hinc Heb. *Redire faciat* per Enallagen. personæ. i. retorque à me, & regere in illos. *In veritate tua,* per tuum verum promissum, per tuorum dictorum fidem, & veritatem. *disperde,* exscinde propriè.

C 7 *Voluntariè.* Animo voluntario, vltrò, spontaneè, libenter. Vel vltra debitum, spontanea oblatione, quæ pertinebat ad gratiarum actionem. & erat species sacrificij pacifici, נדבה *Nedaba d,* Sacrificium supererogationis, hodie loquimur, oblationem spõtaneam, & voluntariam sacrificabo tibi. Non tantum offeram, quæ mihi iniunxisti, & ad quæ me obligasti, verum etiam addam multa sponte, & liberè. Vox Hebræa hæc sonat *e*: Quod imitabantur Pagani, vt apud Virg. *f Communémque vocate Deum, & date vina volentes. & g Volens vos Turnus adoro, Confitebor,* profitebor. palàm, & publicè
D celebrabo nomen tuũ, id est, te. (Sic de Deo loquuntur per circumlocutionem, honoris causa) quoniam id bonum est, & salutare. Scilicet confiteri, & laudare. Alij subtiliùs referunt ad nomen, quia nomen tuum est bonum. i. quia tu es bonus.

d Leuit. 7. 16
e Leui. 7. 12.
f 8. Aeneid.
g & 10.

8 *Quoniam ex omni.* Sub. לאמר *Icemor, dicendo,* Est enim mimesis. Confitebor te dicendo, *Quoniam* (quod) *ex omni tribulatione, &c.* Sine mimesi, *quoniam* erit causalis, quòd eo quòd me ex omni tribulatione eripueris, & despexeris, &c. *Despexit,* respexit quicquid optabam. Nam Saul ab obsidendo Dauide destitit coactus exercitum

citum in Philistæos ducere, qui irruperant in terram Israël *a*, Chaldæus subaudit vindictam, quam expectabam. *Cum voluptate*, inquit, *videri vltionem inimicorum*. Est enim Aposiopesis. è R. Kimhi. Vel more Hebraico prepositio. *Super*, Latinè redundabit. Omnes inimicos contempsi, eos minimè deinceps metuam, tua fretus gratia. Licet lætari Dei iudiciis zelo iustitiæ, non amore vindictæ. A

a 1. Reg. 23. 3 per. 22. 23.

ARGVMENTVM.

Deum, vt se à falsis simulatisque amicis seruet, eósque puniat obtestatur. Christo congruit. B

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid. LIIII. Heb. 55.

EXaûdi Deus oratiônem meam, & ne despéxeris deprecatiônẽ meam: intênde mihi, & exâudi me. C

3 Contristâtus sum in exercitatiône mea: & cõturbâtus sum à voce inimici, & à tribulatiône peccatôris.

4 Quóniam declinauêrunt in me iniquitátes, & in ira molêsti erant mihi.

5 Cor meum conturbâtum est in me: & formîdo mortis cécidit super me.

6 Timor, & tremor venêrunt super me: & contexêrunt me ténebræ. D

7 Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colùmbæ: & volábo, & requiêscam.

8 Ecce elongâui fugiens: & mansi in solitúdine.

9 Expectâbam eum, qui saluum me fecit: à pusillanimitâte spíritus, & tempestâte.

10 Præ

A 10 Præcípita Dómine, & díuide linguas eôrum: quóniam vidi iniquitâtem, & contradictiònem in ciuitâte.

11 Die ac nocte circúmdabit eam super muros eius iníquitas: & labor in médio eius, & iniustítia.

12 Et non defêcit de platêis eius: vsura, & dolus.

13 Quóniam si inimîcus meus maledixîsset mihi: sustinuîssem vtique.

B 14 Et si is, qui óderat me, super me magna locûtus fuisset: abscondîssem me fórsitan ab eo.

15 Tu verò homo vnânimis: dux meus, & notus meus.

16 Qui simul mecum dulces capiêbas cibos: in domo Dei ambuláuimus cum consênsu.

17 Véniat mors super illos: & descêndant in infêrnum viuêntes.

C 18 Quóniam nequítiæ in habitáculis eôrum: in mêdio eôrum.

19 Ego autem ad Deum clamâui: & Dóminus saluàbit me.

20 Véspere, & manè, & merídie, narrâbo, & annunciâbo: & exâudiet vocem meam.

21 Rédimet in pace ánimam meam ab his, qui appropinquant mihi: quóniam inter multos erant mecum.

D 22 Exáudiet Deus, & humiliâbit illos: qui est ante sæcula.

23 Non enim est illis commutátio, & non timuêrunt Deum: extêndit manum suam in retribuêndo.

24 Contaminauêrunt testamêntum eius: diuîsi sunt ab ira vultûs eius: & appropinquâuit cor illius.

25 Mollîti

25 Mollîti sunt sermônes eius super óleum: & ipsi sunt iácula. A

26 Iacta super Dóminum curam tuam, & ipse te enútriet, non dabit in ętêrnum fluctuatiônẽ iusto.

27 Tu verò Deus dedûces eos: in púteum intéritus.

28 Viri sânguinum & dolôsi non dimidiâbunt dies suos: ego autem sperâbo in te Dómine.

B

2 *Et ne despexeris*, ne abscondas te à prece mea propriè.

3 *Contristatus sum.* Hebr. *vociferatus sum*, eiulaui in loquela vel prece mea. In precationibus sæpè distrahimur mœroribus & curis. Omnia, quæ illic ferè sunt futura, pro præsentibus, Septuaginta exponunt in præterito. *In exercitatione*, in oratione mea, & mussitatione, ἐν ἀδολεσχίᾳ, in meditatione mea, in exercitio meo, & occupatione, in precatione, in qua meditor plurima & maxima pericula. Preces sunt piorum exercitatio. Nam ἀδολεσχεῖν, apud sacros solet sumi pro contemplari, assiduè se exercere, meditari, teste Euthymio, cùm apud profanos, *nugari*, significet, vt infra a, *In mandatis tuis ἀδολεσχήσω, exercebor*, assiduè me occupabo. Quin & olim apud profanos in bonam partẽ accipiebatur, vt μετριωτέρως, licet postea in loquacitatis, & vanitatis notationẽ venerit. Sic vox Heb. שיח *schiach*, meditari, loqui apud se, precari. Vel, in calamitate mea, qua me exerces & probas. Calamitates sunt piorum exercitia & probationes. *A voce*, propter vocem, & propter tribulationem peccatoris. C

a Psal. 118.

4 *Declinauerunt*, actiuè, vt alibi suprà. Nam *iniquitates* accusatiui casus. Quoniam imposuerunt mihi iniqua, inclinarunt in me, super me, & q. in meos humeros crimina falsa & ficta deuoluerunt. *Et in ira*, cum magna ira, & indignatione aduersabãtur mihi, odio habuerũt me. D

5 *Conturbatum*, cruciatum est, quasi torminibus mulierum, propriè in medio mei, vt cor trepidet, & contremiscat, *formido*, terrores, propriè.

6 *Tenebræ* Symbolum maximarum calamitatũ. Hebr. horror, tremor cooperuit me.

7 Quis

A 7 *Quis dabit.* Hebraicus modus optandi: Vtinam haberem pennas instar columbæ, (Nam *columba* est genitiui casus.) vt volarem in tutum, & procul ab hostibus meis. Columbę alas expetit, vel quod leuiores sint, & expeditiores ad volandum, vel quod Spiritum S. adūbrēt, cuius vnius auxilio omnia pericula effugimus.

8 *Ecce elongauī fugiens.* Dixi, ecce abeo in exilium, & in solitudinem fugio, vbi pernoctem. i. diu permaneam, *Seli*, ô improbitatem. Hi duo versus debent intelligi, *δυνξιπῶς*. Ecce procul discederem, & manerem in locis desertis: expectarem eum, qui saluū me hactenus fecit.

B 9 *A pusillanimitate spiritus*, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, ab animi angustia, mœrore, dejectione. Heb. *a spiritu vehementi, vel rapido*, vt quidam hodie interpretantur, à vento vehementius tumultuante, quàm tempestas. Nam non occurrit alibi: vnde Rabbini monent esse exponendū pro commoditate sententiæ. Quid si igitur commoda sit sententia veterum, à spiritu pusilanimi & paruo: & spiritus non ventū significet, sed animū, vt sæpè alibi

10 *Præcipita*, perde. Heb. *absorbe.* καταπόντισον, demerge. *Et diuide*, ne sint in eadem sententia. Hoc modo fregit consilium Achitophel *a*, Dissecta sententias, & dissolue consilium, & animorum concordiam, vt in varias sententias dissipentur. Alludit ad confusionem, quæ in turri Babylonica diuinitus cōtigit. *Contradictionem*, contentionem, discordiam in vrbe Hierusalem, rixas, factionem. Vidi in vrbe omnia licere, scelerum magnam esse impunitatem. Notat corruptelam sui sæculi, eámque Poëticè depingit seq. Vers. a 2. Reg. 17. 2. 3. 4.

C

11 *Die ac nocte circumdabit.* Per muros eius die noctéque iniquitas vrbem obsidet, ne possit elabi. Sic repleta est iniquitate & violentia, vt eis cincta, & circundata videatur. *Labor*, Actiuè, quo vexant probos, est in media vrbe, dolor in foro, & in commerciis fraus, totam vr-

D bem occupant, vt nulla platea sit à fraudibus & imposturis libera.

12 *Defecit*, non discedit vsura siue fraus, & dolus.

13 *Quoniam si inimicus.* Septuaginta secuti sunt hîc sensum, vt clarior esset oratio, & communi loquendi consuetudini propior. Queritur enim clandestinis cōsiliis, amicitiæ prætextu, se fuisse obrutum. Hebr. *Non inimicum exprobrasset mihi, & sustinuissem.* Sic ferè Geometræ veteres loquebantur. Et Cicer. de Fato, & Topicis, *Non*

fatum eſt, & omnia fiunt caſu, id eſt, Si fatum eſt, non omnia fiunt caſu. Vel לא *lo*, acceperunt pro לו *lu*, ſi. Idem iudicium ſequentis verſus. *Inimicus*, ſingularis cuiuſdã inimici perfidiam exaggerat. Quem putant eſſe Achitophelem Iudæ typum *a*.

a 2. *Reg.* 15. 31.

14 *Super me*, contra me magna conuitia, & proba iactaſſet. *Magna*, enim in malam partem intelligitur.

15 *Vnanimis*, vnius mecum animi, & quondam dilectiſſime. Apoſtrophe ad Achitophel, & alios proditores. Hebr. כערכי *keherkí*. vnius mecum exiſtimationis, & dignitatis, vel ordinis, qui dignitate mihi eras ſimilis, quem habebam eodem mecũ loco & ordine. Te enim tanti faciebam. *Dux meus*, me maior, & quaſi princeps meus, quem habebam pro duce & principe, quẽ in ducem mei regni elegeram, quem ad dignitatem ducis, & ſummi præfecti euexeram. Erat enim Achitophel dux, princeps, & è magnatibus Iudæorum. Quia autem carus erat Dauidi, ideo dux Dauidis dicitur, vel Dauid eum ducem fecerat. *Ita dux meus*. i. à me factus. אלוף, *Alluph*, etiam doctorem deſignat, Hinc Chal. *præceptor meus*, qui me docuiſti & intelligere feciſti ſapientiam. *Notus*, ſocius, amicus, familiaris. In Heb. alluſio eſt ad nomen proditoris Iudæ, מיודעי *Meiudahí*.

16 *Cibos*. Heb. conſilium. Sed prouerbio, de communione cibi, menſæ, & ſalis. Septuaginta vti voluerunt, vel Synæreſin Poëticam eſſe putarunt, סוד, *Sod*, pro מעוד *Seod*, cibus, conuiuiũ. Hinc Chaldæi & Syri paſſim Gutturales per hanc figuram abſorbent, quaſi ſint de Vocalium genere, q.d. qui arcana ſuauiter inter nos communione vtebamur magna familiaritate. *In domo Dei*, qui in templum ventitabamus coniunctim & familiariter, ſiue in ſocietate. i. ſimul, vel in turba. i. cum magna frequentia & comitatu, vt ſolent magnates. q.d. quem non ſolùm habebam amicum in politicis, ſed etiam in religione, qui non modo mihi erat ſocius politiæ, verum etiam religionis. רגש *Reghes*, & turbam, tumultum, & congregationem, ſocietatem ſignificat.

17 *Veniat mors ſuper*. Alludit ad exitium Choræ, Dathan, & Abirõ, quos viuos terra abſorpſit *b*, propter ipſorum contra Moſem & Aaron conſpirationem. *Veniat*, ſe explicarunt ab obſcuritate fontis ישי *Iashi*, mutuet mors ſuper eos. Gall. *Que la mort emprunte ſur eux*. Alij cõdemnet mors eos, alij decipiat, obruat. à נשא *Nasha*.

b *Num.* 16. 31. 32.

1 *In*

A 18 *In habitaculis*, vel in societate. *In medio eorũ*, inter eos.
20 *Vespere, mane, & meridie.* Alludit ad tres statas & solennes precationis Iudæorum horas, quæ & dicũtur sacrificium vespertinum, matutinum, & pomeridianum, quod appellant. מנחה *Minhá: Iudicans* (inquit Euthymius) *fixa tempora trium magnarum Synaxeon sive Collectarum Christianarum.* i. matutinum, vespertinum, & Liturgiam (Sic Missæ sacrificium Græci vocant, quod inter duas præcipuas preces matutinas & vespertinas perpetuo celebratum fuit.) Ex quo Apostoli instituisse leguntur, vt ter in die oratio dominica funderetur, apud

Stata tria Synaxeon Christianarum tempora.

B Clementem *a*. quot vicibus in die flectebat Daniel genua sua, & adorabat, confitens coram Deo suo *b*. *Narrabo*, orabo, vt Heb. Narrabo & annunciabo, sive prædicabo tuas laudes, & meas necessitates, ac miserias. Est enim Aposiopesis.

a constitutionum Apostolicarum lib. 7. c. 25.
b Dan. 6. 10.

21 *In pace*, asseret in pacem & prosperitatem, in pacificum & securum statũ vindicabit. *Quæ appropinquant*, qui me aggrediuntur, & inuadunt. Appropinquare Heb. est confligere, colluctari, bellum cominus gerere. *Mihi*, cõtra me, &c. *Quonã ipsi inter multos erant mecũ.* i. contra me. Nam verba bellandi etiam Hebraicè construuntur cum præposit. בי *him*, hoc in sensu. Sic Latinè, pugnare cũ aliquo. *Inter multos*, hostes, cũ multis, in multorum me-

C dio, & comitatu erant contrà me. Quia cum multis me oppugnabant. Quia multos sibi adiungebant, vt me faciliùs & crudeliùs adorirentur. Quia inter multos, in medio multorũ, stipati multis, plurimisque assumptis, contra me erant. R. Kimhi etiã hanc interpretationem affert de protectoribus Angelis *c*, *Quoniam multi* (Angeli) *erant mecum, mihi aderant ad me tuendũ*, vt propositio ב *be*, quam verterunt, *Inter*, redundet. Idem censet Hieronymus, sed in malam partem. Quoniam multi erant contra me. Kimhi interpretatio etiam retineri potest præpositione non redundante. *Inter multos* (hostes) (Angeli) *erant mecum, mihi assistebant, me protegebant.*

c vt 4. Reg. 6. 17.
Angeli protectores.

D 22 *Qui est ante sæcula.* Rectè. Nam Hebr. *qui habitat antiquitatem, vel æternitatem*, qui est æternus, qui sedet (in) antiquitate, qui insidet vel præsidet æternitati. Chald. *qui* (ab) *initio habitat cœlos.* Hæc enim subaudit. *Sela*, hîc. Ex quo colligo rectè finem versus hic à nostris constitutũ, male à Masoretis medium. Quoniã hæc nota, sive

assẽuerandi, siue modulandi, finibus versuum dumtaxat est accommodata, vt ex aliis locis apparet. A

23 *Commutatio*, conuersio morum in melius. Nolunt resipiscere & emendari. Quia manent in violẽtia sua, nec mutãt suũ viuẽdi genus. Chald. *peccatores non mutantur à viis suis pravis, neque timent conspectum Dei. Extendit.* Confusio Numerorum Poëtica Extẽdit, siue mittit impius manum suam ad retribuendum malum. *In retribuendo.* In tribuenda iniuria ad vlciscendum se. In malum enim sumitur. Hebræa etiã patiuntur recentiorum versionẽ. In pacificos suos, in studiosos pacis, in eos qui cum eo erant pacati, mittit manum. B

24 *Contaminauerunt*, profanarunt, violarunt. *Diuisi sunt*, à Deo irato se separarunt, & distraxerunt. Irã vultus, vel oris Dei neglexerunt: Iratus esset, nẽne, non curarunt. Masoretæ satis incõmodè notarunt, מחמאות *mahameth*, & וקרב *vkroub*. Nam secutis interpretibus crearunt difficultates, quas sine eclipsibus & aliis figuris non concoquerent. *Lenia sunt* (præ) *butyris os eius*) (i. ora eius) *& bellum cor eius* (gerit s.) Septuaginta multò simpliciùs חמה *hamah* à יחם *iaham, ira*, Aleph interposito per Epenthesin, vel protractionẽ, vt sæpè alias. *Et appropinquauit cor illius*, ei scilicet i. Deo. Enallage numeri *Illius* pro *Illorum*, sic mox, *Eius* pro *Eorum*. Et bellum gessit cor illorum, conflixit, repugnauit, rebellauit Deo. Propinquandi verbum sic sumebatur *a*. C

a Vers. 21.

25 *Super oleum*, plusquàm oleum, quod blandum est & molle. Vtitur verbis oleo mollioribus ad homines inescandos, & fallendos, cùm ipsi sermones sint spiculis nocentiores & pernicioſiores, vulnerent vt lanceæ, iacula, gladij.

26 *Curam tuam.* Optimè repræsentarunt Hebræa, Onus tuum, pódus tuum, tua negotia, tuas necessitates & molestias proiice, repone super Deum. Deo cõmitte, conquiescе in ipsius prouidentia. Psalt. Romanum, *cogitatum tuum.* Sic Petrus *b. Omnem vestram sollicitudinem proiicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Seipsum autem alioquitur & consolatur. Etsi ferè malint esse Apostrophen ad quẽlibet pium. *Fluctuationem*, nutationem, vexationem. Non patietur vmquam, vt iustus malis obruatur. D

b 1. Pet. 5. 7.

27 *In puteum interitus*, in perditionis foueam, in Gehennam, Rabbini in perpetuum exitium *c*.

c Apo. 9. 2.

28 *Non*

A 23 *Non dimidiabunt*, non perducent ad dimidium suæ ætatis, neque metam immatura & imparata morte præripientur, longè ante tempus naturæ ipsorum consentaneum, nondum ad ætatis mediũ proiecti, interibunt, neque peruenient ad dimidium dierum suorum. Dimidium vitæ, quod sperant, non attingent *a*. Sic Saul ante tempus sublatus est proprio cadens gladio cum seruis, & liberis super montibus Gelboe *b*. Sic Absalon in acie suismet crinibus suspensus *c* Sic Achitophel sibimet laqueo vitam corripiens. Dauid contrà, Abraham, Patriarchæ, Prophetæ, & sancti in multam senectutem vixerunt, & prorsus compleuerunt dies vitæ suæ placidè morientes. Ita ferè fit. Rara enim & extraordinaria iudicia Scriptura prouidentiæ Dei committit, non opponit.

a 1. *Reg.* 31. 7.

b 2. *Reg.* 18. 9. 10.

c 2. *Reg.* 7. 23.

ARGVMENTVM.

A Deo petit promissionibus eius fretus, vt sibi contra tot hostes subueniat, seseque eum postea celebraturum.

1 In finem, pro populo, qui à sanctis
C longè factus est, Dauid in tituli inscriptione, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. 1. Reg. *21.* d. *12.* LV. Heb. *56.*

MIserêre mei Deus, quóniã conculcâuit me homo: tota die impũgnans tribulâuit me.

D 3 Conculcauêrunt me inimîci mei tota die: quóniam multi bellántes aduêrsum me.

4 Ab altitúdine diêi timêbo: ego verò in te sperâbo.

5 In Deo laudâbo sermônes meos, in Deo speráui: non timêbo, quid fáciat mihi caro.

6 Tota die verba mea execrabântur: aduêrsum

6 *In finem*, in perpetuum, funditus, vt feras pœnam talionis. Nam sic Hebr. *Emigrabit*. Actiuè: expellet, transferet te. *Radicem*, firmitatem, potentiam, opes, familiam, prolem. *De terra viuentium*, hominum, qui hac in vita degunt. De hoc mundo, in quo degitur hæc mortalis vita: quoniam te tuósque omnes interficiet. Vel de futura vita, de cœlo, vbi est terra verè viuentium. Etiam hic *Sela*, ô iustum Dei iudicium. A

7 *Videbunt*, exitium tuum ô Doeg. & timebunt Deum, eum venerabuntur, reuerebuntur. Nam timere hîc non de timore seruili, sed de filiali reuerentia. In Hebr. autem est elegans Paronomasia, inter verba, quæ vtcumque hîc cernitur, *Videbunt*, *timebunt*, *ridebunt*. *Super eum*, eius supplicio & vltione lætabûtur *a*, iudicia Dei com probando, tamquam iustarum vltionum spectacula & exempla, vt cæteri erudiantur, & discât pietatem atque virtutem. *Ecce*, *δευτερῶς*, quasi Doeg digito commonstrans. *Homo*. In fonte est Ironia Gallice, *voila le braue*. Nam גבר *Gheber* non sonat hominem quemlibet, sed præcellentem aliis, vel virtute, vel potentia. *Adiutorium*, fortitudinem propriè. B

a vt Psa. 58. vers. 11.

8 *Præualuit*, roborauit se in prauitate sua propriè. Nixus est in sua improbitate, dum octoginta quinque Sacerdotes, & totam eorum ciuitatem trucidauit, carnificis officio apud Saulem functus. Chald. *fortis factus es in pecunia tua*, vt Septuag. *In vanitate*. in vanis & fluxis opibus. Solet enim Dauid more Prophetarum eadem repetere. Sic R. Saadias pro opibus accepit à verbo הוה, *Haua*, *fuit*, vt Græcè εἶναι, Latinè, olim. *Habentia*, apud Nonium è Claudio Quadrigario, *Animos* (inquit) *eorum habentia inflaret*. הוה *Hauua* tamen aliis locis prauitatem propriè significat. C

9 *Ego autem*, ero supple, vel versabor, sicut oliua virens. *in Domo Dei*, in qua Deus colitur, & è qua nûc exulo. Est autem Antitheſis, Periit Doëg, ego autem superero Saüli, & regnabo. Sic *b*. *Vade & reuertere in Aegyptum*, *Mortui enim sunt, qui quærebant animam tuam*. *Fructifera*, virens propriè vel frondosa. Sed plus est *Fructifera*. Nam iusti non solùm sempiternis foliis virent, sed etiam *fructum faciunt in tempore suo c*. D

b Exod. 4. ver. 19.

c Psal. 1. v. 3.

10 *Quia fecisti*. hanc rem, hanc vindictam insignem, iudicium meum ex Doëg. *Expectabo nomen tuum*, te, tuum auxilium, vim, virtutem, efficaciam tui nominis. Etiam si

A tiamsi differas opem, sperabo in nomine tuo, in te, in tua gratia, misericordia, auxilio, quoniam id salutare est apud Sanctos: quoniam id bonum & vtile est coram Sanctis tuis, & ex eorum sententia atque iudicio. *Quoniam bonum est.* Refertur ad totum cõplexum. Quoniam bonum est expectare nomen tuum. Alij ad nomen, Quoniã bonum est nomẽ tuum *a. In conspectu*, quoniam piis est dulce, *Aug.* cum impiis, & iis qui non gustarunt nomen tuum, sit ludibrio, propterea quẽ amarum.

a *vt seq. Psal. vers. 7.*

B

ARGVMENTVM.

Impiorum infinitum esse numerum. Quare optat aduentum Christi, qui ab illis bonos seruet.

1 In finem, pro Maeleth intelligentia Dauid. LII. Hebr. 53.

C

DIxit insipiens in corde suo: non est Deus.

3 Corrũpti sunt, & abominábiles facti sunt in iniquitátibus: non est qui fáciat bonum.

4 Deus de cœlo prospéxit super filios hóminum: vt vîdeat, si est intélligens, aut requîrens

D Deum.

5 Omnes declinauêrũt, simul inútiles facti sunt: non est qui fáciat bonum, non est vsque ad vnum.

6 Nónne scient omnes, qui operántur iniquitâtem: qui déuorant plebem meam, vt cibum panis?

7 Deum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre, vbi non erat timor.

8 Quóniam Deus dissipâuit ossa eórum, qui homínibus placẽt: confusi sunt, quóniam Deus spre-

uit eos. A

9 Quis dabit ex Sion salutáre Israël? cùm conuerterit Deus captiuitátẽ plebis suę: exultábit Iacob, & lætábitur Israël.

---

2 Concurrit cum decimo tertio suprà. At illic loquebatur de corrupto sui temporis mundo, hic de eodem corrupto sub Christi tempora. Vnde de Gog & Magog (Sarracenis & Turcis) Hebræi intelligunt. *In corde suo.* Nam scelus Atheïsmi est turpius, quàm vt quis palàm illud audeat profiteri, nisi Resp. planè sit perdita. Hinc Athenienses Protagoram, Theodorum, Diagoram, & c. propter solam suspicionem sustulerunt, &c. B

Peccatum Adæ corruptionis caussa.

3 *Corrupti sunt*, Aliqui de homine corrupto per peccatum Adæ, vt enumeret præcipuos effectus peccati originarij. Nam à lapsu Adæ omnes ad impietatem defciuerunt.

Duæ Dei prospicientis mundo filiæ Iustitia & misericordia.

4 *Deus*, àpsal. 13. discrepat, quod hìc *Deus*, ideſt, אלהים *Elohim*, illic *Dominus*, id est, יהוה *Adonai* siue nomen ineffabile, quòd Deus prospiciat nunc vt iudex, & vltor: nunc vt clemens & misericors. Sic infra *a Deum*, cùm psl. 13. *Dominum* Sic etiam infra *b Deus* cum illic *Dominus*. Duæ enim sunt rationes & modi prouidentiæ, quasi Dei mundo prospicientis filiæ, Iustitia & misericordia. *E cælo* tamquam è specula. *Si est intelligens*, an sit qui sapiat, vel curet Deũ. Si. interrogat Græcè & Hebraicè. C

a *verſ.* 7.
b *verſ.* 9.

5 *Omnes declinauerunt.* Et vidit cunctos declinauisse à suo officio, nec esse vnum qui suæ vocationi respõdeat, vt proinde erumpat in voces sequentis versus.

6 *Nónne scient*, nónne sapient. Vel est Aposiopesis. Nónne scient Deum esse, ex ipsius tam euidẽtibus iudiciis. *Plebem meam*, meos populares, vel populum mihi subditum *c*: vt pronomen referat Dauidem, non Deum. Si Deum, Deum Dauid inducet ex abrupto loquentem per *παῤῥησίαν d*, atque plebem suam appellantem pauperes *e*, de quibus violatis similiter Scriptura conqueritur his verbis *f*. *Nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit, vos autem exhonorastis pauperem. Nónne diuites per potentiam opprimunt vos?* D

c *sicut psal.* 58. *verſ.* 12.
d *vt psl.* 94. *verſ.* 11.
e *vt Ex.* 22. *verſ.* 24.
f *Iac.* 2. *v.* 6.

7 *Deum*

A 7 *Deum non invocauerunt.* Reuertitur ad suam narrationem de corrupto hominum statu, si duo præcedentes versus interpositi sint per Mimesim Dei loquentis. Sin minus, continuabit. *Vbi non erat timor*, vbi nulla erat timendi causa, & occasio, fugientes nemine persequente. Metonym. effectus pro causa. Quod refert ad mentis perturbationem, & conscientiam *a*. Alij, vbi viderint Deum de impijs supplicium sumere, trepidabunt timore, cui nullus vmquam similis. Hæc autem addita sunt præter Psalmum 13. cum toto sequenti versu. *a* vt Leu. 26. vers. 17.

B 8 *Quoniam.* Ratio superioris hemistichij. Illic trepidauerunt timore panico, & diuinitus immisso. Quare? quia illorum vires Deus dissecit. Sequens hemistichiũ continet eandem sententiam. *Ossa*, potentiam, robur. Præterita autem pro futuris, dissipabit, confundentur. *Qui hominibus placent.* i. carnalibus, qui in gratiã hominũ & carnalium Dei metũ deserunt, religionẽ dissimulãt, persequuntur, &c. Homines hic sumuntur in malã provanis, carnalibus, mundanis, vt apud Paulum *b*, *quæro hominibus placere? Si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Homo enim suaptè natura, & nisi ducatur Spiritu sancto, quid aliud quã vanitas. &, vt loquitur Scriptura, *caro, & sanguis*. In fonte est elegans apostrophe ad populũ, vel Christum. *Dissipauit ossa obsidentium, atque oppugnantiũ te, ô populi mi*: de quo supra *c*, vel potius ô Christe. Vnde quod sequitur, confudisti (eos) spes sua eos deiecisti, quoniam Deus auersatus est illos, ad Christum per apostrophen. R. Kimhi restringit. Si etiam ad populum, confudisti, ô populi mi, eos, eorum spem, qui te deuorare cupiebant, & expugnare, frustratus es, quoniam Deus eos est auersatus, ac illorum conatus à te depulit. *b* 1. Cor. 3. & Gal. 1. 10. 1. Cor. 15. 50. *c* Vers. 6.

D 9 *Quis dabit ex Sion.* Vtinam det Dominus. Vaticinatio de Christo dando ex Sion. *Cùm converterit*, cùm liberarit populum suum à captiuitate. *Captiuitatem*, à peccato, morte, & vinculis Satanæ.

ARGVMENTVM.

Deum contra aduersarios implorat. Sese eius laudes, post liberationem, prædicaturum.

A 5 *Susceptor.* Tutor, adiutor, & defensor. Optimè expresserunt. Hebraismum: *Tu es in sustentantibus animam meam, siue fulcientibus*, vel potius, *Tu es in sustentatoribus.* Nã participium constructum ad nominum instar, in nomen degenerat. Quomodo sæpè Scriptura loquitur *a*, vt: *Moses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel in invocatoribus nominis eius b, & ne esto in fideiussoribus c, & ne esto in vini potoribus.* Hunc fortasse sensum Plautus in prologo Casinæ. *Qui estis in senioribus*, id est, qui estis seniores. Neque enim hæc formula tam significat Deum inter eos, qui sustentant, quasi aliqui alij sustentent, quàm

P esse sustentatorem simpliciter. *Animæ*, vitæ per Metonymiam.

a *Psal.* 98. 6.
b *Pro.* 22. 26
c *Pro.* 23. 20

6 *Averte.* Redde, repende mala, quæ mihi machinantur. Retorque mala mihi frustra. in inimicos meos. q. à me verte mala in inimicos meos. Nam non temerè Septuaginta vsi sunt hoc composito ἀπόστρεψον, vt attigit Theod. pro ἀπ' ἐμοῦ στρέψον. Hinc Heb. *Redire faciat* per Enallagen. personæ. i. retorque à me, & regere in illos. *In veritate tua*, per tuum verum promissum, per tuorum dictorum fidem, & veritatem. *disperde.* exscinde propriè.

C 7 *Voluntariè.* Animo voluntario, vltrò, spontaneè, libenter. Vel vltra debitum, spontanea oblatione, quæ pertinebat ad gratiarum actionem. & erat species sacrificij pacifici, נדבה *Nedaba d*, Sacrificium supererogationis. hodie loquimur, oblationem spõtaneam, & voluntariam sacrificabo tibi. Non tantum offeram, quæ mihi iniunxisti, & ad quæ me obligasti, verum etiam addam multa sponte, & liberè. Vox Hebræa hæc sonat *e*: Quod imitabantur Pagani, vt apud Virg. *f* Communémque vocate Deum, *g* & date vina volentes. *g* Volens vos Turnus adoro. *Confitebor.* profitebor. palàm, & publicè

D celebrabo nomen tuũ, id est, te. (Sic de Deo loquuntur per circumlocutionem, honoris causa) quoniam id bonum est, & salutare. Scilicet confiteri, & laudare. Alij subtiliùs referunt ad nomen, quia nomen tuum est bonum. i. quia tu es bonus.

d *Leuit.* 7. 16
e *Leui.* 7. 12.
f 8. *Aeneid.*
g 10.

8 *Quoniam ex omni.* Sub. לאמר *Icemor, dicendo*, Est enim mimesis. Confitebor te dicendo, *Quoniam* (quod) *ex omni tribulatione, &c.* Sine mimesi, *quoniam* erit causalis, quòd eo quòd me ex omni tribulatione eripueris, & despexeris, &c. *Despexit*, respexit quicquid optabam. Nam Saul ab obsidendo Dauide destitit coactus exercitum

citum in Philistæos ducere, qui irruperant in terram Israël *a*, Chaldæus subaudit vindictam, quam expectabam. *Cum voluptate*, inquit, *videri vltionem inimicorum.* Est enim Apoliopesis. è R. Kimhi. Vel more Hebraico prepositio. *Super*, Latinè redundabit. Omnes inimicos contempsi, eos minimè deinceps metuam, tua fretus gratia. Licet lætari Dei iudiciis zelo iustitiæ, non amore vindictæ. A

a 1. Reg. 23. 3 vers. 22. 23.

ARGVMENTVM. B

Deum, vt se à falsis simulatisque amicis seruet, eósque puniat obtestatur. Christo congruit.

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid. LIIII. Heb. 55.

EXaûdi Deus oratiônem meam, & ne despéxeris deprocatiônẽ meam: intênde mihi, & exâudi me. C

3 Contristâtus sum in exercitatiône mea: & cõturbâtus sum à voce inimici, & à tribulatiône peccatôris.

4 Quóniam declinauêrunt in me iniquitâtes, & in ira molêsti erant mihi.

5 Cor meum conturbâtum est in me: & formido mortis cécidit super me.

6 Timor, & tremor venêrunt super me: & contexêrunt me ténebræ. D

7 Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colùmbæ: & volâbo, & requiêscam.

8 Ecce elongâui fúgiens: & mansi in solitúdine.

9 Expectâbam eum, qui saluum me fecit: à pusillanimitâte spíritus, & tempestâte.

10 Præ

A 10 Præcípita Dómine, & díuide linguas eôrum: quóniam vidi iniquitâtem, & contradictiónem in ciuitâte.

11 Die ac nocte circúmdabit eam super muros eius iníquitas: & labor in médio eius, & iniustítia.

12 Et non defêcit de platêis eius: vsura, & dolus.

13 Quóniam si inimîcus meus maledixîsset mihi: sustinuîssem vtique.

B 14 Et si is, qui óderat me, super me magna locûtus fuisset: abscondîssem me fórsitan ab eo.

15 Tu verò homo vnânimis: dux meus, & notus meus.

16 Qui simul mecum dulces capiêbas cibos: in domo Dei ambuláuimus cum consênsu.

17 Véniat mors super illos: & descêndant in infêrnum viuêntes.

C 18 Quóniam nequítiæ in habitáculis eôrum: in mêdio eôrum.

19 Ego autem ad Deum clamâui: & Dóminus saluâbit me.

20 Vésperе, & manè, & merídie, narrâbo, & annunciábo: & exâudiet vocem meam.

21 Rédimet in pace ánimam meam ab his, qui appropinquant mihi: quóniam inter multos erant mecum.

D 22 Exáudiet Deus, & humiliâbit illos: qui est ante sæcula.

23 Non enim est illis commutátio, & non timuêrunt Deum: extêndit manum suam in retribuêndo.

24 Contaminauêrunt testamêntum eius: diuîsi sunt ab ira vultûs eius: & appropinquâuit cor illius.

25 Molliti

25 Molliti sunt sermônes eius super óleum: & ipsi sunt iácula. A

26 Iacta super Dóminum curam tuam, & ipse te enútriet, non dabit in ętêrnum fluctuatiônẽ iusto.

27 Tu verò Deus dedúces eos: in púteum interitus.

28 Viri sánguinum & dolôsi non dimidiâbunt dies suos: ego autem sperâbo in te Dómine. B

---

2 *Et ne despexeris*, ne abscondas te à prece mea propriè.

3 *Contristatus sum.* Hebr. *vociferatus sum*, eiulaui in loquela vel prece mea. In precationibus sæpè distrahimur mœroribus & curis. Omnia, quæ illic ferè sunt futura, pro præsentibus, Septuaginta exponunt in præterito. *In exercitatione*, in oratione mea, & mussitatione, *ἐν ἀδολεσχίᾳ*, in meditatione mea, in exercitio meo, & occupatione, in precatione, in qua meditor plurima & maxima pericula. Preces sunt piorum exercitatio. Nam *ἀδολεσχῶν*, apud sacros solet sumi pro contemplari, assiduè se exercere, meditari, teste Euthymio, cùm apud profanos, *nugari*, significet, vt infra a, *In mandatis tuis ἀδολεσχήσω, exercebor*, assiduè me occupabo. Quin & olim apud profanos in bonam partẽ accipiebatur, vt *μετεωρολογία*, licet postea in loquacitatis, & vanitatis notationẽ venerit. Sic vox Heb. שיח *schanah*, meditari, loqui apud se, precari. Vel, in calamitate mea, qua me exerces & probas. Calamitates sunt piorum exercitia & probationes. *A voce*, propter vocem, & propter tribulationem peccatoris. C

a Psal. 118.

4 *Declinauerunt*, actiuè, vt alibi suprà. Nam *iniquitates* accusatiui casus. Quoniam imposuerunt mihi iniqua, inclinarunt in me, super me, & q. in meos humeros crimina falsa & ficta deuoluerunt. *Et in ira*, cum magna ira, & indignatione aduersabátur mihi, odio habuerút me. D

5 *Conturbatum*, cruciatum est, quasi torminibus mulierum, propriè in medio mei, vt cor trepidet, & contremiscat, *formido*, terrores, propriè.

6 *Tenebræ* Symbolum maximarum calamitatũ. Hebr. horror, tremor cooperuit me.

7 Quis

A 7 *Quis dabit.* Hebraicus modus optandi: Vtinam haberem pennas instar columbæ, (Nam *columbæ* est genitiui casus.) vt volarem in tutum, & procul ab hostibus meis. Columbę alas expetit, vel quod leuiores sint, & expeditiores ad volandum, vel quod Spiritum S. adūbrēt, cuius vnius auxilio omnia pericula effugimus.

8 *Ecce elongauī fugiens.* Dixi, ecce abeo in exilium, & in solitudinem fugio, vbi pernoctem. i. diu permaneam, *Sela*, ô improbitatem. Hi duo versus debent intelligi, ὑυπτικῶς. Ecce procul discederem, & manerem in locis desertis: expectarem eum, qui saluū me hactenus fecit.

B 9 *A pusillanimitate spiritus*, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, ab animi angustia, mœrore, deiectione. Heb. *a spiritu vehementi, vel rapido*, vt quidam hodie interpretantur, à vento vehementius tumultuante, quàm tempestas. Nam non occurrit alibi: vnde Rabbini monent esse exponendū pro commoditate sententiæ. Quid si igitur commoda sit sententia veterum, à spiritu pusilanimi & paruo: & spiritus non ventū significet, sed animū, vt sæpè alibi? 10 *Præcipita*, perde. Heb. *absorbe.* καταπόντισον, demerge. *Et diuide*, ne sint in eadem sententia. Hoc modo fregit consilium Achitophel *a*, Dissecta sententias, & dissolue consilium, & animorum concordiam, vt in varias sententias dissipentur. Alludit ad confusionem, quæ in turri Babylonica diuinitus cōtigit. *Contradictionem*, contentionem, discordiam in vrbe Hierusalem, rixas, factionem. Vidi in vrbe omnia licere, scelerum magnam esse impunitatem. Notat corruptelam sui sæculi, eámque Poëticè depingit seq. Vers.

C *a* 2. Reg. 17. 2. 3. 4.

11 *Die ac nocte circumdabit.* Per muros eius die noctéque iniquitas vrbem obsidet, ne possit elabi. Sic repleta est iniquitate & violentia, vt eis cincta, & circundata videatur. *Labor*, Actiuè, quo vexant probos, est in media vrbe, dolor in foro, & in cōmerciis fraus, totam vrbem occupant, vt nulla platea sit à fraudibus & impo-

D sturis libera.

12 *Defecit*, non discedit vsura siue fraus, & dolus.

13 *Quoniam si inimicus.* Septuaginta secuti sunt hîc sensum, vt clarior esset oratio, & communi loquendi consuetudini propior. Queritur enim clandestinis cōsiliis, amicitiæ prætextu, se fuisse obrutum. Hebr. *Non inimicus exprobrasset mihi, & sustinuissem.* Sic ferè Geometræ veteres loquebantur. Et Cicer. de Fato, & Topicis, *Non*

fatum eſt, & omnia ſiunt caſu, id eſt, Si fatum eſt, non omnia fiunt caſu. Vel לא *lo*, acceperunt pro לו *lu*, ſi. Idem iudicium ſequentis verſus. *Inimicus*, ſingularis cuiuſdā inimici perfidiam exaggerat. Quem putant eſſe Achitophelem Iudæ typum *a*. A

a 2. *Reg.* 15. 31.

14 *Super me*, contra me magna conuitia, & proba iactaſſet. *Magna*, enim in malam partem intelligitur.

15 *Vnanimis*, vnius mecum animi, & quondam dilectiſſime. Apoſtrophe ad Achitophel, & alios proditores. Hebr. כערכי *keherkí*. vnius mecum exiſtimationis, & dignitatis, vel ordinis, qui dignitate mihi eras ſimilis, quem habebam eodem mecū loco & ordine. Te enim tanti faciebam. *Dux meus*, me maior, & quaſi princeps meus, quem habebam pro duce & principe, quē in ducem mei regni elegeram, quem ad dignitatem ducis, & ſummi præfecti euexeram. Erat enim Achitophel dux, princeps, & è magnatibus Iudæorum. Quia autem carus erat Dauidi, ideo dux Dauidis dicitur, vel Dauid eum ducem fecerat. *Ita dux meus*. i. à me factus. אלוף, *Alluph*, etiam doctorem deſignat, Hinc Chal, *præceptor meus*, qui me docuiſti & intelligere feciſti ſapientiam. *Notus*, ſocius, amicus, familiaris. In Heb. alluſio eſt ad nomen proditoris Iudæ, מיודעי *Meiudahi*. B

16 *Cibos*. Heb. conſilium. Sed prouerbio, de communione cibi, menſæ, & ſalis. Septuaginta vti voluerunt, vel Synæreſin Poëticam eſſe putarunt, סוד, *Sod*, pro סעוד *Seod*, cibus, conuiuiū. Hinc Chaldæi & Syri paſſim Gutturales per hanc figuram abſorbent, quaſi ſint de Vocalium genere. q.d. qui arcana ſuauiter inter nos communione vtebamur magna familiaritate. *In domo Dei*, qui in templum ventitabamus coniunctim & familiariter, ſiue in ſocietate. i. ſimul, vel in turba. i. cum magna frequentia & comitatu, vt ſolent magnates. q.d. quem non ſolùm habebam amicum in politicis, ſed etiam in religione, qui non modo mihi erat ſocius politiæ, verum etiam religionis. רגש *Reghes*, & turbam, tumultum, & congregationem, ſocietatem ſignificat. C

17 *Veniat mors ſuper*. Alludit ad exitium Choræ, Dathan, & Abirō, quos viuos terra abſorpſit *b*, propter ipſorum contra Moſem & Aaron conſpirationem. *Veniat*, ſe explicarunt ab obſcuritate fontis נשי *Iashi*, mutuet mors ſuper eos. Gall. *Que la mort emprunte ſur eux*. Alij cōdemnet mors eos, alij decipiat, obruat. à נשא *Nasha*. D

b *Num.* 16. 31. 32.

A 18 *In habitaculis*, vel in societate. *In medio eorũ*, inter eos.
20 *Vespere, mane, & meridie.* Alludit ad tres status & solennes precationis Iudæorum horas, quæ & dicũtur sacrificium vespertinum, matutinum, & pomeridianum, quod appellant. מנחה *Minhà: Indicans* (inquit Euthymius) *fixa tempora trium magnarum Synaxeon siue Collectarum Christianarum.* i. matutinum, vespertinum, & Liturgiam (Sic Missæ sacrificium Græci vocant, quod inter duas præcipuas preces matutinas & vespertinas perpetuo celebratum fuit.) Ex quo Apostoli instituisse leguntur, vt ter in die oratio dominica funderetur, apud
B Clementem *a.* quot vicibus in die flectebat Daniel genua sua, & adorabat, confitens coram Deo suo *b. Narrabo*, orabo, vt Heb. Narrabo & annunciabo, siue prædicabo tuas laudes, & meas necessitates, ac miserias. Est enim Aposiopesis.

Statu[illegible] Synaxeon Christianarum vespera.

a constitutionum Apostolicarum lib. 7. c. 25.

b Dan. 6. 10.

21 *In pace*, asseret in pacem & prosperitatem, in pacificum & securum statũ vindicabit. *Qui appropinquant*, qui me aggrediuntur, & inuadunt. Appropinquare Heb. est confligere, colluctari, bellum cominus gerere. *Mihi*, cõtra me, &c. *Quonã ipsi inter multos erant mecũ.* i. contra me. Namverba bellandi etiam Hebraicè construuntur cum præposit. בְּ *him*, hoc in sensu. Sic Latinè, pugnare cũ aliquo. *Inter multos*, hostes, cũ multis, in multorum me-
C dio, & comitatu erant contrà me. Quia cum multis me oppugnabant. Quia multos sibi adiungebant, vt me facilius & crudelius adorirentur. Quia inter multos, in medio multorũ, stipati multis, plurimisque assumptis, contra me erant. R. Kimhi etiã hanc interpretationem affert de, protectoribus Angelis *c*, *Quoniam multi* (Angeli) *erant mecum, mihi aderant ad me tuendũ*, vt propositio ב *be*, quam verterunt, *Inter*, redundet. Idem censet Hieronymus, sed in malam partem. Quoniam multi erant contra me. Kimhi interpretatio etiam retineri potest præpositione non redundante. *Inter multos* (hostes) (Angeli) *erant mecum, mihi assistebant, me protegebant.*

c vt 4. Reg. 6. 17.

Angeli protectores.

D 22 *Qui est ante sæcula.* Rectè. Nam Hebr. *qui habitat antiquitatem, vel æternitatem*, qui est æternus, qui sedet (in) antiquitate, qui insidet vel præsidet æternitati. Chald. *qui* (ab) *initio habitat cœlos.* Hæc enim subaudit. *Sela*, hîc. Ex quo colligo rectè finem versus hîc à nostris constitutũ, male à Masoretis medium. Quoniã hæc nota, siue

A 24 *Non dimidiabunt*, non perducent ad dimidium suæ ætatis, neque metam: immatura & imparata morte præripientur, longè ante tempus naturæ ipsorum consentaneum, nondum ad ætatis mediũ prouecti, interibunt, neque peruenient ad dimidium dierum suorum. Dimidium vitæ, quod sperant, non attingent a. Sic Saul ante tempus sublatus est proprio cadens gladio cum seruis, & liberis super montibus Gelboe *b*. Sic Absalon in acie suismet crinibus suspensus *c* Sic Achitophel sibimet laqueo vitam corripiens. Dauid contrà, Abraham, Patriarchæ, Prophetæ, & sancti in multam senectutem vixerunt, & prorsus compleuerunt dies vitæ suæ placidè morientes. Ita ferè fit. Rara enim & extraordinaria iudicia Scriptura prouidentiæ Dei committit, non opponit.

a 1. *Reg.* 31. 7.

b 2. *Reg.* 18. 9. 10.

c 2. *Reg.* 7. 23.

ARGVMENTVM.

A Deo petit promissionibus eius fretus, vt sibi contra tot hostes subueniat, seseque eum postea celebraturum,

1 *In finem, pro populo, qui à sanctis* C *longè factus est, Dauid in tituli inscriptione, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. 1. Reg. 21. d. 12. LV. Heb. 56.*

MIserêre mei Deus, quóniã conculcâuit me homo: tota die impũgnans tribulâuit me.

D 3 Conculcauêrunt me inimîci mei tota die: quóniam multi bellántes aduêrsum me.

4 Ab altitúdine diêi timêbo: ego verò in te sperâbo.

5 In Deo laudábo sermônes meos, in Deo sperâui: non timêbo, quid fáciat mihi caro.

6 Tota die verba mea execrabântur: aduêrsum

me omnes cogitatiônes eôrum, in malum. A

7 Inhabitábunt, & abscôndent: ipsi calcáneum meum obseruábunt.

8 Sicut sustinuêrunt ánimam meam, pro nihllo saluos fácies illos? in ira pópulos confrínges.

9 Deus, vitam meam annunciâui tibi: posuísti láchrymas meas in conspêctu tuo.

10 Sicut & in promissiône tua: tunc conuertêntur inimîci mei retrôrsum.

11 In quacúmque die inuocáuero te: ecce cognôui quóniam Deus meus es. B

12 In Deo laudâbo verbum, in Dómino laudâbo sermônem: in Deo sperâui, non timêbo, quid fáciat mihi homo.

13 In me sunt Deus vota tua: quæ reddam, laudatiónes tibi.

14 Quóniam eripuísti ánimam meam de morte, & pedes meos de lapsu: vt pláceam coram Deo in lúmine viuéntium. C

---

a *vers.* 3.
b 2. *Reg.* 21. 11. 12.
c *Psal.* 4. *v.* 6.

2 *Conculcauit*, oppressit, absorbuit me, anhelauit in me. Quæ omnia eodem recidunt. Sic infra *a. Homo*, Achis & eius aulici *b*. Singulare pro plurali.

3 *Bellantes*. sunt sup.

4 *Ab altitudine diei*, ab altis & summis periculis, propter profundas calamitates, quæ quotidie oriûntur, propter mea periculosa tempora, timebo quidẽ: verùm in te confidam, & in tuo auxilio. Non possum non timere periculosis temporibus: nã homo sum, & à me nihil humani alienum puto: at in te sperare non desinã. Interrogatio aliorum, Hebraïco contextui non quadrat. An ab altitudine diei timebo? nequaquã: verũ in te sperabo. Est enim hypothetica enunciatio huius linguæ, de qua supra *c*, pro hac Latina, Si ab altitudine diei timeam, ego in te sperabo. מרום *Marom* Masoretæ aliter signant, & distinguunt per Camets & Soph pasuc: O altitudo, ô Deus qui in altis habitas, die (quo) timebo in D

A bo in te, confidã. Septuaginta legunt מרום *merom* vbi מ est *a* vel *ab* per tseri, & inde auspicantur versum sensu non minus recto.

5 *In Deo*, Dei ope, fauore & gratia. Nam בה עזר *Beth hahézer*, id est, *In*, est præpositio auxilij, Deo auxiliante *laudabo sermones meos* (passiuè, ad me) promissiones meas, id est, mihi factas, vt infra *a*, vota tua, id est, tibi facta, quare absolutè enunciatur infra *b*. *In Deo laudabo verbum* (promissum) *in Domino laudabo sermonem* (pollicitationem) Vnde Hebr. *sermones eius*, promissa eius, Dei, & per metalepsim, promissionum eius præstationem celebrabo. *In Deo*, possit etiam retineri in vulgato sensu. In ipso Deo laudabo promissorum, sermonum & dictorum præstationem. Septuaginta potuerunt legere per Iod דברי *Deuari*, non per Vau, דברו *Deuaro*, *verbum eius* (promissum. vel rem eius, i. quicquid fecerit) vt accipiatur דבר *Dauar* transcendenter pro re. In Deo laudabo res meas, quicquid mihi acciderit, laudabo, velut de manu Domini acceptum. Vel si retineatur vocabuli notio, Deo opitulante laudabo meos de eo, & eius gratia, & beneficiis sermones, Psalmos, scripta. Sed simplicius vt suprà, sermones meos. i. mihi factos, q.d. Etiam si videatur Deus me frustrari sua ope, neque promissiones mihi factas præstare, non desinã tamen in ipso sperare, ipsiúsque verbis niti. *Caro*, quicquid faciat mihi carnalis & mortalis, homo infirmus per contemptum affectibus obnoxius, mortalis. Alij simpliciter, pro Homine per Synecdochen, vt *c*, *Verbum caro factum est*. idest, homo effectus est.

a *ver.* 13. b *ver.* 12. c *Ioan.* 1. 14

6 *Execrabantur*. Hebr. molestia afficiebant. Calumniabantur, Alij. *In Malum*, sunt vel erant, vt mihi scilicet noceant. Sequentibus exaggerat hostium insidias.

7 *Inhabitabunt*, in vnum habitabunt. i. congregabuntur, coibunt, vt est in Hebr. aduersum me scilicet, Et *abscondent* se sup. Sunt enim Apostopeses & Hebraïsmi. pro, assiduè insidiabuntur, inhærebunt insidiationi, conuenient ad insidias. *calcaneum*, mea vestigia, mea itinera, & profectiones, per quas iturus sum, vt in illis statuant laqueos, meos gressus diligenter notabunt, quid suscipere velim, quid coner, quid instituam, insidiosè considerabunt. Actiones suas & opera, vt supra *d*, sic vocat.

d *Ps.* 48. *v.* 6.

8 *Sicut sustinuerunt*. Ironia cùm Epanorthosi, siue correctione. *Sicut sustinuerunt*, & expectauerunt animam

meam, sicut sperarunt se eam mihi erepturos: *pro nihilo*, A
i. pro hac vanitate & iniquitate, pro hoc opere nihili
saluabis eos: imò verò iracundè deijcies & perdes. q. d.
tantùm abest, vt eos propter hanc iniquitatem sis sal-
uaturus, vt graues luituri sint pœnas. Quare etiã Rabbi-
ni legunt interroganter, an propter nihilũ, vel an pro-
pter iniquitatem saluabis eos? an hoc eorum scelus erit
impunitum? q. d. Illud est tua iustitia indignum. Hos
tropos qui non intellexerunt, hunc locum perperam
inter nævos Sept. reposuerunt, & notarunt. *Saluos facies*,
positum esse pro *Expelles*, vti etiam habet Complutẽ-
sis editio. *Confringes*, descẽdere facies prop. *Deijcies*. sunt B
enim infinitiui pro futuris in Archetypo. Populos au-
tem vocat aduersarios propter multitudinem.

9 *Vitam meam*, vitæ meæ necessitates & ærumnas. *In*
conspectu, vt earum recorderis. Hebræorum sensus est i-
a Ps. 146. 4. dem a: *Vagationem*, *fugam meam* (i. exilium meum) vel
Errorem meum numerasti tu (liquido nosti, habes in nume-
rato, vt alibi, *qui numerat stellas*) *Ponere*, (i. *posuisti*. Ná סימה
Shima hîc etiam infinitiuus est pro præt. vt aliâs) *Lachry-*
mas meas in vtre tuo, in sacculo tuo, vt eas scilicet serues,
vt earum memor sis, id est, in tuo commentario, in tua C
mente & memoria. q. d. certo nosti vitam meam erra-
ticam, & vagam, exilium meum nullo certo loco tutũ.
b 1. Reg. 21. v. 10. 11. Primùm fugit Dauid ad Regem Achis b. Deinde ad Re-
gem Moab c. Tertio ad Ceilitas d. Quarto in desertum
c 1. Reg. 22. v. 3. Ziph e. Quinto in desertum Maon f. Sexto in desertum
Engaddi g. Septimo in Pharan h, deniq; ad Philistæos i.
d 1. Reg. 23. v. 5. 6. Quin & alibi quater sedes mutat eiusdem Saulis metu,
vt duodecim fugis exercitatus, nusquam tutas latebras
e ibid. 4. reperiens, Deo exilium suum sæpius in his Psalmis
f ibid. 24. commendet, Exposuerunt Septuag. paranomasiæ obs- D
g 1. Reg. 24. ver. 1. curitatem, quæ erat alioqui elegãtissima inter נוד *Nod*
vagationem & נאד *Nod* vtrem, vbi fortasse legerunt
h 1. Reg. 25. v. 1. נגרך *Negdecha*, coram te, pro נאדך *Nodecha*, vtre tuo. A-
lij malunt שימה *Shima* esse Imp. Pone.
i 1. Reg. 27. 10 *Sicut & in promissione tua*, est: sicut & tu promisisti. E-
tiam hîc obscuritatẽ interrogationis Hebraïcæ emol-
liunt, *Nónne in libro tuo?* i. sicut in libro tuo est istud scri-
ptum, vel iste fletus meus: quasi ageret Dauid cum Deo
ex obsignatis tabellis, & promissionibus. Debent autem
hæc iungi cum præcedentibus. *Tunc*, & tunc. Hæc autẽ
particula opportunum tempus in diuina prouidentia
constit

A constitutum, certò tamen euenturum secundum quosdam denotat.

11 *Cognoui*, experimento didici, quoniam mihi faues. Quoties te in uoto, te sentio beneficum & tutelarem. Te meum uindicem & iudicem experior. אלהים *Elohim* siue Deus pro benefico, uindice, tutore, vt Latinè, *Homo homini Deus*, cui opponitur, *Homo homini lupus*. Dei enim est proprium iuuare mortales & beneficiis afficere.

12 *Verbum meum*, vt supra, sic. *Sermonem*, meum, siue rem meam, quicquid mihi acciderit. Vel verbum & sermo,
B vt suprà, pro promissis, & promissorum præstatione. Nixus promissione hostes contemnere se hac repetitione declarat.

13 *In me*, apud me, in mea manu, in promptu. Constructio autem est perturbata. In me sunt Deus vota, laudationes (per appositionem) quæ reddã tibi. Habeo apud me vota, quæ tibi persoluam: nempè laudationes tuas. Vnde in Romano psalterio & Græco laudationis. Vel est Asyntheto, habeo vota, quæ tibi persoluã, & laudationes. Hebr. תודות *Todoth*, laudes, confessiones, gratiarum actiones. Alluditur autem ad sacrificia eius nomi-
C nis. *Tua*, tibi facta passiuè, non quæ tu facis, sed quæ tibi fiunt à me nuncupantur. a *Leuit. 7. v. 11.*

14 *Quoniam eripuisti*. Causa votorum, ereptio & liberatio è periculis animi & corporis. *De lapsu*, de periculis, ne laberentur in malorum præcipitium. *Vt placeam*. vt placita agam in hac viuentium luce, in hac vita, vt vitam meam inter mortales ad eius voluntatem componam, quandiu fruar hac Solis luce, sic infra *b*. *Placebo Domino* b *Ps. 114. 9.* *in regione viuorum*. Alij cœlum. *Vnde* Hebr. *vt ambulem coram Deo in luce viuentium*. i. vt pietatem, virtutem, & iustitiam colam, quamdiu vsura lucis huius fruar. Aliqui tamen per *lumen viuentium*, intelligunt lumen fidei (lumini gloriæ oppositum) in quo ambulamus in hac vi-
D ta, dum ad Deum tendimus. Midras, *coram Deo*, id est, in terra Israël, *In lumine viuentium*, id est, in paradiso.

ARGVMENTVM.

Opem implorat contra tam pertinaces æmulos. Se eum publicè cantaturum. Christo etiam conuenit.

1 In finem,ne disperdas,Dauid in tituli inscriptione:cùm fugeret à facie Saul in speluncam. *1.* Reg. 24. vers. 4. LVI. Hebr. 57. A

MIserêre mei Deus, miserêre mei: quóniam in te confidit ánima mea.
3 Et in vmbra alârum tuârum sperâbo:donec tránseat iniquitas. B
4 Clamâbo ad Deum altíssimum: Deum qui benefécit mihi.
5 Misit de cœlo,& liberâuit me:dedit in oppróbrium coculcántes me.
6 Misit Deus misericôrdiam suam,&veritâtem suam:& erípuit ánimam meam de médio catulôrum leônum,dormiui conturbâtus.
7 Fílij hóminum,dentes eôrum,arma & sagîttæ:& lingua eôrum,gládius acútus. C
8 Exaltâre super cœlos Deus:& in omnem terram glória tua.
9 Láqueum parauêrunt pédibus meis: & incurauêrunt ánimam meam.
20 Fodêrunt ante fáciem meam fóueam, & incidêrunt in eam.
11 Parátum cor meum Deus,parátũ cor meum: cantábo,& psalmum dicam. D
12 Exûrge glória mea, exûrge psaltérium & cíthara:exûrgam dilúculo.
13 Confitêbor tibi in pópulis Dómine,: & psálmum dicam tibi in géntibus.
14 Quóniam magnificáta est vsque ad cœlos misericórdia tua:& vsque ad nubes véritas tua.
15 Exaltâre super cœlos Deus: & super omnem terram glória tua.

2 Repet

A

2 Repetitio affectus vehementiam commonstrat.

3 *In umbra.* In protectione. Metaphora à Gallinis, & volucribus. *Donec transeat iniquitas*, siue prauitas. Auxesis, donec pereant iniqui. Donec abeant iniqui hominum conatus, & studia.

4 *Altissimum.* In excelsis cœlis habitantem, suamque gloriam communicantem. *Qui benefecit mihi*, qui me liberauit à Saule, me per antra, & specus montium perquirente. Quod qua arte fecerit, Chaldæus conatus est exprimere. *Ad Deum, qui præcepit aranea, vt conficeret in ore spelunca telam ad defensionem meam.* Excurrit in Dei erga se beneficia vsque ad versum 7. Quare relatiuum *Qui*, cadit in singula membra, vt mox vers. 5. (*Qui*) *misit.* Vel per absyntheton subaudienda est coniunctio. (*Et*) *misit.*

Dauid aranea beneficio liberatus,

B

5 *Misit de cœlo.* Auxilium sibi allatum esse, quod expectauerat, exponit. Vnde futura Hebraica verterunt per præterita. *Misit*, Angelos: Verbi gratia. *conculcantes*, absorbentes propriè, absorbere cupientes. *Sela*, de quo suprà *a*, Contra Masoretas.

a Psal. 54. vers. 22.

6 *Misit Deus misericordiam.* Deus beneficia confert partim ex misericordia. i. misericorditer, partim ex promissione, quam veritatis nomine adumbrat. Hæc enim aliquid habet debiti, dum se ea fidelibus deuinxit, & obligauit. *Veritatem suam*, fidem, fidelitatẽ, qua promissa soluit. Deus est misericors, & stat promissis. Aliqui iustitiam. *Leonum*, Saulis, & militum eius, hostium truculentorum, & ferocium. *Domini*, (quando) dormiui *conturbatus* inter leones. Subaudiendum enim quando, vt infrà *b*, Hæc autem posuerunt pro Hebraicis (quando) *iacebam*, (in medio per zeugma) *ardentium.* Quando cubabam inter ardentes, & furore excandescentes. Sic eos vocat, qui torquent, & vexant alios: vt Latinè, *Vrere hominem*, id est, cruciare.

C

b vers. 22.

D

7 *Dentes.* Metonymia, quorum verba dentata, & virulenta sunt instar armorum, & sagittarum. *Sic lingua*, linguæ virulentia. Calumnias intelligit, quibus traducebatur perniciosè.

8 *Super.* Supra, vltra Exageratio Hebraica, vt infra *c*, Sublimis esto, excelsior appare cœlis, vim, & potestatem tuam declarando in impios. Sic *sanctificetur*, id est, sanctum appareat *nomen tuum.* Exaltat autem

c Vers. 14.

Deus

Deus qua ratione sese exaltet.

Deus sese, dum impios punit, & vlciscitur, seque magnum proborum liberatorem, & conseruatorem ostendit. *Gloria tua*, sit. Ostende tuam potentiam, & gloriam, quam habes in terris. Illa enim rebus confusis non apparet. Gloria autem Dei est succurrere afflictis *a*.

a Esa.66.5.

9 *Incuruauerunt*. In laqueum inclinârunt.

10 *Ante faciē meam*. Catachresis. Ante me, ante meum iter occultè, in loco, per quem videbar transiturus. q.d. Insidias struxerūt illis locis, per quæ me existimabant iturum, Aliàs, hæc locutio significat, in oculis meis, me aspiciente. *Et inciderunt*. Incautus enim Saul in manus meas incidit *b*. *In eam*. in medium eius. Atque in periculum ipsius persequutoris versæ sunt insidiæ. *Sela*, in fonte, ô iustum Dei iudicium, vel quid simile.

b 1.Reg.24. vers.4.& 26 vers.7.

11 *Paratum*. Ad omnia, quæ mihi immiseris. Vox Hebraica etiam firmum, & stabile significat.

12 *Exurge gloria mea*. Se per Apostrophen conuertit ad animam suam, & instrumenta sua musica. *Gloria mea*, anima mea. Synecdochicè enim est animæ epithetum, vt supra *c*, quia hominis gloria decusque est anima, non corpus. *Sic* Kimhi. *Exurge anima mea ad Deum celebrandum*. Alij hanc gloriam exponūt carmen siue Psalmum, alij linguam, vt suprà *d*. Alij instrumentum musicum, quo Deus glorificatur. *Psalterium*. Eia mea instrumenta musica decantate Dei laudes, quando exurgam diluculo ad matutinam precem, vel quia matutinum tempus precibus magis est accommodatum, vel quòd maturè id præstiturum polliceor. Prosopop. *Exurgam*. Kimhi sub. quando. Vos mecum exuscitate ad Deum personandum. Sed nihil necesse. Exurgite, exurgam, & ipse diluculo, & confitebor, laudaboque Deum. Chaldæus autem *Diluculo*, ad precem matutinam restringit.

c Psal.56.9.

d Psal.15.10

Vide plura infra *e*.

e Psal.107.3

13 *In populis*. inter, apud populos, & gentes. De Ecclesia è Iudæis, & gentibus colligenda. Dauid enim hîc figuram Christi gerit.

14 *Quoniam magnificata est*. Gemina hyperbole, de qua supra *f*.

f Psal.35. vers.6.7.

15 *Gloria tua*, sit. Monstra tuam magnitudinem, & potentiam in me liberando, vt extollaris, & magnus habearis. Epiphonemate concludit, & repetit vers.8. vt Dei beneficia, & promissionum veritatem toto orbe agnoscendam declaret.

ARG

A

ARGVMENTVM.

Perituros impios, & pestilentes, pios, & iustos fructum suæ virtutis percepturos, ita vt Dei prouidentia, & iudicium appareat.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione. LVII. Hebr. *58.*

B

SI verè útique iustítiam loquímini: rectè iudicate fílij hóminum.

3 Etenim in corde iniquitâtes operámini in terra: iniustítias manus vestræ concînnant.

C 4 Alienâti sunt peccâtores à vulua: errauêrunt ab vtero, locúti sunt falsa.

5 Furor illis secúndùm similitúdinem serpéntis: sicut áspidis surdæ, & obturântis aures suas.

6 Quæ non exâudiet vocem incantántium: & venéfici incantántis sapiênter.

7 Deus cónteret dentes eórum in ore ipsórum: molas leónum confrínget Dóminus.

8 Ad níhilum deuénient, tamquam aqua decúrD rens: intêndit arcum suum, donec infirmêntur.

9 Sicut cera quæ fluit, auferêntur: supercécidit ignis, & non vidêrunt solem.

10 Priúsquam intellígerent spinæ vestræ rhammum: sicut viuêntes, sic in ira absórbet eos.

11 Lætábitur iustus, cùm víderit vindíctam: manus suas lauâbit in sánguine peccatóris.

12 Et dicet homo, Si útique est fructus iusto: útique est Deus iúdicans eos in terra.

2 *Si verè*

A

2 *Si verè vtique.* Si ex animo, è mentis sententia, non fucatè, non hypocriticè, & externa specie, *iustitiam loquimini*, id in iudiciis faciendis, operibus, & factis ostéditè. Non est in verbis iustitia, sed in virtute. Hinc illa sententia Socratis. *Qualis videri vis, talis esto.* Interrogatio Hebraici contextus non mutat sententiam. *Num verè certè iustitiam loquemini, rectitudines iudicabitis filij hominum?* q.d. debetis rectè iudicare. *Rectè iudicate*, recta iudicia exercete.

B

9 *Etenim, etiam, vel at enim.* At verò iniquitates in animis vestris fabricatis, & machinamini. Gall. *Forger des meschancetez*, iniqua concipitis, & animo designatis. *In terra*, qui estis in terra. Nisi iungas cum sequentibus. Manus vestræ in terra iniustitias machinantur, & librant, vel palam, & inter homines terrenos. Distinctionum in libris חמס *Emath.* i. Iob, Prouerbiorum, & Psalmorum obscura est ratio, & sæpè dubia: vt proinde R. Iuda Ben Bilham, & alij Rabbini, lõgè aliter eorũ prosodiam tractent, quàm librorum reliquorum. *Concinnat*, peccatum peccato nectentes, vt interpretatur Augustinus Ponderant, librant propriè.

C

Peccati originarij vis quanta.

2 *Alienati sunt.* A iustitia, & virtute, à Deo, iam ab vtero. Vix dum nati se dant vitiis. Chrys. Peccati originarij vis in impiis elucet ab incunabulis. ita vt statim ab infantia, in malitia adolescant, & proficiant. A vulua sunt compositi ad prauè agendum. Aliqui seminaria, & igniculos virtutis à natura habent, & origine, alij scelerum. Parentum virtus, vel improbitas ad vtrumque maximè confert item educatio, &c.

D

5 *Furor.* חמת *Hemath*, etiam venenũ significat. Rabiem, furorem, venenum habent, quale serpens, non quilibet, sed nocentissimus, quem præ veneni, & rabici copia magus non possit incantare, quasi ad eius carmina obsurdescat. Sic enim describit hoc versu, & sequẽti pernicioßissimum, & venenosissimum serpentem. *Sicut aspidis.* Furor est scilicet, & venenum per zeugma. *Obturãtis*, cauda, qua sibi cauet ab incantatoribus, ne eorum carminibus magicis cogatur mansuescere, & venenũ deponere. Sic ad vocem Stephani principes Sacerdotum aures clauserunt *a*.

a Act. 6. 57.

6 Et

A 6 *Et veneficí incantantis sapienter.* Venefici expertissimi, & exercitatissimi in magia. Hoc dicit, quoniam nolebant audire monitiones salutares Prophetarum, in Dei lege excellentium, nullóque modo se à proposito reuocari patiebantur. Sic Palamnem aspidem, tradit Euthymius, ne audiat incantatoris carmina, alterâ aurem terræ affigere, alteram cauda obturare. *Sapienter*, doctè ac scienter, iuxta artis suæ præcepta ac carmina. Sic Marsi inuitamentis, vel Physica arte serpentes è latebris euocabant *a*, & Virg. *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.* His suos sycophantas, & maledicos, tãquam venenatos comparat. Quamquam autem comparationes ab incantatoribus ducuntur, non tamen per hoc eorum artes comprobantur, quoniam Deus hoc homi-
B num genus interficiendum præcipit *b*, vti nec iudex Deum non timens à Christo probatur *c*, lege in hunc locum August.

a Plinius lib. 28. c. 3.

b Deut. 18. 10. & Leu. 20. 27.

c Luc. 18. 2.

7 *Deus conteret dentes eorum.* Sequuntur elegantes aliquot similitudines, & Metaphoræ. *Molas leonum*, tyrannidem, & potentiam impiorum. Molæ sunt molares, siue duriores dentes, quibus teritur ac molitur, quod manducatur. Aliis maxillæ ipsæ continentes ipsos molares, vel maxillares dentes. Sic autem methaphoricè appellat hostium suorum sycophantias, & sermones
C maledicos, vel robur, & potentiam.

8 *Ad nihilum.* Liquefient, euanescent, tamquam aqua, quæ subito dilabitur. Prima similitudo inopinati exitij. *Intendit.* Deus per zeugma è superiore versu intendit Deus arcum suum, donec debilitentur, & pereant, (impij) *Donec infirmentur*, confringantur, excindantur propriè, impij videlicet. Aliis est Enallage numeri, donec debiliteur, & pereat, vt omnia ad impium referantur. *Tetendit sagittas suas, veluti excidentur.* q.d. arcu impius nititur probos configere, at ipse sagitta sua, vel aliena
D ictus peribit. Sicut tetẽdit in alios arcum suum, sic ipse confringetur, & infirmabitur. Vel, tetendit arcum suum, ac sagittas suas direxit, donec viribus destituatur, & præ virium defectione in irritum iaculetur. Tanto ardore contra probos iaculatur. Nam, vt hoc referatur ad probos Hebræa non ferunt Alij sine Enallage ad sagittas, donec infirmentur sagittæ, & in irritum iaciantur. Nam Hebraicè pro *Arcum suum*, legitur sagittas suas.

9 *Sicut*

9 *Sicut cera.* Septuag. similitudinem vulgariorem substituerunt. Hebraicè enim, *Sicut limax qui dissoluitur & liquescit, qui in limum abit. Supercecidit ignis.* Supernè de cœlo cecidit ignis, & extincti sunt. Eos de cœlo diuina vltio tetigit oppressitque, sicque vsura solis huius sunt orbati. Hebræa hoc perspicuè sonant, שמש *Eshet* enim idem quod שמש *Esh* poëticè & Syriacè. Vnde ἑστία Græcè, & Vesta Latinè. Rabbini quidem alium sensum, cúmque commodum efficiunt, vt sit tertia similitudo, sed non sine eclipsibus & enallage. (Sicut) *abortus mulieris,* (qui) *non viderunt,* (vidit) *solem:* Accidet eis, quod mulieris abortui, qui numquam solem vidit. Docetur impios perdendos esse subito, quasi numquam extiterint, quemadmodum abortiuus, qui in vtero matris corrumpitur & tabescit, priusquam educatur in lumen. A B

10 *Priusquam intelligerent.* Quarta similitudo, eos immatura morte perituros, antequam peruersitas illorũ crescat. In ea per Prosopopœiam tribuit spinis, quod erat tribuendum hominibus. Priusquam intelligantur spinæ vestræ factæ Rhánus, & creuisse in Rhamnũ (*Rhamnus enim est spina maior, quæ speciem arboris ferè gerit:* Kimhi. Nostris, Rubus aculeis acutissimis, & præduris in rectum extensis, vnum è generibus sentium asperrimum, cùm Spinæ sint teneriores: Fruticem spinis horridum facit Dioscorides, duorúmque generum album & nigrum, semper virentem, Theophrasto instar lauri. De quo illud a, *Et dixerunt ligna ad Rhamnum, Impera nobis:* Priusquam ergo spinæ vestræ peruenerint ad iustam magnitudinem, creuerintque in Rhamni mensuram, acutiem, duritiem, sic Deus ira sua eos, quasi viuentes absorbebit, & perdet. q. d. immatura ætate quando id non sperabunt, delebit eos, vt quando spinæ nondum intellexunt se adoleuisse in Rhamnum. Alij pro *Spina vestra, ollæ vestræ.* Hebræa enim ambigua sunt, eadem interim sententia constante. Perdet eos ante ætatem maturam, vt si carnes extraherentur ex ollis, quasi viuentes, i. crudæ. (*Crudum* Hebræi viuum appellant.) Quod contingit, dum ollæ nondum intellexerunt (id est, senserunt, metaphoricè) Rhamnum, id est, Rhamni ignem, quem ollis subiiciunt. *Sicut viuentes,* quasi viuos, adhuc virentes & valentes, quasi crudos. Nam *sicut* non hic comparationem designat, sed assecutionem. Estque ordo inuersus. Regitur enim à parte

Rhamnus quid.

a *Iud. 9. 14.*

C D

A pane posteriore. *Sic in ira absorbet eos, quasi viuentes*, id est, magna vindictæ cupiditate. Sic Gall. *Il me mangeroit volontiers tout vif sic ira*, cum ira. Aliqui etiam hic *Sicut*, legunt, quòd vtrobique eadem sit vox כמו *Kemó*. Verùm hi non aduertunt Similitudinis aduerbium repetitum vno loco significare *Sicut*, altero *sic*. & ferè declarare perfectã, in séque reciprocãtem similitudinem, vt *sicut Sacerdos, sicut populus*, id est, sicut Sacerdos, sic populus. & viciſſim, Sic ſacerdos, ſicut populus. Elias in capitulis. Vnde & hic est redditio similitudinis. Vt spinæ
B ante maturã Rhamni magnitudinem extirpantur, sic cum ira eos (Deus) absorbebit, quasi viuos & crudos. Verbum, שער *Saar*, deturbare, velut turbine absorbere. Violenta morte impios interituros sic declarat. Quidam exponunt integrum versum allegoricè, priusquãm (inquiunt) scelerum vestrorum spinæ adoleſcant aculeatæ, in ira vos Deus subitò absorbebit, quasi viuentes. Antequã malitia vestra perducatur ad exitum, antequam noceatis pungatísque pro voto à Deo absorbebimini. Chal. *priusquam impij teneri durescant sicut spinæ, dum adhuc sunt sicut herba, tempestate & turbine destruet*
C *eos.*

11 *Lætabitur*, non iusultans afflictis, sed Dei gloriam experens. nõ amore vindictæ, sed zelo iustitiæ. Dolet quidem eorum interitu caritate: at gaudet iustitia, quia videt Dei gloriam illustrari. *Manus suas*, Hebr. *Plantas suas*, immutatur metaphora, sed non intellectus.

12 *Si vtique*, si profectò *præmium bonum* (Chal.) *est iusto*, si digna operibus merces, si non sine fructu colitur Deus, *est Deus iudicans in terra*, iudicia exercens & prouidens.

Vtique, profecto. *Est Deus iudicans in terra* In Hebræo aperta est personarum diuina- *S. Trinitas exprimitur.*
D rum Sanctissima Trinitas: *Profecto sunt Dij iudicantes in terra. Si*, pro, quia, quare in fonte desideratur.

***

A

ARGVMENTVM.

Opem efflagitat aduersus Saulem & eius aulicos. Eis punitis, se Dei potentiam & gratiam personaturum. Christo competit, & Ecclesiæ contra impios.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, quãdo misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. 1. Reg. *19.* b. *11.* LVIII. Heb. *59.* B

ERipe me de inimîcis meis Deus meus: & ab insurgéntibus in me líbera me.

3 Eripe me de operántibus iniquítatem: & de viris sánguinum salua me.

4 Quia ecce cepêrunt ánimam meam: irruêrunt in me fortes. C

5 Neque iníquitas mea, neque peccâtum meum Dómine: sine iniquitâte cucúrri, & direxi.

6 Exúrge in occúrsum meum, & vide: & tu Dómine Deus virtútum, Deus Israel.

7 Intênde ad visitándas omnes gentes: non misereâris ómnibus, qui operántur iniquitâtem.

8 Conuertêntur ad vésperam, & famen patiêntur vt canes: & circumíbunt ciuitatem. D

9 Ecce loquêntur in ore suo, & gládius in lábiis eórum: quóniam quis audiuit?

10 Et tu Dómine deribébis eos: ad níhilum dedúces omnes gentes.

11 Fortitúdinem meam ad te custódiam, quia Deus

A Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia eius prævéniet me.
12 Deus ostêndit mihi super inimîcos meos, ne occîdas eos: nequándo obliuiscántur pópuli mei.
13 Dispérge illos in virtúte tua: & depóne eos protéctor meus Dómine.
14 Delictum oris eórum, sermónē labiórum ipsórum: & comprehendántur in supérbia sua.
15 Et de execratióne & mendácio annunciabúntur in consummatióne: in ira consummatiónis, & non erunt.
16 Et scient, quia Deus dominábitur Iacob: & fínium terræ.
17 Conuertêntur ad vésperam, & famem patiêntur vt canes: & circumibunt ciuitátem.
18 Ipsi dispergêntur ad manducándum: si verò non fúerint saturáti, & murmurábunt.
C 19 Ego autem cantábo fortitúdinem tuam: & exaltábo mane misericórdiam tuam.
20 Quia factus es susceptor meus, & refúgium meum: in die tribulatiónis meæ.
21 Adiútor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia mea.

---

3 *De viris sanguinum*, de viris sanguinariis & homicidis.
D 4 *Ceperunt*, structis insidiis. Vnde Heb. *Insidiati sunt animæ meæ*, id est, vitæ, per Metonym. Græcè ἐθηρεύσαν, venatu ceperunt, venati sunt, vt & legit Augustinus.
5 *Neque iniquitas mea*. Est supple, id est, nulla mea culpa & peccato, citra vllã meam iniquitatem & culpã. Apud aduersarios nõ merui, vt persecutionẽ in me cõcitent. *Cucurri*. Septuaginta immutarunt ad perspicuitatẽ personas, sed nõ sensum. Nam his æquipollẽt ista Heb. Sine *iniquitate* (mea vlla) *cucurrerunt* (aduersum me) *direxe-*

runt, siue firmarunt (se, in me) vel potius, *cucurrerunt*, (pedes mei) *& firmarunt se* Est enim aperta Eclipsis in vtroque verbo. *Direxit*, pedes meos, vel viam meam. Viam meam sine iniquitate aptaui. Possit etiam subaudiri cor meum *a*, Vel in genere, me & alios. q. d. non solum absque iniquitate cucurri, sed etiam alios eò direxi, vt supra *b*, *Docebo iniquos vias tuas*. Eclipses variè implentur. A

a Psa. 77. 8.
b Psal. 50. 15.

6 *Et in*. Hoc hemistichiũ cadit in versum sequentem. Quare debet virgula dumtaxat affici. Tu Domine Deus exercituum, & Angelorum intende, siue exurge: vt est in Heb. Cui militant & seruiunt omnia, Angeli ipsum glorificando & mandata eius exequendo, sidera cæturis inferioribus influendo, Pij & fideles contra carnem, mundum & diabolum pugnando. B

7 *Ad visitandum*. Puniendas, iudicandas, in malam partem visitare est vlcisci, grauiter punire *c*. alias in bonam, gratiam exhibere *d*, *Gentes*. omnes, hostes meos barbaros & truces. Gentes vocant homines feros & impios, etiã si sint de sua gente, sic infra *e*, *Omnibus*, omnium. Constructio Græca Sela.

c Osee 4. 14.
d vt Luc. 1. 68.
e ver. 10.

8 *Conuertentur ad vesperam*. Descriptio Poëtica extremæ miseriæ & egestatis, quam repetit infra *f*. Si non misereris eorum tum peruenient ad vesperam miseri, & mendici. Vbi peruenerint ad vesperam, quo tempore homines solent requiescere à diurnis negotiis & laboribus, ac cibum quietè capere, famem patientur, & fremente vt canes, nihilque habentes, neque quicquam per diem consequuti, cogentur discurrere, quærendi victus & hospitij causa. Vaticinium de calamitatibus Iudæorum, qui per mundum vniuersum vagantur incertis sedibus, tributariique sunt. Alij versum 8. putant describere sedulitatem hostium, qui iussu Saulis nocte partim cingebant domum suam, ad ipsum capiendum, partim lustrabant ciuitatem, ne per noctis silentia elaberetur, néve quis ad ipsius opem accurreret. 17. autem ad futurum istorum statum post Saulis mortem, verbis in alium sensum falsè deflexis: Nunc à vespera totam ciuitatem circumeunt discurrendo & fremendo vt canes. sed vt victum quæritent. Malo vtrobique idem dici. *Famem patientur*, frement, Hebr præ fame scilicet, & ira, vt etiam vers. 17. omnes intelligunt. *Circuibunt*, more mendicorum, vel exulum.

f vers. 17.

Iudæorum extrema miseria.

C

D

9 *Ecce*

A 9 *Ecce loquentur in ore.* Reuertitur ad furorem hostium. Loquuntur ore suo aduersum me, & gladius, (id est, mera cædes, verba aculeata & perniciosa) in labis eorum est, (dicendo sup.) Quis audiuit, vbi hi Dauid, vt eum imparatum celeriter opprimamus, vel ad regem trahamus? est enim Mimesis cum Aposiopesi. *Quoniam*, quòd, continuatiua particula quæ Latine redundat. Rabbini ferè huius Mimeseos aliam afferunt rationem. Non timent vti labiis suis, vt gladio cõtra me. Nã (inquiunt) quis audierit nos? Liberè inter nos loqui possumus. Ne-

B mo enim nos audit, qui ea ad Dauidem deferat. Quod sequuti Symmachus & Hier. sine tropo vertunt. *Gladij sunt in labiis eorum, tamquam nemo audiat.* Chaldæus autem, *labiis suis dicunt prænalibimus, quoniam quis ille qui audiet & punict?* Quasi isti ista suscipiant securi de Dei prouidentia & iudicio.

10 *Ad nihilum deduces.* corũ conatus reddes irritos pro. ἐξουδενώσεις, nihilo habebis, flocci facies, Heb. *subsannabis.*

11 *Fortitudinem meam ad te.* Fortitudinem meam tibi ser-

C uabo, & acceptam feram, si quæ sit, eam tibi tribuam, vires meas ad te referam. Hebraicè quidem, *fortitudinem eius ad te custodiam*: sed eodem sensu. Nam *eius*, passiuè debet accipi. id est, fortitudinẽ contra eum Saulem. Meas contra illum, me alioqui multò potentiorem, vires tibi acceptas feram. Alij vires eius, quibus me superat, tibi committam. Tu enim illas facilè cohibebis, vt viribus Saulis opponat Dei fortitudinem. Malo eius comparatione, vires meas paruas in te coniiciam, tibi committã. tuũ auxiliũ libẽter expectaturus illas vt augeas, neque me ab eo vinci patiare. *Deus meus.* Hebraismus, pro, Dei mei misericordia præueniet me, mihi priùs opem feret, quàm implorem, præuertendo excipiet

D hostium vim.

12 *Ostendit mihi.* Aposiopesis vel eclipsis Hebraica. cum verbis videndi. Supplicium, vel vltionem, quam facturus est, videre me fecit Deus super inimicos meos. Aliqui misericordiã suam. *Ne occidas eos.* tam celeriter, sed serua eos ad vitam miseram. vt langueant, & diu portent tuum iudiciũ: lento & diuturno supplicio eos affice, vt tuam iustitiã in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus tuus de vltione impiorum. Sic Iudæi hodie in sua misera captiuitate per orbẽ dispersi,

Iudæi cur hodie miserrimè viuant.

diuinam iustitiam in sese cernendam clarè exhibent: A
Quin & conseruantur propter eos, qui ex ea gente per
Dei gratiam ad Christi agnitionem fidémque conuer-
a Rom. 11. v. 5. 6. tentur a, *Populi*, nominatiuus pluralis numeri. Ne forte
obliuiscantur iustitiæ, quam exerceres in illos, si semel
eos deleas, & è conspectu hominum subducas, Populi,
quos mihi subiicies, quorum regem me facies: vel
populares, & gentiles mei. Sic dispersi sunt Iudæi, non
ad vnum cæsi, quò eius fidei, cuius inimici sunt, vbique
testes fiant. Augustin. Item vt sint capsarij Christianorum, eísque conseruent Scripturas, instrumenta salutis
æternæ.

13 *Depone*, deiice, descendere fac. B

14 *Delictum*, Poëtica etiam hîc eclipsis propositionis בעבור *bahabour*, *propter*, è Rabbi Selomo pendente è proxima sententia. Depone eos, & deprime (ob) eorum
b vers. 9. oris peccatum, (& ob) suorum labiorum sermonem: de quo supra b. Sic vbique Græcè locus est accusatiuo, si intelligas κατα. vt *Cætera Graius*. Possit esse nudũ zeugma: depone, (è superiore vers.) deiice delictum oris ipsorum: quicquid loquuntur, delictum est. Depone illud delictum, vt nihil eorum, quæ illi superbè, & impiè loquuntur, impleatur. Non tam rectè in Ro. Psalt. C
in nominatiuo. Delictum oris eorum, sermo labiorum ipsorum (est)

15 *Et de execratione*. Ab execratione (vel periurio) & à mendacio vocabuntur, accersentur, mittentur ad consummationem, & exitium. Gallicè. *De blasphemes & mensonge ils seront appellez à extreme ruine. In ira consummationis*. consumptionis, *Idiotismus* pro, *in ira consummante*. Exaggeratio. Ad iram (inquam) Dei, quæ eos consummabit, consumet, & conficiet, vocabuntur, sícque in nihilum redigentur, propter suas execrationes & blasphemias. Congruit Iudæis, qui non modo Christum crucifixerunt, sed etiam aduersus eum D
iniurias, blasphemias & mendacia concinnarunt. Lectio Masoretarum non immutat sententiam, nisi quod deprecanter enuncietur. *A periurio & mendacio* (quod) *annunciant siue narrant, consume* (eos) *in ira consume*, & *non ipsi* (erunt.) Propositio *De*, vel *A*, ritu Hebraico etiam sumi possit pro Propter. Propter execrationem, &c.

A 16 *Iacob*, Ecclesiæ collectæ ex Iudæis. *Et finium terræ*, Ecclesiæ gentium, *Sela*. Est autem constructio Græca, qua verba dominandi construuntur cum genitiuo. Vnde Hebr. quia dominabitur in Iacob (&) in fines terræ, vel citra Eclipsin copulæ, ad fines vsque terræ longè & latè, vbicumque sit Iacob.

17 *Conuertentur ad vesperam*, &c. More mendicorum *a*, siue de Saülis satellitibus intelligas, qui à morte illius dispersi sunt, siue de Iudæorum dispersione post Romanam cladem. *a* vers. 8.

18 *Et murmurabunt. Et*, expletiuè. Accedet ad istorum infœlicitatem, quòd non satiabuntur in sua mendicitate: indéque impatientes impotentésque animi erunt, adeò vt palàm & publicè cõtra Deum & homines murmurent, & ringant. Aliqui non tam commodè vertunt. Non saturati dormient, vel, famelici & incœnati pernoctabunt. לין *lan*, murmurare & pernoctare.

B

19 *Ego autem cantabo*, Antithesis, per quam de sua liberatione vaticinatur.

20 *Susceptor*. protectio, eleuatio prop.

21 *Adiutor meus*. Hebr. *ô robur meum*. Nisi malis esse accusatiui casus, & idem dicere, quod suprà *b. fortitudinem meam tibi psallam*. Psallere autem est instrumentis canere, non tantùm ore. *Misericordia*, Appositio. O Deus, qui es mea misericordia, qui erga me es clementissimus, qui mei misereris. Nam Hebræa. *Deus misericordia mea*, superlationem includunt. Possint esse Asyntheta. Quia Deus susceptor meus es (&) Deus meus (&) misericordia mea. Nam legi possit אלהי *Elohai* Deus meus, non אלהי *Elohe* Syntactice. b vers. 11.

C

D

ARGVMENTVM.

Populus Dei auxilium petit in expeditione contra Idumæos & cæteros vicinos. Apostolis congruit, & Ecclesia à Mahometanis oppressa.

1 In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptione ipsi Dauid in doctrinam. Cùm succendit Mesopotamiam Syriæ & Soba & conuertit se Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarum ad duodecim millia. 2. Reg. 8. 13. & 10. 6. 7. 8. 1. Par. 18. 4. 5. 6. LIX. Heb. 60. A B

DEus repulisti nos, & destruxísti nos: iratus es, & misértus es nobis.

3 Commouisti terram, & conturbâsti eam: sana contritiónes eius, quia commota est.

4 Ostendisti pópulo tuo dura: potâsti nos vino compunctiónis. C

5 Dedisti metuéntibus te significatiónem: vt fúgiant à fácie arcus.

6 Vt liberéntur dilécti tui: saluum fac déxtera tua, & exaúdi me.

7 Deus locútus est in sancto tuo, lætábor, & partibor Síchimam: & conuállem tabernaculórum metibor.

8 Meus est Gálaad, & meus est Manásses: & Ephráim fortitúdo cápitis mei. D

9 Iuda rex meus. Moab olla spei meæ.

10 In Idumæam exténdam calceaméntũ meum: mihi alienígenæ súbditi sunt.

11 Quis deducet me in ciuitatẽm munítam? quis deducet me vsque in Idumæam?

12 Nónne tu Deus, qui repulisti nos: & non egredièris Deus in virtútibus nostris?

13 Da

A 13 Da nobis auxílium de tribulatiône: & vana salus hóminis:
14 In Deo faciêmus virtùtem: & ipse ad níhilum dedùcet tribulântes nos.

---

1 *Soba.* hanc Syriam Saphenam appellat Iosephus. Alia enim Syria Damasci, alia fluuiorum, id est, Mesopotamia. Quare & Plinius tradidit Syriam diuersis nominibus fuisse appellatam. Nam & quondam terrarũ fuit maxima, vt & eius lingua etiamnum hodiè latissimè patet per Orientem, quemadmodum Sclauonica per Occidentem.

B

2 *Deus repulisti nos.* Orditur ex abrupto à misero Ecclesiæ statu. *Et misertus es nobis,* & reduisti ad nos post huiusmodi calamitates, reconciliatúsque es nobis, תשובב *thesobeb*, fut. pro præterito. Aliqui vertunt in imperat. Redeas, redi ad nos, miserere nostri. Sed nihil est necesse. Nã infra *a* ad præcedentes miserias subiiciet simile Dei consolationẽ. Deinde precatur, vt pro veteri cõsuetudine se erga suum populum gerat. Latinè ergo: Deus (qui olim) repulisti nos, destruxisti nos, iratus es, misertus es nostri (omnia enim in Hebræo sunt asyntheta quodam orationis impetu) commouisti terram, dirupisti eam, sana, &c. O Deus, qui soles irasci & vicissim misereri, sana, medere calamitatibus terræ.

C

a *vers. 5.*

3 *Conturbasti,* scidisti, Vnde mox contnuata metaph. Contritiones siue confractiones.

4 *Compunctionis,* stuporis, vt apud Paulum. *b Dedit illis spiritum compunctionis.* Sic appellat vinum soporiferum, stupore feriens. Vel doloris, qua phrasi dicitur *c sustentate cum pane tribulationis, & aqua angustiæ.* Vocem Hebræã aliqui exponunt pro veneno, & toxico mortifero. Significatur summa crux.

D

b *Rom. 11. 8.*

c *3. Reg. 22. vers 27.*

5 *Dedisti,* præteritum plusquam perfectum. Ab antiquis factis Deum conciliat, & ad idem gerendum excitat. (Qui) dedisti olim signum cultoribus tuis, vt se seruarent à malis imminentibus, qui monuisti olim velut signo, & vexillo erecto, vt metuentes te arcus effugerent, sibique fuga consulerent, nunc idem mihi præsta, méque saluum fac. *Arcus,* קשת *koshet*, pro קשה *kosheth*

Deus qua ratione sese exaltet.

Deus sese, dum impios punit, & vlciscitur, seque magnum proborum liberatorem, & conseruatorem ostendit. *Gloria tua*, sit. Ostende tuam potentiam, & gloriam, quam habes in terris. Illa enim rebus confusis non apparet. Gloria autem Dei est succurrere afflictis *a*.

a Esa. 66. 5.

9 *Incuruauerunt.* In laqueum inclinârunt.

10 *Ante faciē meam.* Catachresis. Ante me, ante meum iter occultè, in loco, per quem videbar transiturus. q.d. Insidias struxerūt illis locis, per quæ me existimabant iturum, Aliàs, hæc locutio significat. in oculis meis, me aspiciente. *Et inciderunt.* Incautus enim Saul in manus meas incidit *b*. *In eam.* in medium eius. Atque in periculum ipsius persequutoris versæ sunt insidiæ. *Sela*, in fonte, ô iustum Dei iudicium, vel quid simile.

b 1. Reg. 24. vers. 4. & 26 vers. 7.

11 *Paratum.* Ad omnia, quæ mihi immiseris. Vox Hebraica etiam firmum, & stabile significat.

12 *Exurge gloria mea.* Se per Apostrophen conuertit ad animam suam, & instrumenta sua musica. *Gloria mea*, anima mea. Synecdochicè enim est animæ epithetum, vt supra *c*, quia hominis gloria decusque est anima, non corpus. *Sic* Kimhi. *Exurge anima mea ad Deum celebrandum.* Alij hanc gloriam exponūt carmen siue Psalmum, alij linguam, vt suprà *d*. Alij instrumentum musicum, quo Deus glorificatur. *Psalterium.* Eia mea instrumenta musica decantate Dei laudes, quando exurgam diluculo ad matutinam precem, vel quia matutinum tempus precibus magis est accommodatum, vel quòd maturè id præstiturum polliceor. Prosopop. *Exurgam.* Kimhi sub. quando. Vos mecum exuscitate ad Deum personandum. Sed nihil necesse. Exurgite, exurgam, & ipse diluculo, & confitebor, laudaboque Deum. Chaldæus autem *Diluculo*, ad precem matutinam restringit.

c Psal. 29. 16

d Psal. 15. 10

e Psal. 107. 3

Vide plura infra *e*.

13 *In populis.* inter, apud populos, & gentes. De Ecclesia è Iudæis, & gentibus colligenda. Dauid enim hîc figuram Christi gerit.

f Psal. 35. vers. 6. 7.

14 *Quoniam magnificata est.* Gemina hyperbole, de qua supra *f*.

15 *Gloria tua*, sit. Monstra tuam magnitudinem, & potentiam in me liberando, vt extollaris, & magnus habearis. Epiphonemate concludit, & repetit vers. 8. vt Dei beneficia, & promissionum veritatem toto orbe agnoscendam declaret.

ARG

A

ARGVMENTVM.

Perituros impios, & pestilentes, pios, & iustos fructum suæ virtutis percepturos, ita vt Dei prouidentia, & iudicium appareat.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione. LVII.
B Hebr. *58.*

SI verè útique iustítiam loquímini: rectè iudicáte fílij hóminum.

3 Etenim in corde iniquitátes operámini in terra: iniustítias manus vestræ concînnant.

C 4 Alienáti sunt peccâtores à vulua: errauêrunt ab vtero, locúti sunt falsa.

5 Furor illis secúndùm similitúdinem serpéntis: sicut áspidis surdæ, & obturántis aures suas.

6 Quæ non exâudiet vocem incantántium: & venéfici incantántis sapiénter.

7 Deus cónteret dentes eórum in ore ipsórum: molas leónum confrínget Dóminus.

8 Ad níhilum deuénient, tamquam aqua decúrD rens: intêndit arcum suum, donec infirmêntur.

9 Sicut cera quæ fluit, auferêntur: supercécidit ignis, & non vidêrunt solem.

10 Priúsquam intellígerent spinæ vestræ rhammum: sicut viuêntes, sic in ira absórbet eos.

11 Lætábitur iustus, cùm víderit vindíctam: manus suas lauábit in sánguine peccatóris.

12 Et dicet homo, Si útique est fructus iusto: útique est Deus iúdicans eos in terra.

2 *Si verè*

A

2 *Si verè vtique.* Si ex animo, è mentis sententia, non fucatè, non hypocriticè, & externa specie, *iustitiam loquimini*, id in iudiciis faciendis, operibus, & factis ostendite Non est in verbis iustitia, sed in virtute. Hinc illa sententia Socratis. *Qualis videri vis, talis esto.* Interrogatio Hebraici contextus non mutat sententiam. *Num verè certè iustitiam loquemini, rectitudines iudicabitis filij hominum?* q.d. debetis rectè iudicare. *Rectè iudicate*, recta iudicia exercete.

B 3 *Etenim, etiam, vel at enim.* At verò iniquitates in animis vestris fabricatis, & machinamini. Gall. *Forger des meschancetez*, iniqua concipitis, & animo designatis. *In terra*, qui estis in terra. Nisi iungas cum sequentibus. Manus vestræ in terra iniustitias machinantur, & librant, vel palam, & inter homines terrenos. Distinctio num in libris חטא *Emath.* i. Iob, Prouerbiorum, & Psalmorum obscura est ratio, & sæpè dubia: vt proinde R. Iuda Ben Bilham, & alij Rabbini, lõgè aliter eorũ prosodiam tractent, quàm librorum reliquorum. *Concinnãt*, peccatum peccato nectentes, vt interpretatur Augustinus Ponderant, librant propriè.

C

Peccati originarij, vis quanta.

2 *Alienati sunt.* A iustitia, & virtute, à Deo, iam ab vtero. Vix dum nati se dant vitiis. Chrys. Peccati originarij vis in impiis elucet ab incunabulis. ita vt statim ab infantia, in malitia adolescant, & proficiant. A vulua sunt compositi ad prauè agendum. Aliqui seminaria, & igniculos virtutis à natura habent, & origine, alij scelerum. Parentum virtus, vel improbitas ad vtrumque maximè confert item educatio, &c.

5 *Furor.* חמה *Hemath*, etiam venenũ significat. Rabiem, furorem, venenum habent, quale serpens, non quilibet, sed nocentissimus, quem præ veneni, & rabiei copia magus non possit incantare, quasi ad eius carmina obsurdescat Sic enim describit hoc versu, & sequẽti pernicioſissimum, & venenosissimum serpentem. *Sicut aspidis.* Furor est scilicet, & venenum per zeugma. *Obturãtis*, cauda, qua sibi cauet ab incantatoribus, ne eorum carminibus magicis cogatur mansuescere, & venenũ deponere. Sic ad vocem Stephani principes Sacerdotum aures clauserunt *a*.

D

a Act. 6. 57.

6 *Et*

A 6 *Et venefici incantantis sapienter.* Venefici expertissimi, & exercitatissimi in magia. Hoc dicit, quoniam nolebant audire monitiones salutares Prophetarum, in Dei lege excellentium, nulloque modo se à proposito revocari patiebantur. Sic Palamnem aspidem, tradit Euthymius, ne audiat incantatoris carmina, alterâ aurem terræ affigere, alteram cauda obturare. *Sapienter*, doctè ac scienter, iuxta artis suæ præcepta ac carmina. Sic Marsi inuitamentis, vel Physica arte serpentes è latebris euocabant *a*, & Virg. *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.* His suos sycophantas, & maledicos, tâquam venenatos comparat. Quamquam autem comparationes ab incantatoribus ducuntur, non tamen per hoc eorum artes comprobantur, quoniam Deus hoc homi-
B num genus interficiendum præcipit *b*, vti nec iudex Deum non timens à Christo probatur *c*, lege in hunc locum Augustinum.

a Plinius lib. 28. c. 3.

b Deut. 18. 10. & Leu. 20. 27.

c Luc. 18. 2.

7 *Deus conteret dentes eorum.* Sequuntur elegantes aliquot similitudines, & Metaphoræ. *Molas leonum*, tyrannidem, & potentiam impiorum. Molæ sunt molares, siue duriores dentes, quibus teritur ac molitur, quod manducatur. Aliis maxillæ ipsæ continentes ipsos molares, vel maxillares dentes. Sic autem methaphoricè appellat hostium suorum sycophantias, & sermones
C maledicos, vel robur, & potentiam.

8 *Ad nihilum.* Liquefient, euanescent, tamquam aqua, quæ subito dilabitur. Prima similitudo inopinati exitij. *Intendit.* Deus per zeugma è superiore versu intendit Deus arcum suum, donec debilitentur, & pereant, (impij) *Donec infirmentur*, confringantur, excindantur propriè, impij videlicet. Aliis est Enallage numeri, donec debilitetur, & pereat, vt omnia ad impium referantur. *Tetendit sagittas suas, veluti excindentur.* q.d. arcu impius nititur probos configere, at ipse sagitta sua, vel aliena
D ictus peribit. Sicut tetẽdit in alios arcum suum, sic ipse confringetur, & infirmabitur. Vel, tetendit arcum suum, ac sagittas suas direxit, donec viribus destituatur, & præ virium defectione in irritum iaculetur. Tanto ardore contra probos iaculatur. Nam, vt hoc referatur ad probos Hebræa non ferunt Alij sine Enallage ad sagittas, donec infirmentur sagittæ, & in irritum iaciantur. Nam Hebraicè pro *Arcum suum*, legitur sagittas suas.

9 *Sicut*

A parte posteriore. *Sic in ira absorbet eos, quasi viuentes*, id est, magna vindictæ cupiditate. Sic Gall. *Il me mangeroit volontiers tout vif. Sic in ira*, cum ira. Aliqui etiam hic *Sicut*, legunt, quòd vtrobique eadem sit vox כְּמוֹ *Kemó*. Verùm hi non aduertunt Similitudinis aduerbium repetitum vno loco significare *Sicut*, altero *sic*. & ferè declarare perfectã, in séque reciprocãtem similitudinem, vt *sicut Sacerdos, sicut populus*, id est, sicut Sacerdos, sic populus. & viciſſim, Sic ſacerdos, ſicut populus. Elias in capitulis. Vnde & hic est redditio ſimilitudinis. Vt ſpinæ

B ante maturã Rhamni magnitudinem extirpantur, ſic cum ira eos (Deus) abſorbebit, quaſi viuos & crudos. Verbum, שׁעה *Saháar*, deturbare, velut turbine abſorbere. Violenta morte impios interituros ſic declarat. Quidam exponunt integrum verſum allegoricè, priuſquám (inquiunt) ſcelerum veſtrorum ſpinæ adoſcescant aculeatæ, in ira vos Deus ſubitò abſorbebit, quaſi viuentes Antequã malitia veſtra perducatur ad exitum, antequam noceatis pungatiſque pro voto à Deo abſorbebimini. Chal. *priuſquam impij teneri durescant ſicut ſpinæ, dum adhuc ſunt ſicut herba, tempeſtate & turbine deſtruet*

C *eos.*

11 *Lætabitur*, non inſultans afflictis, ſed Dei gloriam expetens. nõ amore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ. Dolet quidem eorum interitu caritate: at gaudet iuſtitia, quia videt Dei gloriam illuſtrari. *Manus ſuas*, Hebr. *Plantas ſuas*, immutatur metaphora, ſed non intellectus.

12 *Si vtique*, ſi *profectò præmium bonum* (Chal.) *eſt iuſto*, ſi digna operibus merces, ſi non ſine fructu ſolitur Deus, *eſt Deus iudicans in terra*, iudicia exercens & prouidens.

Vtique, profectò. *Eſt Deus iudicans in terra* In Hebræo aperta eſt perſonarum diuina- *S. Trinitas exprimitur.*

D rum Sanctiſſima Trinitas: *Profectò ſunt Dij iudicantes in terra. Si*, pro, quia, quare in fonte deſideratur.

***

A

ARGVMENTVM.

Opem efflagitat aduersus Saulem & eius aulicos. Eis punitis, se Dei potentiam & gratiam personaturum. Christo competit, & Ecclesiæ contra impios.

1 In finem, ne dispердas, Dauid in tituli inscriptione, quãdo misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. 1. Reg. *19.* b. *11.* LVIII. Heb. *59.* B

ERipe me de inimîcis meis Deus meus: & ab insurgéntibus in me líbera me.

3 Eripe me de operántibus iniquítatem: & de viris sánguinum salua me.

4 Quia ecce cepêrunt ánimam meam: irruêrunt in me fortes. C

5 Neque iníquitas mea, neque peccâtum meum Dómine: sine iniquitâte cucûrri, & direxi.

6 Exúrge in occûrsum meum, & vide: & tu Dómine Deus virtútum, Deus Israel.

7 Intênde ad visitândas omnes gentes: non misereâris ómnibus, qui operântur iniquitâtem.

8 Conuertêntur ad vésperam, & famen patiêntur vt canes: & circumíbunt ciuitatem. D

9 Ecce loquêntur in ore suo, & gládius in lábiis eôrum: quóniam quis audiuit?

10 Et tu Dómine deribébis eos: ad níhilum dedûces omnes gentes.

11 Fortitúdinem meam ad te custódiam, quia Deus

A Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia eius præueniet me.
12 Deus ostêndit mihi super inimîcos meos, ne occîdas eos: nequándo obliuiscântur pópuli mei.
13 Dispérge illos in virtute tua: & depône eos protéctor meus Dómine.
14 Delictum oris eórum, sermônē labiórum ipsórum: & comprehendântur in supérbia sua.
15 Et de execratiône & mendácio annunciabûntur in consummatiône: in ira consummatiônis, & non erunt.
16 Et scient, quia Deus dominábitur Iacob: & fínium terræ.
17 Conuertêntur ad vésperam, & famem patiêntur vt canes: & circumibunt ciuitâtem.
18 Ipsi dispergêntur ad manducándum: si verò non fúerint saturâti, & murmurábunt.
C 19 Ego autem cantâbo fortitúdinem tuam: & exaltâbo mane misericórdiam tuam.
20 Quia factus es susceptor meus, & refúgium meum: in die tribulatiônis meæ.
21 Adiútor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia mea.

---

3 *De viris sanguinum*, de viris sanguinariis & homicidis.

D 4 *Ceperunt*, structis insidiis. Vnde Heb. *Insidiati sunt animæ meæ*, id est, vitæ, per Metonym. Græcè ἐδίωξαν, venatu ceperunt, venati sunt, vt & legit Augustinus.

5 *Neque iniquitas mea*. Est supple, id est, nulla mea culpa & peccato, citra vllã meam iniquitatem & culpã. Apud aduersarios nõ merui, vt persecutionẽ in me cõcitent. *Cucurri*. Septuaginta immutarunt ad perspicuitatẽ personas, sed nõ sensum. Nam his æquipollẽt ista Heb. Sine *iniquitate* (mea vlla) *cucurrerunt* (aduersum me) *direxe-*

runt, siue firmarunt (se, in me) vel potius, *cucurrerunt*, (pedes mei) *& firmarunt se* Est enim aperta Eclipsis in vtróque verbo. *Direxit*, pedes meos, vel viam meam. Viam meam sine iniquitate aptaui. Possit etiam subaudiri cor meum *a*. Vel in genere, me & alios. q. d. non solum absque iniquitate cucurri, sed etiam alios eò direxi, vt supra *b*, *Docebo iniquos vias tuas*. Eclipses variè implentur. A

a Psa. 77. 8.
b Psal. 50. 15.

6 *Et tu*. Hoc hemistichiũ cadit in versum sequentem. Quare debet virgula dumtaxat affici. Tu Domine Deus exercituum, & Angelorum intende, siue exurge: vt est in Heb. Cui militant & seruiunt omnia, Angeli ipsum glorificando & mandata eius exequendo, sidera creaturis inferioribus influendo, Pij & fideles contra carnem, mundum & diabolum pugnando. B

7 *Ad visitandum*. Puniendas, iudicandas, in malam partem visitare est vlcisci, grauiter punire *c*. alias in bonam, gratiam exhibere *d*, *Gentes*. omnes, hostes meos barbaros & truces. Gentes vocant homines feros & impios, etiã si sint de sua gente, sic infra *e*, *Omnibus*, omnium. Constructio Græca. Sela.

c Osea. 4. 14.
d vt Luc. 1. 68.
e ver. 10.

8 *Convertentur ad vesperam*. Descriptio Poëtica extremæ miseriæ & egestatis, quam repetit infra *f*. Si non misereris eorum, tum perueniet ad vesperam miseri, & mendici. Vbi peruenerint ad vesperam, quo tempore homines solent requiescere à diurnis negotiis & laboribus, ac cibum quietè capere, famem patientur, & frement vt canes, nihilque habentes, neque quicquam per diem consequuti, cogentur discurrere, quærendi victus & hospitij causa. Vaticinium de calamitatibus Iudæorum, qui per mundum vniuersum vagantur incertis sedibus, tributariique sunt. Alij versum 8. putant describere sedulitatem hostium, qui iussu Saulis nocte partim cingebant domum suam, ad ipsum capiendum, partim lustrabant ciuitatem, ne per noctis silentia elaberetur, néve quis ad ipsius opem accurreret. 17. autem ad futurum istorum statum post Saulis mortem, verbis in alium sensum falsè deflexis: Nunc à vespera totam ciuitatem circumeunt discurrendo & fremendo vt canes, sed vt victum quæritent. Malo vtrobique idem dici. *Famem patientur*, frement, Hebr præ fame scilicet, & ira, vt etiam vers. 17. omnes intelligunt. *Circuibunt*, more mendicorum, vel exulum. C

f vers. 17.

Iudæorum extrema miseria.

D

9 *Ecce*

A 9 *Ecce loquentur in ore.* Reuertitur ad furorem hostium. Loquuntur ore suo aduersum me, & gladius, (id est, meæ cædes, verba aculeata & pernicioſa) in labis eorum est, (dicendo sup.) Quis audiuit, vbi fit Dauid, vt eum imparatum celeriter opprimamus, vel ad regem trahamus? est enim Mimesis cum Apoſiopesi *Quoniam*, quòd; continuatiua particula quæ Latinè redundat. Rabbini ferè huius Mimeſeos aliam afferunt rationem. Non timent vti labiis suis, vt gladio cõtra me. Nã (inquiunt) quis audierit nos? Liberè inter nos loqui possumus. Ne-
B mo enim nos audit, qui ea ad Dauidem deferat. Quod sequuti Symmachus & Hier. sine tropo vertunt. *Quia sunt in labiis eorum, tamquam nemo audiat.* Chaldæus autem; *labiis suis dicunt præualebimus, quoniam quis ille qui audiet & punnet?* Quasi isti ista suscipiant securi de Dei prouidentia & iudicio.

10 *Ad nihilum deduces*, eorũ conatus reddes irritos pro. ἐξουδενώσεις, nihilo habebis, flocci facies, Heb. *subsannabis.*

11 *Fortitudinem meam ad te.* Fortitudinem meam tibi ser-
C nabo, & acceptam feram, si quæ sit, eam tibi tribuam, vires meas ad te referam. Hebraicè quidem, *fortitudinem eius ad te custodiam*: sed eodem sensu. Nam *eius*, passiuè debet accipi id est, fortitudinẽ contra eum Saulem. Meas contra illum, me alioqui multò potentiorem, vires tibi acceptas feram. Alij vires eius, quibus me superat, tibi committam. Tu enim illas facilè cohibebis, vt viribus Saulis opponat Dei fortitudinem. Malo eius comparatione, vires meas paruas in te coniiciam, tibi committã. tuũ auxiliũ libẽter expectaturus illas vt augeas, neque me ab eo vinci patiare. *Deus meus.* Hebraismus, pro, Dei mei misericordia præueniet me, mihi priùs opem feret, quàm implorem, præuertendo excipiet
D hostium vim.

12 *Ostendit mihi.* Apoſiopesis vel eclipsis Hebraica. cum verbis videndi. Supplicium, vel vltionem, quam facturus est, videre me fecit Deus super inimicos meos. Aliqui misericordiã suam. *Ne occidas eos.* tam celeriter, sed serua eos ad vitam miseram, vt langueant, & diu portent tuum iudiciũ: lento & diuturno supplicio eos affi-
Iudæi cur hodie miserimè viuant. te, vt tuam iustitiã in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus tuus de vltione impiorum. Sic Iudæi hodie in sua misera captiuitate per orbẽ dispersi,

diuinam iustitiam in sese cernendam clarè exhibent: A
Quin & conseruantur propter eos, qui ex ea gente per
Dei gratiam ad Christi agnitionem fidémque conuer-
a Rom. 11. v. 5. 6. tentur *a*, *Populi*, nominatiuus pluralis numeri. Ne forte
obliuiscantur iustitiæ, quam exerceres in illos, si semel
eos deleas, & è conspectu hominum subducas, Populi,
quos mihi subiicies, quorum regem me facies: vel
populares, & gentiles mei. Sic dispersi sunt Iudæi, non
ad vnum cæsi, quò eius fidei, cuius inimici sunt, vbique
testes fiant. Augustin. Item vt sint capsarij Christiano-
rum, eísque conseruent Scripturas, instrumenta salutis
æternæ.

13 *Depone*, deiice, descendere fac. B

14 *Delictum*, Poëtica etiam hîc eclipsis propositionis
בעבור *bahabour*, *propter*, è Rabbi Selomo pendente è
proxima sententia. Depone eos, & deprime (ob) eorum
oris peccatum, (& ob) suorum labiorum sermonem:
b vers. 9. de quo supra *b*. Sic vbique Græcè locus est accusatiuo,
si intelligas κατα. vt *Cætera Gratus*. Possit esse nudũ zeug-
ma: depone, (è superiore vers.) deiice delictum oris
ipsorum: quicquid loquuntur, delictum est. Depone
illud delictum, vt nihil eorum, quæ illi superbè, & im-
piè loquuntur, impleatur. Non tam rectè in Ro. Psalt. C
in nominatiuo. Delictum oris eorum, sermo labiorum
ipsorum (est)

15 *Et de execratione*. Ab execratione (vel periurio) & à
mendacio vocabuntur, accersentur, mittentur ad con-
summationem, & exitium. Gallicè. *De blaſpheme & menſonge ils ſeront appellez à extreme ruine. In ira conſummationis*. consumptionis, *Idiotismus* pro, *in ira conſummante*. Exaggeratio. Ad iram (inquam) Dei, quæ eos
consummabit, consumet, & conficiet, vocabuntur,
sícque in nihilum redigentur, propter suas execratio-
nes & blasphemias. Congruit Iudæis, qui non mo-
do Christum crucifixerunt, sed etiam aduersus eum D
iniurias, blasphemias & mendacia concinnarunt. Le-
ctio Masoretarum non immutat sententiam, nisi
quod deprecanter enuncietur. *A periurio & mendacio* (quod) *annunciant siue narrant, conſume* (eos) *in ira conſume*, & *non ipſi* (erunt.) Propositio *De*, vel *A*, ritu
Hebraico etiam sumi possit pro Propter. Propter exe-
crationem, &c.

A 16 *Iacob*, Ecclesiæ collectæ ex Iudæis. *Et finium terræ*, Ecclesiæ gentium, *Sela*. Est autem constructio Græca, qua verba dominandi construuntur cum genitiuo. Vnde Hebr. quia dominabitur in Iacob (&) in fines terræ, vel citra Eclipsin copulæ, ad fines vsque terræ longè & latè, vbicumque sit Iacob.

17 *Conuertentur ad vesperam, &c.* More mendicorum [a], siue de Saülis satellitibus intelligas, qui à morte illius dispersi sunt, siue de Iudæorum dispersione post Romanam cladem. a *vers.* 8.

18 *Et murmurabunt. Et*, expletiuè. Accedet ad istorum infœlicitatem, quòd non satiabuntur in sua mendicitate: indéque impatientes impotentésque animi erunt, adeò vt palàm & publicè cõtra Deum & homines murmurent, & ringant. Aliqui non tam commodè vertunt. Non saturati dormient, vel, famelici & incœnati pernoctabunt. לין *lan*, murmurare & pernoctare.

19 *Ego autem cantabo*, Antithesis, per quam de sua liberatione vaticinatur.

20 *Susceptor*. protectio, eleuatio prop.

21 *Adiutor meus*. Hebr. ô *robur meum*: Nisi malis esse accusatiui casus, & idem dicere, quod suprà *b. fortitudinem meam tibi psallam*. Psallere autem est instrumentis canere, non tantùm ore. *Misericordia*, Appositio. O Deus, qui es mea misericordia, qui erga me es clementissimus. qui mei misereris. Nam Hebræa. *Deus misericordiæ mea*, superlationem includunt. Possint esse Asyntheta. Quia Deus susceptor meus es (&) Deus meus (&) misericordia mea. Nam legi possit אלהי *Elohai* Deus meus, non אלהי *Elohe* Syntactice. b *vers.* 11.

ARGVMENTVM.

Populus Dei auxilium petit in expeditione contra Idumæos & cæteros vicinos. Apostolis congruit, & Ecclesiæ à Mahometanis oppressæ.

1 In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptione ipsi Dauid in doctrinam. Cùm succendit Mesopotamiam Syriæ & Soba, & conuertit se Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarum adduodecim millia. A B
2. Reg. 8. 13. & 10. 6. 7. 8. 1. Par. 18. 4. 5. 6. *LIX. Heb. 60.*

DEus repulisti nos, & destruxísti nos: iratus es, & misértus es nobis.
3 Commouisti terram, & conturbâsti eam: sana contritiônes eius, quia commota est.
4 Ostendisti pópulo tuo dura: potâsti nos vino compunctiônis. C
5 Dedisti metuéntibus te significatiônem: vt fúgiant à fácie arcus.
6 Vt liberéntur dilécti tui: saluum fac déxtera tua, & exaûdi me.
7 Deus locútus est in sancto tuo, lætâbor, & partibor Sichimam: & conuállem tabernaculórum metibor.
8 Meus est Gálaad, & meus est Manásses: & Ephraîm fortitúdo cápitis mei. D
9 Iuda rex meus. Moab olla spei meæ.
10 In Idumæam extêndam calceamêntũ meum: mihi alienígenæ súbditi sunt.
11 Quis deducet me in ciuitatêm munîtam? quis deducet me vsque in Idumæam?
12 Nónne tu Deus, qui repulisti nos: & non egredièris Deus in virtútibus nostris?

13 Da

A 13 Da nobis auxilium de tribulatione: & vana salus hominis.

14 In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

---

1 *Soba.* hanc Syriam Saphenam appellat Iosephus. Alia enim Syria Damascia, alia fluuiorum, id est, Mesopotamia. Quare & Plinius tradidit Syriam diuersis nominibus
B fuisse appellatam. Nam & quondam terrarū fuit maxima, vt & eius lingua etiamnum hodiè latissimè patet per Orientem, quemadmodum Sclauonica per Occidentem.

2 *Deus repulisti nos.* Orditur ex abrupto à misero Ecclesiæ statu. *Et misertus es nobis*, & redisti ad nos post huiusmodi calamitates, reconciliatúsque es nobis, תשובב *theshobeb*, fut. pro præterito. Aliqui vertunt in imperat. Redeas, redi ad nos, miserere nostri. Sed nihil est necesse. Nã infra *a* ad præcedentes miserias subiiciet simi
C lẽ Dei consolationẽ. Deinde precatur, vt pro veteri cõsuetudine se erga suum populum gerat. Latinè ergo: Deus (qui olim) repulisti nos, destruxisti nos, iratus es, misertus es nostri (omnia enim in Hebræo sunt asyntheta quodam orationis impetu) commouisti terram, dirupisti eam, sana, &c. O Deus, qui soles irasci & vicissim misereri, sana, medere calamitatibus terræ. a verſ. 5.

3 *Conturbasti*, scidisti, Vnde mox continuata metaph. Contritiones siue confractiones.

4 *Compunctionis*, stuporis, vt apud Paulum. *b Dedit illis*
D *spiritum compunctionis.* Sic appellat vinum soporiferum, stupore feriens. Vel doloris, qua phrasi dicitur *c sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiæ.* Vocem Hebræã aliqui exponunt pro veneno, & toxico mortifero. Significatur summa crux. b *Rom.* 11. 8. c 3. *Reg.* 22. verſ 27.

5 *Dedisti*, præteritum plusquam perfectum. Ab antiquis factis Deum conciliat, & ad idem gerendum excitat. (Qui) dedisti olim signum cultoribus tuis, vt se seruarent à malis imminentibus, qui monuisti olim velut signo, & vexillo erecto, vt metuentes te arcus effugerent, sibique fuga consulerent, nunc idem mihi præsta, méque saluum fac. *Arcus*, קשת *koshet*, pro קשת *koshcheth*

koſcheth per Antitheſim, ſiue permutationem litterarum eiuſdem poteſtatis & inſtrumenti. Nam ſumere pro veritate, nec ſententia, nec veteres patiuntur. Quàm frigidum enim, vt fugiant, vel, vt erigantur à facie veritatis (propter veritatem) *Sela*. A

6 *Vt liberentur*. Sic debet iungi cum præcedẽtibus Qui olim oſtendiſti, & viciſſim dediſti ſignum ad effugiendos hoſtium arcus, vt tui liberarentur, dextera & poteꝛtia tua ſaluos nos fac, *ſaluum fac*, me, per hypozeugma.

7 *Deus locutus eſt in*. Ex promiſſo vrget & quaſi ſyngrapha *a*, pollicitus es nõ modò nos potituros, pacificè regionibus noſtris, verùm etiam exteras nationes ſubiugaturos, præſertim Arabiam & Idumæam, quæ tamen hodiè nos opprimũt, & ſub iugo tenent. Reſpicit enim ad ſtatum Eccleſiæ, ſub Mahometanis ex iſtis regionibus ortis. Sed eſt Enallage perſonæ, cum Eclipſi particulæ. Quòd Deus tu es locutus, & lætabor, &c. Nihil precor quàm quod iam promiſiſti, *In ſancto ſuo*. in ſuo ſanctuario, in ſuo oraculo, in domo ſanctuarij, vbi oraculum Vrim & Thummim. In propitiatorio, è quo reſponſa dari ſolebat *b*. Chal. & Hier. quaſi per ſuum oraculum & diuinã promiſſionem. Alij, vt Kimhi, per ſanctitatem ſuam, per Spiritum ſanctum ſuum. *Partibor*, diuidam *Sichimam*, Samariam, in qua fuit Sichima, ſiue Sichem. *Tabernaculorum*, Arabum, qui ſunt Nomades & Scenitæ in tabernaculis habitantes, Alij malunt סכות *Succoth* eſſe nomen loci in tribu Gad vltra Iordanem *c*. *Metibor*. metiar, partibor, & metibor antiqua futura, quibus præſertim vtebantur in ſacris, quòd fortaſſe cantui aptius congruerent.

a *Vide & Pſal.* 107. v. 7. 8. B

b *Num.* 7. v. 89.

C

c *Gen.* 33. v. 18.

8 *Meus eſt Galaad*. Galaad & Manaſſes terra Iudææ ſita trans Iordanem. Ephraim, alia Iudææ pars cis Iordanem, quæ potentia & numero militum poſt tribum Iuda, cæteris præſtabat. Vnde & pro reliquis omnibus ſupponit apud Prophetas. Fortitudo autem dicitur capitis populi, quòd ſtrenuis abundaret militibus ad eum tuendum, & regnum Iſrael penes illam tribum, foret à Hieroboam Ephraimita conſtituendum. D

9 *Iuda rex meus*. è domo Iuda Rex meus. Chald. Tribus Iuda mihi regem ſuppeditabit, Populus perpetuò loquitur, non Dauid, qui etſi Pſalmum condiderit, at non in perſona ſua, ſed populi & Eccleſiæ *Rex*. Hebr. Legifer, Legiſlator, Regis epithetum *d*. *Cllaſpeinea*.

d *Gen.* 49. *verſ.* 10. *& alias.*

Moab

A Maobitas,& Idumæos, qui sunt populi Arabiæ, & Saracenici, ad infimam redigam seruitutem. Moab ergò olla spei meæ erit, id est, olla, quam spe complector, olla,quam me possessurum spero, olla, qua spero me vsurum ad rem culinariam, vel, vt Hebræi exponunt, ad pedum lotionem, ad res viles, & abiectas.1.Moab mihi subiicietur ad omnia,mihi in omnibus inseruiet, meum vile erit mancipium. Quod Dauidi etiam ipsi contigit *a*: רחץ *Rahatz* sperare Chaldaicè, & Syriacè, cuiusmodi voces iam notauimus affectari ab Hebræis poëtis,vt nihil sit opus vertere, olla lotionis meæ:maximè cum olla vas sit ineptum ad lauandum, siue manus,siue pedes.Nisi fortassis figuratè, tam copiosè sanguinem Moabitarum fundam ad eos mihi subiiciendos, vt quasi pedes sim lauaturus, in eorum sanguine. Hinc Chaldaicè: *Dum conculcarentur Moabitæ, fœdati sunt pedes mei sanguine procerum eius,sicut in olla lotionis.* *a* 2.*Reg.*8.2.

B 10 *In Idumæam extendam.* Quæ sequuntur pertinent ad externas nationes subiiciendas Ecclesiæ,& regno eius. *Extendam*, proiiciam Hebraicè, nempè vt sit conculcatio pedum meorum.Est autem prouerbium de seruitute viliſſima:quod variè enunciant: *Portare calceos alicuius post ipsum b. Soluere corrigiam calceamentorum eius c* Chaldaicè: *Super collum occipitij proceres Idumæorum conculcabunt* C *calcei mei.* Hieronymus simplicius: *Super Idumæam incedam calceamento meo.* Eò perducam imperium,vt pedibus conculcare liceat. Cætera infrà *d. Alienigenæ*, Mihi Palæstina fœderata est *e*. Sic Palæstinos solent appellare Septuaginta, quoniam è Cappadocia irrumpentes, Euæos vsque ad Gazam deleuerunt, illicque pro eis deinceps habitarunt *f*. Ita inter habitatores terræ Chanaan.hi erant alienigenæ,&sic inuidioso vocabulo appellabantur à Iudæis, qui eis erant sempiterni hostes, quòd occuparent partem terræ sanctæ,ipsiſque promissæ,nec eos inde possent expellere. *Subditi sunt g*, amici D facti sunt. Hebræa, quocumque modo vertantur,nihil aliud designant. *Super me Palæstina clange. buccinato.* Ironicè iuxta Abben Ezram: *Super meis victoriis plora, nam post ea meam bellicam manum,& potestatem senties.* Et sine ironia: O Palæstini,habetis quo lætemini,vestramq; seruitutem existimetis tolerabiliorem.Iã enim habebitis istius cõditionis socios Idumæos,Moabitas,& Arabas,quasi Palæstinos *b Matt* 3.11. *c Luc.*3.1.6. *d Psa.*107 11 *e* 2.*Reg.*8.1. *f Deut.*1.23 *g Psa.*107 10

stinos Dauid primũ suę ditioni subiecisset. Vel ex Anonymo: *Confringare, conterare, super meis victoriis dole. Post illas enim te subigam.* Denique iuxta alios, ad me Palæstina sociâre, mihi esto sociata, & fœderata, si tibi velis consultum. A

11 *Quis deducet me.* Hactenùs oraculum. Quis ergò deducet me in Rabbatha munitissimam ciuitatem filiorum Ammon *a*, vel Idumeæ. Vel est singulare pro plurali per synecdochen, in ciuitates munitas, & fortes, & de illis, quis mihi dabit victoriam, nisi tu Deus. *In Idumæam*, quæ videtur inuicta ob loci naturam situmque, & populi ferocitatem, & perpetuas inimicitias cum Domini populo. Cùm hæc sis pollicitus, contrarium accidit. Nam ab Arabibus, & Idumæis opprimimur, & sub iugum mittimur. Ad Ecclesiam captiuam sub Mahometanis videtur respicere: B

a 2. *Reg.* 12. *vers.* 26.

12 *Egredieris.* Et (qui) non egrederis: futurum pro præsenti, in rebus solitis, more linguæ. *In virtutibus*, cum exercitibus, & copiis.

13 *Et, quia, וכי.* Hebraicè enim ו *vau. Et*, pro כי *chi, quia*: vt alibi sæpè, auctore Kimhi in Michsol. Seorsum ibi *b*. *Et erat Sacerdos Dei altissimi.* Vbi proinde noster rectè vertit: *Erat enim Sacerdos* de Melchisedech. *Salus hominis* hominum tutela, & defensio. C

b Gen. 14. 18

14 *In Deo.* Dei ope, & auxilio hostes vincemus. Hanc prępositionem appellãt ב הגדר *Beth habéĝer. In* auxilij. *Virtutem*, fortia, & potentia. *Ad nihilum deducet.* Conculcabit propriè.

ARGVMENTVM. D

Ab exilio poscit restitutionem, longámque vitam, vbi regnum fuerit consequutus, Christo accommodatus est.

1 In finem,

A 1 In finem, in hymnis Dauid LX. Hebr. 61.

EXaûdi Deus deprecatiônem meam: intende oratiòni meæ:

3 A finibus terræ ad te clamáui: dum anxiarètur cor meum, in petra exaltâsti me.

B 4 Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris fortitúdinis à fácie inimìci.

5 Inhabitábo in tabernáculo tuo in sæcula: prótegar in velamênto alàrum tuârum.

6 Quóniam tu Deus meus exaudîsti oratiónem meam: dedîsti hæreditâtem timéntibus nomen tuum.

7 Dies super dies regis adiícies: annos eius vsque in diem generatiônis, & generatiônis.

C 8 Pérmanet in ætêrnum in conspêctu Dei: misericórdiam, & veritâtem eius quis requîret?

9 Sic psálmum dìcam nómini tuo in sæculum sæculi: vt reddam vota mea de die in diem.

---

2 *Deprecationem.* Vel clamorem. *Intende*, auscultа prop.

3 *A finibus terræ.* Ab extremis terris, in quibus exul vitam inopem, vagam, & miseram dego. Aliqui, à finibus terræ, sanctæ scilicet, quasi in extremas Israëliticæ regionis partes Saulem fugisset. Sed inscriptio *in finem*, *a Psal. 4.*
D sive לַמְנַצֵּחַ *Lamnatseah*, vt supra *a* docui, hęc in persona totius populi, sive Ecclesiæ cani docet. Tacitè innuit Ecclesiam ad omnes terras peruenturam, & vbique futuros, qui Deum in suis crucibus inuocent. *Anxiaretur*, deficeret, *Exaltasti*, in loco tuto, & suapte natura munito collocasti me. Iuxta Masoretas, quia versum protenderunt in sequentis principium, sic esset reddendum. In petram, quæ est alta præ me, quæ est altior, quàm vt in eam per me possim ascendere, meisque viribus, deduxisti me, vel deducas me. Sic loquuntur de euasione, & subductione à periculis, quasi in rupe forti, ad quam

hostib

hostibus non sit accessus. A

4 *Deduxisti me* In petram per zeugma, id est, in locum tutum, & securum. Gall. *Tu m'as conduit. Turris*, fortitudo, turris fortissima contra inimicum. Sic repręsentant superlatiuos. *A facie*, vtuntur hac formula pro prępositione *contra, aduersus*. item, *propter*.

5 *Inhabitabo in tabernaculo.* Commorabor restitutus ab exilio, in tuo templo, manebo membrum Ecclesiæ. *In velamento*, in protectione, & præsidio. In abscõdito propriè, *Sela*, ô humanitatem.

6 *Orationem meam.* Hebraicè vota mea, vota quæ tibi in hoc exilio nuncupo. Vota enim solent precibus B coniungi. *Hæreditatem*, terræ meæ sanctæ possessionem, à qua nunc sum eiectus. Templum Kimhi intelligit. Nostri cœlum, hæreditatem æternam, & cœlestem *a*.

a Rom. 8. 17.

7 *Regis.* Regem immortalitate, & immortali imperio donabis, de Christo Chaldæus, & Rabbini ferè. Sic Augustinus. Kimhi duas affert interpretationes, vnam de Dauide, alteram de Christo, cuius anni sunt æterni. Chaldæus duas has generationes, vel, vt in fonte, ætates, sæcula, sic distinguit, vt vna pertineat ad præsens sæculum, altera ad futurum. Anni eius erunt sicut sæculi huius, & sicut seculi venturi.

8 *Permanet.* Rex ille, perpetuò ad Dei dexteram. Heb. *Sedebit, habitábit*, permanebit, semper ante faciem Dei, Ɛ quod ad meditationis, & interpellationis pro nobis officium, iudiciariam potestatem, & sessionem in dextera Patris, apertè refertur. *Eius*, Dei, vel potius regis huius. *Quis requiret* quis requirere, & scrutari possit. q. d. quis plenè obseruare, & considerare possit, quanta sit illius misericordia, & veritas, siue fides in promissis præstandis? מן *Man* Syriacè, idem quod מי *Mi*, quis. Iam docuimus Poëtas sacros captare Syriaca. Misericordiam, inquit, & veritatem (eius) quis obseruet eam? Vel *quis*, quàm fœlix. Quàm fœlix, & beatus, qui eius Regis misericordiam, & veritatem requiret, & obseruabit *b*. Rabbini, qui hoc non nisi in locis desperatis aduertunt, malunt esse imp à verbo מנה *Minna* præparauit, cum Eclipsi, misericordiam, & veritatem præpara, (quæ) seruent eum, vel iis. qui custodiunt eum, id est, eius præcepta, alienius Chaldæus: *Bonitas, & veritas, quas præparauit auctor sæculi, seruabunt eum.* De misericordia, & veritate Patris, quæ Messiam seruarunt ab omni malo, atque

b Psal 24. vers. 14.

A atque à morte in vitam reuocarunt.
9 *Sic Psalmum dicam.* Itaque si mihi hoc concesseris, psalmis nomen tuum canam. *De die*, per singulos dies.

ARGVMENTVM.

Se in Dei tutela positum frustra oppugnari.
In eo iustis esse salutem, qui pro
B *suis quemque factis remuneretur.*

1 In finem, pro Iduthun, Psalmus Dauid. LXI. Hebr. 62.

C NOnne Deo subiecta erit ánima mea? ab ipso enim salutâre meum.
3 Nam, & ipse Deus meus, & salutâris meus: suscéptor meus non mouêbor ámpliùs.
4 Quoûsque irrúitis in hóminem: interfícitis vniuêrsi vos, tamquam parieti inclinâto, & macériæ depùlsæ?
5 Verúmtamen prétium meum cogitauêrunt repéllere, cucúrri in sitiore suo benedicêbant, & corde suo maledicêbant.
6 Verúmtamen Deo subiécta esto ánima mea:
D quóniam ab ipso patiéntia mea.
7 Quia ipse Deus meus, & Saluâtor meus: adiútor meus non emigrâbo.
8 In Deo salutâre meum, & glória mea: Deus auxílij mei, & spes mea in Deo est.
9 Speráte in eo omnis congregátio pópuli, effúndite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in ætérnum.

10 Verúm

10 Verúmtamen vani filij hóminum: mendâces filij hóminum: in ſtatêris vt decípiant ipſi de vanitâte in idipſum. A

11 Nolite ſperâre in iniquitâte, & rapînas nolite concupíſcere: diuítiæ ſi affluant, nolite cor appónere.

12 Semel locûtus eſt Deus, duo hæc audîui: quia potêſtas Dei eſt, & tibi Dómine miſericórdia: quia tu reddes vnicuîque iuxta ópera ſua. B

---

2 *Nónne.* Pronunciatiua fontis enuntiatio nõ immutat ſententiam, certè Deo ſubiecta erit anima mea, patientérque feret eius iudicia, & voluntatem expectabit. Abruptum exordium ob *πάθος*. *Subiecta erit.* Hebr. *ſilebit*, ſummiſſa erit. *Deo*, Dei voluntati. *Salutare*, ſalus, defenſio.

3 *Deus*: Expoſuerunt abſtracta concretis. Nam Hebr. C rupes mea, & ſalus mea, munitio mea, vt non admodum commouear. Perpetuis Metaphoris. *Amplius.* Comparatiuum pro poſitiuo, vt ſupra *a*, paulò ampliùs, paulò grauiùs, multùm, multa calamitate: Non labar grauiter, nam reſurgam, iuxta illud *b*, *Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit.* Chaldæus, *Non mouebor in die tribulationis magnæ.*

a *Pſal.* 50. 4
b *Prouer.* 24 *verſ.* 16.

4 *Iniuitis.* Alij, tenditis fraudes, malignè vos geritis. *In hominem*: in me infirmum, ſimplicem & innocuum. De ſe loquitur in tertia perſona. At R. Iona in genere. D *Quouſque exeritis linguam veſtram in homines nocendi ſtudio? Interficitis.* Quouſque interficitis homines, ac ſi paries eſſet diſiectus, & macera conuulſa, id eſt, ac ſi omnia eſſent ad omnem iniuriam aperta, & expoſita, ac ſi omnia licerent? Eſt Græciſmus potiùs quàm Hebraiſmus, *ὡς* enim in hac ſignificatione, & ſimiles particulæ, cum datiuo conſtruuntur. Multi exponunt paſſiuè, ſed inſipidè: Interficiemini omnes vos, quemadmodum paries inclinatus, & macera depulſa proxima

A xima est ruinæ,& maximo impetu, atque terrore casura est.Quare Ben Nephtali actiuè per pathah cum nostris legendum docet. *Inclinato*, dissecto. Alij minanti ruinam,mox ruituro.

5 *Pretium meum*,quod mihi est pretiosum,id est, salutem,vitam,quæ mihi est pretiosa & cara, gloriam, statum & dignitatem.Consilium inierunt.vt me expellerent & deturbarent,de vita,dignitate, fortunis,&c. In Hebræo, *de sublimitate ipsius*, id est,mea,deliberarunt depellere. Nam de se in tertia persona loqui pergit. Pretium ergo suum appellat decus.honores, & statũ suum
B sublimem,& prosperum. *Cucurri*, ἐδραμον cucurrerunt, vt Hebræo respondeat. ירצו *Iarútsu*, à רוץ *ruuats*. Magno studio persecuti sunt me,cucurrerunt, vt etiã sitim contraherent,ad me depellendum de statu,vel etiã cum sua siti.Gal.*n'ont pas eu le loisir de boire pour courir apres moy*. Vt habemus,summo ardore, & q. cursu conatus sum euadere eorum improba cõsilia, celeriter fugi cum mea siti,non licuit mihi bibere, etsi sitirem, præ præcipiti fuga. Cucurrerunt in siti,id est,magna siti &ardore,vt me propellerẽt,& vicissim cucurri in siti,vt fugerem,vt per Eclipsim subaudiantur (pedes mei) sicuti supra *a*,
C Masoretæ à רצה *ratsa*,voluerunt (dilexerunt) mendacium,sibi placuerunt in mendacio. *Sela*. *a Psal. 58. vers 5.*

6 *Patientia*,expectatio , spes omnis salutis meæ ab eo pendet. *Subiecta esto*. Sile prop.Ne murmura de eius iudiciis & consiliis.

7 *Deus*. In fonte abstracta pro concretis vt supra *b*.Petra mea,salus,munitio siue arx. *Non emigrabo*. in exiliũ, vel, non mouebor de meo statu, non vacillabo, non labar. *b vers. 5.*

8 *Salutare*,salus mea,est, *Deus auxilij mei*. Construitur cum fine versus. Nam *Deus*, hîc accipitur appellatiuè, non essentialiter & propriè,pro Hebræo petra,rupe,fir-
D mitate , Auxiliator & roborator meus , itémque mea spes est in Deo vero. Hoc enim loco posteriore sumitur,essentialiter. Itaque Hebraice est , אלהים *Elohim*.

9 *Omnis congregatio* , ô omnes populi.pro בכל עת *be col heth*,omni tẽpore,Sept.habere potuerunt in suis exemplaribus,כל עדת *col hadath*,omnis synagoga,vel potius, עת *heth*,pro עדת *hadath*,per syncopen intellexerunt, vt supra *c*, ערם *tsuram*,pro ערתם *tsurathàm*.Sperate in eo in omni congregatione.*Effundite* magna vi ei obiicite,pa- *c Psa. 48. 16.*

tefacite,& fusè ei explicate corda vestra,mentium ve- A
strarum vota & optata,q.d.totos vos ei committite,in
cum omnes vestros affectus reijcite.vni ei fidite. *Corda*,
animi desideria & vota. Metonym. *In æternum*. Septua-
ginta more Chaldæi sic verterunt, *vela*,in æternum,cum
a Psf.3.ver.3. tamen aliâs. *Diapsalma*,vide supra a.
10 *Filij hominum*. Posteriore loco Heb. *filij virorum*, id
b Psf.48.3. est,clarissimi & potentissimi.vt sup.b Ne illi existiment
se eximendos ab hac generali conditione & regula. *In*
stateris vt. Anastrophe,vt etiam ipsi in stateris positi de-
cipiant & fallant præ vanitate in idipsum, id est, ad v-
num omnes,pariter.q.d.in libris videntur aliquid esse,
& ponderare,cum tamen vanitas,si in alteram lancem
inferatur, præponderatura sit. Ita fallunt & deci- B
Hominum omnium quorumcunque vanitas. piunt:nam videntur aliquid esse,& nihil sunt:videntur
futuri multò ponderosiores,& tamen ab inanitate ele-
uantur,sunt vanitate vaniores,& leuiores. Elegantissi-
ma *μυκτηρισμὸς*, ad deiiciendum quorumlibet fastum. Si a-
scendat (inquit) in alteram libræ lancem inanitas, in
alteram verò vniuersum humanũ genus, profectò ina-
nitas ipsa præponderabit Vnde Heb.ad verbum: *In sta-*
teris vt ascendant,ipsi (sunt) *præ vanitate pariter*,id est,va-
nitate sunt ad vnum cuncti leuiores. Qui construunt,
In stateris,cum præcedentibus citra Anastrophẽ, sensum
hunc natiuum retinere possunt,modò meminerint. *In*
præpos. significare hic locum,non modum. Intra state- C
ras & libras,in stateris positi &appensi. Aliud enim He-
bræa non patiuntur. *In idipsum*,in eadem statera omnes
positi,vel simul omnes. *De vanitate*,præ,vel propter va-
nitatem *De* Heb. sine ם *Min*,hoc,sæpe denotat.
11 *In iniquitate*,in calumnia, oppressione, *& rapina*. Ad
Verb. & in rapina ne vanescatis. Ne fitis vani rapiẽdo.
12 *Semel, & duo*. Semel & bis siue duabus vicibus, id
est, sæpius per prophetas audiui Vt Latinè, Semel
atque iterum, pro sæpiùs. ita Hebraicè, semel & se-
cundò, semel & bis, siue vt hîc habemus, semel & D
duo.q. d. Sæpiùs Deus locutus est, & audiui: sæpius
Deum dicentẽ audiui per prophetas,Dei solius esse po-
tentiam.R.Dauid.Ratio cur non sit sperandum in re-
bus vanis, & iniquis. Quia irreuocabilis est sententia
sæpius contestata,Deum vnũquemque remuneraturum
pro suis gestis.Aliæ interpretationes apud eundem Al-
legoriam resipiunt.Vt illa R.Salomonis initio cantico-
rum,

A rum, *Vnum locutus est Dominus, duo, quæ audiui.* q d vna scriptura Deus duos sensus delineat. Quam sequitur R. Abraham *a*, *Vnum Dei præceptum est verum, secundum literæ sententiam, at præter eum includit mysteria intellectualia, quæ non nisi valdè eruditis patent, proinde quodlibet Dei præceptum est duo.* Et R. Menahem *b*. *In cunctis verbis legis duo sunt,* גלוי *&* חוצץ *, penimi & hitson, interius & exterius,* ונסתר *Galui venistar, apertum & opertum. Quia dictum vnum locutus est Deus, duo quæ audiui.* Sic ista substantiuabuntur in neutro genere, vt , *Vnum*, id est , vnam rem. *Duo* duæ res, &זוּ זוּ, *qui quæ quod*, nō autem, *hic, hæc, hoc*, significet. Aliqui nostrorum, Semel locutus est Deus, id est, irreuocabiliter *c*, Irreuocabiliter Deus est locutus, duo hæc quæ audiui, de præmio pœnáve afficiendis hominibus, ne quis temerè iniquitati & rapinis vacet. Dixit ita firmè & certò, vt irritum fieri non possit, nempè duo hæc, quæ audiui, videlicet tibi esse potestatem & misericordiam ad iudicandum, deinde te singulos pro suis factis remuneraturum. Magna consolatio, Deum velle, & posse iuuare, quia omnipotens & misericors *d*, Sic *Semel & duo*, referentur ad diuersa. *Semel*, scilicet ad firmitatem & certitudinem asseuerationis. In Dei enim Verbo omnia sunt maximè vna, & sibi prorsus consona, in quibus nihil repugnans inueniatur, nihil contrarium. *Duo* autem ad potestatem iustitiæ, & bonitatem misericordiæ, quæ duo doceat Deo conuenire ad remunerādū vnumquemque pro suis factis. Et certè passim duo hæc coniungit Scriptura: Potentiam Dei, & bonitatem, iustitiam & misericordiam, veritatem & miserationem. *Potestas*, fortitudo, robur. *Iuxta opera*. Nam non secundum fidem & incredulitatem dumtaxat iudicaturus est, verum etiam pro cuiusque operibus & fructibus.

a Ex. 16.

b Exo. 21.

B

c Heb. 12. 2.

d Rom. 2. 6. 7.

C *In Dei verbo omnia sunt maximè vna.*

Iudicium Dei quale futurum.

D

***

A

ARGVMENTVM.

Exul se Deo laudibus, & gratiarum actione afficiendo consolatur, hostibus interitum, sibi malorum finem sperans.

1 Psal. Dauid cum esset in deserto Iudeæ. 1. Reg. 22. a. 5. LXII. Heb. 63.

B

Eus, Deus meus: ad te de luce vígilo.

3 Sitîuit in te ánima mea: quàm multipliciter tibi caro mea.

4 In terra desêrta, & inuia, & inaquósa, sic in sancto appárui tibi: vt vidêrem virtútem tuam, & glóriam tuam.

C

5 Quóniam mèlior est misericórdia tua super vitas: labia mea laudábunt te.

6 Sic benedìcam te in vita mea: & in nómine tuo leuabo manus meas.

7 Sicut ádipe & pinguédine repleátur ánima mea: & lábiis exultatiónis laudábit os meum.

8 Si memor fui tui super stratum meũ, in matutînis meditábor in te: quia fuísti adiùtor meus.

D

9 Et in velamênto alárum tuárum exultábo, adhæsit ánima mea post te: me susceêpit déxtera tua.

10 Ipsi verò in vanum quæsiêrunt ánimam meam, introíbunt in inferiòra terræ: tradéntur in manus gládij, partes vúlpium erunt.

11 Rex verò lætábitur in Deo, laudabúntur omnes, qui iurant in eo: quia obstrúctum est os loquéntium iníqua.

1 *In*

A 1 *In deserto Iudææ.* Quod desertum ziph, vel Idumæorum etiam dicitur, vbi propter Saulis persecutionem latuit *a*.

2 *De luce vigilo.* ὀρθρίζω, manico, manè te quæro, diluculo surgo ad te precandum. Nam & Hebræum שחר *schahar*, thema hoc declarat. *a* 1. Reg. 22. 5. & 23. 14. 11.

3 *In te*, ad te sitit, te anxiè expetit. Verbũ sitiendi Hebr. consttruitur cũ præpos. *In* vel cum datiuo. *Quam multipliciter tibi.* Sitit, desiderat, πῶς τῶν τε Respicit ad resurrectionẽ carnis, eiúsque statũ. Caro humana multipliciter sitit Deum. Primùm, vt liberetur à motuum ignibus, cupiditatibus. Spiritui, rationi, legi diuinæ contrariis, Secundo vt vindicetur ab infirmitatibus corporis, morbis, statu corruptionis, & sepulchri. Tertio vt quod in ipsa est mortale & miserum, absorbeatur beata immortalitate, & resurrectionis gloria. Quarto vt à peccatis, insultibus, & insidiis Satanæ, mundi illecebris, & vitiis redimatur. Non te tantùm animo sitio, verum etiam corpore, idque multis modis Affectus animi, præsertim vehementes in carnem redundant, illámque variè afficiunt. Quin & caro cupit se | eo subiicere, eum sitit, amat, appetit, vt perfectionem suã, non modò quia animæ piæ & sanctæ desiderium, atque ardor redundat C in corpus, ac illud reddit diuini amoris cupidum, & ad eius venerationem vegetum, excusso irreligionis stupore, verùm etiam, quia Dei spiritu agitatur, & per eum renata reformatáque est Hinc illud *b*, *omnia ossa mea tibi dicent gloriam, & c, irrigantur ossa timore Domini ac pietate.* *Caro humana Deũ multipliciter sitit.* *b* Ps. 24. 12. *c* Prou. 3. 7.

כמה *Gamma.* Heb. pennacutè, quãtùm, quàm plurimùm, admirandi propriè particula. Masoretæ legunt verbaliter, accentu in vlt כמה *camah*, expetere, desiderare. Sed nihil necesse.

4 *In terra deserta.* In terris miseris & calamitosis exiD liorum & persecutionũ video, agnosco, intelligo, contemplor tuam virtutem & gloriam. Maiestatis tuæ illic non obliuiscor, perinde ac si essem in sancto, in sancta tua æde, in mea patria, in qua multa sunt solatia, pietatis adminicula, & præsidia, in qua denique est liber, & solatij plenus religionis vsus, q. d. locorum pericula & miseriæ non me abducunt à tui notitia & desiderio. *Sic*, sicut, quasi, sic, atque si essem, *In sancto*, in sanctuario, in templo, extra hoc exilium. In terra hac deserta & squallida, in qua exulo, non aliter sum erga te

affectus & animatus, quàm olim cùm Hierosolymis omnia mihi erant prospera, & fruebar libero sancti tẽpli ingressu, ac solenni religionis vsu. Exilium nõ me dejecit de tuo cultu, & obseruantia. Quin id nunc absens præsto spiritu, quod illic in Sanctuario peragere eram consuetus. Hic poëticè alteram particulam similitudinis transiliit. Nam fuerat dicendum (*sicut*) *in terra deserta, sic in sancto*, &c. id est, sicut in deserto, sic in sancto, & vicissim sicut in sancto, sic in deserto. Eodem videlicet mentis statu vtrobique fui. Nam Caph repetitum, vel habens post se כן *Ken* declarat omnimodam, id est, perfectam & reciprocam similitudinem. *Apparui tibi*, Hebr. vidi te, contemplatus sum te. *Vt viderem*, ita vt viderem. Vt, non dicit causam sed euentum, vel τὸ ἰδεῖν, vt videam in his miseris locis tuam salutarem vim, potentiam, & gloriam. Etiam eam quasi in sacro tuo templo hîc contemplor. Quasi eo fine in desertis locis de Deo meditaretur, vt Dei vim sentiret. A B

5 *Super vitas*, quàm vita. Misericordia Domini, quam experior in his solitudinibus desertis, & incultis, mihi est vitæ vsura suauior. Chaldæus refert hanc misericordiam ad sæculum venturum. *Bona misericordia tua, quam facies iustis in mundo venturo, plusquam vita quam dedisti impiis in mundo isto.* C

6 *Sic benedicam te.* Itaque, ob hanc causam. כן *Ken* pro על כן *aal ken*. Possit esse particula blandientis, & demulcentis. Nam eius ductu solent poëtæ aliquem demulcere vel placare post eum compellatum, precémve illi factã, vt Prudentius in fine carminis de Hippolyto martyre, Ouidius & alibi *a*, *Leuabo*, in cœlum: te sublatis in cœlum manibus precabor, & inuocabo. *In nomine tuo*, tua causa, propter nomen tuum & celebritatem, propter magnitudinem, virtutem & potentiam tuam, Nomen Dei hæc omnia includit.

a li. 2. de ponto Eleg. 8.

Gratia Dei saginatur anima.

7 *Sicut adipe & pinguedine.* Adeps, & pinguedo, symbola gratiæ, & consolationum diuinarum. Gratia tua saginetur anima mea, & tunc te lætis labiis os meum celebrabit. Gratia Dei, pinguissimus pastus animorum: consolatio, delicatissimus cibus. *Labiis exultationis*, quæ exultant Dei laudatione, & confessione, non torpentibus, non languentibus, non frigidis, vel tepidis. D

8 *Si memor fui tui.* Si memor fui tui in meo cubili, quo tẽpore minus de te cogitatur, quòd spiritus mergatur som

A somno, sanè in vigiliis matutinis multis de te cogitabo. quia, &c. Symbolicè. Si in nocte afflictionum memor fui tui, multo magis in luce prosperitatum. Vel, *Memorem esse*, pertinet ad beneficia. Si memor fuerim tui in meo lectulo, & in eo sensérim præsentiam & opem. Si me nocturno tẽpore iuueris, manè tibi gratias agam. *In matutinis.* Heb. in custodiis. De vigiliis matutinis, atque adeo antelucanis. *Sic*, mendosè in quibusdam exempl. Nam Græcè *ii* & Hebr. אתם *im. In* ב, de te, ב *Beth* pro בעבור *Baabur.*

9 *In velamento*, vmbra, id est, protectione & tutela tua canam (te.) *Post te*, tibi, *vel post vias tuas* secundum Chaldæum. Animam alicui adhærere est ardenter aliquem deamare, ad eum suspirare. *Suscepit*, adiuuit, sustentauit.

10 *Quæsierunt*, ad perdendam. s. Nam in malã partem accipitur *In vanũ*. Frustrà, vtqui Dei præsidio essem tutus: vel potius, sine causa, immeritò, nulla mea culpa. Notatio Masoretarum patitur etiam hanc interpretationẽ, in desolationẽ in exitiũ. Notant enim שואה *Schoá*, non שוא *schaui*, vt vox non *vanitatem* sed *vastitatem* sonet, & secundum Chaldæum *sepulturam*, locum desolatum, vt solent esse tumuli. q. d. Quæsierunt animæ meæ exitium, me perdere studuerunt. At ipsi contrà malè peribunt. Eorum corpora introibunt in sepulchra, animæ tradentur in manus tortorum dæmonum, bona & opes cedent vulpinis, & improbis hominibus, qui ea abligurient. Alij, gladio interficientur, deinde cedent vulpibus, & feris in escam. Sic Saul & eius sectatores gladio Palæstinorum ceciderunt, & eorum cadauera vulpibus, ac feris lanianda relicta sunt *a. Partes.* portio. possessio.

11 *Rex.* Ego lætabor in Deo, qui in regẽ vnctus sum *b.* De se loquitur, in tertia persona, quem Deus regem erat constituturus. Sic & Abigail eum vocat, ante Saulis mortem *c.* Arnobius, Hilarius, Augustinus. Christum intelligunt verum regem & æternum, qui pereuntibus Iudæis, & Tyrannis gloriam & imperium est consecutus *d. Laudabuntur omnes qui iurant*, gloriabuntur. *In eo.* Deo, per eum Deum, qui agnoscunt eum. Periphrasis piorum, qui iurant per Deum, non per idola, quando est necessarium. Iusiurandum enim ritè factum est actus latriæ & religionis. Qui eum pro veritatis & sanctitatis omnis fonte agnoscunt, sicque eius solius nomen

a 1. *Reg.* vlt. v. 6.

b 1. *Reg.* 16. v. 13.

c 1. *Reg.* 25. ver. 25.

d *Es.* 45. v. 23.

Iusiurãdum ritè factum actus est religionis.

men in legitimis iuramentis vsurpant & inuocãt, non idolorum, gloriabuntur, quòd ora mẽdacium & iniqua loquentium tam insignibus suppliciis obstruxerit. A

ARGVMENTVM.

Contra insidias & calumnias opem implorat, cõfidens earum auctores magna iustorum voluptate oppressum iri.

1 In finem, Psalmus Dauid. B
LXIII. Hebr. 64.

EXaûdi Deus oratiônem meam, cùm déprecor: à timóre inimîci éripe ánimam meam.

3 Protexîsti me à conuêntu malignántium: à multitúdine operántium iniquitátem.

4 Quia exacuêrunt, vt gládium, linguas suas: intendérunt arcum, rem amáram: vt sagittent in occúltis immaculátum. C

5 Súbito sagittábunt eum, & non timébunt: firmauêrunt sibi sermônem nequam.

6 Narrauêrunt, vt abscónderent láqueos: dixêrunt, quis vidêbit eos?

7 Scrutâti sunt iniquitátes: defecêrunt scrutántes scrutínio. D

8 Accédet homo ad cor altũ: & exaltábitur Deꝰ.

9 Sagittæ paruulórum factæ sunt plagæ eórum: & infirmátæ sunt contra eos linguæ córum.

10 Conturbâti sunt omnes, qui vidébant eos: & tímuit omnis homo.

11 Et annunciauêrunt ópera Dei: & facta eius intellexêrunt.

12 Lætábitur iustus in Dómino, & sperábit in eo: & laudabúntur omnes recti corde.

A

2 *A timore*, ne timeam inimicum. Præp. מן *Min* (à) trahit sæpè sententiam ad negationem. *Eripe*, custodias vitam meam propriè.

3 *Protexisti*. Græcè σκεπασον, protege, suffragatibus Heb. *A conventu*, à factiosa coitione. סוד *Sod* non tantum consilium occultum significat, sed & concilium siue cœtum, & conuentum. *à multitudine*, à tumultu & fremitu populi, à turba, à tumultuoso conuentu.

B 4 *Quia*, ad nocendum grauissimè & detrahendum. *Rem amaram*, appositoriè arcum amarè & perniciosè ferientem, דבר *dabar* etiam verbum & sermonem significat, vt mox *a*, vt pergat loqui de calumniis sub arcus inuolucro, velut tenso arcu pro sagittis verba amara, & noxia iaculantur. Chald *tetenderunt arcus suos, vnxerũt sagittas suas veneno mortifero & amaro*. *Arcum*. Hebraicè quidem. *Sagittas suas*, sed doctè nostri. *Arcum*, ad hyperbaton siue inuersionem explanandam. Neque enim sagittæ intenduntur, sed arcus. *In occultis*, ex insidiis. a Ver. 5.

5 *Subitò*, de improuiso, citra vllum Dei, & hominum metum. *Firmauerunt*, firmiter & pertinaciter statuerunt sermonem, id est, consilium suum nefarium perficere.

C Alij rem, vt suprà *b*. Confirmarunt se ad rem malam. b ver. 4.

6 *Narrauerunt vt absconderent*. Se inuicem monuerunt. *Eos*, laqueos. Quis nostras insidias animaduertet? Aliqui codices, mendosè, *Nos*.

7 *Scrutati* Vestigarunt iniquas nocendi vias, excogitarunt varias nocẽdi rationes & modos. *Defecerunt* consumpti sunt in suis illis vehementibus scrutiniis & cõsiliis, ea nequiuerunt perficere, irriti abierunt. Per *scrutinium* intelligit latentes nocendi artes. Hebr. per Mimesim, *defecimus* (in) *scrutinio scrutato*, siue *vestigato*. q. d. sollicitè scrutati sunt, & ad deliquium penè animi, vt

D quidem ipsi confitentur. Est valde mirum, recentiores omnes interpretes ex omnibus Rabbinorum expositionibus selegisse deteriorem, studio dumtaxat contradicendi nostris Sept. *Perfecerunt, scrutinio vestigatum, perfecerunt, quæ scrutata sunt diligenter*. Primùm, quia תמם *thamam* in Kal est intransitiuæ significationis. 2. quia hoc repugnat Psalmographi sententiæ, qui mox docet irritos fuisse eorum conatus, neq; perfectos. 3. Quia תמנו *Thamnu*,

Thamuua, proprie est primæ personæ, dicendo supple defecimus, vt sit Mimesis. A

a *vt Num. 17. ver. 13.*

8 *Ad cor altum.* Metonymicè. Ad altas, profundas, callidas cogitationes. ad cõsilia profunda. *ἐν τρόπῳ τῶν κακιῶν*, homo iste impius se conferet, at Deus erit altior, ista dissipando. At Deus qui eas dissipabit, exaltabitur, & extolletur laudibus. Alitè, profundè, & callidè multa homo excogitabit, & machinabitur: at Deus illis machinationibus altior apparebit, sumendo vindictam, & eius consilia dissipando. Hebræa sic sunt doctè & facilè repræsentata: Et medium viri & cor, profundum (erit) at exaltabitur Deus. Nam ורום *Varjarum, & exaltabitur*, melius è רם, *Ram*, quàm ורם *Varjarem, & sagittauit eos* è ירה *Iara* notatur, vt nihil sit opus vertere. *Et medium viri, & cor profundum* (supple perfecerunt:) *Et sagittabit eos Deus.* Perpetuò docet prauos attentissimo consilio, & perquisitione profundissima occupari circa bonorum noxiam. At Deum eorum consilia infirmare, per Antithesin. Etsi aliqui simpliciter, vtrobique idem dictum existiment. Et medium viri, & cor profundum defecerunt, q. dicat, omnia ista consumpta sunt, nec peruenerunt ad exitum, sagittatiq́ue sunt à Deo, *Et* aduersatiuè, at verùm, B C

9 *Sagittæ paruulorum*, sagittæ debiles, quarum ictus est valde infirmus, sunt eorum plagæ, sùntque similes sagittis, quas paruuli dirigunt, & iaculantur. i. non valde nocent, quia à Domino retunduntur, vel detorquentur. Plagas eorũ intelligit, non quas ipsi accipiunt, sed quas aliis inferunt. Heb. sagittæ repentinæ, quæ repentè iaciuntur & temerè, viribus nondum collectis, & scopo non rectè considerato, פתאום *pitheon*, repente, à פתי *pathi*, paruulo, simplice, inconsiderato. Quòd alij passiuè exponunt, vt designetur subitus & inexpectatus impiorum interitus, cui se obnoxios per impietatem reddiderunt. Impij repentè, dum nihil minus cogitant, pereunt, *Et infirmatæ sunt*, impegerunt, debilitatæ sunt linguæ eorum, quibus iustum calumniis & probris obruebant, contra ipsos, contra ipsorum salutem, in ipsorum perniciem, malo ipsorum maximo. q. d. Malum linguæ eorum à me in ipsos reflexum est. Hebraica sic faciliora reddiderunt: *& corruere fecerunt ipsam super se linguam suam.* q. dicat inquit R. Dauid, *Verba eo-* D

rum

A *mala, quæ contra me dixerunt, recident in ipsos.* Infirmarunt, & debilitarunt eos linguæ ipsorum, illos perdiderunt, tantùm abest, vt prouexerint ipsorum res, sicuti sperabant.

10 *Conturbati sunt, commoti sunt*: omnes, qui videbant eos sic à Deo percussos, attoniti facti sunt, mirantes Dei iudicia, & impiorum alternationem. *Et timuit.* Indoctè recentiores vertunt, *Et vidit*, vel, *Et videbunt.* Nam in emendatis exemplaribus, & Chaldæo legitur ויראו *vayirau*, per duplex iod, omnes homines his exemplis, & iudiciis Domini à maleficio deterriti sunt, & Deum reuerenter coluerunt. Sunt autem præterita pro futuris, Prophetico more.

11 *Opera Dei.* Supplicia diuinitus illata. Hoc enim excitat ad agnoscendum, & laudandum iusta Dei iudicia. *Intellexerunt*, contemplati sunt.

12 *Laudabuntur.* Gloriabuntur. Gall. *se ioueront de luy.*

ARGVMENTVM.

C *Deum esse laudãdum, ob ipsius in Sionem, atque adeò vniuersum hominum genus beneficentiam. Est propheticus de futura Gentium conuersione.*

1 In finem, Psalmus Dauid, canticum Aggęi, Ieremię, & Ezechiel populo transmigrationis, quando incipiebãt proficiscI. LXIIII. Heb. 65.

D

TE decet hymnus Deus in Sion: & tibi reddêtur votum in Ierúsalem.

3 Exaûdi oratiônem meam: ad te omnis caro véniet.

4 Verba iniquôrum præualuêrũt super nos: & impietátibus nostris tu propitiáberis.

5 Beâtus, quem elegîsti, & assumpsîsti: inhabitâbit in atriis tuis.

6 Repléb-

6 Replébimur in bonis domus tuæ: sanctum A
est templum tuum, mirábile in æquitáte.
7 Exaudi nos Deus salutáris noster: spes ómnium fínium terræ, & in mari longè.
8 Præparans montes in virtúte tua, accínctus poténtia: qui contúrbas profúndum maris, sónum flúctuum eius.
9 Turbabúntur gentes, & timébunt, qui hábitant términos, à signis tuis: éxitus matutini, & vésperæ delectábis. B
10 Visitásti terram, & inebriásti eam: multiplicásti locupletáre eam.
11 Flumen Dei replétum est aquis: parásti cibum illórum, quóniam ita est præparátio eius.
12 Riuos eius inébria, multíplica genímina eius: in stillicídiis eius lætábitur gérminans.
13 Benedíces corónæ anni benignitátis tuæ: & campi tui replebúntur vbertáte. C
14 Pinguéscent speciósa desérti: & exultatióne colles accingéntur.
15 Indúti sunt aríetes óuium, & valles abundábunt frumento: clamábunt, étenim hymnum dicent.

Aggæi Ieremiæ. Hæc, & sequentia omnia addita sunt præter fontem, vt doceremur hæc præsertim cani de D
læto è captiuitate Babylonica reditu, quem hi Prophetæ canebant, & inculcabant populo abeunti in captiuitatem, vt eum consolarentur spe futuræ restitutionis in integrum, imò verò in melius per Christum. Nam ille est scopus Prophetiarum Ieremiæ, Ezechielis, & Aggæi, quæ extant: non quòd hunc Psalmum condiderint.

2 *Te decet* Tibi debet tribui *Hymnus*. Te decet hymnum à rectis accipere, tu debes laudari in Sion. Hymnus enim passiuè, te decet laudari, tibi debet exhiberi laus.

A laus. *Sion*, & Hierusalem Ecclesiam Dei significabant, extra quam neque Deus ritè colitur, neque vllum votum Deo gratum est, & acceptum. Hebraicè: *Tibi cõgrua, tibi conuenientes, tibi expectata, & silens.* laus. Vox דמיה *Dumiá* vsque adeò emphatica pro silere significatur laudes esse tãtas, vt eas nemo possit dignè enarrare. Hymnus in Sion tuas laudes non satis explicat. Chaldaicè: *Coram te reputatur sicut silentium, laus.* Vox *Hierusalem*, addita à Septuaginta, ad explicationem, & numerum. *Extra Ecclesiam Deus non rectè colitur.*

3 *Exaudi.* Non video, cur Masoretæ legerint in Benoni, exaudiẽs, ô qui exaudis. *Omnis caro*, omnes homi-
B nes, per synecdochen, totus orbis Deum agnoscit. 1. ex omni hominum genere, Hilar. Prædicitur vocatio gentium. *a Effundam spiritum meum super omnem carnem.* *a Ioel. 2. 28.*

4 *Verba.* λόγοι, non res, Verbis valent, non effectu. Vnde *Et*, mox aduersatiuè intelligitur. Verbis minacibus contra nos insolescunt, at, sed frustra, &c. *Iniquorum.* Hebraicè quidem, *iniquitatum*: sed est abstractum pro cõcreto Iniquorum hominum minæ, & studia nos oppresserunt, & grauarunt, propter peccata nostra, sci-
C licet. At impietates nostras tu expiabis, & remittes, sicque eorum verba nobis non nocebunt. Nam sublata causa, tollitur effectus. Acuta antithesis. Opponit enim persequutionibus impiorum impietates nostras, quòd illæ ferè contingant propter nostra peccata. Kimhi tamen exponit: *Peccata nostra quidem inualuerunt nobis, nos superauerunt, fortiora nobis extiterunt, tam multa sanè commisimus: at tu ea remittes.* Verba iniquitatum accipiens pro rebus iniquis, operibus prauis. Quò, & pertinebunt, nostra, si *iniquorum* sumatur substãtiuè, pro *rerum iniquarum*,
D *Et*, aduersatiuè, *At*, sed, vt, sæpè aliàs. Quæ interpretatio etiam congruit. *Præualuerunt*, per tyrannidem oppresserunt me, vt vertit Symmachus. Nam in fonte גברו *Gaberu.* à qua radice גבורים *Gibberim*, fortes, violenti, quos alij interpretantur gigantes, alij tyrannos. Et certè *b* Nimrod cœpit esse gigas, γιγὰς, inquit Chrysostomus τύραννος. *Supernos*, singulariter in fonte, super me, vel aduersum me. *Impietatibus*, propriè præuaricationibus, transgressionibus in Deum. פשעינו *Paschaha* sic exponunt, de peccatis videlicet in Deum dire ctó commissis. *b Genes. 10. 8.*

5 *Assumpsisti.* Ad te, in tuam societatem, admouisti, applic

applicasti, adoptasti: feciſti appropinquare propriè. De electione, & aſſumptione æterna ſecundum ſpem vitæ futuræ. i. de præparatione gratiæ, & gloriæ, quam prædeſtinationem appellamus. Aliqui de tẽporaria, id eſt, protectione, cura, cuſtodia, gratia, & fauore præſenti. *In atriis.* In Eccleſia. Erit membrum Eccleſiæ, verſabitur in ea, & commorabitur. *Quos elegit, hos & vocauit, &c.* *a* Eccleſiæ eſſe beneficium eſt Dei ſingulare, vt fructus donorum Dei percipiatur, vt gratia, iuſtitia, & conſcientiæ tranquillitas, ſpes vitæ æternæ, &c. *b*.

a Rom. 8. 30
b Gal. 5. 22. Epheſ. 5. 9.

6 *Replebimur in bonis.* Hebræi ferè putant eſſe Mimeſim inhabitaturorũ in atriis, & templo Dei. Illic dicent, Replebimur bonis domus tuæ, &c. Sic & noſtri putant eſſe vocem iuſtorum ad cœleſtem patriam aſpirãtium. Hinc Chaldaicè: *Dicent verò iuſti, Satiabimur bonitate domus tuæ* (cœleſtis.) *Mirabile*, pleniſſimum æquitate, admirandæ æquitatis. Nam illinc excluduntur impij, polluti, prophani, peccatores: illic docetur iuſtitia, puritas, ſanctitas, caſtimonia, religio, &c. Hebraicè: *Mirabilia, ſiue terribilia in iuſtitia* (eſt templum tuum.) Iuſtitia autem Heb. omnem virtutem complectitur, quam in Eccleſia, & in templo Dei diſcas. Eccleſia eſt columna veritatis, crrare non poteſt in doctrina morum, & fidei. Cæteri cœtus deprauãtur multis opinionibus, vt Paganorum. Mahometanorum, Hęreticorum. Maſoretæ ſuis diſtinguentibus accentibus hîc perſpicuam turbant ſententiam. Quod proinde Rabbini, vt Kimhi, cogũtur emollire Eclipſi: (Per) mirabilia tua, quæ apud nos agis, in iuſtitia (tua) exaudi nos. Hîc enim incipiunt verſum, ſubaudito (in) ad præcedentis finem. (In) ſanctitate templi tui.

Eccleſia eſt columna veritatis, & errare non poteſt.

7 *Et in mari longè.* Eorum quoque, qui agunt in remotiſſimis inſulis.

8 *Præparans.* herbis, arboribus, ſyluis, metallis, &c. per ſuam vim, & fortitudinem, in vſum animãtium, & hominum. Chald. *Qui præparat cibum ibicibus, vi fortitudinis ſuæ.* Vel ſtabiliens, roborans, conſtituens, vt loco nullis humanis viribus demoueri queant. Nam vox Hebræa vtrumque ſignificat. Excurrit in Dei laudes. *Accinctus*, immenſa poteſtate præditus, omnipotens. *Qui conturbas*, Hebræi quidem משכיח *hishbiah*, exponunt in contraria ſignificatione, qui tranquillas, & compeſcis commotionem maris, & fremitũ fluctuum eius. Verùm multa

ſunt

A sunt huiusmodi, quæ in Piel, & Hiphil mutent significatum in contrarium per Antiphrasim. vt alibi obseruauimus. *Sonum*, (&) sonum. Asyntheton.

9 *Turbabuntur* Legunt יחמון *Yehamun*, in præterito, vau conuertente, vel etiam יהמון *Iehemun*, per Iod. Nisi respexerint ad sententiam solam, secundum quam homines turbantur, & commouentur ad Dei terrifica opera. Masoretæ maluerunt esse nomen: Et tumultum populorum (compescis, vel conturbas.) Hîc enim finiunt versum. *Terminos*, terræ. *A signis*, propter signa tua, & miracula. His enim cõuersus est mũdus per Apostolos. Aliqui de signis cœlestibus intelligunt. *Exitus ejus*, accusatiui casus, pluralis numeri. Extrema Orientis, &

B Occidentis lętitia afficies. donis, & beneficiis. Sic regiones Orientales, & Occidentales appellat, quod ex altera parte dies, ex altera nox excat, atque oriatur, *Vespera, ἑσπέρα*, vt sit Genitiui casus, Occidentis, ad quem sol vespere reuertitur. Chaldaicè: *Ab ortu matutino, & vespere ordinabis in ore eorum laudem.*

10 *Visitasti terram.* Hypotyposis poëtica egregiæ fertilitatis, quæ haud dubiè significat copiam gratiarum, & virtutum omnium, quibus humanum genus abundauit, postquàm ad fidem conuersum est. *Terram*, re-

C spicit ad terram sanctam, cuius mira erat feracitas, quãdiu habitatores erant pij, iuxta promissiones eis factas in Deu. & Leui. *Inebriasti*, copiosè irrigasti pluuia *a*. *Multiplicasti*, variis rebus, & modis, variaque fructuum vbertate ditasti eam. *a Deu. 28. vers. 22.*

11 *Flumen Dei.* Singularis, pro plurali. Fluuios repleuisti tuos aquis, vt cibum, & potum habitatoribus terræ parares, ob alias item commoditates, & causas. Aliqui, vt Euthym. restringũt ad Iordanem fluuium diuinum. Deoque dicatum, vt tota terra sancta. Certè ad eũ

D est allusio, instar. Nili exundantem, & sese agris vicinis ad eos irrigandos superfundentem *b*. Vt proinde Plinius pluuiis eum dicat amœnum, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosum, seque accolis velut inuitis præbentem, aquas laudatas habẽtem, lacum Genezaram fundentem amœnum, circumceptum oppidis, ab Occidente aquis calidis salubrem *c*. Aliis, opponit flumen Dei naturalibus fluminibus, vt respiciat ad illud Deuteronomij *d*: *Terra, quam ingredieris, non est, sicut terra Aegypti, vbi iacto semine in hortorum morem* *b Iosue. 3. 15. & alibi.*

c Lib. 5 Nat. hist. cap. 15.

d Deu. 11. 10

morem aquæ ducuntur irriguæ, sed expectabit pluuiam è cœlo, (quasi nõ sit natura sed benedictione ferax.) Cibum דגן Daghan, generale est ad omnes fruges, siue ad septẽ frumenti genera. *Illorum*, qui in terra habitant. *Eius*, terræ: quoniam sic terram præparasti, vt ferendo fructus, posset suos habitatores copiosè alere. A

12 *Riuos eius*, sulcos eius (terræ) copioso imbre madefacito: in sulcos, & fossas sulcorum eius pluere fac. Humilia terræ, & sulcos riuos vocant, quoniam demissi sunt, & depressi in longum, vt per eos aqua in totum agrum deriuetur, ἀυλακας Septuag. quibus opponuntur liræ, id est, terra inter sulcos eleuata. Adde Iordanem deductum fuisse in alueos ad fœcundandam terram, vt apud Aegyptios Nilum Præterea terram sanctam certis locis fontibus fuisse irriguam, vt vertus Hiericontem palmetis consitam. *Multiplica*, immissis in valliculas, & liras eius pluuiis. Hebræa magis sunt poëtica, & metaphoris illustria. *Sulcos eius inebria: occa, siue aqua liras eius* (imbribus) *illius mollefacito eam, germini ipsius benedic.* In aliquibus exemplaribus: *Inebrians*, eodem sensu inebriando, & aquis madefaciendo riuos siue canales eius (terræ) multiplica genimina ipsius. *In fullicidus eius*, ἐν ταῖς, eius terræ irrorationibus, siue roribus, & pluuiis, lætabitur id quod germinat. Nam *Germinans*, neutri generis, pro germine Ne quis putet esse epithetum terræ. Quare & Græcè legendum, ἐνάτιλλον, non ἐνατίλλεσθαι. Pluuiis terræ (in terram cadentibus) lætantur germina & herbæ. Vel ἀυτῆς cum aspero spiritu non tenui. Stillicidiis suis terra germinans lætabitur. Masoretæ aliter distingunt, *Pluuius eius liquefac illum* (terram) Deinde incipiunt versum. *Germinans, siue germen eius benedicens, coronasti*, &c. vt seq. vers. B

a *Plin. lib. 5. cap. 14.*

13 *Coronæ*, prouentui, fructibus. Fœcundabis coronam anni, qui tua benignitate erit fertilissimus Vberem & fertilem annum reddes. Chald. *Coronabis annum bonitate benedictionis tuæ.* Coronam siue ornamentum anni, metonymicè vocat fruges, fructus, herbas, flores, quibus annus coronatur, atque ornatur: עטרת *hatereth*, cum gemino Segol, est nomen. Masoretæ punctis coniugationis Piel affecerunt, eodem sensu: Benedices (&) coronabis annum benignitatis tuæ. *Et campi.* Hebræa elegantem poesim resipiunt: Et orbitæ tuæ stillabunt pingued inem. Semitæ per quas gradieris manabunt vbertate. C D

A vbertate. Campi, quibus benedices, & quos veluti inuises, erunt fertilissimi.

14 *Pinguescent.* Sic hæc poëtica exponunt: Stillabunt caulæ deserti. Nam in his est repetendum *pinguedinem*, per Zeugma, etiam mansiones deserti, & loca inculta hanc fœcundiratem & benedictionem percipient. *Et exultatione*, lætis segetibus, vel fructibus, læto omnium fructuum prouentu exornabuntur. Meton. Loca deserta, & colles erunt fructiferi, superuestientur lætis viridibúsque herbis.

5 *Induti sunt*, copiosis, puris, & nitidis velleribus, & lanis. i. benè, speciosè, purè & densè vestiti sunt ob bonitatem & vbertatè pascuorum. Nam pastionis copia, & bonitas ad id confert. Quare conferuntur, & caprarum ouium Galaadinarum vellera cum pilis filísve sericeis pulchritudine, subtilitate & præstantia, vt tangit Salomon in canticis. Alioqui lanæ solèt esse crassiores & impuriores. כרים, *Carim*, agnos & campos significat. Hinc etiam nonnulli vertũt, Induti sunt campi ouibus, sed fortasse *7o.* rectius, quoniam non campi Iudææ alebant greges magna copia, sed montes. Ita enim Scriptura solet illam regionẽ distinguere, vt plana & campestria essent frugifera, montana compascua, & arborum vescarum faracia. Nec obstat, כרים *Carim*, esse absolutum. Nam apud poëtas & prophetas absolutum pro syntactico crebro occurrit. vel iunxerunt, cum sequenti legerúntque כרי מחצאן *care mehatson*.

6 *Arietes ouium*, ex ouibus nati, vel ouilium, siue gregum. צאן *thson*, grex ouium. Et est Eclipsis præp. ב *be*, vel more poëtico, כרים *Karim*, pro Syntactico Absolutum. *Frumento*. Nam vt pars terræ sanctæ summè erat compascua, ita & alia mirè frugifera, fructiferáq;, cãpestris præsertim & plana. Mõtosa etiam, suas habebat dotes, de quibus infra *a*, *clamabunt*, iubilabunt, canent, per Prosopop. vt cùm montes & valles alibi inducuntur gestire & plaudere. De Anagogico sensu huius Psalmi consule Euthymi. & August. *Etenim*, etiam. גם *Gam*, per καὶ γὰρ solent vertere, vt γὰρ sit expletiua particula.

a *psal. 80. vers. 1.*

Geneb. in Psal. Z ARG

A

ARGVMENTVM.

Omnes inuitat ad Deum celebrandum, & adorandum, qui mundum præcipuè populum ſuum, tot bonis afficit. Eſt propheticus de Gentium vocatione, & Martyribus.

1 In finem, Canticum pſalmi reſurrectionis. LXV. Heb. 66. B

IVbilâte Deo omnis terra, pſalmum dícite nômini eius: dateglóriam laudi eius.

3 Dícite Deo, quàm terribília ſunt ópera tua Dómine in multitúdine virtûtis tuæ mentiêntur tibi inimíci tui.

4 Omnis terra adôret te, & pſallat tibi: pſalmum dicat nómini tuo. C

5 Venîte, & vidête ópera Dei: terríbilis in conſiliis ſuper filios hóminum.

6 Qui conuêrtit mare in áridam, in flúmine pertransibunt pede: ibi lætábimur in ipſo.

7 Qui dominâtur in virtûte ſua in æternum, óculi eius ſuper gentes reſpíciunt: qui exâſperant, non exalténtur in ſemetípſis.

8 Benedícite Gentes Deum noſtrum: & audîtam fácite vocem laudis eius. D

9 Qui póſuit ánimam meam ad vitam: & non dedit in commotiônem pedes meos.

10 Quóniam probáſti nos Deus: igne nos examinâſti, ſicut examinâtur argêntum.

11 Induxîſti nos in láqueum, poſuîſti tribulatiônes in dorſo noſtro: impoſuîſti hómines ſuper cápita noſtra.

12 Tr ans

A 12 Transíuimus per ignem:& aquam : & eduxîsti nos in refrigérium.

13 Introîbo in domum tuam in holocaûstis : reddam tibi vota mea : quæ distínxèrunt lábia mea.

14 Et locûtum est os meum : in tribulatiône mea.

15 Holocaûsta medullâta ófferam tibi cum incénso aríetum:ófferam tibi boues cum hircis.

B 16 Venîte,audîte,& narrábo omnes, qui timétis Deum:quanta fecit ánimæ meæ.

17 Ad ipsum ore meo clamâui : & exultàui sub lingua mea.

18 Iniquitâtem si aspêxi in corde meo:non exaúdiet Dóminus.

19 Propterea exaudîuit Deus : & attêndit voci deprecatiônis meæ.

C 20 Benedictus Deus,qui non amôuit oratiônem meam,& misericórdiam suam à me.

---

1 *Resurrectionis* Non est in Heb. sed additur ad mysterium indicandum. Est enim Propheticus de mundi regeneratione,& quasi resuscitatione, id est,de Gentium conuersione,& martyribus.

2 *Terra*, terrarum omnium incolæ. *Laudis eius*. Laudem eius dicite gloriosam,plenam gloriæ & maiestatis,eum

D supra modum communé extollite, glorificate laudem eius,glorioſé cum celebrate. Vnde ad Verb. *Ponite gloriam laudem eius.*

3 *Terribilia*, mirifica,admirãda. Sic נורא *nora*, solet Kimhi expo nere. *In multitudine*, propter multã tuã potẽtiam hostes tui simulabunt fidẽ erga te, negabũt se tuis vmquã fuisse infestos,Chrys.& Kimhi. Ob tuã potestatẽ se

tibi subiicient, *Mentientur*, seruient, timebunt te valdè (per Metalepsin) adeo, vt mentiãtur tibi se tuos vmquã fuisse inimicos, adeò, vt negent se aduersum te, & tuos quicquam commisisse, vel tentasse præ metu. Qui timent aliquem, solent coram eo méti ri. Timebunt confiteri se tuos fuisse inimicos. Mentiri hic subiici, & supplicem fieri simulatè, ex necessitate magis, quàm ex animo seruire. Nam serui solent mentiri præ dominorum metu. Hinc illud, mendaciũ seruile vitium. Sic *a*, *Mentientur tibi inimici tui*, (vbi nos, *negabunt te*) *& tu eorum colla calcabis*, id est, humiliabuntur, subiicientur, seruient. A

a Deut. 33. 29.

4 *Psalmum dicat.* Verb. Psallat, fidibus canat nomen tuum, id est, te. Sic supra *b*. B

b vers. 2.

5 *Terribilis*, Genitiui casus. Admirandi in suis consiliis & operibus. In Græco, nominatiui ὡς φοβερὸς, quàm terribilis (est), vt sit nouum comma.

c Ex. 14. 21.

6 *Mare*, rubrum, in exitu ex Ægypto, exiccauit *c*, *In flumine*. Allusio ad fissum Iordanem, vt pede ficco è diuturno quadraginta annorum exilio in terram sanctam populus transiret *d*. *Pertransibunt*. Nazianzenus alicubi cum Rabbinis putat esse futura pro præteritis, *Pertransierunt, lætati sumus*, de traiecto Iordane, & mari rubro. Sed simplicius futuri notatio retineatur. Qui conuertit mare in siccum, ita vt pertranseant homines pede ficco, vbi & lætemur ipsius ope, è periculo mersionis liberati, *Pede*, sicco scilicet. *Ibi*, in illis locis, in quibus nobis tutum iter faciet, ad euadendum è nostris captiuitatibus & exiliis. Vel, in his gestis, & mirabilibus. Nã indè spe concipimus, quòd similiter nos volet, & de maximis periculis liberare, hæc Dei miranda ad nos posse etiam pertinere intelligentes *e*, *In ipso*, in ipsius ope & gratia, vt qui malit rerum naturam inuertere, quàm suos deserere. C

d Ios. 3. 13. *sic* Esa. 11. 15.

e 2. Cor. 10. 11.

7 *In virtute*, per suam potestatem. *In æternum*. עולם *holam*, sæculum, id est, tempus diuturnum, cuius incertus sit finis. Vix orbem, siue mundum significat, nisi apud Rabbinos. Quare parum consentaneè immutant aliqui nostram versionem, ac interpretantur. *Qui dominatur in fortitudine sua sæculo siue orbi*, id est, qui orbis, & mundi tenet imperium, per fortem suam potentiam. *Qui exaspe-* D

rant.

A *rant* Deum, non erunt apud se fœlices. *Heb. Qui rebelles sunt.* (Deo). Tales autem exasperant, & ad iracundiam Deum prouocant. *Non exaltentur*, deprecanter. Ne erigant cristas contra eum, ei se subiiciãt. Ad verb. Ne extollant se. In לָמוֹ *lamo*, ו est articulus Accusatiui casus, more Syriaco.

8 *Gentes.* Apostrophe ad gentes. Earum conuersionem ostendit. *Auditam facite*, enunciate, vt alij exaudiant.

9 *Ad vitam.* Qui in vita conseruauit animam meam, siue, vt in Heb. nostram, qui variis in periculis nos seruauit incolumes. Chald. *ad vitam venturi sæculi. Non de-*

B *dit*, non passus est me labi in peccatum, vel exitium. Non permisit pedes meos, siue, vt in Heb. nostros vacillare.

10 *Quoniam.* Cádit in vers. 13. Quoniam nos rebus aduersis variè exploratos, tandem recreasti, introibo in ædem tuam cum victimis, & solenniter gratias agã. *Probasti*, tentasti, expertus es nos, id est, nostram fidem, & integritatem. *Igne*, rebus aduersis, crucibus.

11 *In laqueum*, vt caperemur. *In dorso nostro.* Heb. *in lumbis nostris.* Vnde ad catenas, & vincula Sanctorum respectum putat Chaldæus. *Homines*, tyrannos, duros Domi-

C nos imposuisti, & ex Heb. *equitare fecisti super capita nostra.* i. regnare, ex Euthym. de quo vide supra *a*, Subiecisti nos inimicis nostris, vt ab eis conculcaremur, vel calcaribus pungeremur, quasi essemus iumenta. Metap. ab equorum sessoribus.

a Psal. 44. ver. 6.

12 *Per ignem, & aquam*, prouerbialiter, quia ignis vrit, aqua mergit & suffocat, varia & contraria pœnarum & calamitatum genera. Nam afflictiones, sicut & prosperitates sunt à Domino *b*. Et, at, sed. Transiuimus quidem per contraria mala, at ex iis nos eripuisti. *In refrigerium.* Heb. *in irrigationem.* i. in refocillationem. Allusio

b Esa. 45. 7. Lament. 3. ver. 43. Ose. 6. ver. 2.

D ad terram promissionis; quæ erat irrigua, fertilis, & fœcunda. Vnde *irriguum superius & inferius c.*

c Iudi. 1. 15.

13 *In* cum. *distinxerunt*, distinctè nuncuparunt & promiserunt. Aliqui vertunt, aperuerunt, eodem sensu: id est, quas votiuas promissiones apertè protulerunt mea labia. Vota huiusmodi obligant absque facultate reuocandi, vel omittendi. Nam materia per se libera, per votum fit necessaria. Vota quidem in genere interdũ Latinè reciprocantur cum optatis, animi propositis & desideriis: at Hebraicè non nisi dicunt promissiones Deo

Vota obligant absque facultate reuocandi.

factas,quas postea non sit liberum & integrum reuoca re,vel omittere. Quare נדרים *Nedarim* opponuntur *votis* נדבות *Nedaboth*, oblationibus spontaneis & liberis *a*. Hîc inconsultè aliqui relatiuum *quæ* putant esse nominatiui casus,ac regi à parte verbi anteriore : contrà *labia*, Accusatiui cas.à parte posteriore,quasi vota distinguant,& aperiant labia,& per labia egrediantur. Nam apertè Græcè *xr*. A

a Leu. 7.16.

14 *Et locutum est os.* (quæ sup.) locutum est os meum dum affligerer. Nam per Zeugma iungendum cũ proximo hemistichio. In calamitatibus est votis locus maximus,& materia. *Cogar opémque tuam timidis expoſcere votis.* inquit,Naso *b*. B

b Met. 9.

15 *Medullata*, plena medullæ,& succi pinguia,selecta. vt alibi *c*. *Cum incenſo*, cum suffitu arietini adipis. Hæc qui nõ intelligunt,existimãtes *incensum* siue thymiama significare thus,non autem suffitum & incẽndium, cõstruunt. *Arietum* cum *holocaustæ*, non *incenso*. Notat autem tria holocaustorum genera à Deo instituta, Arietum, Boum, & Hircorum. Ex alio enim quadrupedum genere sacrificare non licebat. Optima quæque sibi offerri Deus mandarat in Leuitic.& Deuteronom. Secus facientes obiurgat,& execratur *d*. *Offeram*, Rectè, etsi Hebr. *faciam*: vt & apud Virgilium, *Cùm facrá vitula*. Quo sensu aliqui, *Hoc facite in meam commemorationem*, id est, offerte,Nam Eucharistia non solùm est sacramentum, verùm etiam sacrificium. id est, oblatio facta Deo per legitimum sacerdotem, vt agno Paschæ respondeat, qui simul erat sacramentum & sacrificium. *Sela*.

c Ef. 5. v. 16.

Holocaustorũ tria genera.

d Malach. 1. 7. & 2. 12.

Eucharistia sacramẽtum est & sacrificium.

C

16 *Omnes*,ô omnes. Vocatiui casus. *Quanta*, quæ beneficia mihi contulit.

17 *Exaltaui*,(ipsum) Sic legendũ,non Exultaui,è Græco & Heb. ipsum laudibus lingua mea extuli,& glorificaui, vel sub lingua mea,id est,intus,& in animo. Nam ad verb. Et exaltatus est sub lingua mea: quod duobus modis exponitur,in lingua mea per linguam. Per prothesem parallagen Poëticam. Vel in corde & pectore, quæ subsunt linguæ de cordis profundo, è quo ad linguam ascendit locutio. Debet enim Deus exaltari ore & corde,orari lingua, siue spiritu, siue voce & mente *e*. Si retineatur vitiosa lectio,sensus nõ desinet esse commodus per Zeugma. Et(ad ipsum Deum) exultaui animo. Eius inuocatione lætus sum,& præ gaudio gestiui. D

e 1. Cor. 14. ver. 15.

18 *Iniq*

A 18 *Iniquitatem si aspexi. Ἀνωμίαν.* Si aspexissem iniquitatem in corde meo, si animo fuissem iniquo & improbo nisi eum purè & candidè, & citra conscientiæ fucũ coluissem, non me exaudiuisset. Iniquitatem aspicere in corde suo, est iniqua cogitare, & animo versare.
20 *Amouit*, repulit, spreuit.

ARGVMENTVM.

B *Deum obsecrat, vt se toto orbe cognoscendum exhibeat. Est Propheticus de Ecclesiæ propagatione, & collectione.*

1 In finem, in hymnis Psalmus cantici Dauid. LXVI. Hebr. 67.

C DEus misereâtur nostri, & benedîcat nobis: illúminet vultum suum super nos, & misereâtur nostri.
3 Vt cognoscâmus in terra viã tuam: in ómnibus géntibus salutâre tuum.
4 Confiteântur tibi pópuli Deus, confiteântur tibi pópuli omnes.
5 Lætêntur, & exûltent gentes, quóniam iúdicat pópulos in æquitâte: & gentes in terra díri-
D gis.
6 Confiteântur tibi pópuli Deus, confiteântur tibi pópuli omnes: terra dedit fructum suum.
7 Benedîcat nos Deus, Deus noster, benedîcat nos Deus: & métuant eum omnes fines terræ.

A

a *Num.* 6. 2 Adumbratio formulæ benedictionis Sacerdotum *a* in qua eadem vocabula reperiuntur. *Miserendi, benedicendi, illuminandi* etsi mutato ordine *b*, *Misereatur*, gratificetur, gratiam det nobis propriè, vt intelligatur peccatorum remissio: & gratiæ spiritualis collatio. Et sic Rabbi Selomo *c* vnde חן *Hen* gratia, vbi tamen verbum חנן *Hanan* duobus aliis modis exponitur, vt hic, *misereatur*, ex Chaldæo Onkelo, & *largiatur optata*, vota precésque impertiat, siue exaudiat è Rabbi Abraham, vnde תחנה *Tehinna* precatio. Tanta est huius benedictio- B
b *vers.* 24. & 25.
c *Num.* 6.
nis fœcunditas & energia. *Benedicat*, bonis augeat, cumulet nos beneficiis tẽporariis, copiosè benefaciat *d*. Vnde in Mose præponitur, quoniam lex primùm temporaria promittebat, ex consecutione spiritualia & æterna. Hic postponitur, quia Dauid canebat Euangelium, quod in primis, ac potius pollicetur spiritualia, deinde temporaria *e*. *Illuminet*, lucere faciat, lucidum, fauentẽ, placidum, & serenum exhibeat nobis vultũ, nos vultu benigno respiciat. Cui locutioni Scriptura oppo-
d *Abbẽ Ezra & R. Selo. ibid.*
Legis & Euangelij differentia.
e 1. *Tim.* 4. *vers.* 8.
nit. *Abscondere faciem ab aliquo, vel auertere oculos. Et misereatur.* In fonte est *Sela*, de quo supra *f*. Propter cuius C
f *Psal.* 3. *v.* 1.
emphasim hæc per Epanalepsin repetiuerunt. Affectus enim magnitudo declaratur, ob quam, quæ nobis sunt cordi, congeminamus, vel per Epizeuxin, vel per Epanalepsin, vel per Anaphoram. Item vt docerent ad versum 25. sexti Numerorum respectum esse.

3 *Viam tuam*, tuam religionem, tui agnitionem & cultum, tuam legem & præcepta, quibus nobis est insistendum. Sic passim in alio psalmo *g*. *Salutare tuum*, tuam salutem, siue tuum saluatorem Christum. Vtin Hebr. sit abstractum pro concreto, cum Paranomasia nominis Iesu.
g *Psal.* 118. *ver.* 4.

5 *Iudicas*, regis, gubernas, citra delectum personarum. *Dirigis* adducis ad salutem, moderaris, veluti dux itineris & præmonstrator. *Sela*, ô bonitatem. D

6 *Terra*: quoniam terra edidit Christũ fructum ipsius præcipuum, ab omni antiquitate promissum, quoniam in terra natus est Christus, confiteantur tibi, te laudẽt, te colant omnes populi. Precatur, vt propter Christum in terris natum Gentes longè, & latè per totam orbis amplitudinẽ Dei cognitione imbuantur. Et certè Christi sanguis hoc copiosè meretur. Alij per fructum in-

Christus fructus terræ præcipuus.

tell

A telligunt prouentum multarum virtutum, quem terra ediderit suo tempore, postquam multa sæcula fuisset sterilis *a*, q.d. Labor Apostolorum & Prophetarum non fuit inanis in Domino. Imbue igitur tui notitia & confessione cunctos populos. Sic *Terra* pro terræ habitatoribus Metonymicè. Quem tropum etiã, sed alio respectu, prior enarratio patitur. (Nam sup.) terra, id est, terrena substantia Virginis dedit Christum fructum benedictum ventris sui, Spiritus S. virtute & fœcũdatione *b*. Aliqui citra tropum explanant, de terra elementari & fructu eius. Nam, & terra fructum suum tua benignitate largitur omnibus populis, quocumque sint loco & climate, profert copiosissimè benedictionis tuæ vi cibum cunctis viuentibus commodum, vt vel hoc solo nomine omnia tibi sint deuinctissima, tuóque cultui addictissima.

a vt Psal. 84. vers. 14.

b vt Psal. 84. vers. 14.

B

7 *Benedicat nos Deus.* Trina repititio nominis אלהים *Elohim*, siue Dei, non caret mysterio Sanctissimæ Triadis, quæ per Euangelia apud omnes populos innotuit. q.d. Saluet nos tota Sãctissima Trinitas, & ab omnibus colatur. Vsurpatur singulare in verbo *Benedicat*, & Pro-

C nomine *Eum*, ob essentialem vnitatem: Plurale in nomine אלהים *Elohim* propter personarũ S. Trinitatẽ. Sic enim tres in diuinis personæ, in vna conueniunt essentia. Quas ob res in benedictione Sacerdotali, cuius hũc Psalmum esse paraphrasim iam significauimus, cuncta trina animaduertuntur. Trinitas versuum, trina repetitio nominis Tetragrammati, ter posita copula vau, terna vocabula primi versus, subleuatio manuum in palmam tripartitam, eleuatio triũm primorum digitorum in pronuniatione Terragrammati. Ad quod mysterium explicandum Rabbi Isaac, & alij secretiores Rabbini inaniter respectũ putant ad multas Scripturæ memorabiles Terniones, cùm interim hanc summam & præcipuam, cuiúsque causa reliquæ celebrentur, subticeant. Secundo autem loco Deus, cum Pronom. *noster*, propter personam Filij, qui incarnatus, habitúque inuentus, vt homo, arctissima quadam nobiscum coniunctione & inter nos visibiliter versatus, salutémque nostram foris operatus, ex אל & אלהים *El* & *Elohim* euasit עמנואל *Emmanuel*, quod interpretatur *nobiscum Deus* *c*, *fines terræ*. Metonymicè. Qui in finibus & extremis terræ habitant.

Sanctissima Trinitas qua ratione hic & in li. Numer. expressa sit.

Filius Deus noster est.

c Es 7. v. 23. Mat. 1. v. 14

A

ARGVMENTVM.

Canit Christi, & Ecclesiæ de hostibus victorias, vt in exitu ex Aegypto, Christum Deum in cœlum ascensurum indéque Apostolos de diuersis tribus missurum adgentes conuertendas. Carmen triumphale de Ecclesiæ cursu.

B

1 In finem, Psalmus Cantici ipsi Dauid. LXVII. Hebr. 68.

EXûrgat Deus, & dissipêntur inimíci eius: & fúgiant, qui odêrũt eum, à fácie eius.

3 Sicut déficit fumus, deficiant: sicut fluit cera à fácie ignis, sic péreant peccatôres à fâcie Dei. C

4 Et iusti epulêntur, & exûltent in conspêctu Dei: & delectêntur in lætítia.

5 Cantâte Deo, psalmum dícite nómini eius, iter fácite ei, qui ascêndit super occásum: Dóminus nomen illi.

6 Exultâte in conspêctu eius: turbabûntur à fácie eius, patris orphanôrum & iúdicis viduârum. D

7 Deus in loco sancto suo: Deus, qui inhabitâre facit vnîus moris in domo.

8 Qui edúcit vinctos in fortitûdine: símiliter eos qui exásperant, qui hábitant in sepúlchris.

9 Deus, cùm egrederêris in conspêctu pópuli tui: cùm pertransíres in desêrto.

10 Terra

A 10 Terra mota est,étenim cœli distillauerunt à fácie Dei Sínai : à fácie Dei Israël.

11 Plúuiam voluntáriam segregâbis,Deus,hæreditâti tuæ, & infirmâta est:tu verò perfecîsti eam.

12 Animália tua habitâbunt in ea : parâsti in dulcédine tua paúperi,Deus.

13 Dóminus dabit verbum Euangelizántibus: B virtúte multa.

14 Rex virtútum dilécti dilécti : & speciêi domus diuídere spólia.

15 Si dormiâtis inter médios cleros , pennæ colúmbæ deargentâtæ:& posteriôra dorsi eius in pallóre auri.

16 Dum discêrnit cœlêstis reges super eam,niue dealbabuntur in Selmon : mons Dei , mons pinC guis.

17 Mons coagulâtus,mons pinguis : vt quid suspicámini montes coagulâtos?

18 Mons , in quo beneplácitum est Deo habitâre in eo:étenim Dóminus habitabit in finem.

19 Currus Dei decem míllibus múltiplex , míllia lætántium:Dóminus in eis,in Sínai, in sancto.

20 Ascendîsti in altum,cepîsti captiuitátem:accepîsti dona in homínibus.

D 21 Etenim non credêntes : inhabitâre Dóminum Deum.

22 Benedîctus Dóminus die quotídie: prósperum iter fáciet nobis , Deus salutárium nostrórum.

23 Deus noster Deus saluos faciendi:& Dómini Dómini éxitus mortis.

24 Verúmtamen Deus confrînget cápita inimicórum suórum:vérticem capílli perambulántium in delîctis suis.

25 Dixit

25 Dixit Dóminus, ex Basan conuêrtam: con- A
uêrtam in profúndum maris.
26 Vt intingâtur pes tuus in sánguine: lingua canum tuórum ex inimícis ab ipso.
27 Vidêrunt ingrêssus tuos Deus: ingrêssus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.
28 Præuenêrunt príncipes coniúncti psallén- tibus: in médio iuuenculárum tympanistriárum.
29 In Ecclesiis benedícite Deo: Dómino de fóntibus Israël. B
30 Ibi Béniamin adolescentulus: in mentis excêssu.
31 Príncipes Iuda, duces eórum: príncipes Zábûlon, príncipes Néphthali.
32 Manda Deus, virtûti tuæ: confirma hoc, Deus, quod operâtus es in nobis.
33 A templo tuo in Hierúsalem: tibi ófferent C reges múnera.
34 Increpa feras arúndinis, congregátio taurórum in vaccis populórum: vt excludant eos, qui probâti sunt argênto.
35 Díssipa gentes, quæ bella volunt, vénient, legâti ex Ægypto: Æthiópia præuéniet manus eius Deo.
36 Regna terræ cantâte Deo: psállite Dómino.
37 Psállite Deo, qui ascéndit super cœlum cœ- D
li: ad Oriêntem.
38 Ecce dabit voci suæ vocem virtûtis, date glóriam Deo super Israël, magnificéntia eius, & virtus eius in núbibus.
39 Mirábilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtûtem, & fortitúdinem plebi suæ: benedíctus Deus.

A

1 *Psalmus cantici.* Psalmum distingunt à Cantico, quòd hoc ore canereturr, esset metro magis soluto, communi constaret cantu, & quasi plano: ille modos haberet musicos, numeros, & metrũ artificiosius, & magis lyricum canereturque ad citharam, lyram, psalterium, & alia instrumenta harmoniaca. Psalmus ergò Cantici, quem simul ore, & instrumẽtis concinerent, & modularentur. *Psalmus, & Canticũ quomodo differant.*

2 Versus sumptus è Num. *a* quando proficiscebatur arca aduersus Chananæos ob similitudinem argumenti. Nam bella Mosis, & Iosuæ in istos, typus erant bellorum Christi in mundum, & mundi principes siue visibiles, siue inuisibiles per quæ terra subacta est Ecclesiæ. *Deus,* Toto hoc Psalmo Dei, & Domini notio re- *b Ephes.* 4.8

B stringitur ad personam Christi, Apostolo *b* interprete. Orditur autem versu à Mose cantato, cum Israëlitæ progressuri essẽt, & arca fœderis eleuaretur à Leuitis *c.* vt eum ad Christi victorias, quarum illæ contra Chananæos typi erant, accommodaret. Quare Arnobius: *Exurgat* (inquit) *Deus à mortuis, & dispergantur inimici eius, & fugiant, qui crucifixerunt eum, à facie eius.* Sed exurgere accipio latiùs pro excitari ad res gerendas, & Ecclesiæ suæ salutem parandam. *a Num.* 10. *verſ.* 35. *c Num.* 10. *verſ. penult.*

3 *Deficit, deficiant.* Propriè dispellitur, dispellãtur, *Fluit,* C tabescit. His similitudinibus vsus est sup. *d* ad repentinum hostium interitum delineandum. *d Psal.* 57. 9.

4 *Epulentur,* lætentur, voluptate (æterna) fruantur. Sic Græcè, *ἐυφρανθήτωσαν.* Epulum, & lætitia animi maxima Deus, Dei gustus, fauor, præsentia, visio. Alludit ad solemnitates in quibus epulabantur coram Domino, id est, in templi locis de pacificorum carnibus, & libaminibus *e.* *e Deu.* 12. 11. 14. *verſ.* 11. 16. *verſ.* 13. 26. *verſ.* 5. *& Neh.* 8. *verſ.* 10.

5 *Cantate Deo psalmum dicite.* Vox præconia triumphaturum præcedens Dominum, vt supra *f. Iter facite,* pa- D rate viam, cedite, concedite locum ei omnes: ne ei resistite, qui ascendit super occasum. Locus nobis, qui versamur in Occidente, valdè consolatorius. Concedite locum apud vos Deo, qui inequitat in occasum, qui in vestras regiones Occiduas ascendit, & vehitur. Eum reuerenter excipite. Theodoritus putat esse hortationem ad Apostolos, vt cum tripudiis, & hymnis ad gentes currant, iteráque Christo præparent. ערבות *Haraboth,* hoc propriè significat, nẽpè occasum, *f Psal.* 23. 8.

a Jerem. 5. 6. veſperas *a*, Rabbini tamen recentiores, ſed ſine alio A
exemplo exponunt cælos, orbes cœleſtes, vel nubes, à
dulcedine haud dubiè. Quid enim cœlo, cœleſtíve pa-
tria dulciùs? Quin & eorum aliqui reſtringunt ad ſu-
premum cœlum, quaſi ſuauè, & iucũdum, vel deſertum,
& vacuum ſtellis. q.d. qui tam ſublimis eſt, vt ſupremo
cœlorum orbi inſideat. Extollite eum, qui inequitat
cœlos (qui in eis ſedet veluti in equo, vel in curru.)
Vnde, & Chald. *Qui ſedet ſuper ſolium gloriæ.* Eſt quidem
egregius, ſed veterum ſenſus magis placet, inter quos
Symmachus vertit γὴν ἀδιατρίπτον terram incultam סלל *Sa-*
lal, autem, & extollere, & ſemitam facere Hinc מסילה
Meſilla, ſemita, *Dominum*. In Domino (יה *Iah*) nomen eius.
id eſt, cuius nomen eſt יה *Iah*, ſiue Dominus verè
exiſtens Vel per appoſitionem, In יה *Iah*, nomine ſuo,
per יה *Iah*, nomen ſuum. q.d. Virtute ſuæ diuinitatis,
& diuini nominis.

6 *Turbabuntur à facie eius* Inimici ipſius. Deſunt in fon-
te, ſed ad connexionem commodè interſerta ſunt. Vel
potius duplex lectio, & ſignificatus Verbi עלז *halaz*,
expreſſus eſt. Significat exultare, geſtire præ lætitia,
aliàs, etſi rariùs, tremere, moueri præ metu, vel impo-
b Eſa. 51. 39. tentia *b*. è R. Iona. Quæ notatio crebra eſt apud Ara-
Eſa. 5. 14. bas. In imp. עלזו *Hilzu* exultate vel tremite, in præter.
& 12. per. 2. עלזו *Halezu*, exultarunt, vel tremuerunt, pro futuro, C
יעלזו *Iahalzu*, exultabũt, vel trement. *Patris orphanorum*,
qui aduerſum iſtos orphanorum, & viduarum ſuſcipit
patrocinium, cauſam, vindictam.

7 *Deus in loco ſancto*. Per locum ſanctum, Hebræi Hie-
ruſalem ſiue Sionem intelligunt. Rectè, ſi non ad terre-
ſtrem, ſed ſpiritualem, id eſt, Eccleſiam, vt interpretatur
Paulus *c*, animum conuertas, quam multis nominibus
c Heb. 12. 22 hic Pſalmus appellat, locum ſanctum Dei, domum, hæ-
Gal. 4. 26. reditatem, Dei montem, montem pinguem, montem
Epheſ. 4. 8. coagulatum, currum Dei, millia lætantium, Sanctum,
Eccleſias, Templum Dei in Hieruſalem, Sancta deniq; D
ſiue ſanctuaria. *Vnius moris*, μονοτρόπως, homines vnius
modi, & ritus. *In domo* ſua, per zeugma. Quem lo-
cum ſanctum ſuum dixit, nunc appellat domum. In Ec-
cleſia ſchiſmata, hæreſes, ſectas Deus non vult. Hebr.
ſolitarios, ſingulares, vnices, id eſt, ſingularis, & vnius ani-
mi, vt vnanimitatem concordiamque Chriſtianam

firma

A firma sibi, atque inseparabili caritate connexam declaret, è Cypr. ad Magnum *a* Populum suum solitarium, & separatum à reliquis religione, & moribus, vel tristem, & afflictum in Ecclesia collocat, & seruat, & protegit. Kimhi. Alij, solitarios, vnicos, derelictos, tristes, gementes, mœstos, quales esse solet solitarij, desertos, & destitutos omni humano præsidio, domo, & famila honesta cumulat: vel domi suæ conseruat, nec eos inde sinit extrudi vi, & potentia impiorum. Alij, Dominus habitare facit modi vnius, id est, vnicos, solitarios, steriles in domo, dat illis sobolem, solitarijs, & prole orbis dat familiam copiosam, & liberos: ex vnicis facit
B multos, vti Abraham de posteritate sua penè desperantem multa sobole fœcũdauit. Domus enim vsu linguæ vti in vernaculis linguis, hoc interdum declarat, vt infrà *b*. *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum*, id est, multiplicat, fœcundat.

a *Lib. 1. Epist. 6.*

b *Psa. 112. 9.*

8 *Qui educit vinctos.* Effectus aductus, Domini *c*, *Educit vinctos*, è malis, & miseriis suis: sed & rebelles, qui (per appositionẽ) inhabitant squallorem. i. locũ desertum, sepulchra, inferos. Vel (per asyntheton.) Sed & educit è malis eos, qui exasperant ipsum (&) qui habitant in sepulchris, id est, rebelles, itemque miseros, siue mortuos. *In fortitudine.* Fortiter, viriliter, *ἐν ἀνδρίᾳ*, manu
C valida, & forti eos educit. *In congruentiis* aliqui, vt R. Selomo, id est, congruenter, congruo, & opportuno modo, vel tempore. Sic enim mense Martio eduxit Israëlitas ex Ægypto, cùm neque vigeret frigus, neque æstus. Recentiores, *In compedibus*, vt in כושרות *kosaroth*, caph ponatur pro koph. Vinctos autem compedibus intelligunt miseros, captiuitatibus, & tyrannide potentiorum oppressos, quales erant Israëlitæ in Ægypto. *Sic in fortitudine* construetur cum adiectiuo *vinctos*, non verbo *Educit*, qui educit eos, qui ita fortiter, & firmiter
D vincti sunt, vt desperent liberationem. *Qui exasperant*, supple Deum, vt supra *d*. Vnde & Hebraicè, *Rebelles*, (qui) habitant in sepulchris, vel in locis aridis, & siticulosis (educit fortiter, liberat à morte, & diabolo, vel à periculis, & malis.) Hoc Hemistichium debet conferri cum vers. 21. de incredulis eductis à Deo in admirabilem Euangelij lucem infrà & cũ his Petri *e*,

c *1. Pet. 3. 18. 19. & 4. ver. 6.*

d *Psal. 65. vers. 7.*

e *1. Pet. 3. 18 19.*

His qui

His qui erant in carcere spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, &c. Propter hoc enim in mortuis Euangelizatum est. Vt totus versus attingat mysterium de descensu Christi ad inferos, ob liberationem iustorum, atque adeò incredulorum & rebelliũ, de quibus Petrus tractat. Nazianzenus *a* huc videtur alludere, & referre ad mortuorũ resurrectionem, quam nõ est dubiũ contingere Dei virtute & potentia. Recentiores malunt esse Antithesin. Verùm rebelles habitabunt in siccitatibus, id est, in egestate, afflictionibus, miseriis, sine Dei consolatione, cùm pij contrà bonis omnibus afficiantur. Pij è locis desertis ad terras fertiles, & amœnas à Deo ducuntur, contrà impij à fertilibus ad vastas, & steriles. Malo, vt sit Appositio, vel Asyntheton, vt suprà.

a orat. 40.

9 *Deus cum egrederetris.* Exitum ex Aegypto canit: O Deus cum præcederes populum tuum per desertum. Deus egrediebatur ante populum suum, instar ducis egredientis ante suos milites. Erat enim illis pro ductore, per diem simul & noctem, cuius vexillum esset nubes, & columna ignea. *In conspectu*, ante populum, *Selah* significatur Deum perpetuò sic se habiturum cum suis.

10 *Terra mota est.* Metaphoræ de calamitatibus in hostes Iudæorum, Aegyptios & Arabicos immissis. Quamquam etiam ad literam terra tremuit, & mons ipse Sinai, cælis grandines, tonitrua, fulgura iaculantibus ad aduentum Dei in Sinai *b*. *Mota est*, Tremuit, moueri visa est. *Etenim*, etiam. In hoc significatu solent vti hac particula, vt infrà *c*, vt *Enim* addatur per Parelcon. *Distillauerunt*, נטפו *natephu*, fluxerunt, pluerunt ad Dei, qui apparebat in Sinai, præsentiam, voluntatem & iussum: fuderunt rorem. Aliqui Manna ad modum roris *d*. *Pluam vobis panes de cælo.* Ego vtrumque. Nam tam rorem, quàm manna de cælo siue aere pluit *e*. Philo quidem rorem confundit, cum manna, sed è locis præcedentibus distinguitur. Quin & Rabbini existimant manna duplici rore tectum fuisse: superiore & inferiore, hoc est, primùm rorem cœlitus descendisse circum castra ad purgandam terram, postea manna superueniisse, super quod mox ros alius descenderit, adeò vt in duobus istis roribus, tamquam in theca reconditum

b *Exod.* 19. *vers.* 18. 19.

c *vers.* 21.

d *Exod.* 16. *vers.* 16.

e *Ibidem & Num.* 11. 9

A ditum fiacuerit, apparuerit autem, quando superior ros ad exorientem solem euanuit. Quæ haud dubiè adumbrabant corpus Christi manna verius, speciebus panis recondendum, appariturum verò, quando ros humanæ rationis, ad exorientem diuinum solem, & lumen fidei dispareret. Ergo *distillauerunt*, id est fuderunt tria, rorem videlicet inferiorem, manna intermedium, & rorem superiorem. vt R. Selo *a*. Aliis, נטפו *natephu*, fluxerunt diffluxerunt, soluti sunt metu, signo externo ostendentes se commoueri ad Dei præsentiam, vt R. Isaac *b*. *Sinai*. In Heb. זה סיני *Ze Sinai. huius Sinai, ἀνικτικῶς*; quasi eum digito ostendat, vbi & repetendum Syntacticum, אלהי *Elohe*, posteriore membro, vel אלהים *Elohim*, erit absolutum pro Syntactico poëticè Dei, Dei inquam Sinai. i qui sui fecit copiam multa maiestate in Sinai *c*. Parum aptè recentiores in nominatiuo, *Iste Sinai*, scilicet motus est tonitru & variis ignibus, quare & Græcè τῦ σινᾶι. Repetitur hic versus è Debora & Barac in victoria Chananæorum *d*. vt intelligas ad Christi victorias canendas epinicia reliquorum non sufficere: item Sanctorum veteris Testamenti triumphos, eorum typos fuisse.

Manna quomodo corporis Christi in Eucharistia figura fuerit.

a Ex. 16.

b Ex. 19.

B

c Exod. 19. v. 20. & 20. ver. 18. 19.

d Iud. 5. v. 4.

C 11 *Pluuiam voluntariam*. Antithesis. Super hostes distillasti, & depluisti iracundiæ tuæ imbres: at super populum tuum pluuiam gratam, suauem, (liberalitatum vel voluntatum Heb.) tempestiuam, & qualem homines optant, demittes. *Hæreditati tuæ*, terræ tui populi. i. Ecclesiæ. Hæc sunt allegorica de diuinis gratiis & beneficiis. *Et* (si) *Infirmata* est Hypothetica linguæ phrasis, de qua supra *e*. Quare est Eclipsis particulæ *Si*, vt docet Kimhi. Quòd si hæreditas tua infirmata est, fatigata, oppressa, afflicta, & malè affecta ab hostibus, tu sanè stabiliuisti & roborasti eam.

e Ps. 4.

D 12 *Animalia tua*, tui electi, tuum peculium, tui greges & copiæ, tuæ oues, quarum tu es pastor *f*, Pergit in Metaphora. *Parasti*, res necessarias, vel quid simile, per Apostopesin, vt Manna in deserto, cibum & potum, *In*, per tuam dulcedinem & bonitatem. Vel, cum dulcedine, cum dulcibus fructibus & rebus. Non tantùm res parauit ad necessitatem, sed etiam ad delicias. Vnde terra dicebatur, *fluens melle & lacte*.

f Ioan. 10. ver. 11.

13 *Dominus dabit verbum.* Ordo inuersus, vt Ablatiuus, *Virtute*, cõstruatur cum verbo *Dabit*: Deus dabit magna virtute & potentia, cum magna efficacia & fortitudine, vel cum magno exercitu & copiis (ב *be*, sub.) verbum Euangelizantibus, ne erubescãt Euangelium, néve metuant liberè illud perferre ad barbaros quosque. Eis suppeditabis multas vires & maguam fortitudinem ad perferendum Euangelium. Eis subministrabit multos Angelorum exercitus ac præsidia, ad eos tuendos contra hostes visibiles & inuisibiles. Eos tuebitur, ac muniet inter medias persecutiones & pericula, ac si numerosissimo instruerentur exercitu. צבא *Tsaba*, non solùm exercitum significat, sed & fortitudinem *a*, Possit construi cum Participio proximo. Suggeret Dominus sermonem iis, qui Euangelizauerint multa virtute. i. fortiter, magno conatu, & studio. Nam *facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*, imò auget. Possit etiam exponi. *Desiderio multo.* Nam *Tsaba*, aliquando exponitur צבא, *Tsebi, desiderium.* Iis qui multo desiderio, magnis votis, optatis, & studiis euangelizant, Dominus copiosè verbum suggeret. *Non eritis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, &c.* Chaldæus videtur in Datiuo accepisse, quando sic interpretatur: *Deus dedit verba legis populo suo ministerio Mosis & Aaronis, qui primi nuncianerunt verbum Dei exercitui magno Israelis Euangelizantibus.* Græcè quidem est masculinigen. at Heb. fœminini, allusione ad consuetudinem, qua mulieres solebant publicè victorias principum choris & cantibus celebrare *b*. Quare aliqui interpretantur de mulieribus, quibus Christus in vitam reuocatus apparuit, monens vt suæ resurrectionis Euangelium, lætúmque nuncium ad Apostolos deferrent *c*. vt quemadmodum mulier mortem & culpam viro prima nunciarat, ita primum resurrectionis & gloriæ nuncium viris redderet. Hilarius *d*. Ambrose. Augustus *f*. Possit tamen referri ad *Animalia*, versus præcedentis, quia Nomen תמת *Thamoth*, Heb. est fœmin. Vel Apostolos sic appellat, quòd essent infirmi, imbecilli, abiecti quasi fœminæ coram mundo, tamquam oues in medio luporum. Rabbini hunc locum non intelligunt. Itaque variè interpretantur.

14 *Rex virtutum.* Heb. Reges virtutum siue exercituum.

a vt Dan. 10. vers. 1.

Gratiã Deus non denegat facienti quod in se est.

Matth. 10. ver. 20.

b 1. *Reg.* 18. *ver.* 6. *& alibi.*

c Mat. 28. 7. *Mar.* 16. 7.

d can. 33. *in Matt.*

e 3. *de S. Spiritu. c.* 12. *& Luc.* 22.

f serm. de tem. 17.

A Ex quo intelligimus regem virtutū non hîc significare Deum, sed regem quemlibet potentissimum & fortissimum. q. d. Magnarum copiarum reges, & potentissimi principes dilecti erunt dilecto Deo, vel Dei filio, qui Patri est carissimus, cedent, succumbent, in eius venient ditionem & potestatem, eius erunt possessio. *Dilecti, ἀγαπητοὶ*, Genit. casus Repetitur autem per Epizeuxim, vt celerior & nobilior victoria significetur. Septua. putarunt ידידון esse cognomen Christi, *Iedudun*, formæ ישורון *Iesburum* (cognomen populi Israel *a*,) vt Iod sit radicale, à ידד *Iadad*, vel hebraicū, à דוד *Dod*: quod

B fortasse est rectius, quàm vt sit fut. verbi נדד *nadad*, *Fugit*. Vel etiām dumtaxat respexerunt ad sententiam. Nam huiusmodi hostium populi Domini clades, non tam abolitionem significant, quàm conuersionem, vt Hieronymus docet ad illud *b*. *Omnes inimici tui interibunt*: & Abben Ezra *c*, & Kimhi *d*, Nostris igitur Latinis & Græcis hæc Hebraica quamtum ad institutum consonant. *Reges exercituum fugient*, fugiunt, id est, cedent Deo Christo, ei terga vertent, ab eo vincentur, in eius venient potestatem. Antithesis regum fugientium, qui copias immensas habuerint, & Apostolorum, qui eorum partientur inter se spolia. *Et speciei domus est*. Ad speciem & gloriam domus Dei pertinet

C diuidere spolia regum istorum deuictorum: hoc faciet ad domus Dei speciem, & ornamentum, vt spolia gentium dæmonibus erepta partiatur. Illud est glorioſum & honorificum Ecclesiæ. Loquitur de Apostolis, vt de ducibus & militibus, qui post peractam pugnam, prostratorum & interfectorum hostium spolia partiuntur Hebræa idem sonant: Et habitatio (vel, Species, pulchritudo: nam נוה *naua*, interdum respondet, τῷ נאה *naa*,) domus diuidet spolia, id est, habitatores domus, Metonymicè, spolia hostium robustissimorum partientur. Dei domestici & ministri fana idolorum mutabunt in Christianas Ecclesias, & illorum cultoribus errores eripient. *Spolia*, sunt bona alicui detracta, & in hac lingua interdum bona simpliciter,

D vt *e*; *spoliis non indigebit*, & *f*, *spolia eius distribuet*.

a Deut. 32. ver. 5. Esa. 44. ver. 2.

b Mich. cap 5. ver. 9.

c in Psa. 149.

d initio 11. Esaiæ.

e Pro. 31. ver. 11.

f Luc. 11. ver. 22.

15 *Si dormiatis inter medios cleros*, inter medias sortes, inter media & præsentissima pericula, euadetis fœliciter, & cum honore & gloria. Si versemini in mediis periculis, vt de vestro capite iam iaciatur alea, vel etiam iacta sit, si de vobis de vita vestra & bonis sortiantur, vt solent victores, glorioſè eruemini, ac eritis sicut alæ columbæ argento coopertæ cuius pennæ dorsi virent, vt aurum purum, q. d. Luctus vester conuertetur in gaudium. Dormire hic per κατάχρησιν pro, *iacere situm esse*, vt è fonte apparet. Potest tamen natiuus intellectus retineri. Si somno opprimamini præ nimia tristitia, interea dum de vobis iacitur alea. Locus, de quo tamquam de cruce, pependerunt omnium ingenia. Ex quo alij eum suspectum de mendo, alij Septuaginta hallucinatos, alij clerum clericorúmve statum, alij sortes Israelitis distributas, alij vtramque sortem præsentis & futuræ vitæ, alij duo testamenta, alij aliud significatum dixerunt. Difficultatem auxit noster interpres, quia vocem Græcam reliquit. Nam si vertisset, *Inter medias sortes*, vel, vt habet codex S Germani Pratensis vetustus, *In medio sortium*, fortasse cum aliqui cõtulissent cum Psalmo *a*. *Super vestem meam miserunt sortem*, Ioel. *b* *Super populum meum miserunt sortem*, Nahum *c*, *& super honoratos eius* (Alexandriæ) *proiecerunt sortem, & cuncti magnates eius alligati sunt, catenis* d. &c. His enim etiam locis Græcè est κλῆρος, periculi aleæque gonus. Vel cum profanis scriptoribus, vt Aristide in Pericle, *vna super omnibus alea, vna sors iaciebatur corporibus, vitæ, pecuniis, famæ, principatui*, vt Homero, Virgilio, Æschylo, apud quos à militibus sortes in galeam deiiciebantur ad sortiendum de captiuis, & rebus aliis multis. Est ergo sensus facilis, *Si dormiatis inter medias sortes* (eritis sicut) *pennæ columbæ deargentatæ, cuius posteriora* (i. cauda) *dorsi in pallore auri.* (sunt.) Vbi vides dumtaxat esse Eclipsim Hebraicam, quam crebrò fieri notauimus. Verbi substantiui & literarum Mosè vocaleb. quarum vna est nota similitudinis. q. d. Si versemini in præsentissimis & certissimis periculis, vt quando de captiuorum vita, libertate, fortunis, victores sortem mittunt. tum illa in rerum desperatione eritis tutissimi, sereniſſimi, lætissimi, vultu & colore tã pulchro, sereno, ac vegeto, quàm

A B C D

a Psal. 21. ver. 19. *b* Ioel 2. v 3. *c* Nah 3. ve. 10. *d* Hester. 3. ver. 7. Ioan. 19. ver. 24.

A quàm columba, cuius pennæ sunt veluti deargentatæ, instar argenti pellucentis, & dorsum, vel cauda dorsi splendet, ac rutilat instar fului siue pallentis auri. Tam præsens vobis erit numen, vt illic sitis in tuto, & animi securitate, neque quicquam perditis de vultus specie, & habitu. Columbæ similitudinem apposuit, quòd in hac aue pennarum elegantia & morũ forma excellant: quin & capta nitet, eodem est colore, specie, & statu. Hebræa eodem recidunt. *Si cubetis inter medios lebetes, vel tripodes, vel ollas*, vt iam torreamini. Sic è mediis ignibus eruit tres pueros *a*. & multos martyres in historiis Ec-

B clesiasticis, alios in summa patientia, & animi tranquillitate conseruauit. Alij vulgò. Si tam atri & sordidi sitis, quàm hi, qui iacent inter nigras ollas, eritis posthac tam candidi, quàm alæ columbæ argenteæ, & instar auri fulgentes: Deposito scilicet mœrore omni, posthac læti eritis & fortunati. Sed Septuag. submutarunt hanc Metaphoram ab atris ollis, in clariorem & vsitatiorem, more suo. Est igitur Prouerbium Græcum, *Inter medias sortes*, & Gallicum, *Entre les hazards*, his consonans; inter medias cruces, inter medios lebetes, inter medios tripodes, inter sacrum & saxum, inter malleum & incu-

C dem, in acie nouaculæ, in rei cardine, in rei articulo, in extrema alea, pro eo quod est versari in rerum desperatione, & summo discrimine. Hæc prolixiùs contra Gnosticos, qui quâ Patrum sapientiam non percipiunt, carpunt. Idem alia translatione declarat sequenti vers. *Deargentatæ*. Genit. casus in Heb. Nominatiui plurales in Græco, *Pallore*. virore. Pulchritudo autem colli, & pennarum columbæ, vt & caudæ pauonis, manat è colorum varietate, & incertitudine.

25 *Dum discernit*, dum iudicat, punit, vlciscitur. Dispergit propriè, vel extendit, expãdit, id est, dum prosternit reges in ea, scilicet Ecclesia, erunt niuei sicut nix in

D Selmon, præ lætitia, quam è persecutionibus discussis conceperint. Sic solent sumere hoc verbũ Sept. supra *b*. & Paulus *c*. *Quis enim te discernit*, id est, iudicat. Hinc Hebraicè, dum extendit, dum profligat. *Cœlestis* Deus, Dei enim, vel etiam Christi epithetum *d*. Heb. שדי *Saddai*, omnipotens, à שדד *Sadad vastando*, quòd omnia vastare possit, atque adeò in nihilũ redigere. Vel à שד *Schum*, & יי *Dei, sufficientia cui satis*. quòd per se sufficiens omnia præ-

a *Dan.* 3. 13. 24. & *seq.*

b *vt Psa.* 49. *ver* 6.

c 1. *Cor.* 4. 7.

d 1. *Cor.* 15. *ver.* 47.

stare possit. Epithethum loco huic de bellis valdè congruens, *Reges*, potentes & crudeles dominos, tyrannos Ecclesiam persequentes, & oppugnantes. *Niue dealbabuntur in Selmon* monte opaco. χιονωθήσονται, vt nix existêt. Sic Heb. vnica voce, *Niueſcet, nitebit*, candeſcet, dealbabitur, domus scilicet, illa Dei. *Niue* ergo Ablatiuus similitudinis, vt infrà *a*. *Argento*, sicut argentum. Nix autem vt cãdor, lux & similia, symbolum sunt prosperitatis & salutis. In modum niuis, quæ iugiter inuenitur in monte Selmon, alba apparebit domus Dei, tamquam nix. Pij vt nix erunt candidi in locis obscuris & calamitosis, exhilarabuntur lætitia, & voluptate: veluti niuium candore perfundentur. Niue dealbari in Selmon, pro recreari, & exhilarari in locis tenebrosis & infœlicibus. Prouerbium ductum à Selmone monte Ephraim Iordani vicino, perpetuis niuibus candente, cauernoso, tenebris & asperitate horrido, vmbroso & caliginoso *b*, ex quo nomen acceperat. צלם *tselem*, imago, vmbra, tenebræ. Niue autem illustratus, pulcher & serenus apparebat. Lux, nix, & candida omnia lætitiam, & res secundas, Selmon & loca alia atra & vmbrosa, tristitiam & calamitatem significant. Rabbini appellatiuè fere exponunt, Niue dealbabitur (ea domus) in tenebris & vmbra (id est, in malorum caligine.) vt *Selmon* parum aut nihil differat à צל *Sel* vmbra. *Mons Dei.* De Ecclesiæ excellentia, post tot bella & persecutiones: Sic monti comparatur *c* ob mõtem Sionem, è quo prodiit Ecclesia: item quoniam est in alto & conspicuo posita, maximéque visibilis, æterna, inexpugnabilis. Mons Dei est mons pinguis, siue vt in Hebr. הר בשן *har bashan*, mõs Basan, id est, fertilissimus & feracissimus. Nam Basan regio est vberrima transIordanem, in qua regnauerat Og De variis Spiritus sancti virtutibus & donis. 17 *Mons coagulatus, mons pinguis.* Extollit Sionem, tamquam montem excelsum, fœcundum & pinguem omnes gentes excellentem. *Coagulatus est*, pinguis, abũdans gratia, caseosus propriè, à גביניה *Gebina*, caseo. Alij gibbosus, excelsus, & tumidus, à גבן *Gibben*, siue גב *Gab. Vt quid suspicamini.* Correctio est Rhetorica: Cur suspicitis, cur cogitatis montes coagulatos & pingues, dum ista enuncio de Dei monte? Imò verò (18) est mons, in quo beneplacitum, &c. Latinè quid dico montes coagulatos? imò verò est mons, &c. contra animales, qui non

per

a vers. 34.

b Iud. 9. ver. 48.

c Esa. 2. v. 1. Dan. 2. v. 25 Mich. 4. v. 1. Ecclesia mõti comparatur & cur.

A percipiunt ea, quæ sunt spiritus, ac dum audiunt insignes Scripturarum promissiones, cogitant statim temporarias, neque animos attollunt ad præstantiores, nempe spirituales & æternas, q.d. Cur suspicamini, cur cogitatis bonis temporariis, & caducis hos montes diffluere, & non potius sempiternis, & immarcescibilibus benedictionibus: quid cogitatis terram affluentem melle & lacte externo, & non potius deliciis solidis, & in perpetuum mansuris? Rab. Hai sic sumpsit verbum רצה *ratsad*, quid intentis oculis exspectatis vel inspicitis, cur consideratis vsque adeo montes excelsos? vel

B caseosos, & hoc significare docet Arabicè. Iam autem docuimus Poëtas & Prophetas affectare sepiusculè Syriaca & Arabica. Sic ferè Arnob. *vt quid suspicitis montes vberes.* id est, *plures facientes Deos, coagulatum montem in vnitate tenete, & Patrem, & Spiritum sanctum, in vno Christo suspicite.* Vulgò in nominatiuo Rabbini, Quid exilitis mõtes excelsi, cur insolescitis, cur insultatis huic monti (Ecclesiq) cum hunc montem concupierit Dominus? Allegoricè de Idolorum excelsis siue populis & princi-

C pibus bella huic inferentibus, qui sint veluti montes viribus, & auctoritate pollentes.

18 *Mons in quo beneplacitum.* Hunc montem desiderauit Deus, vt in eo inhabitet, & efficax sit. *In finem.* in perpetuum, in eo (per Zeugma) habitabit.

19 *Currus Dei decem.* Mons Dei est currus Dei stipatus multis Angelorum millibus, ex decem millibus multiplicatis veluti compositus. (μυριοπλάσιον deciesmillecuplex, ad Verb. Numerus finitus pro infinito.) Est & mil lia lætãtium, cum quibus ipse Dominus est, sicut olim in Sinai, ita nunc in suo sanctuario. i. habet multa millia beatorum spirituum secum, cum quibus habitat in

D suo sancto templo, sicut in monte Sinai. q.d. Illud multis præsidiis instruit contra hostes, vt olim fuit in Sinai sua præsentia tremendus. Huc alluſit Paulus a *Accessistis ad Sion montem, & multorum millium Angelorum præsentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. Lætantiũ.* Epithetum Angelorum è Rabbinis, qui שנאן *Sinan* dictum putant, quasi שאנן, *Sanan*, tranquillus, Beatus; *In eis*, cum eis, Kimhi, *In Sinai.* Eclipsis כ k notæ similitudinis; (sicut) in Sinai: Idem Dominus est cum eis in sancto monte Sion, sicut fuit olim in Sinai. vel est Asyndeton. Dominus cum eis in Sinai (&) in

Angelorum quanta multitudine Deus stipatus.

a Heb. 12. v. 22.

sancto. In vtráque Ecclesia, veteri (quę per Sinai adumbrabatur a,) & noua (quæ per Sion montem sanctum) b fuit Dominus cum multorum millium Angelorum frequentia, *In sancto*, in templo, in suo sancto sacrario, vt infra c. Anonymus D. Quinquarborei, in sanctitate, cum sanctimonia. A

a *Gal. 4. v. 24.*
Hebr. 12. v. 18.
b *ibid.*

20 *Ascendisti in altum.* Apostrophe ad Christum Deum in cœlos ascendentem, & de peccato, morte, inferno, diabolo, idolis, & idolorum cultoribus triumphantem. Nam ad ipsum, hunc versum refert Apostolus d, vt intelligamus Deum, qui alioqui est vbique, ascendisse in incarnato & glorificato Christo, id est, ascédisse per humanitatem, *in altum*, in cœlos. Alluditur autem ad ascensum Dómini ex Ægypto in mótem Sinai, indéq; Sionium. Ex Ægypto regione humili & depressa ascédisti illos montes captiuis factis hostibus tuis Ægyptiis, issque in mare mersis. Bonis, vt legis libertatis, adoptionis beneficiis homines, nempè Iudæos, affecisti. *Cepisti captiuitatem*, subiecisti (Heb. & Græcè, captiuasti) duxisti captiuam captiuitatem, Psal. Rom. Captiuos hostes cepisti, qui tum populum opprimebant, eos captiuos fecisti & subegisti. Nostri, Satanam, infernum, mortem, peccatum in triúpho duxisti veluti captiuos: vel captiuos Satanæ, captos de illius manu in libertatẽ tecum abduxisti. Subegisti eos, qui olim à diabolo possidebantur, tuósque fecisti iam captiuos, atque inde dimisisti per Spiritum sanctum, varia dona Quod peculiariter aliqui ad Patres in sinu Abrahæ detentos referunt, non ad totum humanum. In quo considerandæ duplex hominum captiuitas, vna dura & tyrannica, qua sub diabolo detinebantur (quæ potestas Satanæ dicitur e) altera dulcis & paterna, qua serui facti sunt Dei & iustitiæ, qua videlicet per Christum è priore durissima fuerũt liberati, vt enim prior captiuitas seruitutis, ita hęc posterior libertatis genus est. Ad hoc enim Christus ereptos de potestate Satanæ cepit captiuos, vt liberos faceret. Nam qui extra captiuitatem tyrannicam abducuntur, in libertatem adducuntur. *Accepisti*, ad dandum videlicet, vt *f. loquere ad filios Israel, vt accipiant mihi primitias*. Vbi Abben Ezra, Verbum Accipiẽdi da- re significat, dum accipiunt alicunde, vt dent, & sic in libr. Reg g. *Accipe mihi parum aquæ.* id est, da. Quare Apostolus h ad sensum citat, dedisti dona hominibus

c *V. 27. & Ps. 88. V. 36.*
d *Ep. 4. v. 8.*
Christus per humanitatẽ in cœlum ascendit.
Captiuitas duplex vna Christi, altera Diaboli.
e *Act. 26. v. 18.*
f *Exod. 25. v. 2.*
g *3. Reg. 17. 10. iuxta Heb.*
h *Eph. 4. 8.*

B C D

A bus. Sic Chaldæus sic R. Selomo. Alioqui plurimũ differunt dare & accipere. *In hominibus*, pro hominibus, vt ea spargeres, & copiosè dares. ב pro בעבור *Baabur*, pro, propter. Sic Gall. *Il prent de l'argent aux pauures, ou pour les pauures*, id est, vt tribuat pauperibus. Quare apud Paulũ *a*, Præpos. *In*, prætermittitur, *dedisti dona hominibus*: de gratiis & donis variis Spiritus sancti. Quæ est hypotyposis magnifici triumphi. Sic enim victores ascendunt cum triumpho & pompa in regiam, in regium palatiũ, arcem, & loca vrbis eminentiora, trahunt in ostentationem ouationémque captiuos, spargunt populo missilia ac munera. a Eph. 4. 8.

B 21 *Etenim*, pro etiam, id est, גאף *veaf* sæpius apud Septuagint. Etiam non credentes, cepisti scilicet, vt inhabitet Dominus Deus cum eis. Sic enim debet resolui: Etiam rebelles & incredulos in gratiam recepisti. *In inhabitare*, τὸ κατασκηνῶσαι, sub. ἐνεκα, causa inhabitandi *b*, ad inhabitandum, vt inhabitet Hebr. literę congruenter. Nam est Græcismus simul & Hebraismus. Est ergo sensus, vel per Zeugma, vel per constructionem inuersam. Per Zeugma quidem ad verbum proximè positum: vt *non credentes*, regatur à verbo *cepisti*. Etiam non b vt Psal. 9. vers. vlt.

C credentes, siue incredulos (Hebr. *rebelles*) cepisti vt iam inhabitet Dominus Deus cum eis. Etiam rebelles plutimos, & Dei penitus ignaros tibi subegisti, Gentiles cepisti, comprehẽdisti, tui iuris fecisti, vt verè dici possit te nunc habitare cum eis, vt saluatorem Deum. Per ordinem verò inuersum, vt nihil repetatur, sed Accusatiuus *non credentes*, regatur à parte posteriore infinitiui *inhabitare*, quod Chaldæus mauult, vt inhabitet Dominus Deus etiam rebelles & incredulos, apud eos resideat, quibus antea erat infestus. *Dominum Deum*. Regitur à parte anteriore verbi *inhabitare*. Sic hic versus è su-

D periore pendet. Cepisti dona pro hominibus, idque etiam vt Deus inhabitet non credentes. Non modo vt ea Iudæis, & fidelibus effusè tribuas, verùm etiam Gentibus fide, spe, caritate Dei patris tui carentibus.

22 *Die quotidie*, ἡμέραν καὶ ἡμέραν, die & die, per singulos dies, semper. Romanum Psalt. de die in diem. *Prosperum iter faciet*, prosperabit & fœlicitabit nos in nostra ad gentes subiiciendas profectione, nos onerabit beneficiis (Hebræa enim hoc sonant) Deus salutum nostrarum, Deus, qui nos sicut oues inter lupos conseruabit.

23 *Deus noster, Deus salvos faciendi.* Deus noster est Deus A
salvationis, est Deus qui salvos nos facit, & cuius sunt
mortis exitus, id est, ereptio & liberatio à morte. Eius
est nos eripere à morte, in eius est potestate, quemcum-
a *Psal.3.v.9.* que voluerit à morte eruere. Vt suprà *a Domini est salus*,
id est, Domini est salvare: ita nunc, Domini sunt exitus
mortis, id est, Domini est educere è morte. *Habet claves*
b *Apo.* 1.18 *vitæ, & mortis b, Occidit & vivificat c,* quod luculentè ostendit
c 1.*Reg.*2.6. in Tyrannorum persecutionibus, Martyribus assistens, neque sinés absorberi Ecclesiam. *Exitus*, sunt supple, *ἀπὸ τῶν ἐξόδων*, egressiones, transitiones. q. d. Dominus B
educit à morte. Tamen aliqui exponunt, exitus ad mortem, vt duo versus membra sint antithetica. Prius, Domini est salvare: posterius, Domini est perducere ad
mortem. Nam tam vitæ, quàm mortis æqualem habet
d *Deute.*32. *vers.*39. potestatem: vt *d, Occidam & vivere faciam.* Malo vt suprà,
idem vtrobique enunciari per Epexegesim, quòd variis
modis possit suos à morte eripere.

24 *Verumtamen Deus confringet capita. Verticem*, confringet, *ἀπὸ τῆς κορυφῆς* (&) verticem comatum, capillatum, comis coruscantē, & cincinnatū versantium in suis peccatis cōteret. De Romano imperio, & cæteris Euangelio infestis. Vel etiam de Iudæorum regno & sacerdotio. C

25 *Dixit Dominus, ex Basan*, homines ex Basan, eos qui
sunt ex Basanitide regione. Sic infra e de *fontibus Israel*,
e *vers.*29. homines de fontibus Israel, eos qui sunt de genere Israelis. E Basan regione Og, hostis tui sævissimi, ex ipsissimet regionibus inimicorum tuorum convertam inimicos tuos in profundum maris, eos in mare demergam, vt olim Pharaonem, & Aegyptios. Ad Og enim & Pharaonem respicit, vel ex Basanitide regione (te retraham) & convertam (inimicos tuos) in mare. Heb. D
De profunditatibus. Te convertam, reducam, retraham è Basan regione tibi infesta, & è profundi pelagi gurgitibus, id est, de locis desperatis. Sic enim adumbrat loca exiliorum propinqua, & remota, atque adeò desperata. De, posteriori loco acceperunt pro *in, ad*, per parallagen Prothesēon.

26 *Vt intingatur pes tuus in sanguine*, rubeat, adeò vt laves, ô populē mi, pedes sanguine illorum, & canes tui eodem cruore saturētur. *Lingua* (&) lingua. Asyntheton inter duos crebrum. *Ex inimicis* intingatur. *Ab ipso*, sanguine (ex inimicis effluente) id est, eodem ipso sanguine,

poëticè

A Poëticè describit has victorias, & triumphos, ex consuetudine prælitorum, in quibus sanguis copiosissimè fundi solet. Quin & ad literam, prælium Christi cum Iudæis, & Romanis Ecclesiam martyriis afficientibus fuit valdè atrox, & cruentum, dum Vespasiani Traianus, Adrianus, Iudæos, Persæ, bella ciuilia, Constantinus magnus, Gotthi, & exteræ nationes Romanum Imperium vetus penè consumpserunt.

27 *Viderunt ingressus tuos.* Tui, siue tuus populus viderũt has tuas expeditiones, successus, victorias, gesta. *Ingressus*, semitas. *Qui es*, qui es in sancto templo tuo. Mutat enim personam. Hieronymus testatur se in Septuag. & B Hexaplis sic reperiisse, nempè, ἐθεώρησαν τὰς πορείας σου, non vt hodie, ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου ὁ θεός, *visi sunt ingressus tui Deus*, quamquam sensus eodem labitur.

28 *Præuenerunt principes.* Conuenerunt cantores, & fidicines vtriusque sexus, ad personandas tuas victorias, ita vt alij cantu præeant, alij sequantur. Omnis sexus, & ætas celebrabit hanc victoriam. Moris enim erat, vt etiam mulieres canerent ἐπινίκια, tam voce, quàm instrumentis. Alluſio ad Exodi locum *a*, vbi viri in vno choro, fœminæ in altero cum Maria Mosis sorore celebrabant victoriam de Pharaone. Vel ad Esdræ locum C *b*, vbi cantores, & cantatrices erant in reditu Israëlitarum de Babylonia, ad itinerum molestias leniẽdas, & reduces consolandos, & recreandos. Sic Apostoli, & discipuli vtroque sexu in Ecclesia de victis Dominj hostibus. Nec tantùm viri, sed & mulieres sequebantur Christum etiam à Galilæa *c*, & viduæ Apostolos *d*. *Principes*, שָׂרִים *Satim* per ש finistrum, hoc significat: Præuenerunt principes plebeios ad tuos triumphos concinendos. Exemplo inferioribus ordinibus ad id præluxerunt. Vaticinatio de regibus, & magnatibus Christum agnituris. Per ש dextrum, vt Masoretæ D legunt, cantores. Præcesserunt cantores, & pòst (sequuntur) Psaltes. נגנים *Noghenim*, qui pulsant manu, qui canũt fidibus, vel instrumẽtis. שָׂרִים *Sarim* qui ore.

29 *In Ecclesiis benedicite.* Verba cantorum & fidicinum. *De fontibus Israel.* O vos qui estis de origine, & stirpe Israël, qui ex eius semine tamquam è fonte manatis. Ita vulgò Rabbini. Quid si Masoretarũ distinctionẽ sequare, vt *Deo* habeat Athnah. i. colon, *Domino* autẽ cadat in sequẽtia, vt sit Christi periphrasis hoc modo: In ecclesiis

a Exod. 15. 20.

b Esa. 2 65.

c Luc. 8. 27. & 23. 49.

d Act. 6. 1. *vers.* 2. 3.

bened

benedicite Deo: Domino de fontibus Israël; id est, Christo (inquam) ortum habenti ex Israël, ac inde secundum carnem propagato; vel asynthetos, Deo (&) Christo, de semine, origine, progenie Israël. A

30 *Ibi Beniamin adolescentulus.* Iudæi primi ad Euangelium vocati tamquam Ecclesiæ principes *a*, *Beniamin adolescentulus*, paruulus. Synecdoche numeri. Ibi adsunt è tribu Beniamin, quamuis paruula, ob paucitatem hominum. Nam penè funditus delera fuerat ob stuprum Gabaonitarum *b*. Vel potiùs, qui minimus fuit natu filiorum Iacob. Gall. *Le petit Beniamin.* Vnde in Hebræo est eadem vox, צָעִיר *tsahir*, quæ in Genesi habetur, alias *c*, קָטֹן *Katon* paruus, & נַעַר *nahar* puer dicitur. Sumitur autem pro posteris, quoniam autem nomina propria apud Hebræos, sunt sæpè Patronymica, & posteros denotinãt. Lubens restrinxerim ad D. Paulum adolescentem, de tribu Beniamin. *In mentis excessu*, in extasi, in profunda contẽplatione, vt fit dum humani sensus amittuntur, & diuini acquiruntur, vt D. Paulo contingit *d*, רוּדַם *rhedem*, soporatus, graui somno oppressus, vt ם sit radicale. Nec verò satis est ad repudiandam hîc auctoritatem Septuag quod alibi non reperiatur in Kal. Nam quot sunt verba alia, quæ vno dumtaxat loco in vna coniugatione reperiuntur, in aliis sæpius? Quibus ם est affixum, *Dominator* (inquit) *eorum est.* Beniaminius inter eos, qui ibi adsunt, dominatur, est ex Ecclesiæ principibus, & proceribus. B C

a Psal. 44. vers. 54.

b Iud. 20. 46. 47.

c Gen. 43. 33 Gen. 42. 32. & 43. 29. & 44. 27 & alibi.

d Act. 9. 9. & 2. Cor. 12. 23.

31 *Principes Iuda.* vt Ioannes, & Iacobus filij Zebedæi, Iacobus, Iudas, Simon, & eorũ fratres. *Duces eorum.* Expresserũt etiam hic sensum Nam רִגְמָה *Regama* est purpura, & ornamentum ab אַרְגָּמָן *argamen*. Principes Iuda purpurati eorũ erunt, & principes. Cæteræ interpretationes frigent, & subaudiunt Præpos *in*, vel *cum*. Principes Iuda cum purpura, vel phrygionibus eorum, cum vestibus sumptuosis, & aureis. *Zabulon*, *Nepthalim*, Tribus hę in Galilæa, è quibus Petrus, Andreas, Philippus, Thomas, & plerique alij Ecclesiæ Apostoli, & proceres. D

23 *Manda Deus virtuti tuæ.* Non est dubiũ Septuaginta appositius hîc legisse in imperatiuo: quàm Masoretas in præterito, iisdem planè literis, sed diuersis punctis, quæ isti pro suo arbitratu, & sæpè sine iudicio affixerunt. Sequens enim mox imperatiuus id ostendit. Præcipe

A cipe Domine tuę fortitudini, vt ista perficiãtur: hoc tua potestate perfice, Mandare in Deo est facere, firma hoc, id est, has fidei victorias, & triumphos, hanc fidem, pietatem, gratias, omnia ea denique, quæ mirabiliter es in nobis, & per nos operatus, robora. Precatur, vt Christus, vires Apostolis, & Apostolicis suppeditando, ad ista stabiliendum iuuet Ecclesiam, & eius hostes euertat, vel conuertat *Deus*, Iuuare videtur Masoretas, quod affixum ך *cha* hîc reperiatur, אלהיך *Elohecha, Deus tuus*, vt sit sensus Mandauit Deus tuus virtuti, siue fortitudini tuæ, ô populę. Atqui decepti affinitate tractuum,

B putarunt esse ך *chaph*, vbi erat, ן *Nun*, vel saltem legendũ Nun, vel Mem, אלהים *Elohim*. Sic & ipsimet Masoretæ * Caph legi pro Mem in hoc ipso vocabulo docẽt, אלהיך *Elocha*, pro אלהים *Elohim*, vbi tamen nihil cogit. Quin & dictant ח דלא נחיב מם *Hameseh dala cathebmem. Quinque sunt, in quibus legitur Mem*, (non Caph, &c.) Hoc apparet è Symmacho, & veteribus aliis interpretibus, qui nobiscum legunt אלהים *Elohim*, Deus.

a 3. *Reg.* 1. *vers.* 47.

33 *A templo*. Propter templum. Post Iudæos cæteræ Gentes ad Euangelium perducentur

C 34 *Increpa feras arundinis*, Quæ versantur inter cannas, & calamos. Perde, vel arce populum agrestem, & barbarum. Hoc enim est per metalepsim increpare. Sic vocat Iudæos, & Paganos sæuientes in Ecclesiam. Feræ erant bestiæ è suis lustris infidelitatis prodeuntes, velut ex arundineto. Alij malunt arundinem sumi pro lancea Metonym. Increpa, & perde turbam lanceis armatam, greges lanceariorum in populum tuum insurgentium. *Congregatio*. Eclipsis Hebraica verbi subst. Congregatio est taurorum cum vaccis. Ista congregatio populorum veluti grex est taurorum inter vaccas,

D vel vitulos. i. inter populos lasciuientes, salaces, & dissolutos, more vitulorum. Quadrat Turcis, & Saracenis, quibus per Alcoranum licet indulgere voluptatibus, & vxorum multitudini. *Vt excludant*, vt eiiciant è Patria Apostolos, Martyres, populum denique tuum crucibus exploratos, & probatos, vt argentum igne. Vel iuxta Chaldæum: *Studentes legi, quæ argento est multò purior. Argento*, sicut argentum. Ablatiuus similitudinis. vt supra, *Niue*, sicut nix *b*. Sic Græcè datiuus est similitudinis, tamquam argentum, ex Euthymio, vel Metonymicè argenti igne, igne, quo probatur, & purgatur argẽtum.

b Vers. 16.

Hebr.

Hebr.(vt sit) *Calcatus vel extentus in* (cum) *argenti segmentis*.i.vt populus ille sit prostratus cum argenteis nummis vel massis,ad tributa pendenda, vt supplex veniat, ac argentum tributi nomine persoluat. Gall, *Avec pieces d'argent*. Vt ille seruiliter subiiciatur tributis argenti,& & humillimè ac abiectissimè argentea tributa persoluat. Vt humiliter se iste populus, offerendo tributum, & Christo cognito munera,& sacrificia offerat. Quod quidem Septuag.& Chaldæus ad populum Domini referunt, Rabbini autem ad populum hostilem. A

35 *Dissipa Gentes, quæ bella volunt*. Rectè. Vnde & plerique Rabbinorum monent Hiric notatum pro Pathah בזר *Bizar*, & insipidè exponit per præterit. dissipauit, dispersit. Quod & sequitur Chaldæus: *Dissipa populos, qui persequutionibus aduersus regnũ Christi delectantur. Præueniet.* Heb. Currere faciet, celeriter manus suas Deo protendet: properabit recipere Euangelium. Significatur Æthiopas primos populorum susceptures fuisse Euangelium, quod etiam impletum indicatur à Luca *a*, & in D. Matthæi historia apud Abdiam Babylonium, Eusebium,& Hieronymum *b Eius*, suas, reciprocè. *Venient legati*, vel principes. Metaphora ab iis, qui pacem quærunt, vel se volunt dedere. Nam legatos mittunt, qui de pace, vel deditione tractent. Hinc Alexandriæ Ægypti Schola fuit Christianorum celeberrima sub Marco Euangelista, primo eius Episcopo, de qua Philo. B

a Act. 8. 38.
b In Catalog.

36 *Regna terræ cantate Deo*. De remotioribus à terra sancta regionibus. *Sela* in Hebræo versum concludit. C

e Vers. 10. 37 *Psallite Deo*. Repetitur à Septuaginta ad connexionem efficaciorem. *Qui ascendit*. Alludit ad superiora *c*. Qui ascendit, vehitur, inequitat in cœlum supremum cum triumpho & pompa, super omnes cœlos *d*. *cælum cæli*, hęc repetitio summũ cœlorum designat, quo Christus ascendit ad Patris dexteram, super omnes cœlos. Alij simpliciter intelligunt sedem beatorũ. Tres enim sunt cœli *e*, ex Hebræorum vetorum mente. Primum, in quo aues.i.aër. Secundum, in quo stellæ.i.æther, siue firmamentum. Tertium, in quo beati.i.cœlũ cœlorum, empyreũ supremum. Nec refert cœlũ dicas an cœlos. Nam שמים *Samaïm*, duale est, sine singulari, vel plurali: vnde eadem voce vnitatem, & multitudinẽ significat. Etsi in hoc, vt nihil est in lingua sancta inane, maxima insit vis, & ratio, siue physica, siue Theologa, de quo alias. D

c Ephes. 4. *vers.* 10.
d 2. *Cor.* 12. 2

A aliàs. *Ad Orientem*, versus Orientem. Christus ascendit in cœlum, in monte scilicet Oliuarum, sito ad Orientẽ, respectu ad Hierusalem *a*. Vnde, & versus illam partem orat Ecclesia: de quo habes integrum caput Damasceni *b* Hebraicè קדם *Kedem*, etiam antiquitatem, principium originis. Ex quo aliqui exponunt, insidet cœlis cœlorum, qui perstant ab antiquo, ab initio, à die quo conditi sunt, citra vllam alterationem, tam in se, quàm in suis singulis, Ad verbum: *Qui equitat in cœlo cœlorum antiquitatis*, id est, qui sunt ab initio, vel Orientis, id est, qui sunt ab Oriente. Nam de parte cœlorũ versus Occidentem suprà locutus est *c*: Sic æquat Orientales Occidentalibus, ac vtrisque prædicit regnaturum Dominum. Equitare enim est regnare, per Metaph. Christus non solùm in occasum inequitauit, sed etiam in Orientem extrema nedum media mundi sub suis frænis posuit, diuerso tamẽ tempore. Primus enim ascensus Christi fuit *super occasum d*, id est, versus nostram Europam, Africam, & Asiæ Occidentalia, Hierosolymę respectu, è qua situs, & plagas regionum notare solet Scriptura. Illic enim præcipuè, & solemniùs receptum C est Christi regnum atque cultus. Nam Orientis regiones Mesopotamia, Chaldæa, Arabia, Persia, India, &c. tardiùs sese dediderunt, & minus vniuersè, ac publicè. Quare vix dum etiam hodie principes Persarum, & Indorum (præter vnum Presbyterum Ioãnem iam à 300. annis Tartarorum armis in Indiis extinctum, vt narrat M. Venetus) publicè fidem receperũt, sed perpetuò vel Paganismum, vel Mahometismum professi sunt. Secundus autem ascensus hîc *ad Orientem*, quia tandem illic solemniter vigebit, coleturque Christus, quod indicatur in Apocalypsi *e*, vbi Antichristus præcipuè ab eius D incolis, & regibus conficiendus ostẽditur. *Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumẽ illud magnum Euphratem, & siccauit aquam eius, vt præpararetur via Regibus ab ortu solis*, (ad succurrendum Ecclesię.) Cui mysterio Portugalenses, & Hispani in suis ad illos populos nauigationibus, & conuersionibus iam ab anno 1500. inseruiunt.

a Zach. 14. vers. 4.

b Lib. 4. Orthod.

c Vers. 5.

d Vers. 5.

Christo quomodo orbis subiectus fuerit.

e Apoc. 16. vers. 12.

Conuersio infidelium, quæ his temporibus sit à Dauide prædicta.

38 *Ecce dabit voci suæ.* Efficiet vocem suam Euangelicam, potentem, & efficacem, ei tribuet vim, & robur, vt ei illicò omnia obediant, mundus subigatur,

Ecclesia cur ad Orientem erat.

Aliqui

Aliqui tonitrua intelligunt, in quibus vocem Dei, & quasi Deum loquentem audiuimus. *Gloriam.* Hîc perspicuitati seruiunt. Tribuite fortitudinem Deo, cum fortem prædicate, ei gloriam potentiæ & fortitudinis tribuite, qui sic turbatores & hostes vestros compescuit. *Et virtus* est, supple, eius vis, robur, potentia ad nubes vsque pertingit, latissimè patet, vt sit hyperbole. Kimhi mauult, *Et* esse Vau *habasuaba*, id est, similitudinis. Magnificentia, gloria, & maiestas eius elucet in Israelitica gente, perinde ac potentia eius in cœlestibus. A

39 *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Neutro genere, Nam Hebraicè *de sanctuariis suis*, id est, de, vel in Ecclesiis, vt supra *a* dixerat. Deus (est) mirabilis in Ecclesia, in ea mirabilia operatur, ei dans virtutem & progressum inuitis dæmonibus & mundo. Epiphonemate proinde concludit eum esse glorificandum. B

a Vers. 29.

ARGVMENTVM.

Christus se ob religionis zelum multa pati conqueritur. Auxilium à Patre petit, & Iudæorum punitionem. Se illi laudes dicturum,
Ioan. 2. 15. & 18. Act. 1.
Rom. 10. 11. C

1 In finem, pro iis qui commutabuntur Dauid. LXVIII. Hebr. 69.

SAluum me fac Deus, quóniam intrauêrunt aquę vsque ad ánimā meā. D

3 Infixus sum in limo profúndi: & non est substántia.

4 Veni in altitúdinem maris, & tempêstas demêrsit me.

5 Laborâui clamās, raucæ factæ sunt fauces meę: defe

A defecérunt óculi mei, dum spero in Deum meum.
6 Multiplicáti sunt super capíllos cápitis mei: qui odêrunt me gratis.
7 Confortáti sunt, qui persecúti sunt me, inimíci mei iniúste: quæ non rápui, tunc exoluébam.
8 Deus tu scis insipiéntiam meam: & delícta mea à te non sunt abscóndita.
9 Non erubêscant in me, qui expéctant te Dómine: Domine virtútum.
B 10 Non confundántur super me; qui quærunt te Deus Israel.
11 Quóniam propter te sustí nui oppróbrium: opéruit confúsio fáciem meam.
12 Extráneus factus sum frátribus meis: & peregrínus filiis matris meæ.
13 Quóniam zelus domus tuæ comêdit me: & oppróbria exprobrántium tibi, cecidêrunt super me.
C 14 Et opérui in ieiúnio ánimam meam: & factum est in oppróbrium mihi.
15 Et póstui vestiméntum meum cilícium: & factus sum illis in parábolam.
16 Aduérsum me loquebántur, qui sedébant in porta: & in me psallébant, qui bibébant vinum.
17 Ego verò oratiónem meam ad te Dómine: tempus beneplániti Deus.
D 18 In multitúdine misericórdiæ tuæ exaúdi me: in veritáte salútis tuæ.
19 Eripe me de luto, vt non infigar: líbera me ab iis, qui odêrunt me, & de profúndis aquárum.
20 Non me demérgat tempéstas aquæ, neque absórbeat me profúndum: neque vrgeat super me púteus os suum.
21 Exaúdi me Dómine, quóniam benígna est misericórdia tua: secundum multitúdinem miserationum

tiònum tuârum rêſpice in me. A
22 Et ne auêrtas fáciem tuam à púero tuo: quóniam tribulor, velóciter exaúdi me.
23 Intênde ánimæ meæ, & líbera eam: propter inimícos meôs éripe me.
24 Tu ſcis impropérium meum, & confuſiônem meam: & reueréntiam meam.
25 In conſpêctu tuo ſunt omnes, qui tríbulant me: impropérium expectâuit cor meum, & miſériam.
26 Et ſuſtínui, qui ſimul contriſtarêtur, & non B fuit: & qui conſolarêtur, & non inuêni.
27 Et dedêrunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potauêrunt me acéto.
28 Fiat menſa eôrum coram ipſis in láqueum: & in retributiônes, & in ſcándalum.
29 Obſcurêntur óculi eórum, ne vídeant: & dorſum eôrum ſemper incurua.
30 Effûnde ſuper eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehêndat eos.
31 Fiat habitátio eôrum deſérta: & in tabernácu- C lis eôrum non ſit, qui inhábitet.
32 Quóniam quem tu percuſsîſti, perſecúti ſunt: & ſuper dolôrem vúlnerum meórum addidêrunt.
33 Appóne iniquitâtem ſuper iniquitâtem eôrum, & non intrent in iuſtítiam tuam.
34 Deleântur de libro viuéntium: & cum iuſtis non ſcribântur. D
35 Ego ſum pauper, & dolens: ſalus tua Deus ſuſcépit me.
36 Laudábo nomen Dei cum cantico: & magnificâbo eum in laude.
37 Et placêbit Deo ſuper vítulum nouéllum: córnua producéntem & vngulas.

38 Vid

A 38 Vídeant paúperes,& lætêntur:quærite Deum, & viuet ánima vestra.

39 Quóniam exaudîuit paúperes Dóminus: & vinctos suos non despêxit.

40 Laudent illum cœli, & terra:mare , & ómnia reptília in eis.

41 Quóniam Deus saluam fáciet Sion: ædificabúntur ciuitâtes Iudæ.

42 Et inhabitâbunt ibi: & hæreditâte acquîrent
B eam.

43 Et semen seruôrum eius possidébit eam,& qui díligunt nomen eius,habitábunt in ea.

---

2 *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ.* Poëticè describit suas calamitates & pericula integumento aquarum,profundi siue abyssi,maris,limi,tempestatis,luti,putei,& similium.

3 *Infixus sum in limo.* Demergor in limo maris & abyssi,& continuò infigor profundiùs propter fundi viscositatem. In limo pedem neque figere, neque attollere
C licet. *Substantia* , in quo (limo , vel profundo) non est subsistentia, ὑπόστασις,subsistentia,sedimentum,locus in quo firmiter possim premere vestigia, & pedibus consistere,fundus,statio. Gall.*fermeté*. Limus non est firmus.

4 *Veni in altitudinem*,in profunditatem, in altũ & profundum mare. *Maris*,aquarũ Heb.pro מים *Maim*, ימים, *Iammim*, legerunt, aut potius respexerunt sententiam. Nam profunditas est propriè in mari,&eius aquis.Alibi facilè fundus reperitur , sed & Aphæresis esse potest. *Tempestas*.vox Hebræa שיבלת *shibboleth*. rapidum aqua-
D rum eursum designat,& inundationem.

5 *Laborauí clamans*.defessus sum clamando.*Rauca*,exustum est guttur meũ , & valdè arefactum præ vociferatione:vsque ad rauim clamo vndique circumspiciens, an sit quisquam , qui mihi manum porrigat. *Oculi mei*. Metonym.oculorum meorum acies & vigor , dum ad eum in cœlum suspicio frequentiùs & intentius.

6 *Super capillos*.supra numerũ capillorũ meorum,plusquàm capilli mei. Hyperbole ad denotandam maxi-

mam multitudi nem hostium & potentiam. *Gratis*, sine legitima causa, immeritò. A

Christus pro nostris peccatis pœnas luit.

7 *Confortati*, roborati. *Quæ non rapui*, siue furatus sum, reddebam, reddere cogebar. Hinc Prouerbium Heb. *Tobias deliquit, & Zigod patitur*, de innocentia & iniusto supplicio. Christus innocentissimus pro alienis peccatis passus *a*, Adæ, & nostra persoluens debita, quæ proinde *b*, sua vocat. Nam, *Is qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum fecit vt efficeremur Dei iustitia per illum c. De peccato condemnauit peccatum d.*

a Esa. 53. v. 4. 5. 6. & 1. Pet. 2. 22. & 3. 18.

b Psal. 21. ver. 2.

c 2. Cor. 5. ver. 22.

d Rom. 8. ve. 3.

8 *Deus tu scis insipientiam meam*, peccatum mihi impositum An sim insipiēs, an sim in vitio, quod isti mihi impingunt, vt habeant persequendi argumentum aliquod probabile, nosti, nec te mea delicta latent. Nosti an istas pœnas commeruerim. Testem suæ innocentiæ Deum vocat. B

9 *Non erubescant in me.* propter me, propter meas calamitates, ne pudore afficiantur, qui in te sperant, qui à te salutem meam expectant. Si me non exaudias, si me tui cultorē & præconē deseras, ac perire finas, eos mei pudebit, neq; me audebūt confiteri. Rogat ne se in morte deserat, sed potēter exuscitet, ne frustrà, vel iustè isthęc passus videatur. Vel orat ne ipsius perpessione scandalizentur pij, neque deformitate offendantur *e*, Ne eos pudeat mei tot tantáque patientis: ne offendantur mea cruce, humili mea specie & statu. *Beatus enim, qui non fuerit scandalizatus in me f. Virtutum*, exercituum Virtus apud Septuag. vel exercitus & copias, vel robur & potentiam perpetuò significat. Quam verò humaniores literæ virtutē appellant, iustitia, & aliquādo iudicium. C

e Matth. 11. 2. 3. Esa. 53. ver. 5.

f Matt. 1. ver. 5.

10 *Non confundantur super me*, propter me, mea causa. In me ne perturbentur. q.d. Exaudi me. Alioqui frustrati sua spe, me non habebunt pro tuo filio & Apostolo. Sperant enim, vt me exaudias. D

11 *Operuit confusio.* propter te, ἀπὸ τῶ σοῦ, tua causa, propter tuum honorem, & zelum gloriæ tuæ, vel tuo iussu, propter tuam voluntatem, propter meam erga te obedientiam. *Obediens vsque ad mortem g.* Exaggerat suam crucem poëticè.

g Phil. 2. v. 8.

h Heb. 2. ve. 12.

12 *Extraneus factus sum fratri.* discipulis *h*. Vel cognatis. Omnes eo relicto fugerunt, negarunt, &c *i*. *Et peregrinus*, veluti ignotus Iudæis, quibuscum communem habeo matrem Synagogam, siue gentem Iudaicam. Alioqui

i Math 26. ver. 56.

A qui diua Virgo nullos alios habuit filios. Quare Chaldæus, *Et velut filius alienigenarum factus sum filius populi mei.*

13 *Quoniam Zelus domus tuæ.* Comedit me, cõfecit me, absorbuit, consumpsit, perdidit zelus, id est, iusta indignatio concepta è profanatione templi tui. Ideò enim Christus est persecutionem vsque ad crucem passus *a*. Sic infra *b*. *Quia comederunt Iacob*, (perdiderunt, & vastarunt.) *Super me*, super meum caput, id est, in meam perniciem, & exitium. Eorum opprobria mihi attulerunt necem. Si eis placere voluissem, méque ad ipsorum libidines

B accommodassem, vitassem eorum probra & contumelias. Ita Paulus *c*, vel zelus est studium ardens erga domum Dei & religionem.

14 *Et operuit in ieiunio.* contexi, obrui ieiunio animam meam, multis & magnis ieiuniis me afflixi, vitã meam maceraui. Vel sub. Lachrymis, operui & oppleui lachrymis meipsum, ieiunando. Hinc Heb. *Fleui in ieiunio animam meam*, id est, animæ meæ statum, calamitates & mala. Metonym. me afflixi flendo simul, & ieiunando, fleui cum ieiunio. *Et factum est*, illud (quod operui scili-

C cet animam meam ieiuniis, ille fletus, illa ieiunia.) Nam Hebræa sunt fœmi generis. & debent referri ad totum complexum: quicquid recentiores delusi à quibusdam Rabbinis sentiant Quicquid piè ago & suscipio, rapiunt in contumeliam & opprobrium *d*.

15 Et *factus sum illis in parabolam*, fabulam, ludibrium, dicterium. Parabolam de meis pœnitentiæ operibus iactant, méque derident effusissimè.

16 *Aduersum me loquebãtur.* vanè. Hinc Græcè ἀδολεσχοῦν, nugabantur, fabulabantur. *Qui sedebant in porta*, qui præsidebant in foris, prætoriis & iudiciis. Periphrasis iudicum & magistratuum, forum enim illic erat *e*. vnde illud *f*. *Ne opprimas miserũ in porta*, id est, in iudicio. Ano-

D nymus. *Qui sedebant in platea, & loco publico, qualu erat vrbis porta. Qui bibebant vinum*, homines deliciis & conuiuiis indulgentes de me cantabant, vel contra me. Eos sibi ieiunanti, & cilicina pœnitentiæ, & mœroris veste vtenti opponit. שכר *Sichar*, Siceram Heb. id est, potum inebriantem, quicquid inebriare potest.

17 *Ego vero orationem.* fundo, conuerto, extollo, Eclipsis verbi commodi. *Tempus*, est sup. *beneplacitis*, reconciliationis, fauoris. Satis pœnarum dedi. Iam tempus est, vt

a Ioan. 2. v. 12. 13. Mat. 21. 18.
b Psal. 78. ver. 8.
c Rom. 15. v. 3.
Zelus quid.
d Mat. 11. ver. 19.
e Ruth. 4. v. 1. 2.
f Prou. 22. v. 2.

me in gratiam recipias, vt mihi placeris, vt tibi in me beneplaceas, méque his molestiis liberes. Aliqui in Ablatiuo, vt verbum substantiuum non subaudiatur, *Tempore beneplaciti*, cùm tempus est beneplaciti. A

18 *In veritate salutis tuæ.* in veritate tua salutifera, vel in vera salute tua, per fidem, per fidelitatem salutis tuæ, per fidelem, & certam tuam salutem, auxilium, tutelam. Alij, propter tuas de opitulando promissiones, quæ veræ sunt, & non fallunt.

19 *Eripe me de luto vt non infigar*, ne submergar. אל *al*, prohibentis. *Libera*, rectè. Nam, *liberer* Hebraicè est optantis & precantis, quia præcessit אל *al*. B

20 *Neque absorbeat me profundum*, epitheton maris, *Vrgeat.* συσχίτω, contineat, comprimat. Hebr. *obturet*, *occludat*, eleganti Metaphora, id est, obruat, & submergat. *Puteus*, mors & infernus. De Christi à morte, & ab inferis resurrectione. *Gehenna* Chald.

21 *Quoniam benigna*, bona, benefica.

22 *Et ne auertas faciem tuam à puero*, seruo, prop. Sed fortasse Puerum maluerunt, propter Christi decus, qui etsi sit seruus Dei Patris humanæ formæ ratione, at propter illam in vnitatem personæ diuinæ inseparabiliter coalescentem, aptius dicitur puer, siue filius Dei, vt *a*, *conuenerunt in ciuitate ista aduersus sanctum tuum puerum* Iesum. Vbi enim locutio est periculosa, & intelligentia lubrica, difficilísque: vel propriè est loquendum, vel aliquantò communius, ac magis vniuersè, vt subesse possit distinctio. Sic *Puer* patet ad seruum & filium. C

Christus ratione humanæ formæ aptius dicitur puer quàm seruus.

a *Act.* 4. v. 27.

23 *Intende animæ meæ.* appropinqua propriè. *Propter inimicos.* In despectum, dedecus, inuidiam inimicorum meorum erue me ex his malis: Ad exulcerandam eorum inuidiam & maleuolentiam. Ad frustrandam eorum spem. Ne me derelictum inimici glorientur. D

24 *Et reuerentiam meam*, ignominiam, pudorem, verecundiam. Sic quantis probris & contumeliis me afficiant, vt *b*. *Ad reuerentiam vobis loquor.*

b 1. *Cor.* 15. v. 34.

25 *In conspectu tuo sunt omnes.* eos habes perspectos & cognitos, cũ sua ipsorum improbitate. *Expectauit*, præstolatum est. q. d. Expectaui non liberationẽ, sed nouaprobra & miserias: finẽ meis malis, non vidi. Catachresis, vt apud poetam *sperare dolorem.* Alioqui speramus bona, timemus mala שבר *shachar* per ש siniſtrum, hoc significat

A ficat. Masoretæ signant per Shin dextrum, vt. *Cor meum*, sit accusatiui casus, non nominatiui. Probrum contriuit, fregitque cor animúmque meũ. *Et miseriam*, ואנושה *vaanusha* possit esse verbum: & dolui, & miseriis confectus sum.

26 *Et sustinui qui simul contristaretur.* expectaui.

27 *Dederũt in escam*, pro cibo. Fel crassius quàm acetum, vt cibi loco datum videatur. ראש *Ros* Hebraicè omne veneni genus significat, sed illud præsertim, quod est in capite serpentis. Sic meam afflictionẽ auxerũt: cùm afflictum vino, aut sicera recreandum Sapiẽs doceat *a*,

B Huc alluſit Ioannes *b*. *Aceto*. bis enim apud *c* D. Matthęum potionatus est. Semel dum ad erigendam crucem necessaria parabantur. Tum enim nudus, super lapidem sedens vino myrrhato felle mixto potatus est, de quo superius hemistichium. *Iterum* iam in cruce positus post vocem, *Sitio*, per spongiam felle, & aceto, quam solam vicem Ioannes attigit.

28 *Fiat mensa eorum*, mensa, quã mihi apparatunt, id est, esca illa, Metonymicè. Qualem mihi apponunt mensam, tali & ipsi fruantur. *Chald. Sit mensa eorum, quam instruxerunt, coram eis in laqueum, & sacrificia eorum* (pacifica) *in scandalum In laqueum*, quo strangulentur, vel ca-

C piãtur. *Et in retributiones*, quibus illis simile retribuatur. Sic ego cum Septuag. & Paulo *d*. Et in mercedem isti erga me crudelitati debitam, in pœnas ista inhumanitate dignas שלם *shalam* quidem duo significat, & retribuere in Piel, & pacari in Kal: at est simplicius, vt verbale hîc à priore notionem accipiat, vel etiam signetur per Hiric & Schurec. Est enim nimis durum, vt ל particula sit expletiua, vel sumatur pro ה He haiediá, & si id interdum contingat. *Et paces sint in scandalum & ruinam*, id est, pacificus & tranquillus eorũ status verta-

D tur eis in ruinam. Ad pacifica sacrificia alluſum putauit Chaldæus, *In scandalum*, in exitium & ruinam.

29 *Obscurentur oculi*, mentis. De excæcatione insanabiliũ Iudæorum, vt Christũ verum non agnoscant, sed aliũ tardigradum præstolentur, *Incurua*, nutare fac, & vacillare eorum dorsum, siue lumbos, vt fons habet, præ nimio seruitutis onere: ne in animis dumtaxat luant pœnas sui sceleris, verùm etiam in corpore, viuẽtes miseri, captiui, & mancipia: ne recedat ab illis seruitutis iugum. Dorsi enim incuruatio, & lumborum nutatio vi-

a *Prouer.* 31. *vers.* 6.

b *c.* 19. *v.* 29 *Bis Christus aceto potatus est.*

c *Matt.* 29. *v.* 34. *&* 48 *Ioan.* 19. 29.

d *Rom.* 11. 9

Iudæorũ excæcatio, verũ Christũ non agnoscẽtium.

riũ imbecillitatem arguit. Cãtacuzenus prima Apologia Imprecationes huiusmodi referũtur ad reprobos & obduratos, non studio vindictæ, sed zelo iustitiæ. Alioqui Christus orauit in genere pro persecutoribus, & exauditus est pro sua reuerentia *a*. A

a Heb. 5. v. 7

30 *Effunde super eos.* largiter emitte. *Comprehendat*, firmiter teneat eos furor iræ tuæ. Ita Dei cuncta mala complectitur.

b Act 1. v. 20. & Rom. 11. v. 10.

31 *Non sit qui inhabitet*, de gente ipsorum. Vnde Iudæi alibi potius degunt, quàm in Iudæa, maximè Hierosolymis. Sint inquit, exules & serui, templo illo celeberrimo exciso, & priuatis ædibus deuastatis *b*. B

c Rom. 8. v. 32. Esa. 53. vers. 8.

32 *Quoniam quem tu percussisti*: quem Christũ tu pro peccatis generis humani, cruci subiecisti *c*, isti crudeliter persecuti sunt, & crucem cruci addiderunt. Percussio ad disciplinam pertinet, persecutio ad odium & crudelitatem. Quare appositè illa de Deo Patre, hæc de Iudæis hostibus. Vt autem Scriptura negat Deum esse auctorem malorum culpæ, id est, peccatorum, ita eum agnoscit causam malorum pœnæ, id est, calamitatum & aduersarum omnium rerum: quoniam eas non modo permittit, sed etiam immittit certo iudicio, ad nos partim puniendos, partim probandos, & ad actum illum efficaciter concurrit. *Super dolorem.* Auxerunt vulnera mea, opprobria addentes. Euthym. Septuaginta explicarunt tropum: *Et super dolorem vulnerarum tuarum* (id est, meum, qui tuus sum vulneratus) *narrarunt.* Et de augendis meis doloribus, qui à te iam sum grauiter sauciatus, & percussus, sermones instituerunt, addita etiam ignominia, & verborum probris. Non sat habuerunt me communibus pœnis afficere, nisi & nouas, atque extraordinarias procurarent. Verbi gratia. Crux non erat supplicium Iudaicum, sed barbarum, siue Romanum. Alij referunt ad Apostolos, & discipulos, quos Iudæi odio nominis Christi persecuti sint. C D

Deus non est auctor malorum culpæ sed pœnæ.

Deus peccata peccatis quomodo punit.

33 *Appone iniquitatem super, &c.* Deus peccata peccatis punit, non infundendo malitiam, sed subducendo gratiam, & alia iustitiæ media, sine quibus non magis impij ad Deum conuertuntur, quàm in sublime aues sine alis volant. q.d. Sine eos liberè ruere de iniquitate in iniquitatem, & ne ingrediantur in tuam iustitiam fidei, quam oppugnauerunt, celebratam & testificatã in lege

A lege & Prophetis, quæ est per fidem in Christum Iesum: non qua tu es iustus, sed qua tu iustificas impium. In suæ legis iustitia hæreant, ad tuam ne perueniant *a*. Ne gratiam Euangelicam, siue iustitiam solenniter promissam per Christum, & in Euãgelio per ipsum exhibitã assequantur. Numquam credant tibi, vt saluentur. Nam ex fide viuitur, & salus est *b*. *Cum tamen plenitudo gentium intrauerit, tunc & reliquiæ ex Israel introibunt, & salua fient* c. *In iustitiam tuam*, in gratiam tuam numquã eos iustifices, vel absoluas. Horribilis imprecatio.

a *Vide Rom.* 3. *ver.* 22. 23. 24. 25. & 10. *v.* 3. 4. 5.

b *Abac.* 2. *vers.* 4. *Ro.* 1. *v.* 17.

c *Ro.* 11. *v.* 2.

14 *Deleantur de libro viuentium*. vel vitæ. Nam vox Hebræa חיים vtrumque donat. *Viuentium* quidem, id est, electorum qui propriè viuunt. *Vitæ* verò, id est, electionis, vel prædestinationis. Liber vitæ, Dei præscientia & prædestinatio *d*. Quare *deleri* sumitur hîc Catachresticôs, neganter scilicet, non affirmanter, pro Non scribi. Qui enim semel est libro vitę siue prędestinationis inscriptus, expungi non potest, quòd Dei prescientia falli nequeat, neque in Deum cadat pœnitentia. q. d. Ne habeant locum inter beatos, ne inueniantur scripti in libro vitæ, neque sint de catalogo & numero eorum, qui vitam ęternam percepturi sunt. Quod in genere de gentis reiectione intelligendum est, vt nõamplius tota gens illa, vt olim, in electione & peculio Dei permaneat. Non in indiuiduo, de singulorum reprobatione. Quoniam singuli nõ fuerunt excluſi, sed nec excluduntur, dum aliqui semper ad Christum, & Ecclesiam conuertuntur. Chald. *deleantur de libro nenoriæ viuorum, & non mereantur intrare in iustorum tuorum Ecclesiam.* Porrò duplex est liber vitæ, vnus æternæ, de quo ista, alter temporariæ, de quo Moses *e*. *dele me de libro vitæ, quem scripsisti*, de numero, memoria, catalogo viuorum, de viuis. Tolle me de hoc mundo. *Nõ scribantur*. Se explicat. Hæc de reprobatione Iudæorum. Nam ex hoc libro deleri, & in eo non scribi, idem.

Liber vitæ quid.

d *Apoc.* 3. *ver.* 5. & 21. *vers.* 15.

Liber vitæ duplex.

e *Ex.* 32. *v.* 32.

35 *Salus tua Deus susceperit*. protexit eleuauit propr. Præteritum pro fut. Subleuabit me tua liberatio per gloriam resurrectionis, ascensionis, & in cœlum exaltationis.

Sacrificium incruentum Christus & Apostoli celebrarunt.

36 *Magnificabo eum in laude*. Hebr. In confessione, id est, laude solenni & publica, vel gratiarum actione, in media veluti Ecclesia, inter Apostolos. Possis referre ad sacrificium laudis incruentum Eucharistiam, quam ce-

lebrauit Christus cum suis, etiam post resurrectionem, A
a *Luc.24.30* per sese *a*. Deinde per Apostolos in Actis *b*, Christum
b *Act.13.2.* mortis vinculis liberatum miri prædicit.

37 Et *placebit Deo*, illud meum canticum, illa mea laus. Gratior enim Deo confessio laudis, quàm veteris legis vllum sacrificium. *Super vitulum*, aptum sacrificiis. Periphrasis gratissimæ victimæ, in qua sunt Epitheta Poëtica iuuenci pulcherrimi, elegantissimi & iucundissimi. Plusquam vitulus nouellus, cornua emittere incipiens & vngulas, ad offerendum maturus. Tum enim præter colorem viuidiorem cornua habet nitida, pura, splẽdida, & vngulam candore & teneritudine notabilem: cùm B
vetustiores tempore nigrescant, & crassiore durioréque sint temperamento, iuniores verò fæces nondum despumauerint, ac habeant temperamentum impurius. Significat nullas Mosis victimas posse comparari cum Christi sacrificiis. Quin & tacita est vaticinatio de Mosaicis antiquandis. Chaldæus satis Rabbinicè, *Placebit coram Deo magis quàm bos electus, quem offerebat Adam primus, cuius cornua præcedebant fissionem vngularum.* Hebr. ad verbum, *præ tauro iuuenco cornuto, & vngulas proferente.*

38 Et *anima mea illi viuet.* vita vera & solida fruetur, de C
vita gloriæ, vel gratiæ. Eramus enim ante Christũ mortui peccatis. Quin etiam *viuere* in hac lingua, recreari,
c *Genes.* 45. refici è malis, mœroribus, calamitatibus, vt *c & vixit*
vers.27. *Spiritus Iacob*, vbi noster scitè, *& reuixit*. hinc suprà *d* vi-
d *Psalm.* 29. ta, pro salute & fœlicitate. Cuius contrariume, *& mortuum*
e 1. *Reg.*25. *est cor eius*, id est, elanguit, emarcuit, propriè *e* gitanimam. Nam mortem appellant animi vehementiorem
vers.37. mœstitiam, infortunia, res aduersas. *Anima.* Explicant Metonymiam fontis, *cor vestrum.*

39 *Quoniam exaudiuit pauperes.* q. afflictos, & humiles. Epithetum piorum. *Vinctos suos*, vinctos propter se, in
carcerem & vincula coniectos pro nominis sui con- D
fessione, pro pietate & virtute, Martyres. Sic Paulus *vinctus Christi*, id est, pro Christo, pro Christi confessione &
Philem.v.1. testimonio. Vaticinatur de liberanda Ecclesia è Tyrannorum persecutionibus: & asserenda in libertatem sub Constantino, & deinceps.

40 *Laudent illum cœli, & terra* Prosopœia ad exaggerationem. Vel Metonymia, Cœlites, Angeli, & terrestres.

Sancti,

A Sancti, conuersi, insulani, &c. Epilogus ad omnes creaturas, vt Deum laudent ex tanto redemptionis beneficio.

41 *Quoniam Deus saluam faciet.* Fructus passionis Dominicæ restauratio Sion. Vaticinatur è ruinis Synagogæ construendam Ecclesiam, reparandamque Iudæam per gentes. Sion Symbolum Ecclesiæ Catholicæ, & vniuersæ. Ciuitates Iudæ Ecclesiarum singularum. *Ædificabuntur.* Actio tribuitur Deoin fonte, Ædificabit, re-
B stauraabit ciuitates Iudææ peccatis Iudæorum destructas. Ecclesias vbique eriget, sicque reparabitur populus Iuda destructus per Gentes. De ædificatione spirituali, simul & temporali Iudææ, tempore præsertim Constantini. Tum enim cœpit reparari Iudæa, & Ecclesiæ illic ac alibi per orbem solemniter construi.

42 *Et inhabitabunt ibi.* In Sion, siue Ecclesia Catholica.

43 *Semen seruorum eius.* Apostolorum conuersi, & discipuli.

C

ARGVMENTVM.

Sibi, bonisque opem, æmulis ignominiam precatur.

1 In finem, Psalmus Dauid, in rememoratione, quod, saluum fecerit eum Dominus. LXIX. Heb. 70.

D

DEus in adiutórium meum intênde: Dómine ad adiuuándum me festína.

3 Confundântur, & reuereântur: qui quærunt ánimam meam.

4 Auertântur retrórsum, & erubêscant: qui volunt mihi mala.

5 Auertântur statim erubescêntes: qui dicunt mihi, Euge, euge.

6 Exúlt

6 Exúltent,& lætêntur in te omnes,qui quærũt te:& dicant ſemper, magnificêtur Dóminus, qui díligunt ſalutáre tuum. A

7 Ego verò egênus, & paúper ſum,Deus ádiua me.

8 Adiûtor meus,& liberâtor meus es tu:Dómine ne moreris.

---

1 *Quod ſaluum fecerit eum Dominus.* Hæc addita ſunt ad Hebræa,vt exponeretur,quid eſſet illud:*In rememoratione*,ſiue ad verbum:*ad memorandum*.In Græco appoſitiùs, ἵνα τὸ σῶσαι με κύριον, id eſt,*vt me ſaluet Dominus*.Ideò enim petit,vt ſui recordetur Dominus, quò ſaluus fiat, & ab hoſtibus liberetur. B

2 *Deus in adiutorium.* Hic Pſalmus eſt poſtrema pars Pſalmi 39.ſuprà,paucis à 19.verſu, & deinceps immutatis.Differt argumento.Suprà enim canebatur in perſona Chriſti, hîc Dauidis contra Abſalon *a*. *Intende*. Interpoſitum ad precis numeros. C

a 2.*Reg*.15. 16.17.

2 *Confundantur,& reuereantur*.Paſſiuè : pudore,& verecundia afficiantur,pudefiant in conſiliis.

4 *Qui volunt mihi mala.* Meam perniciem qui cupiunt, repellantur,& ſuis conatibus deiiciantur.

5 *Auertantur ſtatim,& erub.* Hebraicè idem eſt ſenſus, vtè R.Anonym. manuſcripto apparet. Nam ad verbum : *Ad veſtigium confuſionis ſuæ*,in fugam vertantur celerrimè : quàm primùm confuſi fuerint, ſimulatque erubuerint,retro fundantur. Alij veſtigium accipiunt pro fine,deinde mercede.Metonym.pro mercede,& retributione confuſionis ſuæ,id eſt, operum ſuorum pudendorum.*Euge*,qui lætantur, & inſultant meis malis. Hebraicè,האח האח *Heah,Heah*.Gall.*Aha Aha*. D

6 *Et dicant ſemper.*Hebræi conſtruunt cum verbo præcedenti *Dicant*.Nonnulli noſtrorum cum ſequenti. *Salutare tuum*, ſalutem tuam , vt me ſerues. Vel , qui expetunt à te ſaluari. Niſi malis Chriſtum Saluatorem noſtrum ſignificari.

7 *Ego verò egenus,& pauper*. Regno meo pulſus.& præſidio maioris partis mei populi deſtitutus. *Adiuua me*, accelera ad me propriè.

8 *Ne*

A 8 *Ne moreris.* Ne differas meam salutem, & liberationem, ne tardes. Omnis mora afflictis longa, & periculosa.

ARGVMENTVM.

Senex contra impios opem implorat, perpetuam gratiarum actionem pollicens. Congruit senescenti Ecclesiæ.

B 1 Psalmus Dauid, filiorum Ionadab, priorum captiuorum. LXX. Heb. 71.

IN te Dómine sperâui, non confundar in ætêrnum: in iustítia tua líbera me, & éripe me.

C 3 Inclîna ad me aurem tuam: & salua me.

4 Esto mihi in Deum protectôrem, & in locum munîtum: vt saluum me fácias.

5 Quóniam firmamêntum meum: & refúgium meum es tu.

6 Deus meus éripe me de manu peccatôris: & de manu contra legem agentis, & iniqui.

D 7 Quóniam tu es patiéntia mea Dómine: Dómine spes mea à iuuentúte mea.

8 In te confirmâtus sum ex útero: de ventre matris meæ tu es protêctor meus.

9 In te cantátio mea semper: tamquam prodígium factus sum multis, & tu adiútor fortis.

10 Repleâtur os meum laude: vt cantem glóriam

riam tuam:tota die magnitúdinem tuam. A
11 Ne proiîcias me in témpore senectûtis:cùm defécerit virtus mea,ne derelînquas me.
12 Quia dixêrunt inimîci mei mihi : & qui custodiébant ánimam meam, consílium fecêrunt in vnum.
13 Dicêntes, Deus derelîquit eum, persequimini,cõprehendite eum:quia non est,qui erípiat.
14 Deus ne elongêris à me:Deus meus in auxílium meum réspice. B
15 Confundântur, & defíciant detrahêntes ánimæ meæ: operiântur confusióne, & pudôre, qui quærunt mala mihi.
16 Ego autem sémper sperâbo ; & adiíciam super omnes laudem tuam.
37 Os meum annunciábit iustítiam tuam: tota die salutâre tuum.
18 Quóniam non cognôui literatûram, introîbo in poténtias Dómini : Dómine memorâbor iustítiæ tuæ sólius. C
19 Deus docuísti me à iuuentûte mea: & vsque nunc pronunciâbo mirabília tua.
20 Et vsque in senêctam, & sénium: Deus ne derelînquas me.
21 Donec annúnciem brachium tuum : generatiôni omni,quæ ventúra est.
22 Poténtiam tuam, & iustîtiam tuam Deus, vsque in altíssima,quę fecîsti magnália:Deus quis símilis tibi? D
23 Quantas ostendîsti mihi tribulatiônes multas,& malas,& cõuêrsus viuificâsti me: & de abyssis terræ íterum reduxîsti me.
24 Multiplicâsti magnificéntiam tuam, & conuèrsus consolâtus es me.

25 Nam

A 25 Nam, & ego confitêbor tibi in vasis psalmi veritâtem tuam, Deus : psallam tibi in cíthara, sanctus Israël.

26 Exultâbunt lábia mea, cùm cantáuero tibi: & ánima mea, quam redemísti.

27 Sed & lingua mea tota die meditábitur iustítiam tuam: cùm confúsi, & reuériti fúerint, qui quærunt malà mihi.

B

---

2 *In te Domine speraui.* Non confundar. Particula prohibẽtis, & precantis in fonte: Ne repulsam patiar, quasi non exauditus. *In iustitia*, per tuam iustitiam, quia tu es iustus afflictorum vindex.

3 *Inclina ad me aurem.* Extende.

4 *Et in locum munitum.* Tutum, & securum. Mihi esto Deus, ad quem tutò possim confugere, מעון *mahon*, enim per Nun, habitaculum excelsum significat, vt docet Abben Ezra. Sic autem hîc legitur in emendatis exemplaribus, sicut ex eodem apparet, & Masora, vt C frustrà recentiores, quo aliquid noui afferre videantur, legant per zain, & vertant fortitudinem. *Esto mihi in rupem habitaculi excelsi, vel in rupem* (&) habitaculum excelsum, (ad quod) veniam iugiter, ad quod tuto me semper recipiam. *Vt saluum me facias*, per Angelos, vt R. Kimhi docet *a*, quoniam sic Hebraica enunciatiuè legunt. *Præcepisti vt saluum me faciant* (Angeli.)

a Psalm. 90. vers. 11.

5 *Quoniam firmamentum.* Rupes propriè, sic *Refugium*, fortitudo.

6 *Contra legem agentis.* Iniqui, & violenti. Intelligunt D aliqui Absalonem. Puto esse singulare pro plurali per Synecdochen poëticam.

7 *Quoniam tu es patientia mea.* Fiducia, & expectatio mea. *A iuuentute*, à pueritia Hebraicè, *Domine*, *Domine*, Hebraicè. אדני יהוה *Adonai Elohim.* Nam יהוה *Tetragrammaton*, hîc habet puncta nominis אלהים *Elohim.* Nec legendum *Iehoua*, quoniã puncta non sunt

A

Nomen tetragrammaton non pronunciatur.

sunt illarum literarum, quibus nomen Tetragrammaton conficitur, sed illius vocabuli, quod in eius locum pronunciatur, certo mysterio, quod attigimus *a*, Beza, qui alibi prophanè *Iehova* vertit, debuit hîc *Iehoui* vertisse, vt propiùs ad sui Iouis inuocationem accederet. Sic *b*.

a lib. 1. de S. Trinitate.

b verſ. 18.

8 *In te confirmatus ſum* per te, tua ope, & gratia corroboratus sum. Ad verbum, super te nixus sum, vel substentatus. *Protector*, ὑπερασπιστὴς, defensor. Interim גחון *gox*, proiectorem, eiectorem sonat, qui de ventre matris extraxisti me *c*. Alioqui enim periissem, quod non satis sit virtum in natura ad puerperium, sepositа Dei ope, & quasi obstetricatione.

c Pſal. 21. 11

B

9 *In te cantatio mea*. de te. De tua magnitudine, in tuam laudem. Sic Græci sæpè in inscriptionibus poëticis εἰς τὸν πλάτωνα, *In Platonem*, id est, de Platone, in laudem Platonis, Beth, *In*, pro *Baabur*, בעבור, *De*, *propter*, sæpiùs, vt Rabbini obseruant. *Cantatio*, laus, hymnus. *Prodigium*, res stupenda, & portentosa ob malorum & calamitatum magnitudinem *d*. Monstrum, quasi portentum, à quo homines abhorrent, quasi dicat, in horrorem & spectaculum factus sum multis, multi me refugiunt tamquam monstrum aliquod, rémque prodigiosam.

d Exod. 4. verſ. 21.

C

e 1. Cor. 4. 9

Sic Paulus *e*, *Spectaculum facti ſumus omnibus hominibus*.

f Eſa. 8. 18.

Et *f*. Prodigium enim est spectare hominem tam extraordinaria patientem. R. Kimhi aliter, tamquam prodigium factus sum, id est, exemplum insigne iudiciorum tuorum & vindictæ, sum illis pro exemplo insignis, quòd tu punis, iniquitates. Anonymus, quasi monimentum, & spectaculum. Nempè quando vident me, recordantur tuorum erga me mirabilium beneficiorum, & laudant te. *Aditor fortis* Heb. mea fiducia fortis.

D

10 *Vt cantem gloriam tuam*: Doctè hoc interposuerunt. Ad verbum, repleatur os meum laude tua, tota die gloria, siue pulchritudine tua.

11 *Ne proiicias me in tempore ſenectutis*. Ne proiicias, ne procul à te iacias, in plateam, & veluti extra tuam domum & familiam, ne me in externa discrimina trudas, ne me coniicias in mala, ne me miseriis exponas. Metaphora à pueris proiectitiis. Proiicere enim etiam apud Latinos, exponere designat, vt in Cistellaria Plauti. *Eam postquam peperit, iussit paruam proici*. Vnde & hîc verbũ השליך *hishlic*, plus sonat, quàm deserere, siue derelinquere. Nam

includit

A includit vim & propulsionem. *Me*, quem hactenus seruasti ab infantia, ne deseras hoc senili tempore, multo minus à te proiicias *a*, Senectus multis incommodis est obnoxia, & præcipuè diuina substentatione eget.

a Lege Esa. 46. ve. 3 4.

12 *Qui dixerunt inimici mei mihi.* contra me locuti sunt. Datiuus damni. *Custodiebant*, qui obseruabant, captabant vitam meam, ei insidiabantur, inter se consultarunt de perficienda sua libidine.

13 *Comprehendite*, ne euadere possit.

14 *In auxilium meum respice*, festina propriè.

B 15 *Confundantur & deficiant detrahentes*, calumniantes me. Heb. inimici animæ meæ, qui me oderunt.

16 *Super omnem laudem tuam adiiciam.* ad tot tuas laudes semper aliquid addam, numquam laudibus tuis laudes cumulare desinam. Te magis ac magis semper celebrabo.

18 *Quoniam non cognoui literaturam.* Scio Symmachum, & recentiores Rabbinos ספרות *Sepharot*, exponere numeros: sed malo literaturam, scripturam, literas. Ideò enim liber, Heb. ספר *Sepher*, appellatur, & Scriba סופר *Sopher*. Quin & Esaias huc videtur alluisse לא ידעתי ספר *Lo iadahti sepher, nescio literas, &c*, Quod de literis profanis, &

C literis sacris intelligi potest. Quoniam (inquit) non satis intelligo Scripturas sacras, & earũ mysteria Dei magnitudinem repræsentantia, nec fortasse satis sum instructus literis, & scientiis humanioribus, veniam ad potentias Dei recolendas, & commemorandas. Mihi satis erit meditari, & aliis prædicare Deum omnia posse, mirè esse potentem, potentiã eius esse immensam: humanis omnibus rationibus & scientiis, quas nescioro, opponam Dei potestatem. Vt hoc, quod creditur, vel dicitur de Deo & mysteriis, abhorreat ab humano captu, rationibus, disciplinis, institutis, artibus, nõ moror. Nam scio Dei superiorem esse potentiam. Tota ratio facti, mihi erit potentia facientis. *Ita introibo in potentias Domini*, veniam ad Dei potestatem, ad eam recurram: illa mihi sufficiet, & aduersus disputationes omnium eruditorum, curiosorum & hæreticorum. Sic Salomon *b* fatetur suam insciticm de multis, quæ tam in diuina lege ignoraret, quàm in humanis artibus & scientiis. *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum: non didici sapientiam*, & (non) *noui scientiam*

b Prouer. 30. ver. 2. 3.

Sanctorum. Qui *Numerum* interpretantur, sic hunc locum enarrant. Quoniam numerum (tuorum erga me beneficiorum, vel laudum tuarum) non cognoui, quotidiè ruam potentiam, (id est, fortia facta) & iustitiam prædicabo. *Literaturam*. γραμματείας, quæ vos significat scripturas & literas. Vnde γραμματεύς, scriba In Rom. Psalt. Negotiationem. q. πραγματείας, vt & legit Chrysost. Arnobius, Augustinus, & plerique alij. Nam facilis fuit mutatio. Quin & numerationibus cum negotiationibus est maxima coniunctio, cum omnis negotiatorum res penè fit in numerãdo, rationibúsque subducendis. q. d. Quoniam non cognoui negotia huius sæculi, quoniam curis & occupationibus sæcularibus vacuus sum, quæ mentem à diuinorum contemplatione abducunt, accedam ad celebrandam iustitiam, & misericordiam tuam, atque beneficia, quæ à te maxima accepi. *Memorabor*, recordabor iustitiæ tui solius. A B

19 *Vsque nunc pronunciabo*, ad hunc vsque diem.

20 *Et vsque ad senectam & senium*. etiam vsque ad. Vsque ad, donec, & similes particulæ apud Hebræos inferunt continuitatem: non quòd postea se derelinqui velit. *Senium*, canitiem, ætatem decrepitam. Vsque ad senectutem, imò verò vsque ad nouissimam ætatem, ne me deseras, mihi adesto vsque ad extremum spiritum. Aliqui contra distinctiones Hebraicas, item versum 11. iungunt cum præcedenti versu. Vsque ad senium pronunciabo mirabilia tua, vt ostendat se vsque ad vltimum flatum laudaturum Deum. C

21 *Donec annunciem brachium tuum*, auxilium, robur, potentiam, qua me conseruas, vt ad omnes veniat commendatio, & fama tuæ fortitudinis.

22 *Potentiam tuam Deus*. Donec annunciem scilicet, per Zeugma, è proximo vers. *Vsque in altissima*, iustitiã tuam altè patentem, ad cœlum vsque pertinentem. Vt construatur cum, *Iustitiam tuam*. per Eclipsin Hebraicam (*quæ est*) *vsque ad altissima*. Vel connectitur cum verbo, Donec pronunciem vsque ad altissima, id est, vsque in cælum (Hyperbole, in immensum) brachium tuum, tuam iustitiam & potentiam, & magna quæ tu fecisti. *Quæ* (&) magnalia, quæ fecisti. Ordo inuersus, vbi & Asyndeton. (dicendo sup.) *Deus, qui similis tibi*. Est enim D

A nim Mimesis. אשר *Asér*, possit, *quia*, significare. Quia feciſti magnalia, siue magnifica.

23 *Quantas ostendisti mihi tribulationes.* Admiranter. Interim quoniam אשר *asher*, est indeclinabile & omnium generum, aliqui iungunt cum sequentibus. Qui videre feciſti mihi multas calamitates, conuersus, viuificasti me. Sed nihil necesse. *Malas*, acerbas, graues. *Et conuersus*, placatus, vel potius phrasi Hebraica, quam pauci intelligunt, *iterum viuificasti me*. Vnde & 70. id quod sequitur in Heb. *conuersus reduxisti me*, rectè verterunt, *iterum reduxisti me*. Nam ad eum sensum vtuntur verbo,

B שוב *sub*, vel שוב *shub*, conuertendi siue redeundi, cum altero. Hæc autem in futuro Kimhi exponit, existimans hinc deinceps Dauidem loqui in persona populi exulantis, & vaticinari de eius per Christum restitutione. *De abyssis terræ*, de extremis malis, & calamitatibus exaltasti me. Metaph.

24 *Multiplicasti magnificentiam tuam*, erga me, Heb. *meam*. Sed quia hæc sua magnificentia, siue magnitudo à Domino proficiscebatur, explicationis gratiam sic Septuaginta transtulerunt. Et *conuersus*, & iterum, & rursum (vt proximè) consolatus es me.

C 25 *In vasis Psalmi veritatē*. in instrumentis musicis. Vas in hac lingua generale ad omnia instrumenta, vt in *a*, Actis, *vas electionis Paulus*, (instrumentum & organum lectissimum.) *Sanctus*, ô sancte Israel. Nominatiuus more Græcorum Atticè, pro vocatiuo, id est, Deus, qui sanctificas Israelem. a *Act. 9. ver. 15.*

26 Et *anima mea quam redemisti*. exultabit, iubilabit, canet, vt sonat vox רנן *ranam*.

27 *Cùm confusi & reueriti*, verecundia & ignominia affecti, passiuè.

D

ARGVMENTVM.

Christi regnum iustum, pacificum, amplum, fœlixque fore.

1 Psalmus in Salomonem. LXXI. Heb. 72.

DEus iudicium tuum regi da: & iustí- A
tiam tuam filio regis.
3 Iudicáre pópulum tuum in iustítia: & paúperes tuos in iudício.
4 Suscipiant montes pacem pópulo: & colles iustítiam.
5 Iudicábit paúperes populi, & saluos fáciet fílios paúperum: & humiliábit calumniatórem.
6 Et permanébit cum sole, & ante Lunam: in gene- B
ratióne & generatiónem.
7 Descéndet sicut plúuia in vellus: & sicut stillicídia stillántia super terram.
8 Oriétur in diébus eius iustítia, & abundántia pacis: donec auferátur Luna.
9 Et dominábitur à mari vsque ad mare: & à flúmine vsque ad términos orbis terrárum.
10 Coram illo prócident Aethíopes: & inimíci eius terram lingent.
11 Reges Tharsis, & insulæ múnera ófferent: re- C
ges Arabum, & Saba dona addúcent.
12 Et adorábunt eum omnes reges: omnes gentes séruient ei.
13 Quia liberábit paúperem à potênte: & paúperem, cui non erat adiútor.
14 Parcet paúperi, & ínopi: & ánimas paúperum saluas fáciet.
15 Ex vsúris, & iniquitáte rédimet ánimas eórum: & honorábile nomen eórum coram illo. D
16 Et viuet, & dábitur ei de auro Arábiæ, & adorabunt de ipso semper: tota die benedícent ei.
17 Et erit firmamentum in terra in súmmis móntium, superextollétur super Líbanum fructus eius: & florébunt de ciuitáte, sicut fœnum terræ.

18 Sit

A 18 Sit nomen eius benedictum in sæcula: ante solem permanet nomen eius.
19 Et benedicêntur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.
20 Benedictus Dominus Deus Israel: qui facit mirabília solus.
21 Et benedictum nomen maiestâtis eius in ætêrnum: & replébitur maiestâte eius omnis terra, Fiat, fiat.
B 22 Defecêrunt laudes Dauid filij Iessæ.

---

1 Hunc Psalmum Salomoni dumtaxat dedicauit (vt peruersè quidam eum de Salomone exponant, Rabbinis, Midras, & Chaldæo deteriores, qui de Messia) quò Ecclesia roget, vt Christus rex in carnem veniat. Quin & fortassis Salomon non hic est nomen proprium, sed Patronymicum, (sic enim apud Hebræos propria pro Patronymicis & gentilitiis passim vsurpantur) pro Salomonio, Salomonide, id est, Salomonis filio, nepote, prole, ideſt, Christo à Salomone orto *a*. Vel appellatiuum, pro pacifico, id est, Christo rege verè pacifico, vt in Cant. Cantieor.

Psalmus hic totus Christo conuenit.

C *a Mat.* 1. *v.* 7 *Cant.* 3. *ver.* 7. 9. 11.

2 *Deus Iudicium tuum regi da.* iudiciorum tuorum, iuris tui notitiam, & zelum regi Messiæ da, vt secundum leges tuas, & instituta populum tuum regat, & moderetur. Vel potius iudicij tui rectionem, & administrationem. Nam precatur, vt mittat Christum ad iudicandum, regendum, & moderandum mundum, multis malorum fluctibus iactatum. Sic quod sequitur. *Iustitiam tuam*, iustitiæ tuæ dictionem, & dispensationem, tuum in hoc mundo inferiore thronum, & tribunal *b*. *Filio Pater* D *omne iudicium dedit* iuxta illud *c*, *Suscitabo Dauid germen iustum & regnabit rex, & sapiens, erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra.* In symbolo, *assidet in dextera Patris venturus iudicatum viuos & mortuos.* *Filio regis.* Quę regę appellarat, nunc vocat filium regis, vt qui *ex semine Dauidis se-*

b Ioa. 5. 22. *c* Iere. 23. *ver.* 5.

a Rom. 1. v. 3. *cundum carnem factus sit a*, ne quis Dauidem accipiat, qui rex quidem fuit, sed non regis filius. A

3 *Iudicare populum.* Infr. vt iudicet, regat, vindicet. Explicat superiorem versum. Græcismus, quo infinitiuus sumitur pro gerundio per Eclipsim τοῦ. Iudicandi causa, ad iudicandum vt iudicet *b*, *In iustitia*, *in iudicio*, iustè ex æquo, & ex iure, *pauperes*. afflictos & calamitosos à potentioribus oppressos.

b vt psl. 9. v. 33. & 43. & psl. 77. vers. 78.

4 *Suscipiant montes pacem.* ferant, tollant prop. Prosopopœia ad profundissimam, & copiosissimam fœlicitatem. Consequantur, habeant pacem, & iustitiam montes & colles, qui solent esse latronum, fugitiuorum, & perditorum hominum receptatores, & sæuarum belluarum latibula, in illis præsertim Syriæ, Palæstinæ & Arabiæ locis. *Pacem.* Pax Phrasi Hebr. omne boni & fœlicitatis genus includit. Vnde Kimhi hæc intelligit de rerum omnium abundantia. Nostri de Euangelio pacis, & reconciliationis cum Deo. Vt fertilibus annis montes & colles fructibus affluunt, ita per regnum & legem Euãgelicam conscientiæ afflictæ gratia Dei, pace, iustitia, dilectione abundant. B

5 *Et humiliabit calumniatorem.* Græcè Sycophantam. Hebr. oppressorem. Aliqui restringunt ad Diabolum: sed possit esse singulare de cunctis, pro plurali, per Synecdochen. Confer cum Esaia *c*. Defendet hic rex pauperes & oppressos, oppressoréque reprimet. C

c Esa. 11. v. 18. 19. 20. & 14. vers. 2. 3. 4.

6 *Et permanebit cum sole.* Sensum dumtaxat sequuntur. Quoniam enim Hebræi. *Timere* vsurpant pro Colere, sensus est. Colent eum fideles, quamdiu sol perstabit. Apud eos in perpetuum permanebit eius agnitio ac honor. Ad Verbum. Timebunt te, colent te (ô Christe) Per tertiam autem personam, verterunt Septuagin. vt explicarent, ad quem referretur hic timor siue cultus: nempè ad Christum, non Deum Patrem. Potuerunt etiam accipere per Metathesim poëticam יראוך *ierauchа*, pro יארוך *Ieeroch*. Nam ארך *arach* prolongari, diu permanere, longæuum esse. *Cum sole*, quamdiu extiterint Sol, & Luna, dum præsens erit Sol, & Luna. In eorum conspectu, id est, vsque ad consummationem sæculi, imò verò in æternum. In Græco πρὸ impropriè pro ἐνώπιον ἡμερῶν. Chaldæus. *Cum ortu solis, & in lumine lunæ*, id est, mane & vesperi, siue, iugiter colent eum. D

7 Desc

A 7 *Descendet sicut pluuia.* Descendet de cælis in terras gratè, optato, magna omnium voluntate, lætitia, vtilitate & commodo: Quod illustrat duobus similibus. *In vellus*, in detonsa prata, *super tonsuram.* Hebraicè, id est, herbam tonsam, germen excisum. Tam optatus descendet de cœlis Messias in regnum suum, quàm pluuia super herbam resectam & detonsam, vel stillicidia, id est, imber siue ros sitientem terrã conspergens, vt sucerescat & germinet, & vberiorem herbam reddat. Pluuia enim herbæ & terræ grata est, ac vtilis. Pluuia & stillicidia,
B symbola gratiæ, quam suo de cœlis descensu attulit, ea tamquã rore humectans & refocillans Iudæos & Gentes, id est, vt aliqui interpretantur, vellus & terram. Aliqui vellus non pro detonsione herbæ, sed lanæ accipiunt, vt sit allusio ad vellus Gedeonis *a*, de descensu Domini in vterum virgineum.

a *Iud. 6. ver. 37.*

8 *Orietur in diebus.* Florebit, germinabit prop. iustus. Florebunt ipso regnante plurimi iusti (& germinabit copiosa pax. Non mundi, sed Dei, quæ exuperat omnem sensum, & est tranquillitas cordis ac conscientiæ *b*. Quamquam & nascente Saluatore sub Augusto orbis totus à præliorum strepitu quiescebat, in signum veræ
C pacis, quam ipse in mundum afferebat. *At* 70. legerunt צדיק *tsedech*, non צדיק *Tsaddic*, Iod pro Segol. Atq; hinc. *Iustitia*, est gratia Dei iustificans. quo modo passim accipitur apud Paulũ *c*. Aliàs virtutis actio, & quod sequitur, *Abundantia pacis* copiosa conscientiarũ tranquillitas & remissione peccatorũ. *Donec auferatur luna.* tollatur. Donec non sit, prop. i. vsque ad consummationẽ mundi, imò verò perpetuò, quamdiu luna permanserit. Sed voluerunt docere lunã non abituram in nihilũ, sed auferendã dumtaxat ex isto statu corruptionis & mutationis. Nunc enim inseruiẽs hominibus varium habet lu-
D men, & instabile, modò plena, modò dimidia, nũc crescens, nunc decrescens, nunc deficiens, nunc vna, nunc altera tantùm parte lumen à sole susciens, prout variis modis Soli obiicitur. Tum autem auferetur secundum imperfectionẽ, non subsistentiam, secundũ qualitates, non essentiam: quoniã ad statum perfectiorẽ reducetur, ab omni motu, & instabilitate liberabitur, plene omnibus ex partibus à Sole illuminabitur, ídq; in perpetuũ, & multo splendidius. Sic perpetuus effectus regni Christi iustitia, pax, gaudium in Spiritu sancto,

b *Ioan. 14. vers. 27. & 16. vers. 27.*

Pax Dei quid.

c *Rom. 3. v. 22. & 4. v. 3.*

Luna quomodo auferenda.

remissio peccatorum, & gratiæ infusio. A

9 *A flumine vsque ad terminos.* Euphratem intelligunt, quoúsque pertinebat regnum Dauidis & Salomonis. Hunc, iam fluuium tranabit gloria & potestas Christi, vt ei subiiciatur orbis terrarum ab Oceano Orientis ad Oceanum Occidentis, ab Indico ad Gaditanum, ab vno mari ad alterum oppositum. Demonstratur vniuersale dominium Christi hominis super omnem terram intra terminos istos contentam, vt proinde magna insula à veteribus Geographis appelletur.

Christi Dominium vniuersale.

10 *Coram illo procident Aethiopes.* Heb. generaliùs, squallentes, qui habitant in locis squallentibus, aridis & desertis, deserti incolæ. *Lingent*, osculabuntur in signum reuerentiæ & seruitutis, prostrati ore attingent terram, se humillimè subiicient, adeò vt terram osculentur ad testificandam seruitutem. Docet remotissimos quosque populos, & longè ab omnibus dissitos hominibúsque incognitos, ad hunc regem esse conuertendos. B

11 *Reges Tharsis.* Maris. Tharsis in genere mare significat, aliquãdo contrahitur ad regiones Indiæ, & Ciliciç. Nam vox etiam Hebræa תרשיש *tharsis*, vtróslibet populos designat. Hîc videtur respicere Indiam, ad quã singulis trienniis Salomõ naues mittebat, vt inde aurum, & cæteras Orientis diuitias acciperet. *Insulæ.* Nominatiui casus. Insulani. In Oceano Indico & Eoo infinitæ sunt insulæ auriferæ. Aurea Chersonesus, Taprobana, Iaua maior, Mesana, Sarangonis, Paulogon, Solor, Humana, Calagana, præter Peruanas & Americanas regiones, atque insulas. Plures aromatum gemmarum & rerum aliarum pretiosarum procreatrices. Quas omnes Insularũ nomine comprehendit. *Arabum.* transposuerũt verba fontis, in quo Sabæi Æthiopes Arabicis præponuntur, & prius nomen Christo dederint, & cõstantius. Nam vsque hodie regnũ eorum Christianissimum viget Preto Ioanne Principe. Fortasse cõfuderunt differentiã inter שבא *Sheba* per ש & סבא *Seba* per ס, secũdum quam prius significat Sabæorum Æthiopiam, posterius Arabiam fœlicem, cuius Metropolis Saba in monte sita, de qua Virgil. *Solisque est thurea virga Sabæis*, & alibi. *India mittit ebur, molles sua thura Sabæi*. Sed quàm rectè mox *a Saba* Æthiopiæ, à Saba filio Chus, & regina Saba. Sic Esaias loquitur *b* Tertull. aduersus Marcionem C D

In Aethiopia viget Christianismus, Preto Ioanne principe.

a vers. 16.
b 49. v. 23. & 60. v. 6.

A Sionem,[a] hunc locum citat. *Nam magos* (inquit) *reges habuit Orientis*,[b] &c. Sic & plerique veteres ad docendum Magos non solùm fuisse sapientes, sed & reges[b]. Et sanè attingit Magorum ad Christum puellum profectionem, cum pretiosis thesauris auri, thuris & myrrhæ. Cuius rei vmbra præluxit in Salomone, ad quem è Tharso, Arabia, & Sabæa munera delata sunt.

[a] *libr. 3.*

[b] *Matth. 2. vers. 2.*

12 *Et adorabunt eum.* Hoc ita propriè conuenit Christo, vt neque Salomoni, neque alij cuiquam vlla ratione congruere possit.

13 *Quia liberabit pauperem.* Quæ his tribus versibus 13. 14.

B 15. promittuntur, quotidiè præstat Christus, & in hac vita, & in cuiusque morte, at plenius iudicij die, quando miseris & pauperibus ad dexteram collocatis, in illorum contemptores durissimam feret sententiam. *A potente.* יעשׁד *Missuah* legunt Septuag. appositè, יעשׁ, *Suah* autem diuitem, potentem, prodigum significat, quasi

c *Iob 30. 19. & 34. v. 24*

clamosum: Nam diuites altè clamant & fastuosè. Masoretæ adhibent alia puncta, משׁוע *Mesauvea*, nempè Benoni Piel: *Liberabit pauperem clamantem & conquerentem.*

C 14 *Parcet pauperi & inopi.* Miserebitur, propitius erit, propriè. Euthymius pauperem Gentes interpretatur, inopem, Iudæos, qui crediderunt diuini auxilij ope.

15 *Ex vsuris.* à fraudibus, violentiis & iniuriis diaboli, Tyrannorum. *Honorabile*, ἔντιμον, pretiosum, τιμὴ, honor & pretium. Sic respondet propiùs Hebræo, *& pretiosus erit sanguis eorum coram illo*, ideſt, mors eorum, vt infrà *d*, *Nomen*, ὄνομα. Sed fortassè Septuag. verterant κῶμα, sanguis. Vita eorum erit illi cara & pretiosa, neque impunem habebit eum, qui eorum sanguine se cruentarit.

d *Psal. 115 vers. 15.*

16 *Et viuet*, quia mors illi non dominabitur. Quare vbi

D gustauit mortem, intra triduum in auras rediit, semper victurus vita fœlici & beata, sicut impossibile erat teneri illum ab inferno. *De auro*, se & sua pij huic regi dabunt & offerent. *Arabiæ.* Hebraicè שׁבא *Scheba*, per ש, Shabææ, vnde regina Austri fuit, quæ ad Salomonem regem, mota eius fama, peragrata est. Nam eo alluditur, vt Salomon Christum in multis retulit. Confuderunt ergo cum סבא *Sebá*, Sabæa regione Arabiæ felicis per ס, sed parum aptè: Nam Arabia non recensetur inter regiones auriferas, vt Aethiopia, id est, totum littus Aphricæ à Promõtorio Viridi ad mare rubrũ. Aethiopia

enim veteribus cognita, & Aethiopia noſtris temporibus aperta, auro abundat, & nihil penè aliud mercatui exponit, Cephala videlicet, Argina, Nigritæ, Mozambica, Guangara &c. Porrò hæc Shabæa eſt, quam Ioſephus *a* à Cambyſe rege Meroen ex ſororis nomine cognominatam ſcribit, Nilóque, & duobus aliis fluuiis Aſtab & Aſtabor circumcinctam, à qua clima *Ἀπὸ μερόης*, apud Aſtronomos, & antiqua regia imperatorum Aethiopiæ. *De ipſo περὶ αὐτοῦ*. Hebr. orabunt pro ipſo, precabuntur *ei ſicheiu*. Antropopathos de Chriſto loquitur, vt de rege optimo, pro cuius incolumitate, & vitæ diuturnitate aſſiduè rogat populus. Quin & populus *b* precabatur, *Hoſanna filio Dauid, Hoſanna in excelſis*, id eſt, ô tu qui es in excelſis, ſalua quæſo, ſalua filium Dauid. Nam verbum הושיעה *Hoſi*, ſiue ſaluandi, Hebraicè conſtruitur cum datiuo. Sed nec dubium, quin quotidiè oraret, vt regnum illius emergeret, vt ſine timore de manu inimicorum ſuorum liberatus, ſeruiret illi. Quod ad humanam Chriſti naturam refertur. Poſſit etiam referri ad eius corpus myſticũ & regnum. Pro regni eius ſucceſſu perpetuò orabunt, próque Eccleſiæ pace. Etſi autem *περὶ* cum Genitiuo, Græcè etiam *pro* ſignificet, Noſter tamen interpres *De*, in communiore acceptione tranſtulit, vt doceret pro Chriſto non fuiſſe orandum, vt pro reliquis hominibus, nempe pro ipſius perſona, quæ aliorum precibus apud Deum non indigebat, ſed pro ipſius regno, id eſt, Eccleſia, vel membris, qui ſumus nos. In Hebræo בעד *Bahad* ſumi poteſt pro *Per propter*. *Adorabunt per ipſum ſemper*, eius nomine *c*. Propter, & per ipſum Patri ſupplicabunt *d*. Hinc nos cunctas preces claudimus. *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, tamquam per mediatorem, redemptorem, & pontificem.

17 *Et erit firmamentum*. Firmus, & ſolidus cibus. Epithetum frumenti, quo vita hominis continetur, & ſuſtentatur, apud Septuaginta, vt infrà *e*, imò verò apud ſcriptores ſacros, vt Eſaiam *f* משען *Miſhan*, fulcimentũ panis, vbi noſter, *robur panis*, & in Leuitico *g* baculus panis, quaſi fulcrum, quia inquit illic Abben Ezra: *Panis, cor hominis firmat, fulcit, ſuſtentat h*, Vnde Hebraicè, *Pugillus*

a *Li. 2. Antiq. c. 5.*

b *Mat. 21. 9.*

De ipſo. 1. Chriſto, & nõ pro chriſto orandum.

c *Ioan. 14. verſ. 14. & 16. ver. 24.*

d *Epheſ. 2. verſ. 18.*

e *Pſal. 104. verſ. 17.*

f *Eſa. 3. 1*

g *Leui. 26. verſ. 45.*

h *Pſal. 103. verſ. 15.*

A *gillus frumenti*, vel iuxta Hebraicum, *Fulcimentum panis*. Est autem Hyperbole. Ex paucis granis etiam in cacuminibus montium, quę solent alioqui esse infrugifera, maxima proueniet seges, quæ & superet Libani altissimas cedros altitudine, vel tam procera sit, vt agitante vento talem aristis sonitum edat, qualem arbores Libani. Veteres Hebræi, vt hîc citat R. Salomon, de quibusdam Chuscaoth, (id est placentis) tempore Messiæ interpretantur (Eucharisticis haud dubiè hostiis, & panibus) delicatissimis vbique offerendis, & percipiendis. Quare Ionatham transtulit, vt notat Paulus Burgensis: *Erit placenta triticin capitibus Sacerdotum.* Et Rab. *Eucharistiæ sacrificium Rabbini, vt deliueent.*

B Mose Haddarsan obseruat istud esse mysterium Melchisedec, quo dicitur Sacerdos Dei altissimi *a*. Cuncti enim Rabbini tradunt panem, & vinum ab ipso prolatum, fuisse mystica, ac retulisse partim Mosis sacrificia farinacea, & libamina, partim Messiæ. *Superextolletur*, superabit Libanum, vel Libani syluã, præ altitudine. Libanus, & mons, & syluа. Heb. *Concutietur, commouebitur, vt Libanus. Eius*, firmamenti, id est, fruméti, quo vita hominis firmatur, & sustétatur. Nã Prono. est masc. generis. Heb. & Græcè, ne quis ad terram referendũ censeat. *De ciuitate*, qui sunt de ciuitate, ciues. Genus Metonymiæ *a Gen. 14. 18*

C Hebraicæ, vt supra *b*. *De fontibus Israel*, id est, qui estis de fontibus, & origine Israël, & infra *d*: *Laudate Dominum de cœlis*, vos qui estis de cœlis, cœlites. Ciues ergò, & oppidani florebunt, & multiplicabuntur, vt solet gramen, siue herba tenella in agris. De incredibili prouentu fidelium, siue credentium in Christum. *b Psal. 67. vers. 27. c Psa. 148. 1.*

18 *Ante solem permanet nomen.* Ante solis ortum, id est, ab æterno. Chaldaicè: *Ante solis ortum præparatum fuit nomen eius*, siue fixũ, & permanens. Vnde Chrysostomus *d*, ad diuinitatem, & maiestatem Christi refert, in qua ipse permanebat, antequam sol existeret. Vel sole durante, & stante, quamdiu stabit sol, in æternum. *Permanet*, *d In 2. Esaiæ*

D Hebraicè ינון *Innon, filiabitur*, propriè (Abben Ezra) filius erit, filius apellabitur (à נין *Nin* filius) nomen eius, quamdiu durabit sol. Vnde veteres Hebræi tradiderũt יונון *Innon*, vnum esse è Messiæ nominibus. Cæteræ interpretationes hanc non æquant. Perseuerabit propagabitur, celebrabitur, præparabitur, ab vna generatione

tione in aliam transibit Christi nomen, dum sol erit. A
Potuerint legere יכון *Iccon* per כ *caph*, non נ *nun*, vel vnum pro altero sumere propter affinitatem literarum. כון *con* autem est præparare, vt hic sumpsit Chaldæus, & stabile firmumque esse, siue permanere.

19 *Omnes tribus terræ.* Hæc propheticè interiecerunt Septuaginta, vt significarent esse allusum ad promissionem Abrahæ factam *a*, Chaldaicè: *Et benedicentur meritò eius omnes populi. Magnificabunt*, beabunt, propriè, beatum prædicabunt.

a Gen. 12. 3. 18. ver. 18. 22. vers. 18. & c.

20 *Benedictus Dominus Deus.* Sit. Est enim votum, & optatio. *Solus.* Consule infra dicenda *b*. B

b Psal. 135. vers. 4.

21 *Benedictum.* Sit, vt suprà. *Et replebitur*, vt repleatur. Hanc phrasim explicamus infrà *c*. Vel est pro imperatiuo *repleatur. Fiat, fiat.* Amen, & Amen. Signaculum siue clausula librorum quatuor primorum huius operis. Vtinam ista contingant, & perficiantur.

c Psal. 140. vers. 6. & 142. vers. 4.

22 *Defecerunt laudes Dauid.* Atque hic est Psalmus à Dauide postremò omnium conscriptus, & quasi testamento Salomoni filio relictus, vt fidem, & expectationem Messiæ ei commendaret. Nec tamen positus suo loco per hysteron proteron: quoniam in hoc opere C minimè seruatur ordo temporis, sed doctrinæ, consilij, ac voluntatis. Hunc nempè vltimum composuit, tametsi secundum collocationis ordinem in hoc opere non inueniatur vltimus. R. Ioseph: *Consummatæ sunt preces Dauid*, id est, quando ista fuerint impleta, tunc perficientur vaticinia, vota, & optata Dauid (vt cum Christus in cruce dixit: *Consummatum est*, de impletis in sua perpessione optatis, & Scripturis.) Hæc vt euenirent, summa fuit votorum ipsius, fuit hic finis, quem in omnibus suis Psalmis Dauid concupierat. Sic Hieronymus: *Completi sunt, siue, finiti Hymni Dauid, quoniam totam plenitudinem, & finem iam enarrauerat.* Alij aliter, sed alienius. D

Deo Iesu Christo, quem tam eleganter Dauid cum reliquo in opere, tum in hoc Psalmo cecinit

Laus, & Gloria.

IN

PSALMOS

DAVIDIS VVLGATA EDITIONE COMMENtariorum,

A G. GENEBRARDO THEOlogo Parisiensi, Diuinarum, Hebraicarúmque litterarum Professore Regio instructorum.

Pars secunda.

Trium postremorum Psalterij librorum, id est, à Psal. CXXII. vsque ad finem expositionem continens.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.
M. D. XCII.

A

LIBER TERTIVS
PSALMORVM.

***

B

ARGVMEMTVM.

Improbos in hac vita fœlices esse. Probos, qui indè commouentur, ex fine & exitu, quòd sua quemque tandem maneant præmia se debere consolari.

1. Psal. Asaph. LXXII. Heb. 73.

C

QVàm bonus Israel Deus: his qui recto sunt corde?

3 Mei autem penè moti sunt pedes: penè effûsi sunt gressus mei.

4 Quia zelâui super inîquos: pacem peccatôrum videns.

5 Quia non est respêctus morti eôrum: & firmamêntum in plaga eôrum.

6 In labôre hóminum non sunt: & cum hoD mínibus non flagellabûntur.

7 Ideo ténuit eos supérbia: opêrti sunt iniquitâte, & impietâte sua.

8 Pródiit quasi ex ádipe iníquitas eôrum: transiêrunt in affêctum cordis.

9 Cogitauêrunt, & locûti sunt nequítiam: iniquitâtem in excêlso locûti sunt.

10 Posuêrunt in cœlum os suum: & lingua

eôrum transîuit in terra. A

11 Ideo conuertêtur pópulus meus hîc: & dies pleni inueniêntur in eis.

12 Et dixêrunt, quómodò scit Deus: si est sciéntia in excêlso?

13 Ecce ipsi peccatôres, & abundântes in sæculo: obtinuêrunt diuítias.

14 Et dixi, ergo sine causa iustificâui cor meũ: & la ui inter innocêtes manus me as. B

15 Et fui flagellâtus tota die: & castigátio mea in matutînis.

16 Si dicébam, narrâbo sic: ecce natiônem filiôrum tuórum reprobâui.

17 Existimâbam, vt cognóscerem hoc, labor est ante me.

18 Donec intrem in sanctuárium Dei: & intélligam in nouíssimis eôrum.

19 Verúmtamen propter dolos posuîsti eis: deiecîsti eos, dum alleuarêntur. C

20 Quómodo facti sunt in desolatiônem? súbitò defecêrunt, periêrunt propter iniquitâtem suam.

21 Velut sómniũ surgéntiũ Dómine: in ciuitâte tua imáginem ipsôrũ ad níhilũ rédiges.

22 Quia inflammâtum est cor meum, & renes mei commutâti sunt: & ego ad níhilum D redâctus sum, & nescîui.

23 Vt iumêntum factus sum apud te: & ego semper tecum.

24 Tenuîsti manum déxteram meam, & in voluntâte tua deduxîsti me: & cum glória suscepîsti me.

25 Quid enim mihi est in cœlo: & à te quid vólui super terram?

26 De

A 26 Defécit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in ætérnum.
27 Quia ecce, qui elóngant se à te, períbunt: perdidísti omnes, qui fornicántur abs te.
28 Mihi autem adhærére Deo bonum est: pónere in Dómino Deo spem meam.
29 Vt annúnciẽ omnes prædicatiónes tuas: in portis filiæ Sion.
B

---

1 ASAPH nobilis Musicus tempore Dauidis [a], cuius nomine extant 12. Psalm. cùm magnæ parti aliorum modos fecerit. Eius spiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus Ecclesiæ tristibus meditaretur. Vnde hic tertius liber continet ferè perpetuas querimonias. [a] 1. Par. 6. v. 39. & 16. v. 39.

2 *Quàm bonus Israel Deus*, certè, profectò. Heb. est certa assertio, contra quam subiiciet carnis tentationes, siue rationes. Blandimentum hoc præmittit, ne Deus offendatur sequẽti querimonia, quæ probos perpetuò exercuit [b]. *Israel*. Datiui casus. Beneficus Israëlitico populo, siue Iudæis, & fidelibus, nimirum iis qui recti sunt corde. Vnde Græcè præmissum habet articulum Τῶ, Heb. Lamed: *Hu qui*. Appositio. ἑρμηνευτικὸν enim docet, quem Israëlem intelligat. Vel est Asyntheton (&) his qui, &c. Vt erga omnes sit beneficentissimus, at singulariter erga Israëlitas, id est, fideles, eos maximè, qui puro sunt animo, & conscientia. C [b] Ier. 12. v. 1. Abac. 1. v. 13. Iob 21. vers. 1. &c.

3 *Mei autem penè*. Moueri pedes, effundi gressus, Prouerbiũ Hebraicũ, pro declinare à recto, labi, vacillare cogitationibus, deficere ab aliqua re. Pugnam spiritus & carnis pingit. q.d. penè in his tẽtationibus succubui. D

4 *Zelauí super iniquos* grauiter commotus sum & ardenter. Zelus feruor quidam animi propter res indignè factas. Alij, ad æmulationem prouocatus sum. *Pacem*, prosperitatem. Zelus quis.

5 *Quia non est respectus*. Consideratio de morte. Eam non considerant, neque respiciunt. Mortem non curant, neque eius timore afficiuntur. Sine eius metu moriuntur, non eam ponunt ante oculos, ne hoc illos affligat. Quare Hieronymus. *Non cogitant de morte sua*.

& Chal. *Non terrentur, neque conturbantur propter diem mortis suæ.* Legi fortasse possit *Despectus*, ἀνάδοτος, renutus, despectus, repulsa, Hyperbole. Non renuunt mortem præ dierum multitudine: vel passiuè, non despiciũtur, non reiiciuntur in morte, curantur nullius rei, & officij indigi, & in sinu suorum moriuntur sine cruce. Fortassis Septuag. verterant ἀνάδεσις, religatio, constrictio. Nam Heb. ad verbum, *non* (sunt) *constrictiones, sine vincula morti eorum*, quæ est Periphrasis extremæ senectutis poëtica. q. d. perueniunt ad extremam senectutem, quo tempore, vt fructus valdè maturus ex arbore, sponte decidit anima è corporis vinculo. Vincula metaph. sunt impedimenta, vel tormenta, & cruciatus: & sic vertit Aquila, nulli cruciatus interueniunt morti eorum. Nostra lectio non immutat sententiam. Non respiciunt suam mortem, ad eam non attendunt, tam blandè & suauiter moriuntur, vt mors istis inopinatò accidat. *Et firmamentum.* Septuaginta hìc sensum dumtaxat sequuntur: firmum est robur in plaga eorum, ne eis quidem plaga nocet, morbus, res aduersa: è plagis conualescunt, nec illis obruuntur, vel pereunt: sunt firmo robore in morbis, & rebus aduersis. Aliqui actiuè, plaga, qua alios afficiunt, est fortis & vehemens. Potentes sunt in nocendo. Ad verb. *Et vinida est fortitudo eorum.* Alij per Zeugma repetunt negationem. Non est firmamentum, non est firmitas, stabilitas, duratio in ipsorum plagis. Celeriter explicantur è calamitatibus. Sic Romanum Psalterium: nec firmamentum in plaga eorum. A B G

6 *In labore hominum* Humanis miseriis non agitantur, neque cum cæteris flagella patiuntur: communes miserias non experiuntur.

7 *Circumdedit eos superbia*, velut torquis cinxit: torquauit prop. *Operti sunt*, oppleti & contecti sunt violentia & scelere: cooperti sunt flagitiis, & facinoribus, tou sunt iniqui & impij. Ad verb. *involuit* (vt) *habitus violentia eos*, id est, operti sunt veluti veste, violentia & iniquitate. Chaldæus totum versum sic reddit: *Propterea coronauit eos superbia, corona, quam imponunt capitibus suis è rapina sua.* D

8 *Prodiit ex adipe iniquitas* Impiorum prosperitas poëticè describitur. *Ex adipe*, præ adipe. Metaph. quasi ex, vel

A vel præ abundãtia, saturitate; ob prosperitatem. Rerum affluentia efficit, vt adeo sint iniqui & improbi, atque expleant cordis desideria & cupiditates. Nam in posteriore membro est Asyntheton. (*Et*) *transierunt. Iniquitas eorum.* Explicarunt Metaphoram contextus Hebraïci, *Oculus eorum, præ nimia pinguedine egreditur è suo orbe, & eminet.* Gall. *Leur œil sort dehors enflé de gresse.* prominet propter pinguedinem, vel censuerunt עיניהמו *eenemo.* idem pollere ac עניהמו, *anonemo. in affectum,* in vota cordis. Heb. *in picturas vel imaginationes cordis.* Sic appellant affectus, desideria, vota, optata. Ea (in-
B quit) perfecerunt: quod corde expetiuerunt, executi sunt. Euthymius. *Transierunt in dispositionem cordis.* i. venerunt in habitum iniustitiæ.

9 *Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam.* Dissoluunt se prop. (in omnes cogitationes) se variis modis torquẽt, tabescunt cupiditate malè agendi. *In excelso*, quasi è cælo, vel è loco eminentiore, è sublimi statu & potentia: Inde enim cæteros sibi infrà positos despiciunt. Ad verb. ex alto. Græcè, ἐκ τὸ ὕψος, in excelsum, Accusatiuo casu, in altum, sublimiter, superbè, elatè: vt Latinè, extollere in cælum. Minus Hebræo respondet, in altùm,
C i. contra cælum, & residentẽ in cælo, & si id mox canat.

10 *Posuerunt in cælum os suum*, contra cælum, Metonym. contra Deum & cœlites, qui in cælo habitant, cælum ipsum lacessunt & attingunt, non magnificiunt blasphemare, vt cùm Dionysius commisso sacrilegio Deum dicebat sacrilegis bonam nauigationem concedere. *Transiit in terra*, peruagata est per terram. Gall. *Sa langue trotte par la terre.* Loquuntur in terra liberè & licenter, vbique exerunt linguam suam audacter, temerè, & citra cuiusquam metum: impunè quicquid volunt loquuntur, cùm alij submissè cogantur loqui, la-
D xant in omnes linguam suam, nemini parcunt, de rebus omnibus temerè loquuntur. Chald. *Posuerunt in sanctos cælorum os suum, & lingua eorum vsit* (afflixit) *sanctos terræ.*

11 *Ideo conuertetur populus meus.* Heb. *Eius*, Dei scilicet. Sed ad tollendam pronominis ambiguitatem, satius fuit sic vertere. *Hic*, Aduerb. pro, huc: eò redibit, vt dicat quod sequitur. [a] Ad sequentem querimoniam redigentur homines pij. Aliqui, Reuertetur huc, in hanc

a *Vers. 12.*

offensionem & scandalum : repetet subinde hoc Deo nos non esse curæ. Huc se conuertet, vt contempletur, cur impij omni fœlicitate fatientur. *Pleni.* Genit. casus Heb. vnde lego in Græco πλήρους, non πλήρεις. Vnde & Hebræi sub. calicis. *Dies pleni* (calicis) *inuenientur in eis.* i. plenæ afflictionis. Calix enim apud eos est symbolũ calamitatis. Ideò plenè & abundè affligetur populus tuus, quòd sic cuncta impiis succedant. Septuag. facilius & doctius exprimunt, quàm Rabbini, רמיר *vme* pro רימיר *veiame* per Aphæresin poëticã, ומצר *imtsu* pro ימצהר *imtsiu* per Synæresin, vt solent non modò apud Poëtas, sed etiam oratores, quiescentia Lamed א, & lamed ה confundi. Hoc qui non obseruant, vertunt, Et aquæ pleni (calicis) exprimuntur eis, longè obscurius, eodem tamen sensu, graues ærumnas exugent, magnum dolorem concipient de prosperitate impiorum : vel ex Anonymo, largiter flebunt. A B

12 *Si est scientia in excelso*, an, ecquónam modo, interrog. *Scientia*, notitia eorum, quæ hîc eueniunt. Conflictus carnis & spiritus, dum homo offenditur impiorum fœlicitate.

13 *Abundantes in seculo*, quieti sæculi prop. Qui fœlices sunt in hoc mundo, multiplicarunt opes. C

14 *Iustificaui cor meum*, purificaui. Frustrà sollicitus fui, vt opera mea essent pura. *Inter innocentes.* Ad verb. in innocentia. Manus meas puras ab omni scelere, & ab omni improborum consortio conseruaui. Duo pietatis capita, cordis puritas, & manuum. i. operum externorum innocentia.

Duo pietatis capita quæ.

15 *Castigatio mea in matutinis*, increpatio, passiuè ex Abben Ezra, qua ego castigor. Et si quid peccaui, subitò fui castigatus, statim dedi pœnas : vix dum surrexi, cùm sensi Deum meum peccatum punientem. *In matutinis*, quotidiè, singulis matutinis. Singuli solis exortus penè aliquam nouam afferunt molestiam. Nonnulli, subitò : ab ipso mane & aurora, ab ipso primo diluculo. Alij, ab ætate prima, à pueritia. D

16 *Ecce nationem filiorum*, Si hunc in modum loquar, ecce iniuria afficio filios tuos, & electos, quasi tibi curæ non sint : cùm *tu eos, quos diligis, castiges*[a], *& affligas*[b], In eos peccaui, vt qui perpetuò à te conseruentur, vel, vt qui me aliter docuerint : eorum vitam & studium improbaui,

a *Heb. 12. ver. 21.*
b *Act. 14. v. 6.*

A probaui, quasi se frustrà in tui cultu exerceant, etiamsi maximis crucibus premantur. Nodum in scirpo quærunt, qui inuersum verborum ordinem putant. *Dicebam, si narrabo sic*, vel per Parenthesin. *Si (Dicebam) narrabo sic.* Nam fons id non patitur propter Maccaph. Est ergo sensus planus, Si apud me dicebam, si cogitabam, quod sequitur. Si dicebam, me ad hunc modum narraturum de Dei prouidentia, déque eius iudiciis & factis, sanè filios tuos condemnaui, in probos & sanctos præuaricatus sum, & egi perfidè, iniurius piis fui, vt qui ex eorum miseriis statuerim de tua erga ipsos
B incuria & neglectu. Iniurius est piis, qui eos vanè dixerit Deum colere.

17 *Existimabam vt cognoscerem*, Cogitaui de hoc cognoscendo, déque eius rei causa comprehendenda: sed difficultas laboriosa mihi obiicitur, donec eam penitùs contempler in tuo sanctuario. i. cælo. Video me ad cognitionem eius peruenire non posse, nisi quando tu me hoc docebis in cælo. Pronomen, *Hoc* debet cum verbo præcedenti construi. Hoc nimis est arduum mihi ac difficile. Deinde quod sequitur, cadit in sequentem
C versum, *Labor est ante me, donec intrem in sanctum Dei domicilium*, vbi istius arcani consilij rationem discam & percipiam. *Ante me*, in oculis meis. i. mentis meæ. Nazianzenus [a]. *Vbi Dauid* (inquit) *ob eos qui rebus omnibus immeritò abundant, æstuauit, mœroréque confectus est, iam cogitationes suas ad alterum vitæ tribunalis, præmiaq; vtriq; vitæ recondita mittit, sicq; demum perturbari desinit, animiq; molestiæ medetur.*

a *Epist. 66. ad Philagrium.*

18 *In sanctuarium Dei.* i. cælũ, quod Deus inhabitat: [b] Chaldæus. *Vsque ad tempus redemptionis, quo veniam ad*
D *sanctuaria Dei, & intelligam finem eorum.* Alij, in Ecclesiam, vbi vnica est veritatis & sapientiæ ad dissoluendas eiusmodi quæstiones schola, & domicilium, *Et.* Non habetur in Hebr. sed subaud. per Asyntheton: Et donec intelligam quis futurus sit eorũ exitus, quid eis eueniet ad extremum. Impiorum exitus cognoscitur in altero sæculo, indeque Dei iudicia.

b *Deut. 33. v. 27.*

19 *Verumtamen propter dolos*, Interim in hoc mundo aliqua ratione lenire hunc suum dolorẽ, zelum, commotionem possunt pij: Nam propter dolos posuisti eis, mala sup. per Eclipsim, quæ expressa est in Græco

κατὰ, in Psalt. Romano, & apud Cassiodorum. Eodem recidunt Hebr. *In lubricitatibus ponuisti.* sup. pedes, vel quid simile. Veluti in lubrico loco constituros deiicis in præcipitium. Qui enim in lubrico consistunt, leui propulsione ruunt. Aliqui intelligunt bona, quæ dicantur lubrica, quòd qui per ea ingrediuntur, facillimè labantur. *Dum allevarentur*, Antithesis ad Verbum *deiecisti* τῷ ἐπάρσεως; dum eleuarentur ad opes, potentiam, successus. Legunt לְמִשּׁוּאוֹת *lemashuoth* per ש siniistrum, Masoretæ autem per dextrum; *in desolationes, in vastationes cadere fecisti.* Non immutatur sensus Perpetuò enim docetur res impiorum prosperas non habere firmitatem, sed perire breui. A B

20 *Quomodo facti sunt in desolationem*, Insultatio repentina. *Propter iniquitatem.* Heb. *ab horroribus*, i. propter horrores suorum peccatorum. Alij, horribili modo perierunt. In singulis membris repetendum, *Quomodò.* Nam eis tot modis insultat: Quomodo subitò defecerunt? Ecquonam modo consumpti sunt à repentinis terroribus diuinitùs immissis?

21 *Velut somnium surgentium Domine*, quod euanescit quàm celerrimè, estque inane, quamquam videatur delectare dormientem: vt apud Lucianum Mycillus, cùm expergisceretur, sensit omnẽ fœlicitatem, quam somno conceperat, euanuisse: & [a] Esaiam, *Sicut somniat esuriens se comedere, cum autem expergefactus fuerit, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens se bibere, & postquàm expergefactus fuerit, adhuc sitit, & anima eius vacua est. In ciuitate*, in ipsorum vrbibus, in quibus suspiciebantur & florebant, imaginem. i. vmbrã, vel adumbrationem, imaginariam & fluxam eorum conditionem, inanem & vanam, vmbratilem eorum statum, potentiam, fœlicitatem abolebis, eos cum ipsorũ imaginibus & stemmatibus ad nihilum perduces, vt ne eorum quidem vmbra, & vestigium supersit. Eorum imaginariam fœlicitatem nihil esse demonstrabis. Imago etiam pro specie, apparentia. Ne eorum quidem species vspiam erit. *Tua.* Non habetur in fonte. Itaque in genere de vrbibus intelligo. In ciuitate tua, i. quam dederis eis possidendam. Alij de ciuitate superna & cœlesti. Studiò dumtaxat nouitatis Recentiores בְּעִיר *bahir* vertunt, in *Expergisci. Cum expergefacti fuerint*, pro *in ciuitate, in vrbe,* C D

a *Esa. ca. 29. ver. 8.*

A *vrbe*, cùm sententia multò sit planior & neruosior, nec ה *He* symbolum, Hiphil soleat cum ב *be* in infinitiuis contrahi. Hoc tamen Chaldæus sequitur. *Sicut somnium hominis euigilantis, in die iudicij magni euigilabunt è domo sepulchri, in ira imaginem eorum despicies.*

22 *Quia inflammatum est cor meum.* Antithesis superiorum per Hyperbaton trium versuum. Sententia enim cadit in 24. vers. *Tenuisti*, &c. Impij, quibus omnia fœlicia contigerunt, perierunt, & in nihilum redacta est eorum imago. Contrà, meam manum dexteram sustẽtasti, benevolentia magna deduxisti me, & cum gloria
B excepisti, quia *inflammatum est cor meum*, id est, vstum & cruciatum. Sic *Vri* Latinis est cruciare Metaph. *Et renes mei immutati sunt*, alterati, malis affecti & crucibus, *& ad nihilum redactus sum*, valde humiliatus & abiectus, propter varias calamitates, *& nescivi*, quorsum sup. id fieret, vel quò me verterem præ malorum mole (est enim aposiopesis.) Denique quia *vt iumentum factus sum apud te* oneribus oppressum, & interim, *ego semper tecum fui*, nec à te sum abalienatus vmquam, sed perpetuò
C mansi in tua fide & cultu (Illud enim est, *Et ego semper tecum.*) q.d. quia nullis rebus, quantumuis difficilibus & aduersis abductus sum à tuo cultu, *tenuisti manũ meam*, &c. Nicetas ab hac interpretatione non abluditª exponens de concupiscentiæ in continentiam mutatione. Nam per lumbos & renes concupiscentia solet indicari, quòd illa in his partibus æstuet. Suntautẽ lumbi in antica parte, renes autẽ in postica. Qui hoc Hyperbaton trium versuum non perceperunt, affingunt obscuriorem sententiam, vt redeat ad suum zelum & tentationem: quam quia à Rabbinis recentioribus vt
D eumque intellectis hauriunt, adiiciam. Quia exæstuabat, vel acescebat cor meum, & renibus meis acuebar, siue compungebar (ad istud comprehendendum) quia acuebam me, acutum & subtilẽ me efficiebã, id est, in tendebam animum ad istud intelligendum: item quia renes meos, id est, animi mei vires contendebam & diligenter, subtilitérque considerabã, quia me sic vexabam, & consultabam. vel afficiebam (Affectus enim sunt in renibus) ego sanè insipiens fui, neque sciui vias tuas: & bellua factus sum apud te. Alij redditionem incipiunt in *Vt iumentum*, eadem perpetuò vi. Quoniam

ª *In 40. orat. Nazianz.*

exacer

exacerbabatur cor meum, & in renibus meis perturbabar, stultus eram, & nesciebam ista, quæ scilicet, tandem impiis accidunt: nempe eorum exitium, id est, non attendebam istos tandem miserè perire, nec contemplabar istorum infœlicem finem; vt iumentum fui apud te, id est, sine iudicio. q. d. Quò acriùs & acutiùs hæc tua iudicia consideraui, eò minus percepi, vt qui apud te sim valdè brutus: vel potius Gallicè; *Parce que te me troubloy, & ne sçauoy cecy, assauoir qu'ils finissent & periſſent mal: c'estoy bien beſte & ignorant enuers toy. C'estoit vne grande beſtiſe à moy de me troubler ainſi, & ne voir leur malheureuſe fin.* Crassissima est ignorantia non cernere Domini iudicia de impiis, & de illorum momentanea prosperitate commoueri, cùm tandem secuturum sit supplicium euidens. Sic duo versus sibi cohærent, at non tertius, vt in Septuag. *Commutati sunt*, אשתונן *Eshtonan*, compuncti sunt prop. & torti. Idem sensus. Fortasse etiam respexerunt Sept. ad radicem שנה *Shana, mutatus est.* A B

23 *Vt iumentum.* (Et) vt iumentum, per Asyntheton. Nisi cum aliis hîc redditionem incipias.

24 *Tenuisti manum dexteram meam* ne impingerem, ne caderem. *In voluntate*, in tua lege, in tuis præceptis & consiliis deduxisti me. εν τῇ βουλῇ σου in consilio tuo, vt & Hebraicè. Viam benè agendi demonstrasti mihi, in ea me direxisti. Tuam voluntatem, tuam legem, quam executioni mandari vis, me docuisti. *Et cum gloria*, gloriosè & honorificè me excepisti apud te, & in tuam domũ. Ad verb. *Et post gloriam suscipies me.* Quod aliqui exponunt per Eclipsim Præpos. In, Postea tandem, id est, post mortem in tuam gloriam, vel cum gloria suscipies me. Sic Chaldæus. *In consilio tuo deduces me in mãdo isto, & post consummationem in gloriam, quam dixisti te super me adducturum, accipies me.* Rectè etiam in Præterito *Deduxisti, suscepisti*: quia præteritũ *tenuisti* præcessit [a]. C D

25 *Quid enim mihi est in cælo*, à te per Hypozeugma, id est, præter te, sine te. Nam מִן, *Min*, negationem includit, vt Latinè, abs re, id est, præter rem, sine re, sine causa. Vel præ te. Nam etiam מִן *Min* inseruit cõparationibus, [b] Heb. *Quis est mihi in cælo?* per Aposiopesin, Quis mihi est in cælo, qui me ad te subuehat? (vel quis mihi in cælo est,) quem plusquàm te velim & cupiam?

a *Vide Ps. 6. vers. vlt.*

b *Vt Ps. 138. vers 6. & 92. vers. 6.*

A piam? Alij, quem præter te desiderem. Nam reticentiæ multis modis perficiuntur: quin & ideò vsurpantur, vt multa dentur intelligi, Chaldæus subaudit, *similis tui*, Neutrũ genus nõ mutat sententiã. Quid mihi est in cœlo, suaue scilicet sine te, vel prętet te. Te sine omnia mihi sunt insuauia & iniucũda, siue in cælis, siue in terris. *Et à te quid.* Quid aliud à te volui, quid nisi te, quid extra te. q. d. nihil præter te volui in terra, te vnum expeto, te solo frui cupio. Vnde Hebr. *Et tecum non volui* (quicquam) *in terra* Idem est, nihil velle habere aliud cum Deo, & nihil velle, siue desiderare præter
B Deum: Chald. *Tecum socium non volui in terra*, vt doceat se non deflexisse ad peregrinos Deos, & religiones.

26 *Defecit caro mea, & cor*, præ languore & desiderio tui. *Deus*, ô Deus, &, ô pars, siue portio mea, &c. Deus priore loco appellatiuum. Nam Heb. *Petra cordis mei, ô Deus*, qui es petra & firmitas mei animi, vel iuxta nonnullos, formator cordis mei. צור *Tsur*, significationem interdum ducit à יצר *Iatsar, formauit.* Posteriore proprium, ô Deus in æternum pars mea, id est, qui in perpetuum es mea portio. Deficere sæpiùs apud Heb.
C ardenter aliquid expetere, contabescere præ desiderio. *Deus cordis.* Heb. *petra, fortitudo cordis.*

27 *Qui fornicantur à te.* Qui à tua fide & cultu deficiunt, & deerrant. Metaph. à coniugibus fidem matrimonij violantibus. Chald. *Excidisti omnem aberrantem à timore sine cultu tuo.*

28 *Mihi autem adhærere Deo* Rectè. Etsi Heb. *Ego mihi.* Nam אני *ani*, *Ego*, cadit in לי *li*, *mihi* sequens. Item est Emphasis ecliptica. *Ego*, id est, quantùm ad me attinet, adhærere sine propinquare Deo mihi est bonum.

29 *Vt annunciẽ omnes prædicationes*, laudes tuas, cuncta
D tua facta laudanda & prædicanda. Heb. *opera tua*, id est, operum tuorum præconia. Sed metonymiam explicarunt Septuaginta. Quin & adiecerunt præter fontem, *In portis filiæ Sion*, id est, palàm, publicè, in publico Ecclesiæ conuentu [a], ad commendandas publicas preces. Est autem Hyperbole, ad exprimendum se adiecturum omnes animi vires ad Dei laudes prædicandas. Nam propter multitudinem, aut potius innumerabilitatem, cunctæ eius laudes enunciari non possunt, sed ne narrari quidem [b].

[a] *Vide Psal. 9. v. 15.*

[b] *Vide Psal. 9.*

ARGV

ARGVMENTVM.

De populi Domini, & templi calamitate conqueritur, Deum obtestans, vt succurrat, quemadmodum olim. Est Propheticus cõtrà Gog & Magog.

1 Intellectus Asaph. LXXIII. Hebr. 74.

VT quid Deus repulîsti in finem: irâtus est furor tuus super oues páscuæ tuæ?

3 Memor esto cõgregatiônis tuę: quam possedîsti ab initio.

4 Redemîsti virgam hæreditâtis tuæ: mons Sion, in quo habitâsti in eo.

5 Leua manus tuas in supérbias eôrum in finé: quanta malignâtus est inimîcus in sancto?

6 Et gloriâti sunt, qui odêrunt te: in médio solennitâtis tuæ.

7 Posuérunt signa sua signa, (& non cognouêrunt:) sicut in éxitu super summum.

8 Quasi in sylua lignôrum secúribus exciderunt iánuas eius in idîpsũ: in secûri, & áscia deiecêrunt eam.

9 Incendêrunt îgni sanctuárium tuum: in terra polluêrunt tabernáculum nóminis tui.

10 Dixêrunt in corde suo cognátio eôrum simul: quiéscere faciámus omnes dies festos Dei à terra.

11 Signa nostra non vídimus, iam nõ est prophêta: & nos non cognôscet ámplius.

12 Vsquêquo Deus improperâbit inimîcus: irrîtat aduersárius nomen tuum in finem?

13 Vt quid auêrtis manum tuam, & déxteram tuam: de médio sinu tuo in finem?

14 Deus

A 14 Deus autem rex noster ante sæcula: operâtus est salûtem in médio terræ.
15 Tu confirmâsti in virtûte tua mare: contribulâsti cápita dracônum in aquis.
16 Tu confregîsti cápita dracônis: dedîsti eũ escam pópulis Æthiopum.
17 Tu dirupîsti fontes, & torrêntes: tu siccâsti flúuios Ethan.
B 18 Tuus est dies, & tua est nox: tu fabricâtus es aurôram, & solem.
19 Tu feciſti omnes términos terræ: æstâtem & ver, tu plasmâsti ea.
20 Memor esto huius, inimîcus improperâuit Dómino: & pópulus insipiens incitâuit nomen tuum.
21 Ne tradas béstiis ánimas confitêntes tibi:
C & ánimas paúperum tuôrum ne obliuiscâris in finem.
22 Réspice in testamêntum tuum: quia replêti sunt, qui obscurâti sunt terræ, dómibus iniquitâtum.
23 Ne auertâtur húmilis factus eõfûsus? pauper, & inops laudâbunt nomen tuum.
24 Exûrge Deus, iúdica causam tuam: memor
D esto improperiôrum tuôrum, eôrum, quæ ab insipiênte sunt tota die.
25 Ne obliuiscâris voces inimicôrum tuôrum: supérbia eôrum, qui te odêrunt, ascêndit semper.

---

2 *Vt quid Deus repulisti.* Oues scilicet tuas, siue populum tuum, per Hypozeugma. *Iratus. Fumat naris tua,* in Heb. elegantiore Metaphora.

3 *Quam possedisti ab initio.* ab omni ævo, vel ab orbe condi

condito. Nam Ecclesia cœpit ab Adam & Abel. Alij, à temporibus Ægyptiacis. Alij, ab antiquo: nempè tempore Abrahæ [a]. A

a *Gene.12.17.*

&c. 4 *Virgam*, (&) redemisti virgam, id est, vt esset virga & sceptrum hæreditatis tuæ, vt esset hæreditas, in qua tu regnares, & teneres sceptrũ. Sic sub לחירות *Libioth.* ἀρχὴ ἡ τίνα. Per se etiã possit accipi. Redemisti virgã, id est, sceptrum hæreditatis tuæ, regnum tuum hæreditarium asseruisti, & liberasti hactenus. שבט *Shebet*, virga siue sceptrum & tribus, quo etiam significatu aliqui hîc sumunt. Alij item pro possessione & parte, vt æquipolleat funiculo hæreditatis, [b] quia mensoriis baculis siue virgis, & funibus terra diuidebatur. Hinc virga hæreditaria, hæreditas; quæ virgis distributa, & sorte obtigit. *Mons Sion*, est. Quæ est mons Sion, quem inhabitas. Subaudiendum verbum Substantiuum, ad maiorem emphasim: Mons est Sion, in quo habitationem & domicilium tuum collocasti. Loquor, inquit, de monte Sion, non de aliorum populorum montibus. Eum enim singulariter elegisti. Aliqui *Montis*, vel *Montem*, per Appositionem, ne videatur Solœcismus. atqui dum aliquid maius significare volunt Scripturæ, sic loquuntur, vt Ioannes [c] ἀπὸ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, pro ἀπὸ ὄντος καὶ ὄντος ἐρχομένου, ne vis Præteriti imperfecti deperiret. *Ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Itaque & Septuag. maluerunt diuisim, & noua veluti clausula enunciare, vt nos retinerent in contemplatione electionis Sion. B

b *Deut. 32. verf. 9.*

c *Apo. 1. verf. 4.*

C

5 *Leua manus tuas.* ad feriendum & percutiendum. Heb. *gressus tuos*, diuersa quidem Metaphora, sed eandem habente vim. Attolle tuos pedes ad eos proculcandos. Metaphora à conflicturis, qui eleuant pedes & passus, vt violentiùs in hostem inuehantur. Sed videbant Sept. Metaphoram à manibus esse vsitatiorem apud Græcos. *In superbias.* Masoretæ, vt supra [d] legunt per ימין dextrum, in deuastationes. *In finem*, in perpetuum. Et sic accipitur toto hoc opere. Eleua manus tuas ad eos deuastandos in perpetuum, vel ad percutiendũ superbias eorum in sempiternum, id est, plaga æterna. *Malignatus est.* Mala est operatus in sanctuario. Sine admiratione in fonte, omnia contriuit, vel malè operatus est in Sancto. חרע *Hérah* & conterere, & malè facere. D

d *Psal. 72. v. 19.*

A 6 *Et gloriati sunt. Rugierunt.* Heb. per Metaphoram. *Solennitatis.* Meton. templi, in quo agitatur solennitas, & festum. Vox Hebræa מועד *Moheb*, vtrumque significat, nempè Synagogam, siue locum solennitatis & ipsam solennitatem, siue festum.

7 *Posuerunt signa sua, signa.* Signa priore loco pro insignibus & vexillis, posteriore pro trophæis & monumentis victoriæ, per Accusatiuum transitionis, de quo supra *a* vt sequatur Parenthesis, Posuerũt sua insignia & vexilla in signa & trophæa, siue pro signis & trophæis, id est, vt essent trophæa & monumenta suæ victoriæ, super summum (templi) sicut in exitu, id est, sicut in compito & loco profano: & non cognouerunt te, nos sup. aut quid simile: vsque adeò gloriantur de victoria. Nos spectantes ista, non curarunt, te Dominum templi non agnouerunt, non distinxerunt inter sanctũ & profanum, non discreuerunt templum ab exitu siue compito, non cognouerũt aliam esse debere rationem templi, aliam compiti, eodem loco vtrúmque habuerunt. Hebræi appellant exitum compitum, in quo exeunt & desinunt multi vici. Gall. *Sortie de rues, carrefour.* Hinc *b Ite ad exitus viarum.* Et aliquando introitum, vt è quo fit introitus ad multos vicos. Quomodo fortassè verterant Septuag. nempè ἔξοδον, non εἴσοδον: quamquam sit eadem vtriúsque notio. Nam Heb. מבוא *mebi*, idem quod מבוא *mabo*, introitus. *c* vt non semper sit Benoni. Hinc vsque hodie apud Rabbinos מבוא *mabo*, & מבוי *mebni*, quadriuium, compitum: vt cùm in Echá Rabba Lament. 1. dicunt Hierosolymis fuisse 24. plateas: vniuscuiusq; autẽ plateæ fuisse 24. מבואות *mebooth*, (introitus, compita) & cuiusque מבוי *mebni*, (compiti) 24. vicos. Quę annotaui, ne recentiores priùs nostros Septuag. damnent, quàm intelligant vim vocum, iuxta quam sic ad verbum Hebræa verti possunt: *Posuerunt signa sua, signa, vt cognoscuntur*, (nam Heb. est Eclipsis ש, & singulare pro plur. distributiuè) sicut in compito sursum, vel supra (templum.) Non alienè aliqui, vt Euthymius, exponunt. Portas vrbis, quibus extra eam exitur. Sicut in portis, ita super summum templi, vel super ipsas portas, erexerunt in trophæum sua vexilla. Interim Rabbinorum interpretatio non est contemnẽda, si quidem distinctio cadat in principium

a *Psalm. 2. vers. 9.*

b *Matth. 22.*

c *Ezech. 42. vers. 9.*

sequentis versus: *Posuerunt signa sua* (in) *signa. Cognitus est* (hostis) *sicut immittens sursum in aensum arbores secures.* q.d. videntibus nobis immisit securim in templa, & eorum trabes & fores, vt in syluam aliquam. *Super summum templi.* ἐπηρμένων. super, supra templum, super ipsas portas. Euthymius. A

8 *Quasi in sylua lignorum.* Hoc hemistichium iuxta Masoretas pendet è superiore, *Cognoscetur velut inferens* (*sursum*) *in perplexitatem ligni secures.* In eo enim quod sequitur, versum alium incipiunt. *Excideruntᵗ*, quasi in Hebr. יַעַתֹּק *vulgata. Et dimisit.* Ain positum esset pro Heth, è mutua gutturalium permutatione. Et contri- B

a *Iob 6.v 27.* tio, & confractio, vt חתת *hathat*, [a] vel literis transpositis. חעתי *hahathu*, pro חחתו *hahathu*, confregerunt. Hodie sumunt pro temporis particula. Et nunc ianuas vel picturas eius simul in securi & malleis con-

b *Gen.18.v.1.* quassant. *Ianuas*, vt alibi, [b] at ex Exodo vox פתוחים

c *Exod.28.v. 11.* Pittuhim etiam sculpturas & picturas designat. Quod Beza sequitur, vt se, & suos sicarios pingat, qui sacras imagines solent demoliri & exscindere. Est enim Psalmus hic Propheticus aduersus Ecclesiarum vastatores. Fuisse autem picturas & cælaturas varias in Dei taber-

d *Exo 26. & 36.* naculo Mosaico, apparet ex Exodo [d], vbi præter am- C

In tabernaculo sacro fuit sacrarū imaginum & picturarū vsus. bos Cherubos operis statuarij, cortinæ cherubis spargi imperantur, latera itē & velamina claudentia sanctum Sanctorum & sanctum, Templo Salomonio [e] vbi omnia intrinsecus & extrinsecus, pro templi etiam foribus & introitu, Cherubis ornantur, quos alatas fuisse puerorū imagines docent Thalmudici, & R. Selomo [f].

e *3. Reg.6.* Quin & Cherubim obumbrantia, siue tegentia propi-

f *1 Par .3.ver. 10.* tiatorium tam Mosis, quàm Salomonis, opificio erant solido & statuario. Adde Teraphim sacras quasdam

g *Osee 3.v.4.* imagines [g] quales Dauid domi habuit, tamquam lares D

h *1. Reg. 19. ver.13.* & penates [h]. Quare præceptum de non faciendo sculptili R. Iaphet cum nostris exponit in malam partem

i *Exod.20.* de Idolis, vt & citat Abben Ezra in illud tertium Oseæ.

Imagines fuerunt in prima Ecclesia. Sic R. Leui [i] è Melchiltá. Itáque prima Ecclesia habuit cruces [k]. Imaginem Christi futilem [l], quam euersam à Iuliano Apostata Christiani in Ecclesiam retulerunt [m].

k *Arnob.li.2. contra Gētes.* Imaginē Christi, q̃ Agbarus toparcha exprimendam, Christo viuo, curauerat [n]. Imagines Christi & Virgi-

nis & veteres quique. l *Euseb.lib.7. c.18. Græci exempl. Theoph.in 2. lib.* m *Sozom.lib.5.c.21.* n *Euag.lib.4.hist.c.26.*

A nis, quas Diuus Lucas pinxerat [a]. Imaginem Christi, quam Alexander Mammeæ in suo lararío habuit [b], Cassiani martyris imaginem positam super eius memoriam; εἰδῶλα [c], in templo à Gregorio patre Nazianzeni constructo [d]. Petrum & Paulum cum Christo pictos pluribus locis [e]. Quæ cùm in Ecclesia molestè ferret Xenaias, siue Philoxenus Hierapoleos Episcopus Eutychianus, primus Iconomachus à Patribus notatur, sub an. 493 f. *Ipsum.* simul, similiter. *Fam.* hæreditatem tuam, vt ad vers. 5. referatur: vel solemnitatem, vt ad 6. Sic *eius*, hæreditatis Dei. Nam etiam in Græco

B est fœminini generis.

9 *Incenderunt igni sanctuarium tuum.* Ad verbum miserunt ignem in Sanctuarium. *In terra*, in terram allisérunt, & deiecerunt.

10 *Dixerunt cognatio eorum*, tota eorum natio & gens. נִינָם *Ninam.* Nominaliter non tantùm exponitur à Septuag. sed ab Anonymo etiã, & plerisque aliis Rabbinis. Significat autem נִין *Nin*, filium propinquum, &

C collectiuè totam cognationem & propinquitatem. Recentiores absurdè, vt à veteribus tãtùm discebãt, interpretantur verbaliter. Depopulemur eos: quoniã oportuisset affixum *Mem* affici Tseri, nõ Camets, vt præteream Verbum יָנַח *Ianah* esse inusitatum in Kal, nisi in Benoni, de quo etiam disputetur. *Quæ sciere faciamus.* Ad verb. *Combusserunt omnes festos siue synagogas* (Ecclesias) *Dei in terra.* Iam notauimus מוֹעֵד *Mohed* significare Synagogas, congregationes, templa, solennitates, festa. Quod postremum secuti sunt Septuaginta Interp. Incenderunt festa Dei, id est, dissiparunt, perdiderunt, aboleuerunt, profanarunt.

D 11 *Signa nostra non vidimus*, insignia nostra, trophæa & monumenta rerum nostrarum & antiquarum victoriarum, vt supra 8 vexilla quondam nobis vsitata, vt cruces, sacramenta, sacrificia. Sic nostri Rabbini significationes Prophetarum & prędictiones, ea quæ nobis præsignificata sunt de salute nostra à Prophetis: vt idem mox sequatur: *Non est Propheta*, id est, Prophetia, Prophetarum prædictum, אוֹת *Oth*, vtrúmque significat, signum, id est, portentum, prodigium, significationem: item insigne, characterem, notam: vnde literas vocant אוֹתִיוֹת *Othioth*. Irrita sunt Prophetarũ testimonia,

a *Niceph. lib. 16. cap. 2. Damasc. lib. 4. c. 8.*
b *Lãpridius.*
c *Prudentius, περὶ στεφ. ὕμνῳ.* *Xenaias primus Iconomachus.*
d *Nazianz. epist. ad Olym. pium 40. Graci exempl. 49. Latini.*
e *Aug. li. 1. de consens. Euang. cap. 10.*
f *Niceph. lib. 16. cap. 27. & Cedrenus.*
g *vers. 7.*

& nos non cognoscit amplius vllus Prophetarum. Pro- A
phetæ nihil ad nos attinent, corũ prædicta non sunt de
nobis. Sed malo *esse*, sumi pro *existere*. Iam non exístit
Propheta, caremus iam Prophetis, qui nos consolentur,
vt olim, & sperare salutẽ certò iubeant. Se enim statim
explicat: *Et nos non cognoscet amplius*, scilicet Propheta.
Nõ iam vllus Propheta nos cognoscit, sumus sine Pro-
phetis, qui nos Dei verbo pascant. Insignis plaga & ira
a Amos 8,v.11. Dei, destitui Prophetis a: *Immittam famem in terra, non*
famem panis, neque sitim vini, sed audiendi verbum Domini.
Vel in genere. *Et nos non*, supple בל *chol*, vllus, quispiã, B
non omnis, id est, nullus. q.d. Et nos nullus amplius
cognoscet. Ad eam infœlicitatẽ redacti sumus, vt nemo
amplius nos sit agniturus. Legerunt Septuag. ארתנו
Otanu, per Holem, *Non*, Masoretæ per Hiric אתנו
Ittanu, *vt nobiscum*. Et non nobiscum cognoscens, vsque-
quò. Neminem habemus, qui sciat, quoúsque futuri
simus in hoc misero rerum statu, quoúsque duratura
sint hæc. Est enim Aposiopesis.

12 *Irritat aduersarium nomen*, vsquequò, per Zeugma,
irritat te, & blasphemat.

13 *Vt quid auertis manum tuam*. retrouertis, retrahis in C
in tergum vtrámque manum tuã de tuo sinu, à nobis, à
nostra liberatione, ne nos adiuues, vel ne ferias hostes
nostros, ne eos à nobis repellas. Gestus hominis nolẽtis
auxilium ferre, & manum auxiliarẽ porrigere. *A nobis*, à
nostra liberatione. *Manum tuam*, sinistrã tuam. Nam no-
mẽ generis more Hebraïco de deteriore dicitur. Quare
retrahis vtrámque manum, sinistram & dexterã tuam,
instar hominis otiosi, & rem non curantis? *Vt auertis*,
significet retrouertere, post tergum mittere: Cur manus
tuas de sinu tuo eductas non regeris in impios, sed eas D
post tergũ vertis, & iungis, more hominum nihil iam
negotij habentiũ? Metaphora ab otiosis manum in sinu
b Prouer. 19. ver 24. recondentibus b. Vel, *de medio sinu tuo*, eam profer, aut
quid simile per Aposiopesim, vt & intellexit Chald. his
verbis: *Quare auertis manum tuam, & dexteram tuam, ad*
redimendum de medio sinus tui exere, & exscinde angustiam.
In finem, in consummationem, in consumptionẽ, profer
manus tuas, & educ de sinu tuo, quoúsque omnes tuos
hostes consumpseris. Legunt בלה Calá, nominaliter.
Itáque finis aliter accipitur, quàm proximo versu, nempè
pro consumptione & exitio. Masoretæ eodem sensu

A בַּלֵּה Callé in imper. Piel. De medio sinus tui desinere fac (tuam manum) q.d. ne eam reponas in tuum sinum, quoúsque te plenè vltus fueris de impiis. Qui *consume*, pro desinere fac, interpretantur, adhibeãt Apoſiopeſim ſuperiorem neceſſe eſt.

14 *Operatus eſt ſalutẽ in medio terræ*, palãm & manifeſtè, in medio terræ noſtræ: vel iuxta alios, in Hieruſalem, quæ eſt terræ ſanctę veluti medium & vmbilicus. Quin & Iudeæa eſt terræ habitabilis mediũ, vt eam Deus idcirco delegiſſe videatur, quò ex ea, veluti orbis corde, *Iudea terra habitabilis medium*

B ſalutem in omnes tranſmitteret. Orientales Occidẽtalibus iungit per mare Mediterraneum, Septemtrionales Meridionalibus, per idẽ mare excurrẽs vſque ad M.æotidem paludem valde Septemtrionalem, & per mare Rubrum in Auſtrum profundiſſimè deſcendens, vt omittam eam eſſe initio quarti climatis.

15 *Tu confirmaſti*. Repetitur initio multorum verſuum & clauſularum ad vehementiã & ardorem. *Confirmaſti*, conſolidaſti mare Rubrum, firmum ſolidúmque feciſti, ne diffluereet, vt in modum muri ſtaret tranſeuntibus á

C dextris & ſiniſtris. Sic repræſentarunt Hebræi cum. *Rupiſti*. Nam in hoc tranſitu non fuit ſimplex ruptura, ſed & conſolidatio elementi liquidi & fluctis, muri inſtar, vt tranſitum daret. *Contribulaſti*, contriuiſti Ægyptios, qui nõs, vt dracones deuorare & perdere expetebant, eóſque merſiſti. Dracones immanes etiã piſces dicũtur. Alludit autem ad mare Rubrum, quod talibus abundat. Quare Mela[a] Rubrũ mare Græci, ſiue quia eius coloris, *a lib. 3. c. 7.*

ſiue quia Erythras ibi regnauit (puto eſſe Esau, qui Edõ appellatus eſt, quaſi ruſſus, ſiue rubicũdus) procelloſum,

D aſperum, profundum, & magnorum animaliam magis, quàm cætera capax, duóſque ſinus aperit, Perſicum & Arabicum. Vbi obſeruandum, mare Rubrum in noſtris litteris eſſe ſinum Arabicum, partémque ſiue brachium maris Rubri, quod apud profanos in Indicum deſinit.

16 *Tu confregiſti capita Draconis*. לִוְיָתָן *Leuiathan* Hebraicè ceu immanis, cetorum Princips, Pharaonis. Chald. *Tu confregiſti capita procerum Pharaonis*. Quo nomine etiam Satanas ſignificatur[b]. *Populis Aethiopum*, b *Eſa. 27. v. 1. Iob 40. v. 20.*

feris deſertorum illorum incolis, quibus deuorandos, vel, ſi de hominibus ipſis intelligas, diripiendos, & ſpoliandos obiecisti Pharaonem & Ægyptios, dum

eos mersos mare eiecit in littus Arabicum, & Æthiopicum. Hebræi appellant Æthiopiam, vtramque regionem litoralem maris Rubri, tam Asiaticam, quàm Africanam. Quoniam autem mare rubrum diuidit Arabiam & Æthiopiam more nostro acceptam, illud innuit non tantùm euomuisse in littus Arabicum mersos Ægyptios, in quibus cōsistebāt Israëlitæ, sed & Æthiopicum, vt fama istius diuini facti ad populos multos circumquaque permanaret. Ita populis Æthiopum dedit eos escam. i. in escam, in prædam. Nam vt Israëlitæ vna ex parte illos spoliarunt, ac exuerunt ornamentis & opibus, ita & Æthiopes ex altera. Quin & alludit ad mare rubrum suppeditans dracones siue ingētes pisces Æthiopibus & cæteris accolis comedendos. Belluarum autem greges populos appellari, non est nouum. *Gens ascendit super terram meam*, de locustis, [b] *Populus infirmus*, de formicis. Ibidem, *plebs inualida*, de cuniculis. צִיִּים *tsiim, aridi*, quos Æthiopes Septuag. vertunt, propriè significant homines in locis aridis & squallidis habitantes. Ex quo alij, de populis ipsorum Æthiopum accipiunt: quoniam Aegyptiorum arma, ornamenta, & diuitiæ ad littora Aethiopū appulerunt, atque Aethiopibus cesserunt. Alij de filiis Israël, qui in desertis tum morabantur, quibus quasi in escam dati sunt Aegyptij. Sic Chald. *Dixisti eos in consumptionem populo domus Israel, corpora vero eorū draconibus siue cetis* Tum *Escam*, metaphoricè, prædam, exuuias, spolia, exponito.

17 *Tu diruptisti fontes*, secuisti rupem, vt aquam funderet, & fluuios, vt iter transituris relinquerent. *Fontes*, fontium & torrentium scatebras siue latebras, Metonymicè. Nempè petram in partes rumpendo, fluere fecisti fontes. אֵיתָן *Etan*, fortitudinis. i. fluuios fortes, vehementes, rapidos, vt Iordanem, qui tum erat in sua fortitudine. Maluerunt relinquere vocem Hebraeam, quàm non satis vno verbo explicare. Chaldæus, *Tu exsiccasti vada fluuiorum Arnon, Iabot & Iordanis, qui erant vehementes & rapidi.* Alij non putant esse appellatiuum, sed proprium. i. mare rubrum vicino loco Etan, vt cùm mare Gallicum, Siculum, Tyrrhenum appellatur, sic mare Ethan. Atqui quoniam in Exodo scribitur Etham, per Mem, hîc Ethan per Nun: deinde iam cecinit fillionē maris Rubri supra sermo

a *Ioel. 1. v. 6.*
b *Prouer. 30. v. 25.*
c *Exod. 17. 9. & 5. 6. 7. Num. 20. v. 8.*
d *Ps. 73. v. 36. Ecl. 24. ver. 5.*
e *Ecap 15. Exod. v 20.*
f *Vers. 14.*

potiùs

A potiùs haberi videtur de Iordane, quem vocat fluuios, vt cum Poëtæ dicunt ora & colla, pro ore & collo.

18 *Tuus est dies & tua est*, tui officij, iuris, ditionis & potestatis, tu diei & noctis es creator & moderator. Auroram, lucem Græcè & Hebraicè, quod Rabbini ad lunam restringunt, quoniam, vt iam dictum est [a], hæc lingua nomen generis restringit ad speciem deteriorem. Solem nominatim posuit, quoniam, vt inquit Sapiens, [b] *vas est admirabile, & opus excelsi, &c.*

a *Vers. 13.*

b *Eccl. 43. vers. 2.*

19 *Tu fecisti omnes terminos*, statuisti prop.fixisti. *Ver.*

B חרם *Horeph*. iuxta recentiores, studio dumtaxat contradicendi, illa quidem pars Autumni, quæ proximè antecedit Hyemem. At iuxta Hebræos, Ver, illa videlicet anni pars, quæ proximè frigus siue Hyemem sequitur. Hinc Abben Ezra [c] quatuor anni תקופות *Tekuphoth*, siue tempestates esse ait קר *kor*, (frigus, siue Hyemem) חם *Hhom* (calorem, siue æstatem) קיץ *kaits* (autumnum) vnde fructus קיץ *kaits*. autumni, & חרם *Horeph*, ver haud dubiè. Alioqui eius diuisio non possit constare: Idem declarat R. Selomo [d] nisi quod contrahit ad primam Veris partem, quoniam sex

c *Exod. 12. vers. 1. Anni tempestates secundũ Hebræos.*

d *Genes 8. vers. vlt.*

C anni tempestates constituit cum Mose, idemque חרם *Horeph* definit tempus, sationis hordeorum & leguminum, quæ celeriter & quasi præcociter matureseunt. Gall. *les bleds de Mars*, ab חרם *Haraph*, accelerare apud Chald. deinde addit cadere in dimidium Sebat, (Ianuarij) totum Adar, (Februarium) & dimidium Nisan (Martij). Quamquam nihil planè refert. Nam per Synecdochen ista ponuntur pro quatuor anni tempestatibus, vel potiùs sex, secũdum Hebræos. Variè enim annus à variis populis distinctus est. Afri & Dani apud Leonem Afrum de Africa duas tantùm Anni tempe-

D states faciunt, hyemẽ & æstatem. Veteres Græci è Diodoro Siculo, & Eusebio, [e] tres, Ver, æstatem & hyemẽ, opinati Autumnũ esse partem æstatis & hyemis. Hinc-que Mineruam Iouis filiam esse aërem, dicíque τριτογένειαν, quòd aëris natura ter ipso anno mutetur. Vulgus quatuor, Ver, Aestatem, Autumnum, Hyemem. Græci posteriores quinque, Ver, Aestatem, ὀπωρινὸν (tempus fructuum) μετόπωρον (tempus post fructus, Autumnum) & Hyemem. Latini item veteres quinque, Ver, Aestatem, Autumnum, Hyemem, Brumam. Hebræi sex,

e *Lib. 1. Præp. pag. 33.*

vt vnaquæque ſit duorum menſium, [a] זרע *zeras*, A
[a] *Geneſ. 8. ſementem.* luna ſiue menſe Septembris & Octobris. 2.
verſ. 22. קר *kor Hyemem, Brumam* luna Nouembris & Decembris. 3. חרם *Horeph.* Ver, luna Ianuarij & Februarij. 4. קציר *katſir, tempus meſſis*, luna Martij & Aprilis. 5. קיץ *Kaits, æſtatem*, luna Maij & Iunij. 6. חם *Hom, æſtum*, luna Iulij & Auguſti, quando ſunt dies caniculares. Ac ſanè aëris natura toties ipſo anno valde immutatur. R. Selomo vbi ſuprà has ſex partes è mediis menſium lunarium incipit primò זרע *zerah* ſationis tempus à medio Tizri (Septembris) vſque ad medium, kiſleu (Nouembris) 2. קר *kor* hyemem brumam à B
medio Nouembris vſque ad medium Sebet (Ianuarij) 3. חרס *Horeph.* Veris primam partem à medio Ianuarij vſque ad medium Niſan tempus ſationis hordeorum & leguminũ. 4. קציר *katſir* tempus meſſis à medio Niſan (Martij) vſque ad mediũ Siuan (Maij) 5. קיץ *kaits.* æſtatem à medio Maij vſque ad mediũ Ab (Iulij) 6. חם *Hom* æſtum à medio Iulij vſque ad mediũ Tizri ſiue Septembris. Ita ille è Baba Metſiha in Talmud.

20 *Memor eſto huius*, neutrius generis: huius rei, potentiæ, iſtorum facinorum, vt paria nunc edas, & patres. *Incitauit*, contumeliis irritauit, blaſphemiis prouocauit.

21 *Ne tradas beſtijs*, hoſtibus ferocibus & rationis expertibus. *Confitentes tibi* Græcè & Heb. ſingul. numeri. C
Græcè quidem, ψυχὴν ἐξομολογουμένου. Hebraicè verò, *animam turturis tuæ.* Sed quænam ſit illa turtur explicarunt, nempè anima, quæ cõfitetur te, vel inſtar turturis flebili, & querula voce, cum metu & tremore te colit & celebrat. Denique Eccleſia ipſa manſueta & pudica. Adde potuiſſe legere cum ר, הורך *tedreha* nó הורך *torecha*, vt ר & ך affinia ſunt admodum. Chal. *Ne trade populo ſylueſtribus ferũ ſimili animas docentiũ legem tuam.*

22 *Qui obſcurati ſunt terræ*, οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς. Qui obſcuri & ignobiles ſunt terræ, repleti ſunt domibus noſtris iniquè partis. Iam annotauimus repræſentari
Dan. 7. v. 8. Hebræa ſuperlatiua per cõcreta cum genitiuis. Obſcu- D
riſſimi terræ. Cornu illud obſcurum & ignobile Saracenorum & Turcarum, à Daniele deſcriptum poſſidet iniuſtè domicilia & regna Chriſtiana. Heb. obſcura ſiue tenebroſa terræ, quod plerique citra auxeſim exponunt: loca exilij & captiuitatis noſtræ, ſiue hic mundus

A dus tenebrosus (cœlo regioni lucis oppositus,) plenus est habitaculis violentiæ violentè partis, vel per auxesim, violentorum hominum & latronum: loca nostra, quæ sunt tenebrosa, id est, plena miseriarum, occuparunt grassatores & sicarij. *Qui*, prætermissum redderet lectionem planiorem. Obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum. Chald. *Respice ad fœdus, quod pepigisti cum Patribus nostris, quoniam completi sunt filij eorum. Obscuritas dispersa est super terram, & dolus, & rapina.*

23 *Ne auertatur humilis*, Ad humilitatem redactus, ne abeat à te pudefactus: ne confundatur, ne frustretur sua
B spe, ne spes eius sit vana & irrita, sed in sua prece exaudiatur. Tum pauper, &c. *Humilis factus.* Vnica voce Græcè τὸν πεπτωκότα. Sic participium, *Factus* prætermissum orationem redderet clariorem. Ne redeat humilis siue tenuis, cõfusus. Humilis autẽ à parte anteriore regitur.

24 *Iudica causam tuam*, defende. *Quæ ab insipiẽte* quæ in te quotidie iactantur à stultis & impiis. נבל *Nabal*, vt supra [a] qui cum insipientia iungit improbitatem. [a] *Psalm. 13. ver. 2.*

25 *Superbia eorum qui te.* Heb. *tumultus insurgentium in te ascendit semper*, quotidie magis ac magis voces
C impiæ & blasphemæ inimicorum tuorum crescunt, ac inualescunt. Superbia eorum assiduè crescit.

ARGVMENTVM.

Christus (secundum Rabbinos, Ecclesia) perpetuò hic de se, & sua iudiciaria potestate loquitur, de quo & agit gratias.

1 In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph. LXXIIII. Heb. 75.

D Confitébimur tibi Deus, confitébimur: & inuocábimus nomẽ tuum.

3 Narrábimus mirabília tua: cùm accépero tempus, ego iustítias iudicâbo.

4 Liquefácta est terra, & omnes, qui hábitant in ea: ego confirmâui colûmnas eius.

5 Dixi iníquis, nolíte iníquè ágere: & de- A
linquéntibus, nolíte exaltâre cornu.
6 Nolíte extóllere in altum cornu veſtrum:
nolíte loqui aduêrſus Deum iniquitâtem.
7 Quia neque ab Oriênte, neque ab Occi-
dênte, neque à deſêrtis móntibus: quóniam
Deus iudex eſt.
8 Hunc humíliat, & hunc exâltat: quia ca-
lix in manu Dómini vini meri, plenus mixto.
9 Et inclinâuit ex hoc in hoc: verúmtamen B
fæx eius non eſt exinanîta, bibent omnes pec-
catôres terræ:
10 Ego autem annunciâbo in ſæculum: can-
tâbo Deo Iacob.
11 Et ómnia córnua peccatôrum confrîn-
gam: & exaltabûntur córnua iuſti.

---

1 *Ne corrumpas.* Symbolum concentus, ſiue initium C
cantionis, ad cuius tonos Pſalmus iſte fuerit concinen-
dus. Alioqui ſententia eſt imperfecta. Quo pacto in
noſtris templis Antiphonarum primordia præcinuntur,
ad totius Pſalmi tonum, ſiue modulum delibandum, ac
præſignificandum: Gnoſtici non probant, quòd ſenſus
nullus eſſe videatur. Vituperent igitur Pſalmographũ,
qui Antiphonas iſtiuſmodi præponit ſententia, inter-
dum imperfectas, interdum nihil, aut parum ſignifi-
cantes, quod quidem hodie notum ſit. a

a *Vide Pſal. 4.*

2 *Inuocabimus nomen tuum.* Putauerint aliqui Sept. le-
giſſe קראנו *Karenu*, & ספרנו *ſapharenu*, ſed nihil D
neceſſe, cùm attendendo ad ſenſum, Hebraica idem
polleant, & propinquum (erit) nomen tuum, (iis qui)
narrant mirabilia tua, id eſt, nobis miracula tua nar-
rantibus. Loquitur autem Chriſtus in ſua, & Eccleſiæ
perſona.

3 *Cùm accepero tempus,* cùm otium nactus fuero, quaſi
ſit nunc occupatus & diſtentus aliis curis & negotiis,
cùm tempus opportunum adeptus fuero, ego, (loquitur
perpetuò Chriſtus) recta iudicabo, liberando probos,
& iuſtos,

& iustos,pœnas infligendo improbis.Sic Gallicè, *prendre le temps*, statuere sibi certũ tempus מוֹעֵד *Moed*, tempus certum & statutum. *æquitia*,iusta,recta.

4 *Liquefacta est terra.* Terra senuet (die illo iudicij) iram meam , (cuius) ego ieci fundamenta. Elementa enim in aduentu Christi æstuantia liquescent, siue igne conflagrationis purgabuntur cum inhabitantibus omnibus. *Columnas eius*,terræ.Sic vocat verbum,& decretũ Dei, quo terra stabilis & est firma, ne moueatur vel cadat.Eâ fulsi,ac veluti super colũnas ædificaui. Vel,hoc die terribili,nę omnia planè perirẽt, ego corroboraui,seruauíque probos : qui sunt terræ columnæ. a 2. Pet. 3. ver.10.

5 *Dixi insipientibus,ne iniquè agerent.* Sũma prædicationis Christi , quam inculcauit priore aduentu per sese , deinceps verò per suos eadem admonere numquam intermittet. *Insipientibus.* Ad verb.Dixi stultis , Nolite stulteſcere,& impiis,&c.de stultitia non qualibet,sed nequitiæ & improbitatis,de qua Paradoxum Ciceronis, *Omnes stultos insanire & e Ex'a e eorum* superbire , vos efferre contra Deum,& eius legem. Metaphora à tauris ferocibus , qui cornuum potentia gestiunt , & quasi gloriantur.

6 *Nolite loqui aduersus Deum iniquè* Hebr. *collo duro & præfracto*,id est,contumaciter,pertinaciter , vel superbè cum fastu reiecto Dei iugo.Nam collo iuga gestantur.Alij vertunt.Nolite loqui collo durum , quia inferius sic loquetur.Nolite loqui dura, & acerba verba, Deúmque irritantia collo,eleuato videlicet,id est ,arrogãter,vel collo,vno scilicet,id est,vno cõsensu, vno animo.Metaphora à iumẽtis collo iũctis.Qua prouerbiali locutione alibi *ore*,pro orę vno,& apud Oseã,*humero*,pro humero vno.Sic Septuag. voluerunt declarare quid hac locutione significaretur. Nisi velis צוּר *Hebr. tsanuar* cum צוּר *tsur* (petra)confudisse,quod Dei est epithetum in Iob & Psalmis. b Psal.93.vers. 5. Osee.8. Vers.9.

7 *Quia neque ab Oriente.* Aposiopesis , sub.vobis erit euasio,liberatio , auxilium , vel quid simile : Frustrà aliundè expectabitis opem , vel ex aliqua terræ parte. Dei enim imperium vel iudicium nullus possit effugere , eíve resistere. *Montibus* , meridionali plaga.Sic & Chal. *Quoniam non est alius præter me ab Oriente vsque ad Occidentem,& à Septentrione vsque ad Austrum vsque*

vsque ad loca montosa. Horum meminit, quoniam ab huiusmodi locis sterilibus solent prodire, & euocari auxilia. Ideò enim montani sese armis addicunt, quia feri sunt, & suarum regionum prouentu ali nequeunt. Vox הרים *Harim* potest etiam sonare eleuationem. Neque à deserto eleuatio (vobis erit, vel veniet.) Non erit vobis facultas extollendi vos & eleuandi aduersus Deum iudicem. Per desertos montes, vel desertum montium, (sic enim Heb.) Meridiem intelligit, quoniã versus illam partem Iudæa spectabat vastas solitudines Arabiæ desertæ & Petreæ. B

8 *Quia calix in manu Domini.* Ætiologia prioris membri, *hunc humiliat. Vini meri.* generosi: fortis. Rubri (Kimhi) neque aqua diluti. Refertur ad calicem: calix vini meri & rubentis (non diluti misericordia, & fauore Dei) in manu Dei est ad impios potionandos. *Num iudicium sit sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam,* [a] &c. *Mixto,* plenus mixtione siue confusione, veneno, & rebus infectis. Mixtum, siue mixtio, pro veneno & potione insalubri, ac turbida, Metaphora à veneficis, vel prauis cauponibus, qui mixtionibus purum vinum corrumpunt. Sic Gall. *Ce n'est que mixtion ou brouillerie,* qui inde caupones interdum vocant *Brouillons.* Allegoria de apparatu supplicij. Calix enim pœnarum & supplicíorum symbolum: Vinum merum, atrocitatis earum & magnitudinis apud Esaiam dicitur [b] de vltione temporaria, hîc, & in Apocalypsi [c] de æterna. *Qui adorauerit bestiam & imaginem eius, hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure. Et,* [d] *Babylon venit in memoriam, vt daret illi calicem vini indignationis iræ eius.* Quare Chaldæus calicem vocat maledictionis, plenum vino mero & mixtura amaritudinis. Isidorus Peluſiota [e] Ætiologiam refert ad vtrumque membrum. Ideo calicem mixto plenum iustam remunerationem interpretatur quia misericordia temperatur. Hunc deiicit, & illum exaltat, quia in manibus habet poculum misericordia & iudicio temperatum. C D

9 *Et inclinauit ex hoc.* Infudit in varia pocula, ad potionandos & intoxicandos diuersos peccatores, & adhuc superest præ liquoris venenati copia ad reliquis propinandam fæcem. Eam enim expressam omnes bibent.

a *Iac. 2. ver. 13*

b *Esa. 51. ver. 17.*

c *Apoc. 14. ver. 9. 10.*

d *Apoc. 16. ver. 19.*

e *Epist. 5.*

bent. Ne quis putet se Christi iudicium posse euadere. *Ex hoc* poculo, vel calice, *in hoc* poculum: vel ex hac parte in aliam partem: vt fit, quando multis ex eodem calice potus porrigitur. Cunctis præsentibus propinauit, necdum tamen expressa, & exhausta est eius fæx. Isidorus vbi sup. *Inclinabit ex hoc in illud, ex benignitate in supplicium sceleribus debitum. Bibent*, iudicij videlicet poculum siue calicem.

10 *Ego autem annunciabo.* Antithesis, contrà Christus,
B vel eius membra profligatis impiis perpetua lætitia, & voluptate perfruentur, & Deo epinicium in sempiternum canent.

11 *Et omnia cornua.* Iusti perditis impiis seruantur. *Cornua*, superba impiorum capita conteram. Cornua Metaphoricè superbia, vel potentia, & robur. Posteriore hemistichio in bonum. Potentia, gloria, dignitas iusti exaltabitur, fœlicitas eius augebitur, erítque perpetua.

ARGVMENTVM.

C *Inuitat ad Deum colendum ex perpetuo ipsius erga Sionem, id est, Ecclesiam gratia, & auxilio. Est propheticus de victoriis contra Gog & Magog.*

1 In finem in laudibus, Psalmus Asaph. canticum ad Assyrios. LXXV. Hebr. 76.

NOtus in Iudæa Deus: in Israel magnum nomen eius.

3 Et factus est in pace locus eius:
D & habitátio eius in Sion.

4 Ibi confrêgit poténtias: arcum, scutum, gládium, & bellum.

5 Illúminãs tu mirabíliter à móntibus ætêrnis: turbâti sunt omnes insipiêntes corde.

6 Dormiêrunt somnum suum: & nihil inuenêrũt omnes viri diuitiârum in mánibus suis.

7 Ab increpatiône tua Deus Iacob: dormitauêrunt, qui ascendêrunt equos.

8 Tu

3 Tu terríbilis es, & quis resîstet tibi? ex A
tunc ira tua.

9 De cœlo audîtum fecîsti iudicium: terra
trémuit & quiêuit.

10 Cùm exúrgeret in iudícium Deus, vt sal-
uos fáceret omnes mansuêtos terræ.

11 Quóniam cogitátio hóminis confitébi-
tur tibi: & reliquiæ cogitatiônis diem festum
agent tibi.

12 Vouête, & réddite Dómino Deo vestro: B
omnes, qui in circúitu eius affêrtis múnera.

13 Terríbili, & ei, qui aufert spíritum prín-
cipum: terríbili apud reges terræ.

---

1 *Canticum ad Assyrios.* Putatunt cani internecionem
2 4. Reg. 19. vers. 35. exercitus Sennacherib. 2 Propheticè. Non est quidem
dubium, quin illi Assyriorum cladi multa hîc conue-
niant, adeò memorabili, vt eius fama ad Græcos apud
Herodotum permanauerit. Sed argumentum est latius. C.
Præterea clades illa Sennacherib typus fuit tyranno-
rum, quos perpetuò absumit diuina virtute Ecclesia.
Rabbini ad Gog & Magog, id est, Antichristum re-
stringunt.

2 *Notus in Iudæa Deus.* notitia non solùm generali,
b Rom. 1. ver. 19. 20. qualis fuit in gentibus, præsertim Philosophis, b è
sensu creationis & naturæ operibus hausta, verùm etiã
Dei cognitio Philosophica quantum a cognitione per fidem superetur. speciali, per gratiam, Scripturas, aliásque reuelationes
propheticas comparata, cuius finis est Dei cultus, fides,
religio, amor, metus. Vnde præter illa quę Philosophus
de Deo nouit, id est, esse conditorem, moderatorẽ, mo- D
torem primum, primam causam, formam, finem rerum
omnium, actum purum, incorporeum, seipsum, & in
seipso cuncta intelligentem, alia multa Christianus co-
gnoscit, quæ Dei naturam maximè explicant: vt Deum
esse vnum & Trinum, omnipotẽtem, adeo vt ex nihilo
cuncta produxerit, tali tempore, nõ prius vel posterius,
& nunc omnia regat, conseruet, portet verbo virtutis
suæ, curet, & sciat quæcumque, quantumuis exigua, vi-
lia, numerosa: Deum illum vnicum, quem mente sul-
plicabatur

A picabatur Philosophus, habere filium & Spiritum Sanctum, consubstantiales, eadem maiestate & perfectione præditos, clementissimum esse, iustissimum, omnia posse, nullo causarum interuentu, quæ humana mens nulla possit arte rationéve inuestigare, ac assequi, quæque se ipsis verissima, sola fide & auctoritate dicentis demonstrata sint atque stabilita. *Deus*, non quantùm ad essentiam, sed quantùm ad attributa, proprietates, cultum, colendíque modum: Adde leges, voluntatem, mysteria, peculiaria opera. Quantùm ad hæc omnia in sola Ecclesia, cuius matrix est Iuda & Israel, ver[illegible] certus Deus cognoscitur & colitur. [a] Verus quid[illegible] Deus, *cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem.* Idque ob miracula inaudita, quæ illic patrauit, & solet patrare pro eius salute & gloria. Certus autem Deus, vt qui apparuisset Patriarchis, eorum posteros è seruitute liberasset, dedisset terram Chanaan, legem, Tabernaculũ, Prophetas, cultum, qui esset pædagogus ad Christi aduentum, vt tum demum reliquis nationibus Euangelium per eos annunciaretur. Deum enim cognoscere interdum est quædam vel plurima, vel omnia Dei attributa physica & generalia nosse & percipere. Quomodo Philosophi ab Apostolo [b] Deum dicuntur cognouisse, idest, vt illic interpretatur Paulus, intellexisse generalia eius attributa, vt potentiam, sapientiam, æternitatem. Interdum præter hæc, singularium attributorum supernaturalium intelligentiã accepisse, quæ non sensum modò de Deo aliquem afferant, verùm animum etiam Dei metu & religione imbuant. Quo modo in Ecclesia notus est. Alioqui Dei naturam, essentiam, rationem tota definitione, vel cogitatione minimè complectimur, quemadmodum hominis aut alterius rei, quæ à nobis qualis, quãta, quæque natura sit, tum explicari, tum animo concipi potest. Hoc enim sensu, *Deum nemo vidit vnquam*, id est, per fidem, siue per naturam, essentiámve cognouit.

S. Trinitatis cognitio omnem aliã cognitionem lõgissimè superat.

Esa. 41. ver. 9.

Rom. 1. ver. 19. 20.

Deus in Ecclesia quomodo notus, & quo modo non.

Ioa. 1. ver. 19.

3 *Et factus est in pace* in vrbe pacifica, Metonymicõs. In Ecclesia, in qua est pax vera Christi in cordibus fidelium. Rabbini שלם *Salem* hìc in Hebræo positum sumũt propriè, nõ appellatiuè, vt sit ea vrbs, quę postea Ierusalẽ, quẽadmodũ & alibi. [c] Sic Chaldæus, *& fuit in Ierusalẽ domus sanctuarij eius, & habitaculũ diuinitatis sanctæ*

[c] *Genes. 14. Heb. 7. ver. 18. ver. 1.*

sancta ipsius in Sion, quãdo fecit domus Israel voluntatem eius, habitauit diuinitas eius inter eos. Verùm Septuag. docere voluerunt, hoc intelligi potius de vera Ierusalẽ, id est, cœlesti & spirituali, siue Ecclesia, quàm de externa & terrena, in qua Deus confringit potentiã hostium tam inuisibilium quàm visibilium, vt perfectam pacem à persecutionibus, & victoriam tribuat, bellicis veluti instrumentis confractis. *Et habitatio.* In Hebræo est Metaphora elegans, *Instrumenti eius*, q.d. In Sion desidet, vt leo paratus ad prædam. A

4 Illic confregit potentias. fortitudines arcuum. Augustin. Hinc Hebraïcè sagittas ignitas, vel volatiles. Contriuit robora exercitus omnis hostilis. Sic exponunt volatilia siue iacula volitantia in aëre, & habentia pennas, quorum vsus apud Tartaros, Turcas, & Orientales creberrimus[a]. B

a Exempla 4. Reg. 19. v. 32. 2. Paral. 13. v. 16. & 14. v. 8. & 17. v. 33.

5 Illuminans tu mirabiliter. O tu qui illuminas nos mirabili luce, fauore, & gratia, ô tu, qui illuces nobis ad salutem è cœlis, qui sunt veluti montes alti, vel è locis Iudææ, quę magna ex parte montosa est, æternis, id est, ab initio orbis conditi inhabitatis, & cultis ab Adamo, imò & posteris eius, tuóque cultui perpetuò destinatis.

b Habac. 3. v. 6. Vel Propheta loquitur[b] de Chananæa ab Israelitis sub acta: *Contriti sunt montes æternitatis, humiliati sunt colles seculi*, Vel montes Sion & Moria propter longitudinem durationis sunt æterni, id est, immobiles, stabiles in perpetuum à Deo conseruati. Montes numquam perituri, vt frustra tententur ab hostibus. Heb. *Tu illustris sine clarus de montibus prædæ*, q.d. O qui illustris es contra hostes, vt leo, qui egreditur è montibus ad prædandum. Montes Iudææ comparat prædatoriis montibus, quòd illic innumerabiles copias, quæ illos occupabãt, ad internecionem deleuerit. Vel passiuè, de montibus Iudææ sæpius direptis, & quotidie prædæ hostium expositis. Per eos Euthymius cœlos intelligit. Sunt enim montes æterni à parte posteriore: quia in æternum duraturi, numquam perituri vt terreni, saltem quantùm ad formam, & substantiam. Tùmque erit Metaphora à leonibus, q.d. Mirabilis eluces è cœlis montibus prædæ, è quibus scilicet aliquos rapis ad pœnam, è quibus specularis ad prædandos rapiendos, & discerpendos impios in his mundi vallibus degentes. E montibus C D

A tibus speculæ, è quibus specularis, & insidias agis ad prædam: è quibus excurris ad inuadendos, & discerpendos improbos, tamquam leo è lustro montium, in quibus agit excubias. Sic enim Deus inducitur quasi leo, è cœlo speculari & prospicere, vt videat quo pacto tradat impios in manus suas. Sic Propheta: [a] *Dominus ex excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam, rugiens rugiet super decorem suum, pernenient sonitus vsque ad extremum terræ, quia iudicium Domino cum Gentibus. Turbati sunt, spoliati sunt & direpti.* Hebraicè pergendo in Metaphora, vel iuxta Anonymum, *infatuati sunt, mente capti sunt.* a *Hier.25.v.* 30.31.

B

6 *Dormierunt somnum suum.* Sic appellat mortem. *Viri diuitiarum*, potentes. Vox חיל *Hail* etiam robur significat. Quare Kimhi sic interpretatur, *Et non inuenerunt omnes viri roboris manus suas*, id est, robur suum, Metonymicè, ad præliandum scilicet contra Ecclesiam: siue quia Deus mutilauit eis manus, siue quia eos abstersuit, vt sibi non videantur habere manus ad confligendum. Malo cum Septuag. subaudire ב (in) manibus

C suis (quicquam siue roboris, siue opum) non inuenerunt, te iudicante & tuos vlciscente.

7 *Ab increpatione tua Deus*, Propter tuam increpationem & minas consopiti sunt, & mortis somno oppressi hostes, qui & equis, & quadrigis contra nos inuehebantur: nullum in curribus, vel equis auxilium sentientes. Ad verb. *consopitus est & currus, & equus*, id est, tam currus, quàm equus. Antiquitùs pugnabant ex curribus, vt apud Homerum, & in lib. Iudicum. b b *Iud.4.v.3.*

8 *Tu terribilis es*, hostibus nostris. *Resistet*, stabit in

D consp̃ectu tuo. *Ex tunc.* Ira tua est pridem cõcepta contra hostes Sion, & inueterata, ideóque maxima. *Ex tuc*, id est, è longo tempore. Ab initio, vel æterno. De hoc Idiotismo infrà [c]. Eam iram apud te ab æuo aluisti, vt non sit breuis, quæ simul ac oritur, deponatur. Respicit ad reprobos, in quos ab æterno iram concepit ob futuram eorum prauitatem. Vt enim prædestinatio est æterna, ita & reprobatio, nisi quòd prædestinatione præparatur gratia misericorditer & gratis sine operum respectu, reprobatione autem præparatur ira & supplicium, sed non sine ratione futurorum peccatorum. c *Psal.92.v.4.* *Prædestinatio & reprobatio sunt æternæ. & differūt in causis.*

9 & 10 *De cœlo auditum fecisti.* Hyperbole poëtica per

prosopopœiam. *De cœlo iudicium*, id est, vltionem & vindictam hanc audire fecisti tonitrubus, & tempestatibus in cœlo & aëre excitatis, ad quas terra tremuit, siluit, & obstupuit. (Nam quiescere id isto loco significat.) *Fecisti, tremuit, quieuit* Hieronymus hæc præterita pro futuris interpretatur: quod generale iudicium videatur significari. *Quieuit*, cessauit, desiit motus contra pios excitare præ obstupefactione. De cœlo manāt Dei iudicia & vltiones, dum exercentur per Angelos, & meteora. A

10 *Cùm exurgeret in iudicium.* Etiam hic iudicium vocat illam stragem hostium à Deo editam. Sic exurrexit de cœlo per Angelum in clade Sennacherib. *Sela.* B

11 *Quoniam cogitatio hominis.* Metony. cogitans. Quoniam homo vel iratus ista cogitans, & contemplans laudabit te, & extrema cogitationis eius eò ferentur, id est, desinet ipsorum cogitatio, vt diem festum agant tibi, te celebrent, & solemniter colant, ad te conuertantur: homo cogitatione sua cōfusus prędicabit te, &c. *Confitebitur.* laudem dabit. Pro *cogitatione* Hebraïcè est *furor.* Et mox, reliquiæ furoris. Itaque Græcè ὑπόμνον, possis accipere loco חמה, iræ, furoris: pro, *festum agent tibi*, succinges. Quod iis congruenter interpretatur R. Kimhi [a]: *Quoniam furor hominis, clade Gog & Magog* (id est, Antichristi) *conspecta, laudabit te, furore depositio, & reliquias furorum, quæ non cecideriut, in memorabili isto prælio, succinges*, id est, *frænabis atque conuertes.* Adde legere potuisse חחגר *Tahgor* per Caph. & de dup. C

a *In lib. Rad.*

12 *Vouete & reddite*, ob victoriam hanc adeptam. *Qui in circuitu eius*, Dei, *affertis munera.* Periphrasis piorum, qui vicini & propinqui erant Iudææ, in qua Deus colebatur, q.d. Omnes fideles vicini & propinqui, omnes qui estis per circuitum terræ Israël, vouete. Per Metonymiam. *Eius* Dei scilicet dixit, pro *templi, vel regionis* Dei, vt Maro b: *Tum proximus ardet Vcalegon*, id est, Vcalegontis domus, possessor pro possesso. Ad verb. *Omnes circuitus eius afferant munus timoris*, id est, terribili (Deo.) Chald. *Omnes, qui habitant in circuitu Sanctuarij, offerant sacrificia ædi Sanctuarij in timore.* Græcè, οἴσουσι afferent, vt & August. Noster interpres verterat fortasse per Eclipsim verbi substant. *Estis.* Afferte omnes, qui in circuitu eius (estis) afferte munera terribili, &c. Nam incumbit hic versus in sequentem. D

b *2. Aeneid.*

13 *Ter*

A 13 *Terribili & ei qui aufert.* Heb. *qui vindemiat.* Metaph. qui tamquam præscindit racemos. *Spiritum*, animam, vitam Principum & potentum. Vel iuxta R. Dauid, fastum, arrogantiam, animositatem: vt Latinè, *gerit magnos spiritus.* Hanc similitudinem vsurpauit Ioann. in Apoc. [a] *Mitte falcem tuam acutam in terra, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vuæ eius,* id est, excinde, aufer de vita, vt de vite botros. a Apoc. 14. ver. 18.

ARGVMENTVM.

B *Queritur se multis malis premi. Deum nihilominus celebrat, & mulcet à miris operibus.*

1. In finem pro Iduthun, Psal. Asaph. LXXVI. Heb. 77.

VOce mea ad Dóminum clamâui: voce mea ad Deũ, & intêndit mihi.

3 In die tribulatiônis meæ Deum exquisîui, mánibus meis nocte

C contra eum: & non sum decêptus.

4 Rénuit consolâri ánima mea, memor fui Dei, & delectâtus sum: & exercitâtus sum, & defêcit spíritus meus.

5 Anticipauêrunt vigílias óculi mei: turbâtus sum, & non sum locûtus.

6 Cogitâui dies antîquos: & annos ætêrnos in mente hábui.

D 7 Et meditâtus sum nocte cum corde meo: & exercitâbar, & scopêbam spíritum meum.

8 Numquid in ætêrnum proíiciet Deus: aut non appônet, vt complacítior sit adhuc?

9 Aut in finem misericórdiam suam abscîndet: à generatiône in generationem?

10 Aut obliuiscêtur miserêri Deus: aut continêbit in ira sua misericórdias suas?

11 Et dixit, nunc cœpi : hæc mutátio déxte- A
ræ excélsi.
12 Memor fui óperum Dómini : quia memor
ero ab inítio mirabílium tuórum.
13 Et meditábor in ómnibus opéribus tuis:
& in adinuentiónibus tuis exercébor.
14 Deus in sancto via tua, quis Deus magnus
sicut Deꝰ noster? tu es Deꝰ qui facis mirabilia.
15 Notam fecísti in pópulis virtútem tuam:
redemísti in bráchio tuo pópulum tuum, fílios B
Iacob & Ioseph.
16 Vidérunt te aquæ Deus, vidérũt te aquæ,
& timuérunt : & turbátæ sunt abyssi.
17 Multitúdo sónitus aquárum : vocem de-
dérunt nubes.
18 Etenim sagíttæ tuæ tránseunt : vox toní-
trui tui in rota.
19 Illuxérunt coruscatiónes tuæ orbi terræ: C
commóta est, & contrémuit terra.
20 In mari via tua, & sémitæ tuæ in aquis
multis : & vestígia tua non cognoscéntur.
21 Deduxísti sicut oues pópulum tuum : in
manu Moysi & Aaron.

---

2 *Intendit mihi*, mihi auscultauit, me exaudiuit, mihi aurem inclinauit.

3 *Deum exquisiui manibus meis*. Ordo inuersus. Nocte manibus meis ex aduerso ipsius (sum) per totã noctem manus supplices ad eum tendo : non cesso per noctem eum deprecari. Heb. *Manus mea nocte extenta vel effusa fuit*. Quod idem est, etsi potuerint legere נגרה *Negda*, per ר, ex aduerso, contra, id est, corã, non per נגרח *Nigghera*. Aliqui etiam vertunt, sed alieniùs : *Manus mea* (id est, plaga, vel vulnus) *nocte defluxit* (id est, saniem emisit) *nec remisit se. Et nõ sum deceptus*. Idem quòd suprà, & intendit mihi. Heb. *Et non remittitur* (manus mea.) D

A mea.) Sine intermissione manus mea ad eum tenditur, donec exaudiat, neque meam spem fallat & frustretur. Alludit ad Mosis historiā[a], in pugna cōtra Amalechitas.

4 *Delectatus sum.* Heb. *sonui*, vociferatus sum. Verbum הָמָה *hamah* in lætam partem vsurparunt, vt infrà[b]. Ecce inimici tui sonuerunt (præ lætitia & gaudio.) Et apud Esaiam[c]: *Sonitus nablorum tuorum.* Et Amos[d]: *Sonitus canticorum tuorum.* Alij in tristem: fremui, conturbatus sum. *Et exercitatus sum*, ἠδολέσχησα. Iā docuimus hoc verbo vti Septua. pro meditari, exerceri in prece, &

B similibus cōtemplationis operibus. Hinc Heb. *Et precatus vel meditatus sum. Defecit*, inuoluit se prop. ὠλιγοψύχησα, pusillus & anxius fuit animus meus, sese cruciauit.

5 *Anticipauerunt vigilias oculi mei* præ insomnio, præ somni fuga, q. d. non ceperunt somnum. Hinc Hebr. *Tenuisti custodias* (id est, palpebras) *oculorum meorum*, ne scilicet dormire possem, q.d. Non me sinis somnum capere, non mihi das quietem in tanta calamitatum

C mole, insomnem noctem traducere me cogis. *Turbatus sum*, contritus sum prop. *Et non sum loquutus*, adeò vt non sim loquutus, adeò vt loqui non potuerim, præ malis & doloribus. *Et*, pro *Vt*, more linguæ. Exaggerat statum rerum suarum Poëticè.

6 *Cogitani dies antiquos, annos æternos.* Per dies antiquos (antiqui & præteriti sæculi) præterita tempora intelligunt, & Metonymicè ea, quæ olim Deus beneficia maioribus præstitit: præsertim sub Mose & Iosue, sub quibus miranda opera designauit, & beneficia insignia populo contulit. Euthy. vt conferat præsentem suū statum cum superiore. Per annos æternos, sæcula æternitatis *Anni æterni qui sunt.*

D intelligunt, vt pij se consolentur præteritorum Dei beneficiorum & mirabilium recordatione, & æternotum, præsertim eorum, quibus in cœlo perfruemur, contemplatione. Animo agitaui prisca olim patribus præstita beneficia, & dies illos, quibus illis, mihique benè erat, quando liberè & tutò te colebam, fruens mea terra, & securus à persecutione. In mente etiam habui tempora illa sæcularia, quibus ab æterno citra vllam vicissitudinem fœlix extitisti, extas, & extabis, ita vt etiam me illa beatitudine sis participem in perpetuum effecturus. Quorum recordatione quantùm recreor, tantùm mœroris è præsenti rerum statu haurio.

a *Exod. 17. v. 10.*
b *Ps. 82. v. 3.*
c *Esa. 24. v. 8.*
d *Amos 5. v. 23.*

7 *Et meditatus sum nocte*, Ad verb. *recordatus sum canticorum meorum nocte cum corde meo*. Etsi aliqui *nocte* iungant cum sequentibus. Nocte cum corde meo loquebar, siue exercebar. *Et exercitabar*, meditabar, apud me loquebar, vt supra [a] *Et scopebam*, purgabam, mundabam, euerrebam, ad harum rerum contemplationem quasi scopis rotabam, versabam, volutabam, raptabam spiritum meum, id est, torquebam. Nam quæ verruntur siue scopis purgantur, volutantur per terram, ac rotantur. Sic Latinè *versare animum, animo volutare, agitare, &c.* q.d. Variis cogitationibus animum meum exercebam, & quasi scopis excutiebam. Fortassis etiam à *Scopo*, id est, instituto siue proposito verbum deductũ est, *Scopebam*, id est, ad scopum dirigebam, id est, considerare faciebam spiritum meum: vt proprius accedat ad Heb. *Et scrutabatur*, id est, studiosè quærebat, & cogitabat spiritus meus. Et Chald. *Inuestigabat mirabilia scientia cordis mei*. Septuaginta parum differente Metaphora, ἐσκαλλον, *Sarriebam*, vt Hieronymus ad Suniam docet, (mendosè ἐσκαλλε, *sarriebat*, in vulgatis exemplaribus.) *Propriè autem* (inquit) σκαλλισμος (Sarritio Columellæ) *in agricultura dicitur in sarriendo, id est, sarculando: & quo modo ibi quæruntur herbæ, sarculoq; secantur: sic & hic retractatum cogitationum suarum Metaphoricῶς, à sarculo demonstranit*. Nam σκάλλω non semel sarrire, sed frequenter significat. Aliqui tamen legunt ἐσκυλλον, vexabam. Heb. *Et scrutabatur spiritus meus* (*sequentia.*) Vnde per Mimesin Hebraicam sub. לאמר *Ieemor*. In primis enim spiritum meum cruciat, vt cogitem, numquid me Deus proiecerit, siue repulerit.

a *Vers. 4.*

A

B

C

8 *Numquid in æternum*, Hæc sunt quæ scrutabatur & considerabat animus meus, hæc sunt quæ mens mea agitabat, versabat, scopebat & sarriebat, id est, apud se retractabat. *Complacitior*. Magis beneuolus. In emendatis exemplaribus, *Complacatior*. An deinceps non fauebit? Num aliquando placabitur, & bene volet?

D

9 *Aut in finem*, in perpetuum. *A generatione in*, in sequentia omnia sæcula. In vnum contraxerunt hæc duo membra: *An defiit in perpetuum misericordia eius*, (an) *completum est verbum* (propheticarum consolationũ) *ab æuo in æuũ?* q.d. an retractauit promissionẽ, an reuocauit oracula, quæ sacro fœdere obsignauit?

10 *Aut*

A 10 *Aut continebit in ira*, præ ira. An cohibebit præ ira suas erga me miserationes & beneficia? *Sela.*

11 *Et dixi, nunc cœpi*, Animum recipit spe in Deum, eiúsque potestatem & dexteram conuersa. *Nunc cœpi.* Apoſiopesis propter πάθος: Nunc cœpi respirare, nunc cœpi sperare, nunc cœpi misericordia affici, Deíque consolatione leuari; aut quid simile. Hæc (erit) mutatio dexteræ excelsi: sic suam ille iram in misericordiam commutabit, suam dexteram manum ad meam liberationem conuertet. Dabit Deus his finem: vicissitudo dexteræ supremi Dei mihi speranda est. Vel,

B Nunc cœpi (intelligere & sentire, quòd) hæc est mutatio dexteræ excelsi. q. d. Manifestum est, vt nunc video, Dei hanc esse manum: hæc mutatio Deum habet auctorem. Iam intelligo mea mala proficiscí à Deo, vt in ipso discam considere, &c. hæc Dei manus est: vt in Exodo, [a] *digitus Dei est hic*, id est, aperta potentia Dei, vis, iudicium, ne causam aliam inquiramus. Hebræa in plures sententias accipiuntur: verùm hæc Septuag. interpretatio est simplicior, & magis ad verbum, omniúmque maximè Psalmi argumento

C & consequentiæ consentanea. Ad hanc proximè ista D. Hieronymi & Chaldæi accedit. *Infirmitas mea est, hæc mutatio omnipotentis dextera excelsi*, id est, hæc rerum vicissitudo, quæ à Deo mihi contigit, est mihi maxima crux, morbus, calamitas: hæc mea mutatio à statu fœlici ad hunc infœlicem me acerbissimè vexat. Iuxta illud Boëtij in Consol. *Infœlicissimum infortunij genus fuisse fœlicem.*

a *Exod. 8. vers. 19.*

12 *Memor fui operum Domini*, Memor fui eorum, quæ olim gessit erga afflictos mei similes. *Quia*, Quin & memor ero. Hæc enim particula, *Quia*, *Quoniam*, trans-

D sitionibus sæpiusculè inseruit. *Ab initio.* Verborum transpositio. Memor ero mirabilium tuorum de initio, id est, antiquorum & priscorum, מִן *min.* Præpos. inseruit etiam genit. Se consolatur recordatione operum & beneficiorum Dei.

13 *In adinuentionibus tuis exercebor*, de factis & gestis tuis loquar. In illis commemorandis me exercebo, עֲלִילָה *halilá*, Sept. solent adinuentionem interpretari, id est, studium, consilium, opus præclarè inuentum.

14 *Deus in sancto via tua.* Hæc sunt, quæ loquetur de operibus Dei priscis. Ad finem enim vsque Psalmi canet prisca Dei miracula ab exitu Aegyptiaco. *In sancto,* in sanctitate. Vnde Chald. *Deus sanctus* (iuit) *via tua* (tuę actiones & opera,) Sanctum etiam tabernaculum, & templum demonstrare possit, & iuxta alios, cœlum. Tu iter facis super cœlum, illic tuæ sunt actiones, præsentia, manifestatio, virtus, gloria & maiestas. Eadem phrasi infrà [a] via pro actione, operibus, præsentia. A

a *Vers. 20.*

15 *Notam fecisti in populis,* Aegypti, Chanaan, Arabiæ, Philisthinorum. *Virtutem,* fortitudinẽ. *Ioseph.* Eius meminit, quia recolebat liberationis Aegyptiacæ miracula, cuius origo à Ioseph repetitur. Adde filios Iacob posse referre regnum Iuda, filios Ioseph regnum Ephraim siue Samariæ. B

16 *Viderunt te aquæ,* in traiectu maris Rubri, cùm Moses virga sua eas mandato Dei percussit, vim ipsius Dei senserunt. Et est Prosopopœia. *Timuerunt.* Heb. *tortæ sunt & cruciatæ.* Metaphora à torminibus parturientium. *Turbatæ,* tremuerunt prop.

17 *Multitudo sonitus aquarum* inundatio, sonitus aquarum (fuit super Aegyptios.) Eclipsis verbi Substantiui. Vnde Heb. Inundarunt, vel effuderunt aquas nubes. Aquæ è nubibus manantes, & pluuiæ cum magno sono inundarunt Ægyptios: & obruerunt. *Vocem,* tonitru & fulgurationes dederunt æthera ad terrorem persequentium. שחקים *Schakim,* ætherea regio. Talia etiam acciderunt in legis promulgatione. [b] C

b *Exod. 19. vers. 18.*

18 *Etenim,* Iam notauimus hac particula vti nostros, pro etiam, item, vt respondeat Heb. אם *ap.* Sagittas autem Dei vocat fulmina, fulgura, grandines, & similia, quæ contra istos tamquam sagittas iaculabatur. *In rota.* Synecdoche numeri, In rotis Ægyptiorum erat, in rotas illorũ transiit. [c] *Respiciens* (ait Moses) *Dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis, & nubis, interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum.* Alij rotam, cœlum figura rotundum interpretantur, vel potius aëris sphæram, & circulum. Est enim aër formæ circularis. Atque hinc Rabbinorũ Physici orbes cœlestes vocant, גלגלים *Galgalim.* D

c *Exod. 14. Vers. 24.*

19 *Illuxerunt coruscationes tuæ.* Hic etiam celebrari putant miraculum regum Chanaan, in quos suos cœlestes

A festes ignes iaculatus est. [a]

20 *In mari via tua* (erat.) Tu per mare iter faciebas, tu in eo operum tuorum specimen euidentissimũ exhibebas. [b] *Non cognoscentur*, Fut. pro Imperf. Nec cognoscebantur vestigia, quibus dux fueras populo transmittenti mare. Neque tua, neque illius vlla extabant vestigia, quæ Ægyptij sequerentur. Vel in genere, Tu per mare periculis plenũ iter facis, more cuiusdã Neptuni Poëtici ad seruandos periclitantes, vel perdendos securos, & in vtramque aurem dormiẽtes. Nec tamen quisquam cognoscit, cognoscereve possit, vnde venias, quo

B properes. Sic ex improuiso ades ad vtrumque statum, dum de-repente in mari seruas, vel perdis. [c]

21 *Deduxisti sicut oues*, quasi eorum esses pastor, inter lupos & feras alias, inque desertis. *In manu*, ductu ministerio.

a *Iosue 10. v. 11.*

b *Vide. ve. 14.*

c *Consule Psalm. 106. v. 24. 25. 26.*

ARGVMENTVM.

C *Canit ea, quæ acta narrabantur in veteri populo, monens ne maiorum suorum contumaciam æmulentur, propter quam Deus tribum Ephraim abiecit, Iudæ autem elegit, Dauide in rege electo.*

1 Intellectus Asaph. LXXVII. Heb. 78.

AVrẽdite pópule meus legẽ meam: inclinãte aurem vestram in verba oris mei.

D 3 Apériam in parábolis os meum: loquar propositiónes ab initio.

4 Quanta audíuimus & cognóuimus ea: & patres nostri narrauêrunt nobis.

5 Non sunt occultãta à filiis eórum: in generatióne áltera.

6 Narrántes laudes Dómini & virtútes eius: & mirabília eius, quæ fecit.

7 Et ſuſcitâuit teſtimónium in Iacob: & legem póſuit in Iſrael. A
8 Quanta mandâuit pátribus noſtris, nota facere ea filiis ſuis: vt cognôſcat generátio áltera.
9 Fílij, qui naſcêntur, & exûrgent, & narrâbunt filiis ſuis.
10 Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcántur óperum Dei: & mandâta eius B exquîrant.
11 Ne fiant ſicut patres eôrum: generatio praua, & exáſperans.
12 Generátio, quæ non dirêxit cor ſuum: & non eſt créditus cum Deo ſpíritus eius.
13 Fílij Ephrem intendêntes, & mittêntes arcum: conuêrſi ſunt in die belli.
14 Non cuſtodiêrunt teſtamêntum Dei: & C in lege eius noluêrunt ambulâre.
15 Et oblîti ſunt benefactôrum eius: & mirabílium eius, quæ oſtêndit eis.
16 Coram pátribus eôrum fecit mirabília in terra Ægypti: in campo Táneos.
17 Interrûpit mare, & perdûxit eos: & ſtátuit aquas, quaſi in vtre.
18 Et dedûxit eos in nube diêi: & tota nocte in illuminatiône ignis. D
19 Interrûpit petram in erêmo: & adaquâuit eos velut in abîſſo multa.
20 Et edûxit aquam de petra: & dedûxit tamquam flúmina aquas.
21 Et appoſuêrunt adhuc peccâre ei: in iram excitauêrunt excêlſum in inaquôſo.
22 Et tentauêrunt Deum in córdibus ſuis: vt péterent eſcas animâbus ſuis.

23 Et

A 23 Et malè locûti sunt de Deo : dixêrunt numquid póterit Deus parâre mensam in desêrto?

24 Quóniam percûssit petram, & fluxêrunt aquæ: & torrêntes inundauêrunt.

25 Nunquid & panem póterit dare aut parâre mensam pópulo suo?

26 Ideo audîuit Dóminus, & distulit: & B ignis accênsus est in Iacob, & ira ascêndit in Israel.

27 Quia non credidêrunt in Deo : nec speraurêrunt in salutâri eius.

28 Et mandâuit núbibus désuper : & iánuas cœli apéruit.

29 Et pluit illis manna ad manducândum: & panem cœli dedit eis.

30 Panem angelôrum manducâuit homo: C cibária misit eis in abundántia.

31 Tránstulit Austrum de cœlo : & indûxit in virtute sua Africum.

32 Et pluit super eos sicut púluerem carnes: & sicut arênam maris volatília pennâta.

33 Et cecidêrunt in médio castrôrum eôrũ, circa tabernácula eôrum.

34 Et manducauêrunt, & saturâti sunt nimis, & desidérium eorum áttulit eis: nõ sunt fraudâti à desidério suo. D

35 Adhuc escę eôrum erant in ore ipsôrum: & ira Dei ascêndit super eos.

36 Et occîdit pingues eôrum : & elêctos Israel impedîuit.

37 In ómnibus his peccauêrunt adhuc: & non credidêrunt in mirabílibus eius.

38 Et defecêrunt in vanitâte dies eôrum: & anni

anni eórum cum festinatióne. A
39 Cùm occíderet eos, quærêbant eum: & reuertebântur, & dilúculo veniêbant ad eum.
40 Et rememorâti sunt, quia Deus adiûtor est eórum: & Deus excêlsus, redêmptor eórum est.
41 Et dilexêrunt eum in ore suo: & lingua sua mentîti sunt ei. B
42 Cor autem eórum non erat rectum cum eo: nec fidêles hábiti sunt in testamênto eius.
43 Ipse autem est miséricors, & propítius fiet peccâtis eórum: & non dispêrdet eos.
44 Et abundâuit, vt auérteret iram suam: & non accêndit omnem iram suam.
45 Et recordâtus est, quia caro sunt, spíritus C vadens & non rédiens.
46 Quóties exacerbauêrunt eum in desêrto? in iram concitauêrunt eum in inaquôso?
47 Et conuêrsi sunt, & tentauêrunt Deum: & sanctum Israel exacerbauêrunt.
48 Non sunt recordâti manus eius: die, qua redêmit eos de manu tribulântis.
49 Sicut pósuit in Aegypto signa sua: & pro- D dígia sua in campo Táneos.
50 Et conuêrtit in sánguinem flúmina eórum: & imbres eórum, ne bíberent.
51 Misit in eos cynomîam, & comêdit eos: & ranam, & dísperdidit eos.
52 Et dedit ærúgini fructus eórum: & labóres eórum locûstæ.
53 Et occîdit in grándine víneas eórum: & muros eórum in pruîna.

54 Et

A 54 Et trádidit grándini iumênta eôrum : & possessiônem eôrum igni.

55 Misit in eos iram indignatiônis suæ, indignatiônem, & iram, & tribulatiônem : immissiônes per ángelos malos.

56 Viam fecit sémitę irę suæ, & nõ pepêrcit à morte animâbus eôrum: & iumênta eôrum in morte conclûsit.

57 Et percûssit omne primogénitum in ter-
B ra Aegypti: primítias omnis labôris eôrum, in tabernáculis Cham.

58 Et ábstulit sicut oues pópulum suum : & perdûxit eos, tamquam gregem in desêrto.

59 Et edûxit eos in spe, & non timuêrunt: & inimîcos eôrum opéruit mare.

60 Et indûxit eos in montem sanctificatiônis suæ : montem , quem aquisîuit déxtera eius.

C 61 Et eiêcit à fácie eôrum Gentes: sorte diuîsit eis terram, in funículo distributiônis.

62 Et habitâre fecit in tabernáculis eôrum: tribus Israel.

63 Et tentauêrunt, & exacerbauêrunt Deũ excêlsum : & testimónia eius non custodiêrunt.

64 Et auertêrunt se, & non seruauêrunt pa-
D ctum, quemádmodum patres eôrum: conuêrsi sunt in arcum prauum.

65 In iram concitauêrunt eum in cóllibus suis : & in sculptílibus suis ad æmulatiônem eum prouocauêrunt.

66 Audîuit Deus , & spreuit : & ad níhilum redêgit valdè Israel.

67 Et répulit tabernáculum Silo : taberná-

culum

culum ſuum, vbi habitâuit in homínibus. A

68 Et trádidit in captiuitâtem virtûtem eôrum : & pulchritúdinem eôrum in manus inimîci.

69 Et conclûſit in gládio pópulum ſuum: & hæreditâtem ſuam ſpreuit.

70 Iúuenes eôrum comêdit ignis: & vírgines eôrum non ſunt lamentâtæ.

71 Sacerdôtes eôrum in gládio cecidêrunt, B & víduæ eôrum non plorabântur.

72 Et excitâtus eſt tamquam dórmiens, Dóminus: tamquam potens crapulâtus à vino.

73 Et percûſſit inimîcos ſuos in poſteriôra: opprobrium ſempitérnum dedit illis.

74 Et répulit tabernáculum Ioſeph : & trîbum Ephraîm non elêgit.

75 Sed elêgit tribum Iuda : montem Sion, C quem dilêxit.

76 Et ædificâuit , ſicut vnicórnium , ſanctificium ſuum in terra , quam fundâuit in ſæcula.

77 Et elêgit Dauid ſeruum ſuum, & ſúſtulit eum de grégibus óuium: de poſt fœtântes accêpit eum.

78 Paſcere Iacob ſeruum ſuum : & Iſrael D hæreditâtem ſuam.

79 Et pauit eos in innocéntia cordis ſui : & in intellectibus mánuum ſuârum dedûxit eos.

---

2 *Attendite populo meus.* Primi ſex verſus ſunt loco proœmij, quibus excitat ad audiendum qualibus & quantis beneficiis Deus Hebræos affecerit, vt quam illi fuerint ingrati concludat. *Populo meus*, O populares mei.

A mei. Nam Asaph loquitur ad captandam attentionem, non Deus: aut David. A Matthæo [a] interim versus tertius tribuitur Christo, sed per illam regulam, cuius meminêre veteres seorsum Tertull. [b] *Omnes penè Psalmi* (ait) *Christi personam sustinent*, atque ob hanc causam Asaph typum Christi gerens, nonnulla dicit, quæ Christo magis congruunt, quàm sibi: Hoc enim ferebat illorum temporum ratio, vt mysteria Domini vmbris eiusmodi, & imaginibus velarentur, in quas possent introspicere ij, quorum mens à Deo esset illuminata. Cæ-

B teri præter ipsas vmbras nihil penitus cernerent. *Legem meam*, doctrinam meam. Vnde & lex Hebra. dicitur תורה *Torá* à docendo: non, vt apud nos, à legendo, vel ligando. Alij ad data præcepta restringunt, sed minus aptè. Nam mox se explicat. Quin non tam præcepta in lege tradita canet, quàm Dei opera, ne excidant è cordibus.

5 *Aperiam in parabolis*, stylo parabolico, tropico & figurato, non simplici & vulgari, sed artificioso & elegan-

C ti. Loquar parabolas, insignes, memorabiles, figuratásque sententias, & propheticas. Quia vates parabolis vtuntur crebris, fit, vt parabola sumatur pro sermone prophetico, vt in Numerorum libro. [c] Hoc completũ in Christo docet D. Matthæus, [d] vt qui locutus sit in parabolis ad turbas, & sine parabolis nihil, figurarum velaminibus mysteria velans, sicque velata proponens, vt credentes ferè vtrumque intelligerent, increduli nõ possent intelligere. Adde res gestas, quas hic Psalmus canit, esse de earum numero, de quibus Apostolus ait [e] *Hæc omnia in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum.* Et paulo post. [f] *Omnia in figura con-*

D *tingebant illis. Scripta autem sunt ad correctionem nostram, ad quos fines seculorum deuenerunt.* Hinc mare rubrum, Manna, Petra, Sinai, quadraginta duæ mansiones, desertũ duodecim fontes, septuaginta Palmæ &c. mystica omnia & parabolica. *Propositiones προβλήματα*, quæstiones difficiles, obscuræ, & disputabiles propter obscuram difficultatem apud Philosophos. At Heb. חידות *Hhidoth*, ænigmata, sententiæ inuolucris quibusdam tegẽtes res arcanas & mysteriis plenas sub simplici alioqui, ac plano literæ historiæ ve cortice. Quod propriũ est Scripturæ, cui præter historiã & historicum sensum, subest

a *Matth. 13. ver. 35.*

b *Contra Praxeam.*

Parabola sit nonè propheticum dictum.

c *Nu. 23 ver. 24.*

d *Mat. 13. ver. 35.*

e *1. Cor. 10. ver. 6.*

f *Vers. 10.*

subest allegoria, mysterium, anagoge, mirabilis sententiarū multiplicitas. Hinc tot modis inscribit suum
a Ps.48.v.5. Psalmum ob eas rationes, & alias explicatas suprà.[a] Ac quamuis nihil in eo videatur difficultatis, sed nuda rerum iam inde à maioribus gestarum, & quasi per manus posteritati relictarum historia, absque vllo verborum sensus abstrusioris inuolucro: Ænigmata tamen appellat, siue κεκρυμμένα, *absondita*, vt habet Matthæus: vt significet aliquem esse hîc sensum occultiorem & abstrusiorem eo, qui prima fronte videtur, ænigmata reuera, & mysteria abscondita, quæ oportuerit Apostolum referare. b Nam si pars historiæ itineris ex Ægypto spiritualiter accipitur, & cætera quæ ab eo prætermissa sunt eiusdem esse intelligentiæ conuincuntur. Hieron.[c] Sícque docetur nihil esse tam nudum & simplex in Scripturis, cuius non sit profundissima sententia ac intellectus, quod etiam ostendit Augustinus d, item Gregorius [e]. Exempli causa, hîc non solùm verba, sed etiam circumstantiæ rerum, quæ simpliciter positæ videntur, spiritualibus sunt plenę mysteriis, prouidentię Dei erga veterem Ecclesiam & populum, prædestinationis & electionis, qua solam tribum Iuda elegit, tabernaculi prioris locum repulit, Silo reiecit, Hierusalem pro templi sede assumpsit, Dauidem è pascuis in Regem euexit, Saule repudiato, potentibus & nobilibus populi præteritis. In quibus & aliis huiusmodi latet reconditissima & secretissima sapientia. Accedit veteris historiæ gesta, non modò propter rei literam cani: verùm etiam ad erudiendum, commonendum, instruendum, vt in eis tamquam in picta tabula vel specula admirandam Dei sapientiam speculemur iuxta illud Pauli [f] *Quæcunque scripta sunt, propter nostrā doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et alibi. [g] *Omnis scriptura diuinitùs inspirata vtilis est ad docendū, ad arguendū, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.* Vnde vel syllaba & apiculus vnus in ea reconditum habet thesaurum. [h] Est enim *liber inuolutus*, [i] *signatus*, [k] *spiritus & litera*, [l] *scriptus intus & foris*, [m] Intus per mysteria & spiritualia, foris per sensum literæ & historiam: intus inuisibilia & cælestia, foris visibilia & terrena enuncians. *Ab initio.* Hebraicè מִרֵּי קֶדֶם *Mimi kedem, de initio*: de rebus

b 1.Cor.10.v. 22 13. & c. Heb. 11.v.23. 24.& c.
c Ad fabulā de 42.mans.
d Epist. 3. ad Vsiand. 2. sup. Ge. c. 19. & lib. de vera relig.
e In prologo Moral. & ho. 7. in Ez. & in homiliis.

Scripturarū præstantia & dignitas.

f Rom.15.v.4
g 2.Ti 3.v.16
h Chrys. in 3. c. Gen. Basil. li de Spiritu sāct. ad Amp. & hom. 6. & 10. in Hexac.
i Ez.c.2.v.9.
k Esa.29.v.11
l 2.Cor.3.v.6
m Apo.5.ver.1

A B C D

A rebus ab initio gentis nostræ factis. At Matthæus reddidit [a]: *A constitutione mundi occulta.* In quo confirmat nostrorum Septuag. vertendi rationem ad sensum, non perpetuò ad verba.

a *Matth. 13. ver. 35.*

4 *Quanta audiuimus, & cognouimus ea.* Construitur cum præcedenti, mutata persona. Loquar quanta audiuimus, siue scripta, siue per manus à patribus accepta. Nam proœmium nondum est absolutum. Vnde Hebraïcè אשר *asher*, quæ, quæ quidem. *Quanta* ergo non interrogat, sed sumitur pro quæ, qualia, quæcũque,

B quantumcumque, vt & infrà [b]. Attingit autem duplicem modum sciendi: vnum per traditionem, alterum per scripta.

b *vers. 5.*

Duplex sciẽdi modus per traditionem & scripta.

5 (Et quæ) *non sunt occultata*, à posteris eorum, loquar. Ad verbum, *Non occultabimus à filiis eorum.*

6 *Narrantes laudes Domini.* Refertur ad vers. 4. Quanta audiuimus. Ibi enim cœperat per Enallagen mutare numerum. Aliqui ad finem eiusdẽ versus. Patres nostri narrauerunt nobis, narrantes, id est, narrando & prædicando laudes Domini. Sed Hebraïcè coniũgitur cum

C verbo primæ personæ. *Virtutes*, fortitudines.

7 *Et suscitauit testimonium.* Hîc incipit narratio. Quare, Hebræum (&) Latinè redundat, & dumtaxat conuertit futurum in præteritũ. Auspicatur autem à legislationis beneficio. Legem vocat testimonium, quòd per eam Deus sit testatus de sua voluntate, & quid à nobis fieri velit: Vel quòd eam cum contestatione dederit. *Suscitauit*, statuit, stabiliuit, surgere fecit, ad verb.

Primum beneficium legis diuinæ datio.

8 *Quanta mandauit patribus*, quæ (nam Hebraïcè est אשר *asher*) videlicet (testimonium & legem) declaranda posteris præcepit [c], vt hoc sit parentum officium.

c *Deut. 4. v. 9. & 6.*

D *Nota facere*, vt nota facerent. *Altera*, sequens. Hebraïcè: *postrema, nouissima.* Itaque aliqui exponunt, non de secutura ætate, sed de Christiana, quæ est ætas vltima [d], quoniam quotidie aduentũ Domini præstolatur, neque habitura est alteram, quę ipsi succedat, vt olim Iudaïca.

d *1. Ioan. 2. v. 18. & 1. Cor. 10. v. 11. & 2. Tim. 3. v. 1.*

9 *Filij qui nascentur.* Asyntheton. (Et) filij, &c. *Et narrabunt*, vt enarrent.

10 *Vt ponant in Deo spem suam.* Summa legis diuinæ & scopus, vt Deum cognoscamus, cognitum vereamur, timeamus, colamus: culto confidamus & pareamus [e]. *Exquirant*, custodiant prop.

Summa legis quæ.

e *Deut. 31. v. 12. & 1. Tim. 3. v. 16.*

11 *Exasperans*, Deum scilicet. Heb. *recedens*, rebellis. A

12 *Generatio, quæ non direxit*, ad rectitudinem & iustitiam non parauit, neque disposuit. Hinc Heb. *non paravit, aptavit. Et non est creditus*, firmatus. Et cuius spiritus non est creditus, id est, non fuit firmus, fidus, fixus in Deo. Non permansit, neque perseuerauit cum Deo, non credidit, & firmiter ei adhæsit. Qualibet occasione ad murmurationes, & contumelias se vertebat, parum memor superiorum Dei operum. Sic loquuntur, quia fides siue credulitas religionis debet esse firma, & constans.

Secunda filiorum Ephraim persecutio.

13 *Filij Ephrem intendentes.* Secunda propositio, siue sententia de filiis Ephraim ante exitum de Aegypto, vt sit historia Cabbalica, de qua R. Selomo [a] ad illud, *contremuerunt habitatores Philistiim. Tremunt*, inquit, *Philistæi, propterea quòd occiderunt filios Ephraim, qui anteuertentes tempus ingrediendi promissam terram, magna vi in ipsorum regionem ex Aegypto exierant, sicuti attingitur in lib. Paralip.* [b] *Occiderũt autem illos Getthæi.* Alij malunt commemorari peccatum istorum, & calamitates, in quas inciderunt in deserto post exitum, propter neglectam Dei voluntatem & oracullum, de quo agitur in lib. Paralipomenon [c], vel certè in libris Iudicum vel Numerorum [d], quando inobedientes voci Domini cæsi sunt ab Amalechitis & Chananæis. Alieniùs de clade à Philistæis accepta, in qua Dei arcam amiserunt. Nam istud infrà canetur [e], item vt per filios Ephraim intelligãtur decem tribus, quæ cùm debuissent iurare nouo regi, retrocesserint [f]. Vel Synecdochicãs totus populus Israel, eò quòd in tribu Ephraim primùm omnium locus fuit diuino cultui consecratus in Silo, [g] regnum in Galgala eiusdem tribus oppido [h], & post diuisionem Regni in Sichem, Thersa, Samaria [i]. Aut vt respiciat ad Arcam captam in Ephraim, cuius tabernaculũ postea repulisse Deum canat ad Psalmi extremum. Nam milites erant ex omnibus tribus, tametsi ex Ephraim præcipuè, vt qui essent Arcæ studiosiores, quòd eam haberent in sua tribu, & nollent in aliam transferri. Quin & summa imperij ante Reges fuit penes illam tribum. *Ephrem* autem scribitur pro Hebræo אפרים Ephraim [k], vt & apud Ioannẽ [k]: *Ciuitas quæ dicitur Ephrem*, ἐφρὶμ. & apud Nonniũ Ioannis poëticum interpretẽ ἐφρὶμ per ι loco ν (mendosè forsan) quoniam veteres olim scribebant ν pro

B

C

D

a *Exod.13.*

b *1. Paral.7. v.21.*

c *Ibidem.*

d *Iudic.12.v. 4.5. Num.14. v.45.*

e *Vers.67. & seq.*

f *3.Reg.12.v. 16.*

g *Ios.18 v.1.*

h *1. Reg. 11. v.15.*

i *3.Reg.12.v. 25.& 15.v.33. & 16.v.29.*

k *Ioan.11. v. 4.*

A pro *eu*. Hinc enim celebratur Ierusalem, etiam Chaldæis, Græcis, Latinis pro Ierusalaim duali numero, & apud Epiphanium ωζάνης pro ωζωνάιν. *Intendentes & mittentes*, periti rei militaris, & artis iaculandi, *Conversi sunt*, in fugam versi sunt, fugerunt. Ad verb. *Armati, iaculantes arcu verterunt* (terga) *in die belli.*

14 *Non custodierunt testamentum*, fœdus Dei cum suis patribus, & secum b.

15 *Et mirabilium eius quæ ostendit*, tam in terra Chanaan ante descensum in Ægyptum, quàm in Ægypto.

B 16 *Coram patribus eorum fecit.* Tertius locus de exitu Israëlitarum ex Ægypto. *Taneos.* Tanis, vrbs Ægypti ad Nili ostium, quod proinde Taniticum appellatur, apud Ptolom. & Strabonem c, quòd aliàs Soiticũ apud Stephanum de Vrbibus. A צֹעַן *Tsohan*, videlicet. Sic enim Hebraïcè & Ægyptiacè appellabatur (corruptè deinde Tan, & Tanis) hic, & alibi d. Regia vrbs etiam tempore Esaiæ e, vbi Moses prodigia ediderat, 180. stadiis à Memphi, ex Iosepho. Campum autem appellat regionem eius, siue ob planitiem, siue fœcunditatem,

C & amœnitatem, è Nili præsertim irrigatione.

17 *Interrupit mare, & perduxit eos.* Quartũ beneficium de diuiso sinu Arabico. *Quasi in vtre*, vel quasi in cumulo. Vtri veluti incluſit, ne in eos fluerent. Aquas maris Rubri, quasi in aceruum, vel murum congessit f, vt transitum fugientibus præberet. נֹד *Ned* hîc pro נאד *Nod, vtre* accepêre.

18 *Et deduxit eos in nube diei.* Quintum beneficium nubes contra solis æstum, ignis noctu viam ostendens. *In nube*, per nubem, præeunte nube interdiu, & tota

D nocte per lumen ignis g quadraginta annorum spacio, quousque traiicerent Iordanem.

19 *Interrupit petram in eremo*, rupem Horeb. Hebraïcè צוּרִים *tsurim* petras, siue cautes. Bis enim aquam è rupe elicuit, duobus mensibus ab exitu nondum expletis in Raphidim h, deinde post annos quadraginta in Cades i, quamquam differẽter. Nam è prima percussione exundauit fluuius manans quatuor milliaria, tantùm enim distat Horeb è Raphidim, vbi consistebant Israëlitarum castra. E secunda puteus aquarum viuentium: fortasse autem *Petram* Singulari numero extuleruut, quoniam iuxta traditiones Hebraïcas vnica fuit

a *Genes.17.v. 10.11.&c.*
b *Exod.2 1.v. 10.11.12. &c.*
3. *Deiectus in Aegyptum.*
c *lib.17.*
d *Num. 13.v. 19.*
e *Esa.19.v.11.*
4. *Maris diuisio.*
f *Exod.14.v. 22.*
5. *Deductio.*
g *Exod. 13.v. 21. 22. & 14.*
v.17.18.19.
6. *Aqua eductio.*
h *Exo.17.v.6.*
i *Num.20.v. 8.*

Petra, diuersis regionibus & temporibus percussa R. Mose Nahamides[a], vbi addit maiorum esse sentẽtiam quoque, vt hìc fons ex Horeb non modo instar fluuij aquas fuderit totis quadraginta annis, quibus extiterunt in deserto, sed & illos comitatus sit per deserta quocumque tandem dimigrarent. Cui congruit Apostolus, dicens b: *Bebebant omnes eumdem potum, de spirituali eos consequente petra*, quasi petra siue rupes illa pro varietate migrationum moueretur, & consequeretur, quemadmodum de columnis nubis & ignis constat: nisi malis consecutam Petram, id est, Petræ fluxum, per deriuationem videlicet & deductionem aquæ à populo ad loca castrorum procuratam, siue per ipsius Dei transmissionem & directionem. Nec obstat, quod in deserto excitatum sit alterum murmur ob aquæ penuriam, vt secundò educeretur aqua, ex altera rupe post annos triginta octo. Nam de hac ipsa rupe, nempè de priore hac Rabbini veteres & recentiores intelligunt, cuius aquam tradunt defeciſſe propter Mariæ mortem, donec secundò educeretur ex eadem ad secundum de aqua murmur [c]. Hinc R. Isaac [d]: *Hæc Petra Horeb est illa Cades* [c]. *Nempè puteus Mariæ, qui illos est comitatus quadraginta annis: sic dictus, quoniam tot annos cum illis fuit Mariæ merito.* Hoc autẽ sextum est beneficium. *Adaquauit*, potuit, potũ largiter dedit, sumpta similitudine à gregibus pecorum, quæ propriè adaquantur. Adde quòd non tantùm ipsis, sed & ipsorum iumentis aqua illa sufficiebat, ídque per tot annos.

a *Exod.17.*

b *1.Cor.10.v. 4.*

Aqua in deserto defecit, & cur.

c *Vide Num. 20.v.16.& Seder olam, c.9.*

d *Exod.17.*

e *Num.20.*

2o *Et eduxit aquam*. riuos prop. fluenta, ad copiam & perennitatem indicandam. Sic in hac eductione prodigia, & signa illis fecit: primò, in terra Aegypti: secundò, in Rubro mari: tertiò, in deserto per annos quadraginta f, donec peruenirent ad terram promissionis, vbi nec eos vmquam miraculis, & præsentia sua destituit. *Flumina*, per modum fluminis. Idem autem enunciat per Epexegesin ad miraculi magnitudinem ostendendam, quæ in duobus sita fuit: primùm in aquæ affluentia, deinde perennitate. In affluentia quidem, quia ex Horeb, vbi rupes percussa est, vsque ad Raphidim, vbi tum erant castra, per duas leucas, aquæ exundarunt in modum fluminis, secus quàm in Cades, in qua mansione veluti fossus est puteus, siue fons

f *Act.7.v.36.*

A fons fundens aquas quidem viuas, sed non vt fluuius, longè latéque diffusas. In diuturnitate autem, quoniam hic ex Horeb manans fluuius fuit נחל איתן *pele cayam*, miracalum permanens, per annos scilicet quadraginta. Ideò enim, non nisi post mortem Mariæ secundum & vltimum de aqua murmur excitatum est. Vbi nota quatuor fuisse in deserto miracula permanentia & perennia, per annos quadraginta, Columna nubis [a], Columna ignis [b], Manna [c], & Petra, siue Petræ Horeb fluxus [d], & Hebræi omnes, seorsum R. Mose, & R. Isaac [e], vt aquas illas proinde Abben Ezra appellet [f], נאמנים *Neemanim*, fideles, stabiles.

a *Exod.* 13.v. 21.22.
b *Ibidem.*
c *Exod.* 16.v. 45.
d 1.*Cor.*10.v. 4.
e *Exod.*17.
f *Exod.*18.

B 21 *Peccare ei*, contra eum. *In iram concitauerunt excelsum*, Deum supremum, & in cœlis habitantem. *In inaquoso*, in deserto aquis carente ob siccitates, in loco arido Arabiæ.

22 *Et tentauerunt*, & explorarunt, an sic posset facere, in loco, qui proinde sepulchra concupiscentiæ dictus est [g]. *Animabus suis*, sibi, vel cupiditatibus suis.

g *Num.* 11.v. 16.&c.*Exod.* 16.v.12.

23 *Et malè locuti sunt de Deo.* Nam dubitare de eius omnipotentia, est de Deo malè loqui: siue, vt Hebraïca sonant, loqui in Deum: & Græca κακολαλεῖν τοῦ Θεοῦ [h]. *De Deo*, contra Deum.

C h *Exod.*17.v. 7.

24 *Quoniam percussit petram.* Continuatur mimesis, & cadit in sequentem versum. Si (ita Hebraïcè, id est, quoniam, per concessionem) percussit rupem, & fluxerunt aquæ torrentibus exundantibus [i], an etiam (propterea) potent panem suppeditare, & carnis copiam suis facere [k], q. d. Non sequitur, vt si vnum potuerit, & iam fecerit, alterum possit. Nam est facilius educere aquas è rupe, vt quæ iam intra suas concauitates, aquæ venas præsentes habeat, quàm tantæ multitudini proferre panes, & carnes. Hic ingenium impiorum exprimitur, qui sic solent minuere Dei miracula, & somniare eorum λόγους σπερματικοὺς, seminarias rationes esse in natura, &c. tribuere fato, casui, naturæ, quod vni Dei potentiæ est ascribendum. Item claudere oculos ad præcedentia Dei benefacta & miracula. Nam

i *Exo.*17.v.6.
k *Num.*11.v. 5.& 6.v. 7.

D [l] ante petræ percussionem & exundationem iam coturnices Dei miraculo acceperant. Hic enim agitur de secunda carnium appetitione.

l *Exod.* 16.v. 12.

25 *Numquid & panem.* Carnem interpretatur Kimhi è simili loco [a], quòd non inueniantur expetiuisse panem in deserto. Atqui in Exodo [b] id faciunt. Vnde eius loco Manna consequuntur,& panem à Deo appellari audiunt. Panis enim Hebraicè nomen est generale ad omnem cibum. Interim hîc carnem intellige, quoniam miraculũ Mannæ antecessit petræ percussionem. Manna enim pluitur [c]. Petra in Horeb,populo versante in Raphidim,finditur,& aquam emittit.Exod.17.v.6. Hoc igitur pertinèt ad Num.11. ver.4. Vnde versus sequens plane deriuatus est è primo versu illius capitis, Verba enim Mosis sunt hæc d: *Quod cum audisset Dominus iratus est & accensus in eos ignis Domini deuorauit extremam castrorum partem. Mersam.* Heb. carnem, vt sit Epexegesis, & se interpretetur: & sic vocem שאר *scheer*, exponunt Septuag. infrà [e]. Hîc autem fortasse mensam,vt repræsentarent geminam vocabuli significationem.q.reliduum.i. quicquid est reliquum, præter panem. Item quia miraculum hoc rupis exundantis bis factum est, primò in Raphidim [f], deinde in deserto Cades [g] sicut & coturnicis. Primùm in deserto Sin, triginta diebus post exitum [h], deinde post annum integrum ad sepulchra Concupiscentiæ [i], vbi carnibus vsi sunt, per triginta dies quousque Dominus de illis supplicium sumeret. [k]

26 *Ideo auditus Dominus & distulit*, promissum scilicet de terra, & misericordiam suam præ iracundia concepta. i. vt Hebraica sonant, & valde iratus est. *Ignis*, vehemens & inflammata Dei indignatio. Nam ira est quidam ignis & calor,nempè ebullitio sanguinis circa cor,propter appetitionem vindictæ.Aliqui ad literam: Iratus misit ignem,qui deuoraret eos, qui essent in extremitate castrorum [l]. Vnde locus *incensio data est eo quòd successus fuisset contra eos ignis Domini,in Iacob*, contra.*in Israel*, contra, Israëlem. Ascendendi autem verbo vtitur,quoniam ira initium ducit à corde,deinde in cerebrum,faciem,& nares attollitur.

27 *Nec speraverunt in salutari*, in salute eius & auxilio,in salutaribus promissionibus.

28 *Et mandauit nubibus desuper*, id est,rursum mandauit.Nam alia beneficia incipit canere,de quibus Moses agit [m].Et Aduersatiuè aliquando, *Et tamen, attamen.*

Quamuis

a *Num. 26. ver. 2.*
b *Exod. 16. vers. 3.*
c *Exod. 16. vers. 14.*
d *Num. 11. vers. 2.*
e *Vers 32.*
f *V. 13.*
g *Exod. 17. ver 6.*
h *Num. 20. vers. 10.*
i *Exod. 16. vers. 13.*
k *Num 11. ver. 31.*
Ira quid.
l *Numer. 11. ver. 2.3.*
m *Exod. 16. ver. 13. 14.& Num. 11. v. 9.*

A Quamuis tam fuêre ingrati & indigni, tamen nõ desiit eis prouidere copiosissimè de esceis. *Desuper*, quæ (nubes) supra eos in aëre pendebãt. *Ianuas cæli*, Nubes aëris rupit, vt pluerent, vtque copiosum Mannæ rorem funderent. Etiam cœlum dicitur de aëre in vulgatis linguis. Lucret. *Cælum, qui dicitur aer.* Ianuas autem appellat rupturas nubium, per quas Manna egrediebatur. *7. Beneficium Mannæ descensus.*

29 *Et pluit illis Manna*, magna abundantia effudit. *Panem* Hebr. 5. 1. לֶחֶם שְׁמַיִם *lechem schamaiim*, *triticum cælorum*. id est, aëris. Nam cælum pro aëre passim. Triticum, quod ex aëre descendit. Vel Dei. Triticum à Deo

B paratum. Cælum enim inter cætera Dei epitheta ponitur, [a] vide Eliam in Tisbi. Nempè Manna illis erat loco panis tritícei & delicati, triticum veluti cæleste. Vnde pilo comminuebatur, pinsebatur, pistum in furno coquebatur, instar obrizæ, frigebatur oleo, in placentas mellitas. Denique quicquid fit è farina, ex eo conficiebatur, vt colligitur ex Exo. 16. v. 15. 19. Num. 11. v. 11. Sap. 16. vers. 20. & Hebræorum monumentis. Septimum Dei erga patres beneficium, panis cæli. 7. cælitus delapsus. Per hysteron proteron. Nam hoc miraculum non simul factum cum miraculo datarum carnium. Multo

C enim ãntè Manna demiserat [b], vbi ex ipsius occasione pro carnibus murmurant. מָן *Man*, appellatur Hebraicè quasi apparatus. 1. cibus, quem Deus illis præparauerat, vel iuxta Sepharadi, qui per se erat paratus, nec indigebat alia præparatione, vt qui sic comedi posset absque vllo alio apparatu, etsi posset in omnẽ lautitiam, & pulmentum verti, vt supra dictum, à מָנָא *Minna*, præparauit. Alij (Nam recentiores dum in Etymo Mannæ inuerecundè credunt hallucinatam totam antiquitatem, variè illam quærunt.) Alij, inquam, vt Kimhi in

D Rad. מנה à *mana*, vltima per Apocopen resecta, *portio & donum*, (à Deo profectum.) Veteres autem & rectius, quid. i. quis cibus: admiranter, pro מָה *Ma*. quod ferculum. q. cibus ignotus, nõ vulgaris, neque ordinarius, de quo illud veterum Hebræorũ apud R. Isaac [c]. Manna cibus erat corporeus, qui in ipsis membris digerebatur (nedum in stomacho) nec turbabat mentem. Quare traditum nobis est fuisse symbolum cibi iustorum in futuro sæculo. Posteriorem hunc Etymum sequuntur Sept. Iosephus [d], Hieronymus, Rabbi Selomo vt refert

[a] *Dan. 4. ver. 4. & 3. Reg. 8. ver. 23.*

[b] *Exo. 16. v. 13. & Num. 11. vers. 6. Mannæ nomẽ vnde dicatur.*

[c] *In 1. Genes.*

[d] *Lib. 3. c. 2.*

Abben Ezra, & veteres ferè Hebræi, nempè vt מן *Man*. pro מה *Ma*, cacophoniæ gratia enuntiatum sit, Nun per paragogen posito. Addit Rabbenu Selomo מן *Man*. aliquando Chaldaicè hoc designare, id est, neutrum *Quid*, etsi crebrius masculinum *Quis*, Quod mirè congruit cum mysterio. Nam lex quærit. *Quid est hoc?* Euangelium autem respondet, *Hoc est corpus meum*. A

Manna quæ-rit quod Euangelium respõdet.

Manna absconditum & vmbraticum in lege, reuelatum & viuum in Euangelio.

30 *Panem Angelorum*, delicatissimum, prætiosissimum, diuinæ admirandæque virtutis & succi [a]. Sic & Chaldæus, cibum qui descendit de habitaculo Angelorum. Sic veteres Hebræi, quos hic Sept. sequitur, vt ferè vbique, in tractatu Ioma, Panem fortium manducauit homo. i. quem comedunt Angeli ministerij. Verba R. Akibæ. Etsi enim Angeli non cõmedant cibum: tamen quia eorum subsistentia, siue status, & permanentia est per Dei fulgorem ac lucem. Manna autem est de diuini fulgoris, supernæque lucis natura, vt homines Manna comedentes & Angeli alantur eodem cibo per Metonymiam scilicet, qua manna symbolum cælestis pabuli pro re accipitur) Hæc illi. In fonte autem אבירים *Abirim*. Fortium, siue robustorum. Epithetum Angelorum, qui fortitudine & virtute excellunt mortalibus [b]. Manna dicitur cibus Angelorum, eximius & singularis. Nam angelis tribuuntur singularia & admiranda. Quo idiotismo dicitur à Paulo [c], lingua Angelorum. i. excellentissima, admirabilis, cum qua nulla possit comparari, & à Ioanne [d] *mensura Angeli*. i. maxima. Item quia eorum ministerio in aëre productũ est: vel quia non de terra, sed de supernis descendebat in terram: vel quia Christo in cælo fruuntur, qui figurabatur hoc Manna [e]. Christus enim est verum Manna, qui de cælo delapsus conseruat & pascit omnes Sanctos, siue in hac vita per sacram Eucharistiam & gratiam: siue in æterna, per claram sui visionem & conspectum. Hinc etiam de humanitate Christi D. Petrus scripsit, *in quem desiderant Angeli prospicere* [f]. Possit esse hyperbole poëtica ad exaggerandas huius cibi delicias, quasi Angeli, nisi vacarent corporibus, & cibo inuisibili, & incomprehensibili vescerentur, eo essent lubenter vsuri. Quo tropo cibos aliquos dicimus esse Regios, etsi illis reges B C D

a *Lege Sap. 16. ver. 20.*

b *2. Pet. 2. ver. 4.*

c *1. Corin. 13. ver. 1.*

d *Apocal. 21. v. 18.*

Manna cur panis Angelorum dictum.

e *Ioan 6. ver. 32. 49. 50. & 1. Cor. 10. v. 4.*

f *1. Petr. 1. ver. 12.*

A ges non vescuntur, sed quia eius suauitatis sunt, vt etiam regibus ipsis apponi mereantur. Ita vel propter illius cibi præstantiam, vel extraordinarium illius dandi modum, vel delineationem spiritualem, non humanus cibus, sed Angelicus dicitur. Sic enim poetæ Nectare & Ambrosia, immortalitatis fœlicitatem figurarunt. Aliqui אבירים *Abirim, Fortium*, quòd tali pane fortes & robusti redderentur. Confirmabat enim corda sumentium, quo modo panis Eucharistiæ corroborat corda communicantium, in vitam æternam [a]. Cabba-

a *Ioann. 6. ver. 50. 51.*

B lici אבירים *Abirim*, per transpositionem exponunt. אבריים *Ebarim, membra*. Manna panis membrorum, quia tam facilis erat concoctionis, vt digereretur in membris, non onerato stomacho, capite fumis non tentato, &c. *Nubium* nouè aliqui vertunt. *Cibaria*, commeatum, viaticum misit eis ad saturitatem. Gall. *Prouision*. Ea enim latè per desertum, & circum castra sparserat.

31 *Transtulit austrum de cælo*, Octauum beneficium [b], *Transtulit, ἀνῆρε*, abstulit, cessare fecit, remouit, transmutauit in alium ventum, depulit Austrum, vt Africum vehentem coturnices substitueret. Alij contrà, excitauit, flare fecit Austrum de cælo. i. de cæli Austrisve cardine ad conuehendas carnes: itémque Africum, quasi adhibuerit duos ventos ad maiorem auium copiam deferendam. Ad verbum, *proficisci fecit. Egressus ventus à Domino, tollensq; à mari coturnices, proiecit in castra* [c]. *Austrum*, νότον. At קדים *Kadim*, Hebræis flat à

b *Numer. 11. ver. 31.*

c *Ibid.*

C קדם *Kedem* i. Oriente. Flare fecit Eurum, siue ventum Orientalem, de cælo. i. de aëre, siue in cælo. i. per cælum & aërem. Sed Septuaginta habuerunt rationem loci, in quo erat Iudæa, non desertum. Nempè ex Arabiæ plaga Orientali: Item ex Africo, λιβ. i. plaga deserto

D Occidua, ventorum impulsu aues eis coëgit [d]. Africus autem ex opposito Euri flat. תימן *Theman*, Hebraicè quæ est à filio Ismaelis dicta regio [e], Vel secundum priorem verbi *Transtulit* acceptionem, Ventum induxit, qui ex Occidente aues copiosè adueheret, quas Eurus abigebat suo impetu & violentia.

d *Numer. 11. ver. 31.*

e *Genes 25. ver. 15.*

32 *Pluit super eos sicut pulverem*, è materia pluuiæ produxit, vel instar pluuiæ, vel è loco pluuiæ, nempè è

cælo, siue aëre effusè demisit, *sicut puluerem carnes.* tanta copia, quanta est puluis, innumerabili, mirabili & inusitata multitudine, adeò vt è sexcentis millibus peditum, quilibet minimum decem coros repleret, & eas per gyrum castrorum siccaret per mensem integrum, vt ne hoc Moses quidem posse fieri crederet, etiamsi cuncti pisces maris in vnum congregarentur, & in carnes verterentur[a]. *Carnes,* aues, præsertim coturnices b. *Volatilia:* quia coturnicibus aliæ aues mixtæ erant. Vel, posterior hæc pars prioris est expositio, vt sæpè aliàs. A

a *Num. 11. ver. 19. 20.*

b *Ibid. & Exod. 16. v. 14.*

33 *Circa tabernacula eorum,* (&) circa per Asyntheton Hebræorum inter duo. Adumbrat locum Numerorum de coturnicibus incredibili copia demissis in media eorum castra, *sed & circumquaque ventus egrediens à Domino abreptas trans mare coturnices detulit in castra, struere, quantum vno die confici potest omni ex parte castrorum per circuitum. Volabantq; in aere duum cubitum altitudine super terram.* B

34 *Non sunt fraudati,* priuati. Hebraicè *alienati,* sensu inuariato. Israelitæ ad voluntatem exauditi sunt, non ad vtilitatem, vt intelligamus Deum iratum aliquando dare quod petimus, & negare propitium. *Deus iratus dat, quod negat propitius.* C

35 *Adhuc esca eorum erant in ore,* mense vertente. Optata enim cupiditate eos saturauit: sed in ipsa tamen saturitate torsit.

36 *Occidit pingues eorum,* morbi quodam genere, de quo infrà[c]. *Pingues.* Magnates & primarios, vt suprà[d]. *Electos.* præcipuos Israëlitarum, vel iuuenes prostrauit, & quasi in pedibus constrinxit. Hebraicè incuruauit, ne possent effugere hanc plagam: per mortem sustulit, vel ad humilitatem & pœnitentiam vertit. *συνεκόδισεν,* compediuit. q. pedes stringendo, & prohibendo, ne in terram promissionis possent ascendere, per mortis scilicet immissionem. Pingues puniuit morte, qui primi fuerant in culpa. i. magnates, vt qui fuissent auctores murmurationis, vt potè delicatiores, magisque assueti voluptatibus[e]. D

c *Psal. 105. v. 17.*

d *Psal. 21.*

e *Numer. 13. ver. 27. & 14.*

37 *In omnibus his peccauerunt adhuc,* his suppliciis minimè obstantibus, & tantis miraculis nihil permouentibus. Non se emendarunt propter istas castigationes, vt fidem haberent miraculis.

38 *Dese*

A 38 *Defecerunt in vanitate dies eorum.* Actio tribuitur Deo in fonte. *Consumpsit in vanitate dies eorum, & annos* celeriter, ipse scilicet Dominus. Nã intra 40. annos totum illum murmurantium exercitum innumerabilem prostrauit in deserto, solis Iosué & Caleb incolumibus, quantum ad laicos, seruatis. *In vanitate.* Vanitate ocyùs, celeriter, citò, vanè, instar fumi. Vnde Thalmudici vtuntur vanitatis vocabulo, pro oris flatu. *Cum festinatione*, plaga repentina, morte celeriore. Ira Kimhi.

B Alij in horrore, in perturbatione. Omnes enim mœrore consumebantur per 40. annos, ibidem.

39 *Diluculo veniebant ad eum*, festinanter, perniciter, aurora veluti anticipata. Hinc Heb. manicabãt, siue Aurorizabant Deum, ad auroram quærebant eum. Vel, ad sacrificium matutinum, ad precem manè factam. *Deum*, Dei tabernaculum, consule suprà [a] *Afflictio dat intellectum* b. Eum implorabant, ad eum placandum propere veniebant.

a *Psa. 5. v. 5.* b *Esa. 28. v. 19*

40 *Et recordati sunt*, cœperunt recolere peccatum suum, & Deum suum esse saluatorem. *Adiutor*, petra

C propriè.

41 *Dilexerunt eum in ore suo*, pellexerunt eum, placauerũtque, *Lingua*, solo ore, more Hypocritarum seruierunt, & confelli sunt eum [c]. Promiserunt ei multa ore, cùm lingua ei mentirentur. *Mentiti sunt*, obsecuti sunt, seruierunt coactè non ex animo, subiecerunt se ei, de quo idiotismo suprà [d]. Fictam eorum pœnitentiã pulchrè describit, qui pœnæ dumtaxat metu, non pietatis, & Dei amore resipiscunt. Quare & statim ad vomitum redeunt. Hic locatur Psalterij medium. Nam hactenus Hebræi numerant versus mille ducentos sexaginta

c *Esa. 29.*

d *Psa. 77. v. 3.*

D tres, tot notant esse reliquos.

42 *Cor autem eorum non erat rectum.* Non rectè ambulabant coram Deo quia ad vomitum redire cogitabãt. *Nec fideles*, nec constantes steterunt, non fideliter permanserunt in pacto, neque eius fidem diu seruarunt. q. d. nec firmi fuerunt in eius pacto, testamento, & lege, nec habuerunt fidem in eius promissis.

43 *Ipse autem est misericors, fiet. dispergdet.* Futura pro Impertectis. Per Antithesim ipse interim erat misericors, propitiabatur peccatis eorum. nec dispergebat.

44 *Et abundauit vt auerteret iram*, abundè auertit iram

suam

suam. Imò verò nullam iram suam accendit, siue vt in Fonte, excitauit. *Non omnem*, id est, nullam, more Hebraico. q. d. Nihil iræ retinuit, totam iram penitus remisit. Alij contrà, non omnem suscitauit, id est, nonnotam: quasi aliquid iræ retinuerit, aliquid effuderit, moderando pœnas pro sua misericordia. Sed non attendunt ad Hebraismum.

45 *Et recordatus est*. Et, at, sed, Aduersatiuè. *Caro*, res infirma, corrupta, obnoxia peccatis & miseriis, *Spiritus*. Sicut ventus huc illuc discurrens, & in suis reciprocationibus euanescens: vel etiam spatio in auras disparens, neque ad sua principia reuertens. Nam venti neque eò vnde flant, reuertuntur, neque perueniunt à cardine in cardinẽ, sed in medio mundo absumuntur Solis vi, & sui motus attritu, vt disputat in Meteor. Arist. Spiritus hic ventum significat, ne quis cogitet animas. Qua ratione dicitur [a]: *Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum apparens, qui deinceps exterminabitur*. Nam & ipsas secundum permissionem, & dispensationem diuinam, & legem extraordinariam, in quocunque sint receptaculo, reuerti nihil vetat, *siue ad viuorum solatium quacunque*, verba Aug. [b], *d'quos pertinent illi mortui, siue ad humanitatem sepulturæ commendandã, siue ob alia negotia*. Consule eundem [c], & Hieronymũ [d], Gregoriũ [e], Hetterianum [f], & copiosè Sotum [g]. Sic enim Elias, sic Moses ad viuos redierunt [h]. *Sic plurimi exeuntes de monumentis post resurrectionem Christi venerunt in sanctam ciuitatẽ, & apparuerunt multis*. Sic Ieremias & Onias [k], Samuel [l]. E quibus, & similibus aliis apparitionibus Iustinus Martyr contra Tryphonem, animorũ immortalitatem, veluti digito, impiis Epicureis, Atheisque ostendit.

46 *Quoties exacerbauerunt Deũ in deserto*. Decies præcipuè [m] in deserto intra primum biennium, vt ex Exod. & Numeris colligunt Hebræi. Nã in Leuitico, & Deuteronomio nihil tale legitur. Primò ad mare Rubrũ [n]. Secundò propter aquæ penuriam [o], in Mara. Tertiò in deserto Sin ob Manna [p]. Quartò cùm Manna seruarẽt in crastinũ [q]. Quintò cũ die sabbati illud cõtra oraculũ colligebant [r]. Sextò in Raphidim ad aquas contradictionis [s]. Septimò in Horeb, quando conflarunt vitulum [t]. Octauò in Tabera, vbi dubitabant [v], *Num verè Deus*

a *Iac. 1. v. 14. Animæ ex occultis suis receptaculis exire possunt.*
b *Lib. d cura pro mortuis, c. 16.*
c *Ibidem c. 19 & ad Simplicianum li. 2. q. 3. & ad Dulcitiũ. q. 6.*
d *Contra Vigilantium.*
e *Li. 4. Dialogor.*
f *1. de egressu animarum ab inferis.*
g *In 4. dist. 43. art. 1. q. 1.*
h *Mat. 17. v. 3.*
i *Matt. 27. v. 53.*
k *2. Mac. 15. ver. 12. 13. 14.*
l *1. Reg. 28. v. 23. & Ecc. 46 ver. 12.*
m *Nu. 14. ve. 22. & 15.*
n *Exo. 14. v. 11. 12.*
o *Exo. 15. ve. 24.*
p *Exo. 16. v. 2*
q *Ibid. ve. 20.*
r *Ibid. ve. 27.*
s *Nu. 20. v. 2.*
t *Exo. 32. v. 1.*
v *Exod. 17.*

A *Deus esset*, &c. Nonò iuxta sepulchra concupiscentiæ, cùm postularent carnes [a]. Decimò denique, propter exploratorum relationem, *vt iam* (inquit Dominus [b]) *per decem vices non audierint vocem meam*. Est etiam numerus certus pro incerto. Nullum peccandi modum faciebant. Nam Moses vicinus morti [c] *ita dic*, inquit, *quia egressus es de Aegypto, semper aduersus Dominum contendisti*.

a *Num.11.v.4.*
b *Num.14 ver. 22.*
c *Deu.31.v.27*

47 *Et conuersi sunt, & tentauerunt*, Hebraismus, pro, & rursum tentauerũt Deum. Vt nihil sit necesse interpre-

B tari, conuersos esse ad pristinos mores. *Exacerbauerunt*. In Hebræo attingitur ratio huius exacerbationis. *Sanctum* (inquit) *Israel limitauerunt, signauerunt*: vt quidem R. Abraham, & R. Dauid exponunt. Gall. *Ils l'ont borné & limité*. Quasi Deus tantum duntaxat posset, quantũ ipsi volebant & cogitabant, q.d. Circumscripserunt potentiam eius, definierunt, & concluserunt, quasi non posset omnia omnibus in locis & quocunque modo vellet. At rectiùs vertatur, quod nullum adhuc obseruasse miror, *Crucifixerunt*, allusione ad genus mortis, quo Dominũ

C tandem affecerunt. Nam תּ *Tau*, non tantùm limitem: verùm etiam crucem significat [d], à quo verbũ חתוה *Situah*. Vnde Origenes [e], Hieronymus, [f] Tertullianus & Cyprianus [g], apertè ostendunt, Tau Hebræorũ crucis gestisse effigiem, vt apud Græcos, & omnes ferè linguas. Hodie figura immutata est improbitate Masoretarum & Iudæorum, vt mysterium crucis obruerent, cuius tanto odio flagrant, vt eam non modò non scribant, sed ne nominent quidem. Quare eam circumloquuntur, vt h Kimhi per שׁתי יעדר *Shethi yahéreb*,

d *Exec.9. ve. 2 & Apoc. 7. ver. 4.*
e *Hom. in Epiphania.*
f *In 9. Ezec.*
g *Contra Iudæos.*
h *Tau Hebræorũ figuram crucis gerebat.*

D stamen & subtegmen: quoniam hæc duo fila per modum crucis sese intersecant.

48 *Non sunt recordati manus eius*, auxilij, defensionis, quæ fit manu Metonymicè. *Die ua*. Periphrasis liberationis Ægyptiacæ, de qua deinceps discurrit ad versum vsque 60. Aliqui vertunt in Genitiuo, *Diei ua*, repetendo *Neque recordati sunt Tribulationis*, Pharaonis.

i *In Esa. vlt. cap.*

49 *Sicut posuit in Aegypto*. Vide suprà i. Reuertitur i *Vers.16.* enim ad illa mirabilia in Ægypto populo exhibita. *Sicuti*, quo modo, qua ratione posuit. Particula enim est continuationis è superiore pendens, vt Gall. *comme*, pro Quòd. Non sunt recordati, quòd posuit, non eum meminerunt posuisse, &c. Plagas autem refert nõ omnes,

neque

a *Exod. 7. 8. 9.10. Plagæ Aegyptiacæ quæ & quot.*

neque ordine quo factæ sunt, sed præcipuas [a]. Tres enim è decem omittit, nempè tertiam (pediculorum siue cyniphum) sextam (vlcerum & pustularum) & nonã (tenebrarũ triduanarum) Numerus autem, & ordo his tribus vocabulis acrostichis methodicè à Rabbinis cõprehẽditur רצך ערש באסב *dorsecha hadash beachab* (*latificauit te lens in Achab*) Prima רב.ר *Dam* sanguis, in quem aquæ omnes Ægypti conuersæ sunt. Secunda צ.צפרע *tsephard ab* Rana. Tertia.כ כנים *kinnim*, pediculi siue Cyniphes, vt noster vertit, *scinifes*, siue *cuniculos*, culices, vt 70. Quarta ע.ערוב *Harob*, mixtio insectorum, muscarum omne genus, vt noster doctè κυνομυίαν, musca canina, vt 70. Quinta ר.דבר *deber* pestis pecorum videlicet, interitus. Sexta ש.שחים *Shehin*, vlcus, pustula. Septima ב.ברד *Barad*, grando immixta aliis horrendis meteoris. Octaua א.ארבה *Arbe*, locustarum omne genus. Nona ח.חשך *hoshech*, tenebræ (palpabiles & triduanæ.) Decima ב.בכורות *Bechoroth*, primogenita hominum & pecorum. In hunc numerum non eadunt serpentes primum omnium è virga Mosis siue Aaronis producti. Nam fuerunt quidẽ primum signum coram Pharaone, sed nõ plaga, vt quæ nihil Ægyptiis nocuerit, sed solas virgas, siue serpentes Magorum è virga factos deuorarit.

A

B

C

b *Exod. 7. vt. 19.20.*

50 *Et imbres eorum ne biberent*, fluenta, riuos prop b. Alioqui rarò pluit in Ægypto. Plurali autem numero *rinos*, quia in multos riuos vnus Nili fluuius dispescitur. Ægyptus (ait Strabo c, fossis Nil: riuos excipientibus vndique interscpta est, vt vbique sit nauigabilis. Adde per septem ostia sese in mare Mediterraneum effundere.

c *Lib. 14.*

51 *Misit in eos cynomyiã*. Plaga quarta *Cynomyiam*, per y Musca caninam, vt & Rom. Psalterium, Vox Hebræa ערוב *Harob*, omne muscarum genus designat, quasi mixtionem, siue mixturam d. Quare Hieronymus e, *Cœnomyiam*, legendum tradit, per œ κοινομυίαν, cõmunis, & promiscua musca. Qua de causa Aquila πανομυίαν verterat, id est, omnimodam muscam. Alienè aliqui mixtionem ferarum Syluestrium, alij mixturam insectorũ collectã è variis bestiolis venenatis. *Comedit*, cõsumpsit cynomyia eorũ fructus: idẽ quod mox *disperdidit*, vt infra f, *Comederũt Iacob. Ranã*. Secunda plaga g.

D

d *Exo. 8. v. 21*

e *Ad Suniam & Fretellã.*

f *Psa. 78. v. 8.*

g *Exo. 8. v. 2.*

52 Et

A 52 *Et dedit aerugini*, Brucho. חשיל *Hasil*, Hebraicè, non est vitium frugum, vt ærugo, sed species locustæ frugibus nocentissima [a]. Vnde Hieronymus Bruchum vertit. At ἐρυσίβη, rubigo, quæ in segetibus inuenitur, apud Ouidium [b]:

Interea crescat scabra rubiginis expers,
Nec vitio cœli palleat agra seges.

per Metaphoram: quia sicut illa ferrum, & alia metalla consumit, ita pruina & huiusmodi calamitates segetes exurunt, canente Ouidio [c]:

B *Et teneras segetes & ferrum amplectitur acre.*

Vnde Robigus vnus è duodecim diis Agricolarũ apud Varronem [d]: & Rubigo dea, apud Ouidium [e] & Augustinum [f]: quibus fiebat sacrificium, ne segetes vel arbores rubigo corrumperet, & Robigalia huiusmodi sacrificia, vel potius feriæ, septimo Calendas Maias, quibus Robigo Deo, vt rubiginem auerteret, sacrificabant è Paulo in Epitome Festi, quoniam tunc ferè segetes ea labes occupat. Æruginem ergo sumpsit pro rubigine, etsi Grammatici sic distinguant, vt hæc in metallis sit arida & rubra, paulatim absumens, illa humida &
C viridis. Plaga autem est octaua [g], *Locusta* ארבה *barbe* nomen est generale ad cunctas locustarum species. [h]

53 *Et tradidit grandini.* Plaga septima grandinis [h]. *Occidit*, perdidit per Metaphoram, vt significet plantas viuere suo modo, id est, vita vegetabili. *Moros.* Vox שקמות *Sikmoth* importat Sycomoros, genus ficuũ syluestrium, quibus Ægyptus abũdat. Morus Ægyptia Theophrasto. *Pruina* חנמל *Hanamal*, species est grandinis grandioris & vehementis, lapis quidam glacioſus.

D 54 *Et possessionem igni*, pecudum scilicet, vt idem enũciet per Epexegesin. Nam Hebraicè *& pecora eorũ carbonibus*, id est, fulgoribus, & ignitis tempestaribus [i], fulminibus grandinantibus, tamquam incensis sagittis. Quamquam & possessiones hac septima plaga læsæ sunt [k] *lignum*, inquit, *& hordeum percussa sunt, quia hordeum erat in spica & linum in folliculo, siue culmo.* Solum triticum, & far siue zea euaserunt, quod essent serotina. Quò etiam respicere possit vox מקני *Mikne*. Nam illa non modo significat pecus, verum etiam possessionẽ à קנא *Kana* possedit, vt concurrat cũ *mikná*, & *kinian*.

55 *Misit*

a *Exo. 10. ver. 4.*
b *1. Fast.*
c *4. Fast.*
d *Lib. 1. de re Rust.*
e *4. Fasto.*
f *4 de ciu. ca. 31.*
g *Exo. 10. ve. 14.*
h *Exo. 9. v. 18*
i *Exo. 9. vers. 23. 24.*
k *Exo. 9. v. 31.*

55 *Misit in eos iram.* Attingit plagam דבר *deber*, id est, pestis, qua cuncta pecora in agris reperta absumpta
a Exo. cap. 9. ver. 3. sunt, seorsum, [a] equi, asini, cameli, boues, oues, capræ, in quibus præcipuæ Ægyptiorum fortunæ, & opes consistebant. Fortasse etiam quia coaceruat tot tristia vocabula: Excandescentiam naris, indignationem, iram, tribulationes, immissiones denique cacodæmonum, complectitur cunctas plagas, quas transilierat, nempè tertiam pediculorum, sextam vlcerum & pustularum, nonam tenebrarum & horrendæ caliginis, vt cuique vocabulo sua per ordinem tribuatur. Sic verbi gratia, *Ira indignationis*, siue vt in fonte, *Excandescentia naris* propriè pediculis respondebit, *Indignatio* pesti animantium, *Ira* vlceribus & pustulis, *tribulatio* siue *angustia*, triduanis tenebris, *Immissiones* autem *malorũ angelorum*, vniuersè omnibus. *Immissiones* Appositoriè. i. calamitates ab Angelis malis immissas. Deus enim istis pro carnificibus vtitur [b]. q.d. Quales plagæ non solent ab hominibus quãtumuis inimicis & immitibus inferri, sed quales per Angelos ab irato Deo immissos importantur, ad flagellãdos eos, qui valdè sunt scelerati. Ira malis Angelis tribuitur mors pecorum & primogenitorum. Interim punit Deus etiam per bonos, vt Sodomitas & Senacherib [c]. *Malos* Rectè. Nã in fonte מלאכי *Malache*, est Syntacticum pro Absoluto poëticè. Quod qui ignorant interpretantur, *per Angelos malorum*, per spiritus administros calamitatum & rerum malarum. At רעות *Raboth* potiùs dixisset, quàm רעים *Rahim*, Nam neutra latinorum propriè repræsentantur per fœminea, rarissimè per masculea. Fuisse autem Angelos malignos siue cacodæmones, per quos Deus has plagas exercuerit, apparet ex eo quod Moses [d] administrũ vltimũ appellet, משחית *mashith, perdentẽ*, id est, angelos perdentes per Synecdochen numeri. Cui accinunt Hebræi. *Quæ in tenebris* (inquiunt) *immittuntur mala, rectè demandantur malignis spiritibus, quoniam ipsi sunt spiritus tenebrarum. Hinc aliquo Psalmo scriptum: In ea* (nocte) *reptat omnis bestia syluestris.*

b 3 Reg. 22. ver. 21. 22. & Iob. 1. ver. 12.

c Gen. 19. ver. 13. 16. 4. Reg. 19. ver. 35.

d Ex. 12. v. 23.

56 *Viam fecit semitæ iræ suæ*, semitæ, per quam ira sua transiret, rectáque procederet ad ipsos homines necandos, & pecora peste consumenda. Quinta & sexta
e Exo 9. 7. 6. plaga [e], &c. *Semitæ*. Est Datiui casus. Aperuit sibi viam ad

A ad eos delendos, vt ira plenè traiiceret, neque eius impetus impediretur, néve ira ipsius tamquam sagitta à scopo declinaret, sed rectà eos feriret, & internecione deleret, qui ipsos tantùm plagis vexauerat. Ad verbum, *libramit*, id est, *direxit in eos iræ suæ impetum*. *A morte*, quominus eos morti traderet. Præpositio *A*. Hebraïcè sæpè ad negationem sententiam trahit. *In morte*, ad mortem. Morte addixit: vel ex Hebræo, pesti [a]. *Iumenta*. Aliqui vertunt vitam, sed alienè. De plaga pestilentiæ, quæ animantia Aegyptiorum absumpsit.

a *Exo. 9. v. 3.*

57 *Et percussit omne primogenitum in terra eorum*. Decima
B & postrema plaga misso Angelo percussore [b]. *Percussit*, certo pestis genere perniciosissimo & acutissimo. *Omnem primogenitum*, quacumque essent conditione, ætate, statu. Quin & in genere. *Primogeniti*, vox tam eum notat, qui primo loco inter fratres sit genitus, quàm qui in familia est primus & præcipuus, vt infrà [c], & apud Apostolum [d], *primogenitus mortuorum*. id est, primus & præcipuus. Et sic latè in hac plaga Rabbini accipiunt, vt vbi non esset primogenitus, vel vnigenitus, illic Pater familiæ, & primus domus periret. Diserté enim
C dicitur [e], *Non erat domus, in qua mortuus non iaceret*. Plaga igitur maior fuit, quàm vulgò concipiatur, de solis filiis familias natu primis maximísque. *Primitiæ omnis laboris*. Periphrasis primogenitorum, qui sunt primitiæ laborum patrum, imò & matrum. Nam partu laboriosiore edítur, ob vulvam numquã antea apertam. Alij vertunt roboris, id est, virilitatis eorum. In primogenitis enim ostenditur patrum robur & virilitas. אוֹן *On* vtrumque significat, & robur, & laborem. *Cham*, id est, Ægyptiorum, qui sunt à Cham Noë filio
D prognati per Mizraim [f]. Alias Cham tota Africa, vt quæ ei contigerit in partitione orbis terrarum [g].

b *Exod. 12. v. 29.*
c *Psal. 88. v. 28.*
d *Col. 1. v. 18.*
e *Exod. 12. v. 30.*
f *Gen. 49. v. 3.*
g *Gen. 10. v. 6.*

58 *Et abstulit sicut oues*. Reuertitur ad commemoranda alia beneficia. *Et abstulit*, inde, siue ex Ægypto [h]. *In deserto*, per deserta Arabiæ, siue Saracenica [i], vt pastor.

h *Gen. 12. v. 2.*
i *Exod. 13. v. 17. 18.*

59 *Et eduxit eos in spe*, tutò, securè, confidenter.

k *Exod. 14. v. 10. 15. 22.*

60 *Et induxit eos montem*. Epanalepsis. Montem inquam. Sic appellat Iudæam magna ex parte montosam, quam sibi sanctificauerat, & consecrauerat pro loco, & sede religionis primaria. *Quem acquisiuit*, posse-

a *Ios.1.&c.* dit bello eiectis Chananæis [a]. Canit iam quomodo in terram promissam eos introduxerit, relictis deserti historiis. Priore loco pro *Monte*, in Hebræo est terminus sanctitatis suæ, id est, fines Chanaan. Nec quis intelligat Montem Sinai, in quo habitauit gloria Dei, & sanctitas [b]: *Portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum*, interprete Abben Ezra. Posteriore deinde loco *Montem* (&) montem per Asyntheton, de monte Sion. A

b *Exod.15. v.13.*

c *Iosue 13. & 14.& seq.* 61 *Et sorte diuisit*, hoc narratur in libro Iosue [c], *in funiculo*, funiculo mensorio, non quidem corporato & materiali, propter nimiam terræ amplitudinem, sed Mathematico & imaginario, quales Geographi animo complectuntur, & per parallelos, & alias lineas designant. Ex quo intelligis, Mapparum conficiendarum ratio quàm fuerit antiqua apud Hebræos. *Distributionis*. Nempè terram distribuit Iosue in iustas portiones, seruata tamen proportione Geometrica, non Arithmetica. Nam Iudæ & Ephraim ampliorem tribuit. Hebraicè, *funiculo hæreditatis*, id est, quali hæreditates solent distribui. B

62 *In tabernaculis eorum*, carum Gentium, nempè Chananæorum, & reliquorum sex populorum, qui possederant iam olim terram, & enumerantur [d]. C

d *Deut.7.v.1.*

63 *Et exacerbauerunt Deum excelsum*. Hebraicè rebellarunt. *Testimonia*. Iam docuimus, præcepta Dei sic appellari, quòd sit testatus solemnitérque monuerit ea esse seruanda. Vbi terram promissam inhabitarunt, nihilo quàm in deserto, aut Ægypto, fuerunt meliores.

64 *Conuersi sunt in arcum, prauum*, in modum arcus praui, & fallacis retrò acti sunt & inuersi, qui minatur sagittam, nec proiicit, vel potiùs, qui scopum non petit, sed fractus, vel inuersus percutit ipsummet sagittarium, aut etiam alio, quàm vellet sagittarius. Ita hæc gens fefellit expectationem, se conuertens ad idola, relicto vero Dei cultu, quem scopum interim sibi videbatur proposuisse. *Non seruauerunt pactum*, οὐκ ἐφύλαξαν à συνθήκη, pacto, testamento. Hieronymus [e] mauult Septuaginta vertisse ἠθέτησαν, quoniam Hebraicè, *præuaricati sunt*. D

e *Ad Suniã.*

f *Iud.17.v.5.* 65 *In collibus suis*, in excelsis, in altaribus [f], in quibus, tamquam

A tamquam in templis, idolis sacrificabant במות *Bamoth*, excelsa, designant celsitudinem montium, vel cumulos lapidum, super quibus Idolis sacrificabatur, passim in libris Regum. Hinc Græcè βωμοι. tumuli, altaria. Sed Hebræi distingunt à מיבהות *Mizbehoth*, quòd במות *Bamoth*, sint altaria idolorum מיבהות *Mizbehoth* Dei opt. max. *Ad æmulationem* ad maximam indignationem, & quasi zelum, ex Hebræo.

66 *Audiuit Deus, & spreuit*, indignatus est, & abominatus valdè Israëlem.

B 67 *Et repulit tabernaculum suum.* Tabernaculum, in quo seruabatur arca fœderis, deseruit, & arcam ad Palæstinos repulit [a]. *In hominibus*, inter homines, cum hominibus, tempore præsertim Mosis, vt apud Ioannem [b]: *Et habitauit in nobis*, id est, nobiscum, inter nos: sed id per assumptam carnem, cùm in veteri Testamento apud homines habitaret, collocato dumtaxat apud ipsos tabernaculo, in quo precantes exaudiret [c]. In tabernaculo ergo habitauit apud Hebræos per communicationem sui, suorum oraculorum, gratiæ, fauoris, & per nouos effectus. Nam ex propitiatorio, quod C erat super arcã, responsa dabat iuxta illud [d]: *Loquar inde tecum de medio Cherubim.* Sic hodie in templis habitat singulari quadam virtute & efficacia, maximè propter præsentiam corporis Christi, quæ arca veteris Testamenti est multò sanctior, & efficacior.

a *1. Reg. 4. v. 11.*
b *Ioã. 1. v. 14.*
c *3. Reg. 8. v. 27. 28. Deus cum hominibus vt habitauerit, & iam habitet.*
d *Exod. 25. v. 22.*

68 *Et tradidit in captiuitatẽ virtutem eorum.* Arcam, quæ robur & ornamentum præstabat populo. Hebraïcè quidem, fortitudinem suam & pulchritudinem siue decus suum: sed quia illa Dei fortitudo & decus ad vtilitatem & salutem populi conferebatur, sententiam sunt interD pretati, vt suprà [e], *Præstitisti decori meo virtutem*, id est, fortitudinem & robur, de arca, quam in monte Sionio à se ornato, & decorato multis ædificiis, & palatiis, & arcibus, Dauid constituerit. Sic ergo etiam hic arcam fœderis appellat, quòd ex ea Deus ederet oracula, quæ Vrim & Thummim vocant Hebræi, indéque vim, potentiam, & numen suum mirificè ostenderet. Hinc [f] *Gloria Domini ab Israel translata* dicitur *ad Philisthum.*

e *Psal. 9. v. 29.*
f *1. Reg. 4. v. 21.*

69 *Et concluſit in gladio.* Obiecit gladio Philistinorum populum suum, & indignatus est in suam hæreditatem, id est, in Israëlem.

70 *Iuuenes eorũ comédit ignis*, Dei indignatio Metaph. A
a *Ver.26.* vt suprà [a]: vel, vis & impetus belli eos perdidit. *Non sunt lamentatæ.* Heb. *nõn sunt eiulatæ:* nemo eas lugebat חוללו *hululu*, ab ילל *ialal* eiulauit, in Hophal. Non deplorabantur, quod singuli in suis calamitatibus deplorandis satis essent occupati. Rabbini malunt ח esse radicale in Paul, hoc sensu: non sunt laudatæ. i. nõ sunt nuptui traditæ, & glocatæ, celebrateque epithalamiis & carmine nuptiali, quoniam antequàm nuberent, ab hostibus Palæstinis vel in seruitutem abductæ, vel interfectæ, vel sponsis in prælio cadentibus orbatæ sunt. Ex quo Thalmudici thalamũ nuptialem appellãt חלולה B
בית *halulà beth*, q. domum laudationis & epithalamij, & ea Carmina, חללים *Hillulim*, Græci ὑμηναίους, & nuptiæ חלולה *Hillula*. Quamquã retenta hac verbi significatione, sensus nostrorũ retineri potest. Non sunt laudatæ, id est, non sunt funebribus laudationibus affectæ, vt moris erat, ob calamitatis impedimenta.

71 *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt*, vt Ophni &
b *1. Reg. 4. ver. 11.* Phinees Heli filij, qui in ipsa strage ceciderunt [b]. *Non plorabantur.* Vocem Hebræam Sept. acceperunt intransitiuè, vel legerunt in Niphal. Recẽtiores transitiuè: *Et* viduæ eorum non plorabant (illos.) Nec sunt (inquit) C
defleti à viduis, quoniam illæ non erant superstites, vt casum maritorum deplorarent. Vel nimio terrore affectæ, suum ipsarum casum deplorabant. Sententia eodem recidit. Videtur autem respicere ad repentinam mortem vxoris Phinees Sacerdotis, quæ spacium lugendi
c *1. Reg. 4. vers. 20.* mariti non habuit [c].

72 *Et excitatus est*, & tamen. *Crapulatus*, vino madidus qui omnia clamoribus & plagis miscet, vino vires, & animum suggerente. Vino accensus, iuxta illud, *Vina parant animos.* Loquitur de Deo anthropopathõs. He- D
bræa sonant, veluti potens cantans, siue vociferans præ vino, & exultans, qualis fortiter pericula aggreditur. Sic Chald. *Inebriatus à vino.* Hunc & sequentem versum
d *è 1. Reg. 5. vers. 6.* rectè exponas de Philistinis [d]. Minus rectè de ipsismet Israelitis, bello contra illos iusta vltione Domini prostratis.

73 *Et percussit inimicos suos.* Philistinos in posterioribus
e *1. Reg. 5. vers. 6.* partibus, morbo natium, siue fico ani (Hæmorrhoidum genere) [e] qui æternam eis imponit ignominiã, diseruciauit:

A ciauit: infami podicis ignominia affecit illos, quam numquam eluere poterunt. Frigidè aliqui inimicos hos Domini esse dicunt Israelitas, vt & alibi [a] vocatur, quorum terga cecidere in hoc Palæstinorum prælio. a *Esa.1.v.24*

74 *Et repulit tabernaculum Ioseph,* Patronimicè, id est, tabernaculum Silo vrbis Ephraimitarum, qui erant à Ioseph prognati, per Ephraim. Repudiata Silo elegit suæ arcæ locum in Gabaa, tum in Hebron, postremò in Sion tribus Iudæ. Arca enim non in Silo, sed in Kiria Iearim, in domum Aminadab, deinde in domum Obed

B Edom, tandem à Dauide [b] in Sion deducta [c], & imperium è tribu Ephraim ad tribũ Iuda delatum. Nam etsi Saul esset de tribu Beniamin, tamen in Galgala oppido Ephraim regnabat [d]. Quin & Ieroboã ad eamdẽ tribum conatus est regnũ reducere, dum eius sedem in Sichem monte Ephraim collocauit. Verùm Deus regnũ Saulis reprobauit, regnum autem Ieroboam tandem per Assyrios perdidit, neque vmquam restituit, vt qui fœdè idolatria Israelem contaminasset. b *1. Reg. 15. vers. 6.* c *1. Reg. 6. v. 1. 2. & 7. ver. 20. 21.* d *1. Reg. 11. ver. 14. 15.*

75 *Sed elegit tribum Iuda,* Nam in tribu Iuda. i. Sion,

C regni & templi sedem constituit, propter Christũ, qui è tribu illa erat exoriturus. Contrà repulit tribum Ephraim, ne in ea Sacerdotium & regnum collocaret.

76 *Et ædificauit sicut vnicornium,* ædem sup. vel cornu. i. excellẽter. Sanctuariũ suum ædificauit, sicut ædificium vnicornium, glorioſum scilicet & potentissimum, quo modo vnicornes magnificas & insignes sibi mansiones præ cæteris animalibus cõstruunt. *ὡς μονοκερώτες τὸ ἁγιασμὰ αὐτῦ.* Sic Hieronym. *in similitudinem Monocerotis sanctuarium suum:* quod facit ad Crucis mysterium. Nam

D cornu Monocerotis, crucis habet formam, vt iam annotauimus è Iustin. [e] Sic Chal. *Sicut cornu vnicornis.* Legerũt igitur רמים *Remim,* per Tseri, nõ per Camets רמים *Ramim,* Rabbini qui cum suis Masoretis legunt per Camets, *Sicut excelsa,* non tam rectè, *Aedificauit suum sanctuarium sicut excelsa* (palatia), sicut arces, id est, superbũ & excelsum, & in excelso loco, atque sublimi Sionis. q. vertice montium [f]. Quod etiã nostra inferunt. Aedificauit sanctuariũ suũ quàm magnificè, & superbè. Nam cornu vnicornis est pretioſum, sumptuoſum, & eleuarũ. Aliqui, *Sicut excelsa.* i. cœlos. Erat enim cœlorũ exẽplar, [g] è Ioſepho, Philone & Rabbinis. *Sanctificium,* Sanctua- e *Cõtra Tryphonem, pag. 94. Græci exempl.* f *Esa.2. v.2.* g *In vita Mosis.*

rium, locum sanctificationis, locum in quo homines sanctificantur propter rem diuinam, solennes preces, & communionem sacramentorum. *In terra.* Hebraicè velut terram, per ב, non per ב. i. quod tabernaculum firmum & stabile esse voluit, vt diu maneat, perinde ac terram, quam firmauit. De Ecclesia, quæ est veluti terra in sæcula. i. æterna. A

77 *De post fetantes accepit eum*, euntem post fœtas oues, ab agendis fœtis, prægnantibusque ouibus, & capris grandioribus [a]. Hebræi sæpè duas Præpositiones coniungunt, vt Galli, *D'apres les brebis pregnes.* Ouiculas quidem sequebatur Dauid, sed singularem curam fœtarum gerebat, vt solent probi pastores, ne quid mali eis accidat, vt partum seruent. Vt [b] *Leuabit agnos in sinu suo, fœtas ipse portabit*, de Christo pastore optimo. q.d. de cura, diligentia, & studio pastorali eum in regnum extulit. Diligentissimus, & maximè industrius erat pastor, suæq; vocationis studiosissimus. Tales Deus fœlicitat, vt proinde [c] Paulus hortetur, quisque vt suam vocationē ornet, in eáque sollicitè ambulet. Etsi enim humana virtus non mereatur tantam Dei beneficentiam, at certè ad eam disponit. B C

a 1 *Reg.* 16. *ver.* 11.

b *Esai.* 40. *ver.* 11.

c 1. *Corint.* 7. *v.* 20. 21. *Eph.* 4. *v.* 1.

78 *Pascere Iacob seruum suum*, vt pasceret, vt regeret assumpsit eum è caulis. Persistit in ouium Metaph. de hoc autem Græcismo suprà [d].

d *Psalm.* 71. *ver.* 3.

79 *Et pauit eos in innocentia*, iuxta integritatem, mente integra & sincera. *Et in intellectibus manuum*, prudenter, intelligenter, peritis manibus prudentem se illis ducem præbuit: actionibus prudentia dispositis, Euthym. Persistit in Metaphora ouium, quas pastor dirigit manu, & pedo, quod habet in manibus. D

ARGVMENTVM.

Populus deplorat pollutam vrbem & templum, factásque suorum cædes. Parem vicem gentibus imprecatur, Deo laudes promittens. Propheticus contra Ecclesiarum vastatores.

1. Psalmus Asaph. LXXVIII. Heb. 79.

Deus

A DEus venêrunt Gentes in hæreditâtem tuam, polluêrunt templum sanctum tuum: posuêrunt Ierúsalem in pomôrum custódiam.

3 Posuêrunt morticîna seruôrum tuôrum escas volatílibus cæli: carnes Sanctôrum tuôrum béstiis terræ.

4 Effudêrunt sánguinem eôrum, tamquam aquam in circúitu Ierúsalem: & non erat, qui

B sepelîret.

5 Facti sumus oppróbrium vicînis nostris: subsannátio & illúsio his, qui in circúitu nostro sunt.

6 Vsquêquo Dómine irascêris in finem: accendêtur velut ignis zelus tuus?

7 Effúnde iram tuam in Gentes, quæ te non nouêrunt: & in regna, quæ nomen tuum non

C inuocauêrunt.

8 Quia comedêrunt Iacob: & locum eius desolauêrunt.

9 Ne memíneris iniquitâtum nostrârum antiquârum, citò antícipent nos misericórdiæ tuæ: quia paúperes facti sumus nimis.

10 Adiuua nos Deus salutâris noster, & propter glóriam nóminis tui Dómine líbera nos: & propítius esto peccâtis nostris propter no-

D men tuum.

11 Ne fortè dicant in géntibus, vbi est Deus eôrum: & innotêscat in natiónibus coram óculis nostris,

12 Vltio sánguinis seruôrum tuôrum, qui effûsus est: intróeat in conspêctu tuo gémitus compeditôrum.

13 Secúndum magnitúdinem bráchij tui:

póſſide filios mortificatôrum. A

14 Et redde vicînis noſtris ſéptuplum in ſinu eôrum: impropérium ipſôrum, quod exprobrauêrunt tibi Dómine.

15 Nos autem pópulus tuus, & oues páſcuæ tuæ: confitébimur tibi in ſæculum.

16 In generatiônem & generatiônem: annunciábimus laudem tuam.

---

2 *Deus venerunt gentes.* Ex abrupto orditur ad *מעון.* B *In pomorum cuſtodiam,* in humiles & ruſticanas caſas & tuguria, in quibus cuſtodiuntur poma & fructus, vel pomorum cuſtodes excubant. Nempè de ampliſſima vrbe paruum tuguriolum factum, vt Hieronymus [a] explanat. Vox Hebræa עיים *hum,* variè accipitur. In aceruos lapidum, in foſſas, in deſolationes, vel deſerta, in rudera. Quæ omnia maximam calamitatem & ruinam declarant [b].

a *Ad Suniã.*

b *Vt 1. Mach. 1. ver. 32. 33.*

3 *Poſuerunt mortitina,* cadauera. Obiecerunt volucribus cadauera ſeruorum tuorum. i. cultorum tuorum. C Alioqui fieri poteſt, vt eorum multi vita, & moribus eſſent corrupti. Sic mox, *Sanctorum tuorum.* Sancti enim hoc loco appellantur profeſſione religionis & fidei, & non tantùm ratione vitæ & morum. Hinc Thalmudici, *In hoc ſacro bello, plerique dum viuerent, filij erant Diaboli & peccati, at poſt mortem* (vel potiùs Martyrium) *Dei filij, martyrio peccata eorum expiante,* Sic apud Danielē [c], *populus Sanctorũ.* & apud Paulum [d], omnes fideles Sancti. Audis quanta ſit vis belli ſacri contra Turcas & hęreticos, vt parum probos, Sanctos & Martyres efficiat: Vbi vinci ſalutare, vincere glorioſum. Nonnulli ad D Sanctos martyres reſtringunt.

Bellum cõtra Turcas & hæreticos ſanctũ.

c *Dan. 8. v. 25.*

d *Rom. 1. v. 7.*

4 *Tamquam aquam.* Magna copia, quæ tanta, vt aliqui in ſingulos anni dies numerent ad 30. millia martyrum. Alij impunè, ſecurè, nemine curante & prohibente, vt fluxus aquarum non ſolet impediri: vel, contemptim, & abiectè, vt non magni putatur aquam fundere. *Et non erat, qui ſepeliret.* Exaggerat barbariem. *Immanitatis eſt Scythica non ſepelire mortuos:* Seneca [g]: Non ſinebant Iudæos, ſuos ſepelire, vt Sennacherib [f]. quod exiſtimant Iudæi morte grauius ſ.

e *Ad Martiã.*

f *Tob 1 v. 22.*

g *Eccleſ. 6. verſ. 3.*

6 *Zelus*

A 6 *Zelus*, vehemens ira tua.

7 *Effunde iram tua* hæc precatio repetitur alibi.

8 *Quia comederunt I.* [illegible]*h*, perdiderunt, cōsumpserunt, vt suprà [b], *Desolauerunt*, in solitudinem & vastitatem redegerunt. Chald. *Quoniam diſiparunt domum Iacob, & domum ſanctuarij eius vaſtauerunt.*

9 *Domine ne memineris iniquitatum antiquarum.* Maiorum nostrorum [c]. Alij, ab ineunte ætate à nobis [d], perpetratarum. Kimhi vtrumque affert. *Anticipent*, præoccupent, præueniant. *Pauperes*, vehementer afflicti & miseri. q. attenuati. Gall. *miſerables.*

B 10 *Salutaris noſter*, saluator noster, &, vt Hebraicè *ſalus noſtra.*

11 *Et innotescat*, vltio sanguinis. Cadit enim hoc verbum in sequentem versum. Est quidem discordia generum in Hebræo inter suppositum & appositum: verùm Syntheſis hoc attulit.

12 *Compeditorum*, vinctorum, vinculis, vel captiuitate oppressorum.

13 *Brachij tui*, potentiæ tuæ immensæ, omnipotentiæ tuæ, per Metaph. *Poſside*, conserua, vindica, asserè. Ad verb. *reliquos fac*, id est, exime à morte eos, qui nōdum quidem cæsi sunt hostili gladio, sed quotidie necem expectant. Fac eos saltem superesse, vt vel reliquiæ populi tui seruentur, nec omnes prorsus deleantur. *Filios mortificatorum*, morte affectorū. Heb. *filios mortis*, id est, nos morti ab hostibus destinatos: vel filios, qui occisis parentibus supersunt, pupillos, quorum parentes interempti sunt propter te, & nominis tui cultum.

14 *Et redde vicinis noſtris*, Hysterologia, quæ sic ordinatur. Et redde vicinis nostris improperium ipsorum, quod exprobrauerūt tibi, in sinum, septuplū, id est, copiosè, vt supplicium eorum sit nostro multis partibus gratius. Quasi pœna septupli. Septenarius, Denarius, Centenarius, Millenarius multitudinem in hac lingua denotant: binarius & ternarius paucitatem. *In ſinu*, in ipsosmet, in ipsorum gremiū. Aliqui, firmiter, tenaciter. Nam quod in sinu est, non facilè abiicitur.

15 *Nos autem populus tuus*, Nos autem, qui sumus populus tuus, gratias perpetuas agemus tibi, teque in perpetuum celebrabimus. Quod per Epexegesim repetit sequenti versu.

a *Ieremi. 12. verſ. 25.*

b *Pſalm. 68. verſ. 26.*

c *Vt Zbron. 5. ver. 7. & alib.*

d *Vt Pſal. 24. ver. 7.*

ARGVMENTVM. A

Populus ab hostibus vexatus, iram Dei deprecatur. Orat, vt quos ex Aegypto transtulit, velit tueri, praecipuè filium dextera sua, id est, Christum, & Christi membra.

1 In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph. Psal. LXXIX. Heb. 80. B

QVi regis Israel, intende: qui deducis, velut ouem, Ioseph.

3 Qui sedes super Cherubim, manifestare: coram Ephraim, Benjamin & Manasse.

4 Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.

5 Deus conuerte nos: & ostende faciem tuam: & salui erimus. C

6 Domine Deus virtutum: quousque irascêris super orationem serui tui?

7 Cibabis nos pane lachrymarum: & potum dabis nobis in lachrymis in mensura.

8 Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris: & inimici nostri subsannauerũt nos.

9 Deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuam, & salui erimus.

10 Vineam de Ægypto transtulisti: eiecisti D Gentes, & plantasti eam.

11 Dux itineris fuisti in conspectu eius: & plantasti radices eius & implêuit terram.

12 Operuit montes vmbra eius: & arbusta eius cedros Dei.

13 Extendit palmites suos vsque ad mare: & vsque ad flumen propagines eius.

14 Vt

A 14 Vt quid destruxîsti macériam eius: & vindémiant eam omnes, qui prætergrediûntur viam?

15 Exterminâuit eam aper de sylua, & singulâris ferus depâstus est eam.

16 Deus virtûtum conuértere: réspice de cœlo, & vide, & vísita víneam istam.

17 Et pérfice eam, quam plantâuit déxtera tua: & super filium hóminis, quem confirmâsti tibi.

B 18 Incênsa igni, & suffôssa: ab increpatiône vultus tui perîbunt.

19 Fiat manus tua super virum déxteræ tuæ: & super filium hóminis, quem confirmâsti tibi.

20 Et non discédimus à te: viuificâbis nos, & nomen tuum inuocábimus.

C 21 Dómine Deus virtûtum conuêrte nos: & ostênde fáciem tuam, & salui érimus.

---

1 *Pro iis, qui commutabuntur*, qui mouebuntur de suo prospero statu, qui ab eo decident. Alij *Pro lilijs* vertunt. Græci plerique putant Psalmum contra Assyrios cani, sed satius in genere, contra omnes tyrannos in populum Domini insurgentes.

D 2 *Qui regis*, pastoraliter & suauiter. Vnde Hebraicè רעה *robe* & Græcè ὁ ποιμαίνων. Pascis. *Ouem*, oues צאן *tson* enim nomen est collectiuum, singulariter multitudinem significans. *Ioseph.* Iudæos à Iosepho Patriarcha partim originem, partim cognationem ducentes. Item vniuersè eos vocat Ioseph, quia ei datum est ius primogenituræ, & ademptum Ruben [a]. Primogenitus enim denominat totam familiam. Alienè personam Ioseph Chaldæus intelligit: Nam etiam Israel personam Patriarchæ significaret, non Patronymicè Israelitas. a 1. Par. 5. v. 1

3 *Qui*

3 *Qui sedes super Cherubim*, Cherubis tamquam equis alatis & volucribus insides [a], qui eos inequitas ad celeriter veniendum, vel potiùs accurrendum, illucesce & effulge, id est, appare ad salutē celeriter, adesto properè. Non opus est dilatione nobis tua celeri egentibus tutela & præsentissima ope. Locutio poetica, qua Deo tribuuntur equi alati, & animalia volucria, quibus vehatur ad perniciter exercenda sua iudicia & consilia, vt [b] suprà כרוב *Cherub*, vt docet Abben Ezra [c] non tantùm significat Angelum, vel formam Angeli, sed in genere quaslibet צורות *Tsuroth*, id est, formas: vnde forma bouis visa Ezechielid appellatur Cherub. Aliis minus appositè, alludit ad Cherubim Propitiatorij, quibus Deus insidere putabatur, quòd inde respōsa daret [e]. Nā sic ista pingit Moses, vt propitiatoriū videretur sedes Dei sedentis inter Chesubim & pauimentum Sancti Sanctorum, ante Arcam scabellum siue subsellium eius. Nam qui malunt tabulam quamdam aureā ab ipsis Cherubim sustentatam, fuisse Dei sedem, Arcæ autem operculum siue propitiatorium illius sedis scabellum, Mosem istius modi tabulæ non recordatum sciant. Aliis respicit ad Cherubim gloriæ, siue cœli, Angelos supremæ Hierarchiæ, super quibus sedet, quoniam eos gloria, dignitate, excellentia, in infinitū superat. Vt sit sensus. Qui veteris Cherubis rerum creatarum præstantissimis in tuum famulitium, qui eis es altior & præstantior infinitis modis, appare. *Ephraim, Beniamin & Manasse.* Manifesta te, adesto manifestè cunctis terræ sanctæ & Ecclesiæ partibus. Per Synecdochen complectitur tres præcipuas partes terræ sanctæ: Ephraim, id est, regnum Israel. Galilæam & Samariam capiens, siue septem tribus, Beniamin regnum Iuda, continens duas tribus Beniamin & Iudæ, siue Iudæam propriè dictam, quæ Beniaminiam denominationem videtur sortita, quòd in ea sorte esset Hierusalem, sedes regni & religionis primaria: Manasse terram Galaad, siue Peræam trans Iordanem: quoniam illic cum Gad & Ruben sedem magna ex parte Manassitæ habuerunt. Præuidebat autem per Spiritum sanctum diuisionem populi in duo regna [f], Ephraim & Beniamin, vbi Hierosolyma. Nam Manasse additum, quia frater Ephraim erat, poëticè, Sic [g], *Mens est Manasses,*

A B C D

a *Ezech. 1. v. 26.*
b *Ps. 17. v. 11.*
c *Exod. 25. Cherub quid significet.*
d *Cap. 19. ve. 2.*
e *Exod. 35. vers. 16.*
f *3. Reg. 12. v. 16. 17.*
g *Ps. 107. v. 9.*

A *nasses, & Ephraim susceptio capitis mei, & Iuda rex meus.* Vbi hîc Beniamin, metri causa. Respexit fortasse ad castra & profectiones filiorum Israel in deserto. Nam Ephraim, Beniamin, & Manasses sequebantur arcam, & Cherubim arcæ custodes [a], castris in quadrum ita dispositis, vt Iosephus tradit, vt Arca & Tabernaculum essent in medio, haberéntque quolibet é latere tres tribus, q.d. Ad propitiatorium tuum descende, & te populo tuo exhibe præsentem. E tuo propitiatorij loco manifesta tete, ede signa tuæ præsentiæ & virtutis, ma-

B nifestare ante Ephraim, & duos alios eiusdem vexillationis, vincendo hostes, calcando, fugando, sternendo &c. In hac enim contra Chananeos ordinatione hæ tribus habebant tentoria sua ad arcæ plagam Occidentalem, siue ad Sanctum Sanctorum, quasi Dominus esset ante eas, procedens ad bella Chanaan: ab Oriente Iudas, Isachar, Zabulõ: à Meridie Rubẽ, Simeõ, Gad: ab Aquilone Dan, Aser, Nephtalin. Itaque præsentia Domini propriè videbatur esse ante Ephraim, Beniamin, & Manasse, in extrema Arcæ parte constituto.

C 4 *Excita potentiam tuam.* Postulat aduentum Dei in auxilium, & opem contra hostes. Aliqui, sed mysticè, aduentum Christi in carnem.

5 *Ostende faciem tuam*, lucere fac prop. *Conuerte nos*, reduc in gratiam, præpara & dispone corda nostra ad te, nos tibi reconcilia. Alij, restitue nos ab hac captiuitate, his malis nos eripe. Sic infra [b]. Nam ad κάθος hic versus toties intercalatur. *Faciem tuam*, fauorem, beneuolentiam, & serenitatem faciei tuæ. Lux in vultu, Metonimicè hoc significat. Non alienè plerique Christum exponunt, qui est facies, & imago essentialis Dei.

D 6 *Quousque irascéris.* Metaphora emphatica, in Hebræo fumabis. Nam fumare est vehementer irasci, ita vt fumus de ardente vultu, vel naribus effundi videatur. *Super*, cõtra precem nostram, vt nos minimè exaudias. Cur non finis te exorari? *Serui.* Synecdoche numeri, seruorum tuorum.

7 *Cibabis nos pane lachrymarum.* Quousque repetendum per Zeugma. Quousque nos largis & diuturnis lachrymis conficies? *Nos.* Tertiæ personæ per primæ Pronomina expresserunt ad perspicuitatem. Hebraicè. Eos, id est, eum populum, nos qui tuus sumus populus.

[a] *Nu. 2. vers. 17. & 18.*

Dispositio castrorum propè Arcã quadrata.

[b] *Ve. 9. 18. 25.*

Christus facies & imago Dei.

Potum

Potum in lachrymis, id est, potum lachrymarum, potum lachrymabilem, & acerbum: vel, vt Kimhi, lachrymas, quæ sint nobis pro cibo & potu. Metaphora de calamitatibus tristibus, & exiliis acerbis. Sic panis lachrymarum, qui cum dolore, & fletu à lugentibus sumitur. Chald. *Cibasti eos panibus fletu intinctis, & bibere fecisti eos vinum lachrymis affluens. In mensura*, abundè, largiter. q. tripliciter. Vnde vox שלישׁ *schalisch*, mensuram prægrandem. q. Tertiarium sonat. Nostri, pro peccatorum modo & proportione. Aliqui non intelligentes vim vocis, *in mensura*, id est, tenuiter, quòd angamur fame & siti præ inopia. Ezechielis quidem [a] *in mensura bibere* est parcè & tenuiter. Verùm illic ponitur משורה *Mesura*, id est, mensura parua, etsi inde mẽsuræ nomen ad latinos fluxerit, vt rectè Hieronymus annotat [b]. Hic vero שלישׁ *Salisch* mensura grandis.

A B C D

[a] *Ca. 4. v. 11.*

[b] *Es. 7. & 9.*

8 *In contradictionem*, in iurgium, vt inter se de nobis contendant, dum quisque nos sibi expugnare cupit, vt Latinè, *in pomum discordiæ*. Metaphora ab agro, de cuius possessione à multis contenditur. Certant ad inuicem nos subigere. Sic nunc ab Assyriis, nunc Ægyptiis, nũc ab aliis per circuitum nationibus grauia patiebantur, & possidebantur. Alij de contradictione hostium, non ad inuicem, sed contra populum Dei. Perpetuò contra nos rixantur, & pugnant, vt apud Virgilium de Sinone, *certántque illudere capto. Nos.* Hebraicè sibi. Nisi legas לנר *Lanu*, pro לבו *Lemo*, vel affixum מו *Mo* etiam sit primæ personnæ, vt nonnulli censent. Vtut sit, *Nos*, adesse oportet vel expressè, vel tacitè.

9 *Deus virtutum conuerte.* Repetit versum intercalarem & quasi Amœbæum quintum, quem Chald. sic reddit: *Conuerte nos de captiuitate, illumina splendorem iucunditatis faciei tuæ super nos, & salui erimus.* Sed per captiuitatem intellige non modò eam, quæ externè premit populum, sed etiam internam peccati & mortis.

10 *Vineam de Aegypto transtulisti.* Ecclesiam, siue gentem Israeliticã, vt apud Esaiam & Matthæum [c], & alibi passim. *Gentes*, Chananæorum, & cæterorum sex populorum. Allegoria erit perpetua ad Psalmi finem vsque de populi exaltatione, dilatatione, profectu, vindemiatione, deprædatione, &c.

[c] *Es. 5. ver. 1. 4, 7. & Matt. 21. ver. 33. 34. 35.*

11 *Dux*

A 11 *Dux itinerис fuisti.* Verb. Euerristi ante eam. q.d. Purgasti solum, sustulisti lapides, viam parasti, tutóque muniuisti ante Israelitas, ne possent impingere: deduxisti eos sine offensione in terram sanctam. Chald. *expulisti a facie eius Chananæos.* Respicitur autem ad Deũ, siue Angelum Dei in columna nubis eos per totum 40. annorum spacium præcedentem, de statione in stationẽ deducẽtẽ, & stationes veluti metãtẽ. Nã Scriptura nũc hoc tribuit Angelo, nunc Deo ipsi [a] qui Angelus ita huius itineris dux erat, comẽsque vt interim per se adesset Deus, & præsideret. Vel ille Angelus erat

B Christus, qui modò Angelus testamẽti (à Malachia [b]) propter missionem suæ personæ, modò Deus propter diuinitatem suæ essentiæ dicitur. *Plantasti radices*, radicasti prop. ideſt, plantasti eam profundè & firmiter, vel extendisti, vt longè latéque terram amplecteretur.

a *Exod. 33. ve. 15. 16. 17. & 34. ver. 9. 10.*

Christus Deus Israelem in deserto comitabatur.

b *Mal. 3. v. 1.*

12 *Operuit montes vmbra eius.* Alludit ad Iudæam, quæ ferè tota montosa erat, & ad Libanum illius limitem, cedris altissimis, & laudatissimis confertum. Vmbra vineæ superauit altissimos montes Iudeæ præ altitudine, & arbusta, siue rami, & palmites eius operuerunt cedros Libani procerissimas. Nam, *Dei*, additur

C ad hyperbolem, vsu linguæ. Significat Hebræos bello domuisse & subegisse, Og & Seon & eorum populos de genere Gigantæo, vel etiam munitissimas & altissimas quasque arces & loca. Vel secundùm alios, propagatos fuisse in tribus & cognationes, velut in plures ramos, vel fuisse eleuatos altissimè in morem cedrorũ. Nam similitudines diuersis modis concipiuntur.

13 *Extendit palmites suos vsque ad mare*, Palæstinum siue Mediterraneum. *Ad flumen* Euphratem. Nam à mari Mediterraneo ad Euphratem erat terræ promissæ amplitudo [c], Chald. *Expandit ramos suos], misisti discipulos*

D *eius vsque ad mare magnum, vsque ad fluuium Euphratem germina eius.*

c *Exod 23. v. 24. Deut. 11. ver. 31.*

14 *Vt quid destruxisti maceriam*, sepem. Intelligit curam & tutelam Ecclesiæ.

15 *Exterminauit eam.* Vox כרסם *Kirsem* variè exponitur. Vastauit, eruit, effodit, excidit, exvineauit, (id est, nõ vineã reddidit extirpatis radicibus) vẽtẽ impleuit, proculcauit. *Aper* Synecdoche Nu. Apri, porci syluestres qui præcipuè vitibus inimici sunt, ex Theod. Nam

Præpos.

Præpoſ. *De*, inſeruit Genitiuo caſui. Sic vocat impias & crudeles nationes. Auguſtinus Veſpaſianum intelligit: *Singularis ferus.* Hebraicè יַעַר *Iaar* agri. Fera agri, ſiue ſolitaria, ſoliuaga & agreſtis. Sed etiam hîc ſing. eſt pro plurali. μόνος ἄγριος, vt *Singularis* ſit pro Subſtantiuo poſitum, neque ſignificet vnicum & ſolitarium, neque ſingularem & eximium, quaſi ſingulariter & eximiè ferum, ſed animal quoddam ſolitariè viuens præ ferocitate. Heſichius putat eſſe ſuem ſylueſtrem ſeorſum à grege paſcentem (ſicque eſſe aprum Gall. *Vn ſanglier*, qui eſt iam memoratus:) vel citato Cyrillo [a] aſinum ſylueſtrem, id eſt, Onagrum. At Hebr. יַעַר *Iaar*, genus aliud feræ, de quo ſupra [b] ſoliuagũ quidem, ſed aliis truculentius. A B

a *In Oſeam.*

b *Pſalm. 49. verſ. 5.*

26 *Deus virtutum convertere*, Reuertere, reconciliare, nobis eſto placatus. *Viſita*, cura ſollicitè. De Chriſti incarnatione, qua viſitauit nos Oriens ex alto, noſtri accipiunt.

27 *Et perfice eam.* Heb. para eam, firma eam. A radice כּוּן *Kun*, forma tamen duplicantium in Hiphil הִכִּין *Cunnà*, pro הֲכִינָה *Hacunnà*. He affixum aliquando caret puncto Mappic, & Hiphil quieſcentium Ain, & duplicantium, ה coniugationis characteriſtico. Mihi hoc magis placet, quàm vt ſit nomen, ſignificans hortum, vel plantulam, vel vitiarium, & locum vineis inſtructum: vel ſedem & baſim. *Et ſuper filium*, ſup. viſita, è verſu ſuperiore per Zeugma, vbi regimen variatur more linguæ. Nam *Super* Latinè redundat, cùm Hebraicè verbum viſitandi nunc conſtruatur cum Accuſatiuo, nunc cum Præpoſ. *Super*. viſita ſuper filium, quẽ tibi roboraſti, quem ſemper defendiſti, & tutatus es, id eſt, populum tuum [c], quem per vineam hactenus pinxit. Alij Chriſtum, quẽ confirmaſti, vnxiſti in Eccleſia regem. Sic Chald. *Et ſuper regem Meſſiam, quem firmaſti tibi.* Sic Auguſtinus Arnobius, Euthymius. C D

c vt Exod. 4. verſ. 22.

28 *Incenſa igni.* ſup. eſt vinea hæc, quam planteſti. Nã eſt fœminini generis, Nominatiui caſus. כְּסוּחָה Hebraicè excisa (eſt.) Deinde mutat numerũ, à vinea tranſiens ad rem ſignificatam, id eſt, Iſraelitas. q. d. Si hæc increpatio, & caſtigatio tua perſeuerat, profectò populus tuus funditus peribit. Noſtri pro Nominatiuo verbi peribunt ſubaudiunt Hoſtes incendiarij & effoſſores. q. d.

A peribũt, subaudisti hostes incẽdiarij & effossores, q.d. Vel sola tua increpatione hostes nostri ẽuanuerint fũditùs.

19 *Super virum dexteræ tuæ*, id est, Messiam, vel Israëlem, quem dextera tua semper protexisti, manu tua potentia & præsidio assere. Abben Ezra vtrũque affert, nisi quòd Messiam accipit filium Ephraim siue Ioseph, non filium Dauidis, errore Iudaïco, qui cùm nequeant distinguere inter duos Christi aduentus, humilem, & glorioſum, duos constituunt Christos: vnum filium Ioseph, cui ea competant, quæ de Christi humilitate, & crucibus Scripturæ canunt: alterum filium Dauidis, cui

B alia, quæ de Christi gloria, maiestate, & triumphis. *Dexteræ* (dextera tua defensum. Quare per Epexegesin, mox sequitur) *quem cõfirmasti tibi*. Chald. *Sit manus tua super virum, cui innixisti in manu dextera tua.*

Hebræi insani duos Messias cõstruunt.

20 *Inuocabimus*. Hieronymus legit נקרא *Nikkaré*, passiuè: in nomine tuo inuocabimur, q.d. populus tuus & peculium tuum vocabimur.

21 *Domine Deus virtutũ*. Repetitione intercalari [a] concludit. Quam trinam aliqui ad sanctissimæ Trinitatis

a *ver. 5. & 9.*

Inuocatio sanctissimæ Trinitatis.

C inuocationem nõ immeritò referunt. Primò precamur conuerti ad Deum, deinde faciem ipsius placidam cernere, sicque salutem percipere. Pulcherrima gradatio.

ARGVMENTVM.

Ad celebranda festa inuitat, quòd instituta sint ad Dei beneficia recolenda. Deinde Deum promittentem inducit, si sibi obtemperetur, fauorem, & præsidium.

D 1 In finem, pro torcularibus, Psal. ipsi Asaph, quinta sabbathi. LXXX. Heb. 81.

EXultâte Deo adiutôri nostro: iubilâte Deo Iacob.

3 Súmite psalmum, & date tympanum: psalterium iucũndum cum cithara.

4 Buccinâte in Neoménia, tuba: in insîgni die solennitâtis vestræ.

5 Quia præcêptum in Israël est: & iudicium Deo Iacob. A

6 Testimónium in Ioseph pósuit illud, cùm exîret de terra Ægypti: linguam, quam non nóuerat, audîuit.

7 Diuêrtit ab onéribus dorsum eius: manus eius in cóphino seruiêrunt.

8 In tribulatiône inuocâsti me, & liberâui te, exaudîui te in abscóndito tempestâtis: probâui te apud aquam contradictiônis. B

9 Audi pópulus meus, & contestâbor te, Israël si audieris me, non erit in te Deus recens: neque adorábis Deum aliênum.

10 Ego enim sum Dóminus Deus tuus, qui edûxi te de terra Ægypti: dilâta os tuum, & implêbo illud.

11 Et non audîuit pópulus meus vocé meam: & Israël non intêndit mihi.

12 Et dimîsi eos secûndum desidéria cordis C eôrum: ibunt in adinuentiónibus suis.

13 Si pópulus meus audîsset me: Israël si in viis ambulâsset.

14 Pro nihilo fórsitan inimîcos eôrum humiliâssem: & super tribulántes eos misîssem manum meam.

15 Inimîci Dómini mentîti sunt ei: & erit tempus eôrum in sæcula. D

16 Et cibâuit eos ex ádipe frumênti: & de petra, melle saturâuit eos.

---

1 *Quinta sabbati.* Addiderunt è Cabbala, die Iouis, qui vnus erat è celebrioribus post Sabbatum & Lunæ. Chaldæus mauult fuisse Neomenia Septembris decantatum. Sed quadrat cunctis festis & celebritatibus, vt apparet è libro Numerorum [a], quem locum representabit poëticè infrà [b].

a *Ver.10.c.10.*
b *Vers.4.*

1 *Exul*

A 2 *Exultate Deo.* Acclamate, iubilate, læti canite. *Adiutori nostro,* robori nostro, per Appositionem. *Deo Iacob,* qui colitur à Iacobæis, vel qui se eis patefecit.

3 *Sumite psalmum, &c.* Cum animi voluptate & lætitia, Deum colite, cum gaudio & hilaritate rem diuinam, festáque agitate. *Psalterium.* Instrumentum musicum duodecim chordarum, & digitis pulsatum, nõ absimile lyræ. In fonte hic est כנור *kinnor,* quod tamen suprà[a] per Citharam redditur, quam fuisse instrumentum scribit Hieron. effigie Græcæ literæ Δ, decem cordarum, B plectróque pulsatum, vt meminit Iosephus. *Iucundum,* dulce prop. *Cithara,* Heb. נבל *Nebel,* Nablum, quod ibidem vertitur Psalterium. a *Psal.32.v.3.*

4 *Buccinate in Neomenia, tuba.* Hysterologia. Tuba buccinate, tubam inflate, buccina clangite in Neomenia, id est, in nouilunio, primo die mensis, siue Calendis. Menses enim Hebræorum erant lunares, ac eorum dies primus celebrabatur solénniter[b]. Aliqui restringunt ad Neomeniam Septembris; siue Tizri, in festo tubarum, in memoriam legis acceptæ[c]. Quoniã hæc C erat Neomeniarum celeberrima, & maximè classica ob adiunctum festum Tubarum. Sed generatim de cunctis Neomeniis hoc præcipitur[d]. Immò & מועדים *Moadim,* id est, solemnitatibus sex, Pascha, mense Nisan (Martio) Pentecoste in Siuan (Maïo) Tubarum, Expiationum, Tabernaculorum, & Octauæ Tabernaculorum in Tizri (Septembri.) *In insigni die,* in die festo Tabernaculorum, vel aliis solẽnibus & statis festis. כסה *Kése,* solennitas, tempus cõstitutum, vel vmbraculum, tegmen, operimentum, vt significet festum Tabernaculorum, quando Israëlitæ sub frondibus agebant, in D memoriam habitationis deserti. Sic Chald. *In tegmine solennitatis nostræ.* Nam cooperti & tecti vmbraculis illam agitabant. Interim etiam tubis, & buccinis clangebatur ad alia sacra. Nam sacerdotes clangebant, & inflabant tubas, argenteas quidem super holocaustis & pacificis, vt esset recordatio ipsorum coram Domino suo[e]: Corneas autem supra templi pinnam siue tectum (*πτερυγίου* a Iosepho[f]) ad congregandam Ecclesiam & cœtum, quemadmodum nos hodie campanis ad solennia populum conuocamus[g]. b *Numer.29. v.6.* c *Leuitic.23. v.24.* d *Numer. 10. v.10.* e *Numer. 10. v.2.* f *lib.4.belli. c.34.* g *Ibidem.*

5 *Quia præceptum in.* Quia buccinate tubis, & psallere

ad festorum celebrationem Deus præcepit Israëli [a]. *Et iudicium*, Et quia Deus Iacob ita faciendum iudicauit & constituit [b]. Iudicium ergo decretum, institutum. In lege autem definitur, quid, quóque die offerendum, & quo modo, & quibus instrumentis. A

6 (Et quia) *Testimonium in Ioseph*, id est, in gente nostra, per Zeugma. *Illud*, illum diem solennitatis, illud festum, in memoriam liberationis [c]. Sed rectius, in genere illam rem, nempè celebrare festa cum buccinationibus & clangoribus instrumentorum, & aliis sacerdotibus instituit in exitu Aegyptiaco, initio secundi anni [d]. *Ioseph*. Patronymicè accipitur, vt suprà [e]. Chaldæus tamen personam Ioseph accipit, fortassè quia pro *de Aegypto*, Hebraïcè legitur *super Aegyptum: Testimonium*, inquit, *super domum Ioseph posuit, quia non attigit vxorem Domini sui. Illo die egressus est de domo carceris, & dominatus est super regionem Aegypti: labium, quod nesciebat, didicit, & audiuit.* Atqui præceptum in vllo egressu ipsi non est priuatim datum de festis huiusmodi celebrandis. Deinde *Super* עַל *aal*, pro מִן *Min*, *de*, per Parallagen Protheseon poëticam. *Linguam*, Asyndeton. (Et cum) linguam Aegyptiacam ignotam sibi, ac barbaram audiebat [f]. Enallagen personæ contextus Hebraïci cum simplici locutione commutarunt. Aliqui intelligunt de lingua, siue sermone Domini in legislatione ad ipsos facto, quem non fuerant soliti audire, cum maximo terrore & tonitru [g]. De quo Apostolus [h]: *Vocem Domini, qui audierunt, excusarunt se, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur. Adeò erat terribile, quod videbatur*, audiebatur, *vt etiam Moses dixerit: Exterritus sum, & tremebundus. Accesserant enim ad tractabilem montem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum.* B C D

7 *Diuertit ab oneribus.* Beneficia liberationis Aegyptiacæ narrat, ob quæ sit Deus extollendus voce & organis in his festis. In Hebræo Deus loquens inducitur: *Subduxi ab oneribus humerum eius. Diuertit*, auertit, liberauit, subduxit (quando sup.) *Manus eius seruierunt. In cophino*, portando lutum in corbibus ad conficiendas ollas. Non enim solùm ad lateres coquendos cogebantur, verumetiam ad alia opera, siue fictilia, siue alterius generis [i] in luto & lateribus, ac omni opere. Quare

& Py

a *Numer.10. v.10.*
b *Ibidem.*
c *Leuit.23.v. 24.*
d *Numer. 10. v.1.*
e *Ps. praced. v.2. & Ps.76. v.16.*
f *Ps.113. v.1.*
g *Exod.19.v. 19. 20. & 20. v.18.*
h *Hebr. 12.v. 16.*
i *Exo.1.v.11.*

A & Pyramides barbaras illiorum industria: plerique tribuunt. Vnde Hebraïcè manus eius ab olla (id est, ab ollis conficiendis) transierunt, recesserunt. Vbi Septuaginta videtur legisse תעברנה *tahabodenâ* per ר, non per ך. Vel [a] ab aheno, siue caldario transierunt: vel cophino, siue canistro [b]. דוד *Dud* enim hæc omnia designat. Quod ferè Rabbini referunt ad liberationem de eiusmodi miseria & seruitute, vt quod proximè præcessit, q.d. ab ollis, vel ahenis conficiendis liberati sunt.

a *1. Reg. 21. v. 13.*

b *Ier. 24. v. 2.*

8 *In tribulatione invocasti me.* Verba Dei. *In abscondito tempestatis*, quando te abscondebas propter tempestatem, & tonitru Aegyptiorum. Sic vocat pericula & captiuitatem ipsis ab Aegyptiis importatam. Metaphora ab iis, qui latitando cupiunt hostes effugere. Alij referunt ad tonitrua & tempestatem illam, quam excitauit de nube, in qua veluti occultabatur præsentia eius in mari Rubro contra Aegyptios [c], vt significet Deum nimbis & nubibus, vnde illud horrificũ tonitru erumpebat, adfuisse, & pro ipsis pugnauisse secũdum illud [d]: *Respiciens Dominus per columnam nubis, interfecit Aegyptios, & subuertit rotas currus.* Alij ad tonitrua montis Sinai [e], in quibus, cum legem traderet, occultabatur. *Probaui te*, tuam fidem exploraui, ad aquas contentionis (מריבה *Meribá* [f]) dicendo scilicet id, quod sequitur. Notat eorum improbitatem, quòd ad aquas contradictionis fuerint rebelles, & tamen non desiit eos in terram introducere. *Sela.*

B C

c *Psal. 76. v. 17. & 18.*

d *Exod. 14. v. 24.*

e *Exod. 19. v. 18.*

f *Exo. 17. v. 2.*

9 *Audi populus meus, &c.* Mimesis de initio & principio Decalogi, *Contestabor*, palàm commonefaciam & publicè. *Recens*, peregrinus Hebraïcè qualis est recens, quia humano ingenio & commento cœpit tandem tamquam numen haberi, atque vt Deus coli, vt apud Occiduos Iupiter, apud Orientales Belus. Vel peregrinus, id est, aliarum gentium & exteratum, ne ad eamdem impietatem trahantur.

D *Dij quos coluerunt homines recentes sunt.*

10 *Dilata os tuum, & implebo illud.* Metonymia. Oris tui precem, & postulationem latè aperi, effunde, exaggera, amplifica, & implebo illam: amplè, copiosè loquere & pete. Ego verò illud perficiam & præstabo. Quicquid postulabis, fidelis modò fueris, perficiã, quantumcũque fuerit magnũ & latum. Pete quicquid voles, ac quãtùm voles, & illud efficiam: votorum tuorum eris compos,

si mihi obtẽperaueris,& fidem in me retinueris. Maxima Emphasis. Nam implere,non est tantum perficere, sed copiosissimè,ac,vt loquitur Apostolus,*facere superabundantius,quam petamus,aut intelligamus* [a].Sic Christus, *Omnia quæcunque petieris in oratione,credo,quia accipies & euenient tibi* [b].

11 *Non intendit*, non obtemperauit mihi,nõ mihi credidit,neque acquieuit,quia populus duræ ceruicis [c]. Ad verb.Non voluit me. Chald. *Non obedierunt verbo meo.*

12 *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum.* Pœna rebellionis maxima, de qua Apostolus d. Permisi ruere,& ferri præcipites,quo liberet,quasi nauem sine gubernaculo,aut equum indomitũ, & furentem sine chamo & fræno: *Qui in sordibus est,sordescat adhuc* [e]. *Secundum desideria*, in prauitate,secundum malignitatem. *In adinuentionibus*, in vanis opinionibus & studiis.

13 *Si populus meus*, Vox לוּ *Lu*,maiorẽ habet Emphasim, vt quæ particula sit Optandi. O si mihi dicto audiens fuisset populus meus, Vtinam me ille audisset.

14 *Pro nihilo*, Hebraicè *quasi modico*.Sic Græcè ὀλιγόσυν, in nullo(labore,tempore,pretio)per Eclipsim commodi Substantiui:modico tempore, breui,citò: vel modico labore,nullo negotio,facilè: vel modico, vel etiam nullo pretio,gratis,sola cõtentus obedientia, inimicos eorum deiecissem.Gall.*En peu de temps, pour peu.* Tanta est fœcunditas huius locutionis, vt suprà [f]. *Forsitan.* Modus loquendi ad commonstrandam loquentis, vel facientis libertatem,aut modestiã.Sic פֶּן *Pen, ne fortè*, interdum asseuerat.Hæc tamen particula *Ne*,in Græco quidem habetur,sed non obest contextui.Neque enim notat in Deo dubitationem vel mutabilitatem, quasi ignoraret quid esset facturus,si se obedientem populus præstitisset,sed quam dixi libertatem,ne quis putet solam obedientiam esse causam tantarum rerum, & non potiùs Dei gratiam,voluntatem, beneplacitum,huiusmodi obedientiam acceptantis.

15 *Inimici Domini mentiti*, ψευσάμενοι. Rabbini ferè sequentes duos versus exponunt. Si audisset me populus meus, inimici ipsius (qui iidem sunt Domini) mentiti fuissent ei(Israeli:) id est,negassent se quicquã molitos vnquam contra eos,simulassẽtque bello domiti benevolentiam & voluntariam seruitutem, & fuisset tempus

corum

a *Eph.3.ver. 20.*

b *Ioan. 14. ver. 14. Luc. 11. vers. 11 Marc.11.ver. 24.*

c *Act.7.v.51. Deut.9.v.6*

d *Rom.1.ver. 26.*

e *Apoc.21. ver.11.*

f *Psal.8.v.7.*

De Deo cur dicatur forsitan.

A corum (populi mei) in sæcula, id est, perpetuò floruisset populus meus, ac Dominus cibasset eos flore tritici, & melle rupis satiasset. Possit etiam cum Septuag. pronunciatiuè exponi sensu, quo suprà dixit [a]. *Et non audiuit populus meus.* Cum hac mea tanta in ipsos benevolétia, inimici Domini, scilicet Israelitæ, vt & vocantur ab [b] Esaia mentiti sunt ei, eum negauerunt, fidem ei sanctè datam violauerunt: & erit tempus eorum in sæcula: & tamen in æternum viuere debent, vt vel perpetuò crucientur, vel perpetuò beentur? Miratur impiorũ socordiam, qui cùm in æternum viuere debeãt, nec vnà cum

B corporibus extingui, tamen ad illius immortalitatis dubium statum mẽtem minimè attollunt, neque comouentur. Theodoritus tempus interpretatur calamitatis, & refert ad inimicos. q.d. Non ad certum tempus incurrent calamitatem hostes, sed in sæculum, id est, in æternum Dei gratia priuabuntur.

16 *Ex adipe frumenti*, tritici prop. tritico optimo, pane lectissimo & delicatissimo. Adipem vocat, siue pinguedinem, quicquid est in re qualibet optimum & præci-

C puum. Hoc autem pertinet ad valles siue partem terræ sanctæ campestrẽ [c], quam Abdias à vocat שפלה *Sephela. De petra*, de rupe, de montibus petrosis & saxosis, nempe sterilibus & infœcundis natura, de altera terræ Sanctæ regione, quæ magna ex parte montosa, petrosaue erat, terminabatúrq; Idumæa siue Arabia Petræa. *Melle* rebus mellitis dulcibúsque fructibus. Melimelis. Montes redundant palmis, oleis, ficubus, vitibus, & eius generis stirpibus fructus dulcissimos profundentibus. Non quòd immediatè de petris Mel effluat. Nam mel

D petrinum damnatur potius à medicis, immò vero venenatum habetur. Hunc locũ illustrat Moses dicens [e] *constituit eum super excelsam terram, vt comederet fructus agrorũ: & sugeret mel* (mellitos fructus) *de Petra, oleumq; de saxo durissimo, &c.* Alij simpliciter. Melle, quod de rupibus sponte, & absque hominum industria colligitur, præ copia apum illic mellificantium, eos satiauit. Apes, ni domesticis excipiantur alueis, in concauitates arborum, & præruptæ petrarum siue rupium sese abdunt, illícque mel conficiunt. Alludit perpetuò ad promissam terræ sanctæ bonitatem [f], quæ tanta erat, vt non modò res necessarias, verumetiam voluptarias copiosè

a *Vers. 11.*

b *Esa. 1. v. 24.*

c *Psalm. 54. v. 14.*

d *Abd. ver. 19.*

e *Deut. 32. vers. 13.*

f *Exod. 3. v. 8. Deut. 33. v. 13.*

profunderet. Nam vel apes vltrò & copiosè in petris ipsis mellificabant [a]. Sed quodam idiotismo latius, דבש *Debas.* (mel) designat cuncta dulcia, vt saccharum, mel, dactylos, ficus, vuas. Vnde [b] terram fluentem lacte & melle Rabbini interpretantur, affluentem lacticiniis pecorum, & fructibus dulcibus stirpium. Qua notione plerique medicorum Galenum, & medicinæ alios principes per μέλι aiunt intellexisse saccharum, & similia mellita. Alioqui sacchari nullam fecisse mētionem, quod tamen in medicamētis est vsitatissimum, & efficacissimum. Et Martialis [c]: *Infanti melimela dato*, de dulcibus fructibus. Respicit iuxta alios, ad Mãna, quod pro voto cuique sapiebat [d]. Quod etiam fatētur Thalmudici וחו מאמר ר׳זל שאמרו בן חיו מוצים טעם במן בכל מה שרצו. *vtbu maamar rabbotheun zzicronam libracha scheumeru, chi hain motsim thaham beman chechol mah scheretsu.* id est, *Illud est magistrorum nostrorum pia memoria qui dixerunt, quòd inueniebant gustum in manna iuxta omne id quod volebant* R. Menahen Racanati [e]. q.d. Melle dulcius. Est autē Hyperbole de summa fœcunditate, vbertate, & deliciis, quibus adumbratur corporis Dominici sacramentum, & suaues doctrinæ cœlestis, & gratiæ consolationes.

a *1. Reg. 14. ver. 26.*
b *Exod. 13. ver. 5.*
c *Lib. 7.*
d *Sap. 16. ver. 20.*
e *Exod. 16.*
Corpus Dominicũ manna adũbratum.

A B C

ARGVMENTVM.

Iniustè iura administrantibus exitium minatur, precans Christi aduentum, qui seriò eos puniat.

1 Psalmus Asaph. LXXXI. Heb. 82.

DEus sterit in synagôga Deôrum: in médio autem Deos diiúdicat.

2 Vsquêquo iudicâtis iniquitâtem: & facies peccatôrũ súmitis?

4 Iudicâte egênо, & pupîllo: húmilem, & paúperem iustificâte.

5 Eripite paúperem: & egênum de manu peccatóris liberâte.

6 Nesciê

D

A 6 Nesciêrunt, neque intellexêrunt, in ténebris ámbulant: mouebûntur ómnia fundamênta terræ.

7 Ego dixi, Dij estis: & filij excêlsi omnes.

8 Vos autem sicut hómines moriémini: & sicut vnus de princípibus cadêtis.

9 Surge Deus iúdica terram: quóniam tu hæreditâbis in ómnibus Géntibus.

B

---

2 *Deus*, אלהים *Elohim*, q. iudex & vltor. Appositum epithetum, quia agitur de iudicio. *Stetit*, collocauit se prop. vt eorum actiones contempletur, & de eorum iudiciis & sententiis censuras ferat. *In synagoga Deorum*. In iudicium vicem Dei in terris gerentium congregatione, & consessu. Hebraïcè quidem, In congregatione Dei: sed Deorũ fuit vertendum, ad explicandã Synecdochen numeri, *Indicu* pro *Iudicum*, & magistratuum, in quorum medio stat Deus, tamquam iudex primus, contemplans eorum actiones, & quale ipsius vice ius
C dicant aliis. Est enim Iudicum iudex, quemadmodũ regum rex & dominus dominantium. אל *El, Deus*, hic sumi pro iudice testatur R. Anonymus. Nã de אלהים *Elohim*, non est dubium. *In medio*, ipsorum scilicet. *Deos dyudicat*, de Deorum siue iudicũ actionibus & iudiciis iudicat, ac censuram fert. In medio ipsorum positus iudicat quid ipsi faciant, examinat & attendit. Iudices & magistratus alios iudicant, at Deum habent iudicẽ, qui ipsorum studia, & actiones expendat, in medio eorum est, vt ipsos iudicet. Sciant illi se non euasuros Dei manus, si peruersè munus suum exerceant. Vel, in medio
D Deorum siue iudicum, Deus iudicem agit: in magistratuum consessu ipsos diiudicat, ac reprehendit, arguit, & accusat verbis, quæ sequuntur. Subtilius R. Mose Nahmanides [a], *In medio Deorum iudicat*, Deus scilicet. Nempè Deus cum illis est, cum illis absoluit innocentem, damnat nocentem, dicente Mose [b], *iudicium Dei est*, & rege Iosaphat [c] *non homini sed Deo iudicatis, qui vobiscum est in verbo iudicij*. i. re ad iudicium pertinente. Sic [d] Dij analogicè sunt iudices, quòd Dei vices gerant & susti-

Deum iudicẽ index est.

a *Exod. 21.*
b *Deut. 1. 17.*
c *2. Par. 19. ver. 6.*
d *Exod. 22. ver. 28.*

neant, ac ciusmodi administratio res sit diuina, nō humana [a]. Vel vt Abben Ezra sentit [b] quòd Dei iudicia & leges in terra firment, ac tueantur. Alioqui propriè, verè, substantialiter vnus est Deus, nimirum summum ens & primum, quo nihil potest cogitari maius & perfectius. Homines & Angeli Dij non natura, sed participatione tantùm cuiusdā scintillæ virtutis Dei. Chald. *Deus, cuius maiestas commoratur in congregatione iustorum, qui potentes sunt in lege, in medio iudicum, in veritate iudicat.* *Deos* recentiores vertunt in genitiuo, Deorum, quod ב præcedētis vocis בְּקֶרֶב *vekéreb* habeat sheua non camets. Sed nihil necesse. Deinde iste Accusatiuus esset perpetuo subaudiendus, *In medio deorum iudicat*, ipsos videlicet Deos.

A

B

3 *Quousque iudicatis*, Deus iudices iudicat, dicendo supple. *Iniquitatem*, quod iniquum est, vel iniquè, iniustè. Quousque iniqua facitis iudicia? *Et facies*, & personas accipitis. Quousque impiorum rationem & delectum habetis, indulgetis & faucis? Quousque ingratiam impiorum tenuiores condemnatis, attendentes non ad causam & ius, sed personas?

4 *Iudicate egeno*, in commoda egenorū & pupillorum iniustè oppressorum. *Iustificate*, absoluite, tutamini, iustam sententiam pro illis ferte [c].

[a] *Consule 2. Par. 19. v. 6. 7. Rom. 13. ver. 1. 2. 3.*

[b] *Exod. 21. Deus vnus est & quid.*

[c] *Esa. 1. v. 17.*

5 *Eripite*, *liberate*. Ab improborum iniuria defendite, ne illis fiat præda.

C

6 *Nescierunt neque intellexerunt*. Deum & iustitiam. Respondet sibi ipsi. Chaldæus autem sic Eclipses implet. *Nescierunt bonum operari, neque intellexerunt legem, in tenebris ambulantes. In tenebris*, in cæcitate, in iuris iustíque ignorantia versantur, sunt indocti & imperiti. Vel in prauis & atris operibus: sunt improbi & malitiosi, peruertunt iudicia, nec secundum legem Dei iudicant. *Mouebuntur*, Concessio poëtica: Etiamsi moueantur omnia terræ fundamenta: etiamsi omnia misceri, & perire debeant, sic se gerunt. Alij *Fundamenta*, leges exponunt, & iura, quibus Resp. regna & imperia firmantur. Alij regna & respublicas, quæ iniqua magistratuum iudicia subuertunt [d]. q. d. Peruertuntur omnia, neque quicquam est integrum.

D

[d] *Prouer. 29. vers. 2.*

7 *Ego dixi, Dy estis*, Ego vos sum dignatus mea appellatione

latione præ reliquis hominibus, ob officij dignitatem, quo fungimini, vt non homines, sed Dij quidam terrestres esse videamini [a]. *Excelsi.* Genitiui casus. Dei, qui in loco excelso & sublimi solio sedet. Chald. *Sicut angeli Dei excelsi.*

[a] *Exod. 7. vers. 1. & 22. ver. 2. & 2. Par. 19. ver. 6. 7.*

8 *Vos autem sicut homines.* Hebraicè כאדם *cheadam.* Sicut Adam, id est, sicut abiectissimus & vilissimus quisque homo, non habita ratione vestræ dignitatis, maiestatis & potentiæ. Aliqui, sicut Adam primus homo. *De principibus*, de tyrannis. Ita Rabbini ferè in malum. Sicut tyrannus quispiam præcipitabimini ad inferos. Corpore peribitis, vt quiuis hominum, animo, vt quiuis tyrannus, qui non simpliciter gehennæ addicitur, verùm etiam potenter illic tormenta patitur [b]. R. Selomo, Arnobius, Chrysostomus dæmones, vel vt Theodoritus dæmonum principes intelligunt, qui acerbissimis & exquisitissimis suppliciis cruciantur [c], Quo modo ait Paulus [d]: *Ne fortè incidat in iudicium Diaboli*, id est, in tale iudicium & supplicium, in quale Diabolus incidit, nempè grauissimũ. Sunt enim principatus inter dæmonas. Nã vt Deus hominibus, prouinciis, vrbibus & regnis suos angelos præficit ad dissoluenda opera, studia & conatus Satanæ: ita & Satanas suos per prouincias, regna & vrbes distribuit ad omnia miscẽda, & corrũpenda [e]: *Princeps Persarum & Princeps Græcorum*, malus eorum genius siue dæmon eis à Satana dæmoniorum principe attributus. Et Paulus [f]. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ.* De quibus D. Thomas de Regimine principũ [g]. Ex quo fonte apud R. Isaac [h] שרים *Sarim.* Rabbini vocant Dæmonas præfectos præsertim regionum & vrbium, vt Sammaelem Idumeorum שר *Sar* siue principem, Azza Ægyptiorum. Aliqui non tam rectè de quolibet principe sicut quiuis de principibus in mortem incidetis. Eam non magis vitabitis, quàm reliqui principes, quos iam mortuos cernitis.

[b] *Esa. 14. v. 18. Sap. 6. ver. 7. 8. 9.*
[c] *2. Pet. 2. v. 4.*
[d] *1. Tim. 3. v. 6.*
[e] *Dæmones aliq; aliis rebus præsunt. Dan. 10. ver. 20.*
[f] *Ephe. 6. ver. 12.*
[g] *Lib. 3. c. 21.*
[h] *Exod. 14.*

9 *Surge Deus, iudica.* Apostrophe ad Deum, vt iis occurrat malis, & iusta ferat iudicia: vel Dei filiũ potiùs, quem Pater iudicem omnium constituit, vt veniat in carnem, & his miseriis medeatur. Ad eum enim omniũ gentium

Ad Christum omnium gentium hæreditas pertinet.

gentium hereditas,& iudicium pertinet. *Quoniam*.quoniam hæreditatem consequêris omnium gẽtium, omnia vbique possidebis,omnes habebis tibi in hæreditatem. Hoc perficietur in vltimo ipsius aduentu. Precatur autem, vt Christus veniat, in cuius regno vera & constans erit fœlicitas. Aliqui Hebræorum futurum accipiunt pro præsenti:Iudica terram,quoniam omnia hæreditate possides,quoniam omnia tua sunt:quoniam tu es legitimus hæres regnorum,omniúmque gẽtium, ideóque illis debes ius & tutelam.

ARGVMENTVM.

Ismaelitis, Saracenis, & cæteris eorum partes contra Ecclesiam sequentibus, exitium precatur. Psalmus est Propheticus.

1 Canticum Psalmi Asaph. LXXXII. Heb.83.

DEus quis símilis erit tibi?ne táceas, neque compescàris Deus.

3 Quóniam ecce inimîci tui sonuêrunt:& qui odêrunt te,extulêrunt caput.

4 Super populum tuum malignauêrunt cósílium: & cogitauêrũt aduêrsus Sanctos tuos.

5 Dixêrunt,Venîte, & disperdàmus eos de gente: & non memorêtur nomen Israel vltrà.

6 Quóniam cogitauêrunt vnanímiter, simul aduêrsum te testamêntum dispositiuêrunt: tabernácula Idumæôrum,& Ismaelîtæ.

7 Moab,& Agarêni,Gebal,& Ammon, & Amalech:alienígenæ cum habitántibus Tyrũ.

8 Etenim Assur venit cum illis: facti sunt in adiutórium fíliis Lot.

9 Fac illis sicut Mádian & Sísaræ: sicut Iabin in torrênte Cisson.

10 Dispe

A 10 Disperiêrunt in Endor: facti sunt, vt stercus terræ.

11 Pone príncipes eôrũ, sicut Oreb & Zeeb: & Zebee, & Sálmana.

12 Omnes príncipes eôrum, qui dixêrunt: Hæreditâte possideâmus sanctuárium Dei.

13 Deus meus pone illos, vt rotam: & sicut stípulam ante fáciem venti.

B 14 Sicut ignis, qui combûrit sýluam: & sicut flamma combûrens montes.

15 Ita persequêris illos in tempestâte tua: & in ira tua turbâbis eos.

16 Imple fácies eôrum ignomínia: & quærent nomen tuum Dómine.

17 Erubêscant, & conturbêntur in sæculum sæculi: & confundântur, & péreant.

C 18 Et cognôscant, quia nomen tibi Dóminus: tu solus Altíssimus in omni terra.

---

2 *Deus quis similis tibi.* Cùm nullus sit tui similis, ne tace, néve quiesce. *Quis similis.* Heb. ne, vel non similis tibi. Sed ad perspicuitatem, negantem locutionem interroganter expressérunt דומי *dumi* pro דמית *dume*, similis, [a] vt apud Esaiam רועי *rohi* pascés, pro רועה *roheh*. Rabbini malunt hîc significare silentium, vt ter idem dicat ad vehementiam, ne silentium (sit) tibi, ne tace, néve quiesce. *Neque compescaris*, ne quiescas, ne te D quietum, & placidum experiantur. Ne compesce iram tuam, ne desiste ab vltione. a *Esa. 38.*

3 *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt*, tumultuantes & frementes contra nos, & potentia superbientes. Inimici Ecclesiæ sunt Dei hostes. *Sonare* hîc, elevare vocem superbè & minaciter, vt *Efferre caput*, se insolenter extollere.

4 *Super populum tuum malignauerunt.* malignè inierũt, malitiosè consultarunt, callidum excogitarunt consilium. *Sanctos tuos*, quos violare non licet, quos violari non sinis, quos vt rem sanctam seruas & tueris. Hinc

Hebraicè

Hebraicè *Absconditos tuos*, id est, quos abscondis ab hostibus, quos protegis, ne sint hostibus direptioni. Commodum instituto Epithetum. Nam agitur de grauissima oppugnatione. Aliqui, *quorũ vita in cœlis est abscondita* [a], quos apud te abscondis, & in cœlum tamquam in thesaurum suo tempore recipis. Sãctorum periphrasis. Hinc צפון *Tsaphun* [b] designat interius templi oraculum, quod cœlum referebat secretius. Chaldæus in neutro intellexit, *Consultarunt aduersus absconditas in thesauris tuis*, vt res sanctæ, vasa sacra, non profana, neque vulgi manibus exposita intelligantur. A

a *Col.3.ve.3.*

b *Ez.ec.7.ve.21.*

B

5 *Disperdamus eos de gente*, ne ampliùs sint gens penitùs, ne ampliùs quisquam audeat se profiteri è tuo populo, metu mortis. Iam obseruauimus *A.* & *De.* plerumque in hac lingua negationem includere. Est autem Mimesis impiorum de delenda Ecclesia, vt ne nomen quidem supersit.

6 *Cogitauerunt*, consultarunt, conspirarunt. *Vnanimiter simul*. Hebraicè corde simul, siue pariter. Summo consensu, quasi vnicum haberent cor. *Corde*, pro corde vno, vt *pergentes humero*, pro humero vno [c]. Quæ duo per Athnah constituuntur cum præcedentibus. Sic Græcè ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτο. ferè tamẽ diuiduntur. *Vnanimiter* cũ verbo *Cogitauerunt*, *Simul* cum sequenti *Disposuerunt*, *Testamentum*, fœdus & pactum inierunt aduersum te, & tui nominis cultores. Hoc testamentum videtur esse Alcoranus, quo modo lex Dei & Euãgelium sunt piorum testamenta. *Tabernacula*, Nominatiui casus Metonymicè, Idumæi in tabernaculis degẽtes, castra & milites Idumæorum, ab Edom siue Esau, in tabernaculis habitantium, & ferè Nomadum. *Ismaelitæ*, Arabes, ab Ismaele filio Abrahæ ex Agar [d].

C

Alcoranus testamentũ impiorũ Mahometanorum.

c *Hos.6.ve.9.*

d *Gen.25. ve. 12.13.*

D

7 *Moab & Agareni*. Saraceni: ab Agar matre Ismaëlis, qui vt sibi gloriosam originem Abrahæ tribuerent, Saracenos à Sara eius legitima, & nobili vxore se maluerunt appellare: vel, vt alij putant, à Sara monte cognomine. Separantur ab Ismaelitis hîc, fortassè quia Agar alios habuit filios præter Ismaelem, & aliam Arabiæ partem occupatũt. Moab, Ammon, Amalec, sunt etiam populi Arabiæ, è qua Mahometes istorum Propheta. Moab enim & Ammon filij Lot fuerunt [e], & Amalech filius Eliphaz, filij Esau, è concubina Thanna [f], cuius posteri

Gal.4.v.24.

e *Gen.19.v.37 38.*

f *Gen.36.v.12*

A Posteri Amalechitæ sempiternas inimicitias exercuerunt cum populo Domini [a]. *Gebal.* cùm de eo nihil seorsum comperiatur in Scripturis, sit populus Gabelæ ciuitatis Phœniciæ apud Stephanum, vel Syriæ apud Strabonem, propè Laodiceam, cuius incolæ Gabalitæ, quam Gibel suo tempore appellatá Volaterranus ait, olim autem Biblum. *Alienigenæ.* Palæstini, è Cappadocia in hanc regionem profecti, deleris veteribus colonis [b]. Alioqui פלשת *Pelesheth* è progenie Mizraim, à quo Ægyptus [c], *Tyrus* ciuitas Phœniciæ.

a Ex. 17. v. 9.

b Deut. 2. v. 23.

c Gen. 10. v. 14

B 8 *Etenim Assur venit*, etiam d. Est enim Emphasis. Etiá Assyrij remoti populi, qui nihil habebant commercij cum Israel, se coniunxerunt cum filiis Lot ad ipsum delendum. Etiam populi Israelitis ignoti, à quibus nihil ipsis videbatur metuendum, propter longinquitatē, quorum fortasse nomen audierant, at arma numquam senserant, concurrerunt cū Arabibus. Sic Turcæ ignoti populi, & obscurissimi è media Tartaria venerunt auxilio Arabibus & Mahometanis, vt olim Syrij Ammonitis [c]. *Assur.* Assyrij sese eis cōiunxerunt. Hoc propter Turcas, qui è Scythia siue Tartaria in Asiam & Africam irruperunt, deinde cum Saracenis & Arabibus coïerunt. *Filius Lot.* Moabitis & Ammonitis Saracenorū populis [f]. Catalogus præcipuorum hostium Christi & Ecclesiæ, qui eam extinguere iam ab antiquo conati sunt. Etsi magna ex parte à sanctis Patriarchis orti essent, vel affinitatem cum eis contraxissent.

d Psa. 67. v. 19 & 21.

Turcæ se Arabibus cōiunxerunt cōtra nos.

e 2 Reg. 10. v. 6.

C

f Gen. 19. v. 37 & 21.

9 *Facito illis sicut Madian.* Dele eos ad internecionem, sicut Madianitas, & eorum principes Gedeonis tempore [g]; & sicut Sisaram principem exercitus Iabin regis Chananæorū, Deboræ & Barac principatu [h] Madianitę Arabiæ populus, à Madian Abrahæ filio ex Cethura [i], *Sicut Iabin*, regi Chanaam [k].

g Iud. 6. ver. 10. 20. 21. & seq. & 7. v. 22. & 34. & seq.

D

h Iud. 4. v. 15. & 5. per totū.

i Gen. 25. ver. 2.

k Iud. 4. v. 2.

10 *Disperierunt in Endor.* Locus tribus Menassæ [l], propè Cisson fluuium, in quo Sisara & Iabin, qui per 20. annos populum Domini oppresserāt, perierūt [m], adeò vt Sisaram fœmina clauo in caput infixo trucidarit. Est autem Hysteron proteron. Nam vltio Madianitarum fuit hac posterior annis quadraginta. *Vt stercus.* Manserunt & computruerunt in sterquilinio, manserunt insepulti, & putrefacti, nullo superstite, qui eos humi conderet. Tanta fuit clades. Chald. *facti sunt sicut stercus*

l Iud. 17. v. 7. 1. Reg. 28. v. 11

m Iud. 4. v. 13 & 5.

conculca

conculcatum in terra. A

11 *Pone Principes eorum ſicut.* Hos quatuor Madianitarum Principes cum innumerabili eorum exercitu memorabilibus prælijs confecit Gedeon [a]. Hinc ad ipſum, Oreb & Zeeb Principum ab Ephraimitis captorum & interfectorum capita delata ſunt trans Iordanem [b]. Zebee & Salmana ab ipſomet capti & trucidati ſunt [c]. Ita explicatur, quod in vniuerſum dixerat [d], *Sicut Madian.*

a *Iud. 7. v. 25. & 8.*
b *Iud. 7. v. 26.*
c *Iud. 6. v. 6.*
d *Verſ. 9.*

12 *Omnes Principes eorum.* Omnes, inquã, Principes, &c. Eſt enim expoſitio ſuperioris verſus. Quare Maſoretæ annexuerũt eius fini, apud quos principium verſus eſt: B *Qui dixerunt. Sanctuarium.* נאות *neoth. Habitacula* Hebraïcè generalius, de diuinis omnibus templis, vrbibus, locis & oppidis populi Domini.

13 *Deus meus pone illos.* Pœnæ impiorum quatuor ſimilitudinibus repræſentãtur. *Vt rotam τροχόν* Græcè, perturba eos in modum rotæ, ne pedibus cõſiſtant. גלגל *Galgal*, ſignificat quicquid rotundum eſt, & volubile, vel in rotundum torquetur, & iactatur. Hinc alij ad aliud accommodant. Torque illos in modum trochi, quo modo trochus ſolet torqueri à pueris. Iacta illos, vt ſuper terram ſphæra, & globus iactatur. Chald. *Pone eos, ſicut rotam, quæ volnitur & monetur, nec conſiſtit in declini.* Kimhi, *Pone eos ſicut glumam, quæ per aërem vento raptatur.* Turbina eos. C

14 *Sicut ignis qui comburit.* Ignis vehementius ardens, maximè quando à vento flabellatur, abſumit ſyluam magno impetu & ardore. *Montes.* Montes ſulphureos, vt nemo poſſit incendium extinguere, vel propè accedere: Vt olim Pyrenæi, Ætna, Veſuuius.

15 *Ita perſequeris illos,* ad hunc modum perdes eos acerbiſſimis plagis & ærumnis. *In ira,* in turbine tuo, ad verbum tempeſtate veluti immiſſa, vt conſiſtere non poſſint vſpiam סופה *Suphá* eſt turbo, repentina tempeſtas, ſpiritus tempeſtuoſus. Huic eleganti Metaphora ira Dei comparatur. D

16 *Imple facies eorum.* Deus in pœnis non interitũ quærit, ſed reſipiſcentiam, niſi quando ſumus inſanabiles, de quibus ſequens verſus debet intelligi.

18 *Et ſciant quia nomen.* Hebraicè vt ſciant, quia ô tu nomen tuum eſt Dominus (&) tu ſolus altiſſimus in omni terra. Vt cognoſcant te nominari יהוה *Iehué*, id eſt,

A id est, vt te cognoscant solum esse verum Deum, ac super vniuersam terram potestatem habentem, cui verè competat nomen Domini, quique omnia terrarum solus gubernas, Deos autẽ suos esse Deos inanes & fictitios. *Dominus.* In Hebræo nomen ponitur יהוה Tetragrammaton, quod transferri solet Dominus, & interdum Deus, & cùm cætera ferè appellatiua sint, Dei proprium existimatur. Eius quanta sit vis, & notatio, ac quibus vocalibus pronunciaretur, siue vsurparetur in templo, idque dumtaxat expiationis die, & in solen- *De nomine Dei ineffabili.*

B nibus benedictionibus, quarum formula præscribitur in lib. Numerorum[a], docuimus lib. 2. de Trinitate. Alioqui enim religionis & venerationis causa erat ineffabile, nec licebat cuiquam in communibus profanisque colloquiis, & negotiis illud efferre, vel etiam scribere. Quod etiamnum hodie Iudæi constanter obseruant, loco eius legentes modò Adonaï, modò Elohim, pro punctorum adiectu. Quod ne quis existimet esse superstitiosum, sciat sanctissimos quosque id semper fuisse secutos. Nam Sept. Hieronymus, & cæteri habent in

[a] *Nume. 6. v. 24. 25. & 26.*

C Exodo b: *Nomen meum Adonaï non manifestaui eis*: vbi hodie impij vetustatis temeratores, & nominis Dei ineffabilis profanatores, atque adeò transformatores *Iona*, vel, *Iehona*, vocabulo nouo, barbaro, fictitio, irreligioso, & Iouem Gentilium redolente, legunt.

[b] *Exod. 6. v. 3.*

ARGVMENTVM.

Suspirat ex exilio in templum, vt in eo Deum possit colere. Beatos esse, qui non careant vsu religionis. Commodus suspirantibus in cœlum.

D

1 In finem, pro torcularibus filiis Core, Psalmus LXXXIII. Hebr. 84.

QVàm dilêcta tabernácula tua Dómine virtûtum: concupîscit & dèficit ánima mea in átria Dómini.

3 Cor meum & caro mea: exultauêrunt in Deum viuum.

4 Etenim passer inuênit sibi domum: & turtur nidum sibi, vbi ponat pullos suos.

5 Altária tua Dómine virtûtum: Rex meus, A
& Deus meus.

6 Beâti, qui hábitant in domo tua Dómine: in sæcula sæculôrum laudâbunt te.

7 Beâtus vir, cuius est auxíliũ abs te: ascensiônes in corde suo dispósuit, in valle lachrymârum, in loco quem pósuit.

8 Etenim benedictiônes dabit legislâtor; ibunt de virtûte in virtûtem: vidébitur Deus Deôrum in Sion. B

9 Dómine Deus virtûtũ exaûdi oratiônem meam: aúribus pércipe Deus Iacob.

10 Protêctor noster áspice Deus: & réspice in fáciem Christi tui.

11 Quia mélior est dies vna in átriis tuis: super míllia.

12 Elêgi abiêct[9] esse in domo Dei mei: magis quàm habitâre in tabernáculis peccatórum. C

13 Quia misericôrdiam, & veritâtem díligit Deus: grátiam, & glóriam dabit Dóminus.

14 Non priuábit bonis eos, qui ámbulant in innocéntia: Dómine virtûtum, beâtus homo, qui sperat in te.

---

1 Hactenus Psalmi Asaph. Nunc sequuntur aliquot
a *Psal. 4.* alij auctores. *Filys*, filiorum vide suprà [a]. D

2 *Quàm dilecta*, quàm amabilia, quàm desiderabilia, & expetibilia. *Deficit*, præ desiderij vehementia: expetit summo desiderio vsque ad animi defectionẽ. כלה *kalá*, est confici desiderio, animi deliquium pati præ cupiditate alicuius rei: & in genere, consumi, deficere. *Atria*, sacraria, in quibus oratur Deus, & res diuina fit, loca sancta, Deo dedicata, & legitimo cultui, cui interesse propter exilium non licebat. Facilè litera transfertur ad Spiritum, id est, ad cœlestium mansionum desiderium.

3 Cor

A 3 *Cor meum & caro mea exultauerunt*, iubilant & vociferantur cum gaudio ad Deum viuentem & æternum. *Caro* pro ore, per Synecdochen, R. Kimhi. Sed melius *Cor & caro*, anima & corpus. Vtrumque enim Dei sensu affici debet. *Vivum*. Epithetum Dei veri, propter idola, quæ mortua sunt, id est, carentia spiritu & potestate.

4 *Etenim passer inuenit*. Sum, inquit, deteriore conditione quàm auiculæ. Illis enim patet aditus ad altaria tua, adeò vt apud illa nidulentur, cùm mihi ad ea non

B licear propter exilium accedere. Hi enim duo versus vnicus sunt in Hebræo, & ad hunc sensum ab Hebræis explanantur. *Passer*. צִפּוֹר *Tsippor*, nomen generale cunctis auiculis manè surgentibus ad garriendum & cantillandum[a]. Solet tamen restringi ad Passerum speciem. *Turtur*. דְּרוֹר *deror*. Hirundo Hebraicè. Verùm est Synecdoche, pro omnibus auiculis, quæ nidos apud templa fingunt. Immò citra Synecdochē R. Mosè Nahmanides eodem loco putat דְּרוֹר *Deror*, nomen esse commune cunctis auiculis liberè per domos, vrbes, & agros volitántibus & vagantibus. Nam דְּרוֹר *Deror*,

C libertatem sonat. Auis nempè libera, non inclusa in cauea, vel domibus. Sept. propter mysterium Turturem potuerunt eligere, quæ in Canticis Salom. & in Paralipomenon libro [b], piarum mentium est symbolum, vt quæ sit casta, solitaria, gemebunda, quieta, meticulosa, meditabunda. Sic Passerem, vt qui gregalis sit, societate gaudeat, in tectis vel propè fenestras nidificet, & pipiat. Itē quia hæ duæ species in genere auicularū notissimæ sunt & vulgatissimæ. Chald. *Etiam columba inuenit domum, & turtur nidum habet, quòd legitimi sint pulli eius, & offerantur in superficie altaris tui, Domine exercituum*.

D Nam ex omnibus auibus columbæ & turtures duntaxat aptæ erant sacrificiis, præter quam in leprosorum purificatione, in qua instar cui poterat sacrificium de qualibet auium mundarum, seorsum passerum specie [c]. Alioqui nihil refert, quæ auium species exprimatur, modò illa sibi eligat habitationem & nidum circa templa, & altaria, quæ olim erant sub dio & in locis nemorosis.

5 *Altaria tua Domine*. Appositorie, vt iam attigimus: passer & turtur inuenerunt sibi domum & nidum, nempè altaria tua. Aliqui malunt orationem esse concisam & imperfectam per Apoliopesim (vtinam sic inueniam) altaria tua Domine.

a *Rab. Mose Lenit. 14.*

b *Cant. 2. v. 12. 1. Par. 17. v. 17.*

c *Lenit. 14. v. 4.*

6 *Beati qui habitant in domo tua*, in templo tuo, vt rei diuinæ interſint, ſéque cantu & celebratione laudum tuarũ conſolentur & paſcant. *In ſæcula ſæculorum*, quamdiu viuent, perpetuo & continenter. Sic עוד *hod* explicat Kimhi, quod propriè ſonat *Adhuc. Sela* hic verſum claudit. Nam myſterium eſt de iis, qui præſentis vitæ miſeriis liberati, iam in domo Domini, id eſt, cæleſti patria commorantur, cuius typum Sion, ſiue Eccleſia in terris exhibet. A

7 *Beatus vir cuius auxilium*, fortitudo in te, prop. *Aſcenſiones*, ſemitas tuas altas, tua præcepta & leges: vel ſemitas, quibus in tuam domum aſcenditur, quæ eſt Eccleſia, vel cœlum: ſtratas vias ad progrediendum in domum tuam. Eſt alluſio ad ſitum Hieruſalem, quæ in loco erat montoſo, q.d. Beatus, qui in corde habet ſemitas adeundi domum Dei, dum eſt in terris, lachrymarum valle, vt illuc iter ſuſcipiat ad celebrandum Deum cum fidelium cœtu. Medicina contra miſerias & lachrymas huius vitæ Eccleſia & templa. Illinc enim hauriuntur multæ conſolationes. Hunc locum recentiores non intelligunt, vt qui cohærentem ſententiam in duas diuidant. Eos Soph paſuc (Periodi puncto reſpondens) ſignatum ad *in corde ſuo*, fefellit. Atqui alia ratio Proſodiæ huius operis, quàm aliorum, vt iam docuimus. Itaque in eo neque Athnah, neque Soph paſuc ſemper ſententiam diſtinguit, ſed dumtaxat metrum ſiue verſum, vt in aliis linguis videmus Poëtas ſenſum vnius verſus in alterum extendere. Sic Hebraïcè ad verbum (Beati ſunt) *ſemitas altas in corde ſuo: tranſeuntes in valle fletus, fontem* (appoſitorie) *quem ponunt. Beati ſunt, qui tranſeunt altas ſemitas*, &c. Nam ſic eſt ordinandum: id eſt, vt Septua. optimè mutato numero reddiderunt, Beatus qui aſcenſiones (in templum in monte poſitum, vel in cœlum) in corde ſuo diſpoſuit in hac valle lachrymarum, loco à ſe poſito. Beatus qui ex animo meditatur in domum Dei aſcendere, quamdiu eſt in hoc mundo flebili & luctuoſo, quem locum, ſiue quem fontem lachrymarum ſibi poſuit, homo ſcilicet. Sua enim culpa excidit è paradiſo voluptatis, in hunc miſerum mundi ſtatum, & è iuſtitia & fœlicitate originaria, in hanc peccati & ſtatus calamitatem, terram maledictam, parientem ſpinas, tribulos, animantes noxias,

Eccleſia & templa ſunt medicina contra miſerias huius vitæ.

B C D

A noxias,& omnis generis mala: atque homines cogentem viuere sudore vultus sui,&c. Alioqui permansisset in paradiso voluptatis, è quo omnia ista exulassent. Vallem lachrymarum aliqui post Kimhium in vallem mori arboris transformant, satis alienè, pro arida & siticulosa, quia hæc arbor in locis aridis oritur. Alij in vallem siticulosam, & aqua carentem per Metalepsim, quòd penuria aquæ viatores in illis locis æstuosioribus, quandóque flentes faciat. Alij in proprium loci.

B Deinde quod sequitur, *Fontem ponunt eam*, quòd frequentibus puteis ob multitudinem ad festum pergentem, vallem illam in modum continui fontis excauauerint. Sed simplicissimus cùm sit hic sensus, & argumento Psalmi congruus, recentiorum hæ omnes interpretationes de corporali ascensu Iudæorum in tabernaculum Domini ad festa Domini celebranda, coactæ sunt & frigidæ, vt eas pigeat commemorare. Neque enim beati erant Iudæi, verbi gratia, fontes in vallibus excitantes cauando: vt commoditate itineris per loca arida homines magis incitarentur ad frequentandum

C domum Domini, cùm idem possint & improbi. Vnde vertunt: *Transeuntes in valle, siue per vallem fletus, fontem ponunt eam*, vbi mallem,fontem,quem ponunt siue posuerunt. Demonstratiuũ enim sæpè pro relatiuo. Quod & sententiam multò præstantiorem ferre possit per Zeugma, nempè hanc. (Et beati, qui) transeuntes per vallem istam miseriæ, lachrymis eam implent, & quasi fontem aquis plenum faciunt, id est, qui in præsenti vita copiosis lachrymis pœnitentiæ, peccata & miserias suas diluunt, & pro cœlestis patriæ desi-

D derio, grauissimè lugent. *Beati* (enim) *qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* [a]. Nec etiam sententia erit sterilis, si iuxta hanc distinctionem Masoreticam fructus proficiscentium in domum Domini describi incipiat. Illi transeuntes per hanc miseræ vitæ vallem,fontem (gratiæ) ponent eam, id est, vi pietatis miserias vitæ diuinis consolationibus diluent: deinde benedictionibus amicientur,&c. Chald.aliò retulit: *Peccatores, qui transeunt per profundum gehennæ, flentes fletu, sicut fontem ponent illud. Ascensiones*, rectè. Nam מסלות *Mesilloth*, altas semitas declarat, à סלל exaltare, eleuare. *In loco*, εἰς τὸν τόπον, in locum, vt motus significetur.

[a] *Matt.5.v.5.*

Vnde citra Eclipsim facilis sequetur cõstructio. Beatus, qui apud se disposuit in hac lachrymarum valle, ascensiones in locum: (cæli, vel templi) qui disposuit ascendere in locum, quem posuit, fixit, elegit sibi Deus: Vt sit cæli vel Ecclesiæ periphrasis. Hoc enim congruet Paulo [a]. *Christus sanctorum minister. & tabernaculi veri, quod fixit Deus. & non homo.* Tum hæc fontis, *quem posuerunt*, innuet mysteriũ Sanctissimæ Trinitatis. Quem fontem, quem locum gratiæ & fælicitatis posuerunt Pater, Filius & Spiritus Sanctus, siue quem posuit Deus vnus Patre, Filio, & Spiritu Sancto constitutus. Nam ob hoc mysterium sic interdum loquitur Scriptura Hebraica, vt in Genes. [b] *Eduxerũt me dij de domo patru mei.* & apud Esaïam [c], *dominabuntur tui qui fecerunt te, Dominus exercituum nomen eius.* מעין *Mahian*, pro מעון *Mahon*, loco, habitaculo, accepere Sept. vide infrà [d]. *Quem posuit*, sibi ipse homo, vt suprà. Si quis priorẽ explanationem amplecti malit. Quem sibi ipse homo fecit vallem lachrymarum, cùm antea hic terræ locus esset vallis voluptatis, & quasi paradisus Domini. Hæc explanatio, confirmatur Hebraïca veritate, in qua hæc pluraliter enunciantur. Quem posuerunt, ipsi scilicet. Terra vallis, comparatione cæli, quod mons dicitur multis Scripturæ locis.

A

a *Heb.8. v.2.*

S. Trinitatis mysterii innuitur.

B

b *Gen.20.v 3.*
c *Esaiæ 54. vers. 5.*
d *Psalm.60. ver.vlt.*

8 *Dabit legislator.* Hebraicè induet Doctor. מורה *more*, Doctorem propriè sonat, vt apud Ioelem [e], vbi etiam Christus Doctor iustitiæ nominatur, & apud R. Mosem, מורח נבוכים *More Nebuchim*, Doctor perplexorum. Induet doctor siue Legislator Christus benedictiones, vt eis populum suum afficiat & cũmulet. Induere, amicire, & similia vsu linguæ (vt *Amictus lumine sicut vestimento*, [f]) significant copiosè habere, repleri, abundare. Benedictiones præmij cœlestis dona, vel gratiæ diuinæ consolationes. Ita exprimit gratiæ Christi redundantiam & plenitudinem, de qua nos omnes accipimus. Alij per Doctorẽ intelligunt, quemlibet alios docentem. Ipse qui diuinam legem aliis impartitur docendo, multa diuina munera induet, & obtinebit, multas benedictiones dabit. i. proferet, edet, profundet. Chald. *benedictione amicientur, qui inundant, vt doceant legem tuam.* Insipidè, contra leges Grammaticas, Chaldæi veterúmque auctoritatem, recentiores interpretantur,

C

e *Ioël 2. v. 23.*

D

f *Psalm.103. ver. 2.*

A tantur, *Etiam cisternam obreget* (i. replebit) *pluuia. De virtute in virtutem,* de robore in robur, in dies fient potentiores, in dies obtinebunt maiorem gratiam & dona, gratiis spiritualibus roborabũtur [a]. Proficient semper virtute, potentia, opibus, &c. *Videbitur.* Hebraicè *videbitur apud Deum in Sione.* i. exaudietur pius, fauorem nanciscetur & gratiam: quicquid ab eo postulabit consequetur, apparebit Deo. Deus eum videbit in templo oculis fauorabilibus & propitiis, illic eum oculis aspiciet æquis. Quoniam autem à templo ad cælum mentes nostras voluerunt subuehere, per hypallagen

a *Sic 2. Cor. 3. ver. 18.*

B verterunt, vel potiùs אל *El,* per tferi legerunt, vt sit vnum de diuinis nominibus: cùm Masoretæ per segol, quò præpositio euadat. In Sione Deus. i. Dei gloria, & præsentia apparebit, se illic videndum & fruendũ præbebit. Quod etiam in Ecclesia locum habet. Illic enim se communicat, & suam gratiam & fauorem. Illic se interioribus oculis & fide aspiciendum præbet, illic se reuelat, suam gloriam & mysteria.

Deus videtur in Ecclesia.

9 *Domine Deus virtutum,* יהוה צבאות *tsebaoth.* Hebraicè. i. exercituum. *Sela.*

C 10 *Et respice in faciem Christi tui.* Chaldæus R. Kimhi & cæteri ferè Rabbini de vero Christo, legéque solenniter promisso, Christi Domini faciem vel personam intuere, quæ tibi nos placare vberrimè potest: exaudi nos pro ipsius reuerentia, per Christum tuum nos aspice. Gnostici mysteriis iniquiores. de Dauide: *Aspice vultu placido Dauidem vnctum tuum tibi supplicantem.* Nec aduertunt filios Choræ huius Psalmi esse auctores, qui quadringentis annis ante Dauidem in deserto vaticinantes, sibi potiùs Christum, quàm alium regem canendum proposuerant.

Gnostici Christum non agnoscunt vbi Hebræi eum agnoscunt.

D 11 *Super millia,* dierũ: plusquàm mille dies, etiã fœlicissimi, extra Ecclesiã. Quàm fœlix ergo esse in Ecclesia!

12 *Elegi abiectus esse,* Malo desidere ad limen domus tuæ, tamquam vilis ostiarius & abiectus ianitor, malo in domo Dei quacumque conditione seruire, quàm commorari in magnificentissimis impiorum domiciliis, illícq; glorioſè & splendidè viuere, vbi omnia sunt impietatis plena. Vnde Hebraicè רשעים *resihah,* pro *Peccatorum impietatis.* Aliqui tamen, *perturbationis,* vt intelligat aulam regiam, in qua nulla disciplina & pie-

tatis ratio, vt proinde temporarium peccatum appelle- A
2 *Hebr. 11. vers. 25.* tur ab Apostolo, vbi inquit [a]. *Moses maluit affligi cum populo Dei, quàm vocari filius filiæ Pharaonis, ab eaq; in regnum adoptari. Respiciebat enim ad retributionem æternam.*
13 *Quia misericordiam & veritatem diligit.* Hebraicè *quia sol & scutum est Dominus Deus, gratiam gloriamq; dabit Dominus* Estque ratio cur malit esse in Ecclesia. In ea enim Deus est sol illustrans, vegetans, fouens, alens suo calore, fœcundans, nostras vires reparãs, & scutum protegens, & arcens externa & interna incommoda. Voluerunt itaque Sept. explanare, in quo Deus esset sol B
& scutum. Nempè dum misericorditer se nobis impartitur, & prouidet, est velut salutaris ille solis fulgor, mundi oculus: dum veritatem & fidem seruat. i. promissa perficit fideliter, est nobis scuti ac propugnaculi loco. Misericordiã ad solem, veritatem, promissorúmque præstationem ad scutum retulerunt, in similitudine euoluenda. *Gratiam*, qua sumus filij Dei in hoc mundo. *Gloriam*, vitam æternam in altero sæculo.
14 *Non priuabit bonis eos*, non prohibebit, non destituet bonis innocentes, bona eis non denegabit. Ratio C
superiorum hæc est trimẽbris. Itaque in singulis membris *Quia* debet cogitatione repeti, διὰ τὸ ποιῆσαι. Expeto supra omnia esse in domo Dei: primò quia misericodiã, &c. secundò quia gratiam & gloriam dabit: tertio quia non priuabit bonis integros. *Domine.* Epiphonema.

ARGVMENTVM.

Orat vt ijs, quos à captiuitate Babylonica liberauerit, solidè placetur, Christo exhibito. D

1 In finem filiis Core, Psalmus LXXXIIII. Hebr. 85.

BEnedixîsti Dómine terram tuam: auertîsti captiuitâtem Iacob.
3 Remisîsti iniquitâtẽ plebis tuæ: operuîsti ómnia peccâta eôrum.
4 Mitigâsti omnem iram tuam: auertísti ab ira

A ab ira indignatiônis tuæ.

5 Conuêrte nos Deus salutâris noster: & auêrte iram tuam à nobis.

6 Numquid in ætêrnum irascêris nobis? aut extêndes iram tuam à generatiône in generatiônem?

7 Deus tu conuêrsus viuificâbis nos: & plebs tua lætâbitur in te.

8 Ostênde nobis Dómine misericórdiam
B tuam: & salutâre tuum da nobis.

9 Audiam, quid loquâtur in me Dóminus Deus: quóniam loquêtur pacem in plebem suam.

10 Et super sanctos suos: & in eos, qui conuertûntur ad cor.

11 Verúmtamen prope timêntes eum salutâre ipsîus: vt inhábitet glória in terra nostra.

C 12 Misericórdia & véritas obuiauêrunt sibi: iustítia & pax osculâtæ sunt.

13 Véritas de terra orta est: & iustítia de cælo prospêxit.

14 Etenim Dóminus dabit benignitâtem: & terra nostra dabit fructum suum.

15 Iustítia ante eum ambulâbit: & ponet in via gressus suos.

D

---

2 *Benedixisti Domine*, Canit beneficium liberationis è captiuitate Ægyptiaca, Babylonica, & similibus externis vsque ad vers. 5. in quo incipit precari, vt idem sibi sussque præstet, vel etiam Christum mittat, quo istæ omnes perficiantur. Iuxta Kimhi primùm vaticinatur de redemptione per Christum, vt sint prætèrita pro futuris. Deinde subiicit precem populi exulantis: denique Deum ipsam exaudiuisse narrat. Possit esse pre-

catio pro gentium conuersione, in ipsarum persona. A
Vti benedixisti olim terram & populum tuum Israëliticum,&c. sic cõuerte nos gentes,&c. vt ad extremum vsque gentes loquentes inducantur. *Benedixisti*, beneficiis multis cumulasti. Ad verb. voluisti, complacitum habuisti, beneplacito es prosecutus. Sic Græcè εὐδόκησας, nisi quòd noster interpres videtur legisse εὐλογήσας. Nihil interim refert, nam Dei beneuolentia & voluntas est actuosa, & efficax. *Terram*, terræ tuæ Israëliticæ incolas. Metonym. *Auertisti*, reduxisti captiuitatem Babylonicam, vt id dicatur in persona reuersorum ab illo exilio, & è Babylone liberatorum. B

3 *Operuisti omnia peccata eorum*, texisti, velasti, ne ea videas. Homoioteleutis autem amplificat antiquam Dei erga populum, & terram suam beneuolentiam & fauorem, hoc & seq. vers.

4 *Mitigasti omnem iram tuam* Ad verb. Collegisti. Sed
a *Ioël. 2. v. 10.* Colligere, pro ætrahere intra se, vt apud Ioëlem[a]. *Stellæ collegerunt lucem suam*, i. retraxerunt. Congregasti ad te iram tuam, ne extrà eam effunderes. Ne foris appareret, apud te illam continuisti. *Auertisti*, te, supple. Auersus es à vehementi tua indignatione, qua nos in C seruitutem tradideras.

5 *Conuerte nos Deus*, Hactenus præteritæ beneuolentiæ narratio. Nunc eam accommodat proposito, ac precatur, vt Christus veniat cætera perfecturus. *Conuerte nos*, ad te, qui benedixisti, &c. reconcilia nos tibi, misso ad nos filio tuo. Vel, si Dominus sit Christus hoc Psalmo, tuo aduentu & præsentia. Alij, tranquilla nos. שוב *Sab*, Hebraicè etiam est tranquillare. Consolare nos, plenè restitue. Apostrophe ad Dominum, siue Christum. D

6 *Numquid*, dilato Christo tuo, vel tuo aduentu, *in æternum irasceris?*

7 *Deus tu conuersus*, Hebraismus, de quo alibi. Rursum *Viuificabis*, veluti è mortuis reuiuiscere facies, & saluabis nos. Prima viuificatio est Babylonica, & cæteræ ex-
b *Ephes. 2. vers. 5. 6.* ternæ. Secunda illa Pauli b: *Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati, & conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus in Christo.* Aliis *Conuersus*, reconciliatus, præter linguæ vsum, in huiusmodi

A huiusmodi verborum consequentia, nam in ea sonat, rursum, denuò. Interrogant Hebraica eodẽ sensu, An nõ tu conuersus viuificabis nos? Vbi aliquis putarit Septuaginta חלא *Halo* legisse transpositè אל *Eloah*, Deus.

8 *Salutare tuum.* Christum saluatorem nostrum, Tuã salutem, Hebraicè allusione ad nomen Iesu, id est, per quem saluare soles.

9 *Audiam quid loquatur.* Deprecanter. Audiam, obsecro, quid loquatur in me Dominus. Fac audiam meis auribus Christum loquentem. Nam nihil nisi pacem

B loquetur: nihil nisi, vt iustificati pacem habeamus, prædicabit. Vel in genere, Audiam quid mihi dicat Dominus, quid loquatur: loquitur autẽ Deus nobiscũ, nõ verba quæ auribus percipi possint faciendo, sed eorum, ad quos loquitur, mentẽ ita informãdo, vt non solùm res tamquam præsentes mentis oculis cernant, verùm etiã à Deo se diuinitùs moueri sentiant, perinde affecti ac si ipsum loquentem audirent, vel intelligerent. Hinc Basilius de prophetia [a]: *Vox Dei diuersa est ab iis vocibus, quas aurium sensu percipimus. Nam illa fit per visionem, vt in somniis: vt enim in his animus noster, quorumdam veluti*

C *verborum notis imbuitur, nulla voce ad sensum aurium accedente, sed mente quibusdam rerum formis insignita, sic Dei vox existimanda est, quam Prophetæ audiuisse memorantur. In me*, mecum. Idiotismus, qualis apud Zachariã [b], *Angelus qui loquebatur in me*, id est, mecũ. *Dominus Deus*, hîc perspicuè Christus indicatur. *Pacem*, reconciliationem & tranquillitatem conscientiæ, qui est fructus Euangelij, vel prospera & bona quæque. Nam pax ritu linguæ, omne fœlicitatis genus importat.

Deus quomodo loquatur.

[a] *Psal. 28.*

[b] *Zach. 1. v. 9*

10 *Et in eos.* Siue legerint אל *Al* per Pathath, vt ho-

D die Iudæi: siue per Segol, idem perpetuò est sensus. Nã hæc negatio, *Et (in eos qui) non reuertuntur ad stultitiam*, huic affirmationi æquipollet, *Et (in eos qui) conuertuntur ad cor*, id est, ad eos qui redeunt ad sese, qui seriò & ex animo resipiscunt, neque amplius ad demẽtiam reuertuntur, loquitur Deus pacem, eis recõciliationẽ & gratiam promittit. אל *Al*, pro לא *Lo* apud Poetas sæpè. Alioqui est particula Prohibẽdi, *ne. Ad cor*, Vox בלבח *Essa* ilia significat [c], aliàs stultitiã. Quare aliqui vertunt. *Et ne conuertantur ad stultitiam.* In aliquibus exẽplaribus, ἐπὶ τὸν ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' ἀυτον: *ad eos, qui*

[c] *Iob. 15. v. 27. & Leui. 1. v. 4*

qui conuertunt cor ad ipsum. K

11 *Verumtamen prope timentes eum,* אך *Ak* particula asseuerandi, non aduersandi. Sanè salus Domini cum reuerẽtibus adest, propinqua est, & præsto. *Gloria.* Putãt nõnulli illud esse D. Ioannis. [a] *Habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti.* Vt gloria Dei Christus inhabitet inter nos, corporea forma sit præsens: vel *Gloria*, præsentia diuinæ maiestatis & gratiæ.

a Ioa. 1. v. 14.

12 *Misericordia & veritas.* Fructus aduẽtus Christi quatuor versibus describuntur, nempè misericordia siue gratia, & gratiæ vires atque opera, veritas, iustitia, pax (conscientiarum.) Hinc Andreas Hierosolymitanus in salutatione Virginis cuncta refert ad Christum. *Filij secundum Patris bene placitum misericordia super nos venit,* &c. Sic ferè nostri quatuor hos nouissimos versus de mysterio incarnationis & humanæ reconciliationis. Sic & ex Hebræis R. Moses de natiuitate Messiæ. Possunt autem vel Antitheticè exponi, vel per congeriem citra Antithesim. Hoc quidem modo, Misericordia & veritas & iustitia & pax Dei simul aduenerũt per Christum. Dedit benignitatem in illo aduẽtu, dedit terra fructum suum, iustitia ante Deum viguit, & posuit in via gressus suos. Antitheticè autem, *Misericordia* Dei, & *veritas*, fides, sinceritas, integritas hominum, sic coniũcta sunt, vt disiungi nequeant: seque comitentur: sic iustitia Dei, & pax hominis, sibi mutua tam firmiter oscula impresserunt, vt diuelli non possint, sed se consequantur. Qui sunt fructus aduentus Christi, per quem misericordiam consecuti sumus à Deo, & cognitionẽ veritatis, quique nos iustos ex iniustis reddidit, & Deo reconciliauit. q. dicat, Misericordia Dei comes tum erit integritatis indiuidua: & iustitia Dei, per quam iustificamur, pacis, tranquillorum morum, & vitæ. Quod sic explanat Kimhi. *Tempore Messiæ habitabit gloria in domo Dei, eruntque misericordia, & veritas in mundo. Populus enim Dei erit in veritatis via, non fallet, neque peccabit. Erit etiam pax, & iustitia in mundo, adeò vt videantur amicè, & indiuidue coaluisse, veritas & iustitia ex parte hominum, misericordia & pax ex parte Dei.* Alij iustitiam referunt ad hominem, pacem ad Deum. Verùm propter sequentis versus Hemistichium: *Iustitia de cælo prospexit,* pax videtur dici de hominibus, iustitia de Deo b non qua iustus est, sed

Aduẽtus Christi fructus.

B C D

b Rom. 3. v. 5.

A est,sed qua nos iustos efficit, iustéque se erga nos gerit,vel etiam misericorditer.Aliqui hæc non diuidunt, sed cuncta referunt ad Deum,*Misericordia*,Dei erga gentes:& *veritas*,id est,promissionum eius fidelitas, respectu Iudæorum, quibus promissus fuit Christus, simul occurrerunt.*Iustitia*,eiusdē, per quam gratiæ,& virtutum infusionem consequimur,*ac pax*,quam per reconciliationem remissionémque peccatorum affert, super nos venerunt. Contrà alij omnia referunt ad hominē, sed minus aptè.Misericordia hominum,veritas,iustitia & pax simul se comitantur, vt vnum non sit inter homines sine altero. In quocumque enim est iustitia & virtus, ille etiam à Deo pacem consequitur. Simplicius,vt misericordia sit gratia mera, ratione gentium, veritas præstatio promissorum propter Iudæos, quibus gratis quidē exhibitus est Christus,sed tamē ex promissione [a]. Iustitia iustificatio,de qua sequenti versu, pax tranquillitas conscientiæ, reconciliationis & remissionis peccati effectus, vt in inscriptionibus epistolarum Apostolicarum, & apud Virg. b *Exoranit pacem diuum.* Nam eo loci Nonius pacis nomine nunc propitiationē, C nunc veniam intelligi notat.

Dei iustitia est qua nos iustos efficit.

a *Rom.15.vers. 8.9.*

b *3. Aeneid.*

13 *Veritas de terra orta est*,vera religio, & conscientiarum integritas de terra efflоruit,id est, de hominibus terræ incolis. Metonym. dum mortales euangelium sunt amplexati. Nam *Veritas*, aliter hic sumi videtur, quàm superiore versu,è sequentibus, in quibus se explicat,pro vitæ probitate & sinceritate.Probitas & virtus de terra, quæ ante Christum erat Idolatricis & impiis operibus corruptissima, emersit. *Orta est*,Hebraicè תצמח *Thitsmah. 1.* Efflоruit, per Metaphor.à stirpibus.*Et iustitia* Dei,qua per fidem Christi iustificati sumus,nempè Gratia, gratos & iustos efficiens, de cælo prospexit, vt in terras descenderet ad nos iustificandos.Deus iustus,& iustificans ad nos respexit de cælo, vt nos iustificaret. Sic sæpius apud Paulum iustitia Dei pro gratia, Metonymicas, quoniam primus gratiæ effectus est iustificatio, siue iustitiæ infusio. Est autem hysteron proteron. Nam priùs iustitia Dei de cælo prospexit ad nos, quàm veritas de terra, siue à nobis oriretur,& in nobis efflоresceret.Id è sequenti versu liquet: nisi id malis accipere de moralibus operibus. Tum enim,vbi veritas & virtus de terra,siue ex homi-

D

Iustitia Dei est gratia gratos & iustos efficiens.

Gratiæ primus effectus est infusio iustitiæ.

nibus oritur, ac homines integritati ſtudent, iuſtitia de cælo proſpicit ad eos remunerandos, & benè afficiendos. Plerique noſtrorum non incommodè per veritatem & iuſtitiam hic Chriſtum intelligunt [a], qui efflo-
a Ioa.14.ve.6. & 1.Corin.1. ver.30. ruit ſiue ortus eſt de terra, id eſt, vtero virgineo, & nos iuſtificauit. Nam etiam Iudæi agnoſcunt hæc pertinere ad Meſſiam. Hinc Aug. *Chriſtus de fœmina ortus eſt, vt iuſtitia de cælo proſpiceret, id eſt, vt iuſtificarentur per eum homines.* Sic Irenæus [b]. Alij putant denotari ſummam bonorum fœcunditatem, vt terra nihil aliud videatur, quàm veritatem germinare: neque cælum aliud, quàm iuſtitiam depluere.
b Lib.3.

14 *Etenim Dominus dabit.* Se hoc verſu explicat. Humano generi benignè faciet, & terra noſtra, vtut ſterilis, abundè omnia proferet, Kimhi. De bonis ſpiritualibus & corporalibus, vt fœcunditate agrorum, vbertate fructuum, &c. Poſſit tamen accipi de fructu bonorum
c Pſal.66.v.7 operum, vel etiam de Chriſti ortu è Virgine [c], *Benignitatem*, bonũ propriè *fructum ſuum*, fructum quem debet edere, fructum bonorum operum, ad quæ profe-
Homines cur creati. renda inſtituta & reſtituta eſt. Nam terrigenæ ſiue homines creati ſunt & recreati, inſtituti, & reſtituti, vt C
Deum agnoſcant, agnoſcendo ament, amando colant, colendo fruantur.

15 *Iuſtitia ante eum ambulabit.* Iuſtitia hic aliter ſumitur, quàm anteà, pro vitę morúmque integritate, & virtute. Etiam homines vacabũt iuſtitiæ, vbi Deus benignitatem dederit. Pendet enim è ſuperiore. Eſtque locus alius cõtra Pelagianos, pro gratia virtutem antegrediente. *Ante eum*, Deum. Ambulare autem ante Deũ,
Ambulare coram Deo quid. eſt ei obedire, & præcepta eius efficere, vt [d] *Ambula coram me, & eſto perfectus.* q.d. Iuſtitia fidei, iuſtitia Dei, qua per fidem fuerimus iuſtificati, Deo obe-
d Gen.17.v.1 D
Iuſtificati debẽt bonis operibus inſiſtere. diet, non erit iners & languida in nobis, ſed per bona opera efficax. Iuſtitiam ſic colent homines, vt Deo probentur. Chriſti tempore homines dabunt operam iuſtitiæ, & æquitati, requirit enim obedientiam. Itaque per Chriſtum iuſtificati, Dei præceptis inſiſtent & obtemperabunt. *Et ponet*, iuſtitia, ſcilicet, homines iuſti ponent ſuos pedes in via ante eum, per Zeugma, id eſt, ante Deum incedent: vt idem dicat aliis verbis vtroque hemiſtichio. Nam ponere in via greſſus ſuos, appellant

A pellant ambulare, incedere. Alij, *ponet*, Dominus, id est mox aderit, mox vbi præcurrerit iustitia, fauebit. Alij mox in carnem veniet. Atqui corporatus est, cùm omnia essent corruptissima, & ad profundum impietatis peruenissent. Simpliciùs, vt declaret quod suprà [a] enunciauerat. Iustitia ante Deum ambulabit, & Deus ponet in via gressus suos. q. d. Si homines se iustè ante Deum gerant, si iustè & probè viuant, mox Deum habebunt præsentem, & propitium, statim illis aderit. De gratia comitante, & consequente.

[a] V. 12. & 13.

B

ARGVMENTVM.

Christus Patrem precatur, vt se ab hostibus defendat. Omnes gentes ipsum adoraturas, & se eum perpetuò celebraturum.

1 Oratio ipsi Dauid. LXXXV. Heb. 86.

C Inclîna Dómine aurem tuam, & exaûdi me: quóniam inops, & pauper sum ego

3 Custôdi ánimam meam, quóniam sanctus sum: saluum fac seruum tuum, Deus meus sperântem in te.

4 Miserêre mei Dómine, quóniam ad te clamâui tota die: lætífica ánimam serui tui, quóniam ad te Dómine ánimam meam leuâui.

D 5 Quóniam tu Dómine suâuis & mitis: & multæ misericórdiæ ómnibus inuocántibus te.

6 Aúribus pércipe Dómine oratiônem meam: & intênde voci deprecatiônis meæ.

7 In die tribulatiônis meæ clamâui ad te: quia exaudîsti me.

8 Non

8 Non est símilis tui in Diis Domine: & non A
est secúndùm ópera tua.

9 Omnes gentes quascúmque fecísti, vénient, & adorábunt coram te Dómine: & glorificábunt nomen tuum.

10 Quóniam magnus es tu, & fáciens mirabília: tu es Deus solus.

11 Deduc me Dómine in via tua, & ingrédiar in veritáte tua: lætétur cor meum, vt tímeat nomen tuum. B

12 Confitébor tibi Dómine Deus meus in toto corde meo: & glorificábo nomen tuum in ætérnum.

13 Quia misericórdia tua magna est super me: & eruísti ánimam meam ex infêrno inferiôri.

14 Deus, inîqui insurrexêrunt super me, & synagôga poténtium quæsiêrunt ánimam meam: & non proposuêrunt te in conspéctu C
suo.

15 Et tu Dómine Deus miserátor & misericors: pátiens, & multæ misericórdiæ, & verax.

16 Réspice in me, & miserére mei, da impérium tuum púero tuo: & saluum fac filium ancíllæ tuæ.

17 Fac mecum signum in bonum, vt vídeant, qui odêrunt me, & confundántur: D
quóniam tu Dómine adiuuísti me, & consolátus es me.

---

2 *Inclina Domine aurem.* Exaudiri se petit multis de causis. Primùm, quia omni humano præsidio destituitur. Deinde [a] quia est ei consecratus per fidei & cultus

a *Vers. 3.*

professio

A professione, id est, quia in ipsum credit. Tertiò [a], quia in ipsum sperat. Quartò [b], quia ipsum inuocat. Denique [c] ob eius proprietates. Eius enim est proprium misereri & ignoscere. *Inops*, affiictus, miser. Gall. *le sun miserable.*

a *Vers. 3.*
b *Vers. 4.*
c *Vers. 5.*

3 *Custodi animam*, vitam. Aliqui per Metonym. *Sanctus*, tibi per fidei professionem sacratus: Gratia circumcisionis olim, hodie baptismi sanctificatus. חסיד *Hasid*, tum etiam significat, beneficum, pietatis studiosum, *Verum*, cultorem.

4 *Animam meam ad te leuaui*, te ex animo precatus sum. Oratio est eleuatio mentis in Deum cum oris locutione.

5 *Quoniam tu Domine.* Tria hîc epitheta Deo maximè propria. *Suauis*, bonus, beneficus propr. erga omnes inuocantes te. *Mitis*, facilis ad ignoscendum. סלח *Sallah*, propitiabilis, ad parcendum facilis. *Multæ misericordiæ*, tam ad peccatorum remissionem, quàm ad beneficiorum exhibitionem.

6 *Auribus percipe*, audi propitius.

7 *Quia exaudisti me*, quia exaudire me soles. Vnde Hebraïcè est futurum, quo vtuntur in rebus solitis.

8 *Non est similis tui in Diis*, siue illi sint Dij falsi Gentium, siue Dij & Angeli. Ad solem & sydera restringit Kimhi. Nullus est tibi similis in Diis, siue essentia, siue operatione. August. *Et non est secundum*, Et tuis factis & operibus nulla eorum sunt comparanda. Nullus eorum tua opera potest perfectè imitari. Nullus illorum est, qui talia, tanta, tam magna efficere possit.

C

9 *Omnes Gentes quascumque fecisti venient*, non de regionibus suis migrando, sed in locis suis credendo, & in vnam Ecclesiam, quasi in vnum locum, & populum coalescendo, relicto Gentilium Deorum cultu d. Alii qui de magni iudicij die nouissimo.

d *Esa. 11. v. 10. 11. & 43. v. 5. 6.*

D

10 *Et faciens mirabilia.* Horum meminit, quia miracula Christi & Apostolorum gentes ad Ecclesiam, & Dei cultum pertraxerunt.

11 *Deduc me Domine in via tua.* Doce me viam tuam, id est, legem, & gradiar in veritate tua, id est, in vera tua religione, & doctrina. Vnde Kimhi veritatem, sapientiam diuinam interpretatur. Alij fidem promissorum. *Ingrediar.* Deprecanter, siue modi Imperatiui. Et fac ingrediar. Vel pronunciatiuè, Sicque ingrediar, sic incedam in tua veritate, postquam me tuam viam do-

a Exo.15.v.9. cueris. *Letetur*, rectè. Nam חדח *hadà* hoc sonat [a]. Alij A
à יהר *iahad* obscuriùs. *Vni cor meum*, ne scilicet diuisum sit, & distractum huc illuc à timore tuo. Fac vt te vnum amem, & timeam, non homines.

12 *Confitebor tibi Domine in toto corde.* In, Latinè vocat. Te palàm & publicè celebrabo, toto corde, toto conatu & studio. Nam Confiteri in hac lingua non est cordis
b Rom. 10. v. 10. sed oris. Hinc illud Apostoli [b]: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.*

13 *Eruisti animam meam ex inferno inferiori.* De descensu Christi ad inferos, in quibus Deus animam eius detineri non permisit, sed loco illo tantum visitato, pissque de captiuitate liberatis, eum in corpus reduxit, atque ita in cœlum cum gloriosè resuscitato corpore sustulit. Rabbinorum aliqui infernum inferiorem, Orcum & Gehennam exponunt, in quam Christus descenderit, non vt debitor, sed vt victor. Puto autè dici inferiorem siue תחתיה *Tahtih*, id est, infimum, quòd inferni variæ sint regiones aliæ aliis superiores, prout magis recedunt à centro. Nempè septem secundum Hebræos, quatuor secundum nostros. Augustinus etiam hîc de duplici inferno differit: superiore & inferiore: superiore C
Purgatorium, & limbum intelligens: inferiore loca reliqua. Qui de Dauide, sepulchrum, quod infernus appelletur poëticè: quoniam & is est in locis subterraneis, etsi non in centro, vel circa centrum mundi. Inferior autem, per Pleonasmum. Omne enim sepulchrum est inferius: vel Metaphoricè, summa pericula & mortem certam ac manifestam. Alij infernum, id est, inferni damnationem, quam per peccata commeruerat, vel cõmeriturus erat, nisi Deus à peccatis capitalibus eum præseruasset, vel per pœnitentiæ gratiam expiasset.

14 *Deus iniqui.* Hebraïcè זדים *zedim*, id est, superbi. D
Potentium, in malam partem. Nam Hebraïcè congregatio terribilium, vel violentorum & crudelium. Tyrannorum cœtus.

15 *Et tu Domine Deus miserator.* Epitheta Dei quinque
c Exo.34.v.6. è tredecim [c] Mosi ab ipsomet Deo reuelatis, vt illorum ratione intelligeret se esse ab ipsis exorandum, & ad indulgentiam flectendum. *Miserator*, commiseratione, amore, affectu res à se creatas prosequens. *Misericors.* חנון *hannun* propriè gratificator, gratiæ largitor. *Multa*

miseri

A *misericordiæ.* Ad verbum multus beneficentia, id est, beneficentissimus in immerentes. Nam חסד *Hesed*, beneficium est gratuitū. Qua ratione Cicero scripsit: *Iouem appellatum Optim. Max. propter beneficia quidem Optimum: propter vim verò, opes, & potentiam Maximum, ita tamen vt ante Optimus, id est, beneficentissimus, quàm Maximus dicerẽtur: quia maius est, certè magis gratum, omnibus prodesse, quàm opes maximas habere*[a]. *Patiens*, ad iram tardus, nempè ad a *li. 1. de nat. Deorũ. & p o*
ocnam & vindictam. Hebraïcè ארך אפים *erec apaym*, id est, longus ira μακροθυμος, longanimis. *Verax, domo sua.*
fidelis in promissis. Hebraïcè רב חסד *rab hesed*, id est,
B multus veritate, valdè fidus & certus. Hæc autem Dei epitheta desumpta sunt, vti docui, è Mose. vbi tredecim, quæ מדות *Middoth.* i. proprietates appellantur. b *Exod. 34. v. 6.*

16 *Respice in me.* ad me: vt mihi auxilieris. *Imperium*, è quo me deturbant. Hebraïcè robur seruo tuo, potentiam & victoriam, vt & Chrysostomus. Nam κρατος vtrumque significat. *Filium ancillæ*, Mariæ Virginis, Arnobius. Alij, Ecclesiæ. Vel, Quoniam natus sum è piis & sanctis parentibus, si non propter me, at propter eos saluum me fac, vt pollicetis[c]. *Sed & filium ancillæ Ismaëlem faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* Malo c *Gen. 21. v. 13*
C vt respiciat ad Christum, non habentem patrem in terris, ac natum è virgine religiosissima Domini ancillæ. d *Gen. 3. v. 15.*
Sic enim in Genesi[d] filius mulieris vocatur, quòd ex incorrupta virgine, sine virilis seminis admixtione verus homo nasciturus esset. Qui de Dauide, *matris* (inquiunt) *mentionem facit, quia in matre radix est formationis. In vtero enim eius educatur fœtus, ibi crescit & figuratur, & post puerperium mammis eius alitur, ac imbibit potiùs mores ipsius, quàm patris.* Vel exaggerat seruitutem. Nam
D filius ancillæ verna est, ignobiliore conditione, quàm emptitius, vel captiuitate seruituti mancipatus, quoniã hi per accidens sunt serui, hic ex origine & genere.

17 *Fac mecum signum in bonũ.* Ede mihi aliquod signum meliorũ, vel salutis, vt omnibus manifesta sit mea liberatio: da mihi precãti prospera signa futuræ meæ pacis. Sic in suis precationibus loquebãtur & profani. Ouid[e]. e *In Ibin.*

Euenient, dedit ipse mihi modo signa futuri,
Phœbus, & à læua mœsta volauit auis.

In bonum, in bonum bonæ erga me voluntatis & fauoris testimonium, quo beneuolentiam tuam in me testeris.

Vel in prosperitatem, in salutem, in spem bonam certámque futuræ salutis. *Bonum*, vel pro bona voluntate, vel pro bono euentu & rebus secundis. Declara signo aliquo te mihi esse propitium. Mihi signum, & indicium aliquod exhibe futuræ meæ salutis, liberationísque ex his malis. A

ARGVMENTVM.

Sionem, id est, Ecclesiam fore gloriosam. Ciuium illius numerum fore infinitum & fœlicem. Psalmus est Propheticus. B

1 Filiis Core, Psalmus cantici. LXXXVI. Hebr. 87.

2 FVndamênta eius in móntibus sanctis: díligit Dóminus portas Sion super ómnia tabernácula Iacob.

3 Gloriôsa dicta sunt de te: cíuitas Dei. C

4 Memor ero Raab, & Babylônis: sciéntium me.

5 Ecce alienígenæ, & Tyrus, & pópulus Aethíopum: hi fuêrunt illic.

6 Numquid Sion dicet: Homo & homo natus est in ea: & ipse fundâuit eam Altíssimus?

7 Dóminus narrâbit in scriptûris populôrũ: & Príncipum, horum, qui fuêrunt in ea. D

8 Sicut lætántium ómnium: habitâtio est in te.

---

2 *Fundamenta eius*, Psalmi, cuius in inscriptione facta est mentio. Fundamentum, id est, argumentum huius Psalmi est de Sione & Moria montibus Domino dedicatis & consecratis. Hoc Psalmo institui de illis canere, hic meus est scopus. Ita Rabbini. Nostri malunt esse relatu

A relatiuum sine antecedente, vel relatiuum præpositum antecedenti: quod linguæ esse vsitatũ docet etiã Kimhi [a]. Fundamenta & principia eius (Ecclesiæ scilicet, Arnobius, Sionis: vel ex Euthymio, Christi) sunt in sanctis montibus. Inde enim orta est, vt proinde Hierusalem appelletur Ecclesiarũ matrix [b], ἡ ἐκκλησιῶν μήτηρ. apud Damascenum [c]. Qua notione à Paulo [d] patriarchæ, vel etiam Iudæi dicuntur radix Ecclesiæ Gentium, & radix portans fideles è Gentibus. Qui negant *Eius*, ad illam posse referri, quòd masculinè in Hebræo enuncietur, vnde & Græcè αὐτῆς non αὐτῆς, nesciunt Vrbium nomina esse etiam in hac lingua Masculini generis [e]. Deinde mutatio generis non est rara in Scripturis. Montes autem dixit Plurali numero, quoniam non modò mons Sion propter templum erat Deo sacer, sed & Thabor, Hermon, Carmelus, Oliuarum, aliique terræ promissionis omnes, quòd vniuersam terram Israël sibi Deus consecrasset. Adde Sionem fuisse bicipitem, vt vnum ipsius iugum esset mons Moria propriè, in quo erat templum: alterum Sionis nomen retineret, in quo domus regia, arx, & ciuitas Dauid: qui & longo montium tractu ei esset coniunctus, qui dicebatur Sinaï (quod iter est dierum sexdecim [f]. *Super tabernacula Iacob*, plusquam vrbes & oppida reliqua Iacob diligit Sionem, quòd illic sit sedes primaria religionis, sedes Prophetica, & Catholica, regia familia, è qua Christus sit oriturus, & locus Sacerdotij. Maximè autem, quia in Sion radix est Ecclesiæ & fundamẽtum, dum in ea peragetur mysterium redemptionis nostræ, formabitur Ecclesia de Christi latere, Euangelium promulgabitur, instituentur sacramenta, Spiritus sanctus effundetur. Denique, *quia ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem* [g]. Et, *virgam virtutis Christi emittet Dominus ex Sion* [h]. Alij Sionem simpliciter accipiunt pro Ecclesia, & Iacob pro Synagoga, vt Augustinus. Eam, atque adeò eius vestibula, & portas plus diligo, quàm omnia tabernacula Iacob. i. plusquàm vniuersam Mosis Synagogam vmquã dilexerim. Sioni tribuit portas, propter firmitatẽ Ecclesiæ: tabernacula autẽ Iacobo, propter Synagogæ mutationem. Theodoritus mysterium sequitur, dum per *portas*, terrenas Ecclesias intelligit, per quas introitur in *Sion*, id est, cœlestẽ Ecclesiam.

a *Pag. 9. prima partis Michlol.*
b *In Liturgia D. Iacobi.*
c *Lib. 4. c. 13.*
d *Rom. 11. v. 16. 17.*
e *Mich. 5. v. 2.*
f *Gal. 4. v. 25.*
g *Esa. 2. v. 3. Mich. 4. v. 1.*
h *Ps. 109. v. 2.*

3 *Glorioſa dicta ſunt*, Per Apoſtrophen ſe conuertit ad Sionem. Glorioſa & præclara, cæleſtia, nõ terrena, prædicta ſunt de te à diuinis vatibus, ciuitas Dei. i. ô Eccleſia è Sione oritura. In Hebræo eſt Syntheſis, (verbum) glorioſorum dictũ eſt de te. Per Synecdochen intelligit Eccleſiam, quæ in Sione cœpit, indéque per totum orbem eſt propagata. *Ciuitas Dei*, in qua Deus multis modis habitat. In ea enim erat templum, & in templo arca, Dei ſedes in terra, Eccleſiæ tam huius, quàm cæleſtis typus. Qua ratione alibi, Ciuitas Sanctitatis, & ſancta [a]. Item quia illic erat primaria diuinæ religionis ſedes. Rurſum propter diuinum cultum, qui præcipuè in ea exercebatur. Sanctum enim dicitur, quod diuinis vſibus deuotum, & conſecratum eſt. Sic & vaſa ſancta, terra ſancta, lingua, &c. Aliqui conferunt cum cedris Dei. i. diuinis & altiſſimis: ita ciuitas Dei, diuina & ampla, vt cum Homerus Lacedæmona διαν vocat. Nam Dei nomen exaggerat apud Hebræos. Hîc *Sela*, ô rem dignam perpetua admiratione.

Hieruſalem cur ciuitas Dei diceretur

a *Eſa. 52. v. 1. Nehem. 11. v. 1. Matt. 4. verſ. 5.*

4 & 5. *Memor ero Raab & Babylonis*, Verba Dei de Gentium, & populorum multorũ conuerſione. Raab Ægyptus, à ſuperbia [b], *Alienigenæ*, Palæſtini, quoniam è Cappadocia in eas terras irruperant [c]. *Scientium me*, agnoſcentium me. Hebraicè לידעי *lidehai*, & Græcè, & in Gallicano Pſalt. τοῖς γινώσκουσί με, ſcientibus me. i. Apoſtolis: apud cognoſcentes me Apoſtolos & Apoſtolicos. Commemorabo Apoſtolis Raab & Babylonem, dicam, vt eò pergant ad eas conuertendas, & Sioni ſubiiciendas [d]. *Raab*, cognomentum eſſe Ægypti à Gentis ſuperbia conſenſus eſt Rabbinorum, & Chaldæi qui hîc ſic vertit. *Memorare faciam laudes tuas Aegyptios & Babylonios.* Sic infrà [e], *contriuiſti ſicut vulneratũ Raab*, id eſt, Ægyptũ, teſte R. Abraham, & R. Dauid, etſi Sept. & noſter Hieronymus appellatiuè, ſuperbum. Et [f] *Num non tu percuſſiſti Raab.* i. Ægyptum, iiſdem & R. Selomone explanatoribus, vbi etiam noſter Appellatiuè, *Superbum*.

b *Pſ. 88. v. 12 Eſa. 51 verſ. 9.*

c *Deut. 2. verſ. 23.*

d *Matt. 28. verſ. 19. Act. 13. ver. 2. &c.*

e *Pſ. 88. v. 12.*

f *Eſa. 51. v. 9.*

5 *Hi fuerunt illic*, in ea Sione & Eccleſia, per ſpiritualem regenerationem. Hebraice זה ילד שם *ze iuld ſcham*, ſingulariter, *Hic natus eſt ibi*: quod multi ad Chriſtum referunt per Eclipſim. Ecce Philiſtini, Tyrij, & Æthiopes (accurrent, quia) hic (Chriſtus, διαλεκτῶς ad intel

A intellectum, vel Dominus & Deus, cuius facta est mentio) natus est ibi. Ortus enim Christi in Sione tantarum rerũ origo & causa extitit. Quò fortasse respexit Chald. *Commemorare faciam Laudes tuas Aegyptios, Babylonios, qui sciunt te: Palæstinos, & Tyrios cum Aethiopibus. Hic rex iste vnctus fuit ibi, vel magnificatus.* Septuag. putarunt esse Synecdochen numeri multò simplicius. Hi omnes nati sunt illic in Ecclesia scilicet *renati sunt ex semine incorruptibili per verbum Dei viuentis, & manentis in sæcula* [a]. *Alienigenæ*, i. Palæstini, siue Philistini. Sept. nomẽ com-

a *1. Petr. 1. ver. 23.*

D mune pro proprio, ἀλλοφύλες, videlicet pro Philistinis solent interpretari, vt & alibi [b] quia illi (inquiunt Theodoritus & Euthymius) vicinam Iudææ regionem habitabãt, vel potius propriam, Iudæisque promissam, & antiquitùs destinatam, à cuius parte propter peccata excidissent. Sed ratio alia est potior, suprà [c]. *Fuerunt.* ἐγενήθησαν, nati fuerunt.

b *Psal. 1. Esa. 2. ver. 5. & 14. ver. 29.*

c *Ps. 59. v. 10.*

6 *Numquid Sion dicet*, Sion datiui casus. Numquid Sioni dicet quilibet scilicet (i. dicetur, dicent, nam vtuntur tertiis impersonaliter, subaudito commodo suppositò, vt in

C Genes. [d] *proinde vocauit puteum illum, puteum videntis me.* i. vocarunt, scilicet homines) numquid, inquam, Sioni dicent, multos in ipsius gremio regenerari quotidie, ac fideles fieri, ipsamque à Deo esse fundatam & stabilitam? Numquid ei quilibet gratulabitur de tot filiorum regeneratione, ac Dei supremi perpetuo in ipsam fauore & gratia? q.d. Ei crebro nunciabitur multos quotidie nasci, & fieri sibi per baptismum, & fidem filios, & se à Domino probè esse fundatam & constitutam, non hominum artificio, vel sapientia, vt in

d *Genes. 15. ver. 14.*

D æternum permansura sit, nec vetustate, vel oppugnatione delenda. *μήτηρ*, numquid, vt in explanatione huius loci affirmat D. Hieronymus, non *μήτηρ*, *mater*, vt vulgata Græcorum exemplaria habent, & Græci omnes explanatores. Quamquam ex Hebræo nihil refert, in quo simpliciter legitur, & Sioni dicetur. Tum Sioni multorum filiorum matri fœcundissimæ, quasi gratulando dicetur, (quòd) vir & vir nati sunt in ipsa. i. magni & multi viri in ea sunt generati, per regenerationem scilicet ex aqua & Spiritu sancto. *Homo & homo*. Pertinet ad sequentia, ne quis prius *Homo*, construat cum *dicet*. Hebraicè אִישׁ וְאִישׁ *ish veish*, vir & vir. i. multi.

(Nam illa repetitio multitudinem significat. Kimhi) *multi*, inquam, *insignes viri nati sunt in ea* (Sione.) Aliqui, *Homo & homo*, Iudæus & Gentilis, vterque videlicet natus est in ea per baptismum fidémque. Nam in ea non est distinctio siue disparitas Iudæi & Græci. Non video cur fuerit necesse recentioribus vertere הלציון *ultion. i. Et de Sione.* non *Sioni*, nisi vt secuti Kimhi, qui prorsus dormit in huius Psalmi sensu, longiùs a Sept. abscederent. Nam sententia est planissima. Sioni dicetur alium atque aliũ in ea esse natum, eámque ab ipso supremo Deo esse cõditam. Quotidie in nouis populorum conuersionibus talia ei perferentur nuncia. Sioni deferetur quotidie hos & illos ipsi esse natos, hũc & illum hominem, hunc & illum populum baptismo regeneratum, fidelémque factum, &c. Vt cùm Petri prædicatione ter mille conuersi sunt, & renati [a], & mox quinque millia accesserunt [b] & nunc totus orbis credit, vel toto orbe infiniti.

a *Act. 2. v. 41.*
b *Ibid. 4. v. 4.*

7 *Dominus narrabit*, hoc sup. siue hanc ciuitatis Dei præstantiam, hæc superiora dicta, siue hos & illos natos esse in Sion. Tanta dignitas Sionis, tanta multitudo fidelium erit in futura Hierusalem, vt solus Dominus, in cuius scientia scriptus est omnium credentium numerus, eam narrare, vel numerare possit. Hos duos versus Septuaginta intellexerunt per Hyperbaton, multò simpliciùs, quàm omnes Rabbini, è quibus nihil habeas, quod pro certo tibi polliceri possis. Nam ad verb. *Dominus narrabit*, vel *numerabit inscribere populos, iste natus est ibi, & principes* (שרים *Sarim.* per ש sinistrũ, vel cantores per ש dextrum) *Sicut tripudiantium omnium fontes, vel habitationes* (מעיני *mahianai*, pro מעיני *mahonai*, à rad. ענן *hanan*,) *in te.* Quod Hyperbaton postea sic est ordinandum, vt Sept. Dominus narrabit in scribendo populos & principes, iste natus est ibi. Omnium fontes sunt in te sicut tripudiantium. i. dum scribet populos & principes, qui fuerint in ea (Sione) qui in eam allecti fuerint, & in eius album cooptati, narrabit hęc glorioſa & magnifica, quæ de ea prædicta sunt. Hanc apud eos orationẽ Panegyricam, quam cecinimus, habebit de ciuitatis suæ laudibus & excellentia, &c. Meraphora à rege, qui conscribit, & recenset exercitum. Est enim Ecclesia velut exercitus ex homini

A hominibus omnium ordinum & populorum, duce Christo continentia bella gerens cum Satana & Satanæ Angelis, atque administris. Abben Ezra, *Sapientes qui nascentur in Sion, in scripto suo numerabit, in numerato habebit, & cognoscet.* Possit etiam dici. *In scripturis populorum*, in quibus ipse olim blasphemabatur, narrabit hęc Dominus. Sic Gall. *Conter*, significat narrare. Scripturas, & linguas, & libros populorum, ac principum iam conuertet in suam atque Ecclesiæ laudem, eas sibi consecrabit. Nisi malis referre ad sequentia. Narrabit id, quod sequitur videlicet: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*, ô Dei ciuitas. Narrabit (quòd) *Sicut lætantium, &c.* Recentiores, *Dominus numerabit, cùm scribet populos, Hic natus est ibi. Sela.* Dominus in scribendis populis in suum librum, numerabit electos, qui inter eos fuerint. Dominus, cùm in libro vitæ scribet populos, qui conuertentur, numerabit eos, & dicet, Hic natus est ibi. Hic scilicet homo, vel populus, ibi (in Sione & Ecclesia) est renatus. Hunc reperio in meo catalogo, is mihi nomẽ dedit. Tot sunt in meo libro. Cognoscet qui sunt membra Ecclesię, neque falletur eius prouidentia. *Nouit Dominus, qui sunt sui* [a], Metaphora à

B

C Pastore, qui oues numerat, vel Duce, qui conscribit exercitum, & recenset milites, vel præceptore, qui discipulos habet in nomenclatura. [a] 2. *Timot. 2. vers. 19.*

8 *Sicut lætantium omnium*, Epiphonema ad Sionem de ineffabili gaudio piorum in ipsa commorantium. q.d. Verè gaudent quicumque in te habitant, effusi sunt lætitia, quotquot, ô Sion, te incolunt. In te habitatio est sicut omnium lætantium de reconciliatione, remissione peccatorum, pace conscientiarum, regeneratione & adoptione spirituali in filios, & hæredes Dei, spe venturi sæculi. *Habitatio* מעיין *Mahian*, idem quod

D מעין *Mahon*, habitaculum, habitatio per vau & Iod commutationem. Aliàs fons. Quam notionem qui sequuntur, Fontes interpretantur cogitationes Metaphoricè: quæ iugiter è corde scaturiunt, fluunt, & manant. Non mutatur sententia: omniũ cogitationes in te sunt sicut tripudiantium. Recentiores in מעיני *mahianai*, putant Iod esse affixum, & interpretantur obscurissimè, & fortassè ineptissimè: & cantores sicut tibicines (dicent supp.) omnes fontes mei in te: id est, vt ipsi qui-

dem aiunt, (Nam verba eò non nisi violentè trahuntur) Cantores, sicut & tibicines, canent tibi in hæc verba, fontes mei, ô Sion, in te sunt, omnes ingenij meæ venæ, studia & cogitationes. Alij etiam aliter magis subtiliter, quàm aptè. A

ARGVMENTVM.

Ab inimicis vexatus, ab amicis destitutus, opem Dei implorat. Christo, ægrotis, & afflictis congruit. Nam est perpetua querimonia. B

1 Canticum Psalmi, filiis Core in finem pro Maheleth ad respondendum, intellectus Heman Ezrahitæ. LXXXVII. Heb. 88.

DOmine Deus salûtis meæ: in die clamâui, & nocte coram te.

3 Intret in conspêctu tuo orátio mea: inclîna aurem tuam ad precem meam. C

4 Quia replêta est malis ánima mea: & vita mea infêrno appropinquâuit.

5 Æstimâtus sum cum descendéntibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutório, inter mórtuos liber.

6 Sicut vulnerâti dormiêntes in sepûlchris, quorum non es memor ámplius: & ipsi de manu tua repûlsi sunt.

7 Posuêrunt me in lacu inferiôri: in tenebrosis, & in vmbra mortis. D

8 Super me confirmâtus est furor tuus: & omnes fluctus tuos induxîsti super me.

9 Longè fecîsti notos meos à me: posuêrunt me abominatiônem sibi.

10 Tráditus sum, & non egrediêbar: óculi mei languêrunt præ inópia.

11 Cla

A 11 Clamâui ad te Dómine: tota die expândi ad te manus meas.

Numquid mórtuis fácies mirabília: aut médici suscitâbunt, & confitebûntur tibi?

13 Numquid narrâbit áliquis in sepûlchro misericórdiam tuam: & veritâtem tuam in perditióne?

B 14 Numquid cognoscêntur in tenebris mirabília tua: & iustítia tua in terra obliuiónis?

15 Et ego ad te Dómine clamâui: & manè orátio mea præuéniet te.

16 Vt quid Dómine repêllis oratiónem meam: auêrtis fáciem tuam à me.

17 Pauper sum ego, & in labóribus à iuuentúte mea: exaltâtus autem, humiliâtus sum & C conturbâtus.

18 In me transiêrunt iræ tuæ: & terrôres tui conturbauêrunt me.

19 Circundedêrunt me sicut aqua tota die: circundedêrunt me simul.

20 Elongâsti à me amícum, & próximum: & notos meos à miséria.

D 1 *Filiis Chorę*, ad filios Choræ. Alij malunt esse Datiuum pro Genetiuo, de quo supra [a] מחלת *Mahaleth.* instrumentum musicum lugubribus accommodatum. Vnde sonat infirmitatem. הימן *Heman.* Non is Heman videtur, nepos Samuëlis, à quo prouerbium Hemanę sapientior [b], qui princeps cantorum, cum Asaph fratre suo stante à dextris ipsius, à Dauide constitutus fuit, sed filius Zare, filij Iudæ, vel alterius, qui florebat tempore exitus de Ægypto, à quo dicatur Ezrahita tanquam ducens à Zara originem. Hic enim dicat hûc Psalmum filiis Choræ, quos constat sub Mose vixisse. Alij contrà putant esse filiorum Choræ ad Hemanem. Verùm-

[a] *Psal. 3. v. 1.*

[b] *3. Reg. 4. v. 31. & 1. Par. 2 ver. 6.*

Verùm iam obseruauimus filios Choræ de rebus lætis A
solitos fuisse vaticinari, & scribere, cùm hic Psalmus sit
totus luctuosus. Quare & huic accidit, quod nulli alij,
nempè vt à querelis inchoët simul & finiat, nulla addi-
ta consolatione, aut gratiarum actione propter libera-
tionem: quod ferè in aliis Psalmis fit, vtcumque lugu-
bribus. הימן *Heman* Datiuus Genitiui loco. *Intellectus*
autem *ouicius* Genitiuus, ex intelligentia, secundum
intelligentiam Hemanis. In fonte משכל *Maschil*
magis est nominatiuus, Appositorie constructus cum
inscriptionis principio. Cãticum psalmicum siue Har- B
monicum filiorum Choræ, nempè Psalmus Hemanis
Ezrahitæ siue filij Zaræ intelligentiæ plenus. Nam in-
tellectus est genus Odæ, siue Psalmi lyrici. q. d. Quod
quidém canticum est de genere, forma, ratione Oda-
rum Hemanis super organo מחלת *Mahalath* ad res-
pondendum altera ex parte canentibus.

2 *In die clamaui, & nocte coram te.* In secundo hemisti-
chio oratio implicatur. Hic enim ordo est. Die & no-
cte clamaui coram te: & ad verb. è regione tui, versus
te. Alij malunt esse Eclipsim verbi substantiui. *Et nocte*
coram te sum, vel fui: Te etiã nocte inclamo, tibi nocte C
ad precandum prouoluor. Nisi malis per Zeugma, *Cla-*
maui, repetere.

3 *Intret in conspectu*, in conspectum & fauorem tuum.
Inclinà. Inclinare autem dicitur, qui audit propitius: vt
auertere, qui non curat, quod poscimus.

4 *Quia repleta est malis.* Hypotyposis hominis luctuo-
sissimè affecti. *Inferno*, morti appropinquauit, è qua ad
inferos est transitus. Locutio poetica, quando nulla est
vitæ spes, vsque ad vers. 11. Sic Latinè, sepulchrum ve-
luti digito tangere, pedem alterum habere in sepul- D
chro, vel in cymba Charontis.

5 *Aestimatus sum cum descendentibus in lacum:* Habeor
iam velut humatus, his adnumeror, qui demittuntur in
sepulchrum. Iã agitur de me sepeliendo præ vitæ des-
peratione. *Sine adiutorio*, sine robore, *inter mortuos liber*,
ab his malis. Appositorie ad *Ego* subintellectum. Ego,
qui essem inter mortuos liber, liberatus, & solutus ma-
lis, factus sum sicut homo carens robore. Sic ferè Rab-
bini intelligunt, vt Kimhi חפשי. q. d. Melius mihi
foret, si essem mortuus. Nam essem liber, & expers ma-
lorum,

A lorum,quæ in hac vita sustineo. Nec refert siue annectatur præcedentibus,siue sequentibus. Cum præcedentibus quidem,per Hysterologiam,vt dixi subintellecto pronomine *Ego*, vt [a] *Non moebor in eternum sine malo,* id est,Ego,qui sum sine malo. Sic hîc : Ego inter mortuos liber,factus sum homo sine adiutorio.Cũ sequentibus, per Eclipsin verbi substant. Ego inter mortuos liber,(sum)sicut vulnerati dormientes in sepulchris,sum similis vulneratis iacentibus,&c.Quare & hîc Masoretæ versum incipiunt,Grauis querimonia,vt cuius mortui conditio foret potior. Congruit maximè Christo, qui in infernum descendit vt victor, non vt debitor *solutis inferni doloribus* [b]. Itaque Euthymius ad Christũ refert,quòd ille liber fuerit inter mortuos, habens potestatem resumendi animam,vel quia *inferni* vinculis detineri non potuit [c], Qui liberum pro derelicto & deserto accipiũt, nescíũt vim vocis חפשי *Hophschi.* Alij,liber vita supp.vel vitæ huius negotiis & rebus,vt exprimatur mortuorum conditio, qui hac vita defuncti à rebus huius vitæ liberi sunt. Sic cũ antea se morti
C propinquum diceret, nunc planè mortuum, & quasi à mundo manumissum asseret ad calamitatum exaggerationem.Quid si sit Hebraismus à ad tristiorem querimoniam?Sum inter mortuos liber,ideſt, solitarius & separatus vel etiam eiectus à consortio viuentium.Nemo se audet mihi adiungere, vt proinde cogar versari solus procul ab aliis, absque vllo consolatore. *Manſit* (inquit illic auctor libri Regum) *in domo* חפשית *Hophschith*,id est,*solitaria & semota à cunctis hominibus ob lepram,qua fadè Ozias rex percussus fuerat.*Vel paruus, vt putat R. Iona ex Arabico. Eò miseriæ redactus sum,vt
D ne quidẽ inter mortuos aliquo sim loco & gradu, quasi mortuorum omnium minimus. Vel sepultus, quòd in Targhum Hierosolimitano חפשי *Hophschi* sepulchrum soner.Inter mortuos sepultus sum. Magnitudò malorum me ita pressit, vt inter mortuos sepultos numerari possim.Nam iam nulla mihi salutis spes est.

[a] *Psa.9.v.29.*

[b] *Act.2.v.24.*

[c] *Psa. 15. v, 8.*

[d] *Quarti regum 6.15.v.5.*

6 *Sicut vulnerati dormientes*,sum supp. חללים *halalim* lethaliter sauciati,interempti. *De manu tua* Metonym. de tuo auxilio,de defensione,de cura tua depulsi & excisi,quos non ampliùs curas, quibus non ampliùs manum porrigis & extendis,vt vitæ restituas.Vel, de tuæ diuinæ

diuinæ maiestatis facie, è Chald. *Sicut impij* (inquit) *qui mortui sunt, nec sunt conuersi, sient liberi à præceptis, sicut interfecti gladio, quorum non recordaris amplius: sed ipsi à facie diuinitatis tuæ separati sunt. Repulsi*, abscissi, propriè. A

7 *Posuerunt me in lacu.* Sequuntur multæ Metaphoræ ad exaggerationem calamitatum, & extremorum malorũ. *Posuerunt.* Actio tribuitur Deo in fonte, Posuisti: Quòd mala pœnę Deus immittat. *In vmbra mortis.* Heb in profunditatibus, voraginibus maris, è quibus nemo emergit. Nisi malis esse Metathesin בְּמִצּוֹלוֹת, *bimtsuloth*, pro בְּצַלְמָוֶת *Betsalmaueth.* Metatheses enim Hebræorum non attenduntur è punctis vocalibus, sed è consonantibus. Genus Anagrammatismi, quod primus inter Græcos reperit, aut certè illustrauit Lycophron sub Philadelpho, cùm sit antiquissimum apud Hebræos, vt docet Reuchlinus in Cabbala. B

8 *Super me confirmatus est furor tuus*, inualuit, corroboratus est cõtra me. Mihi appropinquauit, incubuit, vel me circumdedit ira tua. Vtrumque. Kimhi. *Sela.*

a *Vers. 7.* 9 *Longè fecisti notos*, amicos. *Posuerunt*, posuisti, vt suprà [a]. *Sibi.* לְמוֹ *Lamo* illis. Noti mei meum conspectum abominantur. & horrent. C

10 *Traditus sum*, proditus sum, vel potius per eclipsim, traditus carceri vel custodibus. Vnde Hebraicè אֵצֵא *etse. 1. Inclusus sum. Et non egrediebar*, ita vt non possem egredi & euadere. Iniectus sum in firmam custodiam & carcerem, è quo nequeam me eximere. Exitu carebam, & effugiendi facultate. Non video exitum in his malis, neque liberationem. *Præinopia*, præ hac miseria & calamitate. Chald. *fuderunt lachrymas ob afflictionem.*

11 *Expandi ad te manus*, extendi palmas supplices, tuam opem implorans.

12 *Numquid mortuis facies mirabilia*, vt rursus huius vitæ corporalis actiones habeant, teque palàm celebrẽt. Ostendit ad Dei gloriam pertinere, vt pij & Sancti diu viuant. Loquitur autem non de resurrectione ad vitam immortalem, quæ suo tempore continget, sed de reuocatione mortuorum ad hanc vitam mortalem, ad quã nemo resurgit, nisi per miraculum. & extra ordinem, vt Lazarus b, filij Sarephtanæ & Sunamitidis c. Atque ita ratiocinatur à communi, ordinario, & consueto more. *Ant medici suscitabunt*, mortuos scilicet, vt confiteantur tibi. D

b *Ioa. 11. ver. 33. 34.*
c *3. Reg. 17. v. 22. 23. & 4. 2. 4. v. 34.*

tibi. Vt te celebrent. Nam suppositum Verbi. *Et confitebũtur tibi* est *mortui. Et.* pro *vt.* Vide suprà[a]. De se autẽ loquitur in tertia persona, & plurali numero. An vt te celebrem, medici me pristinæ sanitati restituẽt, vel semel mortuum in vitam reuocabũt? רפאים *Rephaim* etiam manes, siue mortuos significat: item & Gigantes. Nam est vox ambigua. Vnde Chald. [c] *An corpora in puluere consumpta resurgent?* Et recentiores, *An mortui resurgent?* Quamquam inscitè. Nam רפאים *Rephaim* non propriè mortuos designant, sed manes, siue mortuos in infernum cõuersos, quales Scriptura Gigantes esse ait. Vnde & Noster doctè nunc pro Gigantum, nũc pro inferorum epitheto sumit, vt [b] *ad inferos fomite ipsius.* In fonte, *ad* רפאים *Rephaim, ad gigãtes sunt* [c] *cutu Gigantum commemorabitur,* Heb. רפאים *Rephaim,* quale illud poetæ, *Ad generum Cereris. Chald. cum filii terræ iacebit.* Expressa etymologia Græca. Nam gigas quasi γηγενὴς è Hieronymo [d] terrigena, terra genitus. Maluerunt Septuag. primam significationem, ne videretur tolli resurrectio mortuorum futura, quòd sit articulus fidei, etiam in Iudæorum Symbolo. sed negaretur futura humana vi & arte, puta Medicorum, vel Magorũ, vt esset racionatio à naturali modo & Physico. Nam suscitatio per Magos facta, dumtaxat est apparens, perstrictis oculis, vt illa Simonis Magi apud Clementem, & Apollonij apud Philostratum, vel momentanea, & per modum transeuntis (quæ tamen contingit diuina quadam dispensatione) vt illa Pythonissæ[e], vel denique personata & supposititia, vt diabolicæ in Ecclesiasticis historiis, & patrandæ ab Antichristo, apud Chrysostomũ [f], in quibus diabolus partes defuncti agit, illius personam, formam, nomen, aliáque supponit & gerit, intrinsecus mouendo corpus, labia, &c. יקומו *Iakumu,* resurgent, & actiuè resuscitabunt. Nã eadem vox in kal nunc absolutè, nũc trãsitiuè, vt שב *Shab,* rediit, & reduxit. *Et confitebuntur,* mortui scilicet. Quod Rabbini exponũt per Synecdochen de corporibus mortuorum, ne videatur tollere immortalitatem animi. Ego de ipsismet mortuis, qui in altero sæculo non confitentur. i. palàm. publicè, & inter viuos Deũ nõ celebrant. Nam Confiteri est publicè laudare, & cunctis audientibus. Hic *Sela.*

[a] *Psal. 146. vers. 6. & 142. v. 8.*

[b] *Prou. 2. vers.*

[c] *...*

[d] *In Isaiam.*

[e] *1. Reg. 28. v. 12. 13.*

[f] *Hom. 40. in Matt.*

13 Et

13 *Et veritatem in perditionem*, verum tuum cultum, vel tuã in præstãdis promissis fidẽ, nũquid aliquis in inferno prædicabit? q.d. Non, *In perditione*, אבדון *Abaddon* a siue perditio, epitheton inferni a. Locus consumptionis & perditionis animarum. Sic vers. sequenti, Terra obliuionis. De se autem Christus (nisi malis generaliter referre ad omnes afflictos) loquitur, vt de homine sibi suæque infirmitati derelicto. *Et sustinente*, personam humani generis, vt suprà b. Habita item ratione status hominum illius æui, qui non in cœlum proficiscebantur, sed ad inferos, quoúsque propalaretur Sanctorum (id est, cœli) via. A

a *Apocal. 9. v. 11.*

b *Psal. 21. v. 2. 3.*

14 *Numquid cognoscentur in tenebris*, apud inferos, qui sunt tenebrarum regio, vt cœlum lucis. *Terra obliuionis*, quæ obliuioni tradita est, id est, in Orco, vbi obliuioni traduntur, qui illic sunt: in inferno; in quo Deus impiorum obliuiscitur, neque eorum recordatur, vt liberet. Vel in sepulchro, quoniam mortuorum memoria citò apud homines interit. Adde omnium rerum memoriam illic amitti, quoniam cadauer in eo situm animo caret. Sed malo infernum animarum locum innui, in quo & Poëtæ Lethen fluuium constituebant: λήθη autem est obliuio. B

15 *Et ego ad te Domine:* & pro *At*. Est enim Antithesis. *Manè*, celeriter, maturè. Vel alludit ad matutinam precem, quæ erat è diei solennioribus. C

16 *Vt quid Domine repellis orationem meam.* Hebraicè, נפשי *napschi*, & Græcè ψυχήν μου animam meam, quod noster intellexit Metonymicè, Animæ meæ precem cur repellis? Cur dedignaris me audire? Queritur enim cur à Deo non exaudiatur. Kimhi, *Cur anima calamitati non prospicis?*

17 *Pauper sum ego*, afflictus, & ærumnosus, miser. *Et in laboribus.* Hebraica maiorem habent Emphasim, *Et expirans ab pueritia mea*, id est, moribundus, lentè moriẽs, sensim tabescens, vitam trahens potius, quàm ducens ab ipsa prima ætate. Nam pro iuuentute, in Hebræo מנער *minnehar* est à pueritia. *Exaltatus autem*, eleuatus, grandior, & prouectior factus ætate, deiectus sum de spe meliorum, & difficultatum mole turbatus. Cũ ætate etiam auctæ sunt meæ calamitates. Sic Gall. *estre estenẽ*, pro creuisse, grandem esse factum. Loci obscuritatem D

A tatem emolliuerunt paraphrasi. Verb. *Tuli terrores tuos* (&) *dubito:* (vel, *& turbor*) ita vt dubitem de futuro euentu, ita vt nesciã, quorsum ista casura sint, vt verear ne deficiam. Eclipses varias gignunt cogitationes. Nisi forte אימיך *Emecha* deriuarint à מבב *machach*, humiliari, attenuari. Quod minimè est alienum. *Conturbatus*, attonitus, dubio animo.

18 *In me transierũt*, super me prop. Iræ & terrores Dei, Metonymicè, pro malis & pœnis à Deo irato & terribili inflictis. *Conturbauerunt me.* Hebraïcè exciderunt,

B perdiderunt me.

19 *Sicut aqua effusus sum.* Magna copia & perenniter, sine intermissione. *Simul*, pariter.

20 *Et notos meos à miseria*, præ miseria, propter infœlicitatem meam. Hebraïcè מחשך *mahoschah*, id est (à) tenebris, vel præ. Nam subaudiendam esse cõmodam Præpositionẽ indicat Abben Ezra. Noti mei, siue amici mei præ tenebris meis, id est, propter meam calamitatem delitescunt. Eodem recidit si vertas. Noti mei obscuritas (sunt) id est, sunt obscuri, latitant, abscõduntur.

C

ARGVMENTVM.

Canit populus misericordias Domini, potẽtiam, promissiones Dauidi factas. Deinde queritur post tot promissiones Christum differri, eius populum, domum & familiam externis Gentibus exponi, orans, vt sui recordetur.

1 Intellectº Ethã Ezrahitæ, LXXXVIII. Heb. 89.

D MIsericórdias Dómini: in ætêrnum cantâbo.

3 In generatiône & generatiônem: annunciâbo veritâtem tuam in ore meo.

4 Quóniam dixîsti, in ætêrnum misericórdia ædificâbitur in cœlis: præparábitur véritas tua in eis.

5 Dispósui testamêntum elêctis meis: iurâui

Dauid ſeruo meo vſque in ætêrnum præparâ- A
bo ſemen tuum.
6 Et ædificâbo in generatiônem: & gene-
ratiônem ſedem tuam.
7 Cõfitebûntur cœli mirabília tua Dómine:
étenim veritâtem tuã in Eccléſia Sanctôrum
8 Quóniam quis in núbibus æquabitur Dó
mino: símilis erit Deo in filiis Dei?
9 Deus, qui glorificâtur in concílio Sanctô-
rum: magnus & terríbilis ſuper omnes, qui B
in circúitu eius ſunt.
10 Dómine Deus virtûtum, quis símilis tibi?
potens es Dñe, & véritas tua in circúitu tuo.
11 Tu dominâris poteſtâti maris: motum au-
tem flúctuum eius tu mítigas.
12 Tu humiliâſti ſicut vulnerâtũ, ſupêrbũ: in
bráchio virtûtis tuæ diſperſîſti inimîcos tuos.
13 Tui ſunt cœli, & tua eſt terra, orbem ter-
ræ, & plenitúdinem eius tu fundâſti: aquilô- C
nem & mare tu creâſti.
14 Thabor & Hermon in nómine tuo exul-
tábunt: tuum bráchium cum poténtia.
15 Firmêtur manus tua, & exaltêtur déxtera
tua: iuſtítia & iudícium præparátio ſedis tuæ.
16 Miſericórdia, & véritas præcêdét fáciem
tuam: beâtus pópulus, qui ſcit iubilatiónem.
17 Dómine in lúmine vultus tui ambulâbũt, D
& in nómine tuo exultâbunt tota die: & in
iuſtítia tua exaltabûntur.
18 Quóniam glória virtûtis eôrum tu es: &
in beneplácito tuo exaltábitur cornu noſtrũ.
19 Quia Dómini eſt aſſúmptio noſtra: &
Sancti Iſrael regis noſtri.
20 Tunc locûtus es in viſiône Sanctis tuis,
& di

A & dixîſti, póſui adiutóriũ in potênte: & exaltâui elêctum de plebe mea.

21 Inuêni Dauid ſeruum meum: óleo ſancto meo vnxi eum.

22 Manus enim mea auxiliábitur ei: & brachium meum confortâbit eum.

23 Nihil proficiet inimîcus in eo: & filius iniquitâtis non appônet nocêre ei.

24 Et concîdam à facie ipsîus inimîcos eius: & odiêntes eum in fugam conuêrtam.

25 Et véritas mea,& miſericórdia mea cũ ipſo: & in nómine meo exaltábitur cornu eius.

26 Et ponam in mari manum eius: & in fluminibus déxteram eius.

27 Ipſe inuocâbit me,Pater meus es tu:Deus meus,& ſuſcêptor ſalûtis meæ.

C 28 Et ego primogénitum ponam illum: excêlſum præ regibus terræ.

29 In ætêrnum ſeruâbo illi miſericórdiam meam: & teſtaméntum meum fidêle ipſi.

30 Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen eius: & thronum eius,ſicut dies cœli.

31 Si autem derelíquerint filij eius legem meam: & in iudíciis meis non ambulâuerint.

D 32 Si iuſtítias meas prophanáuerint: & mandâta mea non cuſtodierint.

33 Viſitâbo in virga iniquitâtes eôrum: & in verbéribus peccâta eôrum.

34 Miſericórdiam autem meam non diſpêrgam ab eo: neque nocêbo in veritâte mea.

35 Neque prophanábo teſtamêntũ meũ: & quæ procêdunt de lábiis meis, nõ fáciã írrita.

36 Semel iurâui in Sancto meo, ſi Dauid méntiar: ſemen eius in ætêrnum manêbit.

37 Et thronus eius, ſicut ſol, in conſpêctu meo, & ſicut luna perfècta in ætêrnum: & teſtis in cœlo fidêlis. A

38 Tu verò repulîſti, & deſpexîſti: diſtulîſti Chriſtum tuum.

39 Auertîſti teſtamêntum ſerui tui: prophanâſti in terra ſanctuárium eius.

40 Deſtruxîſti omnes ſepes eius: poſuiſti firmamêntum eius formídinem.

41 Diripuêrunt eũ omnes tranſeûntes viam: factus eſt oppróbrium vicînis ſuis. B

42 Exaltâſti déxteram depriméntium eum: lætificâſti omnes inimîcos eius.

43 Auertîſti adiutórium gládij eius: & non es auxiliâtus ei in bello.

44 Deſtruxîſti eum ab emundatiône: & ſedem eius in terra collisîſti.

45 Minorâſti dies témporis eius: perfudîſti eum confuſiône. C

46 Vſquêquo Dómine auêrtis in finẽ: exardêſcet, ſicut ignis, ira tua?

47 Memorâre, quæ mea ſubſtántia: núquid enim vanè cõſtituîſti omnes filios hóminum?

48 Quis eſt homo, qui viuet, & non vidêbit mortem: éruet ánimã ſuam de manu ínferi?

49 Vbi ſunt miſericórdiæ tuæ antîquæ Dómine: ſicut iurâſti Dauid in veritâte tua. D

50 Memor eſto, Dómine, oppróbrij ſeruôrum tuôrum: quod contínui in ſinu meo, multârum géntium.

51 Quod exprobrauêrunt inimîci tui Dómine: quod exprobrauêrunt, commutatiônem Chriſti tui.

52 Benedîctus Dóminus in ætêrnũ: Fiat fiat.

3 Ethan.

A 1 *Ethan*, Hebræi hunc putant esse Abraham, sic appellatum, quòd venisset ex Oriente. *Ezrahita*, enim. q. Orientalis. Ego filium Zaræ, fratrem Heman, de quo superiore Psalmo [a], qui duo vaticinabantur in desertis, cum tribus Choræ filiis. Nominatur autẽ Ezrahita, à familia tamquã genus trahens à Zara filio Iudæ Patriarchæ. Alij malunt Heman, & Ethã fuisse cãtores Dauidis & Ethanem [b] sapientissimũ illũ, cum quo Salomõ comparetur, vt cum Heman, Chalcol, & Dorda filiis Malo.

[a] *Vers. 1.*

[b] *3. Reg. 4. v. 31.*

B 2 *Misericordias Domini.* Antequam veniat ad querimoniam, in qua obliquè perstringit Dei fidem in præstandis promissis, longa insinuatione vtitur vsque ad vers. 20. vt faciendum docent Rhetores in causis inuidiosis. In ea commendat misericordiam Dei, & veritatem siue fidem in præstandis promissionibus, quæ propter contrarias calamitates venire poterat in dubium.

3 *Annunciabo veritatem in ore meo*, promissorum tuorum fidem per os meum.

4 *Quoniam dixisti in æternum misericordia.* Vt Mimesis esset facilior, & perpetua, néve mutatio personæ tam

C esset abrupta, pro, *Quoniam dixi*, verterũt, *Quoniã dixisti*. Nam loquentem mox inducet Deum vsque ad vers. 7. in quem hæc omnia cadunt. Quoniam, inquam, dixisti, vel, quoniam dixi, te scilicet inspirante, te mecum interiùs colloquente, id est, quia mihi reuelasti (quòd) in æternũ tua erga nos misericordia construetur in cœlis, ne possit obliterari & deleri: ideò tua veritas ac fidelitas in iisdem parabitur ac firmabitur, ne obnoxia sit mutationi & reuocationi: id est, idcirco futurũ est, vt misericordia tua perpetuò duret, ac cœli priùs ruant, quàm

D non stes promissis, promissionúmque tuarum veritate, tam firma, quàm sunt ipsi cœli.

5 *Disposui testamentum electis meis.* (Et quoniam dixisti) percussi fœdus cum electo meo Dauid, & semine eius in sæcula. *Præparabo* Hebraïcè אבין *achin*, id est, *parabo*. vel *stabiliam* semen tuum Christum.

6 *Et sedem tuam*, Ecclesiam, Christi sedẽ & thronum.

7 *Confitebũtur.* Quoniã (inquã) omnia hæc dixisti tam solẽniter, & certò, cœli palã prædicabũt tua mirabilia: corpora cœlestia per Prosopopœiã, vel cœlites. Ex Euthymio, Metonymicè, *Veritatem tuam*, sup. confitebũtur, per Zeugma in Sanctorũ cœtu. Hucusque Hyperbaton:

* *Vers.4.* iam examinemus verba. suprà*, pro *dixisti*, in Hebræo אמרתי *amarthi*, id est, *dixi*. Sed sic verterũt propter rationem iam commemoratam, vel quia voluerunt A

a *Psalm.120. vers. 3.* esse Apostrophen ad animam, vt infrà [a]. Dixisti, ô anima mea, apud te statuisti, (quòd) misericordia Dei in cœlis duratura est instar ædificij optimè constructi, quódque veritas tua, ô Domine, in promissis præstãdis firma erit. Ædificari, instar ædificij probè cõstructi durare. Hæc autem promissio facta est, quando illi concessit requiem ab inimicis, & ipse cogitaret Deo ædificare domum b. *Disposui.* Ad verb. *excidit fœdus electo meo* B

b *2. Reg. 7. ver. 12. 13. 14. 1. Par. 17. v. 5.* (populo scilicet.) Ideò enim mutarunt numerũ singularem in pluralem. Et si alij Dauidem intelligãt. *Iuraui*, constanter promisi me stabiliturum semen eius in perpetuum [c]. *Confitebuntur*. præponitur in fonte coniunctio & emphaticè, vel illatiuè. Nam versus cum præcedentibus construitur. Quoniam dixisti disposui fœdus meum cum Dauide &c. Sanè: vel, ideo cœli celebrabunt miracula tua. *Etenim*, etiam, vt suprà d. *Veritatem*

c *Ibid. ver. 7.* *tuam*, promissorum præstationem.

d *Psalm. 67. vers. 20.* 8 *Quoniam quis in nubibus*, in cœlis. Nam quia nubes C in supernis locum habent, ponuntur pro cœlis. Quin & שחק *Sahak*, ætherem & cœlum designat à puritate & tenuitate. *In filijs Dei*, inter diuos & Angelos, qui filiorum Dei elogio decorantur [e], quoniam à Deo Opt. Max. non modo producti sunt, quod commune habent cum dæmonibus, verum etiam in hæredes vitæ æternæ adoptati. Hebraicè אלים *Elim*, Deorum fortium, id est, Patris, Filij, Spiritus Sancti, quorũ vnusquisque verus, perfectus, & omnipotens est Deus. Sed Septuag. singulariter, ne suspicionẽ inducerent πολυθεΐας Gentibus, quibus vertebant. Chald. *Inter choros Angelorum. Sela.* D

e *Iob 1. v. 6. Angeli filij Dei & cur.*

Pater. Filius Spiritus Sãct. vnusquisque verus Deus.

9 *Qui glorificatur in concilio.* Hebraicè qui pauendus est in concilio & arcano Sanctorum (id est, Angelorũ) multum. סוד *Soa*, & cœlum, & arcanum siue consilium. *Terribilis*, formidabilis, verendus, admirandus, apud omnes Angelos se circumstãtes. Nam vtuntur variè Præp. *Super*. Reuerendus Spiritibus circum se positis. Vel *Super omnes*, vltra omnes Spirituũ choros. Scriptura circumquaque Deum sanctis mẽtibus tamquam ministris coronatum, cinctúmque inducit, ad imperij eius majestatem humano more exprimendam.

10 *Et*

A 10 *Et veritas tua in circuitu tuo.* Circum te est veritas; vt tibi perpetuò sit ante oculos,& in promptu,vt numquam tibi excidàt, vt numquam fallas. Non solùm es potentissimus,sed etiam veracissimus, ipsaque veritate cingeris. Omnia verissima sunt apud te, & circum te. Vndecumque stas promissis, vtut res accidat.

11 *Tu dominaris potestati maris.* Potentiæ Dei argumenta, & exempla multa affert. *Potestati*, elationi, superbiæ, fero & superbo impetui maris: Alludit ad clades Ægyptiacas.

12 *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum*, Pharaonem,vel Satanam.Hebraicè רחב *Rahab*.i.Ægyptum,
B vt suprà [a]. Etiam arrogantem tam facilè perdidisti; quàm facilè homo conficitur,qui est vulneratus & sauciatus lethaliter.Vox חלל *Halal*, vulneratum lethaliter designat. *Virtutis*, fortitudinis [b]. a *Psal.86.v.41*

13 *Orbem terræ & plenitudinem eius*, quicquid ea continetur. *Et mare*, & maria prop. Nam Septuag. legunt. ימין *Iammin*,per daghes:pluralia enim sæpe per Nun, more Syriaco,vt *Cherubin* & *Cherubim*. Sic appellat australem mundi partem, in qua est locus Oceani proprius. Quin & mare Rubrum ab Austro Palæstinæ pro
C meridionali mundi parte [c]. Quibus locis respicitur ad id quod Cosmographi notant in Septemtrionali hemisphærio esse terrarum apertionem & habitationem, in Australi Oceani & marium diffusionem ac locum. Masoretæ legunt nō *Iammin* sed *Iamin* id est, *Et dexteram* eodē sensu.Nam Rabbini postea monent dexteram hic designare Austrum.Quoniā Hebræis ad Oriētem solem faciem vertentibus anterior mundi pars dicitur Oriēs, Occidens posterior, Meridies dextera, Septemtrio sinistra. Sed cùm etiam infrà [d] & aliis locis mare pro
D Meridionali plaga sumatur,quid opus est aliam metaphoram quærere? b *Vt v. 18.* c *Vide psl. 106. vers. 4.* d *Psal. 106. vers. 4.*

14 *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*, Occidens & Oriens. Innuit extremarum gentium conuersionem. Nam hi duo montes Galilææ siti sunt ad has duas terræ sanctę partes,Thabor ad occasum,Hermon ad ortum,vt & Chaldæus notat.Fortassē autem respicit ad miracula, quæ in illis erant patranda à Domino. In Thabor enim Christus est transfiguratus, in Hermon quinque panibus & duobus piscibus multa hominum

millia pauit. *Tuum brachium* est *cum potentia*, tuum brachium est potens, & robore præditum, adeò vt miranda possit. Verbum substant. *Est* subintelligitur ritu linguæ. Sic versu sequenti. A

15 *Firmetur manus*, sinistra. Nomen generis supponit pro deteriore, in hac lingua. q.d. tu polles vtraque manu. *Præparatio*, basis propriè, firmitas est tui solij. Solium tuum firmatur iustitia & æquitate: misericordia autem, & veritas sunt velut præcursores tui & satellites, perpetuò parati ad rerum tuarú administrationem, & procurationem. Appellant præcedere, paratum esse ad aliquid [a]. Obserua autem quatuor præcipuas throni Dei columnas. *Timerem* (inquit Augustin.) *iustitiam & iudicium, nisi misericordia & veritas promissionum me consolarentur.* B

a *Kimhi ex Deut. 23.*

Throni Dei quatuor columnæ præcipuæ.

16 *Præcedent faciem tuam*, ante oculos præstò sunt. Ante te incedunt in rebus agendis, & administrandis, cum his proprietatibus te geris erga mortales. *Iubilationem*, laudum tuarú scilicet. Qui scit iubilare laudes tuas, qui nouit hæc tua miranda facta, & virtutes canere, & personare, qui scit psalmodiam, qui delectatur diuinis laudationibus, qui nouit concinere Dei victorias cum iubilatione & clangore. Kimhi, quòd vox *Clangorem* sonet, mauult esse allusum ad illud Numerorú [b]. C

b *Numer. 23. vers. 21.*

Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo.

In hanc sententiã: Beatus ille populus, qui nouit Dei clangorem, qui eius sonitum agnoscit, ei credit, eumque ab hostili discernit, qui Deum audit buccinantem victoriam.

17 *Omnes in lumine tuo ambulabunt*, in fauore, & gratia. Fauorem & bonitatem tuam sentient. *In iustitia tua*, qua eos iustificabis. D

18 *Et in beneplacito*, in benevolentia, bona voluntate. *Cornu nostrum*. nostrum robur, vel decus & excellentia. Metaph. Tua benevolentia & fauore nostrum imperium erit gloriosum.

19 *Quia Domini est assumptio nostra*, defensio nostri, protectio, qua nos tuetur ac defendit. Quia Dominus, quia Sanctus Israël rex noster nos protegit. Vnde Hebraicè *Clypeus noster. Et Sancti Israel regis nostri*, supple per Zeugma, est nostra assumptio & defensio: vt *regis nostri*, construatur per Appositionem cum *Sancti Israel*. q.d.

A q.d.Rex noster,Sanctus videlicet Israël, nos assumit & tuetur.Sic autem Deus appellatur, quia eius sanctimoniæ est auctor,causa & fons. Vulgò vertitur, *rex noster.* Sancti Dei Israël est rex noster, regis nostri tutela, & defensio est penes Deum sanctificantem Israël. Sed reineri etiam potest hîc sensus in Genitiuo, solo nomine repetito per Zeugma:Et sancti Israel (est) regis nostri assumptio. Quia Sanctus Israel Deus regẽ nostrum tuetur ac defendit, quia Sanctus Israel est tutela, & præsidium regis nostri, vt eius sedem & familiam non sinat extingui, quousque exhibeat nobis promissum
B Messiam. Mutat autem personam secundam in tertiam. Nam fuerat dicendum. Quia tua, ô Domine,est assumptio nostra,& ô Sancte Israel rex noster.

20 *Tunc locutus es in visione,* Prolixæ præfationi suam iam subiungit querimoniam, Deum loquentem inducens, vsque ad versum trigesimum octauum. *Tunc,* quando assumpsit nos, vel etiam regem nostrum, suóque præsidio muniuit.Vel redit ad promissionem iuramento stabilitam [a], quasi dicat,Tunc olim sanctis tuis Prophetis locutus es,& per eos promisisti te adiuturum
C Dauidem,additurum ei robur, & effecturum potentiorem. Quæ hîc Dauidi promittũtur,ad Christum maximè successorem Dauidis sunt referenda.Sanctos interpretantur Rabbini Samuëlem & Nathan [b]. Ego in genere omnes Prophetas, qui de Christo talia sunt vaticinati. *In visione,* in Propheria, per Propheticum afflatum. *Potentem, Electum.* Dauidem per Anticipationem, qui postea fuit potens & electus, vt regnaret, & has promissiones acciperet. Vel, vt esset potens & electus. Constitui Dauidẽ potentem & fortem, vt auxilium ferat populo meo. *De plebe mea.* Quia *mea* in Hebræo de-
D sideratur,aliqui interpretantur: Exaltaui electũ meum (Dauidẽ) de plebis fæce,de loco humillimo,ad celsissimum regni fastigiũ.Malo,de medio plebis meæ,reliquis præteritis: vt attingatur electionis mysterium.

21 *Oleo sancto meo vnxi eum,* oleo oliuarum succis & odoribus myrrhæ primæ, cinnamomi,calami odorati, cassiæ aromaticæ imbuto. Hæc enim inter se quadam temperatione miscebantur ad Sacerdotum præsertim sumorum vnctiones [c]. vnde illic appellatur oleum vnctionis sanctæ. *Sancto meo,* per Mosis benedictio-

a *Vers. 5.*

b *2. Reg. 7. vers. 2.*

c *Exod. 30. vers. 23. 24.*

a *Ibid. v.29.* nem & consecrationem à me siue mihi sanctificato [a], vel oleo per diuinas preces Samuelis sanctificato & consecrato [b], vt non sit illud Mosaicum, sed aliud ad imitationem Mosaici confectum, atque consecratum. Quod exemplum transiit ad omnes posteros, qui proinde appellabantur Messiæ, id est, vncti. Quin etiam ad hæreticos, vt ad Iehu regem Israel [c], & ad idololatras, vt ad Azaelem regem Syriæ [d], vt omnis religionis reges discant se esse dumtaxat vicarios, ministróve illius regis, qui proprie est vnctus, id est, Christus, siue Messias. *Meo*, mihi consecrato, R. Mose Nahmanides. Vel, à me. Nam Deus est proprie, qui sanctificat, Homo qui ministerium exhibet. *Vnxi eum.* Si de ipsomet oleo Mosaico intelligas, id Dauidi per quamdam dispensationem contigit. Nam disertè Deus vetuerat pœna excidij, ne quis alienus, (à familia Aaronia) isto inungeretur [e]. Videtur autem, dispensatum Samuelis & Prophetarum illius sæculi consilio cum regibus familiæ Dauidicæ in Christi Domini ex ea orituri gratiam, cuius spiritualis & diuinę vnctionis hæc exterior typus fuit. Vnde de hoc sacro oleo multa Rabbini tradunt diligenter obseruanda. Primum fuisse Cabbalam apud Israëlitas, vt illo inungeretur etiã Dauid, & ipsius posteritas. Non autem reges alij. *Et ita*, inquit Abben Ezra, *necesse est Mosem interpretari, quoniam Sadoc ex oleo vnctionis accepisse legitur in tabernaculo fœderis conseruato, vt Salomonem inungeret* [f]. Secũdò vnctionem factã forma χ Græcorum siue crucis Burgundæ & decussatæ. Solus R. Selomo excipit reges. Nam eos tradit inauguratos non κατ' ἐξοχήν sed in modum coronæ, nempè quia non vngebantur vt eorum maiestas esset sacra, qualis est pontificum: sed politica, prophana, ciuilis & humana, ne sibi illi titulum, aut ius Sacerdotij arrogare possent, nedum rerum sacrarum curam, vel administrationẽ. Tertiò è Thalmudicis in principio tractatus kerithoth, siue de excisionibus, per modum miraculi duraſſe vsque ad captiuitatem Babylonicam, & citra diminutionem sufficisse inaugurandis pontificibus & regibus per annos nongentos, quali prodigio apud nos ampulla diuinitus allata ad consecrandos reges nostros Francicos etiam hodie post mille octoginta septem annos suggerit Rhemis Sanctum Chrisma.

b *1. Reg 16. vers. 13.* *Reges olim inuncti & cur.*

c *4. Reg. 9. vers. 3.*

d *3. Reg. 19. vers. 15.*

e *Exod. 30. vers. 32.*

De olei vnctionis Rabbinorũ Cabbala.

f *3. Reg. 1. vers. 39.*

Ampulla sacra sacrum chrisma regibus Francie inaugurandis prabet.

A

B

C

D

Quartò

Quartò Saulem quidem fuisse vnctum, sed oleo per Samuelem ex tempore, non per Mosem olim consecrato. Sic post captiuitatem, pontifices oleo dumtaxat ad Mosaici compositionem & ritu renouato, lege R. Leui [a]. [a] *V. 57. Exod. 30.*

2 *Manus enim mea auxiliabitur*, firma erit cum eo, ne quis eum lædat. *Confortabit*, roborabit, vt præualeat ostibus, muniet aduersus hostes. Manus & brachium, omnipotentia Dei, & opitulatio.

3 *Nihil proficiet.* Hebraicè לֹא־יִשָּׂא *Loiasschi* nō exiget. Non erit quasi exactor & fœnerator, vt rapiat eius B facultates, Kimhi. q.d. Ipse nemini subiicietur, in nullius veniet potestatem, vt ei sit exactioni & prædæ. Nā exigitur à subditis. *Filius iniquitatis*, homines iniqui & impij non affligent, neque vexabunt eum.

24 *Et concidam*, & contundam, conteram, delebo funditùs ante eum.

25 *Cornu eius*, excellentia, & eminētia vel robur. Nam cornu in animalibus eminet, itē robur eorū est in cornibus. Nisi malis esse epithetum Christi, de quo Zacharias [b]. *Erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.* Nā [b] *Luc. 1. v. 69* C deinceps, quæ sequuntur, ad eum propriè pertinent.

26 *Et ponam in mari manum eius.* Eius potentiam & imperium extendam à mari Mediterraneo vsque ad Euphratem, vel potiùs extremos terræ fluuios. Nam pluraliter loquitur, vt hoc de regno Christi, non Dauidis intelligatur. Subiiciam ei insulares, maritimos & mediterraneos. *Manum* sinistram, vt suprà [c], cui mox opponit dexteram. Vtramque autem habet pro symbolo potestatis & dominij. Quin & gestum exprimit extendentis, & exporrigentis in diuersum manus, vt op- D posita apprehendat. [c] *Vers. 15.*

27 *Pater meus es tu.* Ratione diuinitatis. Genitor meus, vt à quo habuerim diuinam substantiam. Iudæi autem, conditor meus, quia non fatentur suum Christum Patri consubstantialem. *Deus meus*, ratione humanæ naturæ. *Susceptor*, defensor, propugnator. Hebraicè צוּר *Tsur.* 1. petra, fortitudo. *Deus est Christi Pater ratione diuinitatis, & Deus ratione humanitatis.*

28 *Et ego primogenitum*, primum & præcipuum filiorum, principem inter filios. Regem aliorum, vt sit rex regum. Hinc *primogenitus omnis creaturæ*, &, *Primogenitus ex mortuis* d. Nam primogenito debebatur principatus inter fratres [e], Sic etiam aliquando simpliciter appellant [d] *Col. 1. v. 15. & 18.* [e] *Gen. 27. vers. 29. Deut. 21. vers. 17.*

pellant quemlibet virum insignem, cæteros excellentia & gradu superantem. *Præ regibus.* Significatur reges terrarum ei subiiciendos. Christus constitutus ad dexteram Patris eminet super omnẽ principatum [a], Heb. excelsum regum, id est, excelsiorem regibus. Itaque fecẽ Septuag. vsurparunt præpositionem *Præ.* Nam Comparatiuos Latinorum Hebræi repræsentant per adiectiuum cum Genitiuo constructum. f

a *Ephe.1.v.21. Cor. 2.ver.10*

29 *Fidele ipsi*, erit. Meum fœdus ei fixum, certum & stabile manebit.

30 *In seculum seculi.* Hebraicè לְעַד *Labad.* in perpetuitatem, vt & Symmachus. Ex quo apparet Septuag. his duobus vocabulis solere vti pro periphrasi æternitatis, quæ nihil est aliud, quàm sæculorum omnium comprehensio, *Sicut dies cæli*: thronum eius perpetuum, quamdiu cœli durabunt, constituam. Dies enim cœli perennes, sic dicti, quòd à cœlo ipso per solis cursum effici videantur, Euthymius. Malo dies cœlestes, quibus cœli duraturi sunt. B

31 *Si autem dereliquerint.* Antypophora, propter peccata, promissionem de Christo non fore irritam. Nam esse Prophetiam prædestinationis, non conditionis, qualis erat ad Saulem, à quo proinde propter peccata misericordiam suam abstulit [b]. C

b *2.Reg.7.v.15.*

32 *Iustitias meas*, mea iusta statuta & præcepta.

33 *Visitabo in virga*, castigatione paterna, vt corrigam, non occidam. Disciplina & castigatio patris non inducit odium, neque tollit amorem & misericordiam erga filium [c], quæ proinde virga humana appellatur [d], *In verberibus*, plagis visitabo, vt bello, fame, peste [e], malarum bestiarum grassatione [f].

c *Heb.12.v.6*
d *3.Reg.7.v.12.*
e *Ibidem.*
f *Ezech. 14. ver.15.*

34 *Misericordiam autem meam non*, promissiones ei factas misericorditer & gratis. *Non dispergam.* Hebraicè לֹא אַפִּיר *Lo aphir* non dissoluã, non interrumpam, nõ auferam. *Neque nocebo in veritate mea*, non nocebo veritati meæ, ei nihil decerpam, promisso meo iniuriam non inferam. Hebraicè, Non mentiar in veritate mea, id est, contra veritatem meam, siue meæ promissionis, fidem ei datam non fallam. Hæc solennis promissio non est hypothetica, vel ex suppositione, sed simplex & absoluta. Quicquid contigerit, promissio de futuro Christi benedicto semine implebitur, & eius sedes numquam D

Sedes Christi numquã abolebitur.

A numquam abolebitur, licet peccatis in ea multi Deum offendant.

34 *Testamentum meum*, pactum cum eo initum solenniter. *Nō faciam irrita.* Hebraicè לֹא אַחֵלֵל *Loaschanth* non mutabo, non variabo meas promissiones.

35 *Semel*, id est, irreuocabiliter. Gal. *vne fois pour toutes.* Immobiliter, immutabiliter. *In sancto meo*, in media Ecclesia, solenniter & publicè: vel potius, per meum sanctum, per thronum meum, per cælum. Sic per thronum suum iurat[a]: per cælum antè in Deu. [b], & in Apocalypsi[c]. *Leuauí manum meam in cælum.* Et quia aliàs iurat

B per semetipsum, vt in Gen.[d] aliqui interpretantur, per meam sanctitatem, id est, per memetipsum, qui sum sanctissimus, atque adeò sanctitatis omnis fons. Semel autem iurat quia est immutabilis. *Si Dauid mentiar*, habeat mēdax supp. aut quid simile. Formulæ iurandi in hac lingua sunt ecclipticæ. q. d. Nequaquam Dauidi mentiar, nequaquam eum fallam. *Si* pro *nō*, Chrysostomus. *Semen eius*, זֶה חֹרֵא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ *Zéhu melech hāmeschiah*, iste est rex Messias, inquit R. Anonym[e].

37 *Et thronus eius sicut sol.* Thronum Dauidis vocat regiam eius maiestatem & potentiam in Ecclesia siue

C populo Dei vigentem, cuius hæreditas, auctoritas, ius est in Christo, ministerium in Christianis pontificibus & regibus, vt docent Athanasius [e] & Epiphanius [f]. Nempè regnum Christi siue Ecclesiæ spirituale est & temporarium, in quo futuri sint perpetuò reges & pontifices populum Dei tuentes & gubernantes vt[g] infrà, vbi hanc sedē canet in terra collisam, id est, à Turcis, hæreticis, & cæteris impiis illis in locis prostratam, in quibus isti Christianum nomen, Christianos reges, & pontifices extinxerūt. Interim vniuersè hoc Christi regnum, etiam in terra erit perpetuum,

D id est, vsque ad consummationem sæculi. Nam Ecclesia, in qua regnat Christus per fidem, & per suos ministros, reges scilicet Christianos & Pontifices, eo vsque cum vtraque administrandi ratione perducetur, sicque perpetuò erit visibilis. Neque enim vmquā tota simul pedibus infidelium, vel hæreticorum substernetur. Atque istud est quintum mundi regnum à Daniele[h] propheratum, *quod & regnum cæli, & regnum Sanctorum* ab eodem dicitur, à Scholasticis regnum Ecclesiæ. *Sicut*

a *Exo. 17, ver. vlt.*
b *Deu. 4. v. 16 & 32. v. 40.*
c *Apoc. 10. v. 5.*
d *Gen. 22. v. 16*
e *Sub finem Euangely de Deipara.*
f *Hæresi 78. Nazarenis.*
g *Vers. 44.*
Ecclesia est perpetua atque visibilis perpetuo.
h *Dan. 2. v. 44*

Sol,

Sol, in perpetuum durabit vt sol, æquè perpetuus erit ac A
sol. Item splendidissimus, clarissimus, pulcherrimus sicut sol, plena luna, & iris, plenus gloriæ & maiestatis. Tam erit illustre regnum eius coram me, quàm sol terram illustrans. Ad hunc sensum postremum Chal. *Et solium eius splendebit, tamquam sol coram me. Perfecta.* Nostri construunt cum *in æternum*. Thronus eius et sicut luna, quæ in æternum perfecta est & constitut Quin & plerique nostrorum, *perfecta*, id est, plena, plenilunio fulgens. Nam extra plenilunium diminut. dicitur, & imperfecta, tum enim caret pleno lumine. B
Hebræi construunt cum *Thronum*, sicut luna, stabilietur in æternũ. *Et testis*. Et sicut iris arcus cœlestis, testis beneuolẽtię Dei in cœlo fidus & certus. Vt enim illa semper ad vsque finẽ sæculi huius durabit, ita semper vigebit thronus ipsius[a]. Iris enim posita in signũ & testimonium reconciliationis. Rabbini ferè de stellis accipiũt, quæ sunt testes firmæ positæ in cœlo in signa, tempora, dies & annos b. Kimhi coniungit eum luna, vt hic detur pro symbolo regni Dauidis. Nam quemadmodum luna nunc obscura est, nunc lucida, semper tamen duratrita regnum eius nunc luceat, nũc obscuretur, numquã verò pereat. q.d. Thronus tuus stabilietur in æternum, vt luna, quæ in cœlis testis erit fidelis durationis huius regni, vel, quæ in cœlis est certus temporum index. Atqui intercedit copula, ועד *Ved* & testis. Alij referunt ad vtrumque. Quæ quidem sunt testis in cœlo fidelis. Quamdiu sol & luna fulgebunt, erunt mihi testes, quòd hoc Dauidis solium numquam cadet. *Sela*. Symmachus videtur sic diuisim à præcedentibus intellexisse. Et qui hæc asseuerat (Deus) & contestatur se fa- D
cturum, est in cœlo, neque mentiri potest. Malo referatur ad arcum cœlestem.

a *Gen. 9. v. 13*

b *Gen. 1. v. 14*

C

38 *Et despexisti*. Hebraicè abominatus es, sine *Et*, Nam omnia sunt Asyntheta vsque ad vers. 48. ad vehementiam. *Disiulisti Christum*. Quem semen Dauidis suprà [c] vocauerat, nunc appellat Christum: ad quod docendũ Septuaginta sic transtulerunt. Alioqui ad verb. *Iratus es cum Christo tuo*, id est, contra Christum tuum. Neque enim puto Dauidem significari. Hic incipit querimonia, obliquè Deum perstringens, & fidem eius interpellans. Nam qui tantis laudibus extulerat fidem Dei,

c *Vers. 36.*

nunc

A nunc anxiè conqueritur, omnia contrà accidere, quàm ille promiserit.

39 *Euertisti testamentum serui tui, καταστρεψας*, promissionem illi factam peruertisti, perdidisti, rescidisti fœdus cum cultore tuo initum, per Assyrios, Babylonios, Persas, Antiochos, Romanos. Mendosè in aliquibus exemp. *Auertisti. Sanctuarium eius.* Hebraicè נזר *Nizro* coronam, diadema eius: vt hoc pertineat ad regiam dignitatem Dauidis. Interim quoniam religio est gloria & decus populi, sic etiam possit intelligi cum Septuag.

B Hinc [a] *Tradidit pulchritudinem sine gloriam eorum in manus inimici*, de arca fœderis. a *Psal. 77. v. 61.*

40 *Destruxisti sepes eius*, septa & munitiones eius rupisti. Alludit ad allegoriam de vinea [b]. *Firmamentum*, firma eius præsidia & arces in formidinem & pauorem posuisti, nempe vt in illis formidaremus & terreremur, vt illa non existimaremus satis munita & firma ad nos tuendos, vt etiam in illis nos pauor, terror & formido occupet. Metonymia, firmamentum formidans & pauidum, id est, imbecillum, quod nos reddit pauidos, in b *Psal. 79. v. 13. 14.*

C quo formidamus præ eius infirmitate. Quo tropo mors apud nostros poetas dicitur pallida, & pauida. Adde munitionibus, quibus olim erant tuti, destructis, iam formidare, vel esse in formidine. מחיתה *Mehitta*. & terrorem & confractionē significat. Vnde etiam verti potuit: Posuisti munitiones eius confractionem, id est, in ruinam & destructionem.

42 *Exaltasti dexteram*, vires hostium.

43 *Auertisti adiutorium gladii*, retrò vertisti, & in fugā eos, qui eius gladium adiuuabant, qui ei in bello aderant. צור *Tsur* præter petram, id est, auxilium, aciem

D significat. Quare hæc possit esse Metaphora, Retudisti aciem gladij eius, debilitasti eius potentiam. *Auxiliatus ei.* ad Verbum subleuasti eum.

44 *Destruxisti eum ab emundatione*, à sanctuario, in quo emundabamur per sacramenta, & rem diuinam, à puro templi & religionis vsu, à legis cultu. R. Ataiá. Alij, à splendore & dignitate regni eius. Maiestatem regiam cessare fecisti. Sed præstat *Sedem eius*, thronum regni designare: *emūdationem*, Sacerdotiū: vt eodē vers. vtraque dignitas & sacra & regia tangatur. *Collisisti*, ca-

c *Vers. 17.* dere fecisti, deiecisti regnū eius in terrā. Vide suprà [c]. Hoc autē quæri possūt Christianę Ecclesię ab hęreticis

& Mahometanis occupatæ. Nam ſedes Chriſti, ſiue Dauidis per hos duos magiſtratus propriè ſtat, vigétque in terris. A

45 *Minoraſti dies temporis eius.* Alij, Adoleſcentiæ eius. Nam vox עלום *halum*, vtrumque ſignificat, decurtaſti dies eius meliores, effeciſti, vt præ malis citò, & ante tempus conſeneſcat, nec fruatur tempore iuuétutis deſtinato. Queritur regnum, quod perpetuum fore promiſerat, dum adoleſceret, extingui, vt iuuenis abripitur immatura morte. *Sela.*

46 *Vſquequo Domine auertis*, te ſub. Hebraïcè תסתר *tiſſather* abſconderis. Quouſque auertis te ab auxilio nobis ferendo? Abſcondi dicitur, quoties opem ſubtrahit. B

a 4. Catilin. 47 *Memorare*, memento, recordare, vt apud Cic. [a] *vt ſui oblitus alij memoretur*, id eſt, alterius meminerit. Nam *alij* eſt genitiuus antiquus. *Subſtantia*, ſubſiſtentia, firmitas, id eſt, vita, duratio. Memento quàm tenuis ſit mea firmitas & natura, quàm modica duratio vitæ meæ [b], vt nihil ſit opus ad eam te alias calamitates addere. Iram Dei deprecatur aliquot argumentis. Vnde Hebraicè *Recordare ego quanti ani* (ſim) id eſt, quàm paruo tempore ſim victurus, quàm breuis ſit vita mea & fragilis. Aliqui de ipſa ſubſtantia, ſiue materia, & compoſitione corporis noſtri, vt ſit illud Iob [c]: *Memento, quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me*, q. d. Memento me conſtare ex luto & limo terræ, vt proinde me mox oporteat in puluerem diſſolui [d]. Sic Chald. *Recordare, quòd creatus ſum de puluere. Nũquid.* q. d. etiam. Affirmant enim Hebræa. (Et recordare) in quanta vanitate creauiſti omnes filios hominũ, quàm vanos nos qui ſumus filij Adam ſiue hominum creaueris, quàm miſeros & infelices. *Vanè*, infirmè, miſera ſorte, infœlici cõditione & obnoxia multis malis & caſibus, שׁאר *Sau* vanitas, mendacium, nihilum. Ita *vanè* hic ſignificat vanum ſtatum, fluxũ & inſtabilem, non fruſtrà vel temerè. Neque enim Deus quicquam facit, aut cõſtituit fruſtrà.

b *Vt Pſal. 38. verſ. 6.*

c *Iob cap. 10. verſ. 9.*

d *Gen. 3. v. 19.*

C

D

48 *Eruet animã ſuam.* (Quis eſt homo, qui) eruet animam ſuam de poteſtate inferi? Alludit ad ſuum tẽpus, *quo nondum propalata erat Sanctorum*, id eſt, cœli *via* [e], Inferus etiam ſignificat totum mortuorum ſtatum. *Cabucha*

e *Heb. 9. ver. 8*

uenaki, exponit de Purgatorio. (Nam & Hebræi, vt docet R. Ioseph Albo [a], illud constanter asserunt.) *Ita, inquit, loquitur Psalmographus, quia* הֻרַצְתָּ לִבְרֹא לְשַׁאוֹל לְמוֹרֶשׁ וְלוּסַךְ לִיבְיוּב הָעֲבִירוֹת שֶׁעָשָׂה עַד שֶׁתִּטָּהֵר וְתַעֲלֶה אֶל מְקוֹם מְנוּחָתוֹ *hotsorech labo lischeol limrok vlzakek lachluch hahaberoth schehaschc had schethertaher vethahale el mekom menuhato .i. Necesse est ventre in infernum, ad deradendum & expurgandum inquinamenta transgressionum, quas fecerit, donec mundetur, & ascendat in locum quietis sue.* Hic *Sela*, vox excitantis ad meditationem nostræ miseræ conditionis. [a] *lib. 4. Iccarim, c. 34.*

B

49 *Vbi sunt misericordiæ tuæ.* Prorogatio promissionum ad excitandam fidem. *Antiquæ*, non nouæ, non huius temporis, sed iam ab antiquo præstitæ patribus. *Sicut*, vel (quas) iurasti. Nam Eclipsis contextus est perficienda per commodam particulam. *In veritate tua*, per tuam veritatem & fidem, per tuarum promissionum firmitatem.

50 *Memor esto opprobrij seruorum tuorum.* Passiuè, quod serui tui sustinent. *Gentium.* Actiuè, quo seruos tuos

C afficiunt. Itaque clarius fuisset versum: *quod continui in sinu meo à multis Gentibus. Quod continui.* Hysterologia. Nam *multarum gentium*, construitur cum relatiuo *quod*, quod quidem opprobrium multarum gentium, id est, (actiuè) à multis gentibus profectum, continui & susceperi quasi intra sinum meum, vel portaui & perruli. נשא *nascha*, portare, tollere, accipere. Opprobrij, quod à tam multis populis perfero, recordare. *In sinu*, in animo, intra me. Metaph. in mentis recessu, quia in corde, tamquam in sinu, dolorem celamus.

51 *Quod exprobrauerunt inimici.* In ablatiuo etiam hic

D clarius versum fuisset: *Quo exprobrauerunt*, &c. *Commutationem*. Appositorie. Quod opprobrium exprobauerunt, nempe commutationem Christi tui, id est, te mutasse sententiam de promisso Christo exprobrãt, quòd non aduenerit. Vocem עִקְּבוֹת *hikkeboth* variè exponunt, tarditates, dilationes, extrema, vestigia, itinera: propriè calces & vestigia. Septuaginta ἀντάλλαγμα, commutationem, ad sensum appositissimè, vt non tantùm respiciatur ad tempora antiqui testamenti, sed etiam ad nostra, quibus Mahometani nobis exprobrãt Deum

Mahometanorum in nos exprobratio.

commutasse Christum suum cum Mahomete, vt quia mundus per Christi miracula ad veram religionem non potuit adduci. (Ita enim isti nugantur) ad eam Mahometis gladio perducatur. Hinc R. Anonymus: *Exprobrant vestigia siue gressus Christi tui, cùm vocât tardigradum, vel loripedem & claudum: dicunt eum habere crura fracta, calces læsas, pedes enervatos, vt qui nondum venerit, aut venire possit.* Sic nos fusè irrident, quasi frustrà Christum liberatorem expectemus, cuius vestigia & pedes numquam visuri simus. Mirum per Christum Gnosticos hîc Dauidem intelligere, ac mysteriis esse iniquiores, quàm Iudæos. B

52 *Benedictus*, sic se colligit, ac patienter, & cum gratiarum actione omnia de manu Domini se excipere declarat. *Fiat, fiat*, ad confirmandam benedictionem, quòd de promissionibus simus securiores ac certiores. In fonte, אמן ואמן *Amen & Amen*, qualis clausula etiam fuit duûm librorum procedentium, iam duo reliqui aliter claudentur: nempè quartus vnico Amen, quintus & vltimus per Hale-lu-ja. C

LIBER

D

LIBER QVARTVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Inanem & fugacem esse hominum vitam. Proinde Deum orat Moses, vt saltem populo suo reconcilietur, & eorum opera dirigat atque perficiat. Per Christum scilicet.

1 Oratio Moysi hominis Dei. LXXXIX. Heb. 90.

DOmine, refúgium factus es nobis: à generatiône in generatiônem.

3 Priúsquam montes fierent, aut formarêtur terra & orbis: à sæculo & vsque in sæculum tu es Deus.

4 Ne auêrtas hóminem in humilitâtem: & dixîsti, conuertímini filij hóminum.

5 Quóniam mille anni ante óculos tuos tamquam dies hestêrna: quæ prætériit.

6 Et custódia in nocte: quæ pro níhilo habêntur, eôrum anni erunt.

7 Manè sicut herba tránseat, manè flóreat & tránseat: véspere décidat, indûret, & arêscat.

8 Quia defécimus in ira tua: & in furôre tuo turbâti sumus.

9 Posuísti iniquitâtes nostras in cõspêctu tuo: sæculum nostrum in illuminatiône vultus tui.

10 Quóniam omnes dies noſtri defecêrunt: A
& in ira tua defécimus.
11 Anni noſtri ſicut aránea meditabûntur:
dies annórum noſtrórum in ipſis, ſeptuagînta
anni.
12 Si autem in potentátibus octogînta anni:
& ámplius eórum, labor & dolor.
13 Quóniam ſuperuênit manſuetûdo, &
corripiêmur.
14 Quis nouit poteſtátem iræ tuæ: & præ B
timóre tuo iram tuam dinumerâre?
15 Déxteram tuam ſic notam fac: & erudî-
tos corde in ſapiéntia.
16 Conuértere Dómine vſquêquo? & de-
precábilis eſto ſuper ſeruos tuos.
17 Replêti ſumus manè miſericórdia tua: &
exultáuimus, & delectâti ſumus in ómnibus
diêbus noſtris.
18 Lætâti ſumus pro diêbus, quibus nos hu- C
miliâſti: annis, quibus vídimus mala.
19 Réſpice in ſeruos tuos, & in ópera tua:
& dírige filios eórum.
20 Et ſit ſplendor Dómini Dei noſtri ſuper
nos, & ópera mánuum noſtrárum dírige
ſuper nos: & opus mánuum noſtrárum di-
rige. D

1 *Oratio Moyſis.* Precatio à Moſe condita, & in hunc librum relata, vt etiam docet D. Hieronymus[a], quam vndecim Pſalmis conſtare tradit R. Selomo [b], id eſt, hoc & decem ſequentibus. Nam hanc inſcriptionem cunctis illis, communem eſſe volunt. Ante Dauidem videlicet, extabant multi Pſalmi, in re diuina à Sacerdotibus vſurpati, vt hic & decem ſequentes à Moſe confecti. (Nam hæc inſcriptio his etiam decem communis

a *ad Cyprianum.*
b *Exod. 39.*
Pſalmi aliquot ante Dauidem extabant.

A munis videtur, quoniam sunt αὐτοσχέδιοι quantum ad Auctorem) item illi magna ex parte libro 2. suprà positi, quos tres filij Choræ, eius tempore, in deserto conscripserant. Nec probo, qui hunc sic inscriptum aiunt, quòd Dauid ad Mosis imitationem originem humanæ fragilitatis in eo depingeret. Canit quidem creationem, itémque Christum, réspue eius, id est, recreationem, sed quid hoc ad inscriptionem? Nobis assentitur Chaldæus: *Oratio*, inquit, *quã orauit Moses Propheta Dei, quando peccauerunt filij Israel in deserto. Respondit, & sic dixit: Domine*, &c. Porrò totus hic liber
B quartus ferè est de Christo, & rebus Christi. *Viri Dei*, sic dicitur alibi [a]. Minister enim veteris Testamenti fuit, & noui Prophera. Augustinus Virum Dei appellat Scriptura Prophetam b. Vnde Chald. *Oratio, quam habuit Moses Propheta Domini.*

a *Deut.33. v. 1.Ios.14. v.6. Hebr.3.v.5.*

b *4.Regum 1. v.9.*

2 *Domine refugium.* מעון *Mahon* habitaculum tutum. Sic in tempestate, tecti vel petræ quærimus refugium. *A generatione in generationem*, perpetuis & continuis sæculis.

3 *Priusquam montes.* Ante constitutionem omnis creaC turæ (per Synecdochen) ante omnes res procreatas: temporáque sæcularia. Montes enim Deus condidit initio rerum, quando aquis terram magna sui parte nudauit. Etsi alij malint terram initio fuisse planissimam: deinde in diluuio, motuum & quassationũ vi in montes & valles disruptam. Orditur à Dei laude. *Terra*, ארץ *Erets* etsi de vniuersa terra enuncietur, siue habitata ea sit, siue non, hic tamen de inhabitata, deserta & inculta tantùm, quia sequitur תבל *Tebel*, siue Orbis. תבל *Tebel* enim proprie ea pars, quæ habitatur, οἰκουμένη Græcè. Sic Latinè orbis accipitur apud Horatium [c];
D

c *li.1.oda.12.*

Te minor latum reget æquus orbem,
Tu grauis curru quaties Olympum.

Opponit Olympum à Ioue gubernatum orbi recto à Cæsare. Hic autem obserua in hac lingua genus denominare partem deteriorem, cùm apud nos à meliori fiat denominatio. *Tu es Deus.* Hysterologia. Tu Deus es. O Deus, tu subsistis, extas ab omni æuo, citra vllum temporis principium. Verbum Substantiuum sumitur ὑπαρκτικῶς, non copulatiuè, pro extare, existere. Neque enim Deus refugium fuit nostrum ante mundi

constitutionem, cùm nondum essemus, sed ab æterno & semper extitit. *A seculo in seculum.* Periphrasis æternitatis Poëtica. A

4 *Ne avertas hominem.* Narratio incipit. Ne nos inducas in mala, & res aduersas. Etsi alij humilitatem intelligant peccati, & damnationis. *Ne avertas.* Compositū pro simplici, vt esset expressior Antithesis cum Paronomasia, *avertas. convertimini*, vt Græcè, ἀποστρέφων. *interp* שוב. & Hebraicè, תשב *Tashob.* שובו *Shubu.* Ne vertas, ne redigas hominem ad tenuitatē, calamitatem, abiectionem, miseriam. *Et dixisti.* Et pro *qui*, vt alibi è Kimhi in Michlol: vel pro *quia*. è Chrysostomo. B Qui dixisti, Conuertimini. Qui monuisti, vt conuerterentur homines, ne hominem delicias in humilem statum, ne eum deprimas & affligas, ne malis absorptus non possit conuerti, & ad te redire. Hîc Sept. R. Ioseph & R. Anonymū malo sequi, quàm recentiores ineptiùs ista explicantes. Hebræa affirmātur quidem enunciantur, sed eandem sententiam reddunt ob particulam aduersatiuam, *& tamen.* Vertis hominem ad tenuitatem, & dicis (*& tamen dicis*) conuertimini filij hominum. q. d. Cùm iubeas hominem cōuerti & resipiscere, ne eum C ad has miserias redigas, quibus obrutus, non est probabile eum mentem adiecturum ad resipiscentiam. Sic

a *Micheæ 5. verſ. 2.* apud Michæam[a]. *Bethlehē parvula es in principibus Iuda. & (& tamen) ex te exibit dux, qui regat populum meū Israel.*

b *2. Cap. v. 6.* Nam hæc affirmans huic neganti apud Matthæum b, ob eandem causam respondet, *Bethlehem nequaquam parvula es in principibus Iuda. Ex te enim exibit dux, &c.* Possit etiam suspicari aliquis, אל *al*, præcedentis versus finem Septuag. in huius principium contulisse, ac legisse אל *al.ne*, non אל *El*, Deus. Quæ qui non adu- D erterunt, monstra interpretationum huc cōuexerunt: vt, *reducis homines vsque ad fœtentem, & deinde dicis, reuertimini in pulverem, è quo vos effinxi.* Et, *Reducis homines in pulverem, & deinde dicis, reuertimini in verum naturam: vt filij humanum genus prole perpetues.* Quasi sit querela de rerum vicissitudine.

5 *Quoniam mille anni ante oculos*, Ratio superiorum. Ne humilitate afficias homines, quoniam sat per se sunt humiles & abiecti. Vt enim viuant mille annos, mille anni illi sunt fluxissimi, quoniam tandem finien-

tur,

A tur, ac ante oculos tuos non pluris sunt, quàm dies hesterna, quæ præteriit, & custodia in nocte, i. excubiæ nocturnæ, quæ fluũt celeriter, dum paulò pòst aliæ aliis succedũt. Sunt enim quaternæ, tribus horulis dumtaxat constantes. Metaph. à militia, cui optimè comparatur vita nostra, maximè quantum ad vigilias militares, & quidem nocturnas, quoniam omnia hîc tenebris & obscuritate errorum, insciticæ, calamitatis plena sunt. *Mille anni*, quibus ponamus eum posse viuere. *Ante oculos tuos*, tua æstimatione & iudicio. Alij ante tuam æter-
B nitatem, si cum æternitate tua comparentur.

6 *Et custodia in nocte.* Secunda hæc similitudo iungenda cum superiore versu sicuti indicauimus. Vnde & hîc Masoretæ clauserunt periodum per Soph pasuc. *Quæ pro nihilo.* Hysterologia. sic enim ordinandum. Eorum anni erunt ea, quæ pro nihilo habentur: nempè, vt in Hebræo exponitur, velut aquæ fluxus & somnium, id est, eorum anni pro nihilo habebuntur, nihili æstimabuntur præ fugacitate. Dumtaxat sequuntur sensum. Nam ad verbum, vt attigimus, inundasti eos, somnium *Hominũ vilitas quanta.*
C vel somnus erunt: vt comparetur fugacitas vitæ, fluminum rapido fluxui, quæ cum impetu feruntur, ac velociter abeunt. Deinde somniis, quæ ab expergefacto aufugiunt, & quasi fumus, qui dissoluitur in aërem, euanescunt: Denique sequẽti versu herbæ, quæ manè rore vegetata viret, ac vesperi flaccescit. Potuerunt legere, זרמתן *Zirmathan.* Nominaliter, Bulla eorum anni erunt. Nam שנה *Shana.* & annum, & somnũ designat. Bullæ autem sunt de eorum genere, quæ pro nihilo habentur, secundum paræmiam, *Homo Bulla.* Nec nouũ, vt
D affixũm siue pronomen iunctũ sit cum nomine זרמה *Zirmá*, non שנה *Shaná.* Nã Poëtæ Hypallagẽ vsurpãt.

7 *Mane transeat*, abibit, peribit, euanescet sicut herba, quæ sole vehementiùs percussa exarescit. Imperatiua pro futuris Indicatiui, transibit, florebit, decidet, indurabit, arescet. Alij, mutabit, id est augescet, adolescet, incrementum sumet, quòd Hebraicum חלף *Halaph.* mutare interdum significet, vt illud [a] *Si successum fuerit. & adhuc mutat.* id est, Hieronymo scitè interpretante, [a] *Iob 14.v.7.*
rursum virescit Hinc Kimhi hoc loco, *Innouabitur*, exponit, & Chald. *Mane floret & augescit. Induret*, Absolutè, indurabitur exhausto vigore, & succo naturali, vt

fit in sentibus. Hebraicè יִמָּרֵלְ *iemolel*, exscindetur. i. A
resecabitur, vel peribit. Nam vtroque modo Rabbini
exponunt. Ita enim homo in iuuentute tamquam ætatis flore, paucis annis viget. Cùm ad maturã peruenit, curis, negotiis, ærumnis affligitur, móxque post multos labores moritur. Vide Nazianzenum [a]. Hic autem ordo declinationis humanæ attingitur. Primum decidit, ac collabitur virile robur & vigor, deficiente naturali calore: Deinde induratur semile corpus exhausto succo: denique exiccatur, penitùs aresceit, redigitur in puluerem.

a *In funere Cæsaris fratris.*

8 *In ira populos consumes.* per tuam iram consumimur, B
in vindictam inobedientiæ nostræ. Tu enim in statu originario sic nos constitueras, vt possemus non mori. Possit etiam referri ad peccata nostra quotidiana, quæ Deus celeriore morte vleiscitur. Sic docemur has vitæ necessitates esse pœnas nostrorum scelerum, ac Dei in nostra peccata irã esse causam, cur tam multis ærumnis simus obnoxij. *Turbati sumus.* Symmachus & Aquila transtulerant, Accelerauimus (celeriter abimus ex hac vita.) Primùm membrũ aliqui referunt ad defectionem corporis, quam ex iræ Dei vindicta in hac vita sustinemus: alterum ad animi perturbationem exorientem è C
contemplatione furoris Dei in venturo iudicio.

Peccata nostra caussæ sunt ærumnarũ & miseriarũ nostrarũ.

9 *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* ne te effugiant, & vt eas punias. *Sæculum nostrum.* (Er) sæculum nostrum. Vitia nostri sæculi & vitæ nostræ acta, Metonym. (posuisti, per Zeugma) in illuminatione vultus tui. i. ante lumen vultus tui, ante oculos tuos claros & limpidos. Ea habes lucida & notissima. Ea recordaris & punis [b]. In vtroque hemistichio idem ait per Epexegesin. Græcè Sæculũ est Nominatiui casus, ὁ αἰὼν: tumque subaudiendum verbum *est*, intellectu eodem: vbi D
aliqui sæculum pro curriculo ætatis singulorum accipiunt. Sed præstat esse Asyntheton inter duo, & in Accusatiuo *Sæculum* accipere. Masoretæ legunt עלמנו *halmmenu*, non עולמנו *holaménu*. Ex quo alij interpretantur *Abscondita nostra*, vt sit Antithesis. Peccata, quæ existimauimus esse occulta, posuisti in lumine vultus tui. Alij, *Adolescentiam.* Verùm in hac etiam forma sæculum significare possit. Adde omnia eodem recidere, vt Hieronymus [c] docet. *In illuminatione vultus tui.*

b *Vt Ps. 102. vers. 12.*

c *Ad Cyprianum.*

A *tui*, coram vultu tuo lucidissimo. Ad verbum *ad luminare vultus tui.* Quasi vultus Dei de seipso lumen diffundat, per quod rem extrà positam, & obiectam sibi perspicuam faciat, non vt creatus oculus, qui res in tenebris, vel extra se positas cernit per alienum lumen, Solis puta, vel lucernæ. Sic docet Deum aliter cernere, quàm nos. Nos per receptionem tam luminis, quàm specierum à rebus obiectis manantium, siue aliquid emittamus ex oculis, vt Platoni placet, siue nihil, vt Aristoteli, qui recipiendo dumtaxat visionem fieri censet. Deus per sese & suam essentiam, siue vultum, quasi *Deus res quomodo videat.*

B emittendo radios in res ipsas. Nullo enim lumine alieno indiget, vt nos noströque omnia conspiciat & discernat, nec opus habet vlla illuminatione vel Solis, vel lucernæ, cùm sit sibimet lux clarissima, cuius oculi sint sole ipso clariores, atque radiantiores.

10 *Defecimus*, consumimur. בלינו legerunt *Kalinu* in Kal, Masoretæ in Piel, בלינו *Kilinu*, vt cum sequentibus necterent. *Consumpsimus annos nostros sicut loquelam.* Quod non magni refert.

11 *Dies nostri sicut aranea meditabuntur*, tamquam tela araneæ, quæ facilè perit & consumitur. Item sicut aranea,

C quæ ad texendam telam, è qua tenuem victum sibi venetur, se euiscerat & exhaurit, adeò vt citiùs ante tempus exhausta deficiat: ita nostri anni pereunt inutiles, laborioſi, & malorum pleni. Similitudo literæ Hebraicæ non variat sententiam, *Sicut loquela, sicut dictum, vel meditatio.* (הגיח *Hegue* vtrumque) dicto cogitationéve ocyùs anni nostri consumuntur. *Meditabuntur*, passiuè, æstimabuntur: Pro aranei tela reputantur, Chrysostomus & Theodoritus. Aliqui, quòd Græcè sit ἰμελίζωνται, *Meditabantur* (vbi tamen lego μελετῶνται) in-

D terpretantur per Prosopopœiã actiuè. Non enim annis nostris conuenit meditatio secundum Aranei similitudinem, sed nobis, in hanc sententiam. Nos in annis nostris meditamur, sicut Araneus (fraudes, vanitates, prædas, res omnes noxias.) Eius enim studium omne animalcula innocua venari & interimere: eius opus nihil est aliud, quàm laqueus & rete: quod tamen est valdè fragile & vanum, interdum etiam tevéri pernicioſum. Nam post telam confectam faciliùs comprehenditur & necatur, dum scopa circumducta, è tela ipse, veluti è

Aranea tela sunt nostra opera futilia.

suo ædificio, fugatus, mox calcatur & perit. Sic nos vi- A
uendo telam aranex ordimur. Nam post opera nostra
vana & futilia minus tuti sumus & securi: breui etiam
celeritérque perimus. Sed hæc Hebræo non respondent,
in quibus simpliciter *Anni nostri sunt loquela sue meditatio* (sunt, æstimantur vel quid simile.) Sermo enim
prolatus mox euanescit, volans irreuocabile verbum.
Nisi חגה *Hagi.* vsu veteri sit Aranea. q. meditabundũ
animal & malitiosum, vt fortasse apud Iob [a], & Eze-
a *Iob 17. v. 2.* chielem [b] apud Chaldæũ Paraphrastẽ, vbi vulgò car-
b *Ezec. 2. v. 10.* duus vel vrtica. Chald. *Sicut vapor erit nostri in hy-me. In ipsis.* Hebraismus, quo antecedens demonstratiuo præ- B
ponitur in diuerso casu: pro, In ipsis diebus annorum
nostrorum (sunt) septuaginta anni. Ætatis nostræ spa-
cium terminatur Septuaginta annis, aut si sit firma va-
letudo, octoginta. Symmachus tamẽ verterat, ὁλόκληρος,
toti, vniuersi. Chald. *dies annorum nostrorum in hoc mundo septuaginta anni fortitudinis. Et si in fortitudine, octoginta anni, & multiplicatio eorum labor & falsitas, quoniam celeriter transierunt, & volant in pulverem.*

12 *Si autem in potentatibus*, simus sup. vel sint dies nostri. (Est enim Eclipsis.) *In potentatibus*. in potenti &
firma corporis constitutione & valetudine, in natura
viuaciore & valentiore. *Et amplius*, Hebraicé, *Et robur eorum labor & dolor.* Quod duobus modis exponitur. C
Primò, & simpliciùs cũ Septuag. & Hieronymo. Quic-
quid vitæ vltra hos annos relinquitur, laboriosum est
& doloris plenum. Nam ob continens defluuium, calo-
rísque natiui, & spirituum imbecillitatẽ, ad extremum
hominis efficæta, ægra, languidáq; est senectus, vt illius
vita sit quasi non vita, sed mors, mortísve expectatio
certa, non vitæ productio. Sic Chald. סוגיהון *sugheheohon, multipl.catio eorum.* Quo pertinet illud Macro-
c *Lib. 1. Som. cap. 6.* bij [c]. *Septies deni anni a Physicis creditur meta viuendi, & hoc vita humanæ perfectum spatiũ terminatur, quod qui si non excesserit, ab omni officio vacuus, soli sapientiæ & studio va-* D
d *In Abeth.* *cat, & omnem vsum sui in suadendo habet, aliorum munerum vacatione venerandus.* Et istud R. Bagbag [d]. Sexagenarius ad senectutem peruenit. Septuagenarius ad שיבה *sebeb*, i. contectam & decrepitam
canitiem. ישיש *iasebeb*, est tertius & vltimus senij
gradus

A gradus congruens silicernijs, quibus imminet sepulchrum. Secundò, Robustissima pars & præcipua eorum annorum octoginta labores sunt & incommoda, quam aliqui iuuentutem interpretantur. Nam *cunctis dies peregrinationis nostræ parui & mali dicit Iacob.t.* pauci & pleni malorum atque ærumnarum. Quod sequi videtur psalterium Rom. *Plurimum eorum labor & dolor.* i. potior pars. Est autem Græca constructio, τὸ πλεῖον αὐτῶν, Latinè, *amplius eis, pars eis.* Amplius vltra illos annos, reliquũ vitæ, quod supereſt vltra septuaginta, vel 80. annos. Lo- a Gen. 47. v. 9

B quiter autem secundum communem naturæ cursum iam è tempore quartæ ætatis mundi, siue Mosis, qui huius Psalmi est conditor, vel certè argumenti positor. Nam cùm Patres diu antea viuerent, tandem accisus est terminus humanæ vitæ ad ann. 70. vel ad summum 80. paucis centum attingentibus b vt crescente homi- b Ecc. 18. v. 8.

num malitia, simul & eorum anni decreuerint. Loquitur item de periodo, qua in firma valetudine, statu, vigore poterat hominis natura tum permanere absque *Vitæ humanæ conditio.*

C vitæ incõmodis, per optimam sensuum & membrorũ functionem, quod vix hodie contingit anno quinquagesimo, ne in firmioribus quidem. Quicquid enim hodie viuitur, in quo vita sit delectabilis, 50. ad summum 60. annorum spacio comprehẽditur. Adeò hodie celeriùs senescimus, periodo humanæ vitæ continuò deficiente, magisque ac magis defectura, & in dies contrahenda. Ne quis putet hac vltima mundi ætate eandem esse periodum, quæ isto Mosis, vel Dauidis tempore.

13 *Quoniam superuenit.* Hebraicè ad verbum: *Quoniam torsio* (est) *velox, & euolabimus.* i. quia nos celeriter tondes

D & resecas, euolamus: quia trãsitus noster est celer, auolamus: allusione poëtica, vt cùm apud nostros Parcæ filum vitæ nostræ ducere, & secare memorãtur. Ex quo etiam liquet, quid Sept. appellarint *corripi*, nempe rapi celeriter ex hac vita, & quasi euolare. Anni nostri sunt septuaginta, & ad summum octoginta. Quoniam superuenit manſuetudo (tua ô Domine) super nos, tuáve suauis prouidentia, quę nos hinc corripit, hoc spacium non solemus transgredi. Alioquì si hìc essemus diutiùs, propter incommoda senectutis nimiæ, labores & dolores, hoc non esset viuere, sed quotidiè perire. Ex mã-

suetudine

suetudine tua proficiscitur, quòd tunc corripiamur, id est, hinc euolemus, vel castigemur, videlicet per mortẽ, vt in Græco παιδευόμεθα. Aliqui, Certè nobis cõtinget mãsueta punitio, & castigabimur. *Supervenit*, superè nos venit. Hinc Græcè ἐπῆλθε πρώην ἐφ' ἡμᾶς, post 70. vel 80. annos scilicet. Duo sunt præsertim, quæ vitam hanc reddunt in senio miseriorem, malorum multitudo, & vitæ brevitas[a]. *Exiguum est & cum tædio tempus vitæ nostræ.* Ab iis liberamur. Deo nos ad se per mortem misericorditer vocante.

a *Sap. 2. v. 2.*

14 *Quis novit potestatem.* Exclamatio querula propter iram Dei tam acriter & acerbè in posteris vnum Adæ peccatum punientis. *Potestatem*, vim & magnitudinem. *Præ timore tuo*, præ pauore tui, propter tui metum, Quia tu es valde pauendus & formidabilis. q. d. Tu vsque adeò times, vt nulli liceat dinumerare iram tuam, & expendere eius magnitudinem. Metus vehementior obstupefacit, & obtundit animos, nec sinit considerare quæcũque ab ira geruntur. Ad verbum *secundum timorem tuum*. Et quidem Græcè, ἀπὸ τοῦ φόβου σου ἀπὸ *timore tui*. Sed ἀπὸ, *præ*, apud Septuag. è linguæ Hebraicæ proprietate, in qua מן, *à, ab, præ*, vt ב, *Oculi mei languerunt, ἀπὸ* b *Psal. 87. v. 10.* c *Heb. 5. v. 7.* *πτωχείας, præ inopia.* Et apud Paulum d *Exauditus est ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, præ sua reverentia*, id est, quia plurimùm Patri erat venerabilis & obseruandus. Ex quo miserè Beza illum Pauli locum ad Calumi hæresim de desperatione Christi ob Dei iudicium torsit ad Castalionẽ d, primùm negans ἀπὸ significare *pro, præ, propter*. Deinde εὐλάβειαν, accipiens pro pauore & metu, cùm significet reuerentiam & venerationem, vt in Liturgiis Græcis, μετ' εὐλαβείας, è qua apud Synesium εὐλαβέστατος, reuerendissimi. Vel *præ*, suprà, pluspuam, maiorem timore tui, pluspuam est tui pauor, Gall. *qui peut cognoistre, que tu es plus cholere, que craint & redoubté?* De eo, qui videtur mitis, propterea que non multùm timetur, cùm tamen sit valdè iracundus & terribilis: quasi dicat, Quis nouit percipere tuam iram, quæ maior est, quam quis putet & credat? quæ maior est, quàm tu vulgò timeatis? Vel *Præ*, pro, secundum. Secundum timorem tui, quantus est tui timor, secundum quod es formidabilis, secundum timorem, quo tu es ob iram tuam pauendus, q. d. Quis ita cognoscit indignationem

d *Pag. 207. 208. 209. Beza impiùs impiè Paulu interpretatur*

nem tuam, vt te sic timeat, quemadmodum oportet tam terribilem metuere Dominum? Timorem interpretantur Rabbini reuerentiam, venerationem, & cultum Dei. Quis nouit comprehendere maiorem iram tuam esse, aut certè tantam, quanta est tui reuerentia: quantùm tu timeri debes, quantùm tu es formidabilis & verendus. q. d. Tua ira est maxima. Nam tam latè patet, quàm timor tui, Anonymus. Kimhi aliter: Quantum quisque te timet, tantùm iræ tuæ ex-
B peritur, vt queratur cruces maiores esse sanctioribus propositas, & exaggeret iræ diuinæ magnitudinem, querula exclamatione. Sic & *prꝛ*, propter significabit. Propter tui timorem & reuerentiam, hoc ipso, quòd tu timearis & colaris. Verùm hæc explanatio ex eo proficiscitur, quòd posterius hemistichium intelligatur per se, & absque interrogatione. *Et prꝛ timore tuo ira tua* (est.) Vti in vnoquoque est timor & cultus tui, ita sæuit indignatio tua in præsenti sæculo. Quem enim diligis, castigas, ne in futuro damnetur. Non enim corripis, vt occidas, sed vt
C corrigas. *Tuo*, tui passiuè, vt apud Malachiam [a]. *Si ego* a *Mal. 1. v. 6.*
Dominus, vbi timor meus? id est, mei, non quo timeo, sed quo timeor, siue timeri debeo. *Dinumerare*, metiri, comprehendere, habere in numerato, perfectè scire. Masoretæ aliter interpungentes, hoc verbum iungerunt cum sequentibus, Dinumerare dies nostros sic notum fac. Doce nos numerum dierum nostrorum, vt sciamus, quid nobis desit, & nos præparemus ad fœliciter & sanctè moriendum, addicamus cor sapientiæ, resipiscamus, vel sapientiores efficiamur.

15 *Dexteram tuam sic notam fac.* יְמִינְךָ *Iemínò*, vel
D יְמִינֶךָ *Iemínach*, per Caph: Masoretæ יְמֵינֵי *Iamenu* (dies nostros.) *Sic.* Illatiua particula. Itaque. ergo in hac misera nostra conditione fac notam nobis (vnde Græci interponunt ὡς) tuam dexteram, potentiam, misericordiam, opem (Metonym.) *& eruditos corde in sapientia*, (notos fac, per Zeugma.) Fac quoque veros Prophetas & Doctores cognoscamus, ne falsis & insipientibus nos præbeamus seducendos, fac in sapientes & pios incidamus, non in hæreticos, non in atheos, non in phrophanos, & rerum diuinarum cõtemptores: iuxta Rabbinos, qui נָבִיא *nabi*, non κατ' ἐξοχὴν, nõ Prophetam,

phetam:ſed ad verbum *Venire faciemus*, exponunt: Et afferemus cor ſapientiæ,vt afferamus cor ſapientiæ,vt afferamus mentem ſapientem,oſtẽde nobis tuam dexteram,vel dierum noſtrorum finem.E mortis conſideratione ſapimus.cauti & prudentes efficimur: vt à malo declinemus,& bonum operemur. A

16 *Convertere Domine vſquequo*,reconciliare, placare, redi ad ſoliram miſericordiam.*Vſquequo*? Apoſiopeſis, iratus eris,vel quid ſimile.Chald. *Vſquequo aſſi get nos? Deprecabile*,placabilis,exorabilis, propitius. Hebraicè propriè pœnitentia ducâre, pœniteat te.Rectè Chald. *Convertere à malo,quod minatus es te facturum populo tuo,* Aliqui.Conſolare ſeruos tuos & cultores. B

17 *Repleti ſumus* שבענו *Sabanu*, in præterito Kal. Maſoretæ שבענו *Sabbchénu*,in Imp. Piel, cum affixo:Reple nos,ſatia nos.*Manè*,maturè,opportunè, citò, tempeſtiuè.Hieronymus putat ad ſpem reſurrectionis, & æternæ vitæ præmia pertinere,quaſi matutina miſericordia ſint.

18 *Lætati ſumus*.שמחנו etiã hîc in præterito *Shamachnu*,Maſoretæ vt ſuprà,שמחנו *Shamebenu*,lætifica nos:vt ſit precatio,non narratio.*Pro diebus*,pro numero dierũ,pro magnitudine malorum,quæ diebus & annis præcedentibus pertulimus. Vnde Hebraicè בימות C *Chimot* iuxta dies. *Annis*. (pro)annis,repetita Præpoſ. per Zeugma.

a *Exod.39.v.43.*

19 *Reſpice in ſeruos tuos*.His duobus verſibus,tamquam formula conſecrationis, vſus traditur Moſes ad benedictionem populi,& tabernaculi recens à ſe perfecti[a], vt illic R.Selomo.docet. Hebræa nõ admodũ variant: *Videatur ſuper ſeruos tuos opus tuum*(tuæ redemptionis & liberationis.)*Et dirige*. חדרך *Hadrech*, à דרך *Darach*, in Hiphil,dirige,in rectam viam duc eorum filios,eſto eorum dux. Maſoretæ חדרך *Hadarechá*,ab חדר *Heder*,vt Caph ſit affixum. *Et decus tuum ſuper filios ipſorum* (videatur.)Tua gloria & maieſtas eis appareat & affulgeat.Senſus eodem recidit. D

20 *Et ſit ſplendor*,fauor,gratia. Alij, æterna fœlicitas, vt Chald. *Sit dulcedo paradiſi delectarum à conſpectu Domini Dei noſtri ſuper nos, & opera manuum noſtrarum proſperentur. Prapara verba legis ſuper nos, & opera manuum tuarum præparentur ab ipſa*. Hebraicè נעם *nebam.t.* iucunditas

A cunditas, dulcedo. *Dirige*, Hebraicè כוננה *Chonena* firma, perfice, perage, vt quicquid manibus nostris agimus, fœliciter succedat. Iuua & fortuna actiones nostras, & dispone, vt rectæ sint. Locus contra Pelagianos de gratia.

Gratiæ commendatio cõtra Pelagianos.

ARGVMENTVM.

Ab omnibus periculis & hostibus esse securos, qui sunt in Dei tutela.

1 Laus cantici Dauid. XC. Heb. 91.

B

QVi hàbitat in adiutório Altíssimi: in protectiône Dei cœli commorábitur.

3 Dicet Dómino, suscêptor meus es tu: & refúgium meum, Deus meus sperâbo in eum.

4 Quóniam ipse liberàuit me de láqueo venántium: & à verbo áspero.

C 5 Scápulis suis obumbrâbit tibi: & sub pennis eius sperâbis.

6 Scuto circúndabit te véritas eius: non timêbis à timóre noctûrno.

7 A sagîtta volânte in die, à negótio perambulânte in ténebris: ab incûrsu, & dæmónio meridiâno.

8 Cadent à látere tuo mille, & decem míllia à dextris tuis: ad te autem non appropinD quâbit.

9 Verúntamen óculis tuis considerâbis: & retributiônem peccatórum vidêbis.

10 Quóniam tu es Dómine spes mea: altíssimum posuísti refúgium tuum.

11 Non accêdet ad te malum: & flagêllum non appropinquâbit tabernáculo tuo.

12 Quó

12 Quóniam ángelis ſuis mandâuit de te: vt A
cuſtódiant te in ómnibus viis tuis.
13 In mánibus portâbunt te: ne fortè offêndas ad lápidem pedem tuum.
14 Super áſpidem & baſilîſcum ambulâbis: & conculcâbis leônem & dracônem.
15 Quóniam in me ſperâuit, liberâbo eum: prótegam eum, quóniam cognôuit nomen meum. B
16 Clamâuit ad me, & exaúdiam eum, cum ipſo ſum in tribulatiône: erípiam eum, & glorificâbo eum.
17 Longitúdine diêrum replêbo eum: & oſtêndam illi ſalutâre meum.

---

1 *Laus cantici Dauid.* Hæc non habentur in fonte, ſed adiiciuntur ex eorum opinione, qui cunctos Pſalmos inſcriptione carentes, vni Dauidi tribuunt.

2 *Qui habitat in adiutorio*, qui Deum habet adiutorem, in eius protectione tutus erit. Qui ſe eius auxilio committit, qui confidit, & conquieſcit in eo, tutus erit ab omni periculo. Hebraicè. *Sedens in latibulo Excelſi, in vmbra omnipotentis pernoctabit.* i. manens, quieſcens, vt apud Lucam [a]. *Vos autem ſedete in vrbe Hieruſalem.* i. manete, quieſcite. *Qui*, ſedet & conquieſcit in Dei excelſi ope, qui ſperat in Dei adiutorio, cóque nititur, in Dei omnipotentis tutela morabitur. i. eum proteget Deus omnipotens ſua vmbra, vt in refrigerio, & expers omnium iniuriarum ſolis. Non ſuccumbet is, quê Deus adiuuat, Sic & R. Selomo. Quo pertinent iſta Chaldæi, *qui collocat manſionem ſuam in ſecreto Altiſſimi, in vmbra nubium gloriæ Dei commorabitur.* Cæteri Rabbini hîc frigent, nec vident *Habitare*, ſiue *Sedere*, ſumi pro quieſcere [b]. *Commorabitur.* Verb. pernoctabit, illic permanebit tota nocte, tamquam in hoſpitio. Illic dormiet ſecurè, nec ſentiet noctis iniurias, noctem illic tranſiget. Nox ſymbolicè tempus eſt calamitatum & malorum.

C

D

a *Luc. 24. verſ. 49.*

b *Pſa. 21. v. 4.*

3 *Dicet*

A 3 *Dicet Domino*, Dicere poterit verè & meritò. Hebr. אמר *emar*, id est, dicam: vt sint verba Dauidis suo exemplo ad sperandum in Domino inuitãtis. Sed quia nihil refert, quis piorum hoc dicat, vt connexio esset planior, & magis perpetua, Enallagen personæ mutarunt Septuaginta. Sic enim vsque ad vers. antepenultimum, quo Deus loquẽs inducitur, Psalmographus pios alloquetur. Alioqui in hoc Psalmo est commutatio Dei ad fidelem, fidelis ad Deum, denique ad fidelem. *Et ex.* Non est in Hebræo, sed Euphoniæ gratia, & ex verborũ

B consequentia adiectum, vt testatur Hieronymus [a]. a *ad Sunniã.*

4 *Quoniam ipse liberauit me.* Mimesis continuatur. Hebraicè te. Ratio istius mutationis proxime tacta. Sic enim omnia deinceps faciliùs cohærebunt. *Laqueo venantium.* clandestinis hostium insidiis, qualibus solẽt vti venatores & aucupes. Augustinus & Arnobius inuisibiles hostes intelligunt, Diabolum, ejúsque Angelos, seorsum percutientes [b]. *A verbo aspero*, à calumnia, maledicentia. Vnde & Symmachus, à sermone calumniarum. דבר per geminum Camets, *Dauar*, verbum, res, negotium: per geminum Segol, דבר *Deuer*, vt

C legunt Masoretæ, pestis. Liberauit ergo me à verbo aspero, à re aspera (vt intelligat quoduis periculum & malum) vel à peste confractionum, à peste noxia & exitiali. Quod aliqui dirigunt ad historiam de peste, tempore Dauidis in populum immissa [c]. Sed iam docuimus huius & nouem sequentium auctorem esse Mosem, non Dauidem.

b *Exod. 12. v. 29. 2. Reg. 24. v. 16. 4. Reg. 19. v. 35.*

c *2. Reg. 24. v. 15. 16.*

5 *Scapulis suis obumbrabit.* Apostrophe perpetua ad hunc pium, de quo hactenus in tertia persona. *Scapulis*, alis suis propriè proteget te. Scapulas maluerunt, vt in

D vtroque hemistichio Metaphora esset diuersa: vna ab auibus, sub quarum alis pulli securi agunt, nec sibi metuunt ab accipitribus: altera ab hominibus latas scapulas & humeros habẽtibus. *Obumbrabit*, obteget, operiet te. Sub latis suis scapulis occultabit te. *Sperabis*, confidenter ages, & tutò, per Metalepsim, securè versaberis. Sic *confidenter* pro securè, apud Ieremiam [d], & *spes*, pro securitate suprà [e]. Hinc Chald. *Vmbra diuinitatis eius obumbrabit tibi, & sub vmbra gloriæ eius securus cõsistes.*

d *Ierem. 33. v. 16.*

e *Ps. 4. v. 10.*

6 *Scuto circumdabit*, sicut scuto, vt scutum. *Circumdabit.* Rectè: quoniam סחרה *Sohera*, clypeum rotundum,

siue parmam significat. Ad verbum, scutum & parma veritas eius (est) fides, siue fidelitas eius erit tibi pro scuto & protectione, teque omni ex parte communiet. *Veritas*, fides, certitudo. *A timore nocturno*, à terriculis nocturnis. A

7 *A sagitta volante.* Epithetum sagittæ propter pinnas volucris & celeris: de subitis & inopinatis malis. *A negotio*, à re: vel per sex puncta, à peste, vt suprà [a]. *Ab incursu.* Hebraïcè מקטב *mikketeb* à lue (quæ) grassatur meridie. Pestem, siue grassetur noctu, siue die, non formidabis. Thalmudici, R. Selomo, & Chaldæus cum nostris קטב *Keteb*, putant esse dæmoniũ sæuissimum, quod vel in meridie grassari audeat, cùm alia noctu potius peruadant, & in tenebris dominentur. *Dæmonio meridiano*, meridie deuastãte, aperto, manifesto, apertè occurrente & grassante: à manifesta sæuitia Diaboli & tyrannorum. ישוד *iashud* per Metathesim potuerunt accipere, ושיר *vesed*. Nam שדים *Sedim*, sunt dæmones, R. Selomo addit דבר *Deber*, & קטב *Keteb*, esse nomina dæmonum, quorum vnus noctu, alter meridie noceat. Docet quicquid contingere possit mali, siue per noctem, siue per diem, siue ex insidiis, siue apertè, minimè nociturum. Nam quatuor pericula enumerat, duo nocturna, & totidem diurna. Chald. *Non timebis à timore dæmonum, qui ambulant in nocte, a sagitta Angeli mortis, quàm emittit interdiu, à morte in tenebris ambulante, à turba Dæmonum in meridie grassantium.* Sic de dæmonibus insidiãtibus, maximè noctu, vt corpora bene pasta, ad libidines incẽdãt, interpretatur Nicetas [b]. B C

8 *Cadent à latere tuo.* Omni ex parte tutus eris. *Cadet.* Absolutè, siue meropassiuè. Occumbent pestilentia, bello, & prædictis aliis euentis. Alij, passiuè, per quamdam transitionem, prosternentur tua manu, vt actio sit pij, q. d. Prosternes plurimos tam ad sinistram, quàm ad dextram, sed multò plures ad dextram, ad quam vis brachij fertur. *A latere*, à sinistra parte & latere. Nam de deteriore nomen generis dicitur. *Non appropinquabit*, Myrias supp. Nam אלף *eleph* & רבבה *rebabah*, mille & myrias sunt singularis numeri, vel distributiuè, vllus è tanto numero, ne vnus quidem. Alij repetunt suppositum è præcedente vers. Pestilentia, vel bellum, vel aliud infortunium, quo cæteri morientur, non propinquabit D

a *Vers. 4.*

b *In Oratio. Nazianzeni de Baptismate.*

A quabit tibi, neque te attinget. In publicis calamitatibus pij seruantur [a].

a *Esa.43.v.2.*

9 *Verumtamen*, verumetiam. *Retributionem*. In malum accipitur, pro pœnis debitis, euersione, vindicta. Sentiens te non frustrà spem tuam in Domino collocasse, quòd impij sint vltionem accepturi.

10 *Quoniam tu es*. Dicendo supp. vt sit Mimesis linguæ consueta. Alioqui nimis abruptè à pio se conuerteret ad Deum, & mox à Deo ad pium. Et retributionem peccatorum videbis (dicendo, vel, & dices,) Quoniam

B tu es Domine spes mea. Sic & R. Selomo, & veteres Rabbini, per eclipsim לֵאמוֹר *leemor dicendo*, vel בִּי אָמַרְתָּ *ki amartha, quia dixisti*. Vnde personam primam, vt suprà, mutare in secundam, ad perspicuitatem poterat. Quoniã Dominus est spes tua, id est, quoniam posuisti spem tuam in Domino. Potest iungi cum sequentibus: Dicendo, dicens, cùm dices tu es Domine spes mea, Altissimum, ô homo, posuisti refugium tuum, q.d. Si in Deum spem & fiduciam tuam coniicias, habes refugium altissimum & tutissimum. *Altissimum*, Græcis

C epithetum Dei non refugij. ὁ ὕψιστον εἶπε καταφυγήν σου. Altissimum posuisti euasionem tuam (ô pie.) Ne quis existimet Altissimum esse neutrius generis, & construi cum Substant. *Refugium*. Est enim masculinum, significans Deum excelsum, vt infrà [b], q.d. In Deo Altissimo & in cælis habitante posuisti tuum refugium, siue refugij habitaculum. At Hebræum עֶלְיוֹן *helion*, vtrumque genus patitur, éstque adiectiuum significãs tutissimum, securissimum, eleuatum, & summotum à periculis. Quare Chaldæus in Neutro accepit: *In altissima mansione posuisti domum habitationis tuæ*. Mox reuertitur ad

D cœptam versus pium Apostrophen.

b *Psal. 91.v. 1.& 9.*

11 *Non accedet ad te malum*. non accidet tibi fortuitò, & citra Dei prouidentiam: non fortuitò cadet. Hæc vis verbi, נָגַע *tenunne. Flagellum*. plaga, calamitas familiam tuam non infestabit. Securitas ad totam tuam domum extendetur.

12 *Quoniam Angelis suis*. Ratio huius securitatis, Angelorum custodia [c]. Quæ etsi non sit simpliciter necessaria ad nostram salutem, vel tutelam, ac ad illam Deus solus sufficiat, vt ad reliqua omnia: ea tamen exigitur, quoniam Deus sic instituit. Hunc scilicet ordinem in

Angelorũ custodia, vt necessaria.

c *Psal.33.v.8. Heb.1.v.14.*

rebus posuit, vt inferiora per media, & media per superiora regi velit. Quamquam non se isti ordini ita alligauit, eum quin plerumque potestate sua absoluta suspendat, ac immediatè pleraque efficiat. *De te.* de tua salute & tutela. Hoc etiam Christo competit. Vsus enim est Christus ministerio Angelorũ in multis. Non quòd eo indigeret, sed quòd Deus sic instituerit. Instituit enim, quemadmodum tradit Dionysius [a], vt ministerio Angelico homines dirigantur, adiuuentur, custodiantur, purgentur, illuminentur, perficiantur. Cuius rei persuasio etiam Paganos imbuit. Nam ex eorum sententia Genius natalis & candidus commemoratur apud Tibullum [b], & Ouidium [c]. *Vita tua*, quocumque perges. Alij, in omnibus actionibus tuis. Alij in tua vocatione. Metaph. variè concipiuntur.

Christus Angelorum ministerio vsus.

a *De cælesti Hierar. c. 9.*

b *lib. 1. ele. 8. lib. 2. ele. 2. & 4. eleg.*

c *lib. 5. Trist. eleg. 6.*

13 *Portabunt*, regent, deducent, & omne auxilij genus tibi afferent, necunde detrimentum, vel minimum patiare. Theod. Ad verbum, Super palmas eleuabunt. Videtur Metaphora à nutricibus, quæ infantes in manibus gestant, ne impingant alicubi. Chaldæus lapidem allegoricè exponit prauum fomitẽ & concupiscẽtiam. Ne fortè impingant ad prauum figmentum pedes tui.

14 *Super aspidem.* שחל *Sahal*, grãdæuus leo. Pardum aliqui interpretantur. *Basiliscum*, פתן *Pethen*, genus serpentis pernicioßissimi. Aspidẽ aliqui. *Leonem* כפיר *képhir*, leo iunior. Neque venenatæ, neque feræ bestiæ, neque diabolus & eius administri vllam vim aduersus te habebunt. His enim dæmones diuersorum ingeniorum indicantur [d]. Quantum ad literam, exempla habentur Dauidis [e], Samsonis [f], Danielis [g], & Pauli [h].

d *Luc. 10. ver. 19.*

e *1. Reg. 24.*

f *Iud. 14. v. 6.*

g *Dan. 6. v. 22.*

h *Act. vlt. v. 5. 6.*

15 *Quoniam in me.* Iam Deum loquentem inducit, & per se promittentem, quæ ipse prædicauerat, vt promissio sit efficacior & solennior. *Speranit*, concupiuit, vehementer amauit, Hebraïcè חשק *hasihak*. *Nomen meum.* Me, vt ferè per totam Scripturam.

16 *Cum ipso sum*, ipsi adero.

17 *Longitudine dierum.* Eum longitudine dierum satiabo in hoc sæculo, & ostendam illi salutem meam in futuro, vt salutem æternam, vel Messiæ, anima ipsius consequatur. Nisi malis totum versiculum ad futurum sæculum pertinere. *Longitudine dierum*, vitã æterna. Vera enim vitæ diuturnitas est æternitas in cœlis. *Salutare meum*,

A *meum*, saluatorem mundi Messiam. Hæc omnia Kimhi. *Ostendam*, non modò videre faciam, sed & præstabo atque exhibebo salutem sempiternam.

ARGVMENTVM.

Deum collaudandum, quòd eius omnia sint magna, malos perdat, bonos seruet.

1 Psalmus cãtici in die Sabbathi. XCI. Heb. 92.

B BOnum est confitêri Dómino : & psállere nómini tuo Altíssime.

3 Ad annunciándum manè misericórdiam tuam, & veritátem tuam per noctem.

4 In decachôrdo psaltêrio : cum cántico, in cíthara.

5 Quia delectâsti me Dómine in factûra tua: C & in opéribus mánuum tuárum exultâbo.

6 Quàm magnificáta sunt ópera tua Dñe: nimis profúndæ factæ sunt cogitatiônes tuæ.

7 Vir insípiens non cognôscet : & stultus non intélliget hæc.

8 Cùm exórti fúerint peccatôres, sicut fœnum : & apparúerint omnes, qui operántur iniquitátem.

9 Vt intéreant in sæculum sæculi : tu autem D Altíssimus in ætêrnum Dómine.

10 Quóniam ecce inimîci tui Dómine, quóniam ecce inimîci tui perîbunt : & dispergêntur omnes, qui operántur iniquitátem.

11 Et exaltábitur, sicut vnicórnis cornu meũ: & senêctus mea in misericórdia úberi.

12 Et despêxit óculus meus inimîcos meos: & in surgéntibus in me malignántibus aúdiet auris mea.

13 Iustus vt palma florêbit: sicut cedrus Líbani multiplicábitur. A

14 Plantâti in domo Dómini: in átriis domus Dei nostri florêbunt.

15 Adhuc multiplicabûntur in senêcta úberi: & benè patiêntes erunt, vt annúncient.

16 Quóniam rectus Dóminus Deus noster: & non est iníquitas in eo.

B

1 *Psalmus cantici*. De Sabbato non huius sæculi, sed alterius, quod totum est Sabbatum, à Leuitis canebatur, R. Selomo. & de rebus Messiæ, quibus omnia erunt quieta & tranquilla, R. Ataiá. Hunc attribuunt Adamo in Babá Bathrá, quem, quia vespera priore Sabbati creatus fuisset, simulátque Sabbatum illuxisset, cecinerit. Sed iam docuimus esse Mosis [a]: aut saltem Mosem, cum in scripta sua relatum Synagogæ tradidisse. *In die*. Hebraicè לְיוֹם *leiom*. i. In diem, vel de die Sabbati, de die, quo cessauit Deus ab operibus suis, & quem benedixit sanctificauítque, vt illo homines opificij mundi beneficium recolerent, & legem suam meditarentur. Hinc infrà [b]. *Quia delectasti me Domine opificio tuo*. Nam reliquis hebdomadæ diebus homo se in suis negotiis occupatiat oportet, vt hoc die totus vacet, & quiescat ad glorificandũ Deum opificem, & ne in meditatione quidem suarum rerum præteritarum, vel consultatione futurarũ operam collocet, dicéte Esaia [c]. *In Sabbato glorifica eum, vt non facias vias tuas, & non inueniatur voluntas tua, & loquaris sermonem*. Vnde consueuerat Israel prope Sabbatum adire Prophetas ad audiendum Dei verbum. Abben Ezra [d].

a *Psal. 89.*

C

b *Vers. 5.*

c *Esai. cap. 58. vers. 13.*

D

d *Exod. 20.*

2 *Bonum confiteri Domino*, טוֹב *Tob*. Hebraicè transcendens. Bonum moraliter & aliis rationibus, nempè vtile, salutare, decorum, consentaneum, *Tuo*, mutat personam. *Altissime*, ô Deus excelse.

3 *Ad annunciandum manè misericordiam tuam, per noctem*, quouis tempore. Allusio ad sacrificium matutinum, pomeridianum, & vespertinum circa horam nonam. i. tertiam a meridie, orationis præcipuas horas [e], vt discamus

e *Li. 19. Ant. Iosephi. ca. 8.*

A scamus conuenire ad solennes preces. Symbolicè Mane, tempus rerum prosperarum, Nox aduersarum. Quocumque tempore laudandus Deus, & quia misericors, & quia stat promissis. Præcipuè autem temporibus publicæ orationi destinatis, qualia erãt in veteri lege mane & vesperi. *Misericordia*, de gratuita bonitate, *Veritas* de promissionum certitudine & præstatione. *Orãdus quãdo Deus.*

4 *In decachordo psalterio.* (&) psalterio. Nam sunt duo instrumenta musica in Hebræo, vt illic apparet ex particula Vau (&) interiecta. *Cantico*, cum suaui cantu. Vnde הגיון *higion*, in inscriptionibus aliquorum Psal-
B morum est genus hymni suauissimi. Vel iuxta alios, sonori organi. Celebrandus est Deus cum instrumentis musicis. i. cum hilaritate & voluptate. Nostri in decalogi habentis decem præcepta, tamquam decem chordas, præstatione, & reliquæ diuinæ legis partium executione, vt quemadmodum Decachordum est Decalogi Symbolum, ita reliqua instrumenta reliquarum legis partium.

5 *Quia delectasti me in factura tua*, in operibus creationis, in fabrica tua, in rebus à te, sex primis diebus
C mundi, procreatis. Nam Psalmi argumentum, & inscriptio est in diẽ Sabbathi, quando Deus cessauit ab operibus suis. i. à creatione nouarum specierum, & se veluti conuertit ad earum contemplationem.

6 *Quàm magnificata sunt opera.* O quàm magna & admiranda sunt opera tua. *Opera tua*, res à te productæ. *Cogitationes tuæ*, prouidentiæ tuæ rationes, administrationes, & procurationes, perueſtigatu & perceptu difficiles sunt, & arduæ. Tua consilia sunt valdè profunda ad perscrutandum. In Dei operibus duo consideranda, *In Dei operibus quid maximè consideradum.*
D Dei creatio, & prouidentia erga ea. Est enim mundi conditor simul, & gubernator. Vt Sabbato primo cessauerit à nouæ speciei rebus condendis, at non cessauit ab eis perpetuandis per indiuiduorum successionem, conseruandis, dirigendis, gubernandis. *Pater enim vsque modo operatur* [a].

a Ioã. 5. v. 17.

7 *Vir insipiens non intelliget & stultus*, carnalis, animalis, stolidus, stupidus, impius, huius sæculi sapiens, qui mentem ad Deum, eius opera, & prouidentiam contemplandam non attollit, neque ea, quæ Dei sunt percipit & sentit, *non cognoscet*, hæc, per hypozeugma.

Stultus. Aliqui distinguunt, vt בער *Baar, insipiens,* sit brutus & stupidus, Gallicè *Sot.* כסיל *Kesil, stultus,* praué desipiens, qui non cupiditate vel ignoratione victus peccat, sed mentis peruersitate. Gall. *Vn maunais fol. Hæc,* hæc Dei mirabilia, hanc pulchritudinem & magnitudinem diuinorum operum, hanc Dei prouidentiam. A

8 *Cum exorti fuerint,* Secunda pars de prouidentia. Solet Scriptura creationi subiicere prouidentiæ opera, quoniam duobus se Deus nobis reddit admirabilem, & amabilem. *Cùm exorti fuerint.* Clariùs Hebraicè בפרח *bippereah.* 1. *Cùm germinauerint: Cum apparuerint* Ibidem paret apparere accipiendum pro caput efferre, eleuari, exaltari, florere in hoc mundo. Et (cùm) efflouerint, vt mox acerbiores pœnas sustineant, & in ignes æternos præcipitentur: tu perpetuò manebis Altissimus, siue in loco alto, incorrupto, alieno ab omni interitu. B

9 *Vt intereant in seculum.* Hæc particula consecutionem importat, nõ causam: ordinem & vicissitudinem, non finem. *Tu autem.* Autem, redundat Latinè, quòd sit expletiua particula, ו pro ה, vt Vau pro Pe raphe Arabum: vel iuxta alios emphatica, *Sanè, profecto.* Pendet enim sententia è superiore versu: Cùm illi interierint C funditùs, tu eris perpetuò altissimus. Illorum interitus nihil detrahet de tua æternitate, & æterna fœlicitate & maiestate. Chaldæus maluit connexionem esse imperfectam. Itaque initio versus subaudit, *Futurum est, Cum improbi floruerint, aliquamdiu, tum futurum est, vt intereant in seculum seculi. Nam eorum fœlicitas est momentanea. Tu autem, &c. Altissimus* מרום *Maron,* per Auxesin (ô) altitudo, Deus, qui in altis habitas.

10 *Et dispergentur omnes,* dissipabuntur, disperdentur, profligabuntur: vel separabuntur. Hinc Chald. *Et separabuntur a congregatione iniquorum.* D

11 *Et exaltabitur sicut vnicornis cornu,* robur, potentia. Metaph. *Sicut Vnicornis,* cuius cornu est pulcherrimum, durissimum, & valdè eleuatum. *Et senectus mea* Et senectus mea exaltabitur, copiosa, & larga Dei misericordia, siue ex Hebræo בשמן *besh hemen,* & Græco ἐν ἐλαίῳ πίονι, oleo pingui. Nam noster respexit ad olei Metaphoram, nisi fortasse legerit ἐλαίᾳ. Chald. *Oleo recenti frondentis olivæ.* Nam oleum passim est symbolum

lætitiæ,

A lætitiæ, gratiæ & misericordiæ, quippè quod valeat ad membra fouenda, & corpus corroborandum, vt Dei gratia, ad corpus & animum. Alia Metaphora, oleum pingue demonstrat habitum corporis succulentum & vegetum, quo pios senes Deus afficere solet. Quod Cicero [a] attribuit vitæ anteactæ temperanter, ascribitur hîc pietati. בלוח *balluth, ferectus*, à בלח *bala, inueteranit*, rectiùs, quàm Rabbini à בלל *balal, confudit, conspersit*: vt sit præteritum Kal. dupl. & quantùm ad sensum, & quantùm ad Grammaticam. Nam connexio est simplicior, & conuenit cum versu 15. Porrò iuxta

B Grammaticos canones habet accentum in vltima, more Nominum, non in penultima, more Verborum. Interim illi sic per Eclipsim exponunt: *Conspersi* (caput meum) *oleo viridi*, Metaphoricè, de bonorum & deliciarum affluentia. *Et conspersi*, pro conspergam: vt mox *Despexit*, despiciet.

a *Lib. de senect.*

12 *Et despexit oculus meus*, Ad verbum respexit in inimicos meos, vt & Psalt. Romanum. Illos despicimus, quos non metuimus, neque magni facimus. *In surgentibus*. Duobus vocabulis. In malignantibus, & ex Archetypo, maleficis, qui surgunt contra me, audiet auris

C mea, vindictam supp. quam expecto. Alibi notauimus cum Verbis sentiendi Aposiopesim & Eclipsim esse vsitatam. Hinc Chald. *Vidit oculus meus interitum vexantium me, & eorum, qui insurgunt contra me, vt ladant, audient aures meæ vocem confractionis.*

13 *Iustus vt palma florebit*, Antithesis ad vers. 8. *sicut fœnum*. Palmæ autem comparatur iustus, propter perpetuum virorem, ex quo ἀειθάλλος, apud Theophrastum [b] quem neque æstate, neque hyeme amittit, & propter fructus suauitatem, & propter constantiam &

b *Lib. 1.*

D firmitatem, dum oneribus non succumbit, apud Gellium, sed contra ea nititur & assurgit, & quia diutissimè viuit, vt sit beatæ immortalitatis symbolum. *Cedrus*, quæ copiosè se multiplicat, numquam putrescit, folia non abiicit, odorem habet iucundissimum, staturam proceriss imam & rectiss imam, vmbram denique gratiss imam. Sic enim iusti firmi sunt & stabiles: quo magis premuntur, assurgunt altius, &c. Cedrus commendatur celsitudine, diuturnitate, odore, & vmbra.

14 *Plantati in domo Domini*, Nominatiuus Verbi *flore-*

bunt. Qui in Ecclesia Dei plantati & sati fuerint, florebunt, & adhuc in senio pingues, virentésque fœtificabunt. Aliqui distinguunt, per domum Ecclesiam militantem, per atria triũphantem accipientes, quæ dicantur atria, propter multiplices & varias cæli mãsiones [a]. A

a *Ioan. 14. vers. 2.*

15 *Adhuc multiplicabuntur* veluti reiuuenescent. *Multiplicabuntur.* Germinabunt, fructificabunt. *Vberi*, copiosa, copiosè vncta, fertili, quam Latini appellant viridem senectutem: πίονες pingui, vegeta, & succulenta. In Hebræo iungitur cum sequentibus, nõ cum *senectute.* Pingues & virides erunt secus quàm vers. 11. *Et bene patientes, &* εὐφρανθῆς. Græcismus, benè affecti, & valentes. Hinc Hebraicè רעננים *veraananim.* t. & virentes erunt. *Vt annuncient.* quod sequitur, rectum esse Dominum, & iniquitatis expertem. Quare hîc Masoretæ rectè sequentem vers. inchoarunt. Finis conseruationis iustorum in mundo est annunciatio, siue celebratio iustitiæ, bonitatis, & magnitudinis Dei. B

ARGVMENTVM. C

Dei, siue Christi regnum & legem extollit.

1 Laus cantici ipsi Dauid in die ante sabbatum, quando fundata est terra. XCII. Hebr. 93.

DOminus regnâuit, decôrem indûtus est: indûtus est Dóminus fortitúdinem, & præcînxit se.

3 Etenim firmâuit orbem terræ: D qui non commouébitur.

4 Parâta sedes tua ex tunc: à sæculo tu es.

5 Eleuauêrunt flúmina Dómine: eleuauêrunt flúmina vocem suam.

6 Eleuauêrunt flúmina fluctus suos: à vócibus aquârum multârum.

7 Mirábiles elatiônes maris: mirábilis in altis Dóminus.

8 Testi

A 8 Testimónia tua credibília facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitûdo, Dómine, in longitûdinem diêrum.

---

1 *Laus cãtici ipſi Dauid.* Hæc inſcriptio, vt multæ aliæ, ſeorſum à ſecundo huius quarti libri vſque ad 100. eſt addita à Septuag. è maiorum traditionibus, non ſcriptura. Hunc autem Pſalmum cum ſequentibus ſeptem
B eſſe de Chriſti diebus tradit R.D. Kimhi, vt & fortaſſe cũcti vndecim, quorũ Moſem auctorem eſſe tradunt, nempè ab 89. vſque ad 100. *Ipſi Dauid.* Ipſius Dauidis, de quo idiotiſmo ſuprà [a]. Interim Hebræi conſtanter Moſem Pſalmi huius conditorem faciunt non Dauidem, recurre ad Pſ. 89. Recentiores nonnulli conciliare ſtudent, vt materia ſit Moſis, forma, & ſtylus ſiue compoſitio Dauidis. *In die ante Sabbatum.* In proſabbato, vnica voce Græcè. *Fundata eſt*, id eſt, inhabitata, vt habet Gallicanum Pſalterium. Die enim Veneris conditi
C fuere Adam & Eua, per Chriſti deinde mortem Eccleſia ædificata, quouſque vltima ætas, ſiue ſabbatiſmus ille ſempiternus populi Dei appareat [b].

a *Pſal. 3.*

2 *Dominus regnauit*, regnum accepit, regnum iniit. Aliqui, regnat, Præteritum pro Præſenti. *Decorem indutus eſt*, præditus eſt copioſa gloria, maieſtate, potentia, & fortitudine: magnificẽtiã & robur copioſè poſſedit, & aſſumpſit. In hac lingua induere, eſt plenè & copioſè poſſidere, vt D. Paulo [c], *Induere Chriſtum. Et præcinxit ſe*,
D magnificentia & fortitudine, per Zeugma. Ad mundũ condẽdũ vel potius refingendũ, & reſtaurãdũ ſe inſtruxit rebus omnibus: ſe ad eum reformandũ & corrigendum copioſè comparauit, qui iam totus erat perditus, & deprauatus. Vnde d pro *Firmauit*, Septuaginta dixerunt *Correxit*. Hic autem Dominus videtur eſſe Chriſtus, de cuius regno agitur vtroque Pſalmo, & iiſdem ferè verbis. Eſt autem Metaphora ab eo, qui ſe fortitudine & viribus munit, potentérque præparat ad profligandos, & compeſcendos vehementes aliquos motus, turbas, atque adeò periculoſa bella.

b *De quo Heb. 4. ver. 9.*

c *Rom. 13. v. 14*

d *Pſ. 95. v. 111*

3 *Etenim firmauit.* Probat Deum fortem eſſe, & magnum, ab effectis, præſertim ab orbis productione, & rectione

rectione, vel à mundi peccatis & impiis cultibus corrupti restauratione, ac in melius mutatione, vt *firmauit*, significet, roborauit gratia, fide, vera religione & sui notitia, ne deinceps redeat in pristinam confusionem, néve maiestatis diuinæ agnitio redigatur, ad vnius familiæ & gentis angustias, vt olim cum Ecclesia erat Iudaica, non Catholica, siue vniuersa. *Qui non commouebitur*, qui in perpetuum stabit, neque in nihilum redigetur, vt [a], *Terra autem in æternum stat.* Mundum ipsum condidit immobilem ratione sui totius, non partium, perpetuò duraturum vsque ad consummationem sæculi. Item Ecclesiam vniuersitate gentium constantem siue Catholicam.

a *Eccl.1.v. 4.*

4 *Parata sedes tua*, firmata, stabilita ad orbem regendum, gubernandum, iudicandum. *Ex tunc*, ab orbe firmato. Nã ab initio rex omnium creaturarũ, & Dominus fuit: vel, ab æternitate. Nam *Tunc* in Deo æternitatem dicit. *A principio*, vertit Chald. & sic Hieronymus [b] *antequam quicquam faceret à principio.* (Ex tunc Hebraicè) Hoc sequitur Euthymius, interim monens has locutiones, ab initio, à principio, nullum tempus inducere in diuina natura, sed æternam quandam antiquitatem, vt & quod sequitur, *A sæculo tu es*, id est, ab æterno. Sedes hæc commodatur ad Ecclesiam, quæ stabilis est, non obstantibus mundi fluctibus.

b *Prou.8.ver. 22.*

5.6.7. *Eleuauerunt flumina Domine.* Eleuauerunt flumina sonitum suum, & strepitum ad orbem terræ obruẽdum, atque submergendum: item mare mirabiles suas elationes extulit. Sed tu his cunctis fragoribus es insignior & terribilior, vt proinde orbis terræ in sua integritate & statu persistat, neque deleatur. Allegoria de motibus, & bellis impiorum contra regnum Dei, & Ecclesiam, quæ ille comprimit. Chaldæus in bonam partem interpretatur per Prosopopœiam, *Leuauerunt flumina laudem coram Deo, leuauerunt flumina vocem suam in cantico, recipient flumina præmium laudum suarum. A vocibus aquarum multarum, laudibus fluctuum maris magni celebrata est in cœlis Dei celsitudo.* Hinc nostrorum aliqui flumina exponunt Apostolos, non sæculi tyrannos & potentes. *Vocem*, illisionem propr. sonum, strepitum.

6 *Eleuauerunt flumina fluctus.* In Hebræo idem verbum, quod bis priùs, futura quidem voce, sed habente

Præteriti

A Præteriti significationem, per regulam assignatam suprà [a]. Nempè gaudet Scriptura ternario numero in Anaphoris,& similibus tropis, propter mysterium triũ diuinarum Hypostaseωn. *Fluctus*, confractiones suas propriè, fluctus à confringendo appellantur, quòd se mutuò frangant. *A vocibus*, præ vocibus, propter voces & fremitus multarum vndarum: vel iuxta nonnullos, plusquam voces, plusquam sonitus aquarum multarũ, id est, tonitrua raptantia aquas multas. ב מ *M.n* Præpositio inseruit etiam comparationibus.q.d.fluctus fluminum bombum terribilium tonitruorum superarunt.

a *Psa.8.vers. vlt. Tres diuinæ hypostases anaphoris Scriptura declarantur.*

B Hoc iungunt Masoretæ cum sequenti hemistichio, dum hîc versum inchoant.

7 *Mirabiles elationes*, vndæ,fluctus,prop. collisiones. *Mirabilis*.Mirabilior in sublimi suo cœlo Dominus,qui illas maris elationes mirabiles & insignes(id est, motus & persecutiones) compescit. Aliqui accipiunt pro terribili.

8 *Testimonia tua credibilia*. Epiphonema. Verba tua, quæ tu es testificatus, & solenniter promisisti per Prophetas de regno tuo, illud scilicet tuo beneficio semper incolume fore,credibilia sunt valdè, id est,

C digna creditu,certa,fidelia,fixa & firma mirum in modum,vt qui ea suo tempore perfeceris.*Credibile*.ex Hebræo hîc fidele,id est,firmum, certum. *Domum tuam*. Iam ergo deinceps Ecclesiam conuenit esse sanctam, & immaculatam,ac puritate in perpetuum decorari,vt quæ tantum, támque prouidum custodem habeat, ac tanta beneficia ab ipso consequatur.

ARGVMENTVM.

D *Precatur,vt superbos, & impios puniat. Et id sibi Deique populo promittit.*

1 Psalmus ipsi Dauid quarta sabbathi.

XCIII. Heb.94.

DEus vltiônum Dóminus: Deus vltiônum líberè egit.

3 Exaltâre, qui iúdicas terram: redde retributiónem supêrbis.

4 Vsquê

4 Vsquêquo peccatôres Dómine:vsquêquo peccatôres gloriabûntur? A

5 Effabûntur & loquêntur iniquitâtem?loquêntur omnes,qui operântur iniuſtítiam?

6 Pópulum tuum Dómine humiliauêrunt: & hæreditâtem tuam vexauêrunt.

7 Víduam,& áduenam interfecêrunt:& pupîllos occidêrunt.

8 Et dixêrunt, non vidêbit Dóminus: nec intélliget Deus Iacob. B

9 Intellígite inſipiêntes in pópulo: & ſtulti aliquândo ſápite.

10 Qui plantâuit aurem,non áudiet?aut qui finxit óculum,non considerat?

11 Qui córripit gentes,non árguet: qui docet hóminem ſciéntiam?

12 Dóminus ſcit cogitatiônes hóminum: quóniam vanæ ſunt. C

13 Beâtus homo, quem tu erudíeris Dómine:& de lege tua docúeris eum.

14 Vt mítiges ei à diébus malis: donec fodiâtur peccatôri fóuea.

15 Quia non repêllet Dóminus plebem ſuá: & hæreditâtem ſuam non derelînquet.

16 Quoadûſque iuſtítia conuertâtur in iudícium: & iuxta illam omnes, qui recto ſunt corde. D

17 Quis conſûrget mihi aduêrſus malignántes?aut quis ſtabit mecum aduêrſus operântes iniquitâtem?

18 Niſi quia Dóminus adiûuit me:paulóminus habitâſſet in infêrno ánima mea.

19 Si dicêbam,motus eſt pes meus: miſericórdia tua Dómine adiuuâbat me.

20 Secun

A 20 Secûndum multitúdinẽ dolôrum meôrum in corde meo: consolatiônes tuæ lætificauêrunt ánimam meam.
21 Numquid adhæret tibi sedes iniquitâtis: qui fingis labôrem in præcêpto?
22 Captâbunt in ánimam iusti: & sánguinem innocêntem condemnâbunt.
23 Et factus est mihi Dóminus in refúgium: Deus meus in adiutórium spei meæ.
B 24 Et reddet illis iniquitâtem ipsôrum, & in malítia eôrum dispêrdet eos: dispêrdet illos Dóminus Deus noster.

---

1 *Quarta Sabbati*, Paulus Brugensis tradidit hunc Psalmum apud Iudæos recitari quarta feria. Ex hac igitur consuetudine Septuaginta hanc apposuerũt epigraphẽ.
2 *Deus vltionum liberè egit*, splendidè apparuit. Palàm,
C & in luce, & oculis omnium iudicia sua exercuit, prout libuit, nemine prohibente, vt cui nullus habeat resistere. Splendidè se manifestat, dum vltionem palàm, & ante oculos exhibet. *Liberè*, παῤῥησίᾳ publicè, palàm חופיע *Hophiah* possit etiam accipi in Imper. Liberè age, illucesce, (in nostram salutem) splendidè appare. *Vltionum Deus*, quia suos de improbis vlciscitur, Deus vltor & vindex.
3 *Exaltare qui iudicas*, altum & glorioſum te ostende, superbos puniendo, & eis mercedem superbiæ debitam
D reddendo. Te altiorem, & celsiorem eis præbe. Ostende tuam altitudinem & potentiam, eos deprimendo.
4 *Vsquequo peccatores gloriabuntur*, exultabunt de sua fœlicitate contra probos.
5 *Effabuntur*, fundent, scaturire facient prop. abundè emittent, effutient. *Iniquitatem*. Durum propriè. Dura & intoleranda verba effundent. Quæ locutio suprà occurrit[a] עתק *Hathak*, sonat etiam vetus. Quare aliqui interpretantur inueteratam malitiam. *Loquentur omnes*. In Hebræo est aliud verbum à priore. יתאמרו *isthaa* [a] *Psal. 74. v. 6.*

isthæmerunt, insolenter loquentur, superbè, & elatè iactabunt suam impietatem. A

6 *Populum tuum humiliauerunt*, attenuauerunt propriè, attriuerunt.

7 *Viduam & aduenam*. Miseros, innoxios, & omni auxilio destitutos, quales sunt viduæ & pupilli, tollunt de medio.

8 *Non videbit Dominus*. Nescit res humanas, nec eas audit, tantùm abest, vt curet.

9 *Aliquando sapite*. Interrogationem reddiderunt clariorem, ecquando sapietis? B

a *Vers. 21.* 10 *Qui finxit*, qui formauit[a]. *Non considerat?* Hebraïcè חלא יביט *halo iabbith*. Non cernet? Estne probabile, vt qui vim audiendi & cernendi hominibus tribuit, ipse res humanas nec videat, nec audiat?

11 *Qui corripit gentes non arguet?* Qui etiam Gentes profanas & alienas à sui notitia castigat & punit, vobis scilicet parcet, ad quos ipsius notitia peruenit? Qui Gentes, vt infideles, solet punire & castigare, nónne vos arguet, nónne vos puniet? *Qui corripit*. יסר *Iasar*, non tantùm castigare, verumetiam erudire, instituere. C

b *Vers. 13.* Quæ posterior significatio nunc fortasse est commodior, vt mox [b] vnde Græcè παιδεύειν. Nam יסר *Iasar*, & למד *Limmed*, *erudire & docere*, iungi solent pro eodem: vt & infrà [c] *Qui* erudit gentes, qui eas docet quę recta sunt & vera (per legem naturæ [d], ab ipso enim omnis sapientia [e] per inspirationem, reuelationem, animi illustrationem) nónne arguet, id est, argumentabitur, rerum & causarum erit peritus ad disserendum de qualibet re? הכיח *Hokiah*, non tantùm increpare, sed & disserere, argumentari, ratiocinari, scientem esse rerum & causarum, vt Arguere apud Latinos, passim in D

c *Psalm. 104. vers. 22.*
d *Rom. 1. vers. 18. 19.*
e *Eccl. 1. v. 1.*
f *Prou. 30. v. 6. Gen. 20. ve. 16. Esa. 1. ver. 18.* Iob, & prouerbiis [f]. Chal. *Qui dedit legem populo suo cùm peccauerint, nonne arguet eos? Nónne Deus docuit Adam primum scientiam? Qui docet.* Appositorie cum præcedentibus Qui corripit Gentes scilicet, ille qui docet hominem scientiam, nónne arguet (vos?) Estne verisimile, vt qui mortalibus prudentiam & intelligentiam præbuit, vestra maleficia ignoret, nec puniat? Vel Asyntheton familiare linguæ. Qui corripit (&) qui docet. Alij iúgũt, cum seq. versu per hysterologiam. Dominus, qui docet hominum scientiam, scit hominum cogitationes.

12 *Quo*

A 12. *Quoniam vanæ sunt.* Continuatiua particula, quòd scit hominum cogitationes esse vanas: non modò audit & videt res humanas & opera, verumetiam intimos animorum recessus nouit, ac eos intelligit esse inanes, & vanos.

13 *Quem tu erudieris,* docueris (vt se explicat sequenti membro) vt à vanitate suas cogitationes abducat, & in bonum vertat. Aliqui parum aptè, castigaueris, vt suprà [a]. Nam vtrobique est idem verbum.

a *Vers. 11.*

B 14 *Vt mitiges ei a diebus malis.* vt tranquillum, & securum reddas à malis & calamitosis temporibus, vt illum custodias saluum in diebus malis, donec peccator pœnas luat, eique contingat sua merita punitio. *Donec fodiatur,* vt præstes eis requiem, donec sepeliatur impius, & infodiatur sepulchro, id est, donec pereat. Docetur Deum immittere publicas calamitates propter impios, pati interim simul pios, sed liberari, vbi obruti fuerint impij, atque perierint.

C 16 *Quoadusque iustitia conuertatur.* quamdiu. בי עד *ki had.* per Metathesim, pro עד בי *had ki* vsquequo, quoad, quamdiu, vsque dum iustitia reuertatur ad iudicium, & post illam (sint) omnes recti corde. Quod duobus modis exponitur, de iustitia & iudicio hominis videlicet, vel Dei. Simpliciùs priore modo. Non deseret hæreditatem suam, quoad homines hæreditatis huius erunt iusti, & iuxta iustitiam versabuntur recti: non deseret suos, quamdiu iustitia vigebit, & reducetur in opus. Iustitiam cõuerti in iudicium est reduci in opus, neque hærere in verbo & lingua. Alij, quod tamen eodem recidit, Non deseret suam hæreditatem, donec iustitia redeat in iudicium, donec iudiciũ sit iustũ, donec iustitia versetur in iudicio. Posteriore, Non derelinquet hæreditatem suam, vsque ad diẽ iusti iudicij Dei, id est, numquam. Quod sequuntur nostri ferè post Chrysostomum. Donec Christus mundum iustè iudicet. Hodie enim iudicia sunt iniquissima & corruptissima: at tunc *Christus æquum iudicium faciet* [b], id est, vsque ad diem iudicij Deus suos non deseret. Qui hanc Metathesim poëticam non obseruant, vertunt obscurius. Quoniam vsque ad iustitiam conuertetur iudicium. Semper interim significatur Deum non deserturum homines, quamdiu iustitiæ studebunt. *Et qui iuxta illam.* Hyste-

Iustitia in iudicium vt conuertatur.

D

b *Psal. 95. v. 14.*

rologia. Et omnes recti corde (fuerint) iuxta illam. A
Relatiuum *Qui*, sententiam obscurat. Negligatur igitur ex Hebræo & Græco, ἐχόμενοι αὐτῆς, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. *Et* (quoadusque, siue quamdiu) *iuxta ipsam*, *vel ex* Hebræo אחריו *vecharau*, id est, *post ipsam* (fuerint) *omnes recti corde*. q.d. Et quamdiu omnes recti corde adhærebunt iustitiæ, & post illam current, Deus non deseret plebem suam. Qui non contulerunt cum Archetypis, nec considerarunt illud *Qui iuxta illam*, regi à parte posteriore per Hysterologiam. hinc se extricarunt per interrogationem non necessariam. *Et qui iuxta illam?* (Iustitiam scilicet sunt?) vt mox subiiciatur ἀπόκρισις, *Omnes qui recti sunt corde*, q. d. Omnes recti corde B
sunt iuxta iustitiam, illique adhærent. Hinc Cabuenakis
Purgatorium colligitur. Purgatorium colligit. *Finitis tormentis, qua pro peccatis sustinuerint omnes recti corde, ferent præmium suum.*

17 *Quis consurget mihi.* Datiuus commodi, pro me, mecum & sic Hieronymus interpretatus est. Quis mihi auxiliabitur, quis me defendet ab improbis? *Stabit*, consistet, conisiget se ad confligendum, pugnabit. Stare
a *Esth.8.v.11.* est pugnare, cum armis consistere, vt apud Esther [a], *vt starent pro anima sua*, id est, vt pugnarent pro vita sua, vt tuerentur vitam suam.

18 *Nisi quia Dominus.* Sibi respondet, Nisi Dominus C
adiuuisset me, fermè habitasset excisa (mortua) vel silens anima mea. *In inferno.* Hebraïcè דומה *dumah*, id est, in excisione. ex Abben, morte & interitu: vel, in silentio. Sic appellant infernum, vel sepulchrum, vbi corpus silet, & est stupidum, quasi locum excisionis, vel
b *Psal.113.v.* silentij. Hinc silentes mortui vocantur. Vide infrà b.
17.

19 *Si dicebam motus est pes meus.* Metaphora. Vacillant res meæ, actum est de me. *Adiuuabat*, sustentabat.

20 *Secundum multitudinem.* proportionem. Vbi multi dolores, multæ & consolationes. *Dolorum*, cogitatio- D
num anxiarum. שרעפים *sharaphi*, ramus in summo arboris vento agitatus. Metaphoricè, anceps & dubia cogitatio. *In corde.* qui sunt in corde meo.

21 *Numquid adhærebit tibi.* Apostrophe ad Deum, vel Christum, vt ferè Latini omnes sentiunt, & Chaldæus. An possibile est, inquit, vt tibi adhæreat sedes mendacij, qui creasti laborem in præcepto? An tibi aliquid commune est cum iniquo tribunali, & cum potestate,

quæ

A quæ legibus abutitur ad opprimendum innoxios? *Qui fingis*, qui formas & facis, ex Hebræo יצר *iotser*. Metaphora à figulis: vt Latinè *Condere leges*, ab opificibus. Numquid adhæret tibi, numquid iungitur, an tecum aliquid commune habet sedes iniquorum hominum ô Deus, qui fingis, fabricas, condis præcepta laboriosa & ardua? Qui vis tua præcepta seruari cum maximo labore, & sollicitudine? vt infrà [a]. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*. Hinc Prouerbium: *Dij laboribus omnia vendunt*, & apud Hesiodum παντων προ θεοι ιδρωτα θεσαν αθανατοι, *Ante omnia præclara Dij posuerunt sudorem*. Est ergo sensus: Numquid iniustè iudicabis nos postquàm ardua præcepta seruauimus, te iubente & constituente? At Chrysostomus, Græci omnes, Hebræique Interpretes, ὁ θρονος ad thronum, id est, יצר *iotsher*, ac ביסא *kisse* referunt in hanc sententiam: Numquid adhæret tibi thronus sceleratorũ hominum, qui fingit, format, patrat laboriosa (id est, maleficia) in statuto (in iis quæ statuit) vel ex instituto & more? vel, pro statuto, ac loco statuti & legis. Vt sit Apostrophe ad hominem, non legi, nisi apud indoctos. Et certè

B C connexio id non patitur.

22 *Captabunt in animam iusti*, cadere studebunt iustum: venabuntur, ἐπισύονται, venationem instituent contra animam eius. Hebraïcè יגודו *iagodu*, id est, cojbunt turmatim, conglobabuntur. Conglobati conspirãt aduersus innocentem. Aliqui גדד *Gadad* è Chaldæo Danielis [b]: *Decidite sine excindite arborem*, decident, determinabunt, decernent, vt sit verbum forense, quòd ad hanc sententiam sequens membrum alludat. *In*, contrà, aduersùm.

b *Dan. 4. v. 11.*

23 *Et factus mihi*. Aduersatiua particula, pro *At, Verùm*.

D Pendet enim sententia. Aduersùm me quidem coire solent impij, at Dominus factus est refugium, siue munitionis locus. *In adiutorium spei meæ*, præsidium, in

a quo sperem. Hebraïcè לצור מחסי *letsur mahsi*, id est, in rupem spei, in rupem, cui confidam, qua nitar.

24 *Reddet illis iniquitatem ipsorum*. Retributio & merces improborum est dolor, & exitium, quod aliis solebant intentare. *Disperdet*, succidet. Epizeuxis crebra in Scripturis ad vehementiam.

a *Ps. 118. v. 4.*

A

ARGVMENTVM.

Hortatur, vt Christum Deum & Regem colant, eiq; pareant, tum ob antiqua creationis beneficia, tum ob ipsius incarnationem, ne, vt Patres ex Aegypto egressi, sibi introitum ad requiem praecludant. Hebr. 3. & 4.

1 Laus cantici ipsi Dauid. XCIIII. B
Hebr. 95.

VEnîte exultêmus Dómino: iubilêmus Deo salutâri nostro.

3 Præoccupêmus fáciem eius in confessiône, & in psâlmis iubilêmus ei.

4 Quóniam Deus magnus Dóminus: & Rex magnus super omnes Deos.

5 Quia in manu eius sunt fines terræ: & C altitúdines móntium ipsius sunt.

6 Quóniam ipsíus est mare, & ipse fecit illud: & siccam manus eius formauêrunt.

7 Venîte, adorêmus, & procidâmus, & plorêmus ante Dóminum, qui fecit nos: quia ipse est Dóminus Deus noster.

8 Et nos pópulus páscuæ eius: & oues manus eius.

9 Hódie si vocem eius audiéritis: nolîte obdurâre corda vestra. D

10 Sicut in irritatiône: secúndum diem tentatiônis in desêrto.

11 Vbi tentauêrunt me patres vestri: probauêrunt, & vidêrunt ópera mea.

12 Quadragînta annis offênsus fui generatiôni illi: & dixi, semper hi errant corde.

13 Et

A 13 Et isti non cognouêrunt vias meas quibus iurâui in ira mea: si introîbunt in réquiem meam.

---

1 *Laus cantici ipsi Dauid.* De hac inscriptione sentiendum, vt suprà [a]. Porrò Psalmi huius, vt & reliquorum omniũ istius editionis versio è Psalterio Gallico sumpta est. Alioqui in precibus Ecclesiæ paulò aliter legitur. Nam Romanum Psalterium Gallico, siue Hieronymiano antiquius in vsu esse desiit, præter quam in hoc Psalmo, quando ad matutinas legitur, & in Introitibus, Gradualibus & Communionibus, quæ vocamus. Quod prædicat Missæ nostræ antiquitatem ab Ecclesiæ primis temporibus repetendam. Nam alibi veterrimæ illius versionis fragmenta non extant, nisi fortasse sparsim per Tertullianum, Cyprianum, Hilarium; & scriptores Latinos Hieronymo superiores. Adde & Augustinum. Nam ei non potuit probari statim Psalterium à Hieronymo ad Græcos fontes recensitum. At eo núc hodiè vtimur, & Gallicum cùm ipsomet Hieronymo appellamus, vtpote à Gallis primò omnium receptum, cui & Damasus auctoritatem dedit.

a *Psal. 92.*

B *Missæ nostræ antiquitas.*

C *Psalterium Gallicũ vnde dicatur.*

2 *Venite exultemus Domino.* Hoc Psalmo Dominus, Deus, salutaris, Deus magnus, Rex magnus, cuius sunt terra, mare, &c. est Christus [b], qui eduxit populum de Aegypto, & in deserto tentantem, murmurantem, non credentem perdidit [c]. *Venite.* Particula exhortandi, vt infrà [d]. *Deo*, clangamus rupi salutis nostræ, propriè in qua tuti sumus.

b *Hebr. 3. v. 7. & 4. v. 3.*

c *1. Cor. 10. v. 9. & Iudæ v. 5.*

d *vers. 7.*

3 *Præoccupemus faciem eius*, præueniamus, priùs acceleremus, priùs veniamus solitò ad celebrandum eum. Deus præueniri non potest simpliciter, sed ad aliquid, & quodam respectu, cùm ipsius gratia nos perpetuò præcurrat. Vnde gratia præueniens dicitur. Eia ergo agite, maturè occurramus maiestati eius, cum publica laudatione & cantionibus buccinemus ei, properemus venire in conspectum eius cum laude & hymnis. *Confessione*, simplici oratione, voce & celebritate oris. *In Psalmis*, carminibus, odis lyricis, laude musica & instrumentorum, q. d. Tam prosa oratione, quàm carmine:

D *Deus præueniri nõ potest.*

tam voce,quàm instrumentis musicis celebremus eum: A
confessio est oris,Psalmus instrumentorum.

4 *Quoniam Deus magnus Dominus. Quoniam* & *Quia*, per Anaphoram sæpius repetuntur,vt afferantur multæ rationes cur Deus sit laudandus, & personandus. *Dominus.* Hysterologia. Nam Dominus יהוה *Adonai*, supponit pro proprio Christi nomine,éstque verbi suppositum. Quoniam Dominus est magnus Deus, itémque magnus rex. *Super omnes Deos*, super omne quod habetur Deus, aut colitur vt Deus, vt infrà [a] super omnes deos fictitios. Tacitè significat euertendâ Idololatriam B
per Christi aduentum : vel,super omnia corpora ætherea,& mentes cœlestes. Kimhi. Item, super iudices, & principes vniuersos. אלהים *Elohim*.etiã de his enuntiatur. Irrepsit in aliqua exemplaria Romani Psalt. secunda quædam ætiologia, *Quoniam nõ repellet Dominus plebem suam*. Sed illa desideratur in fonte & Septuag. Interim loco congruit, & sententiam exaggerat. Nam cum tres cæteræ ætiologiæ dumtaxat ostendant vniuersam Dei in res prouidentiam, hæc etiam propriam & peculiarem declarat.

a *Psal. seq. ver. 5. Christus nomine dicitur.*

5 *Quia in manu eius sunt fines terræ*, penetralia & interiora terræ proprié,profunditates. q. scrutationes, perueſtigationes. Abstrusa sunt in eius manu. i. potestate, præsentia,arbitrio.Nihil est tam abditum in rerum natura , tam profundum & altum , quod non subsit eius potestati.& præsentiæ,quod nõ ei sit præsens & promptum,vt quæ tenentur manibus.Terræ autẽ extremum est centrum ipsius. Loquitur enim de finibus interioribus, non exterioribus siue mundi plagis. *Altitudines.* Alij Robora, Sed satius est, vt sit Antitheton, & altitudines opponantur profunditatibus terræ. Tam terræ profundissima ipsius Dei sunt, quàm mõtium elevationes & eminentiæ. Tam terræ intima, quàm quicquid de montibus supra terrã eminet. Neque enim ירכתי, vel תועפות *Toghaphoth*, cacumina & vertices designãt, sed more Mathematico,lineam, quæ secũdum profunditatem ab extremo in extremũ ducitur. יעף *Iaghaph*, defatigari prop.vnde תועפות *Toghaphoth*, lassitudines montiũ. i.altitudines, in quibus peragrãdis animãtes lassantur.Sic b argentum תועפות *Toghaphoth,profunditatum*. q.lassitudinum, in quo quærendo homines defatigañ

C

D

b *Iob 22. vers. 25.*

A defatigantur,& [a] *altitudines Rhinocerotis ei* i.cornu,quale Rhinocerotis altissimum. *Ipsum sunt.* Sic & Hebraicè לו. At Romanum Psalterium, ipse conspicit. Nouit scilicet liquidò profundas & altas montium radices, atque fundamẽta.Nouit præsinitè,quàm alti sint montes,ac quantùm supra solum emineant. Quod Geometræ & Optici non satis exactè assequuntur cum suis tot præceptis,propositionibus, demonstrationibus, instrumentis,& machinis.

[a] *Num.* 23. *vers.* 22.

6 *Et ipse fecit*, produxit. Sequenti versu aliam habebit notionem. *Siccam*, terram, cuius propria qualitas

B est siccitas [b]. Nam in ea prædominatur.

[b] *Gen. 1. v. 9.*

7 *Et ploremus coram Domino.* Propriè,geniculemur, vt loquitur Tertullianus genua flectamus. Quod vsurpauit Esaïas dicens [c], *Mihi curuabitur omne genu. Qui fecit nos*, qui benefecit nobis,qui nos ornauit, decorauit,insigniuit beneficiis, amplificauit, vt [d] *Dominus qui fecit Mosem & Aaronem.* Vulgo tamen referunt ad simplicem hominum procreationem.Atqui illa impiis cum populo Dei communis est, cùm Dauid hic loquatur de singulari quadam Dei erga suos beneficentia & largitate.

[c] *Esaiæ 45. ver. 23.*

[d] *Deut. 32. vers. 6. & 1. Reg. 12. v. 6.*

C 8 *Populus pascuæ eius*, quem pascit sua doctrina & bonis,qui nos spiritualiter,& corporaliter alit magna sua prouidentia & bonitate. *Et oues*, quas manu sua ducit & regit. Nos, qui ab eo regimur. Christus pastor est noster [e]. Pergit in Metaphora. Alij, *Oues manus eius*, quas manu sua creauit & fecit.

[e] *Ioann. 10. v. 11. Ezech. 34. v. 23.*

9 *Hodie si vocem eius audieritis*. Respicit ad eos, quos exhortatus fuerat, & compellauerat suprà [f]. *Hodie*, hoc die aduentus eius,siue incarnationis. *Si vocem eius*, Domini(Christi ex Apostolo.)Nam hortatur ad excipiendam Christi vocem.i.Euangelium. Vnde *Hodie* hic sumitur pro præsenti vita,vel etiam toto tempore gratiæ

D & salutis [g]. Sententiam perspicuã, & præstantissimam Masoretæ ad quorum cõmenta Gnostici obstupescunt, non modò obscurant,verumetiam deprauant, iungendo præcedentibus, & versum hic finiendo. *Venite adoremus.& procidamus,si modò vocem eius audire voluerit*: vel, *Nos populus eius sumus,si hodie vocem eius audieritis*. Hinc deinde incipiunt versum, & legunt separatim, *Nolite obdurare corda vestra, &c.* Atqui hæc distinctio apertè Spiritui sancto aduersatur, qui per Paulum [h] nedum

[f] *Ver. 2. & 7.*

[g] *Ibid. Heb. 3. vers. 7.*

[h] *Ad Heb. 3. ver. 7. & 8 vers. 7.*

per noſtros Septuag. aliquoties hanc connexionem repetit, & ſemper ita iungit. *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Adde Enallagen perſonarum, quæ iam fit, manifeſtè noſtram diſtinctionẽ euincere. Quis enim non videt, *ſi audieritis*, aptiùs cadere in verbum eiuſdem perſonæ, *Nolite obdurare*, quàm cum diuerſa perſona, *Adoremus*, vel, *nos populus paſcuæ eius*, copulari? Clemens Alexandrinus [a]. *Hodie*, pro ſemper accipit, vt dies hæc vna cum ſæculis vſque ad conſummationem ſæculi extendatur. Sic Chryſoſtomus, *Semper, donec conſtat mundus*. A

a *In Protrep.*

10 *Sicut in irritatione*, Deterret ab incredulitate, exemplo patrũm, qui ob eam excluſi ſunt promiſſa terra. Et primum quando pro aquis in Raphidim contenderunt cum Moſe tentantes Deum [b]. Attingit autem duo peccata eiuſdem loci & temporis. Nam vix exacto menſe ab exitu partim rixati ſunt cum Moſe, de aquis, partim tentarunt Deum dicentes, *An eſt Dominus in medio noſtri, vt præbeat nobis cuncta neceſſaria* [c]. Poſterius autẽ magis Deum irritauit, proinde dictum, *Non tentabitis Dominum ſicut tentaſtis in* מסה *Maſſa* (tentatione, ſiue loco tentationis) R. Moſe. *Sicut in irritatione*, contentione propriè, cõtradictione & iurgio. Sicut cum irritarunt & exacerbarunt Moſem ſuis iurgiis, contentionibus, cõtradictionibus. Vel potius, vt ſit nomen loci, ſicut in loco irritationis. Sicut in מריבה *Meribá*, loco deſerti, in quo iurgati ſunt cum Moſe, & murmurarunt propter aquæ penuriam. Alludit enim ad aquas contentionis [d], ſiue contradictionis [e]. Bis enim propter aquas irritarunt Moſem, & tentarũt Deum in Raphidim, & Cades. Sic enim hæc duo ſunt diſtinguenda, vt *Irritatio* referatur ad Moſem, *Tentatio* ad Deum. *Secundum diem*, ſicut in die, ſicut in tempore tentationis Dei, vel inſtar diei, quo tentarunt Dominum, dicẽtes [f], *Eſtne in nobis, an non?* Quòd illis deeſſet aqua ad bibendum. Hoc autem ſecundum eiuſdem loci & temporis peccatum fuit priore longè grauius, non iam in Moſem vtpote, ſed in Deum ſuſceptum. Ideo enim Moſes vocauit nomen loci illius nõ tantùm מריבה *Meribá, irritatio, iurgium, contentio, contradictio*, ſed & מסה *Maſſa, Tentatio*. Ibid. Ex quo debemus hic accipere *irritationem*, ſiue, vt in Romano Pſalt. *Exacerbationem*, B C D

b *Exod. 17. verſ. 2.*

c *Ex. 17. v. 7.*

d *Exod. 17. ver. 2.*

e *Num. 20. verſ. 4. 5.*

f *Exo. 17. v. 7.*

A *tionem, & tentationem.* pro nominibus propriis, non appellatiuis. Vtrumque autem pertinet ad eandem historiam. Vocauit enim nomen (loci) מריבה *Meribá, iurgium & Massá, tentatio* [a] quasi iurgatio Mosis, & tentatio Dei idem locus dictus sit ob binos euentus & peccata. Quare Abben Ezra suspicatur populũ fuisse scissum in duas factiones, quarum vna rixari vellet cum Mose, altera tentare & explorare Deum, id est, Dei potentiam, præsentiam & voluntatem. Adde hanc aquarum petitionem fuisse procuratam, litis & contentionis studio, Schismaticorum inuidia & maleuolentia, item non ob petentium necessitatem, sed voluptatem. Nam quia abundabant Manna, nihil opus habebant aqua

בי חית בו לחם ומים, רצה מיצה עצמו
וכשירד חיח טל מלמטה וטל מלמעלה

chi hata bo lechẽ vemaim, vetsah mitsad hatsmo, vesheiarad haiá thal milmathah vethal milmaalah, inquiunt Hebræi apud auctorem fasciculi myrrhæ. *In Manna enim erat panis & aqua, ac erat humidum per sese, & quando descendebat rorem habebat subter & rorem suprà.* Quin etiam

C iuxta Patrũm traditiones è R. Selomone [b] fundebat riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora, dum incalescente sole liquescerent duabus horis ante meridiem. Rectè igitur Moses has aquas vocauit contradictionis, siue vt noster interpres hic habet, irritationis, vel exacerbationis. (Nam tam in Mose quàm

\ Dauide idem est vocabulum מריבה *Meribá*) quia dumtaxat petitæ videbantur ad contradictionem eodem videlicet spiritu, quo Sectarij vsum Calicis promiscuum petunt in Christiano Mannã, quasi alterutra

D species non contineat totum Christum, sed caro in vna existat sine sanguine, in altera sanguis sine carne.

11 *Vbi tentauerunt me Patres*, Inducit Deum loquentem vt ex abrupto, vt comminatio sit vehementior, vbi dumtaxat subaudiendum est *inquit*, vt fieri diximus in Mimesibus [c]. *Vbi*, inquit, *tentauerunt me patres vestri* in Massá & Meribá: quo vocabula Hebraica alludunt. *Probauerunt*, [c] murmurantes & dubitantes de prouidentia & veritate Dei. *Me*, additur in fonte: sed quia per Zeugma facile è proximo mẽbro intelligitur, item quia Metonymicè accipitur pro eo quod sequebatur, *Opera mea*, prætermisertũt, vt & Paulus. Probauerũt me,

a *Ibid. & 1. Cor. 10. ver. 6. 2. Cor. 10.*

b *Exod. 16.*

Sectarij vsum calicis expostcẽtes, quibus similes.

c *Psal. 2.*

d *Num. 11. v. 1. & 13. v. 2. 3. & 16. v. 41. & 21. v. 6. Exo. 17. v. 2 7.*

e *Nume 14. vers. 2. 3.*

inquit, meam potentiam, opera mea potentia & mira. *Mea*, à me patrata, plurima & ingentia, eáque duorum generum. Nam alia fuerunt extemporalia, vt coturnices, aquarum dulcoratio, tuba montis Sinai : alia permanentia & peremnia, cuiusmodi quatuor recensent, Manna, Riuus è rupe fluens, Columna ignis, Columna nubis. Illa enim populum non deseruerunt vsque ad ripam Iordanis anno quadragesimo. A

12 *Quadraginta annis offensus.* Contrahit vniuersè peccata, quibus continuarunt se exacerbare in deserto per annos 40. Nam proposuit dumtaxat tentationem siue iniuriam sibi factam initio exitus. Cętera nominatim non attingit, quoniam prolixioris id fuisset instituti, & sat erat significare illos deinceps non vixisse rectiùs. *Offensus fui.* In Rom. Psalterio *Proximus fui*, nam vtrumque significat προσοχθίζω siue προσοχθῶ offendi, propinquare. Quadraginta annis totis, quibus versati sunt in desertis Arabicis, infensus fui isti populo ob incredulitatem : vel proximus. (in malum, vt idem sit sensus, qui hîc & in Hebræo nempè) *Quadraginta annis infuit, impressionem fecit, imminuit hominibus illius ætatis.* i. oppressi eos crebris calamitatibus & pœnis, & propter eorum incredulitatē, omnibus in deserto prostratis [a]. Sic Latinè instare, imminere, vrgere, premere. Gallicè *estre pressé à frapper.* Quo modo Clemēs Alexandrinus [b] incredulis & errantibus προσοχθίσαι ὁ θεὸς, καὶ ἀπειλεῖ, *infensus fuit Deus & minatus.* D. tamen August. recepit in vulgato significatu, de signis & prodigiis Dei præsentiam attestātibus. At Hebraicè אקוט *okat.* i. Pertæsus sum. Gall. *ie me suis ennuyé de ce siecle là.* Tæduit me illius ætatis, & generis hominū. Molesta mihi fuit illa generatio atque displicuit. Per tot annos eos detinuit in deserto, tātisper dū extinguerētur, neque promissionibus potirentur. Nam quotquot ex Ægypto excedentes vicesimum annum attigerant, in deserto, præter Iosue & Caleb, mortui sunt. *Generatio.* דור *Dor*, de ætate siue hominibus illius ætatis. B

a *Heb. 2. v. 3. & 4. ver. 17.*
b *In Protrep.*

13 *Iurauī in ira mea quibus.* In vulgatis exemplaribus *Vt*, sed rectiùs *Quibus* εἰς enim habet Apostolus b, non εἰς, & Hebraicè אשר *asher. Si introibunt*, id est, nequaquam introibunt. Formula iurandi ecliptica ad indicandum πάθος, & commotionem animi siue iram. C

c *Heb. 3. v. 11.*

Si in D

A Si introibunt in requiem meam, ne sim Deus, habeat mendax. aut quid simile, per Aposiopesim, vt Chrysostomus non alienè moneat in huiusmodi *Si* pro *Non* sumi. Tam sui grauiter offensus isti populo, vt firmam tulerim sententiam, & quidem interposito iureiurando, ipsos minimè in terram promissam ingressuros. *In requiem meam*, in terram promissionis, vbi sedes quietas illis promiseram & daturus eram. Nullus eorum introibit in terram promissam, præter Iosue & Caleb. Hoc impletum in sexcentis tribus millibus, quinginB tis quinquaginta, quos in censum Moses iussu Dei redegerat [a] ad inuadendam Chananeam & fruendam, siue in his qui egressi fuerant ex Ægypto duce Mose. Nam hi omnes in deserto perierunt & qui introierunt nati sunt in desertis, ac veluti nouus fuere populus, qui numquam fuerat in Ægypto. Præter Iosue & Caleb, sacerdotes etiam & leuitæ, vt Eleazar, Ithamar, excipiendi sunt. Nam hi non comprehendebantur hoc iuramento, neque censu Israelitarum in Numeris peracto. Requiem autem eã appellat, quòd in ipsa requieC turi essent Israelitæ à seruitute, & iugo exterarum gentium. Nempe terram, in qua quietam vitam, & tranquillam ducerent. Antea enim tam ipsi, quam Patres ipsorum in certis sedibus semper vagati fuerant, & variis peregrinationum motibus iactati. Aliqui requiẽ terram promissionis dictam putant propter arcam fœderis, symbolum præsentiæ Dei in terris. Paulus etiam refert ad cœlum, vbi sic requiescimus ab operibus nostris, vt Deus die septimo requieuit à suis. Hic est enim Sabbatismus, quem populo Dei reliquum esse ostendit b. Adde veterem terram Chanaam, quæ rerum omD nium copia affluebat, fuisse imaginem futuræ patriæ cœlestis, vbi omnia quieta, dulcia, & fœlicia. Concludit abruptè cum Aposiopesi, vt ostendat magnam suam esse iram contra peccatores, præsertim incredulos, ac graue eorum periculum.

a *Nu. 2. v. 20*

Sacerdotes egressi ex Aegypto promissionis terrã sunt ingressi.

b *Heb. 4. v. 9.*

ARGV

ARGVMENTVM. A

Omnia incitat ad Christum Dominum extollendum, qui sit homines ex æquo iudicaturus.

1 Canticum ipsi Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. 1. Paral. 16. 23. XCV. Heb. 96.

CAntâte Dómino cánticum nouum: cantâte Dómino omnis terra. B

3 Cantâte Dómino, & benedícite nómini eius: annunciâte de die in diem salutâre eius.

4 Annunciâte inter Gentes glóriam eius: ín ómnibus pópulis mirabília eius.

5 Quóniam magnus Dóminus, & laudábilis nimis: terríbilis est súper omnes Deos.

6 Quóniam omnes Dij Géntium dæmónia: Dóminus autem cœlos fecit. C

7 Conféssio, & pulchritûdo in conspêctu eius: sanctimónia & magnificéntia in sanctificatiône eius.

8 Affêrte Dómino pátriæ Géntium, affêrte Dómino glóriam & honôrem: affêrte Dómino glóriam nómini eius.

9 Tóllite hóstias, & introîte in átria eius: adorâte Dóminum in átrio sancto eius. D

10 Commoueâtur à facie eius vniuêrsa terra: dícite in Géntibus, quia Dóminus regnâuit

11 Etenim corrêxit orbem terræ qui non cõmouébitur: iudicâbit pópulos in æquitâte.

12 Lætêntur cœli, & exúltet terra, cõmoueâtur mare, & plenitûdo eius: gaudêbunt campi, & ómnia, quæ in eis sunt.

1 Tunc

A 13 Tunc exultâbunt ómnia ligna syluârum à fácie Dómini, quia venit: quóniam venit iudicâre terram.

14 Iudicâbit orbem terræ in æquitâte: & pópulos in veritâte sua.

---

1 *Canticum ipsi Dauid.* Titulus nullus Hebræis, sed rectè additus, vt post captiuitatem Babylonicam Iudæi
B intelligerent sibi Christum fuisse expectandum. Agit enim de Ecclesiæ per illum ædificatione, & mundi correctione, siue restauratione. In libro Paral[a]. coniungitur cum Psal. 104. de reductione arcæ ex domo Obed-Edom in Hierusalem: é quo Thalmudici putant fuisse resectum, & paucis immutatis huc relatum, super colligendis per Messiam exiliis & captiuitatibus.

a 1. Par. 16. v. 23. & seq.

2 *Cantate Domine canticum nouum.* Apostrophe ad totius orbis incolas, qua tacita ipsorum ad Deum, Christúmque eius, Idolis repudiatis, conuersio includitur. *Nouum*, ob nouũ Dei beneficium, de spirituali præsertim
C liberatione à peccato, Satana, morte, inferno. Opponitur Cantico Mosaico de corporali liberatione è captiuitate Ægyptiaca, quod proinde vetus est canticum, & veteris testamenti. Nouum etiam notat exquisitum, pulchrum, elegãs, pretiosum, vt solent esse noua comparatione veterum vt in Apocalypsi b. *Vincenti dabo nomen nouum*, &c. *Noua Hierusalem*[c], & *nomen nouum*, & d *Ode noua.* Quò fortassè pertinet illud *faciam cælos nouos & terram nouam* [e], quando orbem renouabit, & splendidiorem pulchriorémque efficiet. Deus autem
D toto hoc Psalmo de Christi persona dicitur.

b *Apoc. 2. v. 7.*
c *Ibid. 21. v. 2.*
d *Ibi. c. 5. v. 9. & 2. Pet. 3. verf. 13.*
e *Ibid. 21. v. 1.*

3 *Cantate Domino & benedicite.* Ter repetitum triplicem personarum in vna Dei essentia distinctionẽ designat. Euthymius, vt & *Afferte* siue חבר *Habuf. De die in diem.* quotidie salutem, quam ille attulit.

f *Verf. 2.*

4 *Annunciate inter gentes.* Vocatio gentium prædicitur per Iudæos, id est, Apostolos, primósque Christi discipulos, qui de circumcisione, siue de semine Israel extiterunt. Euangelizate ô Iudæi. (Iã enim ad illos Apostrophe dirigitur) Gentibus gloriam Domini & miracula. Aliqui, mirabilia ad humani generis admirãdam redem

redemptionem,& collectionem in vnam Ecclesiam restringunt. Hîc & sequens versus legitur in Paralipomenum libro [a]. Vel, *inter gentes & in populis*, idiotismus, qualis infrà [b], ô vos gẽtes, ô vos populi, ô vos qui estis inter gentes & in populis, siue de gentium & populorum numero, vt infrà [c] *dicite in gentibus*.

a 2. Par. 16. v. 24. 25.
b Psal. 150. v. 1.
c Vers. 10.

5 *Quoniam magnus Dominus, quoniam* tam versu hoc, quàm sequenti duobus modis potest intelligi. Continuatiuè, vt cõstruatur cum superiore Verbo, *Annunciate*, quòd magnus est Dominus. Prædicate eum esse magnum, laudabilem, terribilem. Annũciate omnes Deos Gentium esse dæmonia, &c. Vel causaliter, vt sit Ætiologia præcedentium: Annunciate gloriã eius. Nam est magnus, &c. nã multa in eo sunt, quæ laudem maximã mereãtur, nempè ea quæ tribus versib. persequitur. *Super omnes Deos*, Gentium scilicet, per Hypozeugma, cõtra omnia idola terribilis: omnibus dæmonibus tremẽdus. Nã eos profligabit. *Super* etiam *vltra* significat. Est Idolis terribilior. Se per Deos intelligere idola siue dæmonia à Paganis sub nomine Iouis, & similium culta, mox docet, non vt aliqui, Angelos, & principes huius mundi siue magistratus.

6 *Quoniam omnes Dij gentium Dæmonia.* Deiculi propriè, Dij exiguæ virtutis, vel nihila, nullius potestatis [d]. Doctè autem ita verterunt, vt docerent Deos gentium veré esse Diabolos, non bonos aliquos spiritus siue angelos, hunc locum per alterum explicantes. Nam infrà [e] aperte eos Dauid appellat שדים *Sedim*. id est, Diabolos, cacodæmonas, sicque Idola siue sculptilia esse Diabolorum receptacula, & tamquam corpora. Hinc Clemens [f] *omnes dij gentium dæmoniorum sunt Idola, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνιον ἐστὶν εἰδωλα.* Item vt contemptim minueret, quòd sibi dæmones arrogabant: vel quia piis nihil prodesse, aut obesse possunt, vt docetur ab Apostolo [g]. *Idolum nihil est in hoc mundo.* Et [h], *Idolũ non est aliquid*, id est, nullius contra sanctos potestatis. Contrà maligni spiritus se Dæmonia & Dæmonas inscribebant, quasi diuinos & admirandos. Nam, vt in prauam partem perpetuò sumuntur apud sacros pro malignis & apostaticis mentibus, quæ suum deseruerunt principatum, in quo fuerant à summo Deo collocatæ: ita apud prophanos in excellentem. Quare apud Aristotelem

d Psa. 32. 22. 301. 105.
e Psal. 105. vers. 36.
f In Protrept. citat.
g 1. Cor. 8. v. 4
h Cor. 10. v. 1.

A Aristotelem τὸ δαιμόνιον, pro diuino & admirando, & apud Platonem δαίμων pro sapiente vniuersi moderatore. Nempè impuri illi Spiritus suam infœlicitatem celantes, sibi omnem admirabilitatem, diuinitatémque tribuebant, immò verò & omnium rerum scientiam, ac reliqua Dei propria. Nam ἀπὸ τῆ δαίμονι se dictos aiebant, vt narrat Eusebius [a]. *Ex quo fallum* (inquit) *vt apud nos nomina ista semper malè sonent, neque vllum bonum dæmonem nostra dicant Scriptura.*

a *Li. 4. præp.*

B 7 *Confessio & pulchritudo in conspectu eius*, laus, Metonymicè, laudis & confessionis materia. Omnia sunt laudabilia, laudis, pulchritudinis, gloriæ, maiestatis coram ipso plena, siue apud ipsum: Ipse est maximè laudabilis, pulcherrimus, sanctissimus, magnificentissimus, quoniam glorioſè vicit diabolũ & mortem, resurgendo. הוֹד *Hod* Septuaginta solent deducere à הוֹדָה *Hodà Confessus est*, in Hiphil. Recentiores malunt Hé esse radicale, & significare Gloriam, maiestatem. *Sanctimonia* עֹז *Hoz*, fortitudo, potentia, *In sanctificatione eius*, in sancta eius maiestate, id est, in

C ipso, qui est sanctus, Gall. *en sa saincteté*: vt proximè *in conspectu eius*, in facie eius: & suprà [b] *nomini eius*. Nam sic circumloquuntur Deum honoris causa, vt cùm Põtificem Sãctitatem vocamus, Regem Maiestatem. Alij, in loco eius sancto, siue ille sit cælum, siue templum: Nam Kimhi per sanctificationem, cœlum intelligit: alij templum, vel Ecclesiam, in qua etiam omnia sunt sancta, potentiæ & magnificentiæ plena ob sacramenta, verbum Dei, gratias, quæ illic copioſè conferuntur & elucẽt: denique quia perfecta sanctitate, & vita ęterna eã donabit. Hebraicè מִקְדָּשׁ *Mikdas, Sanctuarium*,

b *Vers. 1.*

D locus Deo dicatus, quem etiam Sanctificationis vocabũlo nostri interpretes donant, vt [c] *Venerunt alieni super sanctificationem domus Domini*, id est, sanctuarium [d]. Et *Antiochus intrauit in sanctificationem cum superbia magna*. [e] *Sanctificium*, quòd in eo oporteat omnia sancta esse pura, nitida, & magnifica.

c *Ier. 51. v. 51.*
d *1. Mach. 1. vers. 23.*
e *Ps. 77. v. 69.*

8 *Afferte Domino patriæ gentium*. Hi duo versus repetuntur è Psal. 28. [f] Sunt autem Prophetici de vocatione Gentium. *Patriæ*. Hîc non est vox Latina, sed Græca, πατρίαι, id est, familię, tribus, cognationes, vt & Hebraicè sonant. *Afferte*, tribuite ponderoſè, vnde יְהָבוּ *Iehabu*

f *Vers. 1. & 2.*

onus

onus,pŏdus portate, onus imponite prop.Sic loquitur, A
vt significet Deum non modò honore & gloria afficiendum, sed etiam re, opibus & bonis, iuxta illud, *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Ternarius numerus est sacer ob mysterium sanctissimæ Triadis. Ideò enim eo Scriptura gaudet. *Nomini* (&) nomini eius. Asyntheton inter duo crebrum. Masoretæ ponunt in Genitiuo, *Gloriam nominis eius*, quam nomen eius,id est,ipse meretur. Gloriam nomini eius debitam.Pro gloria & maiestate nominis ipsius eum celebrate & colite.

9 *Tollite hostias,& introite*,ferte,eleuate,attollite prop. B
Hostias. Vox מִנְחָה *Minha*, fertum,& sacrificium farinaceum propriè significat. Nempè alludit ad sacrificium Eucharistiæ,quod est incruentum,& manibus sacerdotum eleuatur in cœlum,quando Deo offertur, vt in veterum Terumoth fiebat. *In atrio*, Hebraicè in decore sanctitatis eius,id est,è Kimhi,in templo locorum omnium glorioſissimo & sanctissimo. Non tam rectè alij, sancto cultu & decoro, qui deceat illius maiestatem, vel in virtutum ornatu,cætera suprà[a]. *Atria*, plur. sunt templa, vel particulares Ecclesiæ. *Atrium*, sing. Ecclesia Catholica in genere.

Eucharistiæ sacrificium.

a *Psalm.29. vers. 3.*

10 *Commoueatur à facie eius*, חִילוּ *hilu*, cruciamini. C
Timeat, more parturientis fœminæ, crucietur ante eum, & expauescat vniuersus orbis terrarum: timeat eum offendere. Nam in bonam partem debeat accipi. *Quia Dominus regnauit.* Per fidem & cultum. q. d. quia in orbe terrarum creditur,agnoscitur,colitur.Dominus ante aduentum suum in terras regnabat per potestatem suam,sed non per fidem & religionem. Nam neque credebatur,neque colebatur. Septuag.addiderant, & quidem Propheticè, trecentis circiter annis ante Christum,*à ligno*:quomodo citant veteres Iustinus,La- D
ctantius,Tertullianus,Arnobius,Augustinus,Cassiodorus,Theodulphus:Psalterium Romanum,&c. Atque is fuit modus vertendi veterum, vt paucula obiter intercalarent,quæ inseruirent perspicuitati mysterij.Sic sæpè præter Hebraicum contextum, nonnulla de suo interponunt in Lege & Prophetis ad locos obscuriores illuminandos Ionatham & Onkelos, qui proinde non tam Chaldaici translatores, quàm Paraphrastæ appellãtur.Quem vertẽdi modum secuti sunt Sep.plerisque

locis ad

A locis ad literæ maius lumen, vt suprà [a], & illud b: *Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis.* Nam magni consilij Angelum interpositum fuerunt, vt docerent oraculum pertinere ad Messiam, non Deum Patrem, vt quem Angelum nemo dixerit, quòd à nullo mitti possit, cum non sit nouum, vt Messias tamquam à Patre missus *Angelus testamenti* [c], &, *Angelus, in quo est nomen Dei* [d], vocetur. Malè ergo has duas voculas è nostris exemplatibus, quæ de industria, & per Spiritum sanctum à sanctissimis his Prophetis fuerant interiectæ, sustulerunt, siue Iudæi, vt Iustinus Martyr [e] putat, siue quidam olim scioli, vt linguam Hebræam ostentarent, aliquid in Septuaginta notando, quod minimè in Archetypo reperirent: cuius vanitatis, atque adeò nequitiæ nimium multos hodie fert tellus. Sic enim veterum omnes libri, vel corrumpuntur, vel mutilantur. Quamuis enim in Hebræo minimè habeantur verbo, at habentur sensu. Nam modus, vel tempus definitur, quo Christus Dominus regnauit in Gentibus. Aliqui regnum vi & armis consequuntur,

B

C alij ex genere, alij aliter. At Christus *à ligno*, siue per lignum Crucis, qui modus est nouus, mirus & insolens. *Cum exaltatus*, inquit [f], *fuero, omnia trahàm ad meipsum.* Per crucem est consecutus potestatem in cœlo & in terra. Per crucem regnat latè in terra, & sedet ad dexteram Dei, &c. Vel *à ligno*, post lignum, post mortem crucis. Tum enim Deus Christum ab inferis excitauit, illúmque Gentibus præposuit, vt eos omnes regeret & gubernaret pro arbitrio. Etsi enim hæc à primo conceptionis puncto fuit humanæ naturæ in Christo potestas, ea tamen non nisi confecto nostræ redemptionis opere, post resurrectionem vsus est.

D

11 *Correxit*, stabiliuit, firmauit, Hebraïcè תכין *thicon*. Verùm ita reddiderunt, quia hæc non tam dicuntur de mundo creato & constituto, quàm recreato & restituto per Christi Euangelium. Mundus antea erat deprauatus, non modò vita & moribus, verùm etiam idololatria, Dei ignoratione, & opinionibus. Hûc iam correxit, in religione, vita, moribus, conscientia, ne deinceps sit absque pietate, fide, Dei veri agnitione, quicquid moliatur Satanas. Eam enim, vt olim, non extinguet penitus, vel ad vnam familiam contrahet.

a *Psal. 71. v. 19.*
b *Esa. 9. v. 6.*
c *Mal. 3. v. 1.*
d *Exod. 23. v. 20. & 21.*
e *Cõtra Tryphonẽ. pag. 83.*
Christus à ligno regnauit. Sic cur dictum sit.
f *Ioã. 12. v. 32.*

Tam graue fuit peccatum Adæ, & humani generis, vt omnes peccauerint,& Deum, Deique cultum deseruerint: at tanta gratia Christi,tam efficax, tam copiosa,vt perpetuò multi futuri sint probi , & pij vbique per orbem,qui numquam,nullisque persecutionibus,& pœnis dimouebuntur à Dei cultu,notitia,confessione.Insignis promissio & valdè consolatoria,non defecturam fidem inter gentes,vt olim. *Non commouebitur.* ab Euangelica doctrina,& fide, à Dei vera notitia. Ecclesia enim toto orbe constituta perpetuabitur,nec vlla vi aut oppugnatione diaboli, & administrorum ipsius delebitur,vt antea, quando omnes peccauerunt & indiguerunt noua Dei gratia ad humani generis reparationem. A B

12 *Lætentur cæl. & exultet.* Prosopopœis lætare iubet mundum,omnésve creaturas,Christo regnum ineunte: quoniam ille vtiliter,& iustè omnia moderabitur & reget.Alij allegoricè, Cœlum, terram, mare,campos,arbores exponunt,vt Chald. *Lætentur exercitus cælorum, & exultent iusti terræ.* Simplex esse possit Metonymia,Cœlites, terrigenæ, insulani, & marini homines,agrestes, syluestres,&c. *Commoueatur* in lætam partē. Ad verbum רְעַם *tirbam*, id est, tonet,resonet,fremat,præ gaudio scilicet,cum multo sonitu gaudeat, externo fragore,& bombo restetur internam animi lætitiam,gestiat mare, & *plenitudo eius*,id est,pisces & cætera mari cōprehensa, vt insulæ.Minus rectè in tristē,vt sit Antithesis: Exultēt cœli, id est, Angeli & omnes electi,commoueatur autem mare,& plenitudo eius,impiorum turba. C

13 *Tunc exultabunt omnia.* illo gratiæ tempore.Euthymius tamen , illo iudicij die. *Ligna syluarum.* Nam in nemoribus,& syluis non iam cultus dęmonum peragetur,non iam consecrabuntur idolis,sed Deo.Vel Metonymicè , homines syluestres & rustici. *A facie Domini,* ante Dominum. *Venit.* Bis repetitur propter vtrumque aduentum visibilem. Tertius enim per verbum Dei,sacramēta,& gratiam est inuisibilis. *Iudicare.* regere, regnare,moderari : sic seq.versu,& suprà[a]. Ante mundi ad Deum conuersionem Satanas regnabat per infidelitatem,deinceps Deus per fidem in sæcula sæculorum. D

Christi aduentus duo visibiles.

[a] v.11.

14 *In veritate sua,* in, vel per veram suam legem. Alij, in fide sua,id est,secundum suas promissiones.Iudicare, vsu linguæ significat regere: vnde *liber Iudicum,* id est,

recto

A rectórum & principum. Possit ergo loqui non solum de tempore posterioris aduentus Domini ad iudicandum viuos & mortuos, verùm etiam prioris, quo post ascensionem adiit Patris dexteram, & cœpit efficaciter regere omnes nationes, eas partim conuertendo, Satana tenebrarum principe foras expulso, partim euertendo, & constituendis nouis regnis, vt in laceratione Romani Imperij, & Persici patuit. Canit enim sæpè duplex iudicium, vnum nouissimum, quod expectatur, alterum primum, quod iam perfectum contra impietatem & Tyrannos.

B

ARGVMENTVM.

Homines & Angelos inuitat ad Christũ Dominum adorandũ, qui sit extremo suo aduentu idololatras pudore affecturus, bonisq; lucẽ allaturus. Heb. 1.

1 Huic Dauid, quando terra eius restituta est ei. XCVI. Hebr. 97.

C DOminus regnâuit, exûltet terra: lætêntur ínsulæ multæ.

3 Nubes & calígo in circúitu eius: iustítia & iudícium corréctio sedis eius.

4 Ignis ante ipsum præcêdet: & inflammâbit in circúitu inimîcos eius.

5 Alluxêrunt fúlgura eius orbi terræ: vidit, & commôta est terra.

D 6 Montes, sicut cera, fluxêrunt à fácie Dómini: à fácie Dómini omnis terra.

7 Annunciauêrunt cœli iustítiam eius: & vidêrunt omnes pópuli glóriam eius.

8 Confundântur omnes, qui adórant sculptília: & qui gloriântur in simulàchris suis.

9 Adoráte eum omnes ángeli eius: audîuit, & lætâta est Sion.

10 Et exultauêrunt fíliæ Iudæ: propter iudícia tua Dómine.

11 Quóniam tu Dóminus Altíssimus super omnem terram: nimis exaltâtus es super omnes Deos. A

12 Qui dilígitis Dóminum, odíte malum: custôdit Dóminus ánimas Sanctôrû suôrum: de manu peccatôris liberâbit eos.

13 Lux orta est iusto: & rectis corde lætítia.

14 Lætámini iusti in Dómino: & confitémini memoriæ sanctificatiônis eiûs. B

---

1 *Huic Dauid.* Inscriptiô addita præter fontem, indicat Psalmum esse de restitutione totius terræ, quæ perfectè continget in extremo iudicio, quando omnia subiicientur sub Messiæ pedibus [a]. 7

a 1. Cor. 15. v. 25.

2 *Dominum regnauit.* toto hoc Psalmo Christus, Apost. interprete [b]: iam is, inquit, regnauit in orbe, in quo antè Diabolus regnabat. Christũ regnare præsertim apparebit nouissimis illis têporibus, cùm omnia sibi, & Patri subiecerit [c], Tum enim prorsus tegnũ Satanæ concidet. C

b Heb. 1. v. 6.

c 1. Cor. 15. v. 24.

3 *Correctio*, rectitudo, firmitas, basis. Vox מכון *mecon* sonat locum firmum & rectum, siue rigidum. Iustitiam autem referunt ad misericordiam, & beneficentiam erga probos, iudicium ad seueritatem, & pœnas contra improbos, significat Christum venturum ad iudicium cum pompa, & maiestate in nubibus.

4 *Ignis ante ipsum præcedet.* Ad iudicium postremum se sic terrificè comparabit, suámque tremendam potestatem nube & caligine conspicuam præbebit, vt olim in promulgatione Decalogi [d], & Euangelij die Pentecôstes [e], vbi minus erat causæ. Nam eò expectasse Psalmographum apparet ex eodem Pauli loco, ne quis hæc dicta putet de vi, & potestate, qua vtitur Christus etiam nunc in sceleratos, quòd ignis Metaphoricè acerbitatem supplicij significet. De hoc igne conflagrationis siue purgationis, loquitur Petrus [f], qui præibit iudicium, ad cœlorum & elementorum purgationem, ad terrorem quidem improborum: proborum verò salutem & solatium, quemadmodũ Augustinus interpretatur. D

d Exod. 19. v. 16.

e Act. 2. v. 2.

f 2. Petr. 3. v. 12.

A tur. Possit tamen intelligi de igne æterno ad supplicia damnatorum comparato. Quoniam [a] reuelandus Christus asseritur, *cum Angelis virtutis suæ, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum, neque obediunt Euangelio.* Is hîc dicitur præcessurus ad iudicium, quia paratus erit ad corripiendos impios, simulâtque Dominus sententiam protulerit. a 2. Thessal. 1. 7.

5 *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ*, micarunt per orbem terrarum. De reliquis iudicij signis & terroribus. *Vidit:* terra hæc fulgura vidit, & concussa est. Nam vt hoc
B pertineat ad illustrationem orbis per fulgetra Euangelicæ doctrinæ, atque miracula, superior Pauli locus non pâtitur. Deinde omnia essent allegorica. Montes superbi, terra carnales, fulgura Euangelium, cœli Apostoli & Prophetæ: de quo recurre ad Euthymium & Augustinum. Sunt autem hęc præterita pro futuris more Prophetico, vt infrà b. b v. 6. 7. & 11

6 *Montes sicut cera fluxerunt*, igne conflagrationis. *Elementa enim calore soluentur: Terra autem, & quæ in ipsa sunt res, exurentur* [c]. *A facie Domini*, præsente Domino, c *Ibid. Petrus*
C ante Dominum, aduentu Domini. *Omnis terra* fluet, *v. 12.* siue liquescet, per Zeugma. Masoretæ maluerunt esse genitiui casus, *A facie Domini totius terræ.* Quo etiam modo legitur in Græcis codicibus, κυρίᾳ πάσης τῆς γῆς.

7 *Annunciauerunt*, pluendo ignem, sulphur, grandinem, & cætera terribilia contra impios, cœli prædicabunt Deum esse iustum. Iustitia enim est, & gloria eius istos punire, Kimhi. Vel est simplex Prosopopœia ad exaggerationem. Aliqui etiam Metonymicè intelligunt cœlites, id est, Angelos, quorum ministerio multa in hoc iudicio peragentur. *Gloriam eius*, maiestatem & potentiam tanti iudicis.

D 8 *In simulachris suis.* Heb. אלילים *Elilim*, quâ vocem vertunt nunc simulachra, nunc Dæmonia, vt suprà d. d *Psal. 95. 7. e.* Quoniam Idola non erant simplicia & nuda simulachra, sed dæmonum veluti domicilia, & latebræ diabolicæ inspirationis & instinctus participes. Item quia in illis, & per illa dæmones colebâtur tamquã eorum mo nimẽta & species, quæ Deorũ proinde corpora vocauit Hermes, quòd præsentiam suam in eis exhiberent, æmulati fortassis verum Deum, qui sui copiam faciebat in propitiatorio ad Cherubim. Tale aliquid innuit

a *Lib.1.p.g.* 31.
b *Lib.18. de Ciuit. ca. 24.*
c *Lib.2. c.8.*
d *1. Lib. de Præp.*

Arnobius contra Gentes [a], dum ſcribit *in Idolis inhabitare Deos*, & Auguſtinus [b] poſt Lactantium [c] & Euſebium [d] reſponſa dare, ſigna edere, morbos curare, certam opem laborantibus impertire. Propriè vox contemptim ſonat Deiculos, vel iuxta alios, Nihila, res vanas & nullius momẽti, vel אל אלים *ai Elohim, non Dij.* A

9 *Adorate Dominum omnes Angeli.* Hunc locum explicat Apoſtolus, probaturus Chriſtum Angelis eſſe maiorem [e], *Adorent eum omnes Angeli Dei*, inquit Deus Pater, *cùm iterum introducit primogenitum ſuum in orbem terrarum.* Ineptè Rabbini aliqui cenſent השתחוו *hiſthuhuu*, eſſe præteritum kal, cùm ſit Imp. *Angeli,* B

e *Hebr.1. v.6.*
f *Pſal.8.v.6.*

Dij Hebraicè אלהים *Elohim* quo nomine intelliguntur ſæpè Angeli, vt ſuprà [f] & alibi Apoſtolo & Hebræis teſtantibus. Hi non adorant ſolùm diuinitatem eius, verumetiam carnis eius gloriam. Ambroſius [g], Chryſoſtomus [h], Recentiores, tametſi Apoſtolus hanc interpretationem approbarit, *Adorate eum omnes Dij*, i. quicquid habetur pro Deo, adoret hunc verum Deum, eique cedat. *Audiuit*, audiuit Sion ſiue Eccleſia veniſſe Dominum in terram, & lætata eſt. Diligit enim aduentum eius, vtpotè ſibi ſalutarẽ, vtut ſit impus terribilis.

g *De Spiritu ſancto, lib. 3 cap. 12.*
h *Hom. 5. ad Heb.*

C

10 *Filiæ Iudæ.* Eccleſiæ ab iſta Sionia ſiue Hieroſolymitana prognatæ. *Propter iudicia tua*, propter beationem proborum, & damnationem improborum.

11 *Super omnes Deos.* Angelos. Quare & ſedere dicitur ſuper omnem principatũ, &c i. Retinuerunt iam Deorum nomen, etſi eadem hîc vox אלהים *Elohim*, quæ

i *Eph.1.v.21. Pſal.95.v.9.*

verſ. 9. vt docerent intelligi nunc poſſe tam fictitios Deos, quàm poteſtate pollentes homines.

12 *Odite malum*, neutrius generis: etſi Rabbini quidam maſculinè exponant de malo homine.

13 *Lux orta eſt.* Hebraicè זרח *Zaruah.* ſata & ſparſa propriè, vt eam latè, laxè & copioſè colligat. Ne quis exponat, emerſit, apparuit, quę ſe antea occultabat. Lux & lætitia ſparſa ſunt in hoc mundo iuſtis, & rectis corde, quæ poſtea metant in hoc futuro Chriſti aduentu, Kimhi. Lucem & lætitiam futuræ beatitudinis hic ſeminatam in animis noſtris & conceptam, colligent in cælo, beato Dei conſpectu, & immortalibus gaudiis, voluptatibuſque perfruentes. Vel eſt præteritum pro fut. Tum à Deo orietur, feretur, ſpargetur, copioſe tribuetur D

A buetur lux & lætitia rectis corde. De æterna aliqui exponunt, de qua Esaïas [a].

14 *Sanctificationis eius.* Periphrasis Dei, vt suprà [b]. Celebrate memoriam eius, qui quidem est sanctus: memoriam eius sanctam. Rabbini quidam malunt *Memoriam sanctificationis eius*, esse Periphrasim nominis Dei terragrammati, quod quidem est memoria siue commemoratio sanctitatis eius, vt auctor fasciculi Myrrhæ ait [c]. Laudate publicè facta eius admiranda, prodigia & miracula eius, quæ sunt monimenta, & commemorationes sanctitatis eius.

a *Esa. 35. v. 10 & 51. v. 3*

b *Psal. 29. v. 5. & 95. v. 7.*

c *Gen. 8.*

B

ARGVMENTVM.

Inuitat ad Christum celebrandum, qui sit omnibus exhibiturus, & orbem iudicaturus.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVII. Hebr. 98.

C Cántate Dómino cánticũ nouum: quia mirabília fecit.

3 Saluâuit sibi déxtera eius: & bráchium sanctum eius.

4 Notum fecit Dóminus salutâre suum: in conspêctu Géntium reuelâuit iustítiam suam.

5 Recordâtus est misericórdiæ suæ: & veritâtis suæ dómui Israel.

6 Vidêrunt omnes términi terræ: salutâre Dei nostri.

D 7 Iubilâte Dómino omnis terra: cantâte, & exultâte, & psállite.

8 Psállite Dómino in cythara, in cythara, & voce psalmi: in tubis ductílibus, & voce tubæ córneæ.

9 Iubilâte in conspêctu regis Dómini, moueâtur mare, & plenitûdo eius: orbis terrârum, & qui hábitant in eo.

10 Flúmina plaudent manu, simul montes

exultábunt à conſpêctu Dómini : quóniam venit iudicâre terram. A

11 Iudicâbit orbem terrârum in iuſtítia : & pópulos in æquitáte.

---

2 *Cantate Domino.* Etiam hoc eulogium de Chriſto enunciatur toto hoc Pſalmo, qui conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorum.

3 *Saluauit ſibi*, ſe eius omnipotentia: quia Chriſtus à morte ſe ſaluum fecit, reſurgens propria virtute & poteſtate, deindeque de mundo triumphauit. Verbum הושיע *Hoſah.* ſaluandi, fere conſtruitur cum Datiuo apud Hebræos, vt [a] *Hoſanna filio Dauid.* i. ſalua filium Dauidis. Dominus ſaluauit ſe ſua dextera & brachio, ſe & ſuos eripuit è manibus hoſtium abſorpta morte, peccato, Diabolo, inferno, mundo. Tribuit dexteræ per Proſopopœiam, quod erat tribuendum Domino [b]. *Dextera*, enim Nominatiuus eſt verbi ex Hebr. ימינו *temino*, contra eos, qui vertunt in Ablatiuo, *Saluauit ſibi dextera ſua & brachio ſanctitatis ſuæ.* Aliqui ſubaudiunt, *Vos*, vel *nos*, vel per hypozeugma, Gentes, ad hanc ſyntaxin minus attendentes. Dextera eius (nos Gentiles) ſaluauit ſibi. i. in ſuam gloriam. B C

a *Matth. 21. verſ. 9.*

b *Vt Eſa. 59. ver. 1.*

4 *Salutare ſuum*, ſalutem à ſe partam. Confer cum Eſaïa [c]. Si de Deo Patre, Salutare deſignabit Chriſtum Saluatorem, quem Deus cognitum fecit Gentibus ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ [d]. *Iuſtitiam ſuam.* Actiuè, iuſtitiam, qua iuſtificat impios, reuelauit Gentibus omnibus per Apoſtolos, & gratiâ, per quam iuſtificamur. Hinc Paulus [e]: *Iuſtitia enim reuelatur in Euangelio ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuit.* Et iterum [f]: *Nunc autem iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata a lege, & Prophetis.* Nonnulli iuſtitiam etiam intelligunt, qua in ſe iuſtus eſt, quando eam hominibus per orbem notam fecit, ſe iuſtum mundi Dominum, & iudicem patefaciens: Satanam autem iniuſtum, & tyrannum. D

c *Eſa. cap. 52. ver. 10. 11.*

d *Roman. 3. ver. 25.*

e *Rom. 1. vt. 17.*

f *Cap. 3. v. 21.*

5 *Et veritatis ſuæ domui Iſrael*, fideì in præſtandis, quæ promiſerat Iſraeli, de ſuo aduêtu. *Domui Iſrael.* Datiuus commodi ſiue acquiſitionis conſtructus cum verbo

Recor

A *Recordatus est*: in commodum, gratiam, salutem domus Israel, recordatus est misericordiæ suæ, *sicut locutus est Patribus nostris, Abraha & semini eius in secula*[a]. Alij construunt cum pronomine *suæ*, suæ erga domum Israel veritatis, & fidei. a *Luc.1.v.55.*

6 *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei.* Actiuè, salutem, qua saluauit mundum: vel, saluatorem Christum.

7 *Cantate, Psallite,* Verba his Hebraicè respondentia פצחו *pitshu*, וזמרו *vezameru*, sic Rabbini distinguunt, vt illud sit ore, hoc instrumentis musicis. Vnde & Psalmos מזמורים *Mizmorim* appellari, quòd instrumentis simul, ac ore canerentur.

B 8 *Tubu ductilibus,* metallicis. Addiderunt duo epitheta, *Ductile, & corneum,* vt diuersa buccinarum vocabula distinguerent. Nam חצוצרה *Hatsotserá*, est tuba è ducto fusóque argento, & alio metallo, quam describit Ioseph. b שופר *Sophar*, autem è cornu. Psallere autem cum his & aliis instrumentis est cum alacritate & voluptate omnibus modis lætitiam conceptam testari, non cum pigritia, torpore, fastidio, perfunctoriè. b *Lib.3. Antiq. ca. 15.*

9 *Moueatur mare & plenitudo,* Hebraicè ירעם *iirham.*

C 1. Tonet, propriè. Prosopopœia de summo gaudio. *Plenitudo eius,* pisces, quibus plenum est mare, vel insulæ.

10 *Simul montes exultabunt.* Simul construendum cum sequentibus. Nam in *Manu,* est Athnah siue colon. *Iudicare,* regere. Sic mox *Iudicabit,* reget, vt infra [c] vt ad primum aduentum referatur. c *Psalm.105. vers. 14.*

11 *Iudicabit orbem terrarum.* Consule versum vltimum Psal. 95. *In æquitate,* Hebraicè במישרים *bemescharim.* 1. in rectitudinibus propriè. Iustè & æquè. Sic enim enunciant qualitatis aduerbia.

D

ARGVMENTVM.

Christum, vt Dominum, celebrat, & ad eum inuocandum, eiúsque vestigia adorandum inducit, exemplo Mosis, Aaronis, Samuelis.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVIII.
Hebr. 99.

DOminus regnâuit, iraſcântur populi: qui ſedet ſuper Chérubim, moueâtur terra. A

3 Dóminus in Sion magnus: & excêlſus ſuper omnes pópulos.

4 Confiteântur nómini tuo magno, quóniam terríbile & ſanctum eſt: & honor regis iudícium díligit.

5 Tu parâſti directiônes: iudícium, & iuſtítiam in Iacob tu fecîſti. B

6 Exaltâte Dóminum Deum noſtrum: & adorâte ſcabêllum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.

7 Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.

8 Inuocâbant Dominum, & ipſe exaudiêbat eos: in colûmna nubis loquebâtur ad eos.

9 Cuſtodiêbant teſtimónia eius: & præ- C cêptum, quod dedit illis.

10 Dómine Deus noſter, tu exaudiêbas eos: Deus tu propitius fuíſti eis, & vlſcíſcens in omnes adinuentiónes eôrum.

11 Exaltâte Dóminum Deum noſtrum, & adorâte in monte ſancto eius: quoniam ſanctus Dominus Deus noſter.

D

---

2 *Dominus regnauit, iraſcantur populi.* (etſi) iraſcantur, (quantumuis) apud ſe indignentur, ſtomachentur, tumultuentur, excitatis motibus, ſeditionibus, perſecutionibus contra hoc Chriſti regnum, velut ſibi perniciosum. Eſt enim Cōceſſio. q.d. Velint, nolint, etiamſi fremant & renitantur. Contrà ſuprà [a] *Dominus regnauit, exultet terra.* Sed hic loquitur de impiis terræ incolis, illic de gentium plenitudine in hoc regnum, & regni

a *Pſalm. 96. verſ. 1.*

A regni huius societatem ingressura. Verbū רָגַז *Raghaz* etiam contremiscere significat. Contremiscant populi ad huius regni nouum exortum,& paueant. Nam iusto,& seuero imperio prementur, & ad ordinem, vel inuiti compellentur exquisitis pœnis,& supplicijs. *Populi*.,Iudæi & Gentiles. *Qui sedes super Cherubim*, qui dat responsa,regnauit,per Zeugma. Est autem Periphrasis Dei, de Cherubis arcæ propitiatorium, siue tegmen obumbrantibus reddentis oracula,vel potius inequitātis Cherubim animalia alata, vt celeriùs adsit:aut potentia,dignitate & maiestate superantis Cherubos,pri-

B mæ inter creaturas notæ,cælorum veluti principes, ab illis repræsentatos,qui fœderis arcā custodiebant.Vide suprà [a]. Mendosè in aliquibus exemplaribus in secunda persona *Qui sedes*,vt sit precatio, ô Deus, qui sedes super Cherubim, terra commoueatur & perturbetur. *Moueatur*,(etsi)moueatur,(quantumuis) commoueantur,attoniti fiant terræ habitatores, qui interpretantur istud Domini regnum condi, & exurgere in suam perniciem,Christus regnabit colligens, & seruans Ecclesiam,licet mundus irascatur & moueatur.

a *Ps.79.v.2.*

C 3 *Dominus in Sion magnus*,vt superioribus Psalmis Christum denominat.Est magnus in Sion siue Israele, & Ecclesia, & excelsus super omnes populos siue eleuatus, quoniam eos deprimet & subiiciet.

4 *Nomini tuo magno*, omnes populi publicè celebrēt te, tuum nomen & memoriam. Secretiores Theologi Tetragrammaton ineffabile intelligunt, quòd more reliquorum diuinorum nominum non designat effectus & operationes Dei, sed ipsammet essentiam puram, ac simplicem cum ipsius interioribus proprietatibus(Personas haudubiè constituentibus) absque

De nomine יהוה.

D vllo ad opera extrà posita respectu. De quo illud b. *Quid facies nomini tuo magno*. Et [c] *Iurauí in nomine meo magno, ait Dominus*. Cuius mysteria lege apud R. Ioseph [d]. quasi dicat publicè colant te cum tuo illo nomine repræsentante Esse tuum incomprehensum, tuam essentiam mirabilem,internásque ipsius proprietates.secundum quas re ipsa,& actu es trinus. Mysteria illius magni tui nominis agnoscant,ac venerentur, te vnum videlicet essentia,trinum personis, tuam essentiam,τρισυπόστατον, id est,ter subsistentem siue in tribus

b *Ios.7.ver.9.*
c *Hiere. 44. vers.26.*
d *In Saare Ora.*

Deus vnus essentia,trinus personis.

hypostа

hypostasibus. Quod implendum prædixit Tobias [a], *Nomen enim magnum invocabunt in tc.* Cæterùm proximè dici terrible & sanctum, quoniam per illud Moses quidem & prophetæ, sua edebant miracula, sacerdotes autem oracula. Quin per illud obtinebant populo gratiam, atque misericordiam, *Quoniam*, Sept. censuerunt Vau copulatiuum sumi causaliter, vt interdum fit, vel sub. בי *ki*. Et terribile, id est, quia terribile, siue admirandum. R. Selomo mauult rationem incipere ab epitheto præcedenti. Confiteantur nomini tuo (quoniam) magnum & terribile & sanctum est. *Et honor regis*, fortitudo, potentia propriè, id est, rex honoratus, fortis & potens. Altera ratio, cur nomen tuum sit celebrandũ: nempè quoniam honor & maiestas tua regia ius, & æquitatem diligit, id est, iuris dictionem & disceptationem. Gall. *Il ayme iustice: c'est à dire faire iustice:* quoniam tu, qui regia es potentia, honore, & maiestate, ius æquumque amas. Deum circumloquitur in tertia persona, venerationis causa, vt sæpè antea. Sic suprà [b] *In corda inimicorum regis*, id est, tuorum, qui es rex. Nam fuerat dicendum, honor tuus, qui es rex, tua regia maiestas, vel potius, tu, qui es honore regio, iudicium diligis, gaudes iustitia. Fortitudinem hic significare gloriam & maiestatem cum Septuag. censet R. Abraham, Abben Ezra. Maiestas Dei amat iustitiam, delectatur iudicio, nihil vult agere contra iustitiam.

[a] *Tob. 13. v. 15.*

[b] *Psal. 44. v. 6.*

§ *Parasti.* Tertia ratio, cur celebrandum nomen Dei, siue Deus ipse. Parasti directiones siue rectitudines, id est, rectos & integros stabiliuisti, firmasti, præmuniuisti, ne deficiantur, & corruant. Abstractum pro concreto, per Auxesin. Parare & præparare, apud Septuaginta ex Hebraico כון *kun* significat stabilire, fundare, cõmunire, prosperare, præseruare, vsu Medico. Alij in abstracto, firmasti, stabiliuisti rectitudines, atque æquitates, id est, omnia æqua, & recta constituisti. Quod aliqui restringunt ad mandata, & leges Dei, quid iustum, quid iniustum monstrantes. Sed rectiùs ad iuris conseruationem, id est, dictionem. Quoniam loquitur de Gentibus & populis in ordinem redigendis & puniendis, quos dixerat [c] irasci & moueri contra exoriens Domini regnum. *Iudicium*, quo improbi castigantur. *Et iustitiam*, qua iusti defenduntur, & protegun-

[c] *Vers. 1.*

tur,

A tur, apud Iacobæos, vel pro Iacobæis, in terra tu exercuisti. Quarta ratio. Alij, Præcepisti fieri iudicium & iustitiam in Iacob. Quia enim ea diligis, illa ideo à Iacobæis patrari vis, lege data, quæ mõstret iustũ, & iniustũ. Qua etiã interpretati one iudicij nomine illa iuris pars intelligi possit, qua facinorosi puniuntur: iustitiæ verò, qua boni defenduntur ab improborum iniuria. Nam dum iubemur passim iudicium, & iustitiam facere, Rabbini exponunt iniusta damnare, & iusta iustificare.

6 *Scabellum pedum eius*; Templum, vt Chaldæus intelB ligit, vt vetf. vltimo se explicet. *Adorate montem sanctitatis eius*, vel *Arcam fœderis*, vt Rabbini, cui Deus insidere dicebatur, ob oracula & alias gratias. Nostri Christi humanitatem in mysteriis adorandam, nedum extrà, vt Ambrosius [a], Augustinus [b] & Cyrillus [c]. In qua videlicet inhabitat & requiescit diuinitas. Alluditur autem ad gestum adorantium regem. & ad thronum eius accumbentium. q. d. Coram scabello pedum eius procidite, quasi ante pedes eius prostrati: quoniam sanctum, & honorandum est, quicquid ad ipsum pertinet, etiamsi abiectum videatur, vt pedum scabellum, nedum maC ximum, qualis est Eucharistia. Hebræi etiam appellant rem abiectissimam & valde seruilem, scabellum pedum d, & apud Esaiam. *Cælum mihi sedes est: terra autẽ scabellum pedũ meorũ*. Terra enim quasi pedibus diuinitatis subiecta est, & calcata, adeó vt in ea cuncta gerat pro arbitrio, multò vilius & abiectius, quàm alibi ob hominum indignitatem & peccata. *Quoniam sanctum est*, scabellum. Fons etiam masculinum genus patitur. Quoniam sanctus est (Dominus.) Sic Græcè, ὅτι ἅγιος. Quod sequitur Hieronymus & Augustinus. Rabbini malunt neutrum.

D 7 *Moyses & Aaron in sacerdotibus*. Exemplo Mosis, Aaronis, Samuelis, Iudæos inuitat, vt Christum Dominum agnoscant, exaltent, adorent, & inuocent. Nam hæc nõ fore sine fructu. Cadit autem hic versus in sequentem. Moses & Aaron sacerdotes eius, & Samuel inuocator ipsius, inuocabant Dominum, &c. *In sacerdotibus*, id est, sacerdotes eius, de quo Hebraismo mox. Hinc d Moses non tantùm dicitur sacerdos, verum etiam primus legis sacerdos, vt qui sacerdotali munere functus sit ante

In Eucharistia Christi humanitas adoranda.

a *De fide.*
b *In hunc Ps. & de verbis Domini secũdum Ioa. ser. 38.*
c *Lib. 3. in Ioan.*
d *Ps. 109. v. 2.*
e *Esa. 66. v. 1.*

d *1. Par. 23. in Deut.*

sit ante Aaronẽ septem consecrationum, siue ordinatio A
a *Leu. 8.* num diebus [a] nec fuerit exclusus à magni sacerdotij
functione 40. illis ānis, quibus in deserto rexit populũ,
è scriptis R. Ionathã, R. Ioſe, R. Iosua, R. Berechia. Ideóque כהן הכוהנים *Cohen haccohanim*, Sacerdos Sacer
b *Exod. 28.* dotũ ab Abbẽ Ezra dicitur [b]. Nã populo religionis quę
c *Exo. 28. v. 1.* stiones finiit, obtulit Deo munera, & immolauit. Aarõ,
& seq. & 29. & filios eius cõsecrauit iussus [c], & fœdus sanxit sangui-
v. 1. &c. ne [d], Oblationes & donaria principum duodecim in
d *Exo. 24. v. 6* tabernaculũ & in altare excepit [e]. Assentiuntur nostri,
e *Num. 7.* vt Hieronymus [f], Augustinus [g], Dionysius Areopa- B
f *Lib. 1. cõtra* gita [h], Nazianzenus [i], Leo Magnus [k]. Atque hinc Phi-
Ionin. lo Iudæus libros suos de vita Mosis distributos in tres
g *In hunc Psa.* partes, Regnum, Leges, & Sacerdotium, ita concludit:
h *Hierarch.* *Atque hac fuit vita, obitusque Mosi regni, legislatoris, vatis &*
Eccle. cap. 5. *pontificis, sicut sacris literis traditur. Et Samuel inter eos.* In
i *Orat. ad* fonte, Samuel in inuocatoribus nominis eius. Quod
Gregor. Nyss. duobus modis potest exponi. Vno, Samuel inuocator
k *Epistol. 88.* nominis mei. Sic enim hunc idiotismum illustrarunt
l *Psa. 53. v. 5.* Septuaginta [l]. Altero, Samuel, qui fuit inter inuocato-
res nominis ipsius. Samuelem autem non inter sacer-
dotes, sed inuocatores nominis Dei reponit, vt & Iere- C
* *Iere. 15. v. 1.* mias * quòd purus esset Leuita. In tribu enim Leui qua
tuor erant stirpes, quarum sola Aaronia erat sacerdota-
lis, Aaronica Caathitica, Merarritica, & Gersonitica. Etsi
enim Aaronitæ essent Caathitæ, siue de stirpe Caath,
vnius è tribus filiis Leui, tamẽ quia Caathitæ per lineã
dũtaxat Aaronis erãt sacerdotes: per alias, vt per lineã
Choræ, de qua fuit Samuel, simplices Leuitæ, partẽ per
se quartam constituunt, & à Caathitis separantur. Non
ergo fuit Sacerdos, nisi fortasse per quamdam dispen-
m *Ibi c. 9. ve.* sationem ad tempus, secundum quam per sese holo- D
21. causta obtulit 1. Reg. 3. vers. 9. benedicit hostiæ [m], tulit
n *Cap. 10. v. 1.* lenticulam olei, & in regem vnxit Saiilem [n], vt Abbẽ
o *Exo. 30. v. 34* Ezra notat [o]. Quod facile concedet, cui venerit in
p *Iud. 6. v. 19.* mentem Gedeonem idem præstitisse, quantum ad ho-
&c. locausta, qui tamen erat de tribu Manasse, vt idem ibi-
dem censet [p]. Quoniam autem Samuelis hîc fit men-
q *In explana* tio, qui quatuor viguit sæculis post Mosem, non vi-
tione Psa. 90. detur hîc Psalmus esse Mosis. Respondet Hieronymus [q] nomen ipsius propter eius meriti excellentiam
ad Cyprianũ.

à Mose

A à Mose prophetici spiritus instinctu præuisum, & in literis annotatum. Cui addo eodem spiritu Esaiam [a] in testimonium adhibuisse Vriam, & Zachariam centum annis, priusquam extarent in rerum natura, eodem nominatim excitasse Cyrum [b], ad liberandum Israel è captiuitate Babylonica & Chaldæos euertendos, duobus propè sæculis antè, eodem prophetam, nominasse Iosiam trecentis annis ante ipsius ortum [c].

a *Cap. 1. v. 2.*

b *Cap. 44. v. 28. & 45. v. 1.*

c *3. Reg. 13. v. 2.*

8 *Invocabant Dominum.* Superior versus in hunc cadit: vnde afficiendus dumtaxat virgula. Moyses & Aaron sacerdotes, & Samuel Leuita inuocabant Dominum (Christum) *& ipse*, &c. d *Exaudiebat eos.* Chaldaicè & Hebraicè יַעֲנֵם *Iahanem respondebat eis.* Quod nonnulli referunt ad Propitiatorium, in quo sit locutus cum Mose, & Aarone. Sed de Samuele nihil tale legitur. Quin quia Sacerdos non erat, ad illud ingredi non potuit, nisi fortassis per dispensationem, secundum quam accipiendum illud Hieronymi [e] ex Egesippo, Iacobum fratrem Domini solitum ingredi Sancta Sanctorum. Nam Apostolus disertè scribit [f] illuc semel in anno introire solum Pontificem. Quod repetit Ioseph Ben Gorion [g], qui quia tamen [h] narrat mille sacerdotes fuisse constitutos, qui Sanctum Sanctorum ingrederentur, vnum de more videtur intelligendum, alterum extra ordinem, quando ad consulendum oracullum Domini ex re nata, vt ex fame & bello, illud ingredi necesse esset. *In columna nubis*, per colũnã nubis, vel ex colũna nubis quæ apparebat super tabernaculum, priuatim Mosem & Aaronẽ alloquebatur, & familiariter. Per visionem autem Samuelem [k]. Fortasse etiam in nube. Nam illum contra Tyrios & Philistæos precantem exaudiuit, & intonuit de cœlo, inque sonitu magno auditam fecit vocem suam, &c. [l]. Quo modo Iobum in priuatis colloquiis allocutus fuerat de turbine siue nebula [m], se veluti nube cingens, ac eam inter se, & illos interponens, vt suum fulgorem eorum imbecillitati attemperaret.

B

C

D

d *Num. 14. v. 13 14. & 16. v. 15. 1. Reg. 7. v. 9*

e *In Catalogo.*

f *Heb. 9. ver. 7.*

g *Lib. 5. c. 25.*

h *Initio eiusdem capitis.*

i *Exo. 24. v. 25. & 33. v. 9. Num. 12. v. 11.*

k *1. Reg. 3. v. 12.*

l *Eccl. 45. v. 21. & 1. Reg. 9. ver. 10.*

m *Iob c. 40. 41. & 42.*

9 *Custodiebant præceptum*, statutum propriè quo modo coli velit. חֹק *Hok* enim de ritibus & cæremoniis religionis.

10 *Adiu*

10 *Adinuentiones eorum.* Passiuè contra eos. Vindicabat si quis aliquid aduersum eos moliretur. De Core, Dathan, Abiron, & sociis [a], quos Dominus vltus est murmurantes, & conspirantes aduersus Mosem & Aaronem. Nam hæc non dicit de viris Sanctis, sed de iis, qui aduersus eos seditionem concitarunt, qui partim hiatu terræ absorpti sunt, partim igne perierunt, partim quantum ad Samuelem tyrannide Saulis subiecti, maximas calamitates experti sunt. Tamen quia & ipsi culpantur: Moses, quòd hæsitarit se aquam eductu- A

a *Num. 16. v. 31. 32.*

rum b. Aaron in aureo vitulo conflando [c]. Samuel, vt in filios indulgentior [d]. *Et*, pro *Etsi*, exponi potest, vt alibi interdum. Tu propitius fuisti eis, etsi vlciscens eos, si quando peccarunt. Suos Sanctos Dominus in hoc mundo ferè castigat & punit, vt nihil purgandum illis in altero relinquat, sicque purgatis, celerius bona incommutabilia impertiat. Ita Hebraicè עלילותם *halilotham.* 11. *Opera eorum.* vel quæ faciebant ipsi, Actiuè, vel, vt supra, non quæ faciebant, sed quæ patiebantur à Core, & cæteris conspiratoribus. Solent enim Genitiui casus nominum, & pronominum actiuè, passiuè, possessiuè sumi pro commoditate sententiæ, vt fusè docet R. Dauid in Michlol, qui & in Commentariis hunc locum sic explanat. Symmachus putauit esse relatiuum sine antecedente, *Eorum.* scilicet impiorum. B

b *Exo. 17. v. 6.*

c *Exo. 32. v. 4.*

d *1. Reg. 8. v. 3.*

11 *Adorate in monte sancto eius.* Quoniam verbum Adorandi construitur in hac lingua cum ל, Kimhi interpretatur, *Adorate montem sanctum eius.* Deinde, quia adoratio videtur incommodè tribui creaturæ, constituit duplicem adorationem, vnam absolutam, alteram relatiuam siue respectiuam. Huius verba fideliter vertemus, propter sciolos, qui eius næuos pluris solent facere, quàm pulchritudinem. *Adorate* (inquit) *mōtem sanctum eius. i. Montem Moria, in quo erat Sanctuarium. Nam ipse sanctus est & locus eius sanctus: vt proinde dixerit* [e]. *Pauete sanctuarium meum, siue venerationem. Quando autem venerantur eadem, non nisi venerantur eum, qui eadem, quam delegit, præcepit in veneratione haberi. Sic quando adorant ad adis parietem, non adorant, nisi eum qui eadem sanctificauit, vt qui ante mentis oculos sibi proponant Deum recolere & ad eum cor subuehere.* Quæ congruunt nostrorum scitis, vt Titelmanni in hunc Psalm. sic scribentis: *Cum area,*

Adoratio duplex, vna absoluta altera respectiua.

e *Leuit. 26. vers. 2.*

C D

A *arca, vel quid simile adorari inbetur, nõ debet intelligi adoratio propria, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote enti primo & supremo Domino, sed impropria, pro specialis honoris exhibitione. Quidam verò adorare scabellum accipiunt loco huius adorare ad scabellum, vel ante scabellum: vt adoratio Dei propriè dicta intelligatur, nec arca sit adoratio, sed Dei super arcam sedentis: quemadmodum Christum sub sacramento latentem adoramus, & ad locum, vel ante locum, vel versus locum illum, in quo sanctissima illa mysteria conseruantur, adorationis exhibemus reuerentiam, non ipsum*
B *quidem locum adorantes, id est, ligna, lapides, & claustra, sed ipsum, quem illo in loco esse credimus.* Vetus sanè doctrina per quam Nazianzenus ad extremum orationis de Natiuit. fideles adorare iubet præsepe Domini, nedum sepulchrum, Damascenus [a], & Leontius Neapoleos Cypri Episcopus [b], crucem, clauos, lanceam, vestes & tabernacula Domini. Quibus suffragantur Chrysostomus [c], Athanasius d, Rusticus Diaconus aduersus Acephalos; *Quia*, inquit, *sunt veluti organa, &*
C *coadiuuantia infirmitatem nostram ad propinquandum Deo, nec tamen connumerantur creatori. Aliud enim est per hoc coli illud* (per accidens) *aliud secundum naturam* (per se) *& sempiternè, & maximè propriè.* Quo pertinet illud Basilij [c], ὅτι ἡ τῶ εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.

a *lib. 4. c. 12. Orth.*
b *lib. de adorat. Crucis.*
c *in liturgia, & oratio. de adorat. Cru.*
d *Tomo 4. q. 16.*
c *de Spiritu sancto, c. 18.*

ARGVMENTVM.

D *Ad Dei laudes & cultum omnes cohortatur. Propheticus de gentium conuersione.*

1 Psalmus in confessione. XCIX. Hebr. 100.

IVbilâte Deo omnis terra: seruîte Dómino in lætítia.

3 Introîte in conspêctu eius: in exultatiône.

4 Scitôte, quóniam Dóminus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

5 Pópulus eius,& oues páscuæ eius, introíte portas eius in confessiône : átria eius in hymnis, confitémini illi.

6 Laudáte nomen eius, quóniam suáuis est Dóminus, in ætérnum misericórdia eius : & vsque in generatiône & generatiônem véritas eius.

---

1 *Psalmus in confessione.* Vltimus est Mosis de Messia.

2 *Iubilate Deo omnis terra.* Omnes terrarum incolæ. Vel est Prosopopœia. Mysterium vocationis Gentium, quas proinde inuitat ad introeundum in Dei Ecclesiam.

a 3.*Reg.*8. v.29. 3 *In conspectu eius*, in templum eius, de quo illud a: *Oculi Domini in hanc domum, & eam respicit.* Apparete coram Domino. *In exultatione*, cum exultatione.

4 *Scitote quoniam Dominus.* Agnoscite Dominum summum, cui Entis nomen & ratio propriè competit, & à quo mundus habet vt sit, esse Deum, id est, vniuersi iudicem, rectorem, vltorem, remuneratorem. Nam *Dominum* in fonte est tetragrammaton diuinæ substantiæ proprium, *Deus*. אלהים *Elohim* appellatiuum enuncians iudicium, prouidentiam & gubernationem. Non tantùm est rerum molitor & conditor, verùm etiam rector, gubernator prouidentissimus. *Fecit*, or-

b 1.*Reg.*12. v.5. nauit, vt alibi b: *Qui fecit Moysen & Aaronem*, quasi dicat. Nos non solùm creauit, sicut cæteros, verumetiam ex omnibus Gentibus elegit, quos præcipuè ornaret, & cumularet gratijs, atque muneribus. Sic Kimhi verbum hoc distinguit à ברא *Bara, Creauit*, & יצר *Iatsar, Formauit*, quod creare sit è nihilo, vel è materia producere, formare, formam, materiæ inducere : facere autem, siue עשא *Asa*, ornare, beneficiis & donis afficere, gratuis cumulare. *Et non ipsi nos*, Nos hîc Nominatiui casus Hebraïcè & Græcè. Itaque totum istud *Fecimus nos*, per Zeugma est repetendum.

5 *Populus eius, & oues pascuæ eius.* Appositorie Rabbini connectunt cum præcedenti versu : Et non ipsi populus

A populus eius, qui sumus populus eius, & oues pascuæ ipsius. Rectiùs vocatiui casus, vt construatur cum sequenti. Nam Septuaginta sæpè vtuntur Atticismo, per quem eadem est vox Nominatiui & Vocatini. *O populo eius*, & *oues*, quas ipse pascit & regit, *introite portas eius*, portas domus & templi ipsius. *In confessione*, cum commendatione, cum laudibus, cum gratiarum actione, R. Iohanan in Deras, hanc confessionem pertinere scribit ad cultum noui Testamenti, qui iam non sit futurus cruentus & victimarius, sed incruentus & laudis, Eucharistiæ, & gratiarum actionis. *Atria*, Eccle-
B siam introite, per Zeugma. Hortatur ad diuinæ rei conuentum, vt instar ouium, velut ouilia ingrediantur portas templi, & atria. Alludit ad tria atria templi, sacerdotum, virorum & mulierum. *In hymnis*, cum hymnis, & diuinis honoribus. *Confitemini.* (Et) confitemini. Asyntheton. Vnde Masoretæ contulerunt in principium sequentis versus.

Eucharistia est confessio laudis.

6. *Quoniam suauis.* טוב *thob* bonus, benignus, beneficus. *In æternum* (&) in æternum clementia & beneficentia eius (est.) Asyntheton. *Veritas eius*, Fides in pro-
C missis præstandis è R. Selomo. Denique quoniam est sempiternæ misericordiæ, & perpetuæ fidei, eum celebrate, & eius nomen collaudate. Sic apud Ioannem [a]: *Gratia & veritas per Christum exorta est.* Est enim Christus misericors, gratuitò beneficia promittens, & verax, constanter promissa seruans, atque implens.

[a] *Ioã.* 1. *v.* 17.

ARGVMENTVM.

D *Probæ suæ anteactæ vitæ rationem Deo proponit, eius extollens gratiam. Iuxta Hebræos, qui hæc exponunt in futuro, se rectè victurum vouet, bonum pingens principem. Congruit Christo.*

1 Psalmus Dauid. C. Hebr. 101.

Misericórdiam & iudícium: cantâbo A
tibi Dómine.
3 Psallam, & intélligam in viaim-
maculâta: quando vénies ad me?
4 Perambulâbam in innocéntia cordis mei:
in médio domus meæ.
5 Non proponêbam ante óculos meos rem
iniûstam: faciêntes prævaricatiônem odîui.
6 Non adhæsit mihi cor prauum: declinân- B
tem à me malîgnum non cognoscêbam.
7 Detrahêntem secrêtò próximo suo: hunc
persequêbar.
8 Supêrbo óculo, & insatiábili corde: cum
hoc non edêbam.
9 Oculi mei ad fidêles terræ, vt sédeant me-
cum: ámbulans in via immaculâta, hic mihi
ministrâbat. C
10 Non habitâbit in médio domus meæ, qui
facit supérbiam: qui lóquitur inîqua, non di-
rêxit in conspêctu oculórum meórum.
11 In matutîno interficiêbam omnes pecca-
tôres terræ: vt dispérderem de ciuitâte Dó-
mini omnes operântes iniquitâtem.

---

2 *Misericordiam & iudicium cantabo.* Misericordiam tuam, qua erga me quotidie vteris, qua mihi parcis, D
& iudicium tuum, iustitiam tuam, qua me seruas & de-
fendis, tibi Domine cantabo ore, psallam instrumentis
musicis. Vel, iudicium tuum, quo peccata vlcisci soles,
vt quia recordatio solius iudicij in desperationem præ-
cipitat, & misericordiæ assentatio securitatem generat,
neq; iudicium iam solum, neque solâ misericordiâ, sed
misericordiâ pariter & iudiciũ cantẽ tibi Domine. Mi-
sericordia enim sine iustitia est pusillanimitas, & iusti-
tia sine misericordia crudelitas. Ideóque in cũctis Dei
actionibus vtraq; perpetuò micat. De qua re apud Cle-
mentem [a] Alexand. Alij malunt Dauidẽ de sua miseri-

Misericordia & iudiciũ in Deo cõiuncta. a *lib. 1. Pædag. c. 9.*

cordia

A cordia & iustitia loqui. Tibi cantabo meam misericordiam, qua sum paratus ad subditos iuuandos & subleuandos, & iudicium meum, quo omnia rectè & iustè in meo regno administro, vt tibi gratias agam, qui mihi has virtutes, & cætera omnia bona es largitus.

3 *Intelligam in via immaculata*, intendam innocentiæ, animum adiiciam ad innocentiam & integritatem. *Quando venies ad me?* vt id perficiam, supple. Quando enim, siue מתי *Mathai* interrogat. Ecquando, ô quãdo me spiritu tuo collustrabis, vt innocentiæ tuæ intelli-
B genter, & sapienter insistã, téque dignè canã? Significat se nihil profecturũ in suis votis & institutis, nisi conatus suos ipse iuuerit. Est suspiriũ pij animi ex abrupto. Parũ Hebraïcè quidam, *Dum veneris ad me, quasi doctor ad discipulum*, vt sit particula Temporis, non Optandi.

4 *Perambulabam in innocentia cordis mei.* Rabbini sequentia omnia verba in futuro exponunt, vt promittat se rectè victurum, & rectè viuẽtes amaturum, & malos labefacturum, proponátque effigiem solidæ expressæq; virtutis regiæ. Hic Perambulabo, versus 5 proponam,
C odio habebo. 6 non adhærebit, non cognoscam. 7 Persequar. 8 Non edam. 9 ministrabit. 10 Non diriget. 11 interficiam. Cur autem Septuaginta per Imperfectum mox. Quæ tamen non sic sunt interpretanda, quasi per totam vitam Dauid nihil peccarit, sed quòd studuerit ista perficere, eoq; semper fuerit proposito, voto, atque conscientia, quamuis interdum carni succubuerit. Iustus scilicet affectu, si nõ effectu, perfectus conatu, & studio, si non actu propter carnis imbecillitatem. *In medio domus mea.* in mea familia, & regno perambulabam. Illud
D perlustrabam sollicitè, quasi rationem redditurus, de iis quæ in illo fiunt [a], q.d. Non hærebam in domus angulo, vel cubiculo otiosus: sed cum sollicitudine & diligentia considerabam eam totam.

Iustus quasi ratione Dauid fuerit.

a *Rom. 13. v. 4. Heb. 13. v. 17.*

5 *Non proponebam ante oculos meos rẽ iniustam*, legi contrariam. Ad verbũ דבר בליעל *dauar beliahal*, id est, *Belial*, siue exlegis. *Odini*, odi, odio habui. Sic Hebraïcè est præteritum שנאתי *schanethi*, vt proinde Septuaginta. Per præteritum imperfectum reliqua verba reddiderint. Nam vt docet Elias [b], imperfecta Latinorum, & Græcorum vno modo apud suos repræsentantur per futura, cum qũibus præterita miscentur:

b *in lib. Ezechiel. &c.*

vbi etiam docet in ſcriptis poeticis, inter quæ hoc opus nominat, futura plerumque loco præteritorum poni. Ne quis temerè noſtrorum Septuaginta rationem non intellectam negligat. *Facientes.* Hebraicè facere, operari erronea odi. A

6 *Non adhæſit mihi cor prauum*. homini deprauato & peruerſo interdixi domo, & familiaritate mea. *Mihi.* Hîc Maſoretæ claudunt periodum, per Protozeugma, *Non adhæſit mihi* (facete erronea.) Deinde quod ſequitur, conſtruunt cum ſequentibus, *Cor prauum declinabit à me.* Simplicior eſt diſtinctio Septuaginta, & linguæ familiarior per ſolam Eclipſim literæ ש *ſin.* Non adhæſit, mihi cor prauum, malignum (qui) à me declinat, non cognoſcebam. *A me.* id eſt, à mea recta, & pia viuendi ratione. Non communicabat ſcilicet cum impiis, & hæreticis, multò minus fouebat. B

7 *Hunc perſequebar*, vſque ad internecionẽ. Vnde Hebraicè אצמית *atſmith.* 1. excindebã. Harpyas autem, coruóſque hiantes aulæ, hoc & ſeq. verſ. pingit, quibus ſe eam vel purgaſſe, vel purgaturum profitetur.

8 *Inſatiabilis corde.* auaro, vel potius ambitioſo, quod nullis ſatiatur honoribus. Nam Hebraicè רחב לבב *rehab lebeb.* 1. lato corde, qui amplè & latè multa animo complectitur. Cadunt autem in præpoſitionem *Cum*, quæ in medio ponitur, per Meſozeugma. *Non edebam.* Eclipſim literæ Hebraicæ interpretati ſunt. Superbum oculis, & latum corde eum non poteram, ad menſam ſupp. recipere, ferre, vel quid aliud. Vel legerunt אוכל *Ochal.* ab אכל *achal, comedit.* non à יכול *iachol*, potuit. C

9 *Oculi mei ad fideles* Ad fidos, ſtabiles, veraces, veritatis ſtudioſos, qui non fallunt fidem alicui, maximè Deo, & principibus datam. *Vt ſedeant.* vt habitent, & commorentur, vt ſedes habeant domi meæ, vt mecum verſentur familiariter. Vel, vt præſideant. q. d. Studui, vt mei conſiliarij, & miniſtri eſſent integri, & fidi, non rapaces, non corrupti, &c. D

10 *Qui facit ſuperbiam.* Dolum propriè. Niſi רמית *remiah.* ſignificationem ſumat à רום *rom.* elatus eſt, ſuperbiit. *Iniqua* Mendacia propriè. *Non direxit.* ſupp. viam ſuam, id eſt, non proſperauit apud me, non mihi erat acceptus. Vnde Hebraicè יכון *iachon.* Non ſtabilitus eſt, non ſtabilietur, nõn firmabitur.

A 11 *In matutino interficiebam*, summo mane, maxima diligentia & studio, maturè, tempestiuè, vigilanter, festinanter, antequam inualescerent, nulla interposita mora. Nam vocula *Mane*, & synonymis in hanc sententiam Scriptura vtitur. *Interficiebam.* Hebraicè excindebam, vt suprà [a] purgabam terram ab improbis & sceleratis, vt in ciuitate & regno, in quo Deus colitur, pietas & iustitia vigerent. Damnatur misericordia Saulis, quòd regi Agag pepercerit [b], Redolet allegoriam Chaldæus. *Mundo venturo, qui assimulatur luci matutinæ, perdam omnes peccatores terræ, vt disperdam de Hierusalem*
B *ciuitate Dei omnes iniquitatis operarios.* Sic, qui totum Psalmum Christo attribuunt.

a *Vers. 7.*

b *1. Reg. 15. ver. 22. 23.*

ARGVMENTVM.

Orat Christum, vt post tot calamitates, & ruinas, quas poëticè describit, promissam det salutem.

1 Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam. CI. Hebr. 102.

C DOmine exaûdi oratiônem meam; & clamor meus ad te véniat.

3 Non auêrtas fáciem tuam à me: in quacûmque die tríbulor, inclîna ad me aurem tuam.

4 In quacûmque die inuocáuero te: velóciter exaûdi me.

D 5 Quia defecêrunt, sicut fumus, dies mei: & ossa mea, sicut crémium, aruêrunt.

6 Percûssus sum, vt fœnum, & áruit cor meum: quia oblîtus sum comédere panem meum.

7 A voce gémitus mei: adhæsit os meum carni meæ.

8 Símilis factus sum pelicâno solitúdinis: A
& factus sum sicut nyctícorax, in domicílio.
9 Vigilâui: & factus sum, sicut passer solitárius in tecto.
10 Tota die exprobrâbant mihi inimîci mei:
& qui laudábant me, aduêrsum me iurâbant.
11 Quia cínerem, tamquam panem, manducâbam: & potum meum cum fletu miscêbam.
12 A fácie iræ indignatiônis tuæ: quia éleuans allisîsti me. B
13 Dies mei sicut vmbra declinauêrunt: & ego sicut fœnum árui.
14 Tu autem Dómine in ætêrnum pérmanes: & memoriâle tuum in generatiône & generatiônem.
15 Tu exûrgens Dómine miseréberis Sion:
quia tempus miserêndi eius, quia venit tempus.
16 Quóniam placuêrunt seruis tuis lápides C
eius: & terræ eius miserebûntur.
17 Et timêbunt Gentes nomen tuum Dómine: & omnes reges terræ glóriam tuam.
18 Quia ædificâuit Dóminus Sion: & vidébitur in glória sua.
19 Respêxit in oratiônem humílium: & non sprêuit precem eôrum.
20 Scribântur hæc in generatiône áltera: &
pópulus, qui creábitur, laudâbit Dóminum.
21 Quia prospêxit de excêlso sancto suo: D
Dóminus de cælo in terram aspêxit.
22 Vt audíret gémitus compeditôrum: vt sólueret filios interemptôrum.
23 Vt annúncient in Sion nomen Dómini:

& lau

A & laudem eius in Ierúsalem.
24 In conueniéndo pópulos in vnum: & reges, vt séruiant Dómino.
25 Respôndit ei in via virtûtis suæ: paucitátem diérum meórum núncia mihi.
26 Ne réuoces me in dimídio diérum meorum: in generatiône & generatiônem anni tui.
B 27 Inítio tu Dómine terram fundâsti: & ópera mánuum tuárum sunt cæli.
28 Ipsi perîbunt, tu autem pérmanes: & omnes sicut vestimêntum veterâscent.
29 Et sicut opertórium mutâbis eos, & mutabûntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.
30 Fílij seruórum tuórum habitâbunt: &
C semen eórum in sæculum dirigêtur.

---

1 *Oratio pauperis.* Inscriptio hæc docet argumentum esse generale pro quibuslibet afflictis & gementibus. Aliqui tamen arctant ad captiuitatem Babylonicam. Alij ad liberationem per Christum, gratiæ tempore perfectam. Vtut sit, Populus Domini in cruce positus
D perpetuò hîc loquitur.
2 *Domine exaudi orationem*, Christe. Nam toto hoc Psalmo Dei, & Domini nomen restringi ad Christi personam indicat Apostolus [a]. a *Heb. 1. ver. 10. 11. 12.*
3 *Non auertas faciem tuam.* Ne abscondas propriè in die angustiæ meæ.
4 *In quacumque die.* In fonte pulchra Antithesis. Quocumque die clamauero, celeriter responde mihi. Petit in calamitate exaudiri.
5 *Quia defecerunt sicut fumus*, Hypotyposis summæ miseriæ, & infœlicitatis poëtica vsque ad vers. 14. pingens per hominem mœstissimum, cuius corpus præ

animi dolore macie conficitur, populum Dei gratissimè vexatum sub tyrannis & hostibus. Nam hæc dicuntur in eius persona. *Sicut cremium*, sicut res crematu facilis, res quæ præ siccitate ignem facilè concipit, vt festuca, lignum aridum, φρύγανα velut quod frigitur. *Cremia*, inquit Hieronymus [a], *Columella appellat ligna lenia, & quæ facile excipiunt ignem.* Hebraicè similitudo minus vniuersa: *Sicut torris, vel focus ossa mea adusta sunt, & concremata.* Ossa Synecdochicè aliqui sumunt pro membris. Morbo enim membra, non ossa arescere sæpius dicuntur. A

a *In cap. 10. Oseæ.*

6 *Percussus sum vt fœnum.* Tertia similitudo. *Percussus sum*, ab æstu indignationis tuæ, vel calamitatis, tamquam à solis ardore, propter quem herbæ flaccescunt, languent & exiccãtur. Doctè illud fontis expresserunt. *Percussum est cor meum*, per hypozeugma. Nam cor pro tota persona in omnibus linguis. Vt apud Ennium. *Quem credidit esse meum cor, Suaserem summum*, id est, quem ego credidi, vt Gellius exponit [b]. Et apud Homerum [c] καρδίη Διὸς, *cor Iouis*, pro ipso Ioue. Sic quod sequitur, *Aruit cor meum*, i. exarui ego præ mæstitia. Vel respicit ad humorem natiuum, & radicalem, qui nimio dolore deficcatur. Hinc Salomon [d], *Spiritus tristis exsiccat ossa. Quia oblitus sum*, præ nimia calamitate, & angustia, adeò vt non esset cibi appetitus. Nam nimia mœstitia tollit appetentiam, nec sinit cibum capere. q. d. Mœrore animi ægrotauit corpus, propter ingentes cruces, cibum etiam necessarium neglexi. Nostri, præ pœnitentiæ luctu. Chald. *Quoniam oblitus sum legem doctrinæ meæ, id est, quam a Deo didici.* B C

b *Lib. 7. c. 2.*
c *Iliad. 1.*
d *Prouer. 17. vers. 22.*

7 *A voce gemitus mei*, propter vocem suspirij mei, propter tristitiam meæ vocis, præ clamoso vel assiduo gemitu factum est, vt mihi adhærerent ossa carni, spiritu & succo illo vitali, intercurrente inter carnem & ossa, desiccato. Nam caro proinde ac os destituta illo spiritu & humore, marcescit, ac aret. Rabbini carnem hic pro cute accipere malunt [e]. Propter suspiria corpus succulentum & torosum emarcuit, & exuccum factum est, vt inter ossa & cutim nulla caro intercedat. Præ tristitia spiritus, vires & succus corporis absumpta sunt. Contrà cutim pro carne sumi notant in Iob [f]. D

e *Vt Tren. 4. vers. 8.*
f *Iob 19. v. 13.*

8 *Similis*

A 8 *Similis factus sum pelicano*, Pelicanus auis Ægyptia, habitans in Nili solitudinibus, quę filios à serpente occisos lateribus percussis suo sanguine excitat [a]. Est & aquatica, quæ aquis delectatur. πελεκαν Aristoteli [b] & Æliano [c], quam appellatam Plateam à Plinio nonnulli existimant. Quidam vertunt Onocrotalum sylvestrem. Sed ne Rabbini quidem sciunt, quænam istæ aues sint, tantùm aiunt esse amātes solitudinis. Sed nec magni refert, cùm nō tam propriæ auis alicuius qualitates spectentur, quàm ipsa solitudinis desolatio, quā solent homines amaro, & afflicto animo quærere, vt B quibus sit grauis, ac molestus turbæ strepitus. *Solitudinum*, solitario, in solitudinibus & desertis versanti, publicúmque conspectū noctibus fugienti. *Nycticorax*, nocturnus coruus. בוּם *Cos*, aliis Bubonē, aliis Noctuā, aliis Cucullum, aliis Vespertilionē significat à בוּסח *Cusa*, tectus est, quia occultatur ab oculis hominū, captās loca deserta & inculta. Vtut sit apparet è fonte auem esse desertorum studiosam, nec in locis cultis habitare. Fugio (inquit) hominum consortia more auium lucifugarum & tristium. Mœror me ad tenebras adigit, ac si essem coruus nocturnus, noctua, aut bubo, habitans in secreto, ac tenebroso aliquo angulo domicilij, C qui lucem fugit, & hominum conspectum, noctibus autem vigilat, & cantat veluti carmen lugubre. *In Domicilio*, in ædium ruinis, & parietinis. Vnde Hebraicè חרבות *Horaboth* in desolationibus, locis desertis & deuastatis.

9 *Vigilauī & factus sum*, transegi noctem insomnem: præ tristitia somnum capere non potui, aliis dormientibus, vigil perseueraui. שקד *Sakad* hoc infert. Vel, die non melius habui, neque leuarum me sensi. Nam vbi euigilaui, factus sum sicut passer tristis & desertus D ab omnibus. *Sicut passer* צפור *Tsippor* quālibet auicula significat. Factus sum tristis, qualis est solus in tecto passerculus. Solitudinē aliqui conferunt ad viduitatē. Quasi passer coniuge orbatus lugens, & à grege reliquorum se abducens. Verùm בודד *Boded*, propriè solitarius, captans solitudines. Vnde apud Oseam dicitur de feris.

10 *Qui laudabant me*. Ficti amici, & simulati, qui ore laudabant, corde insidiabantur. Augustinus. Vel qui olim

a *Hier. ad Præsidium.*
b *Lib. 8. Anim. c. 12.*
c *Lib. 3. c. 8. & 23.*

olim tempore prospero me laudabant, nunc hoc aduerso contra me conspirant. Alij per Antiphrasim exponunt, qui debacchabantur in me, qui blasphemabant me, qui insania, & ludicra in me iactabant, mihique insultabant. Nam חלל *Halal* ex illis verbis esse dicitur, quæ contraria significant. *Iurabant*, coniurabant, conspirabant, sese ad id sacramento obstringentes, & iuramento animam aduersum me firmantes. Alij retinent significationem iurandi, iurabant in me, id est, per me, per meam ærumnam & miseriam. Alij execrandi. Execrabātur me [a] *Aduersum me*. Ad verbum in me, id est, aduersum me, in meam perniciem, vel iuxta alios, per me, meam calamitatem iurabant, tamquam per aliquod prodigium, siue rem prodigiosam. Qui amici erant rebus florentibus, nunc me sibi statuunt pro execrandi exemplo, prouerbio, & formula. Vel alicui malè precaturi, sortè meā ei imprecātur.

A

B

b *Nu. 5. v. 22.* *Es. 65. v. 16.*

11 *Quia cinerem tamquam panem*. Cinerem, vel puluerem panis loco, siue cum pane, comedebam præ mœrore, vti solent qui proni, vel in puluere lugent. Præ lachrymis inter cibum capiendum non distinguebā inter panem, & cinerem, quo panis siue cibus erat aspersus. Lachrymæ nihil me sinebant abstergere, nihil me discernere in puluere, siue in cinere iacentem, more lugentium. Possit esse Hypallage pro, *tamquam cinerem panem manducabam*, id est, sine gustu & suauitate, perinde acsi comedissem cinerem. Adeò eram calamitate confectus, vt neque cibus neque potus mihi saperet. *Et potum meum cum fletu*. Non intermittebam luctum, ne bibendo quidem, etsi vino pelli soleant curæ.

C

12 *A facie iræ indignationis tuæ*, propter iram tuam vehementem, propter calamitatem mihi vehementia iræ tuę immissam. Hoc hemistichium construitur cum superiore vers. per Hysterologiā. Quia à facie iræ tuæ, cinerem tamquam panem manducabam. Sic se gerebant contra me, quia propter tuas plagas miser eram, miseram ducebam vitam, cinerem vnà cum pane māducando, & me conficiendo, lachrymis. *Quia elenans*, quia magna vi, & impetu me sublatum in terram abiecisti, vt qui pōdus altè extollit, deinde grauiter, & violentè ad solū affligit, & iaculatur. Extulisti me in altū,

D

vt

A vt graniore casu in extremas miserias me deiiceres. Significatur grauissima collisio. Aliqui, Euexisti me ad res prosperas, nunc verò me ad infœliciſſimas deiicis.

23 *Dies mei sicut vmbra.* quæ assiduè minuitur, vel quæ inclinat ad vesperam, & ad occasum tendit. Alij, quæ fit assiduè maior, & tenebris propinquior, iam iámque in tenebras euanescens, qualis est serotina, vt infrà [a]. *Sicut vmbra cùm declinat.* & Virgil. *Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.* Et [b] *Vmbra præterit.* Nam aduentu luminis & tenebrarum perit. *Sicut fœnum*, sicut herba demessa, vel solis ardore percussa.

a *Psf.108.v.23.*

B b *Psf.143.v.4.*

24 *Memoriale tuum in generatione.* Passiuè. Tui memoria & mentio est sempiterna, neque deletur annis. Durat in perpetuum.

25 *Tu exurgens misereberis Sion.* Vaticinatur de restituenda Hierusalem, & per Cyrum, aliósque reges, & per Christum. *Exurgens*, veluti à quiete & somno. *Quia venit tempus. Quia tempus*, dumtaxat repetitur ad Epizeuxim. Nam satis fuerat dicere, Quia tempus miserendi eius (Sionis) venit. Quòd tot præcesserint cruces, tam multæ, tam diuturnæ, vt eius misereatris., tempus postulat. In Hebræo est Auxesis potius, quàm Epizeuxis, quoniam *tempus*, priore loco עת *Heth* dicitur, & minus significat, posteriore מועד *Moed* id. occasio, opportunitas, tempus certũ & constitutum, cuius occasio non sit prætermittenda: quod aliqui referunt ad septuaginta annos captiuitatis Babylonicæ iam exactos. Latinè: Quia venit tempus, vt (vel quo) eius misereris, imò verò opportunitas, tempúsve à te constitutum & præfinitum.

C

16 *Quoniam placuerunt seruis tuis.* Enumerat causas, D cur debeat Deus misereri Hierusalem, id est, eam excisam à Babyloniis, & similibus instaurare. Nempè, quia pij id multis modis efflagitant, deinde quia sic continget gentium & regnorum conuersio. Illa enim contingit sub secundo templo Zorobabelio, non primo Salomonio [c]. *Lapides eius*, rudera & fragmenta, ruinæ Sion, & parietinæ tuis cultoribus gratæ sunt præ voluptuosis & magnificis exiliorum palatiis, quod illic te purè, & liberè colant. Anteponunt scilicet mundi voluptatibus cultum tuum, *malentes affligi cum Dei populo,*

c *Aggei 2.v.8.*

quàm

quàm temporariæ peccati habere iucunditatem, vt de Mose A
aHeb.11.v.25 scribitur [a]. Est autem ratio rationis proximæ. Quia venit tẽpus & occasio. Placuerunt enim seruis tuis eius lapides & gratũ habẽt eius puluerẽ. (Terra hîc ex Hebræo עפר *Hapar* pro puluere accipitur.) Parum aptè, *Seruos*, Cyrũ & Dariũ exponunt quidã quibus placuerit Hierosolymã restaurari. Nã id congruentius de Nehemia, & cæteris Iudæorum reducum principibus, qui in eius libro memorantur mœnia vrbis, i. loca vacua restauraſſe. Deinde loquitur potius de restitutione per Christum, cuius alioqui vmbra fuit Babylonica. Ergo B
in genere de piis Dei cultoribus.

17 *Et timebunt gentes.* Cadit hîc versus in sequentem. Ita te timebunt ac reuerebuntur exteræ gentes & reges, qui tibi nunc insultant, quòd restauraueris Sionem. Et est vaticinium de Gentiũ in Ecclesiã introitu.

18 *Quia ædificauit*, ædificasti, ô Domine, siue reædificasti, restauraſti, reparasti Sionem, & videberis in gloria tua. Enallage Personæ. Nam loquitur de aduentu Christi in terras, stante templo & Hierusalem reparata post captiuitatem. Ædificare pro reædificare passim. C
Vel citra Enallagen respicit ad Deum Patrem, per distinctionem diuinarum hypostaseũn. Aliqui *Quia*, pro
bBar.3.v.38. *cùm, dum. Et videbitur*, vt in Baruch, [b] *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Dominus Christus videbitur in Sion in sua gloria, & miraculorum splendore,
c Ioa.1.v.14. atque potentia iuxta illud: [c] *Vidimus eum quasi vnigeni-*
d 1.Ioa.1.v.1. *tum, plenum gratiæ & veritatis.* Et [d] *Quod vidimus de verbo vitæ*, &c.

19 *Respexit in orationem humilium.* Explicauerunt Metaphoram. Nam ערער *Harbar*, myricam propriè sonat, vel iuniperum, humile virgultum, humi repens, D
vixque in terra apparens. Anonymo, cicadam, vermem æstiuum, insecti genus, æstiuis dumtaxat mensibus apparens, & canorum, vt quod tota die canat & stridear. Abiecti (inquit) humilisque precem exaudiuit, qui non nisi æstate, cùm persecutionum hyems transiit, canere, & apparere audet.

20 *Scribantur hæc in generatione altera.* Futura, vel vltima. *In* pro *Ad*. Ad posteritatem hæc scribantur de Christo, & beneficiis eius. Vel in Datiuo, ætati alteri, siue postremæ. אחרון *Ahharon* vtrũque designat: & ל est

index

A index tam Datiui casus, quàm Præpositionis *Ad*. Optat vt hæc liberatio apud posteros perpetuæ memoriæ cõsecretur, vt & illi Deum laudent. *Quis creabitur*, populus Christianus, quem Deus creauit & *genuit verbo vitæ* [a]. *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius*. Sic suprà [b] vt perpetua successione Christiana Ecclesia perpetuetur.

[a] 1. Petr. 1. v. 23. Iac. 1. v. 18.
[b] Psal. 21. v. 32.

21 *Quia prospexit de excelso*, de cœlo, sublimi suo sanctuario. Vt se mox explicet. Dei maiestatem in cœlo imaginamur potius quàm alibi, etsi nullo certo loco contineatur, tũ propter loci sublimitatẽ & excellentiã, B tũ quòd illic sui gloriã, & grãtiã copiosissimè impertiat.

Deus cur in cœlo esse dicatur.

22 *Vt audiret gemitus*. Fructus diuinæ visitationis & redemptionis, vsque ad versum 25. *Compeditorum*, exulum, miserorum, veluti pedicis constrictorum. *Interemptorum*. Hebraicè תמותת *Themutha*. i. mortis. Quod vulgò exponunt filios morti destinatos, vecibus obiectos. Alibi, filius mortis, dignus morte [c].

[c] 2. Reg. 12 vers. 5.

23 *Vt annuncient*, prædicent, celebrent.

24 *In conueniendo populos in vnum*, quando conuenient populi & reges, dum congregabuntur in eundem locum, & eandem Ecclesiam, vt Deum colant, & seruiãt. C Pendet è superiore, Annunciabunt in Sion laudẽ tuam, quando populi, & regna eodem conuenerint ad Deum colendum. *Reges*. Expositum Abstractum pro Concreto. Nam ad verbum, Regna. Alij malũt idẽ aliis verbis enunciari, vt regna significẽt & reges, & regũ populos.

25 *Respondit ei in via virtutis suæ*. Respondit, locutus est populus Domino (mutatur numerus) pro modulo virtutis suæ, & potentiæ, secundum suas vires, toto conatu & studio (Hoc enim post declarat, *in via virtutis suæ*) Paucitatem, &c. Hic enim post absolutum vaticinium de restauranda Sione per vocationem populorum, in- D cipit Mimesis populi huius noui, orantis, ac precantis vitæ diuturnitatem, ac persecutionum mitigationem, quo Dei notitia perpetuetur, quemadmodum ipse est perpetuus, & æternus. *Paucitatem*, inquit, *dierum meorum nuntia mihi*, Indica mihi, quamdiu victurus sum, vt sciã, an futurus sim superstes, quo tempore perficies ista, siue tempore redẽptionis & salutis. è Kimhi. Septuaginta distinxerũt, & cũmodioribus pũctis legerunt Heb. quã Masorete. Nempe sic עִנָּה בַדֶּרֶךְ בְּהִי סִצַּר יָמָי אֱלִי אֱמֹר *Hana bederec bechoc koho kotsar iamai amar eli.*

Respondit (ei) in via virtutis suæ, Breuitatem dierum meorum dic mihi: sensu quem explicauimus. Cùm Masoretæ adhibendo alia puncta, duas vltimas voces reiiciendo in principium sequẽtis versus, primum reddant sensum vix dum satis expositum, deinde versum faciant multò breuiorem, quàm reliquorum mensura patiatur. Denique בחו *chobo* scriptum per Vau, legant pro sua auctoritate, per Iod, vt בחי *chabi* sic בחיב *chabiib*, & בחי *chobi* sit קרי *kari*, quemadmodum ipsi loquuntur, dum aliter legendum censent, quàm scribatur, ענח ברכב בחו קצר ימי: אמר אלי, id est, *binna baderech chobi kitsur iamai. Amar eli.* i. *Afflixit in via virtutem meã, abbreuiauit dies meos, dicam: Deus meus, ne voces me, &c.* quasi populus cõqueratur de malis, quibus affligitur ab exteris nationibus, vel de tarditate aduentus Messiæ, in quo expectando, veluti medio itinere crucietur. Vbi primùm dubitatur de cohærentia. Secundò de Supposito, dum aliis de repentè est *Hostis*, aliis *Deus*. Tertiò quid hîc significet *in via*, nisi quòd simpliciùs videatur sumendum pro cursu vitæ. A B

26 *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*, ne me ad te voces, vt moriar, ne me tollas de hoc mundo ante tempus, vt moriar in exilio, neque videam consolationis diem: nempè aduentum Christi, siue primum, siue, iuxta aliquos, secundum, quo vniuersum humanũ genus renouabis, atque restitues: vt precetur Ecclesiæ cursum cum pace perduci ad sæculi cõsummationem, veluti miseriarum suarum portum, Gall. *Ne m'appelle point.* Est enim compositum pro simplici. Quamquam etiam reuocandi verbum non est alienum: vt doceatur animam quodammodò fuisse apud Deum, qui eam creauit diuinitùs. Sic enim scribitur [a]: *Antequam reuertatur puluis in terram suam, & spiritus redeat ad Deum.* [b] *qui dedit illum.* Et [b] *Pluuia redit in cœlum*, nempè quia inde, id est, è cœlo siue Deo habent ista singulare origine. Hebraicè אל תעלני *Al thabalenni*, Ne me succidas, vel, ne subducas me. Qua formula apud Poetas filum vitæ ab vna Parcarum netum, altera secat. Chald. *Ne tollas me de sæculo hoc in dimidio dierum meorum, addas me in sæculum venturum: quia in anno ætatum sunt anni tui.* Non est negligenda eorum explanatio, quibus dimidium dierum designat iuuenilis, virilesque annos. C D

a *Ecc.12.v.7.*

b *Esa.55.v.10.*

q.d.

A q. d. Ne me tollas in florenti ætate, quo tempore sim immersus voluptatibus vel curis sæculi, ambitioni, habendi cupiditate, &c. Ne moriar imparatus, & parum pius. Nam duæ ætates sunt morti commodiores ad salutis statum, pueritia & senectus, vt magis piæ & innoxiæ. Illa, quòd nondum corruperit naturæ igniculos, & virtutum semina, nõdúmque didicerit humanas peruersitates, neque senserit carnis incendia: hæc, quòd incommodis multis obnoxia, & sentiens sibi hinc esse breui migrandum, sollicita sit de Deo, de sua salute, de

B futuro sæculo. *Anni tui*, sunt.

27 *Initio tu Domine terram fundasti.* Pro Christi diuinitate, maiestate, omnipotentia, citat hunc versum cum duobus sequentibus Apostolus [a]. *Domine.* Desideratur in fonte. Sed rectè additum, ad docendum Christo nominis tetragrammati etiam competere vocabulum. Quare & Paulus eo loco sic citat. *Nomẽ* יהוה *Christo competit.* a *Heb.1.v.10.*

28 *Ipsi peribunt*, cœli à suo statu, in quo nunc sunt, recedent, & omnes antiquabuntur instar vestimenti, *11.& 12.*

C quod cùm per vetustatem detritum fuerit, innouari debet. Sic enim & cœli, cùm ad consummationem sæculi peruenerint, immutabuntur ad nouitatem maioris gloriæ. Nam futura est cœli & terræ mutatio, non in totum abolitio, vt abiiciant vestimentum corruptionis, & induant nouam vestem incorruptionis [b]. Sic ferè interpretes, vt perire intelligatur ratione qualitatum, non b *2.Petr.3.v.* *13. Rom. 8.v.* substantiæ, de quo lege D. Petrum [c]. R. David docet *20.& 21.Heb.* quosdam intelligere de simplici interitu, vt eorum sub- *13.* stantia abeat in nihilum: alios subaudire, suapte na- c *2. Pet.3.v.* tura, vel, si velis, ó Domine, q.d. Ex se sunt corrupti- *10.11.& 12.*

D biles, & perirent, nisi tu eos in æternum conseruares. Vt non pereant, hoc habent per accidens, quia tu non vis. Hæc perennitas eis est aduentitia, vt de Diis minoribus pronunciauit Plato [d]: Nostri interpretantur d *In Timæo.* de interitu non substantiæ, sed qualitatum & accidentium, vt Hieronymus [e], & Proclus [f], Cæsarius [g], hunc e *in 51.Esaiæ.* versum refert ad vniuersũ creationis operum dissolutionem. Ipsi, cœli scilicet & terra dissoluentur, & f *apud Epiph.* omnes, vt vestimentum veterascent. Sequentem verò *hæres.64.* ad eorundem renouationem. g *q.71.*

Vnde in Rom. Psalterio, *ipsa.* & *omnia*, neutro genere. Hebræa ferunt etiam Masculinum genus, *Omnes*, cœli,

29 *Sicut operimentum*, id est, indumentum ex Hebræo כבגד *cabbeghed*. Sicut atteri & immutari vsu, & tempore solet indumentum, mutabis cœlos, & innouabis. mutatione gloriosa, cùm liberabis eos à seruitute & vanitate, *cui nunc propter hominem sunt subiecti* [a]: *Mutabis, ἀλλάξεις* alterabis, vt respondeat Hebræo תחליפם *thahaliphem*, mutabis, innouabis eos. In aliquibus exemplaribus ἑλίξεις volues, vertes, rotabis. *Et mutabuntur.* Quod antè dixit, peribunt, nunc ait *Mutabuntur*, exponens quod dictum de mutatione qualitatum, non substantiæ, vt dumtaxat absumatur, quod corruptibile est, & noui fiant cœli, non alij. De quo Augustinus [b]. *Tu autem idem ipse*, æternus ætate, & conditione perpetuò idem, prorsus inuariatus, & immutabilis, vt nihil tibi possit accedere, vel decidere. *Ego Deus, & non mutor* [c]. *Idem* quidem non habetur in fonte, sed tantùm, *Tu autem ipse* (es.) At sententiam illustrat. Nam, vt Cabbalicis את *hu*, *ipse*. constituit primum diuinitatis attributum ex Esaia [d]. אני יהוה ראשון *Ani Adonai hu semi*, Sic Latinis *Idem*. & Græcis, vt Areopagitæ simpliciter ταυτὸν ὑπερουσίως *idem supersubstantialiter*, & Platoni ταυτὸν, quòd sit quasi Idea rei, quæ semper eodem statu viget absque alteratione & mutatione. Vt contrà τὸ ἕτερον ab eodem Platone pro forma habetur rerum diuersè. & variè se habentium, variásque vices subeuntium. Vnde Pythagorici *Idem* pro bono principio sumebant, vno, stabili, dextro, vero, finito. *Alterum* verò, siue τὸ ἕτερον pro malo, diuerso, mutabili, obliquo, falso, & infinito. Quod fortasse sumptum ex Homero [e]. ἕτερον δ' ἄλλο. summè detestante. *Anni tui*, æternitas tua, qua comprehenduntur omnes annorum circuli, non finietur, transibit, recedet.

30 *Filij seruorum tuorum habitabunt.* Cultorum tuorum posteritas, liberi, & nepotes. Augustinus & Euthymius de conuersis Apostolorum, & Prophetarum, quos per verbum Dei genuerint. *Habitabunt*, in sæculum, per hypozeugma. Quare idem dicit vtroque hemistichio: *Et semen eorum in sæculum dirigetur*, stabilietur, firmabitur, permanebit. Quamuis tibi soli hæc æternitatis duratio à temetipso conueniat, huius tamen, quæ tua est benignitas, electos tuos participes efficies, vt tecum in cœlo æuum sempiternum beati degant. Illud autem Hebraicum

a *Rom.8.v.20*

b *lib.20.Ciui. c.18.*

c *Mal.3. v.6.*

d *Esa.42.v.8. 43.ver.25.45. 46.48.*

e *Iliad.9.*

A cum, לפניך *Iephanecha*, *Ante te*, ante faciem tuam, coram te, doctè expoſuerũt in ſæculũ, vt [a] *Non erunt tibi dij alieni ante me*, id eſt, vmquam, me ſtante & durante, quamdiu durabo & exiſtam, numquam Deos alienos habebis. Sic ſuprà [b], *Permanebit ante Lunã*: & [c] *Ante Solem permanet nomen eius*, id eſt, quamdiu ſtabit Luna, quamdiu durabit ſol, in perpetuum. *Filios, & ſemen ſeruorum Domini* vocat electos, quos per Euangelium, & ſpiritualem generationem genuerunt, ac poſt ſe reliquerunt Apoſtolici, & Apoſtoli. *Dirigetur*, firmabitur proprie.

a *Exo.20.v.3.*

b *Pſ.71.v.5.*

c *Verſ.18.*

B

ARGVMENTVM.

Se, Angelos, & omnia excitat ad innumerabilia Dei beneficia prædicandum.

1. Ipſi Dauid CII. Heb. 103.

C BEnedic ánima mea Dómino: & omnia, quæ intra me ſunt, nómini ſancto eius.

3 Bénedic ánima mea Domino: & noli obliuíſci omnes retributiónes eius.

4 Qui propitiâtur ómnibus iniquitátibus tuis: qui ſanat omnes infirmitâtes tuas.

5 Qui rédimit de intéritu vitam tuam: qui corónat te in miſericórdia, & miſeratiónibus.

6 Qui replet in bonis deſidérium tuum, renouâbitur, vt áquilæ, iuuéntus tua.

D 7 Fáciens miſericórdias Dóminus: & iudícium ómnibus iniúriam patiéntibus.

8 Notas fecit vias ſuas Móyſi: filiis Iſrael voluntâtes ſuas.

9 Miſerâtor & miſéricors Dóminus: longánimis, & multùm miſéricors.

10 Non in perpétuum iraſcêtur: neque in ætêrnum comminábitur.

11 Non secûndum peccâta nostra fecit nobis : neque secûndum iniquitâtes nostras retríbuit nobis. A

12 Quóniam secûndum altitúdinem cœli à terra : corroborâuit misericórdiam suam, super timêntes se.

13 Quantum distat ortus ab Occidênte: longè fecit à nobis iniquitâtes nostras.

14 Quómodo miserêtur pater filiórum, misêrtus est Dóminus timéntibus se : quóniam ipse cognôuit figmêntum nostrum. B

15 Recordâtus est, quóniam puluis sumus: homo sicut fœnum dies eius, tamquam flos agri, sic efflorêbit.

16 Quóniam spíritus pertransîbit in illo, & non subsîstet : & non cognóscet ámplius locum suum.

17 Misericórdia autem Dómini ab ætêrno: & vsque in ætêrnum super timêntes eum. C

18 Et iustítia illîus in filios filiórum: his, qui seruant testamêntum eius.

19 Et mémores sunt mandatórum ipsîus : ad faciêndum ea.

20 Dóminus in cœlo parâuit sedem suam: & regnum ipsîus ómnibus dominábitur.

21 Benedícite Dómino omnes ángeli eius, potêntes virtûte : faciêntes verbum illîus, ad audiêndam vocem sermónum eius. D

22 Benedícite Dómino omnes virtûtes eius : minîstri eius, qui facitis voluntâtem eius.

23 Benedícite Dómino ómnia ópera eius, in omni loco dominatiônis eius : bénedic ánima mea Dómino.

A

2 *Benedic anima mea.* Animam suam vocat seipsum, & nomen sanctum Domini, Dominum, Poëticè: *Omnia quæ intra me sunt*, omnia mea interiora, tam corporis, quàm animi, benedicite: cor, pectus, ad intima vsque ossa, per Prosopopœiam: vel, omnes meæ cogitationes, & intimi animi sensus, & affectus, per Metonymiam.

3 *Noli obliuisci omnes retributiones.* beneficia tam spiritualia, quàm corporalia. Confirmatio per enumerationem subiecta id ostendit, inter quæ primum est remissio peccatorum. Secundum animi & corporis sanitas: tertium, liberatio è periculis: quartum, exauditio: quintum, vigor senectutis.

B

4 *Qui sanat omnes infirmitates.* morbos & ægritudines corporis. Aliqui, prauas inclinationes, vitiositates, imbecillitates animi, & naturæ.

5 *Qui redimit*, vendicat, liberat de interitu, siue fouea, (Gehennam, id est, mortem æternam Chaldæus intelligit) & de præsentibus mortis periculis, vitam tuam,

C te innumeris beneficiis clementissimè ornans, & donis afficiens, nullis tuis meritis. Coronare, omni ex parte circundare. Te vndique cingit, & cumulat misericordia.

6 *Qui replet in bonis desiderium*, ἐπιθυμίαν. appetentiam tuam è cibi & potus penuria, id est, qui te ditat abundè, qui te bonis, quibus ad victum necessarium fruare, satiat, qui te copiosè pascit. Metonymiam explicarũt. Nam Hebraïcè עדיך *hediech.* id est, os tuum, buccam tuam. Nisi malis os tuum, id est, oris tui petitiones, optata & vota, vt supra [a]: *Aperi os tuum, & implebo illud.* [a] *Psal. 80. v. 11.*

D Vel, cum Rabbinis: Qui replet bonis os tuum, id est, qui læsum tuum gustatum sanat, qui te restituit pristinæ valetudini, vt cibi gustum, & suauitatem morbo amissam recuperes. Vel, cũm Hieronymo & Abben Ezra, Ornamentum tuum, id est, animam tuam bonis replet. Nam עדי *hod*, & bucca, & ornamentum. *Renouabitur vt aquilæ.* Mutat regimen, Qui renouat tuam, quasi aquilę iuuentutem, sanando, vt suprà, infirmitates & ægritudines tuas: qui vigorem tuæ senectuti tribuit, quasi nouam ætatem, & nouum robur: vt videaris reiuuenescere, quemadmodũ aquila, *quæ mutat fortitudinem,*

a *Esai. 40. verſ. 31.* *& aſſumit pennas nouas, volat, & non facilè deficit* [a]. Aquila ſe, ſuámque valetudinem, & iuuentutem renouat, atque reparat ſingulis decennijs, veteres plumas exuendo, & recentes induendo, per plumarum in igne elementari crematione, & maris immerſionem, veluti per balneum, vſque ad annum centeſimum, quo demum interit, dum præ nimia ſenectute è mari emergere non poteſt. R. Saadias. Alij, vt D. Auguſtinus, Aquila roſtrum ob vetuſtatem creſcens, quando nimis aduncum euaſit, vt capere cibum nequeat, ad lapidem percutit, ſuperiorem eius partem frangit, & abiicit, deinde cibum recipit, vt ſic quodammodò ad iuuentutem redeat. Addunt aliqui ex Ariſtotele & Plinio, eam in ſenio non modò eſſe vegeto corpore, verùm nec ætate mori, ſed potius fame, quòd roſtro nimis aduncо cibum iam capere nequeat, tantúmque potu alatur. Vnde Adagium, *Aquila ſenectus*. Eſt enim animantium volucrum viuaciſſima. A B

7 *Faciens miſericordias Dominum*. Iam beneficia aliis præſtari ſolita recenſet. Primùm, vindicat oppreſſos ab iniurijs. *Miſericordias*. Iuſtitias, propriè. Sed iam notauimus, quoties iunguntur duæ hæ dictiones, primam, ſcilicet iuſtitiam, ferè miſericordiam ſignificare, alteram, ſcilicet iudicium, opus iudicij, ius & æquum. C

8 *Notas fecit vias ſuas Moyſi* præcepta, ſecundum quæ homines viuere vellet. Inſtituta de Dei notitia & dilectione. Cabbalici ſubtilius, ſed tamen appoſitiſſimè, vt viæ patefactæ Moſi ſint tredecim מדות *Middoth* ſiue proprietates, per quas ipſe incedit ſecundum ſuam prouidentiam, cum vniuerſam, tum ſingularem: ſiue tredecim rationes, quibus mundum adminiſtrat quas ſibi indicari Moſes precatus fuerat b. *Oſtende mihi viam tuam*. Nam in fonte ſic habetur, Non, *Oſtende mihi faciem tuã*: In quo exauditus capite ſequenti quænam illæ ſint ab ipſo Domino intelligit [c]: Nempe *Dominator Deus, miſericors, gratificator, longanimis, multæ benignitatis, verax, cuſtodiens benignitatem in millia, auferens iniquitatem, ſcelera, peccata, nullum relinquens impunitum, reddens denique iniquitatem patrum filijs ac nepotibus in tertiam ac quartam generationem*: Cui interpretationi fauet quod mox Dauid ſubiungit: *Miſerator & miſericors, longanimis & multum benefícus*. Nam voces, quibus ſua lingua Sancta vtitur, D

b *Exod. 33. ver. 13.*

c *Exod. 34. ver. 5. 7.*

A vtitur, sunt ipsæmet Mosaïcæ. q.d. Notas fecit vias suas, id est, proprietates & rationes suæ communis prouidentiæ Mosi, non patribus, (sicut ipsi soli, non patribus, nomen suum proprium tetragrammaton, per quod patrabantur in veteri testamento miracula patefecit [a]) vt per illas consequentes ætates misericordiam implorarent. Quod diligenter præstiterunt Dauid, Ezechias, Daniel, Nehemias, cuncti denique Prophetæ. Significatur pleniorem rerum diuinarum notitiam per legem hominibus tributã, quæ & postea per Prophetas aucta sit, denique per Christũ, Apostolos, & Ecclesiã ad summum perducta sit, cùm Deus sua dona, & reuelationes prout vult, & quàm vult distribuat [b]. *Voluntates suas* opera & studia sua, voluntates præcepti & prohibitionis. Præcepta enim, & prohibitiones voluntates Dei dicuntur, vt docet Magister [c] Hebraicè in quibus scilicet suam nobis voluntatem patefecit. Sic religionem & cultum verum, & legitimũ appellat, vt vias, legem, & verbum Dei. Tantum beneficium, vt nisi ea nobis aperuisset, adhuc versaremur in tenebris & erroribus.

a *Exod. 6. vers. 3.*

B

b *1. Cor. 12. vers. 1.*

c *Lib. 1. sent. dist. 45.*

9 *Miserator*, רחום *Rahum* quasi viscerato, misericordia, σπλάγχνα, naturali amore & affectu prosequens: nisi quòd est nomen, non participium vt & sequentia, quoniam non actus Dei, sed habitus & quasi qualitas immobilis declaratur. Hæ enim proprietates sunt Deo innatæ, neque pro loco & tempore assumptæ, siue contingentes. Hinc רחמין *Rahamin*, viscera in quibus locatur sedes affectus, & misericordiæ. *Misericors* חנון *hannun*, quasi Gratificator, gratiæ largitor & fauoris, gratiã largiens rebus à se procreatis, naturam earũ gratia cumulans, & perficiens. Hinc חן *hhen*, gratia, fauor. *Longanimis*, tardus ad iracundiã & vlciscendũ improbos.

C

D Nam vt duo priora elogia dicuntur respectu priorũ, ita ista duo respectu peccatorũ. Tardè iracitur peccatoribus, vt tempus & locum habeant resipiscẽdi. Multus est beneficẽtia ingratis, & immerẽtibus, eósque ornat multis beneficiis. Abben Ezra tamen [d] ארך אפים *erech appaim* longanimis, impijs, רב חסד *Rab Hesed* multum misericors omnibus, siue sint pij siuè impij. Ad Verbum, longus naribus. i. tardus ad nares commouendas, ad longum conniuens, nec celeriter prorumpens ad pœnas, peccata dissimulans, vt detur spacium pœni-

d *Exod. 34.*

tentiæ [a] *multùm misericors* beneficus etiam in ingratos vel immeritos. Hinc Hebr. רב חסד *Rab Hesed* multus benignitate siue beneficentiæ beneficentissimus. חסד *Hesed* beneficium gratuitum. Hæc sunt epitheta, siue cognomina Dei, quæ [b] Mosi reuelauit in monte Sinai, ex quibus affectus Dei erga homines cognoscitur, vt ipse Moses agnouit [c].

a *Sap. 11. v. 24.*

b *Exod. 34. vers. 6.*

c *Num. 14. ver. 18.*

10 *Non in perpetuum irascetur*, litem intendet, rixabitur, propriè: non perpetuò litem intendet, tandem reconciliabitur. *Commorabitur.* In Hebræo est Eclipsis, *Non semper seruabit* (iram suam) id est, non semper erit memor iniuriæ acceptæ, eam remittet: vltionis obliuiscetur, vt Gall. *Ie la luy garde*, quando cogitamus de aliquo vleiscendo. Sic propheta [d]: *An seruabit in seculum, si custodiat in æternum.*

d *Iere. 3. v. 5.*

11 *Nec secundum iniquitates nostras retribuit*, non reddit talionem atque pœnas commeritas.

12 *Secundum altitudinem cœli*: quanta est eleuatio cœli supra terras, tanta est eius misericordia erga timentes se. Altitudo enim mundi à terra ad cœlum sumitur. Comparatio poetica.

13 *Quantum distat ortus ab occidente.* Alia comparatio poëtica, sumpta à longitudine mundi, quæ ducitur ab Oriente in Occidentem, latitudo à Septemtrione in Meridiem. *Longè fecit*, tantùm supp. Vsu linguæ particula comparationis desideratur. Distare tantum fecit, tantum à nobis remouit delicta nostra.

14 *Misertus est Dominus timentibus*, timentium, *Figmentum nostrum*, naturæ nostræ vitiositatem, fragilem nostram naturam & conditionem, vitiosam originem, malignam à natura propensionem. q. d. Nouit quales formati fictíque sumus. Hebræi vocant figmentum hominis, vitiosam & fragilem eius naturam, corruptam eius originem. Elias in Tisbi concupiscentiam interpretatur: sed in malum propriè. q. figulinum opus יצר *Ietser*, quia è luto ficti [e]. Chald. *Quoniam ipse nouit figmentum prauum, quod peccatum suggerit, in memoriam venit coram eo, quòd ex puluere simus nos.*

e *Esaiæ 29. vers. 16.*

15 *Recordatus est quoniam puluis*, nos ex puluere conditi, & in puluerem redeuntes. *Homo.* Absolutè. Cadit enim in *Eius*. Latinè, Hominis dies (sunt) sicut fœnum, nempe euanidi & fugaces.

16 *Quoniam*

A 16 *Quoniam spiritus pertransibit*, Rabbini per Spiritum, ferè intelligunt ventum. Ventus pertransibit in illo, id est, per illum florem, & exaresçet, neque subsistet ille flos: sed neque cernetur amplius locus, in quo paulò antè pulcherrimus floruerat. Sic Chald. *Quoniam ventus spiravit in eum, & non subsistet amplius.* Nostri melius, Spiritus, id est, anima pertransibit in illo (homine,) ab illo homine abibit & migrabit, túmque non subsistet homo, neque eum amplius habebit locus suus, quòd perdiderit animã totius vitæ, vitalísque actionis principium. Vt comparatio sit perfectior, nonnulli spiritum
B flatum indignationis Dei exponunt. Vti flos perflante vento vehementiore perit, ita homo, quando in ipsum flat Dei indignatio & vindicta [a]. Hoc enim significat. *Et non cognoscet amplius locum suum.* Homo ipse, sub, Siue Hebraica Prosopopœia, *Neque cognoscet eum amplius locus eius*, locus, quem antea inhabitabat, vt qui habeat iam alium dominum, hæredem, possessorem. Sic perit flos, vt ne locus quidem agnoscatur, in quo antea crescebat, alebatur, florebat. Vel trãslatio est non à stirpibus sed ab ædificiis, quæ ita vastantur, vt locus, vbi priùs hæserant, agnosci nequeat.

a *Psalm. 89. vers. 8.*

C 17 *Et vsque in æternum*, id est, etiam post mortem hominis. In fonte, A sæculo vsque in sæculum. Sed quia עולם *Olam*, hic significat נצח *Netsah*, æternitatem alterius sæculi, vt etiã exponit Abben Ezra in suo decalogo, ideo doctè Sept. sæculum commutarunt cum Æterno. Docet animas timentium Dominum fruituras beneficentia Domini post mortem in omne æuum.

18 *Et iustitia illius in filios.* In hoc autem æuo habituros sobolem, quę Dei benedictionibus cumuletur. Quo
D pertinere putat Abben Ezra illud Decalogi, *faciens misericordiam in millia diligentibus me.* Primum quia Deus efficiet vt illorum animæ post mortem beatæ perstent in mille millenas ætates, id est, in perpetuum. Deinde quia beneficiis onerabit, ipsorũ posteros ad millesimũ vsque gradum, si modo posteri pietatem paternam retineant. *Iustitia*, veritas, fides promissionũ [c]. Eam enim præstat piorum posteris, vel in eos continuat potius. *His qui seruant*, Abben Ezra in Decalogo refert ad filios filiorum siue ad nepotes. q.d. Iustitia Dei, iusta Dei promissio redundabit in posteros piorum, si illi seruauerint

b *Exod. 20 vers. 6.*

c *& Psal. 24. vers. 12.*

fœdus Dei, eiusque legi paruerint. Sed aptius ad patres pios. Merita enim illorum defluunt in filios etiam peruersos aliquousque. Vnde ait Deus [a]: *In Ismael exaudiui te, quia semen tuum est.* Et Iudæi etiamnum hodie *Carissimi dicuntur propter patres* [b] Vnde & tandē cōuertentur. A

a *Genes. 17 vers. 20.*

b *Rom. 11. vers. 28.*

19 *Ad faciendum ea*, vt ea exequantur.

20 *Dominus in cœlo paranit*, firmauit, stabiliuit thronum suum regium, vt perpetuò regnet. Sedem potestatem iudicandi & regnandi tributam Filio Dei interpretatur Arnobius. *Omnibus*, Israëlitis, Gentibus & Spiritibus. Alij in neutro. Omnibus regnis: vel substantiuè, omnibus, supra omnes res. B

21 *Potentes virtute*, fortitudine & robore. *Facientes*, qui iussa eius exequimini, audiendo vocem eius, & mandata, eique obtemperando.

Ordines Angelorū multi.

22 *Benedicite Dominum omnes virtutes*, exercitus. Sic appellat reliquos Angelos, vt Seraphim, &c. Nam illorum multi sunt ordines apud D. Paulum, & Dionysium eius discipulum, de cœlesti Hierarchia.

23 *Benedicite Dominum omnia opera*, omnes res ab eo procreatæ, non modo Angelicæ, & humanæ, verūetiam hæ, quæ ratione & sensibus vacāt, cùm ad omnes mundi particulas beneficia Dei dimanent, & omnes res ad misericordiam & bonitatem eius prædicandam hominem inuitēt, in omni loco Dominationis *Eius*. Athnah, siue colon, id est, vbique. Ne quis iungat cum sequentibus. *Benedic*, Iisdem verbis finit, quibus fuerat exorsus. C

Trinitatis mysterium & Verbi incarnatio.

Benedicite, ter ad mysterium Sanctissimæ Triadis, *Benedic*, semel, propter vnitatem numericam personarum, vel ob incarnationem, in qua vnitas personæ, in duabus naturis.

D

ARGVMENTVM.

Deum ab opificio & prouidentia celebrat.

1 Ipsi Dauid. CIII. Hebr. 104.

BEnedic ánima mea Dómino: Dómine Deus meus magnificâtus es vehemênter.

3 Con

A 3 Confessiônem, & decôrem induîsti: amíctus lúmine, sicut vestimênto.
4 Extêndens cœlum sicut pellem: qui tegis aquis superiôra eius.
5 Qui ponis nubem ascênsum tuum: qui ámbulas super pennas ventórum.
6 Qui facis ángelos tuos spíritus: & minîstros tuos ignem vrêntem.
7 Qui fundâsti terram super stabilitâte suâ:
B non inclinâbitur in sæculum sæculi.
8 Abyssus sicut vestimêntum amîctus eius: super montes stabunt aquæ.
9 Ab increpatiône tua fúgient à voce tonítrui tui formidâbunt.
10 Ascêndunt montes, & descênduntcampi: in locum, quem fundâsti eis.
11 Términum posuîsti, quem non transgrediêntur: neque conuertêntur operîre terram.
C 12 Qui emîttis fontes in conuállibus: inter médium móntium pertransîbunt aquæ.
13 Potâbunt omnes béstiæ agri: expectâbunt ónagri in siti sua.
14 Super ea vólucres cœli habitâbunt: de médio petrârum dabunt voces.
15 Rigans montes de superióribus suis: de fructu óperum tuórum satiábitur terra.
D 16 Producens fœnum iumêntis: & herbam seruitûti hóminum.
17 Vt edûcas panem de terra: & vinum lætíficet cor hóminis.
18 Vt exhílaret fáciem in óleo: & panis cor hóminis confîrmet.
19 Saturabûntur ligna campi, & cedri Líbani, quas plantâuit: illic pásseres nidificâbunt.
20 Heródij

20 Heródij domus dux eſt eôrum, montes excêlſi ceruis : petra refúgium herináceis. A

21 Fecit lunam in témpora: ſol cognôuit occáſum ſuum.

22 Poſuîſti ténebras, & facta eſt nox: in ipſa petram ſibunt omnes béſtiæ ſyluæ.

23 Cátuli leônum rugiêntes, vt rápiant : & & quærant à Deo eſcam ſibi.

24 Ortus eſt ſol, & congregâti ſunt : & in cubílibus ſuis collocabûntur. B

25 Exîbit homo ad opus ſuum: & ad operatiônem ſuam vſque ad véſperam.

26 Quàm magnificâta ſunt ópera tua Dómine ómnia in ſapiéntia fecîſti : implêta eſt terra poſſeſſiône tua.

27 Hoc mare magnum, & ſpaciôſum mánibus: illic reptília, quorum non eſt número.

28 Animália pusílla cum magnis: illic naues C pertransîbunt.

29 Draco iſte quem formâſti ad illudêndum ei : ómnia à te expêctant, vt des illis eſcam in témpore.

30 Dante te illis, cólligent: aperiênte te manum tuam ómnia implebûntur bonitâte.

31 Auertênte autem te faciem, turbabûntur, aúferes ſpíritum eôrum, & deficient : & in D púluerem ſuum reuertantur.

32 Emîttes Spíritum tuum, & creabûntur: & renouâbis faciem terræ.

33 Sit glória Dómini in ſæculum : lætábitur Dóminus in opéribus ſuis.

34 Qui réſpicit terram, & facit eam trémere: qui tangit montes, & fúmigant.

35 Cantâbo Dómino in vita mea pſallam

Deo

A Deo meo quámdiu sum.

36 Iucúndum sit ei elóquium meum : ego verò delectâbor in Dómino.

37 Deficiant peccatôres à terra, & inîqui, ita vt non sint: bénedic ánima mea Domino.

---

1 *Ipsi Dauid.* Nullus est titulus Hebraicè: Græcè autẽ, *Dauidis Psalmus super mundi constitutione.* Et certè Deum ab opificio celebrat.

B

2. *Benedic anima mea Domino.* Benedicere, est laudare & prædicare.

3 *Et decorem, induisti confessionem,* laudem, laudis & cõfessionis materiam firmiter, copiosè, & arctè possedisti: laude & maiestate indutus es, totus es laudabilis, & admirandus. Hoc enim induere, vestire, amicire dicunt. Vel הוד *Hod* maiestatem, vt ה radicale sit. *Lumine*, lucis claritate, essentiæ diuinæ gloria, & maiestate. Nam inhabitas lucem inaccessam. De pulchritudine ac fulgore incorporeo, ac increato ab essentia diuina manãte, quo claritate incomprehensa, in medio Angelorum micat, ita vt eos mirificè illuminet, recreet, atque reficiat, intelligit R. Mose Ægyptius [a] de quo vestimento siue lumine creatum cælum inuisibile, siue mundum inuisibilem, ibidem tradit post R. Elezer [b]. Quod congruit cum cælo Empyreo beatorum loco mirabiliter radiante, apud Eugubinum [c]. Alij, de cœlo, & cœli luminibus, quæ veluti vestimẽta suæ maiestatis exibeat, cùm eius substantia sit inuisibilis d. Cabbalici de Decẽ ספירות *Sephiroth* siue numerationibus, per quas Deus, vt ipsi aiunt, cuncta in hoc mundo gerit ac administrat, Illas enim vestimenta Dei ex hoc loco appellant & singulis singula diuina nomina attribuunt & præficiunt. 1. כתר *kether*, corona, cui attribuitur & præest אהיה *Ehie* (sum). 2. חכמה *Hocmá*, sapientia, cui יהוה tetragrammaton (ens) 3. בינה *Biná* intelligẽtia siue prouidẽtia, cui אלהים *Elohim* (Iudex) 4. חסד *Hesed*, benignitas, cui אל *El* (Deus fortis (5. גבורה *Ghebura*, fortitudo, cui אלהי *Elohe* (Deus iudex) 6. תפארת *Thiphhereth*, decor, pulchritudo

C

D

a *In More.* *Lib. 2. c. 27.*

b *In Pirké.*

c *In Cosmopœa.*

d *1. Tim. 6. v. 2. Ti. 3. v. 16. Decem Dei numerationes Cabbalistæ.*

tudo, cui אלוה *Eloah* (Deus vindex) 7. נצח *Netsah* victoria, cui יחוה צבאות *Tetragrammaton Tsebaoth* (Dominus exercituum) 8. הוד *Hod* , decus maiestas, cui אלהים צבאות *Elohim Tsebaoth* (Deus exercituum) 9. יסוד *Iesod*, fundamentum. cui איתן *Ethan* fortis, (vehemens) vel שדי *Saddai* (omnipotens) 10. מלכות *Malcuth*, regnum, imperium, cui ארני *Adonai* præsidet. Atque hæc sunt decem Dei vestimenta, vsque adeo à Cabbalicis cum ipsorum diuinis nominibus sub nomine סבירות Sephiroth celebrata. A

4 *Extendens cælum sicut pellem* , Cortinam proprie & velum. Cœlos sicut cortinam in rotundum sinum, absque ruga , summa æqualitate , ample & late extendit. Pellis enim & cortina non solùm in planum sinum extenditur. Nam & vter, sicut & vesica, pellis est. Vnde alibi cœlum, dicitur velut camera esse suspensum, Augustinus[a]. Aliqui, Sicut cortinam, intra quam occultatus habitet & sedeat. Vel est Metonymia, pellis pro toto tentorio: qui extendisti cœlum, quasi tabernaculum, & tentorium militare. Kimhi mauult cœlum hîc significare aërem extensum , siue expansum inter cœlum & terram. *Aquæ* , aqueo siue crystallino cœlo tegis superiora eius cœli , id est , cœlum stellatum. Nempe cœlum stellatum cœlorum visibilium supremum obtegitur primo mobili aquea substantia constante non ætherea, contra Philosophos. Alij non tã rectè nubibus, quæ aquæ sunt concretæ & conglaciatæ , & contabulant siue contegunt superiora cœli, id est, aëris supremam regionem, ne satis videatur. *Eius*, cœli. Nam Dualia interdum cõstruuntur cum singularibus Pronominibus[b], vt nihil sit necesse reciprocè vertere. Qui tegit siue contignat, aquis superiora sua, cœnacula, aulas. B C

a *De Genes. ad literam, c. 9.*

b *Psal. 15. v. 4.*

5 *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Qui celeriter ferris in totum orbem , ad omnium prouidentiam instar nubis & ventorum. Vel qui veteris nubibus & ventis ad exercenda tuæ prouidentiæ, & tuorum operum opera. *Ascensum tuum*, vehiculum tuum, vt adsis celeriùs, ac tempestiuè, opportunéque aduenias, & ex improuiso. Veteris nubibus pro curru. *Pennas ventorum*, qui veheris alis ventorum , qui poëticè animalia sunt alata. Vehitur Deus nubibus & ventis alatis, poëticè, vt celeriter adsit nobis, & accurrat, etiam cum minimè speramus, vt suprà[a]. D

A prâ [a]. Ventis pennæ tribuuntur, vt & Angelis [b] ob eorũ singularem velocitatem & celeritẽ, in cuncta discursum. Sic autẽ diuinæ actionis & virtutis celeritatẽ figurat.

6 *Qui facit Angelos suos.* Qui facit Angelos suos (vt) spiritus, & ministros suos (vt) ignem flammantẽ, id est, qui facit Angelos suos tam celeres ad exequenda sua mandata, quàm venti, quibus nihil sentitur celerius & pernicius: & ministros suos, qui iidem sunt ac Angeli, iuxta conspectum igneos ac radiantes, vel tam mobiles, rapidos, vehementes, agiles, fortes, validos, & efficaces siue ardentes ad suum imperium, quàm flamma ignis, quæ mobilitate viget & vehementia, quæque celeriter currit, & peruadit omnia. Illud est Pauli [c]: *Facit administratorios suos spiritus, & in ministerium mittit propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.* Denique eis ad sua ministeria vtitur vt ventis, & flãma ignea, siue igne cœlesti & fulgure, partim ad nocendum, partim ad benefaciendum d. Vnde & Clemens Alexandrinus [e]: Angelos intelligit ignitos spiritus, qui improbos puniunt. Nostrorum aliqui, & ex Hebræis Rambam [f]. *Facit Angelos suos spiritus*, id est, spirituales essentias, non corporeas, & flammam ignis, id est, igneæ substantiæ, vel flãmeæ efficacitatis & energiæ, vt vnum pertineat ad essentiam, alterum ad operationem, efficaciam, & virtutẽ, q. d. Angeli non solùm sunt incorporei, sed & virtute efficacissimi. Hebræi ferè post R. Salomonem putant esse de ventis & igne, per Hysterologiam, ac *Angelos & ministros* regi à parte posteriore, vt sint non subiecta, sed prædicata pro nuncijs & executoribus. Facit spiritus, siue ventos suos nuncios, eis pro nuncijs suæ voluntatis, & consiliis vtitur: facit ignem flammantem, suos ministros, ventos & ignes mittit ad sua exequenda iudicia: vt cùm vento deficcante, viam maris Rubri siccã Israelitis strauit [g], Sodomitas igne consumpsit [h]. Refragatur, de sanctis Angelis hæc interpretans, non de flatibus ventorum, & igne consumente.

7 *Qui fundasti terram super stabilitatem suam*, in sua basi & sede firmiter collocasti, ne moueatur, neque vmquam inclinetur à suo statu, quin sit semper in mũdi centro. Terræ stabilitas, & basis est centrum ipsum, ad quod omnes terræ partes vndique sua grauitate nituntur, & circa quod vniuersitas voluitur. Cùm cætera elementa, mare, ignis aer, continuò moueantur.

a *Ps. 17. v. 11.*
b *Es. 6. v. 2.*
c *Heb. 1. v. 14*
d *Exod. 14. v. 22. 23. 24.*
e *Strom.*
f *In Maiemonim lib. 1. c. 2. p. 11. & 12. Angeli sunt incorporei.*
g *Exod. 14. v. 21.*
h *Gene. 19. v. 24.*

a *Ps.23.v.2.* Alij intelligentiam huius loci sumunt ex his verbis a: *Super maria fundauit eam, & super flumina preparauit, siue stabilinit eam.* Sed loci illius alia est mens, vt illic docui. Descendit autem à cœlestibus ad terrestria. *In sæculum sæculi*, numquam illic mouebitur, siue motu recto, siue rotundo, aut quod idem est, in rectum, siue in orbem. Nam *terra in æternum stat* b, ac in centro b) *Eccl.1.v.4.* semper quiescit propter grauitatem, ob quam semper quærit desidere in infimo loco, qui est à cœlo remotissimus. Alioqui si ab eo vel tantillum declinaret, contra suam naturam & inclinationem ascenderet. A

8 *Abyssus sicut vestimentum*, pelagus, profundissimum mare. *Eius*, terræ. Mare est sicut vestimentum ipsius terræ, eam laxè cingens, & vndique amiciens velut insulam, adeò vt etiam super montes siue promontoria stent aquæ. Instar vestimenti, quod præter faciem, manus & pedes, corpus reliquum tegit, mare terram operit & circundat, exceptis locis hominum & belluarum habitationi destinatis. Occupat enim vastissima & incomperta terrarum spatia, & inundationibus quotidie multa loca superat & obruit: siue quoniam ille est maris impetus, & momentum, siue quoniam tua iudicia & B C

c *ver.9.10.11.* vltiones per illud exerces. Aliqui, vt & sequentes versus c restringunt ad primum maris ortum & conditionem. Vnde futura pro præteritis accipiunt, Abysso sicut vestimento texisti eam terram. (Nam obruebatur terra

d *Gen.1.v.9.* mari in prima rerum origine d) super montes stabant illæ aquæ, (operiebant enim montes cum tota terra, ita vt nulli essent vel saltè nulli apparerent montes, nullæ

e *Vers. 9.* valles. e Sed propter tuâ increpationẽ fugerunt, propter vocẽ tonitrui tui, quod excitasti, trepidarunt, id est, trepidè festinarunt in locũ, quẽ ipsis fundasti. i. in alueũ, in D

f *Vers. 10.* quo hodie est mare, (idque in vsum animantium, & vt appareret arida f. Tũ ascenderunt montes, emerserunt è terra, descenderunt valles, & campi, in terræ superficie planities constiterunt, tactæ sunt, & diffusè patue-

g *Vers. 11.* runt in loco, quem eis fundasti g. Terminũ eis (aquis) posuisti quem non sunt superaturæ, vt iterum obruant & circumfundant terram. Alij ad communes, & quotidianas maris exundationes, vt ferè nostri, vt quando in vniuersali diluuio aqua terram vniuersam operuit, quod denotatur indumenti similitudine. Abysso sicut

vestimento

A vestimento obruis terram, laxas abyssum, siue mare è
suo alueo, vt terram inundet, vt in diluuio Noë[a], Ogy- a *Gen. 6. & 7.*
gis, Deucalionis. Super montes stant aquæ, obruunt
etiam montes, sed propter tuam increpationẽ fugient.
Placatus retrahis aquas in suum gurgitem, eas placas,
& compescis, vnde celeriter se ad sua recipiunt, & tre-
pidè. Tunc apparent montes in sua altitudine, valles
in campis, & sua profunditate, decliuitate, planitie, &c.
Ego de vtroque statu. *Super montes.* Vltra montes, plus-
quam montes stant, id est, in rectum consistunt, in al-
B tum eriguntur aquæ, quando mare feruet & furit. Nam
Super nota est comparationis, vt diximus suprà b. Vnde b *Psal. 1. v. 3.*
qui intelligunt de montibus maris, & promontoriis,
quæ teguntur maris vndis, víxque apparent, non vi-
dentur attendere ad hunc idiotismum. Quare tu etiam
de terræ montibus. Aquæ maris sunt superiores altissi-
mis montibus, dum in altum attolluntur. Quin & mare
tantum est, vt possit super vniuersos etiam montes sta-
re, & eos operire, nisi diuino iussu, & quasi increpatione
(vt sequitur) fugere cogatur. *Stabunt*, stant, stare possunt
C *aquæ* maris, vel secundum alios pluuiæ, quæ cùm pen-
deant in nubibus, super montes quodam modo con-
sistunt.

9 *Ab increpatione tua fugient*, propter increpationem tuam. Increpat mare Deus, quando est placatus, & illud tranquillat. *A voce*: propter vocem tonitruorum, formidine, & trepidatione currẽnt, & accelerabunt ad locum suum, è quo eruperant. Per Prosopopœiam tri-
buit sensum aquis maris. *Formidabunt*, quòd illæ Dei imperio per tonitrua & similes motus demonstrato se
D recipiant in suum alueum, neque extrà excurrant ad mergendam terram. Aliqui per tonitruum simpliciter accipiunt præceptum Dei efficax. Hebraïcè חפזון *tchapheẓun*, id est, *trepidabunt*, id est, trepidè properabunt aquæ in sese, ne terram obruant.

10 *Ascendunt montes, & descendunt.* Ascendunt aquarum montes, molésque, & descendunt aquarum campi, & planities. Campos & montes transtulit ad mare, vt Cicero æquor ad terram, quando dixit [c]: *Babylonios* c *lib. de divi-*
in camporum patentium æquoribus habitare. Interdum *natione.*
ventis mare in montium altitudinem attollis, interdum sternis in campos, & æquora. Iuxta alios, Versus

hic per Parenthesim intelligendus. Tunc, id est, fugientibus aquis ascendunt montes, descendunt campi in locum, quem eis (montibus & campis) fundasti & stabiliuisti in terræ cuniculis & venis. Desidentibus enim aquis montes ac valles, siue planities (בקעה *Bikha* vtrumque designat) apparent. Magna Dei prouidentia. Quædam enim fœliciùs in montibus, alia in vallibus, & campestribus nascuntur, dum solare lumen rectiùs, vel obliquiùs, & moderatiùs, quasi reflexis radiis postulât. Ita Anonymus sensu simplicissimo, vt subtiliores interpretationes missas faciam. Ascendunt & descendunt, id est, apparent, in suo loco, emergunt, quasi iam de nouo ascendissent montes, & descendissent campi, & valles, qui antea confusi & mersi erant aquis, nec videbantur. Quamquam Parenthesis breuius claudi potest, *vt in locum, quem fundasti eis*, referatur ad aquas. A sonitu tonitrui pauent aquæ, & fugiunt in locũ, quem eis (aquis) fundasti, id est, in maria, & fluuios confluunt, & se præcipitant, siccúmque locum montibus & vallibus relinquunt. Aliqui de mari totum quidem exponunt, quòd vndæ, instar montis, eleuentur, & iterum descendant profundissimè. Sed subaudita particula similitudinis ב *cb* (Aquæ) ascendunt (sicut montes, descendunt (sicut) valles ad locum (Occeani) quem eis fundasti.

Dei prouidentia in rerum procreatione.

A

B

C

11 *Terminum posuisti quem non transgredientur*, aquæ. Nam ad aquas redit. Vnde Chald. *terminum posuisti fluctibus maris, quem non transgredientur.* Terminus autem maris sunt littora, quæ Deus ei præfixit, & circumposuit, ne terras possit iterum obruere, dato ei deorsum versus nutu & pondere [a]. Terminum maris alibi Scriptura [b] arenam facit, quòd eam excedere non soleat, quasi diuina virtute & potentia elementum, tam ferum & barbarum re illa exili compescatur.

D

a *Iob 38. v. 10. & 11.*

b *Hier. 5. v. 22.*

12 *Qui emittis fontes in conuallibus.* Fontes habent ferè originem in montibus, sed in valles defluunt, & concauitates ad vsum animantium. *In conuallibus*, in conualles, vel in flumina, quæ è fontibus manant. נחלים *Nehalim* enim vtrumque significat. Imò & torrentes, qui quia sunt plurimùm in vallibus, pro vallibus ipsis vsurpantur [c]. Quare Kimhi valles exponit cum Septuaginta. Fontes non per totam terram fluunt, sed per conuallis

c *Num. 13. v. 24.*

A conualles montium, vt inde in riuos deriuentur. *Aquæ*, fluuij, torrentes, riui, lacus, thermæ, quibus redundant montana. Ideò enim in genere aquas dixit. Illæ fluunt *inter medium montium*, id est, per media montana, vel in montium concauitatibus interioribus, quasi ventre, è quo manant.

13 *Potabunt omnes bestiæ agri.* Vsus fontium & aquarum, montanarum præsertim, in locis penitus desertis & incultis, explicatur ad Dei prouidentiam, & sapientiam commendandam. Nam, vt nihil videantur conferre ad vsum hominum, numquam, aut rarissimè eo
B occurrentium: at magnas habent vtilitates ad adaquandas bestias solitarias, aues recreandas, & ad cantum perducendas, fœcundandos montes, & vicinas terras in cibum belluarum soliuagarum, &c. *Expectabunt*, eas aquas. In eis sperabunt syluestres asini, quando sitient. Expectare, prosperare, vt infrà [a]. Masoretæ citra ne a *Vers. 29.*
cessitatem legunt per ש dextrum ישברו *iishberu*, frangent, id est, sedabunt sitim suam. *In siti sua*, vt suam sitim illic extinguant, expectabunt haustum fontium. Meminit præcipuè Onagrorum, siue Asinorum syluestrium, quoniam solitudines maximè persequuntur, &
C ideò ferè in locis arentibus commorantur & siticulosis. Quin & natura sunt aridi, & sitibundi b. b *Ier. 2. v. 23.*

14 *Super ea volucres cæli habitabunt.* iuxta ea: super eos fontes, fluuios, riuos, conualles, & montes aquis allutos. *Petrarum*: rupium in medio habitare solent & canere, עפאים *baphaiim*, frondium, iuxta aliquos, vt suprà [c]. Nidulantur aues in arborum ramis iuxta flu- c *Psal. 97.*
uios & fontes, densisque frondibus occultatæ varias edunt voces, melodiæ varia discrimina, & concentum varij generis, pro naturæ suæ conditione.

D 15 *Rigans montes de superioribus suis*, de nubibus, tamquam de suis cœnaculis & fornicibus. Rigat montes pluuiis cœlestibus, fontibus, stagnis, vt pascua, arbores, stirpes hominibus, pecudibusque ferant, neque sint steriles & aridi. *De fructu operum*: fructu, quem tu operaris, dans stirpibus incrementum, formam, & ornatum, repletur terra. Aliqui per fructum non intelligunt prouentum terræ, sed pluuias, imbres, rores, quibus terra humectatur, & fœcundatur. Et per *Opera*, nubes, quæ

pluuias generant, q.d. De pluuiis nubium satias terram, quemadmodum liberi dicuntur fructus vteri materni. A

16 *Et herbam seruituti hominum*, ad vsum & victum hominum. Anonymus, per seruitutem & culturam hominum, id est, per sationem & arationem. Producit quidem Deus herbam & fruges, sed accedente seruitute, & opera hominis, nempè aratione, satione, &c. Sic

a *c 3. Genes.* Kimhi [a], quæ interpretatio nascitur è Masoretica distinctione, qua istud membrum sequentis versus initio perficiunt. *Et herbam seruituti hominum, vt educas panem de terra*, id est, vt labore hominum exculta terra proferat homini cibum, iuxta illud*: *In sudore vultus tui vescere pane tuo.* Atqui infrà [b] absolutè enunciatur. B

* *Gen. 3. v. 19.*

b *Psal. 146. v. 9.*

17 *Vt educas panem*, fruges, è quibus panis postea conficitur, per Metonymiam. *Et vinum*, & vt vinum. Nam *vt* per Zeugma repetendum. Producis herbam, vt fruges nascantur de terra, nascantur & vites, è quibus vinum, quod tristitiam & socordiam pellit, & ad lætitiam excitat hominem, dum reparat vitales spiritus, membrisque vigorem indit.

18 *Vt exhilaret faciem in oleo*, vt nitefaciat, propriè, vt illuminet, lætiorem reddat, homo scilicet, vultū oleo, C nedum nutriatur. Oleum faciem, & cutim nitidiorem reddit, & vnguentis est accommodatum, quæ in maximo erant vsu apud Orientales, è Plinio & Homero, imò & Prophetis [c], ad hilaritatem & venustatem. *Oleo*

c *Ruth 3. v. 3. Iudith 10. v. 3.* שמן *Shemen*, in genere significat vnguentum, non vt יצהר *Itsar*, oleum dumtaxat. Itaque loquitur de cunctis vnguentis, quorum enumeratio est apud Plinium [d]. Non modo necessaria tribuit, sed & quæ ad sobriam & temperatam voluptatem, & honestam oblectationem, & vsum conferunt. Quoniam autem in fonte legitur D משמן *Mistheme*n, ex oleo, non בשמן *Beshemen*, in oleo, siue vnguento, aliqui vertunt, sed parùm aptè, per comparationem. Præ oleo. Vt nitidam reddat faciem, magis quàm oleum. *Confirmet*, & vt (Nam etiam *vt* hîc repetendum.) Et vt *Confirmet*, corroboret, robustum reddat. Panis hîc de peculiari hominis cibo, cùm

d *l. 12. & 13.*

e *vers. 17.* suprà [e] generaliùs.

19 *Saturabuntur ligna cæpi.* Arbores syluaticæ. Hebraïcè עצי יהוה *hatse Adonai*, id est, *Ligna Domini*. In exag-

f *Psal. 35. v. 8.* gerationibus diuinis nominibus vtuntur, vt suprà [f].

Sic

A Sic ergo appellat arbores procerissimas, vel eas, quæ absque humana cultura emergunt, inter quas aliquæ non modo culturam non patiuntur, sed & cultura deteriores redduntur, vt Theophrastus scribit [a]. Cuiusmodi censentur, abies, pinaster, celastrius, quasi solus Deus illas plantet, riget, augeat. Hunc sequitur: *Cedri Libani quas plantauit. Campi* autem dixerunt Septuaginta, vt docerent non modò hæc referri ad arbores syluaticas, de quibus mox, verùm etiam cultas & satiuas. Respicit ad vers. 12. *Qui emittit fontes*, ex Anonymo, vers. 15. *Rigãs montes de superioribus suis.* Fontium, riuorum, imbrium, pluuiarum vi, & beneficio arbores crescunt, vernant, fructificant. *Quas plantauit* Deus, non hominum industria. Syluas enim Deus solus plantat, dum vim locis indit, vt syluescant, & sponte sua illic ea arborum genera sine rastris hominum, & cura producant: dat incrementum & formam, fœcundis imbribus irrigat, formosas & virides conseruat: nouas arbores è veteribus pullulare facit. *Passeres*, auiculæ in genere. *Illic*, in ramis arborum, & foraminibus.

a *li. 1. de plãt. c. 11.*

B

C 20 *Herody domus dux est eorum*, passerum, id est, Herodius præest passeribus, ducit auiculas ad illum locum, index est viæ. Vel iusta Chrysostomum & Euthymium viam ad nidulandum ostendit: quia auium prima nidum struit. Iuxta alios, Ducem esse, est præcellere, vel anteire reliquas aues. Nidus herodij est altior & amplior aliis. Altiùs herodius, quàm cæteræ ædificat. Videtur significare herodium amari ab auiculis, & haberi pro Duce & Rege, vt proinde eum obseruent, ad nidos circùm construendos: fortassè quòd ipsas tueatur ab iniuriis rapacium. Quod Aristoteles seorsum notat

D de ipso, & cornice b, ὁ κίλλος ἐρωδίων πρῶτον γίνος, τῇ κο- b *lib. 9. histo. Animal. c. 1.* ρώνῃ μὲν φίλος. πολεμεῖ δ' ἕκ βλάπτουσιν, ἀπὸ. δρπάζῃ γὰρ αὐτὸν, καὶ ἀλώπεκι φθείρῃ γὰρ αὐτὸν, καὶ νυκτὶ. καὶ κορώνῃ, ὅτ 18. ἕκ γὰρ ἂν αὐτῶ κλέπτῃ. *Vellus Herodiorum primùm genus cornicem amat. Infestus autem est noxiis, Aquila quidem. Rapit enim ipsum, Vulpi verò, quoniam perdit ipsum noctu. Coridato autem, quoniam ipsius ova suffuratur.* Porrò Herodium Ciconiam esse putat mansuetam volucrem Suidas, aut Ciconiæ genus. Et certè vox חסידה *basidah*, Ciconiam designat, à beneficentia,

& pietate. Nam est pia in parentes: eos senio confectos alens, viribúsque defectos, & volandi facultate destitutos humeris portans. Vnde & *Pietatis cultrix.* à Petronio Arbitro conuenientissimo epitheto, & à Græcis φιλαρχος dicitur, & ἀντιφιλοπορεῖν, cùm liberi parentes senes fouent & alunt, & νόμοι φιλαρχικοὶ aduersus ingratos liberos, quibus parentes egenos liberi alere cogebantur. Non recte Symmachus putauit esse Miluum: nam est auis rapax. Non Augustinus & Arnobius fulicam, quia est auis aquatica, propè littora nidificãs. *Dux est eorum.* Septuag. ברושים *berushim*, acceperunt pro בראשם *berosham*. in capite eorum. Ciconiæ, vel Herodij domus est in eorum capite: est eorũ dux & princeps. Sic apud Esaïam [a] *esse in capite* est præesse, *esse in cauda*, subdi, seruire. Rabbini malũt, ברושים *Berosim*, sumere pro abietibus vel pinis. Ciconiæ domus pini, siue abietes. Ciconia in pinis vel abietibus, & procerioribus arboribus, cuiusmodi sunt abietes, ædificat & nidulatur. *Domus* nidus, vt [b] *etiam passer inuenit domum sibi*, & apud Virg. [c] *Antiquasque domos auium cum stirpibus imis eruit.* Cernis, refugiũ sunt, per Hypozeugma. Montes excelsi in periculis perfugio sunt ceruis, vel iuxta alios damis, ibicibus, rupicapris, & rupes, rupiúmve arcta foramina. *Herinaceum*, quos echinos etiam vocant, vel cuniculis intra terram sua latibula habentibus. Hieronymus scribit [d] שפן *Saphan*, animal esse maius ericio, habens similitudinem muris & vrsi. Vnde in Palæstina dici ἐρεθιόμυν. magnámque eorum in illa regione esse abundantiam, ac semper in cauernis petrarum & terræ foueis habitare. Alij cuniculum, alij χερσογερδυλλιον. quem Hesychius ἐχῖνον. i. Erinaceum.

21 *Fecit lunam in tempora*, in temporum distinctiones & diuisiones. Nam anni in menses diuidũtur, quos luna monstrat. Propter tẽpora, ad discrimina temporũ, temporũ causa, vt sua mutabilitate & varietate mẽses, dies & annos notet ac describat, vt mensium varias vices efficiat, vt dies festos distinguat, ver, & hyemem, ferendi tempestatem monstret. Nam menses ad lunæ rationem dirigebantur. Denique fecit lunam certis modis & temporibus mutabilem, humores immutãtem, tempora tenuantem. Qui מועדים *Mohadim* ad tempora dierum festorum & solennium, quòd illa ad lunæ cursum

a *Esa. 9. v. 14.*

b *Psal. 83. v. 4.*

c *2. Georg.*

d *Ad Sunia.*

A cursum dirigerentur ex Exodo & Leuitico restringunt, non satis dicunt. Nam vox significat in genere quælibet tempora certa & rata, vt sunt quatuor anni tempestates [a]. *Sol.* Sol nouit, quò ipsi sit currendum interdiu, vt perueniat ad occasum recta sine vllo errore, & vt diem finiat. Prosopopœia (Nam Sol est inanimatus) ad designandum ratum, & inerrantem eius cursum in oriendo, & occidendo. Nunc enim citiùs, nunc tardiùs, modò in hac, modò in illa Zodiaci parte oritur, pro lege ipsi à Deo posita, quasi mẽte & intellectu regatur. [a] *Genes. 1. v. 15.*

B 22 *Posuisti tenebras & facta est.* Tenebræ etiam sunt opus Dei, è quibus nox efficitur ad quietem hominibus animalibúsque mansuetioribus dandam, feris autem liberam prodeundi ad pastum potestatem. *Pertransibunt* Hebraicè תרמוש *thermosh*, perrepent propriè, ob noctis silentia & obscuritatem: perambulabunt prò victu, oberrabunt quærentes pabula. De vtilitatibus, quas percipiunt animantia, è dierum & noctium vicissitudine.

C 23 *Catuli leonum rugientes vt rapiant.* Asyntheton. (Et) *catuli leonum*, siue leones iuniores. Nam construitur cum versu superiore. Confirmat enim exemplo, quod in genere dixerat, feris noctem concessam ad quærendum escam. *Rugientes* Nempè dum prædas agunt, rugitum emittunt, quo perterrefaciant vicina animalia, & præ terrore minus fugere audentia rapiant. *Quærant*, venatu carnes aliorum animalium. *A Deo* Quasi Deum agnoscant suum esse conditorem tacito quodam sensu, escam dantem omni carni [b]. Quare iuxta Ioelem [c] *suspiciunt in cælum tamquam area plens imbrem, famis tempore.*

D 24 *Et congregati sunt*, sese in sua lustra recipiunt, magna Domini prouidentia, ne hominibus interdiu noceant. Item quia insidias sibi ab eis metuunt, *Cubilibus*, lustris, specubus, mandris, & spelæis decumbent metu lucis, & hominum percussi, *Collocari* hìc cubare, decumbere. *In cubiculis*, in quibusdam codicibus legitur. Sed aptiùs *in cubilibus*. i. antris, in quæ se recipiunt rapacia animalia interdiu, vt recubent & quiescant, venatu & cursu nocturno fatigata.

[b] *Psalm. 135. vers. 25. & 146. vers. 8.*

[c] *Ioelis 1. v. 20.*

25 *Exibit homo ad opus suum*, absque vllo timore in agros & syluas, ad arandum, serendum, metendum, cæ-

denda ligna. *Ad operationem*, ad ſua negotia & opificia: vel ad culturam terræ, & ſeruitutem (eadē vox עבדה *abodá*, quæ ſuprà [a].) vſque ad veſperam, quæ laborum moleſtiam intermittat. A

a *Verſ. 16.*

26 *Quam magnificata ſunt opera*, vel multiplicata. *In ſapientia*, ſapientiſſimè ad ſuum quæque vſum. *Poſſeſſione tua*, ἐ κλήσεώς σου, tuis rebus & operibus, tuis creaturis, tuis opibus & bonis. Exclamatio defatigati in eis recenſendis, & obſtupeſcentis ad Dei ſingularem prouidentiam. Hinc *poſſeſſor cæli & terræ* [b], i. effector & Dominus. In Græcis aliis exemplaribus auctore Theodorito, ἐ κλήσεώς σου creatione tua, lubrico literæ lapſu. Nam κλήσεως per η magis congruit verbo Fontis, קניניך *kinianecha*, qualis lapſus irrepſit alibi [c], & veteres contra Arianos torſit, *Dominus ἔκτισε με, creauit me*, pro ἔκτησε, *poſſedit*. B

b *Geneſ. 14. verſ. 22.*

c *Proverb. 8. verſ. 22.*

27 *Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus*, loco & extenſione, Metaphoricè. Sic Rabbini. Ego, Sinubus. Sic Latinè *Sinus*, Gallicè, *Brachia maris*, quibus amplectitur vniuerſam terram & veſtit, vt ſuprà loquebatur, quaſi expanſæ manus, quibus in ſe cuncta recipiat, *Reptilia*, natatilia. Piſces enim, vel ſunt ſine pedibus, vel breuiſſimos habent. *Quorum non eſt numerus*. Nam piſces copioſiùs creſcunt, & multiplicantur, quàm terreſtres, vel aëreæ animantes, ſiue quia naſcuntur cunctis anni C temporibus, vt docet Ariſtoteles [d], ſiue ob humoris copiam & luxuriem, è Plinio [e], vt proinde mare denominet fertile, & præditū cauſis genitalibus. Nam quod aquatilia multitudine ſuperent terreſtres animantes experientia docet, dum ex vno piſcis ſemine, quemadmodum in ouis piſcium apparet, tot piſces oriuntur, quot vix numerari poſſint. Quin & plura gignit admiratione digna, quàm continens, & alia elementa, cum innumera producat gerentia formam, non tantùm viuentium omnium, verùm etiam cunctorum aliorum, imò & quæ nulla ſimilitudine conueniant cum rebus aliis. Hinc illud Virgilij [f] *marmorea fert monſtra ſub aquore pontus*. D

d *Lib. 9. de animal. c. 17.*

e *Lib. 9. cap. 2. 3.*

f *6. Aeneid.*

28 *Animalia puſilla cum magnis*. Quædam enim illic ſunt tantæ magnitudinis, quantæ nullum animal in terra reperitur, vt balæna, priſtis, & cete grandia, de quibus Geneſis [g]. In mari ſcilicet ob luxuriem & copiam

g *Geneſ. 1. ver. 21.*

piam humorum, maiora & plura nascuntur animalia, quàm in terra. *Naues.* Indicat nauium vsum à Deo primùm commõstratum: in arca videlicet nauali Noë [a]. Vnde postea *audax Iapeti genus**(Iaphet Moses appellat) *se ausum esse credere transitu*, & primùm replere orbis insulas. Non ab Atlante, vt Ethnici tradunt. Est autem magnum miraculum, per ligni fragilis opus homines per tantam abyssum transuehi. *Pertransibunt*, Hebraicè יתהלכון *ithallechun*, ambulabunt, ambulant. Quam metaphoram Cato [b] vsurpauit, *fundus in eo loco habendus, vbi oppidum amplum sit, & mare, aut amnis, qua naues ambulant.*

a *Genes. 6. vers. 14.*

*Ex Horatio.

b *De re Rustica.*

29 *Draco iste quem formasti*, Dracones, ceti per Synecdochen numeri. Nam Hebraicè לויתן *Leuiathan*, nomen est speciei, balæna verbi gratia, vel generis, omnes immanes pisces & horridi, vt balæna, strutio, delphinus, torsio, orca, &c. *Ad illudendum ei*, draconi, vt homines ei illudant & insultent, eum captum in triumphum portent, iugulent, & partiantur: de eius horribili forma & magnitudine rideant & iocentur, qui cùm sit immanis, nihilominus ipsorum capturæ cedat. Sic & Anonymus, בו *bo* interpretans ממינו *mimmeno, de eo*, vt rideant de eo, inquit, homines scilicet, vel, vt alij pisces minores. Cùm enim cibi gratia alios pisces vorare vult, profugiunt versus littus, vbi vident arenam & profunditatem esse minorem, quò cùm persequens peruenerit, illic aquæ copia destitutus hæret immobilis, & interdum capitur. Alij, vt Kimhi, vt ludat & saltet & rideat (Balæna) in eo (mari). i. vt cætera aquatilia contemnat, vt ea conculcet & deuoret, séque pro maris tyranno gerat: cuiusmodi sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis flumen Arabiæ intrasse scribit Plinius [c]: vide Iob [d]. Quò etiam nostra pertinere possint per Diæresim, *ad illudendum ei*, mari. i. ad ludendum in eo mari. Tertiò ludere aliqui accipiunt, pro in spacioso & profundo mari sese mouere & exercere. Nam si ad littora maris accedat, instar montis apparet, & si in vadosa incidat, consistere cogitur, neque mouere se potest. Porrò & si Leuiathan sit balæna recentioribus, veteribus tamen Rabbinis piscis est ignotus, qui in sua specie vnicus existat, de qua mira [e] R. Eliezer, vt quod ei prædæ sint cuncti

c *Lib. 9. & 32. cap. 1.*

d *Iob 40. ver. 20. 21. 22. 40. Esa. 27. v. 1.*

e *In Pirke.*

A animantia terris,aëri,aquis,efficiens vt quotannis omnia reuiuiscant,quæ hyeme perierant. Aliqui per Dei spiritum,fauorem,& beneplacitum intelligũt.Cùm tibi placuerit terram fœcundare,tum creabuntur omnia vitæ commoda.

33 *Sit gloria Domini.* Dei gloria & maiestas duret in perpetuum,semper celebretur. *Lætabitur*, se oblectabit in suo opificio,sibi in eo placebit, gratulabitur de tam pulchro rerum suarum ornatu.Videt enim omnia,quæ fecit, esse valde bona [a]. Atque ita ea conseruabit in perpetuum.Posset intelligi deprecanter *lætetur*, in re- a *Gen.1.v.31.*

B bus à se procreatis,neque ab eis offendatur.

34 *Qui respicit terram,& facit.*Qui aspectu suo. i. nutu solo,vel vultu iracundo terram concutit, & motu findit labefactátque.Tanta est eius potentia.*Tangit*, tonitru,fulmine,terræmotu, hiatu, alióve modo ferit, & fumant,vt mõs Sinai [b],Vesuuius,Ætna,Pyrenæi olim, qui arserunt,flammas vomuerunt,grandem fumum in fornacis modum exhalantes terribili specie. Hæc de mirabilibus meteoris dicuntur. b *Exo.19.v. 18.*

35 *Cantabo Domino, qui bona.* Celebrabo eum ore & instrumentis musicis, quoad in viuis extitero. Item

C mẽte,& cordis viribus.q.d.omnibus modis,quibus potero. Cantare ad os, psallere ad mentem, & musica organa.

36 *Iucundum sit ei eloquium.*Antithesis Mea oratio Domino placeat (Hebraicè ערב *Icherab* dulcescat propriè) Peccatores autem, qui tanta beneficia Dei non considerant,neque eius operibus delectantur, aut iniquè eis abutuntur,pereant.

37 *Deficiant peccatores à terra*,consumantur. Imprecatur impijs, qui hæc diuina beneficia, prouidentiæque

D opera minimè agnoscunt.

ARGVMENTVM.

Ad Deum laudandum vocat, qui Israelitas multis bonis affecerit,conseruauerit,& in terram promissam perduxerit.

1 Halelu

1 Halelu-ia. CIIII. Heb. 105. A

Onfitémini Dómino, & inuocâte nomen eius: annunciâte inter gentes ópera eius.

3 Cantâte ei, & pſallite ei: narrâte ómnia mirabília eius.

4 Laudámini in nómine ſancto eius: lætêtur cor quæréntium Dóminum.

5 Quærite Dóminum, & confirmámini: B quærite fáciem eius ſemper.

6 Mementôte mirabílium eius, quæ fecit: prodígia eius, & iudícia oris eius.

7 Semen Abráham, ſerui eius filij Iacob elêcti eius.

8 Ipſe Dóminus Deus noſter: in vniuêrſa terra iudícia eius.

9 Memor fuit in ſæculũ teſtamênti ſui: C verbi, quod mandâuit in mille generatiônes.

10 Quod diſpóſuit ad Abrahã: & iuramênti ſui ad Iſaac.

11 Et ſtátuit illud Iacob in præcêptum: & Iſrael in teſtamênrum ætêrnum.

12 Dicens, Tibi dabo terram Chánaan: funículum hæreditâtis veſtræ.

13 Cùm eſſent número breui: paucíſſimi, & D íncolæ eius.

14 Et pertranſiêrunt de gente in gentem: & de regno ad pópulum álterum.

15 Non relîquit hóminem nocêre eis: & corrípuit pro eis reges.

16 Nolîte rángere Chriſtos meos: & in Prophêtis meis nolîte malignâri.

17 Et vocâuit famem ſuper terram: & omne firmamêntum panis contrîuit.

18 Miſit

A 18 Misit ante eos virum : in seruum vænúndatus est Ioseph.

19 Humiliauêrũt in compédibus pedes eius, ferrum pertránsiit ánimam eius : donec venîret verbum eius.

20 Elóquium Dómini inflammâuit eum, misit rex & soluit eum : princeps populôrum, & dimîsit eum.

21 Constítuit eum dóminum domus suæ: &
B príncipem omnis possessiônis suæ.

22 Vt erudîret príncipes eius sicut semetîpsum:& senes eius prudéntiam docêret.

23 Et intrâuit Israel in Aegyptum : & Iacob áccola fuit in terra Cham.

24 Et auxit pópulum suum vehemênter : & firmâuit eum super inimîcos eius.

25 Conuêrtit cor eôrum , vt odîrent pópulum eius:& dolum fácerent in seruos eius.

C 26 Misit Moysen seruum suum:Aaron, quẽ elêgit ipsum.

27 Pósuit in eis verba signôrum suôrum: & prodigiôrum in terra Cham.

28 Misit ténebras,& obscurâuit: & non exacerbâuit sermônes suos.

29 Conuêrtit aquas eôrum in sanguinem:& occîdit pisces eôrum.

D 30 Edidit terra eôrum ranas:in penetrálibus regum ipsôrum.

31 Dixit,& venit cynómyia, & cínifes:in ómnibus finibus eôrum.

32 Pósuit plúuias eôrum grándinem:ignem comburêntem in terra ipsorum.

33 Et percûssit víneas eôrum , & ficúlneas eôrum:& contrîuit lignum finium eôrum.

34 Dixit,

34 Dixit,& venit locûsta,& bruchus : cuius A
non erat número.

35 Et comêdit omne fœnum in terra eôrũ:
& comêdit omnem fructum terræ eôrum.

36 Et percûssit omne primogénitum in ter-
ra eôrum:primítias omnis labóris eôrum.

37 Et edûxit eos cum argênto , & auro : &
non erat in tríbubus eôrum infírmus.

38 Lætâta est Aegyptus in profectiône eô- B
rum:quia incúbuit timor eôrum súper eos.

39 Expândit nubem in protectiônem eôrũ:
& ignem,vt lucêret eis per noctem.

40 Petiêrunt,& venit cotûrnix:& pane cæ-
li saturâuit eos.

41 Dirûpit petram,& fluxêrunt aquæ: abiê-
runt in sicco flúmina.

42 Quóniam memor fuit verbi sancti sui:
quod hábuit ad Abraham púerum suum. C

43 Et edûxit pópulum suum in exultatiône:
& elêctos suos in lætítia.

44 Et dedit illis regiônes Géntium:& labô-
res populôrum possedêrunt.

45 Vt custódiant iustificatiônes eius:& le-
gem eius requîrant.

---

1 *Halelu-jah* Halelu-jah posito à Septuag. pro in- D
scriptione huius Psalmi , Masoretæ superiorem con-
cluserunt.Septuaginta,ne hic esset sine titulo , malue-
runt ad hunc pertinere , quòd ad Deum laudandum
inuitaret à beneficiis populo suo collatis , quibus præ-
cipuè eum è populo exiguo amplissimum & potentissi-
mum constituit. הַלְלוּ-יָהּ *Halelu-jah* enim,quod hîc
primùm occurrit , duobus proprie vocabulis,vsque ad
Psal. 145.vbi deinceps vnica erit vox & integra,tam in
principiis Psalmorũ,quàm finibus, cõposita videlicet è
duobus

A duobus integris, nullo interpositō Maccaph, *Laudate Deum cum iubilo, lætitia & cantu*, siue *Iubilate Deum*, sonat. Vnde in cœlo auditur, vbi omnia cantica sunt læta, & perpetuum est Halelu-jah [a], & in Ecclesia lætis dumtaxat temporibus canitur iam ab Apostolico sæculo, vt in Pascha te, apud Augustinum [b], Victorem [c] qui vocatur *Alleluaticum melos*, Hieronymum [d] qui *carmen musicum rusticorum*. Immo à Prophetico, Nam eius canendi vsum in Ecclesia ex Aggæo propheta manare, qui primus illud cecinerit, cùm nouam structuram templi vidit, testatur Epiphanius [e] idque secundum

B Tobiæ prophetiam [f]. Quod annoto, propter istos, qui simpliciter interpretantur, *Laudate Deum* (eum, qui est, propriè חלל *Halal*, vel potius חלל *Hillel* in Piel, plus significat, vt proinde Iustinus Martyr eleganter repræsentarit [g] per ἐυνίωση μετὰ μέλους τοῦ ὄν, & Hebræi חלל *Halal* plerisque locis exponant שמח *Shamah, lætatus est*, maximè veteres, vt Thalmudici apud Kimhi [h], הילולא *Hilulá* enim appellant lætitiam, gaudium, בית הילולא *Béth Hilulá* domum gaudij, domum genialem, & aliquando *Thalamum*, locum nuptialem

C sponsi & sponsæ, vt à Mose dicuntur [i] חילולים *Hilulim* gaudia. Quare Psalmi huius inscriptiones sunt de rebus lætis, & respiciunt ad Messiam, & Ecclesiam, vel alterutrum. Itaque maiores vocem primitiuam retinere maluerunt, quàm non satis emphaticè vno verbo exprimere. Lege Hieronymum [k]. Masoretas autem dixi, non Hebræos: quoniam illi non modò auctores punctorum vocalium extiterunt, verumetiam accentuum, & notularum distinguentium, cùm ante eos vniuersa Scriptura vnus esset Pasuc, siue versus. i. careret

D expressis distinctionū notis, ex Rambam & Elia, vt idcircò tæpiùs hallucinati sint, discedendo à rectiore Septuaginta, Chaldæi, Thalmudicorū, & veterū Rabbinorū iudicio, quemadmodum quotidie fit, dū minores se sapientiores, & ingeniosiores esse maioribus autumāt.

2 *Annunciate inter gentes opera eius*, nota facite, *inter gentes*. i. ô vos gētiles, ô vos externi, de quo suprà [l] *Opera eius*, præcipuè ea, quæ perpetua historica narratione cōmemorabit, de mirabilibus Dei beneficiis erga suum populum, vt ailibi [m].

3 *Cantate ei.* (ore) & *Psallite* (mente & instrumentis musicis.)

a *Ap. 19. v. 4.*

b *Epist. ad Casulanum, & in Ps. 106.*

c *De pers. Vand.*

d *Epist. 17.*

e *De vitis Prophet.*

f *Tob. 13. v. 22.*

g *q. 50. ad Orthod. pag. 255*

h *In Psal. sequentem.*

i *Leu. 19. ver. 24.*

k *Ad Marcellam epist. 137.*

l *Psal. 9. v. 4.*

m *Deut. 29. vers. 2. 3. 4.*

musicis.) *Narrate* (sine copula ad vehementiam exhortationis) *mirabilia*, quæ fecit creando, conseruando, liberando, ea autem præsertim, quæ Israëlitico populo præstitit [a]. A

a *Deut. 7. v. 6. 7. 8. & 29. v. 2. 3. 4.*

4 *Laudamini in nomine sancto eius*, gloriamini eius nomine: eo lætamini, eum laudate, vt suprà [b], id est, laudate nomen sanctum eius, vt habetur in Paralipomenon [c], vbi hic Psalmus legitur vsque ad vers. 18.

b *Psal. 33.*

c *1. Para. 16. v. 10.*

5 *Quærite Dominum, & confirmamini*, forti & constanti estote animo ad eum quærendum, vel more linguæ Imper. pro futuro, Et cõfirmabimini, robustiõ; efficiemini. Scio Masoretas legere עזוּ Nominaliter per Holem, *Veghuzzo. & fortitudinem eius (quærite)* per quã nonnulli Aream fœderis intelligunt, in qua se Dei virtus declarabat [d], vt suprà [d] *tradidit in captiuitatem fortitudinem eorum*, de Arca à Philistæis bello capta. Verùm עזוּ *Veghuzzu*, per Shurec in Imperatiuo Kal, non minus quadrat. *Faciem eius*, eum, eius conspectum, fauorem & gratiam. Præsentiam Dei, Augustinus. Alij, Christum, qui Dei est facies & imago expressissima. Alienius Kimhi Aream fœderis etiam hic intelligit. De hoc idiotismo alibi diximus. Nam honoris causa Deum circumloquuntur. B

d *3. Reg. 8. vers. 12.*

e *Psalm. 77.*

f *vers. 61.*

Christus Dei facies & imago.

6 *Prodigia eius & iudicia oris eius*. Prodigiorum & iudiciorum eius mementote, per Zeugma, & regiminis siue Syntaxeos variationem. Prodigia appellat miracula, quæ patrauit in sui populi liberatione: iudicia, legem, & præcepta ore suo tradita per Mosem: vel supplicia, quæ edidit ex oris sui sententia in Pharaonem, vt eadem sint cum prodigiis. C

7 *Semen Abrahæ filij eius*. Vocatiui casus: vt iã sit Apostrophe ad Iudæos: O semen Abrahæ cultores eius, ô filij Iacob, quos repudiato Esau elegit. *Serui* enim & *electi*, in Græco sunt Nominatiui plurales. δοῦλοι αὐτοῦ, D ἢ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. Appositorie ad *Semen* & *filij*. Item in Hebræo saltem posterius. Nam בחיריו *behirau* habet Iod symbolum pluralis Masculini, vt vers. 43. Indicat non naturâ, aut meritis Israelitas populum esse Dei: sed sola electione [e].

e *Rom. 9. v. 8. 9. 10. 11.*

8 *Ipse Dominus Deus noster*. est sup. *Iudicia*, exempla, & argumenta omnipotentiæ, sapientiæ, bonitatis & veritatis siuefidei: prodigia & miracula, vt suprà [h].

h *Vers. 6.*

9 *Memor*

A 9 *Memor fuit in sæculum*, in perpetuum. *Verbi*, testamenti, Appositorie verbi, vel rei. (Nam דבר *Danar* est transcendens) quam in perpetuum esse iussit, quam promisit *in mille*, id est, multas ætates. Vel, Omnes, & infinitas, propter numeri multitudinem & perfectionem. Non solùm enim à tempore Abraham, vsque ad nos facta est promissio, verùm ab ipso etiam Adam in omnem posteritatem. Arnobius ad mille generationes Gentium, quæ è tribus filiis Noë propagatæ sunt. Sumit
B generationem pro propagatione & sobole. At דור *Dor*, ætas potius, & sæculum, siue homines alicuius sæculi.

10 *Quod disposuit ad Abraham*, quod pepigit cum Abraham[a]: *Et Iuramẽti cum Isaac*, memor fuit, per Zeugma[b]. *Ad* pro *de* exponit Kimhi[c]. *Memor fuit iuramenti Abrahæ 17.v.19. 18.v. facti super Isaac, non super Ismaële, vel filiis Cethuræ.* d *In 18. Isaac vocabitur tibi semen. Iuramentum autem istud factum est in ligatione Isaac* c.

a *Gen.12.v.3.* b *Gen.26.v.3.* c *1.Par.16.*

11 *Et statuit illud*, stabiliuit, vel constituit, *Iacob, Israel*, d *Gen.17.v.* *19.18.ver.19.*
C Israel filij Isaac, cui renouatæ sunt promissiones de possidenda terrâ Chanaan f, & nascituro ex ipso semine g. *21.v.2.*
Ne quis putet sumi Patronymicè, vt sæpè aliàs, pro Iacobæis, siue Israelitis. *In præceptum*, pro lege & statuto, in vim legis, ne præter ipsum alium Deum colerent, & ipse vicissim nullam gentem aliam haberet æquè caram, & peculiarem.

e *Ge.22.v.18.* f *Gen.27.v.* *28.& 29.* g *Ge.28.v.14.*

12 *Dicens tibi dabo terram Chanaan*, eorum trium Patriarcharũ vnicuique. Nam singulis repetitæ sunt promissiones, vt suprà. Quare mox mutato numero *Vestræ.*
funiculum, in funiculum, Non enim est Appositio, sed
D Accusatiuus transitionis, de quo suprà h. Metonymicè, h *Ps.2.v.8.*
partem: quia hæreditates funiculis mensoriis diuidebantur i. Tibi dabo, ô Abraham, ô Isaac, ô Iacob, terram Chanaan pro parte hæreditatis vestræ k. Mauult Kimhi l (Nã illic quoque repetitur vsque ad vers. 17.) *& 13 v.14.&* esse Appositionem, & Apostrophen ad Israelitas. *Et dixit, tibi dabo, ô Israelita, terram Chanaan, quæ quidem est portio hereditatis vestræ, portio quam hodie possidetis.*

i *Ios. 13.14.* *15.& Ezech. 47.* k *Ge.12.v.7.* *13 v.14.&* *15.v.18.& 26.* *v.4.* l *1.Par.16.*

13 *Cùm essent numero breui*, exiguo & pauco numero. Hebraïcè מתי מספר *methe mispar*, id est, viri numeri, viri quos facilè erat numerare, vt qui definirẽtur

Abraham, Isaac, Iacob, & septuaginta animabus, quæ A
a Gen. 46. v. 26. Ex. 1. v. 5. cum Iacob descenderunt in Aegyptum [a]. Nam initio hæc tota fuit Patriarcharum familia, cum eorum vxoribus. *Et incolæ*, peregrini terræ Chanaan. Erant enim oriundi è Chaldæa & Mesopotamia. Exaggeratio, gratiæ & beneficij. Nam non poterant tantum bonum assequi. Primùm quòd essent nimis pauci ad occupandam tam amplam terram, deinde quòd peregrini, & externi sine vllo illic pedis, fortunarum, dignitatis vestigio.

14 *Et pertransierunt de gente in gentem*, de Chaldæa in Mesopotamiam, Chananæam, Palestinâ, Ægyptum, &c. B
b Gen. 12. v. 6. 7. 8. & 20. frequenter transmigrantes [b].

15 *Non reliquit hominem nocere eis*, non permisit eos à ver. 1. 2. &c. quoquam opprimi & lædi. *Corripuit*, increpauit, castiHeb. 11. ver. 8. gauit propter eos Reges Ægypti, & Palæstinæ. Pha9. 10. &c. raonem & Abimelech [c], dicendo supple quod sequitur.
c Gen. 12. ver. 17. &c. 16 *Nolite tangere Christos meos*, Reges & Principes meos, id est, à me constitutos, & quasi inunctos. Adde Patriarchas fuisse vnctos oleo inuisibili, id est, Spiritu sancto, & eius gratia, ob quam vnctionem, & nos dicimur Christi, siue Christiani. Patriarchas inter exteros populos, Principes & magnos constituerat, adeò vt illi C
corum ambirent affinitates, & fœdera, atque si magni
d Gen. 23. ver. 6. fuissent Reges. Hinc enim filij Heth [d] ad Abraham: *Princeps Dei es apud nos*, qualé & eum de cæde quatuor Regum reuertentem agnoscunt, & prædicant Reges
e Gen. 14. v. 17. 18. Sodomæ, & Gomorrhæ, & Melchisedec [e], & Abimelec Rex Philistinorum cum eo fœdus in sempiternum iun-
f Gen. 21. ver. 30. 31. gens [f], quod postea renouat cum Isaac filio [g]. Quantum ad Iacob, cùm ipse proficisceretur de vrbe Sichem,
g Gen. 26. v. 30. 31. à filiis direpta & vastata, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, nec sunt ausi persequi recedétes [h]. D
h Gen. 35. v. 5. Ismael autem & filij alij Abrahæ ex Cethura, rémque
i Gen. 25. ver. 14. & 36. ver. 1. 2. 3. Esau nepos, solo respectu sanguinis & familiæ, sese per coniugia inseruerunt in principes familias Syriæ, Arabiæ, Æthiopiæ, ac earum rexerunt populos, relictis
k Gen. 20. ver. 7. in multa sæcula filiis Regibus & Ducibus [i]. *In Prophetis.* Nam Abraham vocat Prophetam Deus [k]. Et Isaac
l Gen. 27. ver. 28. 29. de sua posteritate prophetat [l]. Et Iacob moriens mira
m Gen. 49. v. 10. 11. vaticinatur de Christo, & posteris [m]. Denique hi omnes viderunt diem Christi, & gauisi sunt, quod non contigit

A contigit sine Prophetica facultate, & dono. Adde Deum sæpè eis collocutum, & appar uisse, & ingentia reuelasse. *Malignari*, malè facere, nocere.

17 Et vocauit famem super terram. Sic loquitur Scriptura, ne quis eam attribuat naturæ, vel fato, vel casui. Est enim vnum è Dei flagellis. [a] *Vocabit Dominus famem, & veniet super terram annis septem. Omne firmamentum* Hebraicè בל מטה *Col matthe*, omnem baculum & virgam propriè, robur omne. i. omnia legumina, vel omnè cibum, quo sustentatur & alitur homo, fregit & sustulit, vt maxima fames orbè inuaderet, per septennium [b].

B Sic loquitur Moyses [c]: *Confringam baculum panis vestri*, id est, fulcrum, *robur*, Esaias [d] quia panis cor hominis firmat, vel calamum, spicam iam firmam, & propè maturam. Vnde calamitas, quasi calamorum fractio.

18 *Misit ante eos virum.* Præmisit illis Ioseph in Ægyptum, [e] qui patris & fratrum victui prospiceret, prauis horum consiliis in finem commodum & salutarem vsus [f]: *In conseruationem misit me Deus ante vos.* Est autem Hysteron proteron. Nam Ioseph priùs fuit vendi-

C tus, quàm fames venerit. Nullum periculum Ecclesiæ solet accidere, quin Deus antea prouiderit, & procurarit modum conseruationis & salutis. *In seruum venundatus*, primùm Ismaelitis, deinde Putiphari regis Eunucho.

19 *Humiliauerunt in compedibus*, afflixerunt propriè. *Ferrum*, ferreis vinculis eius personam tentauerunt, cõiiciendo in carcerem [h]. Anima pro tota persona, per Synecdochen: vt alibi [i], *Septuaginta animæ descenderunt in Aegyptum.* In fonte est alius tropus, *In ferrum venit a-*

D *nima eius. Verbum eius* Dei. Passiuè. Verbum siue decretum Dei de eo euehendo. q.d. Hæsit Ioseph in carcere, quoad tempus à Deo cõstitutum appareret, vt exaltaretur. Vel ipsius, Ioseph, Actiuè. Verbum, quod ipse Ioseph dixerat, referens fratribus, & patri somnia à se visa de futura sua magnitudine, [k] donec tempus veniret, quo verbum istud impleretur. Aliqui, Verbum prophetiæ eius, factum ad pistorum & pincernarum regiorum magistros [l].

20 *Eloquium Domini inflammauit eum*, veluti excoxit &

a 4. *Reg.* 8.

b *Gen.* 41. v. 51. 52.

c *Leuit.* 26. *vers.* 26.

d *Esa.* 3. *vers.* 1.

e *Genes.* 39. *vers* 35. & 41. *ver.* 39.

f *Genes.* 45. *ver.* 5. *Deus quomodo Ecclesiæ prospiciat.*

g *Gē.* 37. *ver.* 27. 28. & 36.

h *Gene.* 39. *ver.* 20.

i *Gen.* 46. *ver.* 27.

k *Genes.* 37. *ver.* 7. 8.

l *Gen.* 40. v. 12. & 13.

igne explorauit eum verbum Domini. Nam eloquium, siue oraculum Dei per insomnia causa fuit, vt probaretur, & coqueretur igne tribulationis, dum propter illud
a *Gen.37.v.* 27.28. à fratribus est venditus [a], indéque passus cætera, quæ in Genesi memorantur, per annos tredecim, quoúsque anno ætatis trigesimo Aegypto præficeretur. Anno enim vitæ decimo septimo fuit venditus, apud Putipharem mansit annum vnum, in carcere duodecim, è Seder Olam. Vel, *Eloquium Domini*, id est, Metonymicè, eloquij Domini obseruatio perdidit eum: præceptum, lex diuina fuit causa, cur probaretur, & veluti igne examinaretur. Nempè, quia studiosus erat verbi Domini, & præceptorum eius, persecutionem est passus à fratribus, Aegyptiis, hero, hera, &c. Si fuisset impius, nihil ei fortassis tale contigisset. Sed Dominus fecit cum tentatione prouentum. Docet Deum ad ipsius pro-
b *Gen. 41.v.* 14.15. bationem hãc ei calamitatem immisisse. *Rex* Pharao [b], qui mox *Princeps populorum*, Aegypti scilicet. *Soluit eum*, è compedibus & ferro, & emisit è carcere, laxauit propriè.

21 *Et Principem omnis possessionis suæ*, suarum, rerum, & ditionum gubernatorem [c].
c *Gen. 41.v.* 40.

22 *Vt erudiret*, vt vinciret, propriè alligaret, castigaret, coërceret corruptelam aulicam, & reduceret ad moderationem, atque virtutẽ, qua ipse erat præditus [d].
d *Ge.42.v.6.* Hoc enim significatur per, *Sicut semetipsum*. Vt eos instar sui doceret, vt virtutis, quæ erat in ipso, studiosos efficeret. Nam legerunt per ב, *Sicut*, vt & Chaldæus. Rabbini interpretatur per ב. Metonymicè, *in anima sua*, id est, pro sua ipsius voluntate & arbitratu Principes cogeret, accepta etiam potestate illos in vincula coniiciendi. Quó etiam inclinare possit nostra versio. Præposuit eum aulæ suæ, vt Principes erudiret, & castigaret, & consiliarios efficeret sapientes, tanta erga illos libertate, quãta erga semetipsum. אסר *Asar*, idem esse
c *Ps.93.v.11.* possit, quod יסר *iasar*, ex mutua permutatione literarum *Heum. Eruditi, docuit*, non *Liganit*, de quo suprà [c]. *Senes eius*, senatores, consiliarios, & magistratus.

23 *Et intrauit Israel, Iacob*, Patronymicè Israëlitæ, &
f *Gen. 46.v.* 6.7. Iacobæi f: *Incola fuit*, peregrinatus est in terra Cham, patris Mizraim, à quo Aegyptij E, id est, in Aegypto.
E *Ge.10.v.13.* 24 *Auxit populum suum vehementer*, multiplicauit, fœcunda

A cundauit [a], vt cùm initio descensus vix essent septuaginta, in exitu post 40. annos, vel iuxta alios, ducentos decem, sexcenta armatorũ millia explerent, & totidem paruulos & mulieres secum in terram Chanaan ducerent. *Super*, præ, pluſquã. Eum supra ipsius hostes auxit & multiplicauit: fortiorem eum, vel numerosiorem fecit (vtrumque vox Hebræa ויעצמהו *vaiahatsimehu*, patitur, pro qua nos *& firmauit eum*) inimicis ipsius Aegyptiis. Hîc incipit historia Exodi.

a *Exod. 1. v. 7.*

B 25 *Conuertit cor eorum, vt odirent*, præ bonorum copia, quibus suum populum afficiebat, animos illorum ad suorum odium conuertit. Non quidem infundendo maleuolentiam & odium, sed multiplicando & ornando populum suum, cui Aegyptij inuidebant, sicque prouocando eorum inuidiam, sua erga populum beneficentia. Hoc enim pendet è superioribus. Itaque Deus hîc causa est odij per accidens, consecutionem, occasionem, non per se propriè. Hinc Augustinus ad hunc locum: *In eo quòd populum suum multiplicauit, hoc beneficio suo malos ad inuidentiam conuertit.* Et post: *Non itaque cor illorum malum faciendo, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum* (& inuidum) *conuertit ad odium.* Aliqui Rabbinorum præter verbi consuetudinem exponunt intransitiuè: *Conuersum est cor eorum*, &c. *Dolum facerent*, machinarentur, pernicioſa molirentur occidendo infantes, & nimiis operibus patres opprimendo.

Deus vt sit malorum culpa causſa.

C 26 *Misit Moysem seruum suum*, & *Aaron*. b *Quem eligit* ad hoc munus, item ad sacerdotium. Nam quamuis fuerit Aaron de electorum siue prædestinatorum numero, tamen non loquitur de hoc electionis genere, simpliciter, sed πρὸς ἓν.

b *Exod. 3. v. 10. & 11.*

D 27 *Posuit in eis verba signorũ*, eos ornauit vi, & dono miraculorum. Actio istorum miraculorũ Mosi & Aaroniis Hebræo tribuitur Posuerunt in eis (Israëlitis) verba signorum suorũ, id est, signa à Deo ipsis imperata. Septua. propter explicationem maluerunt referre ad primũ auctorem, & causam, quòd miracula propriè fiãt à Deo, vt iuxta illud c: *Virtutes nõ quaslibet faciebat Deus per manum Pauli.* Ne quis putaret sua virtute eos, non diuina isthęc edidisse. *Verba signorũ.* Verba in eorum ore, vel res in eorum manu posuit, quibus signa & prodigia ederẽt [d]. Vel hypallage signa & prodigia verborum suorum, signa

Miracula propriè fiunt à Deo.

c *Act. 19. v. 11.*

d *Exo. 7. v. 2.*

& prodigia ab ipso mandata & iussa posuit in eis, Mose A
a *Vers. 23.* scilicet & Aarone. *Terra Cham*, in Ægypto, vt suprà [a].
28 *Misit tenebras*, triduanas, & aëris densitate & affectione horrendas, stupendásque adeo, vt palparentur, aëri mixtis caliginosissimis & crassissimis terræ vaporibus. Nona plaga [b]. A qua incepit per Hysteron proteron. Libera enim est laudatio à lege narrantis & texentis historiam, inquit rectè Augustinus. *Et obscurauit*, ויחשׁך *Vaiahafec*, & obtenebrauit, totam videlicet Ægyptum, præter regionem Gosen, adeo vt coacti sint hærere in suis locis per tres dies continuos, ac si illis essent affixi. Nam præ stupore non sunt functi libero B
b *Exod. 10. vers. 22.* membrorum motu & officio, adeo vt ne quidem ipsis esset integrum faces, lucernásve accendere, ad noctis caliginem depellendum, quod findere aëris densitatem ignis nō posset. Cuiusmodi se expertum in Oceano narrat Abben Ezra, vaporibus sua crassitie lumen extinguentibus, nec reaccendi sinentibus. *Et non exacerbauit*, non ægrè, & difficulter perfecit Dominus. Hinc Hebræi, non variauit, non immutauit, non irritauit, non infideles & irritos fecit sermones suos, quos per Mosem Ægyptiis denunciauerat. Nam fideliter eos implevit, immissis multis plagis & calamitatibus. He- C
braea & Græca (in quibus tamen pro *ὅτι quia*, legendum *οὔτε neque*, vbi Augustinus docet variare) etsi pluraliter enuncientur, idem tamen pollent iuxta interpretationem R. Eleazar, & R. Dauid: *& non variarunt sermones eius*, plagæ scilicet, vel signa & prodigia, de
c *Vers. 27.* quibus loquebatur [c]. q.d. Signa & prodigia non variarunt verba Dei, sed fideliter venerunt super eos, prout ipse dixerat. Signa illicò ad Dei mandatum per Mosem & Aaronem edita apparuerunt. Hæc illi, contra sciolos, qui deteriora perpetuò eligunt, vt quoquo modo pos- D
sint nostram editionem carpere. Vnde hîc quærunt suppositum remotius. Et non variarunt, Moses scilicet & Aaron, sermones eius. Mandata Dei non detractarunt, eis non repugnarunt, quocumque mitterentur à Deo proficiscentes, etiamsi comminaretur Pharao. Exacerbare autem Septuaginta solent accipere pro variare, detrectare, repugnare, amaro & acerbo animo facere, vt מרה *marah*, & מרר *marar*, sicuti voce finitima, ita sint significatione. Gall. *N'a pas fait à regret ses paroles.*

A *roles, ses promesses ou menasses.* Fortassis etiam Septuag. immutauerunt numerum, quòd putarent in fonte esse mysterium Sanctissimæ Triadis. Nam non video, cur non possit esse plurale pro singulari. Non exacerbauerunt siue variarunt (Pater, Filius, & Spiritus sanctus) sermones suos, pro, non exacerbauit, siue variauit (Dominus Deus) Quod isti ad mysteria obtusi non percipiunt. *Sermones suos* promissiones suas, factas videlicet Mosi, vel Abrahæ. vt infrà [a] non variauit, neque acerbè, siue ægrè præstitit.

Mysterium Sanctissimæ Triades in fonte latet.

a *Vers. 42.*

29 *Conuertit aquas eorum in sanguinem* [b], Prima plaga
B Veris tempore vertit aquas eorum tam marinas & fluuiales, quàm puteanas, fontanas, & alias in sanguinem, vt siti cruciarentur, & aliis aquæ vsibus priuarentur. Putore etiam, & labe aquarum extinxit illorum pisces, vt & cibi penuria laborarent. Nam Ægyptus his magna ex parte viuit [c]. *Pisces eorum*, quibus vescebantur ad delicias & gratis, id est, nullo vel vili pretio propter copiam & multitudinem. Ibid. Earum etiam verti possit, aquarum videlicet: מים *Maim*, enim est Masculini generis.

b *Exod. 7. v. 16.*

c *Numer. 11. ver. 5. & 22.*

30 *Edidit terra eorum ranas*. Secunda plaga [d] ad eos in corporibus vexandos & cibis. Nam intra furnos &
C cibos se ranæ inserebant. *Edidit*, produxit ranas magna copia [e]. Aliqui non putant esse vulgares ranas, sed venenatas & horrendas, quales sunt rubetæ, buffones. Alij etiam, vt refert Abben Ezra, Crocodilos è fluuio exeuntes & homines rapientes, Arabicè Altamsah: Atqui, inquit, צפרדעים *Tsephardeim*, vulgatas ranas in fluminibus & riuis coaxantes significant Gallicè *Grenoilles*, vt R. Selo. Gallus exponit. Deinde in his magis elucet Dei digitus, potentia, iudicium, *nec minus clara*, vt loquitur Plinius [f], *exitij documenta sunt è contemnendis animalibus, vt cùm à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, à ranis ciuitas in Gallia pulsa, ab locustis in Africa, à muribus incola ex Gyaris Cycladum insula fugati, in Italia Amycle à serpentibus delete, à scorpionibus & solpingis gens Aethiopum citra Cynamulgos sublata, à scolopendris Otricretes abacti.* Atque hæc Atheus contra istos, qui omnia è communibus rerum naturis metiuntur, & vocabula per vim ad suam perfidiam trahunt. *In penetralibus*, in cubiculis. Non solum

d *Exod. 8. v. 5.*

e *Exod. 8. ver. 6.*

Animalia populos & vrbes vastarunt.

f *Lib. 8. hist. Natu. ca. 29.*

in vulgi domibus, sed etiam regum palatiis, & cubilibus interioribus [a]. *Ascendit è fluuio rana in penetralia quaque Pharaonis & Aegyptiorum, non reformidans strictos custodum, & militum enses, nec mortem ipsis à satellitibus intentatam*, inquit, R. Iacob è vetustis traditionibus. Quod miraculum hic canit Dauid, à paucis obseruatum. Nempè ranas è fluuio ingressas ועל מטתך בחדר משכבך *babadar mishatbbeca, vebal mittbatbecha*, in secretius cubiculum, & super lectum Pharaonis, inter medios enses, per medias custodias, itémque ianuas & fenestras clausas, non in illis locis interioribus per putredinem natas, haud dubiè per penetrationem dimensionum, à qua tantopere abhorrent Caluinitæ, vel maiore alio miraculo illuc è fluuio currentes & perrumpentes, per quod etiam implebant illorum furnos, panaria, cibos quantumcumque clausos & septos.

A

a *Exo. 8. v. 3.*

B

Penetratio dimensionum in Aegypto patuit.

31 *Dixit & venit cynomyia*. Quarta plaga ad terram corrumpendam, & aërem inficiendum. *Cynomyia*, Hebraicè ערוב *harob*, mixtio siue congregatio muscarum, & insectorum [b]. Sed Sept. per Synecdochen speciem pro genere posuerunt, muscam videlicet caninam, muscarum molestissimam. Hic autem etiam eluxit miraculum de dimensionum penetratione. Nam hæc insectorum genera repleuisse Ægyptiorum domos Moses indicat, rametsi diligenter clausas. Vbi tertium accessit, dum Israelitæ ab his non sunt infestati. Quod in hac plaga primum obseruat Moses [c]. Fortasse, vt notat Abben Ezra [d], quia tres primæ, Sanguis, Rana, Cyniphes, communes illis fuerunt cum Ægyptiis, reliquæ septem Ægyptiorum propriæ. Etsi R. Iaphet aliter quàm ferè omnes sequuntur. *Cyniphes*, pediculi, propriè. Tertia plaga, ad corpora hominum iumentorumque, grauiter infestanda, terræ puluere in eos verso. At noster Cyniphes per Synecdochem, speciem pro genere, pediculos caninos pro pediculis simpliciter allusione quadam ad vocem Hebræam כנים *Cinnim*, Vnde debet scribi per y à κύων *canes*, κυνὶφ κύνπες. Et quamuis Græcè sit φ, Latinè tamen vsu veteri est F vel ph vt à τροπαῖον, Trophæum. Septuaginta in Exodo aliam allusionem secuti sunt. Nam vertunt σκνῖπες vel σκνῖπες, culices, insectum pennatum infestans

b *Exod. 8. ver. 21. 22. & 30.*

c *Ibid. v. 22.*

d *Ex. 7. v. 17.*

C

D

A infestans arbores & iumenta apud Plinium [a].

32 *Posuit pluuias eorum*. Transilit hîc duas plagas, quintam de peste animalium, & sextam de vlceribus siue pustulis hominum. *Posuit*, conuertit. Nam pluit eis grandinem, *ignem comburentem*, pecora & homines foris repertos, & herbas agri, seorsum linum in culmo positum, & hordeum iam spicatum b. Sub finem videlicet Februarij. Vnde non attigisse dicitur triticum, & frumentum, quia serotina, & adhuc in herbas. Periphrasis autem est fulminis. Nam septima est plaga, quæ appellatur quidem grando, sed mixtos habuit

B ignes, tonitrua, pluuias, aliósque meteoros spiritus.

33 *Et percussit vineas*, verè, quando vineæ, ficus & arbores promittebant fructuum magnam copiam trusis botris, & baccis. *Lignum*, arbores, & virgulta in finibus & terminis Ægyptiorum inuenta.

34 *Dixit & venit locusta*, duobus mensibus post, quando frumenta spicata erant sub Pentecosten, incidentem in sextum Siuan siue Maij, quæ proinde festum Messis [c] & primitiarum (tritici) dicitur. *Bruchus* ילק *Ielek*, species est locustæ omnia lambentis. In Exodo

C sit dumtaxat mentio, ארבה *Arbé*. i. locustæ, sed quia est nomen generis, nec semper restringitur ad speciem, Dauid docet non in hac plaga. i. octaua vnicum sæuisse locustarum genus.

35 *Et comedit omne fœnum*. Locustæ & Bruchus omnem fructum arborum, & quicquid grando & fulgur reliquerant, consumpserunt. *Fœnum*, herbam virentem propriè æstatis tempore, quando fœnum prope est maturum, *fructum terræ*, segetes, quæ in superiore plaga nondum euectæ erant in culmum siue spicam [d].

36 *Percussit vineas eorum & ficulneas*, redeuntes altero

D vere. Nam plagæ hæ non continenter, sed per interualla & spatio duodecim mensiũ contigerunt. *Primogenitum*, hominũ & pecorum. Postrema & decima plaga, qua adactus est Pharao eos dimittere. *Primitias omnis laboris*, vel fortitudinis, & virtutis [e]. Cur autem sic periphrasticè vocentur primogenita, diximus suprà [f]. Iudæos ex Ægypto eduxit diuites & incolumes, vt ne vnus quidẽ esset infirmus & imbecillus ad conficiendum iter in Palæstinam. Viatico & firma vale-

a *Lib. 17 ca. 24.*

b *Exod. 9. v. 18. 19.*

c *Ex. 23. ver. 16.*

d *Ex. 9. v 32.*

e *Exod. 12. ver. 12.*

f *Psalm. 77. ver. 17.*

tudine ad iter instruxit [a]. Nam ne vnus quidem illo- A
a Exod. 13. ver. 18. rum fuit Ægyptiacis plagis vexatus. Aurea autem, & argentea vasa, aliáque eiusmodi ab Ægyptiis consecuti sunt.

37 *Et eduxit eos cum argento & auro*, argenteis & aureis vasis, aliisque pretiosis Ægyptiorum opibus commodato acceptis. *Infirmus* בושל *coshel*, corruens, labens prop. nutans, id est, debilis vt apud prophetam [b]. *Genus* בושלות *Cosheloth, debilis*. q. d. inter eos nullus erat non modo æger, sed ne debilis quidem, aut
b Esa. 35. v. 3.
c Exod. 13. ver. 18. imbecillus. Erant enim omnes alacres & expediti [c], B
d Exod. 12. ver. 37. viri fortes & strenui [d], ad 600. hominum millia præter inferiores 20. annis.

38 *Lætata est Aegyptus in profectione*, in egressu: cùm exirent, quia inuaserat eos timor ob plagas, & flagella.

39 *Expandit nubem in protectionem eorum*, quæ protegeret ab æstu, & ignem, qui illuminaret viam, per quam ituri essent. Imò & vtrumque ad præmonstrandam viam. In illis enim Saracenicis desertis viarum nulla extant vestigia ob arenas leui ventorum flabello mobiles & delebiles. Ideóque viatores in il- C
lis, vt nautæ in mari, vti coguntur instrumentis quibusdam, quasi nauticis quadrantibus, ad indicandas mundi plagas, & dirigendas profectiones. *In columna*
e Neh. 9. ver. 12. (ait Nehemias [e]) *nubis ductor eorum fuisti, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via. In protectionem*, in vmbraculum, & tegumentum aduersus solem & ardores. Nam deserta Saracenica siue Arabica torrida sunt ratione climatis, item arenarum solis radios reflectentium. Sed & contra feras, & hostes. Sic enim nubem interposuit inter ipsos & Ægyptios, ne pro- D
f Exod. 14. ver. 20. pinquarent tota nocte [f]. *Ignem*, columnam igneam ad illustrandam noctem, aduersum tenebrarum pericula.
g Lib. 8. Cōst. Clementin. Et sic Apostoli [g], σκίλον πυρὸς τὴν νύκτα πρὸς φωτισμὸν, καὶ σύλον νεφέλης ἡμέραν πρὸς σκιασμὸν θάλπους [h].
h Exod. 13. ver. 21. 40 *Panem cœli saturauit eos*, Manna cælitus demisso spatio 40. annorum [i], quo pro pane vtebantur. Nam
i Exod. 16. ver. 35. non nisi defecit post transitum Iordanis decimo quinto Mensis Nisan, descendens in quemlibet mansionum locum ad illud vsque tempus, adeo vt cum illis transie-

rit

A rit Iordanem Abben Ezra[a]. Etsi fasciculus Mirrhæ eius descensum terminat Iordanis ora.

a *Exod. 16.*

41 *Dirupit petram & fluxerunt*, aperuit propriè: *Abierunt* id est, decurrerunt in loco siccitatis & squalloris, per locum siccum & desertum exundarunt aquæ copiosæ, quasi fluuius. Postquàm rupes percussione Mosis fuisset rupta & aperta. Neque enim hoc de fissis mari, & Iordane, & siccum iter Israeli transituro præbentibus. *Flumina*, loquitur de percussione rupis in Raphidim [b], vbi aqua rupe instar fluuij consequentis & comitatus per deserta exercitum, exundauit, vt suprà [c].

b *Exo. 17. v. 7.*

c *Ps. 77. v. 20.*

B 42 *Quod habuit ad Abraham puerum suum*, quod sanctè promiserat Abrahæ seruo siue cultori suo [d].

d *Ge. 17. &c.*

43 *In exultatione*, exultanter & lætè [e]. Exultantes & lætos eduxit ex Aegypto. *Electos*, Israelitas, vt suprà [f]. *In lætitia*, cum laude & cantico.

e *Lege Ps. 30 vers. 23.*

f *Vers. 7.*

44 *Et dedit illis regiones*, terras propriè Chananæorũ. *Labores*, opes, bona, quæ sibi multo labore populi Chananæorum acquisierant, plantauerant, seuerant, construxerant, ipsorum denique omnia veluti hæreditaria sunt consecuti. Fructus terræ illius, pagos & ciuitates C magna industria, & labore confectas.

45 *Vt custodiant iustificationes*, statuta religionis & ceremonias requirant. Hebraicè יִנְצְרוּ *Intsoru. r.* conseruent. Atque hæc causa generalis Dei erga nos beneficiorum, vt agnoscatur, colatur, ametur [g]. Psalmũ concludit in fonte *Halelu-ja*. Quod nostri conferunt in sequentis principium, de quo illic.

g *Ps. 77. v. 7. Leu. 20. v. 26. Ios. vlt. v. 17. 18. 19.*

ARGVMENTVM.

Captiui Deo peccata sua, maiorúmque suorum confitentur, & veniam salutémque poscunt.

D 1 Halelu-ja. CV. Heb. 106.

Onfitémini Dómino, quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

3 Quis loquétur potentias Dómini. audîtas faciet omnes laudes eius.

4 Beâti, qui custódiunt iudícium: & faciunt iustítiam in omni témpore.

5 Memẽn

5 Memênto nostri Dómine in beneplácito A
pópuli tui: vísita nos in salutâri tuo.
6 Ad vidêndum in bonitâte electôrum tuô-
rum, ad lætândum in lętítia gentis tuæ: vt lau-
dêris cum hæreditâte tua.
7 Peccáuimus cum pátribus nostris: iniûstè
égimus, iniquitâtem fecimus.
8 Patres nostri in Aegypto non intellexê-
runt mirabília tua: nõ fuêrunt mémores mul-
titúdinis misericórdiæ tuæ. B
9 Et irritauêrunt ascendêntes in mare: Ma-
rerûbrum.
10 Et saluâuit eos propter nomen suum: vt
notam fáceret poténtiam suam.
11 Et increpuit Marerûbrum, & exiccâtum
est: & dedûxit eos in abyssis sicut inde sêrto.
12 Et saluâuit eos de manu odiéntium: & re-
dêmit eos de manu inimîci. C
13 Et opéruit aqua tribulântes eos: vnus ex
eis non remansit.
14 Et credidêrunt verbis eius: & laudauê-
runt laudem eius.
15 Citò fecêrunt, oblîti sunt óperum eius: &
non sustinuêrunt consílium eius.
16 Et concupiêrunt concupiscéntiam in de-
sêrto: & tentauârunt Deum in inaquôso. D
17 Et dedit eis petitiônem ipsorum: & mi-
sit saturitâtem in ánimas eôrum.
18 Et irritauêrunt Mosem in castris: Aaron
sanctum Dómini.
19 Apêrta est terra, & deglutîuit Dathan: &
opéruit super congregatiônem Abiron.
20 Et exârsit ignis in synagôga eôrum: flam-
ma combûssit peccatôres.

21 Et

A 21 Et fecêrunt vítulum in Horeb:& adorauêrunt scúlptile.

22 Et mutauêrunt glóriam suam : in similitúdinem vítuli comedêntis fœnum.

23 Oblîti sunt Deum,qui saluâuit eos , qui fecit magnália in Aegypto : mirabília in terra Cham:terribília in Marirûbro.

24 Et dixit,vt dispérderet eos : si non Moy-
B ses elêctus eius stetîsset in confractiône, in conspêctu eius.

25 Vt auérteret îram eius , ne dispérderet eos:& pro níhilo habuêrunt terram desiderábilem.

26 Non credidêrunt verbo eius,& murmurauêrunt in tabernáculis suis: non exaudiêrût vocem Dómini.

C 27 Et eleuâuit manum suam super eos: vt prostérneret eos in desêrto.

28 Et vt deiíceret semen eôrum in natiónibus:& dispérgeret eos in regiónibus.

29 Et initiâti sunt Beélphegor : & comedêrunt sacrificia mortuôrum.

30 Et irritauêrunt eum in adinuentionibus suis:& multiplicâta est in eis ruîna.

31 Et stetit Phínees,& placâuit : & cessâuit
D quassatio.

32 Et reputâtum est ei in iustítiam:in generatiône & generatiônem , vsque in sempitêrnum.

33 Et irritauêrunt eum ad Aquas contradictionis : & vexâtus est Moyses propter eos, quia exacerbauêrunt spíritum eius.

34 Et distînxit in lábiis suis : non disperdidêrunt gentes,quas dixit Dóminus illis.

35 Et

35 Et commîxti ſunt inter gentes,& didicê- A
runt ópera eôrum , & ſeruiêrunt ſculptílibus
eôrum:& factum eſt illis in ſcándalum.
36 Et immolauêrunt filios ſuos:& filias ſuas
dæmóniis.
37 Et effudêrunt ſánguinem innocêntem,
ſánguinem filiôrum ſuôrum , & filiârum ſuâ-
rum : quas ſacrificauêrunt ſculptílibus Chá-
naan. B
38 Et infécta eſt terra in ſanguínibus,& cõ-
taminâta eſt in opéribus eôrum : & fornicâti
ſunt in adinuentiónibus ſuis.
39 Et irâtus eſt furôre Dóminus in pópu-
lum ſuum : & abominâtus eſt hæreditâtem
ſuam.
40 Et trádidit eos in manus géntium:& do-
minâti ſunt eôrum,qui odêrunt eos.
41 Et tribulauêrunt eos inimîci eôrum , & C
humiliâti ſunt ſub mánibus eôrum:ſæpe libe-
râuit eos.
42 Ipſi autem exacerbauérunt eum in con-
ſílio ſuo : & humiliâti ſunt in iniquitátibus
ſuis.
43 Et vidit cùm tribularêntur : & audîuit
oratiônem eôrum.
44 Et memor fuit teſtamênti ſui : & pœní- D
tuit eum ſecúndùm multitúdinem miſeri-
córdiæ ſuæ.
45 Et dedit eos in miſericórdias:in conſpê-
ctu ómnium,qui cêperant eos.
46 Saluos nos fac Dómine Deus noſter : &
cóngrega nos de natiónibus.
47 Vt confiteâmur nómini ſancto tuo : &
gloriêmur in laude tua.

48 Benedi

A 48 Benedictus Dóminus Deus Israel à sæculo, & vsque in sæculum : & dicet omnis pópulus, Fiat, fiat.

---

1 *Halelu-ia.* Eadem hîc ratio tituli, ac superiore Psalmo: Nisi quòd Halelu-ja duplicetur, quòd in eo præter simplicem laudationem Dei, & beneficiorum eius cõmemorationem, illa etiam commendentur, atque ita
B veluti geminetur laus. In fonte, prius claudit superiorẽ Psalmum, posterius hûc inscribit, de quo vltimo versu superioris.

2 *Confitemini Domino.* Tres primos versus in sua persona refert. Iam quinto induçit captiuos loquentes de suo exilio, & sua peccata confitentes. Ab hoc versu etiam incipit Psalmus sequens, 117. & 135.

3 *Quis loquetur potentias:* admiranda & fortia eius facta, quibus populum suum liberauit, & muniuit, quis
C eloquetur & explicabit? q.d. nullus. Nam huic interrogationi vis negandi inest. *Auditas faciet* (quis) audire faciet, quis fando exprimet omnes eius laudes, quis laudabilia eius opera enarrabit? Nullus sanè id possit præ innumerabilitate.

4 *Beati qui custodiunt iudicium.* Cùm tanta sit Dei potentia, beati, qui iustè viuunt, & secundum virtutem, qui iustitiæ & virtuti student. Facere iudicium & iustitiam est iustas Dei leges obseruare.

5 *Memento nostri Domine.* Incipiunt captiui precari pro suo exilio, & peccata cõfiteri, vt liquet [a]. Ex quo Se-
D ptuag. pronomina *Mei, me,* verterunt *Nostri, nos. In beneplacito populi tui,* erga tuum populum. Actiuè, id est pro tua erga tuos bona voluntate & fauore, secundum tuã in populum tuum beneuolentiam : sicuti soles te præbere beneuolum populo tuo electo, beneplacito, & fauore, quo prosequeris populum tuum, memor esto nostri. Meminit, enim Deus aliquorum, sed in malum, siue maleplacitum, vt eos scilicet puniat, vexet, exerceat multis calamitatibus. *In salutari tuo,* per tuum saluatorem Christum, Christi aduentum peti Euthymius putat. Vel, *tua salute,* id est, quam tuis afferre soles (nam idem dicit vtroque hemistichio) *nos visita,* eius

[a] *Ver. 7 & 8.*

Deus aliquorum in bonã & in malum meminit.

A tertio est פשע *péshah* prævaricatio, rebellio (in Deũ.)
8 *Patres nostri non intellexerunt.* Confitetur etiam peccata Patrũm prima, quæ etiam in Aegypto commiserant, vbi plurima illius beneficia fuerant experti, quòd illa redundent in natos & posteritatem, quantùm ad supplicia temporaria[a]. *Intellexerunt*, prudenter considerarunt. a *Exo. 20. v. 5.*

9 *Et irritauerunt ascendentes*, at, sed, rebellauerunt contra te in ora maris Rubri, vixdum ex Aegypto egressi[b]. *Et*, pro sed, Aduersatiuè. *Ascendentes in mare*, in
B littore, iamiam ingressuri mare, quin etiã dum in ipso essent mari. Nam hæc repetitio hoc docet. Quare Hebræo legitur על ים בים-סוף *hal yam beiam suph. Super mare, in mari carectoso*, id est, rebellarunt Deo ad littus maris Rubri, atque adeò in ipso mari Rubro. Littora quidem sunt superiora, & sublimiora aquis, siue maris, siue fluminum. Sed captarunt phrasim Græcam, qua euntes in mare dicuntur ascendere, in Mediterranea descendere. Inde liber Xenophontis, ἀνάβασις κύρου. *Ascensus Cyri*, id est, naualis eius expeditio. κατάβασις. b *Exod. 14. v. 11.*

C contrà descensus, quando tenditur in Mediterranea: cùm contrario modo Hebræi loquantur, propter littorum suprà aquas altitudinem, vt docet Kimhi[c]. Potuerunt etiam respicere situm loci. Quoniam egredientibus Aegyptum versus terram Chanaan, aut versus desertum Arabicum ascenditur, quòd Aegyptus iaceat, in sede humiliore. Quare Isthmus non est perfossus à multis regibus, & si tentatus, ne tota regio inundaretur. *Mare Rubrum.* In Hebræo est duplex, eáque diuersa Præpositio. Super mare, in mari carectoso, id
D est (per Asyntheton) & (vel, atque adeò) in ipso mari Rubro. Vt doceatur non solùm Israëlitas rebellasse super mare, id est, littus maris, sed etiam in ipso mari, quòd illud trepidè, & exigua fide tranceren[illegible], metuérentque, ne vel ab aquis in se redeuntibus absorberentur, vel ab Aegyptiis insequentibus comprehenderentur. Ex quo Hebræi tradunt hæsitasse de se in rupturam maris dandis, etiam si Moses & Aaron præirent, donec Naasson & Amminadab familiæ Iudæ principes se in illud immisissent. *Rubrum*, ἐρυθρόν. Sinus Arabicus, siue Aegyptius à prophanis sic appellatur è rubentibus arenis, vt putat Plinius, quasi hic fundi color aquis ruborẽ c *In Ps. 106. sine 107. & in c. 1. Ionæ.* *Mare Rubrũ vnde dicatur.*

communicet κατ' ἔμφασιν, non ὑπαρξιν, vel ab aqua, iuxta alios, propter montes & promontoria per reflexionem Solis rubescente, quasi tota vicinia rubicunda illam ei speciem tribuat. Qua ratione mare Aegeum, hodie Turcis *Mare album* vocatur, & pōtus Euxinus *Mare nigrum*. Vel à Perſei filio Erythra ibi ſubmerſo, Erythra, vt Strabo tradit [a], qui confuſus eſt fortaſſe cum Eſau, Edom, id eſt, ruffo, aut cum Pharaone aquis illic Ægyptiis abſumpto. Nam quòd aqua illa rubra videatur, & ſi talis non ſit, apparet ex ipſiſmet Aegyptiis ſcriptoribus, vt Dionyſio Alexandrino, qui apud Nicephorum ſcribit [b]: Alexandriæ Nilum cæde Chriſtianorū cruentatum præbuiſſe ſpeciem maris rubri. Hebræi appellant mare סוּף *Suph*, id eſt, algæ, caricis, ſiue carectoſum, interprete R. Iaphet. à copia caricum, & iuncorum, ſiue papyrorum, tam in littore, quàm in fundo, è quibus poſtea cartæ vſus cœpit apud Aegyptios, & nauigiorum apud Herodotum [c], apud quem nauigia Aegyptiaca è iunco conficiuntur: סוּף *Suph* deſignat etiam turbinem & procellam. Quæ ſignificatio illi conuenit. Nam eſt etiam procelloſum propter promontoria, & rupes varias. Abben Ezra [d] mauult סוּף *Suph* eſſe loci nomen: R. Ieſua vrbis, vt mare Cinnereth, ſiue Genazareth dicitur ab illa vrbe. Septuaginta Rubrum appellarunt, de totius vocabulo, præter prophanorum vſum, quibus mare Rubrum, ſiue Erythræum eſt Oceanus inter Aethiopicum & Indicum. Primò, quia erat pars prima, primúſque ſinus, ſiue brachium Erythræi, & rubri. Deinde, ob myſterium, de quo illud Apoſtoli [e]: *Omnes in Moſe baptizati ſumus in nube, & in mari.* Reſpicitur enim ad Chriſti cruorem, è quo Baptiſmus & reliqua Sacramenta vim, & efficaciam mirabilem conſequuntur.

a *lib.16.*

b *lib.8.c.9.*

c *lib.2.*

d *Exod.13.*

e *1. Cor. 10. v.2.*

10 *Et ſeruauit eos propter nomen ſuum.* Liberationis cauſa. *Propter nomen ſuum*, id eſt, ſua cauſa, propter ſuam bonitatem, vel ne nomen ſuum quaſi inualidum, & infirmum blaſphemaretur, iuxta illud [f]: *Vt ſciant Aegyptij, quia ego ſum Dominus.* Vel, vt nominis celebritatem, & gloriam ſibi compararet, vt ſcribit Eſaias [g]: *Qui ſcidit aquam ante eos, vt faceret ſibi nomen ſempiternum.* Non propter populi virtutem & merita, qui non niſi pœnam merebatur.

f *Exod. 14. v. 18.*

g *Eſ. 63. v. 12.*

11 *Et*

A 11 *Et increpuit mare Rubrum*, vento à se misso vehementi, & vrente tota nocte, vt verteretur in siccum [a]. a *Exod.14. v.21.*
Prosopopœia. Vehementi admodum procella exagitauit, vel compescuit, ne opprimeret Israëlitas traicientes, vel retardauit, repressit eius cursum. Metaphoræ enim sæpè diuersa relinquunt cogitanda, quæ proinde in Scripturis sunt admirabiles. *In abyssis*, per abyssos, & profunda maris, sicut per desertum, id est, perinde ac si fuissent in deserto, & sicco loco, non in humido. Quomodo videtur Paulus interpretari, dicens [b]: *Fide transierunt per mare Rubrum tamquam per aridam terram, quod* b *Heb.11.v.*
B *experti Aegyptij deuorati sunt.* Vel, tam per mare, quàm per deserta 40. annis eos deduxit, & tutos conseruauit.
12 *Et saluauit eos de manu odientium*, Aegyptiorum. *Inimici*, Pharaonis.
13 *Vnus ex eis non remansit*, non superfuit saluus, aut superstes vllus tribulantium eos, id est, Aegyptiorum ex hoc naufragio, qui viuentibus aliis huius rei famam denunciaret.
14 *Non crediderunt verbis eius.* In verba eius propriè. Nam Hebræi non tam subtiliter distinguũt credere alicui, &
C credere in aliquem, vt Latini Theologi post D. Augustinum. Hinc quod hoc loco, *Crediderunt in verba eius*, paulò pòst [c] enunciabit, *Crediderunt verbis ipsius. Et* c *Vers.26.*
laudauerunt, Cecinerunt Hebraïcè ישירו *iasciru*, de hymno, siue cantico triumphali Mosis & Mariæ [d]. d *Exod.15.*
15 *Citò fecerunt, obliti sunt*, celeriter laudem eius peregerunt, statim ab eo laudando destiterunt, laudi citò finem imposuerunt. Sic Gallicè, *Ils ont eu bien tost fait.* Maior est Emphasis, quàm si omitteretur verbum *fecerunt*. Facere, pro perficere, finem imponere. Sic Hebraïcè מהרו *miharu*, id est, acceleraruntobliti sunt,
D id est, celeriter obliti sunt, nempè quia die tertio, postquam mare transmiserant, cœperunt maledicere Mosi & Aaroni, quòd eos aqua defecisset [e]. *Non sustinuerunt*, c *Exod.17.*
non expectarunt quousque perficeret suum consilium de illis in terram promissam introducendis: non expectauerunt euentum prouidentiæ Dei, tempus & modum ipsi placentem.
16 *Et concupierunt concupiscentiam*, carnes, contempto Manna pane celesti & delicato [f]. Res voluptuarias, f *Num.11.v.*
nec ad victum necessarias concupiscentiam vocat, cùm *4.5.*

haberent Manna cibum ad omnia abundè sufficiétem, neque carnibus, neque aliis eduliis opus esset. Vnde illæ voces: *Quis dabit nobis carnes. Recordamur piscium Aegypti, cucumerum, peponum, porrorum, ceparum, & alliorum. In inaquoso*, in solitudine, Epithetum Poëticum deserti horridi. In eo dubitarunt de præsentia, & omnipotentia Dei [a]. A

a *Exo.17.v.7.*

17 *Et misit saturitatem*, morbum saturantem, & appetentiam cibi tollentem, Nauseam [b]. *Comedetis vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam.* Exprimit emaciantem morbum saturitatis, quo quasi saturi abhorrebant ab omni esca, sicque macrescebant. Fastidium cibi, è quo sequitur macies, quando scilicet nihil possumus edere, aut statim saturi sumus, quódque edimus, vel nocet, vel est inutile. Immisit eis repletionem, plenitudinem cibi, genus morbi, è quo sequitur tabes, nausea, cacochymia, atrophia, & aliæ ægritudines, quas vno nomine רזון *Razon*, siue maciem fons Hebraïcè appellat. Græcè Septuaginta πλησμονὴν repletionem, satietatem, vt vertit Fuchsius [c], vt alij, plenitudo cibi, genus morbi apud Galenum [d], è quo sequitur macies. Est enim, inquit, πλησμονὴ, κακίαν πέψεως & σώματος φύσεως. Sic vox Hebræa est morbi genus, q.d. Dedit eis carnes pro ipsorum postulatis, quarum repletione consumerentur, & macrescerent, hoc edulio cedēte illis in repletionis, & indigestionis morbum. Macies enim & Phthisis etiam oritur è nimia ingurgitatione & crapula. Quin & Hebræorum medici בולמים *boulamim* (à Græco haud dubio βουλιμία) infirmitatem esse aiunt, qua qui laborant etiam post saturitatem esuriunt. vide Kimhi [e]. Nihil hîc habent moriones, vt incusent Septuaginta, quasi verterint è diametro veritatis Hebraicæ, in qua רזון *Razon*, maciem saturitati oppositam significat: sed, vt eorum potius sapientiam, & eruditionem mirentur: primùm, quia macies non opponitur, vt isti fingunt, saturitati, sed obesitati: deinde quia vsi sunt vocabulo medico ad aperiendam causam, & fontem istius maciei, & docendum רזון *Razon* non hîc simpliciter supponere pro macie, verùm fuisse genus corruptionis & pestis, qua sint Israëlitæ consumpti ex repletione concupiscentię. Tertiò, quoniam רזון *Razon* videtur dictum per Metathesim

b *Num.11.v. 20.*

c *Aphoris.22. lib.2.*

d *Aphoris.17. lib.2.*

e *1.Reg.21.*

B C D

A tathesim Poëticam pro זרא *Zara*, vt mox è numeris docebimus. Quartò, quia etiam R. Mōse Nahamam illo numerorum loco nostris Septua. astipulatur: *Pars*, inquit, *eorum comederunt, & satiati sunt: pars in sua concupiscentia perierunt: quoniam dum adhuc esca esset in dentibus eorum, desunit in eos Dominus, &c.* Denique quia interdum eidem rei conueniunt contraria nomina. Sic altum profundum dicimus. Sic obesum Grammatici, tam pro macro, quàm pro pingui vsurpant. Sic Iurisconsulti creditum pro debito [a]. Venditionem pro em-

B ptione [b]. Misit ergo repletionis morbum in animas ipsorum, id est, in ipsorum perniciem, vel ad ipsos, ex quo emaciati sunt, contrà quàm ipsi sperarent: vel, misit eis maciem, quæ eis accidit è repletionis, & saturationis morbo [c]. In appetitus & desideria eorum (Metonymicè, anima pro desiderio) cibi plenitudinem immisit, vt iam ad conspectum carnium, pleni eis essent, ac eas appetere desinerent, quarum cupiditate penè antea erāt perditi, sicque cibi fastidio tabescerent. Hinc R. Abraham, R. Dauid, & omnes ferè Hebræi interpretantur

C *Razon* מיתת חמתאוים *meth hammetaaum* mortem (aut potius mortalitatem, luem) siue pestem d appetentium, *quam* (addit Kimhi) *appellauit* רזון *Razon, siue maciem: quoniam existimabant se carnibus expleturos suam animam appetentem, eam pinguefaciendo, cùm illis contrarium contigerit, vt è nimia repletione & ingurgitatione macilenti, Phthisici, & hectici euaserint.* Videtur ergo hic morbus esse Celsi, & Latinorum tabes, & Græcorum φθίσις; quam, quoniam in sepulchris his concupiscentiæ è repletione & ingurgitatione contingebat, non ex inanitione, πλησμονὴν dixerunt, id est, repletionem

D emaciantem, attenuantem, tabefacientem, quòd carnes iusto Dei iudicio non possent satis digerere. Aliis est nausea & fastidiū. Quicumque fuerit ille morbus, tum macies pro sagina, mors pro vita consecuta est, lege Numeros [e]. Vbi per quamdam Metathesim זרא *Zara* appellatur, q. *Alienatio*, quam vocem Baal-harturim interpretatur חולי מעים *Holi Meghaim* ægritudiné viscerum, & postea autem f מכה רבה *macha Rabba* plaga magna, quā Abben Ezra pestē, Chaldæus cædem.

18 *Irritauerunt Mosem in castris*, concitando Schisma pernicioſum, & seditionē in ipsum, & D. Aaron Sacerdotes [g].

a *l. cùm in corpus, ff. de acquir. rer. do.*
b *l. ex venditione. Cod. de par. l. veteres. ff. de act. emp.*
c *Num. 11. v. 20.*
d *1. Reg. 6.*
e *Num. 11. v. 20*
f *Vers. 32.*
g *Num. 16. v. 2. 3.*

Sanctum Domini, consecratum in Sacerdotium sacro oleo. Tertium est scelus. A

19 *Et operuit super congregationem Abiron*, patefacta terra hausit liberos istorum, domesticos, socios conspirationis & seditionis, cum tabernaculis & iumentis, vniuersaque substantia [a]. Non meminit Choræ, quoniam eius Schisma principum Rubenitarum potentia præsidiisque frænatum, statim fuisset extinctū. Quare supplicium Choræ fuit mitius, dum filios ipsius nō inuoluit.

a *Ibid. ver. 31. 32.*

20 *In Synagoga eorum*, in congregatione eorum: vel, in congregationem & cœtum. Nam multos habebant seditionis socios. Vnde ignis à Domino egressus consumpsit 250. viros, mortuique sunt 14700. seditiosi [b]. B

b *Num. 16. ver. 35. & 49.*

21 *Et fecerunt Vitulum*, fusilem [c], qualem colebant Ægyptij, Apim nomine. Lege Lactātium. Retinuerunt reliquias Idololatriæ Ægyptiacæ, apud quos Bos colebatur. Nam eorum pars relicta auorum & patrūm religione ad Ægyptiam defecerat, vt fit, dum homines principum & gentium, inter quas habitant, impios cultus sectantur. *In Horeb*, In regione propinqua illi monti. Metonymia: Nam stabant ad radices Sinai [d]. Hic autem mons, vel est ipse Sinai in Arabia, vel alius mōti Sinai contiguus è regione Madianitarum [e].

c *Exod. 32. v. 4. 5.*

d *Exod. 32. vers. 1.*

e *Deut. 9. v. 8.*

22 *Et mutauerunt gloriam suam*, Deum decus suum, Deum sibi glorioſum mutauerunt in simulacrum vituli. Quam figuram delegerunt, quia in Ægypto viderant Ægyptios adorare Apim in illa forma, vt ait Augustinus [f]. Sic *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem hominis, volucrum, quadrupedum & serpentium* [g]. *Vituli*, Hebraicè שור *schor*, bouis, contemptim, pascentis herbam. Relicto vero Deo, qui erat gloria & decus eorum, seruierunt idolis [h]. C

f *Libr. 1. de Mirab. Scripturæ. c. 15.*

g *Ro. 1. v. 23.*

h *Rom. 1. v. 25.*

23 *Qui fecit magnalia*, magnas plagas & clades [i]. *In terra Cham*. Respicit ad miracula edita in terra Gessen, in qua nihil omninò periit eorum, quæ pertinebant ad filios Israel, neque grando cecidit, &c. [k] *Terribilia*, miracula [l]. D

i *Exod. 6. 7. 8. 10.*

k *Exod. 9. v. 25.*

l *Exod. 15. ver. 11.*

24 *Et dixit, quod disperderet eos*, Et dixit se disperditurum eos, & deleturum ad vnum omnes [m]. Et ita statuerat, nisi Moses stetisset in confractione, vt prohiberet eum aditu & perruptione, id est, ex oppositō rupti muri, quasi in ruptura muri, ad eum depellendum, ne per eam

m *Exod. 32. ver. 10.*

A eam in vrbem irrumperet. Metaphora bellica. Nisi in ipsa veluti muri perruptione se ei fortiter opposuisset, nisi interceſſisset ad cohibendum eum. Gall. *en la breche.* Moses sua vehementi interpellatione est consecutus à Domino, qui in ipsos impetum faciebat, quasi ferox quidam hostis, vt suam sæuitiam ab eorum internecione retraheret [a], immò & diuturna. Nam 40. diebus & noctibus ad placandum Deum de peccato vituli in monte ante Deum procidit [b]. Chaldæus modum ipsius perruptionis exponit: *Nisi Moses electus eius surrexisset, ac inſtituſſet orare in conſpectu eius.*

a *Numer. 14. ver. 13. 14.*

b *Deuter. 9. ver. 18.*

B 25 *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem*, fluentem lacte & melle. i. rebus non tantùm necessariis, sed etiam voluptuariis [c].

c *Num. 13. v. 30. & 14. ver. 3. 4. 5.*

26 *Non crediderunt verbo eius*, quod daturus esset, aut dare posset terram illam, quam promiserat, vbi exploratores reuersi dixissent populos esse potentissimos, à quibus illa tenebatur. *Non exaudierunt*, non obtemperarunt voci Domini. De murmure populi, redeuntibus exploratoribus.

27 *Et eleuauit manum suam*, leuata manu iurauit se

C eos proſtraturum in deserto [d]. Solent enim iurantes eleuare manum. Sic alibi [e]: *Leuabo ad cœlum manum meam, & dicã, viuo ego in aternum.* Et alibi [f]. *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum.* Et iterum [g]. *Super terram* (promissionis) *leuasti manum, vt traderes eis.* Hinc Chald. *Leuata manu iurauit in illos, quòd daret eos internecioni in deserto.* Alij, eleuauit manum suam, ad eos percutiendos scilicet, non tam rectè, vt sit gestus iamiam percussuri.

d *Nume. 14. verſ. 21. Heb. 3. verſ. 11. Ezec. 20 v. 5.*

e *Deuter. 32. verſ. 4.*

f *Geneſ. 14. ver. 22.*

g *Nehem. 9. ver. 15.*

28 *Vt dejceret semen eorum in nationibus*, inter nationes. *Sic in regionibus*, inter, per terras. Amalechitarum

D Chananeorum h, Aradiorum i,

h *Num. 14. ver. 45. & 15.*

29 *Et initiati sunt Beelphegor*, religione coniuncti sunt Beel-phegor idolo Moabitarum & Madianitarum, à filiabus Moab inuitati [k], ei sacrificando, & cum filiabus eorum scortando, בעל פעור Behel-pegor. q. Dominus apertionis, quem Priapum ab aliis vocatum nonnulli è vocis affinitate colligunt. *Mortuorum.* Epithetum idolorum & dæmoniorũ, quæ mortua sunt, quantùm ad poreſtatem, & mortificant suos cultores: vt Dei epitherũ est Viuus, quia & in se propriè, ac singulariter

i *Num. 21. ver. 1.*

k *Num. 25. v. 2. 3.*

Dei epitheto est Viuus, & cur.

viuit, & aliis vitam tribuit. Alij, quoniam Deorum, quos colebat antiquitas, sepulchra ostendebantur. Possit esse priuans pro negante, *Non viuentium*, quòd idola non sint animata. A

30 *Multiplicata est in eis ruina*, Vox Hebræa violentiam includit. Perrupit copiosè in eos ruina, id est, plaga & clades. [a].

a *Num. 25. ver. 8. 9.*

31 *Et stetit Phinees & placauit*, scilicet Deum iratum, sumendo supplicium de transgressoribus. Exorauit eum, suis precibus cohibuit cladem. Supplicia impiorum placant iram Dei. פלל *Palál*, hoc significat. Vnde, תפלה *Tephilá*, precatio. Aliqui, *Iudicauit*, iudicium exercuit, scortatoribus interfectis, & hasta transfossis b. *Quassatio*. Hebraicè מגפה *maggnephá*. 1. plaga, percussio, cædes, qua perierant de populo 24. hominum millia, & principes Israel fuerãt suspensi [c]. Propter Phinee desiit cædes, quæ lõgiùs progressura videbatur. B

b *Num. 25. ver 8.*

c *Ibidem.*

32 *Et reputatum in iustitiam.* Iustitiæ & virtuti est ei datum à Domino in omnium sæculorum perennitatem, vt proinde eum constituerit principem sacrorum & gentis suæ, vt esset illi, & semini eius dignitas sacerdotij in æternum d: vt qui remunerator sancti zeli, & facti heroici esse soleat. Vt de fide Abrahæ [e] dictum: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam:* ita hîc de virtute & opere Phineæ. Nempè opera fidei sunt vtilia ad iustificationẽ. *In sempiternum* עד עולם *Ad Olam*, vsque in sæculum, vsque in longum tempus & diuturnum, nempe quadringentorum circiter annorum, donec propter posterorum iniquitates pontificatus eius transierit ad Heli de Ithamaris familia. Alij, vt R. Leui, hoc sæculum toto legis Mosaicæ tempore metiuntur quamdiu aiunt durasse pontificatum in familia Phineæ. Nam breues interruptiones, dum identidem reparantur, non eneruant oraculorum firmitates. Vnde nec Athaliæ septenne regnum, nec Babylonicæ captiuitatis septuaginta per annos interregnum, irritam fecit promissionem Dauidi factam de perennitate sceptri in sua familia. C D

d *Ibid. ver. 13. & Eccl. 45. ver 30.*

e *Gen. 15 v. 6.*

Opera fidei ad iustificationẽ vtilia.

f *1. Paral 6. ver. 2. 3. 4. & Nehem. 13.*

33 *Et irritauerunt eum ad aquas*, in quibus iurgati sunt cum Mose & Deo g. *Et vexatum est* à Domino. Ideò enim Mosem puniuit Deus exclusione terræ sanctæ, quòd ad aquas contradictionis h, visus fuisset dubitare de Dei

g *Exod. 17. ver. 2.*

h *Numer. 20. ver. 12.*

volun

A voluntate. Sic ei nocuit istorum culpa. Hebraicè וירע למושה בעבורם *vaierah lemoseheh bahaburim.* 1. Et malè fuit Mosi propter eos. Quod aliqui exponunt,nō de punitione,sed de molestia & tędio,quod concepit Moses, ex illa populi murmuratione, & maledicentia. *Exacerbauerunt,* perturbauerunt,eius offenderunt animum, & rebellem propè reddiderunt, pusillanimem & incredulum. Peccauit scilicet ob perturbationem animi ex maledictis,& assiduis clamoribus populi conceptam.

B 34 *Et dissinxit in labijs,* id est,hæsitauit,dubitauit,διέσυλεν, diuisus fuit,dubius & anxius animo & labiis,hæsitabundis verbis promisit aquam de petra. Chrysostomus Hebraicè ויבטא *vaiebatha.* 1. Effutiit, protulit quicquid veniebat in buccam, temerè est locutus, inconsideratè atque ambiguo sermone,quod minus gloriæ Dei conueniret. Mosem contumeliis lacessentes compulerunt ambiguo quasi sermone vti,etiamsi Deus simpliciter promisisset, & incredulitas hominum non faciat veritatem Dei irritam [a]. Nam iussus petrā allo- a *Rom.3.v.3.*

C qui, populum allocutus est, & ita quidem vt videretur dubitare,num aqua inde esset elicienda [b], propter ingratitudinem, & incredulitatem populi suspicās aquas non emanaturas.Quare & bis petram percussit,vt quòd primo ictu non effluxerint, videatur illi dubitationi asscribendum. *Non dissyderdiderunt.* Hìc incipit historia Iosuë. Quare & hìc Masoretæ versum incipiunt. *Quas dixit*, Deut.7. vers.2. b *Num. 20. ver.10.*

35 *Et commixti sunt inter gentes,* se miscuerunt,cùm eas iussisset exterminare [c]. Nam verbum est coniug.Hith- c *Deut.7. v.*

D paël & reciprocæ. *Et didicerunt* d. *Sculptilibus*, doloribus propriè contemptim. Sic infrà [e]. *In scandalum,* in laqueum propriè, quo caperentur, in ruinam & perniciem , causa interitus. Transit ad historiam libri Iudicum,post Iosuë,nempè ad peccata & pœnas post occuparam terram Chanaan. *2.& 12.v.2.3.* d *Iud.2.v.11. 12.& 3. ver. 6. 7. &c.* e *Ver. 37.*

36 *Immolauerunt filios suos & filias.* Ad aras sacrificarunt propriè.Nempe mactarunt,indéque combusserunt in holocaustum.Vetus Chananæorum & Ægyptiorum scelus de quo illud Mosis [f]. *Semen tuum non dabis traysciendum Idolo Moloch,* per ignem scilicet:& Ieremias [g], locus appellabatur תופת *Topheth* à tympanis, quæ f *Leuit. 18. ver. 21.* g *Ierem. 19. ver. 5.*

pulsabantur, ne pater miserè eiulantis voces audiret. A
a *Leuit. 20. ver. 2. 4. Reg. 23. vers. 10. Iere. 32. v. 35.* Idolum propriè Moloch [a]. Sic *Manasses traduxit filium suum per ignem* [b]. Achaz *consecrauit filiũ suum transferens per ignem secundum idola gentium* [c]. Etsi de eo ritu Hebræi inter se varient. Nam alij putant combustos post
b *4. Reg. 21. ver. 6.* immolationem supra aram exẽplo Abrahæ instituentis
c *4. Reg. 16. ver. 3.* sic Isaacum filium Deo offerre [d]. Alij inclusos in concauitatem Idoli, & in idolo, succẽso igne crematos, interim dum astantes tripudiarẽt percutientes tympana,
d *Genes. 22. ver. 10. 11.* ne puelli eiulatus audiretur. Alij, vt R. Selomo & Kimhi, traductos partim à patre, partim à sacrificis inter rogorum duorum medias flammas, donec incendio B consumerentur. *Dæmonijs*, diis falsis, & fictitiis, Diabolis. Vsi sunt Sept. in malam partem, etsi prophani vterentur in bonam, vt docerent Dæmonia gentium non esse Deos, aut Angelos bonos, sed cacodæmonas & malos genios. Sciant igitur qui inuocant in suis libris Iouem, Apollinem, Musas &c. se inuocare Diabolos. Por-
e *Leuit. 17.* rò R. Leui [e] חשדים *hasſedim* siue Dæmonia definit *simulacra mendacia* (falsa) *quæ inducunt cultores ad cogitandum id quod non est Deus esse Deum.* Sic & nos Idola definimus. Nam simulachra, quæ cogitandum præbent C
Imagines non sunt idola. id quod est Deus esse Deum, id quod est sanctum, esse sanctum, sunt imagines, non Idola.

37 *Effuderunt sanguinem innocentem*, Alter modus sacrificandi filios, non iam per ignem, sed per gladium.
f *4. Reg. 3. v. 27.* Quamquam postea illos videntur combussisse. Hinc [f]. *Mesa rex Moab primogenitum obtulit holocaustum super murum.* Et Ieremias ait [g], *extruxerunt excelsa Baal, vt comburerent filios suos igni in holocaustum.* Hæc atrocitas
g *Hier. 19. vers. 5.* frequens apud Gentes, dum humanis hostiis litarent, Saturno, ad cuius aras vno die 300. pueri Carthagine immolati sunt, Teutati Gallorum Deo, quibus hunc D
crudelem ritum centum annis post Christum vix Romani eripere potuerint, vt è Suetonio liquet, seuerissimis edictis. Huius consuetudinis hominum immolandorum apud Gallos lege verba Ciceronis pro Fonteio.
h *De bello Gall.* Addunt & Germanos, Scandinanos, Tauricos Cæsar [h],
i *Libr. 2. de Gottico.* & Procopius [i]. Tu gentes penè omnes, oraculis hunc
k *In Apolog.* nefandum ritum commendantibus καὶ κεφαλὰς χρονίδη καὶ τοὺς παῖδας κτείνητε φῶτα. Lege Protrepticum Clemen-
l *Lib. 1.* tis, Tertullianũ [k], Dionysium Halicarnasseum [l], Diodorum

A dorum Siculum [a], Histrum & Manethonem citatos ab Eusebio [b]. Hinc Chironi Centauro annuũ hominis sacrificium institutum, Minoi vsque ad Socratis tempora septem vtriusque sexus ab Atheniẽsibus dati: Ioui Ichometi ab Aristomene Messenio 300. homines vno die immolati, inter quos Theopompus Lacedæmonũ rex. Saturno in Creta infantes, in Rhodomene, Phœnicio, Africa vsque ad proconsulatum Tyberij, qui sacrificos cruci affixit, eodem in nemore, in quo

B sacra ista peragebant Nymphæ Agrauli, & Diomedi in Cypro. Baccho in insula Tenedo apud Porphyriũ de Abstinentia ab animalibus, qui inde probat Deos istos fuisse cacodæmonas. Dianæ hospites in Taurica Chersoneso. Ioui apud Latinos decima filiorum, ob quem ritum prætermissum putabant se vexari annonæ inopia & morbis. Hoc secuti Lesbij Ioui homines mactabant, Erichteus Atticus filias suas sacrificauit, Calcantis iussu Græci Iphigeniam Agamemnonis filiam, Teresiæ: Creõtes filium pro patria, Messenij Delphico Dæmone victoriam contra Lacedæmonios promittente virginem ex Æpidarum familia. Carthaginenses apud Iustinum [c] cùm inter cætera malè pestelaborarẽt aris impuberes admouerunt, pacem deorum sanguine eorum exposcentes. Erichto apud Lucanum & apud Virgilium, *Quatuor Aeneas iuuenes Sulmone creatos Viuentes rapit inferias, quos immolet vmbris, Captiuóque rogo perfundat sanguine flammas. Præstaret* (inquit Lactentius) *nullos habere Deos, quàm habere tam crudeles. Infandum dictu parnos imponere natos*, id est, aris superponere, inquit Siluius Italicus d. Vnde apud Plinium [e]: *Anno vrbis* 657. (Cicerone puero) *Senatusconsultum factum est,*

D *ne homo immolaretur, palámque in tempus filius sacri prodigiosi celebratio. Galliis vtique possedit & quidem ad nostram memoriam. Nãque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druydas eorum & hoc genus vatum.* Et post. *Non satis æstimari potest quantùm Romanis debeatur, qui sustulêre monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum, mandi verò etiam salubberrimum.* Sed de Chananæorum impietate ad omnes gentes manante, & ad Christi vsque salutarem aduentum durante hactenùs. *Sculptilia Chananæa.* Nota quæ proximè appellauit *Dæmonia*, siue שעירם *Sedim* nunc appellare *Sculptilia*, siue עציבים *Hatsabbim*, de

quo

a *Lib. 10.*
b *Lib. 4. de Præpar. 7.*
c *Lib. 18.*
Aen. 11.
d *Lib. 4.*
e *Lib. 30. c. 1.*

a *Ps.93.v.6.* quo vide supà [a].

38 *Infecta est in sanguinibus.* Rectè, etsi Græcè ἐφονοκτονήθη, interfecta est.q.cruentata, cruore imbuta, & maculata. Vnde & Euthymius interpretatur, pro, cædè infecta. In fonte autem maior vis. *Impiata est.* abominabilis reddita est, quasi hypocrita. Metaphora ab hypocritis, qui à radice & intrinseco sunt abominabiles & impuri. *In sanguinibus*, sanguine filiorum suorum fuso & immolato idolis, cædibus polluta est terra per homicidia & infanticidia. *Fornicati sunt*, desciuerunt à Deo per sua opera, se prostituerunt idolis. Metaphora à muliere, quæ relicto legitimo marito, aliis sui copiam facit. Ecclesia est loco sponsæ, Dominus sponsi [b], vt in cantico Salomonis.

b *Os.1.ver.2. Eph.5.ver.23.*

39.& 40. *Et iratus est furore.* Vide historias Iudicum & Regum.

41 *Sub manibus eorum*, sub ipsorum inimicorum imperio & tyrannide, sæpè interim eos liberauit.

42 *Ipsi autem exacerbauerunt eũ in consilio suo*, in suo de eis liberandis & saluãdis consilio, vt deinceps firmi essent in sui cultu: in hoc ejus consilium de eis seruandis, & protegendis rebellarunt & interuerterunt. *In iniquitatibus*, propter iniquitates suas repetitas depressi sunt, sua ipsorum culpa attenuati, post tot liberationes.

43 *Et vidit cum tribularentur*, & nihilominus affectus est eorũ ærũnis propter suã misericordiã & promissiones. *Orationẽ*, clamorẽ eorũ propriè quod possit referri non tantùm ad precem, verum etiam ad afflictionem.

44 *Et memor fuit testamenti sui*, pacti, quod ipsi cum eis intercedebat [c]. *Et pœnituit*, reuocauit sententiam de populo suo perdendo, retractauit consiliũ, rescidit suũ iudiciũ more pœnitentiũ, reconciliatus est pro sua singulari clementia, & desiit punire eorum peccata. Scriptura loquitur de Deo ἀνθρωποπάθως, vt doceat hos affectus humanos, in Deo esse dumtaxat effectus.

c *Deut.30.v.19.20.*

45 *Et dedit eos in misericordias*, vt vel eos suauiter tractarent, vel etiam liberarent, vt Cyrus, Alexander Magnus.

46 *Saluos nos fac Domine.* Peroratio per breuem precationem, de collectione Ecclesiæ, respiciens ad Christum qui Iudæos vnà cum gentibus in vnum ouile erat congregaturus. De congregatione spirituali nostri intelligunt.

A telligunt. Rabbini de de temporali in Iudæam è variis exiliis, & inter gentes dispersionibus reuersione. Ego de vtraque. Ita tamen, vt Iudæam latè accipias, pro omni patria sancta, & liberè, ac publicè religionē Catholicā profitente. Nā populus Domini non exigua sui parte perpetuò dispersus est inter Paganos, & alienæ religionis homines, vt hodiè inter Turcas, Saracenos, hæreticos. Ex his igitur nationibus, ô Domine, nos exules & variè afflictos libera, atque in vnum Ecclesiæ corpus collige, non mutando locum, sed illos à nobis segregando, abolendo, eiiciendo, vt patria sit libera, té-
B que liberè profiteatur & colat. Orat, vt liberetur ab exiliis, & exiliorum auctoribus.

47 *Vt confiteamur nomini.* Vt laudemus nomen sanctum tuum, & cantemus laudem tuam.

48 *Fiat, fiat.* In fonte est vnicum *Amen*, siue fiat. Atque ita hîc Hebræi, quia Amen solet esse signaculum precum & librorum in preces desinentium, quartum huius operis librum claudunt.

LIBER

A

LIBER QVINTVS PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

B

Deum laudandum, qui ex itinerum errore, carcere, morbo, nauigationum discriminibus, denique periculis omnibus se inuocantes liberet, & bonis cumulet.

Halelu-ja. CVI. Heb. 107.

Onfitémini Dómino, quóniam bonus : quóniam in ſęculum miſericórdia eius.

2 Dicant, qui redêmpti C
ſunt à Dómino, quos redêmit de manu inîmici : & de regiónibus cõgregâuit eos.

3 A ſolis ortu, & occâſu: ab aquilône, & mari.

4 Errauêrunt in ſolitúdine in inaquôſo : viã ciuitâtis habitáculi non inuenêrunt.

5 Eſuriêntes & ſitiêntes : ánima eôrum in ipſis defêcit. D

6 Et clamauêrunt ad Dóminum, cùm tribularêntur: & de neceſſitátibus eôrũ erípuit eos.

7 Et dedûxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitâtem habitatiônis.

8 Confiteântur Dómino miſericórdiæ eius: & mirabília eius fíliis hóminum.

9 Quia ſatiâuit ánimam inânem: & ánimam eſuriên

A esuriêntem satiâuit bonis.
10 Sedentes in ténebris, & vmbra mortis: vinctos in mendicitâte, & ferro.
11 Quia exacerbauêrunt elóquia Dei: & consílium Altíssimi irritauêrunt.
12 Et humiliâtum est in labóribus cor eôrum: infirmâti sunt, nec fuit qui adiuuâret.
13 Et clamauêrunt ad Dóminum, cùm tri-
B bularêntur: & de necessitátibus eôrum liberâuit eos.
14 Et edûxit eos de ténebris, & vmbra mortis: & víncula eôrum disrûpit.
15 Confiteântur Dómino misericórdię eius: & mirabília eius filiis hóminum.
16 Quia contrîuit portas æreas: & vectes férreos confrêgit.
C 17 Suscêpit eos de via iniquitâtis eórum: propter iniustítias enim suas humiliâti sunt.
18 Omnem escam abominâta est ánima eôrum: & appropinquauêrunt vsque ad portas mortis.
19 Et clamauêrunt ad Dóminum cùm tribularêntur: & de necessitátibus eôrum liberâuit eos.
20 Misit Verbum suum, & sanâuit eos: &
D erípuit eos de interitiónibus eôrum.
21 Cõfiteântur Dómino misericordiæ eius: & mirabília eius filiis hóminum.
22 Et sacrificent sacrifícium laudis: & annuncient ópera eius in exultatiône.
23 Qui descêndunt mare in náuibus: faciêntes operatiônem in aquis multis.
24 Ipsi vidêrunt ópera Dómini: & mirabília eius in profúndo.

25, Dixit

25 Dixit, & ſtetit ſpíritus procêllæ: & exal- A
tâti ſunt fluctus eius.
26 Aſcêndunt vſque ad cœlos, & deſcên-
dunt vſque ad abyſſos: ánima eôrum in malis
tabeſcêbat.
27 Turbâti ſunt, & moti ſunt, ſicut ébrius:
& omnis ſapiéntia eôrum deuorâta eſt.
28 Et clamauêrunt ad Dóminum, cùm tri-
bularêntur: & de neceſſitátibus eôrum edû- B
xit eos.
29 Et ſtátuit procêllam eius in auram: &
ſiluêrunt fluctus eius.
30 Et lætâti ſunt, quia ſiluêrunt: & dedûxit
eos in portum voluntâtis eôrum.
31 Confiteântur Dómino miſericórdię eius:
& mirabília eius filiis hominum.
32 Et exâltent eum in Eccléſia plebis: & in
cáthedra ſeniôrum laudent eum. C
33 Póſuit flúmina in deſêrtum: & exítus
aquârum in ſitim.
34 Terram fructíferam in ſalſúginem: à
malítia inhabitántium in ea.
35 Póſuit deſêrtum in ſtagna aquârum: &
terram ſine aqua in éxitus aquârum.
36 Et collocâuit illic eſuriêntes: & conſti-
tuêrunt ciuitâtem habitatiônis. D
37 Et ſeminauêrunt agros, & plantauêrunt
víneas: & fecêrunt fructum natiuitâtis.
38 Et benedîxit eis, & multiplicâti ſunt ni-
mis: & iumênta eôrum non minorâuit.
39 Et pauci facti ſunt: & vexâti ſunt à tribu-
latiône malôrum, & dolôre.
40 Effûſa eſt contémptio ſuper príncipes: &
errâre fecit eos in ínuio, & non in via.

41 Et

A 41 Et adiûuit paúperem de inópia: & pósuit sicut oues famílias.

42 Vidêbunt recti, & lætabûntur: & omnis iníquitas oppilâbit os suum.

43 Qui sapiens, & custódiet hæc: & intélliget misericórdias Dómini?

B 1 *Halelu-ja.* Eadem ratio huius tituli, ac Psalm. 104. cuiusmodi multi sunt in hoc quinto libro, qui proinde ad Christum & Ecclesiam spectant, & beneficia Dei recolunt, idq; per modum lætitiæ, & Halelu-ja. Est enim huius libri argumentum magis varium & multiplex, quàm superiorum. Secundum Masoretas hæc inscriptio est clausula præcedentis, vt hic sit ἀπαράγραφος.

2 *Dicant qui redempti sunt.* In genere ad gratiarum
C actionem inuitat omnes è periculis, & malis liberatos. Postea transibit ad speciem. Nam versus 4. de errantibus in desertis, & exiliis. 10. de vinctis. 17. de ægrotis, 23. de nauigantibus dicet, donec 31. ad genus reuertatur: quæ omnia quamuis ad omnes homines pertineát, sunt tamen nonnulla, quæ præcipuè Dei erga Israëlitas beneficia designare videantur. Vt proinde Chaldæus exponat singulas partes de variis eorũ casibus. Nempè versum 4. de illis versantibus in Arabiæ desertis per annos quadraginta, 10. de Sedechia, & Principibus eius à Nabugdonozore vinctis, 17. de Ezechia ægrotante, & valetudini restituto, 23. de Ionæ nauigantis
D historia, 33. de fame & penuria tempore Ioëlis Prophetæ. Sectantur allegorias, qui totum Psalmum ad spiritum transferunt, 1. ad errorem spiritualem, 2. ad internam captiuitatem, 3. ad animorum morbos, egestatem, famem, sitim, 4. ad mare tempestates, tranquillitatem Ecclesiæ: denique ad vicissitudines, benedictiones, fructificationem eiusdẽm, & conscientiarum. *Dicant.* Apostopesis. Dicant confessionem scilicet & laudem. Anonymus aliter. Dicant, quod præcessit, Domino; nempè *quoniam bonus, & in seculum misericordia eius. De regionibus,* de terrarum variis exiliis, & captiuitatibus collegit in vnum Ecclesiæ, vel populi corpus,

& communionem, quasi locum. Quidam astringunt liberationi è Babylone. A

a *Ps.88.v.13.* 3 *Ab Aquilone, & mari*, id est, Meridie, vt suprà [a]. Nam versus illam partem est locus Oceani propriè, quod maria vniuersa decumbãt in illam mũdi partem. Quin & Zona temperata alterius Hemisphærij vniuersa ferè illo occupatur mari, cùm in nostro tota sit continens, vel terra. Chald. *de mari, regione Austri*, id est, de mari ad meridiem sito. Mare ergo simpliciter hic designat

b *Ps.113.v.4.* Oceanum, κατ' ἐξοχήν. Alij, mare Rubrum, vt infrà b, quod etiam ipsum situm est ad Iudææ Meridiem. Hanc enim habet consuetudinem Scriptura, vt pro situ terræ B sanctæ, regiones mundi numeret. Aliàs Mare pro Oc-

c *Num.2.ver. 18.Ios.18.ver. 14.Ezech.47. v.12.* cidente ponit [c], vt Hieronymus obseruat [d], eo quod Palæstinæ regio ita constituitur, vt mare in Occidentis plaga habeat. Et sic intelligitur Mediterraneum, quod & magnum vocat Scriptura [c], comparatione, nõ Oceani, sed marium Iudææ confinium.

d *In Eze.40. & in Quæst. Heb.*

4 *Errauerunt in solitudine.* Prima pars de misericordia Dei erga peregrinantes, siue exulantes, siue errantes

e *Num.34.v. 5.6.7. & alibi.* in desertis. R. Ataia refert ad statum populi exeuntis de Ægypto, & per deserta Saracenica in terra Chanaan C traducti. *In inaquoso*, in solitudine non qualibet, sed arenosa, sicca, & aquis destituta, in qua nullum erat oppidum. Est autem periphrasis desertorum Arabiæ. *Habitaculi*, ad habitandum.

5 *Esurientes & sitientes.* Possit construi cum verbo præcedenti *Inuenerunt*, vel erit Hebraismus, vt cadat in pronomen sequens *eorum*. Esurientium & sitientium anima apud ipsos defecit, vt qui essent præ rerum necessariarum inopia animo anxij. Sic exules sede certa carent, premuntur inopia, & animo cruciantur.

6 *Clamauerunt ad Dominum.* Locutio hypothetica. Si clamauerint ad Dominum in illa angustia, eos ille li- D

f *Esa.38.v.3. & 59. vers.8. Ezec.18.v.21. & 22.* berabit. Remedium enim liberationis, resipiscentia f. Est autem versus intercalaris, vt & 8. infrà, Rationem pete è 13.

7 *Deduxit illos per viam rectam*, direxit, cùm nescirent viam, siue quoniam ab ea aberrauerunt, siue quia non haberent ducem, vel indicem itineris. *In ciuitatem habitationis.* Habitatam, in ciuitatem, quæ rebus ad vitam necessariis sufficere possit, vel in patriam. Sic Agar &

Ismaëlem

A Israëlem clamantes ad se deduxit per Angelum [a]. Sic Israëlitas in Exodo [b].

a *Gen. 21. v. 17. 18.*
b *Exo. 14. & seq.*

8 *Confiteantur tibi Domine omnia.* Versu hoc intercalari, tamquam hortatorio ad gratiarum actionem pro liberatione vtitur, ad singularum ærumnarum narrationes, pro epilogo superiorum, & parasceue sequëtium. Vnde & iam dicta breuiter repetit, & simul transit ad reliqua, per Zeugma, vel alium tropum. Rabbini ferè censent pertinere dumtaxat ad conclusionem præcedentis loci. *Misericordiæ eius*, gratiæ eius, beneficia eius, & ἔλεη, & Hebraïcè חסדו *hasdo*, in nominatiuo nostri accipiunt.

B Sic quod sequitur, *Mirabilia eius*, vt vel Metonymia sit, vel Prosopopœia. Metony. Homines misericordiis & miraculis Domini ornati & affecti, celebrent Dominum apud omnes. Prosopopœia è Chrysostomo. Laudibus celebrent Dominum beneficia, & miranda eius opera hominibus præstita. Hanc Prosopopœiam non attendentes aliqui passiuè exponunt, *Confiteantur*, id est, commemorentur, celebrentur. Rabbini ferè (eodem tamen accidentibus omnibus) sumunt in accusatiuo. Confiteantur (homines illi) Domino misericordiam

C ipsius, & eius erga filios hominũ mirabilia: apud ipsum, atque adeò omnes eius misericordiã collaudent. Chald. per Eclipsim non necessariam (propter) *misericordiam laudibus celebrẽt Deum, & confiteantur filiis hominum, apud homines.* Vel erga, in homines, vt construatur cum proximo, Confiteantur mirabilia filiis hominum (facta vel exhibita.)

9 *Quia satiauit animã inanem.* Anacephalæosis primæ partis. *Inanem*, sitientem. Hebraïcè שקקה *schokekah*, id est, appetentem, hominem, qui appetebat potionem, hominẽ sitientem. Kimhi & R. Ataia, vt hoc epithetum

D referatur ad aquas, quarum penuriã suprà indicauerat. 10 *Sedentes in tenebris vinctos*, sup. satiauit bonis. Nam per Zeugma transit ad alteram partem de Dei erga vinctos & captiuos misericordia. Alij repetũt *liberauit*, è vers. 13. infrà. Rabbini malunt esse nominatiui casus, vt construatur cum verbo, *Infirmati sunt* [c], vel *confiteantur* [d]. *In tenebris & vmbra mortis*, id est, in carcere, qui solet esse obscurus. *In mendicitate* Vinctis enim necessaria non satis copiosè administrantur. Nouè recentiores exponunt עוני *hone*, funes & vincula. Nam propriè sonat

c *Vers. 12.*
d *Vers. 8.*

paupertatem, afflictionem, miseriam, & vt Septuaginta, mendicitatem. *Ferro*, ferreis vinculis. A

11 *Exacerbauerunt eloquia Dei.* Variarunt propriè, rebellarunt. *Consilium.* Idem per Epexegesin dicit in vtroque hemistichio. Consilium ergo æquipollet eloquiis Dei, & præceptis. *Irritarunt*, irritum fecerunt, spreuerunt, quod exacerbare, siue variare dixerat: Hic autem versus cadit in sequentem.

12 *Et humiliatum est in laboribus.* Et expletiua particula, quæ in Hebræo dumtaxat conuertit futurum in præteritum. Quia eloquiis Domini, & consilio auersati sunt, *humiliatum est cor eorum* laboribus & ærumnis, quo superbierant, & contempserant Dominum. Cor pro mente & animo, in quo est sedes superbiæ & contemptionis. *Infirmati sunt*, corruerunt propriè (in captiuitatem & vincula.) B

13 *Confiteantur Domino.* Versus hic intercalatur 6.13.19. & 28. breuiter in singulis locis, quoniam in omni periculorum genere idem est modus euadendi, nempè clamor ad Dominum, id est, pœnitentiæ luctus cum inuocatione. Sic versus 8. per intercalationem repetitur 15. 22. 31. quoniam eadem est in singulis liberationum generibus causa confessionis & laudis, nempè Dei misericordia & gratia. C

14 *Eduxit eos de tenebris.* Vmbra mortis, & tenebræ carcer, vt suprà [a].

a *Vers.10.*

15 *Confiteantur Domino misericordiæ.* Alij, in Accusatiuo, Misericordias. Vide suprà b. *Filiis*, apud filios hominum, si construatur cum verbo *Confiteantur:* in, erga filios hominum, si cum *Mirabilia.* ibid.

b *Vers.8.*

16 *Qui confregit portas æreas*, ostia ærea. *Vectes*, claustra ferrea: vincula perpetuæ, vel durissimæ seruitutis. Hyperbolè portas & vectes fortissimos, quos quis non facilè humana vi perruperit. D

17 *Suscepit eos de via.* Transit ad tertiam partem. *Suscepit eos*, adiuuit, liberauit de morbo (via iniquitatis per periphrasin) eos, de quibus postea, id est, ægrotos: vt relatiuum more linguæ præponatur antecedenti, vel sit sine antecedente, vt infrà [c]. Possit etiam referri ad versum 2. vt vnicum sit principale suppositum totius carminis. *Eos*, redemptos Domini scilicet. Adiuuit (inquam) eos de viuendi eorum ratione iniqua, remittendo

c *Ps.113 v.2.*

A tendo non modò peccata, sed & pœnas illis peccatis debitas, vt morbos. Defendit eos à via iniqua, à peccato, ab iniquitate. Liberauit eos de morbo, qui est via & effectus iniquitatis. Nam ad morbum per iniquitatem peruentum est. Significat causa peccatorum morbos diuinitus contingere. In hac significatione verbo *Suscipiendi* vti solent, vt suprà [a]. Via pro actione, vel effectu sæpius. Aliqui, quod tamen eodem reuertitur: *Cùm adhuc in prauitate sua versarentur, Deus eos suscepit.* Quia verò tertius locus hîc incipit de Dei erga ægrotos misericordia, Septuaginta immutarunt dicendi formam, & ex vno membro duo fecerunt. Sic enim transitio est facilior. Alioqui Hebraïcè, *Stulti de via prauricationis suæ, & propter iniustitias suas humiliati sunt; siue afflicti morbo.* Nisi malis verbaliter legisse אולים *Iuuelim, roborauit eos de via*, &c. Nam vt Masoretæ monent, non scribitur cum Iod אוילים *Euilim*, sed sine Iod אולים *Vlim*, id est, robusti, vel in Piel, אולים *Iuuelim*, vt suprà, affixo Mem Poëticè habente etiam hîric ante se. Hinc אל *el* Deus, q. fortis, & אול *Vl*, robur, fortitudo [b], איל *Eial* [c], & אילות *Eialuth* d.

Morbi causa peccatorū diuinitus cõtingunt.

a *Psal. 3. v. 4.*

B

b *Psal. 73. v. 5.*
c *Psal. 88. v. 5.*
d *Psal. 22. v. 20.*

C 18 *Omnem escam abominata est anima*, appetentia Metonymicè. Est enim principium appetendi. Morbum lethalem pingit, *Portas mortis*, mortis articulum.

19 *Et clamauerunt ad Dominum.* Intercalaris è vers. 13.

20 *Misit verbum suum.* Mittere verbū suum est dicere efficaciter, & cum potestate. Iubere celeriter exequi. Veluti ocyus dicto eos sanauit. Nisi quod est alluſio ad Verbum, id est, Filium Dei in carnem mittendum, siue incarnandum, per quē omnia administrat. *Verbum suum*, gratiam suam, voluntatem, iussum. Sanat alio modo, quàm medici: isti opere, hic nutu & voluntate, citraq; D negotiū, solo veluti dicto. *De interitionibus*, de perditionibus, ne interirēt, ne corrūperentur. Kimhi, de foueis. Ne in foueas, vel sepulchra descenderent. Nā vox שחית *shahith* corruptionē significat, quando ת *than* est radicale: aliàs foueā. In aliquib' exēplarib. *de internecionibus.*

Verbum Dei incarnādum prædicitur.

21 *Confiteantur Domino.* Conclusio tertij loci, laudent Dominum omnes gratiæ eius, omnia eius opera gratis & misericorditer præstita. Item omnes eius actiones mirabiles apud filios hominum, apud homines, vt sacrificent, & ipsi homines laudem Deo cum exultatione.

22 *Vt sacrificent sacrificium laudis.* In fonte Pluraliter A
זבחי תודה *zabhe thoda.* 1. sacrificia confessionis, id est, instituta pro confessione salutis, & beneficij obtenti, & gratiarum actione ob liberationem è periculo. In iis offerebatur cum victima pacifica fertum è quatuor panum generibus, nempè placentis, laganis, & collyridibus infermentatis, denique panibus fermentatis [a]. Possint sic appellari reliqua legis sacrificia. Nam etsi eorum magna pars esset pro peccato vel delicto, tamen erant laudis, & Eucharistica, quia celebrabantur cum diuinis laudibus, & solẽnni precum, confessionísque B
formula. *In exultatione*, cum cantico & laude. Hunc versum addit ad superiores conclusiones.

a *Leuit. 7. vers. 12.*

23 *Qui descendunt mare in nauibus.* Quartus locus de Dei erga eos, qui nauigando periclitantur, & in mari negotiantur, misericordia. *Facientes operationem*, negotiantes, nègotiationem & mercaturam exercentes in aquis. Alij, vt Kimhi, per operationem intelligunt rem nauariam, vt remigationem, velificationem, & opera alia naualia, vt sit periphrasis nautarũ, vel nauigãtium.
24 *Mirabilia eius in profundo*, mira Dei opera, insulas, C
fluxum & refluxum, fremitum maris, vniones, ingentes pisces, vt Cete, &c. In mari sunt admiranda. *In profundo*, id est, in mari. Epithetum poëticum.

25 *Dixit & stetit spiritus procellæ.* Ipsius dicto & nutu extitit, surrexit, emersit, & excitatus est ventus tempestuosus. *Fluctus eius*, maris, siue profundi.

26 *Ascendunt vsque in cœlos*, nauigantes: alij, fluctus, non tam rectè. Hypotyposis tempestatis ingentis, & affectus nauigantium. *Tollimur in cælum, nunc imas radimus vndas. Tabescebat*, præ metu exanimabatur & dissol- D
uebatur.

27 *Omnis sapientia eorum deuorata est*, absumpta est, defecit in his periculis omnis eorum industria, nauigandíque peritia ac conatus. *Sicut ebrius.* Nam non sunt tranquilla mente ob mortis metum: vltro citróque nutant, & vacillant cerebro, & pedibus.

28 *Et clamauerunt ad Dominum.* Inuocarunt periclitantes in tempestate. Quartò iam intercalatur.

29 *Et statuit procellam eius in auram*, in lenem ventum: vel potiùs, in tranquillitatem & silentium, vt Hebraicè
לדממה *Lidmamah, Et siluerunt*, vento cessante quie-
uerunt.

A uerunt. Deus facilè cohibet ingentes potestates, quibus omnia videbantur labefactata.

30 *In portum voluntatis eorum.* in portum optatum.

31 *Confiteantur.* Quarta intercalatio huius versus ad gratiarum actionem.

32 *In Ecclesia plebis*, in cœtu populoso, inter plebeios, *In cathedra*, in consessu Senatorum, & magistratuum, inter magistratus. q.d. Palàm laudent eum, vt doceantur omnes cuiusque ordinis & status credere, & se committere Deo. Chaldæus mauult Seniores designare sapientes. *Exaltent* (inquit) *eum in congregatione populi*

B *filiorum Israel, & in ordine sapientum* vel, vt in alio exemplari, *apud Sanedrin sapientes laudent illum.* שנהדרין *Sanedrin* autem sunt vocabulo è Græcis corrupto, quos συνέδρους Iosephus vocat, de quibus Elias [a]: *Sanedrin*, inquit, *vocantur Septuaginta senes Curiæ magnæ, quæ est Hierosolymis*, fortasse, qui apud Matthæum [b] & alibi, πρεσβύτεροι, siue seniores, & iunguntur cum Pontificibus & Pharisæis.

a *In Tisbi.*

b *Matth. 26. ver. 57.*

33 *Posuit flumina in desertum.* Transit ad vltimam partem, id est, ad omnia in genere Dei beneficia & iudicia, vbi canit Deum pro suæ prouidentiæ arbitrio con-

C trariа in homines immittere, opes & inopiam, sterilitatem & fœcunditatem, honores & ignominiam. Denique vicissitudines, & rerum ordines fieri pro ipsius voluntate. Est quintus locus. *In desertum*, in siccitatem: flumina exiccauit, per quæ terra reddebatur irrigua & ferax [c]. *Exitus*, scatebras, fontes in loca siticulosa & arida. Idem dicit vtroque hemistichio. Exiccatis fluminibus fecit agros steriles: riuos fluuiorum fecit exaresceere, vt regio esset sterilior. Item, vt esset commodioris habitationis, vel ob alias causas mare, vel fluuios

c *Vt Esa. 41. ver. 17.*

Regionum vicissitudines mirabiles.

D facit terram. Sic Pharus hodie est contra Alexandriam Ægypti, adeò vt etiam Ptolemæi eam illi ponte adiecerint, cùm tempore Homeri [d] distaret nauigatione vnius diei & noctis. Sic fanum S. Audomari in Gallia hodie est terra, cùm olim esset mare. Sic Delos & Rhodus ab aquis extiterunt, & plurimæ aliæ insulæ. Sic multi agri siccati sunt olim in Thessalia, & in Argolica Lernæa palus Herculis tempore. Sic ex Herodoto, aquis Ægyptus tota inferior inundabatur, soláque extabat superior Thebais. Vnde Aristoteles Ægyptum vocat

d *Odyss. 4.*

opus Nili, donum Herodotus, vt qui limo eam reddi- A
a 4. Odyss. derit terram, & aridam: & Homerus [a] solarum Thebarum meminerit.

34 *Terram fructiferam in salsuginem.* In salsam prop. in salum. Alludit ad terram pentapolitanam fructuosissimam & amœnissimã [b], quam vertit in mare mortuum & bituminosum [c]. Et sic interpretati sunt Apostoli
b Genes. 13. ver. 10.
c Genes. 19. ver. 24. 25.
d Lib. 5. Cõst. apud Clementẽ [d], ὁ γὰρ φοβερὸν πῦρ καὶ τὸ σοδομιτῶν πυρισπόλιτων ἐξάψας, καὶ τὴν καρποφόρον εἰς ἄλμην θάλασσαν καὶ κακίας τῶν ἐγκαθίντων ἐν αὐτῇ. Metonymicè, accidens pro re, *In salsuginem*, id est, in aquam salsam, in salsum mare, vel B lacum. Salsedo enim huius elementi est propria. Vnde Chaldæus alluſum putat ad Sodomam, & vicinam regionem, in lacum Asphaltitem conuersam. Posuit terram Israel faciẽtem fructus desolatam, sicut Sodomam, quæ submersa est propter improbitatem inhabitãtium eam. Deus enim interdũ terras in maria, vel lacus vertit, in exempla suorum iudiciorum & omnipotentiæ. Verbi gratia, Euboeã absorptis terræ faucibus Bœotiæ per mare ademit, Siciliam Italiæ, Hyberniã Britanniæ. Terram iunctam Acarnaniæ in sinum Corinthiacum commutauit: Magnam partem Hollandiæ, Selandiæ, C Batauiæ, in pelagus Flandricum: vt illæ oræ proinde hodie aggeribus contra eius impetum muniãtur. Item *in sterilitatem*, Metaphoricè. In terrã salsam & sterilem, propter malitiã incolarum. Salsugo enim sterilitatem affert, dum terræ viscus pinguedinem & succũ exedit. Quare Abimelech subuertens ciuitatem seminauit per
e Iud. 9. ver. 45. eam sal [e]. *A malitia*, propter malitiam [f], Vel, post malitiam, iuxta illud [g]: *Gloriam præcedit humilitas, & contri-*
f Vt Iere. 12. ver. 13. & 14. *tionem sine ruinam præcedit superbia.* ⟨Min. A, ab, vtrũque *Propter, post.* Sterilitatis & calamitatum causa pec-
g Prouer. 16. vers. 18. catum. Ideò enim Iudæa rerum omnium fœcunditate D nobilis, iam est sterilis, & pleræque Asiæ & Africæ regiones olim fertilissimæ, hodie in vastas solitudines redactæ sunt propter Mahometismi professionem.

Sterilitatis caussa peccatum.

35 *Posuit desertum in stagna aquarum*, in aquas stagnantes & terram aridam & inaquosam, in scatebras & fontes aquarum. Efficit terram è sterili fœcundã, irriguam, & cultam. Antithesis. Quemadmodum vbi nunc est aquarum copia, ibi post ariditas maxima inuenitur, propter incolarum prauitatem: ita vbi nunc nulla est aqua,

A aqua, postea aqua abundè fluit ex Dei benedictione. Exempla. Multa deserta Ægypti & Æthiopiæ, in agros fertiles & fœcundos conuersa sunt post receptã Christi religionem. Multæ vbique solitudines post Christi aduentum cultæ, & inhabitatæ cum rerum omnium abundantia. Olim Gallia tota nemorosa, & sterilis comparatione Hispaniæ, hodie eam præcellit, & alendis suis, & alienis abundè sufficit, vt iam eius colonos non sit necesse quærere nouas terras. Temporibus Heroicis Argos sterilis erat, abundans tantùm pascuis: contrà Mycenæ, totius veluti Græciæ horreum, cùm
B sæculo Aristotelis, regione nimiùm siccata, res præposterè haberet. Germania syluis olim & solitudinibus horrida, auctore Tacito, adeóque humida, vt Romanis illic esset pugnandum in paludibus & lacubus, hodie frumenti & vini vbertate est notabilis, nisi quòd propter hæresim sensim ad antiquam miseriam, vt & Anglia, relabitur. Polonia ac Septemtrionales regiones multò sunt hodie, quàm olim feraciores. *Germania propter hæresim ad antiquam rediit miseriam.*

36 *Constituerunt ciuitatem habitationis*, ciuitatem, quæ habiterur. Dei inuentum, ciuitatum constructio: donum, conseruatio.

37 *Seminauerunt agros & plantauerunt vineas*, Benedictioni Dei præmittit humanam culturam, tamquam
C causam disponentem conficienti. Docet Deum omnia quidem agere, sed non omninò, quòd humanam industriam velit concurrere, tamquam causam dimidiam siue partialem, cui benedicat, & efficaciam tribuat. *Fructum nativitatis*, fructum copiosè nascentem, prouentum fructuosum attulerunt illi âgri & vineæ: iuxta illud [a]: *Non fructus nativitatis pascunt homines, sed sermo tuus.* Hebraicè פְּרִי תְבוּאָה *peri thebuah*. 1. fructum prouentus, fructum, copiosè prouenientem. *germinis* est
D germinis. Vineæ & agri non modò nõ fuerunt steriles, vt antea, verùm etiam fructibus redundarunt.

a *Sapien. 16. ver. 26.*

38 *Et benedixit eis*, Et fortunauit eos, atque multis bonis effecit, sicque sunt valde aucti. Benedicere est diuina virtute augere & multiplicare. Auxit eos diuinitus, & eorum pecus nec minuit. *Multiplicati*, multis bonis aucti, vel numerosa sobole. Causa bonorum benedictio Dei [b], qua etiam iumenta multiplicantur & conseruantur [c]. Falluntur igitur, qui conquiescunt in

b *Proverb. 10. vers. 22.*
c *Gen. 30. ver. vlt. Psal. 35. vers. 8. Ps. 64. vers. vlt.*

causis Physicis, vt qui aiunt Galliam & Germaniam è sterilibus post Christum fertiles factas cultura. Quoniam enim (inquiunt) excisæ hodie sunt sylvæ, cultu terra aperta est, & solis tepor humum decoquens & fouens transmissus &c. Sic qui lassitudini terrarum, syderibus, & similibus aliis, sterilitatum totam causam assignant. Nam [a] *neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* i. Deus est causa tota, qua concurrente & conficiente, cæteræ vigent: qua actionem suspendente, cæteræ torpent, & sunt inefficaces. Non enim solùm agit, vt causa prima, siue remota, verùm etiam vt proxima, dum proximè, & sine medio causas omnes mouet, & effectus immediatè attingit. Itaque ad humanas & physicas causas non modò adiiciendus, sed etiam præponendus [b], *Non minorauit*, non minuit. i. auxit, per Liptoten. A B

a 1. Corint. 3. ver. 7. *Deus est causa prima & proximarerũ omnium.*

b Iac. 4. v. 15.

39 *Et pauci facti sunt*, Hunc versum Hebræi ferè exponunt per Antithesin superiòris. *Et*, & vicissim, Et è contrario, Et rursum cùm Deus punire voluerit, pauci facti sunt & diminuti, oppressique malorum necessitate & mœrore. *Paucos factos* opponit multiplicatis, *Vexatos*, benedictis. Possit exponi hypotheticè. *Et*, pro *Etsi*, vt pendeat sententia. Etsi pauci antea essent, multisque malis vexati. *A tribulatione*, עוצר *Hotser*, cum nostris Abben Ezra docet significare angustiam, arctationem, restrictionem. Recentiores, vt à veteribus discedant, collectionem, multitudinem, vel cum Kimhi, absurdè, dominium. Imminuit & vexat eos multis angustiis, malis & doloribus, propter malitiam scilicet, è vers. 34. [c] Sic Salabria hodie deserta est propter pestilentiam. Sic totum Istriæ littus hodie est pestilens, vt qui in illo littore velint degere, à Venetis donentur sedibus & agris: cùm secus olim haberet, ideóque abundaret populo & vrbibus, inter quas Aquileia erat clarissima. Nec allegandum habere mare à Meridie, & Alpes à Septemtrione, quæ Aquilonem saluberrimum ventum excludant. Nam olim cùm esset saluberrima, idem erat situs. C D E

c Sic Leuit. 26. ver. 17. 18. Deut. 28. ver. 37. Ez. cc. 14. vers. 13.

40 *Effusa est contemptio*, copiosè sparsa est contemptio (sic enim legendum è Græco ἐξουδένωσις & Hebræo בוז *buz*, non cõtentio) ignominia, irrisio in principes, vt ami

A vt amissis vrbibus sese in solitudines abdere cogantur. Vel, vt nesciant se è negotiis & difficultatibus explicare, & è molestiis euadere. Obruit scilicet eos Dominus malis. Actio enim tribuitur Deo in fonte vt cùm ait Iob [a]: *Effundit contemptum,* Vbi imperia & principatus vult deiicere, effundit contemptum super principes, tollit auctoritatem & reuerentiam, & tradit eos in cõcupiscentias cordis eorum, sicque errare facit eos in inuio. Augustinus. *In inuio*, in deserto deuio, in inani, in loco stupendo, in quo non est via. *Et non est via.* (vbi) non est via. Vastæ solitudinis Periphrasis, per Eclipsim relatiui, ritu linguæ, eos pellit in solitudines, exilium, captiuitates, carceres. Eos regno pellit, & deturbat infœliciter. Pœna tyrannorum est contẽptus, exiliũ, nex.

[a] Iob. 12. 21.

B

Pœna tyrannorum nex.

41 *Et adiuuit pauperem de inopia.* Antithesis, & contrà, & è contrario subleuauit pauperem de inopia, eiúsque familias multiplicauit, auxit, denique posuit sicut oues. id est, numerosas. Augetur eius familia sicut grex ouium. Ouis enim inter omnia animalia multum fœtificat, & prolem sæpiùs edit.

C 42 *Videbunt recti* hæc. *Iniquitas*, iniqui omnes obstupescent, & præ stupore, & admiratione nihil loquentur. *Oppilabit*, contrahet, occludet, obmutescet ad tam singularia Domini iudicia. Cogetur claudere os suum præ claritate mirabilium Dei operum, & nihil mutire contra Deum, ob tam manifesta eius iudicia.

43 *Quis sapiens & custodiet.* Conclusio epiphonematica. *Custodiet haec*, in suo corde scilicet, id est, quis sapiens est adeò, vt hæc diligenter obseruet, continenterque contempletur, recogitet, voluat & agitet animo, Deum

D in omnibus locis & periculis posse, & velle iuuare inuocantes, in eósque se prouidentissimè gerere? Hæc autem interrogatio vim habet negandi, vel minuendi. Significat enim neminem, aut pauciss imos satis contemplari, & intelligere omnia in Dei esse manu, ac eum esse, qui euehat & deprimat, locupletet, & ad inopiam redigat, percutiat & sanet. *Misericordias Domini*, quibus eos afficit, qui suæ voluntati obsequuntur. Nam quamuis videt in hoc mundo improbos rebus secundis vti, probos aduersis, tamen si diligenter notet mundi curriculum, cernit plurimùm & copiosè Deum esse veracẽ & iustũ, ac vnúsquéque remunerare pro suis factis.

Ea autem

Ea autem pauca, quæ obſeruat fieri extra hunc ordinẽ & regulam, reiicit in Dei abyſſos, occulta iudicia & cauſas, ac ſuam agnoſcens ignorantiam, cauet ne vllam iniuſtitiam, & iniquitatem ei aſcribat. Kimhi. A

ARGVMENTVM.

Eccleſia precatur Deum ſibi proſperum contra Moabitas, Palæſtinos, Idumæos (id eſt Mahometanos.) Pſalmus eſt Propheticus. B

1 Canticum Pſalmi ipſi Dauid.
CVII. Heb. 108.

PArâtum cor meum Deus, parâtum cor meum: cantâbo, & pſallam in glória mea.

3 Exûrge pſaltérium, & cythara: exûrgam dilúculo. C

4 Confitêbor tibi in pópulis Dómine: & pſallam tibi in natiónibus.

5 Quia magna eſt ſuper cœlos miſericórdia tua: & vſque ad nubes véritas tua.

6 Exaltâre ſuper cælos Deus, & ſuper omnẽ terram glória tua: vt liberêntur dilécti tui.

7 Saluum fac déxtera tua, & exaûdi me: Deus locûtus eſt in ſancto ſuo. D

8 Exultâbo, & díuidam Sichimam: & conuâllem tabernaculórum dimétiar.

9 Meus eſt Gálaad, & meus eſt Manâſſes: & Ephráim ſuſcéptio cápitis mei.

10 Iuda rex meus: Moab lebes ſpei meæ.

11 In Idumæam extêndam calceamêntum meum: mihi alienigenæ amîci facti ſunt.

12 Quis

A 12 Quis dedûcet me in ciuitâtem munîtam:
quis dedûcet me vsque in Idumæam?
13 Nónne tu Deus, qui repulîsti nos: & non
exîbis, Deus, in virtútibus nostris?
14 Da nobis auxílium de tribulatiône: quia
vana salus hóminis.
15 In Deo faciêmus virtûtem: & ipse ad ní-
hilum dedûcet inimîcos nostros.

B

---

1 *Canticum Psalmi*, id est, canticum præstantissimum. Nam etsi sit compositum, quantum ad sex primos versus, è fine Psalmi 56.[a] & quantũ ad reliquos, è fine 59.[b] tamen argumentum habet insignius, nempè non de Dauidis liberatione è Saulis manu, aut de eius victoriis contra Idumæos, & Ammonitas, sed de Christi & Ecclesiæ contra Mahometanos & Antichristum triumphis: vt & R. Dauid annotat. In hunc sensum coniungunt syntactice duo subſtantiua eiusdem significatus, C vr de *limo terræ*, id est, limo purissimo, *de luto cœni*[c], id est, luto maximo.

a *Vers. 8. 9. & seq.*
b *Vers. 8. 9. 10. & seq.*
c *Gen. 2. v. 7.* *Psal. 39. v. 3.*

2 *Paratum cor meum Deus*, dispositum est cor meum ad Deum canendum, vel ad omnia, quæ mihi immiserit. Vox Hebræa נכון *Nachon* etiam significat constans & stabile. Repetitur bis d. Alioqui semel in fonte. *In gloria mea*, in mearum rerum splendore, prosperitate, successu, potentia, honoribus, in meo fœlici statu. Alij, in mea anima, apud me, ex animo. Iam enim obseruauimus gloriam esse attributum animæ, vt quæ sit gloria, D decus & ornamentum corporis, ac præcipua hominis pars. Qui in nominatiuo sine præpositione accipiunt, & construunt cum sequenti verbo, *Etiam gloria mea exurge*, non seruant leges distinctionum Masoreticarum, quarum alioqui tam sunt tenaces, quando agitur de configendis veteribus. Nam hîc Masoretæ cum nostris Septuaginta distingunt per Soph pasuc, & cum iisdem versum alterum incipiunt ab *Exurge*. Mallem si sit ab hac versione discedendum, כבודי *Chebodi* sumere in accusatiuo, vel vocatiuo, ac retinere distinctiones:

d *Psa. 56. v. 8*

Cantabo

Cantabo ore,& psallam instrumentis musicis gloriam meam,Deum,qui est mea gloria & decus:vel,te ô gloria mea,ô Deus meus,honos & decus. A

3 *Exurgam diluculo.* Eclypsis particulæ אשר *casher*, (quando)vel כי *Chi*(quia,nam)exurgam manè, ad decantandum orthirium & antelucanum carmen.Expergiscere psalterium & cythara mecum, siue quando expergiscar primo mane.Agite , estote mecum parata ad Dei laudes canendas,summo mane. Nam & ipse exurgam.Possint Psalterium & cythara induci respõdentia per Prosopopœiam, se fore paratissima summo diluculo ad Deum personandum. *Exurge psalterium : exurgam*, inquit,idque summo mane.Per me non stabit,quin vel primo mane Deum canes. B

4 *Quia magna est super.* Laudabo te publicè de Iudæis ad te conuersis , & canam tibi hymnos de Gentilibus ad te per Euangelium reductis [a]. Prædicit Christum in nationibus cognoscendum , & Ecclesiam in eis futuram , vt è Iudaica fiat Catholica , id est, vniuersarum gentium.

a Rom.15.v.9

Ecclesia futura prædicitur Catholica.

5 *Exaltare super cœlos*,plusquàm cæli. Maior est cælis tua misericordia , & tua fides atque constantia in seruandis promissis nubes pertingit. Genus hyperboles. C

7 *Saluum fac dextera tua*,tua potentia & viribus. *Deus locutus.* Interpellat Deum ex promissis, & quasi syngrapha.Deus promisit in suo sanctuario , in loco oraculi, vel in medio templo,in media Ecclesia,palàm,publicè & solenniter,quæ sequuntur scilicet.

8 (Quòd) *Exultabo & dimidam Sichimam.* Nam sic debet iungi cum proximis. *Conuallem tabernaculorum* , in qua multa tensa sunt hostium tentoria , vel pastorum & nomadum tabernacula. Retinent vocem סכות *Succoth* recentiores , vt sit nomen loci,non [b] Tabernacula,tuguria. Octo versus sequêtes iam sunt è Ps. 59. D

b Gen.33.v.18

9 *Meus est Galaad*, ad me pertinebit. *Susceptio* , auxilium,robur,defensio.

10 *Iuda Rex meus.* Hebraicè מחוקקי *Methokeki.* Legislator meus. Alludit ad illud Geneseos [c], vbi habemus, *Dux de femore eius.* Nam idem vtrobique est vocabulum,Ecclesiæ & populi Domini,rex,dictator,dux , legislator est Iuda.i. *Christus de tribu Iuda* [d]. *Moab*, Arabia.

c Ge.49.v 10

d Heb.7.v.14.

Lebes.

A *Lebes*, quo spero me vsurum ad vilia, vt ad lauacra. Lege Psalmum 59 de hoc versu & sequentibus.

11 *Extendam calceamentum meum*, ἐπιβαλῶ, iniiciam calceum meum. Mihi eam subiiciam humillimè, Prouerbialis locutio, de qua Psalmo alio. Aliqui interim allusum putant ad consuetudinem olim in commutationibus & contractibus vsitatam [a]. Nam per calceum contrahebant, dum dabatur calceus, dicis causa, siue pro forma, vt loquuntur. Ad Edom proiiciam meum calceum, id est, faciam Edō mei iuris, redigam in meam
B ditionem, dominium, possessionem. *Mihi alienigenæ*. Immutant locutionem. Retinent tamen sententiam. Ad verbū. *Super Philistæam* iubliabo (in signum victoriæ vel confœderationis.) Actio autem tribuitur Philistæis [b]. Super me (super meas victorias) ô Philistæa iubila. Septuaginta solent Palæstinos siue Philistæos alienigenas de nomine generis appellare, quia inter habitatores terræ Chanaan patribus promissę, hi soli erant alienigenæ, quando in eam Israelitæ irruperant, vt qui eò impetum fecissent ex Caphtor siue Cappadocia expul-
C sis Euæis antiquis aboriginibus [c]. In aliquibus autem Græcis codicibus pro ἐφιλαίθησαν legitur ὑποτάγησαν subditi sunt.

a *Ruth* 4.

b *Psal.* 59.

c *Deut.* 2. 7. 23

12 *In ciuitatem munitam*. Singularis, pro plurali, in vrbes Arabiæ, vsque in ipsam Idumæam in montibus collocatam.

13 *Nonne tu Deus qui repulisti*. Non est in fonte, sed additur è Psalmo 59. *Et non exibis*, & (qui) non exis cum exercitibus & copiis nostris. Eclipsis relatiui linguæ vsitata.

d *Vers.* 12.

D 14 *Da nobis auxilium*. Contra calamitatem fer opem, vt qui in te vno speramus, non in vllo homine. *Salus*, defensio.

15 *In Deo faciemus virtutem*, δύναμιν, potentiam, res potentes, & magnas geremus, Dei ope, & præsidio, *Ad nihilum deducet*. Hebraice יבוס *Iabus.* 1. proculcabit propriè, proterer.

ARGV

ARGVMENTVM. A

Iudæ proditori, caterisq; maleuolis dignas pœnas, sibi salutem Christus precatur. Act. 1. vers. 20. Ioan. 17. vers. 12. Propheticus contra Christi, & bonorum eius proditores, & prophanos possessores.

1 In finem, Psalmus Dauid CVIII. Heb. 109.

DEus laudem meam ne tacueris: quia os peccatôris, & os dolôsi super me apêrtum est. B

3 Locûti sunt aduêrsum me lingua dolôsa: & sermónibus ódij circundedêrunt me: & expugnauêrunt me gratis.

4 Pro eo vt me dilígerent, detrahêbant mihi: ego autem orâbam.

5 Et posuêrunt aduêrsum me mala pro bonis: & odium pro dilectiône mea.

6 Constítue super eum peccatórem: & diábolus stet à dextris eius. C

7 Cùm iudicâtur, éxeat condemnâtus: & orátio eius fiat in peccâtum.

8 Fiant dies eius pauci: & Episcopâtum eius accípiat alter.

9 Fiant filij eius órphani: & vxor eius vídua.

10 Nutântes transferântur filij eius, & mẽdîcent: & eiiciântur de habitatiónibus suis. D

11 Scrutêtur fœnerâtor omnem substántiam eius: & dirípiant aliêni labôres eius.

12 Non sit illi adiûtor: nec sit qui misereâtur pupîllis eius.

13 Fiant nati eius in intéritum: in generatiône vna deleâtur nomen eius.

14 In memóriam rédeat iníquitas patrum eius

A eius in conspêctu Dómini: & peccâtum matris eius non deleâtur.

15 Fiant contra Dóminum semper, & dispéreat de terra memória eôrum: pro eo quòd non est recordâtus fácere misericórdiam.

16 Et persecûtus est hóminem ínopem, & mendîcum: & compûnctum corde mortificâre.

B 17 Et dilêxit maledictiônem, & véniet ei: & nóluit benedictiônem, & elongábitur ab eo.

18 Et índuit maledictiônem sicut vestimêntum: & intrâuit sicut aqua in interiôra eius, & sicut óleum in óssibus eius.

19 Fiat ei sicut vestimêntum quo operîtur: & sicut zona, qua semper præcíngitur.

C 20 Hoc opus eôrum, qui détrahunt mihi apud Dóminum: & qui loquûntur mala adu ersus ánimam meam.

21 Et tu Dómine, Dómine, fac mecum propter nomen tuum: quia suâuis est misericórdia tua.

22 Líbera me, quia egênus & pauper ego sum: & cor meum conturbâtum est intra me.

23 Sicut vmbra, cùm declînat, ablâtus sum:

D & excûssus sum, sicut locûstæ.

24 Génua mea infirmâta sunt à ieiúnio: & caro mea immutâta est propter óleum.

25 Et ego factus sum oppróbrium illis: vidêrunt me, & mouêrunt cápita sua.

26 Adiuua me Dómine Deus meus: saluum me fac secúndùm misericórdiam tuam.

27 Et sciant, quia manus tua hæc: & tu Dómine fecîsti eam.

28 Maledîcent illi, & tu benedîces: qui in- A
surgunt in me, confundântur, seruus autem
tuus lætábitur.

29 Induântur, qui détrahunt mihi pudô-
re: & operiântur, sicut diplóide, confusiône
sua.

30 Confitêbor Dómino nimis in ore meo:
& in médio multórum laudâbo eum.

31 Quia ástitit à dextris paúperis: vt saluam
faceret à persequéntibus ánimam meam. B

---

2 *Deus laudem meam.* אלהי Elohe vnum è decem
a *ad Marcel-lam.* diuinis nominibus, vt D. Hieronymus [a], & Cabbalici docent: sed tunc est syntacticum pro absoluto, non sine Eclipsi *exercituum*: quòd hic sequuntur Septuaginta, vt אלהי *Elohe* & אלהים *Elohim* duo sint diuina nomina distincta. Deus, assere meum honorem, quem inimici mei falsis calumniis oppugnant. Alij constituunt syntacticè cũ sequenti: Deus laudis meæ, vt תהלתי *thehilathi* sit genitiui casus. Deus in quo glorior, vel
b *Psal. 119. v. 14.* quem laudo, qui es materia mearum laudum [b] ne ta- C
ceas, ne dissimules improbitatem hostium meorum, sed te illi oppone. Tum enim erit Apostopesis. *Peccatorii.* Iudæ, Scribarum, Pharisæorum, Iudæorum, qui me mendaciis opprimere conantur. *Super*, contra.

3 *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa*, mendaci. *Odij*, hostilibus sermonibus. *Expugnauerunt*, oppugnarunt me sine causa, nulla mea culpa.

4 *Pro eo vt me diligerent*, cùm me debuissent diligere. Hebræa & Græca ambigua sunt propter infinitiuum & affixum. Ad verbum pro diligere me, pro dilectione D
mea, actiuè, vel mei, passiuè. Vnde resolutio duplex. Actiua, quam sequemur vers. sequenti, ne quicquam de locutionis fœcunditate pereat. Pro mea erga eos dilectione, pro eo quòd ego eos diligebam, od um reportaui. Et sic ferè hoc loco intelligunt, vt Antithesis sit planior. Eos diligebam, ipsi verò mihi detrahebant: vel vt in Hebræo, ישטנוני *ischetnuni*, id est, inimicabantur. Passiua, quam nunc amplectimur. Pro eorum erga

me

A me dilectione, pro eo quòd me diligebant, vel dire debebant ob quotidiana bene merita, pro eo vt diligerent, vt Septuaginta[a] eorum erat me diligere ob beneficia miraculorum, & aliorum donorum, quibus eos affeceram: at mihi detrahunt, & inimicantur. *Orabam*, pro eis. Est enim Apoliopesis Hebraïca. Ego autem orationem, sup. fundebam pro eis, nec me ad vltionem conferebam. Vel: Ego vndique ab eis oppugnatus, ad te Domine per precem confugiebam, vt mihi adesses: Oratio remedium contra

B odium & calumnias. *Oratio remedium contra calumnias.*

5 *Pro dilectione mea*, erga eos. αἰτὶ τ ἀγαπησις μυ, etsi Hebræa eadem quæ priùs.

7 *Constitue super eum peccatorem*, impium, qui eum vexet, & malis premat, ei præfice. Eum tyranno impio, & crudeli subiice. *Diabolus.* Hebraïcè שָׂטָן *Satan.* Satanas humani generis inimicus & hostis, in eum accipiat imperium, siue fiat ei contubernalis. Theodoritus, eum possideat, eius lateri adhæreat, nec priùs ab eo discedat, quàm in exitium eum præcipitet, eum teneat captiuum ad ipsius voluntatem. Congruit euentui. Nam

C Satanas *immisit in cor Iudæ Iscariotis, vt eum traderet*[a]. Quin, *Post buccellam introiuit in illum*[b]. Aliqui de simplici aduersario intelligunt, vt apud Matthæum[c]: *Vade post me Satana*, de Petro, id est, ô inimice. Qui mihi tam vehementer aduersatur, habeat & ipse aduersarium, qui numquam ab eius latere discedat, sed semper eum oppugnet, ac omni acerbitate exagitet. In his imprecationibus impium sibi in genere proponit. At Spiritus sanctus sibi designabat certam personam, id est, Iudam proditorem, & Iudæos reprobandos. Hinc docemur precari in genere contra totum corpus peccati, id est,

D eos, qui illud fouent, sunt que illius membra: relinquere autem Deo priuatam & singularem applicationem, qui his diris & imprecationibus dignos, & obnoxios intelligit. Græci malunt esse Imperatiuos pro Indicatiuis, vt Theodoritus. *Exeat*, pro exibit, *fiat*, pro fiet quasi istæ imprecationes sint dumtaxat prædictiones. Sed nihil necesse est. Zelo enim iustitiæ, non vindictæ cupiditate, Sancti sic sæpè precantur. *A dextris*, cominus, propè, ad vexandum, scilicet & exagitandum. Nam in malum, secus quàm infrà[e]. *Sancti quandoque imprecationem impiis mala imprecantur.*

a *Ioã. 13. v. 2*
b *Ioã. 13. v. 27*
c *Matth. 16. v. 23.*
d *Consule Psal. 12. v. 5.*
e *Vers. 31.*

7 *Cùm iudicatur exeat condemnatus*. quando litem instituet, condemnetur, non fiat ei misericordia, damnetur citra commiserationem & remissionem, exeat impius, ad verbũ, causa excidat. Aliqui de diuino iudicio. Condemnentur à Deo omnia eius facta. *In peccatum*. Precatio eius ducatur peccato: non per se, sed propter indignitatem personæ, & detestationem precantis, quo sensu *victima impiorum abominabilis* apud Salomonem[a]. Non magis exaudiatur eius oratio, quàm si esset peccatum & scelus. Ex ea potius augeat peccata, quàm peccatorum supplicium depellat. Oratio, quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit peccatum [b], id est, vertitur in peccatum, quando affectus est Christi fidei oppositus, vt in Turcis, Iudæis, Idololatris. Est enim duplex error, vnus è praua affectione, siue habitu: alter è pura negatione. A B

a *Pro.15.v.8.*

Oratio per Christum nõ facta, vt sit peccatum.

b *August.hic.*

8 *Fiant dies eius pauci*. Præmatura morte intereat, fit eius ætas breuis, vt contigit [c], dum laqueo vitam sibi corripuit. *Episcopatum*, τὴν ἐπισκοπὴν, פְּקֻדָּה *pekudah*, *præfecturam*. Dominium in genere significat. Sed Prophetice Septuaginta hoc selegerunt vocabulum inspectionem significans: primùm quòd iam esset sacrum inter prophanos, è Plutarcho in Numa, sacrarum virginum custodem appellante ἐπίσκοπον, & hîc ageretur de sacra Iudæ proditoris præfectura, atque Apostolatu. Deinde quòd eius futurus esset vsus in sacra noui Testamenti Hierarchia, & Apostolicis scriptis. Episcopatum eius adeptus est alter, nempè D. Matthias [d]. C

c *Act.1.v.18.*

d *Act.1.v.26.*

9 *Fiant filij*. Quasi Iudas fuerit coniugatus. At Theodoretus, Euthymius, Chrysostomus non putant hæc ad ipsum pertinere, quòd de eius vxore non constet, sed ad Iudæos. Adde accumulari imprecationes, non vt omnes ad amussim accidant, sed quæcumque poterunt, donec perierit penitus, Poëtice, quemadmodum apud Callimachum & Ouidium [e]. D

e *in Ibin.*

10 *Nutantes*, instabiles vagentur, errantes mendicent, fiant vagi & errones. *Eiiciantur*. Hebraicè, & *quærant* (panem) *è desolationibus, siue ruinis suis*, è domibus suis redactis in vastitatem, & extremam inopiam: vel, postquàm eorum domus, fuerint vastatæ, & in solitudinem redactæ victum quæritent. De habitationibus,

A *ἐκ οἰκιστῶν.* Est autem *οἰκιστὴς* ex Eustathio [a] superficies domus dirutæ. Ad Iudæos, non Iudæ liberos refert Theodoritus. Iudæi enim incensis domibus, & ædificiis partim cæsi, partim captiui abducti fuere. Sic quod sequitur, de facultatibus à Romanis direptis. [a] *in Homerū*

11 *Scrutetur fœnerator omnem substantiam.* Illáqueet propriè, subtiliter, & studiosè capiat creditor omnes eius facultates, quas auxit è sacrilegio: eis ne fruatur, nec eius posteritas: sed sint Iudæ & liberis eius exitio.

B Habebat enim Iudas *Christi loculos, eratq; fur & latro* [b]. Summæ egestatis & extremę inopię imprecatio. *Alieni*, extranei, qui non sunt veri & legitimi hæredes. Chaldæus hîc vaticinatus est de Iudæ sectatoribus, *Colligat fiscus omnia, quæ ipsius sunt.* Sic Bernardus, *Quæ non capit Christus, rapit fiscus. Labores*, opes labore eius parras. [b] *Ioā. 12. v. 6*

12 *Non sit illi adiutor, extendens misericordiam.* Hebraïcè משׁך חסד *moschech hesed*, quam Periphrasim vnico vocabulo representarunt. Omnibus sit inuisus, *Pupillū.* Mendosè in aliquibus codicibus, *Pusillis.*

13 *Nati eius in interitum.* Heb. אחריתו *haritho*, postremū eius. Postremum autē, siue אחרית *aharith*, significat & posteritatem, siue liberos [c], & finem, siue exitum (vitæ.) Prius secuti sunt Septua. posterius Recentiorum aliqui non tam rectè, *Sit eius exitus excidium. sit nouissimum eius interitus. In generatione vna*, vna ætate sua, q.d. Ne transeat in alteram ætatem ipsius memoria. Vnde Hebraïcè בדור אחר *bedor char* in ætate altera, id est, sequenti, in posterum. Nam est idem sensus, siue Septua. אחר *char* legerint per ך, siuę per ך. Ne habeat posteros, in quibus nomen ipsius permaneat, & continuetur. [c] *Dan. 11. v. 4.*

D Ne nominetur in posteris, ne diuturnam relinquat familiam, & vt vulgò dicitur, ne eius bonis gaudeat tertius hæres.

14 *In memoriam redeat.* Imputat Deus filiis peccata parentum [d] quantum ad pœnā, præcipuè si sint impij, & patrùm vestigiis insistant [e]. Accedit non eis infundere gratiam, quam tribuisset, si parentes pietatē coluissent. Intereant liberi eius, quia succedunt in paterna scelera. Peccata parentū contēplatur Dominus, quando punit. [d] *Deut. 5. v. 9.* [e] *Ezech. 18. v. 10. 11. & 12.*

15 *Fiant contra Dominum*, iniquitas patris, & peccatum matris scilicet, semper contra Dominū. i. corā Domino. Heb. נגד יהוה *neged. Adonai*, & Græ. *ἐναντίον κυρίου*. i. ob

oculos Domini, in conſpectu eius. Sint perpetuò ante ipſius vultum ad vindictam expoſita, ea perpetuò videat, & numquam in hoc impio homine vlciſci obliuiſcatur. Quin & *diſperdat de terra memoriam eorum* paternorum peccatorum. i. ea grauiſſimè puniat in filiis, vt nihil puniendum deinceps ſuperſit. Aliis ſuppoſitum verbi *fiant*. ſunt pater & mater. *Memoria eorum*. Iudæ & parentum eius. *Propter quod*. Prima cauſa cur deuocat. Nã cauſas accumulat, vt diræ iuſtæ perſpiciãtur. A

16 *Non est perſecutus eſt*. Secunda. *Inopem* & ob tenuitatem aſſumptæ carnis, & quia non habebat præ paupertate, vbi caput reclinaret [a], Furhymius, Malo, vt ſit Hebraiſmus, pro miſero & afflicto. Gall. *pauure miſerable & chetif. Compunctum*, contritum, mœſtum animo. *Mortificare*. ad mortificãdum, vt occidat, & morti tradat eum. B

a *Matth. 8. verſ. 20.*

17 *Et dilexit maledictionem*. Tertia cauſa. *Dilexit*. non ſub ratione maledictionis, ſed boni. Quoniam ea dilexit & egit ob quæ ſequitur maledictio tum temporaria, tum æterna. E contrario benedictionem noluit, quatenus illis abſtinuit, è quibus conſequitur benedictio. i. quatenus perſequutus eſt vitia, virtutes declinauit. *Maledictionem*. infœlicitatem, *Benedictionem*. fœlicitatem, gratiam Euangelicam, quæ vehit ad vitam æternam. Quaſi eò vſque fuerit ſtudioſus Iudas impietatis & omnium ſcelerum, vt videretur optare infœlicitatem, & execrationem Dei. Adeò addictus prauitati, vt nullum ſcelus refugerit, quo Dei maledictionem in ſe prouocaret. *Noluit benedictionem*. quæ per Chriſtum ei offerebatur. Arnobius. C

18 *Et induit maledictionem & veſtimentum*. Aliquot ſimilitudinibus explicat infœlicitatem Iudæ, & ſimilium impiorum. *Sicut veſtimentum*. id eſt, firmiter, arctè, & omni ex parte ſe maledictione armauit. *Sicut aqua*, quam quis haurit & bibit, vel quæ latè diffunditur in interiora. *Sicut oleum*, quod facilè penetrat. Maledictio & infœlicitas ad oſſa, medullas, & intima quæq; ipſius penetrauit: vt non modò foris, verùm etiam intus malis circundetur. Veſtimentum continuæ adhæſionis eſt ſymbolum: Aqua, vehementiæ: Oleum, durationis vix eluibilis. Chryſoſtomus. i. Malorum copia ingruit, quæ aquæ vehementiam, olei firmitatem imitabitur. Theodoritus. D

19 *Fiat*

A 19 *Fiat ei sicut vestimentum*, maledictio. Eodem pertinent hæ similitudines ad exaggerationem imprecationis. Ei vndique infœlicitas immineat:

20 *Hoc opus eorum qui detrahunt*, Metonymia in hoc Epiphonemate. Opus, pro mercede operis. Hæc sit eorum merces, hæc vltrix pœna, & vindicta à Domino, qui inimicantur mihi. Ita fiat à Domino aduersariis meis. Hæc retributio hostibus meis eueniat diuinitùs, ne eam humana vi possint depellere. Nam *apud* construitur cum *hoc opus*, non proximo. Hoc opus, hoc supplicium eorum apud Dominum sit, &c. Mutat autem

B humerum, vt sint imprecationes, non contra Iudam tantùm, verùm & Iudæos. *Animam*, vitam, Metonymia. vt [a]. *Non facio animam meam pretiosiorem, quàm me.*

a *Act. 20. vers. 24.*

21 *Fac mecum propter nomen tuum*, bonum sup. vel misericordiam: & est Hyperbaton. Chrysostomus *Suani*, bona, benigna, benefica. Redit ad suas miserias.

22 *Conturbatum est cor meum*, saucium, vulneratum, in medio mei, חלל *Halal*, lethaliter sauciatum significat.

23 *Sicut vmbra cum declinat*, cùm sensim minuitur, & mox tota euanescit. *Ablatus sum*, abij, periij, è medio celeriter sublatus sum, euanui ad similitudinẽ vmbræ,

C quæ vnà cum die inclinatur, & in tenebras noctis euanescit, vel quæ celeriter abit & præterit. *Excussus sum*, motus siue mutatus sum, loco migraui, sicut locusta. i. celeriter abij celeriter euanesco ex hac vita, per Epexegesin, de vitæ suæ vanitate & miseria, vt locustæ comparari possim, quæ nunquam ferè quiescit huc illuc saltitat, donec euanescat & ex oculis abeat, vel etiã à vento dissiciatur: vel instar locustarum, quæ excussæ ruunt ex arbore, & obstupefactæ intereunt, hac vita facilè eiectus sum.

D 24 *Genua mea infirmata sunt à ieiunio*, præ ieiunio, propter ieiunium. Descriptio maximæ inediæ. Ita præ vitium defectu nutarunt, & vacillarunt genua Christi, vt nec valeret supra pedes firmus consistere. Tam erat occupatus in his, quæ Patris sui erant, atque adeò in sacris ieiuniis & precationibus, vt in tantis calamitatibus Deum sibi, & nobis conciliaret. Non delicatam duxit vitam, sed simplicem, &c. Theodoritus. *Immutata est*, macruit, propriè exaruit. *Propter oleum*, propter olei. i. pinguedinis defectum. Qua phrasi legitur b: *An delebu*

Christi virili imbecillitas.

b *Genes. 18. vers. 28.*

propter quinque vrbem. i. propter hominum quinque defectum, quòd minus quinquaginta iustis, ibi quinque fuerint: Quare illic Noster ad sententiam illuminandam, non *Quinque* vertit, sed *Quadraginta quinque.* Oleum, siue שמן *Shemen*, Hebræis significat quicquid vnctuosum est & pingue. Itaque alij accipiunt pro oleo ipso, vel vnguento, vt suprà [a], *vt exhilaret faciem in oleo.* Macruit caro propter vsum olei vel vnctionis (neglectum.) Nam non vngi oleo vel vnguento, pertinebat ad tristitiam & luctum. Alij pro adipe & pinguedine. Corpus meum defectu pinguedinis extabuit. Magis ad verbum vertissent, Ab oleo, siue à pinguedine. i. ne esset pinguedo, pelle ossibus adhærescente. Nam Præp. *A*, habet vim negandi Hebraicè nisi fortasse respexerint ad ieiunia, in quibus propter carnium abstinentiam, & vsum siccorum, oleo vtuntur, vt *propter oleum*, non subaudiatur, *amissum* vel *neglectum*, sed idem sit, quod propter olei vsum, loco ciborum delicatiorum, atque adeò carnium, quibus temporibus ieiunij & pœnitentiæ abstinebant etiam Iudæi [b]. Nam & Præp. מן *Min*, siue *A*, propter, præ, vt initio versus, à ieiunio, propter ieiunium: sic *ab oleo*, propter oleum. Et sanè idem videtur enuntiari vtroque hemistichio, vt proinde vtrobique eandem particulam vsurparit, & eodem sensu.

a *Psalm. 103. vers. 15.*

b *Dan. 10. v. 3. & in Tractatu Taanith, & in Itinerario R. Beniamin.*

25 *Viderunt me & moverunt capita.* Gestus illudentium Christo [c].

c *Psal. 21. v. 8. Mat. 27. v. 39.*

27 *Et sciant quia manus tua hæc.* Sciant hoc tuum tam illustre & apertum auxilium, tuam esse manum & potentiam: & (quia) *tu Domine fecisti eam* (rem, siue liberationem.) Sciant me non humanis præsidiis, sed potentia numinis tui esse liberatum. Vtuntur fœmineis loco neutrorum, quibus carent, vt suprà [d]. *Vnam petij à Domino, hanc requiram:* vnam rem, vnum. *Eam*, hanc rem, hoc. *Hanc plagam, crucem*, Chaldæo, cui *manus*, Metonymicè est plaga. *Et sciant* (inquit) *quia pertusio hæc tua est.* Sic Theodorito: *Discant* (inquit) *non inuitum me cruci tradidisse, sed tuæ dispensationis esse opus.* Quamquam mox manum, Dei potentiam exponat.

d *Ps. 26. v. 4.*

28 *Maledicent illi & tu benedices.* Maledicere, siue קלל *kalal*, neque hoc Psalmo, neque alibi importat dum taxat maledicentiam, imprecationem, detestationem, blasphemiam, verùm etiam omne infœlicitatis genus, vt su

A vt suprà [a] sicut benedicere ברך *barach*, benefacere, fortunare, fœlicitare. Est ergo sensus. Maledictis & maleficiis obruent me, tu verò ista omnia in mea commoda, & fœlicitatem conuertes. Machinabuntur illi multa contra me & verbis & factis, at tu mihi è contrario verbis factisque fauebis. *Lætabitur*, vel in dextera Patris, vel in membris suis lætantibus. a *Vers.17.*

29 *Operiantur sicut diploide*, sicut pallio duplicato, copiosè & largiter perfundantur ignominia, & coram omnibus sint execrabiles aduersarij mei: fortissimo & densissimo dedecore, quasi duplicato, afficiantur.

B 30 *In medio multorum*, in Ecclesia, coram fidelibus, qui multi sunt comparati ad synagogã, & reliquas sectas. Alij, inter Apostolos & Apostolicos viros. *Nimis*, plurimùm.

31 *Quia astitit à dextris*, ab auxilio & ope mea, qui sum pauper. Comiinus ad succurrendum. In bonum, cùm suprà [b] in malum acciperetur. *A persequentibus*, Iudicantibus propriè. i. iniquo iudicio persequentibus. A Iudæis, qui erant testes & iudices. *Animam meam*, vitam meam, me à mortuis excitando. Hîc ad perspicuitatem immutarunt Pronomen tertiæ personæ in primæ. b *Vers. 6.*

C *Vt saluum faceret à iudicatoribus siue condemnatoribus animæ suæ.* Sic autem vocat principes & magistratus Iudæorum, qui Christum condemnarunt.

ARGVMENTVM.

D *Christum ad Patris dexteram sessurum, regnum è Iudæa auspicaturum, Sacerdotio Melchisedech perpetuo functurum; toto orbe victorem dominaturum, & iudicem futurum.*

1 Psalmus Dauid. CIX. Heb. 110.

DIxit Dóminus Dómino meo: sede àdextris meis.

3 Donec ponam inimîcos tuos: scabêllum pedum tuórum.

4 Virgam virtûtis tuæ emittet Dóminus ex Sion : dominâre in médio inimicórum tuórum. A

5 Tecum princípium in die virtûtis tuæ in splendóribus Sanctórum : ex vtero ante luciferum génui te.

6 Iurâuit Dóminus, & non pœnitêbit eum: Tu es sacérdos in ætérnum, secúndùm ordinem Melchi-sedec.

7 Dóminus à dextris tuis : confrêgit in die iræ suæ reges. B

8 Iudicábit in natiónibus, implêbit ruínas: conquassábit cápita in terra multórum.

9 De torrênte in via bibet : protérea exaltábit caput.

---

1 *Psalmus Dauid* Cùm sic inscribatur etiam in fonte saltem per inuersionem *Dauid Psalmus*, mirum est Talmudicos eum attribuisse Melchisedech de Abraham. Rectiùs Chaldæus Ionathan (Nam R. Ioseph cæcus hîc cæcutit) immo & Midras tehillim [a] & veteres Rabbini, Barachias, & R. Leui citati à R. Mose Nahamanide b Dauidi de Messia, cum nostris, atque adeò Christo & Apostolis [c], Canit enim Dauid Christum constitutum regem, Pontificem, iudicem omnium. C

a *Psalm. 17.*

b *Genes. 18.*

c *Matth. 22. v. 44. Heb. 7. ver. 21. & 10 ver. 13. 1. Cor. 15. ver. 25.*

2 *Dixit Domi-ni*. Deus pater. *Domino meo*. Filio suo incarnato. Vnde Hebræi nõ iam יהוה *Adonai*. legunt sed אדני *Adoni*) Christo, qui meus est Dominus, non quatenus exiſtit è meo semine, & posteris, verùm quia Dei Filius. Quin etiam ratione humanæ substantiæ est Dauidis, atque adeò omnium Dominus, tam patris concessu & munere, quàm acquisitionis & redemptionis iure ac merito. Nam sanguine suo sibi acquisiuit dominatum nouum supra omnia, etiam Angelos, nedũ Dauidem [d]. *Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cælo & in terra*. Adde, excellentiâ personæ, & officij, regni eius amplitudinem, regiam dignitatem, & sacerdotium, & si D

Christus Dauidis & omnium Dominus etiã ratione humanitatis.

d *Matt. 28. ver 18.*

A & si eius sit filius secundum carnem. Hebræa vt, attigi, hoc indicant: in illis enim priore loco scribitur nomẽ יהוה Tetragrammaton pronunciatum אדני *Adonai* per Camets, posteriore אדני *Adoni*, simpliciter, sine camets, & literis nominis Tetragrammi. Prius est vnum è tribus Dei nominibus propriis, vt Aben Ezra docet [a]. Nam cætera septem sunt appellatiua & per attributionem ipsi addicta. Ex quo nomen incommunicabile dicitur [b], & hoc loco enunciatur de Deo Patre, Posterius humanum est vocabulum, vnde & respicit humanam Christi naturam,

a *Exod. 15.*
b *Sap. 14. ve. 21.*

B secundum quam, vt dictum est, duabus de causis omomnium est Dominus. Aliqui tamen suspicantur hunc locum à Iudæis corruptum, ac oportere, vt Diuinitatis vocabulum congeminetur, tam pro Patre quàm pro Filio, quoniam Dominus [c] ex eo ratiocinatus Christum nõ videri filium Dauidis, quòd eius sit & dicatur Dominus. Secundum diuinitatem haudubiè, & Eusebius ex hoc eodem instituit probare Christum ratione diuinitatis simul ac humanitatis, esse Sacerdotem. Sed

c *Matt. 22. v. 44.*

C hæc è superioribus facilè diluuntur. Nempè sat esse, vt hæc indicent Christum non esse purum hominem. Nã purus homo non poterat sibi acquirere dominium supra Dauidem, & reliquas creaturas. Prima ergo est pars Psalmi de Christi regno atque imperio. *Sede à dextris meis.* Iuxta me quiesce, præside, mecumque regna, fruere mea gloria, esto mihi proximus, particeps esto meorum bonorum, potentiæ & maiestatis: esto supra omnem virtutem & principatum, esto superior rebus omnibus creatis: esto prope me in loco celsissimo, potissimo, honoratissimo: regna æquali potentia mecum, si ad diuinitatem: simili & proxima, si ad humanitatem. Po-

Christus voluit se ostendere non esse purũ hominẽ.

D testatem exercendo super omnia in cælo & in terra [d]. Nam vt Deus sempiternum habet imperium Christus: verùm vt homo, accepit, quod vt Deus habebat. Teodoritu Metaphoricè (alioqui Deus cùm sit incorporeus, nihil habet dextrum propriè, nihil sinistrum,) Sedere à dextris, siue ad dexteram Dei, multa complectitur, nempè vno verbo esse prope Deum, ante omnia, & super omnia, siue proximè accedere ad ipsius potestatem, & gloriam. Quare aliqui de æqualitate Dei interpretantur: alij, quod rectius, de præcipuis & potioribus

d *Mat. 28. vltimo. v. 18.*

Christus vt Deus sempiternum habet imperium, vt homo accepit.

bonis

bonis Patris. Quoniam enim Christus propriè ratione humanitatis, secundum quam minor est Patre, sedet ad dexteram eius. Sedere ad dexteram eius, est sedere, & versari in potioribus bonis Patris, & opibus, nõ in omnibus, ne homo æquetur Deo. Ita quanta quidem potuit excellentia, maiestate, potentia, perfectione humanitatem filij absoluit, at ipsam semper vno diuinæ essentiæ solio præcedit, quòd illa transire non possit in diuinam substantiam & maiestatem, sempérque intra naturæ metas creatæ permaneat. Qui exponunt Patrẽ hoc dicto filiũ sibi prætulisse, séque veluti ad filij sinistrã collocasse, quemadmodũ in humanis ad dexteram collocamus præstantiorem & honoratiorem, vel certè eum, quem in honore nobis præferre volumus, non aduertunt hanc propositionem, *Christus est maior Patre*, nullo sensu vmquam concessam fuisse. Nam ratione diuinitatis Christus Patri tantùm dicitur æqualis, ratione humanitatis minor. In eo nihil est tertium, cuius ratione maior censeatur, nisi fortassis functio, quòd omnia administret. Atqui hoc habet à, vel sub Patre, concessu beneplacitóque Patris. Sed nec Patrũm quisquam sic locutus est, vel etiam sinistram in diuina hac sessione constituit. Non enim ibi sinistra debet intelligi, vbi nulla est inæqualitas. Sed nec ideò Pater ad sinistram filij sedet, quia filium habet sibi à dextera residentem, cùm non sit filio minor Pater, quia coæqualem sibi habet filium. Quare infrà [a] à dextris quoque filij constituitur. *Dominus* (inquit) *à dextris tuis* (ô fili.) Quod Athanasius de Spiritu sancto exposuit.

Pater præcellit Christi humanitate.

Christus in nullo sensu Patre maior dici potest.

a *Vers. 7.*

3 *Donec ponam inimicos.* i. ad diem iudicij. Etiam donec pedibus tuis subiiciam cunctos tuos hostes, etiam vsque ad consummationem sæculi, quo tempore omnia tibi plenè subiiciam [b] Heb. עַד *Had*, Emphaticè solet sumi pro יֶעֱד *Vehad. Etiam donec*, & continuitatem significare, siue consecutionem, non exceptionem, vel exclusionem futuri temporis. Ei enim minimè opponitur. q. d. Regna mecum etiam donec inimicos tuos tuis supponam pedibus. Etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum & contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuæque libidini subiiciam: Diabolo, morte, impiis, peccatis funditùs euersis & extirpatis.

b *1. Corint. 15. vers. 25.*

A extirpatis. Nempè inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus & turbas Satanæ, ac ministrorũ eius regna. Nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Obserua ergo hac particula & similibus, Scripturam, atque adeò linguam Hebraicam affirmare, quod in dubitationem posset incidere, vt [a] *Oculi nostri defixi in Dominum, donec misereatur nostri*, id est, etiam donec misereatur, siue antequàm misereatur, nempè tempore difficili & alieno: & [b] *Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*, etiam vsque ad consummationẽ sæculi, ante quam multa in contrarium videntur posse

B contingere. Denique *Donec, vsque ad*, & similes particulæ in hac lingua continent Emphasim, vnde & aliquãdo expressum habent ע *Vau*, Latinè, *Etiam donec, etiam vsque ad, prinsquam. Ponam*, efficiam, reddam, *Inimicos tuos*, visibiles & inuisibiles. Principes, Gentiles, Iudæos, qui nolunt vt regnes, imperia aduersum te & tuum regnum insurgentia [c]. *Scabellum*, subsellium. Metaphora, ad extrẽmam & turpissimam subiectionẽ. Aliter enim Christo subiicientur, quàm pij & electi, nempè coacta, violenta, acerba, seruili & ferrea conditione, non dulci, amica, filiali.

C 4 *Virgam virtutis tuæ emittet.* Sceptrum potentiæ tuæ: potentiam tuam regiam, sceptrum tuum potentissimũ, & fortissimum (ferreum d) in omnem terram emittet ex Sion, & è Iudæa (non ex Arabia, &c.) Illic regnum tuum incipiet, indéque ad reliquas orbis partes manabit [e]. Sic appellat regnum & imperium Christi [f], vel Euangelium Dei virtutem, siue crucis prædicationẽ [g]. *Emittet*, extra mittet in terras & Gentes. q.d. non regnabis in Iudæa solùm, sed extendet Deus tuam potentiã & imperium vsque ad extremos terræ fines. *In medio inimicorum tuorum*, inter inimicos tuos, velint, nolint:

D inter Iudæos, Paganos, Turcas, hæreticos, vel inuitos. Inter eos enim regnum Christi, id est, Ecclesia radices egit, quantumuis retinerentur, hodiéque perseuerat, quantumuis repugnent.

5 *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Tecum principatus (ἀρχὴ hîc hoc significat, vt apud Basilium [h], & Euthymium, non principium, id est, Patrem, qui est principium, & origo filij, etsi Latini ferè reclament) tecum inquam, regnum, & imperium (erit) in die hoc roboris & poten

a *Psal. 122. v. 2.*

b *Matt. 28. v. vlt.*

c *Consule 1. Cor. 15.*

d *Psal. 2. ver. 9.*

e *Gal. 4. v. 26* *Esa. 2. ver. 3.* *Mich. 4. ve. 2.*

f *Psal. 44. v. 7.*

g *Rom. 1. ver. 16.* *Regnũ Christi inter ipsius hostes viget.*

h *Hom. 10. Hexaem.*

& potentiæ tuæ cum splendoribus sanctitatum, cum sacratissima maiestate, gloria, splẽdore. Obtinebis principatum hoc die, quo tua potestas emicabit, splendidissimum sanctitate, sanctissimum splendore, gloria & veneratione plenissimum. Sic Tertullianus [a] vbi tradidit Principio significari originem, *Possum* (inquit) *Principium aliter interpretari non ab re tamen. Nam & in Graco principij vocabulum, quod est ἀρχὴ, non tantum ordinationum, sed & potestatiuum capit principatu. Vnde & ἄρχοντες dicuntur principes, & magistratus* &c. Pictura est elegans Regis sacra maiestate pleni. Per hunc autem diem virtutis intelligit primum aduentum, vel potius tempus, quo post mortem cœpit per resurrectionem glorioßissimè regnare, & habere *gentes hereditatem suam, & possessionem suam terminos terræ* [b]. Vt enim semel passus fuerat ex infirmitate, ita tunc regnare cœpit ex virtute Dei, iudex constitutus viuorum & mortuorum, & caput omnis principatus ac dominationis, ad dexteram Patris sedens. Theotoritus tamen de secundo aduentu interpretatur, quo veniet cum Angelis magnificè. *Tecum* עִמְּךָ *Himmechá*, tecum, apud te. Sic lego per Hiric cum Sept. Nam Masoretæ legentes עִמָּךְ *Hammechá* per Pathah, sententiam obscurant. Sic enim legunt עִמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ *Hammecha nedabah beioa helecha beadre kodesh.* t. *Populus tuus voluntates* (erit) *die quo potentiam & copias conficies ad inimicos oppugnandos cum splendoribus sanctitatis*, id est, Populus tuus tibi obediet voluntariè, te sponte ad hoc bellum sequetur magna voluntate & propensione, tibi eo tempore spontaneas & liberales oblationes offeret, cum summa obseruatione & reuerentia, vel etiam sanctitate נְדָבָה *Nedabah* & spontaneam voluntatem significat, & principatum, vnde נְדִיבִים *Nedibim* principes, quæ significatio loco magis quadrat vt præter Sept. docet R. Selomo Hataiá. *Virtutis dominatus* potestatis, roboris, exercitus. Hebraicè חֵיל *Haul.* q. d. tẽpore regni tui potẽtissimi. *In splendoribus*, cum splendoribus & pulchritudinibus, cum magnifico splendore, & immẽsa gloria sanctitatis, id est, tua, qui es sanctissimus. R. Selomo, propter splẽdores & claritates sanctitatis tuæ, merito tuæ splendidæ sanctitatis. *Sanctorum*, neutri generis, rerum sanctarum, sanctitatum. Sic sacram maiestatem

A

B

C

D

a *Aduersus Hermog.*

b *Psa. 2. v. 8.*

Lectio cõmunis defenditur.

A ſtatem dicimus. Alij referunt ad populi ſanctitatem. q. d. cùm omni ſanctitate ad te venient, ſéque ſubiicient. *Ex vtero.* Septuaginta hîc dumtaxat ſequuti ſunt ſenſum ad illuminandum myſterium diuinitatis Chriſti, & æternę eius generationis, idque fidiſſimè, & Propheticè, non quòd aliter legerint, quam nunc habeat veritas Hebraica. Nam his Hebraicis מרחם משחר לך טל ילדתך *Merchè miſchar lecha tal ialduthecha. i. Ex vtero, ab aurora tibi (eſt) ros adoleſcentiæ tuæ.* hæc noſtra

B planè reſpondent, *Ex vtero ante Luciferum* (ſtellam Auroræ) *genui te.* Ros enim Metaphoricè, vt docet R. Selomo, deſignat ſuauitatem, hilaritatem, dulcedinem, & hac metaphora vtuntur, vt nos floris, quando dicimus aliquem eſſe in flore ætatis. Eſt ergo ſenſus facilis & perſpicuus. *Ex vtero* (meo, è mea ſubſtantia) *ab aurora,* ab auroræ ortu, quàdo ſcilicet auroræ ſtella, quam Luciferum appellamus, producta eſt, tibi eſt ros adoleſcentiæ tuæ, tu eras ex vtero meo & mea ſubſtantia, in rore adoleſcentiæ ab ipſo Luciferi ortu. Tu iam eras in flore iuuentutis, vel in ſuauitate & dulcedine

Aeterna filij generatio à Dauide deſcripta, à 70. explicata.

C adoleſcentiæ. Tu iam *me oblectabas* [a], cùm producerem auroram, *ludebas coram me omni tempore.* Tu denique iam eras natus mea magna voluptate. Si Chriſtus erat in flore adoleſcentiæ, in vigore, & ſuauitate iuuentutis, quando ſtellæ procreatæ ſunt, ergo erat iam genitus. Quis non igitur cernit has propoſitiones eſſe æquipollentes. *Ex vtero, ab aurora tibi ros adoleſcentiæ tuæ,* & *Ex vtero ante Luciferũ genui te,* ad illud Michææ b repræſentandum, *Et egreſſus eius à diebus æternitatis.* Miror noſtros Gnoſticos à Rabbinis toto hoc Pſalmo cęcutientibus faſcinatos, hæc non vidiſſe, vt proinde in-

a *Prou. 8. v. 30.*

b *Michæa 5. v. 2.*

D terpretationum varia portenta huc conueherent. Epiphanius hoc videtur odoratus, dum contra Paulum Samoſatenum [c] hunc locum vendicat à corruptelis impiorum diuinitati Chriſti aduerſantiũ, ac docet Aquilæ verſionem, *A vulua, ab aurora oriente, ſiue apparente tibi ros pueritiæ tuæ,* nihil ſonare diuerſum. Quinetiam R. Selomo è Thalmudicis neſcio quid innuit de generatione facili, & incorrupta, vt cùm per feneſtram diebus conuiuij fructus proiiciuntur. Alioqui hîc Rabbini, & noſtri Iudaizantes peregrinantur, quòd careant Spiritu ſancto, per quem Septuaginta, & fideles in viam diriguntur. *Vterus* ergo Dei Metaphoricè eſt ſubſtãtia,

c *Pſal. 203.*

quoniã ex vtero homines gignunt,& ea,quæ gignũtur, eandem habent naturã,quã & genitores: vel fœcũditas naturalis, quæ in Patre tanta eſt,& tam efficax, vt abſque cõiuge, & abſq; fluxu & diminutione de ſua ipſius ſubſtantia potuerit gignere Filium, non modò ſibi ſpecie ſimilem, verùm etiam vnum, conſubſtantialem, vnius eiuſdémque ad numerum ſubſtantiæ. *Luciferum*, ſolem, fontem lucis intelligit. Euthymius, Angelicas naturas & ſydera, id eſt, tam ſpiritualem quàm corporalem creaturam. Auguſtinus, Epiphanius, primum Angelum, & alij. Malo ego è fonte, ſtellam auroræ, ſtellam, quæcumque tandem illa ſit, quæ Solis ortum antecedat, vt iuxta illud [a]: *Lucifer, qui mane oriebaris.* Alioqui propriè Cicero ſtellam Veneris Luciferum Latinè dici, Græcè φώσφορον ait. *Nam intra nouemdecim menſes, Venus deſcribens circulum circa ſolem, ſex menſibus præit, tumq; Lucifer dicitur, ſex ſequitur, tumque Heſperus, reliquis latus eius cingens vix apparet, oppreſſa ipſius lumine & radijs.* Quemadmodum autem per *Ex vtero*, diuinam generationem & identitatem ſubſtantiæ ſignificarunt, ſic per *ante Luciferum*, æternitatem diuinæ illius generationis. Non quòd Pater genuerit Filium ante ſolem, vel Luciferum tantùm, & non ab omni æternitate, ſed quòd Luciferus ſit ſymbolum durationis temporariæ & ſæculorum. q. d. ante ipſa ſæcula. Non alienè etiam aliqui de temporaria Chriſti natiuitate. Ex vtero (Virginis, non è ſemine humano, non è viri lumbis) ante luciferum (manè ſummo) genui te, vt ſuprà [b]: vel *Ante luciferum*, ante omnem creaturam, ante mundi conſtitutionem, per prædeſtinationem æternam. Quaſi Pater priùs cogitarit de edendo in lucem corpoream filio, quàm de reliquis rebus procreandis.

Deus Filium quomodo genuerit.

a *Eſa.14.ver.12.*

b *Pſal.2.v.7.*

6 *Iurauit Dominus & non pœnitebit*, certò & immutabiliter conſtituit. Secunda pars Pfalmi de Chriſti ſingulari ſacerdotio. Ex eo ſumitur Metaphora, quòd apud nos per iuſiurandum fœdera mutua confirmentur & ſanciantur. Non obſtantibus perſecutionibus, & bellis inimicorũ tuorũc ùm iureiurãdo promiſit, & ſtatuit te non ſolùm futurum rẽgẽ, verùm etiam ſacerdotem magnum, & ſacrificaturum in æternum per tuos miniſtros & ſacerdotes ſecundum puriſſimum ordinem & ritum Melchiſedec. *Non pœnitebit*, non mutabit ſententiam

Chriſtus ſacerdos quis & quantus.

A sententiam, vt in Aaronico, cui antiquato æternum & Euangelicum substituit, statuit irreuocabiliter, dicendo sup. *Tu es,* [a] &c. Tu es Sacerdos ad meum numen & maiestatem placandam. Tu is es, per quem perpetuò reconciliabor, quantumuis iratus humano generi. Tu me semper placabis corporis tui hostia, per te ipsum in cœlo, per ministros in terra, sub panis & vini specie semper litaturus, secundum similitudinem Melchisedec, huius incruentæ oblationis figuram exhibentis. Hoc iuro solenniter & irreuocabiliter. Tua sacrificia, tuæ preces, tua vota mihi perpetuò erunt accepta. Sic

B auctoritas Christi in sacerdotio ad Deum nobis placandum & conciliandũ, magna consolatione stabilitur, & efficax in perpetuum fore cùm iureiurando promittitur. Scriptura enim iuramentum Dei appellat, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, inquit Damascenus [b]. *In æternum.* Etiam inter medias persecutiones & bella, tibi alius non succedet [c]. *Secundum ordinem*, id est, secundum

C morem, ritum, & similitudinem, interprete Apostolo [d]. κατὰ τὴν ὁμοιότητα. Hebraïcè עַל דִּבְרָתִי *hal dibrathi*, secundum negotium Melchisedec. Gallicè, *selon la chose de Melchisedec*, secundum ea quæ pertinent ad Melchisedec [e]. Melchisedec primò fuit Sacerdos Altissimi, offerens panem & vinum, incruentum sacrificium, inter Chananæos & Hebræos, cáque communicaturis solenniter dispensans. Secundò benedicens vtríque populo ante legem datam, próque eis interpellans, seorsum Abraham & posteris eius. Tertiò ab eis decimas accipiens. Quartò Rex Salem pacis & iustitiæ. Quintò sine patre, sine matre, sine cognita genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, sacris literis, aut etiam aliis expressum. Iuxta hunc ritum Christus

D Pontifex assiduè pro nobis è Iudæis & Gentibus collectis, apud Patrem in cœlis interpellat, se sub panis & vini speciebus incruentè Deo offert (immò & indè exorsus est suum sacerdotium, Theodoritus) & fidelibus distribuit, in terris benedictionem vtrique populo affert, gratiam videlicet Dei, & peccatorum remissionem, regnat in Ecclesia, vera Salem, siue Hierusalem, iustè & pacificè. In terris natus sine patre, in cœlis sine matre, æternus à parte principii & finis, cuius generatio est ineffabilis & incomprehensa. Denique verus

[a] *Hebr. 5. v. 6. 7. & 6. v. 20. & 7. v. 17. 18. 21.*

[b] *Iuramentum Dei quid.*

[b] *Lib. 1. Orth. cap. 11.*

[c] *Heb. 5. v. 10. & 7. v. 21. 22. & 10. ver. 12. 13. &c.*

[d] *Heb. 7. v. 15.*

[e] *Gen. 14. v. 18. 19.*

Christus qua ratione sit Sacerdos secundum ordinem Melchisedec.

Rex, & verus Sacerdos, cui nullus in eius locum succedat. Vt verus Rex, legibus & armis salutem, & pacem suorum aduersus hostes visibiles & inuisibiles tuetur & conseruat. Vt verus Sacerdos, salutari religione, & diuinarum rerum notitia populum imbuit, illius peccata donis & sacrificiis iugibus expiat, Deum pro salute ipsorum continenter deprecatur. Denique collatio Melchisedec & Christi sumitur à nomine, genere, loco, conditione, ritu sacrificandi. Nam etsi Paulus non aperte enunciet in typum Eucharistiæ Melchisedec obtulisse panem & vinum, tamen in eo præcipuè positam fuisse vim huius sacerdotij veteres omnes, etiam Rabbini, docuerunt, vt Clemens Alexandrinus [a], Augustinus [b]. Cur autem Paulus vix tetigerit, Hieronymus explicat [c]: *Ne Iudæi*, inquit, *infidelibus tantum proderet Sacramentum*. & Paulus ipse d: *De quo* (Melchisedec) *nobis grandis sermo, & inexplicabilis ad docendum, quoniam imbecilli facti estis ad audiendum*, &c. Quod consilium secuti sunt veteres, cum verba ad populum occurrerent præsentibus Catechumenis, vel Paganis, de hoc mysterio, vt Origenes [e], & Chrysostomus [f], Theodoritus [g], Augustinus ipse h: *Norunt fideles, qui mysterijs initiati sunt, intelligunt quæ dicuntur*, &c. Sozomenus i, tentur ipsi omnes panem & vinum Melchisedec fuisse mystica, nec pertinuisse ad simplex conuiuium. Hæc obiter contra Gnosticos, qui hoc non sacerdotale sacrificium, & typum oblationis Christi inchoatæ opinantur, sed simplex xenium, vel epulum regium hospiti Abrahamo exhibitum. *Sacerdos.* Frustrà hîc recentes Iudæi כהן *Cohen*, non Sacerdotem interpretantur, sed Principem. Nam, vt vel docet eorum Abben Ezra [k] per totam Scripturam sonat משרת *Mesharcth*, ministrum Dei.

Cur Paulus non meminerit sacrificij Melchisedec facti in typum Eucharistiæ.

a *Strom.*
b *contra aduers. lib. 1.*
c *ad Euagr.*
d *Heb. 5. v. 11.*
e *homil. 9. in Leuit. & 13.*
f *in Orat. de ἴσασι δὲ οἱ μεμυημένοι, & λέγω.*
g *in Polymorpho.*
h *in Psal. 21.*
i *lib. 2. histor. cap. 9.*
k *Psal. 98. qui ipsorũ est 99. vers. 6.*

7 *Dominus à dextris tuis.* Poëticè vsque ad finem describit victorias Dei de Gentibus, & hostibus Christi. Dominus Pater, ô Christe, assidet tuo lateri ad te iuuandum & roborandum, & regnum tuum stabiliendum: tibi pugnabit, ne dubites de ipsius promissionibus iureiurando confirmatis. Tertia pars Psalmi, de Christi iudicatu. Hinc Theodoritus refert ad diem extremi iudicij: sed nihil video causæ, cùm primo etiam aduentu

A aduentu per Constantinum, & alios labefactarit Reges, vel conuerterit. *Dominus* אדני *Adonai?* non Tetragrammaton hîc. Vnde aliqui Christum interpretantur, non Patrem. Quasi verò nõ æquè Filio Tetragrammaton competat ac Patri. Rectè autem Pater intelligitur dexter Filio, & à dextris Filij: quoniam dextra alio modo hîc, quàm suprà sumitur. Hîc pro præsentia, ope, auxilio, vt suprà, & in Actis [a]: *Dominus à dextris meis est, ne commouear*, & iterum b: *Astitit a dextris pauperis.* Illic pro potioribus bonis. *A dextris tuis.* A dextris *esse*, significat opitulari, adesse, succurrere, protegere. Dominus, ô Christe, est auxiliator tuus. *Sedere*, autem *à dextris*, vt initio Psalmi loquebatur, frui potioribus, & præcipuis bonis, siue regnare maxima, & proxima potentia [c]. *Dominus* ergo hîc enunciat Patrem, qui à dextris Filij ideo esse dicitur, quia Filio in propinquo & præsto adest, ac copiosè opitulatur. Athanasius alicubi de Spiritu sancto interpretatur, alicubi de Patre, vt cùm extremo secundæ orationis contra Arianos Patrem dextrum quoque esse ait sedenti ad dexteram Filio, id est, Patrem esse in Filio, quod alter insit in altero. At de Filio Augustinus: *Dominus*, inquit, *dixerat sede à dextris meis. Nunc Dominus à dextris eius, quasi mutarint sedes. An forte potius ad ipsum Dominum, qui iuranit sermo directus est, Dominus (ô Pater) à dextris tuis*, q.d. O tu Domine, qui iurasti, & dixisti: *Tu es Sacerdos in æternum*, ipse inquam Sacerdos in æternum, de quo iurasti, est Dominus à dextris tuis, quia eidem Domino dixisti, sede à dextris meis. Item Prosper in huius loci explicatione: *Ad ipsum*, inquit, *Dominum, qui dixit Domino sede à dextris meis, Prophetæ sermo directus est. Ipse*, inquit, *Domine cui iurasti: Tu es Sacerdos, in æternum, Dominus à dextris tuis, qui conquassauit in die iræ suæ Reges*, &c. Sed simplicius de Patre eo sensu, quem posui, vt continuetur Apostrophe ad Filium. *Confregit* Hebraïcè מחץ *machets*, id est, transfixit, propriè sunt autem per Prolepsim præterita pro futuris. *Reges.* Tyrannos, hostes tuos. Sic lapis excisus de monte suis manibus confregit omnia regna terrarum d, regna videlicet Idolorum, Dæmoniorum, tyrannorum, &c. tribuitur Christo, quod hîc Patri, quoniam vnius eiusdémque substantiæ Pater & Filius, atque vnum vterque.

Filio æquè ac Patri competit nomen יהוה

a *Psal. 15. v. 8. & Act. 2. v. 33.*

b *Psal. 108. v. 31.*

c *Vers. 2.*

d *Dan. 2. v. 45.*

Pater & Filius vnius, & eiusdem substantiæ.

8 *Iudicabit in nationibus implebit*, vlciſcetur, ſupplicia A
ſumet Dominus Pater de Gentibus tuum principatum
detrectantibus, iudicia in eis exercebit, eas tibi ſubiget.
Hæc quidem, Athanaſius, Auguſtinus, Proſper, vt pro-
xima tribuunt Chriſto, Iudicabit Dominus Chriſtus
nationes, implebit ruinas, &c. Nam Pater iudicium
a *Ioā. 5. v. 22.* omne Filio dedit [a], & in Symbolo, *à dextris Patris ven-*
b *ad finē lib.* *turus eſt iudicatum viuos & mortuos.* Verùm vt Cyrillus
2. *de ſide ad* docetb, non ideò magis expers iudicandi factus eſt Pa-
Reginas. ter, quòd Chriſtus ab eo illam poteſtatem acceperit,
cùm vnius eiuſdē poteſtatis & ſubſtantiæ, atque vnum B
vterque ſit. Adde non hîc agi de iudicio viuorum &
mortuorum vltimo, ſed vltione impiorum ſeſe in viuis
opponentium Euangelio. *Implebit ruinas*, πλήσει, ca-
dauera, & ſtrages perficiet. Implere hîc ſignificat per-
ficere, multiplicare. Sicque ſæpe Verbum מלא *malé*
c *Exod. 21.* ſumi tradit R. Moſe Nahmanides [c]. Edet magnas rui-
nas, implebit omnia cadaueribus. Alij, valles per Eclip-
ſim. Implebit valles (cadaueribus.) Deſignatur perpe-
tuò grauiſſima ſtrages & vltio. *Capita.* Hebraïcè ראש
rhos, id eſt, caput per Synecdochen numeri. Vt enim
reſtringatur ad Satanam, caput, & principem peccati,
vel Tyrannum aliquem, nihil video neceſſarium, cùm C
cæteros præterea contriuerit Dæmonas per orbem cul-
tos, & præcipua orbis imperia, donec reliqua Chriſto
aduerſantia penitus aboleat. *In terra multorum*, popu-
lorum. Hinc Hebraïcè על ארץ רבה *hal erets rabba*,
ſuper terra multa. Quibus verbis indicari putant exci-
dium Romani imperij, alij Saracenorum & Turcarum:
& fortaſſe rectiùs. Nam רבה *Rabba*, præter *Multam*,
vrbs primaria erat Ammonitarum, qui erant Arabes.
Chald. *Magnorum, qui multis imperant, & amplè.* Eſt au-
d *2. Reg. 10.* tem alluſio ad victorias Dauidis de Ammonitis d. D
& 12. v. 28. 9 *De torrente in via.* Dicendo ſup. per Mimeſim linguæ
29. familiarem, cuiuſmodi multas iam notauimus [e]. Mul-
e *Pſal. 2. 90.* tas cruces & ærumnas in vita hauſit meus Chriſtus. De
&c. torrente afflictionis & malorum in via bibit, calicem
paſſionis hauſit, propterea exaltabit caput ſuum. Via
vitæ, curriculū & tranſitus. Potus, participatio. Torrens,
ſymbolum calamitatum multarum & ingentium, vt
f *Pſ. 123. v. 4.* infrà f. *Torrentem pertranſiuit anima noſtra*: vt ſit ſen-
ſus, In vita multarum calamitatum erit particeps, &

propter

A propter hanc humilitatem exaltabitur, & ascendens in cœlum glorificabitur, sedebítque à dextris Dei. Hunc locum sic & videtur interpretari Apostolus [a]: *Humiliauit semetipsum vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit eum: &c. Propter passionem mortis, gloria & honore coronatum est* b. Quod veteres omnes amplectuntur, vt Arnobius, Augustinus, & Euthymius. Alij cruor tantus, quasi torrens, per vias emanabit, vt de eo bibere Dominus transeundo, & victoriam persequendo possit, vt apud Mosem: *Non accubabit* (victor populus) *donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat* [c]. Alij etiam aliter, sed prima interpretatio est simplicissima, linguæ & sententiæ Psalmi appositissima, & Apostolicæ simillima.

a *Phil. 2. v. 8.*

b *Heb. 2. v. 9.*

B

c *Num. 23. v. 24.*

C

ARGVMENTVM.

Dominum laudat, quitot beneficia in Ecclesiam contulerit.

1 Hallelu-ja. CX. Hebr. III.

COnfitébor tibi Dómine in toto corde meo: in concílio iustórum & congregatióne.

2 Magna ópera Dómini: exquisíta in omnes voluntátes eius.

3 Conféssio & magnificéntia opus eius: & iustítia eius manet in sæculum sæculi.

D 4 Memóriam fecit mirabílium suórum, miséricors & miserátor Dóminus: escam dedit timéntibus se.

5 Memor erit in sæculum testamênti sui: virtútem óperum suórum annunciábit pópulo suo.

6 Vt det illis hæreditátem géntium: ópera mánuum eius, véritas & iudícium.

7 Fidélia ómnia mandâta eius, confirmâta in sæculum sæculi: facta in veritâte & æquitâte. A

8 Redemptiônem misit Dóminus pópulo suo: mandâuit in ætêrnum testamêntũ suum.

9 Sanctum, & terríbile nomen eius: inítium sapiéntiæ timor Dómini.

10 Intellêctus bonus ómnibus faciéntibus eum: laudátio eius manet in sæculum sæculi. B

---

1 *Alleluiah.* Apparet הַלְלוּ-יָהּ *Hallelu-jah*, potius esse inscriptionem & titulum Psalmi, quàm principium, quoniam artificio acrostico constat, vt singula hemistichia singulas ex ordine Alphabeti literas præferant. Iam hoc artificium siue acrostichis incipit in sequente voce אוֹדֶה *ode confitebor* Quod excellentiam argumenti indicare docent Rabbini, Hallelu-ja inscribitur, vt & sequentes aliquot, in quibus est cohortatio ad lætitiam & laudationem Dei. *In consilio.* סוֹד *Sod*, secretum propriè. Quare rectiùs per *S* quàm *C*, vt opponatur congregationi. q.d. tam in occulto & secretiore loco, quàm palàm, & publicè celebrabo te, cùm propter conscientiam, tum ob proximorum ædificationem. C

2 *Magna opera Domini.* Ratio à Dei potentia & magnitudine. *Exquisita*, quæsita, inuestigata. *In omnes. In* pro *intra.* Magna & incomprehensa sunt opera Domini, tam naturæ, quàm gratiæ, quorum ratio exquiritur intra Domini voluntates, id est, quorum ratio pendet è Dei voluntate. Sunt magna & incomprehẽsa, quoniam vult. Tota ratio facti est voluntas facientis. Periphrasis operum creationis, prouidentiæ, redemptionis, conseruationis, quæ nihil aliud sint, quàm opera exquisita in omnes voluntates ipsius: dum non sese alligat creaturis, sed omnia facit, quæ vult etiam repugnante natura, pro salute hominum. Sic enim conseruauit Israëlitas in deserto, &c. Ali) *in* pro *ad*, vel *iuxta Eius*, Dei, Hebraicè חֲפָצֵיהֶם *hebetschem.* id est, *voluntates eorũ*, operũ Dei eodem sensu, & propius, *Eorum*, id est, Dei vnius & trini, vt supra D

Operum Dei incomprehẽsibilitas vnde sit.

S. Trinitatis mentio in Hebr.

A vt suprà [a] *Aequitatem vidit vultus eius* Hebraicè eorum, id est, Dei qui vnus est & trinus. Mysteriũ Sanctissimæ Trinitatis Gentibus occultabant Septuag. ne viderentur annuere polytheitis. Rabbini ferè, etiam si notatio reclamet, malunt חפציהם *haptsehem*, esse participium, vel adiectiuum, exquisita omnibus volentibus ea, vel, ab omnibus cupientibus ea (opera Domini.) Quicumque ea cupiunt, illa seruantur & contemplantur. Anonymus quidem substantiuè, sed alio sensu. *Exquisita ad omnes voluntates eorum*, id est, vsus & necessitates hominum.

[a] *Psal. 110. v. 2.*

B 3 *Confessio & magnificentia operis eius*. laus, laudis, & confessionis materia, Metonymia. Opus eius est celebre, magnificum, & dignum confessione, laude, magnificentia: vel per Auxesin, maximè confitendum & magnificandum est opus eius. הדר *hôd*, pro gloria & majestate, nihil magni addit ad hanc sententiam. *Iustitia eius*, id est, virtus, bonitas, misericordia, qua iustus est; iustè agit, iustificat, &c. nullo corrumpitur, minuitur, atteritur tempore. Iustitia in hac lingua omnem virtutem complectitur. Aliis, iudicium, iuris tributio. Est semper iustus, & quauis ætate. In perpetuum improbos punit, probos iuuat, ac defendit. Sic Euthymius refert ad eorum solatium, qui iniuriis afficiuntur. Idem enuntiatur de iustitia hominis pij sequenti Psalmo, sic illic iustitia virtutem moralem, eiúsve fructum significat: vide Abben Ezram. *In seculum seculi*; periphrasis æternitatis in fonte לעד *laad, in æternitatem.*

C

4 *Memoriam fecit mirabilium suorum*, reliquit in suo verbo, & sacramentis. Hanc memoriam mirabilium referunt ad miracula in Ægypto edita, dum eos potenter eduxit. Quasi descendat ab admirandis Dei operibus toto mundo exhibitis, ad Synagogę propria. *Esiam.* Manna Hebræi intelligunt, tu Eucharistiam, in qua est Mnemosynon mirabilium Dei: primùm, quoniam in ea ipsius omnia pro salute humani generis mirabilia reuocantur in memoriam vsque in sæculum 6. Deinde quoniam in ea sunt multa miracula, corpus Christi sub tantilla panis specie, accidentia sine subsistantia, vnum corpus in multis locis, &c. Denique quoniam diuinorum beneficiorum est compendium & epitome, hęmę illorum, quæ nobis ipse vel per sese in creatione, reb

D

Eucharistia memoria mirabilium Dei & eur.

[b] *Luc. 22. v. 19. 1 Cor. 11. vers. 24.*

per assumptam humanam carnem in recreatione, siue redemptione præstitit. Aliqui necessarium victũ interpretantur, quem tribuit piis largiter, vt suprà [a]. *Nihil deest timentibus eum.* Vox טרף *Tereph*, prædam etiam significat: vt loquatur de victo Satana, & spoliis eius distributis, vt de externo hoste poëticè. Alioquin enim hæc pugna est spiritualis. A

a *Psalm. 33. vers. 10.*

5 *Memor erit in sæculum testamenti sui*, fœderis & promissionum de rebus temporalibus & spiritualibus, terra Chanaan & Christo, donisque Christi, patribus factarum. *Virtutem*, vim, fortitudinem operum suorum, siue opera suæ potentiæ & fortitudinis diuinæ reuelabit ac manifestabit. De miraculis, quibus declarauit vim & potestatem suam. B

6 *Vt det illis hæreditatem gentium*, terram Chanaam, vel potius orbem terrarum [b]. Nam tacita est vaticinatio de conuersione gentium, & earum per Apostolos ad Christũ subactione. *Veritas & iudicium*, opera manuum eius sunt verissima & iustissima. In veritate & iudicio fiunt, dum congrua administrandi norma cuncta dispensat. Chrysostomus, veritatem sumit pro misericordia. q.d. Dei opera misericordia & iustitia plena sunt, & vtrumque Deus cum altero temperat. C

b *Psa. 2. v. 8.*

7 *Fidelia omnia mandata eius*, fida, & sine fuco, certam vim habentia. *Confirmata*, certa & fixa in æternum. Mandatis Dei niti possunt homines. Nam sunt immota ac immutabilia, id est, fidelia, & firmata in sæculum sæculi, vt in æternum durent, nec possint vlla ratione conuelli. Ne ergo dubitent de eis implendis. Eorum fructus est perpetuus. Nam etiam in cœlo percipitur. Vel posita in æternum, vt perpetuò seruentur. Sic ad fructum eorum hoc non pertinebit, quo in cœlis perfruemur, verùm ad ipsamet mãdata, quæ in perpetuum seruari vult. *Facta in veritate*, verè, æquè, & iustè data, lata, posita. Citra aliquam sunt iniustitiã. Nihil mandat iniquum & iustum, alienum à ratione & æquitate. D

8 *Redemptionem misit Dominus populo suo*, ex Ægypto, vel potiùs è morte, peccato, Sathana, inferno, vt à Synagoga ad Ecclesiam accedat. *Mandauit*, fecit in æternum testamentum suum. Mandare in Deo est facere, vt suprà [c]. *Qui mandas salutes Iacob.* Cõdit testamentũ numquam rescindendum: sanxit suum fœdus de gratia, & libera

c *Psa. 43. v. 5.*

A liberatione per Christum in perpetuum. Vult vt semper seruetur, nec cum alio mutetur. Nam promissa, præcepta, & sacramenta, quibus tribus constat nouum Testamentum, sunt perpetua, & irreuocabilia.

9 *Sanctum & terribile nomen eius*, admirabile, venerandum, terroris plenum, ad cuius mentionem trepidare, & commoueri debeamus. *Initium*. Isagoge, introductio ad sapientiam est timor Domini. Primum enim præceptum diuinæ legis & sapientię est timere Dominum; ac abstinere propter ipsum à peccato [a]. Aliqui, caput, summa perfectio sapientiæ est Domini timor. Quicquid

B summatim habetur de sapientia ad timorem Domini refertur [b]. Domini metus est maxima sapientia, ac præcipuum sapientiæ gradum obtinet. Vt illud Sapientis [c]. *Initium dulcoris habet fructus apis*, id est, Mel summum habet & perfectum dulcorem, summum & supremum apicem dulcedinis.

10 *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, timorem Domini. Vnde in Græco non ἀυτὸν sed αὐτοῖς legendum. Hebraicè עשיהם *hosthehem*. 1. *facientibus ea*, mandata scilicet; sed quia antecedens erat remotius, nempè

C vers. 7. seruierunt perspicuitati. Intellectus sanus, & integer, sanum iudicium, & sincerum est his, qui se exercent in timore Domini, & mandatis eius exequendis. Deus eos non sinit à salutari religione auerti, & seduci per Pseudoprophetas & hæreticos. Aliqui non de dono intellectus, sed virtute morali, id est, prudentia. q.d. bene prudentes sunt, valdéque intelligentes, qui mandata Dei exequuntur: vt contrà stulti, qui despiciunt [d]. *Eius*,

r Domini. תהלה *Tehilla*, enim non quamlibet laudationem sonat, sed diuinam, id est, hymnum, nec hominibus competit, vt infrà [e] annotabimus. Dominus est

D perpetuo laudabilis. In perpetuum celebrabitur. Eius laus numquam delebitur. Qui ad hominem probum referunt, discedunt à fontis proprietate.

a *Deut. 6. ve. 14. & 10. vers. 12.*

b *Iob 28. v. 28.*

c *Eccles. 11. vers. 3.*

d *Prou. 1. v. 7.*

e *Psal. 148. vers. 14.*

ARGVMENTVM.

Religiosos & beneficos esse beatos, peccatores peritturos.

Hallelu-jah reuersionis Aggæi & Zachariæ. A

CXI. Hebr. 112.

BEâtus vir, qui timet Dóminum: in mandâtis eius volet nimis.

2 Potens in terra erit sémen eius: generátio rectórum benedicêtur.

3 Glória,& diuítiæ in domo eius: & iustítia eius manet in sæculum sæculi.

4 Exórtum est in ténebris lúmen rectis: B misericors,& miserátor,& iustus.

5 Iucúndus homo, qui miserétur, & cómmodat, dispónit sermónes suos in iudício: quia in ætérnum non commouébitur.

6 In memória ætérna erit iustus: ab auditióne mala non timébit.

7 Parátum cor eius speráre in Dómino: confirmátum est cor eius, non commouébitur, donec despíciat inimícos suos. C

8 Dispérsit, dedit paupéribus, iustítia eius manet in sæculum sæculi: cornu eius exaltábitur in glória.

9 Peccátor vidébit, & irascétur, déntibus suis fremet & tabéscet: desidérium peccatórum períbit. D

Est etiam Alphabetarius. Huius enim dimidij versus in Hebræo, ordine literarum incipiunt. Ad inscriptionem, in qua simpliciter legitur הַלְלוּ-יָהּ *Halelu-jah*, si tamen sit inscriptio, non initium Psalmi, addiderunt, *Reuersionis Aggæi & Zachariæ*, vt docerent veritatem huius Psalmi apparuisse in reditu è captiuitate Babylonica, quando Aggæus & Zacharias[a], Zorobabelé princípem, & Iosué Pontificem excitabant ad restaurationem templi, vrbis, pietatis, & legum diuinarũ. Quin & summa

a Esdræ 5. v. 1. 2.

A summa ac argumentum Prophetiarum ipsorum est hoc, quod hoc Psalmo comprehenditur, reuerentes Domini beatos fore, & beneficētiā Domini per Christum experturos, cæteros perituros.

1 *Beatus vir qui timet Dominum.* Omnis generis bonis fœlicitabitur, animi, corporis, fortunæ, gratiæ, & gloriæ. Nam ista omnia præmia sigillatim persequitur: vt intelligamus quærentibus regnum Dei cætera adiici [a]. *In mandatis*, Asyntheton. (Et) *in mandatis eius volet* Hebraicè חפץ *Hepheth*... ea desiderabit, propriè se mirè delectabit mandatorum Dei obseruatione: ea perficere expetet vehementer. In eis sibi placet, vt ea opere compleat. q.d. Beatus est, qui timet Dominum, simul & mandata eius expetit perficere, qui simul est pius, & virtutis studiosus [b]. Non tam rectè sine Asyntheto, vt primus beatitudinis gradus sit, Qui timet Dominum est beatus. Nam primum habet animū pium, & mandatorum Dei studiosum, Deinde potens in terra, &c. *Nimir*, valde, mira animi alacritate. a *Mat. 6. v. 33.* *1. Tim. 4. v. 8.* B b *Psa. 1. v. 1.*

2 *Potens in terra erit semen eius.* Primus ergo timoris Domini, & studij mandatorum eius fructus. *Generatio* דור *dor* ætas, seculum. Secundus, Recti beant suum seculum, nec tantum sibi, verum etiam alijs fœlicitatem afferūt. Proborum sæculum fortunabitur, & fœlix erit: homines sæculo proborum, ætate, quæ rectis abundabit, beneficentiam Dei experientur, & sentient, eorum gratia atque merito. Tanta est probitatis fœlicitas, vt illa à viro probo in alios, vel corruptos redundet. Contrà cùm sæculum est corruptū nimia impiorum abundantia, væ hominibus illius ætatis. Pauci hunc locum intelligunt, quoniam putant generationem hîc significare sobolem, liberos, genus, contra vim & vsum vocis דור *Dór*. Aliud est דור *Dór* id est, sinà, aliud הלרה *Toledá*, id est, γένεσις, quorum vtrumque Latinè *generatio* redditur. Secundus fructus. C D

3 *Gloria & diuitiæ in domo eius,* חון *hō*, abūdantia, opes, potentia. Tertius fructus. *Manet in sæculum*, in futuro sæculo perstat. Kimhi iustitia & virtus eius perpetua est. Migrantem enim è corpore in cœlum sequitur. Nam in fonte citra Periphrasin est לעד *lehad.* i. stat in æternitatem. Atque hinc vrget immortalitatem animarum Abben Ezra [c]. Idem iustitiæ Dei tribuebat superiore *Animorū immortalitas.* c *Decalogo.*

a *Vers. 3.* Psalmo [a], sed alia notione. Rabbini aliam etiam interpretationem afferunt. Iustitia eius manet ipsi, & posteris eius in multa sæcula: iuxta illud b *custodiens misericordiam in millia.* Quartus fructus. Incommodè aliqui ad actiones & affectus iustitiæ. Iustè egit perpetuò, nemini iniuriam faciens, id est, iustè agere solet, vt c, *Omnis qui natus est ex Deo, non facit peccatum,* id est, non solet, peccare. A

b *Exo. 20. v. 6.*

c *1. Ioa. 3. v. 9.*

4 *Exortum est in tenebris.* Quintus fructus. *In tenebris,* in rebus aduersis lumen rectis exoritur, nempè per Appositionem: *Misericors, miserator, & iustus Deus,* qui has tenebras dissipet & discutiat. In calamitatibus consolationem sentiunt Dei sibi propitij. Deus autem hîc apellatur *lumen* Metonymicè, quia luminis, id est, gloriæ, prosperitatis, & bonorum omnium est auctor & largitor. Alij per tenebras, non calamitates accipiunt, sed ignorationem, & cæcitatem mentis, quam Deus discutit, vt timentes ipsum videant credenda, speranda, exequenda. Kimhi hunc locum peruertit, dum vel vltimum hemystichium in datiuo interpretatur, *Misericordi videlicet miseratori & iusto,* homini scilicet: vel *lumen* in accusatiuo. *Oriri fecit in tenebris lumen rectis Deus misericors & clemens & iustus.* Nam verbum זרח *Zarah* in Kal est neutrum. Alij subaudiunt Præpos. *E,* (E) misericorde, miseratore, & iusto (Deo.) Quæ Dei epithera sic distinguunt aliqui, vt misericors respiciat essentiam & naturam, Miserator, effectus. Nam non solùm in se est clemens, sed etiã clementiã ostendit, & re præstat. B C

5 *Iucundus homo qui miseretur & commodat.* Secunda Psalmi pars de beneficentiæ beatitudine. *Iucundus,* benè & iucundè habet. Beatus est ille homo, qui, &c. Hysterologia, qui miseretur, & commodat (Est) iucundus homo, bonus & beatus: iucunditatem, lætitiam & beatitudinem consequetur. χρηστὸς, commodus, vtilis, bonus: qui liberalis est, sibi vtilis & fœlix. טוב *thob* idem quod אשרי *asheri* initio Psalmi, vt passim apud Chaldæos. Et sic Rabbini ferè intelligunt. Est enim altera pars Psalmi de beneficis & liberalibus. *Qui miseretur.* Sic participium חונן *honen* miserens, est resoluendum, vel subaudiendum relatiuum אשר *asher, qui,* è R. Selomo: contra istos qui prætermittunt relatiuum, bonus vir miseretur, vt à Septuaginta dumtaxat dissentiant, D

sententiam

A sententiam alienam confingentes. *Et cõmodat.* וּמַלְוֶה *vmaluch* mutuat propriè, (& qui) dat mutuò. Beatus est, qui miseretur pauperum, & benignè facit indigentibus opera, pecunia, verbo, & consilio. Nã misereri ad opus, Commodare ad pecuniam & bona. Quod sequitur, ad verba & consilia refertur. *Disponit sermones.* Asyntheton. (Et qui) disponit, οἰκονομεῖ, rectè dispensat, Beatus est etiam qui moderatur, cum iudicio loquitur, & consulit alteri, nihil temerè, multo minus pernicioſè effundit: qui quicquid ait, verùm, rectum, & consulenti fructuosum, &

B salutare est, aut saltem citra cuiusque contumeliam. Sic & R. Abraham. At, quod institutio est aptius, Kimhi in Rad. & Symmachus, quoniam דבר *Danar* est transcendens, & pro re vsurpatur: *Iucundus siue beatus est, qui dispensat* (inquiunt) *res suas cum iudicio.* Liberaliter quidem egentibus largitur de suis rebus & opibus, sed adhibet iudicium in dando & prudentiam. R. Selomo, qui desideria sua dispensat, sibi aliquid detrahens, & prodigalitatem, luxumque fugiens, vt pau-

C peribus largiatur. *In iudicio*, cum iudicio. *In*, pro *cum*. Iudicium autem hîc non declarat ius, iustitiam, æquitatem, sed vsum rectum facultatis iudicandi, & prudentiam. *Quia in æternum.* Hæc ratio fauet nostræ interpretationi. Ideò enim (inquit) est iucũdus, siue beatus, quia in æternum non commouebitur, numquam euertetur sua fœlicitate, in perpetuum durabit status ipsius, opes, valetudo, & æterna erit eius memoria apud Dominũ. *In æternum non*, id est, numquam. Numquam deiicietur de suarum rerum statu, vel mentis. Numquam succumbet tentationibus. Tempore aduerso Deus ei aderit,

D saltem quantum ad animi constantiam & fidei stabilitatẽ. q.d. Infracto erit animo in rebus omnibus aduersis, Deo præsente & propitio vt alibi [a]. *Cũ ipso sum in tribulatione.* R. Selomo. *Non semper.* Non destruetur in perpetuum, si cadat in res aduersas, vt fit, emerget, neque illis obruetur. Quod ferè in idem cadit.

a *Psal. 90. v. 15.*

6 *In memoria æterna*, apud Deum & homines. *Iustus*, beneficus, elemosynarius vt suprà [b]. Ex quo iustitiam, eleemosynam vocat infrà [c]. Secundus fructus beneficentiæ. *Ab auditione mala*, rumore malo, nuncio timorem incutiente, rei malæ & aduersæ auditu non terrebitur. Constans erit in vtraque fortuna, nec à Deo deseretur.

b *Psal. 30. v. 27.*

c *Vers. 8.*

a *1.Reg. 2.v. 24.* retur. Auditionem appellant rumorem, vt alibi [a]. Vbi nos famam. Tertius. A

7 *Paratum cor eius.* Quartus fructus. *Paratum*, in rebus aduersis & calamitosis. *non commouebitur* non timebit Hebraicè לֹא יִירָא *Lo yra.* 1. firmum cor eius, & constans, vt non timeat (aduersarios) donec videat in inimicis suis (vltionem scilicet & vindictam) donec cernat hostium interitum & supplicia. Chald. *Donec videat redemptionem a tribulantibus se.* Per hostes Dæmonas Euthymius intelligit, *Confirmatum*, suffultum (à Deo.) A Deo hæc beneficis, & piis erit magnanimitas & constantia. *Donec.* Non exclusio designatur, sed mera consecutio. Nam non est conturbandus cùm eo peruenerit, sed numquam commouebitur, prætereáque sequetur, vt etiã inimicos despiciat. Recurre ad supradicta b. B

b *Psl. 109.v.3.*

8 *Dispersit dedit pauperibus.* Libenter & liberaliter tribuit pecunias suas egentibus, omnibus prodesse studet, larga veluti manu, vt qui semen spargit [c]. *Iustitia.* Ad eleemosynã restringit Euthymius, nempe ad iustitiã, quæ ex misericordia consequitur [d]. Fructus eleemosynæ manet, in perpetuum. Ego in genere. Virtutis eius meritum erit perpetuum. Vnde repetitur hoc hemystichium è vers. 3. ad maiorem confirmationem Psalmo superiore [e]. C

c *2.Cor.9.v.6.*

d *Dan.4.v.24*

e *Vers. 3.*

8 *In saculum saculi.* Periphrasis poëtica æternitatis. *Cornu*, dignitas, prosperitas, robur & potentia. *In gloria*, cum gloria. *In*, vt suprà f pro *cum.* Alij de gloria æterna. Quintus fructus.

f *Vers.5.*

9 *Peccator videbit.* fœlicitatem & gloriam iusti in vtroque sæculo, indéque ira & inuidia rumpetur & consumetur [g]. *Desiderium*, vota, optata, bona, quæ sibi cupiũt desiderant, vel cupiditas delendi iustos extinguetur. Antithesis, cum inuidorum pictura.

g *Sap.5.v.3.4*

Impiis contraria euenient. D

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Deum laudandum, qui excelsus ima curet.

Halelu-jah. CXII. Hebr. 113.

Audâte púeri Dóminum : laudâte nomen Dómini.

2 Sit nomen Dómini benedîctum: ex hoc nunc, & vsque in sæculum.

B

3 A solis ortu vsque ad occâsum : laudábile nomen Dómini.

4 Excêlsus super omnes gentes Dóminus: & super cælos glória eius.

5 Quis sicut Dóminus Deus noster qui in altis hábitat: & humília réspicit in cœlo, & in terra.

C

6 Súscitans à terra ínopem : & de stércore érigens páuperem.

7 Vt cóllocet eum cum princípibus : cum princípibus pópuli sui.

8 Qui habitâre facit stérilem in domo: matrem filiôrum lætântem.

Halelu-jah. Halelu-jah in Hebræo Masoretarum non tam est inscriptio, quàm initium Psalmi. Itaque iuxta eos sic esset vertendum. *Laudate Dominum* (inquam) *pueri Dominum.*

D

1 *Pueri*, παῖδες, & Latinè pueri etiam, seruos significant, non tantùm iuuenes. O serui cultores Domini, Dominum celebrate. Hebraicè עבדי יהוה *Habde Adonai.* r. Serui Domini. Sed Dominum in accusatiuo verterunt, quòd intelligerent יהוה *Adonai* esse repetendum, vel putarent ritu Syriaco & poëtico Syntacticũ pro absoluto poni. עבוי *Hobde* pro עבדים *Habdim. Dominum*, Christum, qui est Dominus. Vnde inscriptio est Halelu-jah.

2 *Sit*

2 *Sit nomen Domini benedictum,* collaudatum vt fœlix. A
Fœlix habeatur, commendetur, sanctificetur, celebretur laudibus eius maiestas & gloria, vt beata in omnem æternitatem. Nomen Dei in se quidem, & per se est benedictum, & fœlix, sed in nobis quoque, & per nos benedicitur, vtque fœlix glorificatur, quando eius maiestatem agnoscimus, & prædicamus. *Ex hoc nunc.* Emphaticè ad exprimendum Græcum articulum, ἀπὸ τοῦ νῦν.

3 *A solis ortu vsque ad occasum*, per orbem totum celebre (est) nomen Dei, propter ipsius effecta. Nam habitatio terræ sumitur secundum lineam æquatoris ab B
ortu in occasum. *Laudabile,* laudatum, celebratum (est) propriè. Vaticinium de gentiũ conuersione, vt proinde Kimhi conferat cum illo Malachiæ [a]. *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Qui sunt limites regni Christi. Prima ratio, cur Deus sit celebrandus. Alias continuat sequentibus verbis ad finem vsque. Nonnulli repetunt (*sit*) per Zeugma, tam hîc, quàm sequenti versu, vt hortetur ad laudandum Deum. *Laudabile* (sit.) *Excelsus* (sit) &c.

a *Mal. 1. v. 11.*

4 *Excelsus super omnes gentes Dominus.* Altera ratio. *Super,* apud omnes gentes: vt idem dicat per Epexegesin. C
Apud eas extollitur, agnoscitur magnus, & supremus, inuocatur. Aliqui non appositè, supra, plusquàm. q.d. Est excelsior cunctis gentibus, superat laudes cunctarum gentium, eas omnes excellit. *Super cælos,* apud cœlos, in cœlis gloria eius est. Ibi enim Angeli gloriam Dei vsurpant, & extollunt, Chrysostomus. Alij, Et gloria eius est cœlis superior. Nam ne quidem ab Angelis cœlestibus plenè comprehenditur.

5 *Quis sicut Dominus Deus.* Quis est Domino Deo nostro D
conferẽdus, qui in altis cœlis habitat? Hoc enim significat. Qui eleuat habitare siue habitationẽ (suam.) Vel, qui eleuat (se) ad sedendum. Qui sedet, præsidet, vel quiescit in alto. Qui habitaculum habet eleuatum supra res omnes, etiam superas & cœlestes: *& humilia respicit,* & tamen curat, exaudit, agnoscit. Hebraicè המשפילי לראות *Hammashpili liroth. 1.* & humiliat videre: vel, humiliat (se) ad videndum. Quamuis sit tam altus, tamen non dedignatur se demittere ad humilia, id est, inferiora hæc omnia, tamen se demittit, vt
videat

A videat humillima, & tenuissima quæque in cœlo, & in terris, q. d. Nihil est in vniuerso, tam exiguum & humile, quò non se dimittat prouidentia eius. Dignatur sua prouidentia ima, & minutissima quæque, siue in cœlis, siue in terris. Nam etiam in cœlis quædam sunt humilia & abiecta, si comparentur cum Angelis, & creaturis præstantioribus. Attingit duos effectus prouidentiæ, intueri res humanas & physicas, & eas disponere ad suos quosque fines. Etiam si prouidentia apud Latinos tantùm dicat prænotionẽ, siue præuisionem. Chald. *Dei prouidentia attingit omnia.*

B *Qui similis Deo nostro, qui se exaltat, vt sedeat, qui se humiliat, vt respiciat in cœlo & in terra?* Aliqui minus arctè, *humiles*, in Masculino interpretantur. In cœlo & terram respicit benevolentia, beneficiisque prosequitur Angelos & homines humiles, omnia de ipso, nihil de se sentientes. Alij per Antithesin. Nunc se extollit ad iudicanda alta, nunc se dimittit ad humilia vindicanda & defendenda contra potentiores. Item, nunc se extollit, & subducit è rebus humanis per patientiam & dissimulationem, nunc se dimittit ad eas iudicandas & puniendas. Cùm non punit, sed dissimulat, & patiens est, vi-

C detur se in altum recipere, cùm punit, descendere [a]. *In cœlo*, vt olim humiles Angelos respexit eos in bono confirmans, ne possent vmquàm peccare, & à gratia sua excidere, & in fœlicitate stabiliens, ne possent vmquam esse miseri, ac à gloria & beatitate decuti, cùm contrà superbos & inflatos Spiritus de cœlo in sempiternam infœlicitatem deiecerit. a *Gen. 11. v. 5.*

6 *Suscitans à terra inopem.* Exemplis duobus declarat superiorem propositionem. Apponit autem ea dumtaxat, quæ homines putant impossibilia, aut certè difficillima, secundum illud b: *Haud facilè emergunt, quorum*

D *virtutibus obstat Res angusta domi. Suscitans*, eleuans propriè è loco humili erigens, faciens surgere, extollens. Prouidentiam docet, non fortunam dominari in rebus humanis, & naturæ cursu. *De stercore*, è fimo, ex infimo loco, & abiectissima fortuna, & conditione, vt Danielem, Ioseph [c], Dauid [d]. Immutat Deus rerum humanarum statum & rationem. b *Iuuen.* *Prouidentia dominatur nõ fortuna.* c *Psal. 104. v. 19. 20.* d *Ps. 77. v. 71.*

7 *Vt collocet eum cum Principibus.* De se rege creato nimis arctè quidam loqui existimant, vnde illud, *vt collocet*, interpretantur, *vt sedere faciat* Regem inter duode-

cim Principes tribuũ illi assidentes. Sic.n.Græcè sonat. Nã Phylarchi, siue Principes tribuũ astabant lateribus Regis,& cũ eo sedẽtes partim cõsilia inibãt, partim ius reddebãt. Quin etiã cũ Rege se obligabant,si quid esset iureiurando publico sanciendum [a]. Quò allusit Christus, dicens [b]: *Sedebitis & vos super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel.* Nempè Apostolos tãquam Phylarchos duodecim,tribus duodecim Israeliticas iudicaturos, sed præstat versũ suæ latitudini permittere. *Sui.* sibi sacrati, vel à se creati. Reciprocè ad Deum, vt sedere faciat eum cum Principibus, qui regant populum suum sanctum, & fidelem. Alij ad pauperem, vt collocet eum cum Principibus nationis suæ, & gentis, suorum popularium,non exterorum. Pauperem eleuat, non modò vt fungatur præcipuis honoribus & magistratibus apud exteros, vt Ioseph [c] apud Aegyptios,verùm etiam, quod maius est, & honorificentius, apud suos, vt Dauidem. Alioqui *nemo Propheta in sua patria* [d], &c.

8 *Qui habitare facit sterilem in domo,* eam quæ domi suæ est sterilis, & sine filiis, facit fœcundam matrem liberorum, quibus gaudeat, vt Annam Samuelis. Saram, Rachel. Rebeccam, Elizabeth. Nam *Matrem* Accusatiuus est transitionis, de quo suprà [e], quasi in matrem. Alij malunt esse Asyntheton, vt domus significet familiam [f], ac diuidatur sententia. (Et) *matrem filiorũ* (facit) lætam (ob numerum & bonam indolem liberorum.) Habitare facit sterilem in familia. Facit, vt quæ antea erat sterilis, & filiorum orbitate mœrebat, familiam filiósque habeat. Et præterea,vt mater familiæ sit læta, proléque gaudeat, dando ei filios dulces, obedientes, virtutis studiosos. Nec desunt, qui putent esse Antithesin, vt *sterilem* regatur à parte posteriore Infinitiui,q.d. facit sterilem, & fœcundam. Vt mysticè sterilem Ecclesiam fœcundat, Synagoga sterili facta [g]. Denique immutat rerum Physicarum,& naturalium cursum in suorum gratiam.

[a] *Ios.19.v.51. 3.Par.28.v.8. 3.Reg.3.v.1.*
[b] *Matth. 19. v.28.*
[c] *Gen.40.v.4.*
[d] *Luc.4. ver. 24. Ioan.4.v. 44.*
[e] *Ps.2.v.8.*
[f] *Exo.1.v.21.*
[g] *Esa.54.v.1. Gal.4.v.27.*

A B C D

ARGV

ARGVMENTVM.

Recolit Dei miracula, Israelem de Aegypto educentis. Deinde eum precatur, vt suam gloriam asserat, quòd cæterarum Gentium Dij, simulachra sint vana. Ipsè verò sit omnis generis piorum præsidium. Apud Hebræos in duos scinditur.

Halelu-ja. CXIII. Hebr. 114.

B N éxitu Israel de Aegypto: domus Iacob de pópulo bárbaro.

2 Facta est Iudæa sanctificátio eius: Israel potestas eius.

3 Mare vidit, & fugit: Iordânis conuêrsus est retrôrsum.

4 Montes exultauêrunt, vt aríetes: & colles, sicut agni óuium.

C 5 Quid est tibi mare, quòd fugîsti, & tu Iordânis, quia conuêrsus es retrôrsum?

6 Montes exultâstis sicut aríetes: & colles sicut agni óuium?

7 A fácie Dómini mota est terra: à fácie Dei Iacob.

8 Qui conuêrtit petram in stagna aquârum: & rupem in fontes aquârum.

D *Hebr. 115.*

9 Non nobis Dómine, non nobis: sed nómini tuo da glóriam.

10 Super misericórdia tua, & veritâte tua: nequândo dicant Gentes, vbi est Deus eôrum?

11 Deus autem noster in cœlo: ómnia quæcûmque vóluit, fecit.

12 Simulâchra géntium argêntum,& aurum: A
ópera mánuum hóminum.
13 Os habent, & non loquêntur : óculos habent,& non vidêbunt.
14 Aures habent, & non aúdient : nares habent,& non odorâbunt.
15 Manus habent, & non palpâbunt, pedes habent, & non ambulâbunt : non clamâbunt in gútture ſuo. B
16 Símiles illis fiant, qui faciunt ea: & omnes,qui confîdunt in eis.
17 Domus Iſrael ſperâuit in Dómino: adiûtor eórum, & protêctor eórum eſt.
18 Domus Aaron ſperâuit in Dómino : adiûtor eórum, & protêctor eórum eſt.
19 Qui timent Dóminum, ſperauêrunt in Dómino: adiûtor eórum, & protêctor eó- C
rum eſt.
20 Dóminus memor fuit noſtri : & benedîxit nobis.
21 Benedîxit dómui Iſrael : benedîxit dómui Aâron.
22 Benedîxit ómnibus, qui timent Dóminum : pusîllis cum maióribus.
23 Adiíciat Dóminus ſuper vos : ſuper vos, D
& ſuper fílios veſtros.
24 Benedîcti vos à Dómino : qui fecit cœlum & terram.
25 Cœlum cœli Dómino: terram autem dedit fíliis hóminum.
26 Non mórtui laudâbunt te Dómine : neque omnes, qui deſcêndunt in infêrnum.
27 Sed nos, qui víuimus, benedícimus Dómino: ex hoc nunc,& vſque in ſæculum.

Hale

A *Halelu-jah.* Halelu-jah iuxta Masoretas ad superiorem Psalmum pertinet, eumque claudit, iuxta Septua. ad hunc, adeò vt eum inchoent. Nempè quia est de rebus lætis, id est, de Dei beneficiis.

1 *In exitu Israel de Aegypto, domus.* (&) domus, per Asyntheton. *οἴκου* genitiui casus, vt & *Israel*: Idem dicit in vtroque hemystichio. Israel enim, & domus Iacob Israelitæ sunt, & Iacobæi. *Barbaro,* impio, sæuo, inhumano: vel peregrinæ, & alienæ linguæ, qualis barbarus [a]. a *1.Cor.14.v.11.*

B Aegyptios esse barbaros scribit R. Selomo, quia lingua sancta non loquuntur [b], etiam si Herodotus [c] narrat ipsos se nolle dici barbaros, sed potiùs cæteras nationes. Sic Græci olim Barbaros vocabant, quotquot non vtebantur lingua Græca, nisi quòd tandem ab ea appellatione Romanos exemerint. Hebraïcè לועז *loez* rectè Græci, Chaldæus, & Hieronymus hic barbarum interpretantur. Nam Iudæi etiam hoc nomine Italos appellant. *Vocamus*, inquit Elias in Tisbi; *Iudæos, qui in Italia* לועזים *loazim simpliciter.* Congruunt Plauto; qui Næuium Poëtam Latinum barbarum vocat, & Ioseph Bem Gorion [d], *qui post Ianum*, inquit, *regnauit Latinus, qui illustrauit linguam barbaram. Vnde & ab eo lingua barbara appellata fuit Latina.* Inde hanc appellationem extendunt ad linguas quaslibet vernaculas. Nam apud eos בלעז *belaaz* significat barbarè, vernaculè, nempè Germanicè, Hispanicè, Gallicè, Africè, Persicè, &c. secundum linguam & gentem, de qua est Rabbinus, qui scribit, & loquitur. b *Psal.80.v.6.* c *lib.2.*

C 2 *Facta est Iudæa.* Iudæorum gens, Iudaïca natio. Iudæam, pro Iuda dixerunt, ne quis solam tribum Iuda significatam existimaret. Tunc autè in exitu præcipuè D Deus Iudæos, siue Israëlitas sibi consecrauit, & elegit in populum, què carissimũ præ cæteris Gẽtibus haberet, & suo sancto numine & prouidentia regeret, vnde dicit [e]: d *lib.1.c.31.*

Mea est, inquit, *omnis terra* (natura & creationis iure) *at vos nunc si me audieritis; eritis mihi regnum sacerdotale, gens sancta, peculiũ de cũctis populis.* Ergo *sanctificatio eius*, sancta eius possessio, hæreditas, in qua ipse sanctificaretur, & quâ sanctificaret. *Et Israel potestas eius*, siue dominium, in quo ipse peculiariter regnaret, & dominaretur per fidè, e *1.Pet.2.v.9: Exo.19.v.5.6:*

adoptionem, legem, benedictionem, beneficentiam: A
cùm antea Ecclesia non esset alligata certæ familiæ. Nam Iob, Melchisedec, Eliphaz, Baldad, Elihu, Arabes, Lot, Balaam, Nachor, Mesopotamij, ad eam pertinebāt, vt & reliquiæ piorum, qui ex omnibus Gentibus, & populis, Noë, & filiorum eius sanctam institutionem retinuerant. Alij interpretantur quantùm ad manifestationem & ostensionem: quasi in exitu demonstratus fuerit esse dominium & sanctificatio Dei è miraculis, & noua conseruatione. Eò vsque enim mixtus fuerat inter Idololatras, veluti Gens non sancta, aut populus B
non electus. Res aliquando dicitur fieri, quando manifestatur [a]. Adde, Pios quando separātur ab impiis sanctificari, & sanctum Domino effici, qui inter impios vix potetant non esse prophani, vt proinde semper in fidelibus regnis pernicioſa fuerit sectarum diuersitas atque confusio. Alij *Iuda* (sic enim in fonte legitur) non de toto populo, sed de vna tribu Iuda explanāt, vt diuersum in vtroque hemystichio enuncietur, quemadmodū vocabula sunt diuersa, quòd secto mari rubro, cæteris ingredi cunctantibus. nec Mosem & Aaronem sequentibus, tribus Iuda cōfidenter ingressa sit, primáque Deum C
sanctificauerit, sicque veluti peculium Domini prima effecta videatur. Adde respici ad regnum. Familia regia est sanctificatio eius, sibi eam ille sanctificauit, vt ex ea educeret semen sanctum Christū. q.d. tam Iuda, quàm reliquæ tribus sunt ditio Domini, sed priuatim Iuda, propter regni & fidei prærogatiuam. *Eius*, Domini, scilicet. Relatiuū sine Antecedēte, ad intellectū, vt suprà [b].

a *Rom. 1. v. 3.*

In regnis fidelibus pernicioſa sectarū diuersitas.

b *Psalm. 80. vers. 1.*

3 *Mare vidit & fugit.* Prosopopœiæ duæ. Omnia aduentu Dei præter naturæ ordinem commota sunt. *Mare vidit*, hoc scilicet. i. Israelem esse sanctificationem, & dominationem Dei. *& fugit.* i. se secuit in duodecim D
partes siue vias ex Epiphanio [c] & Rabbinis [d] retrocedendo, & in se fugiendo, séque in arctum contrahēdo, vt solent pauentes, per sex totos dies vel octo. Nam latitudo maris rubri in loco transitus dicitur esse 20. alias 15. milliarium Germanicorum, & 60. Gallicarum leucarum, alias 45. ex descriptionibus Ptolomæi, & aliorum. Itaque aliquot dies in transitu consumendi fuerunt, quantumuis Israëlitæ accelerarint, nisi per modum miraculi, quod hîc sanè videtur constituendum,

c *Hæresi 64.*
d *In Psalm. 136.*

quoniam

A quoniam Hebræi omnes putant è mari exiisse die septimo Paschæ, siue exitus, qui esset vigesimus primus Nisan, iam verò sex diebus è Rameseé, vnde decimo quarto eiusdem mensis mouerant, peruenerunt ad Mare rubrum [a]. Oportuit igitur nocte septimi transisse. Nam mane illic submersi Ægyptij eiecti memorantur in littus, in quo erant Israëlitæ. Sic aqua liquida, vbi sensit Deum præsentem subitò, instar murorum stetit conglobata & pauens. Alij subaudiunt, præsentiã Domini, siue Dominum (vidit mare.) vt supra [b], *Viderunt te aquæ Deus.* Alij, populum Angelo & Mose stipatum.

B *Conuersus*, reuolutus est in suos fontes [c]. *Retrorsum*, in sua principia, vel in sua anteriora, reliqua eius parte in mare mortuum dilabi solita stante, expectantéque alterius refluxum, vt vna in mare illud sese infunderent.

4 *Montes exultauerunt.* In tristem partem, vt infra [d]. Extra locum suum saltitarunt præ metu & reuerentia: exilierunt, cùm transiret populus per desertum. Tertia poëtica Prosopopœia de Sinæ, & vicinorum montium conquassatione, cùm Deus eo descenderet [e] ad legem ferendam, & per deserta deduceret populum. Illi moti sunt, & tremuerunt ad Dei præsentiam, Deum præsentem reuerebantur, eum veluti sentiebant, vt proinde

C nihil nocerent populo, feras non laxarent, æstu & cæteris solitudinum incommodis non infestarent, sed ei reuerentiam exhiberent. Alij in lætam hyperbolen. Obmaris & Iordanis exiccationem tam stupendam vicini montes tripudiarunt, partim admirantes prodigium, partim gratulantes populo, de quo loco audiendus R. Isaac [f]. *Exultauerunt*, inquit, id est, *saltarunt per quemdam terræmotum. vt arietes. Non enim est Metaphora, quemadmodum sine figura præcessit. Mare vidit & fugit.* q. d. *vti verè Mare rubrum fugit, & cessit locum Israelitis, sic verè montes commoti sunt. Vnde dixerunt Magistri nostri, montem*

D *Sinai se vertisse & curuasse super eos instar Tinæ.*

5 *Quid est tibi mare?* Apostrophe per interrogationem ad mare, Iordanem & montes: simul & Prosopopœia poëtica, qua inanimatis sensum tribuit. Ex qua intelligitur, vt verè mare & Iordanis se secuerunt retrocedendo, ita verè, & citra tropum montes ac colles trepidasse & saltitasse. Quod certè de consequente eos per solitudines petra ad literam verum liquet [g].

[a] *Exodi 14. vers. 2.*

[b] *Psalm. 76. vers. 17.*

[c] *Ios. 3. vers. 16.*

[d] *Vers. 6.*

[e] *Exod. 19. v. 19. 20. &c.*

[f] *Gen. 19.*

[g] *1. Cor. 10. ver. 4.*

6 *Montes exultastis sicut arietes*, quid vobis, διὰ τὸ τοιοῦ. Nam interrogatio continuatur. Quid vobis montes, cur colles arietum & agnorum ritu exiluistis? præ pauore tantæ Dei maiestatis. Alij, vt & in præcedentibus omnibus, præ gaudio præsentiæ Dei & populi eius: quòd eius gloria illustrarentur. Quod aliqui ad descensum Domini super Sinai referunt, cum quodam terræmotu. Alij ad scopulos torrentis Arnon, qui vt transiret Israel, salierunt in torrentem [a]. Alij ad scopulos Iordanis. Alij ad vndarum cumulos, & agglomerationes instar montium eleuatos. Tu ad genus. A

a *Numer. 21. ver. 15.*

7 *A facie Domini mota est*, Interrogationi per subiectionem respondet. *A facie Domini*, à præsentia. i. ad faciem & præsentiam Domini venientis in montem Sinai ad legem ferendam, & adoptandum populum Iacob mota est terra. Hæc omnia facta sunt propter Dei præsentiam & conspectum, & quia ibi apparuit Deus. Deus Iacob istorum omnium causa fuit & auctor, qui contraria potest, vt sequenti versu docet. In Hebræo Prosopopœia est magis Poëtica. מלפני אדון הלי אהו *melipne Adon hali arets.* 1. *A facie Domini torqueri* (contigit) *terram*, ducta metaphora à mulieribus suâ tormina patientibus. חולי *huli*, enim est inf. cum paragoge Iod: vel si sit affixum, Meum torqueri quasi terra respondeat. Meum torqueri, meum contremiscere, fit propter Domini præsentiam. Torqueor (inquit terra) contremisco ad Dei conspectum, & præsentem maiestatem. Incommodiùs aliqui in Imperatiuo. Torqueare. q.d. Cùm videas, ô terra montes concuti, contremisce. *A facie*, hoc loco plus est quàm *propter*. Itaque Augustinus præsentiam Dei interpretatur. Clemens autem Alexandrinus b. Æschylum tradit, hunc versum sic paraphrasi expressisse: τρομεῖ δ' ὄρη καὶ γαῖα, καὶ πλούσιος βύθος ἁλὸς ἁλμάσσης, &c. *tremunt montes, & terra, & ingens profundum maris.* B C

b *Lib. 5. Strò.*

8 *Qui convertit petram in stagna aquarum*, qui tanta est potestate, vt contraria possit, & contra terũ naturã. Rupes enim est durissima, & siccissima, aqua mollissima, & humidissima, & tamen effecit, vt è caute & silice aquæ magna copia effunderẽtur & manarent, & petra durissima ferro cædi nescia stagnaret aquis, ictu virgæ Mosis: Nec elicuit, quasi intra venas lateret aqua, sed vertit D

medium

A medium corporis saxei in fontes, adeo, vt ex eius corpore manarent aquæ, non aliunde, vt fit in aliis fontibus. *Petram*, צור *Tsur*, rupes, rupis fragmentum [a]. *Rupem*. חלמיש *Hallamis*, saxum prædurum. Vnde Sept. ἀκρότομον petra in summa parte secta & præcipua: vel per Antiphrasin, ex Euthymio & Hesychio, quæ in summo vix ferro secari potest. Ex quibus liquet *Convertendi*, verbum hîc sumi propriè, pro commutatione videlicet substantiæ rupis in aquæ substantiam, quasi in eius venis non lateret aqua propter nimiam siccitatem, & sic apertè R. Mose [b]. In priore membro sumi

[a] *Exo. 7. v. 6.*

Transubstantiatio quadã.

B possit impropriè, *convertit*. i. effudit, elicuit, eduxit. Nam צור *Tsur*, videtur minus dura & ficca, sicque conuersio eius fuit, non in aquæ substantiam, sed emissionem, vt petra, quæ priùs aquam non mittebat, vel etiam actu non habebat, iam aquam funderet. Bis enim hoc miraculum contigit in Raphidim [c], & in Cades [d]. *In fontes aquarum*, in puteum salientem & fontanum, in puteum aquarum viuentium. Nam vt prima petra fudit prope Sinai fluuium consequentem Israëlitas vsque ad terminos propè terræ sanctæ, per annos 39. ita secunda in Cades prope Moab fontem dumtaxat,

[b] *Num. 20.*

[c] *Exod. 17. vers. 6.*

[d] *Num. 20. vers. 11.*

C quem proinde Hebræi appellant Puteum Mariæ.

Hebr. 115.

9 *Non nobis Domine non nobis.* In vulgatis Hebræorum exemplaribus hîc nouus Psalmus incipit. Tamen Kimhi iungit, vt Septuag. cum superiore, ac monet in aliquibus. i. emendatis exemplaribus ita continuari: vt intelligas hanc diuersitatem distinguendi, & numerandi, non esse in nostris carpendam. Est enim ἀνεπίχειρητος,

D & carpit infirmitatem idolorũ, ea cum Deo vero conferens, cuius potentiam & maiestatem eleganter extulerat. Adde in aliis, Psalmum alium incipere infrà [e]. *Dominus memor fuit nostri*, etsi prior distinctio in duos tantùm Psalmos Hebræis sit communior. Nostra autem est potior, siue quia veteres, & Kimhi monent in emendatis codicibus ita fieri, siue quia finis versus octaui esset abruptus & imperfectus. *Non nobis*, quos tam honorificè & potenter eduxisti ex Ægypto & populo barbaro, de istis miraculis glorioſis da gloriam,

[e] *Vers. 20.*

Hic psalmus nõ est distinguendus in duos.

sed tibi. Hæc nobis non sint glorioſa, ſed tuo nomini. A
Non propter illa lædemur, ſed tu ô Domine : nempè
propter tuam miſericordiam & fidem. Petit defendi,
& conſeruari propter Dei gloriam, non ſua merita, à
Gentibus impiis & idololatris. *Sed.* בר *chi;* pro בריאם
chim, ſed, verùm, frequens apud Hebræos maximè
Poëtas. Simplex pro compoſito:

10 *Super miſericordia tua, & veritate tua*, propter miſericordiam tuam. (i. liberalitatem) & veritatem. (i. dictorum fidem, qua iuxta promiſſiones factas patribus, nos ex Ægypto eduxiſti) non propter noſtra merita, da tuo nomini gloriam. Nam pendet è ſuperiore. B
Vnde apud Maſoretas verſum claudit. *Nequando dicant*, eodem recidit, *vt quid dicent, vbi eſt Deus eorum*, Iſraëlitarum Deus, cuius potentia & magnitudine gloriantur, cùm nihil poſſit. q. d. Gloriam tuam à Gentium blaſphemiis vindica, & illuſtra.

11 *Deus autem noſter in cælo.* Inſignis locus de comparatione Dei & idolorum. Deus noſter in cælis, & cæleſtibus rebus agit quæcumque vult. Alij poſt Kimhi putant ſententiam eſſe bimembrem, per Aſyntheton.
Deus noſter (eſt) in cælo (&) quæcumque vult facit, C
éſtque omnipotens. *In cælo* In cælo ſupremo, quod tranſgreditur corpora cæleſtia & terreſtria, Auguſtinus. Poſſit referri ad vniuerſam cælorum compagem.

12 *Simulachra gentium.* Antitheſis. Contrà Dij Gentium ſunt ſimulachra ſtupida, nequeuntia liberare, &c.
a *Pſalm. 95. verſ. 5.* ſine ſenſu & intellectu. Illa mirè extenuat, cùm tamen[a] dæmonia eſſe profeſſus ſit. Nempè Idola habebant dæmonem aſſiſtentem, vel inſiſtentem, qui per illa, & intra illa illuderet, vt motorem, non vt formam, id eſt, neque animantem, neque informantem. Ex quo illud D
b *Abac. 2. v. 19.* Abacuk b, *Non eſt ſpiritus in viſceribus eorum.* Nam non erant animata, etſi in eis operaretur dæmon. *Simulachra gentium*, idola, Deorum ſimulachra.

13 *Os habent & non loquentur.* Rem quidem notam, ſed tamen ſalubri remedio admonitionis incũlcat, dicens, Os habent, & non loquuntur, &c. *Hæc enim verba, quò magis aperta ſunt, & populariter vera, eò magis incutiunt ſalubrem pudorem illis, qui talibus ſimulachris diuinum cum timore cultum exhibent, eáque viuentibus ſimilia venerantes,*

adoran

A *adorantésque contuentur, eísque veluti præsentibus preces alligant, victimas immolant, vota persoluunt, ſicque afficiuntur omninò, vt ea ſenſu carentia exiſtimare non audeant. Ne autem arbitrentur iſti hoc ſolum noſtros libros ſonare, quòd huiuſmodi affectus humano cordi ex idolis innaſcitur, apertiſſimè ſcriptum eſt* [a] *quoniam omnes dij Gentiũ dæmonia* [b]. *Vnde non ſolum Apoſtolica diſciplina dicit, cauete à ſimulachris* [c], *ſed etiam nolo vos fieri ſocios dæmoniorum.* Auguſtinus [d] 14. & 15. *Aures habent & non audient.* Carẽt quinque ſenſibus exterioribus, mente, vita, ſiue motu interiore [e]. q. d. In eorum ore, oculis, auribus, naribus, manibus, pedi-

B bus, gutture, nulla eſt poteſtas, nulla vis videndi, audiendi, odorãdi, tangendi, mouendi, loquendi. Hæc quidem habent, ſed Metaphoricè, & per nudam ſimilitudinem, non propriè & actu. Hæc enim propriè ſunt membra organici corporis poteſtate ſenſum habentis. Quare ne in cadauere quidem, vbi ſemel animam ſenſus principium amiſerit, niſi impropriè, reponuntur apud Ariſtotelem [f].

15 *Manus habent & non palpabunt.* In manibus & pedibus nullam vim habent. Nam ſunt tantùm ſimulati & vmbratici, non veri. In membris ineſſe oportet facul-

C tates & vires quaſdam naturales, quarum tamquam ſecundarum cauſarum beneficio anima exerceat in corpore ſuas functiones & munera. q. d. deſtituuntur primùm ſpiritu interiore, ſiue anima vitæ, ſenſus, motus principio, deinde membris, certa vi & facultate diſpoſitis atque affectis.

16 *Similes illis fiant qui faciunt ea.* Idololatræ ſint ſtatuis, ratione & ſenſu carentibus ſimiles: ſint veluti trũci & ſtipites. Vnde & ſolẽt eſſe ſtupidi, parũ ingenioſi, parũ apti ad diſciplinas ſubtiliores, naturaliter corrupti, in his quæ naturaliter cognoſcũtur, &c. *Qui confidunt in*

D *eis.* Per Epexegeſin explicat, in quo ſitũ ſit propriè Idololatriæ peccatũ, nempè in cultu & veneratione idolorum, non in fabrica, in fide, ſpe, caritate, ſacrificiis, ſimilibúſque eodem pertinentibus, non in externa affectione & conſpectu. Quod in Leuitico apertè oſtenditur. Nam vbi in Exod. [g] *Non facies tibi ſculptile, neque vllam ſimilitudinem. Non adorabis ea, neque coles,* in Leuitico habemus [h], *Non facies, vt adores.* לחשתחות *Lehiſhtahauoth.* Vnde Tertullianus [i]. *Similitudinem vetans Deus fieri*

a *Pſa. 95. v. 5.*
b *1. Ioan. 5. v. 21.*
c *1. Cor. 10. 19*
d *q. 3. ad Deo gratias. Epiſt. 49.*
e *Deut. 4. v. 16. 17. Eſa. 44. v. 19. Baruch 6. v. 17. Sap. 15. v. 9. 10.*
f *Lib. 2. de Anim. c. 1. & 2.*
g *Exo. 20. v. 4*
h *Leu. 26. v. 1*
i *Lib. 2. cõtra Marc. onem.*

fieri omnium, quæ in cælo, & in terra & in aquis, ostendit & causas, Idololatriæ scilicet substantiam cohibentes. Subiicit enim, Non adorabitis ea neque seruietis eis. Serpentis autem æneæ effigies posteà præcepta Mosi à Domino, non ad Idololatriæ titulum, pertinebat, sed ad remediandos eos, qui à serpentibus infestabantur: vt taceam de figura remedy, (id est, cruce.) *Sic & Cherubim & Seraphim aurea in arca figuratum exemplum, certè simplex ornamẽtum accommodata suggestui, longè diuersas habendo causas ab Idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinẽ prohibitarum legi refragari, vt, quæ non in eo simulacri statu deprehendantur, ob quem similitudo prohibetur.* Hæc ille patrocinans Ecclesiæ, iam ab eius cunabulis, aduersus istos, qui nesciunt distinguere inter idola, & sacras imagines. A B

Imaginũ cõstructio quæ non vetitâ.

17 *Domus Israel speranit.* Quamobrem cùm tãta sit vanitas & imbecillitas idolorum, tam vanus cultus, & confidentia. *Domus.* (deest in Hebræo, sed sensui confert) *Israel speranit in domino,* non in illis: eóque lubentiùs, qui adiutor, & protector eorum est, siue, vt Hebraicè עזרם ומגנם *Hezram vmagannam, auxilium eorum & clypeus.* Placuit Masoretis בטח non *Batáh* in 3. Præt. Kal. legere, sed בטח *Betáh* in 2. persona Imper. *spera, confide:* etiamsi mox sequatur, *Adiutor eorum,* non tuus; vel vester. An rectiùs, quiuis iudicet: Eodem iudicio deinceps hoc verbum legent in Imperatiuo. C

18 *Domus Aaron speranit.* בטחו *Batehu.* Masoretæ, בטחו *Bithu* Sperate. Aaronis ab Israele distinguit, quia Ecclesia perpetuò distincta fuit in duos status, laicum & clericum, siue populi & cleri.

19 *Qui timent Dominum.* De Gentibus nunc loquitur, vt superioribus duobus versibus de Iudæis. Significat Ecclesiam fuisse colligendam è duobus illis populorum generibus. Alij arctiùs ad Proselytos, qui è Gentibus ad Iudaismum conuertebantur. *Speranerunt.* Masoretæ, *Spèrate,* vt suprà. D

20 *Et benedixit eis,* beneficia & fœlicitates contulit. Hebræa vox est quidem futuri temporis: sed quia præcedentia tempora in hac lingua concipiunt sequentia, rectè Septuag. verterunt per præteritum, vt & versus sequentes [a]. Rabbini ferè retinent futuri significationem, per Ecliptin אשר *asher, qui* Dominus (qui) memor

a 23. & 24.

A mor fuit nostri, benedicet, vel benedicat (per modum Prophetiæ vel precis: vtrumque affert Kimhi) nobis, domui Israel, domui Aarõ, timentibus Dominũ, paruis iuxtà ac magnis. Hîc aliquibus incipit nouus Psalmus, de quo suprà [a].

21 *Benedixit Domui Israel.* Laicis. Politiæ & Reipub. *Domui Aaron*, clero & ordini Ecclesiastico. [a] *Vers. 9.*

22 *Benedixit omnibus qui.* De Gentibus, vt vers. 11. *Pusillis cum maioribus*, citra delectum statuum, ætatum, cõditionum, sexuum, personarum, vniuersis benedixit. Hebræa sunt generalia. i. non modò sunt nomina ætatum, verum etiam statuum, &c. quale illud Pauli [b]. *Vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia in omnibus Christus.* B [b] *Col. 3. v. 11.*

23 *Adjiciat Dominus super vos*, benedictionem sup. vel plura ac maiora beneficia, beneficentiam suam augeat in dies magis ac magis, nósque seruet & posteros nostros, vt perpetuò sit aliqua gens, quæ ipsius numen colat & prædicet. דרך תפלה *Derec Thepillá*, siue per modum optandi & precandi, inquiunt Rabbini. Alij non tam rectè, *Adjiciet*, per modum prædictionis, & נבואה *Nebuá.* C

24 *Benedicti vos à Domino*, estote scilicet, vel sitis, vt Augustinus legit. Nam est precatio. Aliqui non tam aptè, *Vos*, id est, estis; quasi gratulatio sit ad Israelitas de tantis beneficiis. Vtuntur enim Pronominibus, Verborum substantiuorum loco.

25 *Cælum cæli Domino.* Per Prolepsin, generale quod præcessit, in partes diuidit. Fecit cœlum & terram. Cælum quidem Domino, id est, sibi, pro sua sede & domicilio, vtque suam illic gloriam communicet: vel Christo, vt in eo regnet pacatè ad suam dexteram. Terram autem quam daret & assignaret, hominibus, vt in ea regnent, tumultuentur, sua negotia gerant. *Cælum cæli, οὐρανὸς τῦ οὐρανῦ*, cælum intimum & præstantissimũ, id est, æthereum, regio ætherea, ad discrimen aëris, vt de cunctis cæli sydereis hæc enunciẽtur. Vel ex Theodorito *cælum, non quod videtur, sed illud, quod huius est veluti tectum, vti hoc aspectabile nostrum est tectum*, id est, Empyreum, quòd minimè circumscribitur, vti idem explicat, in quo scilicet est thronus gloriæ, κατ' ἐξοχὴν propter D

a *Ps.67.v.37.* pter repetitionem, vt suprà[a]. Qua formula Canticum canticorum, id est, canticum excellentissimum. Supremum cælorũ Empyreũ est, Domino destinatũ in aulam regiam: sibi illud reseruauit in gloriæ suæ palatium, vbi cum Angelis suis inhabitet, & maiestatem suam communicet. Terram verò dedit inhabitandã, & fruẽdam hominibus. Hebraicè שמי שמים *Haschschamaim schamaim. Cælos, Cælos* (inquã fecit) *Domine*, vel, Cœli, Cœli (inquã) Domino (sunt.) quod aliqui per hysterologiam explicãt. Cæli (sunt) cæli Domini, Domini sunt habitatio atque domicilium, eodem sensu. *Domine.* Sibi Kimhi: vel Christo, vt respiciat ad realem personarum diuinarum distinctionem. Est datiuus possessionis. Vnde Latinè *Domini* in Geniti. *Filii hominum*, in vsum filiorum hominum. Est datiuus commodi.

Personæ diuinæ realiter distinguuntur.

26 *Laudabunt te.* De solenni & publica prædicatione & celebratione, quod alibi vocat confiteri. Adiice Domine super nos benedictionem, nec nos interfectoribus dede. Nam mortui, & qui descendunt in infernum, vel sepulchrum (hîc enim est דומה *Dumá*, q. silentiũ, non שאול *Seol*) non te publicè & solenniter celebrabunt, non tuas canent laudes, quibus viuentes ædificẽtur, & excitentur ad te colẽdum, & gratias tuas agnoscendas, *sed nos qui viuimus*, &c. Mortui apud viuos non habent orationem, neque loquuntur. Sic b Kimhi intelligit de impiis, qui verè descendũt in דומה *Dumá*, id est, excisionem, vt ipse exponit, vel silentium (sic etiam nostri Poëtæ Orcum vocant, & silẽtes mortuos) locum silentij infernum, & inferni intimum tabulatum, Gehennam. *Mox etiam lemures animas dixêre silentium.* Nam דמה *Dama* silere & excindi, vide suprà[c]. Alij de hostibus Ecclesiæ, qui peccatis & infidelitate mortui sunt. Si nos deleri permiseris, quis prædicabit laudes tuas? Num hostes, qui sanctissimum tuum numen vbique execrantur?

b *Psalm. 6.*

c *Ps.93.v.18.*

27 *Nos qui viuimus.* Additum præter fontem, ad exprimendam sententiam. Halelu-jah autem claditur, sed hanc vocem 70. retulerunt ad sequentem Psalmum, pro eius epigraphe & titulo.

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Orat simul, & gratias agit, quòd fuerit magno è periculo ereptus. Christo congruit.

Halelu-jah. CXIIII. Hebr. 116.

DIlêxi, quóniam exaûdiet Dóminus vocem oratiônis meæ.

B 2 Quia inclinâuit aurem suam mihi: & in diêbus meis inuocâbo.

3 Circundedêrunt me dolôres mortis: & perícula infêrni inuenêrunt me.

4 Tribulatiônem, & dolôrem inuêni: & nomen Dómini inuocâui.

5 O Dómine libera ánimam meam misêricors Dóminus, & iustus, & Deus noster miseC rêtur.

6 Custódiens páruulos Dóminus: humiliâtus sum, & liberâuit me.

7 Conuértere ánima mea in réquiem tuam: quia Dóminus benefêcit tibi.

8 Quia erípuit ánimam meam de morte: óculos meos à láchrymis, pedes meos à lapsu.

9 Placêbo Dómino: in regiône viuôrum.

D

Hebræis Anepigraphus. Sept. autem Halelu-jah vocem, in quam desinebat iuxta Masoretas superior versus, putarunt seruire huius argumento. Nam est de rebus lætis, id est, liberatione è summo periculo.

1 *Dilexi. quoniã exaudiet.* Dominũ. Abrupta, & ecliptica vox. Neque enim quadrat. *Quoniã*, sumi pro quia, cõtinuatiuè, loco veluti Accusatiui, hoc pacto. Dilexi, quòd exaudiet, vel exaudiat Dominus. Dilexi exauditionẽ Domini.

Domini. Hæc mihi placet, gratissimáque est, *Vocem*. Sic & Anonymus, docens Iod in קולי *koli* esse paragogicum, non affixum. Kimhi mauult contrarium. Vocem meam (&) orationem meam. *Exaudiet*, exaudire solet. Vsu linguæ futura in rebus solitis & debitis. A

2 *Et in diebus meis inuocabo. Et* expletiua particula, vt alibi sæpè, vel emphatica. Quia me exaudire solet, diebus meis, quamdiu viuam, eum inuocabo: vel, etiam diebus meis, etiam quamdiu viuam. Basilius pro *ideo*. Quia autem mihi sæpius præbuit, ideò per totam vitam Dominum inuocabo.

3 *Circundederunt me dolores mortis*. Dolores mortiferi, & grauissimæ angustiæ, cuiusmodi sunt apud inferos, mala ingentia. Pictura poëtica ingentiũ periculorum. B

4 *Et nomen Domini inuocaui*. At nomen Domini, at Dominum inuocaui, dicendo sup. quod sequitur. *Et*. aduersatiua particula, *at, atqui*. Præsentissimum remedium contra miserias & animi mœrores, Domini inuocatio.

5 *O Domine libera animam meam*. אנה *Anà* blandientis & deprecantis particula. Obsecro Domine. *Deus noster miseretur*. Periphrasis miseratoris, qui à misericordi differt, quòd actum dicat, misericors autem naturam. C

a *Psalm. 111. vers. 4.* Vide suprà [a].

6 *Custodiens paruulos*. simplices. פתאים *Petaim*, non b *vt Matt. 11. vers. 25.* est nomen ætatis, sed moris [b]. Simplices, qui facilè persuadentur [c]. *Humiliatus*. Hebraice דלותי *dallothi*, c *Prouer. 14. vers. 18.* attenuatus sum propriè afflictus, at me seruauit. Alij de humilitate cordis, & summissione animi, virtute, quæ ex Dei cognitione & sui oritur.

7 *Conuertere anima mea*. Se consolatur per Apostrophen ad seipsum, siue suam animam. *Conuertere*, redi anima mea ad pristinam tuam quietem & tranquillitatem, ne amplius perturbata esto, iterum esto æquo, & paccato animo, quia tibi Dominus benefecit. *Tuam*, tuæ mentis. D

8 *Quia eripuit animam meam*. Hic versus cadit in sequentem. Claudatur igitur duntaxat virgula. Sic nihil necesse, *Animam meã* positã esse pro *te*, mutata persona.

9 *Placebo Domino*, conabor placere. Quia eripuit me à morte, quæ mihi imminebat, lachrymis, propulsione, & casus: quia depulit à me omnem tristitiam, studebo, vt placeam ei, quoad ero in viuis, quoad viuam & spirabo.

A rabo. *Placere* hîc parere præceptis Dei, ambulare in eius mandatis, ea sequi, vt ex Hebræo אתהלך *ethhallec*, patet, vbi *Ambulabo coram Domino in terris viuentium*, vbicumque terrarum fuero. Vsurpat enim pluralem numerum, propter varia proborum exilia & captiuitates. Aliqui hoc referunt ad vitam sempiternam, vbi vera est viuentium regio, quia illic nullus morbus, incommodum, mors.

B

ARGVMENTVM.

Pergit gratias agere Deo, à quo fuerit liberatus. Nam hic Psalmus in Hebræo pars est altera superioris.

Halelu-jah. CXV.

C

Crédidi, propter quod locûtus sum: ego autem humiliâtus sum nimis.

2 Ego dixi in excêssu meo: omnis homo mendax.

3 Quid retríbuam Dómino: pro ómnibus, quæ retríbuit mihi?

4 Cálicem salutâris accípiam: & nomen Dómini inuocâbo.

5 Vota mea Dómino reddam coram omni pópulo eius: pretiósa in conspêctu Dómini

D mors sanctórum eius.

6 O Dómine, quia ego seruus tuus: ego seruus tuus, & filius ancíllæ tuæ.

7 Dirupísti víncula mea, tibi sacrificâbo hóstiam laudis: & nomen Dómini inuocâbo.

8 Vota mea Dómino reddam in conspêctu omnis pópuli eius: in átriis domus Dómini, in médio tui Ierúsalem.

Halelu-jah. Sine inſcriptione in fonte, in quo nec Pſalmum perſe conſtituit. A

1 *Credidi propter quod locutus.* De fidei firmitate & efficacia. *Credidi* (Deo, ſupp. vt ſuperiore Pſalmo[a].) Propter quod locutus ſum, fide in verba erumpente. Credidi Deo, quare non timui loqui: propter perſecutiones non intermiſi dicere omnem hominem eſſe fallacem. Particulam בי *chi* pro על בי *hal chi* acceperunt, & rectè ex Apoſtolo[b]. Credidi Deo in meis malis & calamitatibus, propter quod locutus ſum, liberè confeſſus ſum, & dixi, citra metum, ſumma cum fiducia, fidem meam ſum conteſtatus, vt intelligamus non tantùm corde eſſe credendum, verùm etiam ore confitendum, hinc Chriſtus[c]: *Qui me confitetur coram hominibus, etiam ego confitebor eum coram Angelis Dei* d. *Ego autem*, etiam ſi vehementer ſim afflictus. Credidi quidem, ſed non deſij affligi, & vexari. Vel me autem homines affixerunt, quia locutus ſum liberè quicquid credebam. Chryſoſtomus explicat de Iudæis multa in Babylone perpeſſis. Alij de Martyribus, & Apoſtolis. Tu in genere. B

a *Verſ. 1.*
b *2. Corint. 4. v. 13.*
c *Ro. 10. v. 10.*
d *Luc. 12. v. 8*

2 *Ego dixi in exceſſu meo.* in fuga & diſceſſu meo. Vnde Hebraïcè בחפזי *behaphzi*, id eſt, in trepidatione mea, & in præcipiti mea euaſione. Cùm præceps fugerem. Græcè ἐν τῇ ἐκστάσει, in ſtupore, pauore, & perturbatione mentis, qua corripiebar, cernens mihi perſecutionem vndique imminere, & obſtupeſcens ad tanta pericula. Aliqui accipiunt pro mentis raptu, & eleuatione ad Deum. *Mendax*, fallax. R. Selomo, & Apoſtolus[e], vt alibi[f]. In homine non eſt ſperandum, ab eo ſalus non eſt expectanda. Fallit, & mentitur eius auxilium. Eſt infidus, fidem datam, rebus reflantibus, non ſeruans. Deus contrà verax, id eſt, fidus, ſidem & promiſſa in vtraque fortuna retinens. Significat ſe in periculis deſertum fuiſſe ab omnibus, iuxta illud: C

Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Mendacium hîc non opponitur falſitati tantùm, verùm etiam vanitati, & prauitati. D

e *Rom. 3. v. 3.*
f *Num. 23. v. 19.*

3 *Quid retribuam Domino.* Cùm ergo hanc ſalutem ſim conſecutus à ſolo Deo, quid retribuam Domino pro tot, tantiſque erga me meritis & liberationibus? Quid poſt tot beneficia reddam, redderéve poſſim Deo? *Retribuit,*

A *tribuit*, tribuit, largitus est. Iam enim *retribuendi* verbum impropriè sumitur. Nam *quis prior dedit, & retribuetur illi?* Hinc Hebraicè priore loco אשיב *asshib. redire faciam*: posteriore, הגמולותי *Tagmulothi*, à radice גמל *Gamal tribuit*: siue simpliciter, siue operis præcedentis ratione. a Rom. 11.

4 *Calicem salutaris accipiam*, calicem salutiferum, vel testem & iudicem salutionis meæ: *accipiam*, offeram, sacrificabo scilicet, & libabo Domino. Libabo

B Domino vinum gratiarum actionis pro vita & salute, ipsius beneficio, conseruata. Alludit ad legis ceremoniam, in qua nulla oblatio sine libatione, & nullum festum, celebritas, conuiuium, in quo calix vini non benediceretur, & in orbem non daretur conuiuantibus gustãdus in gratiarum actionis, charitatis, & communionis sacræ symbolum, ad quem puto respectum b a Luca, cum de secundo Christi calice sic scripsit: *& accepto post cœnam calice gratias egit, & dixit, Accipite & diuidite inter vos. Amodo enim dico vobis, quòd non bibam de hac generatione vitis, quoúsque Dei regnum veniat.* b Luc. 22. v. 17. & 18.

C Commodè transfertur ad calicem Eucharistiæ, quòd eius typus essent libamina. Quin & calicem gratulatorium inter sacrificandum leuare, & pro salute accepta, vel postulata offerre solebant. Audi hîc R. Dauid. *Calicem salutũm attollam*, q. d. *cum agitabo conuiuium & hilaria, leuabo calicem vini, & confitebor illi super eo in conspectu multorum, & memorabo salutem eius, qua me ipse seruauit. Atque hunc calicem vocat Salutum.* Chaldæus, & R. Mose videntur exponere *Calicem*, partem, Metaphoricè, de calice fœlicitatis æternę, poculo nectareo, Poëticè: *Calicem redemptionum, & salutum feram in futuro seculo.* Alij, martyrium, afflictiones, è Cypriano, c & Basilio, vt alibi sumitur.

D d q. d. Parato animo hauriam, quicquid mihi Dominus immiserit. Paratus ero ad quælibet perferenda propter te. Qui calix est salutaris, quoniam in cælum introducit. c lib 3. epist. 25. d Luc. 22. v. 42. Matt. 20. ver. 22. & 26. ver. 22.

5 *Vota mea domino reddam.* Ad votiuas oblationes & sacrificia restringit R. Mose e: נדבה *Nedaba* (inquit) *absolutè est de donariis, quæ offeruntur ad ædificationem ædis sacræ.* נדר *Neder autem* (votum) *absolutè de sacris altaris* e Leuit. 22.

vt in Psal. Tibi sacrificabo hostiam laudis, & vota mea Domino reddam. Rectius Abben Ezra in genere. *Coram*, in Ecclesia, publicè. Liberatus persoluam, quæ voui Domino. *Pretiosa*, rara, cara. Tanti suos æstimat, vt eorum necem rarissimè permittat. Tanti suos facit, vt eos non facilè ab impiis necari sinat, vt iam sum sæpissimè expertus. Sic Rabbini. Nostri, magni pretij, gratissima, quoniam ad vitam introducit [a]. Cyprianus, vt referatur ad illud Apostoli, *Seminatur in ignominia, surget in gloria* [b]. Mors proborum tanti est pretij coram Domino, vt pro ea ipse vitam æternam reddat. A

a *Ibid.*
b *1. Corin. 15. ver. 42.*

6 *O Domine quia ego seruus tuus.* Sententia cadit in sequentem versum. *O Domine*, En Domine, quia tuus sum cultor, ac tuorum cultorum filius, *dirupisti mea vincula*, méque liberasti è malis. Itaque אנה *Anna*, particula hic exclamãtis, blandientis, vel iuxta Kimhi & Abben Ezra [c]. Confitentis, *O, certè*, non obsecrantis, *Obsecro*, *quæso*. Malunt alij esse Aposiopesin. O Domine (promissa faciam) quia ego, &c. *Filius ancillæ tuæ*, non solùm voluntate & adoptione seruus tuus sum, verùm etiam natura, tuus quasi vernaculus. Ad extenuationem sui, meminit ancillæ, & quia religiosior patre. B C

c *Exod. 32.*

7 *Dirupisti vincula*, calamitates, persecutiones dissipasti. *Hostiam laudis*, sacrificium pacificum, in gratiarum actionem. תודה *Toda*, de quo alio Psalmo. Basilius de confessione è cordis affectu proficiscente, siue de animi sacrificio, vt hanc hostiam opponat cruentis & Mosaicis.

8 *Vota mea domino reddam.* Ex hoc versu Masoretæ duos fecerunt. *In atrio*, ad ostium tabernaculi, ante quod erant atria virorum, & fœminarum. Vel est plurale pro singulari, per Syllepsin: de atrio sacerdotum. *In medio*, intra te, ô Hierusalem, extra quam non licebat sacrificare: vt doceremur extra Ecclesiam, siue Ecclesiæ communionem, sacrificia à Deo non probari. D

Extra Ecclesiam sacrificia Deo non probantur.

ARGV,

A

ARGVMENTVM.

Inuitat omnes Gentes ad Deum collaudandum, ob Christum exhibitum. Rom. 15. ver. 11.

Halelu-jah. CXVI. Hebr. 117.

LAudâte Dóminum omnes Gentes: laudâte eum omnes pópuli.

B 2 Quóniam confirmâta est super nos misericórdia eius: & véritas Dómini manet in ætêrnum.

Halelu-jah, claudit superiorem Psalmum, secundum Masoretas, vt hic sit *αὐτοτέλεσμα*. Secundum Septuagin. hunc incipit, prò inscriptione. Et certè nihil eius argumento lætius annunciari potuit.

1 *Laudate Dominum omnes Gentes.* De beneficiis Messiæ Psalmum intelligi etiam Hebræi confitentur, vt R. Dauid, inter quæ maximum, Gentium vocatio, vt ex sola misericordia illæ Deum honorent: Iudæi autem ex promissionibus. *Gentes*, Pagani. *Populi*, Iudæi. Euthymius. Et certè vtrisque diuersa verba attribuuntur. Gentes הַלְלוּ *Halelu*, lætè & hilariter colite, celebrate Dominum. Populi, שַׁבְּחוּ *Sabbehu*, laudate simpliciter, mitigate. Quasi maior fuerit Ecclesiæ è Gentibus potissimùm collectæ lætandi occasio, quàm Synagogæ, ob copiosiorem gratiam, & minorem salutis spem. Possint etiam Gentiles populorum vocabulo affici, vt idem dicat vtroque membro, per Epexegesin.

D 2 *Quoniam confirmata est.* Ex Græco ἐνεδυναμώθη, & ex Hebræo גָּבַר *gabar*, id est, roborata, siue multiplicata est, inualuit (vt nō possit à credentibus eripi) ipsius erga nos misericordia, quæ in vos, ô Gentes, redundabit: nempè humani generis per Christū redemptio, & cum Deo reconciliatio. *Veritas*, fides, promissorum constātia: quasi dicat, Gentes de misericordia, Iudæi de veritate Deum laudent. Nam misericordia dicitur, quādo nulla intercedit promissio: veritas, quando præstantur promissa. Gentes ergo pro misericordia glorificent Deum,

quòd Christum nulla intercedente promissione & pacto sint consecutæ: Iudæi autem, quòd ipsis ad confirmandas Patrum promissiones pro veritate Dei sit exhibitus. Ita hunc locum tractat Apostolus [a]. A

[a] Rom. 15. v. 8. 9. 10.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Ecclesia, quòd post tot rerum discrimina, salutem, & Christum sit consecuta. Matth. 21. ver. 9. & 42. Act. 4. ver. 11. 1. Petr. 2. v. 7. B

Hałelu-jah. CXVII. Hebr. 118.

CONfitémini Dómino, quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

2 Dicat nunc Israel quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

3 Dicat nunc domus Aaron: quóniam in sæculum misericórdia eius. C

4 Dicant nunc omnes, qui timent Dóminum: quóniam in sæculum misericordia eius.

5 De tribulatiône inuocâui Dóminum: & exaudiuit me in latitúdine Dóminus.

6 Dominus mihi adiûtor: non timêbo quid faciat mihi homo.

7 Dominus mihi adiûtor: & ego despiciam inimîcos meos.

8 Bonum est confidere in Dómino: quàm confidere in hómine. D

9 Bonum est sperâre in Dómino: quàm sperâre in princípibus.

10 Omnes gentes circuiêrunt me: & in nómine Dómini, quia vltus sum in eos.

11 Circundántes circundedêrunt me: & in nomine Dómini, quia vltus sum in eos.

12 Circun

A 12 Circundedêrunt me ſicut apes, & exarſêrunt ſicùt ignis in ſpinis: & in nómine Dómini, quia vltus ſum in eos.

13 Impúlſus, euêrſus ſum, vt cáderem: & Dóminus ſuſcêpit me.

14 Fortitûdo mea, & laus mea, Dóminus: & factus eſt mihi in ſalûtem.

15 Vox exultatiónis & ſalûtis: in tabernáculis iuſtôrum.

B 16 Déxtera Dómini fecit virtûtem, déxtera Dómini exaltâuit me: déxtera Domini fecit virtûtem.

17 Non móriar, ſed viuam: & narrâbo ópera Dómini.

18 Caſtîgans caſtigâuit me Dóminus: & morti non trâdidit me.

19 Aperîte mihi portas iuſtitiæ, ingrêſſus in
C eas confitêbor Dómino: hæc porta Dómini, iuſti intrâbunt in eam.

20 Confitêbor tibi, quóniam exaudîſti me: & factus es mihi in ſalûtem.

21 Lápidem, quem reprobauêrunt ædificântes: hic factus eſt in caput ánguli.

22 A Dómino factum eſt iſtud: & eſt mirábile in óculis noſtris.

23 Hæc eſt dies, quam fecit Dóminus: exul-
D têmus, & lætêmur in ea.

24 O Dómine ſaluum me fac, ô Dómine benè proſperâre: benedictus, qui venit in nómine Dómini.

25 Benedíximus vobis de domo Dómini: Deus Dóminus, & illûxit nobis.

26 Conſtitúite diem ſolênnem in condênſis: vſque ad cornu altâris.

27 Deus meus es tu, & confitêbor tibi: A
Deus meus es tu, & exaltâbo te.

28 Confitêbor tibi, quoniam exaudîsti me:
& factus es mihi in salûtem.

29 Confitémini Dómino, quóniam bonus:
quóniam in sæculum misericórdia eius.

Alleluiah, Etiam hæc inscriptio est clausula superioris B
apud Masoretas.

1 *Confitemini Domino, quoniam bonum*, benignus, beneficus. Dat enim, & remittit.

2 *Dicat nunc*, hoc gratiæ tempore, vel confessionis,
a *Ver.3.& 4.* & publici conuentus. Possit esse particula exhortandi, & blandiendi. Obsecro נא *Na*, vtrumque. Sic infrà a. *Israel*, de Laicorum ordine & politico. *Quoniam*, quòd. Iam enim est continuatiua particula, vt & versibus iisdem, non causalis. Contrà, primo versu causalis, non continuatiua. C

3 *Dicat nunc Domus Aaron*, familia sacerdotalis. Ea autem cõplectitur reliquos Leuitas & Clericos.

4 *Dicant nunc qui timent*. De Gentilibus sese ad religionem cõuertentibus exponunt, quos יראים *Gherim* siue Proselitos appellant. Fortassè etiam respexit ad Ecclesiam è Gentibus per Christum colligendam.

5 *De tribulatione inuocaui*, Narratio incipit calamitatum, è quibus ereptus sit. *In latitudine*, latè & amplè: largiter & copiosè. Multa & ampla benignitate. Vel, cum latitudine (mea) cum lætitia mea magna & vo-
b *Psa.4. v.2.* luptate, cum securitate, exaudiuit me, vt supra b. Antithesis ad tribulationem, siue angustiam primi membri, in latum & spacioſum, ad quietem & securitatem, in latum libertatis locum. Opponit latitudinem tribulationi, siue angustiæ. q.d. Exaudiuit me, & posuit me in locum latum & amplum, vt liberè, & citra vllum metum possem spaciari in tuto: ex angustiis in latum, & amœnum campum eduxit. Me hilariter est consolatus, per Metalepsin. D

6 *Dominus mihi adiutor*. Vocem *adiutor*, addiderunt ad perspicuitatem. Ad verbũ, Mihi (est), meus (est.) Nam ל inseruit

A inseruit possessionibus. Non tam rectè aliqui *pro me, vel mecum.* Nam huius literulæ non ea solet esse vis. *Non timebo,* metu nimium deiiciente, & spem omnem excludente. Alioqui quidam est metus in constantem virum cadens, de quo illud *ab altitudine diei timebo* [a], *Quid,* quicquid faciat mihi mortalis, & infirma creatura. [a] *Psalm. 55. vers. 4.*

7 *Dominus mihi adiutor.* Ad verbũ בעזרי *behozrai.* i. in auxiliantibus me, id est, inter, vel cum. *Despiciam,* aspiciam in inimicis meis (malum, vel interitum) *Prou. 28. v. 11. 12. & Eccl. 1. ver. 14. & alibi sæpe.*

B propriè.

8 *Bonum est confidere in Domino,* magis sup. i. melius. Alteram enim comparationis particulam omittere solẽt, Sic sequenti versu. Sic alibi [b]. *Quàm in homine,* quia mutatur aut fortuna, aut voluntas, aut vita. Cuiusmodi mutatio in Deum non cadit. [b] *2. Cor. 14. & Matt. 18. v. 3. 9.*

9 *In principibus.* In beneficis propriè נדיבים *Nedibim,* appellantur principes q. benefici, munifici, quòd tales sint, aut esse debeant, non auari, non illiberales, non exactores, & sordidi. Quò respexit Christus [c], *Qui potestatem habent super eos, benefici* (ευεργέται) *vocantur.* q. d. Satius est sperare in Domino, quàm in principibus, iisque beneficis, & liberalibus. Ne quidem in principibus beneficentia & largitate illustribus spes collocanda est. Ratio affertur infrà [d], vbi & hîc versus repetitur. In Deum confidentia certa & tuta: In cuiusuis conditionis & indolis homines, vana & fallax. [c] *Luc. 22. v. 25.* [d] *Psal. 145. vers. 3. & 4.*

C

10 *Omnes gentes circuierunt me.* A suo exemplo id probat. *Circuierunt,* obsederunt, vndique oppugnarunt. Eodem sensu sequentibus versibus [e]. *Circumdederunt.*

D *Et.* Aduersatiua particula. At nomine Domini, virtute, auxilio (factum est) vt eas vlciscerer, pœnas de eis sumerem, & ex Hebræo אמילם *amilam.* i. excinderem, siue perimerem. *Quia,* vacat Latinè. Sic alibi sæpè expletiua est particula. Ex quo prætermittitur in Psalterio Romano, & Græcis multis exemplaribus. Vel potius oratio est ecliptica (est, factum est.) Alij duriùs, subaudiunt, Dixi, cogitaui, speraui, vel quid simile: vt Chald. *In nomine verbi Domini confido, quòd perimam eos.* Alij, *In nomine Domini,* idem esse putant quod, *Benedictum* (sit) *nomen Domini:* vt sit gratiarum actionis formula. Et id rursum durius. Nam sententia plana per [e] *11. & 12.*

nudam Eclipsin verbi Substantiui passim obuiam. At in nomine Domini (est) quia vltus sum eos. At virtute Domini (effectum est) quòd hostes meos sim vltus. Sic duobus sequentibus versibus. Ter enim idem hemistichium intercalat, quòd Sanctissimæ Triadis opera sint inseparabilia, idémque præstent. A

S. Trinitatis opera sunt inseparabilia

11 *Circundantes circundederunt me.* Obsedertunt, in malum. Sic seq. vers. *Vltus sum*, excidit, vt superiore versu.

12 *Circundederunt me sicut apes*, apum more cum aculeis aliquos obsidentium, circumuolantium, & furiosè impetentium. Alij simule referunt ad hostium turbam & multitudinem, non ad funbundū impetum. *Et exarserunt.* In me vehementer inflammati sunt, & sæuierūt, vt solet ignis spinas comburens. Spinarum ignis, vt & sarmentorum, est acerrimus, etsi breuissimus. Item magnum fragorem edit, & vicina quæque absumpturus videtur. דועכו *Dohachú*, in Pual, *extincti sunt*, propriè: sed hic in contraria significatione, *Exarserunt*, vt pleríque verbis accidit è Kal & Niphal transeuntibus in Piel & Pual. Hoc enim est simplicius, Masoreticæ distinctiòni, siue Athnath accōmodatius, duobus proximis versibus congruentius, in quibus Antithesis cœpit in posteriore hemistichio, quàm si priore significatu exponas, quicquid nouitatis spiritu recentiores sentiant. Obsederunt me more apum. At celeriter extincti sunt, ficut spinarum ignis, atque in nomine Domini excidi siue vltus sum eos. Nostris assentitur Chaldæus, vertens דלקין *delakun*, ardent, & R. Selomo, docens, hoc verbum significare propriè insilire, & transferri de loco in locum, de flamma in flammam. B C

13 *Impulsus, euersus sum, vt caderem*, ab inimicis ea de causa emotus sum, vt caderem, vt prosternerer. In Hebræo est Apostrophe ad hostem, qui populum Domini acerrimè oppugnat. Impellendo impulisti me (ô hostis) ad cadendum. Vel ad peccatum. O peccatum, deiecisti me, &c. E Chaldæo, *Impulsione* (inquit) *impulisti me peccatum, vt caderem, sed Verbum Domini adiuuit me.* (Semina τῆ λέξει solet inspergere.) *Et*, At, verùm Dominus succurrit mihi, adiuuit me suo præsidio. D

14 *Fortitudo & laus mea*, cantus, musica mea, propriè. *In salutem*, mihi fuit saluti. Rèpetitur hic versus è triumphali Mosis cantico [a].

a *Exo. 15. v. 2.*

15 *Vox*

A 15 *Vox exultationis*, iubilationis, cantus, vociferationis. *Salutis*, vox gratiarum actionis pro vita & salute conseruata in tabernaculis iustorum (auditur.) Iusti in suis tabernaculis voce iubilante, & gratias agẽte, plausu & faustis clamoribus pro salute, & liberatione ista, quæ sequuntur, & qualia Moses [a] in suo Epinicio, personant. *Salutis*, partæ victoriæ. a *Exo. 15. v. 6.*

16 *Dextera Domini fecit virtutem*, potentia Domini, non humanæ vires. Hæc est vox Epinicij, quam audiri dixit in tabernaculis iustorum, per Mimesim triũ versuum. *Virtutem*, fortitudinem, fortia. Sic in sequenti hemistichio, quod aliqui restringũt ad insignem de morte & Satana victoriam. *Exaltauit me. Me* addiderunt Septuag. vt Eclipsim contextus supplerent רוממת *rumemah* enim est Piel Merubbá, vt nihil sit necesse relegare nos ad nomina Toar, verteréque, Dextera Domini excelsa. Quòd ab hostibus seruatus sit, & vitam retinuerit Deo agit gratias. Tertiò dexteram Dei celebrat, per Anaphoram, propter Sanctissimam Trinitatem: vel secundum recentiores, ob animi affectum paulò ardentiorem. Vbi per *Dexteram* aliqui Christi humanitatem intelligunt, quòd illa sit Dei organum, sicuti dextera humani corporis.

B C

17 *Non moriar sed viuam*, rectè, nâ בי *chi*, pro ביאם *chiim* simplex pro composito poëticè, vt suprà [b]. Non moriar, vt verebar, præ, malorũ mole sed adhuc viuã, & facta Domini celebrabo, quibus me potenter, à morte eripuit. Quod refert ad resurrectionem Euthymius: alij ad effectum Euangelij, *Qui credit in me, nõ morietur, sed viuet in æternum* [c]. Verùm hæc sunt mystica. b *Psal. 113. v. 9.* c *Ioan. 6. v. 47.*

D 18 *Castigans castigauit me*, non in perniciem. Correxit me paternum in modum, non hostilem, vt qui me diligat, nec velit perdere, Vnde יסר *Iasar*, qua voce vtitur, est flagellare, virgis cædere, apud Rabbinos, vt patres & præceptores solent pueros *Et*. At aduersatiua particula. Atque hic finit Mimesis. Nam de ea est etiam hic versus.

19 *Aperite portas iustitiæ*. Apostrophe ad sacerdotes & ædituos, vt sibi aperiant portas templi & Ecclesiæ, quò publicè & solenniter Domino agat gratias pro vita & salute cõseruata ipsius beneficio. *Iustitiæ*. Iustificationis, intra

intra quas homines iustificari solent. Portas templi (Allegoricè cœli) appellat portas iustitiæ & virtutis, quoniam intra eas Deus homines iustificat, ob rem diuinã, quæ illic fit, Sacramẽtorum, & verbi Dei ministerium. Item quoniam per eas iusti ingrediuntur ad laudandum, & celebrandum Deum, exclusis cæteris. Vnde aditu templi in Ecclesia benè ordinata pœnitentes, lapsi, energumeni, profani denique prohibentur, ad id instituto Ostiariorum officio & gradu[a]. Illic enim dicitur, *Canes foras*. Prosper. Et sic mox mutato numero, *Hæc porta Domini* (est) per quam iusti intrabunt, id est, intrare solent. *Porta Domini*, porta templi Domini (est.) Metonym. *Iusti*, Epithetum fidelium, qui sunt per fidem, & fidei mysteria iustificati, Circumcisionẽ olim, Baptismum hodie. Hi in eam *intrabunt*, id est, intrant, vel intrare solent, & debent. Futura in rebus solitis & debitis. Quin & ingressus templorum patere non debet impuris.

a *Mal.1.v.10. Apoc.22.v.15.*

A B

20 *Confitebor tibi Domine.* Summa precis in Ecclesia habendæ. *Confitebor tibi*, gratias agam tibi, quòd me in meis malis & calamitatibus exaudieris, & salutem attuleris.

C

21 *Lapidem quem.* Anastrophe. Cuiusmodi locutiones reperias apud Ioannem vt b: *Sermonem quem audistis non est meus.* Quos contra Vallam nimium syllabarum aucupem sequitur Virgilius, *Vrbem, quam statuo, vestra est*, & Plautus in Amphytrione, *Nauclerum, quem commonere volui, in naui non erat*: & Cicero ipse[c], teste ipsomet Valla: & Terentius, *Eunuchũ, quem dedisti nobis, quas turbas dedit.* Vbi Donatus: est casus (ait) pro casu. Qui loquendi modus frequens est apud Græcos, vt scilicet cõstruant antecedens, cum Relatiuo. Quem lapidẽ (Christum Metaphoricè) reprobauerunt, & reiecerunt ædificãtes (Iudæi, præsertim sacerdotes, & Pharisæi, structores Ecclesiæ veteris propter munus docendi eã, & gubernandi) hic factus est lapis angularis illius Ecclesiastici ædificij. Improbatus enim Christus, reiectus, & expulsus, quasi lapis inutilis, & nulli rei aptus. Rex tamen euasit. & velut lapis angularis excelluit. Ecclesiã comparari ædificio non est nouum[d], De hoc loco vide Matthæum, Marcum & cæteros[e]. *In caput anguli*, in potiorem ac digniorem ædificij locum. Appellatur[f].

b *C.14.v.24.*

c *4.ad Herẽnium.*

d *1.Cor.3.v.9. Esa.28. v.16.*

D

e *Matt.21.v. 41.Marc.12. v.10.Luc.20. ver.17.Act.4. v.11.Rom.9. v.33.1.Pet.2. vers.7.*

f *Esa.28.v.16.*

Lapis

A *Lapis angularis*, vt qui totum ædificium Ecclesiæ sustineat,& duos parietes,id est,Iudæos & Gentiles in vnũ angulum,id est, in vnum corpus Ecclesiæ, cuius ipse est caput, coagmentauerit [a]. Sic enim lapis angularis non locum dumtaxat suum implet, verùm etiam duos parietes connectit & continet. Vaticinium de Christo passo, & capite Ecclesiæ post resurrectionem affecto. Chal.de Dauide, qui primùm reiectus, deinde factus rex populi.

a *Eph.2.v.14*

B 22 *A Domino factum est istud*,Salus hæc nobis admiranda,à Deo facta est.Solum Deum habet auctorẽ & causam. Humana vi contingere non potuit, hominem à principibus,tamquam impium & pestiferum, in crucẽ sublatum, paulò pòst pro salutari Deo omnibus terrarum finibus coli, regnúmque illius eò magis longè latéque propagari,quò vehementiùs oppugnaretur. Vel iuxta Chrysostomum.*Istud*,ista conciliatio diuersarum nationum in vnum Ecclesiæ corpus, non facta est humana ope.

C 23 *Hæc est dies quam fecit Dominus*, qua videlicet lapis Christus factus est in caput anguli.Quod exponunt de die resurrectionis,exaltationis,& glorificationis Domini.Vel,de tempore nouæ legis,tempore gratię,tempore acceptabili, die salutis [b]. Vel de die redemptionis nostræ,& salutis per Christum partæ. Nulli enim alij dies vmquã tam læti,pulchri, & salutares humano generi illuxerunt.Tum enim tyrannis Diaboli tristissima euersa est,peccatũ sublatum, mortis aculeus extinctus, lacrymæ miserorum absterſæ,iustitia,gloria, vitáque sempiterna in vniuersum mundũ introducta. Arnobius de die Dominica.Hi omnes dies sunt gaudij tempora.

b *Esa.49.v.8 & 2. Cor. 6. vers.2.*

D 24 *O Domine saluũ me fac*.Vel,Obsecro Domine.אנא *Anna*, particula etiam est obsecrantis. *Saluum me fac*. Pronomẽ *Me*,nec habetur in Hebræo,nec in Gallicano Psalterio:idque fortasse aptiùs. Hæc enim est vox populi in Euangelio pro salute regis Messiæ, *Hosanna filio Dauid*,id est,Saluum fac filium Dauidis(Nam verbum Saluandi ferè constructur in hac lingua cum datiuo. *Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis*, id est,Saluum fac,inquam,ô Domine, qui es in excelsis,quíque in cælis habitas.Sic hoc loco,ô Domine,saluum fac(lapidem hunc reprobatum,i. Christum) bene

Mat,.21.v.9.

cum

eum prospera, ne occumbat contra hostes suos & nostros. Benedictus & fœlix (sit) ille, qui quidē venit Dei nomine. Precatur enim populus Deum, vt hunc regem & ciuitatem conseruet, regnúmque fortunet. Retineri interim potest hoc pronomen. Nam nō alienè D. Hieronymus, Eusebius, Theophylactus putant *Filio Dauid*. illic construi cum verbo *Dicentes*, *Dicentes Hosanna, filio Dauid*, hoc sensu: Dicebant populares filio Dauid Christo, Hosanna. i. Salua obsecro (nos ô Christe. ô rex.) *Saluum fac*. Hebraicè חושיעה נא *Hoshia na*. Salua obsecro, quod postea cōtractè dicitur, הושענה *Hosanna*, non tantùm ritu Syriaco, verùm etiam Biblico. Sic enim contracta hæc vox propter gutturalem reperitur apud Ieremiam [a], & suprà [b], ne quis censeat cum imperitis & impudentibus istis Caluino & Beza literam Euangelij esse corruptam. *Si me* subaudias. O Domine, me populū tuū libera de captiuitate, perfice salutē humani generis tādiu à patribus expetitā. *Prosperare*. Actiuè, Prospera Christum, da prosperitatē. Deponēs actiuum, vt Græco ἐυόδωσον. & Hebraico חצליחה נא *Hatslicha na* respondeat. Benè nunc prospera, benè fortuna, ô Domine, hunc lapidem Christum, vel me. *Benedictus*, fœlix sit, benè ei sit. Vel, collaudatus, celebratus: vtrumque enim importat. Incommodè alij putant esse verba sacerdotum excipientium regem & populū intra fores templi. *Qui venit*, præsenti tempore, הבא *Habba*. Hé enim haiediá, propriè cum participiis. *In nomine*, mandato, & potentia Dei ad tollendum hostes nostros, peccatum, mortem, Diabolum, eius denique opera.

a *Ier. 31. v. 7.*
b *Psal. 86. (iuxta Hebraeorum calculum) ver. 2.*

25 *Benedximus vobis de domo*. A Deo, vel Christo populus, siue Psalmographus persona populi se conuertit ad Apostolos, & discipulos Domini. Fœlicitatē optamus, benè precamur vobis, qui estis *de domo Domini*, qui estis eius domestici, vos laudamus. *Benedicere alicui*, collaudare aliquem, fœlicitatem ei optare, benè precari, quando enūciatur de rebus creatis. Et sic apud Plautum [c] *Benè quaeso dicatis mihi inter vos & mihi absenti tamen*, id est, benè precamini. Cui contrarium, *Maledicere*, id est, malè precari, apud eundem in Pœnulo d. Deus autem benedicit alicui alio sensu, ui est, fauet, beneficium confert, prosperitatem, & fœlicitatem immittit.

c *In Milite Act. 4. Sce. 8.*
d *Act. 3. sce. 3. & Rudent. Act. 3. scen. 2.*

Si verba

A Si verba populi continuentur ad Dominum, Benedicimus vobis (Christo, & Deo Patri) ex hoc templo: vel, Nos qui sumus de domo Domini, eius domestici. Nam Deus (est) Dominus, & illuxit nobis, apparuit nobis, nósque illustrauit suo aduẽtu, miraculis, doctrina, gratia, beneficentia, & maiestate. Vnde apud Apostolos aduentus Domini ἐπιφάνεια. Rabbini putant esse verba sacerdotum ad populum se ad templi ostia offerentem. Sic ferè Nostri responsum ad populum [a], dicentem,

B *aperite mihi portas*. Sacerdotum enim est populo benedicere [b]. Nos qui sumus de domo, siue intra domum Domini, benedicimus vobis, Deum super vos inuocamus, &c. *Deus Dominus*, est supp. Vel, *Vau* siue *Et* redundat, tantùm conuertens futurum in præteritum. Nisi malis sumi pro *Qui*, vel *quia*, vt suprà [c]. Benedicimus vobis de domo Domini, qui Dominus Deus illuxit nobis hoc suo claro aduentu.

26 *Constituite diem solennẽ*. Formula præconij, qua promulgabant populo futurum postridie festum. Abben Ezra [d], vt se ad sacrificia offerenda præpararent. Nam

C vt illo Exodi loco clamauit Aaron & dixit, [e] *Festum Domino cras*, sic hîc, *ligate festum*, (festi victimam) funibus, id est, eam præparate in crastinum, de eâ hodie vobis prouidete. Sed Septuag. sequuntur dumtaxat sententiam, & allusionem vmbræ ad veritatis lucem vertunt, quòd in Euangelio victimæ illæ cruentæ essent puro, & incruento cultui cessuræ. *Diem solennem*, festum propriè. *In condensis*, frondium & ramorum, in ramosis, in frondosis, ramis densis, & perplexis. Die tam læto & fausto redimite atria templi, imò verò totam vrbem & loca, quæ ipse vectus asina pertransibit, vsque ad

D templum ipsum, atque adeò vsque ad templi interiora, nempè cornu altaris: frondibus & corollis, iuxta morem festi tabernaculorum ornate vrbem & templum, vt festiuitas sit celebrior, & magnificentior. Impletum Christi in Hierusalem ingressu [f]. Alluditur ad festum Scenophegiæ, siue Tabernaculorum [g], in quo etiam Iudæi Hosanna canebant. Nostri, in frequentibus & densis turbis, in magna multitudine ad sacra solennia conuenientium. Gallicè *en grand presse*. Vnde Psalterium Romanũ & Augustinus legũt, *in frequentationibus*.

Rabbini

a *Vers. 19.*
b *Num. 6. v. 23.*
c *Psa. 89. v. 4.*
d *Exod. 32.*
e *Exo. 32. v. 5.*
f *Mat. 21. v. 8. & Ioan. 12. vers. 13.*
g *Leuit. 23. v. 40.*

Rabbini Metonymicè exponunt, *Alligate festum*, id est, festi hostias condensis funibus constituite victimas ramosis chordis, densisque frondibus vestitas, ad vsque altaris angulos, vt Domino mactentur. Sic Chaldæus: *Alligate agnum ad sacrificium solenne.* Nam טלייא *Talia* in eo non puerum significat, sed agnum, vt טלא *Talé* Hebræis. Hoc dicendi genere inuitat ad colendum Dominum solenniter, externo etiam apparatu, sacrificiis, honoribus, propter salutem, & beneficia. עבית *haboth* implexum & condensatum significat, & plerumque dicitur de foliis ramisque perplexis [a], aliquando de funibus intricatis [b]. *Ad cornu altaris*, colligunt aliqui sacerdotem ipsum victimam in atrium adductam primum alligasse ad cornu altaris, deinde solutam in atrij certa parte mactasse. Erant autem altaris cornua propriè non altaris anguli, sed quædam capitella in modum cornuum in altum porrecta in ipsius altaris angulis ex ipsiusmet altaris materie proiecta, siue ad decorum, siue ad mysterium. Nam sacerdos precans, illis innitebatur, vel manus super illa extendebat, aliquando etiam sanguine victimarũ inungebat, purificabátque, vt indicatur in Exodo [c].

A

B

a *vt Leui.23. v.40.*

b *Iud.15.v.13.*

c *Exod. 30. vers.3.*

27 *Deus meus es tu*, Dicendo supple. Nam populo Domini præscribitur inuocãdi, & gratias agendi formula.

C

28 *Confitebor tibi Domine*, Et si hîc versus non habeatur in Hebræo, non tamen incommodè repetitur è superiore versu [d], vt gratiarum actio sit ardentior. Beneficium enim aduentus Christi non satis potest recoli, nec memoria eius celebrari.

d *Ver.21. supra.*

29 *Confitemini Domino.* Repetit proœmiũ pro Epilogo.

ARGVMENTVM.

D

Domini legem, verbum & præcepta laudat, quorum amantissimum & studiosissimũ se conseruari optat, ac precatur 22. Octonarius. Insignis contra Pelagianos.

Hallelu-jah. CXVIII. Hebr. III.

אלף ALEPH. id est, *Doctrina*,

Euseb. lib. 10. Prepar. Hier. ad Paulã Vrbicam.

Beâti

A BEâti immaculâti in via: qui ámbulant in lege Dómini.
2 Beâti, qui scrutântur testimónia eius: in toto corde exquîrût eũ.
3 Non enim qui operântur iniquitâtem: in viis eius ambulauêrunt.
4 Tu mãdâsti: mandata tua custodiri nimis.
5 Vtinam dirigântur vię meæ: ad custodiêndas iustificatiônes tuas.
B 6 Tunc non confûndar: cùm perspéxero in ómnibus mandâtis tuis.
7 Confitêbor tibi in directiône cordis: in eo, quòd dídici iudícia iustítiæ tuæ.
8 Iustificatiônes tuas custódiam: non me derelînquas vsquequâque.

C *Halelu-iah.* Hæc inscriptio in Hebræo desideratur, sed apponitur, propter lætitię argumentum, ne Psalmus esset anepigraphus.

1 *Beati immaculati in via*, Scribitur ordine literarum, quæ singulæ singulorũ octonariorum versus inchoant: vt intelligamus elementa litteraria ad pietatem esse conferenda. Quare Alphabetarium Poëma appellatur à Sixto Senensi [a], vt Dauidis alij Psalmi sex, Metropædia Lamuëlis regis [b], & Threni Ieremiæ, quæ proinde D. Hieronymus, & veteres alii non frustrà, nec D sine ingentibus mysteriis, & Ecclesiæ sacramentis in hanc literarum seriem digesta existimant. Sed ea nunc non persequor. Illo autem artificio Iacobus Furnius Genuensis Iurisconsultus hunc Psalmum transtulit Græco & Latino carmine, nempè vt Græci, & Latini Octonarij ad similitudinem Hebraicorum versuum ab eadem litera Græcè & Latinè incipiant. Genus Acrostichis ob argumenti excellentiam, & magnitudinem. Synonymus autem vsurpat, etsi Hilarius neget, pro diuina lege & sapientia hæc vtroque numero, Legem,

a *lib. 4. Bibliotheca.*
b *Prou. 31.*
Psalmi Alphetarij & alia in Scriptura huiusmodi plurima.

Mandata, Statuta, Viam, Iudicia, Teſtimonium, Præcepta, Iuſtitiam. Aequitatem, Iuſtificationes, Sermones. Verbum, Eloquium, Veritatem. Nam vel non differunt, vel cùm re idem ſint, eandémque Dei legem & doctrinam ſignificent, ratione & notatione dumtaxat diſtinguuntur, quatenus legis diuinæ qualitates, notæ, perfectiones, proprietates variæ ſunt, ac multiplices. Quas in Commentariis R. Dauid explicat, & è noſtris Iuſtinus Martyr [a], Origenes [b]. Hæc ſunt prænoſcenda, ne in horum vocabulorum notione hæreamus in ſingulis verſibus, qui vnum iſtorum ſemper habent, interdum duo & tria, ad copiam dumtaxat & Epexegeſin, præter verſum 122. Nec eſt prætereundum, propter eos qui Patres deſpiciunt, Abben Ezram docere, Dei ea præcepta appellari teſtimonia, quæ teſtimonium habent à Patribus, tamquam teſtibus oculatis, vel auritis: ſuntque lex per Cabbalam, ſiue traditionem accepta ſine ſcripto. Quod repetit verſ. 31. Auctor, etſi aliqui dubitent, eſt Dauid, ſiue quia eſt anepigraphus, ſiue potius, quia proximus habens epigraphen, prætulit Dauidis nomen, nempè centeſimus nonus.

A

B

a 1.92.ad Orthodoxos.

b homil.11.in Numeros.

1 *Beati immaculati.* תמימים *Temimim*, ſunt propriè integri, ſinceri, perfecti, ſimplici corde & candido, quando Tau eſt radicale. Quando autem eſt ſeruile ſignificant immaculatos. Sic enim cum noſtris Septuaginta veteres Hebræi hanc vocem ſolent interpretari. Hinc R. Selomo [c]. *Agnus* תמים *Tamim vobis erit*, id eſt (inquit) ולא מום *velò Mum* abſque macula. Quod etiam illic ſequitur Abben Ezra: *Beati*, inquit, *qui vitam pure, & integrè ſecundum legem Dei tranſigunt.* Via vitam præſentem hic ſignificat, niſi malis legem Dei cum Abben Ezra, repetendo *Domini*, per Zeugma, è poſteriore membro. Via Domini, eſt via virtutis, quam Dominus tenendam præcepit. Via etiam pro actione, vt verſ. 5.

C

c Exo.12.v.5.

D

2 *Beati qui ſcrutantur.* ad ſeruandum. Vnde Hebraïcè נצרי *notſre*, id eſt, cuſtodiunt. *In toto.* (Et) toto corde, per Aſyntheton ſubaudienda eſt particula copulatiua. Tota animi promptitudine. Vt intelligamus beatitudinem hominis poſitam in ſcrutatione quidem, ſed efficaci & actuoſa. *Teſtimonia*, præcepta, quæ de eius voluntate teſtantur.

A 3 *Non enim qui operantur.* Potest etiam verti, Et non operantur iniquitatem (&) in viis eius ambulauerunt, q. d. Beati etiam sunt, qui recedunt à malo, & faciunt bonum. Aliquot alias explanationes affert Kimhi. Sept. subaudiunt relatiuum שׁ, vt sæpè fit in hac lingua. Quod aliqui in secundo membro reponunt. Non enim operantur iniquitatem (qui) in viis eius ambulant. Alij in negatione, vt Abben Ezra. Etiam (qui) non operantur iniqua, in viis eius ambulant. Quasi qui malis abstinent, etiamsi nihil boni exequantur, in his numerentur, qui mandatis Dei insistunt. *Beatus*, inquit Ecclesiasticus, *qui potuit transgredi, & non est transgressus.* B *Eccl. 31. v. 10.*

4 *Custodiri nimis*, cum maxima diligentia & sollicitudine, vt suprà [a]: *Fingis laborem in præcepto.* מְאֹד *Meod*, *Nimis, valdè, vehementer, admodum diligentissimè.* Mandasti per Prophetas, & Doctores, vt præcepta tua solidè seruarentur, ita vt vel tantilla legis tuæ trãsgressio ad pœnam obliget, reúmque hominem cõstituat [b], בְּקֻדִּים *pekkudim*. mandata, quasi deposita in hominũ cordibus. a *Psal. 93. v. 20.* b *Leui. 26. v. 14. 15. Deut. 28. v. 15.*

5 *Vtinam dirigantur*, firmentur, parentur, disponantur viæ meæ, consilia & actiones, siue mundi negotia & occupationes, vt intelligit Kimhi. Omnem istorum vim verbum כּוּן *chon* includit. Optat suam vitam sic instituí, & præparari, vt numquam à lege Dei aberret: sic suas occupationes & negotia constitui, vt nullum eorum possit ipsum auertere à diuinorum mandatorum præstatione. Tunc omnia sibi fœliciter succedent, neque secuturum dedecus & ignominiam. *Iustificationes*, statuta, propriè, dictata, decreta, iura, vt & infrà [c], quorum obseruatione haberentur iusti, vel quæ erant iusta & æqua. Et sic deinceps. חֻקִּים *Hukkim*. statuta esse docet Kimhi quorum rationes ignorentur, vt fit in maxima ceremoniarum, & rituum religionis, & legis parte. Sic legis partem, quæ est de religione, interpretari solent Septuaginta, vt doceant religionis, & fidei actibus, atque operibus tribuendam esse iustificationem, non moralibus & politicis. Quod sic Scholastici enunciant: *Opera fidelium bona, esse meritoria, non infidelium, quantumuis virtute fuerint illustria.* C D c *Vers. 8.* *Opera quæ sint meritoria.*

6 *Cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.* Cùm intẽtus fuero ad ea. Si eis faciendis intenderim, si ea diligẽter & studiosè seruauerim, tunc non frustrabor votis meis:

Nam est Præteriti temporis. Abben Ezra subtiliùs. Si intellexerim & comprehenderim, cur illa imperaueris. Nam paucis datum est, vt omnium mandatorum Dei teneant rationem, & causam. Ad verbum בהביטי *behabbiti*, id est, in aspicere me (cùm aspexero ego) ad omnia mandata tua. Aspicere autē ad rem aliquam, est rei alicui intendere, ad eam niti diligenter. A

7 *Confitebor tibi in directione*, in rectitudine, recto corde, non fucato, laudabo te palàm & publicè, te prædicabo, & tuas laudes. *In eo quod didici*, gratias agam tibi in rectitudine cordis, mentéque sincera, quòd didicerim iudicia iustitiæ tuæ, id est, tuam legē iustissimam, tua iura æquissima, & in quibus præscribitur, quid rectum & iustum. Vel, cùm ea didicero. Nam בלמדי *belamedi*, *In didicisse me* vtroque modo resolui potest. *Iudicia*, siue משפטים *Misphatim*, q. d. edicta, secundum quæ probi & improbi iudicandi sunt, vel quæ facienda, vitandáve iudicauit, ac censuit Deus. B

8 *Non me derelinquas vsquequaque*, vsque nimis, vsque admodum, propriè id est, planè, omninò. Precatur, ne gratia auxiliāte spolietur, Theodoritus. Alij vt Abben, ne me multùm desere. Ne me tanta derelictione desere, vt ea seruare non possim. Anonymus exponit, vsque in sæculum, in omne tempus. Ne me desere vmquam. Kimhi iungit cum *Custodiam*, vt sit Hyperbaton: Iura tua custodiam vsquequaque, & diligenter, ne me modò deseras. Si me non deseruerit, ea in perpetuum seruabo. Secundum illud Apostoli [a]: *Omnia possum in eo, qui me corroborat*. Quamquam huiusmodi locutiones, *Custodiam semper, in æternum* [b] *non obliuiscar sermones tuos*, &c. non tam indicant, quid nobis euenturum futurúmque sit, quasi prophetando de futuris contingentibus. (Quis enim donum perseuerantiæ certò sibi polliceri possit) quàm simplex nostræ piæ voluntatis propositum, optatum, desiderium, quo speramus Dei gratia, ac ope nos in actum perducturos, perfecturósque, quod promittimus. Sic Præterita pium desiderium præsentis precantium status sæpiusculè. Vide infrà [c] in sequenti Octonario. C D

a *Phi.4.v.13.*

b *Vers.16.*

Perseuerātiæ donum nullus sibi potest promittere.

c *Vers.2.*

בית

A

בית. BETH, id est, *Domus.*

Eusebius. Hieronymus.

N quo córrigit adolescéntior viam suam ? in custodiêndo sermônes tuos.

B 10 In toto corde meo exquisîui te : ne repêllas me à mandâtis tuis.

11 In corde meo abscôndi elóquia tua : vt non peccem tibi.

12 Benedîctus es Dómine : doce me iustificatiônes tuas.

13 In lábiis meis pronunciâui: ómnia iudícia oris tui.

14 In via testimoniôrum tuôrum delectâtus

C sum : sicut in ómnibus diuítiis.

15 In mandâtis tuis exercêbor : & considerâbo vias tuas.

16 In iustificatiónibus tuis meditâbor : non obliuîscar sermônes tuos.

D 9 *In quo corrigit*, purgat, purificat, propriè, puram, & rectam reddit naturam suã ad malum propensam. In quo poterit puras efficere vias suas adolescens, vt non peccet, & à teneris virtutí, & pietati assuescat? Cui interrogationi respõdet per subiectionem, vt pars posterior sit prioris responsio, vt etiam R. Mose. *In custodiendo*, exequendis mandatis tuis. Si tuos sermones exequatur & perficiat. *Adolescentior*. Hebraïcè נַעַר *nahar*, puer, cuius vita solet esse dissoluta, & vanitatibus dedita. Hinc Prouerbium Salomonis[a]: *Stultitia alligata est collo pueri*. Quia ergo homo ab infantia ipsa propẽsus est ad malũ b, docet, quo pacto, dum adhuc ætas tenera est, &

a *Prouer. 22. v. 15.*

b *Gen. 6. v. 5.*

flexibilis, mores emendandi sint, ne ferantur in deterius. Nempè si ad normam legis verbíque Dei dirigantur. Hoc enim est proprium diuinorum oraculorum. Quod enim est equino pullo frænum, & domitor, hoc idem est in adolescentibus Dei sermo, Theodoritus. Alij putant non hîc esse nomen ætatis, sed conditionis & morum, de eo, qui cupiditatibus suis nimium indulget, de quo Esaïas [a], *puer centum annorum*, & Aristoteles [b], *puer moribus, non ætate. Viam suam*, vitæ suæ inclinationem & propensionem malam, corruptam suam originem. Figmentum [c] Scriptura appellat. *Sermones tuos.* In Hebræo est Eclipsis בשמר בדרכב *bischmor bidreacha*. i. *In custodiendo viam suam* secundum sermones tuos.

a Esa. 65. v. 20.
b 1. Ethicor.
c Gen. 6. v. 5.

10 *In toto corde meo exquisiui te.* Me totum tibi consecraui, nec quicquam partitus sum in rerum humanarũ concupiscentias, Theodoritus. Hyperbole, vt infrà, *Iudicia tua non sum oblitus.* Et, *A iudicijs tuis non declinaui.* Quis enim aliquando non declinat à Dei legibus? quis septies in die non cadit? Possunt hæc esse dicta in persona totius Ecclesiæ, vel perfectorum (cuiusmodi aliquos in hoc mundo Scriptura agnoscit, perfectione viæ, non patriæ,) vt quæ sunt vnius membri, vel totius Ecclesiæ, ea sibi imputet & ascribat, per communicationem. In Ecclesia enim omnia sunt communia. Sic videas Scripturam eodem contextu nunc loqui in persona perfectorum, nunc imperfectorũ, vt [d]: *Non quod iam perfectus sim, &c.* & mox, *Quicunque ergo perfecta sumus, hoc sentiamus*, & [e] vt carnalis loquitur: *Non quod volo bonum, hoc ago.* Aliàs vt sanctus. Sic compunguntur, & alliciuntur imperfecti, qui tantarum virtutum sibi non sunt conscij, vt timeant, aut saltem optent illam integritatem, ne mendaces & vani precãdo planè apud Deum inueniantur, & vt tales non sint actu & re vera, sint saltem desiderio & voto. Possunt etiam esse præterita pro præsentibus. Toto corde meo exquiro te. Vt loquatur secundum eum statum & animi motionem, qua se inter precandum affectum sentit. *Ne repellas me.* Ne errare me facias, ne errare me sinas propriè ex Anonymo: falsa doctrina scilicet, aut impia vita.

Omnes homines peccatores.

d Philip. 3. vers. 12.
e Rom. 7. ver. 19.

11 *In corde meo abscondi.* Diligenter meditatus sum, animò volui, altè cogitaui, & reposui in mente intima

A mà. Metaph. ab iis, qui res pretiosas in thesauris recondunt. Ambrosius interpretatur de mysteriis non publicandis. Ezechias enim peccauit, quòd Babyloniis thesauros suos ostentarit [a].

a *4. Reg. 20. ver. 13. 14.*

12 *Benedictus es Domine*, beneficus & dignus, qui ab omnibus laudaris, Theodoritus. *Iustificationes.* statuta propriè. Sic solent חוקות *Hukkoth*, & חוקים *Hukkim*, hoc Psalmo reddere, ad vitandam ambiguitatem; ne quis scilicet intelligat decreta & rationes, quibus Deus regit mundum, & prouidet, cum Abben Ezra. Nam hîc statuta designant Dei præcepta, quorum

Opera quomodo iustificent.

B legitima obseruatione iustificamur, nempè quando id fit, non tantùm secundùm substantiam operis, verùm & secundum legislatoris Dei mentem, ac consilium. Tum enim iustificant, id est, non solùm nutriunt primam iustitiam, quæ merè est gratuita, verùm etiam augent. Iuxta illud [b]: *Qui iustus est, iustificetur adhuc.* Et, *Vt ad vitam ingredi? serua mandata* [c]. Hæc enim dicuntur de secunda iustificatione, quæ gratiæ opus est, simul ac operum.

b *Apocal. 22. vers. 11.*

c *Matt. 19. ver. 17.*

13 *In labys. In*, vacat Latinè. Labiis meis *pronunciaui*, id est, protuli apud populum, ore meo annunciaui, &

C docui iudicia tua homines mei sæculi. Abben Ezra. Hinc Hebraicè ספרתי *sipparthi* i. narraui. *Oris tui*, quæ per Prophetas & Apostolos es locutus, qui sunt veluti os tuum. Hilarius.

14 *Sicut in omnibus diuitys*, sicut super omni opulentia & vbertate. Chal. *Sicut super supremæ omnium fortunæ.* Lege tua tam sum delectatus, quàm omnibus iis, quæ in hac vita, hominibus iucunda esse possunt. Præferet infrà [d].

d *Vers. 72.*

D 15 *In mandatis tuis exercebor*, meditabor, loquar, cum mandatis tuis colloquar, ἀδολεσχήσω. Quo verbo Septuag. vti solent pro meditari, se exercere in prece, & similibus contemplationis operibus, vt alibi docui, etsi vsu vulgato significet nugari, garrire. Hinc libellus Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας.

16 *In iustificationibus tuis meditabor*, oblectabo me, Hebraicè אשתעשע *eshtahaashah*, deliciabor propriè in Dei ceremoniis & cultu.

גימל GIMEL. id est, *Plenitudo.* A

Eusebius. Hieronymus.

RETRIBUE seruo tuo, viuífica me: & custódiam sermônes tuos.

18 Reuêla óculos meos: & considerâbo mirabília de lege tua.

19 Incola ego sum in terra: non abscôndas à me mandâta tua.

20 Concupîuit ánima mea desiderâre iustificatiônes tuas: in omni témpore. B

21 Increpâsti supêrbos: maledícti, qui declînant à mandâtis tuis.

22 Aufer à me oppróbrium, & cõtêmptum: quia testimónia tua exquisîui.

23 Etenim sedêrunt príncipes, & aduêrsum me loquebântur: seruus autem tuus exercebâtur in iustificatiónibus tuis.

24 Nam & testimónia tua meditátio mea est: & consilium meum, iustificatiônes tuæ. C

---

17 *Retribue seruo tuo,* beneficia tribue, benefac, da liberaliter. Verbum Retribuendi etiam de gratuitis vsurpatur in hac lingua: nec significat solùm beneficium reddere, sed etiam vltrò & liberaliter tribuere, & beneficiis præuenire. *Retribuit enim Deus per indebitam gratiam bona pro malis,* Augustinus. *Viuifica.* Hebr. חיני *chiehi, Vinam:* sed optatiuè & deprecanter. Vtinam viuam, & seruem sermones tuos, id est, Viuifica me, & seruare me fac. Nam etiam *custodiam* est Optatiui modi. Ad quod ostendendum, prius verterũt per Imperat. D Eodem sensu Rabbini subaudiunt. ☞ Retribue seruo (vt) viuam, &c. Non aliter petit vitam, quàm vt præstet se fidelem Dei cultorem, Arnobius. De vita spirituali Theodoritus intelligit, cui peccati mors opponitur.

18 *Reuela*

A 18 *Revela oculos meos*, retege, velum ab oculis meis aufer, aperi oculos meos, vt aspiciam. Orat pro intelligenda diuina lege, nedum exequenda. Non enim omnes, qui diuina oracula lectitant, horum mirabilia intelligunt, sed qui superno splendore perfruuntur, vt Paulus docet [a]: Theodoritus *Considerabo*; Hebraicè ראביטה *veabbithah*, videbo propriè, id est, intelligã: *Mirabilia de lege tua*, mirabiles legis tuæ sensus, abstrusa & arcana legis tuæ, quæ non sunt exposita & explicata. Anonymus: Mysteria quæ non sunt quibuslibet nota & perspecta, *De*, inseruit interdũ Genitiuis in hac B lingua, vt Gall: *Les merueilles de ta loy*. Ad arcana scripturæ intelligenda, cœlesti gratia opus [b].

a 2. Corin. 3. ver. 13. 14. 15.

b 2. Pet. 1. v. 20. & 3. v. 16.

19 *Incola, ego sum in terra* peregrinus: Hodie viuus, cras moriturus. Vnde obiter hac vita vtor, ac in ea vnica consolatio est lex tua. Abben Ezra aliò refert. Sum veluti peregrinus, qui de via facilè errat, & hallucinatur. Sum aberrationibus obnoxius, sicut exterus, & nouus hospes. Quare ne abscondas, &c. *Mandata tua*, mandatorum tuorum notitiam & mysteria. Alij, mandatorum tuorum executionẽ ne abscondas mihi, vt ad vitam cœlestem perueniam, è qua hîc in terris peregrinor. Tali enim indigeo viatico ad illã vitã. Ne permit- C tas me ignorare præcepta tua in hac peregrinatione.

20 *Concupiuit anima mea*, fracta est, propriè, desiderando iudicia tua. Languet cupiditate iustæ tuæ legis. In Hebræo גרסה *garesah*, summũ & vehementissimum desideriũ exprimitur. Quare Abben Ezra interpretatur, exarsit, incensa est desiderio efficiendi tua cõtra impios iudicia, cupiditate peccatores vlciscendi. Sumit *iudicia* pro iustis vltionibus, non pro præceptis. *Desiderare*. Hęc duplicatio vulgò ad vehementiam desiderij refertur. Sed fortassè respexit ad fragilitatem, & infirmitatem D carnis à bono abstrahentis, vt non semper pij sensibili desiderio ad Dei præcepta ferri queant. q. d. à carne fragili mihi metuens cupio, vt vel desiderem Dei legem, neque ab eius expetitione vmquam per carnis stuporem reuocer. *Non quod volo bonum, hoc ago* [c]. *Deus operatur in nobis velle, & perficere* [d]. Quare aptè Theodoritus ad assiduitatem refert, quasi Vates exoptet habere hoc desiderium continuò.

c Ro. 7. v. 19.

d Philip. 2. ver. 13.

21 *Increpasti superbos*, perdidisti, per Metalepsin, iuxta

Rabbinos. Simpliciùs, Comminatus es ſuperbis & A
tranſgreſſoribus legum tuarum, pœnam. Superbos eos
appellat, quoniam qui diuinas leges deſpiciunt, in ſu-
perbiæ morbum incidunt. Theodoritus *Maledicti* ſunt:
Aliqui in accuſatiuo vertunt, Maledictos & deteſtabi-
les ſuperbos, qui deerrant à tuis mãdatis, diſperdidiſti,
vt proinde meritò amem, & colam præceptiones tuas,
ne paria patiar. Sed rectiùs in Nominatiuo, vt ſit alluſio
2 *Deuter. 27. verſ. 26.* ad illud [2]. *Maledictus omnis, qui non permanet in ſermoni-*
bus legis huius, nec eos opere perficit.

22 *Aufer à me opprobrium & contemptum,* quem ab iſtis
ſuperbis ſuſtineo, quòd ſim legum tuarum ſtudioſus. B
Exquiſiui. Hebraicè נצרתי *natſarthi.* i. cuſtodiui.

23 *Etenim ſederunt principes,* etiam proprié. Etiam prin-
cipes, quorum erat tueri pios & virtutis ſtudioſos [b], in
b *Roma. 13. ver. 3. 4.* ſuis conuenticulis de me lædendo conſultabant. *Exer-*
cebatur, meditabatur, colloquebatur cum tuis decretis.
Sic me contra principum inſectationem muniebam, ſic
me in rebus aduerſis oblectabam, ſic illa in rebus tri-
ſtibus, ac difficilibus in conſilium adhibebam.

24 *Nam & teſtimonia tua meditatio,* Hebr. שעשעי
ſthahaſthabi, deliciæ propriè mihi erant in mediis cru- C
cibus. *Iuſtificationes tua.* Hoc addiderunt, vt obſcuri-
tatem Appoſitionis Hebraicæ illuminarent. *Etiam teſti-*
monia tua delicia mea ſunt, viri conſilij mei. id eſt, & mei
conſiliarij ſunt, tua teſtimonia ſcilicet. Illa mihi ſunt à
conſiliis, ea habeo pro cõſiliariis meis. Nam ea in meis
rebus, & notionibus adhibeo in conſilium. Lex Dei,
magiſtra vitæ & conſiliarius: *Conſilium.* Metonym. pro
conſultore.

D

דלת D A L E T H. id eſt, *Tabularum.*

Euſeb. Hieronym.

ADhæſit pauimẽto ánima mea: vi-
uífica me ſecũndùm verbũ tuum.
26 Vias meas enunciâui, & exau-
diſti me: doce me iuſtificatiônes
tuas.

27 Viam

A 27 Viam iustificatiônum tuârum ínstrue me: & exercêbor in mirabílibus tuis.

28 Dormitâuit ánima mea præ tædio: confírma me in verbis tuis.

29 Viam iniquitâtis ámoue à me: & de lege tua miserêre mei.

30 Viam veritâtis elêgi: iudícia tua non sum oblîtus.

B 31 Adhæsi testimóniis tuis Dómine: noli me confúndere.

32 Viam mandatôrum tuôrum cucúrri: cùm dilatâsti cor meum.

---

25 *Adhæsit pauimento anima mea*, hyperbole summi periculi & miseriæ, (humilitatis mauult Theodoritus) vt suprà [a], prostrata est, adiacet, propinquauit propriè pulueri anima, id est, vita mea: vel, iuxta Abbé Ezram, per
C Synecdochen, persona mea. Vtrumque enim figuratè significat, vt & infrà [b]. Parum abfuit, quin ad sepulchrũ deferrer, præ calamitate. Ego ipse adhæsi pulueri, ac si essem mortuus, vt apud Hieremiam [c]. *Iurauit Dominus exercituum per animam suam*, id est, semetipsum. Humi prostratus sum, ob imminens extremum vitæ periculum: depressa est & deiecta est in terram vita mea, sum in extremo vitæ periculo, & morti proximus propter principum persecutiones. Itaque conserua mihi vitam ex tuis promissis & miserationibus. *Pauimento* Hebraicè D לַעֲפָר *lahaphar* pulueri propriè. Terræ & pulueri allisa est, prostrata, humiliata. *Verbum tuum*. Viuere me fac secundum tuam promissionem de hoc mortis periculo: sicuti es pollicitus. Verbum hîc Dei mandata nõ denotat, sed promissa, Arnobius & Augustinus. Viuificare autem Ambrosius, pro iustificare accepit. *Non enim vitam* (inquit Theodoritus) *sine termino petit, sed vitam secundum legem.*

a *Psal. 43. v. 25.*

b *Vers. 28.*

c *Hier. 51. v. 13*

26 *Vias meas enũciaui*, mea negotia, res, facta, vitæ meæ necessitates explicaui tibi, Anonym. Alij peccata mea, mores meos. (*Iustificationes tuas*, statuta tua iusta & æqua, item

item iustificantia eos, qui illa seruant, doce me, non solùm vt sciam, verùm vt ea etiam seruem. Hilarius, Augustinus. A

27 *Viam iustificationum tuarum*, rationem, vt censet R. Abraham, sed nihil necesse. Præcepta tua doce me, institue me in tuis iustis legibus. *Iustificationes* hîc iam nõ appellantur חקים *Hukkim*, statuta, vt versu præcedenti, sed פקודים *Pekkudim*, præcepta. *Instrue me*, Romanum Psalterium, insinua mihi. Ad verbum, Intelligere me fac, & colloquar cum mirabilibus tuis: vel, loquar de mirabilibus tuis factis, verbis, mysteriis.

28 *Dormitauit anima mea*, stillauit propriè, Hebraicè דלפה *dalephah*, id est; lachrymata est anima mea præ anxietate. Et sic legit Origenes & Ambrosius, quasi Sept. vertissent ἔσταξεν non ἐνύσταξεν. Theodoritus cõtrà, quare ad desidiam animi & piarum cogitationum remissionem refert, pro qua discutienda vates obsecret. *Confirma*. Hebraicè קימני *kaimeni.t.* erige me secũdum verba tua, id est, promissa, Abben Ezra, quale est hoc [a]: *Percutiam, & ego sanabo*. Verbum etiam intelligi possit pro lege Dei. B

a Deut. 32. v. 39.

29 *Viam iniquitatis amoue à me*. Falsitatis propriè שקר *Soker*. Eam opponit viæ veritatis, de qua sequente versu. Precatur seruari ab erroribus doctrinæ. *Et de lege*, Sic Anonymus monet præpos. מן, *Min*, *De*, esse subaudiendam. De lege largire mihi, legem tuam misericorditer, tribue mihi gratiam legis perficiendæ, dà mihi, effice misericorditer, vt legem tuam exequar. Latinè, de lege tua gratificare mihi, misericordiam fac mihi de lege tua. Chrysostomus autem, *Actiones iniquas abige a me, ac pro more tuo miserere mei*. C

30 *Iudicia tua non sum oblitus*. Ad verbum, Posui iudicia tua (ante me vt ea seruarem, per Apostopesin.) Ea mihi seruanda proposui.

31 *Adhæsi testimoniis*, præceptis per Cabbalam, & traditionem Patrum acceptis, sine vlla alia ratione, vel scripto, Abben Ezra. *Noli me confundere*, Ne permitte, vt excidam spe consequendi fructum eorum. Ne sine, vt ea spes me fallat. Confusio nascitur, quando quod petitur, denegatur. Arnobius. D

32 *Viam mandatorum tuorum cucurri*. facilè perfeci, & alacriter, & sine impedimento. *Cùm dilatasti*, cùm ex angustiis

A angustiis explicuisti me, cùm me lætitia affecisti, Metaphoricè, vt suprà [a]. Tunc expeditè tua seruaui præcepta. Alij, cùm mihi tuam gratiam latè & copiosè impertiuisti, viréque suppeditásti: quando cor meũ consolatione recreasti, quando es me consolatus, tum mãdata tua alacriter præstiti. Nam citra Dei gratiam & auxilium, Dei præcepta non seruantur. Per futurum non immutatur vis. Curram, quando dilatabis cor meum, gratia tua scilicet. Perficiam facilè, quando illorum perficiendorum gratiam, facultatémque præbueris. Vtrisque opus est, & nostra promptitudine, & B Dei auxilio. Neque enim humana natura absque cœlesti auxilio, quicquã recti agere potest, Theodoritus.

[a] *Psa. 4. v. 2.*

Sine gratia præcepta, non seruantur.

ARGVMENTVM.

הא HE. id est, *ista*.

Eusebius, Hieronymus, qui & hic secundam connexionem literarum incipiunt.

C LEgem pone mihi Dómine viam iustificatiônum tuârum: & exquîram eam semper.

34 Da mihi intellêctum, & scrutabor legem tuam: & custódiam illam in toto corde meo.

35 Deduc me in sémita mandatôrum tuôrum: quia ipsam vólui.

36 Inclina cor meum in testimónia tua: & non in auarítiam.

D 37 Auêrte óculos meos, ne vídeant vanitâtem: in via tua viuífica me.

38 Státue seruo tuo elóquium tuum: in timôre tuo.

39 Amputa oppróbrium meum, quod suspicâtus sum: quia iudícia tua iucûnda.

40 Ecce concupîui mandâta tua: in æquitâte tua viuifica me.

33 *Legem*

33 *Legem pone mihi.* Vno verbo Hebraicè הוֹרֵנִי *horani.t.* Doce me. Vide suprà [a]. Sic autem circũloquuntur, vt ostendãt homines per Dei verbum & legem exteriùs doceri, nec priuatim reuelationes esse expectandas, interiùs autem per sanctas inspirationes & instinctus. *Exquiram eam.* viam, Ad verb. Et custodiã eam (ad) calcem, siue ad extremũ vsque, id est, semper: vt omittam alias interpretationes minus simplices. עֵקֶב *bekeb* sonat *vestigium.* Per vestigium eam custodiam, vt qui metuunt de via eam per vestigia sequuntur. Item *finem operis*, id est, præmium, mercedem, quo modo accepit Abben Ezra, custodiam eam pro retributione, quę proposita est maxima seruantibus eam. Et hoc secuti sunt infrà [b], vt vtraque intelligentia haberetur. A B

34 *Da mihi intellectum*, legis tuæ. Intelligere fac me propriè legem tuam scilicet, per Hypozeugma. Nam hoc Octonario docet opus esse Dei gratia & spiritu, cæleſtique lumine, ad intelligendas, amandas, & sequendas Dei leges, vt proinde D. Augustinus eo sæpiùs vtatur contra Pelagianos. *In toto*, Præp. *in* redundat Latinè, totis animi viribus custodiam legem tuam, si eam me feceris intelligere. Sic infrà [c]. C

35 *Deduc me Domine*, incedere fac me, dirige me per viam tuorum præceptorum, dux esto mihi in obeundis tuis mandatis. *In semita.* Aliqui legunt in Accus. Inducito me in semitam. Sed nihil opus. Mihi in semita recta versanti præbe te ducem, ne eam deseram. *Volui*, mihi in ea placui.

36 *Inclina cor meum.* Inclinat Deus in testimonia sua, & ad bonum efficienter & per se: Inclinat in auaritiam & mala deficienter, & per accidens, id est, quia permittit cadere, vel subducit suam gratiam. Sic gubernator sua præsentia est causa salutis nauis, sua absentia naufragij. *In auaritiam.* Chald. *in* מַמוֹנָא *Mammona*, id est, pecuniam. D

37 *Auerte oculos meos*, transire fac oculos meos, *ne videant*, ne concupiscant. Metaphora à corpore ad animum. Hinc *concupiscentia oculorum* apud Ioannem [d], & Christus [e], *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eam in corde suo. Vanitatem*, doctrinæ & morum. Vanitas quod inutile est, & stultum vocatur, cuiusmodi sunt omnia, quæ in hac vita iucunda videntur

ex Eccle

a *Psal. 24.*

Homo qua ratione doceatur.

b *Vers. 111.*

c *Vers. 32.*

Deus diuersa ratione inclinat ad bona & mala.

d *1. Ioan. 2. v. 16.*

e *Mat. 5. v. 29*

A ex Ecclesiaste [a]. Theodoritus. *Vivifica me*, viuere fac me in tua lege & verbo, siue in legis tuæ obseruatione. Sic solet *Viuificandi* verbum toto hoc Psalmo interpretari Abben Ezra. Aliqui, per tuam legem & verbum. a *Eccl. 1. v. 2.*

38 *Statue seruo tuo eloquium*, stabili in me seruo tuo eloquium, vt te metuam: vel, firma, imple, præsta tuum promissum mihi, qui seruus & cultor tuus sum, vt te timeam & reuerear. At Theodoritus firmiter in me pone tuos sermones, constantem me in tuis sermonibus fac, vt timor tui mihi perpetuò incumbat, nequaquam sinens, vt à tuis oraculis deflectam. Ita *Eloquium* non pro
B Dei promisso, sed verbo, & *In* pro *cum*. Kimhi promissum intelligit de successione posterorum Dauidis in regno, vt hoc recidat in Christum Dauidis filium. Aaben Ezra *Eloquium*, mauult significare decretum Domini. Confirma decretum tuum mihi, vt tu timearis. Alij, legem ipsam Dei. *In timore tuo*, vt te timeam, vel, vt tu timearis, Timor Dei est vnum è donis Spiritus sancti b, Quare pro eo habendo meritò precatur. b *Esa. 11. v. 3.*
Ad verbum אשר ליראתך *asher liratheca. 1.* Vt in
C timorem tuum (venire facias me, vt supplet Abben Ezra. Hoc malo, vt sit sensus nostrorum Septuagi. q.d. Pone ante oculos meos legem tuam, vt te timeam. Aliqui אשר *asher*, Pronomen faciunt neutrũ. Quod (eloquiũ) ad timendum te (est.) Alij masculinum. Qui (seruus tuus) in timore tuo (est,) id est, qui te timet & reueretur.

39 *Amputa opprobrium meum*, aufer opprobrium, quo me hostes mei afficiunt: ex Anonymo, falsa conuitia & probra. Alij, peccatum, quod mihi est probro & dedecori. Nihil enim peccato probrosius, & magis pudendum. *Suspicatus sum*. timui. Hebraicè יגרתי *iagorethi* eodem sensu. Quæ enim suspecta habemus, timemus.
D Græcè, ὃν ὑπώπτευσα, *quod vereor, quod suspectũ habeo. Iucũda.* Hebraicè טובים *thonim*, bona, vtilia, fructuosa, benigna sunt iudicia tua, quæ in pios decernis. Sic enim iustas Dei sententias, quibus pœnam peccatoribus, salutem pœnitentibus affert, vocat Theodoritus. Nisi malis de legibus diuinis accipere.

40 *In æquitate tua vivifica me*, pro tua æquitate & iustitia conserua mihi vitam. Vel potius, vt infrà [c] in tuæ æquitatis obseruatione viuere me fac. Mihi optanti vitam iustã concede, Theod. Tuam æquitatem, tuam æquissimam legem fac seruem, quoad ero in viuis. c *Vers. 37.*

A

וַיהִי VAV, id est, *Et.*

Eusеb. Hieronym.

ET véniat super me misericórdia tua Dómine: salutâre tuum secúndùm elóquium tuum.

42 Et respondêbo exprobrántibus mihi verbum: quia speráui in sermónibus B tuis.

43 Et ne aúferas de ore meo verbum veritâtis vsquequâque: quia in iudíciis tuis supersperâui.

44 Et custódiam legem tuam semper: in sæculum, & in sæculum sæculi.

45 Et ambulâbam in latitúdine: quia mandâta tua exquisîui. C

46 Et loquêbar de testimóniis tuis in conspêctu regum: & non confundêbar.

47 Et meditâbar in mãdãtis tuis: quæ dilêxi.

48 Et leuâui manus meas ad mandâta tua, quæ dilêxi: & exercêbor in iustificatiônibus tuis.

D

41 *Et veniat super me misericordia tua.* Optanter. q. d immitte mihi tuam misericordiam & gratiam. *Salutare tuum*, salus tua, defensio, estque Appositio, nisi malis Asyntheton per Zeugma, (Et) salus tua mihi superueniat, mihi contingat. Christum Augustinus exponit.

a *Vers. 18.* *Eloquium*, promissum tuum, vt suprà [a].

42 *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*, responsum dabo conuitiatoribus meis, qui negant te mihi allaturum salutem, quòd speraui in tuis promissis. Construitur cum verbo *Respondebo*. Nam sic loquuntur, vt

b *Par. 21. v. 12* alibi [b]. *Quod respondebo mittenti me verbum.* Aliqui cum Participio

A Participio, exprobrantibus mihi aliquid. Verbum pro re passim. *Quia*, pro quòd particula continuatiua, non causali.

43 *Et ne auferas de ore meo*, ne mihi eripi permittas. Deus enim propriè non eripit, sed diabolus, nisi fortasse valdè ingratis, & dona Dei non agnoscentibus propter peccata, Arnobius. *Vsquequaque* prorsus, vllo modo, vel vmquam, in perpetuum. Vide supra [a]. *In iudicia*, Vt *sermones* proximo versu, ita hîc *iudicia*, promissa significãt, non quidem quælibet, verùm ea, quæ verbo, lege, & præcepto Dei consignantur. Ne quis putet prorsum B discedi à significatu, in quem hæc, & similia iam ab initio acceperat. Nam perpetuò vrget verbum Dei variis vocabulis pro diuerso eius respectu.

a *Vers. 8.*

Deus non aufert verbũ veritatis.

44 *In saeculum saeculi*, cunctis vitæ meæ diebus, Anonymus, tam hîc quàm in futuro sæculo, Ambrosius. Et certè Hebraïcè לְעוֹלָם וָעֶד *leholam vehad*, in sæculum & æternitatem. Quod alij vertunt, in sæculum, & vltrà. *Futurum*, inquit Theodoritus, *vitam demonstrat, in qua pura, & sincera diuinarum legum obseruantia cunctis dabitur.*

C 45 *Et ambulabam in latitudine.* Hactenus orauit, nunc narrat, inquit Augustinus, idque in Martyrum, id est, testium veritatis persona, ex Ambrosio. *Et ambulabam.* Per futurum etiam verti possit. Sic sequentibus verbis *loquebar, confundebar, meditabar, leuaui. In latitudine* in lætitia, Metaphora à corde se gaudio dilatante. Vel ex Theodorito cum multa facilitate & confidentia, magna libertate, etiam inter persecutiones. Vel in lato, & tuto loco, in via laxa. Latè incedebam per tua mãdata. Gratia Spiritus sancti angustiã aufert, & viã dilatat, atq; iucundam reddit, quæ carni videtur tristis & difficilis.

Spiritus sancti gratia viã.

46 *Non confundebar*, non me pudebat ista loqui.

D 47 *Et meditabar in mandatis tuis*, cum gaudio & multa delectatione cõtemplabar. Vnde Hebr. אשתעשע *eshthahashah* delectabar. Præcipua hominis voluptas in contemplatione est posita, vt docet b Aristot. Est autem Antitheseos superioris, vt notat Abben Ezra. Quemadmodum palàm coram regibus, quos homines solent metuere, loquebar de testimoniis tuis, ita oblectabam me in illis priuatim, siue publicè, siue in aperto, siue in abscondito profitebar tuam legem, & religionem: vt

b *10. Ethic.*

& præcipitur contra hypocritas [a]. *Quæ dilexi*, valdè σφόδρα, vt Græci & Augustinus legunt. A

48 *Leuani manus meas ad mandata*, manus admoui mandatis tuis, manus ad apprehendendas leges tuas extuli. Alij, summa alacritate ea perfeci [b]. *Non enim in sermone est Dei regnum, sed in opere.* Et [c], *qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Et [d], *non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Leuare manus, extendere manus, & opere perficere Metaphoram sumit Abben Ezra ab iis, qui cum honore & caritate aliquem excipiunt. Aliàs, leuare manus, pro iurare [e]. Modus rei pro ipsa re. *Exercebor.* Vocabulum Scholasticum אשיחה *aschiha*. Loquar, propriè declamitabo, studebo, exercebo scriptum, elocutionem, &c. B

[a] *Matth. 5. v. 14. 15. 16.*
[b] *1. Cor. 4. v. 20.*
[c] *Matth. 5. v. 20.*
[d] *Rom. 2. v. 13.*
[e] *Ge. 14. v. 22.*

זין ZAIN, id est, *Hæc.* Eusebius, Hieronymus.

MEmor esto verbi tui seruo tuo: in quo mihi spem dedisti.

50 Hæc me consolâta est in humilitâte mea: quia elôquium tuum C viuificauit me.

51 Supêrbi iniquè agêbant vsquequâque: à lege autem tua non declinâui.

52 Memor fui iudiciôrum tuôrum à sæculo Dómine; & consolâtus sum.

53 Defectio ténuit me: pro peccatóribus derelinquéntibus legem tuam.

54 Cantábiles mihi erant iustificatiônes tuæ: in loco peregrinationis meæ. D

55 Memor fui nocte nóminis tui Dómine: & custodîui legem tuam.

56 Hæc facta est mihi: quia iustificatiônes tuas exquisîui.

---

49 *Memor esto verbi tui seruo tuo.* Præsta, perfice. Neque enim in Deum vlla cadit obliuio, sicut nec pœnitentia.

Euthy

A Euthymius. *Seruo tuo*, tui ad seruum tuum verbi. Quod verbum mihi seruo tuo promisisti, quo mihi spem fecisti, te salutem daturum iis, qui custodiunt mandata tua. Chrysostomus, q.d. Memento eorum, quæ mihi es pollicitus, per internam scilicet vocem, vel per Scripturas, vel per Prophetas. Nam tot modis præcipuè nobiscum Deus loquitur. Vel *Sermo* est Datiuus acquisitionis, in gratiam, vel vtilitatem serui tui, vt construatur cum *Memor esto*. *Verbum* autem pro promisso, quod

Deus quibus modis loquatur.

B R. Selomo restringit ad promissionem Dauidi factam per Nathan Prophetam. Arnobius, pro Verbo Dei in carne promisso, vt nostrum humanum genus, quod præuaricatione Adæ perierat, recuperaret. *Spem*, in quo me sperare fecisti.

50 *Hæc me consolata est in humilitate.* Hæc res, hæc promissio. Fœmineum pro neutro Latinorum, more linguæ, vt suprà [a]. Hoc me est consolatum in mea afflictione, hæc mea est cõsolatio in mea miseria. Periissem in meis malis, nisi verbum tuum me erexisset. *Humilitas*, pro afflictione & calamitate. Aliqui *Hæc*, spes, è superiore versu. At Hebraïcè illic legitur

a *Psal. 26. v. 6.*

C אשר יחלתני *asher ihalthani*, id est, *In quo me sperare fecisti*. Nisi habeatur ratio totius sententiæ. Hæc, in quo me sperare fecisti, id est, hæc spes me est consolata. Alij, hæc lex tua. *Vinificauit*, conseruauit. Iampridem me vita defecisset præ malorum magnitudine, nisi me eloquia tua conseruassent.

51 *Superbi iniquè agebant*, in me scilicet, deridebãt me vehementer, Hebraïcè הליצני *helitsuni*. Superbos autem appellat legis Dei, & pietatis contemptores, vel etiam ex Augustino persecutores.

D 52 *Memor fui iudiciorum tuorum à seculo* (quæ sunt) à sæculo: quæ quidem iudicia, iustæque voluntates sunt sempiternæ, & à rerum initio vsque in sæculum durãt. Nam semper eodem modo tegeris erga probos. Alij, non tam rectè, à vulua matris meæ. Illic enim incipit cuiusque sæculum. R. Selomo, & R. Abraham, iudicia pro iustis vltionibus superborum, & suppliciis accipiũt. Theodoritus etiam pro piorum liberationibus. Nam iudicia non semper hoc Psalmo accipiuntur pro præceptis. Sic apud Prophetam [b], iudicia sua, gladium, famem, pestem, & feras bestias Deus appellat.

b *Ezech. 14. v. 21.*

53 *Defectio tenuit me*, ἀφυΐα animi defectus, destitutio, & deliquium præ zelo, vehemens tristitia inuasit me. Hebraïcè זלעפה *Zalhaphah* tremor, vortex, horror corripuit me. *Pro*, propter impios legem tuam deserentes. Quoties cogito impietatem eorum, qui legem tuam negligũt. Dolet Sanctus de impiorum impietate. A

54 *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, carmina, cantiones propriè mihi erant tua iura & decreta in domicilio meæ peregrinationis, id est, in hac vita, vel in hoc exilio & captiuitate ad eius fastidium cantu leuandum, & minuendum: calamitates meas solabar cantandis tuis iustis præceptis & legibus. Hoc vnicum erat perfugium in tantis malis. Peregrini solent esse tristes & attoniti: laboris autem & itineris tædium cantu solari. Hebraïcè זמרות *Zemiroth* cantiones musicæ. Vnde hi Psalmi vocantur מזמורים *Mizmorim*. cantiones ad instrumenta musica, vt זמר *Zamar* canere instrumentis, Cabbalici amputationes, Metaphora à מזמרות *Mazmeroth* falcibus [a], quod amputent, & abscindant omnes molestias, tumultus, perturbationes, dæmonum insultus, insidias, & motus, q.d. Vbicumque molestiarum & perturbationum timor me peregrinantem corripiebat, his Psalmis illa præcidebam, & frangebam, veluti falcibus, lege R. Ioseph in porta lucis. *In loco* בבית *bebeth*, id est, In domo propriè. B C

a *Esa.18.v.5.*

55 *Nocte memor fui*, tempore calamitoso, vel nocturno, cùm cæteri dormiunt quietè & trãquillè, nomen tuum recolo, atque tuæ legi meditandæ vaco in hoc mundo, in quo peregrinor. Tanta est magnitudo voluptatis, quam de ea cogitans capio.

b *Vers.50.* 56 *Hæc facta est mihi*, hoc, vt suprà [b]. Hoc, vt nocte tui recorder, factum est mihi, hæc, quæ commemoraui, mihi contigerunt, quia mandata tua diligenter sum executus. Aliqui ad legem. Hæc lex facta est mihi, sum illam assecutus, mea effecta est, quia, &c. vt *Mihi* Dativus sit possessionis Hebraïcus, pro mea μῦ. D

Euthymius, Hilarius, Ambrosius ad Memoriam referunt, Augustinus ad Noctem. Sed ad totum complexum est idiotismus.

חית

A

חית HETH, id est, *Vita.*

Eusebius & Hieronymus.

POrtio mea Dómine: dixi custodîri legem tuam.

58 Deprecâtus sum fáciem tuam in toto corde meo: miserêre mei secúndum elóquium.

B 59 Cogitâui vias meas: & conuêrti pedes meos in testimónia tua.

60 Parâtus sum, & non sum turbâtus: vt custódiam mandâta tua.

61 Funes peccatôrum circumplêxi sunt me: & legem tuam non sum oblîtus.

62 Média nocte surgêbam ad confitêndum tibi: super iudícia iustificatiônis tuæ.

63 Párticeps ego sum ómnium timéntium

C te: & custodiéntium mandâta tua.

64 Misericórdia tua Dómine plena est terra: iustificatiônes tuas doce me.

---

57 *Portio mea Domine.* O Domine, portio mea (per Appositionem, qui es mea portio, thesaurus, seu pars mea hæreditaria) dixi me custoditurum legem tuam: hoc proposui, hoc decreui. Anonymus putat orationem esse inuersam: O Domine, dixi custodire legem tuam, portio mea est. Hoc mihi sumo, hoc accipio pro mea

D parte, patrimonio, peculio, possessione, dum alij sibi suas opes, honores, & potentiam pro hæreditate constituunt ac habent. Habeant alij alias partes, hanc vnam mihi elegi, vt suprà [a]. Alludit ad Leuitarum sortem, quibus cùm nulla inter Israelitas attributa esset, Dominus se illorum esse hæreditatem dixit, & vt è sacrificiis, primitiis, & decimis viuerent [b]. Alij, vt *Dominus* sit nominatiui casus; diuidunt sententiam, non tam rectè. Portio mea Dominus (est.) Dixi me custoditurum legem tuam, hoc apud me proposui.

a *Psal. 15. v. 5.*

b *Deut. 18. v. 1. 2.*

58 *Deprecatus sum faciem*, fauorem. Christum Hilarius & Ambrosius. *In* vacat, suprà [a]. *Me*. Additum ad explicationem. *Miserere* Possit esse Mimesis, dicendo suppl. Miserere mei secundum promissiones tuas. *Eloquium*, promissum, vt suprà. Est enim distinguendum, vbi eloquium, verbum, sermo, Psalmo hoc significent verbum & doctrinam Dei, vbi promissionem. A

a *Vers. 14.*

59 *Cogitaui vias meas*, mea facta expendi, vitæ meæ actiones consideraui, & conuerti me ad legem tuam moribus exprimendũ. Alij, mea negotia & necessitates.

60 *Paratus sum, & non sum turbatus*, siue retardatus. Hebraicè חשׁהי ולא התמהמהתי *haschchi veló hithmahmah'thi*, festinaui, & non tardaui siue distuli: festinaui sine cunctatione ad obseruationem tuorum mandatorum. B

61 *Funes peccatorum*, masculini generis. Hebraicè רשׁעים *reschaïm*, impiorum. q.d Insidiæ, tendiculæ, retia impiorum implicarunt: vel iuxta alios, deprædata sunt me, vt me perdant, vel certè abs te auellant: & tamen non sum oblitus legis tuæ, vt Apostolus [b]. *Ne quis vos decipiat vel deprædetur per philosophiam.* Funes Metonym. laquei funibus vel tensi, vel constantes: Chaldæo cohortes & cateruæ (quasi colligationes & congregationes) congregatæ sunt contra me. חבל *Hebel*, & funem & turmam. Vt [c]: *Esce funis Prophetarum in occursum eius.* q.d. Improbi cateruatim me implicarunt & prædati sunt. C

b *Coloss. 2. vers. 8.*

c *1. Reg. 10. vers. 11.*

62 *Super iudicia iustificationis tuæ*, propter iusta tua iudicia & statuta, vel de iustis tuis iudiciis, id est, vt celebrarem tuas leges & verba, nocte media & concubia, quando peccatores quieti, vel voluptatibus indulgent. Respicit ad nocturnas Dei laudes ab Apostolis instituendas *ἀσιτυχοφωνία*, apud Clemẽtem [d]. Græci exemplaris, Cyprianum, &c. Saltem inde originem nostræ matutinæ, siue, vt loquitur in sua epistola de Christianis Plinius *antelucanæ preces* ducunt. lege infrà [e]. Ad verbum חצות לילה *hatsot laïla*, id est, (In)medietatibus noctis. *Quod non dicitur præcisiuè* (inquit Abben Ezra [f]) *de medio noctis puncto, sed quando transiit prima noctis dimidium.* id est, à media nocte, post noctem mediam, in secundo noctis dimidio. Idque, vt ait Zoar, immo & Talmudici [g], quoniam à media nocte incipit ter D

d *Lib. 8 Constit. Apostol. cap. 36. Matutina nostræ preces vnde originẽ habeant.*

e *Vers. 164.*

f *Exod. 11.*

g *C 1. Beracoth.*

A pit tertia vigilia siue custodia, quę cæterarum est quietissima, & tranquillissima. Nam tunc sensus collecti sunt non distracti visis & radiis lucis. Vnde & noctu apparebant potius Deus & Angeli, quoniam, ratione quietis nox aptior est reuelationibus propheticis. Addit Zoar tunc finiri cursus & impetus malignorum & inuisibilium spirituum tenebrarum, quo adaptat illud [a]. *Non timebis a timore nocturno, a peste perambulante in tenebris,* & ex alio [b], tres hos versus *Posuisti tenebras, &c. Catuli leonum &c. Ortus est sol &c.* Tunc enim incipit sol tene-
B brarum hostis ascendere in nostrum hemisphærium.

63 *Particeps ego sum omnium timentium*, socius. q. d. Sum vnus ex iis, qui te timent & reuerentur: cum iis me soleo coniungere. Amicum verterat Syrus interpres citante Theodorito. Puto esse Ionathan. Nostri referunt ad societatem vitæ, & communionem bonorum omnium, & gratiarum spiritualium.

64 *Misericordia tua Domine plena est terra*, terræ incolæ. Nullos terræ incolas pateris esse expertes misericordiæ. Hac tu vtere erga me, docendo tua iusta præ-
C cepta, Sine Metonymia. Etiam vbique terrarum, & locorum Dei bonitas & misericordia lucet, nedum in rebus rationis & vitæ expertibus.

[a] *Psalm. 90. vers. 5. 6.*

[b] *Psal. 104.*

ט TETH, id est, *Bonum.*

Euseb. Hieronym.

D BOnitâtem fecîsti cum seruo tuo Dómine: secûndum verbû tuum.

66 Bonitâtem, & disciplînam, & sciêntiam doce me: quia mandâtis tuis crédidi.

67 Priûsquam humiliâter, ego delîqui: propterea elóquium tuum custodîui.

68 Bonus es tu: & in bonitâte tua doce me iustificatiônes tuas.

69 Mutiplicâta est super me iniquitas superbôrum: ego autem in toto corde meo scrutâbor mandâta tua.

70 Coagulâtum eſt, ſicut lac, cor eôrum: ego verò legem tuam meditâtus ſum. A

71 Bonum mihi, quia humiliâſti me: vt diſcam iuſtificatiônes tuas.

72 Bonum mihi lex oris tui: ſuper millia auri & argênti.

---

65 *Bonitatem fecisti*, benè feciſti ſeruo tuo, bonis eum cumulaſti. *Secundum verbum*, prout es pollicitus, beneficiis multis me affeciſti. B

66 *Bonitatem & disciplinam & scientiam*, Bonitatem bonum, vt ſuperiore verſu benignitatem, beneficentiã. Benefacere doce me & de hominibus bene mereri. Ad mores vox pertinet, vt ſequentes, *Diſciplina, ſcientia*, ad fidem & notitiam legis. *Et* copulam hanc addiderunt ad explicandum Aſyntheton. *Et diſciplinam*, & ſapientiam: ſententia & ſenſa præcipua legis tuæ. Sic Anonymus. Theodoritus caſtigationem, correptionem, vt ſit illud [a]. *Corripe me Domine, verumtamen in iudicio. & non in furore tuo, ne forte in nihilum redigar.* Sic enim ægrotus ſanitatem deſiderans ferri inciſionem, & cauterium quærit. Cui ſequens verſus de caſtigationis vtilitate fauet. Rabbini, quia particula *Et* in Hebræo deſideratur, nec eam per Aſyntheton ſubaudiunt, ferè interpretantur in Genitiuo: Quod Maſoretæ ſignificarunt ſyntacticè legentes טוב *Tob*, non טוב *Tob*, *Bonitatem diſciplinæ ſine gutturis*, i. quicquid eſt præcipuum & excellens in tua lege, doce me. Eius rectam intelligentiam mihi tribue. Guſtum appellant Metaphoricè ſapientiam, conſilium, diſciplinam. Ita guſtum animi mei affice, vt verorum bonorum ſuauitatem intelligam, cætera omnia amara iudicem. C D

a *Hieron. in ver. 21.*

67 *Priusquam humiliarer*, affligerer, ענה *aanâ* etiam loqui, reſpondere, canere. Quare aliqui, ſed longiùs, Antequam loquerer, reſpõderem, canerem, clamarem, ad te ſcilicet, id eſt, antequam te inuocarem, & deprecarer, ego errabam. *Deliqui*, שגג *ſchogeg*, errabam proprie. Aduerſa piis proſunt, qui interdum ſecũdis & proſperis efferrentur, & contra Dei legem peccarent. Propterea, Hebraice עתה *vchatthah*, id eſt, Et nunc, At nunc,

A nunc, quando afflictus sum, mandata tua seruo. Ex afflictionibus discimus Deum colere.

68 *In bonitate tua*, pro tua benignitate, per tuam bonitatem. Hebraicè ומטיב *vmetib*. i. Et benefaciens, doce me statuta tua. Quod aliqui iungunt cum præcedentibus, Bonus es tu & beneficus.

69 *Multiplicata est super me iniquitas*, connexa est, concinnata, cumulata, addita, ex Anonymo. Cõcinnarunt, confinxerunt artificiosè contra me mendacium superbi & arrogantes. *Scrutabor*, custodiam, Hebraicè אצר *etsor*. Nempè scrutanda sunt mandata Dei, non tam vt

B sciantur, quàm vt impleantur.

70 *Coagulatum*, pinguefactum, incrassatũ præ adipe. Crassitie obtusum est cor eorum, ne tua verba intelligat, neque iis delectetur [a]. Vnde Chaldæus hîc fomitis meminit: *Incrassatus est sicut adeps, fomes cordis eorum*, Vnde Apostolus [b]: *Animalis homo non percipit, ea quæ sunt spiritus*. Chrysostomus refert ad hostes, Obduratum est cor eorum aduersum me. Possit esse Antithesis. Deliciis vacant & voluptatibus, ego verò legem tuam meditor. Hæ meæ sunt deliciæ. *Sicut lac*, Masoretæ חלב *Heleb*,

C per quinque puncta legunt, sicut adeps, pinguefactum est cor eorum, i. obtusum factum, & quasi aruina obductum, nec legem tuam scrutentur & seruent. Sept. per geminum Camets, חלב *Halab*, sicut lac: Metaphora quidem diuersa, sed sensu eodem, quem aliqui ad temporarias delicias, & fœlicitatem conferunt. His enim ebrij peccatores, inepti sunt ad diuina. *Meditatus sum*, in deliciis habui, propriè. Antithesis. Ipsi se oblectant rebus pinguibus, & delicatis, ego habeo in deliciis legem tuam, illa me pasco, & sagino.

a *Vt Esa. 6.* b *1. Corint. 2.* *ver. 10. Mat.* *13. 7. 14. Exo.* *ver. 13.* *ver. 14.*

71 *Bonum mihi quia humiliasti*, vexasti, afflixisti. Afflictio erudit [c]. *Infirmitatum afflictio, mater virtutum*. Salu-

D uianus [d].

c *Hebr. 12. ver. 6.* d *Lib. 1. de Prouid.*

72 *Super milia auri & argenti*, plusquam aureorum, argenteorúmque millia, vtilior meliórque est mihi oris tui lex, disciplina, doctrina. *Lex*. Doctrinam sic nominant, vt suprà [e]. *Legem dabit delinquentibus in via*. Et sanè תורת *Tora, Lex*, deducitur ab תורה *Hora*, docuit. Potest Metonymicè significare legis obseruationem. Melior mihi est legis tuæ obseruatio, mihi vti-

e *Psal. 24. vers. 7.*

lius est obseruare legem tuam, quàm abundare aureorum & argentorum millibus. A

יוד IOD, id est, *Principium.*

Eusebius Hieronymus.

MAnus tuæ fecêrunt me, & plasmauêrunt me: da mihi intellêctum, vt discam mandâta tua. B

74 Qui timent te, vidêbunt me, & lætabûntur: quia in verba tua supersperâui.

75 Cognôui Dómine, quia æquitas iudícia tua: & in veritâte tua humiliâsti me.

76 Fiat misericórdia tua, vt consolêtur me: secûndum elóquium tuum seruo tuo.

77 Véniant mihi miseratiônes tuæ, & viuam: quia lex tua, meditátio mea est. C

78 Confundântur superbi, quia iniûstè iniquitâtem fecêrunt in me: ego autem exercêbor in mandâtis tuis.

79 Conuertântur mihi timêntes te: & qui nouêrunt testimónia tua.

80 Fiat cor meum immaculâtum in iustificatiónibus tuis: vt non confúndar. D

---

73 *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt*, condiderunt, formarunt, aptarunt. Manus Dei Anthropopathos, eius potentia, qua vtitur ad res fabricandas, sapientia, bonitas siue amor & affectus: quæ etiam digitus appellantur[a]. Est enim incorporeus, nisi malis Dei Verbum & Spiritum, quibus, tanquam manibus instructus omnia procreauit. Facere de anima: Plasmare, siue fingere, de corpore. In Deo duo considerantur præcipuè, Essentia,

a *Psal. 8. v. 4.*

In Deo duo considerãtur essentia & energia.

A Essentia,& Energia.Quoniam autem essentia ipsius est incorporea , membra ipsi attributa Energiæ actiones siue operationes indicant,quæ ad nos descendunt , essentia interim illius intra seſe manente. *Da mihi intellectum*,intelligere fac me,erudi me.

74 *In verba tua superſperaui* , in tuis promissis speraui vehementer.

75 *Cognoui Domine,quia æquitas iudicia* , præcepta tua cognoui esse æqua & iusta. Alij iudicia pro afflictionibus & pœnis. *Et in veritate* , & quia verè,id est,rectè iu-
B stè,iure & meritò afflixisti me.scio.Kimhi cum Septua. subaudit ב *b*.in Verè,quæ patior,iustè patior.

76 *Fiat misericordia tua.* Sit mihi misericordia tua in his malis consolationi,secũdum eloquium tuum,quod promisisti seruo tuo, vt tu mihi seruo tuo es pollicitus. Tua misericordia mihi consolationem præstet. *Veritate humiliatus , misericordia ad consolationem instauratur.* Augustinus. *Seruo tuo*,ad seruum tuum , vt constructur cum proximis,secundum eloquium tuum seruo tuo factum,id est,mihi.Sicut mihi seruo tuo locutus es.

C 77 *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam.* Mortuum se existimat,diuina beneuolentia priuatus , ideo vt reuiuiscat per diuinam benignitatem precatur.Theodoritus. *Meditatio*,deliciæ:propriè,oblectatio.

78 *Confundantur superbi,quia iniustè*,quia iniuria affecerunt me,Hebraicè כִּי שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי *chi shcheker hinuethunni*.quia falsò peruerterunt me , id est,quia falsò peruersum me dixerunt.Non hostibus imprecatur , sed pro eis preces fundit,quandoquidem confusio & ignominia salutem procreat.Thedoritus.

D 79 *Conuertantur mihi.*Datiuus Emphaticus,siue commodi & personæ,qui alioqui Latinè vacet,vt[a]: *Si ignoras tibi.*Pulchra Antithesis , confundantur superbi. Timentes autem te conuertantur mihi,id est,meo magno gaudio & voluptate.Alij ad me , vt in Romano Psalterio , reuertantur ad me , mihi concilientur , ad me redeant, qui à me erant alienati propter meas calamitates & miserias.Alij , Ad me colligantur pij , qui vitam inopem & vagam degunt : sublatis de medio impiis, adiungant se mihi. [a] *Cant.1.7.8.*

80 *Fiat cor meum immaculatum.*perfectum , integrum, ab omni reprehensione liberum. Fac integrè & perfectè in tuis statutis viuam.

בם

כף CAPH, id est, *Vola manus.* A

Eusebius, Hieronymus.

DEfêcit in salutâre tuũ ánima mea: & in verbum tuum superspêrâui.

82 Defecêrunt óculi mei in elóquium tuum: dicêntes, quando cõsoláberis me?

83 Quia factus sum, sicut vter in pruîna: iustificatiônes tuas non sum oblîtus. B

84 Quot sunt dies serui tui: quando facies de persequéntibus me iudícium?

85 Narrauêrunt mihi iníqui fabulatiônes: sed non vt lex tua.

86 Omnia mandâta tua véritas: inîqui persecûti sunt me, ádiuua me.

87 Paulóminus consummauêrunt me in terra: ego autem non derelîqui mandâta tua. C

88 Secûndùm misericórdiam tuam viuífica me: & custódiam testimónia oris tui.

---

81 *Defecit in salutare tuum*, præ desiderio, (sic enim exprimitur boni desiderij vehementia) ardet, languet ad salutem tuam, concupiscit ardentissimè salutarem tuam legem, vel tuam defensionem. Alij Christum saluatorem [a]. *In verbum*, in promissõ tuo spem habui. D

a *Luc. 2. v. 30.*

82 *Defecerunt oculi mei in eloquium*, præ desiderio, & expectatione tui promissi. Vehementissimè expectiuerunt oculi mei eloquij tui præstationem, & confirmationem, ad eam elanguescunt. Theodoritus etiam de diuina Scriptura, non modo enim deficit, qui diuinam promissionem & liberationem ab imminentibus periculis expectat, sed etiam qui diuina oracula lectitat, & putat horum inuentum sensum, esse sibi consolationem & voluptatem. Per Prosopopœiam transfert ad oculos

A oculos, quod superiore versu de anima dixit, vt nihil necesse sit de interioribus animi oculis dũtax at interpretari. Deficere etiam hîc animi deliquium pati, & lãguere præ ingenti desiderio. Non tam rectè aliqui, perire, consumi præ assiduo mœrore, & calamitatum mole. *Dicentes.* Dicendo. Prosopopœia, quasi loquantur oculi, dum ardenter expectant consolationem.

83 *Quia factus sum sicut vter*, sicut pellis in exhalatione, vel fumo factus sum, id est, totus areo & contabesco, fractus calamitatibus & tentationibus, cutim habens similem vtri & lagenæ coriaceæ fumo in rugas
B contractæ, & induratæ. Cald. *Sicut vter suspensus ad fumum.* Nostri doctè קיטור *Kitór* verterunt pruinam: & si vox generalis sit ad omnes siccas exhalationes in aërem sublatas, quoniam pruina à perurendo, inquit a *Ps. 147. v. 16*
Festus. Perurit enim instar cineris vt infrà [a]. Vnde & vtrè cõtrahit, & corrugat præ reliquis exhalationibus. Deinde, quia vtres solent rugari, & contrahi pruinis, & similibus aëris affectionibus, potius quã fumo, quòd eo rũ vsus sit in exportando, & importãdo, non vt in ignẽ
C mittantur, torreantur, vel ad fumũ suspendantur Chrysostomus. *Sicut vter in pruina*, id est, *frigore constrictus.* Sic immutabitur Hebraica Metaphora, sed non sententia. Euthymius. *Sicut pruina contractum vtrem laxiorem atque molliorem fieri aiunt, ita se debilitatum ac dissolutum asseris calamitatibus.* Quo etiam aliqui fumi similitudinem accommodant. Sicut vter mollitur calefactus, & extenditur: sic corpus meum deliciis diffluit, & mœrore comprimitur. Sed aptiùs ad rugas, & cõtractionem. Vt enim vter calefactus mollitur, & tumefactus extenditur, ita in pruina, & fumo obdurescit atque contrahitur. Quod
D miseriæ est symbolum. *Quia*, quamuis. כי *chi* hoc aliquãndo significat vt infrà b. b *Ps. 138. v. 4.*

84 *Quot sunt dies serui tui*, quibus seruus tuus victurus est in his calamitatibus, id est, Ego. De se loquitur in tertia Persona. Quandiu victurus sum in his malis & crucibus? *Quot* כמה, *Camma*, ô quanti, ô quàm multi. q.d. Nimis multi sunt dies calamitatum mearum. *Quãdo*, ecquando, interrogat vt suprà [c]. *Iudicium*, suppliciũ. Ergo hoc Psalmo *Iudicium*, nunc pro iusta Dei lege, nunc pro iusto supplicio, nunc pro more & consuetu- c *Psa. 41. v. 3.*
dine sumitur. Hæc autẽ est vox Martyrũ [d], quibus im- d *Apoc. 6. v. 10*

pera

peratur patiétia, donec fratrũ numerus impleatur. Aug. A

85 *Narraverunt mihi iniqui fabulationes.* Emollierunt hanc, Metaphoram foderunt mihi iniqui fabulationes seu foueas, quæ non sunt secundum legem tuam. *Fabulationes*, nugas multásque ineptias, quæ non possunt comparari cum legis tuæ delitijs & suauitate. Hæretica peruersa, & vaniloqua dogmata: item sæculares literas, & deuteroses intelligunt Hilarius & Augustinus, שיחות *sihoth* per ש sinistrum significat verba, loquelas, fabulationes, fabulas. Masoretæ scribunt per ש dextrum: vt significet foueas, & perstat in Metaphora. *Foderunt mihi iniqui foueas* (id est, insidias struxerunt) B *contra tuam legem.* Tunc enim hoc sonabit, *Quod non secundum legem tuam*, siue, *quod non v. lex tua*, Etsi alij exponãt, mihi foueam struxerunt, qua me interciperent, quod alioqui tuæ legi repugnat. Sententia nostrorum non minus est apposita, quãquã sensus non admodum variet. Dum enim impij suggerunt iusto sæculi vanitates & voluptates Dei legi repugnantes, quid aliud sunt hæ fabulationes, quàm foueæ: aç huiusmodi futilitates narrare, quid est nisi foueas fodere Dei legi D contrarias?

86 *Omnia mandata tua veritas*, verissima & iustissima, C
a *Psl. 110. v. 1.* vt suprà a. *Opus Domini, confessio & magnificentia*, id est, confitendum & magnificentissimum. אמונה *Emuna* etiãm fidem & notitiam religionis significat. Vnde ali-
b *Exod. 19.* qui hæretici (inquit auctor fasciculi Myrrhæ b) sic interpretabantur. *Omnia mandata tua fides*, *id est*, *sunt posita in fide & cognitione tui. Quod est falsum* (inquit.) Itaque subiecit, *Ego autem non dereliqui mandata tua, quin ea facerem. Ideo enim patres nostri Mosi dixerunt, Omne quod dixerit Dominus nobis facimus: & Sapientes nostri proverbio celebrarunt, Sapientia maior factu non est sapientia. Item Talmud*, (id est, disciplina, doctrina) *sine opere non est magna Talmud. Iniqui.* Iniqué meliùs, nempè sine causa, iniuriã & immeritò, vt congruat voci שקר *shoker* sub. ב *be*, & *adhæsit*. Adiuua me iniquè persecutionè patiétè. D

Fides iuxta Rabbinos ad salutem non sufficit.

87 *Paulo minus consummauerunt me in terra*, ferè, penè consumpserunt. Paululum abfuit, quin perderent atque exitio afficerent, vt Chrysostomus. *In terra* terrigenæ, mortales, qui in terra degunt. Aliqui construunt a parte posteriore Verbi. Ferè in terram me prostrauerunt,

ad mihi

A ad nihilum redegerunt, in puluerem prope consumpserunt.

88 *Secundum misericordiam tuam*, pro tua misericordia conserua me in viuis, & ab iniquis persequentibus me [a]. Sum veluti mortuus, erue me ab his malis, & in præceptis, de quibus os tuum est testificatum, persistam. [a] *Vers. 88.*

B לְמֶד LAMED, id est, *Disciplina.*

Hieronymus, Eusebius.

IN ætêrnum Dómine: verbum tuũ pérmanet in cœlo.

90 In generatiône & generatiônem vêritas tua: fundâsti terram, &

C pérmanet.

91 Ordinatiône tua perseuêrat dies: quóniam ómnia séruiunt tibi.

92 Nisi quòd lex tua, meditátio mea est: tunc fortè periîssem in humilitâte mea.

93 In ætêrnum non obliuîscar iustificatiônes tuas: quia in ipsis viuificâsti me.

94 Tuus sum ego, saluum me fac: quóniam iustificatiónes tuas exquisîui.

D 95 Me expectauêrunt peccatôres, vt pérderent me: testimónia tua intellêxi.

96 Omnis consummatiônis vidi finem: latum mandâtum tuum nimis:

---

89 *In æternum Domine.* Hoc octonario per firmitatẽ, qua, quæ primò decreuit, perseuerant, Deũ precatur.

Verbum

a *Matth.5.v.* 14.15.16. & præcipitur contra hypocritas [a]. *Quæ dilexi*, valdè σφόδρα, vt Græci & Augustinus legunt. A

48 *Leuaui manus meas ad mandata*, manus admoui mandatis tuis, manus ad apprehendendas leges tuas extuli. Alij, summa alacritate ea perfeci [b] *Non enim in sermone est Dei regnum, sed in opere.* Et [c], *qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Et d, *non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Leuare manus, extendere manus, & opere perficere Metaphoram sumit Abben Ezra ab iis, qui cum honore & caritate aliquem excipiunt. Aliàs, leuare manus, pro iurare [e]. Modus rei pro ipsa re. *Exercebor.* Vocabulum Scholasticum אשיחה *aschiha.* Loquar, B
proprie declamitabo, studebo, exercebo scriptum, elocutionem, &c.

b *1.Cor. 4. v. 20.*

c *Matth.5. v. 20.*

d *Rom.2.v.13.*

e *Ge.14.v.22.*

זין ZAIN, id est, *Hac.*

Eusebius, Hieronymus.

MEmor esto verbi tui seruo tuo: in quo mihi spem dedisti.

50 Hæc me consolâta est in humilitâte mea: quia elóquium tuum C
viuificauit me.

51 Superbi iniquè agêbant vsquequâque: à lege autem tua non declináui.

52 Memor fui iudiciórum tuórum à sæculo Dómine; & consolâtus sum.

53 Defectio ténuit me: pro peccatóribus derelinquéntibus legem tuam.

54 Cantábiles mihi erant iustificatiónes tuæ: in loco peregrinationis meæ. D

55 Memor fui nocte nóminis tui Dómine: & custodîui legem tuam.

56 Hæc facta est mihi: quia iustificatiónes tuas exquisîui.

---

49 *Memor esto verbi tui seruo tuo.* Præsta, perfice. Neque enim in Deum vlla cadit obliuio, sicut nec pœnitentia.

Euthy

A Euthymius. *Sermo tuo*, tui ad seruum tuum verbi. Quod verbum mihi seruo tuo promisisti, quo mihi spem fecisti, te salutem daturum iis, qui custodiunt mandata tua. Chrysostomus, q.d. Memento eorum, quæ mihi es pollicitus, per internam scilicet vocem, vel per Scripturas, vel per Prophetas. Nam tot modis præcipuè nobiscum Deus loquitur. Vel *Sermo* est Datiuus acquisitionis, in gratiam, vel vtilitatem serui tui, vt construatur cum *Memor esto*. *Verbum* autem pro promisso, quod

Deus quibus modis loquatur.

B R. Selomo restringit ad promissionem Dauidi factam per Nathan Prophetam. Arnobius, pro Verbo Dei in carne promisso, vt nostrum humanum genus, quod præuaricatione Adæ perierat, recuperaret. *Spem*, in quo me sperare fecisti.

50 *Hæc me consolata est in humilitate.* Hæc res, hæc promissio. Fœmineum pro neutro Latinorum, more linguæ, vt suprà [a]. Hoc me est consolatum in mea afflictione, hæc mea est cõsolatio in mea miseria. Periissem in meis malis, nisi verbum tuum me erexisset. *Humilitate*, pro afflictione & calamitate. Aliqui *Hæc*, spes, è superiore versu. At Hebraïcè illic legitur אשר יחלתני

a *Psal. 26. v. 4.*

C *ascher ihalthani*, id est, *In quo me sperare fecisti*. Nisi habeatur ratio totius sententiæ. Hæc, in quo me sperare fecisti, id est, hæc spes me est consolata. Alij, hæc lex tua. *Vinificauit*, conseruauit. Iampridem me vita defecisset præ malorum magnitudine, nisi me eloquia tua conseruassent.

51 *Superbi iniquè agebant*, in me scilicet, deridebãt me vehementer, Hebraïcè הליצני *helitsuni*. Superbos autem appellat legis Dei, & pietatis contemptores, vel etiam ex Augustino persecutores.

D 52 *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo* (quæ sunt) à sæculo: quæ quidem iudicia, iustæque voluntates sunt sempiternæ, & à rerum initio vsque in sæculum durãt. Nam semper eodem modo tegeris erga probos. Alij, non tam rectè, à vulua matris meæ. Illic enim incipit cuiusque sæculum. R. Selomo, & R. Abraham, iudicia pro iustis vltionibus superborum, & suppliciis accipiũt. Theodoritus etiam pro piorum liberationibus. Nam iudicia non semper hoc Psalmo accipiuntur pro præceptis. Sic apud Prophetam [b], iudicia sua, gladium, famem, pestem, & feras bestias Deus appellat.

b *Ezech. 14. v. 20.*

53 *Defectio tenuit me,* ἀθυμία animi defectus, destitutio, & deliquium præ zelo, vehemens tristitia inuasit me. Hebraicè ולעפה *Zalhaphah* tremor, vortex, horror corripuit me. *Pro*, propter impios legem tuam deserentes. Quoties cogito impietatem eorum, qui legem tuam negligũt. Dolet Sanctus de impiorum impietate. A

54 *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, carmina, cantiones propriè mihi erant tua iura & decreta in domicilio meæ peregrinationis, id est, in hac vita, vel in hoc exilio & captiuitate ad eius fastidium cantu leuandum, & minuendum: calamitates meas solabar cantandis tuis iustis præceptis & legibus. Hoc vnicum erat perfugium in tantis malis. Peregrini solent esse tristes & attoniti: laboris autem & itineris tædium cantu solari. Hebraicè זמרות *Zemiroth* cantiones musicæ. Vnde hi Psalmi vocantur מזמורים *Mizmorim*, cantiones ad instrumenta musica, vt זמר *Zamar* canere instrumentis, Cabbalici amputationes, Metaphora à מזמרות *Mazmeroth* falcibus [a], quod amputent, & abscindant omnes molestias, tumultus, perturbationes, dæmonum insultus, insidias, & motus, q.d. Vbicumque molestiarum & perturbationum timor me peregrinantem corripiebat, his Psalmis illa præcidebam, & frangebam, veluti falcibus, lege R. Ioseph in porta lucis. *In loco* בבית *bebeth*, id est, In domo propriè. B C

a *Esa.10. v.5.*

55 *Nocte memor fui*, tempore calamitoso, vel nocturno, cùm cæteri dormiunt quietè & trãquillè, nomen tuum recolo, atque tuæ legi meditandæ vaco in hoc mundo, in quo peregrinor. Tanta est magnitudo voluptatis, quam de ea cogitans capio.

b *Vers.50.* 56 *Hæc facta est mihi*, hoc, vt suprà [b]. Hoc, vt nocte tui recorder, factum est mihi, hæc, quæ commemoraui, mihi contigerunt, quia mandata tua diligenter sum executus. Aliqui ad legem. Hæc lex facta est mihi, sum illam assecutus, mea effecta est, quia, &c. vt *Mihi* Dativus sit possessionis Hebraïcus, pro mea μῦ. D

Euthymius, Hilarius, Ambrosius ad Memoriam referunt, Augustinus ad Noctem. Sed ad totum complexum est idiotismus.

חית

A

חית HETH, id est, *Vita.*

Eusebius & Hieronymus.

POrtio mea Dómine: dixi custodîri legem tuam.

58 Deprecâtus sum fáciem tuam in toto corde meo: miserêre mei secúndum elóquium.

B 59 Cogitâui vias meas: & conuêrti pedes meos in testimónia tua.

60 Parâtus sum, & non sum turbâtus: vt custódiam mandâta tua.

61 Funes peccatôrum circumplêxi sunt me: & legem tuam non sum oblîtus.

62 Média nocte surgêbam ad confitêndum tibi: super iudícia iustificatiônis tuæ.

63 Párticeps ego sum ómnium timéntium

C te: & custodiéntium mandâta tua.

64 Misericórdia tua Dómine plena est terra: iustificatiônes tuas doce me.

---

57 *Portio mea Domine.* O Domine, portio mea (per Appositionem, qui es mea portio, thesaurus, seu pars mea hæreditaria) dixi me custoditurum legem tuam: hoc proposui, hoc decreui. Anonymus putat orationem esse inuersam: O Domine, dixi custodire legem tuam, portio mea est. Hoc mihi sumo, hoc accipio pro mea

D parte, patrimonio, peculio, possessione, dum alij sibi suas opes, honores, & potentiam pro hæreditate constituunt ac habent. Habeant alij alias partes, hanc vnam mihi elegi, vt suprà [a]. Alludit ad Leuitarum sortem, quibus cùm nulla inter Israelitas attributa esset, Dominus se illorum esse hæreditatem dixit, & vt è sacrificiis, primitiis, & decimis viuerent [b]. Alij, vt *Dominus* sit nominatiui casus; diuidunt sententiam, non tam rectè. Portio mea Dominus (est.) Dixi me custoditurum legem tuam, hoc apud me proposui.

a *Ps. 15. v. 5.*

b *Deut. 18. v. 1. 2.*

58 *Deprecatus sum faciem*, fauorem. Christum Hilarius & Ambrosius. *In* vacat, suprà [a]. *Me*. Additum ad explicationem. *Miserere* Possit esse Mimesis, dicendo suppl. Miserere mei secundum promissiones tuas. *Eloquium*, promissum, vt suprà. Est enim distinguendum, vbi eloquium, verbum, sermo, Psalmo hoc significent verbum & doctrinam Dei, vbi promissionem. A

a *Vers. 34.*

59 *Cogitaui vias meas*, mea facta expendi, vitæ meæ actiones consideraui, & conuerti me ad legem tuam moribus exprimendũ. Alij, mea negotia & necessitates.

60 *Paratus sum, & non sum turbatus*, siue retardatus. Hebraicè חשתי ולא התמהמהתי *haschchi veló hithmahma heth*, festinaui, & non tardaui siue distuli: festinaui sine cunctatione ad obseruationem tuorum mandatorum. B

61 *Funes peccatorum*, masculini generis. Hebraicè רשעים *reschaïm*, impiorum. q.d Insidiæ, tendiculæ, retia impiorum implicarunt: vel iuxta alios, deprædata sunt me, vt me perdant, vel certè abs te auellant: & tamen non sum oblitus legis tuæ, vt Apostolus [b]. *Ne quis vos decipiat vel depradetur per Philosophiam.* Funes Metonym. laquei funibus vel tensi, vel constantes: Chaldæo cohortes & cateruæ (quasi colligationes & congregationes) congregatæ sunt contra me. חבלי *Hebel*, & funem & turmam. Vt [c]: *Ecce funiũ Prophetarum in occursum eius.* q.d. Improbi cateruatim me implicarunt & prædati sunt. C

b *Coloss. 2. vers. 8.*

c *1. Reg. 10. vers. 11.*

62 *Super iudicia iustificationis tuæ*, propter iusta tua iudicia & statuta, vel de iustis tuis iudiciis, id est, vt celebrarem tuas leges & verba, nocte media & concubia, quando peccatores quieti, vel voluptatibus indulgent. Respicit ad nocturnas Dei laudes ab Apostolis instituendas ἀναστάσιμα, apud Clemẽtem [d]. Græci exemplaris, Cyprianum, &c. Saltem inde originem nostræ maturinæ, siue, vt loquitur in sua epistola de Christianis Plinius *antelucanæ preces* ducunt. lege infrà [e]. Ad verbum חצות לילה *hatsoth laïla*, id est, (In)mediis tatibus noctis. *Quod non dicitur præcisè* (inquit Abben Ezra [f]) *de medio noctis puncto, sed quia do transeat prima nocte dimidium.* id est, à media nocte, post noctem mediam, in secundo noctis dimidio. Idque, vt ait Zoar, immo & Talmudici [g], quoniam à media nocte incipit ter D

d *Lib. 8 Constit. Apostol. cap. 36. Matutina nostra preces vnde originẽ habeant.*

e *Vers. 164.*

f *Exod. 11.*

g *C 1. Beracoth.*

A pit tertia vigilia siue custodia, quę cæterarum est quietissima, & tranquillissima. Nam tunc sensus collecti sunt non distracti visis & radiis lucis. Vnde & noctu apparebant potius Deus & Angeli, quoniam, ratione quietis nox aptior est reuelationibus propheticis. Addit Zoar tunc finiri cursus & impetus malignorum & inuisibilium spirituum tenebrarum, quo adaptat illud a. *Non timebis a timore nocturno, a peste perambulante in tenebris,* & ex alio b, tres hos versus *Posuisti tenebras, &c. Catuli leonum &c. Ortus est sol &c* Tunc enim incipit sol tene-
B brarum hostis ascendere in nostrum hemisphærium.

a *Psalm. 90. vers. 5. 6.*

b *Psal. 103.*

63 *Particeps ego sum omnium timentium*, socius. q. d. Sum vnus ex iis, qui te timent & reuerentur: cum iis me soleo coniungere. Amicum verterat Syrus interpres citante Theodorito. Puto esse Ionathan. Nostri referunt ad societatem vitæ, & communionem bonorum omnium, & gratiarum spiritualium.

64 *Misericordia tua Domine plena est terra*, terræ incolæ. Nullos terræ incolas pateris esse expertes misericordiæ. Hac tu vtere erga me, docendo tuas iusta præ-
C cepta, Sine Metonymia. Etiam vbique terrarum, & locorum Dei bonitas & misericordia lucet, nedum in rebus rationis & vitæ expertibus.

ט TETH, id est, *Bonum.*

Euseb. Hieronym.

D BOnitâtem fecîsti cum seruo tuo Dómine: secûndum verbû tuum.

66 Bonitâtem, & disciplînam, & scientiam doce me: quia mandâtis tuis crédidi.

67 Priûsquam humiliâter, ego delîqui: propterea elóquium tuum custodîui.

68 Bonus es tu: & in bonitâte tua doce me iustificatiônes tuas.

69 Mutiplicâta est super me iniquitas superbôrum: ego autem in toto corde meo scrutâbor mandâta tua.

A nunc, quando afflictus sum, mandata tua seruo. Ex afflictionibus discimus Deum colere.

68 *In bonitate tua*, pro tua benignitate, per tuam bonitatem. Hebraicè רמיטיב *vmetib*. i. Et benefaciens, doce me statuta tua. Quod aliqui iungunt cum præcedentibus, Bonus es tu & beneficus.

69 *Multiplicata est super me iniquitas*, connexa est, concinnata, cumulata, addita, ex Anonymo. Cõcinnarunt, confinxerunt artificiosè contra me mendacium superbi & arrogantes. *Scrutabor*, custodiam, Hebraicè אצר *etsor*, Nempè scrutanda sunt mandata Dei, non tam vt

B sciantur, quàm vt impleantur.

70 *Coagulatum*, pinguefactum, incrassatũ præ adipe. Crassitie obtusum est cor eorũm, ne tua verba intelligat, neque iis delectetur [a]. Vnde Chaldæus hîc fomitis meminit: *Incrassatus est, sicut adeps, fumes cordis eorum*. Vnde Apostolus [b]: *Animalis homo non percipit, ea quæ sunt spiritus*. Chrysostomus refert ad hostes, Obduratum est cor eorum aduersum me. Possit esse Antithesis. Deliciis vacant & voluptatibus, ego verò legem tuam meditor.

Hæ meæ sunt deliciæ. *Sicut lac*. Masoretæ חלב *Heleb*,

C per quinque puncta legunt, sicut adeps, pinguefactum est cor eorum, i. obtusum factum, & quasi aruina obductum, ne legem tuam scrutentur & seruent. Sept. per geminum Camets, חלב *Halab*, sicut lac: Metaphora quidem diuersa, sed sensu eodem, quem aliqui ad temporarias delicias, & fœlicitatem conferunt. His enim ebrij peccatores, inepti sunt ad diuina. *Meditatus sum*, in deliciis habui, propriè. Antithesis. Ipsi se oblectant rebus pinguibus, & delicatis, ego habeo in deliciis legem tuam, illa me pasco, & sagino.

71 *Bonum mihi quia humiliasti*, vexasti, afflixisti. Affli-

D ctio erudit [c]. *Infirmitatum afflictio, mater virtutum*. Saluianus [d].

72 *Super milia auri & argenti*, plusquam aureorum, argenteorumque millia, vtilior meliórque est mihi oris tui lex, disciplina, doctrina. *Lex*. Doctrinum sic nominant, vt suprà [e]. *Legem dabit delinquentibus in via*. Et sanè תורה *Tora, Lex*, deducitur ab הורה *Hora*, docuit. Potest Metonymicè significare legis obseruationem. Melior mihi est legis tuæ obseruatio, mihi vti-

a *Vt Esa. 6. ver. 10. Mat. 13. v. 14. Exo. 7. ver. 13.*

b *1. Corint. 2. ver. 14.*

c *Hebr. 12. ver. 6.*

d *Lib. 1. de Prouid.*

e *Psal. 24. vers. 1.*

lius est obseruare legem tuam, quàm abundare aureorum & argentorum millibus. A

יוד IOD, id est, *Principium.*

Eusеb. Hieronym.

MAnus tuæ fecêrunt me, & plasmauêrunt me: da mihi intellêctum, vt discam mandâta tua. B

74 Qui timent te, vidêbunt me, & lætabûntur: quia in verba tua supersperâui.

75 Cognôui Dómine, quia æquitas iudícia tua: & in veritâte tua humiliâsti me.

76 Fiat misericórdia tua, vt consolêtur me: secûndum elóquium tuum seruo tuo.

77 Véniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua, meditátio mea est. C

78 Confundântur supêrbi, quia iniûstè iniquitâtem fecêrunt in me: ego autem exercêbor in mandâtis tuis.

79 Conuertântur mihi timêntes te: & qui nouêrunt testimónia tua.

80 Fiat cor meum immaculâtum in iustificatiónibus tuis: vt non confúndar. D

---

73 *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt*, condiderunt, formarunt, aptarunt. Manus Dei Anthropopathos, eius potentia, qua vtitur ad res fabricandas, sapientia, bonitas siue amor & affectus: quæ etiam digitus appellantur [a]. Est enim incorporeus, nisi malis Dei Verbum & Spiritum, quibus, tanquam manibus instructus omnia procreauit. Facere de anima: Plasmare, siue fingere, de corpore. In Deo duo considerantur præcipuè, Essentia,

a *Psal. 8. v. 4.*

In Deo duo considerãtur essentia & energia.

A Essentia,& Energia.Quoniam autem essentia ipsius est incorporea , membra ipsi attributa Energiæ actiones siue operationes indicant,quæ ad nos descendunt , essentia interim illius intra sese manente. *Da mihi intellectum*,intelligere fac me,erudi me.

74 *In verba tua superspe*rani , in tuis promissis speraui vehementer.

75 *Cognoui Domine,quia æquitas iudicia* , præcepta tua cognoui esse æqua & iusta. Alij iudicia pro afflictionibus & pœnis. *Et in veritate* ,

B & quia verè,id est,rectè iustè,iure & meritò afflixisti me.Scio.Kimhi cum Septua. subaudit ב *b*.in Verè,quæ patior,iustè patior.

76 *Fiat misericordia tua.* Sit mihi misericordia tua in his malis consolationi,secũdum eloquium tuum,quod promisisti seruo tuo, vt tu mihi seruo tuo es pollicitus. Tua misericordia mihi consolationem præstet. *Veritate humiliatus , misericordia ad consolationem instauratur.* Augustinus. *Seruo tuo*,ad seruum tuum , vt constituatur cum proximis,secundum eloquium tuum seruo tuo factum,id est,mihi.Sicut mihi seruo tuo locutus es.

C 77 *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam.* Mortuum se existimat,diuina beneuolentia priuatus , ideo vt reuiuiscat per diuinam benignitatem precatur.Theodoritus.*Meditatio*,deliciæ:propriè,oblectatio.

78 *Confundantur superbi,quia iniustè*,quia iniuria affecerunt me,Hebraicè בישקר עוהוני *chischeker hinuethuni.t.*quia falsò peruerterunt me , id est,quia falsò peruersum me dixerunt.Non hostibus imprecatur , sed pro eis preces fundit,quandoquidem confusio & ignominia salutem procreat.Theodoritus.

D 79 *Conuertantur mihi.*Datiuus Emphaticus,siue commodi & personæ,qui alioqui Latinè vacet,vt[a]: *Si ignoraui tibi.*Pulchra Antithesis , confundantur superbi. Timentes autem te conuertantur mihi,id est,meo magno gaudio & voluptate.Alij ad me , vt in Romano Psalterio , reuertantur ad me , mihi concilientur , ad me redeant, qui à me erant alienati propter meas calamitates & miserias.Alij , Ad me colligantur pij , qui vitam inopem & vagam degunt : sublatis de medio impiis, adiungant se mihi. [a] *Cant.1.v.8.*

80 *Fiat cor meum immaculatum*,perfectum , integrum, ab omni reprehensione liberum. Fac integrè & perfectè in tuis statutis viuam.

בם

כַּף CAPH, id est, *Vola manus.* A
Eusebius, Hieronymus.

DEfecit in salutare tuũ anima mea: & in verbum tuum superspêrâui.
82 Defecêrunt óculi mei in elóquium tuum: dicêntes, quando cõsoláberis me?
83 Quia factus sum, sicut vter in pruîna: iustificatiônes tuas non sum oblîtus. B
84 Quot sunt dies serui tui: quando fácies de persequéntibus me iudícium?
85 Narrauêrunt mihi iníqui fabulatiônes: sed non vt lex tua.
86 Omnia mandâta tua véritas: inîqui persecûti sunt me, ádiuua me.
87 Paulóminus consummauêrunt me in C terra: ego autem non derelîqui mandâta tua.
88 Secûndùm misericórdiam tuam viuífica me: & custódiam testimónia oris tui.

---

81 *Defecit in salutare tuum*, præ desiderio, (sic enim exprimitur boni desiderij vehementia) ardet, languet ad salutem tuam, concupiscit ardentissimè salutarem tuam legem, vel tuam defensionem. Alij Christum salutatorem [a]. *In verbum*, in promisso tuo spem habui. D

a *Luc. 2. v. 30.*

82 *Defecerunt oculi mei in eloquium*, præ desiderio, & expectatione tui promissi. Vehementissimè expectiuerunt oculi mei eloquij tui præstationem, & confirmationem, ad eam elanguescunt. Theodoritus etiam de diuina Scriptura, non modo enim deficit, qui diuinam promissionem & liberationem ab imminentibus periculis expectat, sed etiam qui diuina óracula lectitat, & putat horum inuentum sensum, esse sibi consolationem & voluptatem. Per Prosopopœiam transfert ad oculos

A oculos, quod superiore versu de anima dixit, vt nihil necesse sit de interioribus animi oculis dũtax at interpretari. Deficere etiam hîc animi deliquium pati, & láguere præ ingenti desiderio. Non tam rectè aliqui, perire, consumi præ assiduo mœrore, & calamitatum mole. *Dicentes.* Dicendo. Prosopopœia, quasi loquantur oculi, dum ardenter expectant consolationem.

83 *Quia factus sum sicut vter*, sicut pellis in exhalatione, vel fumo factus sum, id est, totus areo & contabesco, fractus calamitatibus & tentationibus, cutim habens similem vtri & lagenæ coriaceæ fumo in rugas contractæ, & induratæ. Cald. *Sicut vter suspensus ad fumum.* Nostri doctè קיטור *Kitór* verterunt pruinam: & si vox generalis sit ad omnes siccas exhalationes in aërem sublatas, quoniam pruina à perurendo, inquit Festus. Perurit enim instar cineris vt infrà [a]. Vnde & vtrẽ cõtrahit, & corrugat præ reliquis exhalationibus. Deinde, quia vtres solent rugari, & contrahi pruinis, & similibus aëris affectionibus, potius quã fumo, quòd eorũ vsus sit in exportando, & importãdo, non vt in ignẽ mittantur, torreantur, vel ad fumũ suspendantur Chrysostomus. *Sicut vter in pruina*, id est, *frigore constrictus.* Sic immutabitur Hebraica Metaphora, sed non sententia. Euthymius. *Sicut pruina contractum vtrem laxiorem atque molliorem fieri aiunt, ita se debilitatum ac dissolutum asseris calamitatibus.* Quo etiam aliqui fumi similitudinem accommodant. Sicut vter mollitur calefactus, & extenditur: sic corpus meum deliciis diffluit, & mœrore comprimitur. Sed aptiùs ad rugas, & cõtractionem. Vt enim vter calefactus mollitur, & tumefactus extenditur, ita in pruina, & fumo obdurescit atque contrahitur. Quod D miseriæ est symbolum. *Quia*, quamuis. כי *chi* hoc aliquando significat vt infrà [b].

84 *Quot sunt dies servi tui*, quibus seruus tuus victurus est in his calamitatibus, id est, Ego. De se loquitur in tertia Persona. Quandiu victurus sum in his malis & crucibus? *Quot* כמה, *Cámma*, ô quanti, ô quàm multi. q.d. Nimis multi sunt dies calamitatum mearum. *Quãdo*, ecquando, interrogat vt suprà [c]. *Iudicium*, supplicũ. Ergo hoc Psalmo *Iudicium*, nunc pro iusta Dei lege, nunc pro iusto supplicio, nunc pro more & consuetudine sumitur. Hæc autẽ est vox Martyrũ [d], quibus impera

a *Psal. 147. v. 16*

b *Psal. 138. v. 4.*

c *Psa. 41. v. 3.*

d *Apoc. 6. v. 10*

peratur patiẽtia, donec fratrũ numerus impleatur. Aug. A

85 *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes.* Emollierunt hanc, Metaphoram foderunt mihi iniqui fabulationes seu foueas, quæ non sunt secundum legem tuam. *Fabulationes*, nugas multásque ineptias, quæ non possunt comparari cum legis tuæ deliciis & suauitate. Hæretica peruersa, & vaniloqua dogmata: item sæculares literas, & deuteroses intelligunt Hilarius & Augustinus, שיחות *sihhoth* per ש siniſtrum significat verba, loquelas, fabulationes, fabulas. Masoretæ scribunt per ש dextrum: vt significet foueas, & persistat in Metaphora. *Foderunt mihi iniqui foueas* (id est, insidias struxerunt) B *contra tuam legem.* Tunc enim hoc sonabit, *Quod non secundum legem tuam*, siue, *quod non vt lex tua*, Etsi alij exponãt, mihi foueam struxerunt, qua me interciperent, quod alioqui tuæ legi repugnat. Sententia nostrorum non minus est apposita, quáquã sensus non admodum variet. Dum enim impij suggerunt iusto sæculi vanitates & voluptates Dei legi repugnantes, quid aliud sunt hæ fabulationes, quàm foueæ: ac huiusmodi futilitates narrare, quid est nisi foueas fodere Dei legi D contrarias?

86 *Omnia mandata tua veritas*, verissima & iustissima, C

a *Psal. 110. v. 3.* vt suprà [a]. *Opus Domini, confessio & magnificentia*, id est, confitendum & magnificentissimum. אמונה *Emuna* etiám fidem & notitiam religionis significat. Vnde ali-

b *Exod. 19.* qui hæretici (inquit auctor fasciculi Myrrhæ [b]) sic interprebantur. *Omnia mandata tua fidèi, id est, sunt posita in fide & cognitione tui. Quod est falsum* (inquit.) Itaque subiecit, *Ego autem non dereliqui mandata tua, quin ea facerem. Ideo enim patres nostri Mosi dixerunt, Omne quod dixerit Dominus nobis faciemus: & Sapientes nostri proverbio celebrarunt, Sapientia maior factis non est sapientia.* Item *Talmud*, (id est, disciplina, doctrina) *sine opere non est magna Talmud. Iniqui.* Iniquè meliùs, nempè sine causa, iniuriá & immeritò, vt congruat voci שקר *sheker* sub. ב *be*, & ἀδίκως. Adiuua me iniquè persecutionẽ patiẽtẽ.

Fides iuxta Rabbinos ad salutem non sufficit.

87 *Paulo minus consummauerunt me in terra*, ferè, penè consumpserunt. Paululum abfuit, quin perderent atque exitio afficerent, vt Chrysostomus. *In terra* terrigenæ, mortales, qui in terra degunt. Aliqui construunt à parte posteriore Verbi. Ferè in terram me prostrauerunt,

ad nihi

A ad nihilum redegerunt, in puluerem propè consumpserunt.

88 *Secundum misericordiam tuam*, pro tua misericordia conserua me in viuis, & ab iniquis persequentibus me [a]. Sum veluti mortuus, erue me ab his malis, & in præceptis, de quibus os tuum est testificatum, persistam. [a] *Vers. 66.*

B למד LAMED, id est, *Disciplina.*

Hieronymus, Eusebius.

IN ætêrnum Dómine: verbum tuũ pérmanet in cœlo.

90 In generatiône & generatiônem vêritas tua: fundâsti terram, &

C pérmanet.

91 Ordinatiône tua perseuêrat dies: quóniam ómnia séruiunt tibi.

92 Nisi quòd lex tua, meditátio mea est: tunc fortè periîssem in humilitâte mea.

93 In ætêrnum non obliuîscar iustificatiônes tuas: quia in ipsis viuificâsti me.

94 Tuus sum ego, saluum me fac: quóniam iustificatiónes tuas exquisîui.

D 95 Me expectauêrunt peccatóres, vt pérderent me: testimónia tua intellêxi.

96 Omnis consummatiônis vidi finem: latum mandâtum tuum nimis:

---

89 *In æternum Domine.* Hoc octonario per firmitatẽ, qua, quæ primò decreuit, perseuerant, Deũ precatur.

Verbum

Verbum tuum. Decretum, mandatum tuum in æternum A
permanet in cœlis. Cœli tuo decreto, & verbo sunt
stabiles, & firmi in perpetuum. Nam non interibunt
secundum essentiam, sed dumtaxat qualitates. Iussio
tua perstat, vim habet in cœlo, adeo vt si illud voces,
stet ante te, tamquam seruus paratus ad obsequium.
Verbum, Metaphoricè de voluntate. Estque alluſio ad
1.cap.Genes.Quicquid est, verbo Dei constitit, creatum
est, & conseruatur. *In cælo.* contrà quàm in inferioribus,
vbi omnia sunt fluxa, & variis mutationibus obnoxia,
oriuntur, intereunt, &c. & in quibus verbum Dei tan- B
tum permaneat ad tempus, id est, quamdiu extant in
rerum natura. His exemplis de perennitate cœli &
terræ, docet legem Dei non posse antiquari, & quic-
quid ipse constituerit, ratum esse, ac fixum. Aliqui per
cœlos, non cælestia corpora. sed cœlites & Angelos, Me-
tonymicè intelligunt, qui semper Deo obsequuntur &
Matth.6.v.10 parent. Secundum illud, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* Theodoritus vtrumque: *Eodem enim* (inquit)
tempore iussit non solum cælos, sed etiam cœlites diuinam
custodire legem & ab omni transgressione immunes esse.

90 *In generatione & generationem veritas*, firmitas de- C
cretorum tuorum, verum tuum verbum, & decretum.
Loquitur enim de rerum conditarum firmo statu. Nam
allegoriam sapit. Theodoritus de veritate, & salute per
Christum, quam populus Iudæorum, indèque Genti-
lium est adeptus, interpretatur.

91 *Ordinatione tua perseverat dies*, sicut ordinasti, sicut
statuisti. Commendat Dei verbum à constantia. Expli-
carunt hæc Hebraica, לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם
Lemischpatheeha samedu hajom. t. Secundum iudicia tua ste-
terunt dies. Vbi *dies* est singularis numeri. Sed sic loquū- D
tur Hebræi in distributionibus, id est, dierum quilibet.
dies singuli ex tua sententia consistunt, tuo decreto
perstant, secundum leges tuas progrediuntur, vt exe-
quantur quicquid eis præceperis. Hoc enim malo,
quàm quod Rabbini, Secundum iudicia tua steterunt
hodie (id est, vsque ad hunc diem, cœlum scilicet &
terra) Alij. *Dies*, Metonymicè accipiunt. Quicquid ab
initio creauisti vsque in hodiernum diem, ita consistit,
vt à te est constitutum. *Seruiunt*, ministrant, & tuis nutu-
bus obtemperant.

A 92 *Nisi quod lex tua meditatio mea est.* Modus loquendi subiunctiuus pro, nisi lex tua fuisset meditatio mea, siue, vt in Hebræo שעשועי *schahaschuhi*, id est, delectatio. (vide suprà [a]) tunc in malis periissem. Contrà afflictiones se consolandum legis diuinæ consideratione. *In humilitate*, afflictione, inopia, miseria. *Forte.* Non habetur in Archetypo. a *Vers. 47.*

93 *Quia in ipsis vinificasti me*, quia per ipsa mihi vitam conseruasti.

94 *Tuus sum ego.* Cùm tuus sim, curam mei habe, & salua.

B 95 *Me expectauerunt peccatores*, me expectantes obseruauerunt, me præstolabantur ad perdendum, mihi insidiabantur, nec tamen desij intelligere tua præcepta.

96 *Omnis consummationis vidi finem*, rei quantumlibet consummatæ & perfectæ (iuxta Symmachum, totius structuræ) vidi finem: at (nam est Antithesis) mandatum tuum, siue lex tua, est valdè lata, nec habet finem. Nihil est tam absolutum cuius non videam interitum, præter legem tuam, quæ se latissimè in omnia sæcula extendit. Omnia in mundo, tam physica, quàm humana tandem deficiunt & finiuntur, exceptis mandatis C Domini. *Finem*, esse supple, id est, interitum. *Latum nimis*, nimis patens, quàm vt possit finiri, infinitum, fine carens, se dilatans & extendés in omnem æternitatem. Nam migrantem è corpore hominem in cœlum sequitur. Ea nimis sunt lata, quæ extremis carent. Alij Metonymicè latum, id est, dilatans, latum reddens. Lex tua animi angustias, & difficultates dilatat & discutit. Theodoritus. Immortalem, perennem, & æternam vitam concilians, & bona, quæ nullam vicissitudinem recipiunt.

D

מם MEM, id est, *Ex ipsis.*

Eusebius & Hieronymus.

Vómodo dilêxi legem tuam Dómine? tota die meditátio mea est.

98 Super inimîcos meos prudêntem me fecîsti mandâto tuo: quia in æternum mihi est.

99 Super omnes docêntes me intellêxi: quia testimónia tua, meditátio mea est. A

100 Super senes intellêxi: quia mandâta tua quæsiui.

101 Ab omni via mala prohíbui pedes meos: vt custódiam verba tua.

102 A iudíciis tuis non declinâui: quia tu legem posuîsti mihi.

103 Quàm dúlcia faúcibus meis elóquia tua: super mel ori meo. B

104 A mandâtis tuis intellêxi: proptérea odîui omnem viam iniquitâtis.

---

97 *Quomodo dilexi legem tuã* Ecquonam modo. Admiranter, vt Hebraicum מָה־אָהַבְתִּי *mah*, quàm, quantum, quantoperè, quàm ardenter. Sic vehemens suum desiderium expliceat. Adeò tuam legem dilexi, vt illa sit mea quotidiana meditatio, siue locutio, commentatio, occupatio. Hoc octonario exponit fructum, quem ipse ex studio, & obseruatione diuinæ legis percepit. *Tota*, vel, omni. C

98 *Super inimicos meos prudentem*, plusquàm, magis quàm. Sapientiorem me, quàm sint hostes mei, reddidísti in tua lege. Ben zoma aliter infrà [a]: *Ab hostibus meis sapientem me fecisti, me per eos docuisti*, de quo opusculum Plutarchi, de Vtilitate ex inimicis capienda. *Mandata.* ἐντολάς μου τὰς ἐμὰς ἐφύλαξας, docuisti me mandatum tuum. Noluerunt hunc Ablatiuum resolui per Præpositionem *per*, vel *propter*: quamquam Hebraïca hanc resolutionem patiantur. *Quia in æternum mihi est*, mandatum tuum, siue lex tua: quia semper istud habeo, semper illud seruo, numquam illud abiicio, vel desero: quia perpetuò tuam legem habeo propositam, nec sino me ab ea aueIli, quantumuis latrent contra me mei hostes, quia semper in animo meo infixa hæret, quia semper eam in corde conseruo. Augustinus, quia ad æternitatem mihi valet: inimicis autem in hoc tantùm sæculo. Kimhi paulò aliter: *Quia in æternum mea est* (lex) D

a Vers. 99.

quia

A *quia in æternum seruare eam debeo. Nam est mihi factus salus*, id est, sempiternum [a]. Ea de causa creasti me. Sic perpetuò sanxisti. Aliqui in genere intelligũt de quibuslibet disciplinis, ad quas plenius percipiendas opus est Dei auxilio singulari, vt gratia naturam perficiat. Vnde Catholici cæteris paribus, etiam in humanis artibus, & scientiis sunt doctiores Hæreticis, Paganis, &c. propter singularem Spiritus Dei præsentiam [b].

a *Num. 15. v. 19.*

Catholici in omni artium genere alijs doctiores.

99 *Super omnes docentes me*, præ, plusquam. Vt superiore versu, & sequenti 100. 103. *Super mel* plusquàm mel, sunt

b *Dan. 1. v. 20.*

B dulcia, grata & probata. Ex legis Dei studio vel in lege Dei non solùm factus est prudentior inimicis, verùm etiam sapientior doctoribus, & intelligentior senibus. Diuinæ gratiæ omnia ascribit. Theodoritus. Ben zoma citra comparationem tres hos versiculos 98. 99. 100. intelligit, vt Præp. בִּן *Min* absolutè accipiatur pro *à, ab*. Ab inimicis meis prudentem me fecisti. Ab omnibus docentibus me didici. A senibus intellexi, neque me ab eis puduit quicquam discere. *Itaque disco ego sum dumtaxat esse sapientem, qui discit à quolibet homine, etiam inimico, nec erubescit à quoquam doceri. Quoniam David cecinit: Ab omnibus docentibus me intellexi.* Hæc ille in

C fasciculo Myrrhæ [c].

c *Gen. 12.*

100 *Super senes intellexi*, præ senibus, qui à maioribus multa didicerunt, & multa experti sunt. Allegoricum est illud Ambrosij, nouum populum, qui hîc loquitur, supra seniorem Iudaïcum intelligere.

101 *Ab omni via mala prohibui*, cohibui, in carcerem concluſi. *Pedes*, pro affectibus & motibus animi, quos oporteat in carcerem veluti concludere, & compedibus vincire, ne ferantur ad praua.

102 *Legem posuisti mihi*, docuisti me. Suprà d. Alij,

d *Vers. 33.*

D constituisti mihi legem, ac dedisti, quam sequor. Quia sic lege mihi imposita, & data constituisti.

103 *Super mel ori meo.* Suauior mihi est legis tuæ, meditatio, quàm ori mel. Est nouum membrum per Asyntheron & Zeugma. (Et) super mel ori meo (sunt eloquia tua.)

104 *A mandatis tuis intellexi*, ex præceptis tuis eruditus sum, & intelligentiam consecutus, è tua lege didici, quid sit credendum, quid faciendum: vt mox. *Lucerna*

pedibus meis verbum tuum. Meditatione & scientia præceptionum tuarum intelligens, & prudens factus sum. A
Quare & odio prosequor omnem semitam mendacij. Vel Metonymicè, eos qui iniquè viuunt. *Odiui*, odio habui, odi. Interim Verbum est Latinum præteriti significationem magis exprimens, quam *Odi*. Hinc apud M.
c 13. Philip. Ciceronem [c] in M. Antonij epistola de Pompeio mortuo: *Mihi quidem constat non deserere partes, quas Pompeius odiuit*, id est, quas dum viueret, odiuit, non quas nunc odit, cùm sit mortuus. *Odio, Odis* veteres dicebant. Hinc
b lib. 3. *Odisse*, apud Charisium [b], & *Osi sunt*, passiuè apud B
Festum. Hæc aduersus istos, qui nostram editionem inelegantiæ arguere temerè solent. *Iniquitatem*, שקר *sheker* mendacij propriè. Quod aliqui referunt ad falsam doctrinam, & corruptelas.

נון NVN, id est, *Sempiternum.*
Euseb. Hieronym.

Lucêrna pédibus meis verbũ tuum: & lumen sémitis meis.
106 Iurâui & státui: custodíre iudícia iustítiæ tuæ. C
107 Humiliâtus sum vsquequâque Dómine; viuífica me secúndum verbum tuum.
108 Voluntária oris mei beneplácita fac Dómine: & iudícia tua doce me.
109 Anima mea in mánibus meis semper: & legem tuam non sum oblîtus.
110 Posuêrunt peccatôres láqueum mihi: & de mandâtis tuis non errâui. D
111 Hæreditâte acquisîui testimónia tua in ætêrnum: quia exultátio cordis mei sunt.
112 Inclinâui cor meũ ad faciêndas iustificatiônes tuas in ætêrnũ: propter retributiônem.

---

105 *Lucerna.* Verbum Dei est lux, lumen, lucerna: quoniam ad Deum dirigit in agendis, credendis, sperandis, amandis, & ducatum præstat, ne vspiam offendamus, &
laba

A labamur in vitæ huius tenebris, neve aberremus ab ea via quæ ducit ad vitam beatam. Est enim fidei & vitæ regula, monstrans viam in tenebris mundi ad vitam æternam [a]. Theodoritus lucernam legem Mosis intelligit, lumine Christum. Nam illa quidem vt lucerna, vix vnam illuminauit gentem, hic verò totum orbem terrarum. Item lucerna cùm adhuc nox esset, at postea lux vera, quæ illuminat omnem mundum, illuxit.

a *Esa.8.v.20.* *2.Pet.1.v.19.*

106 *Iurani & stauui*, in Circumcisione, Baptismo, Confirmatione, & reliquis fidei, & religionis actionibus, tã
B solénibus quàm priuatis votis & professionibus. *Et stauui. Et.* expositiuè sumitur. Nam iurare hîc nihil aliud est, quàm firmiter decernere, statuere, & promittere.

107 *Humiliatus sum vsquequaque*, afflictus sum vehementissimè, ex his malis erue me, vel viuere fac me secundum legem tuam, & piè.

108 *Voluntaria oris mei beneplacita.* Substantiuè pro votis, & voluntariis oblationibus: Gall. *Denotions.* Oblationes oris mei (vt orationes meas) liberales & spontaneas acceptas habe & placitas. *Spôtanea sacrificia oris mei benè*
C *placeant tibi.* Heb. נִדְבוֹת פִּי רְצֵה נָא *nidboth pi retse na.* Sic autem vocat hymnos suos, & laudationes vltroneas, vel etiam sacrificia pacifica citra votum, vel obligationem oblata, quæ pro gratiarum actione fiebant, non ex præcepto legis. Quibus Hebræi נֶדֶר *Neder*, vota, votiua sacra, & חֹבָה *Hobá* debitum, sacrificia ex debito opponunt. Theodoritus refert ad consilia Euangelica, quæ legis necessitati minimè subiiciuntur, sed piæ & religiosæ mentis sunt fructus, vt virginitas, continentia post nuptias, paupertas, solitaria vita, Eremi
D commoratio, &c. *Oris*, ore prolata, & fusa. Quæ enim alibi sacrificia laudis, hic *Voluntaria oris*, dicuntur, id est, voluntariæ orationes, deuotio, & piæ preces. Hebræum quidem נֶדֶב *Nedaba* genus est sacrificij, sed eo, vt etiam *Vituli labiorum*, & *Hostia laudis*, transfertur apud Hoseam b: *Reddamus vitulos, vitulos labiorum nostrorum*: vbi doctè Hieronymus: *Vituli labiorum*, ait, *laudes & gratiarum actio.* Pro quo Septuaginta fructus labiorum, iuxta illud Apostoli c: *Per ipsum offeramus hostiam laudis, id est, fructum labiorum confitentiũ nomini eius. Beneplacita*, accepta. Adiectiuè, à parte posteriore Verbi *fac*, Voluntaria oris mei fac beneplacita, fac, vt placeant tibi.

Cõsilia Euangelica quæ, & qualia.

b *cap.14.v.3.*

c *Heb.13.v.15.*

109 *Anima mea in manibus meis.* in manifestis periculis. Nam quod est in manu, est expositum, & obiectum, siue obnoxium externæ direptioni. q. d. Sum in perpetuis periculis, neque talis mors, neque vita, &c. me à tui caritate poterit separare [A]. Chald. *anima mea periclitatur, ac si in superfete marin mea esset.* Quo Hebraismo vtitur Iob b & Iephte [c]. *Posui animam meam* (inquit) *in manibus meis, transiuiq; ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas,* id est, vitam meam omnibus periculis exposui. Hinc Hieronymus ad Suniam. *Est breuiter hic sensus. Quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meum porto & tamen legem tuam non obliuiscor.* [B]

a *Reg. v. 31.*
b *Iob 13 cap. vers. 14.*
c *Iudic 12. ver. 3.*

Hæc ille. Mendosi codices Græci legunt *su*, de quo D. Augustinus. *Nonnulli* (inquit) *codices habent, in manibus meis, sed plures, tuis. Et hoc quidem planum est. In illorum enim anima in manu, prouidentia, custodia Dei fuit: Anima vero mea in manibus meis, quo modo intelligatur, ignoro.* Quod explicat D. Hieronymus, ignorat D. Augustinus. Nempè multa ignorantur à linguarum imperitis, quæ periti liquidò intelligunt. Vnde vitiosam lectionem dũtaxat interpretantur Augustinus, Cassiodorus, Theodoritus, &c. *Et legem.* & tamen. Sic seq vers.

110 *Et de mandatis tuis non erraui* & tamen, at propter has cruces, propter hos laqueos & insidias à tuo cultu non discessi. [C]

111 *Hæreditate acquisiui.* Vnico verbo Græc. ἐκληρονόμησα. hæreditaui, hæreditate possedi, accepi in hæreditatẽ pro hæreditate elegi [d]. Quamdiu viuã, ea habiturus sum prohæreditate, non aurum, argentum, &c. Piorum patrimonium est lex Dei, non aurum, argentum, sæculi pompæ, &c. *Exaltatio*, gaudium & lætitia.

d *Vt Psal. 15. vers. 5.*

112 *Inclinaui cor meum.* Metaphora à libripende, qui stateram inclinat, in quam vult partem. Trutinæ enim est simile animæ consilium, homo verò siue mens stateram tenenti. Theodoritus *Propter retributionem.* propter mercedem, quam promisisti, propter præmium vitæ æternæ & aliorum bonorum, quibus studiosos legum tuarum remuneras, עקב *hekeb*, pro mercede etiam exponunt plerisque Rabbini, quòd sit extremum operis. Alioqui propriè significat calcem, vestigium, plantam. Sic Apostolus [e] *Fidei Moses elegit affligi Dei causa, quàm habere aspectum in remunerationem.* Causa finalis prima, [D]

e *Hebr. 11. vers. 26.*

per

A perſe & propriè, cur applicandus ſit animus ad exequenda Dei mandata, eſt Deus, ſiue Dei voluntas, & imperium, nempè quia ſic vult, & iubet: Secunda autem, & minus præcipua, retributio, ſiue remunerationis ſpes. Aliqui exponunt, *vſque ad calcem*. i. vſque ad finem & extremum dierum meorum: vt & ſuprà [a]. Non tam rectè: iam enim pòſuit, *in æternum*. Alij, *vſque ad veſtigium*, in ſingulis legis veſtigiis.

a *Pſalm. 70. verſ. 33* *Cauſſa principalis bonorum operum Deus, minus præcipua retributio.*

ס SAMECH, id eſt, *Adiutorium*.

B Euſebius, Hieronymus.

Ìniquos ôdio hábui: & legem tuam dilêxi.

114 Adiûtor, & ſuſcêptor meus es tu: & in verbum tuum ſuperſperâui.

115 Declinâte à me malîgni: & ſcrutâbor mandâta Dei mei.

C 116 Súſcipe me ſecûndum elóquium tuum, & viuam: & non confûndas me ab expectatiône mea.

117 Adiuua me, & ſaluus ero: & meditâbor in iuſtificatiónibus tuis ſemper.

118 Spreuîſti omnes diſcedêntes à iudîciis tuis: quia iniûſta cogitátio eórum.

119 Prævaricântes reputâui omnes peccatôres terræ: ídeo dilêxi teſtimónia tua.

D 120 Confîge timóre tuo carnes meas: à iudíciis enim tuis tímui.

---

113 *Iniquos odio habui*, cogitabundos, malè cogitantes proprie. סעפים *ſabaphim*. Quo verbo aliqui hæreticos intelligunt, commenta nefaria animo agitantes: vt ſit antitheſis odij peruerſæ doctrinæ, & amoris legis Dei.

114 *Adiutor & susceptor meus es tu*, latebra & scutum, A
propriè per Metaphoram. Docet se sub tutela Dei abscondi, & tamquam scuto defendi. *Superspectani* Præpositio auget, vt Hebraicè coniugatio Piel. vehementer speraui in tua promissione.

115 *Scrutabar*, Hebraicè וְאֶצֹּרָה *vetsetsorah.* i. custodiam: vt intelligamus legem Dei esse scrutandam, vt
a *1. Cor. 4. v.* opere compleatur [a]. Cognitionis enim finis est actio.
20. Matt. 5. v. Hîc nota malorum consortia legis Dei studio officere.
20. Rom. 2. v. 116 *Suscipe me secundum eloquium tuum*, adiuua me,
13. 14. Iac. 1. confirma, sustenta, fulci secundum tuum promissum.
v. 22. 23. Salutem mihi promissam largire. Eloquium enim promissionem hoc in loco dicit. Theodoritus *Et viuam*, B
Optatiui, siue Deprecatiui modi: Et fac viuam, & viuam obsecro. q.d. Et viuifica me, vt alibi. Sic quod mox
b *Gal. 2. v.* sequitur, *Et non confundar.* Nam Hebraice וְאַל *veal. Et*
19. *ne*, Viuere hîc videtur significare iustum esse, vt b: *Ego*
c *Abacuk 2.* *enim per legem, legi mortuus sum, vt Deo viuam.* Nam non
verſ. 4. loquitur de vita corporis. Sic illud c *Iustus ex fide viuit.* vita scilicet spirituali, non sensibili. *Et non*, Deprecanter. Et ne frustrator me, ne me confundi finas à mea spe. Hinc Hebraice וְאַל *Veal.* Ne pudefiam non impetrando quod promisisti.

117 *Adiuua me. & saluus ero*, fulci me, vt conseruer. *Et meditabor.* Alij, Et delectabor. Alij, Et narrabo. At me- C
ditatio non in verbis solum, sed etiam in operibus Theodoritus.

118 *Sprevisti omnes discedentes.* סָלִיתָ *salitha*, conculcasti propriè, omnes errantes à statutis tuis, quia fallax, vel mendax est eorum calliditas.

119 *Prævaricantes reputavi omnes peccatores.* A parte posteriore legitur. In fonte sermo ad Deũ dirigitur. (tamquam) scorias cessare, & desinere fecisti, deleuisti, abrasisti, sustulisti omnes impios terræ: vel, quasi rubiginem existimasti. (pro nihilo dixit Theodotion) Metaphora, ab aurifice, qui argenti vel auri scorias abiicit, vt Deus impios. Quomodo scoria per ignem ab auro dis- D
iungitur, & rubigo abstergitur, neque igne consumitur: ita impios exurendos censuisti igne (æterno.) Septuaginta videntur legisse סוגים חשבתי *Soghim hisabti*, errantes cogitaui, reputaui: non סיגים חשבת *Sighim hisbata*. Sensus parum differt. Omnes

pecca

A peccatores terræ reputaui prævaricantes, pro prævaricantibus & trãsgressoribus censui. i. pro nihilo, pro hominibus nihili, & nullius pretij, quorum interitus nihili æstimari debet, vt quorum vita sit Reip. noxia.

120 *Confige timore tuo carnes meas*, καθήλωσον, clauis transfige, ne ad sua desideria ferantur, & in animã consurgant, sed mortuæ peccato factæ eius ducatũ sequantur. Doctè, Nam מסמרים *masmedim*, sunt claui [a], vt sit alluſio ad mysterium crucifixionis Christi: sic Apostolus [b]: *Christo confixus sum cruci.* Et iterum [c]: *Per Christum mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ego enim* B *stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.* Et rursus [d]: *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt non vltrà seruiamus peccato.* Et alibi [e]: *Mortificate membra vestra, fornicationem, immunditiam & passiones alias.* q.d. Tranfige carnes meas timore tamquã clauis, vt caro sibi intereat, tibi viuat. Perfora & penetra. Timor tuus altè intret in corpus meum. Mortifica, vulnera, debilita timore tuo carnem meam, vt eius lasciuia coerceatur, néve per eam tibi peccẽ. Pro סמר *Semár* vel, סמור *Semór*, in Imper. Masoretæ maluerunt C סמר *Samár*, in præterito, non tam rectè. *Confixa est pra timore:* vel, iuxta alios, *Horruit tui timore caro mea, vt quasi pili capitis erigantur in rectum.* Gall. *heriſſer. A iudicijs*, à decretis tuis, quibus comminaris te perditurum impios, à pœnis, quas dare ij solent, qui à tua lege desciscunt. Timor Dei comprimit animi cupiditates.

[a] *Esa. 41. v. 7.* [b] *Gal. v. 19.* [c] *6. Cap. v. 15* [d] *Ro. 6. v. 6.* [e] *Col. 3. v. 5.*

עין AIN, id est, *Fons, vel oculus.*

D Euseb. Hieronym.

FEci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniántibus me.

122 Súscipe seruum tuum in bonum: non calumniêntur me supêrbi.

123 Oculi mei defecêrunt in salutâre tuum: & in elóquium iustitiæ tuæ.

124 Fac cum ſeruo tuo ſecúndũ miſericór- A
diam tuam: & iuſtificatiônes tuas doce me.
125 Seruus tuus ſum ego: da mihi intellêctum, vt ſciam teſtimónia tua.
126 Tempus faciêndi Dominẽ: diſsipauêrunt legem tuam.
127 Ideò dilêxi mandâta tua: ſuper aurum, & topázion.
128 Proptérea ad ómnia mandâta tua diri- B
gêbar: omnem viam inîquam ódio hábui.

---

121 *Feci iudicium & iuſtitiam.* Studui iuſtitiæ & virtuti. Quod dicere non eſt iactantia, ſed innocentiæ aſſertio, vt videatur indignus, qui nocentium libidini permittatur. Ambroſius, *Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ*, Theodoritus [a]: *Non tradas.*

a è 2. Cor. 1. verſ. 12.

Heb. אל תניחני לעשקי *al thoniheni leboſchekai*, *Ne derelinquas me oppreſſoribus meis*, ne me eorum libi- C
dini permittas.

122 *Suſcipe ſeruum tuum*, adiuua me, *in bonum*, id eſt, vt benè mihi ſit, vt bonum aſſequar, vel vt bona exequar. Ad verbum. *Dulceſce ſeruo tuo ad bonum.* q. d. Dulcem & ſuauem te præbe ſeruo tuo, vt omnia bona, pro quibus orat impetret & obtineat. Alij, vt Aquila & Theodotion, vertunt, *Fideiube*, *ſponde pro ſeruo tuo in bonum.* Metaphoricè pro, Inclina cor meum ad bonum, accommoda, oblecta. Sic animum meum virtutis & pietatis ardore affice, vt omnes meas voluptates in eis D
conſtitutas habeam, eſſque oblecter. *Calumnientur* יעשקני *iabaſchkuni*, opprimant propriè.

123 *Oculi mei Defecerunt*, vſque ad defectionem & deliquium animi concupierunt ſalutem tuam, & tua iuſta mandata, ardenter concupierunt tuam ſalutem, tuum auxilium, & tua præcepta iuſta. Etſi Theodoritus. *Eloquium* promiſſionem hic rurſus exponat.

b *Verſ. 12. Seruus Dei ſum ego.*

124 *Iuſtificationes tuas doce me.* ſtatuta. Require ſuprà[b].

125 *Seruus tuus ſum ego.* Non tantùm natura, quod cum omnibus commune habeo, ſed etiam affectu, quod

eorum est dumtaxat, qui libentissimè Dei imperium eligunt. Theodoritus. *Da mihi intellectum.* In fonte est Eclipsis. Fac me intelligere (viam.)

126 *Tempus faciendi*, puniendi, vlciscendi. In malam partem, vt alibi [a]. *Non faciã, si inuenero ibi triginta*; id est, vt aliis versibus [b] non percutiam, non interficiam, non delebo, q. d. vt tu facias iudicium in impios, sub. tempus est, vt facias vindictam scilicet, & vltionem de iis, qui legem tuam violant, & euertunt, Chrysostomus. Sed Theodoritus ad auxilium refert. Tempus est, vt facias
B quæ precor. Iam nobis iniuria affectis opportunum est tuum auxilium, immiò verò necessarium. Chaldæus resoluit hoc Gerundium per primam personam, *Vt faciam*, videlicet legem tuam. Nam alij eam dissipat. Sic enim vertit. *Tempus est faciendi voluntatem Dei. Domine*, In Hebræo est Heterosis, personæ ob mysterium Filij Dei, Domino Christo, cui Pater dedit omne iudicium [c]. Quam doctè reduxerunt ad secundam, vt oratio minus esset abrupta עת לעשות ליהוה *had lahaschoth lAdonai. Tempus faciendi Domino*, id est, vt faciat Dominus, id est, vt tu, ô Domine facias iudicium de impiis.
C *Tuam.* q. d. Tuum est negotium, quod agitur. Quare non est tibi negligendum, quin vlciscare legis tuæ præuaricationem.

127 *Ideo dilexi mandata tua.* Dilexi tua præcepta, plusquam omnes mundi opes, & pretiosissima quæque. Illorum præstationem prætuli cunctis diuitiis & thesauris. *Topazion*, obrizum proprié, genus auri purissimi, non lapidis pretiosi, vt Topazius, illa tempestate aliis fortasse prælatus.

128 *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar*, Ad verD bum. Omnia mandata omnium rectificabam, id est, defendebam, vt recta, ac iusta, recta dicebam: vel rectè custodiebam omnia præcepta omnium rerum, quas præcepisti. *Omnium* enim ad res, non ad personas referturd. *Iniquam.* שקר *Schicker.* Falsitatis proprié. Quod de falsa doctrina aliqui accipiunt.

[a] *Ge. 18. v. 30.*
[b] *29. 31. 32.*
[c] *Ioan. 5. v. 22*
d *Ezech. 44. vers. 30.*

פא PHE, id est, *Os, oris.* Eusebius, Hieronymus.

MIrabília testimónia tua : ídeo scrutáta est ea ánima mea.

130 Declarátio sermônum tuórum illúminat : & intellêctum dat páruulis.

131 Os meum apérui, & attrâxi spíritum: quia mandâta tua desiderábam.

132 Aspice in me, & miserêre mei : secúndum iudícium diligéntium nomen tuum.

133 Gressus meos dírige secúndùm elóquium tuum : & non dominêtur mei omnis iniustítia.

134 Rédime me à calúmniis hóminum : vt custódiam mandâta tua.

136 Fáciem tuam illúmina super seruum tuum: & doce me iustificatiônes tuas.

136 Exitus aquârum deduxêrunt óculi mei; quia non custodiêrunt legem tuam.

---

129 *Mirabilia testimonia tua:* Augustinus ad bonitatẽ, potentiam, effectus visibiles, qui in cælo, terra, rebúsque procreatis lucent, refert. Ambrosius ad miracula Israelitis edita. Tu in genere ad res omnes admiratione dignas, mysteria recondita, & cætera, quæ demulcere & in amorem excitare eos possunt, qui cernere queunt. *Scrutata est*, ad perficiendum. Vnde Hebraicè נצרתם *netsaratham* custodiuit ea. Quod tamen pro *Obseruare*, sumi possit in hanc sententiam. Quoniam testimonia tua sunt res admirandæ, ideircò ea diligenter obseruaui, & contemplatus sum, ea vt perciperem.

130 *Declaratio sermonum tuorum*, apertio, patefactio, explicatio. Quando sermones tui declarantur & docentur,

A tur,illustrantur rudes, Cognitio dictorum tuorum rudes illuminat, Verbum Dei explicatum populo mentem eius illustrat,ne ambulet in tenebris,sciatque agẽda,fugienda.credenda,speranda,amanda, fruenda. In metu & obseruantia continet.Hîc sacrarum lectionum & concionum fructus etiam apud rudes פתח *Pétah* etiam ostium,aperturam & ingressum.(מבוא *mabó* R. Leui [a]) significat. Etiam ostium & principium legis a *Exod.19.*
tuæ cælesti quodam lumine illustrat mẽtes hominum, vt possint perspicere,quid sequendum, quid fugiendũ,
B nedum eius penetralia,& intima mysteria. Vel initiũ, & limen verbi Dei illuminat mentes.Primus sensus,literæ cortex,prima lectio & vox. Verba Dei in ipso limine, atque introitu illuminant. Qui sensus est proprius.Nã פתח *Pathah*,aperire incipere,& apud Iob b *Iob.3.ver.1.*
aperire os suum,incipere loqui,aperire parabolã, eã inchoare.Quisquis attingit vel limen,vel corticem Scripturę,se sentit illuminari:quanto magis,vbi fuerit ipsa penetralia ingressus?Initium ac rudimentum verbi tui lucem præbet simplicibus & indoctis,qui id tãtùm degustarint.*Parvulis*,simplicibus & idiotis,nedum doctis
C & literatis,Simplices erudit.In genere de paruulis æta te,sensu,eruditione,donis,fortuna, qui ignorantia detenti,infantium instar sunt.

131 •*Os meum aperui*, magnoperè desideraui. *Et attraxi spiritum*,aërem, qui attrahitur respirando, quasi dicat: ingemui,suspiraui, anhelaui præ legis tuæ desiderio. Gestus hominum aliquid auidissimè expetentium, vt famelicorum. Nam hi aërem hianti ore hauriunt. Anhelaui,anhelitum duxi, vt solent qui aliquid vehemẽter cupiunt,præ desiderio cælestis sapientiæ.Qui expectant aliqui ferè sunt hiante ore.Vnde χασκάζειν, id est,
D hiare apud Aristoph. [c] pro expectare: & apud Poëtam c *In Vespis.*
Latinum,*Cornos pascit hiantes.* Metaphoricè *Os* mentis alacritas,quæ Spiritus gratiam attrahit, vt cum Apostolus [d], *in patefactione oris, vt verbum sibi daretur*, precatur,Theodoritus. d *Eph.6.v.19*

132 *Secundum iudicium diligentium nomen tuum*,morem, consuetudinem. q. d. vt soles misereri diligentium te, passiuè.Iudiciũ,pro more, vt [e]. *Hoc ius,siue iudicium regis* e *1.Re.8.v.11.*
est,id est,Mos.Sic solent agere reges,& subditos opprimere: hinc perspicuè & alio in loco f: *Dabis calicem* f *Ge.40.v.13.*
Pharaoni

Pharaoni secundum iudicium prius: & alio in loco [a], *secundum iudicium filiarum faciet ei*. Alij accipiunt pro æquitate, vt bilances iudicij, id est, iustæ, æquæ. Miserere mei pro ea æquitate, qua es erga diligentes nomen tuum. A

[a] Exo.1.2v.9.

133 *Gressus meos dirige secundum*. Hebraicè חכן *kachen*. i. firma, vel para gressus meos in eloquio tuo: in tuis dictis vestigia mea stabilito, vt ab omni peccato & scelere purus sim, & ne vlla iniquitas me in seruitutem redigat. *Secundum* ergo hic pro iuxta, prope, per, vt Latinè *ambulare secundum littus*. Vitæ sanctæ regula Dei eloquium. *Non dominetur*, ne *peccatum in me regnet*, vt [b] ait Apostolus. Alioqui sine peccati seruitute esse nec possumus, nec solemus. *Non omnis*, id est, nulla iniustitia in me vigeat, de qua phrasi infra [c].

[b] Rom.6.v.12.

[c] Ps.147.v.9.

B

134 *Redime me à calumnijs hominum*, libera, vindica me ab iniurijs hominum & oppressione.

135 *Faciem tuam illumina*. Fauorem tuum ostende, & serenitatem vultus tui. Sic vocat rerum tristium finem, & bonarum largitionem. Alioqui Deus est incorporeus, simplex, compositionis expers, Theodoritus. Facies tetrica, odij & iræ signum: serena & lucida, fauoris ac beneuolentiæ. Alij, vt Ambrosius, faciem Dei non velatam: quasi sibi concedi petat spiritualem legis intelligentiã, qua mẽtes illustrantur, de qua in alijs locis [d], vt *præcepta Dei non ex parte* (inquit Hilarius) *neque per legis vmbram, sed facie ad faciem, & spirituali contemplatione cernat*. Fons illinc non abludit. Nã חוקים *Hukkim*, sunt statuta religionis, & sacrorum rituum, quorum theoria est valde mystica è D. Dionysio.

[d] Exo.33.v.13 14. 2. Cor.3. ver.18.

C

136 *Exitus aquarum deduxerunt oculi*. Accusatiui casus, ἐξόδους riuos aquarum, copiosissimas lachrymas profuderunt fluminis instar, cùm hominum transgressiones conspexerim. Sic enim multitudinem lachrymarũ vocat. *Deduxerunt*, id est, κατεβίβασαν. At vt monet Ambrosius, legitur in alijs Exemplaribus κατεβησαν, descẽderunt, vt Hebraicè פלגי מים ירדו עיני *Palgue maim iaredu henai*, *in riuos aquarum descenderunt oculi mei*. Riui lachrymarum fluxerũt de oculis meis. In alijs etiam κατεδυσαν, subierũt. Quæ varietas indicat Septuaginta vetustate fuisse interdum corruptos. *Custodierunt*, sub. homines. Sic sæpè tertijs vtuntur impersonaliter, in vtroque

D

Septuaginta fuerunt interdũ corrupti.

A vtroque etiam numero. Aliqui, non incommodè, *Oculi mei*, repetunt è superiori hemistichio. Vnde in nonnullis Exemplaribus Græcis ἐφύλαξα, *Custodiui*: Quia non custodiui ego legem tuam: quia peccaui oculis & oculorum concupiscentia, per oculos satisfeci, copiosè lachrymando. Quam lectionem alioqui Hieronymus reprehendit, quòd Hebraica lectio habeat שמרו *shamerv*, *Custodierunt*. Sed ea nihil huic sententiæ detrahit. Effusè lachrymati sunt oculi mei, quia illi non custodierunt legem tuam, quia oculi mei grauiter peccarunt, & transgressi sunt tua præcepta. Hyperbolicè

B declarat ingentem dolorem ob legis diuinæ contemptũ.

צדי STADE, id est, *Iustitia*.

Eusebius, Hieronymus.

Vstus es Dómine: & rectum iudícium tuum.

C 138 Mandásti iustítiam, testimónia tua: & veritátem tuam nimis.

139 Tabéscere me fecit zelus meus: quia oblíti sunt verba tua inimíci mei.

140 Ignítum elóquium tuum vehemênter: & seruus tuus dilêxit illud.

141 Adolescéntulus sum ego, & contêmptus: iustificatiônes tuas non sum oblítus.

142 Iustítia tua, iustítia in ætêrnum: & lex tua véritas.

D 143 Tribulátio, & angústia inuenêrunt me: mandáta tua meditátio mea est.

144 Aequitas testimónia tua in ætêrnum: intellêctum da mihi, & viuam.

---

137 *Iustus es*, essentialiter (natura, non qualitate) & efficienter, dum nos iustificas. *Iudicium*. In fonte est discordia numeri inter Adiectiuum & Substantiuum ad deno

a *Rom. 3. v. 24*

ad denotandam distributionem ישר מושפטיך A
iasçhar mißpathecha, rectum iudicia tua, id est, vnumquodque iudiciorum tuorum. Quicquid enim a Deo fit, recto iudicio fit. Ambrosius,& Zonaras [a].

A Deo quicquid fit, iustè fit.

a *tom.3.*

138 *Mandatis iustitiam, testimonia tua.* Asyntheton. Præcepisti nobis iustitiam,& testimonia tua, & veritatem tuam studiosissimè. Diligenter admodum iussisti obseruare iustissimas & verissimas tuas leges. Est autem congeries nominum Synonymorum. Hæc enim tria nihil nisi legem Dei significant. Alij vertunt in Genitiuo, Iustitiam testimoniorum tuorum,& veritatis tuæ. Sanxisti mandata iustissima,& verissima, vt valdè sollicitè seruarentur. Occasione literæ צ tsade, quæ est symbolum iustitiæ, apud Hebræos maximè Cabbalicos ex Elia in Tisbi, hoc Octonario commendat iustitiam Dei. B

139 *Tabescere me fecit,* צמתתני *tsimmethathni*, succidit me, propriè. Sed est Metaphora. Conficior zelo, & indignatione, quòd inimici mei tuorum verborum sint immemores. Non tam offensus sum priuatis iniuriis, quàm legis tuæ præuaricatione.

140 *Ignitum eloquium tuum vehementer*, igne probatum & excoctum, id est, purum, & sine scoriis, vt non fallat. Sic suprà [b]: Verba tua puriora & excellentiora sunt auro, quod artifex sæpè igne purgauit. Alij, efficax. Theodoritus probatũ,& omni reprehensione liberum. Quid si flammeum, ardens Metonymicè, id est, incendens, & inflammans animas ad cælestia & superna. C

b *Psal.11.v. 17. & 18.v. 41.*

141 *Adolescentulus sum ego*, paruus & abiectus. Nam est nomen ætatis, sed conditionis, & status siue humilitatis. Alludit putat Theodoritus ad 1. Reg. [c] vbi cum Dauid fratrum esset minimus & abiectissimus greges pascens, vates simul, & rex à Deo per Samuelem effectus est. *Iustificationes.* Et tamen sub. Anonymus, Nempè אם על פי כן *aph hal pi chen.* Quamuis me contemnant homines, tamen non sum oblitus præceptorum tuorum, sed in his perseueraui constantissimè.

c *16.c.ver.11.*

D

142 *Iustitia tua iustitia in æternum.* Iustitia tua numquã corrumpitur: quisquis eam sequitur, in perpetuũ gaudebit,& in crucibus consolabitur. Vel laborum mercedem habebit, vitam æternam, cùm qui humanis legibus obtemperat, ne in præsenti quidem vita, à legislatore

A latore honorem, & præmium vix consequatur. *Lex*, spiritualis, vel Euangelij, Ambrosius. Malo in genere. Nam verbum Dei commendat ab æternitate & veritate. *Veritas*, vera vel firma, constans & permanens. Legem diuinam humanis opponit, quæ non omninò omnes iustitiam continent. Theodoritus.

143 *Tribulatio & angustia inuenerunt me*, euenerunt mihi. Sed sic loquuntur, ne calamitates videantur fortuitò obtingere. *Meditatio*, delicię, Hebraicè שעשעי *schahaschuhai*. Et sic ferè semper toto hoc Psalmo. In
B mediis angustiis me his deliciis solor.

144 *Aequitas*, æquissima (sunt.) Idem ferè suprà [a]. [a] *Vers. 142.* Testimonia tua sunt perpetuò æquissima. At Theodoritus sunt in causa, vt æterna cõsequamur bona. Quare etiam *Viuam* de vita æterna intelligit. *Intellectum* legis tuæ da mihi, vt viuam. Eius enim ignoratio impietatem, indéque mortem gignit.

קוֹף COPH, id est, *Vocatio.*

C Eusebius, Hieronymus.

Clamâui in toto corde meo, exaúdi me Dómine: iustificatiônes tuas requîram.

146 Clamâui ad te, saluum me fac: custódiam mandâta tua.

147 Præuêni in maturitâte, & clamâui: quia in verba tua superspêrâui.

148 Præuenêrunt óculi mei ad te dilúculo:
D vt meditârer elóquia tua.

149 Vocem meam audi secûndùm misericórdiam tuam Dómine: & secûndùm iudícium tuum viuifica me.

150 Appropinquauêrunt persequêntes me iniquitâti: à lege autem tua longè facti sunt.

151 Prope es tu Dñe: & omnes viæ tuæ véritas.

152 Initio cognôui de testimóniis tuis: quia in ætêrnum fundâsti ea.

145 *Iustificationes tuas requiram.* Etiam hîc Hebraïcè A
חקיך אצרה *hukecha atsorah*, id est, *statuta tua custodiam.* Quod possit esse modi deprecatiui, siue Optatiui. Obsecro, custodiam, fac, quæso requiram. De efficaci perquisitione. Etenim pollicetur, se totũ vacaturum Domini institutis & religioni, si vota impetrauerit.

146 *Vt custodiam mandata*, testimonia. In Hebræo עדותיך *hedothecha*, & Græco μαρτύρια eodem sensu, nisi quòd vox extenditur ad præcepta Ecclesiæ tradita,
a *Vers.1.* non scripta, vt suprà [a] annotatum.

147 *Præueni in maturitate*, maturè, ante tẽpus: primum B
mane anteuerti. Vnde Hebraicè בנשף *banneschepha*, in crepusculo, præuenio crepusculum, in tenebris euigilo, summo mane, antequàm reliqui surgant. De antelucanis precibus. Græcè, ἐν ὀψείᾳ. in immaturitate, in intempestiuitate, longè ante tempus surgendi, vel tempore immaturo, & rebus agendis incommodo. Quod tamen postea Euthymius, Theodoritus, Augustinus de intempesta nocte actionibus immatura, vt quod sequitur de prima luce, & diluculo exponunt. נשף *Neschepha* interpres Berachoth hîc interpretatur vesperam diei, quãdo occubuit sol; q. d. Non transiit super me dimidium noC
ctis in somno, quoniam ante surgebam. Sed nihil est necesse. Duplex enim est נשף *Neschepha*, siue crepusculum, Matutinum & Vespertinum, per horam nimirum integram ante solis occasum, vel ortum. *Superspectani*, vehementer speraui in tua promissa. Præpositio *Super*, id facit, quòd Piel coniug. in Hebræo, id est, auget significationes, vt iam dictum est.

148 *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo*, pro his omnibus vnica est vox Hebræa אשמרות *aschmroth. Custodiæ*, vigiliarum, in quas nox distribuitur hoc tempoD
re. Adeò, inquit, studiosus fui legum tuarum, vt in earum meditatione vigilias & nocturnos excubitores præuenerim, nec solum dulcissimi somni tempore, sed etiam prima luce tuas leges meditatus sim. Nam in quatuor partes vigiliæ diuidebantur. Ex hoc, & superiore versu ipsum intelligimus totas ferè noctes insumpsisse partim precibus, partim meditationibus, & studiis
b *Vers.62.* verbi Dei. Hinc & suprà [b] *Media nocte surgebat ad confitendum Domino.* Ex quo colligunt in Berachoth duas vigilias stetisse in prece, quoniam in dimidio noctis sunt duæ vigiliæ.

149 *Se*

A 149 *Secundum iudicium tuum viuifica me.* secundum morem tuum, pro tuo more, prout soles, vt suprà[a]. Alij, pro tua æquitate. Alij, secundũ promissiones verbi tui, sicut promisisti; *Non in custodia testimoniorum Dei, non in continentia iuuentutis, non in antelucanis meditationibus, & vigiliis acquiescit, nisi secundum misericordiam, gratiam, & opem Dei consequatur.* Hilarius. [a] *Vers.* 137.

150 *Appropinquauerunt persequentes me.* Masoretæ non tam rectè legũt רודפי *Rodephe* syntactice, pro רודפי *Rodephai.* Eorum autem sensus est per Eclipsim, *appropinquauerunt* (contra me) *sectatores sceleris, qui persequuntur,* id est, sectantur scelus & flagitia: (At) *tu prope es Domine. Iniquitati,* dolo inhæserunt, ad dolos accesserunt, seque applicarunt. *Longè.* Elegans Antithesis ad verbum appropinquandi. B

151 *Prope es tu Domine,* præsto es tu colentibus legem tuam, eis ades. Theodoritus ad prouidentiam refert, cernis omnia, totum terrarum orbem imples, & moderaris, his quæ fiunt semper præsto es. Nullaque res te præterit. Vt illud b: *Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè.* & illud etiam c: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Omnes viæ tuæ.* Ad verbum, omnia præcepta tua. C [b] *Ier.* 23. v. 23. [c] *Act.* 17. v. 28.

152 *Initio cognoui de testimonijs,* iam ab initio, iã à multo tempore, iamdiu noui tua testimonia esse æterna, quódque, vt vertit D. Hierony. in æternũ fundaueris ea, vt in perpetuum seruentur ab omni ætate & sexu: vt *Quia* sit particula cõtinuatiua. Aliis est causalis. Antiquitus scio legem tuam, quandoquidem est æterna, nec de nouo condita. Nec desunt, qui *initio* primùm omnium, ante omnia, in primis, interpretẽtur: vel à circũcisione mea, quæ erat professio legis exequendæ. Nam fidẽ Deus, vt in baptismo, ita in circũcisione infundebat, nõ quidem actu, sed habitu. Augustinus altiùs extendit, nempè ad Ecclesiam, quæ initio generis humani fuit, & cognouit testimonia Dei, quibus promisit se daturũ regnum æternũ filiis: quia fundauit ea, vtpotè in Christo fundamẽto æterno, vera esse. Hilarius ad omnem ætatem, q. d. Ab exordio cognoui legẽ tuã, quæ est in Adã statuta, in Abel, Noë, Abrahã, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, Patriarchis & Prophetis, vt quæ illis contigerint, possim dicere. In vita illorum spem æternam perspicio. Per eos tuo cultu imbuor, vt quorum vita fundata sit ad futuræ domus D *Deus infundit in baptismo fidem habitu non actu.*

109 *Anima mea in manibus meis*, in manifestis periculis. Nam quod est in manu, est expositum, & obiectum, siue obnoxium externæ direptioni. q. d. Sum in perpetuis periculis, neque talis mors, neque vita, &c. me à tui caritate poterit separare [a]. Chald. *Anima mea periclitatur, ac si in superficie maris mei esset.* Quo Hebraismo utitur Iob b & Iephte [c]. *Posui animam meam* (inquit) *in manibus meis, transiuiq; ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas*, id est, vitam meam omnibus periculis exposui. Hinc Hieronymus ad Suniam. *Est breuiter hic sensus, Quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meum porto & tamen legem tuam non obliniscor.* Hæc ille. Mendosi codices Græci legunt *σῶ*, de quo D. Augustinus. *Nonnulli* (inquit) *codices habent, in manibus meis, sed ; Inres, tuis. Et hoc quidem planum est. Illorum enim anima in manu, providentia, custodia Dei fuit: Anima verò mea in manibus meis, quo modo intelligatur, ignoro.* Quod explicat D. Hieronymus, ignorat D. Augustinus. Nempè multa ignorantur à linguarum imperitis, quæ periti liquidò intelligunt. Vnde vitiosam lectionem dùtaxat interpretantur Augustinus, Cassiodorus, Theodoritus, &c. *Et legimus*, & tamen. Sic seq vers.

a *Rom. 8 v. 31.*
b *Iob 13 cap. vers. 14.*
c *Iudic 12. ver. 3.*

A

B

110 *Et de mandatis tuis non erraui* & tamen, at propter has cruces, propter hos laqueos & insidias à tuo cultu non discessi.

C

111 *Hæreditate acquisiui.* Vnico verbo Græc. *ἐκληρονόμησα*, hæreditaui, hæreditate possedi, accepi in hæreditatẽ pro hæreditate elegi [d]. Quamdiu viuã, ea habituras sum prohæreditate, non aurum, argentum, &c. Piorum patrimonium est lex Dei, non aurum, argentum, sæculi pompæ, &c. *Exaltatio*, gaudium & lætitia.

d *Vt Psal. 15. vers. 5.*

112 *Inclinaui cor meum.* Metaphora à libripende, qui stateram inclinat, in quam vult partem. Trutinæ enim est simile animæ consilium, homo verò siue mens stateram tenenti. Theodoritus *Propter retributionem*, propter mercedem, quam promisisti, propter præmium vitæ æternæ & aliorum bonorum, quibus studiosos legum tuarum remuneras. עֵקֶב *bekeb*, pro mercede etiam exponunt plerique Rabbini, quòd sit extremum operis. Alioqui propriè significat calcem, vestigium, plantam. Sic Apostolus [e] *Fide Moses elegit affligi Dei causa, quàm affici et in remunerationem.* Causa finalis prima,

D

e *Hebr. 11. vers. 26.*

per

A per se & propriè, cur applicandus sit animus ad exequenda Dei mandata, est Deus, siue Dei volũtas, & imperium, nempè quia sic vult, & iubet: Secunda autem, & minus præcipua, retributio, siue remunerationis spes. Aliqui exponunt, *vsque ad calcem.* i. vsque ad finem & extremum dierum meorum: vt & suprà [a]. Non tam rectè: iam enim pòsuit, *in æternum.* Alij, *vsque ad vestigium,* in singulis legis vestigiis.

a *Psalm. 70. vers. 33.*

Causſa principalis bonorum operum Deus, minus præcipua retributio.

כמ SAMECH, id est, *Adiutorium.*

B Eusebius, Hieronymus.

INîquos ôdio hábui: & legem tuam dilêxi.

114 Adiûtor, & susceptor meus es tu: & in verbum tuum supersperâui.

115 Declinâte à me malîgni: & scrutâbor mandâta Dei mei.

C 116 Súscipe me secûndum elóquium tuum, & viuam: & non confûndas me ab expectatiône mea.

117 Adiuua me, & sâluus ero: & meditâbor in iustificatiónibus tuis semper.

118 Spreuîsti omnes discedêntes à iudíciis tuis: quia iniûsta cogitátio eórum.

119 Præuaricántes reputâui omnes peccatôres terræ: ídeo dilêxi testimónia tua.

D 120 Confige timóre tuo carnes meas: à iudíciis enim tuis tímui.

---

113 *Iniquos odio habui,* cogitabundos, malè cogitantes proprie. סעפים *sahaphim.* Quo verbo aliqui hæreticos intelligunt, commenta nefaria animo agitantes: vt sit antithesis odij peruersæ doctrinæ, & amoris legis Dei.

114 *Adiutor & susceptor meus es tu*, latebra & scutum, A
propriè per Metaphoram. Docet se sub tutela Dei abscondi,& tamquam scuto defendi. *Superspera*ui Præpositio auget, vt Hebraicè coniugatio Piel. vehementer speraui in tua promissione.

115 *Scrutabor*, Hebraicè אצרה *eetserah.* i. custodiam : vt intelligamus legem Dei esse scrutandam, vt
a *1.Cor.4. v.* opere compleatur [a]. Cognitionis enim finis est actio.
20.Matt.5. v. Hîc nota malorum consortia legis Dei studio officere.
20. Rom.2. v. 116 *Suscipe me secundum eloquium tuum*, adiuua me,
13. 14. Iac. 1. confirma, sustenta, fulci secundum tuum promissum.
v.22.23. Salutem mihi promissam largire. Eloquium enim pro- B
missionem hoc in loco dicit. Theodoritus *Et viuam.* Optatiui, siue Deprecatiui modi : Et fac viuam, & viuam obsecro.q.d.Et viuifica me,vt alibi.Sic quod mox sequitur, *Et non confundas.* Nam Hebraice ואל *veal. Et*
b *Gal. 2. v.* *ne*, Viuere hîc videtur significare iustum esse, vt b: *Ego*
19. *enim per legem, legi mortuus sum, vt Deo viuam.* Nam non
c *Abacuk 2.* loquitur de vita corporis. Sic illud c *Iustus ex fide viuit*,
verſ. 4. vita scilicet spirituali, non sensibili. *Et non*, Deprecanter. Et ne frustrator me, ne me confundi sinas à mea spe. Hinc Hebraice ואל *Veal.* Ne pudefiam non impetrando quod promisisti.

117 *Adiuua me.& saluus ero*, fulci me,vt conseruer. *Et* C
meditabor. Alij,Et delectabor. Alij, Et narrabo. At meditatio non in verbis solùm, sed etiam in operibus Theodoritus.

118 *Sprevisti omnes discedentes*, סלית *salitha*, conculcasti propriè,omnes errantes à statutis tuis,quia fallax, vel mendax est eorum calliditas.

119 *Prævaricantes reputavi omnes peccatores.*A parte posteriore regitur.In fonte sermo ad Deũ dirigitur.(tamquam) scorias cessare, & desinere fecisti, deleuisti, abrasisti,sustulisti omnes impios terræ:vel, quasi rubiginem existimasti. (pro nihilo dixit Theodotion) Metaphora,ab aurifice,qui argenti vel auri scorias abiicit,vt
Deus impios. Quomodo scoria per ignem ab auro dis- D
iungitur,& rubigo abstergitur,neque igne consumitur: ita impios exurendos censuisti igne (æterno.) Septuaginta videntur legisse סוגים חשבתי *Soghim hhasabti*, errantes cogitaui, reputaui : non סיגים חשבת *Sighim hisbata*. Sensus parum differt. Omnes

pecca

A peccatores terræ reputaui prævaricantes, pro prævaricantibus & trãsgressoribus censui. i. pro nihilo, pro hominibus nihili, & nullius pretij, quorum interitus nihili æstimari debet, vt quorum vita sit Reip. noxia.

120 *Confige timore tuo carnes meas*, καθήλωσον, clauis transfige, ne ad sua desideria ferantur, & in animã consurgant, sed mortuæ peccato factæ eius ducatũ sequantur. Doctè, Nam מסמרים *masmedim*, sunt claui [a], vt sit alluſio ad mysterium crucifixionis Christi: sic Apostolus [b]: *Christo confixus sum cruci.* Et iterum [c]: *Per Christum mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ego enim* B *stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.* Et rursus [d]: *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt non vltrà seruiamus peccato.* Et alibi [e]: *Mortificate membra vestra, fornicationem, immunditiam & passiones alias.* q.d. Tranfige carnes meas timore tamquã clauis, vt caro sibi intereat, tibi viuat. Perfora & penetra. Timor tuus altè intret in corpus meum. Mortifica, vulnera, debilita timore tuo carnem meam, vt eius lasciuia coerceatur, néve per eam tibi peccẽ. Pro סמר *Semár* vel, סמור *Semór*, in Imper. Masoretæ maluerunt סמר *Samár*, in præterito, non tam rectè. *Confixa est* C *pra timore:* vel, iuxta alios, *Horruit tui timore caro mea, vt quasi pili capitis erigantur in vertum.* Gall. *heriſſer. A iudicijs*, à decretis tuis, quibus comminaris te perditurum impios, à pœnis, quas dare ij solent, qui à tua lege desciscunt. Timor Dei comprimit animi cupiditates.

[a] *Esa. 41. v. 7.*
[b] *Gal. v. 19.*
[c] *6. Cap. v. 15*
[d] *Ro. 6. v. 6.*
[e] *Col. 3. v. 5.*

עין AIN, id est, *Fons, vel oculus.*

D Euseb. Hieronym.

FEci iudícium & iustítiam: non tradas me calumniántibus me.

122 Súscipe seruum tuum in bonum: non calumniêntur me supêrbi.

123 Oculi mei defecêrunt in salutâre tuum: & in elóquium iustítiæ tuæ.

124 Fac cum ſeruo tuo ſecúndũ miſericór- A
diam tuam: & iuſtificatiônes tuas doce me.
125 Seruus tuus ſum ego: da mihi intellêctum, vt ſciam teſtimónia tua.
126 Tempus faciêndi Dominè: diſsipauêrunt legem tuam.
127 Ideò dilêxi mandâta tua: ſuper aurum, & topázion.
128 Proptérea ad ómnia mandàta tua dirigêbar: omnem viam inîquam ódio hábui. B

---

121 *Feci iudicium & iuſtitiam.* Studui iuſtitiæ & virtuti. Quod dicere non eſt iactantia, ſed innocentiæ aſſertio, vt videatur indignus, qui nocentium libidini permittatur. Ambroſius, *Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ*, Theodoritus [a]. *Non tradas.* Heb. אל תניחני לעשקי *al thonihẽni lechoſchekai, Ne derelinquas me oppreſſoribus meis*, ne me eorum libidini permittas. C

a è 2. Cor. 1. verſ. 12.

122 *Suſcipe ſeruum tuum*, adiuua me, *in bonum*, id eſt, vt benè mihi ſit, vt bonum aſſequar, vel vt bona exequar. Ad verbum. *Dulceſce ſeruo tuo ad bonum.* q. d. Dulcem & ſuauem te præbe ſeruo tuo, vt omnia bona, pro quibus orat impetret & obtineat. Alij, vt Aquila & Theodotion, vertunt, *Fideiube*, *ſponde pro ſeruo tuo in bonum.* Metaphoricè pro, Inclina cor meum ad bonum, accommoda, oblecta. Sic animum meum virtutis & pietatis ardore affice, vt omnes meas voluptates in eis D
conſtitutas habeam, eſſque oblecter. *Calumnientur* יעשקני *iabashkuni*, opprimant propriè.

123 *Oculi mei Defecerunt*, vſque ad defectionem & deliquium animi concupierunt ſalutem tuam, & tua iuſta mandata, ardenter concupierunt tuam ſalutem, tuum auxilium, & tua præcepta iuſta. Etſi Theodoritus. *Eloquium* promiſſionem hic rurſus exponat.

b *Verſ.* 12. *Seruus Dei ve gnum.*

124 *Iuſtificationes tuas doce me.* ſtatuta. Require ſuprà b.

125 *Seruus tuus ſum ego.* Non tantùm natura, quod cum omnibus commune habeo, ſed etiam affectu, quod eorum

eorum est dumtaxat, qui libentissimè Dei imperium eligunt. Theodoritus. *Da mihi intellectum.* In fonte est Eclipsis. Fac me intelligere (viam.)

126 *Tempus faciendi*, puniendi, vlciscendi. In malam partem, vt alibi [a]. *Non faciã, si inuenero ibi triginta*; id est, vt aliis versibus [b] non percutiam, non interficiam, non delebo, q. d. vt tu facias iudicium in impios, sub. tempus est, vt facias vindictam scilicet, & vltionem de iis, qui legem tuam violant, & euertunt, Chrysostomus. Sed Theodoritus ad auxilium refert. Tempus est, vt facias B quæ precor. Iam nobis iniuria affectis opportunum est tuum auxilium, immò verò necessarium. Chaldæus resoluit hoc Gerundium per primam personam, *Vt faciam*, videlicet legem tuam. Nam alij eam [c] dissipat. Sic enim vertit. *Tempus est faciendi voluntatem Dei. Domine*, In Hebræo est Heterosis personæ ob mysterium Filij Dei, Domino Christo, cui Pater dedit omne iudicium [d]. Quam doctè reduxerunt ad secundam, vt oratio minus esset abrupta עת לעשות ליהוה *bad lahaschoth lâdonai. Tempus faciendi Domino*, id est, vt faciat Dominus, id est, vt tu, ô Domine facias iudicium de impiis. C *Tuam.* q. d. Tuum est negotium, quod agitur. Quare non est tibi negligendum, quin vlciscare legis tuæ præuaricationem.

127 *Ideo dilexi mandata tua.* Dilexi tua præcepta, plusquam omnes mundi opes, & pretiosissima quæque. Illorum præstationem prætuli cunctis diuitiis & thesauris. *Topazion*, obrizum propriè, genus auri purissimi, non lapidis pretiosi, vt Topazius, illa tempestate aliis fortasse prælatus.

128 *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar*, Ad ver- D bum. Omnia mandata omnium rectificabam, id est, defendebam, vt recta, ac iusta, recta dicebam: vel rectè custodiebam omnia præcepta omnium rerum, quas præcepisti. *Omnium* enim ad res, non ad personas referturd. *Iniquam.* שקר *schéker.* Falsitatis propriè. Quod de falsa doctrina aliqui accipiunt.

a *Ge. 18. v. 30.*
b *29. 31. 32.*
c *Ioan. 5. v. 22*
d *Ezech. 44. vers. 30.*

A tur, illustrantur rudes, Cognitio dictorum tuorum rudes illuminat, Verbum Dei explicatum populo mentem eius illustrat, ne ambulet in tenebris, sciátque agénda, fugienda, credenda, speranda, amanda, fruenda. In metu & obseruantia continet. Hîc sacrarum lectionum & concionum fructus etiam apud rudes פתח *Petah* etiam ostium, aperturam & ingressum. (מבוא *mabó* R. Leui [a]) significat. Etiam ostium & principium legis a *Exod.29.*
tuæ cælesti quodam lumine illustrat mẽtes hominum, vt possint perspicere, quid sequendum, quid fugiendũ, nedum eius penetralia, & intima mysteria. Vel initiũ,
B & limen verbi Dei illuminat mentes. Primus sensus, literæ cortex, prima lectio & vox. Verba Dei in ipso limine, atque introitu illuminant. Qui sensus est proprius. Nã פתח *Pathah*, aperire incipere, & apud Iob b *Iob.3.ver.1.*
aperire os suum, incipere loqui, aperire parabolã, eã inchoare. Quisquis attingit vel limen, vel corticem Scripturę, se sentit illuminari: quanto magis, vbi fuerit ipsa penetralia ingressus? Initium ac rudimentum verbi tui lucem præbet simplicibus & indoctis, qui id tãtùm deguſtarint. *Parvulis*, simplicibus & idiotis, nedum doctis
C & literatis. Simplices erudit. In genere de paruulis ætate, sensu, eruditione, donis, fortuna, qui ignorantia detenti, infantium instar sunt.

131 *Os meum aperui*, magnoperè desideraui. *Et attraxi spiritum*, aërem, qui attrahitur respirando, quasi dicat: ingemui, suspiraui, anhelaui præ legis tuæ desiderio. Gestus hominum aliquid auidissimè expetentium, vt famelicorum. Nam hi aërem hianti ore hauriunt. Anhelaui, anhelitum duxi, vt solent qui aliquid vehemẽter cupiunt, præ desiderio cælestis sapientiæ. Qui expectant aliqui ferè sunt hiante ore. Vnde χανδάζειν, id est,
D hiare apud Aristoph. [c] pro expectare: & apud Poëtam c *In Vespis.*
Latinum, *Cornos paſcit hiantes*. Metaphoricè *Os* mentis alacritas, quæ Spiritus gratiam attrahit, vt cum Apostolus d, *in patefactione oris, vt verbum sibi daretur*, pre- d *Eph.6.v.19*
catur, Theodoritus.

132 *Secundum iudicium diligentium nomen tuum*, morem, consuetudinem. q. d. vt soles misereri diligentium te, passiuè. Iudiciũ, pro more, vt [e]: *Hoc ius, sine iudicium regis* e *1.Reg.8.v.11.*
est, id est, Mos. Sic solent agere reges, & subditos opprimere: hinc perspicuè & alio in loco [f]: *Dabis calicem* f *Ge.40.v.13.*
Pharaoni

Pharaoni secundum iudicium primi & alio in loco [a], *secundum iudicium filiarum faciet ei.* Alij accipiunt pro æquitate, vt bilances iudicij, id est, iustæ, æquæ. Miserere mei pro ea æquitate, qua es erga diligentes nomen tuum. A

[a] Exo.1.27. 9.

133 *Gressus meos dirige secundum.* Hebraicè כּוֹן *bachen.* i. firma, vel para gressus meos in eloquio tuo: in tuis dictis vestigia mea stabilito, vt ab omni peccato & scelere purus sim, & ne vlla iniquitas me in seruitutem redigat. *Secundum* ergo hîc pro iuxta, prope, per, vt Latinè *ambulare secundum latus.* Vitæ sanctæ regula Dei eloquium. *Non dominetur*, ne *peccatum in me regnet*, vt [b]. B

[b] Rom.6.9.12.

air Apostolus. Alioqui sine peccati seruitute esse nec possumus, nec solemus. *Non omnis*, id est, nulla iniustitia in me vigeat, de qua phrasi infra [c].

[c] Ps.147.7.9.

134 *Redime me à calumnijs hominum*, libera, vindica me ab iniurijs hominum & oppressione.

135 *Faciem tuam illumina.* Fauorem tuum ostende, & serenitatem vultus tui. Sic vocat rerum tristium finem, & bonarum largitionem. Alioqui Deus est incorporeus, simplex, compositionis expers, Theodoritus. Facies tetrica, odij & iræ signum: serena & lucida, fauoris ac beneuolentiæ. Alij, vt Ambrosius, faciem Dei non velatam: quasi sibi concedi petat spiritualem legis intelligentiã, qua mẽtes illustrantur, de qua in aliis locis [d], vt *præcepta Dei non ex parte* (inquit Hilarius) *neque per legis vmbram, sed facie ad faciem, & spirituali contemplatione cernat.* Fons illinc non abludit. Nã חוקים *Hukkim*, sunt statuta religionis, & sacrorum rituum, quorum theoria est valdè mystica è D. Dionysio. C

[d] Exo.33.9.13 14. 2. Cor.3. ver.18.

136 *Exitus aquarum deduxerunt oculi.* Accusatiui casus, ἐξόδους: riuos aquarum, copiosissimas lachrymas profuderunt fluminis instar, cùm hominum transgressiones conspexerim. Sic enim multitudinem lachrymarũ vocat. *Deduxerunt*, id est, κατέβασαν. At vt monet Ambrosius, legitur in aliis Exemplaribus κατέβησαν, descẽderunt, vt Hebraicè פלגי מים ירדו עיני *Palgue maim iaredu henai*, *in riuos aquarum descenderunt oculi mei.* Riui lachrymarum fluxerũt de oculis meis. In aliis etiam κατέδυσαν, subierũt. Quæ varietas indicat Septuaginta vetustate fuisse interdum corruptos. *Custodierunt*, sub. homines. Sic sæpè tertiis vtuntur impersonaliter, in vtroque D

Septuaginta fuerunt interdũ corrupti.

A vtroque etiam numero. Aliqui, non incommodè, *Oculi mei*, repetunt è superiori hemistichio. Vnde in nonnullis Exemplaribus Græcis ἐφύλαξα, *Custodiui*: Quia non custodiui ego legem tuam: quia peccaui oculis & oculorum concupiscentia, per oculos satisfeci, copiosè lachrymando. Quam lectionem alioqui Hieronymus reprehendit, quòd Hebraica lectio habeat שמרו *Schamerv, Custodierunt.* Sed ea nihil huic sententiæ detrahit. Effusè lachrymati sunt oculi mei, quia illi non custodierunt legem tuam, quia oculi mei grauiter peccarunt, & transgressi sunt tua præcepta. Hyperbolicè
B declarat ingentem dolorem ob legis diuinæ contéptũ.

צדי STADE, id est, *Iustitia.*

Eusebius, Hieronymus.

VStus es Dómine: & rectum iudícium tuum.

138 Mandâsti iustítiam, testimónia tua: & veritâtem tuam nimis.

C 139 Tabéscere me fecit zelus meus: quia oblîti sunt verba tua inimîci mei.

140 Ignîtum elóquium tuum vehemênter: & seruus tuus dilêxit illud.

141 Adolescéntulus sum ego, & contémptus: iustificatiônes tuas non sum oblîtus.

142 Iustítia tua, iustitia in ætêrnum: & lex tua véritas.

D 143 Tribulátio, & angústia inuenêrunt me: mandâta tua meditátio mea est.

144 Aequitas testimónia tua in ætêrnum: intellêctum da mihi, & viuam.

---

137 *Iustus es*, essentialiter (natura, non qualitate) & efficienter, dum nos iustificas. *Iudicium.* In fonte est discordia numeri inter Adiectiuum & Substantiuum ad deno

a *Rom. 3. v. 24*

ad denotandam distributionem ישר משפטיך *iaschar mischpatecha, rectum iudicia tua*, id est, vnumquodque iudiciorum tuorum. Quicquid enim a Deo fit, recto iudicio fit. Ambrosius, & Zonaras [a]. A

A Deo quicquid fit, iustè fit.

a *tom. 3.*

138 *Mandasti iustitiam, testimonia tua.* Asyntheton. Præcepisti nobis iustitiam, & testimonia tua, & veritatem tuam studiosissimè. Diligenter admodum iussisti obseruare iustissimas & verissimas tuas leges. Est autem congeries nominum Synonymorum. Hæc enim tria nihil nisi legem Dei significant. Alij vertunt in Genitiuo, Iustitiam testimoniorum tuorum, & veritatis tuæ. Sanxisti mandata iustissima, & verissima, vt valdè sollicitè seruarentur. Occasione literæ צ *tsade*, quæ est symbolum iustitiæ, apud Hebræos maximè Cabbalicos ex Elia in Tisbi, hoc Octonario commendat iustitiam Dei. B

139 *Tabescere me fecit*, צמיתתני *tsimmethathni*, succidit me, propriè. Sed est Metaphora. Conficior zelo, & indignatione, quòd inimici mei tuorum verborum sint immemores. Non tam offensus sum priuatis iniuriis, quàm legis tuæ præuaricatione.

140 *Ignitum eloquium tuum vehementer*, igne probatum & excoctum, id est, purum, & sine scoriis, vt non fallat. Sic suprà [b]: Verba tua puriora & excellentiora sunt auro, quod artifex sæpè igne purgauit. Alij, efficax. Theodoritus probatũ, & omni reprehensione liberum. Quid si flammeum, ardens Metonymicè, id est, incendens, & inflammans animas ad cælestia & superna. C

b *Psal. 11. v. 17. & 18. v. 11.*

141 *Adolescentulus sum ego*, paruus & abiectus. Nam est nomen ætatis, sed conditionis, & status siue humilitatis. Allusum putat Theodoritus ad 1. Reg. [c] vbi cum Dauid fratrum esset minimus & abiectissimus greges pascens, vates simul, & rex à Deo per Samuelem electus est. *Iustificationes.* Et tamen sub. Anonymus, Nempè אם על פרכן *aph hal pi chen.* Quamuis me contemnant homines, tamen non sum oblitus præceptorum tuorum, sed in his perseueraui constantissimè. D

c *16. c. ver. 11.*

142 *Iustitia tua iustitia in æternum.* Iustitia tua numquã corrumpitur: quisquis eam sequitur, in perpetuũ gaudebit, & in crucibus consolabitur. Vel laborum mercedem habebit, vitam æternam, cùm qui humanis legibus obtemperat, ne in præsenti quidem vita, à legislatore

A latore honorem, & præmium vix consequatur. *Lex*, spiritualis, vel Euangelij, Ambrosius. Malo in genere. Nam verbum Dei commendat ab æternitate & veritate. *Veritas*, vera vel firma, constans & permanens. Legem diuinam humanis opponit, quæ non omninò omnes iustitiam continent. Theodoritus.

143 *Tribulatio & angustia inuenerunt me*, euenerunt mihi. Sed sic loquuntur, ne calamitates videantur fortuitò obtingere. *Meditatio*, delicię, Hebraicè שעשעי *schahaschuhai*. Et sic ferè semper toto hoc Psalmo. In
B mediis angustiis me his deliciis solor.

144 *Aequitas*, æquissima (sunt.) Idem ferè suprà [a]. Testimonia tua sunt perpetuò æquissima. At Theodoritus sunt in causa, vt æterna çõsequamur bona. Quare etiam *Vitam* de vita æterna intelligit. *Intellectum* legis tuæ da mihi, vt viuam. Eius enim ignoratio impietatem, indéque mortem gignit.

a *Vers. 142.*

קוֹם COPH, id est, *Vocatio.*

C Eusebius, Hieronymus.

Clamâui in toto corde meo, exaúdi me Dómine: iustificatiônes tuas requîram.

146 Clamâui ad te, saluum me fac: custódiam mandâta tua.

147 Præuêni in maturitâte, & clamâui: quia in verba tua superspêrâui.

148 Præuenêrunt óculi mei ad te dilúculo:
D vt meditârer elóquia tua.

149 Vocem meam audi secúndùm misericórdiam tuam Dómine: & secúndùm iudícium tuum viuifica me.

150 Appropinquauêrunt persequêntes me iniquitâti: à lege autem tua longè facti sunt.

151 Prope es tu Dñe: & omnes viæ tuæ véritas.

152 Initio cognôui de testimóniis tuis: quia in ætêrnum fundâsti ea.

145 *Iustificationes tuas requiram.* Etiam hîc Hebraicè A
הסיב אצרח *hukecha atsorab*, id est, *statuta tua custodiam.* Quod possit esse modi deprecatiui, siue Optatiui. Obsecro, custodiam, fac, quæso requiram. De efficaci perquisitione. Etenim pollicetur, se totũ vacaturum Domini institutis & religioni, si vota impetrauerit.

146 *Vt custodiam mandata*, testimonia. In Hebræo עדותיך *hedothecha*, & Græco μαρτύρια eodem sensu, nisi quod vox extenditur ad præcepta Ecclesiæ tradita,
a *Vers. 1.* non scripta, vt suprà [a] annotatum.

147 *Præuenì in maturitate*, maturè, ante tẽpus: primum B
mane anteuerti. Vnde Hebraicè בנשף *banneschepb*, in crepusculo, præuenio crepusculum, in tenebris euigilo, summo mane, antequàm reliqui surgant. De antelucanis precibus. Græcè, ὀρθρίζω. in immaturitate, in intempestiuitate, longè ante tempus surgendi, vel tempore immaturo, & rebus agendis incommodo. Quod tamen postea Euthymius, Theodoritus, Augustinus de intempesta nocte actionibus immatura, vt quod sequitur de prima luce, & diluculo exponunt. נשף *Neschepb* interpres Berachoth hîc interpretatur vesperam diei, quãdo C
occubuit sol, q. d. Non transiit super me dimidium noctis in somno, quoniam ante surgebam. Sed nihil est necesse. Duplex enim est נשף *Neschepb*, siue crepusculum, Matutinum & Vespertinum, per horam nimirum integram ante solis occasum, vel ortum. *Superisperaui*, vehementer speraui in tua promissa. Præpositio *Super*, id facit, quòd Piel coniug. in Hebræo, id est, auget significationes, vt iam dictum est.

148 *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo*, pro his omnibus vnica est vox Hebræa אשמורות *aschmoroth. Custodiæ*, vigiliarum, in quas nox distribuitur hoc tempore. Adeò, inquit, studiosus fui legum tuarum, vt in ea- D
rum meditatione vigilias & nocturnos excubitores præuenerim, nec solum dulcissimi somni tempore, sed etiam prima luce tuas leges meditatus sim. Nam in quatuor partes vigiliæ diuidebantur. Ex hoc, & superiore versu ipsum intelligimus totas ferè noctes insumpsisse partim precibus, partim meditationibus, & studiis
b *Vers. 62.* verbi Dei. Hinc & suprà [b] *Media nocte surgebat ad confitendum Domino.* Ex quo colligunt in Berachoth duas vigilias stetisse in prece, quoniam in dimidio noctis sunt duæ vigiliæ.

149 *Se*

A 149 *Secundum iudicium tuum viuifica me*, secundum morem tuum, pro tuo more, prout soles, vt suprà[a]. Alij, pro tua æquitate. Alij, secundũ promissiones verbi tui, sicut promisisti; *Non in custodia testimoniorum Dei, non in continentia iuuentutis, non in anteluciana meditationibus, & vigilijs acquiescit, nisi secundum misericordiam, gratiam, & opem Dei consequatur.* Hilarius. a *Vers.132.*

150 *Appropinquauerunt persequentes me.* Masoretæ non tam rectè legũt רודפי *Rodephe* syntactice, pro רודפי *Rodephai*. Eorum autem sensus est per Eclipsim, *appropinquauerunt* (contra me) *sectatores sceleris, qui persequuntur*, id est, sectantur scelus & flagitia: (At) *tu prope es Domine. Iniquitati*, dolo inhæserunt, ad dolos accesserunt, seque applicarunt. *Longè.* Elegans Antithesis ad verbum appropinquandi. B

151 *Prope es tu Domine*, præsto es tu colentibus legem tuam, eis ades. Theodoritus ad prouidentiam refert, cernis omnia, totum terrarum orbem imples, & moderaris, his quæ fiunt semper præsto es. Nullaque res te præterit. Vt illud b: *Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè.* & illud etiam c: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Omnes viæ tuæ.* Ad verbum, omnia præcepta tua. C b *Ier.23.v.23.* c *Act.17.v.28.*

152 *Initio cognoui de testimonijs*, tam ab initio, iã à multo tempore, iamdiu noui tua testimonia esse æterna, quódque, vt vertit D. Hierony. in æternũ fundaueris ea, vt in perpetuum seruentur ab omni ætate & sexu; vt *Quia* sit particula cõtinuatiua. Aliis est causalis. Antiquitus scio legem tuam, quandoquidem est æterna, nec de nouo condita. Nec desunt, qui *initio* primùm omnium, ante omnia, in primis, interpretẽtur: vel à circũcisione mea, quæ erat professio legis exequendæ. Nam fidẽ Deus, vt in baptismo, ita in circũcisione infundebat, nõ quidem actu, sed habitu. Augustinus altiùs extendit, nempè ad Ecclesiam, quæ initio generis humani fuit, & cognouit testimonia Dei, quibus promisit se daturũ regnum æternũ filiis: quia fundauit ea, vtpotè in Christo fundamẽto æterno, vera esse. Hilarius ad omnem ætatem, q.d. Ab exordio cognoui legẽ tuã, quæ est in Adã statuta, in Abel, Noë, Abrahã, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, Patriarchis & Prophetis, vt quæ illis contigerint, possim dicere. In vita illorum spem æternam perspicio. Per eos tuo cultu imbuor, vt quorum vita fundata sit ad futuræ domus D *Deus infundit in baptismo fidem habitu non actu.*

ædificationem. *Adificamur enim super fundamentum Pro-* A
a *Eph.2.v.20.* *phetarum & Apostolorum* a, in quibus fundata testimonia Dei in æternum. Theodoritus testimonia cœlum & terram exponit remotiùs, in quibus continuè Dei prouidentia cernatur, dum multo ordine omnia progrediuntur, *Fundasti*, fixisti, constituisti, nempè vt in æternum custodiantur. Semper enim homines obligant. *De testimoniis.* Nonnulla testimonia tua non omnia. *De*, hanc habet vim. Abben Ezra.

רישׁ RES, id est, *Caput.* B

Hieronymus, Eusebius.

VIde humilitâtem meam, & éripe me: quia legem tuam non sum oblîtus.

154 Iúdica iudícium meum, & rédime me: propter elóquium tuum viuífica me.

155 Longè à peccatoribus salus: quia iustificatiônes tuas non exquisiêrunt. C

156 Misericórdiæ tuæ multæ Dómine: secúndùm iudícium tuum viuífica me.

157 Multi, qui persequûntur me, & tríbulant me: à testimóniis tuis non declinâui.

158 Vidi præuaricântes, & tabescêbam: quia elóquia tua non custodiêrunt.

159 Vide, quóniam mandâta tua dilêxi Dómine: in misericórdia tua viuífica me.

160 Princípium verbôrum tuôrum véritas: D in ætêrnum ómnia iudícia iustítiæ tuæ.

---

153 *Vide humilitatem meam*, commiserationis oculis. Alioqui Deus omnia videt, ac audit. *Humilitatem*, afflictionem, miseriam, humiliationem, abiectionem, vilitatem. Nam hoc vocabulo ταπεινώσεως sic vti solent, vt
b *Vers.50,92.* suprà b. Non pro virtute semper, vt respondeat עני ni *boni.*

A *boni*. Etsi Ambrosius & Theodoritus, aliter pro humiliationis virtute capiant.

154 *Iudica iudicium meum*, inter me & inimicos meos, Theodoritus, causam meam age, & libera me: iudica meam causam, eius patrociniũ suscipe, & me his malis absolue. Redimere accipiunt pro liberare, eripere, nisi quòd alludunt ad pretiũ à Christo persoluẽdum, hodiq; persolutum. *Eloquium*, promissionem, dictorum fidem.

155 *Longè à peccatoribus salus* (est) supp. Sic sequentibus versibus [a]. Misericordiæ (sunt [b].) Multi (sunt [c].) Viæ meæ (sunt.) Nisi malis esse imprecandi formulam. Pro-

B cul ab impiis (sit) salus, defensióque tua, quòd legem tuam non sectentur. *Salus* tua, defensio, auxilium, liberatio. Nostri de salute sempiterna.

156 *Secundum iudicium tuum vivifica me*. Morem, vt suprà [d], vt soles. Alij, secundum legem tuam, & promissiones ea consignatas.

157 *Multi, qui persequuntur me*, sunt. Multos habeo, qui me insectantur & aduersantur, neque tamen à tuis legibus deflecto. Particulam aduersatiuam *at, tamen*, vt & verbum substantiuum solent cogitationi relinquere.

C 158 *Vidi prævaricantes, & tabescebã*. Heb. אתקוטטה *ethkothathah*, id est, tædio affectus sum, propriè: vel iurgatus sum cum legis tuæ violatoribus præ zelo. Sic infrà [e], & suprà [f].

159 *Vide quoniam*, quòd, continuatiuè. *In*, pro tua misericordia, per tuam clementiam.

160 *Principium verborũ tuorum*. Hebraicè ראש *rosh*, caput, id est, summa, vel initium, siue exordium. Vnde alij interpretantur, Summa verborum tuorum est veritas, veritatem tibi in omnibus pro scopo proponis.

D Qua locutione vtitur Paulus [g]: *Capitulum autem eorum, quæ dicuntur*, id est, summa eorum, quæ dicimus, est hæc. Alij, prima tua verba sunt vera, verba tua veritate seu fundamento nituntur, & ab exordio veritatem loqueris. Non modò media & extrema, sed initium statim omnium verborum tuorum est veritas. Hoc initium Kimhi ait esse: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est* [h], quo nihil verius vmquam Scriptura prodidit. Cæteræ enim veritates hac, quæ est de Dei vnitate, fulciuntur. Vnde & hanc primò est locutus, & tradidit, & ab hac sententia Decalogum est exorsus.

a *156.* b *157.* c *160.* d *Vers. 149.* e *Psal. 138.* f *Vers. 139.* g *Heb. 5. v. 1.* h *Deut. 6. v. 4.*

Theodoritus pollicitationes Abrahæ factas de multiplicanda eius ſobole, benedicendis per Chriſtum cunctis gentibus, ſempiterno Chriſti imperio. Eas enim eſſe diuinorũ ſermonum principiũ veritate præditum. A

שין SHIN, id eſt, *Dens.*

Euſebius. Hieronymus.

PRincipes perſecũti ſunt me gratis: & à verbis tuis formidâuit cor meum. B

162 Lætâbor ego ſuper elóquia tua: ſicut qui inuênit ſpólia multa.

163 Iniquitâtem ódio hábui, & abominâtus ſum: legem autem tuam diléxi.

164 Sépties in die laudem dixi tibi: ſuper iudícia iuſtítiæ tuæ.

165 Pax multa diligéntibus legem tuam: & non eſt illis ſcándalum. C

166 Expectâbam ſalutâre tuum Dómine: & mandâta tua dilêxi.

167 Cuſtodîuit ánima mea teſtimónia tua: & dilêxit ea vehemênter.

168 Seruâui mandâta tua, & teſtimónia tua: quia omnes viæ meæ in conſpêctu tuo.

---

161 *Principes perſecuti ſunt me gratis*, immeritò, ſine cauſa. *Et à verbis*. At, attamen verba tua timuit cor meum. Propter eorum perſecutiones non deſij ſtatutis tuis inſiſtere, vt ſuprà [a]. Propter perſecutiones à veri confeſſione non eſt diſcedendum [b]. D

a *Verſ* 23.

162 *Lætabor ego ſuper eloquia tua*. de eloquiis & dictis tuis: vel propter. *Sicut qui inuenit ſpolia multa*, hoſtium ſupple. Et eſt Periphraſis victoris. Sic lætabor eloquiis tuis, ac ſi eximia ſpolia per victoriam reportarem [c].

b *Matth.10. v.18.19. 20.*

c *Eſ.9 ver.3.*

163 *Iniquitatem odio habui*, שקר *ſheker*. i. mendacium,

A cium, falsitatem proprie, vt eam legi opponat, siue doctrinæ cœlesti.

164 *Septies in die laudem dixi tibi:* te sæpissimè quotidie, de iudiciis tuis iustissimis laudaui. Quod ardentem amorem demonstrat. Nam septenarius est numerus plenitudinis in hoc idiomate. Potuit interim respicere ad horas orationis septem in Ecclesia instituendas. Nam etsi Sigebertus in Chronicis, & Radulphus Tungrensis earum institutionem Damaso, cum D. Hieronymo & Ambrosio assignent, quòd iam inde tum in Romana, tum in Mediolanensi Ecclesia, Psalmorũ per B totam hebdomadam extiterit distributio, refragatur tamen ipse Hieronymus, quando Epistolis ad Lætam & Demetriadem, earundem horarum canonicarũ vsum non nouum tunc fuisse disertis verbis ostendit. Quare vt constitutio Apostolica memoratur apud Clementem [a]: Cyprianum [b], Athanasium [c], Basilium [b]. Qui omnes Damaso fuerunt superiores. *Alioqui semper se tenet homo* (inquiunt Doctores Thalmudici) *vt si ad orandum paratum se nouerit, oret. Sin minus, ne oret.* Aut vt Iacobus [c]. *Tristatur aliquis vestrum: oret. Æquo est animo? petiam psallat. Super,* propter, vel, de iudiciis tuis iustissimis. Sic superlatiuos exprimunt:

Septenarium precũ numerus in Ecclesia quãdo institutus.

a *Lib. 2. Cõst. Apost. c. 40.*
b *In fine libri De orat. Dominica.*
c *Lib. De virginitate.*

C 165 *Pax multa diligentibus nomen tuum*, tranquillitas animi, requies conscientiæ, vel fœlicitas, prosperitas [e]. *Scandalum*, ruina, offensio. Non impingunt, non corruunt, ita vt pereant: non pereũt, quicquid accidat. Alij, de scandalo spirituali. Lex enim omnem illis viam virtutis explanat, & omne peccati offendiculum; siue impedimentum tollit. Euthymius.

d *In Reg. fusiùs explicatis, interr. 37. & in Asceticis pag. 33. exẽpl. Græci.*
e *Cap. 5. v. 13.*
f *Rom. 8. ver. 16. 17.*

166 *Expectabam salutare tuum*, vt suprà 8: *Dilexi.* Hebraice עשיתי *hasithi.* i. feci, id est, opere compleui D & obseruaui. Dilectio actionem supponit. Caritas operatur, ἐνεργεῖται, efficax est, apud Paulum [h] sæpius. *Si quis dicat se diligere lingua, & non factis, mẽdax est* i. Quin & sic vertere potuerunt, quoniam diligere plus est; quàm facere, vel seruare. Hæc enim sunt necessitatis & timoris, illud caritatis. Est autem amor mandatorũ Dei multò potior, quàm metus. Nam qui diligit, non seruiliter obedit, sed liberè, atque ex animo. Augustinus.

g *Vers. 81.*
h *1. Cor. 13 v. 4. 5. Gal. 5. v. 5.*
i *1. Ioã. 2. v. 4.*

167 *Et dilexit ea vehementer.* In Hebræo quidem prima persona ואהבם *vaohabam.* i. *Et dilexi ea.* sed in-

tellectus idem. Iam enim docuimus hanc linguam per Synecdochen animæ voce vti pro persona, indiuiduo, & ipso homine. Custodire, & diligere Scriptura coniungit, ob ea, quæ annotata sunt proximo versu. A

168 *Omnes viæ meæ in conspectu tuo*, quia meæ actiones omnes tibi sunt expositæ, & cognitæ, teque habent inspectorem.

הו TAV, id est, *Signum.*

Eusebius, Hieronymus. B

Ppropînquet deprecátio mea in conspêctu tuo Dómine: iuxta elóquium tuum, da mihi intellêctum.

170 Intret postulátio mea in cõspêctu tuo: secûndum elóquium tuum éripe me.

171 Eructâbunt lábia mea hymnum: cùm docúeris me iustificatiônes tuas. C

172 Pronunciâbit língua mea elóquium tuum: quia ómnia mandâta tua æquitas.

173 Fiat manus tua, vt saluet me: quóniam mandâta tua elêgi.

174 Concupîui salutâre tuum Dómine: & lex tua meditátio mea est.

175 Viuet ánima mea, & laudâbit te: & iudícia tua adiuuâbunt me. D

176 Errâui sicut ouis, quæ périit: quære seruum tuum, quia mandâta tua nõ sum oblîtus.

---

169 *Appropinquet deprecatio*, Hebraicè רנתי *rinnathi*, clamor, vociferatio, propriè exaudienda suscipiatur à te Domine. Aliqui hunc prolixum Psalmum intelligunt. Et sanè eius totius conclũsio hic octonarius esse videtur. Nam precatur, vt preces admittat & scientiam tribuat non humanam, sed diuinorum oraculorum.

Se

A Se cum perpetuo celebraturum quæ est Psalmi summa. *Iuxta eloquium*, prout dictitat verbum tuum, siue, vti es pollicitus suprà [a]. *Da mihi intellectum*, legis tuæ: fac me eam intelligere.

170 *Intret postulatio mea in conspectu*, in tuum conspectum: ante te veniat mea obsecratio, & me defende, vt es pollicitus suprà b.

171 *Eructabunt labia mea hymnum*, fundent copiosè, cantabunt laudem tuam. Metaphora à ructu, qui copiosum cibum sequitur. Sic enim cibo spirituali, id est,

B Dei fauore, gratia, & donis copiosè pasti, Hymnorum cantionem offerimus. *Cùm docueris*. Aliqui accipiunt *Cùm*, & Hebraicè כי *chi*, causaliter. Fundent labia mea hymnum. Docebis enim me præcepta tua. Sed nihil necesse. Nam כי *chi*, sæpè est particula temporis, cùm, quando.

172 *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, prædicabit, laudabítque legem tuam. ענה *hanà*, loqui hîc, est è R. Dauid. At è Masoretis, laudare. Nam monent tribus his locis eadem notione sumi hoc verbum, loci sunt præter

C hunc Exod. 15. [c] Prou. 26. [d] *Aequitas*, æquissima (sunt.) suprà [e], atque adeò ipsa æquitas, vel vt in Hebræo צדק *tsedek*, & Græco δικαιοσύνη iustitia.

173 *Fiat manus tua vt saluet*, vt auxilietur mihi, propriè. Sit mihi tua manus auxilio. Sic vocat diuinam vim & potentiam. Adesto mihi in salutem. *Elegi*, pro optimis amplexus sum.

174 *Concupini salutare*, vt suprà [f]. Euthymius de Christi incarnatione. *Meditatio*, deliciæ, vt sæpè antea: oblectatio suauissima.

D 175 *Viuet anima mea*, vel, Viuat, deprecãter. Viuat anima mea, vt te laudet: De vita corporea intelligunt, tamen ad literam de spirituali, qua mortui sumus peccato, viuimus autẽ Deo, & iustitiæ, accipi possit, vt illud [g] *Iustus ex fide viuit*. Et sic toto hoc Psalmo *Vinificandi* verbum, maximè [h]. *In via tua vinifica me*. Viuere me fac in tuis præceptis & institutis. Quoad viuam fac ea persequar, Cùm contrà, peccatorem scribat Apostolus [i], viuentem mortuum esse, ac eius opera esse mortua. Ambrosius de vita æterna. Viuat anima mea in æternum, vt tunc planè & perfectè laudem te [k]: *Cupio dissolui, & esse cum Christo*. Sæpius autẽ ita est locutus, quia frágilis est

a *Psa. 31. v. 9. & alibi.*
b *Ps. 49. &c.*
c *Vers. 21.*
d *Vers. 4.*
e *Vers. 144.*
f *Vers. 81.*
g *Abac. 2. c. vers. 4.*
h *Vers. 37.*
i *1. Tim. 4. ver. 5.*
k *Phil. 1. v. 23*

vtralibet vita noſtra, corporea inquam, & ſpiritualis; A
niſi eam Deus conſeruet. Sic *adiuuabunt*, adiuuent me iudicia tua, leges tuæ vel promiſſiones. Vel, obſeruatio iudiciorum tuorum mihi erit auxilio. Aliqui, iudicia etiam accipiunt pro diſpoſitionibus: aliqui, pro ſententia extremi iudicij, quãdo dicetur, *Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum vobis paratum à mundi cõſtitutione* [a], 176 *Erraui ſicut ouis quæ perijt*, à via recta præceptorum tuorum. Verbum enim תעה *taha*, per *Tau*, quo vtitur, de errore viæ, vt טעה *taha*, per *Teth*, de errore mentis & intellectus, ex Elia. Quod quia interdum confunditur, aliqui referunt ad exilia, fugas, aſſiduas migrationes, perſecutiones. q.d. erraui præ perſecutionibus, fui ſine certis ſedibus, velut exul & vagus, qui ſuas ſedes nuſquam certo conſtituit. Profugus fui & erro. R. Selomo b. Me, ſicut ouem à lupis huc illuc exagitatam, quære & reduc, ſiue reſtitue. Vt ait Apoſtolus [c]: *Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis, in cauernis terræ egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Alij, vt Ambroſius, ad peccati errorem, quemadmodum Eſaias loquitur [d]. q.d. Erraui per varia peccata. Me ſicut ouem deerrantem, in rectam caularum viam dirige. *Quæ perijt*, Sicut ouis perdita, errans à grege. *Quære*, vt reducas, reduc me in viam rectam libertatis, gratiæ, gloriæ, per mandatorum tuorum obſeruationem. Pergit in Metaphora. Theodoritus refert ad parabolam de bono paſtore [e], qui per montes & valles ad palantem poſt dæmones ouem cucurrit, & ſupra humerum reduxit, ob ipſam magis delectatus, quam propter nonaginta nouem minime vagantes. Sic precabitur Pſaltes, vt Chriſtus veniat, & hominem apud Dæmones errantem ſaluet. Qui ſcopus eſt Scripturarum. D

a *Matth. 25. ver. 34.*

B

b *Gen. 20.*

c *Hebr. 11. ver. 37.*

d *Eſa. 53. v. 6.*

C

e *Luc. 15. v. 4. 5.*

Chriſti aduẽtus in carnem ſcopus Scripturarũ.

D

ARGVMENTVM.

Petit Eccleſia à maledicis & Cedarenis (id eſt, Mahometanis, à Cedar Iſmaëlis filio) inter quos verſatur, liberari. Canticũ eſt propheticum, vt & ſequentia, qua Graduum inſcribuntur.

1 Canticum graduum. CXIX. Heb. 120.

Ad

A AD Dóminum cùm tribulârer, clamâui: & exaudîuit me.

2 Dómine libera ánimam meam: è lábiis inîquis, & à lingua dolôsa.

3 Quid detur tibi, aut quid apponâtur tibi: ad linguam dolôsam?

4 Sagîttæ potêntis acûtæ: cum carbónibus

B desolatóriis.

5 Heu mihi, quia incolâtus meus prolongâtus est, habitâui cum habitántibus Cedar: multùm incola fuit ánima mea.

6 Cum his, qui odêrunt pacem, eram pacíficus: cùm loquêbar illis, impugnâbant me gratis.

C 1 *Canticum graduum.* Cantica graduum, vel potius ascensionum (Nam מעלות *Mahaloth*, vtrumque significat) numero sunt quindecim, quæ se ordine consequuntur vsque ad Psalmum 134. Sic autem appellantur, vel ab ascensione, & eleuatione vocis, è R. Saadia, quòd eorum concentus sit eleuatissimus: & altissimus, vel 2. iuxta Thalmud, quod canerentur in quindecim templi gradibus, tamquam in vmbone, & consensu suggesti. Vel 3. quæ ratio est omnium optima, & argumentis ipsorum accommodatissima, ab ascensionibus

D ab exiliis, vt מעלות *Mahaloth* significet ascensiones, non gradus, sumpta allusione situ Hierusalem, ad quam omni ex parte ascendendum erat, quod esset collocata in montibus. Et reuera hi omnes pertinent ad captiuitates populi, & è captiuitatibus liberationes. Sic Chal. *Canticum pro ascensionibus abyssi* (ex abysso, vt exilio, inferno, morte) Et Suidas in voce ἀναβαθμοί, λέγεται δὲ τὰ ἀπὸ βαβυλῶνος τοῦ λαοῦ ἐπάνοδοι, quæ ascensio & restitutio erit perfecta & integra in consummatione sæculi, iuxta vaticinationes Danielis cùm Deus deleuerit omnem

princi

principatum Saracenorum & reliquorum, inter quos Ecclesia exulat. Cantica ergo graduum sunt precationes, & consolationes de ascensionibus, siue liberationibus ab exilio, & captiuitate. Quarum typo prædicitur reditus in cœlum ex hoc miserrimo vitæ statu, vt proinde Augustinus ad cordis ascensiones è valle plorationis referat. Qui sectantur mysteria. Quòd sint gradus, quibus scandatur ad Deum, quorum primus afflictio. 2. prospectus ad Deũ. 3. lætitia communionis. 4. inuocatio. 5. gratiarum actio. 6. confidentia. 7. patientia, & expectatio diuinæ liberationis. 8. Dei gratia, & fauor. 9. timor Domini. 10. Martyrium. 11. peccatorum detestatio. 12. humilitas. 13. Christi aduentus desiderium. 14. concordia & caritas. 15. assidua Dei benedictio.

Gradus mystici quibus ad Deũ scanditur.

2 *Domine libera animam meam à labiis iniquis*, mendacibus propriè. Sic appellat blasphemias Idolalotrarũ, hæreticorum, Alcorani, &c. Vel maledicta, quibus onerãt probos, calumnias, conuicia, impostura, & fraudes.

3 *Quid detur tibi, aut quid apponatur.* Apostrophe ad hostem impium, maledicum, & Sycophantam. Quid ob linguam illam dolosam consequêris, ô impie & fraudulente? Sic Hebraica actiuè enunciata passiuè facilia reddiderunt. מה יתן לך ומה יסיף לך לשון רמיה *mah ietthen lecha vmah iosiph lach laschon remya. Quid dabit tibi, & quid addet tibi lingua dolosa?* Quę fructum, quodve emolumentum tibi afferet lingua fraudulenta? Nullum, nisi plagas durissimas. Aliqui minus concinnè, Apostrophen ad animam siue seipsum dirigunt, vt sequens versus in bonum accipiatur. Quid, ô anima, consolationis dari tibi possit contra linguas fraudulentas? Nullum nisi Dei eloquia, quæ sunt veluti *sagittæ potentis acutæ* [a], *penetrantes intima cordium*; & veluti igniti carbones. *Ad* pro *ob, propter* vt suprà [b].

a *Psal. 44. v. 6. Hebr. 4. v. 12.*
b *Psal. 21. v. 3.*

4 *Sagittæ potentis acutæ.* Per subiectionem respondet præcedenti interrogationi. Durissimæ plagæ, grauissimæ pœnæ, & incendia pernicioſissima tibi dabuntur, tibíque apponentur. Hæc enim verba sunt repetenda è superiore versu per Zeugma. Lues acerbissima, & exquisitissima supplicia, ô impie, & hîc, & apud inferos, quod sic linguam tuam maledicam in populum Domini exercueris. Pœnas illas comparat sagittis acutissimis, vt suprà [c], & alibi vibratis, & contortis à potenti

c *Psal. 44. v. 6.*

Deo,

A Deo, vel homine, quarum ictus propter iaculantis robur est acerrimus, & potentissimus, & intima quæque penetrat. Item prunis iuniperi, & similium arborũ, quæ vrunt vehementius, & ignẽ retinent diutius. Te potens transfiget, & conficiet suis acribus telis, & cremabit igni inextinguibili. Illud pertinet ad cladem, quam in hoc sæculo passi sunt Babylonij, Persæ, Macedones, Romani, & patientur Saraceni, reliquique Ecclesię hostes: hoc autem ad supplicia æterna. Nam vt carbones desolatorij, siue ἐρημικοὶ, qui conficiuntur ex arboribus

Carbones desolatorij qui sint.

B crescentibus in desertis & eremis, incendium aeriter concipiunt ob partium densitatem, & diu conseruant, vt etiam eorum vrant cineres: sic ignis gehennæ vehementissimus & diuturnissimns, vt potè perpetuus. *Desolatorius*, vastatoriis, & vt Nicetas [a] exponit, vindicibus & cruciantibus vel potius, vt & Græcè, ἐρημικοῖς, id est, arborum in desertis & solitudinibus nascentium, quales Iuniperi. Nempè carbonibus acribus, acriter cõsumentibus & ardentibus, vt qui constent non qualibet materia siluestri, sed desertorum & solitudinum.

a *In 2. orat. Nazianzeni de festo Paschæ.*

C Hebraicè רתמים *rethamim. 1.* iuniperorum, quarum prunæ apud Plinium & Theophrastum dicuntur esse ardentissimæ, diutissimè ignem conseruare, neque facilè extingui: adeò vt, quo tempore extinctæ foris videntur, vel etiam redactæ in cinerem, interiùs ardeant. Quemadmodum prauæ linguæ infamia intensa est, atque diuturna. Septuaginta doctè per Synecdochen, per speciem arboris deserti, & vastitatis intellexerunt similes omnes arbores in genere Rabbini ferè constituunt hunc versum cum *linguam* superioris, quasi in Hebræo sit Appositio. *Quid dabit, quid proderit tibi lingua dolosa*

D (quæ est) *sagitta potentis*, &c. quæ & pungit vt sagitta, & vrit vt carbo. Vel in Vocatiuo. O sagittæ, id est, quid detur tibi, ô tu, qui es similis sagittis, &c. Vt comparet mendacia & calumnias sagittis ab homine valentissimo contortis, & ardentibus iuniperi carbonibus. Malo in Accusatiuo, vt attigi. Sagittas acutas, scilicet dabit: vt sit denunciatio vltionis linguæ virulentę, qui postea passiuè resoluatur in Nominatiuum.

5 *Heu mihi, quia incolatus.* Absentiam terræ sanctæ non sustinens lacrymabiliter ingemiscit. *Heu mihi* אויה לי *hotali.* Hei mihi, siue Heu me miserum & calamitosum:

Heu

Heu quidem conſtruitur cum Accuſatiuo, ſed, retinuit Syntaxim Hebraicam ad fontis commendationem & venerationem, cuius cauſa *Grammaticas leges plerumque Eccleſia ſpernit.* Imò & Apoſtoli in ipſo Græco contextu, veluti ſolœcizantes [a]. Quod ſemel annotatum eſto aduerſus eos, qui rident Scripturæ ſimplicitatem, nec perſpiciunt in illa interdum plus eſſe neruorum & ſucci, quàm in vlla verborum congruitate. *Incolatus*, peregrinatio, exilium. Aliqui in genere, de hac vita mortali, quæ nihil aliud eſt, quàm peregrinatio. Hæc enim piis nimis longa eſt, tum propter tædium præſentium malorum, tum ob cœleſtis patriæ deſiderium. Sed literæ aptius in ſpecie de fidelium captiuitate, & exilio ſub infidelibus. *Prolongatus eſt.* Rectè, ad ſenſum. Nam Hebraicè אויחלי כי גרתי משך *Oiahli chi garthi meſcheth.i. Hei mihi, quia peregrinatus ſum* (in) *longitudine ſiue longo tempore.* Et ſi aliqui vetāt (in) משך *Meſ ch*, id eſt, Cappadocia, Tartaria, vel Meſchia, vt ſit nomen loci à Meſec Iapheti filio [b], Hetruriam aliqui ineptè imaginantur. Etſi in eam ſententiam Kimhi & Abben Ezra citent Ioſephum Ben Gorion. Nam eius cordex Venetiis editus [c] aliter habet. *Tubal*, inquit, *hi ſunt, qui habitant in Tuſcana terra ad flumen Phiſaa, Meſech autem qui Sibſune, quos aliqui putant eſſe Saxones Germanie. Cum habitantibus Cedar*, cum Cedarenis ſiue Saracenis. Nã Cedareni ſunt Arabiæ populus, quos poſterior ætas Saracenos appellauit à Cedar vno è filiis Iſmaël. Interim ratione Myſterij eſt alluſio ad vocis notationem Cedar enim nigredinem, obſcuritatem & tenebras ſonat. Hei mihi, quia tamdiu in terris peregrinor, tamdiu habito cum hominibus verſantibus in tenebris errorum, peccatorum, miſeriarum nec ſtatim aſſumor in cœleſtem patriam, vbi omnia ſunt plena lucis, gloriæ, voluptatis. Hebraicè עם אהלי קדר *Him aholei kedar* & Græcè μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ. *Cum tabernaculis Cedar*, inter Cedarenos, Arabas, Nomades, & Iſmaelitas plauſtrarios [d]. His ſignificantur barbari, omnis humanitatis, pacis & religionis expertes: præſertim autem Saraceni, & Mahometani, ex Iſmaele, & Cedar orti, qui partem Arabiæ coluerunt, & denominārunt. Cedar enim, vt dixi, filius Iſmaelis, feri & barbari [e]. Item & Turcæ. Illi enim non modo religione ſunt Saraceni, ſed

A

B

D

a *Ioan. 14.v. 24.2.Pet.3.v. 1.Apoc,1.v.4.*

b *Gen.10.v.2.*

c *Lib.1.cap.1.*

Cedareni populi qui ſint.

d *Cant.1.v.5.*

e *Ge.25.v.13.*

A sed etiam viuẽdi ratione. Nã, vt Scythæ reliqui Arabes Scenitæ sunt, & Namades, quantum ad originem & locum naralem, è quo in Asiam terrásque Christianas sese infuderunt, *Multum*. Cum habitantibus Cedar, repete per Zeugma. Masoretæ verò versus duos confuderunt. Itaque incipientes hîc versum, hæc iungunt cũ sequentibus. *Multùm habitauit* (id est, interpretibus Septuag. incola fuit, siue peregrina) *sibi anima mea cũ osoribus pacis*. Deinde, *Ego pax, pacificus*, &c. Sed nihil necesse Multùm peregrinatus sum &
B nimium diu inter Cedarenos. Nam exilium & captiuitas Ecclesię sub Cedarenis est diuturnissima. Instat enim iam annus ab ortu Mahometis millesimus. *Multum*, nimis diu peregrinatus sum. Diuturnũ exiliũ Ecclesię inter barbaras gẽtes, præsertim Scythas, & Arabas. *Incola*. peregrina, exul & extorris à patria siue cœlesti, siue externa, cuius libera possessione, & vsu à Mahometanis excludimur.

6 *Cum his qui oderant pacẽ*, magis sententiã, quàm verba sequuntur ob Eclipses. Ad verbum אני שלום ובי
C דברו המה למלחמה *Ani schalom vechi adabber hemma lami lhamah*: *Ego pax* (eram totus pacificus) *& cum loquebar* (quæ pacis erant) *ipsi ad bellum* (se parabant, aut quid simile.)

ARGVMENTVM.

Ecclesiam vbique esse tutam, quòd Dominum habeat custodem.

1 Canticum graduum. CXX. Heb. 121.

D Euâui óculos meos in montes: vnde véniet auxílium mihi.

2 Auxílium meum à Dómino: qui fecit cœlum, & terram.

3 Non det in commotiônem pedem tuum: neque dormîtet, qui custódit te.

4 Ecce non dormitâbit, neque dórmiet: qui custôdit Israel.

5 Dóminus custôdit te: Dóminus protéctio tua super manum déxteram tuam.

6 Per diẽ sol nõ vret te: neq; luna per noctẽ.

7 Dóminus

7 Dóminus cuſtódit te ab omni malo: cuſtódiat ánimam tuam Dóminus. A

8 Dóminus cuſtódiat introítum tuum, & éxitum tuum: ex hoc nunc & vſque in ſæculum.

---

1 *Leuaui oculos meos.* Hebraïcè אשא *eſcha*, id eſt, Leuabo, leuo, attollo, in hac valle exilij, & miſeriarum poſitus, quòd nullum in terris præſidium reperiam. *In montes*, in cœlum (in Angelos, Lyranus & Auguſtinus) vel in montana Iudeæ, præſertim Sionem & Moria, B ſicunde auxilium Dei affulgeat ad me liberandum ex hac captiuitate. Vt alludat ad ſitum Hieruſalem, verſus quam Iudæi peregrè Deum precabantur, ob templum illic poſitum, in quo ſe coli Deus iuſſerat. *Nobis clamat*

a *Col. 3. v. 1.* *Apoſtolus, Quæ ſurſum ſunt, quærite* a *: & Sacerdotalis vox Canonis ſacri antiquitas.* *ad percipienda myſteria omnibus clamat, Surſum corda.* Arnobius è quo apparet ſacri Canonis antiquitas. *Vnde.* Mimeſis, dicendo ſupple. Vnde veniet mihi opitulator. מחין *Mehain* enim interrogat. E quonam loco, obſecro, aderit mihi auxilium? C

2 *Auxilium meum à Domino.* eſt, vel, erit. Sibi reſpõdet, ſéque conſolatur ſpe futuri à Domino auxilij, & liberationis. Auxilium meum erit à Domino, qui omnia & condidit, & habet in ſua ditione, ac poteſtate. Deinceps conuerſo ad ſe „vel animam ſuam ſermone ſe conſolatur, partim ſibi benè precando, partim recolendo, & memorando Dei promiſſiones, ac beneficia.

3 *Non det in commotionem pedem meum.* Apoſtrophe ad ſeipſum. Suum enim animum alloquitur, conſolatur, & confirmat vſque ad finem, in quo ſibi bene precatur. O mea anima, non ſinet, vel ſinat (Nam quæ hîc per mo- D dum precandi dicuntur, aut optandi, poſſunt in Indicatiuo verti) te labi in exitium. Alij. in peccatum. Malunt nonnulli eſſe verba Sacerdotum, vel Eccleſiæ, de auxilio Domini eum confirmantium, benéque precantium. Vitioſè Chryſoſtomus b & Hieremias Patriarcha c legunt μὴ δῷ ne des in ſecunda perſona, etſi conſtituant in ea lectione Emphaſin. *Non dixit, non commouearis: ſed ne des in commotionem, ad declarandum in noſtro arbitrio*

b *Hebr. 7.*

c *In reſponſo cap. 18.*

A *arbitrio esse dare, non in aliquo alio. Neque dormitet.* Metaphora à diligentibus excubitoribus. Hæc autem plerique, vt attigi, pronunciatiuè intelligunt, *Non dabit, neque dormitabit*, sed efficaciùs, vt nunc sibi benè precetur, nunc se confirmet, & benè ominetur.

4 *Ecce non dormitabit.* Custodiæ exaggeratio. Ne clauderet quidem oculos, ne dormire quidem volet. Dormitamus priusquam dormiamus. Nam dormitare est velle dormire, q. d. Non te despiciet, non abiicet tui curam Deus Israelis custos. Adeò est vigilans, vt perpetuas pro salute tua agat excubias. Vnde in Zacharia [a] *septem*

B *dicitur habere oculos.* & apud Ezechielem [b]: *Angelos oculis antè & retrò coopertos.*

a *Zacha. 4. v. 10.*

b *Eze. 1. v. 18. & 10. v. 12.*

5 *Dominus custodit te, Dominus protectio tua*, est, vel erit. Tibi auxiliabitur à dextris, vt te scuto suo protegat; Chrysostomus: *Vmbra tua ad manum dexteram tuam.* Hebraïcè צלכ על יך ימיניכ *tsillecha hal iad, iemineccha* per Metaphoram. Hærebit Dominus semper ad latus tuum, & instar vmbraculi defendet te ab omnium malorum æstu, vt nihil tibi neque interdiu, neque noctu noceat. *Super*, in manu, ad manum. Ad manum dexteram esse dicitur, qui præsto est, paratus adiuuandum.

C Aliqui par Asyntheton intelligunt: *Dominus vmbra tua* (erit, vel est) (Et) *ad manum dexteram tuam*, Chaldæus, *Super* sumit pro *propter. Deus*, inquit, *obumbrabit tibi propter chartulam præceptorum, quæ firma est ad manum dexteram tuã in ingressu tuo.* De תפילת *Tephillath* manus, de qua in Deuteronomio [c], & Numeris [d].

c *cap. 6. v. 8.*

d *cap. 15. v. 38.*

6 *Per diem Sol non vret te.* Sol & Luna, quorum vnus noceat interdiu æstu nimio; altera nocte nimio humore, vel frigore, symbola sunt malorum, & calamitatum exilij, imò & cuiuslibet temporis, q. d. semper & quouis tempore te tuebitur, & proteget. Comparat item pericula aperta solaribus radiis, clandestina lunaribus.

D *Neque Luna*, vret te, per Zeugma, id est, cruciabit, vexabit, offendet, lædet. Vrit etiam Luna suo modo, vt frigus, & pruina apud Festum Pompeium, & Poëtam [e]:

e *Virgil. in 1. Georg.*

Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Et Ouidium [f]:

f *1. de Trist.*

Et nouã per gelidas vritur herba niues. Et [g]:

g *4. Trist.*

Ceres summè marmoreo pallet adusta gelu.

Hinc ad illud [h]: *Æstu vrebar & gelu.* Glossa ordinaria:

h *Ge. 31. v. 40*

Vnus effectus est caloris & frigoris. Nam Sol & Luna hic etiam Metonymicè pro Solis ardore, & Lunæ frigore, & iniuria, Hebraïcè יכּכּה *iacchecchà*, id est, percutiet. A

7 *Dominus custodit te.* Custodiet, futuri temp. Hebraïcè ישמרך *iishmarcha. Custodiat.* Aliqui pronunciatiuè per modum Prophetiæ exponunt, Custodiet, tuebitur. Sic sequenti versu. *Dominus.* Secundo loco præter fontem additur, ad Euphoniam & numerum.

8 *Dominus custodiat introitum tuum.* Dominus custodiat te domi & foris, quo in negotiis domesticis & externis. *Introitus* enim *& exitus* hoc important, vt in libris Para- B

a 2. Paral. 1. v. 10. lipomenon [a], vbi *exire & ingredi ante populum*, est ei præire in negotiis externis & internis, id est, foris & domi, pacis & belli. *Introitum tuum*, in terram sanctam: *& exitum tuum* de terra exilij, & captiuitatis. Sic omnes profectiones appellant, q. d. Te seruet in itinere redeuntem, vt tutò domũ peruenias, siue domi, siue foris fueris, siue in patria, siue extra patriam, te quocumque proficiscẽtem semper custodiat. Nam sic loquuntur ad

b Deut. 28. v. 6. & 3. Reg. 3. v. 7. quemcumque locum significandum [b]. Aliqui *Introitum* referunt ad terram exilij. Te introëuntem in terram hostilem, vt illic exules, & ex ea redeũtem Deus seruet, & tueatur. Alij, ad egressum huius vitæ, & ingressum C in futuram, aut vt Euthymius contrà, ad ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea, vel vt alij ad omnem vitam, quæ in ingressu, & exitu perspicitur. Chaldæus sublimiùs: *Custodiat introitum tuum ad studia legis, & exitum tuum ad negotiationes* (mundi.)

ARGVMENTVM.

Ecclesiam laudat à concordia, pietate, iustitia, eiq; bene precatur. D

1. Canticum graduum. CXXI. Hebr. 122.

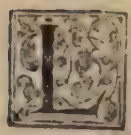

Ætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Dómini ibimus.

2 Stantes erant pedes nostri: in átriis tuis Ierúsalem.

3 Ie

A 3 Ierúsalem, quæ ædificâtur vt ciuitas: cuius participátio eius in idîpsum.

4 Illic enim ascendêrunt tribus, tribus Dómini: testimónium Israel, ad confitêndum nómini Dómini.

5 Quia illic sedêrunt sedes in iudício: sedes super domum Dauid.

6 Rogâte, quæ ad pacem sunt Ierúsalem: & B abundántia diligéntibus te.

7 Fiat pax in virtûte tua: & abundántia in túrribus tuis.

8 Propter fratres meos, & próximos meos: loquêbar pacem de te.

9 Propter domum Dómini Dei nostri: quæsîui bona tibi.

C 1 *Canticum graduum* Aliquibus religionis & ciuitatis translationem è Silo Ephraim, in vrbem Hierosolymitanam in Iuda, à Dauide factam canit, significans [a] tribus, id est, populum ascendisse Hierusalem primùm, vt laudarent Deum. Deinde [b], vt poscerent ius à magistratibus, & iudicibus tum, cùm à se ædificata est, & in formam ciuitatis redacta. Sed inscriptio magis quadrat captiuitati. *Quæ dicta sunt mihi*, per Prophetas. Vnde Hebraicè שמחתי באמרים לי *schamachthi beomerim li*, id est, *Lætatus sum his, qui dicunt mihi*, id est, Prophetis, iubentibus me benè sperare in exilio, & expe- D ctare diem visitationis: quod Mimesi exponit. *In domum Domini*, in Hierusalem reuertemur de hac captiuitate. Hierusalem autem cœlestem toto hoc Psalmo intelligunt Hebræi in *Bereschith* Rabba [c], non terrestrẽ. Aliis, Israelitæ se cohortantur ad conuentum sacrum, & rem diuinam frequentandam. Sic ex nostris Hilarius, & veteres hanc lætitiæ materiam referunt ad cœlestis patriæ desiderium, alij ad templorum & Ecclesiarum, in quibus Domini sacra conficiuntur.

a *Vers. 1.*

b *Vers. 5.*

c *Genes. 28. per scala Iacob.*

2 *Stantes erant pedes nostri.* (Ibi enim) stabant. Ratio

prima cur lætatus sit nuncio futuræ restitutionis Hierusalem: quoniam in illa, dum staret in sua integritate, ante exilium cuncta erant præclara, pacis & suauitatis plena: vbi liberè & suauiter ad rem sacram stabant. Quare sequitur fœlicitatum eius priscarum enumeratio, & catalogus. Aliqui vertunt in futuro *erunt*, vt continuentur verba Prophetarum prædicétium, in domum Domini ibimus (&) stantes erunt pedes nostri. Sed Hebraïcè עמדו *Haim*, in Præterito. Itaque rectiùs sunt verba Psaltis, siue cuiuslibet pij se consolantis meditatione veteris status Hierusalem. O Hierusalem, in tuis portis consistebamus tutò, & liberè, ad rem diuinam ventitabamus, & sacrorum vsum & religionis. *In atriis, in portis* Hebraicè בשעריך *beschaarèch*. Erant autem Atrulta atria templi à Salomone ædificata: Atrium Sacerdotum, vbi altare holocausti, atrium mũdorum, vbi orabant puri, atrium immundorũ, vbi reliqui. Sic multæ templi portæ Orientalis, Septemtrionales duæ, Meridionales totidem. Portas in *Atria* conuerterunt, ne quis acciperet iudicia forensia, quę agitabãtur in portis. Hic enim agitur potiùs de Dei cultu, & religionis vsu.

3 *Hierusalem quæ ædificatur.* Enallege Personæ. Nam præcessit *in Atriis tuis Hierusalem.* Valla indoctè ait interpretem in his, & similibus deceptum esse, quòd non calleret proprietatem linguæ Græcæ. Nam est Hebraismus de quo suprà [a]. *Eius.* Vacat Latinè. *In idipsum*, in idem. Sic enim & sumitur apud Suetonium, & Græcè ἐπ' αὐτό. Ait ergo Hierusalem esse ciuitatem, cuius habitatio (quam participationem vocat) in idem velle & sentire, hoc est, ad summam concordiam doctrinæ, & caritatem vitę spectet: cuius participatio est communis, concors, & æqua omnibus, cuius communio est arctissima, cùm ciues pari concordia inter se gaudeant, citra dissidia religionis, & opinionum [b]: *Dissidentes enim à cœtu Sanctorum, & ab Ecclesiæ corpore se separantes, participationem huius sanctæ ciuitatis non habent.* Hilarius. Hinc Hebraicè שחברה לה יחדו *schebuberah lah iahdaw*, id est, *Quę coniuncta est sibi pariter*, id est, concordissima. Ita primum eam laudat à concordia & vnione, deinde à pietate & religione. Illuc enim cõuenire omnes tribus ad Deum colendum & celebrandum. Mox à iustitia. Ibi enim iudicia exerceri, & solium regni constitutũ esse.

Valla insolite carpit 70. interpretes.

a *Psal. 17. vers. 5.*

b *Ephes. 4. v. 4. 5.*

4 *Illic*

A 4 *Illic enim ascenderunt tribus tribus, ἐκεῖ* שָׁם *Sham.* ibi; in Hierusalem versantes tribus Domini ascenderunt templum Israeliticum, quod testimonium Israel appellatur. Aduerbium loci, non ad locum. Itaque mendosè in vulgatis codicibus. *Illuc enim.* Secunda lætitiæ causa. Itaque *enim* nō refertur ad proxima, sed ad principium Psalmi, estque species Anaphoræ, vt & *Quia* sequenti versu Latinè, Lætatus in his, &c. quoniam stabant pedes nostri, &c. quoniam illic ascendebant, &c. quoniam denique illic constitutæ erant sedes ad iudicandum.

B *Testimonium Israel.* Construitur cum Verbo proximo. Illic enim ascenderunt (in) testimonium, in locum, siue Domum testimonij Israelitici populi, Metonymicōs, (in) ædem Sanctuarij, (in) tabernaculum testimonij, vel arcam. Vtrumque עֵדוּת *heduth*, siue *testimonium* per Metonymiam appellatur, vt in Exodo [a]: *Posuitq; illud*, Manna, *Aaron ante testimonium in custodiam*, id est, ante arcam testimonij, quæ testimonium Israelis vocatur, vt Abben Ezra annotauit propter tabulas fœderis in ea conseruatas, tamquam duas literas contractus inter Deum & homines. Vel ante tabernaculum, in quo

C erat hæc arca mannæ receptatrix. Quin & in alio loco Testimonium significat duas legis tabulas [b]: *Ponesq; in arca testimonium, quod dabo tibi.* Quare Hieronymus doctè illic tropum inuertit, *posuitq; illud Aaron in tabernaculo reseruandum.* Tabernaculum quidē, quoniam in eo erat arca testimonij. Arca autem, quia intra se concludebat tabulas testimonij, id est, quæ erant testimonio Israelitis, quòd eas super se recepissent, inquit Kimhi [c]. Est vbi etiam tabernaculum testimonij appel-

D letur passim in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio secundum D. Hieronymi interpretationem, cùm in fonte alia sit vox, id est, מוֹעֵד *Mohed*, non עֵדוּת *Heduth*, quòd radices & ordines יעד *Iabad*, & עוד *hauad* sint affines: quamuis Recentiores conuentum potius interpretentur, indéque tabernaculum conuentus. Possit esse Appositio poëtica: *Tribus Domini testimonium Israel*; id est, tribus Domini Israeliticæ, quæ se profitentur, & testantur esse de genere & stirpe Israel, quæ tanto patre, támque sancto, & Dei familiari gloriantur. *Tribus Domini*, quæ testantur & indicant Israelis genus; quæ suam originem referunt ad Israelem.

a *Exod. 16. v. 34.*

b *Exod. 25. v. 16.*

c *in lib. 1. Radicum.*

Sic Appollinarius, vt *testimonium* sit Nominatiui casus, non Accusatiui. Congruit item Hysterologia, *Ad confitendum nomini Domini testimonium Israel*, id est, religionem & legem Israeliticam. q. d. In Hierusalem ascenderunt tribus Domini, vt nomini Domini celebrarent, & profiterentur Israeliticam religionem, legem & fidem, vtque se populum Domini mõstrarent. Ideo enim ter eò conuenire iubebantur in festo Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorũ [a]. Hoc sequitur Theodoritus. *Testimonium*, inquit, *legem diuinam nuncupauit, palam intentem, vt Israel in locum cõcurrat, quem elegit Dominus* [b]. Testimoniũ [c] suprà in psalmis, & alibi sæpè hoc significat. Recentiores cum Rabbinis hunc locum non intelligunt. Itaque vt hinc se expedient, Eclipsim inducunt Præp. *Ex* vel *In*, vel Cõiunct. *Quia*, vel denique alterius vocabuli. Quinetiam *Israel* faciunt datiui casus, q. ל. cum nominibus propriis non sit articulus genitiui. Hinc istæ illorum interpretationes. *In testimoniũ Israelis, vt celebrent Dei nomen. Iuxta testimoniũ, & fœdus ipsis factũ à Deo, imperante vt ipsius nomen celebrarent.* Et *Quia præceptum est Israeli.* Et, *Ex testimonio Israelis*, vt &c. *Ex præcepto & mandato eo astiendebant, vt confiterentur nomen Domini.*

§ *Quia illic sederunt sedes in iudicio* Tertia ratio, cur lætatus sit ad mentionem repetendę Ierusalem. Quoniam in hac constituta sunt tribunalia ad iudicandum, & decidendum tam de quæstionibus religionis, quàm politicæ. Itaque *Quia* est genus Anaphoræ, vt suprà [d]. Vt à templi, & cultus Dei celebritate commendauit Ierusalem, ita iam nunc exornat à regni solio, & politico Mosis ordine. His enim omnibus præcipuè inter alias ciuitates excellebat. Quare & eius ædificatio specié cœlestis referebat, in qua cultus & agnitio Dei viget, cum rerum ordine admirabili. *Illic*, in Hierusalem. *Sederunt sedes*, sitæ sunt & constitutæ. Hæc Paronomasia nõ est in fonte, sed ישבו בסאות *iasbebu chisoth, sederunt throni.* Vbi *sederunt* impropriè sumitur, pro, ad sedendũ constituti sunt, & positi. *Sedes*, throni, tribunalia iudicialia regiæ domus Dauid: vel, secundum alios, Sacerdotum. *In iudicio*, ad iudicium: vt iudicium cuique tribuatur. *Sedes super*, sedes inquam (per Epanalepsim) quę sunt super domum, siue in domo Dauid. Nam in *super* est Eclipsis relatiui אשר *asher*, vt sæpe cum Præpositioni

Duo solia in domo Dauid, sacerdotum & regum.

a *Exo. 23. v. 17. & 34. v. 22. Deut. 16. ver. 16.*

b *Deuter. 17. vers. 8.*

c *Psal. 18. v. 8. & 118. v. 4.*

d *Vers. 4.*

A tionibus huius Idiomatis. *Super* pro *In* vt suprà [a]. Nonnulli per Asyntheton, (Et) *sedes regia* Duo enim solia illic erant collocata. Primum, Cathedra Mosis, siue Sacerdotum: Deinde Regum, Euthymius. Nam & Sacerdotes & Leuitæ iudicabant [b], etiam de rebus temporariis apud Iosephum. Quod obseruatum in Ecclesia perpetuò, è Apostolorum decreto [c]. Epitome Clementis Græca [d], & eiusdem epistola [e], Concilio Chalcedonensi, & quarto Carthaginensi, &c. Quantum enim ad exercitium iudiciorum spiritualiũ nemo dubitat, cùm Ecclesia habeat claues regni cœlorum, retinentes ac

B remittentes peccata. *Super domum Dauid.* Hebraicè sine Præpositione כִּסְאוֹת כֵּבִית דָּוִד *chissoth lebeth Dauid.* Throni domus Dauid, id est, Throni Christi, qui est è semine Dauid: vel Throni familiæ Christi, vt Augustinus ait, qui super eam erat regnaturus. Itaque cùm Præpos. verterunt, vt docerent ista non pertinere ad quoslibet propriè Dauidis posteros, sed Christum, id est, ad eius thronum, qui erat super domum Dauid, id est, thronum excellentiorem & superiorem vulgato Dauidis regno, imò verò & qui sit super ipsam domum

C Dauid, eique præsit & dominetur propter personæ Domini excellentiam. Quo respectu etiam Dauidis Dominus appellatur. Lætitiæ materia maxima thronus Dauid: nam est thronus Christi, cuius thronus est thronus gratiæ [f].

6 *Rogate quæ ad pacem sunt.* Cùm tanta huius ciuitatis beatitudo fuerit, & futura sit, petite eius pacem. שְׁאֲלוּ *Shaalu*, petite, postulate, rogate. Itaque ἐρωτᾶσθε apud Septuag. non significat interrogare, sed rogare, orare, petere, vt passim in Euangeliis [h]. Est autem Apostrophe ad pios, vt orent pro collectione & restitutione

D Ierusalem, eique optent pacem, & bonorum omnium affluentiam, cùm olim eius tanta esset fœlicitas, & maiorem adeptura sit per Christũ. *Quæ ad pacem sunt.* quæ ad liberationem & restitutionem, ad tranquillitatem & quietem eius faciunt. Hunc locũ interpretatur Christus [i] de suo aduentu siue visitatione. *Vtinam cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi sunt, ô Ierusalem.* Nomen Pacis ad quascumque res prosperas & fœlices refertur. *Ierusalem.* Datiui casus, vel Genitiui. Orate quæ faciunt ad pacem & prosperitatem ipsius

[a] *Psal. supr. vers. 5.*
[b] *Deut. 17. vers. 8.*
[c] *1. Corin. 6. ver. 2. 3.*
[d] *Pag. 78.*
[e] *Id est, ad Iacobum.*
In Ecclesia etiam de rebus temporalibus vnanimi spiritualibus iudicia fit.
[f] *Psalm. 109. ver. 1.*
[g] *Hebr. 4. ver. 16.*
[h] *Vt Ioã. 14. v. 16. & 19. ver. 31.*
[i] *Luc. 19. v. 42.*

Ierusalem. Est enim perspicuè Genitiui casus in fonte propter שלום *Shelom*, positum in Regimine. Deinde hoc sententia postulat. Itaque non est dubium, quin mendum sit in vulgatis Græcorum codicibus, *τὴν ἱερουσαλὴμ*, per Accusatiuum. Quare Apollinarius perspicuè legit in Datiuo, qui non immutat Genitiui sententiam. *εἰρηνεῦσι ἱερουσαλὴμ δὲ ζητῆσε βαθέειν*, *Pacem ipsi Ierusalem quærite profundam*. Qui mendosum Accusatiuum seruant, putant esse exhortationem ad interpellandam Ierusalem, quæ pacis sunt. q.d. Rogate à Ierusalem, vt pacem & prosperitatem suis largiatur, vel precetur. Loco minus cõgruit, vt sit Vocatiui casus, quasi oratio ad ipsam vsque ad vers. 8. dirigatur. O Ierusalé, ô ciues celestis vrbis, ô celites, postulate nobis pacem & gratiã, qui hîc in terris exulamus. Etsi enim cælites certissimè pro nobis Deũ illic interpellẽt, at versus nõ hoc nũc loquitur. *Et*, Expletiua siue ábundãs particula. Quare nõ est in fonte. Est autẽ Mimesis. Orate pro pace & prosperitate Ierusalem, [Ecclesiæ.] dicendo supp. *Abundantia*, fœlicitas (sit) benè sit. Vnde Hebraicè ישליו אהביך *iishlain ohabaiich*. i. *sospitentur, fœlicitentur diligentes te*. A B

7 *Fiat pax in virtute*, in tuo robore & exercitu. Nostri vtuntur vocabulo virtutis, pro exercitu, vt supra [a]. *Dominus virtutum*, & aliàs sæpè, vbi Græcè *παντοκράτωρ*, & Hebraicè צבאות *Tsebaoth*. Fiat pax. i. sit prosperitas & salus in exercitu tuo, nempè in fidelibus in hac Ecclesia versantibus, quæ proinde dicitur militans. חיל *hel*, siue *hasil*, etiam antemurale significat. Quare aliqui interpretantur, in tuo propugnaculo, in tuis mœnibus, in tuo antemurali sit pax, ô Ierusalem. Gall: *en tes forteresses*. Exercitus siue antemurale Ierusalem, siue Ecclesiæ est populus Dómini, virtus autem & robur eius, bona opera, studia, bonatus, gratiæ. *Abundantia*, fœlicitas, tranquillitas fiat, vel sit *In turribus*, vel palatiis. Vnde Symmachus, in regiis domibus, *πυργοβασίοις*, turribus mœnibus cinctis, ex Euthymio: vel turribus munitis, propugnaculis, è Suida. Oprat Ecclesiam esse benè munitam contra hostes tam visibiles, quàm inuisibiles. C D

[a] *Psa. 45. v. 8. 47. v. 9. 67. v. 13. & 88. vers. 9.*

8 *Loquebar pacem de te*, Vel loquar, in futuro, è Rabbinis. Suo exemplo confirmat adhortationem præpositam. Nam & ipse (inquit) desidero, vt mei ciues pace fruantur, & expeto, vt domus Dei pristinam amplitudinem

A dinem consequatur. Fratres tam sanguinis, quàm religionis intelligit, fidei scilicet domesticos & conciues. *Pacem.* i. fœlicitatem & liberationem de te, vt tu liberis, & floreas precabor. Sunt autem verba Psalmographi, prospera omnia & pacifica ciuitati sanctæ exoptantis, quòd ea, salus & pax cæterarum ciuitatum nitatur. *De te,* pro tua salute, prosperitate, incolumitate.

9 *Propter domum Domini Dei nostri,* quòd in te sit templum Domini, & arca fœderis: Vel, vt restauretur templum, in quo Deus inuocetur. Propter templum & vsum religionis pacem precabor, & quæram Ecclesiæ,

B vt nomen Dei sanctificetur & colatur. Nam pro *Quæsiui,* fons habet אבקשׁה *abakschah.* i. *Quæram.* Congruunt autem etiam Præterita, quoniam sibi perpetuo similes precati sunt, precantur, & precabuntur sine intermissione pro fœlici cultus diuini statu.

ARGVMENTVM.

C *Ecclesia precatur contrà impiorum calumnias.*

1 Canticum graduum. CXXII. Hebr. 123.

AD te leuâui óculos meos: qui hábitas in cælis.

2 Ecce, sicut óculi seruôrum: in mánibus dominôrum suôrum.

3 Sicut óculi ancîllæ in mánibus dóminæ

D suæ: ita óculi nostri ad Dóminum Deum nostrum, donec misereâtur nostri.

4 Miserêre nostri Dómine, miserêre nostri: quia multum replêti sumus despectióne.

5 Quia multùm replêta est ánima nostra: opprobrium abundántibus, & despéctio superbis.

A

1 *Ad te leuani oculos meos*: vt me ex hoc exilio liberes.

à 2.Paral.20. ver. 6. *Qui habitas in cœlis* Periphrasis Dei [a]: Deus, qui tuam potentiam, maiestatem, sapientiam nobis manifestas in cœlestibus rebus, &c.

2 *Ecce sicut oculi seruorum*, sunt sup. ad victum & defensionem. Spem in Deum duobus similibus exponit. Sicut oculi seruorum respiciunt ad manus.i.gestus, nutus & significationes herorum suorum, vt eis promptissimè ministrent, & seruiant: vel ad largitionem, dona, B victum, vt ab eis aliquid accipiant: vel ad fidem, defensionem, & præsidium dominorum suorum, vt oppressi à potentioribus, opem ab eis consequantur: ab eis enim hæc omnia expectant. Ita in hoc exilio vexati, te vnum intuentur, in te vnum spectamus, vt nostri misereare.

3 *Sicut oculi ancillæ*, Dominæ suæ vt seruos ad heros retulit, ita nunc seruas ad heras, vt doceat hanc demùm familiam benè esse institutam & ordinatam, in

Familia quæ bene ordinata est. qua fœminæ in fœminas, viri in viros immediatum C teneant imperium, & proximam gerant curam. Alioqui enim familiæ ordo perturbatus est. *Donec*, etiam

b *Psal. 109. ver. 2.* donec. De hoc Hebraismo suprà b. Non tantùm dum miserebitur nostri, oculos in eum intendemus, sed etiã nunc in his nostris malis, & exiliorum calamitatibus. Perpetuò oculos in eum habebimus intentos, vt nostri misereatur, neque more seruorum inertium, vel infidorum ad oculum ei seruiemus. Vel, maximè donec nobis tribuat, quod expetiuimus, & è captiuitate restituat: donec nobis succurrat omni auxilio destituris.

4 *Quia multum repleti*, despectione satiati sumus, con- D temptu, dedecore, opprobriis.

5 *Quia multùm repleta est, anima nostra.* Subau. despectione, per Zeugma. Quia despectione & ignominia satiata, refertáque est anima nostra in hoc exilio, opprobrium siue derisio (sit, vel iuxta Chrysostomum rependatur) abundantibus.i.opulentis, qui nullas sentiunt cruces, & despectio superbis & fastuosis nostris hostibus. Recidat ille contempus & probrum in caput inimicorum nostrorum. Vel Enunciatiuè sub. *Sumus*. Opprobrium sumus diuitibus, & despectio arrogantibus.

A bus. Rabbini ferè exponunt in Ablatiuo. *Opprobrium, & despectio.* Multum (inquiunt) saturata est anima derisione opulentorum, & contemptu fastuosorum. Hebræa vtrumque casum patiuntur. Quare eorum etiam aliqui subaudiunt. *Fuimus*, vel *sumus*, (quia) derisio opulentis & despectio (superbis fuimus) miserere nostri. *Multum*, multo tempore, vel mirum in modum. *Repleta est.* Ad verbum שבעה לה *sebabebalah* satiata est sibi, id est, suo magno malo, & infortunio. Nam istud Pronomen interponitur.

B

ARGVMENTVM.

Ecclesia gratias agit, quòd ab extremo periculo sit erepta.

1 Canticum graduum ipsi Dauid. CXXIII. Hebr. 124.

C NIsi quia Dóminus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dóminus erat in nobis.

3 Cùm exúrgerent hómines in nos: fortè viuos deglutîssent nos.

4 Cùm irascerêtur furor eórum in nos: forsitan aqua absorbuîsset nos.

5 Torréntem pertransîuit ánima nóstra: fórsitan pertransîsset ánima nostra aquam in-

D tolerábilem.

6 Benedictus Dóminus: qui non dedit nos in captiónem déntibus eórum.

7 Anima nostra sicut passer erepta est: de láqueo venántium.

8 Láqueus contrîtus est: & nos liberâti sumus.

9 Adiutórium nostrum in nómine Dómini: qui fecit cælum & terram.

2 *Nisi*

2 *Nisi quia Dominus erat in nobis*, nobiscum, inter nos vel pro nobis. Sic enim hîc consolatur populus in exilio ob Dei tutelam præsentem, deinde ob spem liberationis futuræ. Nisi Dominus fuisset nobiscum, nisi nobis affuisset, ac pro nobis stetisset, vt suprà [a]. A

a *Ps.93.v.17.* *Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea*, id est, Nisi Dominus adiuuisset. Sic enim *Quia* cum particula *Nisi*, significationem ad Subiunctiuum trahit. *Nunc* non est particula temporis, sed blanditiæ, vt Hebræum נָא *Na*, quod etiam Obsecrantis est particula. *Nisi quia.* Ab hoc secũdo membro Massoretæ versum alterum inchoarunt. Sic sequẽtes tres à voce, *Forte* & *Forsitan*, pro qua Hebraicè אוּלַי *Vlai Tunc.* Alioqui non immutatur sententia, sed in Latino fit clarior. Deinde ne Hebræi quidem se eorum distinctionibus, & iudicio alligant. B

3 *Forte viuos deglutissent nos* אוּלַי *Vlai.* Tũc, Temporis, non Dubitandi aduerbium. Græcè ἄρα *vtique certe.* (sic enim legendum non ἆρα, *An non.*) Nihil autẽ refert. Nam *forte forsitan*, ac eiusmodi aduerbia quæ suapte natura dubitant, sæpè transeunt in particulas expletiuas, quales plurimæ sunt in omnibus linguis. Deinde interdum sunt interiectiones quædam, Emphasi dumtaxat, vel Euphoniæ inseruientes. Adde quod aliquando pertineant ad asseuerationem cùm modestia. Alioqui non dubitãs, quin dudum absorpta fuisset Ecclesia & membra eius, nisi singulare Dei auxilium interueniisset, propter nimiam multitudinem & potentiam impiorum, mundi sapientum, sæculi principum, hæreticorum, denique dæmonum, qui cuncti à crepundiis aduersus eam conspirarunt. *Viuos*, crudos deglutissent. Metaphora à belluis rabidis & funestis b, quæ crudas carnes: & integras deuorant. Sic alibi c *deglutiamus eos viuos & integros* & rursus d. *Non accipiam à te carnem coctam, sed viuam*, id est, crudam, vt illic doctè Noster vertit. C D

Ecclesia per quem stat ne absorpta sit.

b *Ps.57.v.10*
c *Prou.1.v.12*
d *1.Re.2.v.15*

4 *Forsitan aqua absorbuisset nos.* Etiam hîc fons habet אוּלַי *Vlai Tunc*, asseuerationis non dubitationis particulam, vt & versu sequenti. Quare hoc aduerbium non. simpliciter dubitat. Sed indicat vel hominum libertatẽ vel rerum contingentiam, vt docemur semoto Dei

auxilio

A auxilio proprio, prouidentiáve singulari, non necessariò statim effici, vt miseri à potentioribus absorbeantur. Generalis enim & vniuersa prouidentia supereſt, quæ res in sua natura relinquat, nec earum contingentiam excludat, dum res dispensat pro sua cuiusque sorte, naturales naturaliter, necessarias necessariò, liberas liberè, contingẽtes contingenter. Differt autem contingentia à Fortuna quòd nullam habeat causam certã & per se, atque ita nihil sit fortuitũ propriè. Contingẽtia, habeat. *Aquæ*, copia & magnitudo malorũ & persecutionum. Alludit ad submersos in mari Ægyptios.

B 5 *Torrentem pertransiuit anima nostra*, maximum periculum. Hypallagen explicarunt. Nam ad verbum נחלה עזר על נפשנו *nuhela hazar hal naphshenu. i. Torrens pertransiuit animam nostram.* Est autem torrens, vt aqua mox, & superiore versu symbolum ingentium malorum, & periculorum. *Intolerabilem*, nimis altam, nulli penetrabilem euasit. Hebraicè זידונים *hazedonim* superbam, elatam. Hìc rursùm explicarunt hypallagen. Tunc pertransisset animam nostram aqua elata & impotens. מים *Maim*, vt & reliqua dualia cõstruuntur sæpè cum verbis & adiectiuis singularibus.

C *Forsitan.* Tũc Hebraicè iã tertiò אולי *azai.* Quo numero Scriptura gaudet ob mysteriũ sanctissimæ Triadis.

6 *Qui non dedit nos in captionem*, prædam. Crudelitatem hostium impiorum comparat. feritati belluarum.

7 *Anima nostra sicut passer.* Insidias impiorũ, aucupum laqueis comparat: pios verò, simplices & imbecillos passeri, vel in genere ex Hebræo צפור *Stippor*, auciculis, quæ tamen neque vi, neque dolo capiuntur. Sic anima nostra erepta per Christũ de laqueis Diaboli, peccati & mortis. *Venantum*, aucupum.

D 8 *Laqueus contritus est*, hostium machinæ, artes, insidiæ. Quæ omnia non modo carnalibus hostibus, verũ etiam spiritualibus conueniunt. Nam quicquid Martyribus in persecutionibus faciunt homines impij, id nobis faciunt inuisibiles inimici. Arnobius.

9 *Adiutorium nostrum in nomine*, sit: vel, est. Nobis auxilium est in nomine Domini, cæli terræque opifici, & ideò certum, atque firmum. Cæli autem & terræ meminit, vt intelligas Dei potentiam suprà & infrà atque adeò vbique vigere. Nam hæc duo tamquam magni

corporis

corporis extrema suo complexu reliqua continentia pro omnibus rebus, & locis accipiuntur. A

ARGVMENTVM.

Ecclesiam, eiúsque ciues esse tutissimos, impios autem perituros.

1 Canticum graduum. CXXIIII. Heb. 125.

QVi confidunt in Dómino, sicut mons Sion: non commouébitur in æternum, qui hábitat in Ierúsalem. B

2 Montes in circúitu eius, & Dóminus in circúitu pópuli sui: ex hoc nunc, & vsque in sæculum.

3 Quia non relînquet Dóminus virgam peccatórum super sórtem iustórum: vt non extêndant iusti ad iniquitátem manus suas.

4 Bene fac Dómine: bonis & rectis corde. C

5 Declinántes autem in obligatiónes addûcet Dominus cum operántibus iniquitátem: pax super Israel.

---

1 *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion* (erunt) nempè firmi, immobiles, stabiles, securi, sicut mons Sion non potest suo loco demoueri. *Non commouebitur in æternum*, id est, numquam peribit, qui est membrum & ciuis Ecclesiæ. Mutat numerum, vt doceat & viritim, & cunctim probos esse tutos. Subiicitur ratio sequenti versu, D quoniam montes circum se habet Hierusalem inexpugnabiles. Propter negationem *Non*, R. Selomo hanc locutionem aliter solet accipere: Non semper commouebitur, qui habitat in Hierusalem Ecclesiæ matrice, quasi diceret: Aliquando quidem iactabitur rebus aduersis, at id non erit perpetuum. Nempè *Non in æternum*, aliquando vniuersè negat, & sonat numquam: aliquãdo ex parte, includendo scilicet affirmationem pro, *Nõ semper*, sed ad tempus, vt fit apud Dialecticos in subcõtrariis,

A trariis, vt apud Sapientem [a], *in aternum non peccabit* & apud Ioannem [b], *non morietur in aternum*: id est, morietur dumtaxat ad tempus, nam tãdem resurget ad beatam vitam. *Qui habitat.* Rectè, vsu linguæ, subintellexerunt Relatiuum אשר *asher qui*, & protenderunt sententiam ad principium sequentis versus. Nam *Hierusalem* est prima vox versus proximi. Quamquam nihil necesse fuit Masoretas sic separare, vel etiam referre ad sequens affixum לה *lah* ad sic interpretandum. *Non commouebitur, in aternum habitabit.* Deinde sequenti

B versu, *Hierusalem montes in circuitu eius.*

2 *Montes in circuitu eius*, Hierusalé. Est enim fœminini generis. Circum Hierusalem sunt montes per quos, etsi aliqui intelligunt Angelos [c], tamen ad literam per circuitum munita fuit multis, & tutissimis montibus. *Et Dominus.* Sic Dominus. Vau (*Et*) hoc loco è Kimhi est Hahasbaá, id est, adæquationis & comparationis, vt sæpè in Prouerbiis, & semel in oratione Dominica. Vt montes sunt in circuitu Hierusalem ad eius defensionem, sic Dominus in circuitu populi sui in perpetuum.

C Possint indicari duplicia Ecclesiæ bona, præsidia, benedictiones externæ & internæ, tẽporariæ & spirituales, visibiles. & inuisibiles. Nã Deus eã instruxit rebus omnibus necessariis, vt externis montibus & præsidiis ad eã tuendam contra externos hostes, & interiore sua præsentia contra eosdem visibiles simul ac inuisibiles, citra quam istæ externæ minimi, aut etiã nullius essent momenti [e]. Itaque non in istis mõtibus quiescit, sed mox subiungit. *Et Dominus in circuitu populi sui.* q.d cùm mõtes sunt in circuitu eius, tũ maximè Dominus. R. Akiba [f]. Scribitur, *Ierusalem montes in circuitu eius. Montes*

D *illi, qui cingebant Ierusalem, sunt Patres, ceu lles qui circum eã sunt Matres* (Sara, Rachel) Hebręi enim se Patriarchas rũ meritis & intercessionibus putãt iuuari apud Deum.

3 *Quia non relinquet*, non diuturnam feret, neque sinet quiescere. *Virgam*, tyrannidem, sceptrum & potestatem super sortem. i. hæreditatem iustorũ, super eã loca, quæ iustis velut diuina sorte siue diuinitus obuenerunt. q.d. Non permittet Deus impios diu dominari in bonos. Nullus tyrannus diu iustis imperabit, ne hi fiant impij, exẽplo & prosperitatẽ istorũ incitati vel impatiẽtia

vicli.

[a] Eccl. 7. v. 40.
[b] Ioã. 11. v. 26
[c] Psa. 33. v. 8.
[d] Mat. 6. v. 10
[e] Psa. 126. v. 1.
[f] In libro אריות othijoth ad literã Samech.

victi [2]. Hebraïcè כי לא ינוח טבת הרשע על גורל הצדיקים *chi lo iannah tebet hareschah hal goral hatsidchim*, id est, *quia non residebit baculus, nō quiesset virga impietatis super sorte iustorum.* Sed prouidentiæ auctorem expressérũt, ne quisquam id tribueret casui, vel fato & necessitati, vel virtuti. Aliqui Rabbinorũ *Virgam*, plagas & flagella interpretantur, non sceptrũ. Nã virga & potestatis insigne, & verberationis instrumẽtũ. *Manus suas*, ne desperatione, vel illecebra impunitatis peccãdi malè agãt [b]. Ne mittant manus ad scelera perpetranda. A

4 *Benefac Domine, bonis & rectis corde. Et* expositiuè sumitur, Quia perfecta bonitas in recti cordis affectu consistit. Hilarius. B

5 *Declinantes autem in obligationes.* colligationes, conspirationes, nodos, contorsiones, versutias. σπαγίδια enim sunt πτοφαὶ, πλοκὴ ex Hesychio, strophæ, tergiuersationes, laquei, & apud Nazianzenum nodi. Hebr. עקלקלות *hakalkalot.* Obligationes (quo modo aliqui hìc legendum cõtendunt) tortuositates, prauitates. Periphrasis hypocritarum, qui foris benefici sunt, intus & corde malefici. q.d. Hypocritas & versutos homines ducet Dominus in damnationem & exitium. *cum operantibus iniquitatem*, id est, cum iis qui apertè malefici sunt. Vafros & peruersos æquè puniet, ac apertè iniquos. Hypocritas perinde puniet, ac si essent apertè improbi [c]. *Partem eius ponet cum hypocritis, vbi erit fletus & stridor dentium.* Rabbini, Israëlitas, qui declinant ad suas prauitates, perdet cum Gentibus, quarum opera sunt iniqua. Nostri, fideles peruersos damnabit cum dæmonibus, quorum actiones sunt iniquissimæ. *Pax super Israel*, sit precatur. vt consumptis impiis pax sit, & fœlicitas piis superstitibus. Nam non nisi sublatis illis, pax probis conceditur. C D

[2] *Psal. 72. v. 18. 19.*

[b] *1. Cor. 10. v. 6. 7.*

[c] *Matth. 24. vers. 51.*

ARGVMENTVM.

Ecclesia orat, vt liberetur è captiuitate, videlicet per Christum. Congruit martyribus.

1 Canticum graduum. CXXV. Heb. 126.

IN conuertẽndo Dominus captiuitãtem Sion: facti sumus sicut consolãti.

2 Tunc

A 2 Tunc replêtum est gaúdio os nostrum: & lingua nostra exultatiône.

3 Tunc dicent inter Gentes: Magnificâuit Dóminus fácere cum eis.

4 Magnificâuit Dóminus fácere nobîscum: facti sumus lætântes.

5 Conuêrte Dómine captiuitâtem nostram: sicut torrens in Austro.

B 6 Qui séminant in lácrymis: in exultatiône metent.

7 Eúntes, ibant & flebant: mittêntes sémina sua.

8 Veniêntes autem vénient cum exultatiône: portântes manípulos suos.

---

1 *In conuertendo.* Hebraísmus simul, & Græcísmus. C Quando conuertit, quando reuocauit, & reduxit Dominus in patriam suam nos captiuos, valdè sumus consolati. *Consolati.* Hebraïcè חלמים *holemim*, somniantes, propriè, id est, adeò consolati, lætatióque sumus nostra restitutione, vt videremur veriùs somniare reditum, quàm reipsa & oculis vsurpare. Insperatum enim tantum bonum vix credere poteramus. Cuiusmodi tropo apud Liuium [a], de Græcis audientibus vocem præconis iubentis, vt beneficio populi Romani retinerent libertatem, & suis legibus viuerent: *Maius gaudium*, inquit, *fuit, quam quod vniuersum homines caperent.* a *lib. 33.*

D *Vix satis credere se quisque audisse, aly alios intueri mirabundi, velut somny vanam speciem.* Sic in Actis b: *Petrus exiens sequebatur Angelum, & nesciebat verum esse, quod fiebat, existimabat autem se visum videre.* Chald. *Sicut valentes, sicut infirmi qui conualuerunt.* b *Act. 12. v. 9.*

2 *Tunc repletum est gaudio*, verbis lætitiæ, risu propriè. *Exultatione*, cantu.

3 *Tunc dicent*, dicebant. Nam particula אז *az tunc*, vertit futurum in Præteritum, vt alibi c: *Tunc canet Moses*, id est, tunc cecinit. *Magnificauit facere*, magna & ingentia fecit ipsis, magnam & insperatam salutem c *Exo. 15. v. 1.*

contulit. Magnificis beneficiis eos affecit, magnificè,& gloriosè liberauit eos. A

4 *Magnificauit Dominus facere nobiscum*, per subiectionem respondent gentibus,& earum verba excipientes, causam admirationis cum amplificatione concedunt. Sanè magna nobis fecit, nos ingenti salute affecit, nobis insignem liberationem attulit, vnde lætitia & voluptate sumus plenè perfusi.

5 *Conuerte Domine captiuitatem*, reduc. Alij, tranquilla. Nam שוב *schub* vtrumque declarat. *Sicut torrens in Austro.* Sicut torrens conuertitur, reducitur in terra sicca, & siticulosa. Celerrimè, vel optatissimè. Ad vtrumque B enim referri potest similitudo. Nam torrés in locis australibus, celerrimè & rapidissimè, déque improuiso fluit, æstu siccante niues montium, cùm nihil tale expectatur. Item lætè, ex voto,& optato ob summos calores. Fac lætam & optatam nostram captiuitatem, sicut torrens in austro lætus, & optatus adest. Tranquilla, refocilla captiuitatem nostram, sicut torrens in terra Arabiæ australi, sicca, squallida, & deserta refocillauit in exitu de captiuitate Aegyptiaca. Eo enim videtur alludi, quando è petra eduxit torrentem, & fluenta aC quarum. Græcè χειμάῤῥους torrentes in Accusatiuo, facilius. Sicut inundationes aquarum in siccitate, siue ficco loco. O Domine, sicut torrentem in Austro reduc nostros captiuos. Sicut torrens in terra Australi & arida, est suauissimus, gratissimus, opportunissimus: vt viator sitiens refocilletur, & vt sitientes agri austrinæ plagæ subiecti humescant: ita hæc reductio nobis erit suauissima ac iucundissima. Hinc Chaldæus: *Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut conuertitur terra, quando abundant aquarum fluenta tempore siccitatis.* נגב *negeb*, non ventum Meridionalem significat, sed meridiem, siue meridionalem regionem, nempè terram siccam, desertam & squallentem. Ventum autem appellant תימן D *Theman?* quod qui non sequuntur, vt ferè Græci, sic explanant: *Reduc nos Domine copiosè & potenter, vt imitemur torrentes flante Austro, qui pluuia gignendu, & nimbis liquefaciendis torrentes auget plurimum, & magno impetu impellit.* Ad vnum omnes nos magna vi restitue. Alij, *Reduc nos, vt olim ex Aegypto, cùm quidem in meridionali, & siticulosa regione elicuisti Patribus fontes & torrentes.*

Alij,

A Alij, *sicut Iordanis ad Austrum situs conuersus est.* Atqui Iordanis est ad terræ Sanctæ Orientem.

6 *Qui seminant in lachrymis*, tum supp. Tunc quando nos reduces, qui serunt cum lachrymis, cum cantu messuri sunt. Metaph. ab agricolis, qui in labore, & penuria seminare coguntur, *seminare*, operari, *semina* opera, *metere* mercedem consequi operum, & fructum. *Manipuli* præmiorum insignium bravia. *In lachrymis*, propter tempus miserum, & sationi incommodum: vel propter sterilitatem soli. *In exultatione*, ob magnam vim frú-

B gum ex agris præter spem perceptarum. Sic appellat lætitiam ab exilio in patriam redeuntium, & libertatem. Augustinus refert ad vitam æternam. Quæ in hac vita plena lachrymarum seminant bona opera, metent fructum æternæ beatitudinis. Arnobius ad Dei gratiam & remissionem peccatorum: *Si lachrymis*, inquit, *pœnitentiæ seminauerimus, fœcunda sine dubio messis nobis indulgentiæ orietur.* *Fructus bonorum vita æterna.*

7 *Euntes ibant & flebant*, ob exiguam spem meliorum propter temporis malignitatem, vel soli infœlicitatem.

C Allegoria de profectione in exilium, & captiuitatem, ab agricultura, vel secundum nostros, de patientia crucis & malorum. *Mittentes semina.* Ad verbum, נשא משך חורע *nosche meschech azarah*, id est, *portantes protractionem, vel pretiositatem seminis.* Vt sit Antithesis ad sequentem versum.

8 *Venientes autem venient cum exultatione.* Cum cantu. Allegoria de reditu ab exilio. Quin & præter sacros cantores filios Asaph centum viginti octo, habebant inter seruos, & ancillas cantores & cantatrices, ducentos, qui in itinere voce & musicis instrumentis redeuntes oblectarent, & memoriam superiorum calamita-

D tum depellerent [a]. Nostri de exitu ab hac vita.

Exeuntes è corpore ad Dominum veniemus
cum exultatione, portantes cum Sanctis
manipulos nostros. *Suos* fru-
gum suarum.

a Esdræ 2. v. 65.

A

ARGVMENTVM.

Nec familiam, nec vrbem custodiri, nec liberos haberi citra Deum fauorem & donum.

1 Canticum graduum Salomonis.
CXXVI. Heb. 127.

NIsi Dóminus ædificáuerit domum: in vanum laborauêrunt, qui ædificant eam.

B

2 Nisi Dóminus custodíerit ciuitatem: frustra vígilat, qui custôdit eam.

3 Vanum est vobis ante lucem súrgere: súrgite postquam sedéritis, qui manducâtis panem dolôris.

4 Cùm déderit dilêctis suis somnum: ecce hærêditas Dómini, filij, merces, fructus ventris.

C

5 Sicut sagíttæ in manu potêntis: ita filij excussôrum.

6 Beâtus vir, qui implêuit desidérium suum ex ipsis: non confundêtur, cùm loquêtur inimîcis suis in porta.

---

1 *Canticum graduum Salomonis.* Ad Salomonem filium meum ædificaturum domum Dei. Nam vt hic Psalmus sit Salomonis, non est probabile, etsi Origenes Cantica

D

a *lib. 3. εἰς ἀγαθ. c. 1.* Graduum ad illum referri scribat [a], ex hac dumtaxat Psalmi inscriptione. *Ædificauerit*, stabilierit, cõstituerit, firmauerit, prosperauerit, firmam, stabilem, potentem, & securam à periculis, & noxiis effecerit. Metaphoricè ab ædificiis, in quibus firma iaciuntur fundamenta, ne facilè corruant, vel quæ ornantur pro opibus. *Domum*,

b *1. Para. 17. v. 10.* familiam [b], remfamiliarem, & vniuersa ad rem priuatam, & domesticam pertinentia, vt liberos, honores, diuitias.

A uitias. Quo Hebraismo legimus in Exodo [a]: *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos*, id est, reddidit fœlices, & opulentas, & alibi [b]: *Tempus est, vt faciam mihi domum*, & iterum [c]: *Dominus fecit mihi domum*. Gall. *Il m'a faict vne bonne maison*, vt domus non modò significet habitationis locum, verumetiam familiam & dignitatem. Latine, facere, locupletare, augere, curare, ampliare rem domesticam. Hunc versum referunt ad statum Ecclesiæ & œconomicum, sequentem ad politicum. Arnobius ad Ecclesiam & hæreses. Iudæi, Hæretici ædificant, vigilant, sed frustra. Quia Dominus neq; ædificat, neque vigilat cum eis. Vos autē Catholici securi ædificate, quia Dominus vobiscum ædificat, &c.

a Exo.1.v.21.
b Ge.30.v.30.
c 3.Reg.2.v.24.

B 2 *Nisi Dominus custodierit ciuitatem*, rempublicam, salutem populi, cum tota politia. Vt Hebræis domus vniuersam rem familiarem, & priuatam significat, ita ciuitas vniuersam rem, rationémque publicam. Per domum templum, per ciuitatem Hierusulem, Kimhi nimis angustè intelligit. *Vigilat*, agit excubias.

C 3 *Vanum est vobis ante lucem*. Pendet è superioribus: Nisi videlicet Dominus affuerit. Ex quo, Ironia militaris; siue Sarcasmos sequitur: *Surgite posquā sederitis*, requieueritis, dormiueritis apud vos, *qui manducatis panem* multo labore, dolore, & magna sollicitudine quęsitum, vt experiamini, an vobis tanta diligentia, & anxietas sit profutura, Deo minus fauente, & propitio. *Doloris*, dolore & sollicitudine partum, ærumnis & laboribus plenum. Alludit ad vitam castrensem, quæ laboriosa est, & plena molestiarū, in obsidionibus maximè, tum in surgendo, & sedendo, siue modicè quiescendo posita, nempè in alternis excubiis, & quiete. Vox *doloris*, etiam actiue exponi possit. Panem oppressione alterius quæsitum. Vt cum Sapiens ait [d]: *Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt*, id est, impiè & iniquè comparatum. Aliqui עצבים *hatsabim*, vt Theodotio, & auctor quintæ editionis, Idola exponunt, vt suprà [e], quæ sic inuidiosè appellantur, quòd laborem, & dolorem suis cultoribus creent. Sexta editio ὠδάνης, *erroris*. Quare D. Hieronymus ad Marcellam: *Quidam*, inquit, *non finitra panem dolorum, aut Hæreticorum intelligunt Sacramenta, aut vitæ huius miserabilis dolorem, in qua in sudore vultus comedimus panem nostrum.*

D d Pro.4.v.17.
e Ps.115.v.4.

& inter spinas, & tribulos breuis vita nascuntur alimenta. A
Hoc Schemate ista Hebraica elegantissimè expresserunt. שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אבלי לחם העצבים *sthau lachem mashkimi chum meahare shebet, ochele lehem habatsabim. Vanum* (est) *Vobis diluculo prauenientibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panem dolorum*, vel in vocatiuo potius, *Vanum* (est) *vobis ô diluculo prauenientes surgere, o tardantes sedere* (id est, quiescere) *ô manducantes panem dolorum* q.d. frustra id tam sedulò, & studiosè facitis, ac vanum est vobis ante lucem surgere ad rem faciendam, ad vos tuendos, &c. in eo tardissimè pernoctare, & labores ad B
multam noctem protrahere, sicque panem multo dolore comedere, & labore. Hæc enim omnia nihil vobis proderunt, nisi adsit Domini gratia & benedictio. Quãtumcumque laboris & industriæ impenderitis, quantumuis rebus his comparandis studueritis sine Deo, frustra nitimini. Inaniter laboratis priuatim & publicè, siue in rebus priuatis, & publicis, nisi vos Dominus iuuet, Chald *in vanum laboratis vos, qui prauenitis mane ad perpetrandum rapinam, ac tardatis, & continuatis præparationes, manducantes cibos miserorum, qui laborauerunt in illis.* Ironica nostri cõtextus locutio his omnibus æquipollet. Qui autem sine Ironia intelligunt, vt ferè omnes. *Surgere*, accipiunt Metaphoricè de animo, iuxta C
a *Eph.5.v.4.* illud Pauli [a], *Exurge qui dormis & illuminabit te Christus.* Postquam sederitis, & permanseritis in malis, vel in veterno, & stupore peccati, eia ab eo surgite, & euigilate. Sed hoc neque Hebræo, neque cohærenti cõgruit. *Sederitis*, sedere hîc in fonte, quiescere, dormire, non assidere mensæ. Etsi Hebræi in mensa sederent more nostro, nec ritu veterum recubarent, siue recumberent,
b *1.Reg.20 v.5.18.25.34. 3.Reg.13.v.20* præter quàm in Paschali epulo vt constat ex libris [b], D
& multo prius ex Geneli [c].
c *Gen.27.v. 19. Iud. 19. ver.6.*

4 *Cùm dederit dilectis suis somnum*, Anthitesis superiorum. Contrà dilectis suis Dominus dat opes, & liberos, velut per somnium & quietem, id est, sine multa molestia, ærumna, & anxietate. Nempè, vt quærant regnum Dei primùm, deinde sperent sibi summa cum facilita-
d *Len.26 v. 1.2. Deut.28. ver 3. 4.* te, cætera à Domino adiicienda [d]. Hebraicè בן יתן *chen itthen. Sic dabit.* i. proinde dabit dilectis suis somnũ & quietem. Cùm impios frustretur suis studiis & conatibus,

A tibus,ideò se conuertet ad pios,& dilectos suos fœlicitandos, atque prosperandos בן *chen*. pro על בן *hal chen, Ita* pro *Itaque,ergo*. Chaldæo pro *rectè, conuenienter*. Conuenienter autem dabit Dominus dilecto suo somnum. *Esse hæreditas Domini*,bona diuinitùs concessa (&) *filij* (&) *merces* siue lucrum(denique) *fructus ventris*.i.fœcunditas & multiplicatio pecorum [a]. Consequentur vel dormientes à Domino copiosam hæreditatẽ,filios, mercedem, & pecudum copiam. Omnia eorum multiplicabuntur,& succedẽt. Asyntheton in singulis membris,quo alludit ad legis promissiones tẽporarias. Vulgus Rabbinorum per Appositionem exponit de liberis dumtaxat.Dormientibus, parúmque sollicitis, & laborantibus dilectis Domini,nempè filij : merces,siue donum (Domini) nempè fructus ventris,secundũ prouerbium, *Dormientis rete trahit*, vt somnũ appellet requiem, & laborem facilẽ, quo pij in sua vocatione tranquillè, & citra nimiam anxietatem operãtur,in Domino conquiescentes, nõ otium iners,& desidiam.Filij eis dono Dei contingent,& per Epexegesim, fructus ventris, id

B

C est,liberi,merces illis erunt ac munus eiusdem Dei. Sic *Fructus*, erit Nominat.casus. *Merces & hæreditas*, pro eodem sumentur *filij*, item & *fructus ventris*,& qui in priore parte dicebantur *hæreditas* in posteriore dicentur, *Merces*. Vtut sit,in Græco pro καρπῶ legendum καρπός. In genitiuo esset sensus. *Filij sunt hæreditas Domini, id est, merces fructificationis siue propagationis*.

5 *Sicut sagittæ in manu potentis*, Sicut sagittæ in manu alicuius robusti sunt hostibus terribiles. *Excussorum*, id est,piorum vexatorum,exagitatorum, quasi ventilatorum [b]. ἐκτετιναγμένων, eorum qui sunt concussi & exagitati,id est, crucibus quassati, & expurgati variis negotiis,& molestiis iactati, vt Gallicè, *Il a eſté bien secoué*, id est,egregiè fuit vexatus, verberatus,Piorum Epithetum,quos Dominus probat q.d. Filij piorum etiam afflictorum,& in hoc mundo miserorũ sunt fortes & valentes.Deus eos iuuat,ac roborat, nec deserit. Eis propter partes,quantumuis concussos,& quassatos calamitatibus fauet,adest,curat. Possit referri ad senij incommoda. In rebus aduersis & tristibus, vel in senectute (qua parentes,quasi quodã morbo quassantur)filij sunt solatio. Sunt veluti arma paternæ senectutis, sagittæ

D

a *Vt Deut. 28. vers. 3. 4. Leuit. 26 v. 1.*

b *Vt Nehem. 5. vers. 12.*

1 *Ad te leuaui oculos meos :* vt me ex hoc exilio liberes.

a 2. Paral. 30. ver. 6. *Qui habitas in cælis* Periphrasis Dei [a]: Deus, qui tuam potentiam, maiestatem, sapientiam nobis manifestas in cælestibus rebus, &c.

2 *Ecce sicut oculi seruorum*, sunt sup. ad victum & defensionem. Spem in Deum duobus similibus exponit. Sicut oculi seruorum respiciunt ad manus.i.gestus, nutus & significationes herorum suorum, vt eis promptissimè ministrent, & seruiant: vel ad largitionem, dona, victum, vt ab eis aliquid accipiant: vel ad fidem, defensionem, & præsidium dominorum suorum, vt oppressi à potentioribus, opem ab eis consequantur: ab eis enim hæc omnia expectant. Ita in hoc exilio vexati, te vnum intuentur, in te vnum spectamus, vt nostri misereare.

3 *Sicut oculi ancillæ*, Dominæ suæ vt seruos ad heros retulit, ita nunc seruas ad heras, vt doceat hanc demùm familiam benè esse institutam & ordinatam, in qua fœminæ in fœminas, vir in viros immediatum teneant imperium, & proximam gerant curam. Alioqui enim familiæ ordo perturbatus est. *Donec*, etiam donec. De hoc Hebraismo suprà [b]. Non tantùm dum miserebitur nostri, oculos in eum intendemus, sed etiá nunc in his nostris malis, & exiliorum calamitatibus. Perpetuò oculos in eum habebimus intentos, vt nostri misereatur, neque more seruorum inertium, vel infidorum ad oculum ei seruiemus. Vel, maximè donec nobis tribuat, quod expetiuimus, & è captiuitate restituat: donec nobis succurrat omni auxilio destituris.

Familia quæ bene ordinata est.

b *Psal. 109. ver. 2.*

4 *Quia multum repleti*, despectione satiati sumus, contemptu, dedecore, opprobriis.

5 *Quia multùm repleta est, anima nostra.* Subau. despectione, per Zeugma. Quia despectione & ignominia satiata, refertáque est anima nostra in hoc exilio, opprobrium siue derisio (sit, vel iuxta Chrysostomum rependatur) abundantibus.i.opulentis, qui nullas sentiunt cruces, & despectio superbis & fastuosis nostris hostibus. Recidat ille contemptus & probrum in caput inimicorum nostrorum. Vel Enunciatiué sub. *Sumus.* Opprobrium sumus diuitibus, & despectio arrogantibus.

A bus. Rabbini ferè exponunt in Ablatiuo. *Opprobrium, & despectio.* Multum (inquiunt) saturata est anima derisione opulentorum, & contemptu fastuosorum. Hebræa vtrumque casum patiuntur. Quare eorum etiam aliqui subaudiunt. *Fuimus*, vel *sumus*, (quia) derisio opulentis & despectio (superbis fuimus) miserere nostri. *Multum*, multo tempore, vel mirum in modum. *Repleta est.* Ad verbum שבעתה *schabehalah* satiata est sibi, id est, suo magno malo, & infortunio. Nam istud Pronomen interponitur.

B

ARGVMENTVM.

Ecclesia gratias agit, quòd ab extremo periculo sit erepta.

1 Canticum graduum ipsi Dauid. CXXIII. Hebr. 124.

C NIsi quia Dóminus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dóminus erat in nobis.

3 Cùm exúrgerent hómines in nos: fortè viuos deglutîssent nos.

4 Cùm irascerêtur furor eôrum in nos: forsitan aqua absorbuîsset nos.

5 Torréntem pertransîuit ánima nóstra: fórsitan pertransîsset ánima nostra aquam in-

D tolerábilem.

6 Benedíctus Dóminus: qui non dedit nos in captiônem déntibus eôrum.

7 Anima nostra sicut passer erepta est: de láqueo venántium.

8 Láqueus contrîtus est: & nos liberâti sumus.

9 Adiutórium nostrum in nómine Dómini: qui fecit cælum & terram.

2 *Nisi*

2 *Nisi quia Dominus erat in nobis*, nobiscum, inter nos vel pro nobis. Sic enim hîc consolatur populus in exilio ob Dei tutelam præsentem, deinde ob spem liberationis futuræ. Nisi Dominus fuisset nobiscum, nisi nobis affuisset, ac pro nobis stetisset, vt suprà [a]. A

a *Ps.93.v.17.* *Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea*, id est, Nisi Dominus adiuuisset. Sic enim *Quia* cum particula *Nisi*, significationem ad Subiunctiuum trahit. *Nunc* non est particula temporis, sed blanditiæ, vt Hebræum אנא *Na*, quod etiam Obsecrantis est particula. *Nisi quia.* Ab hoc secũdo membro Masoretæ versum alterum inchoarunt. Sic sequẽtes tres à voce, *Forte* & *Forsitan*, pro qua Hebraicè אולי *Aulai Tunc.* Alioqui non immutatur sententia, sed in Latino fit clarior. Deinde ne Hebræi quidem se eorum distinctionibus, & iudicio alligant. B

3 *Forte viuos deglutissent nos* אולי *Aulai.* Tũc, Temporis, non Dubitandi aduerbium. Græcè ἆρα *vtique certe.* (sic enim legendum non ἆρα, *An non.*) Nihil autẽ refert. Nam *forte forsitan*, ac eiusmodi aduerbia quæ suapte natura dubitant, sæpè transeunt in particulas expletiuas, quales plurimæ sunt in omnibus linguis. Deinde interdum sunt interiectiones quædam, Emphasi dumtaxat, vel Euphoniæ inseruientes. Adde quod aliquando pertineant ad asseuerationem cũ modestia. Alioqui non dubitãt, quin dudum absorpta fuisset Ecclesia & membra eius, nisi singulare Dei auxilium interuenisset, propter nimiam multitudinem & potentiam impiorum, mundi sapientum, sæculi principum, hæreticorum, denique dæmonum, qui cuncti à crepundiis aduersus eam conspirarunt. *Viuos*, crudos deglutissent. Metaphora de belluis rabidis & famelicis [b], quæ crudas carnes: & integras deuorant. Sic alibi [c] *deglutiamus eos viuos & integros* & rursus [d]. *Non accipiam à te carnem coctam, sed viuam*, id est, crudam, vt illic doctè Noster vertit. C

Ecclesia per quem stat ne absorpta sit.

b *Ps.57.v.10*
c *Prou.1.v.12*
d *1.Re.2.v.15*

4 *Forsitan aquæ absorbuissent nos.* Etiam hîc fons habet אולי *Aulai Tunc*, asseuerationis non dubitationis particulam, vt & versu sequenti. Quare hoc aduerbium non. simpliciter dubitat. Sed indicat vel hominum libertatẽ vel rerum contingentiam, vt discamus semoto Dei D

auxilio

A auxilio proprio, prouidentiáve singulari, non necessário statim effici, vt miseri à potentioribus absorbeantur. Generalis enim & vniuersa prouidentia supereſt, quæ res in sua natura relinquat, nec earum contingentiam excludat, dum res dispensat pro sua cuiusque sorte, naturales naturaliter, necessarias necessario, liberas liberè, contingẽtes contingenter. Differt autem contingentia à Fortuna quòd nullam habeat causam certã & per se, atque ita nihil sit fortuitũ propriè. Contingẽtia. habeat. *Aquæ*, copia & magnitudo malorũ & persecutionum. Alludit ad submersos in mari Ægyptios.

B 5 *Torrentem pertransiuit anima nostra*, maximum periculum. Hypallagen explicarunt. Nam ad verbum נחלה עבר על נפשנו *nuhela hanar hal naphſchenu. 1. Torrens pertransiuit animam nostram.* Est autem torrens, vt aqua mox, & superiore versu symbolum ingentium malorum, & periculorum. *Intolerabilem*, nimis altam, nulli penetrabilem euasit. Hebraicè חזיזונים *hazedonim* superbam, elatam. Hîc rursum explicarunt hypallagen. Tunc pertransisset animam nostram aqua elata & impotens. מים *Maim*, vt & reliqua dualia cõstruuntur sæpè cum verbis & adiectiuis singularibus.

C *Forsitan.* Tũc Hebraicè iã tertiò אז *az.a.* Quo numero Scriptura gaudet ob mysteriũ sanctissimæ Triadis.

6 *Qui non dedit nos in captionem*, prædam. Crudelitatem hostium impiorum comparat feritati belluarum.

7 *Anima nostra sicut passer.* Insidias impiorũ, aucupum laqueis comparat: pios verò, simplices & imbecillos passeri, vel in genere ex Hebræo צפור *Sippor*, auciulis, quæ tamen neque vi, neque dolo capiuntur. Sic anima nostra erepta per Christũ de laqueis Diaboli, peccati & mortis. *Venantium*, aucupum.

D 8 *Laqueus contritus est*, hostium machinæ, artes, insidiæ. Quæ omnia non modo carnalibus hostibus, verũ etiam spiritualibus conueniunt. Nam quicquid Martyribus in persecutionibus faciunt homines impij, id nobis faciunt inuisibiles inimici. Arnobius.

9 *Adiutorium nostrum in nomine*, sum vel, est. Nobis auxilium est in nomine Domini, cæli terræque opifícis, & ideò certum, atque firmum. Cæli autem & terræ meminit, vt intelligas Dei potentiam supra & infra atque adeò vbique vigere. Nam hæc duo tamquam magni

corporis

A trariis, vt apud Sapientem [a], *in æternum non peccabis* & apud Ioannem [b], *non morietur in æternum*; id est, morietur dumtaxat ad tempus, nam tãdem resurget ad beatam vitam. *Qui habitat.* Rectè, vsu linguæ, subintellexerunt Relatiuum אשר *asher qui*, & protenderunt sententiam ad principium sequentis versus. Nam *Hierusalem* est prima vox versus proximi. Quamquam nihil necesse fuit Masoretas sic separare, vel etiam referre ad sequens affixum לה *lah* ad sic interpretandum. *Non commouebitur, in æternum habitabit.* Deinde sequenti

B versu, *Hierusalem montes in circuitu eius.*

2 *Montes in circuitu eius*, Hierusalé. Est enim fœminini generis. Circum Hierusalem sunt montes per quos, etsi aliqui intelligunt Angelos [c], tamen ad literam per circuitum munita fuit multis, & tutissimis montibus. *Et Dominus.* Sic Dominus. Vau (*Et*) hoc loco è Kimhi est Hahasbaá, id est, adæquationis & comparationis, vt sæpè in Prouerbiis, & semel in oratione Dominica. Vt montes sunt in circuitu Hierusalem ad eius defensionem, sic Dominus in circuitu populi sui in perpetuum.

C Possint indicari duplicia Ecclesiæ bona, præsidia, benedictiones externæ & internæ, tẽporariæ & spirituales, visibiles & inuisibiles. Nã Deus eã instruxit rebus omnibus necessariis, vt externis montibus & præsidiis ad eã tuendam contra externos hostes, & interiore sua præsentia contra eosdem visibiles simul ac inuisibiles, citra quam istæ externæ minimi, aut etiã nullius essent momenti [e]. Itaque non in istis mõtibus quiescit, sed mox e subiungit. *Et Dominus in circuitu populi sui.* q.d cùm mõtes sunt in circuitu eius, tũ maximè Dominus. R. Akiba f. Scribitur, *Ierusalem montes in circuitu eius. Montes*

D *illi, qui cingebant Ierusalem, sunt Patres, & illes qui circum eã sunt Mãtres* (Sara, Rachel) Hebræi enim se Patriarcharũ meritis & intercessionibus putãt iuuari apud Deum.

3 *Quia non relinquet*, non diuturnam feret, neque sinet quiescere. *Virgam*, tyrannidem, sceptrum & potestatem super sortem, i. hæreditatem iustorũ, super eã loca, quæ iustis velut diuina sorte siue diuinitus obtenerunt. q.d. Non permittet Deus impios diu dominari in bonos. Nullus tyrannus diu iustis imperabit, ne hi fiant impij, exẽplo & prosperitatẽ istorũ incitati vel impatiẽtia victi.

[a] Eccl. 7. v. 40.
[b] Ioã. 11. v. 26
[c] Psa. 33. v. 8.
[d] Mat. 6. v. 10
[e] Psa. 126. v. 1.
[f] In libro אותיות othioth ad literã Samech.

victi [a]. Hebraïcè כי לא יניח שבט הרשע על גורל הצדיקים *chi lo iannah tebet hareschah hal goral hatsidichim*, id est, *quia non residebit baculus, nō quiescet virga impietatis super sorte iustorum.* Sed prouidentiæ auctorem expresserūt, ne quisquam id tribueret casui, vel fato & necessitati, vel virtuti. Aliqui Rabbinorū *Virgam*, plagas & flagella interpretantur, non sceptrū. Nā virga & potestatis insigne, & verberationis instrumētū. *Manus suas*, ne desperatione, vel illecebra impunitatis peccādi malè agāt [b]. Ne mittant manus ad scelera perpetranda.

4 *Benefac Domine, bonis & rectis corde. Et* expositiuè sumitur, Quia perfecta bonitas in recti cordis affectu consistit. Hilarius.

5 *Declinantes autem in obligationes*, colligationes, conspirationes, nodos, contorsiones, versutias. σπαρμοὶ enim sunt σκοφαὶ, πλοκάδες ex Hesychio, strophæ, tergiuersationes, laquei, & apud Nazianzenum nodi. Hebr. עקלקלות *hakalkalot*. Obligationes (quo modo aliqui hic legendum cōtendunt) tortuositates, prauitates. Periphrasis hypocritarum, qui foris benefici sunt, intus & corde malefici, q.d. Hypocritas & versutos homines ducet Dominus in damnationem & exitium. *cum operantibus iniquitatem*, id est, cum iis qui apertè malefici sunt. Vafros & peruersos æquè puniet, ac apertè iniquos. Hypocritas perinde puniet, ac si essent apertè improbi [c]. *Partem eum ponet cum hypocritis, vbi erit fletus & stridor dentium.* Rabbini, Israëlitas, qui declinant ad suas prauitates, perdet cum Gentibus, quarum opera sunt iniqua. Nostri, fideles peruersos damnabit cum dæmonibus, quorum actiones sunt iniquissimæ. *Pax super Israel*, sit precatur. vt consumptis impiis pax sit, & fœlicitas piis superstitibus. Nam non nisi sublatis illis, pax probis conceditur.

[a] *Psal. 72. v. 18. 19.*

[b] *1. Cor. 10. v. 6. 7.*

[c] *Matth. 24. vers. 51.*

ARGVMENTVM.

Ecclesia orat, vt liberetur è captiuitate, videlicet per Christum. Congruit martyribus.

1 Canticum graduum. CXXV. Heb. 126.

IN conuertēndo Dóminus captiuitātem Sion: facti sumus sicut consolāti.

2 Tunc

A 2 Tunc replêtum est gaúdio os nostrum: & lingua nostra exultatiône.

3 Tunc dicent inter Gentes: Magnificâuit Dóminus fácere cum eis.

4 Magnificâuit Dóminus fácere nobîscum: facti sumus lætântes.

5 Conuêrte Dómine captiuitâtem nostram: sicut torrens in Austro.

B 6 Qui séminant in láchrymis: in exultatiône metent.

7 Eúntes, ibant & flebant: mittêntes sémina sua.

8 Veniêntes autem vénient cum exultatiône: portântes manípulos suos.

---

1 *In conuertendo.* Hebraísmus símul, & Græcísmus. C Quando conuertit, quando reuocauit, & reduxit Dominus in patriam suam nos captiuos, valdè sumus consolati. *Consolati.* Hebraïcè חלמים *holemim*, somniantes, propriè, id est, adeò consolati, lætatíque sumus nostra restitutione, vt videremur veriùs somniare reditum, quàm reipsa & oculis vsurpare. Insperatum enim tantum bonum vix credere poteramus. Cuiusmodi tropo apud Liuium [a], de Græcis audientibus vocem præconis iubentis, vt beneficio populi Romani retinerent libertatem, & suis legibus viuerent: *Maius gaudium*, inquit, *fuit, quàm quod vniuersum homines caperent.* a *lib.33.*

D *Vix satis credere se quisque audisse, aly alios intueri mirabundi, velut somny vanam speciem.* Sic in Actis b: *Petrum exiens sequebatur Angelum, & nesciebat verum esse, quod fiebat, existimabat se visum videre.* Chald. *Sicut valentes, sicut infirmi qui conualuerunt.* b *Act.12. v.9.*

2 *Tunc repletum est gaudio*, verbis lætitiæ, risu propriè. *Exultatione*, cantu.

3 *Tunc dicent*, dicebant. Nam particula אז *az tunc*, vertit futurum in Præteritum, vt alibi [c]: *Tunc canet Moses*, id est, tunc cecinit. *Magnificauit facere*, magna & ingentia fecit ipsis, magnam & insperatam salutem c *Exo.15. v.1.*

contulit. Magnificis beneficiis eos affecit, magnificè, & gloriosè liberauit eos. A

4 *Magnificauit Dominus facere nobiscum*, per subiectionem respondent gentibus, & earum verba excipientes, causam admirationis cum amplificatione concedunt. Sanè magna nobis fecit, nos ingenti salute affecit, nobis insignem liberationem attulit, vnde lætitia & voluptate sumus plenè perfusi.

5 *Conuerte Domine captiuitatem*, reduc. Alij, tranquilla. Nam שוב *schub* vtrumque declarat. *Sicut torrens in Austro.* Sicut torrens conuertitur, reducitur in terra sicca, & siticulosa. Celerrimè, vel optatissimè. Ad vtrumque B enim referri potest similitudo. Nam torrès in locis australibus, celerrimè & rapidissimè, déque improuiso fluit, æstu siccante niues montium, cùm nihil tale expectatur. Item lætè, ex voto, & optato ob summos calores. Fac lætam & optatam nostram captiuitatem, sicut torrens in austro lætus, & optatus adest. Tranquilla, refocilla captiuitatem nostram, sicut torrens in terra Arabiæ australi, sicca, squallida, & deserta refocillauit in exitu de captiuitate Aegyptiaca. Eo enim videtur alludi, quando è petra eduxit torrentem, & fluenta aC quarum. Græcè χειμαῤῥοῦς torrentes in Accusatiuo, faciliùs. Sicut inundationes aquarum in siccitate, siue ficco loco. O Domine, sicut torrentem in Austro reduc nostros captiuos. Sicut torrens in terra Australi & arida, est suauissimus, gratissimus, opportunissimus: vt viator sitiens refocilletur, & vt sitientes agri australinæ plagæ subiecti humescant: ita hæc reductio nobis erit suauissima ac iucundissima. Hinc Chaldæus: *Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut conuertitur terra, quando abundant aquarum fluenta tempore siccitatis.* נגב *negeb*, non ventum Meridionalem significat, sed meridiem, siue meridionalem regionem, nempè terram siccam, desertam & squallentem. Ventum autem appellant תמן D *Theman*? quod qui non sequuntur, vt ferè Græci, sic explanant: *Reduc nos Domine copiosè & potenter, vt imitemur torrentes flante Austro, qui pluuiis gignendis, & nimbis liquefaciendis torrentes auget plurimum, & magno impetu impellit.* Ad vnum omnes nos magna vi restitue. Alij, *Reduc nos, vt olim ex Aegypto, cùm quidem in meridionali, & siticulosa regione elicuisti Patribus fontes & torrentes.*

Alij,

A Alij, *sient Iordanis ad Austrum situs conuersus est.* Atqui Iordanis est ad terræ Sanctæ Orientem.

6 *Qui seminant in lachrymis*, tum supp. Tunc quando nos reduces, qui serunt cum lachrymis, cum cantu messuri sunt. Metaph. ab agricolis, qui in labore, & penuria seminare coguntur, *seminare*, operari, *semina* opera, *metere* mercedem consequi operum, & fructum. *Manipuli* præmiorum insignium brauia. *In lachrymis*, propter tempus miserum, & sationi incommodum: vel propter sterilitatem soli. *In exultatione*, ob magnam vim frú-

B gum ex agris præter spem perceptarum. Sic appellat lætitiam ab exilio in patriam redeuntium, & libertatem. Augustinus refert ad vitam æternam. Quæ in hac vita plena lachrymarum seminant bona opera, metent fructum æternæ beatitudinis. Arnobius ad Dei gratiam & remissionem peccatorum: *Si lachrymis*, inquit, *pœnitentiæ seminauerimus, fœcunda sine dubio messis nobis indulgentiæ orietur.* *Fructus bonorum vita aterna.*

7 *Euntes ibant & flebant*, ob exiguam spem meliorum propter temporis malignitatem, vel soli infœlicitatem.

C Allegoria de profectione in exilium, & captiuitatem, ab agricultura, vel secundum nostros, de patientia crucis & malorum. *Mittentes semina.* Ad verbum, נשא משך חורע *nosche meschech azarah*, id est, *portantes protractionem, vel pretiositatem seminis.* Vt sit Antithesis ad sequentem versum.

8 *Venientes autem venient cum exultatione.* Cum cantu. Allegoria de reditu ab exilio. Quin & præter sacros cantores filios Asaph centum viginti octo, habebant inter seruos, & ancillas cantores & cantatrices, ducentos, qui in itinere voce & musicis instrumentis redeun-

a *Esræ 2. v. 65.*

D tum depellerent [a]. Nostri de exitu ab hac vita.

Exeuntes è corpore ad Dominum veniemus cum exultatione, portantes cum Sanctis manipulos nostros. *Suos* frugum suarum.

A

ARGVMENTVM.

Nec familiam, nec vrbem custodiri, nec liberos haberi citra Deum fauorem & donum.

1 Canticum graduum Salomonis.
CXXVI. Heb. 127.

NIsi Dóminus ædificáuerit domum: in vanum laborauêrunt, qui ædificant eam.

B

2 Nisi Dóminus custodierit ciuitatem: frustra vígilat, qui custôdit eam.

3 Vanum est vobis ante lucem súrgere: súrgite postquam sedéritis, qui manducâtis panem dolôris.

4 Cùm déderit dilêctis suis somnum: ecce hærêditas Dómini, filij, merces, fructus ventris.

C

5 Sicut sagíttæ in manu potêntis: ita filij excussôrum.

6 Beâtus vir, qui implêuit desidérium suum ex ipsis: non confundêtur, cùm loquêtur inimîcis suis in porta.

---

1 *Canticum graduum Salomonis.* Ad Salomonem filium meum ædificaturum domum Dei. Nam vt hic Psalmus sit Salomonis, non est probabile, etsi Origenes Cantica

D

a *lib. 1. περὶ ἀρχῶν, c. 1.* Graduum ad illum referri scribat [a], ex hac dumtaxat Psalmi inscriptione. *Aedificauerit*, stabilierit, cõstituerit, firmauerit, prosperauerit, firmam, stabilem, potentem, & securam à periculis, & noxiis effecerit. Metaphoricè ab ædificiis, in quibus firma iaciuntur fundamenta, ne facilè corruant, vel quæ ornantur pro opibus. *Domum*,

b *1. Para. 17. v. 10.* familiam [b], remfamiliarem, & vniuersa ad rem priuatam, & domesticam pertinentia, vt liberos, honores, diuitias.

A uitias. Quo Hebraismo legimus in Exodo [a]: *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos,* id est, reddidit fœlices, & opulentas, & alibi b: *Tempus est, vt faciam mihi domum*, & iterum c: *Dominus fecit mihi domum.* Gall. *Il m'a faict vne bonne maison*, vt domus non modò significet habitationis locum, verumetiam familiam & dignitatem. Latinè, facere, locupletare, augere, curare, ampliare rem domesticam. Hunc versum referunt ad statum Ecclesiæ & œconomicum, sequentem ad politicum. Arnobius ad Ecclesiam & hæreses. Iudæi, Hæretici ædificant, vigilant, sed frustra. Quia Dominus neq; ædificat, neque vigilat cum eis. Vos autē Catholici securi ædificate, quia Dominus vobiscum ædificat, &c.

a *Exo.1.v.21*

b *Ge.30.v.30.*

c *3.Reg.2.v.24.*

B 2 *Nisi Dominus custodierit ciuitatem.* rempublicam, salutem populi, cum tota politia. Vt Hebræis domus vniuersam rem familiarem, & priuatam significat, ita ciuitas vniuersam rem, rationémque publicam. Per domum templum, per ciuitatem Hierusulem, Kimhi nimis anguste intelligit. *Vigilat*, agit excubias.

C 3 *Vanum est vobis ante lucem.* Pendet è superioribus: Nisi videlicet Dominus affuerit. Ex quo, Ironia militaris; siue Sarcasmos sequitur: *Surgite posquā federitis*, requieueritis, dormiueritis apud vos, *qui manducatis panem* multo labore, dolore, & magna sollicitudine quæsitum, vt experiamini, an vobis tanta diligentia, & anxietas sit profutura, Deo minus fauente, & propitio. *Doloris*, dolore & sollicitudine partum, ærumnis & laboribus plenum. Alludit ad vitam castrensem, quæ laboriosa est, & plena molestiarū, in obsidionibus maximè, tum in surgendo, & sedendo, siue modicè quiescendo posita, nempè in alternis excubiis, & quiete. Vox *doloris*, etiam actiue exponi possit. Panem oppressione alterius quæsitum. Vt cum Sapiens ait d: *Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt*, id est, impiè & iniquè comparatum. Aliqui עצבים *hatsabim*, vt Theodotio, & auctor quintæ editionis, Idola exponunt, vt suprà e, quæ sic inuidiosè appellantur, quòd laborem, & dolorem suis cultoribus creent. Sexta editio πλάνης, *erroris*. Quare D. Hieronymus ad Marcellam: *Quidam*, inquit, *non frustrà panem dolorum, aut Haereticorum intelligunt Sacramenta, aut vitæ huius miserabilis dolorem, in qua in sudore vultus comedimus panem nostrum.*

D d *Pro.4.v.17.*

e *Psa.113.v.4.*

& inter spinas, & tribulos breui vita nascuntur alimenta. A
Hoc Schemate ista Hebraica elegantissimè expressè-
runt. שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת
אבלי לחם העצבים *sohau lachem maschime chum*
meahare schebet, ochele lehem habatsabim. Vanum (est) *Vo-*
bis diluculo prauenientibus surgere, retardantibus sedere,
comedentibus panem dolorum, vel in vocatiuo potius,
Vanum (est) *vobis ô diluculo prauenientes surgere, o tardan-*
tes sedere (id est, quiescere) *o manducantes panem dolorum*
q.d. frustra id tam sedulò, & studiosè facitis, ac vanum
est vobis ante lucem surgere ad rem faciendam, ad vos
tuendos, &c. in eo tardissimè pernoctare, & labores ad B
multam noctem protrahere, sicque panem multo dolo-
re comedere, & labore. Hæc enim omnia nihil vobis
proderunt, nisi adsit Domini gratia & benedictio. Quã-
tumcumque laboris & industriæ impenderitis, quan-
tumuis rebus his comparandis studueritis sine Deo,
frustra nitimini. Inaniter laboratis priuatim & publicè,
siue in rebus priuatis, & publicis, nisi vos Dominus iu-
uet, Chald. *in vanum laboratis vos, qui prauenistis mane ad*
perpetrandam rapinam, as tardatis, & continuatis præpara-
tiones, manducantes cibos miserorum, qui laborauerunt in
illis. Ironica nostri cõtextus locutio his omnibus æqui- C
pollet. Qui autem sine Ironia intelligunt, vt ferè om-
nes. *Surgere*, accipiunt Metaphoricè de animo, iuxta
a *Eph.5.v.4.* illud Pauli [a], *Exurge qui dormis & illuminabit te Christus.*
Postquam sederitis, & permanseritis in malis, vel in
veterno, & stupore peccati, eia ab eo surgite, & euigi-
late. Sed hoc neque Hebræo, neque cohærenti cõgruit.
Sederitis, sedere hîc in fonte, quiescere, dormire, non
assidere mensæ. Etsi Hebræi in mensa sederent more
b *1.Reg. 20* nostro, nec ritu veterum recubarent, siue recumberent,
v.5.18.25.34. præter quàm in Paschali epulo vt constat ex libris [b], D
3.Reg.13.v.20 & multo prius ex Genesi [c].
c *Gen.27.v.* 4 *Cùm dederit dilectis suis somnum*, Anthitesis superio-
19. Iud. 19. rum. Contrà dilectis suis Dominus dat opes, & liberos,
ver.6. velut per somnium & quietem, id est, sine multa mo-
lestia, ærumna, & anxietate. Nempè, vt quærant regnum
Dei primùm, deinde sperent sibi summa cum facilita-
d *Leu.26 v.* te, cætera à Domino adiicienda [d]. Hebraicè בן יתן
1.2. Deut.28. *chen itthen. Sic dabit*. i. proinde dabit dilectis suis somnũ
ver 3. 4. & quietem. Cùm impios frustretur suis studiis & cona-

tibus,

A tibus;ideò se conuertet ad pios,& dilectos suos fœlicitandos, atque prosperandos בן *chen*. pro על בן *hal chen, Ita* pro *Itaque,ergo*. Chaldæo pro *rectè, conuenienter*. Conuenienter autem dabit Dominus dilecto suo somnum. *Esse hæreditas Domini*,bona diuinitùs concessa (&) *filij* (&) *merces* siue lucrum(denique) *fructus ventris*.i.fœcunditas & multiplicatio pecorum [a]. Consequentur vel dormientes à Domino copiosam hæreditatẽ,filios, mercedem, & pecudum copiam. Omnia eorum multiplicabuntur,& succedẽt. Asyntheton in singulis membris,quo alludit ad legis promissiones tẽporarias. Vulgus Rabbinorum per Appositionem exponit de liberis dumtaxat.Dormientibus, parúmque sollicitis, & laborantibus dilectis Domini,nempè filij : merces,siue donum (Domini) nempè fructus ventris,secundũ prouerbium, *Dormientis rete trahit*, vt somnũ appellet requiem, & laborem facilẽ, quo pij in sua vocatione tranquillè, & citra nimiam anxietatem operãtur,in Domino conquiescentes, nõ otium iners,& desidiam.Filij eis dono Dei contingent,& per Epexegesim, fructus ventris, id

B

C est,liberi,merces illis erunt ac munus eiusdem Dei. Sic *Fructus*, erit Nominat.casus. *Merces* & *hæreditas*, pro eodem sumentur *filij*, item & *fructus ventris*.& qui in priore parte dicebantur *hæreditas* in posteriore dicentur, *Merces*. Vtut sit,in Græco pro καρπῶ legendum καρπός. In genitiuo esset sensus. *Filij sunt hæreditas Domini, id est, merces fructificationis siue propagationis*.

5 *Sicut sagittæ in manu potentis*, Sicut sagittæ in manu alicuius robusti sunt hostibus terribiles. *Excussorum*. id est,piorum vexatorum,exagitatorum, quasi ventilatorum [b]. ἐκτετιναγμένων, eorum qui sunt concussi & exagitati,id est, crucibus quassati, & expurgati variis negotiis,& molestiis iactati, vt Gallicè, *Il a esté bien secoué*, id est,egregiè fuit vexatus, verberatus,Piorum Epithetum,quos Dominus probat q.d. Filij piorum etiam afflictorum,& in hoc mundo miserorũ sunt fortes & valentes.Deus eos iuuat,ac roborat, nec deserit. Eis propter partes,quantumuis concussos,& quassatos calamitatibus fauet,adest,curat. Possit referri ad senij incommoda. In rebus aduersis & tristibus, vel in senectute (qua parentes,quasi quodã morbo quassantur)filij sunt solatio. Sunt veluti arma paternæ senectutis, sagittæ

D

a *Vt Deut. 28. vers. 3. 4. Leuit. 26 v. 1.*

b *Vt Nehem. 5. vers. 12.*

duræ, & altè penetrantes. Repellunt & retorquent aduersariorum oppugnationes, vt sagittæ firmiter, potentérque inflictæ deficiunt, & disturbant hostes irruentes. Si modo tales fuerint filij, quales designantur sequenti versu. Patres enim multam consolationem haurient, à filiis probè institutis, & respondentibus votis suis. q.d. Quales sunt sagittæ acutæ potentis, (ipsi potenti) tales sunt filij excussorum, & afflictorum (ipsis patribus excussis & vexatis) exagitatorũ crucibus. Allusio ad Martyres. נעורים *Neburim*, sic rectiùs exponitur, quàm *iuuentutum* vel *puerilium*. Nam frigidus est sensus, & verè Rabbinicus. Quales sunt in manu viri fortis sagittæ, tales sunt iuuentutis nati. i. liberi iuuenum siue in iuuentute suscepti, cùm illi sæpius maximas parentibus molestias creent: vt Ismael, Cain, Ruben, &c. Iuxta illud vetus, *Heroum filij noxæ*: & verbum Euripidis de liberorum orbitate ἐυτυχὴς ἀτυχία. Deinde vox nõ iuuentutem, sed pueritiam designat, quæ ætas nondum est ad procreationem matura. Hieronymus [a] conatur vtramque versionem conciliare. *Excussos enim*, inquit, *consuetudo sermonis vegetos, robustos, atque expeditos vocat, & septuaginta in Ezrâ pro iuuenibus transtulerunt.*

a *Ad Marcell.*

Proborũ parentum de filijs desiderium.

6 *Beatus vir qui implenit desiderium suum.* Beatus, qui bonos habet filios, & iuxta sua vota, his domũ impleuerit, id est, benè curatis & institutis. Desiderium enim, siue optatum piorum parentum est, vt filij sint probi, atque pij. Beatus autem qui nõ excidit suo illo desiderio, nec frustratur spe è filiis cõcepta, sed finem assequitur optatum de filiorum educatione, quippe quæ sit fallax, atque incerta b. Sic enim ipsi sunt solatio, ornamẽto, ac præsidio aduersus senectutis, & vitæ incommoda. Hebraicè אשפתו *aschpatho*. i. *Pharetram suam*. i. domum suam. Nam pergit in Metaph. sagittarum. Beati sunt, qui domum suam sic liberis repleuerunt, vt potens sagittarius pharetram suam sagittis. Ipsis enim erunt præsidio, ac defensioni, ac eorum hostes, & iniurias propulsabunt. *Cum loquetur*, cùm litigabit in foris, cum ei loquendum erit aduersus inimicos suos; filij probi ei opi, & solatio erunt. *In porta*, Palàm & publicè vel in iudicio, in senatu & tribunali, quod in portis vrbium collocabatur. Defendetur à suis liberis in bellis, cõtentionibus, litibus, quæ solent in portis disceptari [c]. Pater

b *Prouer. 30. ver. 19.*

c *Prou. 22. v. 22. Ruth. 4. ver. 1. 2.*

agitatus

A agitatus vanno, ventis & negotiorum tempestatibus, sentiet tum liberos sibi valdè vtiles. Posterior hæc pars tum Hebraicè לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער *lo iaboschi chi iedabberu eth oiebim meschahar.* tum Græcè, pluraliter enunciatur. *Non confundentur, cùm loquẽtur inimicis suis in porta.* Sic refertur ad patrẽ simul, ac liberos. Se enim illi mutuò muniunt, ac firmant.

ARGVMENTVM.

Timore Domini, beatitudinem huius etiam
B *vitæ conciliari.*

1 Canticum graduum. CXXVII. Heb. 128.

BEâti omnes, qui timent Dóminum: qui ámbulant in viis eius.

2 Labôres mánuũ tuárũ quia mãducâbis: beâtus es, & benètibi erit.

3 Vxor tua, sicut vitis abûndans: in latéribus domus tuæ.

C 4 Fílij tui, sicut nouêllæ oliuârum: in circúitu mensæ tuæ.

5 Ecce sic benedicêtur homo: qui timet Dóminum.

6 Benedîcat tibi Dóminus ex Sion: & vídeas bona Ierúsalẽ ómnibus diêbus vitæ tuæ.

7 Et vídeas filios filiôrum tuórum: pacem super Israel.

D 1 *Beati omnes qui timent Dominum.* Primus gradus beatitudinis in contemplatione, siue vita contemplante, & spirituali. Quam qui sequuntur, totos se Domino, eiúsque timori, & cultui, & obedientiæ addicentes, beati (inquit) sunt. Timor Domini refertur ad præcepta negantia præcipuè: Viæ autẽ ad affirmantia, itémque verbi Dei partem illã, quæ in cognitione, & mysteriis cõsistit. *Qui ambulant,* qui omninò parent eius præceptis. Non potest intelligi per Asyntheton (&), qui ambulat, propter He Haiedia, הַהֹלֵךְ *haholech.* qui quidem am-

bulat, (Nam Hebraicè totus versus singulari numero enunciatur,) qui quidem se occupat in viis, & legibus Domini, qui se totũ diuinis rebus tradit, nec viis mũdi, negotiísve sæcularibus, vt loquitur Paulus [a] quicquam tribuit, qui viam contemplantem sequitur. Nam sunt alij, qui timent Dominum in vita actuosa. A

a 1. Tim. 2. vers. 4.

Duplex vita agens & contemplans & vtraq; bona.

2 *Labores manuum tuarum quia*, Secũdus gradus. Etiã ille est beatus, qui de manuũ suarum labore viuit, quíque sequitur vocationẽ actuosam & negotiosam. Vtraque vita, agens & contemplans, ad beatitudinem ducit, quando timetur Dominus. Sic R. Isaac [b], huc alludens duos gradus esse docet populi Domini, vnũ timentium Deum, qui scilicet contemplationi vacant, alterũ operariorum, qui vitam in actione positam exercent, atque eos mutuò sui egere, quoniam sine adminiculis scansionis non ascendunt botri. Alij eodem ista pertinere malunt, vt doceat pietatem versari in actione, non in nuda fide, & cognitione. *Labores.* Metonymia, bona labore manuum tuarum parta, fructus laborum tuorum. Alludit ad illud [c], *in sudore vultus tui, vesceris pane tuo.* Quod alioqui, non est præceptum, vt plerique existimant, sed prophetia. His enim verbis prædicebatur hominem non victurum absque multis laboribus, & negotiis. *Benè*, prosperè, fœliciter. Omnia tibi fauste succedent. Tuos labores Dominus benedicet, fortunabit, augebit, ditabit &c. *In præsenti* (inquit Aug.) *de labore, in futuro de fructu tibi benè erit.* Laboribus tuis benedicet in vtroque sæculo. De vita contẽplante hoc non addidit, quia eius fructus propriè in cœlo percipitur. Chaldæus nihil ab Augustino abest. *Beatus* (inquit) *tu in mundo isto, & benè tibi erit in venturo.* Sic fasciculus Myrrhæ [d]. B

b Num. 4.

c Gen. 3. v. 19.

d Gen. 12.

3 *Vxor tua sicut vitis abundans*, פריה *poriah*. i. Fructificans propriè, Fœcunda, fructifera, vel bona, vtilis, suauis. Tibi dabit vxorem bonam vel fructuosam, quę tibi probos liberos procreet: quod Dei est donũ [e]. Primus fructus vitæ actuosæ, in dono probæ, & suauis vxoris. *In lateribus*, in interioribus, & domus tuæ penetralibus profundè & secreto, intra domum tuam, non foris, more impudicarum mulierum, quæ & vagæ & instabiles esse solent [f]. Sic legimus: *Ionas autem descenderat ad latera nauis.* i. ad nauis interiora, vt doctè noster transtulit, profundè intra nauim. C D

e Prouer. 19. ver. 14.

f Prou. 7. v. 7.

4 *Filij*

A 4 *Filij tui sicut novella olivarum.* Secundus, in dono liberorum, bonorum & vtiliũ. Alluditur enim ad illud [a]: *Benedicti filij vteri tui*: & ad illud prophetæ [b], *Electi mei non habebunt liberos in maledictionem.* Quas benedictiones ad Spiritum transferre non fuerit difficile ex Origene [c]. *Sicut novellæ*, sicut germina, sicut plantulæ pullulantes, sempérque florentes: tamquam surculi oliuarum, qui non possunt neque inseri neque conseri, quique perpetuò virent foliis non abiectis. i. filij tui carebunt suspicione spuriatus, erunt genuini, referent patrem vita, moribus, religione, lineamentis, valebunt B vigore & animi, & corporis. Sola olea in proprio, & natiuo loco vigere dicitur: reliquæ autem stirpes etiam alibi plantantur, in alieno videlicet solo, vel trũco per insitionem & consitionem. *In circuitu* circum tuam mẽsam erunt, vt tibi ministrent, & obsequantur, tuósque nutus obseruent, vt à te cibum accipiant, vt tu eos cõmodè alas. Tacitè pollicetur pio opes, & facultatem alendi eos, quos genuerit, pro dignitate.

[a] *Deut. 28. v.* 4.

[b] *Esa. c. 65. vers. 23.*

[c] *Hom. 39. in Lucam.*

5 *Ecce benedicetur homo.* גבר *Gheber* virum à fortitudine significat, Heroem. Sic his duobus donis cœlestibus, bona scilicet vxore & vtili, probis vtilibúsque liberis vir ille beabitur C d.

d *Leu. 26. v. 9 Deut. 28. v. 4.*

6 *Benedicat tibi Dominus ex Sion*, vnde omnis salus extra Sion. i. Ecclesiam nulla est salus & fauor Domini. Alij, E templo, quod erat in mõtis Sion, è quo promissa erat Dei gratia & fauor [e] E Sione illa cœlesti, & æterna Hilarius, quòd hæc illius esset typus, & quasi vmbra. *Et videas bona*, prosperitatem Ierusalem, quando illa fuerit restituta. Hoc enim intelligunt Rabbini de redemptione & restitutione per Christum. Vt hoc Psalmo non tantum consoletur eos, qui in exilio, D labore suo viuunt è promissionibus, verùm etiam precetur, vt restituantur & fruantur patria.

e *3. Reg. 8. v. 30. 31. &c.*

7 *Et videas filios filiorum.* Vt diutissimè viuas, quoúsque cernas pacem tuæ gentis, & populi. *Pacem*, (&) pacem, (&) gratiam super populũ Dei.

Sic etiam Kimhi: etsi aliqui in Nominatiuo vertant, *Pax* (sit) *super Israel.*

ARGV

ARGVMENTVM.

Ecclesia gratias agit, quòd Domini ope tuta semper permaneat, precans, vt sui hostes dent pœnas.

1 Canticum graduum. CXXVIII. Hebr. 129.

SAepe expugnauêrunt me à iuuentûte mea: dicat nunc Israel.

2 Sæpe expugnauêrunt me à iuuentûte mea : étenim non potuêrunt mihi.

Supra dorsum meum fabricauêrunt peccatôres: prolongauêrunt iniquitâtem suam.

4 Dóminus iustus concîdet ceruîces peccatôrum: confundântur, & cõuertântur retrôrsum omnes, qui odêrunt Sion.

5 Fiant, sicut fœnum tectôrum: quod priûsquam euellâtur, exáruit.

6 De quo non implêuit manum suam, qui metet: & sinum suum, qui manípulos cólliget.

7 Et non dixêrunt, qui præterîbant, Benedíctio Dómini super vos: benediximus vobis in nômine Dómini.

Ecclesia quãdo cepit.

1 *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute*, à pueritia oppugnarũt me. Hebraicè צרוני מנעורי *iseredúni minneburai*. Pueritia autẽ Ecclesiæ sumitur ab Ægypto: vel potius, ab initio, & temporibus Abel, à quo initia Ecclesiæ ducuntur, vel etiam Adamo. Qui iuuentutem retinent, intelligunt tempora seruitutis Ægyptiæ, vel, vt Euthymius, Babylonicæ. Rectius in genere. Nam & nouæ Ecclesiæ initia & tamquam incunabula oppugnata sunt à Iudæis & Paganis per annos præsertim 300. vsque ad Cõstantinum, per Mahometanos & alios postea

A ſtea. Et certè רבת *Rabbath* (*multum*) per Noteriacon, vt ſingulæ literæ ſingula vocabula oppugnatorum deſignent, hoc videtur innuere. ר *res*, id eſt, רומיים *Romim* Romanos. ב *Beth*, בביים *Babbiim*, Babylonios, id eſt, Saracenos, quorum Caliphatus contra Eccleſiam erectus fuit in Babylone tum Chaldaica, tum Ægyptia. ת *Tau*, תוגרמיים *Togarmim*, id eſt, Turcas. Ideo enim vſus eſt, Syntactico רבת *Rabbath*, non abſoluto רבח *Rabbá*. Sic Cabbalici [a] notant ad illud *multi* (רביים *Rabbiim*) *inſurgunt aduerſum me.* *Noteriacon genus interpretãdi Scripturã Cabbalicum.*

B Hebræum רבים *Rabbim* per Noteriacon indicare inſurrecturos Romanos, Babylonios, Ionios (Græcos) & Medos. Expugnare hîc impropriè, pro impugnare. Alioqui ſignificat pugnando vincere.

a *Pſal.* 3.

2 *Sæpe expugnauerunt me.* Anadiploſis ad exaggerationem. Hebraicè רבת *Rabbath*, multùm, id eſt, grauiter, vel multo tempore, diu, vel multis vicibus, ſæpius: tam multiplex eſt vis huius voculæ. *Mihi*, contra me. Non me tamen potuerunt extinguere & delere, non tamen mihi præualuerunt.

C 3 *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores*, iniquitatẽ, iniqua & grauia mala, per Hypozeugma. Impoſuerunt dorſo meo iniquas plagas & impreſſerunt dorſo iſta, vt & onera feruntur. Sic autem illuſtrarunt Metaphoram Hebraicam, חרש חרושים *hareſchu horeſchim*, Ararunt aratores. i. Tyranni, de iniquis contumeliis & verberationibus hoſtium, déque ſui iniqua ſeruitute. Quamquam חרשו *Hareshu*, potuerunt ſumere è ſignificatu חרש *Horesh*, fabri, artificis [b]. *Iniquitatẽ ſuam.* Etiam hîc locutionem Metaphoricam in propriã conuerterunt Nam ad verbum למענותם *lemahamitham*, *Sulcum ſuum. Dorſum meum arauerunt aratores, & produxerunt ſulcum ſuum* (vt prolixior eſſet ærumna) in longum tempus extenderunt iniquas ſuas oppugnationes. Sulcus Metaphoricè iniquitas, tyrannis, & iniuria ſumma [c]. Vbi fortaſſe alluſio ad martyria Noſtrorum, qui paſſim leguntur in equuleo ſuſpenſi, & ferreis vngulis exarati, itémque ſulcati fidiculis. Quin & frequenter inuenias equuleo iunctas fuiſſe fidiculas, vel vngulas, quibus à tortoribus membra ſulcarentur. Cyprianus [d]. *Nunc equuleus extenderet, nunc flamma torreret.* Auguſtinus [e]. *non extendente equuleo, non ſulcantibus vngulis,*

b *Iſ. Re. 9. v. 14*

c *Ecc. 7. v. 3.*

d *De lapſis.*

e *Epiſt. 9.*

a *Epist. 49.* b *Peri Steph. hymno 10.* c *Lib. 3.*

gulis, non vrentibus flammis. Eadē Hieronymus [a] & Prudentius b. Quod etiam præstabatur fidiculis. Nam ex Isidoro [c], vt vngula dicta quòd effodiat, ita fidiculæ à findendo, quòd latera finderent hominis in equuleo distenti. A

4 *Dominum iustum concidet ceruices*, hostium potentiam comminuit, vt nos liberaret. Per Metaphoram Hebraicè עבות *habot.* i. lora, funes (bonum scilicet arātium.) E ceruicibus impiorum iuga abrupit, vt illa super dorsum meum exaratio desineret. Ceruices eorum inter se coniugatas & colligatas cum ipsorum iugis præscidit. Vulgò actiuè, funes impiorum, quos impij iniecerunt ceruicibus nostris, quasi diceret, amouit eorum à nobis iugum. Nam continuatur tropus rusticus in Hebræo. Græcè & Hebraicè קיצץ *kitsetz*. *Concidit*; sed est Præteritum pro futuro. *Confundantur*, excidant sua spe, suo conato, studiis & aduersis obruantur. B

5 *Fiant sicut fœnum tectorum*, in tectis nascens, quod propter loci ariditatem, & radicum infirmitatem, antequàm ad iustam magnitudinem perueniat, fructúmve ferat, ardore solis exarescit. Sic illi tollantur de medio, & immatura morte intereant, nec eorum potentia sit diuturna. Ita fiebat ferè in Palestina, vbi tecta erant plana, & ardor solis vehementissimus. Tales herbas Solstitiales Latini appellant. Nam eam describit hoc & sequenti versu. q.d. vt herba solstitialis pereant. Sic apud Ausonium. C

„ *Solstitialis velut herba solet,*
„ *Ostentatus raptúsque simul,*

& apud Comicum.

„ *Quasi solstitialis herba paulisper fui.*
„ *Repente exortus sum, repentino occidi.*

d *Ionæ c. vlt vers. 7.*

Vt Ricinum frutex apud Ionam [d], qui vna nocte creuit & aruit. *Euellatur*, שלף *shalaphi* extrahatur pro prie Metaphora à calceis, qui è pede extrahuntur, vt docet Kimhi: Ineptè aliqui. *Emergat*. Nam שלף *Shalaph* numquam hoc significat. D

6 *De quo nō implenit manū suā*, fœno. Quod fœnū ita exaruit, vt neq; meti, neque colligi possit: vel si colligatur, cōficere manus, sinúsve plenitudinē, i. quod planè periit quod tā est inutile & infœlix, vt nequemetatur, neque colligatur. Precatur, vt osores Ecclesiæ celerrimè pereant,

A reant,& infœliciſſimè. *Implenit*,pro implere poſſit, vel ſolet.De quo meſſores nec ſolent,nec volunt implere manum ſuam,quod nolunt colligere,& in horreum inferre, quia nullius eſt vtilitatis,vt proinde areſcat, ac in ſeipſo computreſcat.

7 *Et non dixerunt qui præteribant.* Altera pars 4.verſus, per hyperb. *Conuertatur retrorſum omnes qui oderunt Sion*, & qui *non dixerunt inter pertransundu,ſanor domini ſit ſuper vos, benè precamur vobis per nomen Domini.* q.d. Non tantùm pereant,qui oderunt Sion,& apertas cum ea inimi
B citias exercent, ſed etiam qui nõ dixerunt prætereũdo, *Benedictio*,&c.i.non ſolùm qui oderunt,ſed etiã qui non amant. Vult,vt non modò non ſtemus contra Eccleſiã, verumetiam,vt pro ea ſtemus. Contra tepidos & politicos.Alij iungunt proximis, per zeugma. *Et* (de quo) *non dixerunt*,&c.q.d.Fiant fœno ſimiles,cui benedictionem non poſcunt, neque optant prætereuntes, vt fit agris & ſegetibus in illis exiſtentibus:vel, cuius fœni meſſoribus prætereuntes non ſolẽt benè precari, & dicere. *Proſit benedicat vobis Deus*, aut. *Dominus vobiſcum* (eſto)vt ſuis meſſoribus Booz [a], Eſt enim alluſio ad
C viatores,qui pretereundo impertiri ſolent ſalutem, & benedictionem meſſoribus vel agris, eiſque benè precari,è Nazianzeno [b],Non deſunt, qui putent eſſe Eclipſin:Et(fiant ſicut ij,quibus) non dixerunt prætereuntes Benedictio Domini ſuper vobis ſit:ſiue, quibus nemo benè precatur.Quaſi oret,vt nemo iſtorum deſiderio teneatur,neque illis boni quicquam optet,vt omni commiſeratione indignis.

a *Rut.2.v.4.*

b *Orat.de pla gã grãdinis.*

ARGVMENTVM.

D *Peccatorum veniam magno ardore depoſcit, redemptionem,per Chriſtum videlicet,pollicent.*

1 Canticum graduum.CXXIX.
Hebr. 130.

DE profũndis clamãui ad te Dómine: Dômine exaũdi vocem meam
3 Fiant aures tuæ intendẽtes: in vocem deprecatiõnis meæ.

4 Si

4 Si iniquitâtes obſeruáueris Dómine: Dómine quis ſuſtinêbit? A

5 Quia apud te propitiátio eſt: & propter legem tuam ſuſtínui te Dómine.

6 Suſtínuit ánima mea in verbo eius: ſperâuit ánima mea in Dómino.

7 A cuſtódia matutîna vſque ad noctem: ſperet Iſrael in Dómino.

8 Quia apud Dóminum miſericórdia: & copiôſa apud eum redémptio. B

9 Et ipſe rédimet Iſrael: ex ómnibus iniquitátibus eius.

---

2 *De profundis clamaui ad te Domine*, de profunditatibus(aquarum,exiliorum)de locis calamitoſis & infœlicibus. מעמקים *mahamakim*, loca profunda, valles, profunditates,quæ ſunt,vt & abyſſi,ſymbola ingẽtium calamitatum, vel epitheta terrarum calamitoſarum & C miſerarum. Alluditur ad antra & latebras Dauidis Saülem fugientis.Vbi nota elegantem Antitheſim ad Pſalmos Graduum ſiue aſcenſionum. Aſcenſiones ſunt liberationes ab exiliis & crucibus,libertas, pax. Profunda autem, ſeruitus, captiuitas, perſecutio, & aliæ calamitates. Vt neſciant Hebraiſmum, qui interpretantur, *E profundis animi ſenſibus, vel anguſtijs,de profundis cordis, vel anguſtiarum, ex intimis præcordiis.* Itaque aptè ab Ec-

Purgatorium qualis locus ſit.

cleſia in piè defunctorum perſona vſurpatur, quòd Purgatorium ſit locus profundus, nempè vnum ex in- D ferni receptaculis,itémque exilij regio,in qua ad tempus à Dei conſpectu & quaſi ſolo exulatur.

Deo membra vt tribuantur.

3 *Fiant aures tuæ intendentes.* Aures,os,manus, pedes, nares,& alia huiuſmodi membra Deo tribuuntur,cùm ille nihil horum verè habeat, Anthropopathos, & per quamdam ſimilitudinem, propter vires & facultates intelligendi & percipiendi, quibus idem per ſe pollet, quod homines per hæc membra. Lege Dionyſium [a]. *Intendentes,* קשבות *kaſſubath* attentæ propriè.

a *De cæleſt. Hierarc.*

4 Si

A 4 *Si iniquitates obseruaueris*, accuratè inuestigaueris & excusseris, vel ob oculos posueris. *Sustinebit*, consistet propriè, stabit, q.d. nullus. Noli igitur solùm esse iudex, sed etiam esto misericors. Nam spes vna est, quoniam apud te est propitiatio.

5 *Quia apud te propitiatio est.* Quia tuum est propitiare & parcere, quia soles indulgere. *Propter legem tuam*, propter legis tuę promissiones. לְמַעַן תּוֹרָא *lemahan thorá. Thorá, Legem* legerunt, vt א ponatur pro ח ritu, linguæ, Masoretæ malunt legere תּוֹרָא *Tiuaré*, à יָרֵא *Vt timearis*. Chald. à רֵאֵת *vt videaris*. Apud te est indul-

B gentia & propitiatio: tu soles esse propitius pœnitentibus, vt te homines timeant, colant, & venerẽtur. Timor enim est reuerẽtia, & pietas erga Deum cum metu eius offendendi. Prius est rectius & simplicius, Mirum autem est Hieronymum [a], scribere legi Hebraïcè תִּירָא [a] *ad Sunniã.* *Tirá*, non תּוֹרָא *Torá*. ac propter similitudinem literarum ר & ו quæ tantùm per magnitudinẽ distinguantur, Septuag. Symmachum ac Theodotionem deceptos esse, legendo תּוֹרָא *Torá*, ac vertendo νόμον. Constanter enim in Hebræorum codicibus est, Vau, non Iod.

C Fortasse eum Aquilą fefellit, qui fuerat interpretatus φόβον. *Sustinui te*, confidi in te, te patienter expectaui, & tua iudicia. Hîc Masoretæ etiam differunt à Septuag. in distinctione. Ab hoc enim verbo incipiunt sequentem versum. Quin & 6.7.8. aliter paulò distingunt. Vbi & si sententia minimè varietur, obscuratur tamen, vt omninò præstet sequi nostras distinctiones, incisa & periodos.

6 *Sustinuit anima mea in verbo eius*, confidit in eius dictis, & promissionibus de venia precantibus, & ad se confugientibus danda: expectauit patienter promissam

D pœnitentibus gratiam. *Verbum*, pro promisso.

7 *A custodia.* Hîc sensum dumtaxat sequuntur. Hebraicè מִשֹּׁמְרִים לְבֹקֶר שֹׁמְרִים לְבֹקֶר יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה *mischomerim laboker schomerim laboker iahel Israel el Adonai. Ab obseruantibus mane* (ad) *obseruantes mane speret Israel in Domino.* (Nam hîc Masoretarum Soph pasuc negligo.) Ab ipsis excubitoribus matutinis, à crepusculo, quo excubitores incipiunt vigilare vsque ad alterum crepusculum matutinum, quo alij succedunt, à vigilia matutina vsque ad alteram vi-

giliam matutinam: vel iuxta alios, *præ excubitoribus matutinis*, q.d. Magis speret in Domino, quàm in custodibus matutinis, quantumuis diligentibus & præuenientibus lucem. Nam ad hanc diligentiam ostendendam, per Epizeuxin repetitione vsus est. Vim comparationis in eo putarunt positam, quòd excubitores agant excubias vsque ad mane dumtaxat: Israel autem debeat sperare ab ipso mane vsq; ad vesperã, id est, perpetuò. Adde potuisse legere שמרים *Shimmurim*, non שמרים *Somerim*, excubias [a], iisdem literis, diuersis solùm punctis, per Eclipsin Præp. אל *El ad*. A custodiis ipsius mane, ad custodias ipsius mane, vt כ in לבקר *laboker* indicet Genitiuum. Est autẽ alluſio ad id, quòd in quatuor partes, noctis vigilias distribuebant [b], vt custodia vna quarta sit pars noctis, & prima à vespera incipiat, secunda ad medium noctis pertingat, tertia pullorum cantus transeat, quarta ad ortum lucis adimpleatur. Consule Thalmudicos in Tractatu Berachoth, & Suidã in voce φυλακή. Kimhi tamen tres tantùm cõstituit. *Primam*, quæ sit caput & initium vigiliarum [c]. *Mediam* [d], quæ media ideò dicatur, quòd sit inter duas. *Matutinã*, quæ sit vltima [e]. Vbi & R. Selomo hanc partitionem sequitur. Sed fortasse Vigilia media in libro Iudicum pro Vigilia mediæ noctis debet exponi. Nam constanter veteres quatuor constituunt. Abben Ezra aliter: *Magis quam excubitores matutini, sine vigiles nocturni, qui lucem auidissimè expectant, sperauit anima mea in Domino.* Nam iuxta Soph pasuc Masoreticum, hæc cum antecedentibus Rabbini iungũt, vt: *Speret Israel in Domino*, sit nouus versus. Chald. *Ab excubitoribus matutinis, qui obseruant, vt offerant oblationem matutinam.* Qui exponunt, ante excubitores matutinos, nõ intelligunt vim Præpositionis מן *min* quasi diceret: Anteuerte, ô Israel, custodes matutinos exortum diei auidè expectantes: vel si iungas cum præcedentibus, Sperauit in Domino anima mea, priusquàm custodes matutini adsint, vel euigilent. Non enim significat antè, sed à, ab, præ, supra, id est, plusquã. *Speret.* Fontis Apostrophe non variat sententiam. Spera, expecta, ô Israel, Dominum.

a *Exod. 12. v. 42.*

b *Luc. 12. ver. 38. Mat. 14. v. 25. Mar. 6. v. 48.*

c *Lament. 2. v. 19.*

d *Iud. 7. v. 19.*

e *Exod. 14. v. 24.*

8 *Quia apud Dominum misericordia.* Quæ sequuntur, iam ad verbum translata sunt. *Redemptio*, liberatio, defensio, præsidium, saluatio apud eum, vel cum eo.

9 *Et*

9 *Et ipse redimet*, liberabit, eruet, purgabit ab omni vitio, impuritate, & scelere. Ad pretium & meritum sanguinis Dominici nostri respectum docent, quantumuis Rabbini censeant redimere, vsu suæ linguæ simpliciter sumi pro liberare, saluare, eruere. *In Christo enim habemus redemptionem per sanguinem ipsius* [a]. *Israel*, populum fidelem. Alios non redimet, nisi Israelē, & baptizatum, Arnobius. Efficaciter scilicet. Nam sufficienter cunctos redemit, ac pro omnibus cumulatè satisfecit [b].

a *Ephe. 1. v. 7. Christus redemit omnes sufficiēter, sed nō efficaciter.*

b *1. Ioā. 2. v. 2.*

ARGVMENTVM.

B *Humilitatem & modestiam Deo offert, & proponit. Sacrificium longè gratissimum.*

1 Canticum graduum Dauid. CXXX.
Hebr. 131.

C DOmine non est exaltâtũ cor meum: neque elâti sunt óculi mei.
2 Neque ambulâui in magnis: neque in mirabilibus super me.
3 Si non humíliter sentiêbam: sed exaltâui ánimam meam.
4 Sicut ablactâtus est super matre sua: ita retribútio in ánima mea.
5 Speret Israel in Dómino: ex hoc nunc, & vsque in sæculum.

D 1 *Domine non est exaltatum.* Non superbiuit cor meum. De superbia animi, & interiore.

2 *Neque ambulaui in magnis.* De superbia vitæ operum & exteriore. *Super me*, præ me, supra meum captum & vires, pluspquàm ego possim capere, comprehendere, efficere. Nam ambulare in magnis, est gerere, tentare, conari res, quæ vires, & statum excedant. In mirabilibus autem, scrutari arcana consilia Dei, vim ingenij superantia.

3 *Si non humiliter sentiebam.* Discedunt à vocibus, vt sensum efficiant planiorem. Ad verbũ אם לא שויתי ורוממתי נפשי *im loschuuitthi vedumāthi naphschi.* i.

Si non posui me, vt silere facerem animam meam, id est, si non animum meum ad silentium & modestiam composui, nisi animi summissionem semper colui, nisi animo demisso me gessi, vt infantulus. Nisi velis, pro רוממתי *Vedomamti* legisse רממותי *Veromamti*, quemadmodum ד & ר præ similitudine cõfunduntur. *Sed exaltaui animam meam.* Per Parenthesin, vt locutio cadat in sequentis versus finem, ibique absoluatur. Alij per se & diuisim intelligunt per Eclipsim, vt fit in iurandi formulis sæpius, in quibus subauditur: *Peream, incidam in graues pœnas, Deum sentiam vltorem*, quidve simile. Si non humiliter sentiebam, sed superbij, miserè B & infœliciter interea m, q. d. Profectò humillimè sentiebam, nullóque modo animam meam extuli.

4 *Sicut ablactatus super matre sua.* Refertur ad primam partem præcedentis versus, per hyperbaton. Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus apud matrem suam, sicut infans, qui vixdum à mammis depulsus est, super matris gremio. Talis enim solet esse humilis & verecundus, totus in materna caritate conquiescere, & omnia ab ea expectare, quòd nõdum corpus curare, neque sine alterius adminiculo pedibus insistere valeat. *Super.* C Sicut infans gremio matris superpositus, qui ea fulcitur, & nititur, qui in eius hæret sinu. Aliis *Super*, apud, erga. Hoc autem simili vtitur, vt pij discant niti matre sua Ecclesia, & de mysteriis secundum eam modestè sapere. Quemadmodum infantulus nõn amplius vbera matris sugens, eam propterea non despicit, aut ab ea reliqua sperare desinit, sed totus à matre pendens, nihilque discernens, quod illa offert, prompte excipit. *Ita retributio in anima mea*, sit. ita animam meam vlciscatur Deus, ita me mulctet. Redditio enunciationis hypotheticæ. Nisi talis fuerim, ita animæ meæ Deus, vt grauissimas arrogantiæ pœnas luam, faciat. Est hyperbaton. Si non demisse sensi, sicut infantulus à matre pendens, sed claro fui animo, verè mihi elationis mercedem Deus rependat. Chrysostomus. Me Deus puniat, nisi humiliter & demisse de me senserim, tamquam nuper ablactatus: siue à lacte summotus puer, omnia à matre sua expectãs, quòd ex se nihil possit. Quia autem huiusmodi formulę promittendi, comminandi, asseuerandi, & iurandi solẽt esse in hac lingua Ecliptica, ob *πάθος* affectu orationis

Ecclesia matre pij in mysteryis niti debent.

integri

A integritatem supprimente, Masorętæ legerunt iisdem quidem literis, sed diuersis punctis גְּמוּל *Caggamul*, non *Caggemul*, עֲלֵי *halai*, nō *halé*, vt præcesserat. *Sicut*, inquam, *ablactatus, super me anima mea.* Quod ænigma Rabbini postea Eclipsibus diluunt. *Sicut ablactatus inquam* (sic) *super me anima mea.* (est): vel, (Si nō est) sicut ablactatus, in me anima mea: vt sit repetitio, & veluti præcedentiū expositio. Deinde, vt absoluatur sententia, subaudiunt, frustrer spe mea penitus, malè peream, quídve simile. Atqui interdum etiam sunt perfectæ & completæ, maximè dum loquitur homo, non Deus, vel

B Propheta Dei nomine, quòd homines maiorem se habeant, per quem possint iurare, & cuius nomen inter asseuerandum possint interponere, non item Deus, vt in libris Regum [a]: *Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero quicquam.* & iterum [b]: *Sic mihi faciat Deus, si steterit caput Elisæi super ipsum hodie.* & infrà [c]: *Si oblitus fuero tui, Ierusalem, adhæreat lingua mea faucibus meis.* Qui separāt huius versus sententiam à superioris, paulò aliter exponunt: *Sicut ablactus est super matre sua,* (est autem super ea modestus, humilis, pudens) ita retributio (est) in anima mea. Ita mihi tributum est, ita

C sum pudens, & humilis. Sanè instar ablactati se habet anima mea.

5 *Speret Israel in Domino.* Populum, vt ex templo suo omnem salutis suæ spem in Deo ponat, hortatur. *Speret.* Spera propriè Hebraicè יְהַל *iahel.*

a 2. Reg. 3. v. 35.
b 4. Reg. 6. v. 31.
c Psal. 136. v. 6.

ARGVMENTVM.

Ecclesiā Deum obtestatur, vt memor Dauidis, eiusq; voti, in Sione habitet, Christumq; exhibeat, quem ipse magna verborum solennitate promisit.

D 1 Canticum graduum. CXXXI. Hebr. 132.

MEmēto Dómine Dauid: & omnis mansuetúdinis eius.

2 Sicut iurávit Dómino: votum vouit Deo Iacob.

3 Si introíero in tabernáculum domus meæ: si ascéndero in lectum strati mei.

4 Si dédero ſomnum óculis meis: & pálpe- A
bris meis dormitatiônem.
5 Et réquiem tempóribus meis: donec inuéniam locum Dómino, tabernáculum Deo Iacob.
6 Ecce audíuimus eam in Ephrâta: inuénimus eam in campis ſyluæ.
7 Introíbimus in tabernáculum eius: adorábimus in loco, vbi ſtetêrunt pedes eius.
8 Surge Dómine in réquiem tuam: tu & B
arca ſanctificatiônis tuæ.
9 Sacerdôtes tui induântur iuſtítiam: & ſancti tui exûltent.
10 Propter Dauid ſeruum tuum: non auêrtas fáciem Chriſti tui.
11 Iurâuit Dóminus Dauid veritâtem, & non fruſtrábitur eum: De fructu véntris tui ponam ſuper ſedem tuam. C
12 Si cuſtodíerint filij tui teſtamêntũ meum: & teſtimónia mea hæc, quæ docêbo eos.
13 Et filij eôrũ vſque in ſæculum: ſedêbunt ſuper ſedem tuam.
14 Quóniam elêgit Dóminus Sion: elêgit eam in habitatiônem ſibi.
15 Hæc réquies mea in ſæculum ſæculi: hîc habitâbo, quóniam elêgi eam. D
16 Víduam eius benedîcens benedîcam: paúperes eius ſaturâbo pánibus.
17 Sacerdôtes eius índuam ſalutâri: & Sancti tui exultatiône exultâbunt.
18 Illic produ̇cam cornu Dauid: parâui lucêrnam Chriſto meo.
19 Inimîcos eius índuam confuſiône: ſuper ipſum autem efflorêbit ſanctificátio mea.

A

1 *Memento Domine Dauid.* Genitiui casus in Græco. In Hebræo videtur esse Dativi, quoniã *Et* illic deest. זְכֹר יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל עֻנֹּתוֹ *zachor Adonai ledauid eth cul hunotho.* i. *Memento Domine Dauidi omnem afflictionem eius.* Sed ל etiam indicat genitiuum, & אֵת *Eth*, interdum est Præpositio *Cum.* Memẽto Dõmine Dauidis, cum omni afflictione, vel mãsuetudine eius. Quod cum nostra editione concurrit. *Masuetudinem* עֻנֹּתוֹ *Hannatho.* legerunt iisdem literis, quibus Masoretæ, sed aliis punctis עֲנָתָה *Hanana*, enim mãsuetudinem significat

B vt עָנָן *Hanan*, mansuetũ. Isti autẽ עֻנֹּתוֹ *hunnotho, afflictionis eius:* quam pertulit, vt cultum tuum amplificaret & instauraret, deinde locum cultus tui stabiliret, ac constitueret. Putant autem esse verba populi, petentis à Deo, vt acceptum habeat nouum templum à Salomone ædificatum.

2 *Sicut iurauit Domino.* Dauid scilicet. Memento etiam quemadmodũ iurarit, & firmiter promiserit. Hinc Hebraicè אֲשֶׁר *asher, quod.* Memento quòd. Vel (nõ tam rectè) *qui*, qui quidem (Dauid) iurauit Domino (&) vouit

C potenti (Deo) Iacob; quod sequitur, de æde sibi construenda. Votum illud Scriptura cõmemorat [a] אֲשֶׁר *asher*, etiam pro כַּאֲשֶׁר *cauasser, quemadmodũ*: Sic Gall. *comme* pro *ainsi* quòd. *Souuenne toy, comme il a iuré, & fainctement promis.* Iurare autem Domino, est sanctè, & quasi Deo teste polliceri b. *Iacob*, לַאֲבִיר יַעֲקֹב *laabir iahacob.* i. Magnifico Iacob propriè. אֲבִיר *Abir*, magnificus, insignis, fortis, Dei epithetum.

[a] 2. *Reg.* 7. *ver.* 2. 1. *Par.* 17. *v.* 2.

[b] *Vt Esa.* 19. *ver.* 10. 2. *Par.* 15. *v.* 14.

3 *Si introiero in tabernaculum.* Dicendo sup. (iuxta consuetas Mimeses) id quod sequitur vsque ad versu 8. *Si.* Proximè docuimus formulas inrandi ferè esse imperfectas, cuiusmodi est hæc vsque ad 6. versum. Eò enim vsque protenditur. Si quieuero, donec reperiam aream

D tabernaculo Dei Iacob ædificando, peream, moriar, vel quid simile. q.d. Priùs nõ ingrediar limen domus meæ, neque corpus quieti tradam. Nam huius iuramẽti sunt multæ partes, per Anadiplosin. Hîc *Intrare*, est inhabitare, *domum suam nouam, ascendere*, ad quiescendũ scãdere.

4 *Si dedero somnum oculis meis.* Exponit per Hyperbolen ingens desiderium inueniẽdi locũ domus Domini.

5 *Et requiem temporibus meis.* Totum istud est additum

à Septuaginta, ad Auxesin. Erat enim ingens Dauidis A
a 2. Reg. 7. ver. 2. ardor ad istud perficiendum [a]. Qui cùm fuisset diuino oraculo prohibitus, testaméto tamen reliquit locupletissimam materiam, & exemplar, Ordinũ Leuiticorum formam & rationem, ministeriorũ fundationes & red-
b 1. Par. 6. 22.23.24.25. 26. ditus, rei diuinæ solennia & ritus b. *Temporibus*, τοῖς καιροῖς. Itaque tempora hic sonant partem capitis supra genas. Si dedero capiti meo quietem & somnũ. *Locum*, templum, in quo Deus Iacob inuocari debet, eiúsque arca fixè reponi, quæ hodie motoria æst. *Tabernaculum*. Hebraicè מִשְׁכְּנוֹת *mischanoth*. Tabernacula, plurali numero, ob templi Salomonij partes aliquanto plures, B quàm tabernaculi Mosaici: quamquam & in Mosaico tres erant præcipuæ.

6 *Ecce audiuimus eum in Ephrata*, Verba adhuc Dauidis per Mimesin. *Eam*, sedem, habitationẽ, ædem, mansionem: pro, eum locum, vt legit Theodoritus, vel, id tabernaculum. Enallage generis ad intellectum, habita ratione æquipollentis substantiui. Nam sedes & locus, tabernaculum & habitatio, siue mansio idem valent, מָקוֹם *makom*, & שְׁכִינָא *shechina*, Ita R. Kimhi. Nempè mutat constructionem, vt indicet se in taber- C naculo Domini, quod tanto studio quærit, duo cõtemplari, *locum* ipsum externum, & materialem, ad quem conueniendum sit rei diuinæ causa, & Dei præsentiam, (Nam שְׁכִינָה *Shechinà*, hoc significat, etiam apud Rabbinos) interiorem Dei habitationem & gratiam. Chrysostomus autem ad arcam refert, Augustinus ad requiem Dei, vt sit relatiuum sine antecedente, vel prępositum antecedenti. *In Ephrata*, in regione Ephratæa, & quasi feraci, fructuosa, quæ complectebãtur aliquem terræ sanctæ tractum, Bethlehem, Hierusalem, & viciniam, Anonymus. Domum Dei, siue locum destinatum D ædi ipsius audiuimus per Prophetas, vel maiores esse in Ephratæa regione, ædem statariam & immobilem illic Deo esse ædificãdam, relicta Silo. Aliàs Bethlehem
c Gen. 35. v. 19. & 48. v. 7. propriè dicitur Ephrata [c], quod vocabulum potius delegit, quàm Hierusalem, tametsi templum in ea minimè excitandum esset. Primùm, per Synecdochen poëticam, quòd vicinia duarum illarum vrbium faceret dumtaxat duarum leucarum discrimen, & Hierusalem esset de agro Bethleemitico. Deinde, vt sciretur templum

A pluni extruendum in tribu Iuda, id est, in illa Hierosolymorum regione, quæ ad tribum Iuda pertineret, & ad Bethlheem prospiceret. Alioqui Hierusalem ferè tota erat in tribu Beniamin. Præterea, vt ad vocem Ephraim alluderet per paronomasiam. q.d. Relinquet Dominus Ephraim, & veniet Ephratam. Deseret Silo vrbem Ephraim, & cõmigrabit Ephratam tribus Iudæ. Denique propter Christũ verum Dei templum, in Ephrata, siue Bethlehem nasciturum. Vnde R. Ioseph & D. Hieronymus [a] locum, in quo Christus esset nasciturus, au- *Christus nasciturus in Bethlehẽ prædicitur. Matth. 2.v.*

[1]uimus esse in Ephrata, id est, in Bethlehem. *In campis*

B *sylua*, Hierosolymis, in area Areunæ Iebusæi, syluosa, & nemorosis arboribus consita [b]. In agris eius sylueſtribus & nemorosis inuenimus locum ædis Domini. Illic comperimus templum esse extruendum in tribu Iuda, neglecta Ephraim. Circum Hierusalẽ frequentes erant syluæ & montes. Alij, *In Ephrata*, cùm Dauid esset in Ephrata siue Bethlehem, & in campis syluosis, comperit per reuelationem locum, in quo templum esset condendum. Chaldæus *de sylua Libani, loco*, (inquit) *vbi adorauerunt Patres Mundi.*

a *In Epitaphio Paulæ.*

b *2. Reg. 24. ver. 16.*

C 7 *Introibimus in tabernaculum eius.* Tum, vbi illic locus Domini fuerit extructus, introibimus in eius domicilium & eum adorabimus, dicendo quæ sequuntur. Tabernacula, plurali numero, vt [c] suprà. *In loco.* Hebraicè נשתחוה להדם רגליו *nischtchahaane lahadõ raglau.* Eadem verba quæ suprà [d]. *Adorate scabellum pedum eius.* Quare ad verbum nunc ita verti potuit. *Adorabimus scabellum pedum eius*: id est, vt Hebræi exponũt, Arcam fœderis, in qua ille sedebat edendo oracula, & patrando miracula: & apud quam suam præsentiam & opem pollicebatur inuocantibus [e]. Eius enim circumductu cecide-

c *Vers. 5.*

d *Psal. 98. v. 5. Arca scabellum pedum Dei adorãda quomodò.*

e *2. Paral. 6. ver. 11.*

D derunt muri Hiericho, victoria in bellis obtinebatur, prædicebatur, &c. Quæ erat typus Ecclesiæ, vel potius corporis Domini. Appellatur autem scabellũ, siue subsellium pedum Domini, comparatè ad cœlũ, tamquam thronum, quòd in cœlo Dei præsentia sit maior, nempè per gloriã, in arcam autem eius pedes dumtaxat extenderentur, id est, gratia. Nam pedes symbolũ præsentiæ ipsius, id est, gratię. Aliqui vertũt, *Adorabimus ad scabellũ.* Verùm verbũ adorandi construitur cum ל, vt proinde nihil opus sit ei [2] Syntaxeos vim inuertere, de quo sup [f].

f *Psalm. 98. vers. 11.*

8 *Surge Domine in requiem tuam.* Resumit suam precem populus verbis Mosis [a], ad cuius etiam imitationem tres istos versus 8. 9. 10. in dedicatione tẽpli vsurpauit Salomon [b]. Requiem autem vocat locum domus Domini, quietum, immobilem, statũ & fixum. Qualis non erat ante templum conditum, quoniam tabernaculum Mosis erat motorium & portatile: deinde quia vagum, in Silo, Nobe, Gabaon, &c. sine certo domicilio. *Sanctificationis*, Hebraicè עוז *huzzecha*: i. fortitudinis, tuæ propriè, Sed quorsum pertineret illa arcæ fortitudo, demonstrarunt, nempè ad nostram sanctificationem, ad vires animi, potius quàm corporis: q.d. Arca, in qua nos sanctificas, è qua sanctitatem in nos deriuas, & distribuis. Relinque, Domine, Gabaon, téque cum tua arca, per quam solitus es aduersus hostes tuam vim & robur declarare, recipe in hunc locum perpetuæ quieti tuæ destinatum.

a *Numer. 10. vers. penult.*

b *2. Par. 6. ver. 41. 42.*

A

B

9 *Sacerdotes tui induantur iustitiam*, pietatem, sanctimoniam, vitámque suo gradu dignam. Chaldæus *vestes iustitiæ*. Chrysostomus [c] *vt iustè & sanctè coram te ministrent, remq; tuam diuinam purè faciant*: vt alibi [d], & infrà [d]. *Salute, salutari.* Ad indicandum vestes sacerdotales esse symbola iustitiæ & salutis diuinæ. Eas enim ad allegoriam, siue theoriam, vt loquitur Dionysius; confert, vt doceat sacras ceremonias & ritus esse sacramentales & mysticos, ac præter nudam solennitatem multa diuina complecti. *Sancti tui*, Leuitæ ad ministerium tuum consecrati, in suggestu, & choro coram te canant ore, & psallant instrumentis musicis, hilariter ministrẽt, te lætis laudibus celebrent. Vel in genere fideles tui, pij tui tuo cultui dicati & consecrati, qui ventitant in domum tuam precandi causa, & discendi legem tuam. Kimhi [e].

c *2. Par. 6. vers. penult.*

d *Vers. 17.*

Vestes sacerdotales sunt symbola iustitiæ.

C

e *1. Par. 6.*

D

10 *Propter Dauid seruum tuum.* propter promissionem factam Dauidi: item propter eius mansuetudinem, virtutes, cruces, & merita, è principio Psalmi. *Non auertas*, à nobis scilicet, ne Christi gratiam & fauorem à nobis remoueas, vel eius conspectum & præsentiam ne differas, neque subtrahas faciem, & aduentum Christi tui, reuocans promissionem de eo exhibendo. Alij, *ne auertas, ne repellas, ne repudies preces Christi tui.* Rabbini ferè intelligunt Salomonem: quia Salomon sibi hunc versum

A versum accommodat [a]. Sed sententiæ alienæ sæpe aliò accommodantur. Itaque nostri appositiùs & rectius Christum Dominum. Eum, ô Domine, pro tua reuerentia, exaudi pro nobis interpellantem. Vel ex Chrysostomo: *Ne differas aduentum ipsius propter Danidē, cui eum promisisti* Vnde ad verbum. אל תשב *al thaschcheb. Ne redire siue retrocedere facias*: & mox, *Iurauit*, &c. [a] 2. Par. 6. v. 42.

11 *Iurauit Dominus Dauid veritatem.* Enallage personæ. Iurasti enim Dauidi veritatem, & non frustraberis eum dicendo sup. quod sequitur, vsque ad finem Psalmi. Vr-
B get enim ex promissio. *Veritatem*, indubitatum promissum. *Non frustrabitur eu*, nō fallet, non violabit fidē datā, nec irritum faciet promissum ei factū, *Eam* Græcè & Hebraicè לא ישוב ממנה *lo iaschub mimmennah. οὐκ ἀθετήσει αὐτὴν non abiiciet eam* (veritatem.) non auertetur ab ea (veritate.) *De fructu ventris*, de filiis tuis, vel aliquem de filiis tuis, id est, Christum. Nam מן *Min* Hebraicè *De* Latinè, inseruit distributionibus. Hinc Theodoritus *orant pij, ne Danidis genus & regnum extinguatur.* Aliis, vt Deus promissum de Messia, propter Da-
C uidem impleat, Ecclesiæ faueat, & eius ministris, ex promissione, quam vsque ad calcem Psalmi canit. *Ponam, regem scilicet*, è Chaldæo.

12 *Si custodierint filij tui testamentū meum.* Hæc conditio etiam adiicitur, in libris Regum [b]. *Quid ergo* (ait Augustinus) *si non custodierint, est promissio irrita. Non, quia si in te non completur, completur in alio. Nam etsi filij Dauid sunt, non stirpe, sed cultu Dei, & fide. Stabilitas enim huius regni in Christo est.* Hoc est. Promissio hæc erat hypothetica respectu filiorum Dauidis secundum carnem, absoluta respectu Christi, eiúsque spiritualis prolis. Is
D enim erat accepturus sedem Dauid patris sui, & æternum regnum in populum Dei, cuius regnum Dauid temporarium signum erat & typus. Quare supra [c], sine conditione effertur. *Si dereliquerint filij eius legem meā, visitabo in virga iniquitates eorum, at misericordiam meam non dispergam ab eo.* Ita fuit categorica respectu Christi, & filiorum Dei secundum spiritum, hypothetica ratione alterius sobolis. *Testimonia*, ceremonias. Abbē Ezra. [b] 3. Reg. 8. v. 25.

Christi promissio quomodo erat hypothetica.

13 *Et filij eorum vsque in seculum.* Etiā filij eorū, proculdubiò filij eorū in perpetuū regnabūt. גם *Gā*, particula emphatica, hypotheticæ locutionis redditio Quare. [c] Psa. 88. v. 30. 32.

in fonte

in fonte ſecundum membrum duodecimi verſus con- A
ficit, nec verſum alium inci pit.

14 *Elegit eam in habitationem ſibi* אוה *ſiuua deſideranii.* Eſt aliud verbum à ſuperiore in Hebræo, ſic verſu ſequenti.

15 *Hæc requies mea in ſæculum ſeculi.* Fructus electionis Sion, vſque ad Pſalmi finem. *Hæc requies mea.* Sion locus, in quo volo requieſcere, morari, ſtatam ſedem figere, loco ampliùs non mutato.

16 *Viduam eius*, Hebraicè צידה *tſadah.* i. venationem eius, eſcam, victum eius benedicam & multiplicabo. Sic Græcè θήραν, *venationem.* Sed noſter legit, inconſulta veritate Hebraica χήραν, viduam: vt & Apollinarius & Auguſtinus: quod mox ſequerentur *Pauperes*: vtroſque enim ſolet Scriptura coniungere. Hilarius captionem interpretatur, tãquam de venatoribus, & piſcatoribus hominũ eſſet locutus, id eſt, Apoſtolis, quorum venationem & capturam ſe benedicturum promittat. *Benedicam*, copioſis, magniſque afficiam beneficiis, proſperabo. *Panibus*, abundantia rerum ad victum neceſſariarum. B

17 *Sacerdotes eius induam ſalutari*, ſanctimonia & ſecu- C
ritate, Chryſoſtomus Hebraicè ישע *ieſchah.* i. ſalute, nempe vt accepta habeas eorum ſacra, & ſeruos illos.
2 *1. Par. 6.* Kimhi [2]. *Et ſancti eius*, (Leuitæ) iubilando iubilabunt, liberè canent è malis erepti. Salutem vocat, ſalutarem virtutem, & pietatem. In his enim ſalus omnis noſtra
b *Verſ. 9.* poſita eſt. Hinc ſuprà [b], iuſtitiã dixit. Reſpondet enim Deus Eccleſiæ precibus in bonis corporalibus, & ſpiritualibus. Alij, copioſè poſſidebũt ſalutem. Eos ſeruabo, & protegam, defenſione, & tutela mea eos muniam.

18 *Illic producam*, proferam illic, id eſt, in Sione. ἐκεῖ (nã mendoſè illuc) Hebraicè אצמיח *atſmiah.* i. oriri, & D
germinare faciam, propriè. Vnde Chriſti cognomen-
c *Hier. 23. v. 5* tum צמח *tſémah*, id eſt, germen [c]. *Cornu*, robur, regnum, decus, & regiam maieſtatem Chriſti, ſuprà Dauidi. *Dauid* enim, eſt hîc datiui caſus, τῷ Δαβὶδ. *Lucernã*,
d *Pſ. 17. v. 32.* regnum paraui ſplendidum, & illuſtre Chriſto, ſplẽdore firmaui & gloria, vt ſuprà [d], ſi quidem Chriſtus hîc Dominum noſtrum ſignificet. Sin Dauidem, *Lucernam*, id eſt, Chriſtum verum [e], qui omnem hominem illu-

minat

A minat sua gratia, & donis Spiritus sancti multiplicibus: vt [a], sub Ioram, *noluit Dominus disperdere domum Dauid, propter pactum, quod inierat cum eo, & quoniam promiserat eidare lucernam, & filiis eius omni tempore*, id est, Christum. Docet splendorem familiæ Dauidicæ, & regnum nũquam extinctum iri. Quin liberi parentum quasi oculi sunt lucerna & lumen. Vnde festus Pompeius. *Orba est, quæ patrem, aut matrem, aut liberos quasi lumen amisit.* Chrysostomus & Cyrillus [b], per lucernam intelligunt Ioannem Baptistam, Christum tenebris mundi huius ostendentem. Prosper, *Prophetarum oracula, templum Salomonicum*, hæc omnia præluxerunt Christo, cúmque prenunciarunt.

[a] 2. Par. 21. v. 7.

[b] In Ioannem.

B 19 *Inimicos eius induam confusione*, pudore. Antithesis. Vti sacerdotes vestiam salute, ita hostes ignominia. *Sanctificatio.* Ad verbũ נזר יציץ *iatsiz nizro* corona, diadema ipsius. q. d. Quotidie multiplicabitur magnitudo eius, atque maiestas. Gloria regni Dei super filios Dauid florebit, Ecclesia vigebit. Sed sic verterunt, primũ, quia verbũ נזר *Nazar* dicitur de Nazaræis Domino se paratis & sanctificatis [c]. Deinde, vt hæc intelligeretur de vero Messia, qui est sanctus sanctorũ [d], & sanC ctificatio, per quã sancti, iustíq; efficimur, passim apud Apostolos. q. d. inquit Chrysost. Christi tempore florebit templum meũ. In prima persona verterunt, quoniá hæc sanctificatio Dauidicæ prolis, & regni à Deo est.

[c] Nu. 6. v. 2.

[d] Dan. 9. v. 24.

ARGVMENTVM.

Ecclesiæ consensionem esse suauissimam, à Deo cumulatè benedictam.

D

1 Cantícum graduum Dauid. CXXXII.
Hebr. 133.

ECce quàm bonum, & quàm iucũndum: habitãre fratres in vnum.

2 Sicut vnguẽntum in cápite: quod descẽndit in barbam, barbam Araon.

3 Quod

3 Quod descêndit in oram vestimênti eius: sicut ros Hermon, qui descêndit in montem Sion. A

4 Quóniam illic mandâuit Dóminus benedictiônem: & vitam vsque in sæculum.

---

1 *Ecce quàm bonum & quàm iucundum.* Emphatica particula ad ostendendum rem lingua satis explicari non posse. *Quàm bonum*, vtile & salutare, multa quidem sunt vtilia, quæ tamen sunt amara & molesta, vt apparet in medicamentis, & primis institutionibus: at concordia & consensio vtilis simul est, & suauis. *Iucundum* נעים *Naim* suaue propriè *Fratres*, sacerdotes, vt inter eos nulla sit pugna doctrinæ, & monum, Abben Ezra, *fideles eiusdem sanctæ religionis*. R. Ioseph, *Principes politicos & Ecclesiasticos, maximè Regem Messiam, & summum Pontificem*, R. Dauid. Tu in genere de omnibus fidelium ordinibus. *Habitare in vnum*, esse concordes, concordiã inter se colere. Nam concordia primùm fragranti balsamo suauior, deinde fertili, & cœlesti rore vtilior. Per eam religio, & spiritualia suauiter fragrant, & latè sparguntur, Politica, & temporalia vigent, & prosperantur. Ad vtrumque designandum primum simile è sacro vnguento sumitur, secundum è Physico & prophano meteoro. B

Concordiæ laudes. C

2 *Sicut vnguentum in capite.* Sicut oleum variis odoribus myrrhæ, cassiæ aromaticæ, cinnamomi, & calami aromatici & balsami imbutũ, & certa proportione cõditũ, quæ cõpositio appellabatur Oleum vnctionis, siue Oleũ sanctũ R. Leui [a]. Similitudo è rebus sacris & spiritualibus. Sicut vnguẽtũ pretiosissimuœ, cõstans multis pretiosissimorũ aromatũ generibus [b]. Hinc Hebraicè שמן הטוב על הראש *cassemen hatob hal haresch. Sicut vnguẽtũ bonũ super caput.* Cuiusmodi odoris sui fragrantia ipsum & præsentes mirificè oblectabat, ac reficiebat. Præter Reges vngebantur ad ministerium sacerdotes, Leuitæ oleo, siue chrismate sancto. *In capite.* Super caput eius fusum. Nam Moses Aaronis induti vestibus Pontificiis caput oleo sacro perfudit tãta copia D

a *Exod. 30.*

b *Exod. 30. v. 23. Leu. 8. ver. 12.*

A copia, vt destillaret in barbam ipsius, indéque in supremam vestimentorum eius oram [a]. In exemplum sacrandorum deinceps tali ritu pontificum nõ sine mysterio. Hæc enim inunctio fiebat decussatim *Kemim χὶ tenanith* (inquit R. Selob, & R. Mose Nahmanides) *in speciem & formam χὶ Græcanici gerentis effigiem Burgũdæ crucis.* σαγροειδῶς vt loquitur Areopagita. Fiebat & in fronte inter supercilia eodem signaculo. Elias in Tisbi habet *Kemim Gamma tenanith*, cuius forma est instar ר inuersi ג, sed falsò citat Thalmudicos. *Barbam*, barbam inquam. Hanc conduplicationem emphaticam

B esse docet Clemens [c], vt pingat Sacerdotes decoris, masculis, venerabilibus moribus, non mollibus, effœminatis, iuuenilibus. Nam barbæ pili, qui nihil molestiæ afferunt, vultui dignitatem præstant, virum ostendunt, & quamdã paternam reuerentiam incutiunt. Vnde illud [d]. *Ne corrumpatis effigiem barbæ vestræ.* Sic Hieronymus [e] *Barba virilitatu indicium est*: de quo Epiphanius f. contra Massalianos, *Aaron.* Patronymice, pro Põtificis: vt Latinè Cæsares appellãtur à primo Cesare.

C 3 *Quod descendit in oram.* Hebraicè עַל פִּי *hal pi*, i. in os, in ostium & introitum, quod Kimhi interpretatur de colli theca siue strophio. Gallicè *Collet.* Vulgò tamé intelligunt Aaronicum istud vnguentum ex capite in imos vsque pedes defluxisse. Quod minus probabile, quia vnguentum istud sacrum, & pretiosum parcè fundebatur, vt durare posset in multa sæcula, & sufficere inungendis secuturis pontificibus & regibus, de quo supra [g]. Quamquam in primo Pontifice Aaron largius instillari potuit, siue quòd ille esset primus omnium, siue quòd repræsentaret exactius Christum, qui non ad

D mensuram vngi debuit Spiritu sancto, oleo scilicet lætitiæ, per istud externum adũbrato. *Vestimenti.* Hebraicè מִדּוֹתָיו *middothav* plurali numero, Vestimentorũ. Nã sacerdos, siue Aaronius, siue vulgaris, multis ad solennitatẽ & splẽdorẽ diuini ministerij, itémque Theoriã, vtebatur ornamentorũ generibus [h]. *Stent vos.* Altera similitudine è rebus prophanis & naturalibus, vnitatem & concordiam Ecclesiæ membrorum eius comparat rori, qui montem Harmonem, & loca montana Sionis feracia & fœcunda reddit, & rerum omniũm parit affluentiã. Vt *ros* Hermonius, qui defluit in mõtes Sionis, ac eos

a *Leuit. 8. v. 12.* *Sacerdotum vnctio vt fieri solita.*
b *Exod. 29.*
c *Strom. 3.*
d *Leu. 19. v. 17.*
e *In 5. Ezec.*
f *Hæres. 80.*
g *Psal. 88.*
h *Leui. 16. v. 4. & Ioseph. lib. 3. Antiq. cap. 5.*

ac eos ſole peruſtos recreat, vt ros è monte in montem, maximè humiliorem, ſolet defluere, ſuauis eſt concordia. Euroaquilo raptat nubes ex Hermon monte trans Iordanem, vbi Og Rex Baſan imperitabat [a], & vapores roſcidos (roris materiam) in Sion. Hæc ſimilitudo reſpicit etiam fructum & vtilitatem. Ros cum fructu in herbas & gramina decidit [b], lætificat ſegetes, & fœtificat, & ſic concordia valdè eſt fructuoſa, & vtilis. *In montem.* Hebraïcè חררי ציון *harere ſion*, id eſt, Montes Sion. Mam vnus quidem erat mons radice, verùm iugis tres, id eſt, erat triceps, ſiue triiugus: Sion de nomine totius, vbi ædes regia, ſiue ciuitas Dauid: Moria vbi ædes Dominica, ſiue templum: Acra, ſecundum quem vrbs Ieruſalem porrigebatur. Alij malunt intelligere montana Sionis, id eſt, totius Iudææ. Nam tota eius vicinia, & continentia erat montoſa, qua ratione Sinai coniunctus dicitur ei, quæ eſt Ieruſalem [c]. Perpetuo enim dorſo ſeſe verſus Sionios montes exporrigit. Kimhi nimis ſubtiliter repetit, *Sicut ros*, vt ſit tertia ſimilitudo, hoc modo: Sicut ros Hermon (& ſicut ros) qui deſcendit in mõtes Sion. Vel per ſimplex Aſyntheton, ſicut ros Hermon, (Et) qui deſcendit. Exiſtimauit forteſſe Sionem eſſe editiorem Hermone, quem tamen collocat inter editiſſimos terræ ſanctæ [d]. Eſt autem Hermon mons propè Iordanem Libano vicinus, perpetua niue conſperſus, vnde perpetuus ſurgit vapor, roris origo & fons, Sionem fœcundiſſimè aſpergentis.

4 *Quoniam illic mandauit Dominus*, in loco concordiæ, caritatis, & vnitatis Kimhi ſatis alienè, in montibus Sion. Quod ferè ſequitur Theodoritus. *Non in Hermon* (inquit) *ſed in Sione, in quam vitalis ros Spiritus ſancti in Apoſtolos miſſus eſt. Mãdauit.* promiſit, effecit. *Benedictionẽ*, bonorum omniũ abundantiam, fœlicitatum copiam, & vitam ſempiternam. Etſi Euthymius de longa huius ſæui vita interpretetur, vbi diſcordes raró longequi ſunt. Quaſi *vita in ſeculum* ſit vita in longum tempus.

a *Deut.3.v.8. Ioſ.2.v.10. & 13.v.11.12.*

b *Deu.32.v.2.*

c *Gal.4.ver. 25.*

d *Pſal.88.*

A

B

C

D

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Ecclesia Domini cultores ad Dei laudes hortatur.

1 Canticum graduum. CXXXIII. Hebr. 134.

Ecce nunc benedícite Dómino: omnes serui Dómini.

B 3 Qui státis in domo Dómini: in átriis domus Dei nostri.

4 In nóctibus extóllite manus vestras in sancta: & benedícite Dómino.

5 Benedîcat te Dóminus ex Sion: qui fecit cœlum & terram.

---

1 *Canticum graduum.* Præcedentium Gradualium conclusio, & quasi epilogus, vt Dei ministri in templo

C morantes die, noctéque Deum tantorum beneficiorum auctorem rite colant, ac pro se, & populo orent. Breue sacerdotum speculum.

2 *Omnes serui Domini.* Leuitæ. Vnde eorum sequitur Periphrasis: *Qui statis in domo Domini*, qui illic consistitis, & moramini ad rem diuinam faciendam [a]. Vnde Chald. *Qui statis super custodia domus Sanctuarij Dei, & laudatis in nocte.* a *Nu.18.v.3.*

3 *In atriis domus Dei nostri.* (Et) in atriis. Totum hoc additum est à Septuagintâ è Psalmo sequenti, vt non

D tantùm de Leuitis ministris templi hæc dicta intelligeremus, verùm etiam de Laicis, qui dum res diuina fiebat à templi ministris, in sacerdotum atrio consistebãt in suis, viri in atrio virorum, fœminæ in fœminarum: Quãquam initio vnicum vtriusque sexus erat atrium, quod in libris Regum atrium Israel appellatur.

4 *In noctibus extollite manus vestras*, quo tempore cæteri dormiunt. Hoc iungunt Masoretę cum fine precedentis versus. Sed nihil necesse, cùm præsertim Leuitæ interdiu ministeriis vacarent, quò pertinebant præcedẽtia,

noctu verò custodiis, quò sequentia. Instruit igitur eos quo pacto se in eis gerere debeant. Dum noctu custodiis templi vacatis, procul à populi conspectu, Deum sanctè collaudate, attollendo in sancta loca manus, adeò vt etiam pro absenti & dormiente populo precemini, dicendo quod sequitur: *Benedicat te, &c.* Nam laudatur etiã Deus cùm inuocatur, & vsurpatur nomen ipsius ad alterius benedictionẽ. *In sancta*, in cœlum [a]. Aut versus eas templi partes, quarum vna vocatur Sancta, id est, חֵכָל *Hecal*, altera Sancta Sanctorum, id est, דְּבִיר *Debir*, vbi erat arca (typus corporis Domini) vbi se orationes exauditurum erat pollicitus: quamquam etiam illæ referebant cœlum [b]. Chald. *Super ambonem, siue suggestum sanctum.* Alij, *ad sanctitatem*, id est, sanctè, ritè. Simplicius Orate Deum versus Sanctuarium, & locum arcæ. A

a *Heb. 9. v. 11. 12.*

b *Ibid. Apostolus.* B

5 *Benedicat te Dominus ex Sion.* Mimesis consueta. O Leuitæ, dicite populo: Benedictione & fauore prosequatur te Dominus, cœli terræque conditor, qui vult, & potest iuuare. Fortassis etiam verba sunt Psalmographi benè precantis iis, qui suo consilio paruerint. Si sic Deo benedixeris, si sic Deum collaudaueris, ô Leuita, ô Laice, te vicissim benedicat, & fortunet Deus ille magnus orbis opifex, qui cœlum & terram, id est, omnia in sua habet potestate. *Te.* Immutat constructionem ob immutatum significandi modum. Benedicere enim supra significabat collaudare, celebrare, gratias agere: nunc verò benefacere, bonis & fœlicitate afficere, fauere, beneficia tribuere. Hoc minus obseruatum est in fonte. Nam vtrobique est Accusatiuus. Vt autem duos istos significatus distinguant prophani pro posteriore vsurpant *Benefacere*, quamquam minori Emphasi. Plautus [c], & Terentius [d]: *Dij tibi benefaciant.* Pro priore ipsum *Benedicere* Plautus [e], *Benedicite diis.* Qua ratione aliqui exponunt illud Ciceronis pro Sextio; *Cui benedixit vmquam bono*, id est, benè precatus est. C D

c *in Milite, act. 2. sce. vlt.*
d *Adelph. act. 5. scen. 8.*
e *Rudẽte act. 3. scena 2. & Casina act. 2. scen. 5.*

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Ad Deum celebrandum inuitat, quòd Israelem magnis beneficiis cumulauerit, & Idola sint inutilia.

1 Hallelu-jah. CXXXIIII. Hebr. 135.

Audate nomen Dómini : laudâte
seruí Dóminum.

B 2 Qui státis in domo Dómini : in
átriis domus Dei nostri.

3 Laudâte Dóminum, quia bonus Dóminus: psállite nómini eius, quóniam suâue est.

4 Quóniã Iacob elégit sibi Dóminus: Israel in possessiónem sibi.

5 Quia ego cognôui, quòd magnus est Dóminus: & Deus noster præ ómnibus Diis.

C 6 Omnia quæcúmque vóluit, Dóminus fecit in cœlo & in terra : in mari, & in ómnibus abîssis.

7 Edûcens nubes ab extrêmo terræ: fúlgura in plúuiam fecit.

8 Qui producit ventos de thesaûris suis: qui percûssit primogénita Aegypti ab hómine vsque ad pecus.

9 Et misit signa, & prodígia in médio tui Aegypte : in Pharaônem, & in omnes seruos

D eius.

10 Qui percûssit gentes multas : & occîdit Reges fortes.

11 Sehon Regem Amorrhæórum : & Og Regem Basan : & ómnia regna Chánaan.

12 Et dedit terram eórum hæreditâtem: hæreditâtem Israel pópulo suo.

13 Dómine nomen tuum in ætêrnum: Dó-

mine memoriâle tuum in generatiône & ge- A
neratiônem.

14 Quia iudicâbit Dóminus pópulum ſuum: & in ſeruis ſuis deprecábitur.

15 Simulâchra Géntium, argêntum & aurum: ópera mánuum hóminum.

16 Os habent, & non loquêntur: óculos habent, & non vidêbunt.

17 Aures habent, & non aúdient: neque enim eſt ſpíritus in ore ipſórum. B

18 Símiles illis fiant, qui fáciunt ea: & omnes, qui confídunt in eis

19 Domus Iſrael benedícite Dómino: domus Aaron benedícite Dómino.

20 Domus Leui benedícite Dómino: qui timêtis Dóminum, benedícite Dómino.

21 Benedîctus Dóminus ex Sion: qui hábitat in Ierúſalem. C

---

1 *Alleluiah, laudate.* Hic & tres ſequentes ſunt coronis præcedentium Gradualium. Quare ſunt de reditu è captiuitate. *Dominum* Vertunt hodie *Domini*, in Genitiuo. עבדי *habde, ſerui*, poſſit eſſe Syntacticum, pro Abſoluto, cuiuſmodi multa ſunt apud Poëtas, & Syros. Adde non immutari ſententiam. Nam tum per Zeugma repetendum *nomen Domini.*

2 *Qui ſtatis in domo Domini.* O vos qui ſtatis in domo, D
id eſt, Sacerdotes, ô vos Leuitæ, qui adſtatis ad ſeruiendum Domino (&) *in atriis domus Dei noſtri*, id eſt, ô vos Iſraelitæ, ô vos Laici, quos lex arcet ab ingreſſu interiore ſanctuarij, proindéque in atriis eius dumtaxat cõſiſtitis. R. Dauid, Domum Domini appellat Sacerdotum conclaue, quod *Chorum* appellamus. Atria, loca Laicorum, quæ nos *Nauim.* Interpretes Latini & Græci vtraque atrij nomine inſigniuerunt, ſiue penuria vocabulorum, ſiue comparatione templi tecti & interioris.

Hebræi

A Hebræi rectè distinguunt. Nam atrium Sacerdotum vocant חצר *Hatser*, q. d. chorum, locum canentium. Vnde חצוצרות *hatsoseroth* tubæ, organa, quibus canebant Dei laudes, populi siue Laicorũ, עזרה *hazara*, q. Adiutorium, rarius חצר *Hatser*.

3 *Psallite nomini eius, quoniam suaue.* Hebraicè נעים *naim*, id est, dulce propriè. Psallere scilicet nomini Domini, vt referatur totum complexum. Vel iuxta R. Dauid, ad solum nomen, quoniam suaue est nomen
B Domini, Anonymus masculinè, vt כי טוב *chi thob*. *Quia bonus Dominus. Psallite nomini eius, quoniam suauis est* (Dominus) cuius suauitas & bonitas, non qualitas est, sed natura, vt rectè inquit Augustinus.

4 *Quoniam Iacob elegit sibi Dominus.* Alia ratio, cur laudandus Dominus. *Iacob*. Patronymicè Iacobæos, Israelitas, non Esaüitas, siue Idumæos. Interim alludit ad electionẽ Iacob Patriarchæ, repudiato & reprobato Esau, de quo mysterio alij scripserunt [a]. *In possessionem sibi,* Hebraïcè לסגלתו *lisgulatho*, id est, in peculium, propriè, id est, in pretiosum thesaurũ, vel in proprietatem
C suam, vt sit ei peculiaris, & proprius populus [b].

5 *Quia ego cognoui, quòd magnus est Dominus.* Ad ista vos horror & inuito, quia ego scio Dominum, Deúmque nostrum omnium Deorum esse maximum. Alij malunt esse quartam rationem, cur Deus sit honorandus & col- *Deus cur laudandus.*
laudandus, per Anaphoram. Prima fuit, quia bonus: secunda, quia dulcis: tertia, quia elegit Ecclesiam: nunc quarta, quia magnus virtute, & maiestate *pre omnibus Dijs*, id est, quia omnipotens, & immẽsæ magnitudinis.

6 *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit.* Ab effectis naturalibus, ordinariis, & extraordinariis, superiorem pro
D positionem probat de Dei incomparabilitate vsque ad 13. vers. *Voluit*. Deus enim est agens liberrimum.

7 *Educens nubes.* Sic & Kimhi. Creat nubes, fulgura, tonitrua, pluuias, ventos apud Prophetam [c]. Vbi hi reperiuntur versus. Oritur à Meteoris, vt quæ sint perspicua omnipotẽtiæ Dei signa, dũ causæ eorũ latent. נשאים *neshiim*; eleuationes proprie, exhalationes, vapores, Mẽteorũ materia & origo. Quare aliqui vertunt, Ascendere faciẽs vapores. *Ab extremo terræ*, ab extremis terris, ab vltimis terrarũ oris exhalationes subleuat, & in nubes colligit, vt cęlũ obducat, calores mitiget, pluuias fũdat.

a *Mal. 1. v. 3. & Rom. 9. v. 13. 10. ver. 1. 2. 11. v. 2.*

b *Exo. 19. v. 5.*

c *Ier. 10. v. 13.*

Nam vt è tota terra exhalationes, & vapores eleuat, maximè tamen ab vltimis terrarum finibus, quòd illic multa sint maria & humores. Vel, è mari, hue Oceano, terræ extremitate vtrumque Hemisphærium distermi-
a 3. Reg. 18 vers. 44. 45. nante, vt fecit Helias [a], & iuxta illud [b]: *qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ.* Inde enim copiosiùs manat vapores. Hoc posterius sequitur Kimhi. Alij,
c Amos 5. v. 8. è terræ visceribus. Alij è superficie terræ, quę est vltima pars mundi: à terræ extremitate & summitatibus, vt Hieronymus. *In pluuiam*, in signum proximum pluuiæ,
c Gen. 1. v 15. vt mox sequatur pluuia vt [c]: *In tempora & annos*, id est, in signa temporum & annorum. Aliqui Rabbinorum, cum pluuia. *In*, pro *Cum*. *Magnum miraculum* inquiunt, *è nubibus, quæ aquæ sunt, exilire flammas. Quin nec fulgura, & coruscationes, ignea quantumuis subtilantiæ, à pluuiarum vel nubium aquis extinguuntur.* Sic & Theodoritus quòd fulgur & pluuia quantumuis naturæ contrariæ simul fieri cernantur. Alij retinent vim Præpositi. Qui fulgura mutat in pluuiam, qui fulgurum materiam vapoream transire facit in imbres, qui eam in pluuiam resoluit, & desinere facit. Nam in fulguribus mixtus est cum flamma & exhalatione ignea vapor, & pluuiis præmitti solet fulgurũ terror, vt postea sequatur pluuiæ fœcũditas.
8 *Qui producit ventos de thesauris suis.* Hebraicè מוצא מוציא *motsech.* i. qui educit, exire facit, propriè ἐξάγων [d]. *De thesauris suis*, de locis absconditis, & hominum incognitis: de locis & causis occultis: de receptaculis, & quasi de abscondito promptuario suo, vbi eos tenet recluses. Vnde Philosophi inter se rixantur de ventis. Materiam vident esse exhalationem, flatum, & agitationem aëris circum latera mundi sentiunt, sed formam, & modũ nesciunt, Quin nec loca, vnde incipiunt flare, satis explicant. Thesauros vocant cellas & loca, in quibus aliquid absconditur, loca abdita, è quibus exire videntur venti. Quod aliqui referunt ad ventorum subtilitatem, quæ tanta est, vt sint inuisibiles, eorũmque solum stridor, & vis percipiatur, ac nemo sciat, vnde
e Ioan. 3 v. 8. proficiscantur [d]. *Qui percussit*, tam hominum, quàm iumentorum primogenita. Iam de priuatis Dei operibus
f Exod. 12. v. 29. & miraculis [e]. Hanc plagam, è decem solam particulatim memorat, quòd omnium fuerit efficacissima. Ad nouem enim alias, & primas obduruit Pharao. Sic

d Vt & Hier. 10. v. 1. 13.

A B C D

folent

A solent tyranni. Non enim curant damna & miserias populi, nec eius clamoribus commouentur. At postquam plaga decima tetigit ipsius domum, & liberos, ac pestis ipsius visceribus imminere visa est, aperuit oculos, non ad conuersionem mentis melioris, & pœnitentiam, sed ad necessitatem dimittendi populi. *Tyrannorum mos.*

9 *Et misit signa & prodigia*, edidit, patrauit. Possit etiam è fonte retineri vis verbi Mittendi: Misit in medium tui signa & miracula, è cœlo videlicet, vel loco, in quo Mosi ad id apparuit [a]. A miraculis & operibus extraordinariis nunc Deum celebrandum docet. *In medio tui,* a *Exod. 3. v. 2.*

B intra te, totam per Ægyptum, siue manifestè [b], Chrysostomus. *In Pharaonem*, contra Pharaonem regem Ægypti. Pharao è Iosepho lingua Ægyptiaca erat nomen dignitatis Imperatoriæ, non proprium: aut fortasse à primo Monarcha cæteri illic dicti sunt Pharaones, vt postea à primo Ptolemæo Ptolemæi, & Latinè Cæsares à primo Cæsare. *Seruos eius.* Aulicos, purpuratos & milites, vt eius stipendiarios. Seruos regis Scriptura appellat ad discrimen populi, quem seruum regis esse non vult, sed populum, ne herili & despotico imperio premendus existimetur. Consule præsertim libros & historias Regum, contra eos, qui dictitant, plebem esse seruorum loco. Nam Scriptura id nominis dumtaxat regiis ministris attribuit. b *Exod. 3. 4. 5. 6. 7.* *Populus seruus regis non est.*

C 10 *Qui percussit gentes multas*, Gentes, & reges transitum per deserta, & in Chanaan prohibentes [c], *Fortes.* Validos, robustos, quasi ossatos siue torosos. Nam עצם *Dent. 2. & 3.* *hetsem*, est os ossis. Alij numerosos & multos. Nam עצומים *Hatsumim*, vtroque modo accipitur. Tum autem terra Chanaan, imò verò vniuersa ante Monarchias quatuor abundabat, regibus, vt Iosue vno die triginta vnum confecisse memoretur. Reges appellabant prima illa sæcula, quotquot in suis regionibus summum tenebant imperium, tametsi angustè circumscriptis. Nec opponēda Assyriorum vetus Monarchia, quia eam esse fabulosam multis argumētis iam alibi ostensum est, vsque ad Oziæ tempora, quibus eorū rex, non iam rex Niniue, vt apud Ionam [d] sed Assur dici cœpit. c *Num. 21.*

D 11 *Sehon regem Amorrhæorum.* Prolepsin explicat particulatim [e]. Solet autem nominatim Sehonis & Oggi meminisse ad exaggerandam victoriam. Nam erant de d *Ione 3. v. 6.* e *& Cap. 21. v. 24. Numer. Dent. 2. v. 32.*

a *Amos 2.v.9.* genere gigantæo prodigiosi roboris & molis [a]. Verbi gratia, cùm quatuor cubiti cuiusque, eius exæquent altitudinem, vt docet Abben Ezra b. Oggi statura accedebat ad nouem ipsius cubitos [c], vt non modò duplo esset maior quouis homine, sed dupla proportione tantò altior, quantò ipsius cubitus excedebat aliorum hominum cubitos. Vnde & sponda lecti eius erat ferrea ad sustinendum tantum corporis pondus, longitudine nouem cubitorum & latitudine quatuor. Quam latitudo eius, siue crassities ad cæterorum longitudinem attingeret. *Et omnia regna*, scilicet triginta vnum d. *Chanaan*, Chanaan & Amorrhæus filij Cham, nepotes Noë, à quibus Chananæi & Amorrhæi [e].

A

b *Exod.27.*

c *Deuter.3. verſ. 11.*

d *Ioſ.12.v.24*

B

e *Gen.10.v.6. & 16.*

12 *Et dedit terram eorum hæreditatem.* Anadiplosis, *hæreditatem*, inquam [f]. *Iſrael*, Israëli, Datiuo casu.

f *Ioſ. 12. & ſeqq.*

13 *Domine memoriale tuum.* Epiphonema. Memoria tui, & recordatio tuorum mirabilium operum, his de causis semper erit celeberrima. Metaphora 8. Nempè propter illa creationis, redemptionis, electionis, defensionis beneficia.

g *Pſal. 101. ver. 14.*

14 *Dominus populum iudicabit.* Quia vlciscetur, vindicabit ab iniuria. Gall. *Fera iuſtice a ſon peuple.* Illum suo patrocinio tuebitur, ac defendet. *Deprecabitur.* A seruis suis exorabitur, siue propter seruos suos Chrysostomus. Exorabilis erit eis, passiuè, etsi verbum sit deponens. Reconciliabitur, placabitur seruis suis, qui mecum gemunt in exilio. Græcè παρακληθήσεται, se consolabitur, consolationem accipiet. Quo pacto יתנחם *ithneham*, Rabbini exponunt præter aliquos, qui *Pœnitudine ducetur ſuper ſeruos ſuos*, in morem pœnitentis se clementer deinceps cum eis geret, ac ignoscet, ac vbi de eis satis supplicij sumpserit, eos ab impiis gentibus, per quas ipsos castigabat, liberabit, Chald. *Ad ſeruos ſuos conuertetur in miſerationibus ſuis.* Versus autè repetitur è Deut. h

C

D

h *32.Ca.v.33.*

15 *Simulachra gentium argentum & aurum*, Antithesis, de qua suprà i, qua Deos Gentiles extremè extenuat, & per Sarcasmum deridet. Quocirca veræ religionis expertes, Athei, & sine Deo esse dicuntur [k]. Contra (inquit) Idola sunt inutilia, nullius virtutis & potestatis, nihil boni aut mali suis cultoribus præstare possunt suapte natura.

i *Pſal.113.v. 3. 4. & Sap. 15.ver.3.9.& ſeq.*

k *Eph.2.ver. 12. Rom.1. v. 21.*

16 *Os habent & non loquentur.* Ad verbum פֶּה לָהֶם עָנִים

A עינים לחם *pé lehem henaim lehem*, Os est eis, oculi, aures, &c.

17 *Neque enim est spiritus*, flatus inspirationis & respirationis, vel anima viuificãs, cuius principalis sedes est in capite, citra quam nulla est vitalis operatio. Itaque quæ de Dædali statuis narrantur, quòd per se sua opera subierint, apud Aristotelem [a] locutæ sint: apud Diodorum Siculum, aufugere essent solitæ, ni vincirentur: apud Platonem [b], causis externis & artificiosis tribuenda sunt, vt argento viuo infuso ex Aristotele [c], vt distinctioni crurum & pedum, quòd statuarius priores
B pedes non distinxisset, è Palæphato, &c.

[a] *In Politic.*
[b] *In Menone.*
[c] *1. de Anima.*

18 *Similes illis fiant*, Deuouet Idololatras.

19 *Domus Israel benedicite Domino*, Genus Israel celebrate, & colite Dominum ob tanta, & tam singularia erga vos beneficia. Hortatur ad gratiarum actionem.

20 *Domus Leui benedicite.* Leuitæ, & conuersi ad Dominum è quacumque gente.

21 *Benedictus Dominus ex Sion*, Benedicite, inquam, Domino, dicendo, *Benedictus, &c.* Præscribit formulam celebrandi Deum, eique gratias agẽdi, per Mimesim linguæ vsitatã. *Qui habitat in Hierusalem.* Qui per gratiam,
C per cõmunicationem sui peculiarẽ, & per alios nouos, & extraordinarios effectus illic residet, qui illic est efficaciter, nempè multò efficacius, quàm aliis in locis.

ARGVMENTVM.

Ad Dei confessionem excitat propter ipsius in omnia, maximè in populum suum, prouidentiam,
D *atque beneficia.*

1 Hallelu-ja. CXXXV. Heb. 136.

COnfitémini Dómino quóniam bonus: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

2 Confitémini Deo Deórum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

3 Confitémini Dómino Dominôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius. A

4 Qui facit mirabília magna solus: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

5 Qui fecit cœlos in intellêctu: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

6 Qui firmâuit terram súper aquas: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

7 Qui fecit luminária magna: quóniam in ætêrnum misericórdia eius. B

8 Solem in potestâtem diêi: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

9 Lunam & stellas in potestâtem noctis: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

10 Qui percússit Ægyptum cum primogénitis eórum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

11 Qui edûxit Israel de médio eôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius. C

12 In manu potênti, & brâchio excêlso: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

13 Qui diuîsit Mare-rûbrum in diuisiônes: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

14 Et edûxit Israel per médium eius: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

15 Et excûssit Pharaônem, & virtûtem eius in Mari-rûbro: quóniam in ætêrnum misericórdia eius. D

16 Qui tradûxit pópulum suum per desêrtum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

17 Qui percûssit Reges magnos: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

18 Et occîdit Reges fortes: quóniam in

ætêrnum

A ætêrnum misericórdia eius.
19 Sehon Regem Amorrhæôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
20 Et Og Regem Basan: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
21 Et dedit terram eôrum hæreditátem: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
22 Hæreditátem Israel seruo suo: quóniam in æternum misericórdia eius.
B 23 Quia in humilitâte nostra memor fuit nostri: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
24 Et redêmit nos ab inimîcis nostris: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
25 Qui dat escam omni carni: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.
26 Confitémini Deo cœli: quóniam in ætêrnum
C misericórdia eius.
27 Confitémini Dômino Dominôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

---

1 Halelu-jah iuxta Masoretas, finis est superioris Psalmi. Sed maluerunt Septuaginta inspicere argumentum huius, ne esset ἀνεπιγράφος: nempè vt hic titulus ostenderet Psalmum esse de diuinis laudibus, & beneficiis,
D ac eiusdem argumenti cum præcedente *quoniam Bonus*, beneficus, misericors, benignus, fons bonitatis. Sibi enim sufficit, nec alterius participatione indiget. Quia ergo creauit vniuersum, Angelos & homines, id non contigit, quòd horum opera, ministerium, subsistentia ipsi essent necessaria: sed quia bonus, *& in sæculum misericordia eius*, vt essent res, quæ bonitate & misericordia ipsius fruerentur. *Confitemini*, terna eius repetitio respicit tres diuinas personas, quarum prima absolutè hic dicitur tetragrammaton יהוה *Adonai*, quia est absoluta

luta, siue à nullo dependens. Altera אלהי אלהים A
Elohé Elohim Deus Deorum, quasi iudex omnium & quidem Diuorum. Tertia אדני אדנים *Adoné Adonim* Dominus Dominorum, quòd per has duas hypostases Pater omnia procuret & administret, creando, conseruando, iudicando, viuificando, sanctificando, donis, & gratiis afficiendo. Vnde filius à Platonicis appellabatur opifex δημιουργὸς: Spiritus sanctus anima mundi, *spiritus intus alens. Quoniam in æternum.* Hemistichium intercalare vicies septies interpositum, vt apud Virgilium, *Incipe Menalios mecum mea tibia, versus.* Docet B misericordiam Domini superare omnia ipsius opera [b], Versus autem intercalaris (sic enim Latini appellant cantabatur; & repetebatur à populo, vt fit in nostri) Litaniis, vel à Leuitis, & Sacerdotibus, s

à *In eglogis*
b *Psal. 144. v. 9.*
Esa. 54. v. 10.

2 *Confitemini Deo Deorum*, Diuorum, Angelorum, cœlitum. Quin & eorum qui appellantur Dij (sunt tamen idola vel dæmones) Deus est. *Misericordia*, beneficentia, pietas, חסד *Hesed* proprie. Delectatur autem Scriptura triplicatione, obtres diuinitatis personas, quarum vni cuique hîc vnum *Confitemini*; dedicat.

3 *Confitemini Domino Dominorum*, Est aliud nomen, C quàm 1. versu. Nã cum illic esset tetragrãmaton יהוה *Adonai* vt secundo אלהים *Elohim*, hîc habetur אדני *Adonai* & in regimine plurali, *Adoné*, Domini, ob S. Triadẽ personarũ, quarũ vnaquæque est Dominus. Dei autẽ tribus diuersis nominibus, excellentiã diuinæ naturæ demonstrauit. Nam primũ eius incõparabilem essentiam designat, secundum æquissimam prouidẽtiam & iudicium, tertium dominij perfectionem. *Dominorũ*, magnatum, & principum terræ. Omnium magnatum, & Regum summus est Dominus, & præses.

S. Trinitatis excellẽtia demonstratur.

c *Lib. de Gen. c. 1. & 9.*

4 *Qui facit mirabilia magna solus*, ad discrimen idolo- D rum &c. vt docet Augustinus [c]. Nam mirabilia Magorum, & Dæmonum vel sunt præstigiæ, quòd eorũ substantia non sit vera, sed vana & imaginaria, vel habent causam Physicam & naturalem, etsi latentem, occultãque vulgõ, dum homo, vel dæmon subtilissimè semiles rationes vsurpat, & agentia applicat patientibus. Quæ vt mira sint vere tamen & propriè non sunt miracula, quæ propriè sunt, opera absque vlla antegredièt materia, & alio vllo causarum naturalium (quod creationis

A tionis est genus) apparatu, sine quibus mira illa opera numquam edunt dæmones, dæmonúmve administri, etsi eas ex aspectu subducant, & occultent. Operantur enim ex occulta materia, & occultis causis Physicis, quòd sine his nihil possint. Hic autem habes breuiter, quis sit miraculorum effector propriè: nempè *Deus Deorum*. Quæ sit effectionis causa. *Quoniam in æternum misericordia eius*. Quis finis. *Cõfitemini*, vt videlicet Dei benignitas, magnificentia, gloria, potestas æterna agnoscatur ac celebretur.

B § *Qui fecit cælos in intellectu*, intelligenter & sapienter: hoc enim modo Hebræi representant Aduerbia, summa sapientia & miro artificio, magno ingenio, arte, industria. Hæc enim in cœlis magis relucent quàm in vllis aliis rebus procreatis. Non quòd intellectum, & mentem per creationem acceperint. Sunt enim inanimati. Græci ἐν σωφίᾳ de cœlo Empyreo, sedéve beatorũ intelligunt, quod ex hoc loco colligunt non tantum esse νοητὸν (intelligibile) sed etiam νοερὸν q. intelligere faciens. Absit enim vt intelligẽs, aut intellectu præditũ cũ aliis interpreter. Neque enim ita sunt hebetes Græci

C Theologi, vt velint cœlũ aliquod esse animatũ. Docent ergo cœlum istud efficere, vt intelligamus, & cernamus Deum, quando eò penetrauimus, iuxta illud [a]: *In lumine tuo videbimus lumen*. Beneficio luminosi illius cœli pertingemus ad notitiam increati luminis, id est, Dei. Sanè quantùm ad dogma, credibilius est cœlum istud esse lumen illud creatum, quod ad nos eleuandos ad Dei visionem Scholastici requirunt, quàm aliquod aliud corporatum.

a *Psal. 35. v. 10.*

D § *Qui firmauit terram*, expandit, extendit propriè, & exporrexit. Hebraicè רקע *Rakah. Super aquas*. Terram superiorem aquis extendit, dum eam supra aquas late & amplè apparere, & eminere fecit, congregatis & demissis aquis, quibus initio circumfundebatur, in terræ concauitates & sinus [b]. Sic enim aquæ sunt infra terram quodam modo, quæ antea erant supra: idque ad conseruationem terrestrium, & aëreorum. Atque hinc terra refert globi cuiusdam ligneí speciem, in quo sint plurimæ concauitates quibus aqua possit recipi.

b *Gen. 1. v. 9.*

7 *Qui fecit luminaria magna*, duo, Solem & Lunam. Epithetum enim istud ad illa duo dumtaxat pertinet.

Nam

Nam ſtellas in numero luminarium magnorũ non eſſe in Scriptura[a], apertè affirmatur. Magna autẽ appellantur, non ſolùm comparatione miniſterij, quo exercent actiones validiores, nobiliores, & manifeſtiores, aut lucis, quã ex ſe copioſius fundunt & ſpargunt, verùm etiã molis & corporis, vt quidẽ ſentiunt veteres Hebræi, & D. Auguſtinus[b]. Quantumuis hodie id Aſtronomi negent. Nam Solem ſecundum quantitatem molis aliquibus ſtellis firmamenti minorem, & Lunam nõ ſtellarum poſt Solem maximam, ſed omnium minimam ſtatuunt, quæ tamen maior ſit lumine, quia eſt terris propinquior, vt docet Abbẽ Ezra inſignis Philoſophus & Mathematicus. Ita qui his aſſentiuntur, Solem & Lunam duo magna luminaria hîc dici tradunt, non duo magna aſtra vel corpora. Primò ob luminis excellentiam, quod abundantiùs terris infundunt. Secundò ob effectus, quos efficaciùs, & euidentiùs operantur. Illius enim acceſſu omnia virent, receſſu flacceſcunt, & emoriuntur. Huius varietate humores, medullæ etiam ipſæ augentur & minuuntur. Alioqui Lunam cùm ſit terræ elemento multo minor, vt ex Eclipſi probant, cæteris ſtellis minorem eſſe oportere. Nam minimam ſtellarũ viſibilium firmamenti totam terræ quantitatem ſuperare aiunt centies & ſepties, altera, nonagies, alias ſepruagies & bis, quaſdam quinquagies & quater, nonnullas trigeſies & quinquies, alias denique decies & octies. Sic enim eas in ſex magnitudines diuidunt.

8 *Solem in poteſtatem diei.* Per diſtributionem hoc, & ſequenti verſu prolepſim præcedẽtem declarat. In qua diſtributione obſerua ſtellas etiam inter luminaria magna reponi, non quidem dum inter ſe comparantur. Nam tunc luminaria magna ſunt tantùm duo, Sol & Luna, cætera parua [c], ſcilicet dum in ſe ſpectantur. Nam natura conſtare lucida, & corpore illuſtri, fulgẽtique indicat Paulus [d]. *Alia* (inquit) *claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas ſtellarum. Et ſtella à ſtella differt in claritate.* Vide Genef. [e] luminaria parua, ſiue luminaria ſimpliciter. Etſi Meſſahalla, & aliquot alij, eas nullam habere lucem præter Solarem dictitent, quam videlicet imbibant, deinde ad nos reflectãt. Aliud enim eſt, Solem lumen earum, vt & lunæ amplificare, illuſtriúſque reddere: aliud illas nullum ex ſe habere. Habent

a *Gen. 1. v. 16.*

b *Lib. 2. de Gen. ad literã cap. 16.*

Sol & Luna cur magna luminaria dicãtur.

c *Gen. 1. v. 16.*

d *1. Cor. 15. v. 41.*

e *1. Ver. 14. & 16.*

A bent enim, vt in Eclipsi lunæ patet, etsi obtusum & ferruginosum, per quod luna, verbi gratia, propter imbecillitatem, non possit penitus perrumpere, vel dissipare, vmbræ terræ tenebras. *In potestatem*, ad moderationem & dominium diei. Vt præsit diebus, eos non tantùm efficiendo, verùm etiam motu, lumine, influxi, calore cõmodos & salutares animantibus, & rebus naturalibus reddendo. In fonte vsus est Mosis verbo משל *Maschal*, quod [a], non illuminare simpliciter significat sed dominari, prævalere, vim, influxum, efficaciam obtinere. Nam illic Moses quinque potestates & effectus

B luminarium recensет, ac distinguit. Primus, vt diuidant inter diem & noctem. Secundus vt sint in signa (admonitiones, præsagia, prognostica euentuum physicorum Agricolis, Medicis, Nautis.) Tertius in tempora (quatuor anni tempestates) dies & annos. Quartus vt illuminent super terram. Quintus vt dominentur diei & nocti.

9 *Lunam & stellas in potestatem noctis*, vt nocte luceant, noctémve illustrent. Hebraicè לממשלות *lemmaschéloth* pluraliter, in potestates & moderationes. Nam

C etiam stellæ præter Lunam agunt in hæc inferiora motu, lumine, & influxu: ac vt Sole lucente supra nostrum hemisphærium dies fit, ita illis supra idem micantibus, nox. *Nostri*, Non quod die virtute, & energia careant. Habent enim magnam. Vnde astra dicuntur calida, aut humida, aut frigida, aut sicca, saltem secundum operationem & vim, vt è Canicula apparet, à qua dies ☌. Caniculares, & aliis stellis, quarum ortu & occasu decernuntur variæ particulares tempestates. Sed quia illarum vis à Sole retunditur, temperatur, augetur &c.

D 10 *Qui percussit Aegyptum*, admirandis plagis affecit: quin & interfecit primogenita tam pecorum, quàm hominum [b]. Huius autem solius plagæ, quæ decima est, & vltima, recordatur, quoniam huius solius opera populum suum eduxit. Nam ad reliquas potius obduruit Pharao. Abben Ezra [c].

11 *Et eduxit Israel*. Liberatio populi, & defensio eius, misericordiæ Domini tribuenda.

12 *In manu potenti*: magna plagarum & signorum vi, miranda potentia, & efficacia. Decem plagas Ægyptiacas intelligit. Metonymicè pro magna vi, qualis inest in mani

[a] *Gen. 1. v. 18.*

[b] *Exo. 12. v. 29*

[c] *Exod. 13.*

in manibus & brachiis potentibus & firmis. Vt apud Esaiam [a]: *Non est contracta, sine abbreuiata manus Domini*, id est, potentia. *Excelso*, inclinato (ad percutiendum) extento propriè, & porrecto, Hebraicè נטויה *netuiah*, vt cùm aliquē ferire volumus. Alibi, valido. Quo tropo diuinam potentiam adumbrat Hieremias [b], & in alio loco plagas extraordinarias, quibus Israelitas extorsit Aegyptus.

a *Isa.59.v.1.*

b *Hie.27.v.5. & 32.v.21.*

13 *In diuisiones*, in multas partes & sectiones, tamquam in muros multos coagulatis, & condensatis aquis: nempè duodecim pro numero tribuū, vt quæque suum haberet iter, & celerius traiiceret. Hebræi in suis traditionibus, vt narrat Abben Ezra [c], & Epiphanius cōtra Origenē [d].

c *Exod.14.*

d *Haref.64.*

14 *Et eduxit Israel*, רחעביר *vebahabir*, transire fecit propriè traduxit, traiecit. *Per mediū eius*, בתוך *bethoch*, in medium eius, intra illud, vt peruenirent scilicet in littus oppositum, & Arabicū, vel iuxta recentiores Hebræos, vt intra illud per modum semicirculi redirent in littus Ægyptum. Vox בתוך *Bethoch*, vtramque sententiam patitur.

15 *Et excussit Pharaonem*, præcipitauit in mare excussum Pharaonem è curribus, in quibus cum suo comitatu, & copiis residebat [e]. *Virtutem*, exercitum eius robustum excussit, extinxit, & de mersit.

e *Exod. 14. ver.24.25.*

16 *Qui traduxit populum suum per desertum*, per Arabiam desertam, destitutam necessariis, populum suum deduxit. Hebr. ינעב *yenehec*. i. ambulare fecit propriè. Magnum beneficium, quoniam in illorum locorum solitudinibus propter vastitatem, & arenarum instabilitatem opus est indice. Quare & hodie, etiamsi via sit tritior, viatores illic vtuntur quadrantibus nauticis, quasi in medio Oceano, & omnia ad victum, & potum in mensem deferunt.

17 *Qui percussit reges magnos*. Sequentia vsque ad vers. 23. explicata sunt Psalmo proximo [f], *Reges magnos* גדולים *Ghedolim* grandes potentia & viribus. Item magnitudine animi & corporis mole. Nam de stirpe gigantum: vnde illud [g]: *Ego exterminaui Amorrhæum, cuius altitudo cedrorum, altitudo eius & fortis ipse quasi quercus* [h].

f *Num. 21.*

g *Deut.3.v.11*

h *Amos.2.v.9*

18 *Et occidit reges fortes*. אדירים *Addirim*, magnificos, sumptuosos, fastuosos & arrogantes. At superiore Psalmo

A Psalmo [a], pro *Fortes*, in fonte עצומים *hatsumim*, q. ossatos, torosos. [a] *Vers.10.*

19 *Sehon Regem Amorrhæorum.* De quo vide Mosem [b]. Amorrhæorū autem regio erat trans Iordanem propè Moab. Decapolis posterius appellata, cuius Metropolis Scythopolis [c]. [b] *Num. 21.v. 24. Deut.3.v. 33.34.* [c] *Ioseph.lib.3. belli Iud.c.31.*

20 *Og Regem Bazan.* De quo Moses [d]. Bizantis autem regio erat etiam trans Iordanem, sed Septemtrionalior, nempè ea Petræa pars, quę posterius Trachonitis dicta est, vt apparet ex Onkelo [e], & describitur à Iosepho [f]. [d] *Nu.21.v.33. & Deute.3.v. 1.2.3.*

B 21 *Et dedit terram eorum.* Sehonis & Oggi, siue Amorrhæorum, & Basanitarum, vel in genere ad superiora. *Eorum* Regum magnorū. Nam præter hos duos Reges, triginta vnum percusserunt vno die [g], eorumque terram deinceps hæreditario iure possederunt [h]. [e] *Deut.3.v.4.* [f] *Ibid. bel.c 2.* [g] *Ios.12.v.41.* [h] *Ibid.*

22 *Hæreditatem Israel seruo suo*, id est, per Syllepsin, Israelitarum duabus tribubus. Ruben & Gad, & dimidię tribui Manassis. Si de duobus Regibus superiora tārum intelligas: si in genere Israelitis dedit terram eorum in hæreditatem, nempè totam Palæstinam possessam à septem populis, nedum Amorrhæis, & Bazanitis.

C 23 *Quia in humilitate nostra*, afflictione & miserabili cōditione [i], cū magnis calamitatibus oppressi iaceremus. [i] *Exo.2. & 3.*

24 *Et redemit*, eripuit.

25 *Qui dat escam.* Reuertitur ad communem Dei nutrientis, curantis, & conseruantis omnia prouidentiam, & beneficia, vt suprà [k], & infrà [l]. *Escam.* Panem Hebraicè לחם *lehem*. Sed panē appellant quicquid ad victum pertinet. *Omni carni*, id est, omni animanti per Synecdochen, vt [m]: *Delebo omnem carnem.* Aliàs *caro* de solo homine. Vt [n]: *Quid mihi faciat caro.* Et [o]: *Ad te omnis caro veniet.* Et [p]: *Effundam spiritum meum super omnem carnem.* [k] *Psal.103.v. 27.28.* [l] *Ps.144.v.15.* [m] *Ge.6.v.17.* [n] *Ps.55.v.5.* [o] *Ps.64.v.3.* [p] *Ioel.2.v.28.*

D 26 *Confitemini Deo cœli.* Genitiui casus in Græco, τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Celebrate Deum, qui cœlum condidit & inhabitat, indéque cætera moderatur, & conseruat. Arnobius videtur legisse οἱ οὐρανοὶ, in Nominatiuo plurali, per Prosopopœiam. (Nam Hebraica non puto consuluisse.) O cœli confitemini (Deo) istud, q.d. Testes estis, quòd omnis caro alitum, hominum, pecudum, reptilium pascatur à Domino. Fons vtrumque patitur, הרו לאל השמים *hodu lehel aschamaim*, etsi magis ad Genitiuum inclinet.

27 *Confitemini Domino.* Hic versus, etsi non sit in He- A
a *Ex 3. vers.* bræo, non incõmodè tamen repetitus est[a], vt contẽplemur hæc Dei beneficia ex eo proficiscì, quòd Deus sit omnium Dominus, ideóque conditor, & conseruator.

ARGVMENTVM.

Captiui lachrymãtes restitui optãt, pœnasq; Idumæa, & Babyloniis deposcunt. Congruit Ecclesiæ inter Mahometanos exulanti, vel in cœlũ suspiranti.

Psalmus Dauid per Ieremiam. CXXXVI. B
Hebr. 137.

SVper flúmina Babylônis illic sédimus, & fléuimus: dum recordarêmur tui Sion.

2 In salícibus in médio eius: suspéndimus órgana nostra.

3 Quia illic interrogauêrunt nos, qui captîuos duxêrunt nos: verba cantiônum.

4 Et qui abduxêrunt nos: Hymnum cantâte nobis de cánticis Sion. C

5 Quómodo cantábimus cánticum Dómini: in terra aliêna?

6 Si oblîtus fúero tui Ierúsalem: obliuiôni detur déxtera mea.

7 Adhæreat lingua mea faúcibus meis: si non meminero tui.

8 Si non proposúero Ierúsalem: in princîpio lætítiæ meæ. D

9 Memor esto Dómine filiôrum Edom: in die Ierúsalem.

10 Qui dicunt: Exinanîte, exinanîte: vsque ad fundamêntum in ea.

11 Fília Babylônis misera: beâtus qui retríbuet tibi retributiônem tuam, quam retribuîsti nobis.

12 Beâ

A 12 Beâtus, qui tenêbit: & allîdet páruulos
ſuos ad petram.

Psalmus Dauid. Hanc inſcriptionem ptæpoſuerunt (eſt enim Hebraicè anepigraphus) quia hoc argumentum tractatũ fuerat, & explicatũ à Hieremia & Baruch.

1 *Super flumina Babylonis*, iuxta Babylonis flumina, terræ Chaldææ, & Babylonicæ. Babylon enim hîc nomen regionis. *Illic*, in exilio & captiuitate barbarica, extra
B ciuitates fleuimus largè, dum in mentem veniret nobis Sion deſolata, dumq; recordaremur patriorum rituum, & ſacrarum ſolennitatum per captiuitatem intermiſſarum, denique patriæ & libertatis amiſſæ. *Sedimus*, ob exilij diuturnitatem: neque enim ſpes data erat reuertendi ante Septuageſimum annum [a]. Præterea ad noſtrarum rerum meditationem & deplorationem. Hæc enim acturi ſolent ſedere. a *Hier. 25.v. 12.& 29.v.10.*

2 *In ſalicibus, in medio eius*, ad ſalices fluminum, Euphratis, Nehardea, Ahaua, Tigris, &c. apud Strabonẽ [b], quaſi Babylonij captiuos ad loca inculta, & paluſtria ablegaſſent. Vnde aliquis, *In deſertis* vertunt, *In medio eius*,
C Babylonicæ regionis. Alij iuxta eam Babylonem, per cuius medium fluit Euphrates. *Organa*, inſtrumenta muſica, quæ in recordationem diuinæ pietatis colendæ conferebant. Chryſoſtomus. Quę & lætitiæ erãt organa. כנורותינו *chinnorothenu*, id eſt, Citharas noſtras propriè. Sed eſt Synecdoche, pro omnis generis muſicis inſtrumentis, quorum laude Iudæi erant celebres, & clari per totum Orientem, quemadmodum perpetuo coluerunt artes, & diſciplinas omnes liberales, maximè Poëticam, Muſicam, & Mathematicam, q.d. Omnes vo-
D luptates abiecimus tædio huius vitæ, & exilij. b *lib.16.*

3 *Quia illic interrogauerunt nos*, partim ſerio & curioſè, partim ironicè poſtulauerũt à nobis cantiones, ſiue irridendo, & inſultãdo calamitati noſtræ, ſiue deſiderando à nobis audire modulos illos, quibus carmina noſtra modulari conſueueramus, præſertim in templo. Cur nunc non canitis, cur fides veſtras non pulſatis? Alieniùs per commiſerationem, quaſi hortarentur eos ad ſe conſolandum patriis canticis, & poteſtatem faserent religionis. *Verba cantionum*, verba, quibus vtebamur in noſtris cantionibus. Pſalmos enim inſtrumen-

iis, ac ore simul canebant. Construxit verbum interro- A
gandi cum duobus Accusatiuis, petiuerant à nobis ver-
ba cantionum.

4 *Et qui abduxerũt nos.* Hebraicè ויתוללינו *vetholalnu*, id est, & qui spoliarunt nos, propriè, spoliatores, & direptores nostri interrogauerunt nos, postulauerunt à nobis per Zeugma, dicentes, scilicet, id quod sequitur תלל *Talal*, Chaldaïcè idẽ quod שלל *Salal*, Hebr. vt Anonymus docet. Chaldæi enim ש schim Hebræorum commutant in ת thau. Hanc autẽ vocẽ vsurpauit, quia agebatur de captiuitate Babylonica, sine Chaldaica. Alij
à ילל *Ialal*, eiulauit q. eiulationis auctores, qui eiulare B
fecerunt nos. Cæteræ interpretationes frigent. *Hymnũ*, שמחה *schimha* lætitiam propriè, lætum carmẽ, quod canere solebatis in Sion. Chaldæus, *Et qui rapuerunt nos, lati dicebant: Psallite nobis cantica, quæ dicebatis in Sion. De canticũ.* Ad verbum, שירו לנו משיר ציון *schiru lanu mischir tsion*, id est, *Cantate nobis de cantico Sion.* Sed est Synecdoche Numeri. Hæc Ironicẽs proponunt, vel respiciunt ad famam, & celebritatem canticorum Hebraicorum, de quorum præstantia mox. Sunt enim linguarum aliæ aliis ad modulationem & musicam ac- C
commodatiores, quas omnes Hebraica vincit.

5 *Quomodo cantabimus canticum Domini.* Respondent captiui, se nolle res sanctas dare canibus, aut proiicere margaritas ante porcos, nec ad hostiũ Dei voluptatem velle canere. Vel nõ posse læta carmina illic personare, vbi sint captiui, & miseri. In tempestiua enim musica in luctu, canticũ videlicet designat hîc lætũ carmen, cuius nullus sit locus in miseria & calamitate, vel in genere, cantum Ecclesiasticum, qui erat excellentissimus & iucundissimus olim in synagoga, vt hodie in Ecclesia. Pri- D
Cantus Hebraici præstantia. mum ob linguæ Hebraicæ Euphoniam, suauitatem, & consonantiam. 2. ob eiusdem maiestatem, ad quã nulla alia quoque pertingit. 3. propter varietatem & multiplicitatem vocum, id est, motionum & punctorum vocaliũm, quorum quinque sunt longa, quinque breuia, quatuor breuissima, siue rapidissima, quæ etsi illa tempestate non essent picta expressè, & actu, at erant intellectu, vsu, & potestate. 4. ob concinnitatem & dulcedinem Prosodiæ, ad quam repræsentandam oportuit excogitare accentus, siue accentuum notulas musicas plus

A ga Rhetoricas. Adde quinto loco formam, artem, artificium, materiam cœlestem, & diuinam plenam consolationum, flammarúmque spiritualium. Quod postremum nostris congruit, Augustino fatente se sæpè in Dei templo fleuisse commotum cantibus, vocibúsque suaue sonantis Ecclesiæ [a], & narrantibus Sozomeno [b], & Theodorito [c], pleroſque Syriæ populos ex harmonia Ecclesiastici cãtus pietati mixta ad fidem Christi fuisse perductos. *Alienæ*, Hebraïcè נכר *necbar*, id est, alieni, populi scilicet, vel Dei. In terra extranea, vel impia, & aliena à Dei veri cultu & religione. In captiuitate quidẽ

B pij precantur & orationes fundunt, sed cum mœrore & pœnitentiæ luctu.

6 *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur*, à Deo. Rectè, cum Chaldæo, & veteribus. Obstupescat mihi dextera, mihi excidat, fiat paralytica. Deus obliuiscatur vltra afferre opem dexteræ meæ. Idem enim verbum in Kal, modò actiuè, modò passiuè reperitur. Adde posse legi תשבח *Tiſſachah*, non תשבח *Tiſchah*, in Niph. Kimhi & recentiores, vt præ Patribus sapere videantur, malunt exponere actiuè, obliuiscatur, obliuioni det, dextera mea opus suum, supp. artem suam psallendi, vel

C quid simile. Obliuiscatur, & dediscat psallere dextera mea. Nulla vis operandi ei relinquatur, & tangendi officio priuetur. Dexteræ meminit, quia est pulsationis instrumentum.

7 *Adhæreat lingua mea.* Sic hunc versum restringunt ad certã rẽ. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ne possim canere, vel loqui: elinguis fiã, muta fiat lĩgua mea. Quia ore canitur, vt manu instrumẽta pulsantur, orat etiam illud suo destitui officio, si obliuiscatur sanctæ ciuitatis.

8 *In principio lætitiæ meæ.* In præcipuo. Gall. *au principal de ma ioye.* Super caput, Hebraïcè על ראש *hal roſch.*

D Caput autem appellat summam, præcipuum, q.d. Si non præposuero Ierusalẽ summæ lætitiæ, quæcumque mihi illa vmquã contingere poterit. Si nõ eã, eiúsque instaurationẽ, vel memoriã prætulero omni lætitiæ, & deliciis huius vitę. Illa erit sũma, & præcipuũ gaudij mei, quoad viuã. Ecclesiã docet præ omnibus amandã, & omni gaudio debere esse cariorẽ. Carpendas quidem vitæ huius oblectationes, quantũ necessarius vsus postulauerit: sed oblectationũ præcipuum esse in pietatẽ conferendum.

[a] *lib. 6 Cõfes. c. 6. & lib. 10. cap. 33.*
[b] *lib. 3. c. 16.*
[c] *lib. 4. c. 29. Hist.*

Ecclesia rebus omnibus cariorem.

9 *Memor esto Domine filiorum Edom.* Precatio contra hostes Ecclesiæ, quales fuerunt Idumæi posteri Esau, non modò vicini, sed & sanguine coniuncti, qui proinde fratres dicuntur [a]. Nam intelligit Synecdochicòs gentes Israëli infestas. Chaldæus putat esse precem Michaëlis Archangeli Synagogæ principis. Putabant ergo veteres Cælites precari pro nobis. *In die*, In die destructionis & vastationis eius vt suprà [b] & apud Ieremiã [c]. Ad verbum אתירם *ethiom*. Cum die. Memento Idumæorum, quo die Hierusalẽ capiebatur, & vastabatur. Precatur exitium Idumæis, qui incitauerãt Babylonios contra se. Precatio autem est abrupta per Aposiopesin propter *nátos*. Recordare eorum, secundũ ea quæ fecerunt aduersum nos in die vastationis Ierusalem, quantas pœnas meriti sint, vel quid simile. Vel potiùs inuersa per Hysterologiam, vt hic versus cadat in sequẽtem, & careat iusta distinctione. Memento Idumæorum, qui dicunt (האומרים *haomerim*, qui dicebant) *in die Ierusalem, Exinanite, &c.* Quæ precatio congruit Mahometanis, qui ex Ismaële & Esau ducunt originem. A

a *Deut. 2. v. 4.*

Angeli & in his Michael princeps pro nobis precantur.

b *Psalm. 36. vers. 14.*

c *Ierem. 17. vers. 16.*

B

10 *Qui dicunt exinanite*, qui tum dicebant, *Exinanite*, ערו *haru*. i. nudate propriè, vastate, quousque defossũ & detectum fuerit fundamentum. Eam funditùs euertite, è fundamentis ipsis eam conuellite & eruite. Theodoritus. Repetitio ardorem denotat. *In ea*, eius. C

11 *Filia Babylonis misera*, Vocatiui casus. O misera Babylonis filia, progenies, gens, natio. Filiã per Metaphoram in huiusmodi formulis vocant cœtum ciuium, vel multitudinem incolarum. Nam ciuium & habitantium multitudo eam rationẽ habet ad ciuitatẽ vel gentem, quam filia ad matrẽ. Kimhi [d]. O miseri Babilonij, ô misera Babyloniorũ multitudo. *Misera*. Hebr. השדודה *haschedudah*. i. deuastata. i. quæ deuastãda es. Propheticè, Præteritum pro præsenti, vel futuro. Prædicit enim per imprecationẽ [e], exitium Babylonis per Dariũ Medum, & Cyrũ Persam. *Beatus*, erit, vel sit, per imprecationem, quoniã præcessit Imperatiuus. Fœlix & fortunatus erit, benè illi erit, res eius successum consequentur, & prosperitatẽ à Domino, qui te vastauerit. Sic Medi & Persæ prosperè se habuerunt post euersam Babylonem, adeò vt nobilem Monarchiam conderent, & magnam Asiæ, Europæ, Africæque partem domarent. De beatitudine D

d *Ezech. 16.*

e *Vt Esa. 13. ver. 17. 18. 19.*

Persæ post Babylonem captam floruerunt.

siue

A siue prosperitate temporaria, potiùs quàm spirituali. Quamquam & hanc sunt consequuti, quoniam propagata est apud eos Dei agnitio & fides, dum Cyrus & Darius apud Danielé [a] & Esdrã, Deum Iudæorũ agnoscunt, religioné fouent, & Persæ in Ester iudaizant. Alij beatum sumunt pro laudabili & prædicando. q.d. Qui digna tuis factis retulerit, laude perpetua dignus erit, & apud omnes nominis celebritatem merebitur. Nam rem summo Heroë dignam gesserit. *Dan. 6. ver. 26. 27. Esd. 1. ver. 2.*

12 *Beatus qui tenebit*, apprehendet, corripiet. *Suos*, eius
B Babylonis. Beatus qui correptos infantes Babylonioru̇ saxis allidet in vltionem calamitatum, quas nobis crudeliter, & iniquè importarunt. Hebraicè & Græcè *Tuos*, quod in aliquibus nostris exemplaribus retinetur. Vtut sit Apostrophe Hebraica in simplicem locutionem, siue in tertiam personam mutari potest אשרי שיאחן וינפץ את עלליך אל הסלע *aschere scheioben vemppats eth holalaych el hassalah*. id est, Beatus, qui te ita euerterit, vt ne paruulis quidem tuis, ac infantibus parcat, quò pares tuæ sæuitiæ pœnas luas.

C

ARGVMENTVM.

Se Deum ob fauorem perpetuò confessurum, & adoraturum. Optans, vt cateri quoque reges, hoc nomine idem faciant.

Ipsi Dauid. CXXXVII. Hebr. 138.

D COnfitébor tibi Dómine in toto corde meo: quóniam audîsti verba oris mei.

2 In conspêctu Angelôrum psallam tibi: adorâbo ad templum sanctum tuum: & confitêbor nómini tuo.

3 Super misericórdia tua, & veritâte tua: quóniam magnificâsti super omne, nomen sanctum tuum.

4 In quacûmque die inuocáuero te, exâudi me: multiplicâbis in ánima mea virtûtem.

5 Confiteântur tibi Dómine omnes reges A
terræ : quia audiêrunt ómnia verba oris tui.
6 Et cantent in viis Dómini : quóniam magna est glória Dómini.
7 Quóniam excêlsus Dóminus : & humília réspicit, & alta à longè cognôscit.
8 Si ambuláuero in médio tribulatiônis, vivificâbis me : & super iram inimicórum meôrum extendîsti manum tuam, & saluum me fecit déxtera tua. B
9 . Dóminus retríbuet pro me : Dómine misericórdia tua in sæculum, ópera mánuum tuárum ne despícias.

Ipsi Dauid, Inscriptio Græca est amplior. *Canticum Aggæi & Zachariæ, cum essent discerpti.* Nempè quia [a] hortabantur populum ad templum, vrbémque perficiendã. Item quoniam eorũ prophetiæ sunt de hac re. C

a *Ezræ 5. v. 1.*

1 *Quoniam audisti verba oris mei.* Hoc Hemistichium interiectum est à Septuaginta. In quorum nonnullis codicibus medium sequentis versus possidet. *Quoniam audisti verba oris mei, adorabo ad templum, &c.*

2 *In conspectu Angelorum*, coram Angelis. Hebraicè אלהים *elohim*, i. Deorũ : quos esse hic Angelos docet Abben Ezra. Frigidè kimhi iudices, & magistratus. Nã etiam Apostolus [b] docet Cœlitum chorum interesse & præsse nostris precibus *Debet mulier orans velamen habere supra caput suum propter verecundiam, & propter Angelos*, id est, ne præsentes Angelos offendat. Hinc Salomon [c]. *Ne dixeris coram Angelo error.* Nam Angeli actionum nostrarum testes sunt & inspectores, præsertim in templis & precationum horis. *Ad templum*, in templo : vel, versus templum.

b *1. Cor. 11. ver. 10.*

Angeli testes sunt nostrarum actionũ.

c *Eccl. 5. v. 5.*

D

3 *Super misericordia tua, & veritate tua*, pro, propter misericordiam tuam, qua gratuita bonitate misereris, & veritatem, qua promissa perficis. *Super omne*, supra omnem rem, supra omnia : Gall. *Sur tout.* Vel iuxta Chrysostomum super cuncta opera, siue in cunctis operibus

A ribus magnificasti. i. celebre & notum feciſti. Nomen tuum & maieſtatem tuã, maiorem feciſti rebus omnibus, extuliſti ſupra omnia, celebrius reddidiſti nomen tuum rebus omnibus. *Omne*, ſubſtantiuè, ne quis conſtruat cum *Nomen*. Vt intelligeremus hunc eſſe genuinum ſenſum loci, ſic verterunt. Alioqui Hebr. תגדלת
על כל שמך אמרתך *higgidaltha hal col ſchimcha imrathecha*, variè accipiuntur. Vt & Latina & Græca. Nam & conſtrui poteſt *Omne* cum *Nomen*, in hanc præſtantem ſententiam. *Magnificaſti ſuper omne nomen tuum*, id eſt ſupra omnia tua nomina. Cũcta tua nomina ma-

B gna, inſignia, & plena majeſtatis reddidiſti, feciſtíve, quæ apud Hebræos ſunt decem veluti propria, ſeptuaginta verò, quaſi appellatiua. Cuncta autem fæcunda, & plena myſteriis. Quin & illa Philoſophica Ariſtoteliis redolent magnum quid. *Ens, bonum, admirabile &c.* Θεὸς apud Græcos in Platonis Cratylo &c. ſunt enim impoſita ad rem magnam mirámque ſignificandum. Simpliciter cum Septu. per Appoſitionem: *Quia magnificaſti ſuper omnia nomen tuum, Verbum tuum.* i. nomen tuum (quod eſt) Verbum tuum ſanctum: nempè Chri-

C ſtum, λόγιον σου Quod ferè ſequitur Hieronymus ad Suniam. *Super omne nomen tuum magnificaſti Verbũ tuum.* i. Filium. Subtilius cum Kimhi, per Hyſterologiam. Quia ſuper omne verbum tuum magnificaſti tuum nomen. i. ſuprà quàm dixeris & geſſeris, illud celeberrimum reddidiſti: vel per Aſyntheton, Super omnia, nomen tuum (& verbum tuum) ſupra omne aliud magnificaſti nomen tuum (&) verbum, vel comparatiuè, Magnificaſti verbum tuum ſuper omne nomen tuum. i. magis quàm nomẽ tuum. Maiora tua promiſſa feciſti, quàm nomen tuum, multo plura nobis præſtitiſti, quàm promiſeris.

D *Nomen*, maieſtatem, vel laudem tuam. Chald. *Magnificaſti ſuper omne nomen tuum verba laudis tuæ.* Quod putant aliqui ſecutos Septuag. apud eos corrigentes ἄγιον pro λόγιον, & latinè legentes, *magnificaſti ſuper omne nomen tuum* eloquium tuum.

Nomina Dei quot & qualia apud Hebræos.

Verbum ſuper omnia magnificatum.

4 *Multiplicabis in anima mea virtutem*, ſic ſupple. Si me exaudieris, ſic multiplicabis in me, *Virtutem*, fortitudinem in me dilatabis, propriè augebis. De donis Spiritus ſancti.

5 *Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ.* De futura

Regum fide,& pietate,quos per Euangelium Apostoli, & Apostolici conuerterunt. Alij pronunciatiuè, *Confitebuntur*,& infrà [a]. *Cantabunt* q. d. Reges vicini excitabuntur ad te celebrandum, cùm te audierint oris tui promissa prolixè persoluisse. A

a *Vers. 6.*

6 *Et cantent in vijs Domini.* Cantent vias Domini.i: facta & consilia eius mirabilia. Syntaxis linguæ contra Gnosticos,qui *in vijs* (inquiunt) *Domini,non in vijs sanis,sed vijs,quibus ducuntur verbo.* Absurdè. *Quoniam.* Ratio cur viæ & actiones Dei sint celebrandæ.Nam nō loco congruit,vt *Quoniam* accipiatur continuatiuè, pro *Quod*,& significetur, quid debeant cantare, nempè de hoc cantent,quòd sit magnus & gloriosus. B

7 *Quoniã excelsus Dominus & humilia, alta.* Aliqui masculinè humiles,altos,siue superbos. Sed sententia generalior præstat. *A longè*,non propè,nō familiariter:id est, superba vel superbos despicit, à se procul remouet,& à suo fauore & clementia : non amat,neque familiariter cognoscit,ad eos non propè accedit, vt occurrat, excipiat,gratificetur:eos non nisi eminus cognoscit,vt perdat. Alta quidem & humilia omnia cernit,sed hęc aspiciens,illa prospiciés,vt ex Opticis sumatur similitudo. C Hinc Chald. *Superbos à cælo longè propellet.* Alij, *E longinquo eos perspectos habet & cognitos* : siue iuxta Chrysostomum *magnifica eorum antequàm fiant, nouit.*

8 *Si ambulauero in medio tribulationis,* In rebus calamitosissimis & deploratissimis. *Viuificabis me*, in vita me cōseruabis. *Extendisti,saluũ fecit.* In futuro Heb. תשלח תושעני *thischlah thoschiheni*: i. *Extendes, siue mittes: saluum facies.* Contra iram hostium meorum manum tuam mittes, manu tua compesces furorem hostium meorum, eorum iræ manum tuam obiicies, sicque me tua manu saluabis. *Super* enim pro contra. D

9 *Dominus retribuet pro me,* me vlciscetur,rependet vicem hostibus pro me. Sic & Chaldæus. *Dominus reddet malum tibi propter me, siue mea causa.* Quare Hilarius de vindicta Deo seruãda interpretatur [b]. Alij,perficiet pro me(quod reliquum est) Gall. *Dieu fera le reste, ou le demeurant.* Absoluet,quod inchoauit. Dominus rem meã peraget,absoluet,quod cœpit in me. *Opera*,me,qui sum opus manuum tuarum, ne despicias : siue, ex Hebræo אלתרף *althereph.* i. ne dimittas,ne deseras.

b *Vt Deut. 32. ver. 35.*

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Dei prouidentiã esse insignem erga nos ab vtero materno, præsertim erga amicos. Nam impios perire, qui eam non satis credunt. Christo attribuũt.

1 In finem, Psalmus Dauid.CXXXVIII. Hebr.139.

B DOmine probâsti me, & cognouîsti me: tu cognouîsti sessiônem meam, & resurrectiônem meam.

3 Intellexîsti cogitatiónes meas de longè: sémitam meam & funículum meum inuestigâsti.

4 Et omnes vias meas præuidîsti: quia nõ est sermo in lingua mea.

5 Ecce Dómine tu cognouîsti ómnia nouíssima, & antîqua: tu formâsti me, & posuîsti super me manum tuam.

C 6 Mirábilis facta est sciéntia tua ex me: confortâta est, & non pótero ad eam.

7 Quò ibo à spíritu tuo? & quò à fâcie tua fúgiam?

8 Si ascéndero in cœlum, tu illic es: si descéndero in infêrnum, ades.

D 9 Si súmpsero pennas meas dilúculo & habitáuero in extrêmis maris.

10 Etenim illuc manus tua dedûcet me: & tenêbit me déxtera tua.

11 Et dixi, Fórsitan ténebræ conculcâbunt me: & nox illuminátio mea in delíciis meis.

12 Quia ténebræ non obscurabûntur à te: & nox sicut dies illumábitur: sicut ténebræ eius, ita & lumen eius.

13 Quia

13 Quia tu possedîsti renes meos: susceptîsti A
me de vtero matris meæ:
14 Confitêbor tibi, quia terribíliter magnificâtus es: mirabília ópera tua, & ánima mea cognôscet nimis.
15 Non est occultâtum os meum à te, quod fecîsti in occûlto: & substántia mea in inferióribus terræ.
16 Imperfêctum meum vidêrunt óculi tui: B
& in libro tuo omnes scribêntur, dies formabûntur: & nemo in eis.
17 Mihi autem nimis honorificâti sunt amîci tui Deus: nimis confortâtus est principâtus eôrum.
18 Dinumerâbo eos, & super arênam multiplicabûntur: exurrêxi, & adhuc sum tecum.
19 Si occíderis Deus peccatôres: viri sán- C
guinum declinâte à me.
20 Quia dícitis in cogitatiône: accípient in vanitâte ciuitâtes suas.
21 Nónne qui odêrunt te Dómine óderam: & super inimîcos tuos tabescêbam?
22 Perfêcto ódio óderam illos: & inimîci facti sunt mihi.
23 Proba me Deus, & scito cor meum: intérroga me, & cognôsce sémitas meas. D
24 Et vide, si via iniquitâtis in me est: & deduc me in via ætêrna.

---

2 *Domine probasti me & cognouisti me*, probatũ, exploratũ, perspectúmque habes, probè me nosti, quasi facto periculo. Chrysostomus. Quod mox ait *cognouisti*, intellexisti, inuestigasti, præuidisti. *Sessionem, resurrectionem*, vitam meam totam. Euthymius Nosti quando & vbi sessurus

A sessurus sim, & surrecturus. Metaphora ab arte venatoria, quam ferè toto Psalmo continuat. Omnia tibi nota sunt, quæ sedens, stans, ambulans, cubans cogito, atque gero: siue otiosus degam, siue aliquid negotij agam. Chaldæus, *Coram te nota est sessio mea ad studendum legi, & resurrectio ad eundum in prælium.* Ad verbum, שבתי *schibthi* ברמי *chumi. Sedere meum, resurgere meum.* Sed infinita sæpè accipiuntur pro nominibus.

3 *Intellexisti cogitationes*, animi sensa eminus nouisti, antequàm moueantur, Chrysostomus. רעי *rhebi* hoc
B significat ex Chaldaica lingua, in qua רעח *rahá* pro רצא *ratsa* ponitur. Et sic hîc ferè accipiunt Rabbini. Nam pauci sunt, qui vertant, *Amicos meos*, siue singulariter *amicum meum. De longè*, ab æterno, longè antequàm exoriantur, existant, ac incidant in meum animum: priusquàm cogitem aliquid, hoc nosti, vt non tantùm perspicias præsentes cogitationes, verùm etiam futuras, idque ab omni æternitate: Tanta est tua perspicacia & animi acies. Non enim ad locum, sed ad tempus referendum, Hilarius. Contrà tamen aliqui ad loci in-
C teruallum. De cœlo intelligis mei animi sensa. R. Emmanuel, cùm adhuc sunt longinquæ ab opere, cùm sunt adhuc in potentia, ac antequam in actum exeant. Scientia Visionis cogitationes omnes & affectus tum hominum, tum Angelorum, etiam quæ in infinitum in æternitate multiplicabuntur cognoscit Deus: & quidé simul ex parte sui vnico actu: licet multitudo illarum cogitationum per se, non nisi per successionem futura sit. *Semitam meam*, meas etiam actiones, opera & studia. *Et funiculum*, longum meum tractum, meam gyrationem, meos longos sinus & spiras peruestigasti. i. mea
D vestigia. Persistit in venationis metaphora, quæ est expressior in Hebræo. ארחי ורבעי זריתה *arehi veribbi zeritha. i. Semitam meam & cubitum meum cinxisti.* Gall. *Ma trace & mon giste.* Iter, quo ambulo & locum, in quo recubo, explorasti, palámque feciisti. Ad verbum ventilasti, vel circum dedisti. Chald. *Sed & quando ambulo in via, & accumbo ad vacandum legi, secedere fecisti me* (quasi in secretiorem locum deduxisti, Græcè ἀναχωρεῖν.) Sic indagare, inuestigare, cingere vocabula sunt venatoria. Me gradientem, cubãtémque cinxisti, ne tuum cõspectum effugerem, siue velim ambulare interdiu, siue

Scientia visionis Dei quæ.

siue noctu cubitum ire, tu semper es circum me, ac me veluti constrictum tenes vndique, ne tuæ prouidentiæ oculos euadam. Septuaginta fortassè pro σχοῖνον, *Funiculum*, κοῖτον, *Cubile* verterant. Quamquam nihil admodũ refert, modò Metaphora percipiatur. *Funiculus* etiam sumi possit Poëticè pro vita, vt apud nostros filũ, quod Parcæ dicuntur nere, deindéque præscindere. A

4 *Et omnes vias meas prævidisti*, opera mea, vt rectè Augustinus. *Prævidisti*, prouidisti. Rectè. Nam verbũ סכן *Sachan* è sermone Chaldaico est accipiendum, *Periclitari*. Omnes meæ vitæ rationes periclitatus es, & expertus. Eas peruestigatas, & exploratas habes. Alij, proficere fecisti. Alij, Assuefecisti, &c. vt actiones meas nondũ opere præstitas intueare. *Quia*, Aposiopesis. Quia non est sermo in lingua mea, quem supp. tu non præuideris, vt infrà [a]. *Nemo in eo*, supp. qui non scribatur. Relinquebatur hoc tertium cognoscendum, vt notitia esset perfectissima. Sermones scilicet, cum cogitationibus, & omnibus actionibus, quas quidem significauit per semitam, funiculum, & omnes vias. Sine Aposiopesi, *Quia*, quamuis. בי *chi* pro אם על בי *aph hal pi* b, vt suprà, & sæpè alias. Quamuis vias meas non enunciem, quamuis eas non dicam, quamuis nihil, sim locutus. Vel (qui idem est intellectus) Cùm, vt denotet tempus, sicuti aliàs sæpè, בי *chi* pro באשר *chaasher*. Et sic intellexit Chaldæus: *Et cum non est eloquium in lingua mea*. Nosti meas vias, etiam quo tempore nondum eas enunciaui. Masoretæ iungũt cum principio sequentis versus satis incommodè, & non sine Eclipsi particulæ עוד *hod* & aliis difficultatibus. *Quia non est sermo meus* (adhuc) *in lingua mea, ecce Domine cognouisti totum illum*. Nondum adhuc sum loquutus, quin tu illud noueris: ne prolatam quidem mea lingua sententiam pernoscis. Vnde quod sequitur *Nouissima, & antiqua*, accipiunt pro *Retrò & antè*, & construunt cum sequentibus. Retro & antè formasti me, id est, anteriora mea & posteriora, totum me, & vndique, quantus quantus sum, & à tergo & à fronte, ne quis somniet cũ Manichæis, & aliquot aliis impiis, partẽ nostri à Deo, partem ab angelis, vel dæmonibus esse formatam. *Sermo*. Rectè è fonte. In Græcis tamen exemplaribus hodie B C D

[a] *Vers. 16.*

b *Psal. 118.*

A δόλος non λέσος, vt & in Romano Psalterio: *Quia non est dolus in lingua mea*, quasi *sermo* sumatur in malum, pro sermone doloso & fraudulento.

5 *Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima & antiqua*, Mea scilicet. i. quæ mihi olim, atque adeò antequam nascerer contigerunt, & quæ mihi nouissimè contingent. Nisi malis cum Euthymio vniuersè intelligere de cunctis præsentis, & futuris. Cognita & præsentia habes, quæ olim retro actis sæculis præcesserunt, & quæ futuris temporibus, & extremis euenient. Futura om-
B nia ad extrema vsque temporum, & præterita antiquis, & æternis sæculis. Sic videntur quoque intellexisse veteres Hebræorũ doctores, vt indicat R. Mose Nahmanides [a]. Recentiores quia ad Verbum אחור וקדם *ahor vekereb*, *Retro & ante*: per *Retro* membra postica, per *Ante* antica accipiunt, in anterioribus & posterioribus membris per totum corporis circuitum figurasti me, atque formasti. *Manum* Manũ admouisti super me ad me fingendum, & forma hac afficiendum. Metaphora à figulis, qui manum ducunt super argillaceam materiem, & in ea manu certam formam imprimunt.
C Chrysostomus ad cõseruationem refert, vt indicet Dei mox à creatione curam. Tua prouidentia gubernas & protegis.

a *Exod. 33.*

6 *Mirabilis facta est scientia tua*, tui passiuè, tui cognitio, tui notitia, quæ ex me, meisque productione, & opificio gignitur est mirabilis. Actiuè etiam congruit, Cognitio tua ex me, siue ex mei confirmatione apparet mirabilis. Tua scientia, sapientia, intelligentia ex meo opificio facta est admiranda. Liquet te esse sapientissimum & intelligentissimum, ex eo quòd me tanta arte
D condideris, quam delibant Lactantius de Opificio Dei, Cicero de natura Deorum, Galenus de Vsu partium, & Anatomiæ scriptores. *Ex me*, ex mei opificio & structura. Scientia & cognitio tui est mirabilis q.d. ex mei opificio intelligo & scio, quàm sis mirabilis & potẽs. Me ipsum noscens, excellentiam tuæ sapientiæ nosco. Ita Basilius & Nicetas [b]. Vulgo Rabbini, *Ex me*, præ me, supra me. extra meum captum, supra intelligentiam meã. Mirabilior est scientia, & cognitio rerum tuarum, quàm vt ego eã consequar. Adeò est ardua & difficilis, vt eam ego consequi non possim. Mirabiliter captum meum

b *In 42. orat. Nazianzeni.*

meum superat tui cognitio. Chrysostomus: *Mirum in modum excedit captum meum, eorum quæ tu facis ratio. Confortata.* נשגבה *nischgebah.* Eleuata est propriè. Per Epexegesin idem dicit aliis verbis. Robusta, vel ardua facta illa scientia tui, vel sapientia tua (actiuè) vt ei non præualeam, vt non possim ad eam (peruenire, vel attingere, sup.) Et sine Eclipsi, *Non potero ad eum*, non potero contra tuam scientiam, non ei præualebo. Adeò fortis eleuatáque est, vt frustra ad eam comprehendendam nitar, & coner. Maior altior & sublimior est, quàm, vt possim assequi. A

Deus est vbique actu & essentialiter, per præsentiã, potentiam, & essentiam.

7 *Quo ibo à spiritu tuo.* Docet Deum esse essentialiter, & actu vbique, non tantùm in cœlo, vt vulgus existimat, atque adeò Aristoteles de mundo ad Alexandrum. Nam de aliis modis non dubitant, vt qui laudent illa Poëtarum: B

-- Iouis omnia plena.
Quo fugis Encelade, quascumque acceperis oras,
Sub Ioue semper eris.

Per præsentiam quidem, quia Dei aspectus ad omnia clarissimè peruenit. Per potentiam, quoniam nullus locus, eius prouidentia, actione, vi, efficacitate, operatione vacat. Per essentiam verò, quod isti non capiunt: quoniam eius substantia est immensa, cuncta replet, per omnia infinitè patet, atque funditur exactiùs & absolutiùs, quàm rei finitæ cuiuslibet substantia certo loco terminetur, & circumscribatur, quasi mũdi anima, se totum per omnia actu, & reipsa infundens, & quasi miscens, vt vbique sit repletiuè, nullibi circumscriptiuè, vel definitiuè, implendo videlicet cuncta, non quidem per successionem, non per situm partium, sed totius in toto, & totius in qualibet parte. Nam in tantis mysteriis dumtaxat balbutimus, deficientibus propriis vocabulis. Cuius rei imaginem videmus in anima, quæ omnia corporis membra præsentia sua complectitur. C

Spiritus S. & filius hic designantur.

A spiritu, quo modo Spiritum tuum, præsentiam tuam, & conspectum latebo? Euthymio per Spiritum & faciem Dei, ipsum Deum circũloquitur. Nonnullis Spiritum sanctum, & filium Dei, qui Patris est facies, atque imago. D

8 *Si ascendero in cœlum.* Ita more feræ à venatoribus pressæ, quo me vertam, nescio, siue in altum, siue in profundum:

A profundum: adeò obsessum, & constrictum me tenes. *Si descendero,* אציעה שאול *atsihal scheol.* i. Si stratum fecero propriè in inferno. Si me illic occultaro, velut in cubili. Per distributionem Prolepsis illustratur.

9 *Si sumpsero pennas meas diluculo.* שחר *schahar.* Diluculi, siue auroræ, in genitiuo, magis Poëticè. Si sumptis auroræ pennis celeriter euolē in extrema mundi loca. Si volauero in extremum occidētem, tanta velocitate, quanta aurora, vel sol in aurora, illuc tu me comitaberis: etiam illic me tua manus tenebit, tuáque dextera comprehendet. Aurora solis prænuncia momento in
B totum hemisphærium peruadit: adeò vt Physici disputent, num illuminatio sit motus momentaneus, citra prius & posterius. Vtut sit, fit tempore imperceptibili, ac est allusio ad Solem in aurora iactu celerrimo radios longissimos vibrantem versus occidentem supra mare, vbi tandem dicatur occidere, se in Oceano veluti condens. Per eius pennas Arnobius cogitationes adumbratas ait, quæ repentino volatu vbique quidem sunt, at non desinunt Dei oculis liquidissimè perspici.

10 *Etenim illuc manus mea deducet.* Etiam. Vide suprà [a]. a *Psal. 67. v. 21.*
Nam גם *gam* vel אף *aph*, sic solent vertere. Tantùm
C abest, vt vel sic tuam præsentiam, & potestatem possim effugere, vt etiā illuc me deducas, ac illic velut captiuū teneas [b]. *Manus*, potentiæ & virtutis Dei nota. *Illuc*, ad illum locum, ad hoc maris extremum. b *Amos 9. v. 2.*

11 *Et dixi, forsitam tenebræ conculcabunt me*, cooperiēt, & occultabunt, ne me videas. Quod enim in terra pedibus calcatur, ab oculis subducitur. Vnde Hebraicè ישופני *ieschupeni*, id est, obscurabunt me. Canit tenebras non impedire prouidentiam Dei, quia ei sunt lux. *Et nox.* At nox, atqui nox (particula aduersatiua) lucida
D est circa me. *Illuminatio mea*, passiuè pro *Mei*. Nox ostensio mei est. Ostendit me, conspicuum & lucidum reddit. Atqui nox illuminabit me, clarum & perspicuum exhibebit me tibi, cum meis deliciis & voluptatibus, quibus tutò in tenebris me frui putabo. Noctu præsertim vacatur voluptatibus, & libidini. *In deliciis meis.* Doctè. Nam ערן *éden*, & ἁδὴν Græcè, voluptas, delectatio. Legerunt ergo בערני *beadni*, vt Nun sit radicale, non seruile cum Masoretis בערני *bagdeni*. *Super me, circum me*, vt sit affixum iisdē quidē literis, sed variatis punctis.

12 *Quia tenebræ non obscurabuntur.* Particula Emphatica. Vnde Hebraicè גַּם *gam, Etiam.* Respondet enim superiori Prolepsi. *Non obscurabuntur à te.* Non abscondent quicquam tibi. Tenebras ipsas, & quæcumque fiunt in tenebris, clarè cernis, & nox tibi tam est luminosa & lucida, quàm dies ipse. *Sicut tenebræ eius*, noctis, *ita & lumen eius*, diei tibi est. (Pronomina enim *eius*, non idem referunt.) Aequè manifesta sunt tibi omnia, Euthymius rectè. Nam Caph similitudinis repetitum in hac lingua, absolutam & perfectam dicit similitudinem. Itaque nihil refert vtrum vertas, *Sic tenebræ, sicut & lumen eius*, an *Sicut tenebræ, sic & lumen eius*, q. d. apud te tenebræ, & lux pares sunt. Nullum discrimen tibi est inter noctis tenebras, & diei lucem. Nox præbet tibi tantùm luminis, quantùm dies ipse. Sunt enim hoc ipsum apud te tenebræ, quod lux ipsa clarissima, vt nihil te latere queat. Noctis caligo Deo ipsissima lux est, & purus dies. Nihil itaque eius interest ad nostra pernoscenda, siue in luce, siue in densissimis tenebris agamus. Quoniam enim Dei oculi sunt, veluti sole lucidiores & radiatiores, sua præsentia tenebras illuminat, nec indiget externo lumine puta solis, vel lucernæ, vt res in tenebris positas cernat, & discernat. Nam eius mens sic in rerum cognitione se habet, ac si humanus oculus de seipso lumen diffunderet, siue haberet lucem intrinsecam, per quam rem extra positam sibi conspicuam redderet, nõ expectato Solis, vel alterius lumine, aut sicut Sol, qui haberet oculos, vel vim perspiciendi. A B C

13 *Quia tu possedisti*, habes in potestate, vel pernosti. *renes meos*, id est, affectus, consilia, studia penitissima, & adiuuisti à primordio. Sedes affectuum est in renibus, vt cogitationum in corde. Vnde principium consiliorũ & cogitationum Scriprura solet tribuere renibus, perfectionem & complementum cordi. Anonymus, *fecisti renes meos, & intima quæque mea membra.* Meminisse autem renum, quòd primùm formentur, veluti duo sphæræ poli. Medici tamen aiunt, primùm tres nobiliores partes in vtero formari, cor, cerebrum, & iecur, ac figuram Embryonis primùm disponi in speciem formicæ, in qua cernimus tres partes, & quasi incisuras potissimùm eminere, & protuberare. Chrysostomo, per renes seipsum circum loquitur, veluti à parte totũ describẽs: D

Formatio hominis in vtero qualis.

Quo

A *Quoniam tu* (inquit) *possedisti me, id est, possessionem tuam me fecisti, diuina tua prouidentia dignum. Suscepisti*, adiuuisti, protexisti à prima mei origine. Vnde Heb. הסכני בבטן אמי *thesucheni bebethen immi. Obumbrasti in vtero materno* Alij, texisti, & cooperuisti, id est, composuisti: parum ad linguam accommodatè. Pro perspicacitatis Dei paradigmate affert artificium illud mirabile, quo compinguntur in obscurissimo matricis loco.

14 *Confitebor tibi, quia terribiliter*, mirificè, admirando artificio. Ad verbum נורא *nodaoth*. i. Terribilis. Sed adiectiua sæpè vertuntur per Aduerbia, vt Græcè tam

B adiectiua, quàm Substantiua. *Magnificatus es*, in mea formatione. Magnus effectus es & mirabilis in mei opificio & structura. Vnde Hebr. נפלית *niphlethi. Mirificatus sum*, mirificè formatus sum. *Cognoscet* (id), agnoscet vehementer & studiosè. Anima mea planè id cognoscit & intelligit. Admirabilia sunt opera tua: id quod animo meo probè recognosco. Aliqui sub. (quæ) mirabilia sunt opera tua, & anima mea (quæ) cognoscit valdè, q. d. Itēq; anima mea intelligētię particeps, notitię, rationis, & intelligentię capax, est valdè mirabilis, per Zeugma.

15 *Non est occultatum os meum.* ὀστοῦν ossium compactio. Synecdoche. Membra mea interiora, vtut carne & pelle

C tecta, quibus compactus sum in abdito ventris materni, tamquam terræ penetralibus, tibi non sunt ignota. Aliqui robur, & virtutem Metaphoricè exponunt. Non est tibi occultum, quàm tenuis essem virtutis & fortitudinis, cùm in materno vtero tuis primùm manibus formari inciperem. *Quod fecisti.* Heb. אשר עשיתי *ascher haschithi* quo factus sum. אשר siue *Quod*, est Pronomen, non Coniunctio, contra Gnosticos. *Et substantia mea*, non est occultata, per Zeugma, à te, id est, à tua notitia, in inferioribus terræ, id est, in vulua, in vi-

D scerибus materni vteri, tamquam antro abdito terræ. In Hebræo locutio est magis Poëtica. (Et quo) רקמתי בתחתיות ארץ *rachamthi bethahtaioth areth. variegatus sum* (varié contextus, & q. diuersificatus) *in inferioribus terræ.* Nam illud est verbum רקם *Rakam*, quod ad illud Psalmi [a]: *Circumamicta varietatibus*, vsurpatum est, de variis donis & excellentiis Ecclesiæ. Comparat opus creationis in neruis, ossibus, carne, cuti, operi Phrygionico, & aluū seu vuluā matris inferioribus terrę, q. d.

a *Ps. 44. v. 10.*

Variè effictus sum, & contextus, miro artificio & ingenio, distinctus sum membris, veluti acu pictus, textúsq; quo pacto pannus lineus pulchrè solet acu pingi, aut aula eleganti imaginum & colorum varietate. רקם *Rakam*, acu texere, siue acu pingere. Gall. *Broder en tapisserie*. Secundum varias imagines & colores, pulchra varietate artificiosissimè factus sum: de quo Galenus [a], Lactantius [b], Cicero [c], & Anatomici. Nam significatur inexplicabile artificium, quo humanum corpus è tam diuersarum rationum membris mirabiliter cõponitur instar Phrygionicæ. Inferiora terræ vocat matris vterũ. A

a *libris de vsu partium.*
b *de Dei opificio.*
c *de Natura.*

16 *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Substantiuè. Corpus meum nondum perfectum, nondum suis organis formatum, me adhuc imperfectum, informe meum, massam meam informem, indigestámque, fœtũ meum rudem, nondum in materno vtero cunctis suis membris & forma vltima absolutum, sed impolitum adhuc & incultum, temporis progressu per vim diuinam & generatricem perficiendum, q. d. Me in vtero dumtaxat inchoatum oculis tuis vidisti, meisque rudimẽta spacio temporis conformanda pernouisti, quantumuis in cæco vtero ignorarentur, vt ea quæ sub terra exist unt גולם *Gólem*, embryonem, fœtum vteri imperfectum Hebræi appellant, & interpretantur גום בלא צורת *gub belo tsura*, corpus absque forma. Atque inde pro materia prima, siue informi apud eorum Philosophos accipitur. *Et in libro tuo omnes*, in tua notitia & memoria. Metaph. à libris ad memoriam subleuandam scriptis. Theodoritus. Pulchra Antithesis ad sequentem versum, quam recentiores nõ intelligunt, per eam autẽ transit ad Psalmi secundam partem de singulari, & præcipua Dei prouidẽtia erga probos, vltra illam generalem hactenus explicatam. In libro quidem tuo, id est, in tua notitia & memoria, omnes homines scribentur, dies formabuntur, producentur, multiplicabuntur, multi fient, condentur, & transibunt, & nemo in eis deficiet sup. à libro tuo: vel, qui non in eo scribatur. Est enim Aposiopesis, quam Anonymus sic nobiscum absoluit. ולא אחד מהם יחסר שלא יהיה בתוב *velo ahad mehem iehsar shelo iihie cathub. Nullus eorum deficiet, qui non scribatur.* At amici tui Deus nimis sunt honorati, q.d. Omnes quidẽ in tua notitia scribentur, & nemo eorum à tua fugiet memo B C D

A memoria & cognitione, quantūuis dies multiplicentur, augeantur, formentur: at amici tui peculiariter ea notitia & memoria tua honorantur. Omnes quidem nosti, sed non omnes æquali beneuolentia & honore prosequeris: Hic est simplex sensus, & ad verbum ex Hebræo ולא אחר בהם *velo ahad bahem*, à Septuaginta expressus. Quem torquent recentiores duobus modis: primùm quoniam per neutrum, non masculinum, ita exponunt: cùm tamen Neutrum Hebræi exprimant propriè per fœmininum, & fons hîc masculinè loquatur: *In libro tuo omnia scribentur, dies formabuntur; & nō vnum in eis* (tibi erit ignotum, vel, extabit.) De membris humanis, quæ ita scribuntur in Dei prouidētia, vt [a]: *Etiam cap. 12. capitis omnes numerati sint*, nec vnus ex eis pereat, quæque per dies formentur; temporis progressu, cùm nullum eorum adhuc extaret, sed tunc temporis tātùm esset embryo. Cùm informis adhuc essem fœtus, videbas me: cuncta membra, quæ per dies formantur, vel formata erāt, velut in libro habebas depicta, cùm adhuc ne vnūm quidem extaret. 2. Quoniam contrā auctoritatem veterum; vt Septuagin. Chaldæi, R. Selomonis, Thalmudicorum, Hieronymi רעיב *rehecha* accipiunt, vt suprà [b], pro cogitationibus, ex vsu Chaldaico, non pro amicis [c]. Mihi quàm prætiosæ, præclaræ, stupendæ, mirabiles sunt cogitationes tuæ Deus. Quàm multæ, vel validæ summæ earum; siue excellentiæ; *Dies*; ἡμέραι. Nomin. casus, eo quem dixi sensu. In aliis exemplaribus ἡμέρας, in Accusa. plurali. Vnde Hilarius, Arnobius, Augustinus diuersas afferunt explicationes. In Accusat. significabitur spacium temporis, *Per dies*; id est, paulatim; & temporis successione fingentur homines. Alij vertunt in Ablatiuo, *Diebus*, eodem intellectu. Nam in spacio temporis locus est Accusatiuo & Ablatiuo. Sic illud [d]: *Maneat puella nobiscum dies.* Et illud [e]: *Dies erit redemptiō eius*, id est, intra dies, per annum. *In eis*, diebus, in tanta dierum multitudine (nemō deficiet è tuo libro) est enim Apostopesis, vt dixi. Vel, *in eis*; ex eis hominibus. Nam Anonymus ב *be*, pro מן *min*, *in* pro *ex*; hîc sumi docet. Chaldæus totum hunc versum sic reddidit: *Corpus meum viderunt oculi tui; & in libro memoriæ tuæ omnes dies mei scripti sunt, in die quo creatum est mundus. A principio creatæ sunt omnes creaturæ in sex diebus,*

a *Luc. 12. v. 7.*

b *Vers. 2.*

c *Exod. 20. v. 25. Leuit. 18.*

d *Ge. 24. v. 55.*

e *Leuit. 25.*

nec est dumtaxat (dies) vnus inter illos. Posset etiam fons sic verti. *Massam meam informem viderunt oculi tui, & in libro tuo cuncta ipsa* (membra) *scribuntur. Per dies formantur, & nullum in eis* (sup. deficit.) A

17 *Mihi autem nimis honorati,* Altera pars Psalmi, præsertim erga amicos Dei vigere ipsius prouidentiam. Hoc enim est Epithetum piorum [a]. *Mihi.* Datiuus emphaticus, apud me, vt sentio, vt video. Theodoritus [b], passiuè exponit, *à me.* Honorantur autem à me valde amici tui Sancti. O Domine, eos magnifacio, colo, honoribus afficio. *Honorificati.* pretiosi propriè יקרו *iakeru.* In pretio & honore mihi sunt valde amici tui ô Deus. Eos copiosè, studioséque colo & veneror. Hinc Hieremias Constantinopolitanus Sanctos honorandos colligit in suo primo ad Protestantes responso [c]. *Amici,* rectè, vt docui, etsi recentiores *Cogitatus* interpretentur. Adde sequi mox Antithesin de Dei inimicis. *Principatus,* excellentia & dignitas eorum quàm est potens & fortis, vel multiplex, quantùm inualuit: Sic & Chald. *Mihi quàm honorati & celebres sunt, qui amant te iusti, Deus, & quam validi sunt principatus eorum* Hebraicè ראשיהם *raschehem.* i. Capita eorum. Quoniã autem ראש *Rosch,* siue caput Metaphoricè significat cacumẽ cuiuslibet rei, principem, siue principatum, præcipuum, summam, ideò recentiores, vt tantùm dissentiant à maioribus, pro vltimo sumunt. *Quàm multiplicata, vel roborata sunt summa eorum* (cogitatuum.) Tuarum cogitationum tanta est summa, vt eam subducere non possim. Tuæ cogitationes ne quidem summatim mihi innotescunt, quanto minus particulatim. Sic vocantur incomprehensibilia Dei consilia, quibus omnia mirabiliter condidit, gubernat, & tuetur. B C

18 *Dinumerabo eos, & super arenam.* per Concessionem rhetoricam, *Eos,* amicos tuos. Iuxta recentiores. *Cogitatus tuos.* Si eos amicos tuos velim numerare, perinde fecerim, ac si numerare conarer arenam maris. Si surrexerim (ad eos numerãdos) adhuc sum tecum (vt priùs.) Nihil amplius, quàm anteà fecerim, nihil promouerim. Sunt enim innumerabiles. Vaticinatur de plenitudine Gentium, & alludit ad promissionẽ factam Abrahæ d, & Isaac [e]. De qua item Paulus [f] Hinc illud Ioannis [g]: *Vid: turbam magnam, quam numerare nemo poterat ex om* D

a *Vt & Ioan. 15. v. 14. Luc. 12. ver. 24.*

b *In Psa 118. vers. 63.*

Sancti sunt honorandi.

c *Ca 15. pag. 110.*

d *Gen. 13. ver. 16. & 17. v. 6.*

e *Genes. 26. ver. 4.*

f *Rom. 4 v. 4.*

g *Apocal. 7. ver. 9.*

A *ex omnibus tribubus & linguis, &c. Super arenam.* Hyperbolica locutio de multitudine innumerabili. *Exurrexi,* prævenì diem, inuigilaui, ad eos siue amicos, siue cogitatus dinumerandos, subaudiunt Rabbini, *& adhuc sum tecum,* vt priùs, subaudiunt iidem. Adhuc tecum hæreo, adhuc tuorum amicorum (vel, iuxta recentiores, cogitatuum) numerum non pernosco. Si inuigilauerim enumerandis illis, luserim operam: idem ac priùs, cum vellem numerare arenas maris, egero. Est enim alia concessio, *Exurrexi,* si exurrexerim. Esse adhuc cum Deo, est adhuc versari in eius, vel rerum ipsius contemplatone,

B nondum eas comprehendere: adhuc stare coram, & ad considerádũ. Atque ita nihil nisi innumera electorum multitudo designatur. Gall. *Et icy suis encore.* q.d. Quũ diutiùs considero cogitationum tuarum, vel potiùs amicorum tuorum numerum, multitudinem, summam, eo illam minus comprehendo. Consolatio de numero electorum. Nam quod Christus ait [a], *multi vocati, pauci verò electi,* paucitas dicitur respectu infidelium. Nostr. & Chaldæus ad resurrectionem beatam referũt, *Exurrexi,* post mortem resuscitatus sum, & resumpsi

C corpus, *& adhuc sum tecum,* iuxta illud Pauli [b]: *sive vivimus, sive morimur, semper cum Domino erimus.* q.d. Quid timeo mori? resurgã, & adhuc cum Domino ero. Vnde sequitur, *Si occideris, Deus, peccatores* (in illo resurrectionis die (morte æterna) viri *sanguinarij discedite à me.* Chald. *Resurgam in mundo venturo, & adhuc ero tecum.*

a *Matth. 20. vers. 16.*

b *1. Thess. 5. vers. 10.*

19 *Viri sanguinum declinate à me.* ô viri sanguinarij, homicidę, qui scilicet destruitis tantum Dei opificium, quod tanta arte conditum est, recedite à me, ne in pœnis, quas luetis acerbissimas, vobis cõiungar, ne iisdem suppliciis vobiscum inuoluar. Eorum potius meminit,

D quam alterius generis improborũ, & quia homicidium est scelus maximum, & quia descripserat fabricationem hominis admirabilem. Tertia pars, impios, qui eum contemnunt, & pro nihilo habent, perituros.

20 *Quia dicitis in cogitatione* Immutarunt ad perspicuitatem personas, vt sententia continuaretur planiùs cum proxima Apostrophe. Ad verbũ אשר ימרוך למזמה נשוא לשוא עריך *ascher iomerucha limzimmiah naschu laschau hereccha* i. *Qui, vel quia dicunt tibi in maligna cogitatione. Acceperunt in vanum civitates*

tuæ (ô Deus.) Faceſſant à me homines ſanguinatij,qui tibi dicunt in ſuis malignis cogitationibus, Accipient (amici tui) in vanum ciuitates tuas, id eſt, quas eis dederis,qui obtrectãt tuis erga probos beneficiis,ac aiunt te bona in eos fruſtrà conferre, quòd eos occiſuri ſint, & ab illis eos diſturbaturi.Et planiùs cum Septuag.cõtinuata Apoſtrophe : Viri ſanguinũ,faceſſite à me,quia malignè cogitatis,& apud vos dicitis hoc, quod ſequitur. Accipient quidem illi (pij) ciuitates ſuas, quas eis Dominus dederit : at in vanitate, vanè,fruſtrà,quod illas eis ſimus erepturi, quod eos ſimus necaturi, quaſi Dei erga ſuos prouidentiam,& beneuolentiam poſſiti interuertere. *Suæ*,eius Dei. In aliquibus exemplaribus tuas.Sic Græcè *αυ*. Eſt idẽ ſenſus. Fruſtrà ciuitates ſuas conſequentur,fruſtrà eas recipient,fruſtrà reſtituentur. Nam eos inde excutiemus, & deturbabimus : vel, fruſtrà,ô Domine,in tuas ciuitates eos reſtitues:nam illas eis eripiemus. Vox impiorum Deo cum gigãtibusbellantium.Poſterius hemiſtichium ſtudio dumtaxatcontradicendi hodie miſerrimè vertitur, *Efenati ſunt in vanum eſores tui.* Primùm, quoniam נשא *naſcha*, eſt actiuũ,vnde alij cogũtur ſubaudire *te*,vel *nomẽ tuum*.2. quia incertum eſt,vtrum ערים *harim*,octò illis locis, in quibus Maſora notat ſignificare צרים *tſarim*, per literarum commutationem,*inimicos*, non rectiùs ſignificet ciuitates.3. quia Kimhi ab illis iſtum excludit.

21 *Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam.* Hebr.אתקוטט *ethkothat*, pertæſus eram propriè : vel,iuxta alios, contendebam, rixabar, infenſus eram iis, qui in te ſurgebant.Hebræi hæc peculiariter intelligunt de Apoſtatis & Hæreticis.

22 *Perfecto odio oderam illos*,capitali,cõſummato odio. Hebraicè תכליח שנאה *tachlith ſchinah*,i.perfectione odij,maximo,& cui nihil accedere poſſit. Odi illorum vitia, non naturam perſequebar. Euthymius Perfectè odiſſe aliquem, eſt eius vitia egregiè punire, perſequi,ei nolle reconciliari,quòd peccat. Odium enim hîc dicit zelum & iuſtitiam aduerſus improbitatem, non affectum & cupiditatem vlciſcendi perſonam.

23 *Interroga me & cognoſce* חסרני *bouknem*.i. probà, propriè,& cognoſcito affectus cordis mei. *Semitas meas*, Ramos meos,Hebr. שרעם *ſcharhapai*, per Metaphoram.

A ram. Sic enim appellant cogitationes, & sensa animi, quæ è mente fluunt, vt rami ex arbore.

24 *Et vide si via iniquitatis*, afflictionis, irritationis, doloris, tristitiæ propriè עצב *hotseb*. Sic autem vocat viam viuendi prauam & iniquam. Vt quæ ad dolorem, & quidem æternum perducat. Perspice in me non esse iniustam actionem. Chrysostomus. *In via æterna*, in via præceptorum tuorum, quæ ducit ad æternitatẽ. Chald. *in via rectorũ mundi. In via sæculi*, ad verbũ נחני בדרך עולם *nechenì bederech holam*. i. Deduc me in viam sæculo congruẽtem, quam quis tenere debet, in viam re-

B ctam, ex Anonymo. Nam recta & proba durãt, cùm prava pereant [a] *Regulem viam* vocat Iacobus, [b] quã quis sequi debet, nisi velit errare. Alij, vt Kimhi, *Per viam sæculi deduc me*, id est, mortem, quæ [c] dicitur via vniuersæ terræ, qua scilicet gradiuntur omnes homines à sæculo. q. d, Vide an sim in peruersa viuendi ratione, in quali est impius, & me interfice. Si talis fuerim, patiar æquo animo, vt morte aliorum impiorum me occidas. Non alienè etiam de vita æterna, & cœlo.

a *Psal. 1. v. 6.*
b *Iac. 2. v. 8.*
c *Ios. 23. v. 14. & 3. Reg. 2. ver. 2.*

ARGVMENTVM.

C *Vt se ab improbis & maledicis defendat, illósque puniat, deprecatur, Christo congruit.*

1 In finem, Psalmus Dauid. CXXXIX. Hebr. 140.

Ripe me Dómine ab hómine malo: à viro inîquo éripe me.

3 Qui cogitauêrunt iniquitâtes in corde: tota die cõstituêbant prælia.

D 4 Acuêrunt linguam suam sicut serpêntes: venênum áspidum sub lábiis eôrum.

5 Custôdi me Dómine de manu peccatôris: & ab homínibus inîquis éripe me.

6 Qui cogitauêrunt supplantâre gressus meos: abscondêrunt supêrbi láqueum mihi.

7 Et funes extendêrunt in láqueum: iuxta

iter scándalum posuêrunt mihi. A

8 Dixi Dómino, Deus meus es tu: exaûdi vocem deprecatiônis meæ.

9 Dómine Dómine virtus salûtis meæ: obúbrâsti super caput meum in die belli.

10 Ne tradas me Dôminе à desidério meo peccatôri: cogitauêrunt contra me, ne derelînquas me, ne fortè exaltêntur.

11 Caput circúitus eôrum: labor labiôrum B ipsôrum opériet eos.

12 Cadent super eos carbônes: in igném deiícies eos, in misériis non subsîstent.

13 Vir linguôsus non dirigêtur in terra: virum iniûstum mala cápient in intéritu.

14 Cognôui, quia faciet Dóminus iudícium ínopis: & vindíctam paúperum.

15 Verúmtamen iusti confitebûntur nómini C tuo: & habitâbunt recti cum vultu tuo.

---

2 *A viro iniquo*, Hebraicè חמסים *hamasim*. i. violento propriè, & inhumano. Sic infrà [a]. Queritur initio de vno aliquo præcipuo. Inde ad plures hostes progreditur. Nisi sit Synecdoche numeri, singulare pro plurali.

a *Vers. 5. & 13.*

3 *Tota die conflituebant*, colligunt, congregant turmatim, ex Hebræo יגורו *iaghuru*, ad probos diuexandos. Est autem Asyntheton (&) tota die, &c.

4 *Acuerunt linguas suas sicut serpentes*, De venenatis sy- D cophantis ad persecutiones excitandas. *Sela*, quasi hoc sit perpetuum in Ecclesia, & eius membris.

5 *Custodi me Domine de manu peccatoris*, Hebr. רשע *rasehah*. id est, impij propriè. *Ab hominibus* מאיש חמסים *meisihs hamasim*. i. à viro iniquitatum siue violentiarum. In fonte quidem sine Enallage numeri. Sed docuerunt hanc precem non tam dirigi contra personam difinitam, quam contra vniuersum peccati corpus.

6 *Qui*

A 6 *Qui cogitauerunt supplantare*, sub plantis ponere & conculcare, subuertere, me semel perdere. Hebraicè לדחיח *lidhoth.*i.propellere ad lapsum labefactare, tradere in varia pericula & ruinas. *Mihi*, in meâ pernicie.

7 *Iuxta iter scandalum*, ad verbum ליד מעגל *leiad Mahegal.*i.ad manũ orbitæ.i.latus loci.vt[a], *stetit ad manum viæ* & [b], *ad manũ portæ.* Ineptè iungunt recentiores cum præcedentibus ob Athnah, tantùm vt à nobis differant. Nam Athnah non solet distinguere in Psalmis, Prouerbiis & Iob. *Scandalum*, offendicula, in quiB bus impingerem, ruinæ causas, tendiculas מקשים *mokeschim.*i. aucupia pro priè, laqueos aucupum, & diuersas insidias & fraudes intenderunt. *Sela*, vt suprà [c].

a 2. Reg. 15. verſ. 2.
b Verſ. 13.
c Verſ. 4.

8 *Dixi Domino Deus meus* אלי *Eli*, fortis meus & potens. אל *El*, à fortitudine Deus dicitur: commodum instituto Epithetum.

9 *Domine Domine*, יהוה אדני *Elohim Adonai*, Deus Domine. Prius enim debet legi *Elohim* non *Iehoua*: quia hæc sunt eius puncta, contra Bezæ Iouem. *Virtus*, fortitudo *Obumbrasti*, protexisti caput meum in die armoC rum, quandocumque sumunt in me arma. Defendisti caput, & tamquam vmbraculo gratiæ tuæ texisti, me veluti galea muniuisti die, quo præliantur contra me. Alij, *in die belli*, actiuè interpretantur: die quo mihi præliandum, die quo mihi armaleapienda sunt contra impios, vt in sacro, vel iusto bello.

10 *Ne tradas me Domine à desiderio meo*, post meũ desiderium, id est, postquàm te desideraui, appetiui, amaui, inuocaui: vel propter meum desiderium, quia te desidero & expero. ne me tradas peccatoris libidini, & potestati. Præpos. enim *A* pro *Prę*, *propter*, passim: vt Latinè à mensa, à lectione. Vulgò alij, contra, præter desiderium D meum. Masoretæ מאויי *Maavaie*, legunt per Mem hecmanticum & Iod plurale, *Desideria. Ne tradas Domine desideria impy.*q.d. Ne eius optata perfice, ne eũ reddas voti compotem: vt deinde se explicet. Nam sequẽtia sic ad verbum זממו אל חפק ירומו *zemamo al thaphek iarumo.*i. *Cogitationem eius* (contra me) *eluctæ* (in actum, vt) *exaltentur.* Non minus rectè Septuaginta per Mẽ Præpositionem & Iod affixum. Quin & Chrysostomus Passiuè Rabbinorũ sensũ exponit, à. desiderio mei, id est, aduersum me, & prout desiderat hostis. *Cogitauerunt.* Siue legerint זמרו *Zemaro* cũ Masoretis

siue זמם *Zamemu*, fideliter sententiam expressérũt. A
Cogitationem eius malignam ne impleas. *Ne forte exaltentur*, ne vmquam superbiant, aut glorientur de me oppresso.

11 *Caput circuitus eorum* ἡ κεφαλὴ τοῦ κυκλώματος, caput oppugnationis & obsessionis. Sumpserunt ergo in Nominatiuo casu, vt sit Appositio: & sic plerique Rabbinorum, vt Anonymus. Caput & præcipuum circuitionis eorum, nempè *labor labiorum eorum operiet eos*, obruet, perdet: caput oppugnationis atque insidiæ potissimæ in labiis ipsorum positæ ipsos inuoluent, ac perdent: suis ipsorum artibus & consiliis peribunt. q. d. Conse- B
quentur mercedem suam, laborem labiorum suorum, id est, à calumnia magno labore structa, quæ quidem est caput, summa, præcipuum, quo circumeunt, vexant, & impetunt probos. Nam præcipuè eos vexant calumniis, probris, & maledictis. Calumniæ magno labore structæ, & compositæ, sermones valde elaborati, artificiosè structi, criminationes in meum laborem structæ, vel in quibus comminiscendis plurimùm laborant, eis erunt perniciosæ, etiam si ineis plurimũ laborauerint: quemadmodum plus laboris est in mentiendo, C
quàm veris dicendis. Kimhi, & recentiores alieniùs & obscuriùs malunt *Caput* esse accusatiui casus, & regi à parte posteriore, vt cadat in *Eos*, ritu linguę, quo res demonstrata antecedit demonstratiuum. Labor, quem ipsorum labia moliuntur, demõstratiuum, operiet eos, nempe caput circumdantium me, id est, caput, & ipsos circumdantes ipsum, qui est caput & princeps inter eos & ipsosmet: calumnia, ipsorum caput, & principè cum vniuersis obsidentibus me perdet: ipsum auctorem persecutionis cum suis turmis & comitibus & coniuratis
obruet. *Circuitus eorum*, coronæ & multitudinis impio- D
rum qui eum cingunt & stipant contra me. Vnde Hebraicè מסבי *mesibbai*. i. circumdantium me, si *caput* significet Principem, non summam, & præcipuum. Alioqui *circuitum meorum*, id est, grauissimarum oppugnationum & obsidionum. Sic enim in malum vtuntur hac
a *Psal. 3. v. 7.* locutione, vt [a]. *Labor labiorum*. Actiuè, vexatio, quæ labiis fit. Periphrasis maledicentiæ, & mendaciorum magno labore cõfictorũ, vt Latinè *lingua virulentia*. Quod enim illi linguæ, hi ferè labiis tribuunt quoniam & ipsa sunt de præcipuis loquendi organis.

A 12 *Cadent super eos carbones.* Grauissima supplicia, quæ cœlitùs demittuntur, atque adeò æterna Metaphoricè pingit alludens ad ignem Sodomiticum, de quibus sic Chald. *Cadent super illos carbones de cœlo, in ignem & gehennam præcipitabis eos, & in foueas illaqueationis, vt non resurgant ad æternam vitam. In miseriis*, miseria intolerabili afficientur, in qua durare non potuerunt præ acerbitate, vel in qua non hærebunt, nisi cum mirabili infœlicitate. Tali Hyperbole [a]. Petrus ait Angelos impuros *non portare aduersum se execrabile iudicium*, cùm tamen in perpetuum eos oporteat hoc acerbissimum B malum concoquere. Aliqui vertunt, *In foueis*. Subsistere autem Metaphoricè sumitur. Nam secundum substantiam viuent in perpetuum. [a] 2. Pet. 2. v. 11

13 *Vir linguosus non dirigetur in terra*, linguax, maledicus, mendax, impostor calumniator, qui lingua abutitur ad mala, non proſperabitur. Euthymius. Vnde Hebraicè בל יכון *bal yechon non, stabilietur, non firmabitur. Capient. Ingiuces*, venabuntur: quasi venatu capient. Sic Hebraicè. *Virum iniquum malum venabitur in propulsiones.* Hinc Chaldæus, *Virum prauum & malignum venaC bitur Angelus mortis, & detrudet in gehennam. In interitu*, quando interibit: vel, in interitu, vsque ad interitum, donec intereat. Mala eum capient, quæ ipsum interimant, & in exilium pertrahant. Hebraicè למדחפת *lemadhepheth in propulsiones*, in ruinas. Homo violentus & iniquus agetur in ruinam, expelletur in interitum. Ad ipsius perniciem sua euenient scelera.

14 *Cognouit quia facit Dominus.* Noui multis experimentis & exemplis Deum causam inopum tutaturum, vindicaturum suo tempore, eos liberaturum, impiis grauissimè punitis.

D 15 *Verumtamen iusti confitebuntur Domino*, verùm, at. Est enim Antithesis. Iniquus peribit. Contrà iusti te laudabunt, vel gratias agent (confiteri vtrumque) de tempestiuo auxilio, & tuo fauore dirigentur, siue proſperabuntur. *Cum vultu tuo*, cum tuo fauore & gratia, quæ in vultu cernitur, vel vt suprà b, *à spiritu vultus tui.* Tuo vultu semper in cœlo perfruentur, beati erunt ex tuæ maiestatis & gloriæ visione. Per vultum Christum, qui est character substantiæ siue personæ Dei Patris, etiam Euthymius intelligit. b *Ps. 15. v. 12. & 20. v. 7. Christus vultus Dei Patris. Hebr. 1. v. 3.*

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Orat, vt sit patiens in afflictionibus, & ab aduersaris tutus. Congruit Christo.

1 Psalmus Dauid. CXL. Heb. 141.

DOmine clamâui ad te, exaûdi me: intênde voci meæ, cùm clamáuero ad te.

2 Dirigâtur orátio mea, sicut incênsum in conspêctu tuo: eleuátio mánuum meârum sacrifícium verspertînum. B

3 Pone Dómine custódiam ori meo: & óstiũ circumstántiæ lábiis meis.

4 Non declînes cor meum in verba malítiæ: ad excusândas excusatiônes in peccâtis.

5 Cum homínibus operántibus iniquitâtem: & non communicâbo cum elêctis eôrum. C

6 Corrípiet me iustus in misericórdia, & increpâbit me: óleum autem peccatôris non impînguet caput meum.

7 Quóniam adhuc & orátio mea in beneplácitis eôrum: absôrpti sunt iuncti petræ iúdices eôrum.

8 Aúdient verba mea, quóniam potuêrunt: sicut crassitûdo terræ erûpta est sûper D terram.

9 Dissipâta sunt ossa nostra secus infêrnum: quia ad te Dómine Dómine óculi mei: in te sperâui, non aúferas ánimam meam.

10 Custôdi me à láqueo, quem statuêrunt mihi: & à scándalis operántium iniquitâtem.

11 Cadent

A 11 Cadent in retiáculo eius peccatôres: singuláriter sum ego, donec tránseam.

---

1 *Exaudi me Domine clamaui ad te.* Hebr. חושה לי *Fuſhah li* festina ad me, propriè, exaudiendum scilicet. Putãt autem nonnulli Dauidem hæc ceciniſſe in exilio, & loco thuris & hoſtiarum, quæ fiebant in templo, dedicaſſe, quod ſacrificiis intereſſe non poſſet.

B 2 *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum*, recta, grata (ſit, ſupple.) Precatio mea tibi ſit gratiſſima, ſicut thuris cremati ſuffitus, qui in venerationem tui excitatur, ſicut thymiama, quod ſingulis diebus manè & veſperi incéditur. q.d. Preces meæ ad te ſurſum rectà aſcendant, inſtar thuris ſuffiti, neque ad modum nebulæ diſpergantur, habeantur probatæ & acceptæ, neque veluti in naribus fœteant. Nam ad ſacrum thymiama alluſum putant. De quolibet thure ſimilitudo etiam conſtat. Thus enim crematum, vbicumque, naribus ſolet eſſe gratiſſimum. *Sacrificium*, (ſicut) ſacrificium veſpertinum, ſi-

C cut fertum farinaceum veſperi ſacrificatum, & oblatũ cum agno immaculato Chriſtum adumbrante, quod legis ſtatuto per ſingulos dies veſperi offerebatur [a]. Precatio mea cum expanſis manibus dirigatur, in cõſpectum tuum, tibíque placeat, vt veſpertinum ſacrificium. Fortaſsè reſpicit ad S. Euchariſtiam veſperè inſtitutam. Alioqui dicere poterat *Sacrificium matutinum*, quod erat celebrius. Chald. *Dirigatur oratio mea ſicut ſuffimentum aromaticum coram te, eleuatio manuum mearum in oratione ſicut munus ſuaue, quod offertur in veſpere.* ב *chi*, *Sicut*, ſimilitudinis particula in hac lingua ſæpe

D deſideratur.

[a] Exo. 29. v. 38 39. Nu. 28. v. 4. 5.

S. Euchariſtia ſacrificium.

3 *Pone Domine cuſtodiã ori meo*, orat pro patientia. In his malis & crucibus ſerua me, ne quid egrediatur temerè per impatiẽtiam, & deſperationem ex ore meo. *Oſtium circumſtantiæ*, munitionis, vel cuſtodiæ, oſtium cuſtodiis munitum, oſtium quod labia mea circumſtet, obſideat, cuſtodiat per circuitum, vt nihil poſſit per ipſa egredi impurum, & vitioſum. Metaph. à cuſtodibus & excubitoribus qui loca ſeruant, ne quis temerè exeat. Latinè adhibere ſerã, frænum imponere ori. Hebraicè נצרה עלרל שפתי *nitſera haldat ſchephathai cuſtodiam*

(Alij

(Alij in Imp. Custodi, non tam rectè) *super hostium labiorum meorum* (pone) fac ne aperiam labia mea temerè, inutiliter, &c. Da mihi gratiam, qua frænem, & domem linguam meam, ne vllo pacto peccem. דל *Dal*, qui interpretantur eleuationem, vel tenuitatem, non ostium, a *Ps.5.v.8.* non agnouerunt poëticam Apocopen, de qua suprà [a], pro דלת *Deleth*. A

4 *Non declines cor meum in verba malitiæ*, actiuè: ne inclina animum meum ad verba mala, ne patiare, vt declinem ad verba inania, vel etiam pernicioſa. Aliqui transcendenter, ad rem malam. *Ad excusandas*, vt peccata mea velim defendere, excusare, eleuare: sed potius agnoscam, & simpliciter confitear ad illorum remissionem consequendam [b]. Quod secutus est Dauid [c]. Vnde Nathan ingenuè confitenti, *Peccaui Domino*, dixit, *Dominus quoque transtulit à te peccatum tuum, non morieris.* Qui vertunt. *Ad operandum operationes in impietate*, aut quid aliud, non intelligunt vim verbi עלל *halal*. Nam non significat operari simpliciter sed cum occasione, prætextu, causa. Ex quo עלילה *Halila*, & apud Rabbinos עללה *Hilla*, causa, occasio, excusatio. Græcè ἀφορμὰς ζητοῦσι προφάσεις, *vt, pratexam pratextus in peccatis meis:* vt cùm Adam in Euam, & Eua in serpentem peccati [d] prætextum coniecit, Euthymius [d]. B

b *è doctrina Ps. 37. v. 4. 5. 6. 50. v. 6. 31. v. 5. 6.*

c *2. Reg. 12. v. 13.*

d *Gen. 3. ver. 12. 13.*

5 *Cum hominibus, operantibus iniquitatem*, vt faciunt iniqui, vt solèt se excusare impij. Nam cohæret cum proximis, vt ex distinctione Hebræorum patet, apud quos hic versus cum superiore est vnicus. *Et non communicabo*, & non communicem, vel, & tunc non communicabo. *Cum electis.* Neutrius generis. Vnde Hebraicè ובל אלהם במנעמיהם *vbal elham bemanhamehem. Et non vescar deliciis eorum.* Et tunc non fruar voluptatibus, quibus fruuntur impij: non fiam particeps eorum, quæ ipsi putant electa, & delicioſa. Nihil mihi erit commune cum iis, quæ ipsi tanti faciunt, neque indulgebo deliciis, quas isti studioſè persequuntur. C

6 *Corripiet me iustus* יכלמני *iehelmeni*, feriet propriè vel feriat. Concessio: corripiat me iustus, lubens hoc feram, at *oleum peccatoris* &c. Percutiet & verberabit me iustus misericorditer, sine inhumanitate. Proinde si me vis castigare, ô Domine, eius castigationem non auersor, eam summi beneficij loco ducam: at oleum peccatoſis D

A toris ne illinat caput meum, eius misericordia ne me inungat, eius suauitas, fauor, beneuolentia, blanditiæ, humanitas ne me perfundant, aut mecum quicquam habeant negotij. Mihi enim est vtilius castigari, atque etiam vapulare à iustis, quàm à sceleratis vnguento quantumuis pretioso deliniti. Verba enim illorum morbos animorum sanant, at istorum vnguenta, siue deliciæ caput frangunt, id est, mentem perdunt. Hanc Antithesin præter nostros agnoscunt R. Ioseph, & R.
B Abraham. Nec tam rectè recentiores putant idem dici vtroque hemistichio, vel certè posterius esse exaggerationem prioris, quòd Hebraïcè loco *peccatoris*, legatur ראש *Rosch*, caput, quasi verò ראש *Rosch* nõ etiam significet venenum, fel, amaritudinem, quæ propriè inest serpẽtis capiti: & per translationem, peccatorem venenatis moribus. Sic interim illi interpretantur: *Oleum capitis non franget caput meum*, id est, illa iustorum castigatio, quæ est vnguentum, siue oleum pretiosissimum, non me lædet, neque meo capiti erit noxia. Vt oleum capitis sit oleum primùm, præcipuũ, & pretiosissimum[a]. a *Exo.30.v.23.*
C Simplicior est Antithesis. Vnguentum veneni, id est, peccatoris, ne frangat, ne lædat, vel etiam ne obtundat caput meum, ne meo capiti sit molestum. Sic Gallicè, *Qu'il ne me rõpe la teste.* Quod per impugnare, siue inungere, & oblinere repræsentarunt Septuagin. Oleum, siue vnguentum Metaphoricè, blanditiæ, quibus demulcentur corda peccantium, & in malis fouentur, de quibus Paulus[b]: *Per blandas benedictiones seducunt corda innocentium.* Illæ blanditiæ, ne pascant animum meum, neque oblectent, ne eum capiant, & in peccatis foueant. Simulatam adulationis laudem Hilarius & Augustinus ex-
D ponunt. b *Ro.16.v.18.*

7 *Quoniã adhuc, & oratio mea in beneplacitis eorum* (est.) quoniam precor adhuc etiam inter mala eorum, id est, inter medias eorum persecutiones, tantoperè ab ipsis expetitas, nec tui in mediis malis, & calamitatibus mihi ab ipsis cupidissimè importatis obliuiscor, absorbebuntur crudeliter saxis illisi. *in* etiam pro *contra*, appositissimè, etsi construatur cùm Ablatiuo, non Accusatiuo: interdum enim interpretes hoc neglexerũt[c]. Quia adhuc c *Versi.11.*
oratio mea est, instat, & perseuerat aduersus eorum malitiam, vel vexationes. (Malum de malo pœnæ & culpæ)

diuinam illis vltionem imprecans, infœliciſſimè peribunt. Precis afflictorum aſſiduæ contra peccatores magnam eſſe vim oſtendit. Hebræi tamen iungunt cũ præcedentibus, Oleum peccatoris ne me inungat, quia etiã adhuc oro contra eorum malitiam & beneplacita, ſiue cupiditates. *In beneplacitis eorum.* רעה *raha*, hoc loco
a *Pſ.138.v.5.* acceperunt in ſignificatione Chaldaica, de qua ſuprà[a]. Proprie *In malis eorum.* Inter mala eorum, in quibus ſibi placent, vel contra peccata, quibus delectãtur. Nam Præpoſ. *In*, variè hîc exponitur. *Inter, contra, per,* & *Mala*, calamitates, vel peccata. Quia adhuc etiam oratio mea (eſt) in malis eorum, id eſt, pro malis eorum, vt ſcilicet conuertantur ab operibus malis, è Kimhi, & Theodorito. Vel, in malis eorum, id eſt, ne in eorum mala & calamitates ab ipſis mihi optatas incidam, è R. Selomone & Chryſoſtomo. *Vel*, pro malis eorum, vt eis mala eueniant, è R. Abraham. *Abſorpti ſunt.* Præteritum pro futuro. Abſorbebuntur, illiſi petris & ſaxis principes iſtorum impiorum: crudeli ſupplicio interibunt hi, qui præſunt iſtorum ſtudiis & perſecutionibus, hi, à quibus iſti incitantur contra me, illidentur in petras, in loca ſaxoſa præcipitabuntur, inhumanitérque punientur. Vnde Hebraïcè נשמטו בירי כלע שפטיהם *niſchmethu bide ſelàh ſchophetehem*, id eſt, *Dimiſi ſunt in manibus petræ iudices eorum*: quod intelligunt de Saule, & purpuratis eius. Inhumanum & crudele ſupplicium appellant iungi petræ, allidi ad rupes, dimitti in manibus ſaxi, id eſt, in loco ſaxoſo, vel de ſaxo, vt Iezabel
b *4.Reg.9. v.31.* b. *Iudices*, Principes, id eſt, præcipui, eorum: vt liber Iudicum, id eſt, Principum.

8 *Audiant verba mea, quoniam potuerunt.* Hyſterologia, quæ ſic ordinanda. Audiant, quoniam verba mea potuerunt, id eſt, apud Deum efficacia fuerunt. Audiant, quòd preces meæ exauditæ ſunt, vim magnam habuerunt, plurimùm valuerunt apud Dominum, impetrando ſcilicet iſtam vindictam, & iudicium. Sic Hebraïcè ישמעו אמרי כי נעמו *veſchamehu amarai chi nahemo*, id eſt, *Et audient verba mea, quòniam dulcia fuerũt illis*: intelligunt verba mea fuiſſe ſuauia, grata, & accepta Domino, ei placuiſſe, quòd me exaudiuerit, eos vlciſcendo, & me liberando. Græcè ὁτι ἡδυσθησονται, Nam ἡδὺς dulcis, vbi tamen noſter legiſſe videtur ἡδυσθησονται, à

dul-

A *δύναμαι, possum* : quòd fuerint magnæ potestatis coram Domino, dum me exaudiuit. Alij, Audient verba mea fuisse suauia, pacifica, & quieta, non, vt putant, conspiratoria & pertinentia ad perturbandam Rempublicam, & inuadẽdum regnum. Voces proborum ad Dominum contra impios tunc intelligimus fuisse efficaces, quà lo eos euertit, vel cõuertit. *Sicut crassitudo.* Cadit hoc simile in primum hemistichium sequentis versus. Sicut crassa moles terræ, aratro discissa rumpitur in glebas: sicut crassa gleba erumpit per scissionem aratri, vel per terræ motũ, & magna violẽtia è suo loco dispellitur, & exilit
B super terræ superficiem: sic dissipata, sic dispersa sunt nostra ossa, & vires ad inferni fauces, hostium nostrorum persecutionibus & bellis. Hieron. *Sicut agricola cũ scindit terrã, sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni.* Hinc Hebr. כמו פלח וכקע בארץ *chemo paleah vbokeub baa retz.* Sicut findẽs, & proscindẽs terrã, id est, vt solet agricola findendo, proscindendoque terrã glebas dissipare, ita isti, ossa & vires nostras infregerunt, nósque in eas angustias adegerunt, vt morti iam simus propinqui. Alludit ad ossa Martyrũ dispersa, & corpora insepulta[a]. a 2. Cor. 1.

9 *Dissipata sunt ossa nostra*, vires nostræ, per Metony.
C Alij, membra nostra, per Synecd. Altera pars similitudinis. In Hebræo in hoc hemistichio versus clauditur. *Secus infernum*, iuxta sepulchrum, iuxta infernum, ad mortem ferè, propè orcum, ad orci fauces, ita vt propè sit infernus, ita vt status inferni, mors, vel sepulchrum nobis immineat. Hyberbole ingentium periculorum, inferno & morti proximorũ. Latinè, *alterum pedẽ habere in sepulchro*, vel, *in cymba Charontis. Quia*, sunt sup. vel respiciunt. *In te* (&) in te speraui. Asyntheton. Quia in te oculi mei sunt coniecti, & quia in te omnis spes mea
D posita est, ne auferas, & ex Hebræo תער *thehar* effundas (quasi aquam, cuius effusio nihili putatur) vitam meam, ne quæso permitte me ab impiis vita spoliari.

10 *Custodi me à laqueo*. מידי פח *mide pah*, id est, à manibus laquei, propriè. *Statuerunt*, tetenderunt. A *scandalis*, à tendiculis & cassibus maleficorum & sceleratorum, ab insidiosis consiliis, & operibus.

11 *Cadent in retiaculo eius peccatores.* Possit etiã verti deprecanter, cadant, decidant. *In retiaculo*, reticula (Latinius) in rete. Ablatiuus pro Accusatiuo: vel in reti, per

rete eius(iniquitatis.)Cadent impij in retia iniqua,quæ mihi tetenderunt,in ea mala,quę mihi machinati sunt. *Singulariter* autem siue separatim ego incolumis euadã. *Eius.*suo,vt sit singularis pro plurali.Vel, *iniquitatis*, id est,reti iniquo,iniquè structo & tenso.Vel Dei, iuxta Theodoritum,reti eius,Dei scilicet,capientur,qui aliis insidiantur,& tendunt retia. *Singulariter*, μονώσομαι solitariè, solus, ab illo cœtu remotus sum, solus maneo,ab illorum societate me remoueo,& separo,vel sum solus, sum singularis & præsidio destitutus, donec transeam illorum retia, donec illorum casses & insidias euadam. De mortis transitu intelligit Chrysostomus. Solitarius & amotus ero ab eorum studio,donec obeam.Me ab eis separabo,quoad vixero: de temporis autem Chaldæus: *Singularis*, inquit, *sum, donec tempus transeat.* יחד *iahad* etiam simul,pariter,significat.Ex quo nonnulli: *Cadant in suos casses, dum pariter ego illos transgrediar:* dum suis retibus capientur, ab iisdem liberer. Dum simul sum cum ipsis, inter retia illorum, ipsi capientur: ego verò tua benignitate saluus euadam.

A B

ARGVMENTVM.

Humana ope destertus,contra insectatores auxilium implorat. Christo,& Ecclesia congruit. C

1 Intellectus Dauid, cùm esset in spelunca, oratio. 1.Reg.24.v.4. CXLI.Heb.142.

VOce mea ad Dóminum clamâui: voce mea ad Dóminum deprecâtus sum.

3 Effúndo in conspêctu eius oratiônem meam: & tribulatiônem meam ante ipsum pronúncio. D

4 In deficiêndo ex me spíritum meum: & tu cognouîsti sémitas meas.

5 In via hac, qua ambulâbam: abscondêrunt láqueum mihi.

6 Con

A 6 Considerâbam ad déxteram, & vidêbam: & non erat, qui cognóscceret me.

7 Périit fuga à me: & non est, qui requîrat ánimam meam.

8 Clamâui ad te Dómine, dixi: Tu es spes mea, pórtio mea in terra viuéntium.

9 Intênde ad deprecatiônem meam: quia humiliâtus sum nimis.

B 10 Líbera me à persequéntibus me: quia confortâti sunt super me.

11 Educ de custódia ánimam meam, ad confitêndum nómini tuo: me expêctant iusti, donec retribuas mihi.

---

1 *Intellectus Dauid.* Dauid in spelunca loquitur [a], sed prophetat de Christo. Hilarius. Nam inscriptiones non semper materiam Psalmi, sed occasionem exprimunt [b]. a *1. Reg. 24. v. 4.* b *lege Psal. 3.*

C 2 *Voce mea ad Dominum clamaui* per precem, mente, & submisso labiorum motu, vt Anna [c]. Non enim voce clamabat, in specu latitans, iamjam comprehendendus ab hostibus. Hanc verò cordis vocem pro clamore habere Dominum apparet ex his verbis [d]: *Quid clamas ad me* (ô Moses) *cùm ne mutiret quidem.* Nam oratio est proprie in eleuatione mentis. c *1. Reg. 1. v. 13. &c.* d *Exod. 14. v. 15.*

3 *Effundo in conspectu eius orationem*, multis verbis expono. *Orationem* שיחי *sichi* meditationem meam, meam summissam locutionem & precem. *Pronuncio*, narro, indico apud ipsum hanc meam calamitatem.

D 4 *In deficiendo ex me spiritum meum.* Pronúcio, inquam, quando deficit præ magnitudine mœroris, & anxietatis animus meus, vt cogatur velut excedere è corpore. Ad verbum, בהתעטף עלי רוחי *behithateph halai ruhi*, id est, *Inuolui, & operui in me spiritum meum.* Metaphora. Quasi animus præ angustia se implicaret corpori, & versus illud contraheret. Nã nihil aliud expectabat Dauid, quàm vt caperetur à Saüle. Hæc autẽ iungenda cum superioribus. *Semitæ*, vitam, vitæ meæ rationes, actiones, negotia, necessitates. Totidẽ modis accipitur

Metaphora. Tibi est nota vita, & innocentia mea; nosti me iniuria ista ab inimicis meis pati. Alij, viam, qua possim effugere, vel modum, quo possim liberari, tenes. A

5 *In via hac, qua ambulabam.* Hic versus est pars superioris secundum Masoretarum distinctiones. *In via hac.* etiam in his mõtibus & speluncis, in quibus me tutum fore sperabam. *Laqueum*, insidias exitiales struxerunt mihi.

6 *Considerabam ad dexteram.* Describit suã miseriam hoc & sequenti vers. *Considerabam*, rectè. Nãetiam Rabbini monent הבט habeth, & ראה rheah, esse infinita pro præteritis, contra Hebraiculos in Imp. vertentes, *Considera & vide, o Domine, prater te ad. sse mihi eminem.* B

Ad dexteram, ad auxiliũ, Metonym. Esse enim à dextris, vsũ Scripturæ est paratũ ad opem assistere vt sup [a]. Vel est gestus hominũ sollicitè, & anxiè in omnem partem se vertentium, vt videant, num sibi alicunde auxilium veniat. *Et videbam*, & diligenter obseruabam, sollicitè attendebam, & nullus me obsidentium, & circumstantium agnoscebat, vt mihi opem ferret. Amici, & noti me deseruerunt, neque meis ærumnis affecti sunt. Alij putant esse Appositionem, *Et videbam* sup. ad sinistram. In omnem partem versaui oculorũ meorum aciem, nulla autẽ ex parte apparuit, qui me agnosceret. Etiã hic versus Masoretis est secundum membrũ versus superioris. C

a *Psa. 15. v. 8. 108. v. 6. 109. vers. 1.*

7 *Perijt fuga a me.* effugium, fugæ locus, modus & potestas. Nam erat in spelunca ab hostibus obsessa b, bis enim ea latuit. *Requirat animam.* animæ meæ, siue vitæ per Metonymiam salutem & liberationem: cui curæ sit mea salus, qui curet vitam meam, Chrysostomus. Requirere animam ad saluãdum & tuendum intelligitur: non c, ad perniciem & exitium, vt ibi d. *Defuncti sunt, qui quærebant animam pueri*, id est, interitum & necem. D

b *1. Reg. 12. ver. 1. & 24. vers. 4.*

c *Vt Psa. 39. ver. 15. & 62. ver. 10.*

d *Matth. 2. vers. 20.*

8 *Dixi tu es spes mea, portio* (&) portio mea es, quoad ero in viuis. *In terra viuentium.* in hac vita, in hoc mundo. Euthymius in cœlo, vbi est terra viuentium. Immortales enim sunt & perpetuo fœlices, qui illic viuunt. Alij, in mea patria tu mea es hæreditas, & fors: non opes, honores, clientelæ, exercitus, præsidia, aliáque huiusmodi. Hebræi censent terram viuentium appellari suam patriam Israëliticam, quòd esset saluberrima, vtpotè posita in medio climatum: quæ cœli inclinatio calore & frigore

A & frigore æqualiter participat, vt proinde regio sit temperatissima,& valetudini, atque vitæ accommodatissima.Malo terram sanctam opponi desertis,in quibus latitabat, & vsu publico religionis carebat Dauid. q.d. Portio mea eris in terra patria, vbi homines viuunt: nam me restitues.Nec semper in his desertis,vbi homines multa perpetiuntur,& quasi pereũt inedia & squalore,vitam vagam & miseram persequar.Significat reliqua omnia sibi esse erepta in illis locis, præter misericordiam Dei, qua nixus sperabat se adhuc patriã visurum.Respicit etiam ad veram vitam,quæ in humanis

Vera vita in religionis vsu posita est.

B estposita in religionis vsu.Portio mea eris in terra sancta,vbi homines propriè viuunt, & vsu solemni religionis à te per Mosem & Prophetas ordinatæ in piarum mentium solatium fruuntur, tuámque hauriunt gratiam.Hunc autem versum cum duobus præcedentibus Hilarius & Augustinus de Christo exponunt.

9 *Intende ad deprecationem*, Hebraice רנתי *rinathi*. i. vociferationem propriè,querimoniam.*Humiliatus*,Hebraicè דלותי *dallothi*, attenuatus propriè.

10 *Quia confortati sunt super me*,præ me.Quia sunt me

C fortiores & potentiores. Rursum Masoretæ hunc Versum habent pro secundo membro superioris.

11 *Educ de custodia*, de carcere, de clausura Hebraicè ממסגר *mimmasger*. i.de hac spelunca & obsidione. Possit transferri ad carcerem corporis huius mortalis, vel inferni & mortis.*Ad confitendum*, eò, vt ego liberatus confitear, & celebrem tuum nomen. q.d. Nolo me liberes, nisi vt possim te publicè celebrare, & gratias agere. Malo hîc perire, quàm si liberatus tui postea obliuiscar.Aliqui aliter resoluunt.Vt iusti,ob meam liberationem, confiteantur, & celebrent nomen tuum.

ת *Me expectant.* Expectant iusti,vt mihi benefacias,vt me liberes.Alterum enim pronominum est dumtaxat emphaticum. q. d. Educ me de hoc misero statu, & quasi carcere siue vitæ, siue obsidionis inimicorum. Nam & iusti id sperant. Si non mea causa, at propter iustos id effice,qui hoc expectãt.Ad verbũ יכתרו *iachtherũ*, me coronant,id est,cingunt,stipant,circumstant, solliciti de mea salute & liberatione. Quamquam בתר *Cathar*, etiam significet expectare, præsertim apud Syros [a]. Auidè præstolantur, vt me liberes & opem feras:

[a] *Vt Iob. 36. ver. 2.*

expectant sollicitè & anxiè meam liberationem & salutem: suspensi sunt, expectãtes tuum in me beneficium ac retributionem. Chrysostomus. *Donec retribuas*, donec benefacias, donec beneficio liberationis me afficias, donec de me benè merearis. Aliqui in futuro vertunt. Me coronabunt iusti, cùm retribueris mihi. Si mihi dederis hoc beneficium, iusti se mihi, studio gratulandi circumfundent, atque ad me læti accurrent. Hinc Græcè ὑπομενοῦσι, expectabunt, sustinebunt, gratulaturi videlicet de tam præclara liberatione, cùm viderint te rétribuisse mihi, id est, tantum beneficium contulisse. Lubens etiam retinuerim vim verbi *Coronabunt*, id est, capiti meo coronam imponent, vt contigit quando [a] Regem eum inaugurarunt. A B

a 1. Paral 11. vers. 3.

ARGVMENTVM.

Petit, ne Deus ad suam iustitiam respiciat, sed ad miseriam & persecutionem, à qua se subleuet, punitis hostibus. Congruit Ecclesia,

1 Psalmus Dauid, quando persequebatur eum Absalom filius eius. 2. Reg. 17. ver. 24. 25. CXLII. Hebr. 143. C

DOmine exaûdi oratiônem meam, aúribus pércipe obsecratiônem meam: in veritâte tua, exaûdi me in tua iustítia.

2 Et non intres in iudícium cum seruo tuo: quia non iustificábitur in conspêctu tuo omnis viuens. D

3 Quia persecûtus est inimîcus ánimam meam: humiliâuit in terra vitam meam.

4 Collocâuit me in obscûris, sicut mórtuos sæculi, & anxiâtus est super me spíritus meus: in me turbâtum est cor meum.

5 Memor fui diérum antiquórum, meditâ-

tus

A tus sum in ómnibus opéribus tuis: in factis mánuum tuárum meditábar.

6 Expándi manus meas ad te: ánima mea, sicut terra sine aqua tibi.

7 Velóciter exaúdi me Dómine: defécit spíritus meus.

8 Non auértas fáciem tuam à me: & símilis ero descendéntibus in lacum.

9 Audítam fac mihi mane misericórdiam
B tuam: quia in te sperâui.

10 Notam fac mihi viam, in qua ámbulem: quia ad te leuâui ánimam meam.

11 Eripe me de inimícis meis Dómine, ad te confúgi: doce me fácere voluntátem tuam, quia Deus meus es tu.

12 Spíritus tuus bonus dedúcet me in terram rectam: propter nomen tuum Dómine
C viuificábis me, in æquitáte tua.

13 Edúces de tribulatióne ánimam meam: & in misericórdia tua dispérdes omnes inimícos meos.

14 Et perdes omnes, qui tríbulant ánimam meam: quóniam ego seruus tuus sum.

D 1 *Psalmus Dauid*, Propria inscriptio est *Psalmus Dauid*. A Græcis cætera sunt adiecta. Nam reuera argumentum est generalius, quàm vt ad persecutionem, vel Saülis, vel Absalom coërceatur. *In veritate*, pro tua fide, secundum veritatem promissionum tuárum. *In tua iustitia*, per tuam iustitiam, secundum æquitatem iustitiæ tuæ, quæ postulat, vt fidem præstes. Vel, in tua iustitia, qua tu homines videlicet iustificas, vt Paulus loquitur[a]. Sic iustitia concurrit cum gratia, & misericordia. a *Rom. 3. v. 5.*

2 *Et non intres in iudicium*, in ius, in iuris thronum

ne mecum venias, sed misericordiæ. Ne mecum iure agito. Mecum misericorditer agi obsecro, non ex summi & exacti iuris formula & præscripto. *Iudicium* enim hic summum ius, iurisque seueritatem significat, quatenus opponitur æquitati, siue ἐπιεικείᾳ. Quare cùm nemo sit perfectè iustus apud Deum, iusti, & puri iudicij metus omnes terrere debet. Possit esse Metonymia, In iudicij disceptationem. Noli mecum iudicio disceptare, noli me in ius trahere. *Quia non.* Non omnis ideò nullus. Quia nullus hominum iustificabitur, absoluetur, iustus reperietur, aut erit, simpliciter & propriè: & iuxta Chrysostomum insons æstimabitur coram te [a]. *Omnes enim peccauerunt, & indigent gratia Dei*, ait Apostolus nec quisquam est, qui non aliqua macula peccati, vel fuerit, vel sit inquinatus, vel sibi relictus, non possit inquinari. Quo sensu ne Angeli quidem iusti, ac puri dicuntur [b]. Neque quisquam soli iustitiæ, misericordia non suppositа innitens, se possit iustum probare ante exactum Dei tribunal. Vnde ne saluari quidem nos dicimus ex operibus propriè, sed ex gratia, & meritis. *Qui saluandos saluas gratis, salua nos fons pietatis*, Et spes à Magistro [c] definitur *certa expectatio vitæ æternæ ex gratia & meritis proueniens.* Est autem meritum, non opus bonum simpliciter, sed cum gratia & per gratiam Dei factum, atque acceptatum, vt sic cuncta in Deum conferantur, qui in nobis sua dona coronat, dum bona nostra opera remunerat, ex Augustino [d]. Sunt enim gratuita ex parte gratiæ præuenientis, & comitantis, tantùm nostra, ratione liberi arbitrij, & obedientiæ. Lege hic Augustinum [e], Bernard [f]. Chrysost. hìc, & Prosperũ.

A

2 *Ro. 3. v. 23.*

B

b *Iob. 4. v. 18. & 25. v. 5. Iustum nemo se probare potest remota Dei misericordia.*

C

c *Libr. 3. Merita quæ, & quomodo nos saluant.*

d *ad Sixtũ.*

e *Et Sermon. 40. de Temp.*

f *1. Serm. in festũ omnium Sanctorum.*

3 *Quia persecutus est.* Vers. 3. & 4. poëtica hypotyposis hominis extremè afflicti. Cadit autem in quintum. Quia summè sum afflictus, memor fui &c. *Humiliauit* depressit, deiecit in terram, humi affixit. Hebr. רבא *dicha.* i. attriuit.

D

4 *Collocauit in obscuris.* in tenebris, in obscuris locis, in speluncis & latebris. Ita è Chrysostomo vocat calamitates & mala, quibus mens ipsius obtenebrabatur. *Sicut mortuos sæculi*, ante multa sæcula: sicut iamdudum mortuos, & à sæculo, longóque tempore in tenebris degentes, quorum nulla ampliùs est memoria. Vnde Hieronymus vertit antiquos, siue antiquitus, & iã olim mortuos

A tuos. Euthymius, profundissimis tenebris, & multa humo obrutos. Alij mortuos in sæculum, siue in perpetuum, *Anxiatus est* תתעטף *thithhastaph.* i. inuolutus est propriè, opertus anxietate, de quo in superiore Psalmo [a]. *Super me*, id est, in me, vel de me, pro me: vt sit sensus, Anxius est de me, ne scilicet ab inimicis comprehendar, & in mortem trahar. *In me turbatum est.* Ad verbum בתוכי ישתומם לבי *Bethochi yesthomam libbi.* i. Intra me, in medio mei, obstupefactum est, vel desolatum cor meum. [a] *Ps. 141. v. 4*

5 *Memor fui dierum antiquorum*, quibus antiquitùs de
B me benè merebaris, méque singularibus bonis afficiebas. Ita Hebræi. Ego cum Nostris generaliùs, Antè acti temporis. Sæcula antiquitùs præterita recolo, quæ ab initio mundi fluxerunt, & monumenta misericordiæ, quot & quantis calamitatibus liberaueris maiores nostros, quanta benignitate eos perpetuò tutatus sis. Recogito dies æternitatis, antiquæ fœlicitatis, qua patres afficiebas: pristinæ denique gratiæ, qua eramus affecti in statu innocentiæ ante Adæ peccatum. Hæc omnia me ad implorandam misericordiam tuam hortantur.

C *Meditabar*, vel loquebar. Me consolabar patrum exemplis, & cogitatione priscorum factorum tuorum, quæ plena sunt humanitatis in eos, qui te implorant, inauditæque misericordiæ.

6 *Anima mea sicut terra sine aqua*, suspirat, vel quid simile. Ad te est, ad te languet. Te sitit anima mea mœsta, desiderat tuam gratiam, misericordiam, consolationem, auxilium: vt terra arida, sicca, humore destituta, quæ aquam expectat. (Græcè γῆ ἄνυδρος *terra inaquosa*) nimio æstu fissa, auidissimè aquam pluuiam expetit, ad irrigationem anhelat & sitit, *Sela.*

D 7 *Defecit spiritus meus*, animus meus propè ærumnis extinctus est, & perijt, nisi succurras. Vel defecit, petitione & expectatione longa tui diuini auxilij, vel præ desiderio liberationis.

8 *Non auertas faciem tuam*, faciem tuæ misericordiæ ac benignitatis, *Et similis ero.* Vt similis sim, adeo vt talis fiam, quales qui descendunt in Orcũ. *Et* pro *Vt, alioqui*, causaliter, ו *Vau* pro לבלתי *lemahar*: vt sup. b. Ne mihi tuũ benignum vultũ abde, alioqui ero similis descẽdẽtibus in lacum mortis, vel inferni, quasi vnus ex eis alioqui assimilabor morbũdis. Alij, ne similis fiam his [b] *Ps. 142. v. 6.*

qui desperatione se præcipitant in lacum, foueam, puteum. Non desunt, qui *Et*, pro *Nam* accipiant. Nam nisi me exaudires, similis essem descendentibus in lacum, lacus autem de inferno, sepulchro, morte, præcipitio, & profunda scrobe. A

9 *Auditam fac mihi manè*. maturè, citò, tempestiuè, celeriter, primo quoque tempore. Per Metaph. Audire fac in corde meo, fac audiam interius tuam benignitatẽ, fac eam apud me sentiam. Nam Deus in cordibus pœnitentium & humilium loquitur verba consolationis, remissionis, spei, &c. Vel, Audire, in genere, pro percipere, intelligere, agnoscere, experiri, sentire. Velociter mihi exhibe, & reipsa ostẽde misericordiam tuam, fac eam experiar. B

10 *Notam fac mihi viam in qua ambulem*, qua ambulare debeam, id est, viam bonam & rectam demonstra mihi, per quam ad te rectà perueniam, & quę tibi placeat, rege me tuis consiliis. Alij, ostende mihi viam, qua possim euadere. *Leuani*, extuli, per precem videlicet.

11 *Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi*, vt scilicet apud te absconderer ab hostibus meis. Obscuritatem Archetypi perspicuè expressérunt. אליך כסתי *elecha chisithi*. i. *Ad te texi, siue occultaui* (me.) i. ad te latitaturus cõfugi, te posui prò meo operimento, vel iuxta Chald. *redemptione*. Sic enim interpretatur. *Verbum tuum constitui in redemptorem*. Vbi obseruabis Chaldæos Paraphrastas sæpè pro Deo, Verbum Dei transferre, quasi aliquid audiuisset de Dei Verbo increato, ἀγίῳ ὑφεστῶτι. Sic & Philo, Midrashim, & Cabbalici. *Doce me*. Vt precatus fuerat pro salute corporis, ita nunc pro salute animi, Kimhi, vt non liberari solùm, verùm etiam doceri velit. Deus doctor iustorum, Spiritus autem sanctus ductor. C D

Verbo Dei prò Deo Chaldæi interpretes sæpe vtuntur.

Deus doctor iustus Spiritus S. ductor.

Spiritus S. hic fit mentio.

12 *Spiritus tuus bonus*, De Spiritu sancto essentialiter bono, à quo omnis bonitas, & virtus per communicationẽ procedit & deriuatur. *In terram rectam*, in solum planum, per viam planam & æquam, in qua nõ impingam, in viam præceptorum tuorum, quæ ducit ad te. Gall. *au droit chemin*. Hinc in Psalterio Romano, *in viam rectam*. Et Chrysostomus *in viam virtutis, in consilia & actiones tibi placentes*: Vel, in cælum, in Ecclesiam præcipuè triumphantem & cœlestem, quæ à D. Ioanne dicitur

A tur[a]. *Terra*, propter æternitatis stabilitatem, *Recta*, propter perfectam iustitiam, quia in ea nihil est coinquinatum, & prauum. *In æquitate*, propter iustitiam & fidelitatem tuam. *Viuificabis*, in vita conseruabis. Alij. Iustificabis (me iustitia) qua iustificas impios. De vita spirituali. [a] Apoc. 21. v. 1.

13 *Et in misericordia tua disperdes inimicos*, per tuã misericordiam, pro tua benignitate. *Disperdes*, תצמית *thasmith* excindes propriè.

14 *Et perdes omnes qui tribulant*. Hîc versus annectitur superiori in Hebræo.

B

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd pacato regno fruatur. Deinde orat, vt se ab externis hostibus, alioqui tumentibus, defendat. Congruit Regibus cõtra Barbaros.

1 Psalmus Dauid aduersus Goliath. CXLIII. Hebr. 144.

C

BEnedîctus Dóminus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium: & dígitos meos ad bellum.

2 Misericórdia mea, & refúgium meum: susceptor meus, & liberâtor meus.

3 Protéctor meus, & in ipso sperâui: qui subdit pópulum meum sub me.

4 Dómine, quid est homo, quia innotuîsti ei: aut filius hóminis, quia réputas eum?

D

5 Homo vanitâti similis factus est: dies eius sicut vmbra prætéreunt.

6 Dómine inclîna cœlos tuos, & descênde: tange montes, & fumigâbunt.

7 Fúlgura coruscatiônem, & dissipâbis eos: emîtte sagîttas tuas, & conturbâbis eos.

8 Emîtte manum tuam de alto, éripe me, & libera me de aquis multis: & de manu filiô-

rum

rum alienôrum. A
9 Quorum os locûtum eſt vanitâtem & déxtera eôrum déxtera iniquitâtis.
10 Deus cánticum nouum cantábo tibi: in pſaltério decachôrdo pſallam tibi.
11 Qui das ſalûtem régibus, qui redemîſti Dauid ſeruũ tuũ: de gládio malîgno éripe me.
12 Et erue me de manu filiôrum alienôrum, quorum os locûtum eſt vanitâtem: & déxtera eôrum, déxtera iniquitâtis. B
13 Quorum filij ſicut nouêllæ plantatiônes: in iuuentûte ſua.
14 Fíliæ eórum compóſitæ: circumornâtæ, vt ſimilitûdo templi.
15 Promptuâria eórum plena: eructantia ex hoc in illud.
16 Oues eôrum fœtôſæ, abundâtes in egrêſſibus ſuis: boues eôrum craſſæ. C
17 Non eſt ruîna macértæ, neque tránſitus: neque clamor in pláteis eôrum.
18 Beâtum dixêrunt pópulum, cui hæc ſunt: beâtus pópulus cuius Dóminus Deus eius.

---

1 *Pſalmus Dauid aduerſus Goliath*, Hæc non incommodè adduntur Hebrææ inſcriptioni, cùm argumentum Pſalmi non abludat ab hiſtoria duelli Dauidis & Goliath, & Chaldæus Paraphraſtes ſignificet [a], inde materiam carminis fuiſſe ſumptam. Nam pro *Gladio maligno*, hábet, *Gladio Goliath. Benedictus*, Laudetur Deus, qui me victorem vbique efficit, qui me in bellis ſecundat. Vel qui me in re bellica minus exercitatum bellicoſum fecit. Nam è paſcuis venerat, quando certamen iniit cum Gigante. Artem digladiandi non didicerat, & tamen exercitatiſſimum, & valde terribilem gladiatorem proſtrauit. D

a *Verſ. 11.*

2 *Miſericordia mea & refugium meum.* Epithetis, & elogius

A giis eblanditur deum Duobus versibus. Quarto enim accedit ad narrationē, *Misericordia mea*, Deus, qui mei copiosissimè miseretur. *Susceptor.* Hebraicè משגבי *mischgabi* arx mea. Sic infrà, scutum meum. Metaphoris declarat Dei opem, qua hostes ac pericula superamus, quæ postea Sept. simplicioribus verbis enunciant. a *Vers. 3.*

3 *Qui subdit populum meum sub me.* הרד *haroded.* i. Qui extendit propriè. i. qui sternit & subigit, qui obedientes reddit subditos, & flectit ad obsequendi studiū, qui populum prostratum, & obedientem mihi præbet.

B Gratia Dei subditur populus, qui alioqui nouis motibus delectatur. Populum Israel vocat suum quod ei tū pacificè imperaret, si hic Psalmus compositus fuit post mortuum Saulem, cùm ei regnum à populo iam delatum esset. Vel quòd se ei pacificè & quietè regnaturum certo speraret, si ante Saūlis mortē conditus fuit. Chaldæus & Hieronymus & aliqui Rabbinorum interpretantur. *Qui subdit Philistæos.* Vt עמי *hammi* per Apocopem positum sit pro עמים *Ammim.* Sed rectius, vt Iod more suo pronomen sit. *Populus gratia Dei subditur.*

4 *Quid est homo quia innotuisti ei*, quia ei te reuelasti,

C ac notum feciſti per te te, per Angelos, per Prophetas, per Filium, per Apostolos, per Scripturas, per visiones, apparitiones, inspirationes varias &c. b Quia etiam ingrato tui notitiam præstitisti, Chrysostomus. Hebraicè ותרעהו *vatthedahahu.* i. *Vt cognoscas eū.* i. vt eū cures vt eius rationē habeas, vt eius necessitates respicias & agnoscas, eadem penè sententia. Nam prouidentia non tantùm in cognoscendo & prospiciendo locum habet, sed citam in curando, & dirigendo. i. Prouidentia non modo infert cognitionem & prospectum: sed etiam or-

D dinationem & beneficentiam. Domine, quantus ego sum, vt sic mei habeas rationem. De se loquitur in tertia persona. *Reputas.* tanti facis, tanti æstimas eum. Augustinus. b *Hebr. 1. v. 1.* *Prouidentia Dei in quo cōsistat.*

5 *Homo vanitati simile factus est*, inanitati, ipsi nihilo, sicut vmbra, quæ nullam habet subsistentiam, & est mera priuatio, vnde exoriente luce euanescit, ac si numquam extitisset.

6 *Domine inclina cœlos tuos & descende.* Vers. 6. 7. & 8. precatur hypotyposi Poëtica, vt se iuuet, ac de medio tollat inimicos suos. Sic, Virgilius c. c *10. Aeneidos.*

Tu potes

Tu potes Aeneam manibus subducere Graium. A
Proq; viro nebulam & ventos obtendere inanes.
Et potes in totidem classem conuertere Nymphas.

Et apud Homerum, Dij aliquos de periculis liberaturi, nebulas & similia opponunt. Vel alludit ad tempestates, in monte Sinai, cum daretur lex, & in Iosue, cum bellum gereretur contra Chananæos, excitatas. *Inclina cælos*, inflecte in terras, vt adsis celeriter, & descende in meum auxilium, qui hic in terris opprimor. *Tange*, percute, feri fulmine, tonitru, & aliis tuis cœlestibus telis.

a 3. Catilinaria. Vt Cicero [a]: *Tactus est ille, qui hanc urbem condidit*, id est, fulminatus, crematus, cœlesti igne sideratus. Ostende B præsentem iram, & potentiam tuam. *Montes.* Ita vocat Poëticè hostes suos barbaros & agrestes. *Fumigabunt*, ardebunt, comburentur, vertentur in fumum, vt montes qui siderantur.

7 *Fulgura coruscationem*, emitte fulgura, ideſt, diuinas vltiones. Aliqui ineptè vertunt, fulmina: fulmen enim est spiritus è nube expressus sine inflammatione: fulgur autem siue coruscatio, cum inflammatione, ideſt, ברק *barak*. Nam hoc verbum significat micare, coruscare. *Sagittas.* Dei tela Metaphoricè appellat grandines, to- C nitrua & similia ignita meteora, quibus Deus vritur ad terrendos, & perdendos mortales. *Conturbabis*, disturbabis, disiicies.

8 *Emitte manum tuam* opem, potentiam. Christum intelligunt Hilarius & Augustinus *De alto*, de cœlo, manum siue potentiam tuam diuinam. *De aquis multis*, de ingentibus & multis periculis, quibus infixus sum, atque immersus. Alij de confluxu hostium plurimorum: vt Metaphoræ variæ accipiuntur. *Alienorum*, barbarorum & impiorum. Hinc Hebraicè בני נכר *bene nechar*. i. *Filiorum alieni*, Dei scilicet, vel populi, vel patris. D q. spuriorum, cuiusmodi solent esse improbi & noxij.

9 *Dextera eorum dextera iniquitatis*, potentia, robur, potestas, quæ tractat iniqua & flagitia, vel potius opera. q. d. & quorũ verba, & opera scelerata sunt, Euthymius *Iniquitatis.* Mendacij proprie שקר *schakor*. Sed mendacium generaliter sumunt pro omni prauitate, quòd eius sit fons & origo.

10 *Deus canticum nouum*, nouæ materiæ & argumenti, propter nouam salutem & liberationem, vel excellens.

Decachordo

A *Decachordo* decem chordis constante, vt supra [a]. Aliqui tamen putant esse instrumentum separatum à Psalterio, vt sit Asyntheton (Et in) decachordo.

[a] *Psal.32.v.2. & 91.v.4.*

11 *De gladio maligno*, noxio, vt Saülis, vt Goliath. Annectitur præcedentibus in Psalterio Romano, vt & in Hebraico הפוצה את דויד עבדו מחרב רעה *happotseh eth Dauid habdo mecherev raháh*, id est, *qui redemisti Dauid seruum tuũ de gladio maligno*, id est, Goliæ, vt putat Chaldæus, & suffragantur Sept. in superiore inscriptione. Alij, de potentia Satanæ. Tu, in genere, hostium omnium meorum, *Eripe me, & erue me*, vt iam versus incipiat. In vocabulis nulla est diuersitas, sed in sola distinctione: quod non raro occurrit, vt finis præcedentis versus, iuxta Masoretas referatur ad caput sequentis.

B

13 *Quorum filij sicut nouella plantationes.* Mirum est recentiores omnes carpendi voluptate ita fuisse cæcatos, vt non viderint Sept. non modò non discessisse à litera Hebraica, verùm etiam eam multò illustriorem, & clariorem reddisse *μίμησιν* contextus mutãdo in propriam & simplicem narrationem: nec intellexerint Mimesis in hac lingua fieri per Eclipsin לאמר *lecmor*, vt iam sæpiùs in hoc opere obseruauimus. Quamquam & citra Eclipsin proximè præcessit. *Quorũ os locutũ est vanitatem,*

C *& dextera eorum, dextera iniquitatis.* Quin & dudũ, nẽpè à vers. 9. hanc Mimesin voluerat Dauid subiicere, dũ hæc eadem verba intercalaret: sed abreptus cogitationis vbertate coactus est differre, deindéq; per Epanalepsin repetere: *Quorum, inquam, os locutum est vanitatem?* Et quamnam vanitatem? nempè verba impiorũ sesò de fœlicitate sua temporaria effusè iactantium, quo quid dici possit vanius, cùm istorum duratio sit fluxissima, & possessio fallacissima! *Quod*, inquiunt, *Filij nostri sint pulcherrimi, elegantissimæ filiæ, oues fœcundissimæ*, & cætera vsq; ad

Defenditur editio vulgata.

D vltimã Psalmi clausulam sub prima persona. Quòd alia nõ possit esse sententia in Hebræo, quàm Mimeseos, ac proponantur verba impiorum prosperis rebus suis gloriantiũ, apparet. Primùm, quia præcessit proximè: *Quorũ os locutũ est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.* Secundò, quoniã mox subiungitur particula continuatiua אשר *asher*, *Quòd*. Tertiò, quia loquendi formula vltimi versus aperte est vox iusti cõtradicentis superiori sententiæ: *Beatus populus, cui hæc fuere*, imò verò: *beatus*

populus, cuius Dominus Deus eius. Quartò, quoniã Rabbini A
fatentur apud R. Selomonem hæc ad literam, nũquam
piis contigisse, nisi sub Ezechia Rege, cùm tamẽ Dauid
hîc loquatur de suo tempore. Quintò, quia sensus recen-
tiorum est pinguis & Epicureus, saltem magis carnalis,
quàm Euangelicus, eos esse fœlices, qui affluant omni
bonorum genere. De iis præsertim, quæ hic sollicitè
enumerantur. Nam in iis Scriptura non solet beatitudi-
nem collocare, sed in paupertate, patientia, crucibus,
a *Matth. 5. 7. 3. 4. 6. & seq.* persecutionibus [a]: & sextò, quia neuter sensus, quem
afferunt, cohæret vel linguæ, vel præcedentibus. Hic
quidem, *Vt (sint) filij nostri sicut nouellæ plantationes, filiæ*
nostræ circumornatæ, vt templi promptuaria nostra, &c. non B
cohæret linguæ. Numquam enim reperias אשר *asher.*
Quòd, positum pro לבעין *lemahan, Vt*, sine verbo futuri
tẽporis expresso, cùm hîc dumtaxat occurrãt participia.
Quin & rarissimè sumitur pro *Vt*. Istud verò, *Quòd*, siue
Quoniã filij nostri (sunt) sicut nouellæ plantationes, filiæ, &c.
non cohæret præcedentibus. Inepta enim est ratio & ri-
dicula: *Erue me de manu alienorum, quoniam liberi nostri*
sunt pulchri, & cæteris omnibus externis bonis abundamus.
Aliena etiam à more Sanctorum, qui solent dicere: *Erue*
me, quia in te speraui, quia mandata tua custodiui, quia ad te C
clamo, iisque similia, ad internam hominis cõditionem,
& statum pertinentia. Rectè ergo nostri Interpretes, vt
ambiguitatem tollerent, ac docerent de tẽporaria pros-
peritate impiorum, non autem iustorum, hæc debere
intelligi, hæc omnia vsque ad extremam Psalmi clau-
sulam verterunt per tertiam personam, quæ in Hebræo
μεμπλικῶς enunciabãtur in prima. Hęc aduersum sciolos,
qui meliorum & sanctiorum fastidio, contrà, hîc omnia
ad personam iustorũ referunt, eo quòd in fonte, vt dixi,
per primam: *Filij nostri, filiæ nostræ, oues nostræ, &c.* enun- D
ciari videantur. *Quorum filij.* Ad verbum, אשר בנינו
כנטעים בוגרלים *asher banenu chimthiim megudda-*
lim. Quod filij nostri, sicut plantulæ crescentes. Vbi *Quòd* est
particula continuatiua, ὅτι, vti iam dictum est, non cau-
salis, vt aliqui recentiorum, non finalis, vt alij.

14 *Filiæ eorum compositæ*, eleganter decoratæ. Ad verbũ,
בזויית מחטבות *chezauyoth mehutaboth.* i. Vt anguli
incisi, siue dolati, id est, affabrè cõpositi, & constructi. In
angulis præcipua est structura, vt nullus sequatur hiatus

vel

A vel deformitas proportionis & coniunctionis. *Vt similitudo* תבנית *thabenith*, vt exemplar, proprie. Gall. *Comme le patron ou pourtraict d'vn Temple, ou Palais.* Nam היכל *Hecal*, & Templū & Palatium significat. Describit autē venustissimè omnes prosperitates, & cōmoda vitæ, quæ quis optare possit. Primò, numerosam & elegantē sobolem. Secundò, rerū domesticarū copiā. Tertiò, pecorum multitudinē & fœcunditatē. Quartò, domū & vrbes munitas ab irruptione & hostilitate. Quintò, incolumitatē.

B 15 *Promptuaria eorum plena*, penuaria, conclauia. Anguli proprie, quoniam penuaria solent collocari in angulis ædium. *Eructantia*, redundātia effusè ex hoc prōptuario in illud promptuarium, ex vno in alterum effluentia. Nimis plenæ sunt eorum cellæ, adeò vt extrà effundant largissimè. Pictura magnæ affluentiæ. *Ex hoc in illud.* Ad verbum, מזן אל זן *mizan el zan, de victu in victum*, de annona in annonā: vt habeant scilicet veteres prouētus, superuenientibus nouis. R. Ionā, de specie in speciē. Aliquis putauerit Sept. legisse מזר *Mizzō*, nō מזן *Mizzā*. Sed nihil est op°, cū vt sæpius docui, se dūtaxat sentētiæ

C alligauerint. *Ex hoc in illud.* i. ex hac parte in illā, vndiq; redundant & diffluunt. Alij, suppeditant vnū post aliud.

16 *Oues eorum fœtosæ*, fœcūdæ, multiparæ מאלפות *maaliphoth*. i. *Millecuplantes* proprie, mille fœtus pariētes & gignentes. Sic *abundantes*, multiplicātes partū, decies millecuplantes ad verbum, מרבבות *merubbabot*, siue myriadificātes, pariētes per myriadas. Gall. *Par milleines & millions.* Alludit autem ad Scythas (de quorū genere sunt Turcæ) & Arabes Saracenorū patres, qui sunt Nomades, ac viuūt ex pecore. Vnde & in Nomadibus semper habiti sunt à Geographis. *In egressibus suis*, in viis, in

D viarum exitibus, in vicis eorum, quando egrediuntur, aeeunt foras. *Suis*, pro eorū Græcè ἐξόδοις αὐτῶν, Hebraicè בחוצותינו *behutsothenu. in vicis nostris*, vel *compitis*, per vicos & compita impiorum decies millecuplos fœtus pariunt. Adeò sunt fœcundæ, vt etiam per vicos millecuplis fœtibus augeantur. Quo sensu pro compito Sept. vsi fuerūt suprà vocabulo ἐξόδου, vbi noster, *in exitu super summum* [a]. Eò recurre ob vtriusque loci Hebraismum a *Psal. 73. v. 7.* paucis cognitū. *Crassæ*, pingues, bènè habitæ משבלים *mesubbalim*, proprie oneratæ, onustæ (pinguedine & carne) obesę. Alij, fortes, oneris ferētes. Vtrūque Kimhi.

17 *Non eſt ruina macerie*, rima פרץ *peretz*, ruptura A
propriè, per quam externi poſſint introire, & irrumpere,
eóſque ſibi ſubigere. Gallicè, *Breche*. Sepibus omnia
cinguntur, nullâque incurſione violantur. Alij non de
hoſtili irruptione, ſed domeſtica fœlicitate, Eorum om-
nia ſunt ſarta tecta, probè inſtructa ac munita, fruuntur
altiſſima pace, à nullis interturbantur. *Tranſitus*, trãſmi-
gratio in captiuitatem, excurſio hoſtium, abactus pe-
corum ipſorum, q. d. Securè agunt, non laceſſuntur ab
hoſtibus, non veniunt in alterius poteſtatem & ſeruitu-
tem, non perrumpuntur ipſorum mœnia, Ita Kimhi, niſi
quod putat יצאת *iotſeth* eſſe participium cum Eclipſi, B
Neque tranſiens, ſiue *exiens* ſup. omnia. Simplicius vt par-
ticipium degeneret in nomen, vt ſæpè aliàs. Non eſt
egreſſio, quod aliqui poſtea de abortu explicant. Nihil
apud eos perditur abortu, vel alio caſu. Alij de exilio,
in ſummâ pace & ſecuritate viuunt, nec trahuntur extra
patriam, vel ciuitatem *Clamor*, eiulatio, vlulatus, queri-
monia, ſiue ob morbũ, ſiue ob hoſtium irruptionem,
ſiue ob res alias aduerſas. In compitis eorum non au-
diuntur lamenta, vel iurgia.

18 *Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt.* Eleganter
explicant Hebraiſmum, in quo erat Epanorthoſis, & C
verba Pſaltis, vel piorum contradicentium impiorum
opinioni, & propoſitionibus. אשרי העם שככה
לו אשרי העם שיהוה אלהין *aſchere haham ſchechacha lo aſchere haham ſie Adonai Elohan. Beatus po-
pulus cui ſic eſt*, imò verò: *Beatus populus, cuius Dominus
Deus eius eſt.* Nam & his abundant, vel ſi carent non ad-
modum deſiderant, in ipſius prouidentia conquieſcen-
tes, & mentis conſolationibus. Vulgò tales habentur, ac
prædicantur fœlices & beati: ſed verè beati ſunt, qui
etiam in egeſtate atque calamitate Deũ norunt, colunt, D
& amant, q. d. Beatum impij dixerunt populum, cum
quo ſic agitur, merientes fœlicitatem cum Epicureis,
rerum terrarum affluentia, & voluptate. Atqui longiſ-
ſimè falluntur. Nam beatitudo ſita eſt in Dei cultu, no-
titia, veneratione, vt alibi[a]: *Mihi adhærere Deo bonum eſt*,
& b: *Beatus vir qui timet Dominum, &c.* ſiue iſta copioſè
adſint, aut mediocriter, ſiue etiam omninò deſint. Vt
vita carnis, ait Auguſtinus [c], *anima eſt: ita beata vita ho-
minis Deus.* Miſer igitur populus, qui ab eo eſt alienatus.

Beatitudo in quo conſiſtat.
a *Pſ.72.v.28.*
b *Pſ.111.v.1.*
c *libro 19. de Ciuit.c.26.*

Quamuis

A Quamuis enim Deus veteri populo, atque adeò nouo[a], promiserit bonorum copiam & affluentiam, si ipsi pareret, contráque morbos, famem, bellum, paupertátem, vrbium, & agrorum vastationes, si rebellaret, sui testamenti violati pœnas repetens: tamen hoc non proposuerat pro certissimo, & immutabili beneuolentiæ suæ signo, multò minus pro beatitudine: Sed nec hîc distinguendum inter Iudaicum populum & Christianum. Primùm, quoniã Psalmi æqualiter omnibus editi sunt, ac eorum doctrina magis est Euangelica, quàm Mosaica. Deinde, quoniam differentia in eo dumtaxat consistit, quantùm ad bona, quòd Euangelium polliceatur æterna, & spiritualia primò & per se: temporalia autem secundariò, & quadam consecutione: lex autem primò temporaria, deinde æterna.

[a] 1. Tim. 4. v. 8. Matth. 6. v. 33. 34.

B

ARGVMENTVM.

C *Deum extollit vt Regem, vt bonum, misericordem, omnia gubernantem, conseruantem, hominibus ingentia beneficia conferentem.*

1 Laudatio ipsi Dauid. CXLIIII. Heb. 145.

EXaltâbo te Deus, meus Rex, & benedîcam nómini tuo in sæculum: & in sæculum sæculi.

2 Per síngulos dies benedîcam tibi: & laudâbo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.

D 3 Magnus Dóminus, & laudábilis nimis: & magnitúdinis eius non est finis.

4 Generátio, & generâtio laudâbit ópera tua: & poténtiam tuam pronúnciâbunt.

5 Magnificéntiam glóriæ sanctitátis tuæ loquêntur: & mirabília tua narrâbunt.

6 Et virtútem terribílium tuórum dicent: & magnitúdinem tuam narrâbunt.

7 Memóriam abundántiæ ſuauitâtis tuæ eructâbunt: & iuſtitia tua exultâbunt. A

8 Miſerâtor, & miſéricors Dóminus: pâtiens, & multum miſéricors.

9 Suáuis Dóminus vniuérſis: & miſeratiônes eius ſuper ómnia ópera eius.

10 Confiteântur tibi Dómine ómnia ópera tua: & ſancti tui benedîcant tibi.

11 Glóriam regni tui dicent: & poténtiam tuam loquêntur. B

12 Vt notam fáciant filiis hóminum poténtiam tuam: & glóriam magnificéntiæ regni tui.

13 Regnum tuum regnum ómnium ſæculôrum: & dominátio tua in omni generatiône & generatiône.

14 Fidêlis Dóminus in ómnibus verbis ſuis: & ſanctus in ómnibus opéribus ſuis. C

15 Alleuat Dóminus omnes, qui córruunt: & érigit omnes eliſos.

16 Oculi ómnium in te ſperant Dómine: & tu das eſcam illôrum in témpore opportûno.

17 Aperis tu manum tuam: & implesomne ánimal benedictiône.

18 Iuſtus Dóminus in ómnibus viis ſuis: & ſanctus in ómnibus opéribus ſuis. D

19 Propè eſt Dóminus ómnibus inuocántibus eum: ómnibus inuocántibus eum in veritâte.

20 Voluntâtem timéntium ſe fáciet, & deprecatiônem eôrum exaúdiet: & ſaluos faciet eos.

21 Cuſtódit Dóminus omnes diligêntes ſe: & omnes peccatóres diſpêrdet.

22 Lau

A 22 Laudatiõnẽ Dómini loquẽtur õs meum: & benedícat omnis caro nómini sancto eius in sæculum: & in sæculum sæculi.

---

1 *Exaltabo te Deus* Constat artificio Alphabetico, vt 33. ob argumenti dignitatem, nisi quod à litera Nun in fonte nullus versus inchoet, de quo infra [a]. *Rex.* solet esse epitheton Christi, siue secundæ personæ diuinitatis, *In sæculum sæculi.* i. in illo sæculo, quo, habitu huius
B sæculi exempto, iam in sæculum sæculi æternitatis successione renouabor. Hilarius.

[a] *Verſ. 14* *Rex Christi epitheton.*

2 *Et laudabo nomen tuum in sæculum,* in omne vitæ præsentis tempus. *Et in sæculum sæculi,* in omnem æternitatem, vt suprà [b]. In omne sequentis vitæ æuum. Quare priore loco est עולם *holam*, posteriore עד *hed*, sæculum, quod est vltra tempus præsentis mundi.

[b] *Verſ. 1.*

3 *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, ob incomprehensibilem eius essentiam, potentiam & mira opera. *Laudabilis*, laudatus, vel laudandus valdè. *Finis*, חקר
C *heker*, inuestigatio proprie. Eius magnitudo est imperuestigabilis & inexplicabilis. Infinita loco, & ratione Augustinus.

4 *Generatio & generatio.* singulæ generationes & ætates. Hinc Hebraicè דור לדור ישבח מעשיך *dor ledor ieschabach mehaschecha, ætas ætati laudabit opera tua:* scilicet creationis, redemptionis, gratiæ & gloriæ. Vna alteri laudando prædicabit, sicque cunctis sæculis laudabuntur opera tua. Aliquibus *Generatio* veteris testamenti, & *generatio* noui.

D 5 *Magnificentiam gloriam sanctitatis tuæ loquentur,* majestatem. Magnificentissimam gloriam sanctitatis tuæ; vel gloriosissimam majestatem tuæ sanctitatis. Huiusmodi enim substantiua sic debent resolui per adiectiua superlationis, vt *filius perditionis* [c], filius perditissimus. *Mirabilia tua,* mira tua facta. Hebraicè דברי *dibre*, *verba*, siue *res* mirabilium tuorum, res tuas mirabiles. Nimis anguste de beneficiis Israëli exhibitis in exitu de Ægypto. Euthymius.

[c] *Ioã. 17. v. 12.*

6 *Virtutem terribilium tuorum dicent*, potentiam fortitudinem tuorum mirificorum operum, quæ hominibus meritò terrorem incutiant & stuporem *Terribilium*, re-

rum tuarum admirandarum. At Euthymius & Augustinus arctant ad supplicia impiorum, & cætera, quæ facta sunt in terrorem, vt mersio Ægyptiorum, per quæ improbis est terribilis, vt electis amabilis, & benignus. A

7 *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*, abundantiæ & copiosæ tuæ bonitatis memoriam *eructabunt*, & copiosè loquentur, vt suprà [a]. Nam suauitas hîc significat bonitatem, benignitatem. Græcè χρηστότητος. ad Verbum. זבר רב טבב *zachor rab thobecha. Memoriam multæ bonitatis tuæ.* Est enim hysterologia ex Abben Ezra [b]. pro, Memoriam bonitatis tuæ multæ. *Iustitia tua*, de tua iustitia, propter tuam iustitiam, quòd B à te fuerint iustificati. Ablatiuus causæ. Vnde Hebraicè צדקתכ ירננו *tsidkathecha terannenu, iustitiam tuam iubilabunt* siue *decantabunt*. De ea intelligunt, qua nos gratis iustificat per Christum. Alij, qua bonis benefacit, malis malè, vnicuique pro meritis tribuens.

a *Vers. 5.*

b *Exod. 35.*

8 *Miserator & misericors Dominus*, Hi duo versus possint esse vocatiui casus, ô miserator, &c. etiã si in tertia persona dicatur *eius*, non *tua*. Nam is est vsus linguæ: vt supra [c]: *Magnificans salutes regis eius*, ô qui magnificas salutes regis tui. *Patiens*, ad irã tardus. ארכ אפים *Herech appaim*. longus furore, longanimis, qua proprietate ad C pœnitentiam inuitat, [d] de hoc versu sumpto è proprietatibus Dei [e] vide [f] supra.

c *Psalm. 17. vers. 51.*

d *Rom. 2. v. 4.*

e *Exod. 34. vers. 6.*

f *Psal. 102. vers. 9.*

9 *Suauis dominus vniuersis* bonus, benignus, vt Græcè χρηστός. Hebraice טוב *tob*. Beneficus est omnibus, adeo vt eius beneficentia, in damnatos etiam extendatur. *Super*, in omnia opera sua miserationes eius sũt, ad vniuersa sua opera misericordia eius pertingit, erga omnia misericordiam suam exercet. Vt & supplicium Gehennæ moderatius sit ac mitius: quàm scelerum nostrorum atrocitas mereatur. Vt pote quia Deus vindex iustam D pœnam misericordia & lenitate temperare solet. Nazianzenus & Nicetas [g]. Vulgò Præp. *Super* comparationem declarat. Miserationes eius sunt maiores cũctis ipsius operibus: vt ait D. Iacobus [h]. *Superexaltat misericordia iudicium*, quantum ad effectus videlicet, non proprietatem & naturam, secundum quam omnes diuinæ attributiones sunt æqualiter magnæ. Hinc R. Selomoi. *Maior est proprietas bonitatis Dei, quam vltionis, proportione vnius ad quingenta. In bonitatis enim proprietate ferè conser-*

Misericordia Dei excellentia.

g *Orat. 40.*

h *Iacob. 2. ver. 13.*

i *Exod. 34.*

nat

A *uat benignitatem in milia. In iustitia autē qualitate visitat peccata in quartam generationem. Deinde inter tredecim Dei proprietates, sine notas proprias, plures & penè omnes attingūt diuina misericordiæ effecta.* Hilarius refert ad vtilitatē & fructum. *Quòd potens est* (ait) *natura sua virtus est, quòd autem misericors, salutis nostræ profectus est. Itaq; præstat cæteris omnibus misericordia.* q. d. Miserationes sunt vtiliores cunctis eius operibus ac factis.

10 *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua:* laudent te palàm & publicè, hæc tua beneficia agnoscant & celebrent omnes creaturæ, quæ tua virtute & operatione

B subsistunt, maximè verò *Sancti tui*. i. fideles. Quare *opera tua*, Nominatiui casus, non Accus. per prosopopœiam. Fons etiam fert accusatiuum casum יורוך יהוה כל מעשיך *Ioducha Adonai col mahaſhecha*, hoc sensu, *opera actiones q; tuas confiteātur tibi* (homines) i. apud te laudent. Quod secuti sunt Græci ἐξομολογησάσθωσάν σοι κύριε πάντα τὰ ἔργα σου. Alioqui enim fuisset vertendum ἐξομολογησάτω.

1 *Gloria regni tui*, Ecclesiæ, præcipuè triumphantis & cœlestis. De militante præcipuè Augustinus. *Dicent*,

C quàm potenter & mirabiliter quæque facias & disponas in regno tuo creando & conseruando.

12 *Vt notam faciant filijs hominum potentiam.* Ad Euangeliū aliqui restringunt, quod virtus, siue potentia Dei ad salutem omni credenti dicitur [a]. *Magnificentia*, gloriam magnificā, vel glorioſam majestatem, vt suprà [b]. a *Ro. 1. v. 16.* b *Vers. 5.*

13 *Regnum tuum, regnum omniū sæculorum*, potestas tua regia æterna est, nullis sæculis cōprehensa, nec principio, nec fini obnoxia. Sic Cyrillus [c]. Et sanè mox se explicat, regnum *dominationem* vocans, id est, actū; potentiam, vim dominandi, in hoc mundo. Vt hoc intelli-

D gatur de regno huius sęculi. Cùm enim alij Reges quotidiè moriantur & pereant: Deus perpetuò permanet, & regit hunc mundum, cósque euertit, labefactat &c. Nisi malis de regno sæculi venturi, quod est incorruptū & immarcescibile. Alij de Ecclesia, quæ regnum Dei, & regnū Christi sæpe dicitur, ac æterna est ex parte finis.

14 *Fidelis Dominus in omnibus vys suis.* Quia desiderabatur נרן *nun*, in Hebræo, interseruerunt versum similem decimo octauo, Mutato צדיק *tsadik*, *iustus*, in נאמן *Neeman*, *fidelis*, & *vys* in *verbis*, vt Psalmus esset integer

ac constaret suis numeris, quo modo se gesserant sup.[a] Ex quo aliquis putaret codices Hebraicos esse mācos. Cùm enim alij versus sequantur ordinem literarū, hic נ *Nun* planè trāsilitur. Scio R. Selomonem & Thalmudicos recurrere ad rationem & mysteriū, prætermissum videlicet a rostichō נ *Nun*, quòd per illam literam expressa fuisset extrema ruīna Israel euersio, quando scriptum (Amos 5. v. 2.) נפלה *Naphela, corruit, & nō adijciet, vt resurgat virgo Israel* (id est, decem tribus:) itaque Psalten inuertisse potius benè ominandi causa, ac per Spiritum S. subiecisse, *Allenat Dominus omnes qui corrunt* (נופלים *Nophelim*,) Verū illa ratio mihi non satisfacit. Quare & Kimhi se nescire causam cōfiteri mauult. Si locus sit aliquis coniecturæ mallē Psaltem concepto diuinitus reprobationis Iudæorum mysterio, & agnitis de ea oraculis, voluisse quidem canere, quod hoc versu exprimitur, Deum fidelem quidem esse in suis verbis, atque prædictis, at perturbatū prætercurrisse, quoniam vellem (inquit) ne hæc fidelitas & constantia haberet locum, & vim in mei populi reiectione; pro quo *vel optem ego ipse esse anathema à Deo, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israēlita, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamenta, & legislatio, & obsequium, & promissa, & Patres; è quibus erit Christus secundum carnem, super omnia Deus benedictus in sæcula*, cum Apostolo [b], Atque ita Septuaginta versum putauerim prophetice restituisse, vt pleraque alia, de quibus proinde rectè Hieronymus [c]: *Septuaginta addiderunt aliqua, vel ob deorū gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem.* Nam sic confirmatur Thalmudicorum contemplatio, simul & stabilitur nostrorum interpretum prophetica facultas, qui rursum per traditionē habere potuerūt Psaltis acrostichin hoc verborum contextu esse perficiendā, *Fidelis*, verus, certus, fidus, firmus. *Verbis*, promissis, cōminationibus, prædictis. *Sanctus*, irreprehensibilis, inculpatus.

15 *Allenat Dominus omnes.* סמך *somech*, sustentat propriè, fulsit. *Elisos* הכפופים *hacchephuphim*, incuruatos propriè. Sic appellant miseros & afflictos. In genere de spiritualib⁹ & corporalibus morbis, quos omnes tollit. Nam iustificat peccatores, ægros sanat, oppressos subleuat &c. Præstantem regem describit.

16 *Oculi omnium in te sperant Domine*, Etiam victum suppe

a *Psam. 36. vers. 31.*

b *Ad Rom. 9. ver. 3. 4. 5.*

c *2. Præfat. in lib. Paral.*

A B C D

A suppeditat hic rex. *Omnium.* neutri generis. Nam non solũ hominibus alimẽta ministrat, sed & animãtibus[a]. a *Psal.103.v.27. 28. & 146. verse.9.*

17 *Aperis tu manum tuam.* Magnificentia regem decet. Aperire manum, est donare copiosè, & largiri liberaliter, aperta manu tribuere. Quin & illà phrasis præbendi facilitatem declarat. *Benedictione*, ad verbum רצון *ratson* beneplacito, bona voluntate. Beneuolè & vltrò omnia viuentia satias. Kimhi, iuxta cuiusque bẽneplacitum & voluntatem, prout vnumquodque eorũ vult, & expetit, pabulum eis præbes. Tum vertendum

B erit ומשביע לכל חי רצון *vmasbbiah lecal hai ratson. Imples vel satias omni viuenti voluntatem*, desiderio omnis viuentis. Alij, benignitate, beneficis muneribus.

18 *Iustus Dominus in omnibus*, iustè se gerit in cunctis suis actionibus, pro cuiusque meritis. *Viis*, in omni rerũ dispensatione, etiam cùm vexat. Augustinus. *Sanctus* חסיד *Hasid*, pius, misericors, benignus. Nõ tantùm est iustus, sed & misericors atque beneficus. Aliis non rectè iustus & sanctus pro eodem.

19 *Prope est Dominus omnibus inuocãtibus eum.* A thesi ad

C hypothesin. Nam superiora omnibus tã fidelibus, quàm infidelibus erant cõmunia, sequẽtia fideliũ propria. Eis est propinquus ad exaudiẽdas eorũ preces. *In veritate*, serio: ex cordis affectu, ex animo, fideliter & firmiter. Kimhi, citra fucũ, corde recto vt cor ori respondeat & consonet, sine hypocrisi, Chrysostomus rectè ac vti decet. Augustinus in fide promissionũ, vel in Christo, qui est veritas. Eius enim nomine cuncta impetrantur b. Recentiores vertunt, *In fide* ad commendandam historicam suam fidem exutam caritate & pœnitentia. Atqui אמת *Emeth*, *veritas*, non tam latè patet, quàm

D אמונה *Emuna veritas*, & *fides*. Deinde Christus c, sic loquitur, *Adorabunt in Spiritu & veritate.* b *Ioã.16.v.23. 24. Marc.11. v.24.* c *Ioã.4.c.v.23*

20 *Voluntatem timentium se faciet*, רצון *retson* beneplacitum, propriè *Deprecationem*, ad verbum שועתם *schauhatham* clamorem.

21 *Custodit Dominus omnes diligentes se.* Custodit in omni periculo & afflictione. Elegans antithesis sumpta à Mose, vbi agit d, de promissionibus & comminationibus legis. d *Leu.26.v.3 4.5. & Deut. 28. v. 4. 5.6.*

22 *Et benedicat omnis caro*, omnes homines. Alij omnes animantes, vt alibi in Scriptura e. Aliis, vt Euthymio, omnes fideles. e *Gen.7.v.21.*

ARGV

ARGVMENTVM.

Non hominibus, non principibus, sed Deo fidendum, ac talem esse beatum.

Halelu-jah, Aggæi Zachariæ. CXLV. Hebr. 146.

LAuda ánima mea Dóminum, laudâbo Dóminum in vita mea: psallam Deo meo, quámdiu fúero.

3 Nolîte confídere in princípibus: nec in fíliis hóminum: in quibus non est salus.

4 Exîbit spíritus eius, & reuertêtur in terram suam: in illa die perîbunt omnes cogitatiônes eôrum.

5 Beàtus, cuius Deus Iacob adiûtor eius, spes eius in Dómino Deo ipsíus: qui fecit cœlum & terram, mare & ómnia, quæ in eis sunt.

6 Qui custôdit veritâtem in sæculum, facit iudîcium iniúriam patiéntibus: dat escam esuriéntibus.

7 Dóminus soluit compedîtos: Dóminus illúminat cæcos.

8 Dóminus érigit elîsos: Dóminus díligit iustos.

9 Dóminus custôdit áduenas, pupíllum, & víduam suscípiet: & vias peccatôrum dispêrdet.

10 Regnâbit Dóminus in sæcula Deus tuus Sion: in generatiône & generatiônem.

---

1 *Halelu-iah.* Iam vnica est vox ab hoc Psalmo vsque ad finem Psalterij, quibus locis occurrit in principio huius

A huius & sequentis. Reliqui verò, nempe 147. 148. 149. 150. in fine æquè ac principio Græci scribunt ἀλληλουϊὰ sine aspiratione principij & finis & cũ triplici λ. Hebræi cõtrà cum aspiratione vtriusque extremi, & duplici lamed חללו-יה *Halelu-iah*, dictione integra, siue e duobus integris composita חללו *Halelu*, quod imperatiuum est piel orbatum daghes propter literæ geminationẽ, itẽ quòd è literis scheuatis eximi daghes soleat, & יה *Iah* quod vnum est è decem Dei nominibus per Apocopen Tetragãmati יהוה *Iehué*. Quare & desinit in ה *he* affectum Mappic, ne quiescat, sed proferatur more h, Latini in interiectionibus Proh, Ah. De significatu recurre suprà [a]. *Aggæus & Zacharias*, non habentur in fonte, sed in multis exemplaribus Græcis & Hilario, quòd huius Psalmi argumentum & materiam vrserint & illustrarint, non quòd carmen condiderint.

B

a *Psal. 104.*

2 *Laudà anima mea Dominum.* Hic versus secundum Masoretas scinditur in duos. Nam *laudabo* illis est secundi initium.

3 *Nolite confidere*, certo sperare, certo fidere, neglecto Deo b. *In principibus* בנדיבים *bindibim*. i. In beneficis propriè & voluntariis. Vide quæ diximus suprà [c]. Nonnulli נדיבים *Nedibim* principes putant dictos, quòd suo viuant arbitrio, sicque facilè euadant Tyranni. *In quibus*, in quorum potestate. *Salus* saluatio, vel prosperitas, Salutis nomen etiam Latinè latissimè patet ad omnes res prosperas. Alij, potestas & facultas saluandi, Nolite hominibus confidere, quorum non est saluare, qui ne se quidem, nedum alios seruare beatéve possunt. Sic suprà [d] *Domini est salus*, id est saluare, salutem præstare.

C

b *Ier. 17. v. 5.*
c *Psal. 117. v. 8.*
d *Psal. 32. v. 9.*

4 *Exibit spiritus eius*, efflabit, migrabit è corpore anima principis. Theodoritus. *Spiritus*, flatus, spiratio, anhelitus, vel anima. Vt cũ latinè dicimus *efflare animam*, dum aër neque attrahitur siue inspiratur, neque effunditur, siue expiratur. Exeundi autem verbo vtitur, quod illa sit separabilis, ac per se post separationem cõsistat, nec cum corpore, vel intra corpus extinguatur. *Reuertetur*, homo scilicet, idque secundum corpus. Nam non refertur ad spiritum, quasi significetur spiritus siue animus humanus extingui vnà cum corpore, & in terram dissipari. Vnde Hebraicè ישוב *iashub* est masculini generis,

D

generis, cùm. רוח *ruah Spiritus*, sit fœminini. *In terram* A
suam, in humum suâ. Hinc Hebraicè est אדמה *Adama*, è qua primus homo dicitur sumptus, Adámque
a *Gen. 3. v. 19.* nominatus [a]. Eò enim alludit. *Cogitationes*, consilia, conatus, studia omnia euanescent, & fient irrita.

5 *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius.* Cur sperandum sit in Deo assignatur multiplex ratio vsque ad Psalmi finem: à potentia, veritate, siue promissioni certa præstatione, iustitia, beneficentia, commiseratione, defensione, regni perpetuitate. *Spes eius*, cuius spes est in Domino. B

6 *Qui custodit veritatem*, qui fidem seruat in promissis. *In sæculum*, in æuum, in æternitatem, semper. Opponit
b *Vers. 4.* enim sæculum exitui spiritus [b]. Sic infrà [c]. *Facit iu-*
c *Vers. 10.* *dicium*, reddit ius violentia & iniuria affectis, vindicat violatos.

7 *Dominus soluit compeditos*, vinctos, in carcerem coniectos. *Cæcos*, cæcatos infirmitate, & vi morbi. Cæcis oculos aperit, & visum tribuit. Nam Hebraicè פקח *pokah.* i. *Aperit*, pro illuminat. Hos autem delegit præ cæteris ægris, vt Deum doceret curare morbos desperatos, Vel *Cæcos*, præ magnitudine calamitatum. Calamitas enim comparatur tenebris, vt salus luci. Vtrumque Hebræi, partim spiritualiter, partim temporaliter: Aliqui de illustratione mentis, & conuersione voluntatis, vt *illuminare* sit sapientes facere. C

d *Vers. 15.* 8 *Dominus erigit elisos*, curuatos, collapsos. Lege superiorè Psalmum [d]. Quod corporaliter quidem, sed spiritualiter potissimùm debet exponi, vt & præcedentia.

9 *Pupillum & viduam suscipiet*, adiuuabit, defendet: in numerum peculiarium amicorum accensebit, Chrysostomus. Hebraicè יעודד *iehoded.* i. Subleuabit propriè. D
id est, subleuare & sustinere solet. Futur. pro Præt. ritu linguæ in rebus solitis. Sic mox *disperdet*, & ad verbum יעות *iehauueth.* id est, peruertet, euertere solet. *Vias*, consilia & actiones.

a *Vers. 6.* 10 *Regnauit Dominus in sæcula*, in æternitate vt suprà [e]. *In generatione & generationem.* In perpetuas ætates, & sæcula regnabit, & suo in regno se iustè geret.

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Laudandum Deum ex ipsius in populum suum prouidentia, & aliis operibus. Est propheticus de Ecclesiæ collectione.

1 Halelu-jah. CXLVI. Heb. 147.

B LAudâte Dóminum, quóniam bonus est psalmus Deo nostro: sit iucûnda, decoráque laudátio.

2 Aedíficans Ierúsalem Dóminus: dispersiónes Isrlis congregábit.

3 Qui sanat contrîtos corde: & álligat contritiônes eôrum.

4 Qui númerat multitúdinem stellârum, & ómnibus eis nómina vocat.

C 5 Magnus Dóminus noster & magna virtus eius: & sapiéntiæ eius non est número.

6 Suscípiens mansuêtos Dóminus: humílians autem peccatôres vsque ad terram.

7 Præcínite Dómino in confessiône: psâllite Deo nostro in cythara.

8 Qui óperit cœlum núbibus: & parat terræ plúuiam.

D 9 Qui producit in móntibus fœnum: & herbam seruitûti hóminum.

10 Qui dat iumêntis escam ipsôrum: & pullis coruôrum inuocántibus eum.

11 Non in fortitúdine equi, voluntâtem habêbit: nec in tíbiis viri beneplácitum erit ei.

12 Beneplácitum est Dómino super timêntes eum: & in eis, qui sperant super misericórdia eius.

1 *Bonus*

1 *Bonum est Psalmus Deo nostro*, construēdum cum præcedentibus. Ad verbum, כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה *chi tob zamerá elohenu chi nahim naváthillá*, id est, *quoniam bonum est psallere Deo nostro, quoniam iucundum, decora laudatio*. Vt idem dicat vtroq; membro, id est, quoniam ei placet decora & congrua laus, vel per Asyntheton, quoniam iucundum (&) decora laudatio (est.) Laudate Dominum, quoniam eum canere est bonum, iucundum, decorum, denique, & pulchrum. Sept. intellexerunt deprecanter. Nam vertunt ἀδωλεσχίαν. Quoniam iucundum, decora (sit) laudatio, q.d. tribuatur ei iucunda & læta, item decora, consentanea, congruens laudatio. Tribuite ei laudem, prout decet: hilari mente, iucundè decoréque eum laudate. Vt latinè Verbum (*sit*) detrahatur, sententia erit Hebræo propior. Laudate Dominum, quia bonus est ei Psalmus, Iocunda decoraque laudatio (ei bona est & grata.) *Bonus*, vtilis, & bonorum causa. Theodoritus *Iucunda*, grata, accepta, placēs Deo. Alij, suauis & læta exhibeatur laus.

2 *Aedificans Ierusalem Dominus*. Dei propria multa enumerat, quorum causa eum celebrare oporteat. *Aedificās*, qui ædificat. Cadit enim in verbum sequens, tamquam suppositū. *Dispersiones*, Metonymicōs dispersos ex Israel colliget, nec patietur interire Dominus, qui ædificat Ierusalem [a]. Sic appellat exules, à patria eiectos, è suis sedibus exportatos in captiuitatem Babylonicam, præsertim verò Satanicam. Nempe à via vera salutis aberrantes, filios Dei dispersos [b], quos Christus in vnam fidem, vnámque sanctam Ecclesiam congregauit, è diuersis vitiis, erroribus, & impietatibus. Temporariam congregationē in Iudæam Rabbini intelligunt, vt & dispersionem ex ea, sub quatuor Monarchiis. Quare nō vident, quî istud interpretemur de Christo nostro, quē constat potiùs Israelem secundum carnem dispersisse, iuxta suum prædictum [c]. Atqui in huiusmodi promissionibus. *Israel*, non intelligitur secundum carnem proprie, sed secundum spiritum [d], de filiis Dei [e], quem scilicet Israel vidit, complexus est per luctā, audiit, coluit.

3 *Qui sanat contritos corde*, id est, à peccatis absoluit. Metaph. à corpore ad animam, cuius quasi morbus est peccatum. Sic suprà [f]. *Sana animam meam, quia peccauit*

a *Es.11.v.12.*
b *Ioā.11.v.52.*
c *Luc.21.v.24.*
d *Rom.9.v.7.*
2.Gal.4.v.28.
e *Ioā.11.v.52.*
f *Ps.4.ver.5.*

A *canit tibi.* Et alibi [a]: *Quem exaudiuit Dominus, & sanauit populum.* Vbi proinde noſter explicata Metaphora: *Et placatus eſt populo.* Contritis & mœſtis corde, déque peccatis dolentibus Dominus peccata remittit. Quod ſequitur ad morbos corporis pertinet. *Alligat.* Metaphora à Chirurgis, qui vt ſanent vulnera & ruptuitas, membra circumligant. Ad verbum, ומחבש לעצבותם *vmahabaſch lehatſebotham*, id eſt, *Qui pharmaca imponit, & medetur doloribus eorum*, qui alligat illorum vulnera, vt celerius ſanentur, Contritiones dixerunt pro confractionibus, & vulneribus: Metaphoricè etiam fortaſſe pro peccatis. Qui remittit peccata, qui curat iniquitatum vulnera oleo ſuo & vino [b], qui cõſcientia ſanat [c]. 4 *Qui numerat multitudinem numero ſtellarum*, qui diſtinctè cognoſcit, adeo vt poſſit numerare. Alia Dei proprietas contra eos, qui prouidentiã tantùm agnoſcunt in generibus & vniuerſis, non in ſingulis. In numerato habet ſtellas, quod cæteri non poſſunt præ innumerabilitate. Vnde Hipparchum rectè perſtringit Plinius [d]: *Auſum organis excogitatis eas poſteris numerare, & ad normam expangere, ſingularum loca & magnitudines ſignãdo.* Nam numerum, vires, nomina illorum ſoli Deo exactè nota, vnde illud [e]: *Suſpice cælum, & numera ſtellas, ſi potes.* Ptolomæus quidé [f] numerat ſtellas, quæ faciunt ad propoſitum Aſtrologorum, & inſtrumentorum illius artis, propter notabiliorem conſpectum & influentiam, mille viginti duas, & ad ſummum 1025. quas & illic deſcribit per magnitudines ſex, tam in parte Meridiana & Septemtrionali, quàm in Zodiaco, quas alij contrahunt in 42. imagines, alij in 48. nempé in 12. ſigna Zodiaci, quæ conſtituuntur 349. ſingularibus ſtellis: in 15. Meridionalium partium figuras vltra eclipticam, quæ è 316. cõficiuntur: denique in 21. imagines Septemtrionis è 360. compoſitas, quæ in ſummam redactæ omnes efficiunt 1025. prætermiſſis his quinque, quæ nebuloſæ appellantur, & aliis nouem, quæ obſcuræ. Verùm quid hoc ad illarum infinities centies maiorem numerum, quem proinde Scriptura cum arena maris comparat [g]? Nam verbi gratia in vno Zodiaco ſunt innumerabiles, præter eas etiam, quæ præ tenuitate, ſiue corporis, ſiue luminis aſpectum effugiunt: in reliquis cœli partibus hyeme nocte ſerena infinita propemodum multitudo

a 2. Paral. 30. v. 20.

b Luc. 10. v. 34.

c Eſa. 61. v. 1. Luc. 4. v. 18.

d lib. 2. c. 26.

e Gen. 22. v. 17. 26. verſ. 4. 15. v. 5.

f 8. Almageſti. *Stellarum numerus iuxta Aſtrologos.*

g Hier. 33. v. 22.

Stellas esse innumerabiles ostendit.

apparet, maximè versus Polum Arcticum, quando aër magis purgatus est, quàm æstate, vt etiam videri possint minimæ stellæ in sex differentiis magnitudinum haud notatæ, quòd non semper conspiciantur, sed plerumque propter exiguitatem deliteſcant. Sic in vno lacteo circuio tam frequentes extant, vt cuiuscumque fuerint molis: non cadant tamen sub oculorum distinctionem, quòd præ crebritate nullam figuram oculis, sed splendorem dumtaxat in se mutuo reflexum, & confusum exhibeant, & totam illam cœli regionem candidam, & quasi lacteam efficiat. *Et nomina vocat*, imponit ex ipsarum natura, virtute, & efficacitate, q.d. distinctè & sigillatim pernoscit illas, & illarum naturas, vires, influxus, magnitudines, vt possit appellare nominatim. Nam qui nomen imponit, vt conuenienter imponat, necesse est prius rem ipsam liquidò cognoscat. Sic legimus [a]: *Vocauit Adam nomen animæ viuentis.* Nisi quod in Deo vocare est, præterea efficere, vt apud Paulum [b]: *Vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt*

[a] *Gen. 2. v. 20.*

[b] *Rom. 4. v. 17.*

5 *Et magna virtus*, potentia. *Sapientiæ*, תבונתו *tabunatho*, id est, intelligentiæ, eius propriè. *Numerus*, mensura, modus. Est omnipotens, & sapientissimus, & intelligentissimus. Nam non tantùm nouit genera, & species rerum, sed etiam singula, vtut datum omnium numerum superent.

6 *Susciens mansuetos Dominus*, adiuuans, מעודד *mehoded*, id est, erigens, subleuans propriè, vt superiore Psalmo [c]. *Humilians.* Antithesis prosternens humi, mirifice deprimens. *Vsque ad terram*, extremè & abiectissimè. Hyperbole.

[c] *Vers. 9.*

7 *Præcinite Domino in confessione*, cantate cum gratiarum actione, vel laude Domino. Compositum pro simplici. Græcè ἐξάρξατε. *Incipite*, quod sic exponit Theodoritus: *Incipite hymnorum canticum.* Apollinaris, ἐγείρατε βασιλέα θεὸν ἀλαλάζουσαι μέλεσι. *Incipientes Regis laudes celeri resonate cantu*, quasi hortetur præcentores, vt hymnum inchoent, quem alij persequantur. Sed fortasse Septuag. ἐξάρατε, *Excantate* verterãt. Excantatur Dominus, quando sanctis carminibus, & precationibus ab ira in peccatorem concepta auellitur. Hebræum ענה *hanà* respondere propriè, sed pro alternis canere sumitur [d]. Quin etiam interdum de eo enunciatur, qui incipit, aut continuat

[d] *Os. 2. v. 15. Deut. 31. v. 21.*

A tinuat sermonem, nulla præcedente interrogatione. Hinc pro *Dicere* simpliciter [a].

8 *Qui operit cœlum nubibus*, obducit, velat, abscondit.

9 *Et herbam seruituti hominum.* Interiectum ex aliô psalmo b vt sint alimenta bestiis homini inseruientibus.

10 *Qui dat iumentis escam ipsorum.* Alimẽta dat bestiis terrestribus, & aëriis, exempli gratia, coruis. Volatilia enim omnia intelligit stylo Poëtico. *Pullis coruorum*, destitutis parentum suorum ope. Pulli coruorum, quoniam dum nascuntur, candidi sunt, siue quia implumes, siue quia plumas habent albicantes, negliguntur à matribus & patribus. q. spurij vel degeneres. Clamantibus autem præ fame Deus immittit muscas, quæ eos, sese in fauces insinuando, alant. Ita Rabbini [c]. Corui oderunt pullos suos ingenita crudelitate, sed Deus eos enutrit, dum hiando & crocitando animalcula ex aëre venantur in cibum, Chrysostomus. Sunt qui dicunt eos pasci aura quadam roscida, Euthymius. Alij vermiculis per auram in os eorum immissis, magno prouidentiæ symbolo. Possit etiam referri ad animantis vilitatem. q. d. aues tam tetras, tamque viles nutrit, quanto magis vos modicæ fidei [d]. Adde miraculum prouidentiæ esse illustrius, quòd hæ aues sint multi cibi ob natiui caloris vehementiam. Non solùm sunt tetræ, inamænæ, despectæ, insuaues pipitu, verùm etiam voracissimæ, & carniuoræ, & tamen Deus eas pascit, &c. *Inuocantibus eum*, ad eum clamantibus. Suo modo Deum inuocant quasi nutritionem, dum attollunt vocem, & caput in cælum, vt bestiæ agri [e].

11 & 12. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit.* In saluandis, & beneficio afficiẽdis hominibus non attendit ad potentiam equorum, quos habent, non ad cursus celeritatem, qua vigent, non ad cætera externa præsidia, quibus abundant, sed ad interiorem animi pietatem. Deus non iuuat suis viribus confidentes, sed in se sperantes [f]. *In tibiis.* in celeritate vel robore tibiarum. Metaphoricè.

12 *Beneplacitum est Domino super timentes eum.* Per antithesin opponit humanis viribus, & facultatibus, Dei timorem, & in ipsum spem.

a *Matth. 11. vers. 25. Mar. 11. vers. 14.*

b *Psalm. 103. ver. 14.*

c *Iob. 38. ver. vltimo.*

d *Iob. 38. v. vltimo. Luc. 11. ver. 13.*

e *Ioelis 1. ver. 20.*

f *Psal. 32. ver. 9. 90 vers. 7. & cæt.*

A

ARGVMENTVM.

Pergit Ecclesiam ad Dei laudes hortari, quòd ei abundè prouideat de omnibus cùm temporariis, tum spiritualibus. Hic enim Psalmus superiori in Hebræo annectitur.

Halelu-jah. CXLVII.

Auda Ierúsalem Dóminum: lauda Deum tuum Sion. B

2 Quóniam confortâuit seras portârum tuârum: benedîxit filiis tuis in te.

3 Qui póstuit fines tuos pacem: & ádipe frumênti satiat te.

4 Qui emîttit elóquium suum terræ: velóciter currit sermo eius.

5 Qui dat niuem, sicut lanam: nébulam sicut cinerem spargit.

6 Mittit crystállum suam sicut buccêllas: C ante fáciem frígoris eius quis sustinêbit?

7 Emîttet verbum suum, & liquefáciet ea: flabit spíritus eius, & fluent aquæ.

8 Qui annúnciat verbum suum Iacob: iustítias & iudícia sua Israel.

9 Non fecit táliter omni natiôni: & iudícia sua non manifestâuit eis. Halelujah.

D

1 *Lauda Hierusalem Dominum.* Hîc dumtaxat numerandi diuersitas, qua à Psalmo nono Hebræi vnitate vna antecedebant Græcos & Latinos, terminatur, dum Masoretæ hunc faciunt superioris appendicem. Masoretas dixi, quoniã in nonnullis Hebræorum codicibus, vt è Kimhi notauimus [a] istorum distinctio negligitur.

a *Psal.113.*

2 no

A 2 *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*, roborauit, robustas fecit *seras*, vel ex Hebræo בריחי *berihe*, & Græco τὰς μοχλὰς vectes *portarum tuarũ*, ne possit hostis perrumpere, ac vt tuti, muniti, defensique sint ciues. Pacem dat Ecclesiæ, defendit, alit, &c. Euthymius allegoricè per portas intelligit Baptismum & fidem: per seras, siue vectes crucem: per filios Apostolos, quibus Christus benedixit eleuatis manibus [a]. *Benedixit*, benefecit, vt sint fœlices, & bonis omnibus locupletes beatitudine cumulauit. *In te* בקרבך *bekirbech*, id est, in medio tui, propriè. Intra te prosperauit filios tuos. a *Luc. vlt. v. 50.*

B 3 *Qui posuit fines tuos pacem*, ne eos quisquam infestet; pace muniuit, pacatos reddidit, ab hostium incursibus victorias tribuens, vel vndique bella arcens. Latinè, qui posuit in finibus tuis pacem, sed per duos accusatiuos maior est linguæ emphasis. *Adipe frumẽti* חטים *hittim*, triticorum propriè pluralis Num. optimis triticis, tritici polline, si pollens sit farina purior, non vt Celso placet, impurior, tritico optimo & lectissimo, & valdè medulloso: puriore farina: similagine, siue flore tritici. Chrysostomus. Abundãtia & largitate fructuum, Euthymius. Allegoria est de pace conscientiarum, & de pane Eucharistiæ: Adipem appellant quicquid est optimum, &

C pinguissimũ in aliqua re. Hinc adeps terræ, olei, musti, frumenti [b] Alludit autem ad bonitatem terræ sanctæ, vtpote, quæ flueret lacte & melle, non quidem loci natura, sed Dei benedictione, de cœlo expectans pluuias, quam Dominus Deus semper inuisebat, & oculis suis intuebatur à principio anni vsque ad finem. Vnde postquam Iudæos euomuit, hodie nihil, aut parum antiquæ fœlicitatis exhibet, vt inde posteris suæ erga antiquos colonos iræ argumentum relinquat. b *Numer. 18. v. 12.* *Terra sancta cur olim ferax nunc sterilis.*

D 4 *Qui emittit eloquium suum terræ.* Prosopopœia. Qui alloquitur terram, qui ei mandat, vt & reliquis creaturis: & ipsa eius verbum celerrimè exequitur. Sic infrà [c]. Idque ne temerè & fortuitò, sed Dei prouidentia fieri intelligamus. Allegoricè, mittit eloquiũ suum per Prophetas, &c. velociter currit, & prosperabit. *Terræ*, in terram tuam mittit eloquium suum, id est, pluuiam verbo ipsius descendentem d, q.d. Eius iussu, & mandato decidit in terram tuam pluuia. *Velociter*, parent ei subitò omnia in tuum vsum, & commoda. c *Vers. 7.* d *Ps. 35. v. 10.*

5 *Qui dat niuem sicut lanam:* ad foucēdum & calefaciē- A
dum videlicet, qui niue quasi lana terram tegit ad eam
fouendam & calefaciendam. Nix enim & si sit frigidis-
sima, tamen dum halitus & expirationes terræ cohibet,
ei calorem internum conciliat, & vim maximā fœcun-
ditatis indit, instar lanæ, quæ calefacit & fouet cor-
pus: vnde dicitur lærare id est fœcundare segetes apud
Poëtam. Aliqui. Tam crebram, & frequentem dat niuē,
quàm lanam, cuius pili sunt densissimi, & sibi proximi,
vt hoc pertineat ad abundātiam. Nam nix tam densa
demittitur, vt ea terra non aliter tegatur, quàm pecus B
lana. Alij, qui tribuit niuem similem lanæ (cādidæ) qui
subitò niuem ad modum lanæ candidissimā super ter-
ram facit descendere, vt præstātius intelligatur epithe-
a *Esa. 1. v. 18.* tum, vt apud Esaiam [a]: *Si fuerint peccata vestra quasi ver-*
miculus, velut lana erunt: Alba videlicet, vt noster inter-
pres rectè adiecit, explanationis causa. *Nebulam ὁμίχλην*
Nebulam, vel vt interpretatur Arnobius, pruinā. כְּפֹר
Kephor, pruina proprie, expiratio scilicet illa, quæ des-
cendit sub auroram diebus frigoris. Quia autem nebu-
la frigida & humida ferè in pruinam resoluitur, vt C
nubes aquosa in pluuiam, non est dubium, quin etiam
nebulam significet. Spargit per aërem ad fœcundandā
terrā, siue nebulā, siue pruinam sicuti cinerem. Nam in-
star cineris pruina exurit, & consumit terram nimio hu
more diffluentem. Ita Deum celebrat à rebus produc-
tibus effectus suæ naturæ cōtrarios. Nix est frigida sua-
pte natura & tamen calefacit terram. Quin & herbas
adurit. Ouidius *Nec nouus per gelidas vsta fit herba niues.* Sic
b *In Fastis.* pruina, itemque nebula, & tamen terrā adurit & exic-
cat. Porrò quantum inter pluuiam & rorem, tantùm
inter niuem & pruinam conuenit. Nam vt vapor in a-
quam mutatus, priusquam altius ascendat ros dicitur: D
ita conglaciatus pruina, quem proinde vulgus gelu al-
bum appellat. *Vtut cinerem*, nempe ad vrendum & are-
faciendum, ad corrumpendum frugum germina, vitiū
gemmas, arborum baccas, vt proinde Sextus Pompeius
pruinam à perurendo dictam existimet, & eius iniuria
c *lib. 17.* prouenientem exustionem carbunculationē Plinius [c]
vocet: fructus enim ac virgulta perurit.

6 *Mittit crystallum suam sicut buccellas*, glaciem siue
glacialem grandinem. Lapidationem buccellis & fru-

stis

A stis panis assimulatam interpretatur Arnobius. Proijcit glaciem sicut fragmenta. Eam veluti iacit frustulatim, & in varias partes, vt hyems sit acrior & vehementior. Ita vulgò in genere. At quoniã פַּת *pa-b* in specie propriè significat frustum fragmentúmve panis, ideſt, buccellam, bolum, gallicè *morceau*[a] malo pergat in antitheticis effectibus. Mittit crystallum, siue aerem glaciem suam sicut buccellas, ad pascendum, alendum, saginandum, perinde ac si immitteret buccellas panis. Glacies est aquea, & tamen terrã & corpora non irrigat, liquat & resoluit, sed potius constringit, pascit, & saginat, in-

a *Iob. 31. ver. 7. 2. Reg. 12. ver. 3. Pro. 23. ver. 8.*

B star buccellarum, siue panis per buccellas sumpti. Sed & aeris hyems, & glacies confert plurimum fœcunditati terræ, & futuræ messi, vt cùm reliquæ tres anni tempestates, Ver, Autumnus, Aestas sint opportunæ, sit etiam hiems frugibus valde salutaris & commoda. Reliquit noster interpres vocem Græcam, vt crystallũ in genere acciperemus. Nunc enim sonat glaciem simpliciter, vt Psalmo sequenti b quæ calore adhibito in aquam facilè resolutur, nunc rem ita concretam atque congelatam, vt nec igne admoto admittat dissolutionem. q. glaciem indissolubilem. *Faciem*, asperitatẽ & vim. *Sustinebit*

b *vers. 8.*

C Hebraicè יַעֲמֹד *iahamoth*. id est stabit propriè. q. d. eius frigus est intolerabile.

7 *Emittet verbum suum*: id est mandabit. *Verbum*, decretum, voluntatem, ardorem solis, vel pluuiam metaphoricè intelligit. *Ea*. glaciem, niuem, pruinam, crystallum & frigus. Illa, inquit, ipsius nutu liquescunt & soluũtur. *Spiritus*, ventus. Nam flante vento è parte maris oritur pluuia, quæ ista liquefacit. Vel, flabit super illa ventus, & fluẽt aquæ. Vbi enim à vento dispersa sunt & distracta, liquescunt & fluunt in aquas. Vtrumque Kimhi q.d.

D flabit ventus, & veniet pluuia, Chrysostomus. Vel flante vento (calido siue australi) ista cõuertentur in aquas, vt fluant, quæ prius erant constricta. Nam est ventus, qui congelat. Allegoricè tempestatem in serenitatẽ commutat, pacem in bellum, calamitatẽ in gaudiũ, & cõtrà.

8 *Qui annunciat verbum suum*, Transit ad beneficia spiritualia attingens tres legis partes. *Verbum*, ad moralia. *Iustitia*, siue vt habetur Hebraicè, חֻקָּיו *huk kav* statuta eius ad cęremonialia. Sãt enim חֻקִּים *Huk kim*, præcepta de religione & ritibus, quorum ratio nescitur. Iu-

dicia, ad iudicialia pertinent. Alij per Verbum promiſſiones de Chriſto intelligunt, per duo reliqua, legem Moſis, & Euangelium. *Iacob, Iſrael*, datiui caſus. A

9 *Non fecit taliter.* Epiphonema. *Non fecit taliter omni.* i. nulli nationi ſic fecit, vt eos bonis tantis afficeret, ac ſpiritualibus beneficiis eos æquè ornaret, ac temporalibus [a]. *Non omne*, tamen non ſemper vniuerſè negat, pro *Nihil nullum*, vti docet Elias ad radicem כל *chol*, vt cum leginus [b]. Et omne ipſum non videbis. i. partem tantùm ipſius videbis, non totum ipſum, & ſupra [c]. Non ſumet omnia (ſed aliqua, nempe benefacta, vt quidem ipſe Elias intelligit) etſi illic cum Kimhi *nulla*, expoſuerimus. Quo modo ſumi poſſit illud Chriſti, *Non omnis, qui dicit mihi Domine Domine, introibit in regnum Dei.* vt non ſignificet *nullum*, ſed aliquem non. B

a *Deut. 4. ver. 8.*
b *Num. 23. verſ. 17.*
c *Iſ. 48. v. 19.*
Matth. 7. ver. 21.

ARGVMENTVM.

Angelos, omne hominum genus, cœleſtia, terreſtriáque omnia ad Deum laudibus afficiendum adhortatur, Pſalmus eſt Propheticus. C

1 Haleluiah. CXLVIII.

LAudâte Dóminum de cœlis: laudâte eum in excêlſis.

2 Laudâte eũ omnes Angeli eius: laudâte eum omnes virtûtes eius.

3 Laudâte eum ſol & luna: laudâte eum omnes ſtellæ & lumen.

4 Laudâte eum cœli cœlôrum: & aquæ, quę ſuper cœlos ſunt, laudent nomẽ Dómini. D

5 Quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandâuit, & creâta ſunt.

6 Státuit ea in ætêrnum, & in ſæculum ſæculi, præcêptum póſuit, & non præterîbit.

7 Laudâte Dóminum de terra: dracônes, & omnes abyſſi.

8 Ignis,

A 8 Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum : quæ fáciunt verbum eius.

9 Montes & omnes colles : ligna fructífera, & omnes cedri.

10 Béstiæ & vniuérsa pécora : serpêntes, & vólucres pennátæ.

11 Reges terræ, & omnes pópuli : príncipes & omnes iúdices terræ.

12 Iúuenes & vírgines, senes cum iuniór-
B ibus, laudent nomen Dómini : quia exaltátum est nomen eius sólius.

13 Conféssio eius super cœlum & terram : & exultáuit cornu pópuli sui.

14 Hymnus ómnibus sanctis eius : filiis Israel, pópulo appropinquánti sibi. Halelu-iah.

C 1 *Laudate*, tredecies *Laudandi* vocabulum vsurpat ad suum institutum. Duodecies videlicet verbum הלל *Hillel.* 1. *Laudauit cum iubilo*, & semel Verbale תהה *Thilla.* 1. *Hymnus*, laus cum iubilo & celebritate. Hoc autem propter tredecim diuinas proprietates siue Middoth à Mose [a] celebratas, inter quas plures sunt clementiæ & misericordiæ, quàm iuris, & iustitiæ, quòd se sæpius Deus misericorditer cum mundo gerat, quàm iustè : & cùm iustè, mitius perpetuò, quàm mereatur. *De cœlis, ἐν τοῖς ὑψίστοις.* O vos, qui estis de cœlis, ô cœlites, ô Angeli siderei, laudate eum. Sic quod sequitur, *in excelsis*, ô vos qui estis in excelsis, ô Angeli supercœlestes,
D in abditissimis & penitissimis cœli locis habitantes. Vel in Neutro, vt sit generalis sequentium prolepsis. Ocreaturæ cælestes, & sublimes, id est, vt versibus consequentibus exponit, Angeli, Cœli, stellæ, & cætera corpora sublimia, atque res. *De* & *In* non Prępositiones materię, sed loci. Doctè igitur Theodoritus & Chrysostomus. Vos qui in cœlestibus agitis, vos qui in altissimis degitis. Est enim Hebraismus, qualis in Euangelio b: *Hosanna in excelsis*, i. Salua obsecro (ô Deus qui es) in excelsis, & cœlis : qualis & infra [c]. Inuitantur autem Angeli,

a *Exod. 34. v. 6. 7. 8.*

b *Matth. 21. ver. 9.*

c *Vers. 7.*

& corpora cœlestia ad celebrandum Deum, contra Idololatras, quasi ipsa non sint Deus, sed Dei opera, Deum sapientem, potentem & bonum testantia. A

2 *Laudate eum omnes angeli eius.* Idem inculcat aliis verbis. *Angeli* enim sunt, qui *de cœlis*, & *Virtutes*, siue exercitus, qui *in excelsis*. Malunt tamen aliqui Psaltem delabi sensim ad inferiora.i.eos spiritus,qui ministerio destinati sunt,& cæteris subsunt, indéque [a] ad corpora cœlestia. *Eius.* ab ipso Deo de nihilo creati & producti. Iuxta alios,ab ipso missi, *Virtutes.* copiæ militares cœlestium spiritum, Angelorum legiones, Exercitus propriè.Ita vocat omnes substãtias separatas, quibus tamquam exercitibus circumfunditur ad indicandã suam majestatem.Aliqui etiã extendunt ad omnia cœlestia, siue spiritualia,siue corporalia,quæ Scriptura alibi vocat [b] *militia cæli.*Quin & Kimhi ista duo sic distinguit, vt *Angeli* sint intelligentiæ cœlorum motrices, *Exercitus,* cœlorum sphæræ,& corpora. Rectiùs *Angeli,* inferiores ordines Angelorum, quia ferè mittuntur. Nam superiorum ordinum missio,aut nulla, vt Dionysio placet, aut rara, & extraordinaria : Exercitus autem siue *Virtutes*, superiores ordines, & Hierarchiæ ei vndique assistentes, vt Imperatori alicui suæ copiæ & exercitus [c]. Hi autem omnes laudant Deum, non solùm secundum naturæ suæ substantiam, verùm etiam per intellectum & affectum, quibus duabus nobilissimis facultatibus sunt præditi. B C

[a] *Vers. 3.*

[b] *Deut.17.v. 3. & 4. Reg. 17.ver.16. & 21.v.3.*

Ordines Angelorum varij & eorum distincta officia.

[c] *Dan. 7. v. 10.*

3 *Laudate eum sol & luna.* Sequentia vsque ad versum vndecimum laudant Deum,sed alio modo, quàm Angeli:Nempe per Prosopopœiam secundum naturæ suæ substistentiam,effectus,vires, motus, proprietates. Hæc enim Prosopopœia eò pertinet, vt contemplemur Dei tanta opera.Vel per Metonymiam, quia laudare faciũt Deum ex suis naturis,effectis,affectionibus.*Sol & luna:* non mente & affectu,sed luce,motu admirando,qualitatibus, obsequio, quasi mutis vocibus, vt air Nazianzenus.Sunt enim inanimata,contra Platonis Epimenidem. *Stellæ & lumen ἄστρα, καὶ τὸ φῶς.* Sunt autem astra, sidera,siue multę stellę,vt Zodiaci signa,Pleiades,Hyades, vrsæ. ἀστέρες autem stellæ, singulares, vt Planetæ, Orion,Sirius,Hebr כוכבי אור *chochebe or* i.*Stellæ luminis.* i. stellæ luminosæ, & in firmamento lucentes. D

Omnes

A Omnes enim constant natura lucida,& splendẽti, quidam veluti ignes.Contra eos,qui omnem lucem in sole colligant,nec eam stellis tribuant,nisi per participationem Solaris deradiationis:Nam etiam ipsæ per se & suapte natura lucent, fulgentque , immò & tota cælestis substantia,quamuis illius lux non soleat in nostros oculos incurrere.Id enim fit , per accidens propter interuallum,& quia non est tanta , vt possit dissipare regionis huius inferioris tenebras,nisi iuuetur , & intendatur copiosiore & illustriore Solis splendore. Vnde nec à Phœbo Phœbe lumẽ capit omne, sed illud dumtaxat quod vehementius aciem nostram afficit. Hæc
B autem motu,luce,influentia,Deum celebrant , alioqui mente vacant & intelligentia.In duo distinxerũt Sept. vt attollerent mentes nostras ad regionem lucis , in qua lumen è cœlo empyreo manans , fulgore superat lucem solis,lunæ , & stellarum in firmamento radiantium , sicque significarent non omnem qualitatem lucidam ab huiusmodi stellis fluere. *Lumen*. i. lucida alia corpora,vt orbes cœlestes. Nã nullus est orbis,nulla orbis pars,quę nõ sit luminosa.V.g.lacteus circulus. Qua re regio lucis pars illa mundi rectè dicitur.Euthymius per lumen mauult immensam illam lucem primo die
C creationis factam [a], non stellas quartæ diei accipere. Et sanè illa non videtur noua nouorum luminarium productione corrupta,vel commutata, sed per primum cælum extensa & confusa.Nec verò nuc apparere quia inter primũ cælũ primo die procreatũ , interpositũ fuit secũdo die firmamentum,id est,cælũ sydereum in Stellatum & septem sequentes sphęras distinctũ. Ego,Cælum Empyreum à Deo pro sede beatorum constitutum, de quo fortasse illud Pauli [b], *Lucem inhabitat inaccessam. Alij lumen omne* quod à Sole , luna & stellis fun-
D ditur,est vel fit.Certè Apostoli apud Clementem [c], lumen distingunt à Sole,luna,stellis.ἀγγέλοις δὲ, ὡς πάμφωτα πεπηγόσιν , ἡλαῖσι οἷς ἂ ροις ἰνικὸν παραμυθίας ὧν σκό ως, φῶς δὲ πᾶ ἦλιος ὡς ἡμέρα , νυκ τερ ὧν ζόφος γαλήνη · αἰ σελή νη δὲ εἰς καίρων τροπὴν αὔξουσα καὶ μειοῦ νη &c.

a *Genes. 1.*

b *1. Tim. 6. v. 16.*

c *Lib. 7. const. cap. 34.*

4 *Laudate eum cœli cœlorum.* Cœli laudant Deũ à claritate,incorruptibilitate,stata cõuersione , ratis proportionibus pulchritudine,efficacia,amplitudine,&c.quòd ab ipso

ab ipso procedat, quicquid excellentiæ & nobilitatis habent. *Cæli cælorum*, cœli præstantissimi, nempe cœlum animarum, & empyreum clarissimum, immobile, beatorum locus, alios omnes cœlos tegens, atque in se cõcludens, vt sit veluti cœlorum tectum. *Aquæ*. aquæ cœlestes, cœlum decimum, aqueum, crystallinum, naturã quandam, & conditionem aquę habens, Empyreo proximè inferius, ad qualitates aliorum contemperandas, primum mobile, quod R. Ataia sic vocari putat, quia est æquabile & vnius modi, id est, sine stellis, cùm nonum concipiatur esse cœlum signorum Zodiaci, quæ postea micent in firmamento. Octauum autem siue firmamentum sit totum stellatum, reliqui septem singuli singulas habeant stellas erraticas. Nostri malũt aquas, siue aqueum appellari ab aquea substantia, quæ in modum crystalli concreuerit & obduruerit. Quin & plerique eorum, vt & Hebræorum, putant esse primum quidem mobile, sed nonum cœlum, quoniam motum titubationis docent non nisi à quibusdam recentioribus Mathematicis mentẽ titubantibus constitutum, propter quem illos oportuerit contra veterum sensa, rationem, & experientiam, decimũ cœlum introducere. Lege Ritium de motu octauæ sphæræ. Absurdè aliqui nubes, vel pluuias interpretantur. Nam prima hac parte Psalmi agit dumtaxat de æternis, vt apparet è versu sexto & de meteoris separatim loquetur versu octauo. *Laudent*. Initium versus sequentis secundum Masoretas, quam distinctionem Græci videntur sequuti. Nam verterunt, *Aqua quæ &c.* per numerum sing. τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν *Laudent*, autem per pluralem, αἰνεσάτωσαν, vt referantur ad cuncta præcedẽtia, hoc sensu. Cœli cœlorum & aqueum Dominum collaudate. Laudent (denique omnia) hæc nomẽ Domini. *Quia ipse dixit*, &c. 5 *Quia ipse dixit*. Ratio, quia Deus est eorum omnium conditor & conseruator. *Dixit*, sola voluntate, dicto & præcepto ocyus, cœlestia omnia produxit, solo verbo & mandato ea creauit, absque vllo labore & molestia, absque alterius externi adminiculo & ope, de quo scitè Clemens Alexandrinus [a], τῷ βούλεσθαι δημιουργεῖ, καὶ τῷ μόνον ἐθέλησαι αὐτὸν εἶναι τὸ γενέσθαι. Prius autem hemistichium non est in Hebræo sed adiectum perspicuitatis causa ex alio Psalmo [b], in quo duæ hæ partes simul

De cælorum numero.

a *In Protepti co.*

b *Psal. 32. v. 9.*

A simul iunguntur. Quam voluntatem vocabulo quidem *dicendi* repræsentat ad designandum, λόγον τοῦ θεοῦ, Verbũ Dei increatum, Christum Dominum nostrum, per quẽ omnia facta sunt, vt per Dei Filium, & virtutem Dei consubstantialem, non vt per ministrum, vel instrumẽtum aliquod: *Mandandi* autem, siue *Præcipiendi*, ad adũbrandum Spiritum sanctum, qui & ipse concurrit ad rerum productionem tamquam causa coëfficiens, & connaturalis. Ita *dixit* per Filium, *mandauit* per Spiritũ Sanctum Illud est quod Græci Theologi dixerunt Patrem velle ἐνδοκεῖν, Filium ποιεῖ, efficere, Spiritum sanB ctum τελειοῦν, perficere. Nec satis R. Leui enunciauit [a]. *Dixit fiat lux, &c.* huiusmodi dictum, siue sermonem esse interpretans rationem mentis, ac voluntatis Dei, declararéque, Deum voluisse istud facere, dictóque ocyus fecisse. Nam præterea occultum est mysterium Verbi diuini, non quidem prolatitij (προφορικοῦ.) Deus enim caret instrumentis humanæ vocis, cùm sit incorporeus, sed ἐνυπάρκτους, & connaturalis, réque ipsa & per se subsistentis. *Facta sunt*, veluti forma & splendore affecta sunt, Facere & creare sic distingunt Rabbini, vt hoc ad C materiam pertineat, illud ad formam & ornatum.

Attributa triũ diuinarum personarum.

a *Gene. 1.*

6 *Statuit ea.* Angelos scilicet, solem, lunam, stellas, cœlos, & aquas cœlestes, id est, omnia cœlestia statuit in perpetuum, & vt essent æterna: ea stabiliuit, vt in essentia numquam interitura persisterent. Quare Angeli sunt incorrupti, & corpora cœlestia non nisi secundum qualitates mutabuntur, siue renouabuntur igne conflagrationis b. *Præceptum posuit*, ordinem, regulam, legem b *2. Pet. 3. v. 10* statam & ratam & de motibus, iufluxibus, aliis actionibus, & temporibus, quibus apparere, influeréque debeant. *Et non præteribit*, præceptum scilicet. Præterire D autem est irritum fieri, inane esse non impleri, vt apud Matthæum [c]. *Apex non præteribit de lege.* Et alibi [d]: *Verba mea non præteribunt*, id est, non erunt irrita, perficientur. Præceptum Dei non fiet irritum, nõ erit inane, sed implebitur in cœlestibus rebus. Legem sibi præscriptam, & impositam à Deo non violabunt cœlestia, sed diuinitùs conseruata pro ipsius voluntate & decreto, perpetuò in suis officiis & substantiis consistent. Non immutabitur propositio, si Nominatiuus verbi fuerit Deus.

c *Mat. 5. v. 19.*
d *24. c. ver. 35.*

Deus. Non transibit, non transgreditur Deus præceptũ A
à se positum, non patietur illum ordinem & regulam violari temerè, & aliud, quàm quod ipsis datum est naturaliter facere. Hoc enim non solet, nisi quando miracula vult operari, ne fortè, quòd in æternum manerēt, naturale illis esse crederetur.

7 *Laudate Dominum de terra.* Altera pars Psalmi, per Apostrophen ad terrestres creaturas & sublunares. Terram enim vocat regionem mundi inferiorem & ele-
a *Gene. 1. v. 1.* mentarem, vt antea cœlum, superiorem & ætherē vt,[a]: *In principio Deus creauit cœlum & terram*, id est, regionē mundi cœlestem & elementorem. *Laudate.* Nouies iam B
hoc Verbo cohortatus est superiores, cœlestésve creaturas ad Dei celebrationem. Nunc parcius, víxque quater hoc verbum repetit. Nempe quoniam perfectius pluribúsque modis Deus laudatur, sanctificatúrque in cœlo à diuinis mentibus, item per, & propter corpora cœlestia, quàm in terris, in quibus passim offenditur, creaturis inferioribus vitio materiæ, affectionum, qualitatum, motuum naturalium sui maximam, miseriam & imperfectionem ostendentibus. *De terra.* O vos quæ estis de terra? ô terrestria, quę in terra versamini, terre-
b *Vers. 1.* stres creaturæ vt suprà [b]. *Dracones*, immanes pisces, ce-
c *Lib. 4. Animalium, c. 12.* ti. De draconibus marinis Ælianus [c]. Sunt enim & ter- C
restres, præsertim in India, magnitudinis siue longitudinis 70. cubitorum, vt & eorum vnus perturbasse feratur Alexandri exercitum, & Elephãtos trucidare, apud Ælianum, & Plinium Sunt amphibij, vt Crocodili. Nã Dracones appellantur immanes serpentes, siue fuerint terrestres, siue aquatici, siue ancipites. Res animatæ Deum laudant, non tantùm per naturæ suæ subsistentiã & formam, physicas & naturales vires, verùm etiam perfectiùs, per suas facultates animales, motus, apetitus, &c. Nam nulla est tam fera & noxia, quæ non sin- D
gulares & admirandas mundo afferat vtilitates, & ex suis proprietatibus Dei prouidentiã supra omnia non
d *Gen. 1. v. 31.* commendet, docens illud Mosis d. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*, esse verissimũ. Nam vel serpentes sunt necessarij, nedum vtiles mundo ad venenũ terræ exugendum, & conficiendum. Item ad medicinam, vt in Theriacis Nicander tradit araneæ ad aëris virus sorbendum. Sic herbæ noxiæ sunt veluti terræ excrementa

excrementa ejecta. & exhalatam apud Plutarchum [a], ad totius incolumitatem, etsi partem lædant. Quamquam affirmari possit, non fuisse talia facta, qualia nũc sunt: Sed, vt qui nunc diaboli sunt, boni fuerunt creati: ita serpentes, mala pharmáca, herbas pernicioſas &c. non esse vitium creationis, sed pœnam suppliciúmque peccati Adæ. Vtroque modo Dei laus astruitur. *Abyssi*, maria altissima & profundissima. Alij etiam ad lacus & stagna summæ profunditatis extendunt. Quorum omnium perennitates, id est, perennes fluxus, & effectus summam Dei vim & magnitudinem commendant, ac ostendunt.

[a] *Opus. de Isi. de & Osiride*

8 *Ignis, grando, nix, glacies*, coruscatio & ignita omnia meteora, vel etiam elementum igneũ. *Glacies*. Hebraicè קיטור *Kitor* expiratio ascendens in similitudinẽ fumi, id est, exhalatio, ἀναθυμίασις, materia meteororum aridorum. Aliqui in genere de vtraque exhalatione, humida & sicca, materia omnium meteororum. Interim קטר *Katar*, suffire est, suffumigare, incendere *Spiritus procellarum*, ventosus, procellosus, ventus turbinis. Non intelligit maris tempestatem & procellas, sed ventos, ad discrimen aëris, qui simpliciter appellatur spiritus. Est enim ventus, aëris agitatio, & tamquam procella, quæ fertur, spirat, flat per mundi latera. Cabbalici aliqui Spiritus siue Angelos procellis & ventis præsidentes. *Qui faciunt verbum eius*, imperium. Quæ eius arbitrio inseruiunt, ad hominum vtilitatem, præmia, vel supplicia: quæ mandatum eius exequuntur, terram variè afficiendo, arbores deiciendo, &c. Non enim temerè feruntur, & vt fortuna dat, sed pro Dei arbitrio & volũtate. Chrysostomus. Quod Augustinus dictum putat contra eos, qui existimant superiora quidẽ à Deo gubernari, sed inferiora despici. Præsertim autẽ Meteoris hoc addidit, ad exaggerandam Dei potentiã, quòd ista nullam videantur habere substistentiæ stabilitatem, vt sit locus à minori.

9 *Montes & omnes colles* Mõtes & colles laudant Deum sua forma, mole, vtilitatibus, prouentibus, effectis *Colles*, monticuli, qui & ipsi conditi sunt à Deo, vt voluptatem spectantium oculis afferant, & copiam rerum crescentium adiuuent. *Ligna* arbores fructuosæ.

Cedri.

Cedri, arbores proceræ, infructuosæ,& steriles, per Synecdochen, variis hominum vsibus cõmodæ,vt ædificiis, &c. Varietas specierum infinitam Domini potentiam,& incomprehensam sapientiam prædicat. A

10 *Bestiæ, & vniuersa pecora. Bestiæ*, feræ. Nam חיה *Haiia* de illis propriè vsurpantur. *Pecora*, bestiæ domesticæ & cicures. Hoc enim significat בהמה *Behemá*. *Serpentes*,pisces serpentibus similes,quiq; sunt de reptilium genere.Nam hîc רמש *Remes*, *Reptile* nõ reptilia in terris repẽtia,sed nantia designat. Alioqui in genere reptilia,tam in aquis,quàm in terris repentia,quòd nullos habeant pedes, vel adeò breues, vt non tam ambu- B
lent, quàm serpant. Hîc autẽ רמש *Rémes*,*reptile* dici tantùm de aquatilibus, nisi etiam extendatur, ad amphibia,quæ sunt naturæ ancipitis, apparet ex aliis mẽbris diuisionis.Nam quatuor animantium genera,agrestia,domestica, aquatilia, volatilia, ad collaudandum Deum opificem suum per Prosopopœiam extimulat. Homonymia talis cernitur apud Latinos in *Anguis* vocabulo.Nam apud eos anguiũ alij sunt terreni,qui propriè serpentes appellantur, alij aquatiles, qui propriè
angues, vt anguillæ vox indicat. Volucres pennatæ, C
צפור כנף *Tsippor Canaph*, volucris pennæ siue alæ. Emphaticæ,id est,non modo pennigeræ,sed & *pennipotentes*,vt loquitur Lucretius.Nam non omnia,quæ pennas habent,pennis valent,vt Struzio. Possit esse poëticũ
epithetum,vt supra [a]. עוף כנף *Oph canaph*,volatilia
a *Psal.77.v.27.* pennata per Pleonasmum, pro quo alibi legimus. [b] *In*
b *Prouerb.1. oculis omnis* בעל כנף *Baal canaph*(pẽnigeri) & Ennius,
vers.17. *genus pennis cõdecoratũ*.R.Mose [c], clarius עוף כנפיח
a *Leuit. 11.* *Oph canapit* (inquit) *volatile aligerum*, & עוף סחם
Oph Sethã, *volatile absolutè* enunciantur de volatilibus
habentibus duos pedes,collum erectum & sursum spectans,quæ nituntur suis alis, & assiduè ferè volant ad D
discrimen volatilium quadrupedum,humi gradientiũ, collóque & capite deorsum spectantium ad reptilium instar,quæ proinde reptilia volantia dicuntur,vt muscæ,apes: Sic latinè pennigerum Græcè πτηνὸν quod pennas habet propriè,non quod volat. Nam & insecta volant,& tamen pennas non habent.

11 *Reges terræ & omnes populi.* Postremò homines cuiuscumque conditionis & sexus. Hi autem Deum propriè

A prie laudant, quoniam ad eum non modò per naturæ subsistentiam & motus naturales, vt inanima, per sensum, & facultates animales, vt bruta; verùm etiam per intellectum, voluntatem, affectum, rationem, sensum cum ratione & mente communicantem, memoriam, & infinitas alias dotes, quibus præditi sunt, vltra res alias corporeas, attolluntur. *Populi*, Nominatiui casus pluralis numeri. *Iudices*, rectores, gubernatores. Hortatur iam post inanima & belluas, homines omnis ordinis, conditionis, sexus, ætatis ad Dei sui agnitionem & prædicationem: vbi est tacita vaticinatio de Idolis labefactandis, vt vnus ab omnibus colatur Deus.

B 12 *Iuuenes & virgines.* In Hebræo est Emphasis, וגם בתולות *vegam bethulorh*, i. *Et etiam virgines*, id est, inquit Kimhi, etiam hæ, quæ totæ occupantur in seruando, & comando, tribuant Deo gloriam, illisque relictis cultum Dei amplectantur. Respicitur ad statum virginum in Ecclesia. Alioqui dicere poterat, *Et puellæ*, vel *Et iuuenculæ*, vt Antithesis esset apertior. *Cum iunioribus.* Iuniores è fonte, עם נערים *him neharim* hic pueros exprimunt, quorum ætas senili opponitur. *Quia.* Tres rationes hoc & sequenti versu, cur homines cuiusque generis debeant collaudare Deum. *Solus.* Nam vera religio alias omnes abolebit, vt illis extinctis solus Deus colatur & prædicetur [a].

C [a] 1. Cor. 15. ver. 25.

13 *Confessio eius super cælum & terrã.* Laus & gloria eius apparet in cælis & terris. *Et*, (quia sup.) laus eius & gloria est super cælum & terram. Cohæret enim cum præcedenti, vt quidem Masoretæ notarunt, laudando superiorem versum hoc membro. Itaque secunda est ratio, cur sit collaudandus: Nempè, quoniam laus eius patet latè per cælum & terram, ac eius veneratio non in Iudæa solùm, verùm etiã in omni cælo & terra. Vel, si ה

D sit radicale in vocabulo הוד *hod*, gloria, maiestas ipsius est superior cælo, & latior terra, ac neutro comprehẽdi potest. Per Hyperbolen poëticam, pro Maiestas eius patet in immẽsum. Alij *Super*, in cælo & in terra. Laus eius est in hominibus & Angelis, & Chrysostomus vel magnificentia eius vbique relucet. *Et exaltauit*, & (quoniã) extulit cornu populi sui. Tertia ratio, cur celebrandus sit Deus. Regnum Dauidis per Christum intelligunt sẽ-

h Luc. 1. ver. 69. rè Rabbini, de quo consimili tropo Zacharias, *Erexit*

cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Alij potentiam simpliciter & robur. Populum suũ dabit inexpugnabilẽ simul, ac illustrem; Theodoritus. Possit etiam versus optanter exponi. *Confessio eius* (sit) *super cælum & terram.* Celebretur in cælo & terra. Nã exaltauit regnũ, vel potẽtiã populi sui. *Et*, pro *Quia*, sæpiusculè, vt alibi notauimus. A

14 *Hymnus omnibus sanctis eius.* laus Dei (sit) Reuertitur enim ad hortationem, & claudit totam thesim de celẽbrando Deo, super fidelibus, vt quorum præcipuè sit celebrare Deum, quoniam multo plura sunt cõsecuti beneficia, non modo corporalia, sed & spiritualia; nõ modo temporaria, sed & æterna: q.d. Omnes denique Sancti, nempe filij Israël, qui populus est ei propinquus, cum alij sint alieni ab ipso, ipsiusq; gratia, habeant hymnum & laudẽ Dei in ore; illi canãt, & dẽt gloriã. Vniuersum quidẽ humanũ genus habet, quo Deũ laudet, quoniam in ipso existit, viuit, mouetur, sed præsertim, pij, qui Deo propinquant. Eũ ergo celebrent, & collaudent pij Israëlitæ Deo proximi. Nam hæc omnia dicuntur per Appositionem. Israelitas autem intelligit non secundũ carnem, sed secundum spiritum, nempe fideles omnes, quos Apostolus b Israelem Dei vocat. Kimhi mauult subaudire *Erit Hymnus erit omnibus sanctis eius; quia eum collaudabunt propter illud singulare beneficium Israelitæ, propterea numquam cessabit eum celebrare.* Alij, sed minus cohærenter, *Esse debet.* Nihil est quidem, quod non debeat hymnos Deo canere, præcipuè tamen sancti Israelitæ Deo proximi. i. quotquot illi sanctificati sunt, & dedicati, qui sunt filij Israelis vel secundũ spiritũ fidei, & adoptati ex Gentibus in domesticos per rectam fidẽ, & vitam Deo gratam, Chrysostomus. Alij *Est*. i. Sancti habent laudem; in promptu, qua illũ celebrent. Eclipsis verbi Substantiui has omnes peperit interpretationes. Indoctè quidam pro *Hymno*, vertunt laudem: vt sit sensus, *Euexit cornu populi sui ad suorum Israelitarum laudem & gloriam.* Nam תהילה *Tehilla*, proprie dicitur de laude diuina. Vnde Psalmi inscribuntur תהלים *tehillim* & per crasim Tillim, quasi hymni diuini quo modo Augustinus hoc opus inscribit, dum librum Hymnorum appellat. *Appropinquãti*, adhærenti sibi per fidem, cultum, & religionem. Qua ratione Nazianzenus d docet Sacerdotibus amplissimum decus esse, vel tantulum

b *Gal. 6. ver. 16.*

c *Psal. 149.*

d *In Apolog.*

ad

A Deum appropinquare. Nempe propter sacrum ministerium, & quasi accessum: Ad verbum קרבו *cherobo propinquo ipsius.* Quod non solùm de propinquitate spirituali per fidē & religionem intelligi potest, sed etiam sanguinis, propter Domini ex eorum genere corporationem. Vel, *Propinquo ipsius.* i. habenti Deum propinquum & propitium, vt alludat ad illud [a]. *Nulla est gens, quæ Deos habeat tam propinquos sibi:* (i. propitios) vt quæ sit consecuta infinita ab eo beneficia tam spiritualia, quàm corporalia. Nam etiam Latinè *propitius à prope,* vt קרוב *karob* à קרב *karab.*

Sacerdotibus ampli: simum deus est Deo propinquare.

[a] Deut. 4. ver. 7.

B

ARGVMENTVM.

Regem Christum canendum esse, qui suos sit saluaturus, eisque in gentes vltricem potestatem daturus. Est propheticus de Ecclesia victoria.

1 Halelu-jah. CXLIX.

C Cantate Dómino cánticum nouum: laus eius in Eccléſia Sanctórum.

2 Lætétur Iſraël in eo, qui fecit eũ: & filiæ Sió exúltẽt in rege ſuo.

3 Laudent nomen eius in choro: in tympano, & pſaltério pſallant ei.

4 Quia beneplácitum eſt Dómino in pópulo ſuo: & exaltáuit manſuétos in ſalútem.

5 Exultábunt Sancti in glória: lætabúntur in cubílibus ſuis.

D 6 Exultatiónes Dei in gútture eórum & glá dij ancípites in mánibus eórum.

7 Ad faciéndam vindíctam in natiónibus: increpatiónes in pópulis.

8 Ad alligándos reges eórum in compédibus: & nóbiles eórum in mánicis férreis.

9 Vt faciant in eis iudicium conſcríptum: glória hęc eſt ómnibus ſanctis eius. Halleluja.

1 *Cantate domino canticum nouum*, Differt à superiore, quòniam propriè inuitat Ecclesiã ad Dei collaudationem, non omnem creaturam. Descendit ergo à Thesi ad Hypothesim. q.d. Ecclesia præcipuè celebret Deum, & hymnos de eo instituat, *Cantate*. שיר, *Schar*. simpliciter cantare, vt זמר *Zimmer*, carmen numeris distinctũ canere, id est, psallere, *Nouum*, recens, & insolitum, noui argumenti, vel materiæ, ob nouum beneficium aduentus Christi: vel noui artificij & operis, rarum, exquisitũ, præstans, & singulare. Vtrumque Nicetas [a] canticũ nouum, si historiam spectes, præclarus, & insignis cantus ob prosperum quemdam successum & victoriam. Si allegoriam, noui testamenti cantio. Tum enim noua omnia facta sunt, & creatura noua, & homo nouus, & vita noua, & noua mandata, & noua gratia, & nouæ pollicitationes, & noua sacramenta. Eo nomine nouum testamentum dicitur, non solùm à tempore, sed etiam à natura earum rerum, quæ in eo contigerunt, quandoquidem omnia innouata sunt, atque in primis homo, propter quem omnia extiterunt. *Laus*, hymnus. Nam est vox תהלה *Tehillá*, eadem quæ priùs. Est autem Eclipsis verbi substantiui, *Sit*, Sanctorum, siue beneficorum (id est fidelium) congregatio eum collaudet. Alij, *Est*. collaudatur in Ecclesia, non in synagoga Satanæ. A B C

a *in 43. orat. Nazianzeni. Gratia noui testaméti omnia noua facta sunt.*

2 *Lætetur Israel in eo qui fecit illum*. Monet in cultu Dei requiri lætitiam. Deus enim præcipuè colitur fide, spe, & caritate, quarum comites & fructus sunt iustitia, pax, gaudium, &c [b] *In eo qui fecit eum*. In veritate Hebraica est apertum mysterij sanctissimę Trinitatis בעשיו *behoschau*. i. *In factoribus suis*, vt apud Iob. [c]. *Vbi Deus Factores mei*, & apud Esaiam [d] *quia dominabuntur tui factores tui, Dominus exercituum* & iterum [e]. *Hæc & adhuc Dominus factores tui dicit*, [f] *Dominus factores tui*. Filię. Hebr. בנו *bene* & Græcè *υἱοὶ filij*. Nec mutatur sensus [g] de ciuibus, membrisque Ecclesiæ, & domesticis Dei *In rege suo*. Christo incarnato, qui non solùm est sacerdos, sed & rex in Sione præsidens. q.d. Non tantùm lætentur in Deo qui ipsos condidit, verùm etiam in eius Christo, qui ipsos redemit. D

b *Gal. 5. ver. 22.*
c *Iob. 32. ver. 22.*
d *Es. 54. ver. 5.*
e *44. vers. 1. vers. 14.*
f *S. Trinitatis mysterium adumbratur.*

3 *Laudent nomen eius in choro*. Laudent Deum hilariter adhibitis etiam Musicis instrumentis, si res tulerit. Nam etsi illa essent signa externa lætitiæ mentis, eorum tamen

A men vsus non est per Euangeliũ abrogatus, vt mox docebo. Mysterium autem plenè confirmatum. Pertinet enim ad vnitatem fidei, & religionis caritatem, concordiam animorum, consensum, & quasi harmoniam. Quę enim harmonia à Musicis dicitur in cantu: ea est in familiis, ciuitatibus, rebus omnibus, cõcordia, optimum, atque arctissimum vinculum incolũmitatis, vt Cicero inquit è Platonis libris de Rep. ac vt harmonia in cantu ex dissimillimarum vocum moderatione cõcors efficitur & congruens, ita in laudando, precandóque Deo

B concordia & communio ex summis, mediis, infimis ordinibus conciliari debet, vt preces sint efficaces & acceptæ. *In choro*, in publico concentu Chrysostomus. Vel *in tibia*. מחול *Mahol*, enim & מחולה *Mehola*, nunc cœtum gaudentium, cantantium, & saltantium ad tibiam, designat,[a] nunc tibiam ipsam, vel tibię, & instrumenti musici genus, quo vtebantur in choris[b]. Organa autem hæc musica Iudæis vsitata ad Dei laudem, significant omnibus viribus, & membris ad Dei glorificationem vtendum esse. Chrysostomus.

[a] vt Exod. 32. vers. 19.

[b] vt Exod. 15. vers. 20.

C 4 *Quia beneplacitum est Domino in populo suo.* quia Dominus benè vult populo suo, siue multa eum dignatur benignitate. Theodoritus. *Et exaltabit* יפאר *iephaer.* i. glorificabit propriè. Mites & humiles ornabit salute, & seruabit. ענוים, *hananim*, includit paupertatem, vel afflictionem.

5 *Lætabuntur in cubilibus suis*, in locis quietis, & mãsionibus deliciarum omnium: Chrysostomus in cælo, vbi requiescent: cælesti quiete & tranquillitate perfruentur, quam *Gloriam*, proximè nominarat. Hæc enim omnia vsque ad finem Psalmi de gloria & exaltatione piorum in futuro sæculo.

D 6 *Exaltationes Dei in gutture eorũ ὑψώσεις*, elevationes, quibus Deus exaltatur, encomia, prædicationes Dei in eorũ lingua. Sic & Heb. רוממות אל *rhomemoth el.* & apud Arnobium. Mendosè igitur in aliquibus exemplaribus, *Exultationes: Et glady anceps tes*, פיפיות, *piphioth.* i. duarum acierum, propriè, gladij, qui vtraque parte scindunt, vt de impiis capiant pœnas.

7 *Ad faciendam vindictã.* Absurdè aliqui ad Machabęos torquẽt, quos constet nationes finitimas & multos principes in gentibus præliis superasse, apud Iosephum[c].

[c] lib. 13. c. 21.

* *Mal. 4*

Nã apertè loquitur de vltimo iudicio, de quò dicitur *: *Calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum.* Et illud [a]: *Iudicabunt iustificationes, & dominabuntur populis.* Quare apud Danielem [b], throni multi ponuntur, quasi etiam Sancti de hoc mundo iudicaturi sint, & pœnas sumpturi, vt ait Apostolus [c]. Chrysostomus refert ad Euangelij victoriam de Satana, Gentilibus, Iudæis. Arnobius ad locum Euangelij, *sedebitis & vos super duodecim thronis, iudicantes duodecim tribus Israel. Increpationes*, pœnas, supplicia, Metaphora. A

a *Sap. 3. v. 8.*

b *Danie. 7. verſ. 9.*

c *1. Corin. 6. verſ. 2.*

d *Matth. 19. ver. 28.*

8 *Nobiles eorum in manicis ferreis*, honoratos eorum, & magnates. *In manicis*, catenis siue vinculis, in genere, vt luant acerbissima supplicia. בבלי *Cablé*, vincula tam manuum, quàm totius corporis. Vox Gallica *Cabler*, inde videtur fluxisse. B

9 *Vt faciant in eis iudicium conscriptum.* Aliqui לעשות *Lahăsoth, ad faciendum*, resoluunt in singulare. Vt faciat, Deus scilicet. Verùm plurale magis congruit, siue quoniam Sancti etiam de hoc mundo iudicabunt [d]. Christo assidentes, siue quia id versui sexto & mox secuturo hemistichio magis coltæret. *Conscriptum*, præscriptum, definitum, decretum & determinatum à Deo, vt sit verbum forense. Kimhi. Vt illud [e]: *Quod scripsi, scripsi.* id est, quod decreui, statui, cautum esto, maneat irreuocabile & ratum. Vel, scriptum in lege & prophetis [f], Deum sumpturum supplicium de iis, qui probos afflixerint. Immo verò ante diluuium in libro Henoch. Videtur enim Dauid istud ab eo repetere, cuius hæc erant verba citante in Canonica Iuda Apostolo. *Ecce venit (inquit, prophetans de his septimus ab Adam Henoch) Dominus cum sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis suæ, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt contra eum peccatores impij. Hæc est*, hoc iudicium, hic dies iudicij erit omnibus eius Sanctis gloriæ & decori. Ille dies erit glorioſus & honorificus cuncto Dei populo. Sic legit Chrysostomus [g], Est, & è nostris Arnobius. Augustinus, Cassiodorus. At Theodoritus, & plerique Græci, tam codices, quàm interpretes, ἔσται. *Erit.* Hebræa vtrumque patiuntur. הדר תהיא לכל חסידיו *hadar tihiè lecol hasidaw.* C D

c *1. Corin. 6. ver. 2.*

d *Matth. 19. ver. 28.*

e *Ioan. 19. v. 22.*

f *Scorsum. Deut. 32. v. 42. Ezech. 38. v. 22. & 39. v. 4. Zach. 14. verſ. 12. Iud. ver. 14.*

g *Scorsum.*

ARGV

A

ARGVMENTVM.

Omnem spiritum ad Deum omnis musica genere laudandum instruit.

Halelu-jah. CL.

Audâte Dóminum in Sanctis eius: laudâte eum in firmamênto virtûtis eius.

B 2 Laudâte eum in virtútibus eius: laudâte eum secûndum múltitúdinem magnitúdinis eius.

3 Laudâte eum in sono tubæ: laudâte eum in psaltério & cithara.

4 Laudâte eum in tympano, & choro: laudâte eum in chordis, & órgano.

5 Laudâte eum in cymbalis benesonántibus,

C laudâte eum in cymbalis iubilatiónis: omnis spíritus láudet Dóminum. Halelu-jah.

---

1 *Laudate Dominum in Sanctis eius.* Halelu-jah non habetur ab Hebræis pro inscriptione, sed pro primo הַלְלוּ *Halelu*, siue *Laudate*, aut *Iubilate* potius, è tredecim, quibus aiunt hunc Psalmum constare, & per Anaphoram repeti in singulis membris, pro symbolo & characterе tredecim propriearum positarum à Mose [a], quibus Deus gubernat hunc mundum: rursum, vt addatur velut postremus colophon, & consummatæ virtutis coronis. Quid autem verbum hoc proprié significet, docuimus supra [b], vbi primùm compositè occurrit. Nec verò curiosiùs distinguendum cum Aristotele [c], inter ista, quòd honor proprié sit Deorum, laus hominum, vt proinde poetæ sacrificia honores vocent vt dum scribit Virgilius [d], *mactare honores*, & *perfecto lætus honore*. id est, peracto sacrificio, qui est Deorum honor: & alibi [e], *instaurare honores*: & rursus [f] *celebrare*

D

a *Exod. 34 vers. 6. & 7*

b *Initio Psa. 104.*

c *1. Ethicorũ.*

d *3. Aen.*

e *5. Aen.*

f *12.*

a *Extremo libr. 15.*

honorem. Immo & Oratores, vt Tacitus [a]. *Deum honorem*: quoniam vtrumque Deo ritè tribuitur. Honorandus est Deus propter se, laudandus etiam propter nos, quos quotidiè beneficiis nō tam cumulat, quàm obruit. *In sanctis eius.* Neutro genere. Hinc Hebraicè בקדשו *bechoudshoin sancto; sine sanctuario eius.* Est enim Apostrophe ad cœlites per Eclipsin; O vos qui estis in locis eius sanctis, id est, in cœlo Angelico, & animarum. Sic quod sequitur. *In firmamento;* ברקיע *berkiah*, in expansione propriè: O vos qui estis in cœlis stellatis & mobilibus. De quo Hebraismo suprà. Alij construunt sine Eclipsi cum verbo ô Angeli laudate Dominum in cœlis. Cœlum dicitur Sanctum Dei [c], firmamentū, siue firma expansio [d]. Porrò hæc sancta dicuntur: *Eius*, non tantum, quia ab ipso sunt singulariter producta, verùm etiam quia in illis se familiariter, copiosè, apertèque per gloriam, non modò per gratiam communicat. Anonymus, in sanctitate eius, ob insignē eius sanctitatem, vt adducantur quatuor rationes, quibus Deus sit celebrandus & canendus. Duæ hoc versu; prima à sanctitate, secunda à creatione & conseruatione: duæ aliæ proximo, tertia videlicet ab omnipotentia, quarta à magnitudine. Nostri ferè in Masculino, Propter Sanctos suos de massa perditionis ereptos, cum lætis animis canite. Chaldæus videtur de templo terreno accepisse; *in domo* (inquit) *sanctuary eius. Virtutis*, fortitudinis eius: in cœlo, quod argumentum est potestatis eius eximiæ, in cœlo, in quo diuina eius virtus cōspicitur, & fortitudo. Etiam hîc aliqui. *In*, sumunt pro *Ob*, *propter:* Laudate Dominum ob mirabilem cæli structuram, in quo sedes est potentiæ ipsius. Et allegoricè, ob firmissimè stabilitam Ecclesiam, & expansam gloriam per totum orbem terrarum suæ virtutis & potentiæ.

A

b *Psal. 148. vers. 1.*

c *Deuter. 33.*

d *Gen. 1. v. 6.*

Deus ob quatuor rationes laudandus prædicatur.

B

C

D

2 *Laudate eum in virtutibus eius.* Apostrophe secunda esse possit nō iam ad cœlites, sed ad mortales homines, præsertim fideles, quibus edita sunt huiusmodi miracula, siue potentia opera. Vbi Etiam hîc *Laudate*, vt & deinceps, plus sonat Hebraicè. Nempè laudare cum iubilo, lætitia, voluptate, & exultatione animi, qui vnus est è fructibus Spiritus sancti [e]. *In virtutibus.* in fortitudinibus *in variis suauitatis.* super potestatibus eius, ob fortissima eius facta, quia omnipotens. Hebr. בגבורתיו *bigbu*

e *Gal. 5. v. 10*

A *bigburothin, in potentys eius*, in potentibus eius factis. Præpos. *In*, hîc aliter sumitur, quàm superiore versu aut sequenti. Quoniã illic significabat locum: Intra sancta eius, ô cœlites in sanctis cœlis habitantes, laudate eum. Hîc verò materiam, laudate eum. *In*. i. de, super virtutibus eius, propter virtutes, vires, potentias, potentia, & fortia eius facta. Quare mox sequitur, *Laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius*: propter immensam maiestatem: & Septuag. non iam ἐν, sed ἐπὶ τοῖς δυναστείαις. Sequenti autem versu modũ, vel instrumentum. *In sono tubæ*, Latinè sine Præpos. sono sine clãgore tubæ. *Secundum*. Hæc particula non dicit æqualitatem, sed proportionem. Nam Dei immẽsam magnitudinem neque assequi, neque dignè celebrare possumus, sed pro nostris viribus tantùm. Vnde solùm in eo comprehendi potest, quòd sit immensus. Lege Nazianzenũ [a], & Arnobium [b].

B

De Deo nihil potest cõprehendi, nisi quod immensus sit.

a *Orat. 42.*

b *Lib. 3.*

3 *Laudate eum in sono tubæ*, Secunda saltem Apostrophe hîc incipit, vt se vertat ad homines. Et vos homines laudate Deum omni instrumentorũ genere, secundum mysterium, cunctis vestris viribus & facultatibus siue corporis, siue animi, magna partium concordia, consensione, hilaritate, alacritate, caritate, vt in istis iucunda est consonantia, & suauis harmonia. Sic, verbi gratia, Sonus tubæ est vox nostra, siue loquendi facultas, psalterium & cythara vis ratiocinandi, reliqua, reliquæ facultates mẽtis & sensuum. *In sono tubæ*, clangore buccinæ. שופר *Shophar*, nunc per tubam, nunc per buccinã vertitur, Sed obserua esse corneã, vt חצוצרה *Hatsotsera* argẽteam. Vtriusque autem meminit, quia

C

D illa clangebatur ad festum expiationis, & annum iubilæi [c], hac ad reliqua festa, & solennitates d. *In Psalterio* נבל *benebel*. i. in nablo, propriè. Hæc autem instrumenta in lege vsurpabantur ad rem diuinam, partim à Mose inducta, partim ab aliis, præsertim Dauide ipso addita, sicque monet huiusmodi omnia esse Deo, diuinóque cultui consecranda.

c *Leuit. 25. ver. 9.*

d *Num. 10. vers. 10.*

4 *Laudate eum in tympano & choro*, תוף *Toph*, à sono ficta vox per Onomatopœiam, instrumẽtum, vtrimque membrana clausum, intus vacuum, quòd bacillo percutitur. Gall. *Tabourin*. Hebræi aiunt esse genus instrumẽti musici, vt R. Selome [e]. Itaque non videtur esse nostrum

e *Ex. 15. vers. 20.*

tympanum. Antiquissimum autem fuit, vt & sequens מחול *Mahhol*. Nam patres in Ægypto eis vtebãtur in sacris. Itaque octauo exitus die Maria soror Mosis, & mulieres vtrumque adhibuerunt ad canendum carmen triumphale de Pharaone & Ægyptiis, ante videlicet legislationem. *In choro* מחול *Mahhol*, non hîc significare videtur chorum, siue cœtum canentium aut tripudiantium: sed instrumentum aliquod in choris, choreisque vsurpatũ, cuius forma & musica nobis sit ignota: tibiæ genus, vel fistulæ. Nam est congeries instrumentorum musicorum, significans omnibus viribus & membris ad
a 2. Cor. 9. v. 7. Dei cultum vtendum esse: & cum summa lætitia & voluptate eius laudes canenda, iuxta illud [a], *Hilarem datorem diligit Deus*. Quò spectasse videtur Nazianzenus [b], cùm se instrumentum musicum à Spiritu sancto pulsatum effici ait, vt diuinam gloriam & potentiam canat.
b Orat. de Basilio. *In chordis*, fidibus. Vt superiora duo instrumẽta ab omni antiquitate repetita sunt [c], ita quæ sequuntur, Dauidis tempore vel inuentã sunt, vel illustrata [d]. Alioqui enim citharam siue קינור *kinnor*, Patriarcharũ sæculo vsitatam in Mesopotamia liquet ex Genesi [e]: & in Arabia, vt patet ex libro Iob: vbi etiam cõmemoratur organum siue עוגב *hugab*. שופר *Sophar*, autẽ siue יובל *Iobel*, id est, cornu arietinũ, item חצוצרה *Hatsotsera*. in libris Leuitici & Numerorũ [g] מנים *Minnim*, dicitur potius genus esse instrumenti Musici, cuius harmonia, ratio, vsus perierit, vt reliquorũ ferè omnium, cum tota vetere musica. Chaldaicè הרדבילין *Hardubelin*, vel *Hardabelin*, ὑδραυλὶς fortassè. Est autem Hydraula similis organo, nisi quod non aquæ spiritu, sed aëris, organum resonat. Vt vt sit, Hebræi agnoscunt decem præcipua istorum instrumentorum genera. נבל *Nebel*, *Psalterium*, si Hieronymo credimus, νάβλον, etiam Græcè
h 3. de Arte. Suida, Nablium fortassis Ouidio [h] non absimile citharæ siue lyræ, nisi quòd cithara chordas habet deorsum propendentes, psalterium verò in latus porrectas, & supinas. Atque hinc Ouidius cecinit *Nablia duplici palma verti*, id est, vtraque manu, & Iosephus *Psalterium digitis tangi; ac habuisse chordas duodecim*, etsi vulgo Nostri putent fuisse decachordum. כינורות *Cinnoróth*, q. canora. *Cithara*, Instrumẽta, quæ Hieronymus scribit figuram habuisse Græcè literæ Δ, & chordas decem, plectróque
c Ex. 15. v. 20.
d 1. Para. 16. ver. 5.
e Genes. 31. ver. 27.
f Iob. 30. v. 31.
g Leuit. 25. v. 9. & Num. 10. ver. 6.
i Lib. 7. Antiq. 6. 10.

A ctróque pulsata, non digitis: cuius rei meminit & Iosephus [a], Cythara tamen Orphei septem fidibus constasse dicitur, vnde Virgilius [b]; *obloquitur numeris septē discrimina vocum.* Sic Amphionis, Theopandri, immò & Mercurij ipsius inuentoris, quorum proinde instrumēta vocabāt *ἑπτάχορδα*, nisi quod Theopāder duas postea chordas adiecerit. צלצלים *Tsilselim, tintinnabula*, è metallo & argēto. Nostro Cymbala. מצלתים *Metsalthaim, cymbala*, ad resonādū, vt clarè crepitarēt. שופר *Shophar, tuba cornea cornu.* חצוצרת *hatsoseret, tuba ductilis, & metallica*, quam describit Iosephus [c], עשור *hashor, decachordum*; à fidium numero. עוגב *hugab*, *or-*

a *Lib. eodem*

b *6. Aeneid.*

c *Lib. 3. Ant. c. 13.*

B *ganum*, מנים *Minnim*, qui species, quòd constaret multis speciebus harmoniæ. Siue in quo plurima musicorū instrumentorum genera & modi resonarent, vt in organis nostris è R. Saadia. Duo autem hæc instrumenta ex Anonymo erant metallica, séque mutuò pulsabant, & magnum sonitum siue clangorem edebant תוף *Toph, tympanum.* מחול *Mahol choraule*, tibiæ genus, Chelis, vel Lyra. Atque hæc nō tantùm forma & figura distinguebantur, verumetiam melodiis, harmoniæ generibus, modulis, tonis, cantionum siue vocum diferiminibus quæ נגינות *Neghinoth* vocabantur, Latinè modi. Primus enim modus erat נגינות *Neghinoth*, de nomine generis. Alter משבית *maskit*, 3. מכתם *Mictam*. 4. שגיון *Sigaion*, 5. Nehilloth, 6. Sigionoth, 7. גתית *Ghittith*, 8. עלמות *Ghalmud*, quem nonnulli imam vocem exponūt. 9. שמינית *Sheminith*, 9. octaua. Ad cuius rei imitationem videntur postea Græci triplicem Musicam celebrasse Diatonicam, (nobis vsitatam) Chromaticam, 9. coloratam, & Enharmonicam (inusitatas) indéque quatuor harmoniarum musicarū,

C

D siue concentuum habuisse genera, Phrygium, Lydium, Ioniū & Dorium, quorū alterū altero validius erat, vt liquet è Luciani Harmonide. Ioniū erat genus harmoniæ ad iucunditatem & hilaritatem inuentum, Lydiū incitabat ad insaniam, & Bacchicum furorem, Phrygium generabat enthusiasmum, id est, diuinum quemdam impetum, &, vt vulgus loquitur, deuotionem: Doricum, siue Dorium, grauitatē & modestiā inducebat. Vnde Pythagoras auctore D. Basilio, Boëtio, Cicerone, cū obuiā habuisset adolescentē præ ebrietate bacchātē & insanien

& insanientem, iussit Psalten mutare genus cantionis, & cantare Doricũ. Sic Therpander & Arion Methymnęus Lesbios & Ionas, Ismenias Thebanus alios quàm plurimos indecoris motibus vexatos concentibus curarunt. Sic Dauid cythara malum spiritum à Saule fugauit. Nam ex Aristotele [a], è diuersis harmoniis, & aliquando iisdẽ excitantur diuersis affectus & πάθη, ita vt homines vel ad ardorẽ virtutis accẽdãtur, vel ad mollitiẽ voluptatis resoluantur, vt proinde Pythagorici vesperi ad sedandos motus sonarent cithara, manè cõtrà ad excitandos, quasi musica contrariis rebus inseruiret. Quare Plato [b], & Aristoteles [c], prohibuere quidẽ cantus Lydios, Mixolydios, Ionicos, & Hypoionicos, quos modos siue tonos appellamus quintum, sextum, septimum, quartum, vt nimis effœminantes: at permiserunt Doricum, vt grauem, & plenum maiestate qui primus est tonus, Phrygium, qui tertius, vt magis simplices & generosos, & ad ardorem virtutis animantes. Nam omnem inhibere hominis est stupidi, quoniam vt docet Galenus [d], cuncti homines ad musicam æquè, ac Gymnasticam propensi nascuntur, nec quicquam reperitur, quod corpus, atque animam hisce duobus magis componat. Et musica, vt Plato sæpe, itémque Aristoteles [e], serui animorum solatio, iucunditati, moribusque formandis, corporum etiam valetudini, vt proinde pueris addiscendam statuant. *Et sonos musicos*, inquit Macrobius [f], *Theologi sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra & cythara, apud nonnullos tibiis, aliisve instrumentis apud alios in ipsis Deorum hymnis per strophem, & antistrophem canoris versibus fieri solebant.* Quamuis autem tantæ dicantur huiusmodi Musicæ vires, laudes, atque eius plurimus esset vsus apud Sanctos, itémque Prophetas veteris Testamenti, de quo Hieronimus [g], de instrumẽtis Musicis, quæ in sacra Scriptura reperiuntur, & Psalmographi subinde ad his personandas diuinas laudes crebrò cohortentur: Iustinus tamen Martyr [h], illorum vsum reprehendit, quasi congruat tantùm infantibus. Quod probari miror Theodorito [i], vbi contra eos qui argumentabantur instrumenta musica fuisse vsitata in templo Mosaico, ergo posse vsurpari in Christiano, hoc vnum respondet, instar sacrificiorum fuisse abrogata.

a 8. Polit.

b Lib. 4. de Reipub.

c Pol. 7.

d Lib. de Sanit. tuenda.

e Eiusdem libri. 8. c. 3.

f Lib. 2. Som. cap. 3.

g Epist. ad Dardanum. tom. 4. pag. 150.

h q. 107. ad Orthod.

i Lib. de Sacrificiis.

Nam

A Nam hoc ei docendum fuerat, cùm non sint de figuralium, sed de simplicium pietatis rituum genere: deinde satisfaciendum suæ Ecclesiæ Græcæ, quæ non modò ea semper coluit, verùm etiam organa musica Gallis & & Germanis incognita, Pipino misit sub Copronymo Cæsare, ann. 757. apud Amoinum [a], Auentinum b, & Marianum Scotum. Itáque Clemens Alexandrinus [c], illo loco, quo videtur ista reiicere. *Si ad citharæ*, inquit, *canere noris, nulla reprehensio est. Imitare Hebræum illum regem, qui Deò gratus, Exultate, ait, iusti in Domino, & rectos* B *decet collaudatio. Est enim. Psalmus ἐμμελὴς ὑμνολογία καὶ πνευματικὴ ᾠδή, melodica benedictio & spiritualis oda.* Quod secuti leguntur Nazianzenus, & Basilius apud Gregoriũ Presbyterum. Nam musicam discentes. *τὸ ψυχῆς θυμοειδὲς, καὶ δυσκίνητον ἐξημαλάττοσιν, τὸ δὲ ὅσον πρὸς ἡδονὴν φέρει, ταῖς σκηναῖς ἀπενέμοντο, animi partem irascentem, & agrè rationi cedentem leniebant, quicquid autem ad voluptatem incitat, ad theatra relegabant.* Contra eos, qui scribunt fuisse ceremonialem pædagogiam, quæ discussa fuerit tamquam vmbra, per lucem Euangelij. Nã C debuerant attendere ad hanc regulam, quam de ceremonialibus Mosaicis libet subiicere. Non omnia ceremonialia fuerunt per Euangelium abrogata, sed ea dũtaxat, quæ simul essent figuralia, cuiusmodi erant ferè cruenta, in quibus videlicet fundebatur sanguis (sanguinis Dominici præsagus) vt Circumcisio, vt sacrificia pecudum. Quare in vetusto canone probantur oblationes incruẽtæ, vt olei, similæ, vini, lactis, &c. vt quæ sint dumtaxat pij, & grati animi munera & symbola. Quo ex fonte videmus Apostolos retinuisse dedicationes, templa, choros, vota, aquam lustralem, benedictiones, D sacerdotum vestes, genu flexiones, ordines Ecclesiasticos, decimas, primitias, processiones, visitationes sacrarum ædium & locorum, manuum expansiones, festa Pentecostes, Paschatis, sublato victimarum vsu, quę per Christi cruorem abrogatę sunt, cantus, imagines, organa, ieiunia. Neque enim doceri potest ista & similia antiquata fuisse ab Euangelicis scriptoribus. Nam Paulus [d]. Vmbram futurorum fuisse quidem tradidit cibum, potum, partem diei festi, Neomenias & Sabbata. Et [e], factum tabernaculum, & quæ in tabernaculo; & sacrificia,

a *Lib. 4. Hist. cap. 64.*
b *Li. 3. Annal.*
c *Lib. 2. Pædagogia, c. 4.*
d *Col. 2. v. 16.*
e *Hebr. 9. v. 3.*

a *Galat. c. 4. vers. 3.*

b *Pag. 214. exemplaris Graci, 245. Latini.*

c *In Opuscul. li. 2 de certa glorificatione Sanctorum.*

d *Orat. 44.*

e *In Psalmum.*

sacrificia, & [a], circumcisionem: at de istis nihil. Quare rectè monent iuris Orientalis auctores [b], itémque Catharinus [c]. Iudaicos ritus demum esse prohibitos, si sint sacramentales, siue figurales, id est, si vmbram futurorum, vt commemoratus Pauli locus loquitur, habeant: sin simpliciter cæremoniales, atque ad sacram theoriam, pietatémque cóferentes, non item, vt qui sint pietatis retinacula, conferántque ad sacrorum solennitatem, decorum, virtuté, theoriam. Adde illud Nazianzeni [d]. *Pentecostes diem Hebræorum more colimus, quemadmodum & alios nonnullos eorum ritus obseruamus, qui apud illos quidem typicè celebrantur, apud nos verò mysticè*, id est, *qui*, vt Nicetas exponit, *apud illos per figuram & adumbrationem, apud nos mysticè & verè peraguntur.* Nam istius generis figuralia non quatenus Mosaica vsurpantur, sed quatenus ad mysterium Christi præsens pertinent. 5 *Laudate eum in cymbalis benè sonantibus*, sonoris, vocalibus, altè sonantibus. Hebraicè בצלצלי שמע *betsiltsele schamah*, Cymbalis auditionis, id est, quæ è lóginquo audiuntur ob clangoris & tinnitus magnitudinem. Et mox בצלצלי תרועה *betsiltsele teruha*, *in cymbalis clangoris*, vbi nos *iubilationis*. Sunt autem Cymbala è Cicerone [e], instrumẽta ærea, cõcaua, tinnulla, in Matris deorũ sacris vsurpata. Hic appellatur צלצלים *tsiltselim*, quæ alij tintinabula interpretantur. Aliqui autem putant Cymbala auditionis siue benè sonantia & cymbala iubilationis, siue clangoris idem denotare, ἐκ περιλλήλων. Sed malo cum Kimhi, prius esse instrumentum musicum, quo vtebantur in sacris, posterius genus tubæ classicæ, quo in bellis buccinabant Tarantãtara. q. d. Siue pacis siue belli tempore, siue domi, siue foris eum laudibus extollite. Omne genus organorũ pacis, belli, sacra, profana in eius commendationem conuertite. Quare Sept. scitè ἀλαλαξατε. Nã ἀλαλαγμὸς, est clamor de victoria, iubilatio quæ fit sono sonum excipiẽte, vt fiebat in lebetibus Dodonæis. *Spiritus*, omnis mens, anima rationis particeps Deũ iubilet acpersonet. Tertia apostrophe ad omnes animas intelligẽtiæ participes siue sint corpore indutę, siue exutæ. Deniq; omnes animæ Deũ celebrate. Vbi tacita vocatio de cõuertẽdis omnibus gentibus publicè sub Christo, quas proinde

A

B

C

D

A inde hortatur vt spiritu,& mente collaudent Dominũ. Scopus enim prophetarũ est Christus, eiúsque regnũ. *Laudet* Pro duodecima Anaphora hic ponitur. Decima autem tertia, qua Psalmus clauditur, non est versa, sed in suo idiomate relicta, הללו-יה *Halelu-jah*: vt doceremur non tam pertinere hanc parenthesin ad coronidem huius Psalmi, quàm omnium, vt sicut primus ad studium & amorem legis diuinæ, ita vltimus ad gratiarum actionem & prædicationem Dei exortationem contineret. Hîc miretis recentiores, qui vt aliquid videantur dicere præter Septuag. vertunt, *omne quod spirat*, vel *omnia animantia*. Alij *omne spiritale siue pneumaticum*. De instrumentis, quæ flatu & spiritu sonum edũt, vt tædio enumerationis prolixioris omnia Musica instrumenta tactu vel inspiratione vocem reddentia comprehendat. Alij, *quicquid viuit*, omne denique viuens lauda Dominum. Nam quamuis Kimhi videatur velle in libro Radicum נשמה *neshama* significare in genere omnem animam spirantem, id est, sentientem & ratiocinantem, tamen hîc plane ad animam rationalem restringit. *Hoc tandem* (inquit) *Epiphonema subiunxit,*

B *quoniam laudatio animæ cæterarum rerum prædictarũ laudationes antecellit. Ipsa enim percipit opera Dei Opt. Max. & notitiam eius, quatenus ferre possunt vires animæ in corpore existentis.* Et R. Isaac [a]. *Non inuenimus* נשמה *Neshamá*

C *de alia dici, quàm hominis anima, quæ & ita appellatur, quia est* מן שמים *min shemaim, id est de cælo.* Quare (inquit Abben Ezra [b].) נפש *Nephes*, est genus נשמה *Neshama*, species, de solo hominis animo enunciata. Hálelujah. cum iubilo & lætitia laudate Deum fontem omnis entitatis & essentiæ. Hic solus liber Psalmorum è quinque in hanc vocem desinit. Nam præcedentes ter-

D minabantur gemino Amen, præter quartum, qui vnico. Solus autem iste per *Halelu-jah*, immutato genere signaculi siue clausulæ, quoniam hic Psalmus non modo finis est quinti libri, verùm etiam operis totius coronis, vt intelligamus, quantumuis ad finem peruenerimus repetendum esse opus, & reuoluendum sine intermissione, neque vnquam desinendum à Domini laudibus. Atque illud est decimum tertium Haleluiah, quod decimam tertiam Dei מדה *Midda* siue proprietatem enunciat, per quam collaudemus canamúsque Dominum

[a] 7. Genes.

[b] 3. Ecclesiast.

Dominum conditorem & saluatorem nostrum, ac ab A
eo beatitudinem expectemus, qui est beatus, benedictúsque in sæcula, Amen

Laus Deo, honor & gloria.

PSALTERII GENEBRARDINI FINIS.

In Græcis exemplaribus extra hunc numerum reperitur Psalmus infrà positus, cuius meminit & Athanasius in Synopsi.

ARGVMENTVM. B

Se à Samuële inunctum, repudiatis fratribus, duello Goliath confeciſſe.

PAruus eram inter fratres meos: & minimus in domo Patris mei, pascebam patêrnas oues.

2 Manus meæ fecêrunt órganum: & dígiti mei aptârunt Psaltérium.

3 Ecquis annunciâbit Dómino? ipse Dóminus, ipse exaûdiet. C

4 Ipse ángelum suum misit, & me è Patris mei ouibus abdûxit: méque vnctiônis suæ óleo inûnxit.

5 Fratres mei pulchri quidem & magni: at non in eis sibi plácuit Dóminus.

6 Egressus sum in occûrsum alienigenæ: qui me per sua idola execratus est. D

7 Ego autem extracto ipsius ense, caput ei ábscidi: & probrum è filiis Israel ábstuli.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRAE, QVAE IN HIS commentariis explicantur, cum breui ipsorum expositione: ex his nonnulla sunt, quæ ex fontibus Hebrææ & Græcæ linguæ deprompta sunt, nec sic in vulgata nostra editione habentur.

Ex veteri testamento.

GENESIS cap. 1. vers. 1. *In principio creauit Deus cælum & terram.* i. regionem mundi cælestem & elementarem. fol. 990. a. b

Vers. 2. *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, id est, fouebat, viuificabat, vegetabat. fol. 182. b

Ver. 3. *Dixitque Deus.* Hoc dictum non est quid prolatitium in Deo, nec ratio mentis, sed occultum mysterium diuini Verbi. 989. a

Ver. 3. *Fiat lux & facta est lux.* i. cælum empyreum à Deo pro sede beatorum constitutum. 987. g

Ver. 6. *Fiat firmamentum in medio aquarum.* i. cælum sydereum. Vel aer Seu potius cælum. Græcè στερέωμα, quod minimè aëri conuenit. 107. d

Ver. 14. *Et sint in signa & tempora & dies & annos.* i. in signa temporũ & annorum. 902. b. *Fecitque Deus luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus vt præesset nocti.* De his duobus magnis luminaribus agitur. 910. c. d eorum effectus etiam declarantur ex his verbis. 911. a. b

Ver. 31. *Vidit Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona.* Verissimum hoc esse ostenditur etiam in animalibus noxiis. 990. a. c. d, vel etiam affirmari potest animalia noxia ab initio talia non fuisse. 991. b. c

Cap. 2. v. 20. *Vocauit Adam nomen animæ viuentis.* nempe peritus & liquidò cognoscens rerum naturas. 978. b

Cap. 3. 15 *Et semen tuum & semen illius.* mulieris scili-

cet virginis immaculatæ,cuius Christus filius est. 531.c

Ver. 19.*In sudore vultus tui vescerù pane tuo.* Hoc non præceptum sed propheriam continet. 874.c

Cap.4.4. *Respexit Dominus ad Abel.* id est,Abelis fidem & pietatem , 80.c

Cap. 6. *Cur concidit facies tua,* id est,cur demisso vultu incedis. 17.a

Ver.6.17. *Delebo omnem carnem.* idest omnia animantia:aliàs caro de solo homine. 913.c

Cap.8. 22. *Cunctis diebus terræ sementis & messis,frigus & æstus,æstas & hyems,*idest sex anni tempora,quæ quando inciperent hic habes. 440.a.b

Cap.9.v.5. *Sanguinem vestrum requiram,*idest vleiscar. 52.a.vel ad vleiscendum. 85.c

Ca. 10.v.8.*Nemrod cupit esse potens in terra.*Græcè γίγας idest τύραννος, tyrannus. 349.d

Cap.14.18.*Erat enim sacerdos Dei Altissimi.* Rectè,quia copulatiua habet vim causalis apud Heb.332.c.eius autem sacrificiũ mysticum fuisse tradunt Hæbræi 421.b. de hoc autem sacerdotio Melchisedech vide 737

Ver.22. *Ad Deum possessorem cœli & terræ.* idest effectorem & Dominum. 664.a

Cap.15.6. *Credidit Abraham Deo,& reputatum est ei ad iustitiam,*quod hîc fidei Abrahæ tribuitur , hoc operi & virtuti Phinees,psal.105.v.32.datur,quia opera sunt vtilia ad iustificationem. 696.c

Ver.17. *Suspice cœlum,& numera stellas,si potes:*vanitas mathematicorum redarguitur,qui stellarum numerum prodiderunt. 977.c

Cap. 16. 14. *Propterea vocauit puteum illum,* pro vocarunt scilicet homines. 535.c

Cap.17.1. *Ambula coram me,& esto perfectus.* idest obedi mihi,& mandata mea effice. 726.c

Cap.18.28. *An delebis propter quinque vrbem.*idest propter defectum quinque.Vnde noster vertit *quadraginta quinque.* 728.a

Cap. 24.55.*Maneat puella nobiscum dies.* idest per aliquot tempus. 933.d

Cap. 30.v.30. *Tempus est vt faciam mihi domum.* id est, vt familiam & rem domesticam augeam. 869.a

Cap.31.40. *Æstu vrebar & gelu.*Hoc dicit quia vnus effectus est caloris & frigoris. 850.a

Cap.32.28. *Quid quæris nomen meum quod est mirabile.*

ideſt,admirandum,glorioſum magnificum. 53.b

Cap.40.13. *Dabu calicem Pharaoni ſecundum iudicium prius.*ideſt, morem. 850.a

Cap.44.ver.21.*Et ponam oculum meum ſuper eum.*ideſt lubens eum inſpiciam. 178.d

Cap.45.27. *Et revixit ſpiritus Iacob.*ideſt recreatus,refectus. 131.b

Cap.46.27. *Septuaginta anima deſcenderunt in Aegyptum.*ideſt perſonæ. 675.c

Cap.47.9. *Cuncti dies peregrinationis meæ parui & mali.* ideſt,pauci,& pleni malorum atque ærumnarum. 571.a

EXODI Cap.1.Ver.21.*Quia timuerunt obſtetrices Dominum,ædificauit eis domum,*ideſt,reddidit fœlices & opulentas. 869.a

Cap.7.17. *Ego percutiam virga aquam fluminis,& vertetur in ſanguinem.* De hac plaga vide pag.679.b

Cap.8.3. *Et ebullient fluuius ranas quæ aſcendent & ingredientur domum tuam.*quales hæ ranæ ſint vide 679.c.d. & quomodo facta dimenſionum penetratione domos Aegyptiorũ ingreſſæ ſint.vide 680.a,b

Ver.16. *Et fiant cyniphes in vniuerſa terra Aegypti,* qui ſint cyniphes vide 686.d

Ver.19. *Digitus Dei eſt hic.*i.aperta potentia Dei.455.b

Ver.21.*Ecce ego mittam inſe omne genus muſcarum.* Vox hebræa quaſi mixtionem,ſiue mixturam deſignat.de qua vide 478.d.& 680.b.c

Cap.9.4. *Ecce manus mea erit ſuper agros tuos &c.*peſtis valdè grauis:de qua vide 480.a

Cap.10.4. *Ecce ego inducam locuſtam in fines tuos.*generale nomen eſt ad omnes locuſtarum ſpecies. 479.b.c

Ver.22. *Facta ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti.Nemo vidit fratrem ſuum, nec mouit ſe de loco ſuo.* coacti ſunt hærere in ſuis locis per tres dies, & per tres dies non ſunt functi libero membrorum motu.678.a.b

Cap.12.23. *Et non ſinet percuſſorem ingredi.* ideſt,dæmonem huius ſupplicij adminiſtrum. 480.c

V.29. *Percuſſit Dominus omne primogenitũ in terra Aegypti:*omnẽ qui in familia erat primus & præcipuus.481.

Ca.14.11.*Forſitan non erant ſepulchra in Aegypto,ideo tuliſti nos,vt moreremur in ſolitudine.*Hęc murmuratio nõ in littore ſolũ,ſed in mari ipſo facta eſſe mõſtrátur.689.c.d

Ver.23. *Et ingressi sunt filij Israel per medium ficci maris.* Hoc miraculum explicatur pluribus. Nam hîc duodecim in partes mare fissum esse, illudque alioquî sex diebus permeabile vno die transitus fuisse memoratur. 758, d.b.759.a

Ver. 24. *Respiciens Dominus per columnam nubis interfecit Aegyptios*, in nube videlicet occultabatur eius præsentia. 501.b

Cap.16.4. *Ecce ego pluam vobis panem de cœlo.* i. manna, quod rore infetiore & superiore tectum erat: verus Eucharistiæ typus. 368.d.369. a. in eo etiam quod pro arbitrio vnicuique sapiebat. 504.b.

Ver.13. *Mane quoque vos iacuit per circuitum castrorum, cúmque operuisset superficiem terræ &c.* de Manna, & eius nomine multa habes. 471.b.c.d

Ver. 34. *Posuítque illud*, Manna *Aaron ante testimonium in custodia.* i.a.i. ante arcam testimonij. 853. b. ibi probatur noster interpres.

Ca.17.2. *Da nobis aquam vt bibamus.* Superuacuè petebant aquam, cum haberent manna, qui eam suppeditabat: sic sectarij petunt vsum calicis, cum habeant alteram speciem, quæ eis sanguinem præbeat. 601.b.c

Ver.6. *Ecce ego stabo, ibi coram te, super petram Horeb percutiésque petram &c.* hac percussione manauit fluuius manans quatuor milliaria 467. d. fuitque in hoc facto quædam transubstantiatio. 761.a

Ver. 7. *Estne Dominus in nobis an non.* scilicet vt præbeat cuncta nobis necessaria grauissimum hoc peccatum redarguitur. 600.b,d

Ca.18.v. 12. *Comederunt panem cum eo coram Domino.* i. coram arca, vel tabernaculo Domini. 29.c

Cap.19.5. *Mea est omnis terra*, natura & creationis iure: *at vos si audieritis me eritis mihi peculiũ de cunctis populis.* i. populus quem carissimum habebo, & gubernabo. 757.d

Cap. 20. v. 3. *Non erunt tibi Dij alieni ante me.* i. numquam Deos alienos habebis quamdiu durabo & existam. 643.a

Ver. 4. *Non facies tibi sculptile.* i. idolum, quod confirmatur Rabbinorum & Patrum auctoritate. 434.d.c.

Ver.7. *Non tolles nomen Dei tui in vanum.* i. non iurabis. aut vanè & perperam nominabis. 82.b

Ver.

Ver.13. *Non occides.*i.ne occidas 36. b.sic similia mandata.

Ver. 14. *Non dices falsum testimonium aduersus* . רעך *rehecha.*i.*alterum*,quicunque sit,siue notus,siue ignotus. 78.b

Ver.18.*Populus videbat voces.*i.audiebat tonitrua & fulgura. 159.c

Cap.21. v.9.*Secundum iudicium filiarum faciet ei*,i.morem. 830.a

Cap.22.25. *Si pecuniam mutuo dederis populo meo nempe paupери.* Deus pauperes pro suo populo in Scriptura agnoscit. 74.c

Cap. 25.v.2.*Vt accipiant mihi primitias:*ad dandum videlicet. 376.d

Ver. 16. *Ponésque in arca testimonium 3 quod dabo tibi.* i. duas legis tabulas. 853.c.

Cap.30.24.*Sume tibi aromata,staten & onycha,galbanũ boni odoris,& thus lucidissimum,faciésque thymiama compositum &c.*De hoc sanctificato oleo , & quomodo , vt ex eo Dauid, & eius posteri vngerentur dispensatum sit, vide p.553.c.d.554.a.b.

Ca.32.32.*Dele me de libro vitæ*,temporariæ scilicet non æternæ. 393.d

Cap.33.13. *Ostende mihi viam tuam.*vbi nos habemus ostende mihi faciem tuam.i.rationes quibus tua prouidentia cuncta administrat, & quæ illæ sint vide 646.c.d. facies autem hic est imperscrutabilis eius essentia & gloria. 130.b

Cap. 34.6.7. *Dominator Dominè Deus misericors,& clemens, patiens,& multæ miserationis & verax.*&c. hæ sunt tredecim Dei proprietates,quibus mundum ipse administrat,de quibus pag.646.b.c.647.a.b

Ibid. *Qui aufers iniquitatem,& scelera & peccata.*i.tria peccatorum genera,in Deum,proximum, & in se commissa. 688

LEVITICI Ca.6. v.25.vbi de hostia pro peccato: & cap.3.v.1.2. vbi de hostia pacificorum : &,2. ver.1.2. vbi de hostiis incruentis:& 7.ver.12.vbi de hostia gratiarum actionis,explicantur. 225.b.c.d

Cap.17. v.14. *Anima est in sanguine.*i. sanguine retinetur in corpore. 166.b

Cap.18.22. *Semen tuum non dabis traijciendum Idolo Moloch.* per ignem scilicet. De hac atrocitate quomodo per orbem grassata sit vide pag. 697. d & 698.

Cap.19. v.18. *Incisionem ob animam non facietis.* i. non incidetis carnes vestras in funere alicuius mortui. 85.a

Cap.21. v.1. *Ob animam ne contaminetur sacerdos.* i. ob animi mortui funus & exequias, sicque designat curam viuorum pro mortuis. 84.c.d

Cap. 25. 29. *Dies erit redemptio eius.* i. intra annũ. 933.d

Cap.26.1. *Non facies tibi sculptile vt adores illud.* Hîc tangitur causa cur Idola vetentur, ob cultum videlicet internum & externum. 763. d

Ver.26. *Confringam baculũ panis vestri.* i. fulcrũ. 675.b

NVMER. Cap.6.24.25.26. *Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem tibi, & misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Sanctissimæ Trinitatis mysterium hîc qualiter pandatur vide pag.361.

Cap.11.v.20. *Comedetis vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam.* De hac ingurgitatione, & morbo inde sequuto, vide paginam 692.a.b.c

Cap.13.28. *Quæ fluit lacte & melle.* i. quæ abundat rebus non solùm necessariis, sed etiam voluptuosis. 695.b

Cap.14.22. *Iam per decem vices audierunt vocem meam.* tot enim vicibus Deum tentasse referuntur: posset tamen esse numerus certus pro incerto. 477.a

Ca.23.7. *Assumpta parabola sua ait.* i. sermone prophetico. 463.c

Ver.17. *Et omne ipsum non videbis.* i. partem tantum videbis. 984.a

Ver.21. *Dominus Deus cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo.* i. sonitũ præceptorũ eius audit, & obseruat. 552.c

Ver. 22. *Et altitudines rhinocerotis ei.* i. cornu quale rhinocerotis altissimum. 599.a

Ver.24. *Non accubabit* victor populus, *donec devoret prædam & occisorum sanguinem bibat.* i. tantus cruor per vias emanabit vt de eo bibere possit. 741.a

DEVTERONOMII Cap. 4. 7. *Nulla est gens, quæ Deos habeat tam propinquos sibi.* i. propitios. 995.a

Cap.6.4. *Audi Israel Dominus Deus tuus Deus vnus est.*

Hoc

Hoc nihil verius vmquam Scriptura prodidit. 837.d
Cap.12.12. *Epulabimini coram Domino Deo vestro.* i. in templi locis comedetis. 365.c
Cap.13.ver.3. *Quoniam tentat vos Dominus.* i. probat, experitur. 149.a
Cap.18.ver.15. *Prophetam suscitabit vobis Deus.* i. in lucem proferet. 11.c
Cap.28.6. *Benedictus eris ingrediens & egrediens.* id est, quocumque pergas, siue in exitu, siue in reditu te custodiet. 850.c
Cap.32.v.9. *Pars autem Domini populus eius.* i. hæreditas, possessio. 63.c
Ibid. *Iacob funiculus hæreditatis eius.* i. pars & possessio. 432.b
Ver.13. *Vt sugeret mel de petra.* i. mellitos fructus. 503.d
Ver.39. *Ego occidam & vivere faciam.* i. habeo vitæ & mortis imperium. 378.b
Cap.33.28. *Negabunt te inimici tui.* Hebr. mentientur, id est, seruiliter se subdent. *Et tu eorum colla calcabis.* i. humiliabuntur, subiicientur. 356.

Iosve ca.24.v.1. *Et steterũt corã Deo.* i. arca Dei. 29.d

Liber Ivdicvm. 1. Rectorũ & principũ. 610.d
Cap.9.14. *Dixerunt ligna ad Rhamnum, impera nobis.* quid sit Rhamnus. 318.c.d
Vers. 48. *Ascendit in montem Selmon* de monte Selmone quis sit vide 374.b

1. Regvm 2.15. *Non accipiam à te carnem coctam sed vivam.* i. crudam, vt noster rectè vertit. 860.d
C.3.v.1. *Sermo Dei erat pretiosus.* i. null⁹, rarissim⁹. 271.a
Ver.21. *Gloria Domini translata est in Philistbym.* i. arca. 483.
Cap.4.v.7. *Venit Deus in castra.* i. arca Dei. 29.c
Cap.5.6. *Et percussit Azotum in posteriore parte natium.* id est, fico ani, hemorrhoidum genere. 484.d
Cap.10.11. *Ecce funũ prophetarum in occursum eius.* i. turma. 806.c
Cap.8.11. *Hoc ius siue iudicium regis est.* i. mos. 830.a
Cap.12.v.6. *Dominus qui fecit Mosen.* i. parauit, ornauit. 133.a

Cap. 25. 37. *Et mortuum est cor eius.* id est, elanguit, emarcuit. 356.d

2. REGVM 12. v. 5. *Quoniã filius mortis est vir.* i. dignus morte. 639.b

Cap. 13. 4. *Quare sic attenuauit macie.* Hebraicè habetur, *Quare sic infirmas.* 229. a

Cap. 15. 2. *Stetit ad manum viæ.* & 13. ad manum portæ. i. ad latus. 939.a

3. REGVM 2. v. 2. *Ego ingredior viam vniuersæ terræ.* id est, mortem. 937.a

Ver. 24. *Dominus fecit mihi domũ.* i. locupletauit. 869.a

Cap. 6. 7. *Malleus & securis & vllum ferramentum non sunt audita in domo* Nimirum quia tunc non ex ferro, sed ex ære omnia fiebant. 103. a.b

Cap. 17. 10. *Accipe mihi parum aquæ.* i. da. 376.d

Ver. 18. *Vivit Dominus, in cuius conspectu sto.* id est, cui seruio, ministro. 138.d

4. REGVM 8. v. 1. *Vocauit enim Dominus famem.* sic loquitur, ne quis eam tribuat fato, aut naturæ. 675.a

Cap. 15. 5. *Et habitauit in domo libera seorsum.* i. in domo solitaria, separatus à consortio hominum. 541.c

1. PARALIPOMENON 17. v. 16. *Quis ego Domine Deus.* i. quàm paruus & quantulus. 6. a

Cap. 29. ver. 30. *Et cum temporibus, quæ transierunt super Dauid, & super Israel. &c.* i. cum casibus, sortibus, & euentis, quæ acciderunt sua memoria Dauidi. 171. c

2. PARALIPOMENON 1. 10. *Da mihi sapientiam & intellectum, vt ingrediar & egrediar coram populo tuo.* i. vt ei præsim in negotiis externis & internis. 850.b

Cap. 19. 6. *Non hominis, sed Deo iudicatis, qui vobiscum est in verbo iudicij.* i. re ad iudicium pertinente. 505.d

Cap. 21. 7. *Et quoniam promiserat dare ei lucernam, & filijs eius omni tempore.* i. Christum. 893.a

Cap. 30. 20. *Quem exaudiuit Dominus & sanauit populum.* i. vt noster habet *& placatus est populo.* 976.4.d

Ver. vlt. *Peruenitque oratio in habitaculũ sanctũ cæli.* i. in cælum, quod sibi Deus sanctificauit. 17.b

Esther

ESTERII.9. *Regnum eius tradat rex socia meliori illa*; noster hoc doctè transtulit, *Regnum eius altera quæ melior sit illa accipiat.* 87.c

Cap.8.11. *vt starent pro anima sua.* id est, pugnarèt pro vitâ. 594.b

IOB 1.ver. 21. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* in sepulchrum scilicet. 200.d

Cap.3.1. *Post hæc aperuit Iob os suum.* id est, incepit loqui. 819.b

Cap.10.9. *Memento quòd sicut lutũ feceris me, &c.* i. memento me constare ex luto & limo terræ: & breui redeundum eò. 560.c

Cap. 12. 21. *Effundit desperationem super principes.* dum imperia vult deiicere tollit à principibus auctoritatem, & reuerentiam. 715.a

Cap.22. 25. *Et argentum coacernabitur tibi.* Heb. *Profunditatum.* quasi lassitudinum, in quo quærendo homines defatigentur. 598.d

Cap.31.27. *Et osculatus sum manum meã ore meo.* id est, adorauì lunam vel solem. 13.b

Cap.38.v.vltimo. *Qui præparat coruo escã suam, quando pulli eius clamant ad eum.* quomodo pullorum corui à Deo sustententur vide 779.b

---

In Psalmos hæc obseruauimus, quæ non in suis locis, sed in alijs quasi obiter exposita fuerunt.

PSALMO 36. v.20. *Os iusti meditabitur sapientiam.* i. loquetur, resonabit. 4.a

Psal.43.ver.5. *Qui mandas salutes Iacob.* i.qui præcipis Angelis Iacobum saluare. 237.b

Psal. 50. 10. *Exultabunt ossa humiliata.* i. membris & corpore exultabo. 34.b

Psal.78.8. *Quia comederunt Iacob.* i. perdiderunt, vastarunt. 389.a

Psal.88.v.15. *Beatus populus qui scit iubilationem.* i. qui nouit iubilare Deum. 89.181.a

Psal.113. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum.* i.multiplicat, fœcundat. 367.b

Psal.118.15. *In mandatis tuis exercebor.* i. assiduè me occupabo. 304.c

Psal.148.v.1. *Laudate Dominum de cœlis.* i. vos cœlites. 412.a

PROVERBIORVM. cap. 1.12. *Deglutiamus eos vivos & integros.* i. more scilicet belluarum rabidarum, quæ homines viuos.i.non coctos deuorant. 860.d

Cap.4.17. *Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.* i.impiè & iniquè comparatum. 869.d

Cap.8.22. Dominus ἐκτισέ με. error est pro ἐκτησέ με possedit me.664.b *antequam quicquam faceret à principio.* Hebr. ex tunc.i.ab æternitate. 588.b

Cap.10.v.7. *Memoria iusti in benedictione.* id est, dum memoratur benedicitur. 164.d

Cap. 15. 8. *Victimæ impiorum abominabiles.* non per se, sed propter indignitatem personæ. 724.a

Cap.16.15. *In serenitate vultus regis vita.* i. fælicitas,lætitia. 131.b

Cap.22.2. *Ne opprimas hominē in porta.* i.iudicio. 389.c

Cap.31.11. *Spolijs non indigebit.* id est,bonis,simpliciter. 371. d

Ver. 18. *Gustauit quod bona est negotiatio eius.* id est, expertus est. 187. d

ECCLESIASTIS Cap.1.4. *Terra autem in æternum stat.* i.nunquam in nihilum redigetur. 588.a

Cap.5.5. *Ne dixeris coram angelo error,* seu vt nos habemus, *non est prouidentia,* Angeli sunt testes nostrarum actionum. 920.d

Cap.11.3. *Initium dulcoris habet fructus.* i.mel summum habet & perfectum dulcorem. 745.b

SAPIENTIAE Cap. 6. v.4. *Dominus interrogabit opera vestra.* i. examinabit. 62.b

Cap. 16. 26. *Non fructus nativitatis pascunt homines.* i. fructus copiosè nascentes. 713.c

ECCLESIASTICI Cap.7.3. *Fili non semines mala in sulcis iniustitiæ.* in maxima iniuria & iniquitate.877.d

Cap.7.40. *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* i. non semper, sed ad tempus. 862.d

Cap.

Cap.18.v.1. *Deus creauit omnia simul.* i. similiter nullo demptо. 184.c

ESAIAE.c.1.18. *Si fuerint peccata vestra vt vermiculus, velut lana erũt,* supple alba, vt noster doctè adiecit. 982.b

Cap.3. ver.1. *Auferet Dominus omne robur panis.* Hebraicè *fulcimentum,* quia panis fulcit. 410.d

Cap.9.6. *Et vocabitur magni consilij Angelus.* Hoc addiderunt Sep. vt docerent oraculum ad Messiam pertinere, qui *angelus testamenti* dicitur. 609.a

Ver.14. *Et disperdet Dominus ab Israel caput.* i. eos qui præsunt: *& caudam.* i. eos qui subsunt. 662.b

Cap.10.v.5. *Assur virga furoris mei, baculus ipse est* &c. i. quia eo punit scelerатos, & exercet probos. 90.c

Cap.11.12. *Et leuabit signum in nationibus, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget,* Nempe filios Dei, qui erant dispersi & à via salutis aberrantes, quos Christus in vnam collegit religionem. 976.c

Cap.29.12. *Nescio litteras,* nec sacras nec prophanas. 401.

Cap.38.17. *Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.* i. oblitus es, non recordaris, quasi facta non essent. 175.a

Ver.18. *Quia non infernus confitebitur tibi.* i. laudabit & efferet te. 34.d

Cap. 40. v.12. *Qui appendit tribus digitis molem terræ.* id est, diuina essentia Patre, Filio, & Spiritu S. omnia portat. 49.b

Vers. 31. *Assument pennas vt aquilæ: current, & non laborabunt: ambulabunt & non deficient.* de aquila multa habentur. 646.a

Cap.49.26. *Qui dico Hierusalem habitaberis, & ciuitatibus Iuda ædificemini.* i. Qui facio, vt habitetur, vt ædificentur. 242.

Cap 44.v.3. *Seruus meus es tu Israel.* i. in Israel. 139.d. hoc enim ad Christum pertinet. 140.a

Cap.51.5. *Nunquid non tu percussisti Rahab.* i. Ægyptum, vbi noster superbum. 554.d

Cap. 52.17. *Quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius.* i. pœnam temporariam. 444.c

Cap.53.6. *Omnes nos sicut oues erranimus.* per varia peccata errore mentis. 842.d

Ver. 8. *At Abscissus est*, Christus *de terra viuentium*, id est, de terra hac vitali. 154.c

Cap. 55. 8. *Non enim viæ meæ viæ vestræ*, id est, cogitationes & consilia. 145.a

Cap. 59. 1. *Non est abbreviata manus Domini.* i. potentia. 912.a

Cap. 60. 5. *Tunc videbis & afflues & mirabitur & dilatabitur cor tuum.* i. effusè lætaberis & consolaberis. 234.d

Cap. 63. 12. *Qui scidit aquas ante eos, vt faceret sibi nomen sempiternum.* i. vt gloriam sibi compararet. 690.d

Cap. 65. *Puer centum annorum morietur puer.* Hic est qui cupiditatibus suis nimium indulget. 790.a

Cap. 66. 1. *Cælum mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum*, quasi vilis ei subiecta est & ab eo calcatur. 621.c

HIEREMIAE 10. 24. *Corripe me Domine, verùtamen in iudicio, & non in furore tuo: ne forte in nihilum redigas.* Castigationem & correptionem petit, sed quę sit ad salutem suam. 808.c.

Cap. 3. 5. *An seruabit in sæculum, si custodiat in æternum.* i. an vltionis obliuiscetur, & memor erit iniuriæ acceptæ. 648.b

Cap. 23. 5. *Et suscitabo Dauid germen iustum.* Hebraicè צמח *tsemah*, quod est nomen Christi. 892.c

Cap. 23. v. 22. *Deus appropinquans ego sum.* i. præsto sum & adsum rebus omnibus. 835.c

Cap. 33. 16. *Hierusalem habitabit confidenter.* i. securè. 577.d

Cap. 32. 21. *Et eduxisti populum tuum in manu robusta & brachio extento*: sic adumbrat diuinam potentiam, & plagas extra ordinarias, quibus Israelitas extorsit Ægyptiis. 912.a

Cap. 51. 13. *Iurauit Dominus per animam suam*, id est, semet ipsum. 795.c

Ver. 39. *Inebriabo Babylonios vt sopiantur, & dormiant somnum sæculi.* i. vt mortem æternam capiant. 69. c. circumscriptio est perpetui exilij. ibid.

Ver. 51. *Venerunt alieni super sanctificationem domus domini.* i. sanctuarium locum Deo dicatum. 607.d

EZECHIELIS. 4. 11. *Et aquam in mensura bibes*, id est, parcè & tenuiter. 494.b

DANIELIS 2. 44. *In diebus illis suscitabit Deus regnum cæli quod in æternum non dissipabitur* &c. Istud est regnum Christi & Ecclesiæ, quod æternum futurũ est. 557.d

Cap. 4. v. 24. *Peccata tua eleemosynis redime.* Hebraicè iustitiis. 139.b

Cap. 6. 10. *Daniel aperiebat fenestras cœnaculi sui contra Hierusalem.* i. versus Hierusalem & è regione. 31.b

Cap. 9, v. 9. *Tibi Domine misericordia, quia recessimus à te.* id est, quamuis recesserimus. 229. c2. misericorditer nos puniuisti, quia grauiora merebamur. 287.c

OSEAE 4. 3. *Reddamus vitulos labiorum nostrorum.* i. laudes & gratiarum actionem. 921.d

Cap. 6. 9. *In via interfectorum pergentes humere.* i. vno consensu, pro humero vno. 510.c

IOEL IS 1. 2. *Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te* i. tacito quodam sensu agnoscunt Deum escam dantem omni carni. 663.c

Cap. 2. 10. *Stellæ colligerunt lucem suam.* i. retraxerunt. 522.b.

AMOS 1. cap. 5. *Nephela corruit, & non adiiciet, vt resurgat virgo filia Israel.* i. decem tribus. 970.b

Ver. 8. *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciẽ terræ,* quia scilicet vapores è mari oriuntur vnde pluuiæ conficiuntur. 902.a

Cap. 7. v. 2. *Quis suscitabit Iacob, quia parvulus est.* i. quomodo poterit surgere Iacob, cum paruus sit, pauculusque relictus. 145.d

IONAE 1. 5. *Ionas autem ascenderat ad latera nauis.* i. ad nauis interiora, vt noster doctè transtulit. 874.c

MICHAEAE 5. v. 12, *Bethlehem parvula es in principibus Iuda, & ex te exibit dux &c.* hæc affirmatio æquipollet negationi. Matth. 26. *Bethlehem nequaquam minima es* &c. quia & apud Michæam pro & *tamen* sumitur. 566.c.

Ver. 9. *Omnes inimici tui interibunt.* i. conuertentur. 371.b.

ABACHVCH 2.4. *Iustus ex fide vivit.* vita spirituali scilicet. 841.d

Vers. 19. *Non est spiritus in visceribus eorum.* id est, carent anima informante, idola, licet dæmon eis assistat. 762.d

Cap. 3.6. *Contriti sunt montes aeternitatis, humiliati sunt colles sæculi.* Loquitur de Chananæa subacta ab Adamo & posteris eius culta & inhabitata. 448.b

AGGAEI ca. 12.14. *Si tetigerit pollutus anima.* i. tactu hominis mortui, cuius funus instituitur. 85.a

ZACHARIAE I. v. 9. *Angelus qui loquebatur in me.* id est, mecum. 523.c

Cap. 10. *Septem isti oculi sunt Domini.* notat Domini in custodiendis electis continuam vigilantiam. 849.a

Cap. 12.1. *Fingit spiritum hominis in eo.* i. creat omnes animas in corpore hominum. 184.b

MALACHIAE I. 16. *Si ego Dominus ubi est timor meus?* quo scilicet timeri debeo. 573.c

Ver. 11. *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomē meum in gentibus.* i. per totum orbem. Hi enim sunt limites regni Christi. 752.b

Cap. 3. 1. *Angelus testamenti,* id est, Christus propter missionem. 495.b

Cap. 4. v. 2. *Sol iustitiæ non illuxit,* id est, benignitatis. 139.c

1. MACHABAEORVM Cap. 1. ver. 18. *Et introiit in Aegyptum in multitudine grani,* id est, magna & copiosa. 195.b

---

Ex nouo testamento.

MATTHAEI cap. 1. v. 25. *Non cognouit eum, donec peperit.* i. postquàm peperit inclusiuè non exclusiuè. 83.b

Cap. 2. 20. *Defuncti sunt qui quærebant animam pueri.* i. perniciem & interitum. 950.a

Cap. 3. 11. *Cuius non sum dignus calceamenta portare.* prouerbium de seruitute vilissima. 331.b

Cap.

Cap. 4. 7. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* i. non prouocabis temerè. 49.2

Cap. 5. 19. *Iota vnum, aut vnus apex non præterebit à lege.* i. non irritum erit aut inane. 989.c

Cap. 6. 10. *Sanctificetur nomen tuum.* i. sanctum appareat. 215.d

Ibid. *Sicut in cœlo & in terra.* Angelos & cœlites intelligit, qui semper Deo obsequuntur 816.b. *& in terra.* i. sic & in. 863.a

Cap. 7. 21. *Non omnis qui dicit mihi Domine,* non omnis hic non negat vniuersè, sed aliquem signat. 984.b

Cap. 9. v. 5. *Quid est facilius dicere, remittuntur, &c.* i. ei iubendo efficere promptè, & celeriter. 242.b

Cap. 11. 5. *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* i. humili mea specie, mea cruce. 388.c

Ver. 12. *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Hebraicè perruptores & minimè delicati. 88.d

Ver. 25. *Reuelasti ea parvulis.* i. simplicibus, paruulis non ætate, sed moribus. 768.c. item idiotis. 110.c

Cap. 16. 23. *Vade retro me Satana.* i. ô inimice. Hîc Satan simplicem aduersarium notat. 723.c

Cap. 18. v. 15. *Si peccauerit in te frater tuus.* i. te sciente. 287.a

Cap. 19. 28. *Sedebitis & vos super sedes duodecim iudicãtes duodecim tribus Israel.* Notat Apostolos tamquam phylarchos duodecim, tribus duodecim Israeliticas iudicaturos. 754.a

Cap. 21. v. 2. *Ite in castellum quod contra vos est.* i. ex aduerso, coram. 286.b

Ver. 9. *Hosanna filio Dauid, hosanna in excelsis,* id est, ô tu, qui es in excelsis, saluum fac filium Dauid. 410.b

Ibid. *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis.* i. Saluum fac inquam Domine, qui es in excelsis. 781. d. defenditur hæc dictio hosanna contra Caluinum & Besam. 782.b

Ver. 11. *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem,* id est, verè infantes & sugentes vbera materna. 44.c

Cap. 22. 9. *Ite ad exitus viarum,* id est, compita. 433.c

Ver.

Ver. 44. *Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius est.* Voluit Christus indicare se non esse purum hominem: nam purus homo in Dauidem, & creaturas exteras non poterat habere imperium. 731.b.c

Cap. 24.5. *Partem eius ponet cum hypocritis.* Puniet æquè hypocritas ac alios. 864.c

Ver. 35. *Verba autem mea non praeteribunt.* ideſt non irrita erunt, perficientur. 989.c

Ca. 26.58. *Vbi Scribæ & Seniores conuenerant*: per ſeniores eos fortaſſe intelligit qui erãt de Cõcilio שנהדרין *Schanedrin.* 711. b

Cap. 28.10. *Nunciate fratribus meis.* ideſt diſcipulis. 129. d

Ver. 19. *Baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus ſancti* .ideſt inuocatione vel virtute. 114.c

Ver. vlt. *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.* ideſt etiam vſque ad, & emphaticè. 733.b

Lvcae 1.69. *Erexit cornu ſalutis nobis.* Cornu epitheton Chriſti, qui ſic dicitur quia eminet ſuper omnes, & eſt potentiſſimus. 555. b. vel erexit per Chriſtum regnum Dauidis. 993.d

Ver. 79. *Illuminare his qui in tenebris.* ideſt ad illuminandum. 60.2

Cap. 2. Ver. 30. *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.* ideſt Chriſtum. 75.d

Cap. 3.16. *Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum.* prouerb. de ſeruitute viliſſima. 331.b

Cap. 7.48. *Oleo caput meum non vnxiſti.* quia nimirum vnguentis in conuiuiis vtebantur. 136.

Cap. 11.v.22. *Spolia eius diſtribuet.* i. bona ſimpliciter. 371.d

Cap. 18.v.8. *Non inueniet fidem in terram.* i. integritatẽ, fidelitatem. 181.d

Cap. 19.4. *Quia ſi cognouiſſes, & tu*: legit *vtinam cognouiſſes, & quidem in hac die tua quæ ad pacem ſunt tibi.* Loquitur de ſuo aduentu, & viſitatione, qua eis proſpera omnia afferebat. 855.d

Cap. 22. 17.18. *Accipite & diuidite inter vos. Amodo enim dicovobis, quod nõ bibã de generatione vitis, quouſque regnũ Dei veniat*: alludit ad calicem vini, qui in gratiarũ actionem à conuiuantibus in orbem circumferebatur & libaba

ſibabatur. 771.b

Ver.19. *Hoc facite in meam commemorationem*, ideſt, ſacrificate. 358.c

Ver.25. *Qui poteſtatem habent inter eos benefici vocantur.* Principes benefici vocantur, quia tales eos eſſe deceat. 777.c

Ver.29. *Ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meã.* Loquitur de delicijs futuri ſeculi. 135. c

Cap.24. v. 49. *Vos autem ſedete in vrbe.* ideſt, manete, qui eſcite. 576.c

IOANNIS c.1.14. *Verbũ caro factũ eſt*, i. homo. 311.c

Ibid. *Et habitauit in nobis.* i. nobiſcũ, inter nos. 483.b

Ver.19. *Deum nemo vidit vnquam.* id eſt, perfectè, ſiue per naturam cognouit. 447.d

cap.4.23. *Adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* ſeriò, ex cordis affectu, ſine fuco, per Chriſtũ, qui eſt veritas. 972.a

cap.8.36. *Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.* per Spiritum ſanctum ſuum ſcilicet liberum arbitrium noſtrum ſanans. 291.c

cap.11.26. *Qui credit in me non morietur in æternum.* i. morietur dumtaxat ad tempus, nam reſurget ad vitam. 863.a

cap.12.32. *Cùm exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipſum.* Hic modus quo Chriſtus orbe terrarum potitus eſt, nempe crux, declaratur. 690.c.d

cap.19.22. *Quod ſcripſi ſcripſi.* i. quod decreui ratũ eſto, fixum & ratum maneat. 998.c

Ver.30. *Conſummatum eſt.* Loquitur de optatis in ſua perpeſſione & Scripturis. 412.c

ACTVVM APOSTOLORVM cap.4.27. *Conuenerunt in ciuitate iſta aduerſus ſanctum tuum puerum.* i. filium non ſeruum, & cur hoc. 390.c

cap. 9. 4. *Saule Saule quid me perſequeris.* ideſt, meos. 119.b

Ver.15. *Vas electionis factus eſt mihi iſte.* i. inſtrumentum & organum lectiſſimum. 403.c

cap.12.9. *Et neſciebat an verum eſſet quod fiebat; exiſtimabátque ſe viſum videre.* i. ſomnium, hoc dicitur de gaudio inſperato. 864.d

cap. 13. ver. 3. *Deus hanc adimplenit filijs nostris, resuscitans Iesum.* i. excitans, in lucem edens. 11.c

cap. 19. 11. *Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli.* hoc dicit quia miracula propriè fiunt à Deo 677.d

cap. 20. 24. *Non facio animam pretiosiorem quàm me.* i. vitam. 727.b

cap. 28. v. 28. *Notum sit vobis quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei.* i. Christus, non tantum salus, sed & salutifer. 75.d

ROMANORVM 1. 1. *Segregatus in Euangelium.* i. separatus ad id munus. 22.c

Ver. 17. *Iustitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem.* ideſt gratia qua iustificamur, per euangelium prædicatur. 616.d

Ver. 19. *Qui cum cognouissent Deum.* i. generalia Dei attributa. 447.c

cap. 3. 22. *Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi.* i. gratia iustificans. 407.c. sic passim apud Paulum iustitia sumitur pro gratia, qua nos Deus gratos & iustos efficit. 525.d

cap. 4. 17. *Vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt.* i. efficit quæ prius non erant. 978.b

cap. 5. 13. *Peccatum non imputabatur &c.* non cogitabatur, neque agnoscebatur. 175.c

cap. 6. 14. *Peccatum vobis non dominetur*, 12. *non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* i. non prævaleat, & ex vno flagitio in aliud trahat. 113.a.b

cap. 7. 19. *Non quod volo bonum hoc ago.* Carnis describit fragilitatem, à bono abstrahentis. 793.d

cap. 10. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* rectè: nam confessio in lingua sancta non est nisi oris. 530.a

cap. 11. 8. i. *Dedit illis Deus spiritum compunctionis.* i. stuporis. 329.d

cap. 13. v. 8. *Qui enim diligit proximum.* &c. Græce, ἕτερον, id est, alterum quicunque sit. 78.b

Ver. 14. *Sed induimini Dominum Iesum Christum.* i. plenè & copiosè possidete. 587.c

1. CORINTHIORVM 2. vers. 19. *Apprehendet astu-*

tos in astutia sua, id est, dissipabit eos cum suis consilijs. 101.b

Cap. 3. v.4. *Nonne homines estis.* idest, carnales. 88.d

Versiculo 7. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, idest, Deus est tota causa, qua vigente cætera vigent, cessante cessant. 714.a

Ver.10. *Vt sapiens architectus fundamentum posui* Loquitur de fide, cui opera sunt superstruenda. 219.d

cap.4. 2. *Spectaculum facti sumus omnibus hominibus.* i. prodigium, monstrum. 400.c

Ver.7. *Quis enim te discernit.* i. iudicat. 373.d

cap.6.ver.3. *Nescitis quoniam Sancti de hoc mundo iudicabunt.* i iudicio assistent, & suffragabuntur. 279.a

cap.10.2. *Omnes in Mose baptizati sumus in nube, in mari.* Rubro scilicet, figura sanguinis Christi, quo mundamur. 690.d

V.41. *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra.* quasi petra illa moueretur, & consequerentur. 468.a

cap. 10.1. *Idolum non est aliquid.* i. nullius contra sanctos potestatis. 606.d

cap.11.10. *Debet mulier orans velamen habere supra caput suum propter angelos.* i. ne præsentes angelos offendat 920.d

cap. 13.1. *Si linguis hominum loquar & Angelorum.* sic quidam Hebraicam linguam designatam putant. 286.b vel excellentissimam & admirabilem. 472.c

cap.14.11. *Ero ei cui loquor barbarus.* i. ignotæ & peregrinæ linguæ. 757.a

Cap.15.56. *Stimulus enim mortis peccatum.* i. peccatum est id, quod infigit mortem. 63.a

Ver. 34. *Ad reverentiam vobis loquor.* id est, pudorem, ignominiam. 490.d

2. CORINTHIORVM 6.2. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* i. in hac vita. 177.d

cap 11.ver.23. *Quis scandalizatur, & ego non uror.* i. affligor. 55.c

cap. 12.2. *Raptus est in tertium cælum.* ex Hebræorum opinione tres cæli sunt, & qui illi. 381.d

GALATHARVM cap. 1. 10. *Si hominibus placerem* &c. carnalibus & mundanis. 299.b

cap.2.19. *Ego autem per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam.* i. iustificer, vel iustus sim. 824.c

cap.3. v. 1. *Ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est.* i. depictus, crucifixus. 161.a

cap.4.v. 25. *Sina mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nunc est Hierusalem.* hoc dicit quia mons Sinai & mons Sion longo montiũ ad inuicem tractu coniuncti erant. 896. b

EPHESIORVM cap. 4. 27. *Desperantes tradiderunt semetipsos impudicitiæ.* i. fide & spe destituti: fides & Dei timor retinacula virtutis. 76.c

cap.5.4. *Exurge qui dormis, & illuminabit te Christus.* hoc metaph. de animo est intelligendum. 870.c

cap.6.19. *Vt detur mihi sermo in apertione oris mei,* vt detur mihi Spiritus Sanctus, quo possim verbum Dei alacriter enunciare. 829. d

PHILIPPENSIVM 3. 2. *Videte canes.* i. impuros homines & impudentes. 126.c

ca.3.11. *Non quod iam acceperim, aut perfectus sim.* & mox Ver. 15. *Quicumque ergo perfecti sumus hoc sentiamus.* hoc dixit in persona perfectorum, qui sunt in Ecclesia: & illud superius in persona imperfectorum, quiomnes sunt in Ecclesia. 790.c

COLOSSENSIVM 1.cap. 15. *Primogenitus omnis creaturæ.* i. princeps inter filios. 555.d

Ver. 18. *Primogenitus mortuorum.* i. primus & præcipuus. 481.b

cap.2.6. *Ne quis circumueniat vel depradetur vos per philosophiam.* i. ne vos perdat & auellat à fide. 806.c

2. THESSALONICENSIVM 1. 8. *In flamma ignis dantis vindictam iis qui non nouerunt Deum.* &c. Hoc dicit quia ignis paratus erit in iudicio ad corripiendos impios simul atque Christus sententiã protulerit. 69.a

Ca.3.v.14. *Per epistolam hunc notate.* i. indicate, manifestate. 25.d.

1. AD TIMOTHEVM 1.v.9. *Lex iusto nõ est posita.* i contra

contra iustum. 41.a

cap.3.6. *Ne forte incidat in iudicium diaboli.* i. tale, in quale diabolus incidit. 507.b

cap. 6. 16. *Qui lucem habitat inaccessibilem*, id est, maiestatem habet incomprehensibilem. 98. 200. b. vel cœlum empyreum. 987.a.

2. AD TIMOTHEVM 2. v.1. *Confortare in gratia.* i. fortis esto & robustus. 173.d

cap.3.v.19. *Cognouit Dominus qui sunt eius.* scientia scilicet approbationis & beneuolentiæ. 6.c

AD PHILEMONEM. *Paulus vinctus Iesu Christi:* id est, pro Christo. 356.d

AD HEBRAEOS 1.1. *Loquutus est in prophetis.* i. per prophetas. 153.d

cap. 2. 9. *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est.* Græc. τὸν βραχύτι· i. breui & modico tempore passionis. 49. & quamuis in Hebr. sit מְאֱלֹהִים *melohim.* id est à Deo propriè, benè tamen Paulus & Sept. verterunt ab angelis. 50. a

cap.5.1. *Omnis pontifex ab hominibus constituitur, vt offerat dona.* i. res inanimatas, & *sacrificia.* i. animatas. 224.c

cap.7. *exauditus est.* ἀπὸ τῆς εὐλαβείας *pro sua reuerētia.* i. præ & propter. sic מִן apud Hebr. vt oculi mei languerunt ἀπὸ πλωχείας. i. *præ inopia.* sic ergo Christus propter suam reuerentiam, & quia Patri plurimum erat venerabilis & obseruandus exauditus est. 572.b c

cap.8.1. *Capitulum autem eorū quæ dicuntur.* i. summa eorum quæ dicimus. 837.d

cap.9.5. *Cherubim gloriæ obūbrantia propitiatorium.* Cur hic & alibi hæc nomina Hebræa neutro genere exprimantur. 98.c.d

Ver.7. *In secundo autem solus pontifex semel in anno &c,* per dispensationem tamen alij quàm pontifices sanctum sanctorum ingredi poterant. 623.b.c

cap.11.v.1 *Est autem fides substantia sperandarum rerum* .i. firmitas, basis. 219.d

Ver. 25. *Malens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* i. quàm in regnum adoptari. 520.a

Cap.12.21. *Et ita terribile erat quod videbatur*: i. audiebatur. 500.c

Cap.13.vers.10. *Habemus altare de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* id est, aram in qua consecratur corpus Christi. 293.c

IACOBI Cap.1. ver.13. *Deus neminem tentat*, id est, non sollicitat ad mala. 149.a

Cap.2.2. *Nolite habere fidem Iesu Christi gloriæ*, id est, glorioſi: vel qui gloriam tribuit. 141.a

Verſ. 8. *Si tamen legem perficitis regalem.* id est, quam quis sequi debet, nisi errare velit. 937.a

Ver.13. *Misericordia superexaltat iudicium*, quantùm ad effectus non quantùm ad proprietatem. 968.d

Cap.4.14. *Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum apparens*, id est, quasi ventus facile dissipatur. 476.b

1. PETRI cap.3.18. *His qui erant in carcere spiritibus veniens prædicauit.* Loquitur de Christi descensu ad inferos. 368.a

Ver.21. *Nunc saluos nos facit conscientiæ bonæ interrogatio*, id est, examinatio. 62.b

2. PETRI cap.2.11. *Non portant aduersum se execrabile iudicium.* Hyperbole de acerbitate supplicij, quod tamen improbi tolerare cogentur. 941.a

IOANNIS cap.2.18. *Fratres nouissima hora est.* ideſt, æras Christiana quod eam nulla alia sit secutura. 463.d

Cap.3.9. *Omnis qui natus est ex Deo non peccat.* id est, non solet peccare. 748.a

APOCALYPSIS cap.1.4. ἀπὸ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος pro ἀπὸ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐρχομένου solœcismus quo vsus est, ne vis præteriti imperfecti deperiret. 432.c

Cap.2.7. *Vincenti dabo nomen nouum*, id est, pulchrum, elegans, pretiosum. sic *noua Hierusalem, noua ode, & faciam cælum nouum, & terram nouam* ibid.605.c.

Ver.24. *Qui non cognouerunt altitudinem Satanæ*, ideſt, alta & profunda eius consilia & astus. 67.b

cap.

Cap.14.9. *Qui adorauerit bestiam & imaginem eius, hic bibet de vino iræ eius.* Loquitur de pœna æterna. 444.c

Ver.13. *Beati mortui qui in Domino moriuntur*, ideſt in Domini agnitione, fide, confeſſione. 69.b

Ver. 18. *Mitte falcem tuam acutam in terra, & vindemia botros vineæ terræ.* ideſt, exſcinde, aufer de vita. 451. a

Cap.16.12. *Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnũ Euphratem, & siccauit aquã eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis.* ſignificat populos Indiæ Orientalis ad fidem Chriſti conuertendos. 383. d

Cap. 21.18. *Mensura angeli*, ideſt, maxima. 472.c

Cap.22.11. *Qui iustus est iustificetur adhuc*: nempe quia bona opera non ſolùm nutriunt, ſed augent iuſtitiam. 791.b

Ieſu Chriſto vero Deo & homini, qui habet clauem Dauid, ad aperiendas alijs Scripturas ſit laus & gloria.

INDEX HEBRAISMORVM PRAECIPVORVM, QVOS IN HOC opere Auctor obseruauit & exposuit.

Primùm illi, qui ad partem orationis quam, illis שם *dicunt, nos Nomen, pertinent.*

DVo nomina substantiua quorum alterum in regimine ponitur, creberrimè loco substantiui & adiectiui ponuntur. vt *pars hereditatis*. i. pars hæreditaria; *pars calicis* pars calicea: pag: 82. b. c. & hoc etiam auxesi inseruit. vt *interitum laqui sui*. i. interitum laqueosum. 192. c. sic *Deus iustitiæ* i: Deus iustificans. sic *sacrificium iustitiæ*, sacrificium iustificans. i. Eucharistia. 24. c sic *vir sanguinum*. i. sanguinolentus. 30. c

Substantiua passim apud Hebræos pro aduerbiis ponuntur. vt *Qui iudicat iustitiam*. i. iustè. 50. d

Substantiua asyntheta crebrò apud Hebræos ponuntur. vt *dispердat Dominus vniuersa labia dolosa linguam magniloquam*, ad quod illustrãdum Sept. addiderunt & 65. b. sic *quamdiu ponam consilia in anima mea dolorem, &c.* pro & 68. d

Substantiua cum altero substantiuo copulata superlatiui gradus vim habent. vt *verba oris eius iniquitas & dolus*. id est, sunt iniquissima & dolosissima: sic *confessio & magnificentia opus eius*. i. opus eius est laude dignissimum & magnificentissimum. 198. b

Per substantiuum etiam in regimine positum superlatiuum Hebræi exprimunt, vt *turris fortitudinis*. i: turris fortissima. 334. a. sic *filius perditionis* i. filius perditissimus. 968. d

Propria nomina pro patronymicis ab Hebræis vsurpantur. vt *Salomon* pro Salomonide. id est, Salomonis filio, *Dauid* pro Dauidis filio, *Iacob* pro Iacobæis. 465. c

Nomina

Nominatiuus absolutè apud illos cum relatiuo eiusdem nominis in oratione loco genitiui eiusdem nominis ponitur. *Deus meus misericordia eius præueniet.* pro Dei mei misericordia. 316. sic *homo sicut fœnum dies eius.* id est, hominis dies sunt sicut fœnum. 648. Sic *Dominus in cælo sedes eius.* pro Domini sedes. 6.

Hebræi coniungunt duo substantiua æquipollentia syntacticè ad declarandam ipsorum excellentiam. vt *canticum Psalmi.* i. canticum præstantissimum. sic *de limo terræ.* i. limo purissimo. sic *de luto cœni* pro luto maximo. 717. b

Nomina quæ litteris constant eiusdem facultatis & instrumenti facilè permutantur, vt קשט arcus pro אמת. i. veritas. 330. a

Hebræi nomen generis ad deteriorem partem vsurpant. sic *opera hominum,* pro peccatis & vitiis peruersorum vsurpant. 88. c. & hoc maximè quando commemoratur pars præstantior. vt *Inueniatur manus tua omnibus, &c.* sinistra quia sequitur dexterâ. 118. d. sic *priusquam formaretur terra.* i. inhabitata, & *orbis* habitatus. 565. d

Mutatio generum crebrò accidit in hac lingua, facta relatione ad æquipollens substantiuum. vt *multiplicati sunt super numerum,* cogitationes intelligens. sic *Ecce audiuimus eam in Ephrata,* locum videlicet: 224.

Hebræi superlatiuos, Latinorum repræsentant per adiectiuum cum substantiuo alterius nominis, vt *diuites plebis.* i. ditissimi populorum. 254.

Repetitio eiusdem nominis multitudinẽ significat. vt *Homo & homo natus est in ea.* i. multi homines. 536. a

Hebræi in exaggerationibus diuinis nominibus vtuntur, vt *ligna Domini,* pro arboribus procerissimis. 660. d. *Montes Dei.* i. prægrandes. 198. d. sic *salutare Dei* pro eximia salute. 284. c

Fœminea vsurpant pro neutris Latinorum & Græcorum, rarius masculina, vt *vnam petij à Domino, hanc requiram* pro vnum. 152. b. sic *Et tu Domine fecisti eam.* i. hoc, rem hanc. 728. c

Genitiui casus nominum & pronominum, solent a tiuè, pasiuè, possessiuè sumi, pro commoditate sententiæ, vt *opera eorum,* ea scilicet quæ ipsi patiebantur: vel quæ ipsi faciebant. 624. b

Datiuus poſſeſsionis pro genitiuo vſurpatur. vt *non ad inſipientiam mihi.* 124. vt in Pſalmorum inſcriptionibus. *Pſalmus ipſi Dauid.* id eſt, ipſius Dauidis. 15.d

Datiuus emphaticus ſuperfluè adiici ab Hebræis nonnumquam ſolet, vt *Conuertantur mihi timentes te.* Sic *Si ignorat tibi.* 811.d

Vocatiuum per præpoſitionem deſignant, vt annunciate inter gentes; pro ô vos gentes, & *in populis.* pro, ô vos populi. 606.a

Vocatiui apud Hebræos ſæpe ſunt in tertia perſona. *Qui confidunt,* id eſt, vos qui confiditis. 270. c. ſic, *qui potens* pro *ô potens:* 295.

Vocatiuus vſu linguæ in nominatiuo per tertiam perſonam exprimitur. vt *Miſerator & miſericors Dominus.* pro ô miſerator. & miſericors Domine. ſic *magnificans ſalutes regis eius.* pro, ô qui magnificas ſalutem regis tui. 968.b

Ablatiuus apud illos habet vim ſimilitudinis vt, *qui probati ſunt argento.* id eſt, tamquam argentum. 381. d

Comparatiuos Latinorum Hebræi repræſentant per adiectiuum conſtructum cum genitiuo. vt *excelſum regum.* id eſt, excelſiorem regibus. 556.a

In diſtributionibus ſic loquuntur Hebræi, vt nomine ſingulari multitudinem enuncient. vt *Ordinatione tua perſeuerat dies.* i. dierum ſinguli. 810.c

Hebræi ſic pronomen tranſponunt. *Et in laqueum cadat in ipſum,* pro & in laqueum ipſum cadat. 192.

Paſsim apud Hebræos occurrunt duo relatiua pro vno, poſteriore vel redundante, vel emphatico. vt *quorum non audiantur voces eorum.* 109.a. Sic, *Cuius participatio eius in idipſum.* c

Antecedens apud Hebræos in diuerſo caſu demonſtratiuo præponitur. vt *dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.* pro in ipſis diebus annorum noſtrorum ſunt ſeptuaginta anni. 570.b

Relatiuum ſine antecedente poni ſolet, ſed intelligendum eſt. *Facta eſt Iudea ſanctificatio eius,* intelligendum Domini. 758. d. Sic ſubaudiunt ſæpe Hebræi relatiuum, vt *vide humilitatem meam de inimicis meis,* quæ eſt de inimicis. 52.a. Sic, *non in labys doloſis.* ſupple, quæ non ſunt in 1.87.d. Sic & *non eſt via,* ſupple

in

in quo non eſt via. 715.a

Relatiuum præponere ſuo antecedenti vſitatum eſt in hac lingua, vt *fundamenta eius in montibus ſanctis*, ſcilicet Eccleſiæ, *de quæ poſtea diligit Dominus portas Sion*, vel Sionis. 533.a. Sic, *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum*, ægrotos nempe, de quibus poſtea. 708

Relatiuum ſine antecedente vſu linguæ Hebræi ponunt. *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum.* 81.a. Atque adeo de poteſtate relatiui excitandum eſt antecedens, phraſi Hebræa, vt *quæ dicitis in cordibus veſtris*, pro de iis quæ perperam cogitatis. 23.b

HEBRAISMI, QVI AD PARTEM ORATIONIS, QVAM illi רבר, nos Verbum vocamus pertinent.

Hebræi loquuntur per eclipsim verbi substantiui, vel eius loco vsurpant pronomina: vt *vsquequo grames corde.* supple estis. 22. & *Benedicti vos à Domino* supple estis. 365.c

Simplicia verba Hebræorum designant etiam composita Latinorum & Græcorum, vt *expulisti eos*, vbi Hebraicè *misisti*, quod vel emisisti, vel immisisti potest exponi. 241.d

Verba Hebræorum actiua sæpe permissionem dumtaxat significant vt, *nec damnabit eum cum iudicabitur illi*, id est, non permittet eum damnari peruersis hominum iudiciis. 209.a

In hac lingua præterita & futura sunt omnium modorum pro particularum adiunctione, vt & *assimilabor* pro vt assimiler. 156.a. sic, *& laborabit in æternum*, pro vt laboret. 271. b. sed in mandatis & precationibus futura sunt imperatiui & optatiui modi, vt *nõ occides.* i. ne occidito. 36.c

Præcedentia tempora in hac lingua dant significationem sequentibus. i. si sequantur futura post præterita, illa futura tempus præteritum significabunt, *vt ipsi verò considerauerunt, inspexerunt* &c. Hebraicè *considerabunt* &c. 129.a

Tertiæ personæ vtriusque numeri verborum personalium impersonaliter capitur, vt *Educes me de laqueo, quem abscõderunt mihi.* supple, homines. 169. b. Sic *nunquid Sion dicet.* pro Sioni dicetur. 533.

Imperfecta Latinorum & Græcorum vno modo repræsentãtur per futura; cum quibus præterita miscentur vt. *facientes præuaricationes odini*: vbi post hæc in fonte

fonte est, *proponam, perambulabo*, quæ proinde doctè nostri Sept. reddiderunt *proponebam, perambulabam.* 629.d

Hebraicus optandi modus est per interrogationem. *Quis dabit salutem.* i. vtinam daret. 75.c. & *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ*: vtinam haberem. 305.a

Infinita vsurpant pro cæteris omnibus, vt *mandare salutes.* i. qui mandas, vel manda. 242.c

Infinita cuiuscumque generis fuerint actiuè & passiuè accipiuntur, vt *in infirmari illos*, quod Sept. resoluerunt pass. *cum mihi molesti essent.* Hier. actiuè, *cum me molestarent.* 193.

Infinitiuus cum præpositione in, quam nostri cum gerundio coniungunt, vt *In conuertendo*, Hebraismus simul est & Græcismus, pro quando conuertit. 866.c

Infinita sæpe sumuntur pro nominibus: vt *sedere meam, surgere meum.* pro quibus nos habemus, *sessionem meum & resurrectionem meam.* 925.a

Infinitiua pro gerundiis cum præpositione Hebraicè & Græcè vsurpantur, vt *iudicare pupillo & humili.* sic *illuminare his qui in tenebris* Luc. 1. 60. a. sic *inhabitare*, causa habitandi. 377.c

Verba inuocandi & memorandi apud Hebræos cum præpositione in, constructuntur, vt *Hi in curribus & hi in equis.* pro hi currus & equos inuocabunt, vel memorabunt. 115.c

Verba sensuum in hac lingua cum præpositione cõstruuntur: vt, *Ad videndum cum bonitate electorum*, pro vt videamus bonitatem electorum. 688.

Hebraicæ linguæ more Imperatiuus ponitur pro futuro, vt *Quærite Dominum, & confirmamini*, pro confirmabimini. 372.a

Infinitiua quantumuis voce sint actiua, sunt significatione passiua, vt *in iudicare te*, quod Sept. verterunt ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. & noster dum iudicaris. 288.a

Multi dicunt anima mea. Hebraismus pro de anima mea. 15.d. sic *dilatasti mihi.* constructio Hebraica pro dilatasti me. 21.b

Cum verbis sentiendi aposiopesis aut eclipsis vsitata est: vt *audiet auris mea*, vindictam supple, vel quid simile. 585.c

Participium constructum ad nominum instar, in nomen

nomen degenerat. *Tu es in sustentantibus animam meam*, quod noster & *Dominus est susceptor anima mea*, sic *Moses & Aaron in sacerdotibus eius*, &c. 201.

Verbo conuertere, vel participio conuersus, Hebræi vtuntur pro aduerbio iterum, rursus, denuò: vt *Deus tu conuersus vinificabis nos.* 522.d

Futura pro præsentibus in rebus solitis vsurpare solent: vt *exaudiet vocem orationis mea*, id est, exaudire solet 768.a

Verbum visitandi nunc construitur cum accusatiuo: vt *visita vineam istam.* Nunc cum præpositione super: *Et super filium hominis*, supple visita. 496.c

HEBRAISMI QVI AD RELIQVAS ORATIONIS partes pertinent.

ADuerbium negandi præpositum adiectiuo omnis vim negatiuę vniuersalis habet vt *non sumet omnia*, id est, nulla sumet, nihil auferet. 274.d. item, *& non accendit omnem iram suam*: nullam, totam iram penitus retinuit. 476.a. Sic *Non fecit taliter omni nationi.* i. nulli. Hoc tamen non est perpetuum, aliquando enim solum particularis negans sic enunciatur, vt *Non omnis qui dicit mihi Domine.* 684.b

Aduerbia qualitatis per ablatiuum cum præpositionę *in* repræsentant Hebræi, vt *Iudicabit populos in iustitia.* i. æquè, iustè. 51.c. sic *in superbia.* i. superbè. 172.a

Comparationis alteram particulam omittere solēt: vt *bonum est confidere in Domino, quàm sperare*, intelligitur magis. 777.b

Comparationis particula altera vsu linguæ desideratur, vt *quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis*, supple tantum. 648.c

Modus comparationis Hebraicæ est per præpositionem super; vt *dilexisti malitiam super benignitatem.* i. malū pluſquam bonum. 295.c. *Sic molliti sunt sermones eius super oleum*, pluſquam oleum. 308.1. Sic *quoniam confortati sunt super me.* i. pluſquam ego. 100.b

Præpositio super in Græco facit quod Piel coniugatio Piel Hebræo. i. auget significationē vt *in iudicio tuis superſperaui.* 838.c

Hebræi sæpe duas præpositiones coniungunt, vt *de post fatantes.* 486.b

De & *in* non præpositiones materiæ sunt sed loci, vt *laudate Dominum de cœlis*, nempe vos cœlites qui in cælis agitis. Sic *Pater noster qui es in cœlis.* i. qui in cælis degis. *Osanna in Excelsis*, vos qui estis in excelsis ei benè precamini. 985.c

Hebræi

Hebræi vsurpant pro præpositione propter vocem *à facie*, vt *à facie peccatorum meorum*. i. propter peccata mea. 272.a. d. vel etiam pro contra. vt *à facie inimici*. id est, contra. 334.a

Hebræi in adiurationibus & protestationibus vtuntur præpositione ב *be*: sicut nos per, seu propter, vt *in præcepto*. idest, per præceptum. 39.d

Præpositio ב *be*, Lat. *in*, sæpe ponitur pro de vel in, quemadmodum *εἰς* apud Græcos, dum dicunt *εἰς σὲ ἀσματα*. vt *In te cantatio*. de te vel propter. 400.b

Particula *quia* cum particula *nisi* significationem ad coniunctiuum modum trahit. vt *Nisi quia Dominus adiuuit me*. i. nisi Dominus adiuuisset. *Et nisi quia Dominus erat in nobis*. i. nisi Dominus fuisset nobiscum. 860.a

Hebraicè particula *Si* interrogat. vt *si est intelligens*. id est, an est intelligens. 298.c

Hebræi poetæ litteras mose vecaleb & particulas eis æquipollentes sponte transiliunt. 26.a vt *dedisti lætitiam in corde meo. A fructu frumenti*, per Ecclipsim particulæ שׁ. vel בר. 24.a

Hyperbole Hebraica *supra cælos*, quæ hanc superat *It clamor cælo*. 44.a

Particulam aduersatiuam *at, tamen*, vt & verbũ substantiuum solent cogitationi relinquere. vt *multi qui persequuntur me & tribulant. Et à iudicijs tuis non declinaui*, at, sup. attamen. 837.c

Modus exaggerandi Hebraicus. *In cælo misericordia tua*. i. immensa & sublimis. 198.d

Particula *tunc* vertit futurum in præteritum. vt *tunc canet*, i. cecinit. 866.d

Hypothetica Hebræorum formula per imper. *Iraſcimini, nolite peccare*. i. si iraſcimini, nolite peccare. 23.1.a sic. *Ab altitudine diei timebo*, pro si ab altitudine diei timeam. 310.d

ליהוה לאלאנו לאב ולבן ולרוח הקודש
לאחר בשלוה בבוד ותורה
לעולם ולעד

1012892

RERVM ET VERBORVM COGNITIONE DIGNIORVM, QVÆ *in his Gilb. Genebrardi Theologi Parisiensis commentarijs in Dauidis Psalmos continentur, Index:*

Priore aliquantulum auctior.

A

Abigail Dauidem vocat Regẽ ante Saulis mortem. 343.d

Abimelech, nomen commune Regum Palæstinæ. 186.d

Abimelech subuertens ciuitatem seminauit per eam sal. 712.d

Abortiuus in vtero matris corrumpitur & tabescit, priusquam educatur in lucem. 320.a

Abrahæ sinus. 140. d

Abraham de posteritate sua penè desperantem multa sobole fœcundauit Deus. 367.b

Abrahę promissa facta. 412.d

Abraham princeps Dei habitus à regibus exteris. 674.d

Absalon in acie suismet crinibus suspensus. 309.a

Abscondita Domini opes & bona dicuntur, & cur. 91.c

Abyssus, immensa profunditas. 236.d

Acarnaniæ terra iuncta insinum Corinthiacũ commutata. 712. c

Accipiendi verbum dare significat. 376.d

Accipite, & diuidite inter vos. 771.c

Achitofel, dux, princeps & è magnatibus Iudæorum. 306.b

Acrostichis genus ob argumenti excellẽtiam. 786.d

Adam sonat hominem obscurũ & quasi terrenum. 268. d

Adami lapsus. 272.c

Adeps & pinguedo symbola gratiæ & consolationum diuinarum. 342.d

Ἀδολιχεῖν, pro contemplari. 304.c

Adonaï vnum è tribus Dei nominibꝰ propriis. 730.d

Adiectiua significãt subiecta cum accidentibus. 75.d

Adinuentio, studium, consilium, opus præclarè inuentum. 455.d

Admirabile nomẽ Dei. 43.b

Adorandi mos vetus qualis esset. 13.b

Adoratio duplex, vna absoluta, altera relatiua, siue respectiua. 624.d
Aedificari vsu scripturę quid significat. 292.d
Aegyptus tota inferioraquis inundabatur. 711.c.d
Aegypti & Aethiopiæ deserta in agros fertiles & fœcundos conuersa. 713.a
Aegyptij bouem colebant, quem Apin nominabant. 694.c.d.695.a.b
Ægyptij barbari. 697.d
Æmulari & zelari. 204.a
Æneas apud Virgiliũ iuuencas immolat vmbris. 699.c
Æquor translatũ ad mare, vt & campi & montes. ibid.
Aër est formæ circularis. 456.d
ex Ære omnia ferè antiquitus fuere fabricata propter ferri penuriã. 102.d
Ærugo, pro rubigine. 479.b
Æthiopia veteribus cognita, & nostris temporibus auro abundat. 410.a
Æthiopiam Hebræi appellant vtramque regionem littoralem maris rubri, tam Asiaticam quàm Africanam.
Ætatis nostræ spatium terminatur 70. annis, aut 80. si sit firma valetudo. 570.a
Ætates duę sunt morti commodiores ad salutis statum. 641.a
Æternitas est quasi momẽtum vnũ perenniter consistens. 11.b
Affectuum & cupiditatum sedes est in renibus. 40.b
Afflare & reflare fortunam. 66.c
Afflictiones, sicut & prosperitates, sunt à Domino. 356.d
Africus ex oppositio Euri flat. 473.d
ἀγάπαι Christianorum in prima Ecclesia. 235.d
Agareni, ab Agar matre Ismaëlis. 510.c
Aggæus primus cecinit Halelu-ja, cùm nouam structuram templi vidit. 671.a
Aggæi & Zachariæ reuersio à captiuitate Babylonica. 746.d
Agrauli nymphæ homines sacrificabantur. 699.c
Alchymia, arsvaniſſima. 66.d
Alæ Dei sunt potẽtia, miseri cordia, & præsidium. 89.b
Allelu-ja in Ecclesia lætis dumtaxat temporibus canitur iam ab Apostolico sæculo. 671.a
Alexandriæ Aegypti schola fuit Christianorum celeberrima. 382.c
Alieni homines. 112.b
Aloë. 252.d
Alphabetariũ poëma. 785.c
Amalechitę sempiternas inimicitias exercuerunt populo Domini. 510.d
Ambulare ante Deum, est ei obedire, & præcepta eius efficere. 526.d
Amen, amen: signaculum, siue clausula librorum quatuor

tuor psalmorum. 231.b. 413.d.562.d.& 701.d
Ammonitæ, Arabes erant. 757.a
Amorrhei pro requie animarum se incidebant. 85.a
Amorrheorum regio erat trans Iordanem. 434
Ampulla diuinitus allata ad consecrandos reges Francisco. 554.d
Anagrammatismi genus antiquissimum apud Hebræos. 542.a
Anastrophe. 780.d
Angelus, cui prouincia deducendi & dirigendi populum Israël commissa est. 242.a
Angelus magni consilij Christus. 609.a
Angeli non comedũt. 472.b
Angeli homines dirigunt, adiuuant, custodiunt, purgant. 580.b
Angeli actionum nostrarum testes sunt & inspectores. 920.b
Angeli boni à Deo præficiuntur prouinciis, vrbibus & regnis ad dissoluenda opera, studia & conatus Satanæ. 507.c.d
Angeli ne quidem iusti & puri dicuntur. 454.b
Angeli filiorum Dei elogio decorantur. 550.c
Angeli, substantiæ separatæ, intelligentiæ, cælorum motrices. 983
Angelorum ministerio perficienda creditur corporum suscitatio. 279.b
Angelorum multi sunt ordines. 650.c
in Angelis sexus nõ est. 98.d
Angelis vtitur Deus ad nos seruandos. 187.c
Angelis malis Deus pro carnificibus vtitur. 480.c
Angelis vtitur Deus ad ministeria sua, vt ventis & flamma ignea. 655.a
Anhelãt, & hiãt, qui aliquid vehementer cupiãt. 814
Anglia nũc vt olim nõ fertilis propter hæresim. 713.c
Anima pro vita. 38.a
Anima & mens, corporis humani gloria. 84.c
Anima pro homine mortuo, vel potius pro hominis mortui funere. 85.a
Anima est in sanguine. 66.b
Anima fuit quodammodo apud Deum, quia eam creauit diuinitus. 640.d
Anima pro tota persona. 676.d
Animam alicui adhærere, est ardẽter aliquem deamare. 343.c
Animorum omnium creator Deus. 184.b
Animarum immortalitas, veluti digito, impiis atheis & Epicureis ostenditur. 476.d
animalia apta sacrificiis. 280.c
animalia tria monstrifica condita à Deo. 666.a
animalia maiora & plura in mari nascuntur, quàm in

terra. 665.a
Annus variè à varis populis distinctus est. 440.a.b
Anni tempestates quatuor. 987.
Anni quatuor tempestates, vel potius sex, secundum Hebræos. 440.a
Anthropopathia. 9.d
Antichristus ab Orientis incolis & regibus conficiendus. 383.d
Antiphonarum primordia præcinuntur, ad totius psalmi tonum siue modulum delibandũ ac præsignificandum. 442.c
Apes aliquando in concauitatibus arborum mellificant. 503.d
Appetentia tollitur animi mœrore. 634.c
Apostoli & Apostolici dicuntur filij Christi. 255.d
Apostoli instituerunt vt ter in die oratio dominica fundereretur. 307.a
Apostolorum & aliorũ idiotarum mysterium quo ipsi stultitia prædicationis vicerunt mundi sapientes. 66.a
Aquam bis è rupe Deus elicuit. 467.d
Aquę situs minimè est naturalis. 181.c.d
Aquæ contentionis. 618.d. & 600.d
Aquæ maris sunt superiores altissimis montibus, dum inaltum attolluntur. 656.d
Aquila quomodo se suámque valetudinem & iuuentutem renouat atque reparat. 646.a
Aquileïa vrbs olim clarissima. 714.d
Arabia non recensetur inter regiones auriferas. 408.d
Aranęę tela facilè perit. 220.b. 569.c
Arbores ad varia suas habent tempestates. ibidem
Arborem Hebręi lignum appellant. 4.b
Arbores syluaticæ, & cultæ atque satiuæ. 661.a
Arca ante structum templũ subinde mutauit locum 200.a.b
Arca Dei capta in Ephraim. 466.c
Arca Dei vbi posita. 485.a
Arcuum vsus apud Tartaros, Turcas, & Orientales creberrimus. 448.a
Ardere. 41
Argentum quò est purius, eò excellentius. 66.d
Argos temporibus heroïcis sterilis erat. 711.d
Arithmeticæ exemplarium notæ variant in plurimis Iudæorum manuscriptis. 55.a
Ἀρχὴ quid significat. 734.a
Asaph, nobilissimus cantor, Dauidis temporibus. 277.d. & 421. a
Ascendere dicuntur euntes in mare, Descendere in Mediterranea, phrasi græca. 689.c
Ascensus Christi primus fuit super

ſuper Occaſum, ſecundus ad Orientem. 383.c
Aſperſiones veteris legis, & aſperſio ſanguinis domini. 290.a
Aſpicere ad rem aliquam. 788.a
Atheiſmi ſcelus eſt turpius, quàm vt quis palam illud audeat profiteri. 298.a
Athenienſes philoſophos quoſdam propter atheiſmi ſuſpitionem ſuſtulerunt. ibid.
Atria templi tria, ſacerdotum, virorum, & mulierum. 627.b
Atria, loca laïcorum, quæ nos nauim appellamus. 900.d
Auaritia iniquitatis radix. 56.a
Auctores pſalmorum decem aut vndecim feruntur. 2.b.c
S. Audomari fanum in Gallia hodie eſt terra, cùm olim eſſet mare. 711.d
Auerroitæ animum quemdam communem ſomniant. 184.a
Auguſto imperante totus orbis à præliorum ſtrepitu quieſcebat. 406.c
S. Auguſtino nõ potuit probari ſtatim pſalterium ab Hieronymo ad Græcos fontes recenſitum. 597.c
Auicennæ liber de ſtatu animarum poſt mortẽ. 291.d
Aurôra, Græcè & Hebraicè lux, quod Rabbini ad lunam reſtringunt. 439.a
Aurora Solis prænuntia momento in totum hemiſpherium peruadit. 929.a

B

BAbylon euerſa per Darium Medum & Cyrum Perſam. 918.a
Babylonica turris. 305.b.c
Bamoth, altaria idolorum: Mizbehoth Dei optimi. 483.a
Barbari olim appellati à Græcis, qui lingua Græca non vtebantur. 757.a
Barbæ pili; vultui dignitatem præſtant. 895.a
Baſan regio eſt vberrima trans Iordanem. 374.c
Beatitudo duplex, cæleſtis & temporaria. 2.c
Beatus, qui non fuerit ſcandalizatus in Chriſto. 388. b.c.
Beati mortui, qui in domino moriuntur. 69.c.d
Beel-phegor, quem Priapum alij vocant. 695.d
Belial, diabolus. 96. d. 230.c.
Belli ſacri vis contra Turcas & hæreticos. 488.d
Belluarum greges populos appellari, non eſt nouum. 438.b
Benedictio, & Maledictio Dei quid ſint in Scriptura. 18.d
Benedictio Dei cauſa bonorum. 713.d
Benedictionis ſacerdotum

formulæ adũbratio. 362.a
Benedictiones, præmij cæleſtis dona, vel gratiæ diuinæ conſolationes. 518.d
Benedicere eſt diuina veritate augere & multiplicare. 713.d
Benedicere, & maledicere alicui. 765.c
Benedicere cum datiuo vel cum accuſatiuo. 898.d
Benjamin tribus à minimo filiorum Iacob appellata. 380.a
Bethlehem paruula es in principibus Iuda. 566.c
Bethlehem propriè dicitur Ephrata. 888.d
Beza impurè loquitur dum corpus Chriſti, cadauer nominat. 84.c
Beza reprehenditur. 409.a. 434.a.572.c.& 939.c
Binarius & ternarius paucitatem in lingua Heb. denotant. 489.d
Bonorũ multiplicatio Deũ oſtendit. 26.a
Buccinarum duæ ſpecies. 617.b
Brucho, ſpecies locuſtæ frugibus nocentiſſima. 479.a
Bruchus, ſpecies locuſtæ. 681.c
Bruno Amarbachius corrupit Pſalterium quod D. Hieronymo tribuitur. 55.a

C

CAdere cauſa. 5.d
Cades, horrida ſolitudo Saracenorum & Arabiæ. 161.d
Cælum ſolidum ſubſtantia & ſitu. 107.d
Cælum ſæpe terra appellatur. 205.d
Cælũ pro aëre paſſim. 471.a
Cælum empyreum, beatorum locus mirabiliter radians. 650.a
Cælum ſupremum trãſgreditur corpora cæleſtia & terreſtria. 762.c.& 365.d
Cæli moles adamuſſim fabrefacta iudicare dicitur infinitam opificis præſtantiam. 108.d
cælo cæleſtíque patria nihil dulcius. 366.a
cæli non ſunt animati. 107.b
cæli à terra diſtantia magna. 138.c.d
cæli tres ex Hebræorum veterum mente. 382.d
cæli & terræ futura eſt mutatio, non in totum abolitio.
cæli ſicut cortîna in rotundum ſignum, abſque ruga, amplè & latè extenduntur. 654.a. & 655.b.c
calabria hodie deſerta eſt propter peſtilẽtiã. 714.d
calamitas, quaſi calamorum fractio. 675.a
calamitates ſunt piorum exercitia & probationes. 304.b.c
calceus olim ducis cauſa dabatur. 719.a
caligo & tenebroſa aqua tabernaculo Dei circumfuſa. 99.a

Caligo, tenebræ, vmbra mortis, symbola terum aduersarũ & infœlicium. 101.d
calix Hebræis metaphoricè significat præmium vel supplicium. 63.b. 424.a
Calicis promiscuum vsum petunt Sectarij in Christiano manna. 601.c
calicis Eucharistiæ typus erant libamina. 771.c
caluinitæ magnoperè abhorrent à penetratione dimensionum. 680.d
caluinitarum blasphemiæ. 113.a
calumnias & iudicia impij Deus non sinet succedere. 209.a
calumniator, Græcè Sycophanta. 406.c
canes, homines impuri & impudentes. 126.c
canicula, & dies Caniculares. 911.c
canticum signum hilaritatis interioris animi. 157.a
canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus cantici. 164.b
canticũ distinguitur à Psalmo. 365.a
cantica graduũ, siue ascensionũ, cur sic dicta. 843.c
cantores & fidicines vtriusque sexus personabãt Dei laudes & victorias. 379.c
cantores centum viginti octo inter seruos, & inter ancillas cantatrices ducentæ. 868.d
Cantus Ecclesiasticus excellentissimus & iucundissimus. 915.d
Captiuitas duplex è qua per Christum liberamur. 76.a.& 376.c
Caro, pro homine. 311.c
Caro humana multipliciter sitit Deum. 341.b
carthaginenses, cùm peste laborarent, aris impuberes admouerunt. 698.d
cassia. 251.a
cathedra, pro doctrina sæpe. 3.c
causa princeps in omnibus est dominus. 161.d
chananæi olim incolebant terram sanctam. 236.a.b
chananæorum impietas, qui ad aras sanctificarunt infantes. 697.d. 698.a.b.c
charitas respicit bonum publicum & commune. 53.b
cherub non solùm significat angelum aut angeli formam, sed in genere quaslibet formas. 492.a
cherubim vt animalia pennigera. 98.c.d
cherubim & Seraphim per se substantiua neutri generis cur sint. 98.d
cherubos, alatos fuisse puerorum imagines docent Thalmudici. 434.c
cherubin & Seraphin aurea arcæ, in figuratum exemplum. 764.a
chironi centauro annuum hominis sacrificium institutum. 699.a

Chore, Dathan & Abiron terra absorpti. 306.d
Chore filij temporibus Mosis vbi habitabant. 239.a
Chore filij quadringentis annis ante Dauidem in deserto vaticinati sunt. 519.d
Chore filij. 257.a
Chorus, conclaue sacerdotum. 900.d
Christus, verus Messias. 9.a
Christus filius Dei naturalis ab æterno genitus. 11.b
Christus vt Deus innatum habet imperium, vt homo accipit. 11.a
Christo regis epitheton solet attribuit. 28.d
Christi hominis quanta sit excellentia. 46.a
Christi hypostasis in morte ipsius dissoluta nõ est. 85.c
Christus anima descendit ad inferos. 85.c
Christus sedet ad dexteram patris. 86.a
Christus fregit Satanam, mortem, inferos, mũdum, 103.d
Christus benedictus in sese: aliis autem benedictionis & fœlicitatis omnis auctor & causa. 118.a
Christi cerua vocatur. 122.c
Christus in passione dereliquit pro parte carnis. 123.a
Christus eiusdẽ naturæ nobiscum consors fuit. 130.a
Christus dominus virtutũ. 141.c
Christus filius Dei solus est per generationem. 158.c
Christus solus fuit iustus. 188.c
Christus est summa Mosis & Prophetarum. 226.a
Christus peccata nostra pertulit in corpore suo. 227.a
Christus & Sathanas contrariis modis regna sua condiderunt. 250.c
Christus vnctus dicitur. 251.c.& 252.a.b
Christus rex terribilis & tremendus. 260.c
Christus orauit in genere pro persecutoribus. 380.
Christus ascendit in cœlum, in mõte Oliuarum. 383.
Christus verum est manna. 472.d
Christus ex tribu Iuda. 485.c
Christus est facies & imago essentialis Dei. 493.d
Christus quare appellatur angelus. 495.a
Christus vocatur filius mulieris. 531.c
Christus descendit ad inferos non vt debitor, sed vt victor. 530.a. & 541.a
Christus, ante suum aduentum in terras regnabat per potestatem suam, sed non per fidem & religionem. 608.c
Christus mundum correxit in religione, vita, moribus, conscientia. 609.d
Christus regnare præsertim apparebit nouissimis tẽporibus, quando omnia sibi

ſibi patriſque ſubiecerit. 612.b
Chriſtus quomodo ad iudicium comparebit. 613.a
Chriſtº maior angelis. 614.a
Chriſtus à morte ſe ſaluum fecit, reſurgens propria virtute. 616.a
Chriſtus ratione diuinitatis patri tãtùm dicitur æqualis, ratione humanitatis minor. 731.d
Chriſti corpus in ſepulchro corruptelã nõ ſenſit. 85.c.d
Chriſti forma & ſermo. 248.a
Chriſti aduẽtus fructº. 524.a
Chriſti deſcenſus ad inferos, ob liberationem iuſtorum. 368.a
Chriſti pręliũ cum Iudęis & Romanis Eccleſiã martyriis afficiẽtibus fuit valde atrox & cruentum. 379.a
Chriſti regnum ſiue Eccleſiæ, eſt ſpirituale & temporarium. 557.c
Chriſto ſubiicietur totus terrarum orbis. 418.a
Chriſtiana tempora cur nouiſſima dicantur. 20.a.b
Chriſtianus cognoſcit multa, quæ Dei naturam maximè explicant. 446.d
Chriſtiani efficimur, non naſcimur. 133.a
Chriſtiani creati & geniti à Deo verbo vitæ. 638.d
Chriſtianorum magnus numerus. 535.d
Chus, ſiue Chuſi, Æthiops. 38.a
Cedareni ſunt Arabiæ populus. 846.d
Cedrus commendatur celſitudine, diuturnitate, odore & vmbra. 585.d
Ceruus eſt maximè ſiticuloſus. 234.a
Ceruarum partus, caprearũ & ilicũ difficillimus. 162.
Cicada, vermis æſtiuus, & canorus. 638.d
Ciconia, pia in parentes. 662.a
Cithara, quodnam fuit inſtrumentum. 499.a
Κλῆρος, periculi aleæque genus. 372.d
Clitumni fluminis aqua potata candidas facit boues. 134.d
Cognoſcere Deum. 447.d
Coinquinatis & infidelibus nihil eſt mundum. 56.c
Columba pennarum elegantia, & morum forma excellit. 573.a
Colũbæ alas expetit Dauid. 305.a
Columbę & Turtures dumtaxat aptæ erant ſacrificiis. 515.d
Concilium. 6.b
Confiteri. 41.d. 50.a. 530.a. & 543.d
ad Cõfeſſionem quoto mares & fœminæ anno, iuxta leges Eccleſiæ obligantur. 144.b
Confeſſio erranti medicina. 176.d
Confeſſionis circumſtãtiæ. 177.a

Confessio laudis gratior est Deo, quàm veteris legis vllum sacrificium. 332.
Confessio sacerdotalis. 333.
Confundi. 124.d
Cõsecrationis formula, qua vsus traditur Moises ad benedictionem populi & tabernaculi. 277.
Conradus Pelicanus, Franciscanus excucullatus. 55.a
Consilia impiorũ sunt ipsis perniciosa. 54.b.c
Consolatio Dei, delicatissimus pastus animorum. 342.d
Constantini tempora. 259.a
Constantini tempora cœpit reparari Iudæa, & Ecclesiæ illic ac alibi per orbẽ solemniter constrvi. 192.
Contemplatione rerum cœlestium facilè peruenitur ad Dei notitiam. 107.b
Contingentia differt à fortuna. 409.
Contra, è regione, ex aduerso. 286.d
Cor duplex, quomodo Hebræi designent. 65.b
Cor pro anima. 90. pro tota persona. 307.
Cor, Cerebrum & Iecur, tres nobiliores partes quę primùm in vtero formantur. 442.
Cornu, firmitas & robur. 96.b
Cornu Vnicornis bifurcum instar crucis. 160.d
Corona, regni nota & insigne. 117.c
Corona siue ornamentum anni, sunt fruges, fructus, herbæ, flores. 352.d
Corpus Christi speciebus panis tectum & reconditum. 368.d
Corporis nostri substantia, siue materia & cõpositio caduca & fragilis. 560.c
Corpora sola animata cibis & potu indigent. 281.c
Corpora glorificata post resurrectionem non magis edent aut bibent, quàm nubent aut nubẽtur. ibid.
Corui oderunt pullos suos ingenita crudelitate. 984.
Cosmographi notant in Septentrionali Hemisphærio esse terrarum apertionem, in Australi oceani & marium diffusionem. 551.e
Creare & formare quid inter se differunt. 626.d
Creatio Dei, & prouidentia, duo in operibus Dei consideranda. 583.d
Creaturæ omnes à Deo cognoscuntur secũdùm esse proprium & reale. 280.d
Creinia, ligna leuia, & quæ facilè concipit ignẽ. 634.a
Crepusculũ duplex est, matutinũ & vespertinũ. 834.a
Crux non erat supplicium Iudaïcum, sed barbarum siue Romanum. 392.d
Cruces habuit prima Ecclesia. 434.d
ex Curribus pugnabant antiquitùs. 449.d
Currus & quadriga Deo tributur.

buitur. 98.b
Cultus Euangelicus Deo gratus & acceptus. 293.c
Cymbala, psalterium, & nablium, instrumenta musica. 990.
Cynophes pediculi. 680.d
Cynomyia per y, musca canina. 478.c.& 680.c
Cyrus & Darius Deum Iudæorum agnoscunt. 918.d
Cyro & Dario placuit Hierosolymam restaurari. 638.a

D

Dædali statuæ. 905.a
Dæmones præfecti præsertim regionum & vrbium. 507.c
Dæmones, nocturnus, & meridianus. 578.a
Dæmonia, & dæmones, quasi diuini & admirandi. 606.d
Daniel in terra captiuitatis positus, contra Hierusalem genua flectebat & adorabat. 31.b
Daniel ter in die flectebat genua sua & adorabat. 307.b
Dauid scriptor tantùm psalmorum, auctor autẽ Spiritus sanctus. 15.b
Dauid, Salomon & Iob sæpe vsurpant verba & significationes Syrorum & Chaldæorum. 23.a
Dauid sacrificiis quibusdam citharam & alia instrumenta adiunxit. 153.b
Dauid ad quos cõfugit metu Saulis. 312.c
Dauid quondam sequebatur ouiculas. 486.a
Dauidis vnctio ad regnum fuit triplex. 152.a
Dauidis & Salomonis regnum ad Euphratem vsque pertingebat. 408.a
Dauidis ingens ardor ad tẽplũ Dei perficiẽdum. 887.a
Dauid Kimhi, Hebræus ante 300. annos. 54.a
Deber & Kekeb, nomina dæmonum, quorum vnus noctu, alter meridie noceat. 578.b
Decachordum, instrumentum musicum. 181.c
Decalogus, decem Dei præcepta continens. 54.b
Deficere, animi deliquium pati. 4.
Delos & Rhodus ab aquis extiterunt, & plurimæ aliæ insulæ. 711.d
Dentes, vires, potentiam, vim, impetum significant. 18.c
Derisores. 3
Deserta Seracenica, in quibus nulla extant vestigia. 682.b
Deus est vbique actu & essentialiter, sed ibi habitat vbi est per gratiam vel gloriam. 9.a
in Deo affectus humani sunt per effectus. ibid.
Deus secundum humanam naturam filium non genuit sed creauit. ibid.
Deus in tẽplis quodammodo

do videri dicitur. ibid.
Deus quàm sit admirabilis, & quatenus natura duce, & quatenus lumine fidei cognoscitur. 43.c.d
Deum esse pauci sunt qui nesciant. 72.d
Deus non indiget nostris bonis, eis tamen delectatur, & remunerat. 80.c.d
Deus innatum habet vniuersorum imperium. 11.a
Deus habitare dicitur in Sion. 51.d
Deus sicut corpus non est corporisue particeps, ita animam non habet. 63.a
Deus singulis ætatibus suos habet electos, à quibus colatur & inuocetur. 73.c
Deus est veluti rex, tutor, pater & defensor pauperum. 74.c
Deus seipso cõtentus. 80.a.b
Deus describitur iratus suis aduersariis. 97.c
Deus cum piis, integris & simplicibus solet esse simplex, benign⁹ & integer, & talis est erga homines quales homines sunt erga ipsum. 101.a
Deus fecit misericordiam Christo. 105.c
Deus, laus Israël. 124.c
Deus deprecandus, vt nobis adsit. 130.c
Deus non tantùm ore, sed etiam opere colendus. 158.d
Deus omnium deorum Dominus. 277.d
Deus non vtitur cibis vel potu. 281.c
Deus est misericors & stat promissis. 315.b
Deus tam vitæ quàm mortis æqualem habet potestatem. 378.a
Deus vnumquemque est remuneraturus pro suis gestis. 338.d
Deus, epulum & lætitia animi maxima. 365.c
Deus non denegat gratiam, imo auget, facienti quod in se est. 370.b
Deus stipatur multis angelorum millibus. 375.d
Deus mirabilis in Ecclesia. 383.a
Deus peccata peccatis punit. 392.d
Deus hodie in templis habitat singulari quadam virtute & efficacia. 483.c
Deus in medio magistratuum sedet tanquã iudex. 505.c
Deus propriè sanctificat, homo ministerium exhibet. 615.a.
Deus aliter cernit quàm nos. 569.a
Deus quocunque tempore laudandus. 583.a
Deus est mundi conditor & gubernator. 583.d
Deus immittit publicas calamitates propter impios. 593.b
Deus non deseret homines, quamdiu iustitiæ studebunt. ibid.

Deus quomodo allocutus est Mosem & Aaronem, Samuëlem & Iobum. 623.d
Deus est causa tota vel fœcunditatis vel sterilitatis. 713.d
Deus nobiscũ loquitur tribus modis. 820.
Deus non permittet impios diu dominari in bonos. 863.d
Deus essentialiter & actu est vbique. 928.a
Dei aduentus in montem Sinai. 98.a
Dei inclinatio & descensus ad prouidentiam eius pertinet. ibid.
Dei epitheta siue cognomina, quæ Mosi reuelauit in monte Sinai. 646. d. c
Deo, Deíque religione nihil suauius & amabilius. 82.d
Deum nemo vidit vnquam 447.d
Dextera vsu Scripturæ symbolum bonorum & beatitudinis. 84.a
Dextera designat Austrum. 551.d
Dianæ hospites in Taurica Cherroneso immolabantur, 699.c
Digiti Dei. 45.b
Dies secundus & quintus præcipuè celebrabantur à Iudæis post Sabbatum. 263.d
Dies cuncti peregrinationis nostræ parui & mali. 571.a
Die ac nocte, prouerbium. 4.a
Dij laboribus omnia vendunt, prouerbium. 595.a
Dij gentium verè sunt diaboli. 606.d
Dij appellantur, Pater, Filius & Spiritus sanctus, habita ratione personarum. 262.a
Diluuium Noë, Ogygis, Deucalonis. 657.a
Diomedi in Cypro homines immolabantur. 699.a
Dionysius dicebat sacrilegis, bonam nauigationem concedere. 423.d
Discernere, iudicare. 373.d
Distinctionis versuũ varietas in Hebræa & nostra editione vnde sit. 30.d
Doëg, typus hæreticorum. 295.a
Dolores Inferni, maximi. 96.d
Dominus pro vero Deo, id est, pro Dei nomine proprio. 184.d
Domine labia mea aperias, in precationis principio commemoratur. 292.a
Dominica die Christus resurrexit. 137.b
Donec, id est, postquàm, 83.c
Dor & Toleda differunt. 730. b. c. d
Dormientes. 34.c
Dracones, immanes etiam pisces dicuntur. 437.b
Dracones, terrestres, & aquatici. 992.

Druydas Tyberij Cæsaris principatus sustulit. 699.d
Dubitare de Dei omnipotentia, est de eo malè loqui. 469.c
Duo sunt in cunctis verbis legis. 339.d

E

Ecclesia ex Iudaica euasit Catholica. 6.
Ecclesia magna, & parua. 130. d. & 195. a.
Ecclesia ad omnes terras peruentura. 257.d
Ecclesia sponsa Christi. 253.b
Ecclesia est columna veritatis, errare non potest in doctrina morum & fidei. 350.c.
Ecclesia multis nominibus à Dauide appellatur. 366.d
Ecclesia in alto & cõspicuo posita, maximéque visibilis. 374. b.c
Ecclesia cœpit ab Adam & Abel. 432.a
Ecclesia Christi vsque ad cõsummationem sæculi perducetur, sicq; perpetuò erit visibilis. 557.d
in Ecclesia omnia sunt sancta. 607.c
Ecclesia perpetuò distincta in duos status. 764.d
Ecclesia à Iudæis & Paganis oppugnata fuit per annos 300. vsque ad Constantinum. 876 d
Ecclesiæ radix & fundamentum est in Sione & Hierusalem. 263.d
extra Ecclesiam ne Deus rectè colitur, neque vllum votum Deo gratum est & acceptum. 349.a
Ecclesiæ esse, beneficium Dei singulare est. 350.a
Effectus tollitur, sublata causa. 349.d
El, nomen vnum è decem diuinis. 40.d
El, Elohim, Adonay, tetragrammaton, tria diuina nomina. 278.a
Electi & iusti pauci sunt comparatione reproborum. 91.b
Elion, vnum è decem diuinis nominibus. 50.b
Eliseus 40. pueris maledixit, qui ipsum habebant ludibrio. 70.b
Elohe & Elohim, duo diuina nomina distincta. 722.c
Elohim iudicem sonat, ac prouidẽtiam respicit, non essentiam. 72.a
Emmanuel interpretatur, nobiscum Deus. 361.d
Empedocles animam dicebat esse sanguinem. 165.a
Endor, locus tribus Manassæ. 511.d
Ens bonum admirabile. 921.a
Ephraim, pars Iudææ cis Iordanem. 330.d
Ephraim tribus prærogatiua

ua. 466.d
Ephraim, Benjamin & Manasse, complectuntur tres præcipuas partes terræ sanctæ. 492.d
Episcopi nomen iam erat sacrum inter prophanos. 724.d
Epitheta Dei tredecim Mosi ab ipso Deo reuelata. 530.d
Equitare, est regnare. 382.a
Erichto apud Lucanum homines immolat. 699.c
Erictheus Atticus filias suas sacrificauit. ibid.
Erithras & Esaü, qui Edom appellatus est. 437
Error duplex. 720.c
Esseni hasidæi. i. pij & probi in Machab. libris dicuntur. 22. d
Ethan, siue Etham, mare.
Eubœa absorptis terræ faucibus Bœotiæ per mare adempta. 712.b
Euangelium iugum suaue, & vinculum onúsque leue. 9.b
Euangelium secundum Matthæum, non autem Matthæi. 15.c
per Euangelium iustificantur credentes. 226.c
Euangelium in primis ac potius pollicetur spiritualia, deinde temporaria. 360.
Eucharistia non solùm est sacramentum, verumetiam sacrificium. 358.c
Eucharistia, sacrificium laudis incruentum. 393.d
Eucharistia, in qua est mnemosynon mirabiliũ Dei. 743. d
Eucharistiæ sacrificiũ. 282.c
Eucharistiæ sacrificium incruentum. 608.b
Eucharistiæ mysterium cathecumenis & Paganis occultabatur. 738. b
Euei vsque ad Gazam deleti à Palestinis. 331.d
Euge, exultantis, vel etiam insultantis & illudentis particula. 196.a
Eurus in Iudæa est valentissimus, vrens & tempestuosus. 278.d
Exaudire apud Septuaginta. 21.a
Exaudiri, fructus finísque precis. 35.d
Exauditus est pro sua reuerentia. 572.d
Excubiæ nocturnæ sunt quaternæ, tribus horulis duntaxat constantes. 567.a
Exitus compitum, & Exitus viarum. 433.c
Expositi pueri. 154 a
Ezechias peccauit, quòd Babyloniis thesauros suos ostentârit. 791.a

F

FAcere, sacrificare. 358.c
Faciens misericordiam in millia diligentibus me. 649.d
Faciei vocabulum apud Hebræos. 172.c

Fames

580.a
Fames, vnum è Dei flagellis. 675.a
Fel crassius quàm acetum. 191.a
Fermẽtum erat peccati symbolum. 225.d
Festorum duorum solennitas & celebratio. 235.c
Festum à quatuor panum generibus in sacrificio confessionis. 709.a
Fides nuda beare nõ potest, & cur eam Paulus maximè commendet. 14.a
Fides nulla inter homines. 65.a
Fides & Dei timor à peccando homines cohibẽt. 73.d
Fides, cuicunque data fuerit, non est fallenda. 78.d
ex Fide viuitur, & salus est. 393.d
Fidiculæ dictæ à findendo. 577.d
Filius à Platonicis appellabatur opifex, δημιουργὸς, 908.a
Filij hominum opponuntur filiis Dei. 67.b
Filij deorum. 158.c
Filum vitæ vna Parcarum net, altera secat. 640.d
Firmamentum. 107.c
Fiscus rapit, quæ non capit Christus. 725.b
Fœlicitas summa est videre faciem Dei. 91.d
Fœlicem fuisse, infœliciſſimum infortunij genus. 455.c
Fontium & aquarum vsus. 659.a
Fortuitum nihil est. 171.c
Frameæ, genus gladij. 51.a
Frumentum, vinum & oleum, sacramentorum symbola. 27.a
Fulica, auis aquatica, prope littora nidificans. 662.a
Funes pro hæreditate & portione. 82.d
Funiculus mensorius. 482.a
Funiculis mensoriis hereditates diuidebantur. 673.d
Furor, & ira. 34.a
Futura sunt plurimùm imperatiui vel optatiui modi. 36.b
Futura quæ prophetantur pro factis iam habentur. 18.a

G

GAbala, ciuitas Phœniciæ vel Syriæ, cuius incolæ Gabalitæ. 511.d
Galaad & Manasses, terra Iudææ sita trans Iordanem. 330.d
Galenus & medicinæ alij principes per μίλι, succharum intellexerunt. 504.a
Gallia tota olim nemorosa & sterilis. 713.a
Galli primò omnium receperunt Psalterium Hieronymianum. 597.a
Gallus sylvester, auis immanis magnitudinis. 281.a
Genezara, lacus Iudææ. 351.d
Genius natalis & candidus. 580.a

Generatio toto hoc opere ferè significat sæculũ. 75.a
in Generatione diuina omnia pura & simplicia & ab omni fluxu libera. 11.d
Geneuensis Ceuellerius redarguitur. 103.a
Geneuenses impij. 247.a
Gentium nomine quos appellat scriptura. 59.b
Geometræ & Optici non satis exactè assequuntur altitudines montium. 599.a
Geometrarum veterum loquutio. 305.d
Gerardus Veltuyckus. 127.b
Germania syluis olim & solitudinibus horrida. 713.a
Gestus feruentis 58.d
Gestus hominum inhumanorum. 89.d
Gestus deridentium. 243.d
Gestus attendentium diligenter ad instrumentorum pulsationem. 269.a
Gestus hominis nolẽtis auxilium ferre. 436.c
Getthæi occiderunt filios Ephraim. 466.d
Gigantis etymologia Græca. 543.a
Gignere, creare, de aliena substantia producere. 11.b
Gittith, instrumentum musicum, à qua vox Gallica, *Guiterne*, non valdè abludit. 43.a
Glacies. 985
Glossa antiquissima Hebræorum, ante 2000. annos ferè scripta. 122.c
Gnostici reprehẽdũtur. 599.d
Gog & Magog, Sarraceni & Turcæ. 298.a
Græci sæpe relatiuum ponunt in casu antecedentis. 34.a
Gratia, remissio peccatorũ, iustificatio sũt à Deo. 59.b.c
sine gratia non curritur ad gratiam. 59.d
Gratia radix est operũ. 112.a
Gratia Dei pinguissimus pastus animorum. 342.d
Gratiæ & dona singularia, quibus decoratus est homo à Deo. 45.d
Gratiæ primus effectus est iustificatio. 525.d
Gustare. 26.a

H

HAbentia, pro opibus. 296.c
Hallelu-ja. 742. 2,& 463. vide Allelu-ja.
Hæreditas æterna conseruatur in cœlis. 172.b
Hęreditate Græci Ecclesiam intelligunt: alij regnum Dei. 82.c
Hæreses, schismata & sectas in Ecclesia Deus nõ vult. 367.a
Harmoniarum musicarum, siue concentuum quatuor apud Græcos genera. 989
Hebręi passim loquuntur cũ eclipsi verbi substãtiui. 22.a
Hebręi constanter Purgatorium credunt. 274.d
Hebræorum manus seruierunt in cophino. 500.d
Hebræa etiam neutrum ge-

nus patiuntur. 32.b
Hebraica lingua rectè dicitur ſancta. 286.a. quare angelica. ibidem
Herinaceus, quodnam animal. 662.c
Heman, nepos Samuëlis, alter filius Zare. 539.d
Hermon, mons Galileæ ad ortum. 551.d
Hermonim, duo montes arcti in extremis terræ ſanctæ. 236.a
Herodius quænã auis. 661.a
Herôum filij noxæ. 872.b
Hiericon palmetis conſita. 351.a
Hieruſalem ſitus & amplitudo. 264.a
Hieruſalem terreſtris, & ſpiritualis. 366.d
Hieruſalem, ſanctæ eſt terræ veluti medium & vmbilicus. 437.a
Hieruſalem ſita erat in loco montoſo. 516.a
Hieruſalem appellatur eccleſiarum matrix. 533.a
Hieruſalem erat de agro Bethleemitico. 888.d
Hillulim Hebræi appellant epithalamia, & Hillula nuptiæ. 484.a
Hipparchus rectè perſtrictus à Plinio. 982
Hiſtoriæ veteris geſta cur leguntur. 464.b
Hodie, ſymbolum æternitatis eſt & cur. 11
Hodie, pro præſenti vita, vel etiam toto tempore gratiæ & ſalutis. 599.d
Hollandiæ, Zelandiæ & Batauiæ magna pars in pelagus Flandricum commutata. 712.c
Holocauſtum. 225.d
Holocauſtorum genera tria à Deo inſtituta, arietum, bouum & hircorum. 357.b
Homo ater, prauus. 38.a
Homo, qua re differat ab Angelo. 45.a
Homo omnis viuens eſt vni uerſa vanitas. 218.c
Homo ſuapte natura nihil quàm vanitas. 298.b
Homo homini Deus, homo homini lupus. 313.a
Homo bulla, prouerbium. 567.d
Homo mendax, Deus verax. 770.c
Hominis opificium & ſtructura. 927.d. & 933
Homines infinitis modis miſerabiles. 53.d
Homines & Angeli dij non natura, ſed participatione tantùm cuiuſdam ſcintillæ Dei. 506.a
Horeb, mõs in Arabia. 694.d
Hora prima orationis erat manè. 29.a
Horæ antelucanæ. 29.c
Horæ tres ſtatæ & ſolennes precationis Iudæorum. 307.a
Horæ orationis ſeptem in Eccleſia inſtitutæ. 839.a
Hoſanna filio Dauid. 410.c
Hoſanna, non eſt vox corrupta. 781.d

Hostia publica, & priuata. 153.a
Hostia peccati Mosaïca alia erat ab holocausto. 225.b
Humanis hostiis litabant Gentes. 698.d
Hybernia olim Britanniæ adiuncta. 712.c
Hypothetica Hebræorum formula per imperatiuum. 23.a

I

Iacob Ben Haim in epitomen contraxit magnam Masoram. 127.a
Iabin, rex Chananæorum. 511.d
Iacob, vrbe Sichem à filiis direpta & vastata, magno fuit cunctis ciuitatibus terrori. 674.d
Iacob filij panis inopia descēderūt in Aegyptū. 207.a
Iacobus frater Domini solebat ingredi Sancta Sanctorum. 623.c
Iapeti genus, Moses Iaphet appellat. 665.a
Idem Pythagorici pro bono principio sumebant, alterum pro malo. 642.d
Ibis vocatus inimicus Callimachi & Ouidij. 724
Idithim, vel Ieduthum, vnus è duodecim cantoribus Dauidis. 216.d
Idola siue sculptilia sunt diabolorum receptacula & tanquam corpora 606.a. & 613.d
Idola & sacræ imagines quid differant. 764.a
Idololatriæ peccatū in quo propriè situm. ibid.
Idumæa potens & fortis ob loci naturam & populi ferocitatem. 331.a
Idumæi in tabernaculis degebant vt Nomades. 510.b
Iemini, tritauus Saulis. 38.a
Ieroboam ad Ephraim tribum conatus est regnum reducere. 485.a
Ignis pro afflictione & persecutione. 55.c
Ignis conflagrationis siue purgationis. 613.a
Imago Dei in nobis impressa quæ sit, & quid operetur. 25.a
Imago opponitur veritati & rei solidæ. 219.c
Imagines Christi, Virginis & Sanctorum habuit primitiua Ecclesia. 434.b
Imperfecta Latinorum & Græcorum vno modo apud suos repræsentantur per futura, cum quibus præterita miscētur. 629.d
Imperium improborū. 112.d
Imperia quatuor præcipuè diuexarunt Ecclesiā. 68.d
Impius laudat desiderium animæ suæ. 55.c
Impij in terra multis modis infœlices sunt. 5.c
Impij in iudicio quomodo non resurgent. 6.a
Impij legem Christi & Euangeliū iugū vocāt. 9.b
Impij ni firmentur potentiū præsidio sūt debiles. 6.d
Impij in Deum qui. 2.c

Impij irrisionis causam hauriunt è simplici piorum in Deum confidentia. 75.c
Impij quando Deum iudicant. 288.a
Imprecationes generales, & personales. 189.a
Imprecationes Dauidis referuntur ad reprobos & obduratos, non studio vindictæ, sed zelo iustitiæ, 391.d
Imprecationum duo sunt genera & quomodo eis vtendum. 70.b
Imprecationibus quando & quomodo vtendum. 723.d
Improbitas impiorum vrit hominem pium. 217.c
Imputare peccatum. 175.b
Incantatorum artes à Deo improbantur. 319.a
Incuruatio dorsi & lumborum mutatio, virium imbecillitatem arguit. 391.d
Indignatio multò grauior est ira. 159
Induere, amicire & similia, vsu linguæ significant copiosè habere, repleri, abundare. 518.c
Infantes. 43.d
Inferi, tenebrarum regio: vt cœlum lucis. 544.a
Inferni variæ sunt regiones. 530.c.d
Infernus duplex, superior & inferior. ibidem
Infirmitates, vitia, peccata, errores. 81.a
Inimici visibiles, & inuisibiles, contra quos orandum. 70.a
Iniquitas & peccatum confunduntur. 288.c
Iniustitia est mortis acquisitio. 62.d
Innon, vnum è Messiæ nominibus. 411.a
Insani verè sunt, qui se dedunt iniustitiæ & improbitati. 30.c
Inscriptio huius operis vulgata apud Hebræos. 2.a
Inscriptiones psalmorũ difficiles. 23.d
Inscriptiones psalmorũ additæ à Septuag. è maiorum traditionibus, non scriptura. 587.b
Instrumenta musica piè vsurpãtur à Christianis. 997
Inter medias sortes, prouerbium Græcum. 373.c
Intercalaris versus cantabatur & repetebatur à populo. 908.a
Inuisibilis dicitur Deus. 200.b.c.
Inuocandi & memorandi verba apud Hebr. construuntur cum præpositione. 115.b.c
Ioannes Isaac à Iudaïsmo conuersus. 127.a
Iob, Prouerbiorum & Psalmorum obscuritas in distinctionibus. 318.b.c
Iordanis fluuius diuinus, Deóque dicatus. 351.d
Ioseph datum est ius primogenituræ & ademptum Ruben. 491.d
Ioseph venditus, primùm Ismaëli

maelitis, deinde Putiphari regis eunucho. 675.c.d
Iosue & Caleb, sacerdotes etiam & Leuitæ à morte excepti & liberati. 603.c
Iouis dies, vnus erat è celebrioribus post Sabbatum & Lunæ. 498.d
Ioui Ichometi ab Aristomene Messenio 300. homines vno die immolati. 699.a
Ioui apud Latinos decima filiorum sacrificabatur. ibidem b
Iphigeniam Agamemnonis filiam Græci sacrificarunt. ibid.b
Ira Dei & afflictiones Sanctorum sunt momentaneæ. 165.a
Ira non est in Deo sed effectus. 40.d
Ira Dei cuncta mala complectitur. 379
Ira quid. 470.d
Iridi & Mercurio deorum nuntiis poetæ alas assignant. 98.c
Irritatio Mosis. 600.c.d
Iris, arcus cœlestis, testis beneuolentiæ Dei in cœlo fidus & certus. 557.d
Isaac magnus Princeps existimatus est ab exteris regibus. 674.c.d
Ismael & filij alij Abrahæ ex Cetura, sese per coniugia inseruerunt in principes familias. 674.d
Ismaelitæ separantur a Saracenis. 510.c
Israelitæ irritarunt Mosem, & tentarunt Deum in Raphidim & Cades. 600.d
Israelitæ, populus Dei, non natura aut meritis, sed sola electione. 672.d
Istriæ littus hodie est pestilens. 714.d
Iuchne, auis immanis magnitudinis. 281.a
Iuda tribus, potentia & numero militum cæteris præstabat. 330.c
Iuda, tribus Israelitarum. 380.d
Iudæ typus, Achitophel. 306.b.c
Iudæa, præsertim Galilæa oleo & oliuis abundat. 26.b.
Iudæa est terræ habitabilis medium. 437.b
Iudæa campestris, frugifera montana, compascua & arborum & escarum ferax. 351.d
Iudæa est matrix Ecclesiæ. 447.a
Iudæa, pro omni patria sancta, & liberè religionem catholicam profitente. 701.b.c
Iudæa rerum omnium fœcunditate nobilis, iam est sterilis. 712.d
Iudæi, natio adultera dicuntur in Euangeliis. 104.c
Iudæorum captiuitas & dispersio. 189.a

Iudæi magno concursu ventitabant ad Christi prædicationem. 226.c
Iudæi dispersi sunt, non ad vnum cæsi. 324.d
Iudæi per mundum vniuersum vagantur incertis sedibus. ibid.
Iudæi mare rubrum, & Iordanem pede sicco transierunt. 356.d
Iudæi primi ad Euangelium vocati, tanquam Ecclesiæ principes. 380.d
Iudæorum insanabiliũ excæcatio. 393.
Iudæi alibi potius degunt, quàm in Iudæa. 491.d
Iudæi dicuntur radix Ecclesiæ Gentium. 522.a
Iudæi, capta vrbe, partim cæsi, partim captiui abducti sunt. 725.a
Iudaici ritus prohibiti, qui sunt sacramentales, siue figurales. 997.
Iudæi perpetuò coluerũt artes omnes liberales. 915.b
Iudicare vsu lingua Hebr. significat regere, vnde liber Iudicum. i. rectorum & principum. 611.a
Iudicium pro vltione & defensione. 87.d
Iudicium fiet in Sione. 278.b
Iudicium duplex, vnum nouissimum, alterum iam perfectum. 611.a
Iudicij signa & terrores. 613.a
Iudicia domini. 111.a
Iupiter καλοδάιμων. 98.a
Iupiter apud Occiduos, Belus apud Orientales Deus habebatur. 501.d
Iupiter, Apollo, Musæ, sunt dæmonia gentium. 698.b
Iuramentum factum est Abrahæ super Isaac, non super Ismaële vel filiis Cethuræ. 673.c
Iusiurandum ritè factum est actus latriæ & religionis. 343.d
Iusiurandum Dei immutabile. 557.a
per Iusiurãdum fœdera mutua confirmantur ac sanciuntur. 736.d
Iurisiurandi & voti religio non violanda. 78.d
Iustificatio quare solet tribui fidei & obedientiæ, potius quàm sacrificiis. 292.c
Iustificationes. 373.
Iustificatio & præparatio ad eam est à Deo, idque gratis. 28.
Iustificati gratis, integri viuere debent, si salui esse volunt. 77.c
Iustitia hæc quæ fit piis à domino, misericordia est. 139.c
Iustitia in verbis non est, sed in virtute. 318.a
Iustitia omnem virtutem complectitur. 350.c
Iustitia est gratia Dei iustificans. 406.d
Iustitia sæpe pro gratia. 525.d

Iustitia sine misericordia est crudelitas. 628.d
Iustitiæ sacrificium. 24.b
Iustè qui viuit, tutus est ab inimicorum criminationibus. 311.d
Iustitiæ partes duæ, facere bonum, & fugere malum. 77.d
Iustitiæ partes duæ. 250.d
Iuuenū pulcherrimi & iucundissimi epitheta. 394.a

K

KAl coniugatio. 10.b
Keteb, dæmonium sæuissimum, quod in meridie grassatur. 578.a

L

LÆtari licet Dei iudiciis, zelo iustitiæ. 302.a
Lamed apud Hebræos. 15.b
Lazarus inopia periit. 207.c
Lex domini circa quæ versetur. 9.b. & 110.b
Lex Hebr. Torá à docendo, non, vt apud nos, à legendo, vel ligando. 463.a
Legis diuinæ summa & scopus. 465.d
Leges signare, vel condere. 595.a
Lernæa palus Herculis tempore exsiccata. 711.d
Lesbij Ioui homines mactabant. 699.c
Leuiathan, immanis cetus: quo nomine etiam Satanas significatur. 437.d
Leuiathan, est balena recentioribus, veteribus tamen Rabinis piscis est ignotus. 665.c
Leui tribus, in qua quatuor erant stirpes. 622.d
Leuiticis dixit dominus se illorum esse hæreditatem 806.a
Liber vitæ, Dei præscientia & prædestinatio. 393.a
Liber vitæ duplex est. ibid.
Libri antiquitus complicabãtur in corticis morem. 226.a
Lingua pusillum membrum ingentium malorum incendium excitat. 295.a
Linguæ Syriaca & Sclauonica latissimè patent per Orientem & Occidentem. 329.a
Literatura. 401.
Litterati & facundi qui Ecclesiam Dei oppugnant perstringuntur. 65.d
Locus variè lectus & scriptus. 127.128.
Locutio Dei quæ ex natura habetur, nos tria docet. 107.a
Luciani athei locus illustratus. 248.d
Lucifer quænam stella, & quibus nominibus appellatur. 735.a
Lumen naturale. 27.a
Lumen, lucerna, lãpas, symbola gloriæ, rerũ prosperarum & fœlicium. 101.d
Lumen Dei. 199.d
Lumen & meridies sunt

ſymbola proſperitatis & lætitiæ. 205.a
Luna in nihilum an ſit abitura. 406.d
Luna perfecta, id eſt, plena. in plenilunio fulgẽs.558.a
Luna vrit ſuo modo, vt frigus & pruina. 850.a
Lycophron primus inter Græcos reperit, aut certè illuſtrauit genus anagrãmatiſmi. 542.a
Lyranus natione Iudæus. 54.d

M

MAcies ſequitur è faſtidio cibi. 692.a
Macies & phthiſis etiam oritur è nimia ingurgitatione & crapula. 692.d
Madianitæ, Arabiæ populus. 511.d
Magorum nomen vnde ducatur,& qui ſint. 4.a
Magi non ſolùm fuiſſe ſapientes ſed & reges, plerique veterũ docẽt. 409.a
Magorum & dæmonum præſtigiæ,non ſunt miracula. 908.d
Magiſtratu Eccleſiaſtico & politico Eccleſia continetur & viget. 10.d
Mahaleth, inſtrumentum muſicum lugubribus accommodatum. 539.d
Mahometes in Arabia natus. 510.b
Mahometani contra Chriſtianos. 259.a
Mahometani credunt in alia vita vſum eſſe ciborum & venereorum.281.d
Mahometani nobis exprobrant Deum commutaſſe Chriſtum ſuum cum Mahomete. 562.a
Maieſtas Dei ſuper cælos. 43.d
Maieſtas Dei vbique lucet. 107.c
Malo nodo malus parandus eſt cuneus. 101.b
Mala non vult Deus eſſe,vel fieri, ſed dumtaxat permittit. 30.a
Malorum cauſa quomodo cauſa dicitur. 244.c
Malorum auctor non eſt Deus, at cauſa malorum pœnæ. 392.b
Malorum multitudo, & vitæ breuitas, vitam reddũt in ſenio miſeriorem. 572.b
Maledictus, qui accipit munera. 78.d
Manna duplici rore tectum. 368.d
Manna Hebræis erat loco panis triticei & delicati. 470.a
Manna dicitur cibus angelorum. 473.a
in Mãna erat panis & aqua. 601.a
Manna cælitus demiſſum ſpatio 40.annorum.682.d
Manichæi Deum aliqua non creaſſe exiſtimabãt. 184.c

Manus pro potentia. 58.d
Manus & digitus Dei, potẽtia, vis & iudicium. 455.b
Manus vtraque, pro symbolo potestatis & dominij. 555.c
Manũ leuant iurantes. 695.c
Mapparum conficiendarum ratio quàm fuerit antiqua apud Hebræos. 482.b
Marcus Euangelista, primus Alexandriæ episcopus. 382.c
Mare terram operit & circundat, exceptis locis hominum & belluarũ habitationi destinatis. 656.b
Mare rubrum, mare album, & mare nigrum. 690.a
Maria virgo nullos alios habuit filios. 388.d
Marsi inuitamentis vel physica arte serpentes è latebris euocabant. 319.a
Martio mense Deus eduxit Israëlitas ex Ægypto. 367.d
Martyres multi in summa patiẽtia & animi trãquillitate conseruati. 374.c
Martyres nostri in equuleo suspensi, & ferreis vngulis exarati. 877.d
Martyrũ magna copia. 488.d
Mashat quid Hebræis. 269.c
Masora magna. 127.a
Masora parua. 128.c
Masoretæ confuderunt versus psalmorũ & miscuerunt. 30.d
Masoretæ in inuestigando 150. psalmorum numero & distributione dissenserunt. 54.b
Masoretæ duas dictiones in vnam coagmentarunt, & vnã in duas diuiserũt. 22.b
Masoretarum formulæ de keri & kerib. 127.b
Matutinum sacrificiũ. 29.a
Matutinum tempus ad res gerendas opportunissimũ. 258.c
Matutinum tempus precibus magis est accommodatum. 258.c
Matutinarum vsus ab ipsis Apostolis repetendus. 29. c.d. Earum origo. 382.
Matutinæ preces erant è diei solemnioribus. 544.c
Mulieres solebant publicè victorias principum choris & cantibus celebrare. 369.b
Mulieres canebant ἐννίκια tam voce quàm instrumentis. 379.a
Mundis omnia sunt munda. 56.d
Murmurãtes intra 40. annos in deserto periêre. 475.a
Musicis instrumentis vtimur ad depellendam tristitiam. 181.a
Medi & Persæ prosperè se habuerunt post euersam Babylonem. 918.d
Meditari quis verè dicatur. 3
Melanchton Alchimiã vanissimam scientiam laudat. 66.d
Mel petrinum damnatur à medicis. 503.d

Melchisedech sacerdos Dei altissimus. 411.c
Melchisedech sacerdos altissimi. 377.c. & 738.a
Μιλιὰ, & μιλίζειν: quid apud Græcos designent. 4.a
Melimela, dulces fructus. 504.a
Memoria. 162.
Mendacium seruile vitium. 356.b
Mendacia quæ appellantur officiosa vel iocosa, non sunt sine culpa licet non cum magna. 30.c
Mensa sacræ Eucharistiæ. 135.d
Menses Hebræorum erant lunares. 499.a
Mensura prægrandis, & parua. 494.a
Mesa Rex Moab primogenitum obtulit holocaustum super murum. 698.d
Meritum est opus bonum non simpliciter, sed cum gratia. 954.b
Meritum est species gratiæ. 112.a
Mesec, nomen loci ab Iapeti filio. 846.d
Messenij virginem ex Æpidarum familia immolauerunt. 699.c
de Meteoris, & iis quæ fiunt in cælo. 159.b
Metrica psalmorum ratio periit. 30.d
Meta viuendi, septies deni anni, à physicis creditur. 571.d
Minhá, fertum & sacrificium farinaceum propriè significat. 608.b
Minoï vique ad Socratis tempora septem vtriusque sexus ab Athenien sibus dati. 699.a
Mille anni ante oculos Dei non plures sunt quàm dies hesterna. 566.d
Miracula & signa quæ fecit Deus Hebræis. 469.a
Miracula de dimensionum penetratione. 680.c
Miracula propriè fiunt à Deo. 677.d
Miracula propriè quænam sunt. 909.a
Mirificare. 22.d
Misericordia à corde & visceribus dicitur descendere. 89.c
Misericordia & veritas. 145.a
Misericordia & promissionibus Dei tuto nitendum. 227.d
Misericordia sine iustitia est pusillanimitas. 628.d
Misericordia Saulis damnatur, quòd regi Agag pepercerit. 631.a
Miserator, & misericors quid differunt. 768.c
Misereri & commodare differunt. 749.a
Missa seu liturgia præcipuus religionis Christianę cultus. 29.a
Missæ sacrificium à Græcis liturgia dicitur. 307.a
Missæ nostræ antiquitas ab Ecclesiæ primis temporibus repetenda. 597.a

Moab, Ammō, Amalec, sunt populi Arabiæ. 510.c
Moabitæ & Idumæi sunt populi Arabiæ & Saracenici. 332.a
Molę, molares, siue duriores dentes. 319.b
Moloch, idolum, cui patres tradebant filios traiciendos perignem. 657.d
Monocerōtis cornu, crucis habet formam. 485.d
Mons Dei sanctus. 17.a
Montes qui in aliam sedem substiterunt. 161.c
Mora omnis afflictis longa & periculosa. 397.a
Morbi diuturnitas facit ad commiserationem maiorem. 213.a
Mors dicitur obdormitio & somnus ob futuram carnis resurrectionem. 69.c
Mors ab Hebræis appellatur vehemens mœstitia, infortunia, res aduersæ. 394.d
Mortui dicuntur qui sunt in statu perditionis ab Hebræis: sancti verò viuentes vel dormientes. 34.d
Mortui qui dicantur apud Hebræos. 34.d
Mortuorum officium in veteri lege seruari solitum, & eius Moses meminit. 484.a
Mortuos non sepelire, immanitatis est Scythicæ. 489.a
Moses instituit sacrificia quædam cum iubilatione & tubarum clangore: 153.a
Moses ad tabernaculum cōfugiens, tutus fuit à seditiosorum impetu. 152.d
Moses confugiens in tabernaculum fœderis, tutus fuit à populo impetum faciente. ibid.
Moses maluit affligi cum populo Dei, quàm vocari filius Pharaonis. 519.d
Moses non tantùm dicitur sacerdos, verùm etiam primus legis sacerdos. 621.d
Mosis & Iosuæ bella in Chananæos, typus erat bellorum Christi in mūdum. 365.a
Mosis oratio in quartum librum psalmorum relata. 564.d
Mycenæ totius veluti Græciæ horreum. 713.b
Myrica vel Iuniperus, virgultū humi repens. 638.c
Myrrha. 252.d

N

NAbal, nebulo, insipiens propriè. 72.a
Nablium, genus instrumenti. 181.b
Nasi altitudo superbia. 56.a
Nationes vicinæ Iudæis. 243.d
Nauiū vsus primùm à Deo monstratus. 665.b.c
Ndaba, species sacrificij pacifici, 302.b
Nectare & ambrosia, immortalitatis fœlicitatem figu-

rarunt poëtæ. 473.a
Nedar, votiua oblatio, sacrificij genus. 283.a
Negotiatorum omnis res penè est in numerando, rationibúsque subducendis. 402.b
Nehemia & cæteri Iudæorum reduces principes loca vacua Hierusalem restaurarunt. 638.a
Neomenia Septembris erat celeberrima. 498.d
Nilus Ægypti fluuius exundans, & sese agris vicinis ad eos irrigandos superfundens. 351.a
Nimrod cœpit esse gigas. 350.a
Nix vt candor, lux & similia, symbolum sunt prosperitatis & salutis. 374.a.b
Niue dealbari in Selmon, prouerbium. ibid.
Nix etsi sit frigidissima, terræ calorem internum conciliat. 987.
Nocendi studium & conatus, ipsum potius quàm iustos lædit. 41.d
Noë maledixit Chanaam nepoti. 70.d
Nomades & Scenitæ in tabernaculis habitabant. 330.d
Nomen Dei quid significat. 32.d. 43.a. 51.a. 71. a. 114. b. 392.b.c.
Nomen tetragrammatō pertinet ad Dei essentiam. 72.a.
Nomen Dei est superius & excellentius cunctis rerum nominibus. 265.d
Nomina quatuor diuina, vnum proprium, tria appellatiua. 102.a
Noscendi verbum apud Hebræos. 6.c.
Notitia Dei generalis & specialis. 446.d
Nouissima appellantur tempora Christiana. 20.a
Nox symbolicè tempus est calamitatum & malorū. 576.d
Nox est commodior ad scelera agitanda & molienda. 88.a
Nox afflictionum est symbolum. ibid.
Noctis caligo Deo ipsissima lux est, & purus dies. 929.d
Nycticorax, nocturnus coruus. 635.b

O

OBedictia melior victima & holocaustis. 279.d
Oceani littus proprie est versus meridiem. 706.a
Oculus Dei est eius prouidentia & cura. 178.d
Oculus noster quomodo visum accipit. 569.a
Oculi & palpebræ Dei. 63.a
Odij diuini effectus pernicies animarum. 30
Odio, odis, odiui, veteres dicebant. 389
Og rex Basan. 374.d. & 378.c
Og & Seon ab Hebræis bello domi

Io domiti. 495.c
Oggi statura accedebat ad nouē ipsius cubitos. 904.a
Oleum ab Hebræis vnguētum appellatum. 136.a
Oleum vnctionis sacerdotum ex quibus succis & odoribus conficiebatur. 553.d
Oleum passim est symbolū lætitiæ, gratiæ & misericordiæ. 585.a
Oleum faciem & cutem nitidiorem reddit, & vnguentis est accommodatum. 660.d
Oleum vnctionis, siue oleum sanctum. 895.a
Olei vsus est maximus in sacramentis. 26.a
de Oleo sacro multa Rabbini tradunt diligenter obseruanda. 554.c
Oliuarum mons, situs est ad Orientem, respectu Hierusalem. 383.a
Onagri & asini syluestres maximè persequuntur solitudines. 659.b
Opera tenebrarum. 23.d
Opera hominum, vitia & peccata. 88.c
Opera prouidentiæ continentur præmiis & pœnis. 111.a.b
Opera bona extra gratiam non sunt meritoria, nisi dispositiuè. 293.d
Opera fidelium bona esse meritoria, non infidelium 787.d
Optimus, maximus. 530.d
Orationis tempus vespere, mane, meridie. 29.b.c
Oratio est primus & præcipuus spei siue confidentię effectus. 205.b
Oratio quæ nō fit per Christum, fit ipsa peccatum. 724.a
Orationis perfectio est in mentis eleuatione. 143.d
Ordo temporis in hoc opere non seruatur. 412.a
Ordo in rebus is positus est à Deo, vt inferiora per media, & media per superiora regi velit. 580.a
Ordines tres eorum qui purgantur. 173.a.b
Oreb & Zeeb interfectorū capita ad Gedeonem delata. 512. a
Organa instrumenta musica. 915.b
Orientis regiones tardius religioni Christianæ sese dediderunt. 383.c.d
Origenes vi persecutionis adactus ad grana thuris diis gentium offerenda. 283.b
Ossa sunt corporum basis. 188.d
Ostiariorum officium & gradus. 780. a
Ouis inter omnia animalia multum fœtificat. 713.d

P

Paganorum, Mahometanorum, & Hęreticorum cœtus deprauantur multis opinioni

opinionibus. 350.d
Panis corporalis & ſpiritualis. 207.d
Panis cor hominis firmat. 411.a
Panis Hebr. nomen eſt generale ad omnem cibum. 470.a
Palemne aſpis timet carmina incantatoris audire. 319.a
Palmæ quare comparatur iuſtus. 585.d
Palæſtini alienigenæ: nam è Cappadocia venerãt. 331.d
Palęſtini è Cappadocia profecti. 511.a
Parabola. 269.a
Parabola, fabula, ludibrium, dicterium. 389.c
Parabola pro ſermone Prophetico. 463
Parare, præparare, ſignificat ſtabilire, fundare, communire, proſperare. 620.d
Parcę filum vitæ noſtræ ducere & ſecare memorantur. 571.a
Parentum virtus vel improbitas ad vtrumque maximè confert. 318.c
Pars ſiue portio, totam hæreditatem & mercedem ſignificat. 63.c
Pars hæreditatis. 82.a
Paruuli, ſimplices & idiotæ. 110.c
Paſſer gregalis eſt. 515.c
Paſſer coniuge orbatus luget, à grege reliquorum ſe abducit. 635.d
Paſſionis dominicæ fructus, reſtauratio Syon. 395.a
Patiens ad iram Deus. 531.a
Patriarcharũ familia initio fuit parua numero. 674.a
Patriarchæ ab exteris populis principes & magni habebantur. 674.c
Patrum piorum merita defluunt in filios. 650.a
D. Paulus de tribu Benjamin. 380.b
Paulus vinctus Chriſti, id eſt, pro Chriſto, pro Chriſti confeſſione & teſtimonio. 394.d
Pauli ſpiritus incitabatur, videns idololatriæ deditam ciuitatem. 217.a
Paulus Brugenſis è Iudaiſmo conuerſus. 54.d
Pauperes in Scripturis Deus agnoſcit pro ſuo populo. 74.c
Pauperes primùm amplexi ſunt Euangelium. 131.c
Pauperiores magis ſolent eſſe pij reliquis. 21.d
Pax Dei eſt tranquillitas cordis & conſcientiæ. 406.b.c
Pax phraſi Hebręorum omne boni & fœlicitatis genus includit. ibid.
Pax, ritu linguæ, omne fœlicitatis genus importat. 525.a
Peccatum eſt ſtimulus mortis. 62.d
Peccatum pungit ſpinis inſtar. 176.d
Peccatum eſt morbus animi. 229.d

Peccatum in solum deum est tegendum, in proximum est confitendum. 287.b
Peccatum originale omniũ aliorum est fomes, origo & seminarium. 288.b
Peccatum originarium in conceptu transfunditur per seminis emissionem. ibidem. ibid.
Peccatum illud septem nominibus appellatur in scriptura. 288.d
Peccata parentum quomodo in liberis deus vlcisci solet. 208.c
Peccata parentum deus filijs imputat. 725.d
Peccatorum genera tria à quibus Dauid liberari optat. 112.b
Peccata quando dominari dicuntur. ibid.
Peccatorum genera tria: in se, in proximum, & in deum. 688.d
Peccatis pondus & grauitas tribuitur. 212.c
Peccatis amittimus lætitiã & consolationem spiritualem. 291.a
Peccatores qui dicantur in Scriptura. 2.
Peccatores omnes sumus,& gratia Dei indigemus.18.
Pelicanus auis Ægyptia est & aquatica. 635.a
Pentapolitana terra fructuosissima & amœnissima versa in mare mortuum.712.a
Pentecoste post collectas fruges celebrabatur. 4.
Percussio ad disciplinã pertinet, persecutio ad odiũ & crudelitatem. 392.a
Perduellionis crimen Dauidi obiiciebatur. 38.b
Persæ Iudaizant. 437
Persarum rex numquam pedes processisse fertur in publicum. 250.a
Persarum & Indorum principes vixdum etiam hodie publicè fidem receperunt. 383.c
Persecutiones durauerunt vsque ad Constantinum. 105.b
Personæ tres diuinæ designantur. 43.a
Personæ nomen ad denotandas diuinas hypostases vnde sumptum. 63.d
Pestilentia. 3.b
Petra, pro firmamento vel fortitudine. 16.d
Petra spiritualis eos consequebatur. 468.a
Petri prædicatione ter mille conuersi sunt,& renati. 536.a
Pharao lingua Ægyptiaca erat nomẽ dignitatis imperatoriæ,non proprium. 430.
Pharus hodie contra Alexandriam Ægypti. 711.d
Philarchi,siue principes tribuum, astabant lateribus regis. 754.a
Philistæi tempore Saulis irrupuerunt in terrã Israël. 302.b

Philosophus multa de deo nouit. 446.a
Phinees constitutus princeps sacrorum & gentis suæ. 696.d
Phineæ sacerdotis vxor spatium lugendi mariti non habuit. 484.c
Phthisis, morbus à Latinis tabes appellatus. 693.c
Phrygiæ vestes. 255.a
Picturæ & cælaturæ variæ fuêre in Dei tabernaculo Mosaico. 434.c
Pietas habet promissionem vitæ vtriusque. 5.c
Pietas & candor animi est species & pulchritudo hominis. 260.d
Pietatis duo capita, cordis puritas,& manuum. 424.c
Pietatis fructus tres & qui sint. 3.
Pij cur viuere optent. 23.
Pij improbis qua ratione malè precentur. 25.
Piorum persecutiones ex atheismo persequentium, & Dei contemptũ oriuntur. 16.a
Pilus ne quidem defluit sine dei voluntate. 88.d
Pisces copiosius crescunt & multiplicanturquàm terrestres vel aëreæ animantes. 664.c
Pisces immanes & horridi, vt Balena, Strutio, Delphinus, Torsio, Orca. 665. b
Plagarum Ægyptiis illatarũ numerus & ordo. 477.c
Plaga tertia,ad corpora hominum iumentorumque grauiter infestanda,terræ puluere in eos verso. 680,a
Plaga quarta ad terram corrumpendam,& aërem inficiendum. ibid.b.c
Plaga quinta de peste animalium. 681.a
Plaga sexta de vlceribꝰ, siue pustulis hominum. ibid.
Plaga septima,quæ appellatur quidam grando, sed mixtos habuit ignes, tonitrua,pluuias,&c. ibid.
Plaga prima Ægyptiorum, Veris tempore vertit aquas eorum in sanguinem. 681.b
Plaga secunda, intra furnos & bibos se ranæ inferebant. 679.a
Pluuia herbæ & terræ grata est & vtilis,symbolum gratiæ dei. 407.a
Pœna Dei intolerabilis deprecanda non alia. 34.a
Polonia & Septentrionales regiones, multò sunt hodie quàm olim feraciores. 713.c
Pontificum inunctio fiebat non sine mysterio. 895.a
Porta mortis. 52.a
Porta,pro foris,& prætoriis & iudiciis. 389.d
Portæ cœli ante Christum nondum apertæ piis erãt. 140.d
Portare calceos alicuius post ipsum, prouerbium. 331.b

331.b
Potentia filij. 46.a
Portugalenſes & Hiſpáni, ſuis nauigationibus Indorum conuerſioni inſeruiunt. 382.d
Præceptum Dei quodlibet eſt duplex. 347.c
Præceptum de non faciendo ſculptili. 434.b
Præcepta dei non ſeruantur citra dei gratiam & auxilium. 816.a
Præcepta domini. 114.a
Prædeſtinatio & reprobatio ſunt æternæ. 449.d
Præparatio gratuita eſt. 59.c.d.
Præterita & futura ſunt omnium modorum. 36.a
Præterita & futura ſunt omnium modorum in lingua Hebr. pro particularum adiunctione. 156.d
Precũ fructus & finis. 36.a
Preces contra impios ſæpe ſunt prædictiones & prophetiæ. 40.a
Preces ſunt piorum exercitatio. 304.c
Préces noſtræ clauduntur per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. 410.d
Precari licet in genere contra totum corpus peccati. 723.d
Presbyter Ioannes iam à 300. annis Tartarorum armis in Indijs extinctus. 382.c
Primogenitus quis dicatur. 481.a
Primogeniti vox quid notat. 481.b
Principatus ſunt inter dæmonas. 507.a
Pro octaua. 64.a
Pro occultis. 47.a
Prodigium, monſtrum, ſpectaculum. 409.b
Profunditas eſt propriè in mari & eius aquis. 387.b
Proijcere etiam apud Latinos exponere deſignat. 409.a
Promiſſa Dei ſunt certiſſima. 102.a
Promiſſio facta eſt ab ipſo Adam in omnem poſteritatem. 673.a
Prophetæ viderunt diem Chriſti, & gauiſi sũt. 675.a
Prophetiarum Ieremiæ, Ezechielis & Aggæi, ſcopus. 748.d
Propitiatorium ſic pictum erat à Moſe, vt videretur eſſe ſedes dei. 492.a
propoſitiones, problemata, quæſtiones difficiles & obſcuræ. 463.d
propria apud Hebræos pro patronimicis & gentilitijs paſſim vſurpantur. 404.d
Protagoras, Theodorus, Diagoras Athenis electi.
prouerbiorum Salomonis liber. 2
prouerbiorum liber Salomonis. 269.b
prouidentia dei à paucis negatur. 72.b
prouidentia dei ad minima

etiam, quæque se extendit. 281.a
Prouidentiæ duæ rationes & modi. 298.b
Prouidentiæ dei duo effectus. 736.d
proximus & propinquus appellantur omnes, quibuscum nobis est negotium. 78.a
proximus in malum. 601.d
Pruina vox generalis ad omnes siccas exhalationes. 813.a
psallere est instrumentis canere, non tantùm ore. 327.d
psalterium quod D. Hieronymo tribuitur, corruptum est. 55.a
psalterium, genus instrumenti. 181.c
psalterium, quodnam musicum instrumentum. 499.a
psalterium & psalterium, duo instrumenta musica in Hebr. 583.a
psalterium Romanum Gallico siue Hieronymiano antiquius. 597.a
psalmus secundus non est idem cum primo vt quidam volunt. 8.c
in psalmis sententia est cohærens & connexa. 5.b
psalmorum inscriptiones quales. 21.a
psalmus distinguitur à cantico. 365.a
psalmus à Dauide postremò omniũ conscriptus. 411.d
Psalmus apud Iudæos recitari solitus quarta feria. 591.d
in Psalmis & canticis sententia est maximè cohærens & connexa. 4.
Psalmi Dauidis in quinque libros digesti. 2
Psalmi Dauidis centum & quinquaginta. 54.a
psalmi doctrina est parabola. 269.a
Psalmi multi extabant ante Dauidem. 564.d
Psalmorum quinque libri. 231.a
psalmorum liber cur ita inscribatur. 2.a
psalmorum autores qui & quot. 2.c
psalmorum distinctio quomodo sit varia apud nos & Hebræos & cui potius sit standum. 154.a
psalmorum ab imperitis enuntiatio. 261.d
pueri deuorati ab vrsis. 144.c
pueri tres è medijs ignibus conseruati. 373.a
pueri latinè etiam seruos significant. 733.d
pueri collo alligata est stultitia. 790.a
puerperiũ fit dei ope & quasi obstetricatione. 400.d
pulchritudo Christi. 247.d
pupilla, res longè charissima. 89.d
purgatorium constanter creditur ab Hebræis. 530.b
purgatoriũ & limbus. ibid.
purgatorium constanter asseritur

ſcritur à Iudæis. 560.d. & 594. a

Purgatorium, locus profundus, vnum ex inferni receptaculis. 880.b

Purificationes legis. 149.c

Pyramides Barbaras Hebræorum induſtriæ plerique tribuunt. 500.

Pythagoræ literæ. 88.d

R

RAbba vrbs primaria erat Ammonitarum. 740.d

Rabbatha, munitiſſima ciuitas filiorum Ammō. 332.a

Rabbinorum quorundam hæreſis de reſurrectione. 6.d

Ranæ vulgares, & venenatæ, quales Rubetæ & Buffones. 680.a

Rationis vſus quando ſeſe in nobis explicat. 144.c

Regis nomen ſolet attribui filio, potius quàm patri. 28.d

Reges olim appellati, quicunque in ſuis regionibus ſummum tenebant imperium. 903.d

Regnum Dei non eſt in ſermone, ſed in opere. 822.

Regna mundi ſunt ſimilia vaſis figulinis & non duraturis. 12.c

Religio eſt gloria & decus populi. 560.d

Renes ſunt affectuum & cupiditatum ſedes. 19.

Renes Scriptura in præcipuis animi inſtrumentis numerat. 83.d

Reſurrectio mortuorum, eſt articulus fidei, etiam in Iudæorū ſymbolo. 542.a

Reſurrectio non piorū modo vt Rabbini quidā volūt, ſed & impiorū erit. 6.b

poſt Reſurrectionem rebelles habitabūt in afflictionibus & miſeriis, cùm pij contrà bonis omnibus affluent. 368.a

Retribuere pro ſimplici tribuere ſumitur interdum. 38.c

Rhamnus, ſpina maior, quæ ſpeciem arboris ferè gerit. 321.a

Rhinoceros, taurus Indicus. 160.d

Robigus vnus è 12. diis agricolarum: & Rubigo dea: & Robigalia ſacrificia. 479.a

Romani pro requie animarum februabant. 85.a

Ros & manna de cælo ſiue aëre pluit. 369.a

Ros Hebraicè omne veneni genus ſignificat. 390.a

Ros metaphoricè deſignat ſuauitatem, hilaritatem, dulcedinem. 735.a

Rubrum mare. 437.d

Rubri maris latitudo in loco tranſitus. 758.d

Rubus, vnum è generibus ſentium aſperrimū. 318.c

S

SAba, mētropolis Arabiæ fœlicis. 407.d

Sabbatum à Deo sanctificatum, vt illo homines opificij mundi beneficium recolerent. 582.d
Sabæi Æthiopes vsque hodie Christiani sunt. 407.d
Saccahari nullam fecit mētionem Galenus. 504.a
saccus pœnitentiæ & luctus. 93.c
sanctificare. 258.a
sacramentorum symbola à Dauide prædicta, frumentum, oleum & vinū. 25.a
sacramentis homines multiplicantur spiritualibus bonis. 26.b
sactificandi cultus in duas species diuisus. 224.b
sacrificium iustitiæ sunt iusta & sancta opera. 21.a
eo etiam nomine sacrificium altaris dici potest. ibidem.
sacrificium incruentum duplex. 225.b
sacrificium pacificum duplex. 225.d. & 282.d
sacrificium supererogationis. 301.d
sacrificiū, matutinū, vespertinum & Meridianū. 583.a
sacrificium laudis, id est cōfessionis: in eo quid offerebatur. 709.d
Sacrificium, vespertinum & matutinum. 943.d
sacrificia veteris legis gratissima & propiciatoria erant ratione fidei & imaginis. 280.a
Sacrificiorum duo erant genera in lege. 114.d
Sæculum sæculi, periphrasis æternitatis. 111.d. 556.b. & 567.d.a
Sæculum futurum est mercedis: seculum præsens operis. 177.d
Sagittæ Dei, fulmina, fulgura, grandines & similia. 456.c
Sagittarij Orientales. 242.d
Salomon condidit templum. 97.a
salsugo sterilitatem affert. 712.a
samuel fuit inter inuocatores nominis Dei. 621.d
samuel quatuor viguit sæculis post Mosem. 622.d
sancti. 488.d
sancti in hoc mundo quare Deus ferè castigat & punit. 624.b
sanctos & cœlites pro nobis precari putabant veteres. 995.
sanctum, dicitur, quod diuinis vsibus deuotum, & consecratum est. 534.a
sanctum sanctorum sacerdotes ingrediebantur, vnus de more, alteri extra ordinem. 623.c
sancta quædā duplicia. 153.b
sanctuarium, locus deo dicatus. 607.c
sanedrin vocātur septuaginta senes curiæ magnæ, quæ erat Hierosolymis. 711b.
sanguis Christi domini emēndat conscientias. 289.d

Sanguis victimarum in sacrificijs super populum aspergebatur. 280.d
Saraceni, à Sara legitima vxore Abrahæ, vel à Sara monte. 510.c
Sarritia in agricultura dicitur à sarriando, id est, sarculando. 454.d
Satanas in mortis puncto sęuiùs nos oppugnat. 69.d
Satanas, infernus, mors, peccatum, in triumpho veluti captiui ducti. 376.c
Satanas suos ministros per Prouincias, regna & vrbes distribuit ad omnia miscenda & corrumpenda. 507.c
Satanas in mundo regnabat per infidelitatem ante Christi aduentum. 610.d
Satanas post bucellam introiuit in Iudam. 723.c
Saturno in Creta infantes, & alijs in locis immolati. 699.a
Saturno vno die 300. pueri Carthagine immolati sunt. 698.d
Satyrorum sententiæ sunt dissolutæ & discinctæ. 8.d
Saul cur Chusi. i. Aethiops dictus est. 38.a
Saul ab obsidendo Dauide destitit, coactus exercitum in Philistęos ducere. 302.a
Saul ante tempus sublatus est proprio cadens gladio. 309.a
Saul & eius sectatores gladio Palestinorum cecidere. 343.d
Saul in Galbala oppido Ephraim regnabat. 485.d
Saulis sedulitas in inuestigando Dauide. 324.d
Scabellum pedum Dei. 621.a & 423.c
Scenophegię siue tabernaculorum festum. 783.d
Sciendi duplex modus, vnus per traditionem, alter per scripta. 647.b
Scopere, verbum deductum vel à scopis, vel à scopo. 218.454.a
Scriptor & auctor in profanis idem, in sacris non item. 15.b
Scriptura in sua amplitudine relinquenda. 4.a
Scriptura gaudet ternario numero, propter mysterium trium diuinarum hypostaseon. 588
Scripturæ sacræ proprium. 464.a & 265
Scrutinium, latentes nocendi artes. 345.d
Scythopolis metropolis Amorrheorum. 913.a
Sedere à dextris Dei, multa complectitur. 732.a
Sedes Dei, thronus diuinus. 251.a
Sehon erat de genere giganteo prodigiosi roboris & molis. 904.a
Sela quid. 166.117.b.54.a.219.a.258.d.295 d.301.a.305.a.309.b.316.327.a.338.a 357.c 382.b.354.b.588.d.& 561.d
Selomon, mons Ephraim,

Iordani vicinus, perpetuis niuibus candens. 374.a
Semel & duo. 330.a
Semen Christi spirituale. 132.c
Semen virile est peccati originarij vehiculum. 288.c
Senatusconsultum factũ, ne homo immolaretur. 699.d
Senectus multis incommodis est obnoxia. 401.a
Seol, infimus inferni gradus. 53.c
Seol propriè infernum animarum significat. 84.c
Sephiroth decem, siue numerationes, per quas Deꝰ in hoc mundo cuncta gerit & administrat. 653.c
Sephorot, literæ. Sepher, liber. Soper, scriba. 401.b
Septenarius, denarius, centenarius, millenarius multitudinem in lingua Heb. denotant. 489.d
Septenarius est numerus plenitudinis. 859.a
Septuaginta singulariter verterunt ne suspicionem inducerent πολυθεΐας gentibus. 550.d
Sermo noster est in nostra potestate & liber. 65.d
Serpentis astutia. 318.d
Serpentis ahenei effigies, quare præcepta Mosi à domino. 764.a
Serpentes primum omnium è virga Mosis siue Aaronis producti. 478.b
Serui solent mentiri præ dominorum metu. 355.b
Sic, aliquando est particula blandientis & demulcentis. 342.c
Sicera, potus inebriãs, quicquid inebriare potest. 389. d
Sichima siue Sichem, vrbs Samariæ. 330.c
Sicilia Italiæ olim adiuncta. 712.b
Sicut comparationem non semper designat, sed aliquando assecurationem. 320.a
Signa & prodigia, Dei præsentiam attestantia. 601.a
Silentes, mortui: & locus silentij, infernus. 594.d. & 766.d
Siloës aquæ quietæ. 257.c
Sinai mons tremuit cælis grandines, tonitrua, fulgura iaculantibus ad aduentum Dei. 368.d
Sinai, vetus ecclesia: Sion, noua. 376.a
Sinai, mons Arabiæ. 694.c
Sinus, Gallicè Brachia maris. 664.c
Sió mõs Hierusalé bijugus. 5. Meridionalis. 264.a
Sion, Ecclesia fidelium. 51.d. & 349.a
Sion symbolũ Ecclesiæ Catholicæ & vniuersæ. 395.a
Sion & Moria, montes domino dedicati & consecrati. 532.d. 533.a
Sirion mons. 160.c
Sisara princeps exercitus Iabin regis Chananeorũ. 511.c

Biſeli herba vtuntur ceruæ ad facilioré partum. 80.
Societates impiè conſulentium & docentium vitandæ: 3.b
Sodoma & Gomorrha ſulphure & igne cæleſti deflagrarũt. 62.63.b.& 712.a
Sol cerni non poteſt niſi per proprium ſuum lumen. 200.a
Sol & luna duo magna lũminaria. 910.a
Sol, vas admirabile, & opus excelſi. 439.c
Solis formoſitas, celeritas, & caloris vehemẽtia declarantur: 109.d
Solis circuitus eſt vſque da alterũ eius extremũ. ibid.
Solſtitialis herba. 878.a
Solemnitates ſex apud Hebræos. 499.d
Solia duo erant Hieroſolymis collocata: 855.a
Solitarij qui dicãtur. 355.a.b
Spes maximè neceſſaria fidelibus. 14.a
Spes eſt ſpecies expectatiõnis ad patientiam inducentis. 53.d
Spei ſalutem & beatitudinem Dauid in hoc opere attribuit. 14.d
Speramus bona, timemus mala. 390.d
Spinæ ſunt teneriores. 320.d
Spiritus ſancti admonitio vel inſpiratio ſæpiùs fit noctu. 83.d
Spiritus ſancti auctor eſt Pſalmorũ, & Dauid ſcriptor. 2.a
Spiritus ſanctus eſt auctor ſacrorum librorum. 247.
Spiritus ſanctus eſt ſpiritus principalis. 290.d
Spiritus ſanctus interdum eſt diuina res, interdum diuina eius actio. 291.b
Spiritus ſanctus à Platonicis appellabatur anima mundi, ſpiritus intus alens. 908.a
Spiritus impuri ſibi omnem admirabilitatem diuinitatemq; tribuebãt. 607.a
Spolia ſunt bona alicui detracta: 371.d
Sortes: 171.a
Stellæ, teſtes firmæ poſitæ in cælo in ſigna, tempora, dies & annos: 558.b
Stellæ conſtant natura lucida & ſplendenti. 994.
Stellarum numerus, vires & nomina ſoli deo nota ſunt. 987.
Steriles mulieres, dei gratia fœcundatæ. 739.
Stoici & Seneca volunt eò nos adducere, vt ſimus ἀπαθεῖς. 217.a
Subſtantia. 219.c
Subſtantiua pro aduerbiis paſſim apud Hebræos. 50.d
Succoth nomen loci in tribu Gad vltra Iordanem. 330.c
in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, præceptum non eſt, ſed prophetia. 874.c
Sulci, & liræ. 352.a

Super & contra, id est, nunc in bonum, nunc in malum. 69.a
Supercilium, l. superbia altitudo nasi Heb. dicitur. 56.a
Supplantare. 90.b.& 208.d
Susceptor, adiutor, protector, defensor. 16.d
Suscitatio per Magos facta, dumtaxat est apparens. 543. b.c.d
Sycomorus, genus ficuum syluestrium. 479 c
Syluas Deus solus plantat. 661.a
Syria diuersis nominibus appellata. 329.a

T

TAbernaculorũ festum post collectos fructus celebrabatur. 4.d
Tabernaculum Mosis, & templum Salomonis. 77. a.& 103.a
Tanis, vrbs Ægypti ad Nili ostium. 467.a
Tau non tantùm limitem, verùm etiam crucem significat. 477.c
in Templis Deus quodammodo videtur. 29.c
Tempus orationis apud Iudæos. 29.a
Temporum distinctiones & diuisiones. 662.d
Tenebræ triduanæ, & adeo stupendæ vt palparentur. 678. a
Tentare. 148.d
Tentatio Dei. 602.a
Teutati Gallorum deo homines immolabantur. 698.d
Teresias Creontes filiũ pro patria immolauit. 699.c
Ternarius numerus est sacer ob mysterium triadis. 608.a
Terra mari fluuiisque supereminet. 138.a
Terra pro fundamento voluntatem Dei habet. ibid.
Terra pro cælo. 205.d
Terræ filij. 268.d
Terræ sanctæ mira feracitas. 351.a. 357.d. 495. b. & 503.c
Terra fructum suum Dei benignitate largitur omnibus populis. 360.d
Terra insula magna à veteribus geographis appellata. 407.c
Terræ propria qualitas est siccitas. 599.a
Terra Chanaam erat imago futuræ patriæ cœlestis 603.b
Terra in æternum stat. 656.a
Testamentum nouum constat promissis, præceptis & Sacramentis. 745.a
Testamentum nouum quare sic appellatum. 989.
Testimonia quæ præcepta appellantur. 786.d
Tetragrammaton appellatiuè repræsentatur per Dominum. 183.a
Tetragrammaton nomen, non licebat cuiquam in cõmunibus profanisque coll-

colloquiis illud efferre, vel etiam scribere. 513.b
Tetragrammaton ineffabile non designat effectus & operationes Dei, sed ipsammet essentiam puram & simplicem. 619.d
Thabor, mons Galilææ ad occasum. 551.a
Thales Milesius aquæ terrã innatare asserebat. 138.a
Tharsis quid significat. 265.a
Tharsis in genere mare significat. 407.c
Theraphin, sacræ quædam imagines. 434.c
Thronus Dei ex iustitia constat. 51.b
Thus erat gratiæ & beneficij symbolum. 225.d
Timere vsurpant Hebræi pro colere. 404.d
Timor Domini, est initium sapientiæ. 745.b
Timor est reuerentia & pietas erga Deum cum metu eius offendendi. 881.a
Tinea si obiiciatur soli, diffluit, interit abiens in auras. 220.b
Tobias deliquit, & Zigod patitur, prouerbium Hebræum. 388.a
Toda erat sacrificium non solum laudis, sed Eucharisticum. 282.c
Tollere nomen, apud Hebræos est iurare. 82.a
Tollere & sustollere. 154.a
Tonitrua, grandines, fulgura, pluuiæ extraordinariæ sunt signa potentis & iusti Dei. 99.d
Tonitru cæleste & terrestre. 159.a
Topazion, obrizum proprie, genus auri purissimi. 827.
Torcularia, quoddam musicum instrumentum à forma vocatum. 43.a
Torrens, symbolum ingentium malorum, & periculorum. 861.a
Traditione Dei cognitio maximè perpetuatur. 108.a
Tribuere, & retribuere. 38.c
Trinitatis sanctæ perspicuũ mysterium. 63.c
Trinitatis mysterium Gentibus occultabãt Septuaginta. 743.a
Triumphi sanctorum veteris Testamenti, victoriarum Christi typi fuere. 369.b
Tubæ sonitus. 261.a
Tubæ argenteæ erant, & corneæ. 499.d
Tubæ ductiles & corneæ. 615.a
Turcæ ignoti populi & obscurissimi è media Tartaria. 511.b
Turcæ sunt de genere Scytharum. 961.d
Turcis & Sarracenis per Ascoranum licet indulgere voluptatibus, & vxorum multitudini. 381.d
Turtur, anima & Ecclesia ipsa mansueta & pudica. 440.d

Turtur, piarum est mentium symbolum. 515.b
Tyberius sacerdotes humano sanguine litantes cruci affixit. 699.a
Tyrannus nullus diu iustis imperabit. 863.d
Tyrannorum pœna est contemptus, exitium, nex. 715.a

V

VAnitas, quod inutile est, & stultum vocatur. 819.
Varietates Ecclesiæ. 255.a
Vas figuli refici non potest. 12.d
Vaticinium de Iudæorum calamitatibus. 324.c
Veneficos & incantatores interficiendos præcipit Deus. 318.d
Veneris die conditi fuêre Adam & Eua, per Christi deinde mortem ecclesia ædificata. 587.c
Venter pro parte superiore vsque ad collum. 126.a
Venti in medio mundo absumuntur. 476.b
Ventorum materia, forma & modus. 9 2.d
Verbum Dei Christus. 182.d
Veritas. 144.a
Verbo essentiali sancta Trinitas creauit omnia ex nihilo. 182.a
Versus tres additi in Latinis codicibus. 73.d
Vestimenta Christi. 252.c
Via nostra quando in conspectu Dei dirigitur. 31.d
Via regalis. 937.a
Viæ virtutis arduæ & difficiles. 88.c
Videre iustos dicitur Deus, vt nosse quatenus eos beneficiis cumulet. 73.c
Videndi verbum appositè docet præsentiam corporalem esse in templis exhibendam Deo. 29.d
Vigiliæ distribuebantur in quatuor noctis partes. 882.c
Vincti compedibus, miseri, captiuitatibus & tyrannide potentiorũ oppressi. 367.d
Vinctis necessaria non satis copiosè administrantur 707.d
Virga & baculus. 135.a
Virga pro sceptro, vel possessione. 422.a
Virga & potestatis insigne, & verberationis instrumentum. 864.a
Virtus pro iudicio, iustitia & æquitate. 208.a
Virtus apud Septuag. vel exercitus & copias, vel robur & potentiam perpetuò significat. 388.d
Virtutis seminaria & igniculos habemus à natura. 318.c
Virtutes animi corporeas multò excedunt. 254.d
Visitare in bonam partem, & in malã. 44.d. & 324.b
in Visione Dei constitit præcipua beatitudinis ratio. 41.85.d

41.8c d
Vitæ fugacitas comparatur fluminum rapido fluxui & somniis. 567.b
Vitæ actuosæ fructus. 874.a
Vita æterna, quomodo sit ex gratia & ex meritis. 111.d
Vituli siue fructus labiorũ. 293.d
Viuit Dominus, & benedictus Deus meus est, formula. 105.a
Viuere,& vita. 131.b.237.c
Viuus, Dei epithetum est. 694.d
Vocatio gentium prædicitur.6.per Apostolos, primósque Christi discipulos. 605.d
Vocationem suam quisque eruet. 485.d
Vocati multi, pauci verò electi. 935.a
Voluntas Dei. 226.b
Volũtate Deus & pij vnum sunt. 170.a
Voluntariè & volens, verba ad sacrificia pértinentia. 301.d
Voluptas hominis præcipua in contemplatione posita est. 834.d
Vox Dei adeo terribilis, vt Hebræi eam portare non possent. 500.c
Vox Dei diuersa est ab eis vocibus,quas aurium sensu percipimus. 523.a
Votum solemne & simplex. 283.a
Vota obligãt absque facultate reuocandi vel omittendi. 357.d
Vnctionis Mosaicæ exemplum transit ad omnes posteros. 615.
Vngula dicta quòd effodiat. 866.
Vnguenta olim in conuiuiis adhibebantur. 135.c.d
Vrbes & populi ab animalibus contemnendis fugati & deleti. 679.d
Vrbium nomina sunt etiam in lingua Hebr. masculini generis. 533.a
Vria & Zacharia centum annis vixerũt post Esaiã. 623.a
Vrim & Thummum vocant Hebræi oracula. 483.d
Vrĕre,id est,cruciare. 55.c & 427.c
Vsque non tollit noctem. 83.c
Vsque ad, donec & similes particulæ apud Hebræos inferunt continuitatem. 402.c
cum Vulpe vulpinandum: cum Crete cretizandum. 101.b
Vultus Dei de se ipso lumen diffundit. 568.d

X

Xenaias, siue Philoxenus Hierapoleos Episcopus primus iconomacus.435.a

Z

Zabulon & Nepthali tribus in Galilæa. 380.d

Zebee & Salmana à Gedeone capti & trucidati sunt. 512.a
Zelari & Zelus. 204.a
Zelus est studium ardens erga domum Dei & religionem. 289.a
Zelus feruor quidam animi propter res indignè factas. 421.d
Ziph, desertum Iudææ, vel Idumæorum. 34.a
Zona tẽperata alterius hemispherij vniuersa ferè occupatur mari Oceano. 706.a

FINIS.

LVGDVNI,
Ex Typographia Iacobi Rouſſin,
Anno 1592.

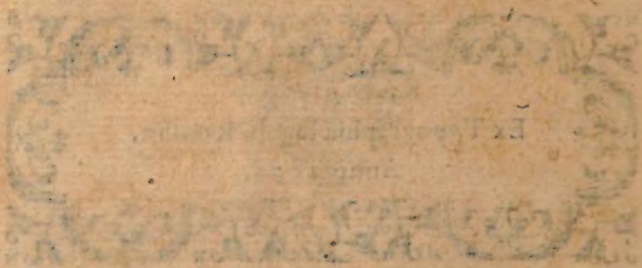

1042

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google